

చరిత్ర

హిందూ దేశ,ఆంధ్రుల,సాహిత్య,తత్వ

దక్షణదేశీయాంధ్ర వాంగ్మయం

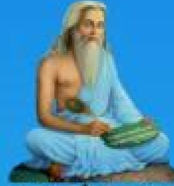
సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

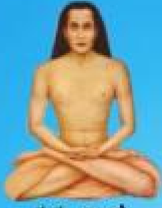

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

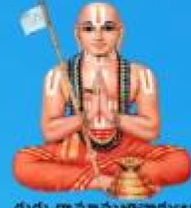
శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

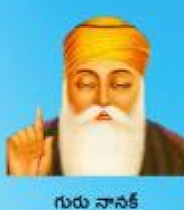

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

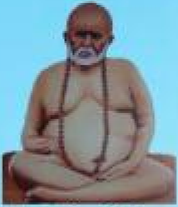

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

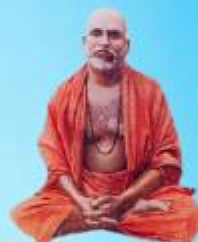

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను "నేను" తెలుసుకోవటానికి

నన్ను "నేను" మార్చుకోవటానికి

"నేను" గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంధాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంధాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంధాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంధాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకి దాదాపు **5000** పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా http://www.new.dli.ernet.in), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(https://archive.org), గూగుల్ వెబ్ సైట్(https://www.google.co.in), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(http://www.microsoft.com) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంధాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటే, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంధాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in లేక http://www.dli.ernet.in
2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: http://www.sairealattitudemanagement.org
3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com
సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement
సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంద వీడియోలు: https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంధపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010002621

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం **ఉచితంగా eBook** రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంధముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Sai**R**eal**A**ttitude**M**anagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాధ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
• Rashtrapati Bhavan • CMU-Books • Sanskrit • TTD,Tirupathi • Kerala Sahitya Akademi	• INSA	• Times of India • Indian Express • The Hindu • Deccan Herald • Eenadu • Vaartha	• Tamil Heritage Foundation • AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము

నిడుదవోలు వేంకటరావు ఎమ్. ఏ.

[illegible]

[illegible]

మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము

1960

లోకారాధ్య కోడిమేల రాజలింగారాధ్యులవారు (1870 –) యీ వాఙ్మయమునకుఁ జెందిన గ్రంథములను ముద్రించి ప్రకాశ మొనర్చి యున్నారు.

ఆంధ్రవాఙ్మయేతిహాస ప్రపంచమునకుఁ జెన్నిఁగన్నట్టి సారస్వత పరిశోధనకు జగాదివ్యాప్తికైన మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రులవారు నీ దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయ గ్రంథముల విలువను లోకమునకుఁ దెలిపిన మహనీయులు. ఈ సందర్భమున నీ సభను కీర్తిశేషులైన, తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజ చరిత్రమును వ్రాసిన కురుగంటి సీతారామ భట్టాచార్యులవారిని ప్రశంసించుట కర్తవ్యము. ఇఁక నీ దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకుఁ జిరస్థాయిత్వము గల్పించిన నొక మహాసంస్థనుగూర్చియు, నొక మహావ్యక్తినిఁగూర్చియు మీకు విన్నవించుచున్నాను.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు చెన్నపురియందేర్పడిన వెనుక, పరిషత్తు వారు, దక్షిణదేశమునందలి తెలుఁగుగ్రంథములకొఱకు నన్వేషణము చేయించి, తంజావూరియందే కాక, మధుర, పుదుక్కోట మున్నగు ప్రదేశములయందు వర్ధిల్లిన తెలుఁగుసాహిత్య గ్రంథములను సేకరించిరి. అనాఁడాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యాలయ నిర్వాహకులును కీర్తిశేషులును నగు శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరు లీగ్రంథములను పరిశీలించి వీనికొక స్వరూపము నేర్పఱచి, "అరవదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము" అను పేర నొక చిన్నగ్రంథము వెలయించిరి. దీనినిబట్టి యీనాటి కీ వాఙ్మయము పేరు, పైని వివరించినరీతి నుండెనని గ్రహింపవచ్చును.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారాపైని తంజావూరి పుస్తకభాండాగారమునందలి గ్రంథములను పరిశోధించి, కొన్ని గ్రంథములకుఁ బ్రతులు వ్రాయించిరి. కొన్ని యముద్రిత గ్రంథములకు సూచికలు పరిషత్పత్రిక

1. వీరు ఒరంగలు పురమున శ్రీ శివధర్మవర్ధనీ రామలింగేశ్వర ముద్రాక్షరశాలలో పండితారాధ్య చరిత్రాది మహా బహుశైవగ్రంథములను ముద్రించి ప్రకటించి యున్నారు. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన, కోడూరి వేంకటాచల కవి కృత శివరహస్య ఖండములో (28 ఆశ్వాసముల మహాకావ్యము) నిరువది యాశ్వాసముల గ్రంథమును, విశేషద్రవ్యము వెచ్చించి ముద్రించియున్నారు.

యందుఁ బ్రకటించుటయే గాక, యీ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన మన్నారుదాస విలాసాది కృతులను బ్రప్రథమమున ముద్రించి ప్రకటించిరి. మఱియుఁ బరిషత్కార్యదర్శులగు శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారీ వాఙ్మయమునకుఁ దొలుత The Southern School in Telugu Literature అని నామకరణము గావించిరి.

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు

తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయములోని తెలుఁగు గ్రంథములయొక్క విలువను లోకమునకుఁ దెలుపుటయేగాక, ఆ వాఙ్మయమును వాఙ్మయచరిత్రమున సుప్రతిష్ఠితము గావించిన యశస్సు ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తునఁ బూర్వమాంధ్రభాషా శాఖాధ్యక్షులయిన శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతమహాశయులదని ఘంటాపథముగఁ జెప్పవచ్చును. వారు సరస్వతీమహాలునందలి తెలుఁగుగ్రంథముల విశిష్టతనుగూర్చి "హిందూ పత్రిక" 17-1-1932 తేదీని యాంగ్లేయభాషలో నొకవ్యాసముఁ బ్రకటించిరి. అంతియేకాక ఆ తెలుఁగు గ్రంథముల సమగ్రపట్టికను, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తువారు ప్రకటించుటకుఁగూడ మూలకారకులైరి. లక్ష్మీకాంతముగారికీ సరస్వతీమహాలు గ్రంథభాండాగారమునం దెంతటి యభినివేశము, ఎంత పవిత్రభావముగలదో ద్విపద భారతమునకు (ఆది సభాపర్వములు గల ప్రథమ సంపుటము) వారు వ్రాసిన పీఠికయందలి యీ క్రింది వాక్యములవలన విశదమగును.

> "దక్షిణతీర్థమును సేవింపఁబోవు నాంధ్రులు దర్శింపవలసిన ముఖ్య తీర్థము తంజావూరు సరస్వతీ మహాలులోని పుస్తకభాండాగారము. ఆ యాలయమును నిర్మించినది యాంధ్రనాయకరాజులు. అందుఁ బ్రతిష్ఠ చేసిన దేవి యాంధ్రసరస్వతి. కాలక్రమమున ఆ దేవికి యిరుపార్శ్వముల ఇతరభాషామూర్తులును, నెలకొల్పఁబడినవి. అయినను మూలపీఠమున దర్శనమిచ్చు దేవత ఆంధ్రసరస్వతియే. ఆ తీర్థసంసేవనము, ఆంధ్రు లెల్లరును, విశేషించి సాహిత్యోపాసకులును ముఖ్యముగా ఆచరింపఁ దగినది." (పుట 40)

ఇట్టి గ్రంథ భాండాగార విశిష్టత నెల్లడించుటయేగాక వారొనర్చిన మహత్తరసేవ మఱియొకటి గలదు. అది యీ తంజావూరి గ్రంథాలయమునఁ గల గ్రంథములన్నింటికిని, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ పక్షమున ప్రతికలను వ్రాయించుట. వారీ పనికి తగిన పండితుల విశేషజ్ఞులను నియమించుటయేగాక, స్వయముగా నా లేఖనములను పర్యవేక్షించుచు, నా గ్రంథములకు సాకల్యముగా పరిష్కృతమైన ప్రతులను తయారు చేయించి, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తున భద్రపఱచి హస్తప్రతి లిఖిత గ్రంథ శాఖ నేర్పాటుచేసిరి. ఇట్లాంధ్ర దేశమున కెంతయో దూరమున నున్న తంజావురాంధ్రవాఙ్మయమును, సాహిత్యోపాసకుల కందుబాటులో నుండునట్లు చేయుటయేగాక, వాని యోగ్యతను విద్వల్లోకము గ్రహించునట్లుగా నందలి యముద్రిత గ్రంథములను ముద్రించు కార్యమును ప్రారంభించిరి. తెనుఁగునఁ గల పెద్ద ద్విపదగ్రంథములలో నొకటియగు ద్విపద భారతముయొక్క ముద్రణమునకు వారే శ్రీకారము చుట్టిరి. ఆదిసభా పర్వములుగల సంపుటమును, వారే పరిష్కరించి, దాని నమూల్యమగు విపులపీఠికతో నలంకరించి, యాంధ్రసాహితీ లోకమునకుఁ సమర్పించినారు. అఖండమై, అనితర సాధారణమైన వారి పరిశ్రమ మూలముననే నేఁడాంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారు తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథములను ప్రకటించుట కనువుపడినదని చెప్పుట యతిశయోక్తి కానేరదు.

మఱియు ప్రథమమున వారే వాఙ్మయచరిత్రమున దీనికి – "దక్షిణాంధ్ర యుగము" అను నామకరణము గావించి, యాంధ్రసారస్వత చరిత్రలో నీ యుగమును చిరస్థాయి కావించినారు. మఱియు కృష్ణరాయని యుగము ననుసరించుచు, నంతకంటె కొన్ని శాఖలలో నభ్యుత పరిణామ వికాసములను చూపినదీ యుగమని సోపపత్తికముగా నిరూపించినారు. నేఁడు వాఙ్మయ చరిత్రలయందన్నిట నీ పేరితోడనే యీయుగము వ్యవహృత మగుచున్నది.

అనిర్వచనీయమగు శ్రీ లక్ష్మీకాంతముగారి యీ దక్షిణాంధ్ర సాహితీసేవ, వాఙ్మయచరిత్రమున ననవరతస్మరణీయమై యలరారుచున్నది.

ఇప్పటి కిరువదియైదేండ్లకుఁ బూర్వమునుండి నే నీదక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునఁ బరిశ్రమము చేయుచున్నాను. క్రీ. శ. 1934 - లో "చంద్రిక" అను మాసపత్రికయందు, "తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజులు, సంస్కృతాంధ్ర వాఙ్మయము" అను వ్యాసమును బ్రకటించితిని. 1936లో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవసందర్భమున, "తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయము" అను పేర నొకవ్యాసము వ్రాసితిని. పై రెండును, తంజావూరి వాఙ్మయమునుగూర్చిన యపూర్వ విషయములెన్నింటినో బహిర్గత మొనర్చినవి. క్రీ. శ. 1938 లో లింగనమఖి శ్రీ కామేశ్వరకవికృతమగు సత్యభామాసాంత్వనమును పరిష్కరించి, పీఠికాదులతో వెలయించితిని. క్రీ. శ. 1940 లో వెలిదండ్ల వేంకటపతి రాధామాధవ సంవాదమును, పరిష్కరించి విపులపీఠిక రచించితిని. క్రీ. శ. 1941 లో తంజావూరి రఘునాథనాయకుని రసవత్కృతియగు వాల్మీకిచరిత్రమును సద్వితీయముగ సంతరించితిని. ఈ ముద్రణము వలననే, యా కృతివిశిష్టత వాఙ్మయప్రపంచ మెఱుఁగఁజాలినది.

పై పరిశ్రమమును పురస్కరించుకొని నేను మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమున, పరిశోధక శాఖయందు నియమితుఁడనైనప్పుడు (క్రీ. శ. 1944) దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయ సమగ్రచరిత్ర వ్రాయుటయు నా పరిశోధక కార్యక్రమమున నొక కృత్యముగ చేర్చితిని. కాని యా కార్యక్రమమున తెనుఁగుకవుల చరిత్రయను గ్రంథము మొదటిదగుటచేత నేను దానినిగూర్చి పరిశ్రమము చేసితిని. ఆ గ్రంథము క్రి. శ. 1953 లో విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించిరి. దాని వెనుక మఱి రెండేండ్లకు సనఁగా క్రి. శ. 1955 లో "దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయచరిత్ర" ను పూర్తి చేసితిని. దానిని విశ్వవిద్యాలయమువారే ప్రకటించిరి.

దక్షిణదేశమున వర్ధిల్లిన తెలుఁగువాఙ్మయమునుగూర్చి, యీ గ్రంథముకన్న [1]సమగ్రమైన గ్రంథమింతవఱకు ప్రకటితము కాకపోవుటచేత, నొక మేడాదిలోపుగా ముద్రితములైన ప్రతులు చెల్లిపోయినవి.

---

1 ఈ తరువాత "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము" అను పేర శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారొక చిన్న గ్రంథము, "దక్షిణాంధ్రయుగ వాఙ్మయ చరిత్ర" అను పేరితో వేఱొక గ్రంథమును శ్రీ డాక్టరు కే. వి. ఆర్. నరసింహము గారును ప్రకటించిరి.

1

మఱియు నీ దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము విశ్వవిద్యాలయములలో 'తెలుగు ఆనర్సు' 'ఎమ్. ఏ.' తరగతులవారికి ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రమున ప్రత్యేక పఠనీయభాగమైన కారణముచేత, నను రాయుటనే దీనికి పునర్ముద్రణావకాశము లభించినది.

పూర్వముద్రణమునకన్న నీ ద్వితీయ ముద్రణమునఁగల విశేషములు.

1. సాహిత్య విమర్శనభాగము హెచ్చుగాఁగల వాఙ్మయ సమీక్ష.
2. అనుక్రమణిక.
3. ఆంగ్లేయ భాషలో సంగ్రహముగా నీ వాఙ్మయచరిత్ర.
4. విపులీకృత గ్రంథసూచి.
5. దక్షిణదేశమున వాఙ్మయరంగములను సూచించు పటము.

ఈ గ్రంథమును సమీక్షించినవారు తమ సమీక్షలలో సూచించిన, సవరణ వివరణములను నేను చేకొని, యీ ముద్రణమున వానిని సరి చేసితిని. సమీక్షకుఁడు సహృదయతతో గ్రంథము విమర్శించిన నది సరసమును, సమంజసమును, సారస్వతాభ్యుదయ హేతువునునై విలసిల్లును, కాని యాతఁడు రంధ్రాన్వేషణాయత్తచిత్తుండైనచో, విమర్శనము విరసము, అసమంజసము, విద్వత్సంతాప హేతుకమునునై, వెఱ్ఱితలలు వేయును. ప్రకృత గ్రంథవిమర్శనములలో 'సత్యవాది' అను విమర్శకుఁడు ప్రకటించిన విమర్శనము – 'సంస్కృతి' అను పత్రిక ప్రకటించినది.

కాని యీ సమీక్షను తిలకించిన వారందఱికి, నదియొక 'అసత్యవాది' రచితమైన యసంస్కృతమగు విమర్శ – కేవలము గ్రంథమునందలి విషయమునకే మాత్రము సంబంధించని భాషావిమర్శ మాత్రము అని తోఁచును. ఇఁకనట్టి సందర్భమున దానిప్రత్యుత్తరించుట యనవసరము. అట్టివానిని వివేకముగలవారు విస్మరింతురు. అట్లే మఱికొన్ని యపరిణత బుద్ధుల వ్రాఁతలును విస్మార్యమాణములు. సహృదయతతో నమీచీనముగా, సవరణములు సూచించినవారిని గ్రంథరచయిత నిరంతరము సంస్మరించుచునే యుండును.

ప్రస్తుతద్వితీయముద్రణము, విషయసేకరణమునందేమి, విమర్శనా పథకమునందేమి, సాధ్యమగునంతవఱకు సమగ్రముగ నుండు రీతిని రచితమైనది. అయిన నింకను తాళపత్రగ్రంథశోధన జరుగవలసి యున్నది. నేఁడట్టి పరిశోధనము చేయుచున్నవారిలో నగ్రగణ్యులు సేలముజిల్లా హోసూరు వాస్తవ్యులు. శ్రీ యస్. కోదండరామయ్యగారు. దక్షిణప్రాంతముల కవులీవఱవారు కపరిచితులను నెందఱనో తెలిపిరి. అట్టి వారిలో కొందఱ నిందుఁ బేర్కొనుచున్నాను.

కోణిదెన నాగయకవి :— ఈతఁడు మైసూరిసీమలోని నంజనగుడి వాస్తవ్యుఁడు. బ్రహ్మనారదసంవాదము - అను నాలాశ్వాస ప్రబంధము రచియించియున్నాఁడు. మఱియు, పతివ్రతా భరణము, రాధామాధవసంవాదము అను రెండు కృతులను రచించెనఁట.

హోసూరి సాకమ్మ :— ఈకవయిత్రి రామాయణ ముక్తికాంతా విలాసాది బహుగ్రంథములు రచించినది.

రాఘవదాసకవి - అచ్యుతరాయశతకమును తంజావూరి వరదరాజ శతకమును రచించెను.

ఇఁక కర్తృత్వము తెలియని యీక్రింది శతకములు లభ్యము లైనవని వారు తెలుపుచున్నారు.

౧. సుబ్బరాయ శతకము. (సీసపద్యములు)
౨. అంబాయమ్మ శతకము. (కందములు)
3. సర్వేశ్వర శతకము (మత్తేభ శార్దూల వృత్తములు)

ఇది యథావాక్కుల యన్నమయ కృతికన్న వేఱైనది.

మైసూరు చెన్నపట్టణ పరిపాలకుఁడగు జగదేవరాయనిగూర్చి వీరు చక్కనిపరిశోధన సలిపిరి. ఆ ప్రాంతమున "జగదేవిదుర్గము" నుండి యీతఁడు పరిపాలించినాఁడని, రెండవ జగదేవరాయని యాస్థాన పండితుఁడగు శాఖహాస్త్యధ్వరి రచించిన "చతుశ్లోకీ" కల్పతరు వ్యాఖ్య యందు, జగదేవరాయనిగూర్చి గలదనియు నాగ్రంథము కలకత్తా విశ్వ విద్యాలయము వారచ్చువేయించిరనియు మున్నగు విషయములెన్నో వారు లేఖామూలముగ నాకుఁదెలిపిరి. వారి లేఖలనుబట్టి చూడగా నింకను దక్షిణప్రాంతమున, మైసూరు సీమలోను, తెలుఁగు గ్రంథములగూర్చి అన్వేషణ చేయవలసిన యావశ్యకమున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్టి

యపూర్వవిషయములు దెలిపిన శ్రీ కోదండరామయ్యగారికి సకినమూలమున నా కృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. వారింకను తమ పరిశ్రమము నితోఽధికముగ కొనసాగింతురని యాశించుచున్నాను.

ఇంక ప్రస్తుతగ్రంథముద్రణము పూర్తియగుటకుగాను నాకు సహాయభూతులైన వారినిందు పేర్కొనుచున్నాను.

1. విద్వాన్ రావూరి. దొరస్వామిశర్మగారు ఎమ్.ఏ., బి.ఓ.ఎల్. హిందూ హైస్కూలు పండితులు - తిరువళ్లిక్కేణి, మదరాసు.
2. విద్వచ్ఛిరోమణి విఠలదేవుని సుందరశర్మగారు, తంజాపూరి సరస్వతీమహాలు లైబ్రరీ పండితులు
3. శ్రీ మల్లంపల్లి శరభేశ్వరశర్మగారు, మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము తెలుఁగు పండితులు.
   వీరికి నానమస్సులు.
4. శ్రీ యన్. శివసుందరేశ్వరరావు, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలా పూర్వ పండితుఁడు.
5. యన్. సర్వేశ్వరరావు 'బి. ఏ. ఆనర్సు' మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయమునఁ బ్రకృతము మొదటి పండితుఁడు.
6. శ్రీ ఆర్. రాజగోపాల్ 'బి.ఏ. ఆనర్సు' మదరాసు క్రైస్తవ కళాశాల - తాంబరము.
   ఈతఁ డీ గ్రంథమునకు ననుక్రమణికను రచించుటయే గాక, దేశపటమునుకూడ తయారుచేసి యున్నాఁడు.
   వీరికి నా యాశీస్సులు.

ఇంక నీ గ్రంథ ముద్రణమున కనుజ్ఞ నొసంగిన మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము సిండికేటువారికిని, విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన డాక్టరు సర్ ఎ. లక్ష్మణస్వామి మొదలియారు M.D L.L., D.D Sc., D.C.L.D. Litt M.L.C. వారికి నా మనఃపూర్వక కృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాను. ఈ గ్రంథమును సర్వాంగ సుందరముగా ముద్రించిన 'రత్నం' ముద్రణాలయాధికారులను మిక్కిలి ప్రశంసించుచున్నాను.

మదరాసు
విశ్వవిద్యాలయ భవనములు
తేది 20-3-1960

నిడుదవోలు వేంకటరావు : రీడరు
ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షుఁడు

సాహిత్య సమీక్ష

ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రమున దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయము కృష్ణరాయని యుగము తరువాత వెలసినదని సాహితీ విమర్శకులును, చారిత్రకులును నంగీకరించిరి. సాహిత్యక్రమ పరిణామదృష్టి ననుసరించి కృష్ణరాయ యుగము ప్రబంధ యుగముగా పరిగణితమైనది. అందు ప్రబంధ రచనలే ప్రధానములై ప్రకృష్ట స్థానమునాక్రమించినవి. ఇక దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రబంధములే కాక ఇతఃపూర్వమాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలయని యక్షగాన, నాటక, వచన, గేయరచనా శాఖలు వర్థిల్లినవి. ఈ నాలుగు శాఖలును దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయముననే కాక, యాంధ్రవాఙ్మయమున కంతటికి నొక ప్రత్యేక విశిష్టతా గౌరవములను సంపాదించినవి. కాఁబట్టి యీ యుగమునందలి సాహిత్య రచనలను నీ గ్రంథమున సమీక్షించుట ప్రధానకర్తవ్యమైయున్నది.

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకత నొడఁగూర్చిన పై నాలుగు శాఖలలో వచనముతప్ప తక్కినవి సంగీతసాహిత్య సమప్రాధాన్యము గలవి. తెలుఁగు భాషలో సంగీతసాహిత్యములకు గల యవినాభావ సంబంధమును గుర్తించి మన లాక్షణికులు కవితారచనలన్నింటిని "ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితలు" అని చతుర్విధములుగా విభజించి, వానిని నిర్వచించిరి. వీనిలో మధురకవితలు సంగీతసాహిత్య సమప్రధాన కృతులు. విస్తరకవితలు-ప్రబంధములు మొదలగు కృతులు; కావున దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున సాహిత్యరచనలు పై విభజన దృష్టితో విమర్శించిన నది సాహిత్యక్రమ వికాసమును, ప్రత్యేక లక్షణములను నిరూపించునని యెంచి యీ పథకము నవలంబించినాఁడను.

ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితలనునవి నన్నయనాఁటి నుండి యున్నవే కాని నిన్న మొన్నటివి గావు. కాఁగా నీ విభజనము సంస్కృ

తాలంకార శాస్త్రసృష్టితో చేయఁబడినదియుఁ గాదు. ఇది[1] ద్వితీయమైనది. చతుర్విధ కవితలనఁగా [illegible] ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవిత్వములను నొక మతభేదము సూచించినది. ఇది యల్లసాని [illegible] "చతుర్విధ కవితా[illegible] అల్లసాని పెద్దన" అను వాక్యమునకు [illegible] వారు వ్రాసిన టీకయందున్నది. కాని పెద్దన [illegible] ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవిత్వములు [illegible]. [illegible] దయకర్త ఆశు, మధుర, విస్తర కవితలఁ (1-11) పేర్కొన్నాఁడు. [illegible] యోగి విలాసకర్త "ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవిత్వ [illegible] ప్రసక్తి" అని వీని నుట్టంకించినాఁడు.

ఇక దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ సంప్రదాయము నీ కవులు గ్రహించిరి. విజయరాఘవభూపాలుఁడు "పూతనాహరణము" అను నాటకమున నవతారికలో "చతుర్విధ కవితా నిర్మాణ ప్రావీణ్య బిరుదాంగద విరాజమాన చరణాంభోజ" అని [illegible] చతుర్విధ కవితలఁ దడవియున్నాఁడు.

గణపవరపు వేంకటకవి తన ప్రబంధరాజమున "ఆశుత్వము, మధురము, చిత్రము, విస్తరము నా చతుర్విధ కవితల" గనిశ రచింపఁ గలనని ప్రతిజ్ఞచేసినాఁడు.

తారాశశాంక కర్త "చిత్ర విస్తర మధురాశువులఁ గవితల రచియింపఁగ నేర్చి" (2-54) అని చతుర్విధ కవితలను జెప్పియున్నాఁడు.

మహారాష్ట్రరాజ మాణిక్యమగు శహాజీ నాటకరచనలయందు నీ చతుర్విధ సాహితీ రీతులు ప్రయుక్తములై యున్నవి.

1, దీని స్వరూప స్వభావాదులను గూర్చినా 'తెనుఁగు కవుల చరిత్ర' అవతారికలో చర్చించియున్నాను.

[illegible] కల్యాణము :

[illegible]. “ [illegible] జాగ్రద్యశో
[illegible]
[illegible] సకలభాషా [illegible] సాహితీ నిర్వాహకా
[illegible] సంగతిన్ ”

త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము :

“ [illegible] సకలభాషా చతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండు ”

అను విశేషణము ప్రయుక్తమైనది. గంగాపార్వతీ సంవాదము :

“ [illegible] సకలభాషా చతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండు ”

ఇట్లే యాతని పంచరత్న ప్రబంధమునఁ గలదు.

“ సకలభాషా చతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండు ”

ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనములో (1-50)

సీ. “ ఆశుకవిత్వంబు లల్లితేనే సరా చిత్రప్రబంధముల్ చెప్పవలదె ? ”

అని చతుర్విధ కవితలలో నాశు, చిత్ర కవితలఁ బేర్కొన్నది.

పైని వివరించిన రీతిని నాయకరాజులు, మహారాష్ట్రరాజులును, కవులును నీ చతుర్విధ కవితలను పేర్కొనుటచే నీ పద్ధతినే సాహిత్య సమీక్షమొనరించుచున్నాను.

ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితాలక్షణముల నాయా శీర్షికల క్రింద నుదాహరింపఁబడి యుండుటచేత నిచట ప్రత్యేకముగ నీయఁబడ లేదు. ఇందు మొదటి శీర్షిక యగు నాశు కవితయందు ఆశు కవిత, సమస్యాపూరణములు, శతలేఖినీ, సమయలేఖినీ, మాలికా కవిత్వము అను విభాగములుగలవు.

సాహిత్యరచనలు - ఆశుకవితలు

“ ఏకపాద, ద్విపాద, కఠినప్రాస, విషమసమస్యాపూర్తులు, వ్యస్తాక్షరీ సంఘటిత పద్యంబులును, ఇష్టార్థదేవతావరప్రతిపాది నిషేధాక్షర రచనా చమత్కృతియు, అష్టావధానంబులు, ఘటికాశతగ్రంథ కల్పనయు, ఆకాశపురాణంబులని తత్కాలోచితాతిత్వరితగతిని రచియింపఁబడునది.”
యాశుకవిత్వంబని లాక్షణిక గ్రంథనిర్వచనము.

నాయకరాజుల యేల్బడిలో స్త్రీలకు కవితకు సముచితమైన గౌరవము లభించినది. రఘునాథుని కాలమున విలసిల్లిన కవయిత్రి రామభద్రాంబ శతలేఖినీ, సమయలేఖినీ, అష్టభాషా కల్పిత చతుర్విధ కవితాను ప్రాణిత సాహిత్యసామ్రాజ్యభద్ర పీఠాధిరూఢ" యని తన రఘునాథాభ్యు దయ గద్యయందు చెప్పుకొన్నది. తేనియ [illegible], [illegible] వేష్యము లైన కావ్యముల నెన్నియేని రచించిన [illegible] [illegible]. ఆయన చేతి చలువచేతనే గాంభీర్యము [illegible] "[illegible] [illegible] నోత్కటన" పాండిత్యము "ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యాది కోష్ఠ[illegible]" కవన చాతుర్యధుర్యత లభించినవి. లక్ష్మీనరసింహ్మాదులు [illegible] రఘు నాథనాయకుని కొలువున రామభద్రాంబ పూరించిన సమస్యలను రఘు నాథాభ్యుదయ నాటకమున 19, 20, 21 పుటలలో గాంచనగును. తెలుగు భాషయందే కాక సంస్కృతప్రాకృతములందును సమస్యలను రామభద్రాంబ పూరించినది. రామభద్రాంబయే కాక మధురవాణియను కవయిత్రిగూడ రఘునాథనాయకుని కాలమున నాగ్య, చిత్ర కవిత్వము లందు నేర్పరియని తన సంస్కృతరామాయణ గద్యసంస్తులను బట్టి తెలియుచున్నది.

"వీణావాద కళావినోద సముద్యద్భక్త్యా [illegible] [illegible] సాధుపూరయతయాదత్తా కవీంద్రైః స్తుతయా.....[illegible] [illegible] కవితాసందర్భధారా సుధాసారోర్మి పరిపూరిత [illegible] ...ఘటికార్థనిర్మిత శతశ్లోకీ ఫణిగ్రామణీ ప్రస్తారాఖ్యాన [illegible] [illegible] కథాశుక్రియా షడ్భాషా రచనా విశేషబహుధావిఖ్యాత కీర్తిశ్రియా" యను

నామెయు రామభద్రాంబతోబాటు రఘునాథుని కొల్వున సమస్యలను బూరించినది. ఆశు చిత్ర కవిత్వ రచన యాముదారి కానాము స్త్రీరు పై బండినదకరమైనది. విజయరాఘవునిచే కనకాభిషేకసన్మానితమైన రంగాజమ్మ,

"విచిత్రతర పత్రికాళత లిఖితవాచికార్థావగాహన ప్రవీణయు, తత్ప్రతి పత్రికాళత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తియు, అతులితాష్ట భాషాకవితా సర్వంకషమనీషా విశారదయు"నై

విలసిల్లెను. రఘునాథనాయకుని కాలమున విలసిల్లిన విద్వత్కవయిత్రులు రామభద్రాంబ మధురవాణులవలె, విజయరాఘవుని యాస్థానమున

రంగాజీతోఁబాటు కృష్ణమాంబ యను వేఱొక కవయిత్రియు నాశు, చిత్ర కవనములం దారితేరిన దిట్టయని తెలియుచున్నది. కృష్ణమాంబ,

"ప్రస్తార సంఖ్యను పదుమూఁడు కోటులు నలువదిరెండు లక్షల పదేడు వేల నేనూఱును వింశతియును నాలువృత్తంబులందు, నీ వృత్తమునకు నీ వర్ణనసంఖ్య గూర్పుమటన్న నా వృత్తమున సమస్యను రచించి యందుకు శ్లోకంబు లాశువుగాఁజెప్ప యవి తెనుఁగునను పద్యము చేసి, ఇరువదాలు ఛందము లెఱిఁగి కవిత చెప్పి ఘనతగాంచినది"

అని కామయరాజగోపాల విలాసమున నామెను ప్రశంసించినాఁడు. ఈ యుగమున నీ యాశు కవితకును తంజావూరి రఘునాథుఁడే యాద్యుఁడు.

రఘునాథనాయకుఁడు పారిజాతాపహరణము అను తెనుఁగు కృతిని యాశువుగా యామద్వయమునఁ (అనఁగా నాలుగంటలలో) జెప్పఁగా దానిని లేఖకు లతికష్టముతో నా యాశుధారా త్వరితగతినందుకొని వ్రాయఁగలిగిరని సాహిత్యరత్నాకరమున నిట్లుట్టంకింపఁబడినది. అంతత్వరితముగాఁ జెప్పఁబడినను నందలి కవనము మాకంద మధుఝరివలె నుండెనఁట.

"మాకందసకందళదమంద మరందబిందు
త్వం పారిజాత హరణం త్వరయానిబద్ధు(?)మ్
యామద్వయేన యదునేతరి పారిజాత
మాజీహరత్స్వస మచ్యుత భూపసూనుః
కావ్యం తదత్ర విబుధైస్తు కథంకథంచి
దాలేఖి చిత్రమవధాయ ఫణీంద్రకల్పైః"

5 సం. 30, 31 శ్లోకములు.

తండ్రియగు నచ్యుతప్పనాయకుఁడు తన కుమారుని యాశుకవితా వైదుష్యమున కెంతయు సంతసించి, గురూత్తముఁడగు గోవింద దీక్షితుని ప్రేరణచేత, రఘునాథునకు కనకాభిషేకముగావించెనఁట.

ఏవంవదస్తనయమేష కృపారసార్ద్రైః
జాతాభిషేకమహితం జగతీ బిడౌజః
తత్రాభిషించితమణీభిర శౌసభాయాం
అసీత్స ఏవ వసుధేశపటాభిషేకః 5 సం. 36 శ్లో.

మధురలో విజయరంగచొక్కనాథుని కాలమున శంఘుస్తు వేంకటాచల కవి "కథాశుకకవి" యని పొగడ్తకెక్కినాఁడు. ఈతఁడు కథనైనను నాశువుగాఁ జెప్పుటచే నతని కా బిరుదు వచ్చియుండును.

సమస్యాపూరణములు

దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ[1]సమస్యాపూరణ ప్రక్రియ మిక్కిలిగా వ్యాప్తినందినది. మఱియు నొక్క తెలుఁగు భాషయందే కాక, సంస్కృత ప్రాకృతాష్టభాష లందును సమస్యాపూరణములు జరుగుచుండెడివి.

రఘునాథనాయకుని కాలమున నీ సమస్యాపూరణ ప్రక్రియ సార్వత్రికమైన దని చెప్పనొప్పును.

సమప్రధానం శతశేఖినీసహం ప్రక్లప్త నానావిధపద్యపూరణమ్
నలీలజాగ్రత్ ఘటికాశతోచితక్రమాష్టభాషాకవితావిజృంభణమ్.

యజ్ఞనారాయణ దీక్షితుని సాహిత్యరత్నాకరము ౧౧-౩౮

పై శ్లోకమున 'పాదపూరణము' అను ప్రక్రియయే సమస్య. అనఁగా పద్యమున గాని, శ్లోకమునగాని యొక పాదమునిచ్చి తక్కిన పాదములు

---

1. సమస్యలనఁగాఁ గవినిబరీక్షించుటకై పెద్దలిచ్చెడు పద్యభాగములు. కవికిఁగల భాషాపాటవమును, కవితయందలి యభ్యాసవిశేషములను బరీక్షించుటకై యొసఁగెడు పద్యరూప ప్రశ్నలనే సమస్యలనవచ్చును. ఇవి సంస్కృతమునందును గలవు. తద్ద్వారముననే తెలుఁగునకు వచ్చినవి. సమస్యాపూరణమునఁ గవికి లోకజ్ఞానము, బహుభాషా పాండిత్యము, మాతృభాషయందు పరిణతి, ప్రజ్ఞయుండవలెను. అష్టావధాన, శతావధానములందిది యొక యంగముగానున్నది. ప్రాచీన కాలమున కవి యెవ్వఁడైన రాజాస్థానమునకు వచ్చునెడల కవి సామర్థ్యము పరీక్షించుటకు సమస్యలే ముఖ్యాధారములు. అల్లసాని పెద్దన రాధామాధవకవి సామర్థ్యమును సమస్యాపూరణమువలననే కనిపెట్టెనను విషయమందఱికి విదితమే. సమస్యలు తెలుఁగున తిక్కననాఁటినుండి ప్రచారములోనున్నవి. ఈ ఆశు కవితలనుగూర్చి ప్రత్యేక పరిశ్రమయేమీ జరుగలేదు. సమస్యాపూరణప్రక్రియ, తమిళ, కన్నడ, మళయాళ భాషలలో గాని తదితర రాష్ట్రేతర భాషలలోగాని యున్నట్లు కానరాదు. పరిశీలించుట కర్తవ్యము.

పూరింపుమని పృచ్ఛకులు కవి నడుగుదురు. ఆది యాతని కొరక సమస్యగాపరిణమించును. కావుననే పాదపూరణము సమస్యయైనది. దీనికి సరియగు తెలుఁగు మాట "కైపదము"; అనఁగా చేతికందిచ్చుపదము. భోజరాజీయమున (౨-౮౦) (క్రీ. శ. 1430) అనంతుఁ డీ పదమును నుపయోగించి యున్నాఁడు.

"కైపదమిచ్చువారలును గ్రక్కునఁ బద్యముఁ జెప్పువారలున్"

రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున నీ ప్రక్రియ సూచితమైనది.

"తానిర్వహించిన తక్కినకృతులు
కొందఱు వినిపింపఁ గొందఱుతగిన
సందర్భములసమస్యలు [1]సేకరింప
నెనుట సంగీతసాహిత్యనాట్యములు
మొదలైన విద్యలు మూర్తిభవించె."

రఘు. ప్ర ౫౨౧-౫౨౫ పంక్తులు.

రఘునాథనాయకుని కాలమున కొలువున నడచిన సమస్యాపూరణములు రఘునాథాభ్యుదయమున (నాటకము) నుదాహృతములైనవి.

---

1. "సేకరించు" అను ముద్రిత పాఠము "శేఖరించు" అని యుండఁదగును. "శేకరించు or శేఖరము చేసుట u. a. to prepare, collect సిద్ధముచేసుట కూర్చుట" అని బ్రౌణ్యనిఘంటువు పుట. ౧౦౮౯. శేఖరము అనగా శిరోభూషణము శిరస్సునకు భూషణమును సమకూర్చఁగనే యెట్లుగా నలంకరణము పూర్తియగునో, యట్లే పద్యములో నాల్గవపాదమున గల సమస్యను, తక్కిన మూఁడుపాదములతో పూర్తిచేసిన పద్యము పూర్తియగును. 'శేఖరించు' అను పదము శబ్దరత్నాకరమున పుట ౪౫౯ లో నున్నది. అర్థము 'గొప్పచేయు' అని కలదు. కాని యది సరి కాదు. బ్రౌను చెప్పినదే సరియైనది.

"రఘునాథనాయనినాటి మాట వింటిరా! కవులారా! ఈ సభను లాంధ్ర గీర్వాణ ప్రాకృతసమస్యలు పూరింపఁ గోరుచున్నారు వీరినిఁ బరీక్షింపరయ్యా!

వా. అనిన విని యమ్మహారాజుతోఁ గవిరాజు లేమనుచున్నారు.

"అయ్యయ్యా! స్వామి నగరలక్ష్మి సరస్వతిగఁ [illegible]ంచి యుండఁగఁ బరీక్షయేలయ్యా? అయినను మీరానతిచ్చిన మాటఁ జేసెదము. ఈ కమలాస్యలకు సమస్యలు యిచ్చేమయ్యా" అని సమస్యలు యిచ్చినటు యెఱుకపరెను.

సమస్య : రారాజని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

వా. ఔరా! రామభద్రమ్మగారు ఆ సమస్యపూరించి చదివినటు యెఱుకపరెను.

క. ఏరీ నీసరిరాజులు
భూరమణులు నిన్నుఁ జాలఁబొగడుదురు భళీ!
స్వారాజని కేరాజని
రారాజని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథ నృపా!

విజయరాఘవనాయని కాలమున సమస్యాపూరణములు విజయరాఘవ కల్యాణము అను నాటకమున పేర్కొనబడినవి. అందు సంస్కృతము, ప్రాకృతము (అష్టవిధప్రాకృతములు), తెలుఁగు సమస్యలు గలవు.

సమస్యనిచ్చినవారు :	పూరించిన వారు :
సంస్కృతము చిట్టాళశోమయాజులు	గోవిందభట్టు
"విద్యానిధిర్విజయరాఘవసార్వభౌమః"	"సద్యోదదాతిస్తుకవి ప్రకాశకప్పితార్థాన్ వ్యాఖ్యానవద్యేతర సద్యగసేవ్యాభిజ్ఞః ప్రద్యోతన ప్రతిమ బాహుమహాభిరామో విద్యానిధిర్విజయరాఘవసార్వభౌమః"

ప్రాకృతము మొదలగు నష్ట భాషలయందు, మధురకవి యిచ్చిన సమస్యలను సకల విద్యాసార్వభౌముఁడు పూరించియున్నాఁడు.

౧. శౌరసేని :

[1]మ. తుహప్పదావోతమోహరది

[2]స. సా. సురియ్యోభవం మహందోమణ్ణారుదాస ఛమావాళ
జుత్తణ్ణిమంఖుదాణిం తుహప్పదావోతమోహరది ॥

ఛాయ. శ్లో. సూర్యోభవాన్ మహాన్ మన్నారుదాసక్షమాపాల
యుక్తమిదం ఖల్విదానీం తవప్రతాపస్తమోహరతి ॥

౨. మాగధి

మ. వియముపదాళూఢ శాహవేజయది

స. సా. శ్లో. శోహణబంహణశంఖం
లుకంౘె లజ్జలఖ్ఖణోవేదో
అన్నాలియమహీమనిహీ
వియయాపవాళూఢ శాహవోజయది

ఛాయ. శ్లో. శోభన బ్రాహ్మణసంఘం
రక్షన్ రాజలక్షణోపేతః
అన్యాదృశ మహిమనిధి
ర్విజయపదారూఢ రాఘవోజయతి

3. పైశాచి :

మ. తుఝుసమోనద్ది భూతలంమికయో
మన్నలతాసోకునాది బూమిపయో

స. సా. విస్నుసరిథోవిజ్జే పున్నమచందొద్దిదంసనంమితుమం
దఘునాథతమాయపునో తుఝుసమోనద్ది బూతలమ్మికయో

ఛాయ. విష్ణుసదృశోవీర్యే పూర్ణిమచంద్రోసి దర్శనేత్వం
రఘునాథతనూజ పునస్తవ సమోనాస్తి భూతలేకవిః

---

1. మ. మధురకవి.
2. స. సా. సకల విద్యాసార్వభౌముఁడు

౪. చూళికాపైశాచి :

మ. దవతివన్నెదమ్మెతేతి
తుచాతిస కంకితాయింపలాయిం
బత్తాసనాహిలూదో
మన్నులుతాసోకునాదికో బూమిపయీ

ఛాయ. స్థాపయతి వర్ణధర్మాన్
దదాతి ద్విజాతీనాం కాంక్షితానిఫలాని
భద్రాసనాధియాధో
మన్నరుదాసోగుణాధిపోభూమిపతిః

౫. అపభ్రంశము :

మ. రావూవియయరాహవూ

స. సా. వెణ్ణుపావుపయోజాద భమరికియ మానసు
సయాజయది తంకేసు రావూవియయరాహవు

ఛాయ. విష్ణుపాదసరోజాత భ్రమరీకృతమానసః
సదాజయతి తంజేశో రాజావిజయరాఘవః

౬. ప్రాకృతము :

మ. జయయిసయా వియయరాహవో రాయా

స. సా. వయణరుయివిజియచందో
వయణవిలాసాహినంది యాయరిరో
జావయీ జణణవమయణో
జయయిసయా వియయరాహవో రాయా

ఛాయ. వదనరుచి విజితచంద్రో
వచనవిలాసాభినందితాచార్యః
యువతీ జననవమదనో
జయతి సదావిజయరాఘవో రాజా ||

భాండీరభాష :

దీని లక్షణము.

“ కాంభోజామాగధీగౌడీ మహారాష్ట్రీ కళింగజా
గైర్వాణీమిశ్రితాభాషా భాండీరీతిప్రకీర్తితా ”

సార్వభౌముని సమస్య.

రాయగోపాళుచెసయా

మధురకవి పూరణ.

శ్రీకృష్ణవానందకరు
తుహామన్నారు దానురె
తుహామానంద కరుహే
రాయగోపాళు చెసయా

ఛాయ. హేమన్నారుదాస
తవ శ్రీకృష్ణ ఆనందకరః
త్వం రాజగోపాలస్యః
తథానందకరస్సదా

పుదుక్కోటరాజగు కోటి రఘునాథనాయకుఁడు ప్రౌఢ ప్రబంధ రచన యందే గాక సమస్యాపూరణమందును మిక్కిలి చతురుఁడు. తన యాస్థానకవియు నుద్దండకవియునగు నుదురుమాటి వెంకనార్యుఁడిచ్చిన నూఱు సమస్యల నాతఁడుపూరించెను. అవి “[1]కవిజనోజ్జీవని ” అను పేర సంగృహీతములై ప్రకటితములైనవి.

రఘునాథతొండమాన్ రాజు సమస్యాపూరణమునం దెంత సమర్థుఁడో తెలుపుటకు నా గ్రంథమునుండి కొన్ని సమస్యలను వాని పూరణములను నీ క్రిందనిచ్చుచున్నాను.

---

1. కవిజనోజ్జీవని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే క్రీ. శ. 1937 లో ముద్రితమైనది.

౧. "మీసానకుఁ గాళ్లుమూఁడు మేదిని గల్గెన్"

క. మీ సానకుఁ గాళ్లెక్కుడె
వానిఁగవిన్నదియు లేదు వసుధాస్థలిలో
వాసనగంధము రాచెడు
మీసానకుఁ గాళ్లుమూఁడు మేదినిఁ గల్గెన్.

మీసానకు - మీసమునకు. మీసానకు - మీఁగండపుసానకు.

శబ్దచిత్ర సమస్య:

౨. "వావిలిలోఁద్రోయఁ గ్రోతివలెనే యుండెన్" వావిలి చెట్లలోఁద్రోయఁగాఁ గ్రోతివలెనే కన్పట్టుచుండెనని సమస్య.

క. ఓ విద్వన్మణినను సు
గ్రీవునియన్నకును బేరటింగింపుము రూ
పేవితమనియెదు మధ్యము
వావిలిలోఁద్రోయఁ గ్రోతివలెనే యుండెన్.

వావిలి యను పదమున మధ్యము వి - ద్రోయఁగా-వాలి యగును.

3. యతివంచన సమస్య:

"గ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా" ఇది ద్విపదపాదముగాఁ గను పట్టఁజేసినది. కాని చివరి దీర్ఘమున్నది.

క. దిగ్లలలనాకబరీభర
ప్రస్లాలితకీర్తిజాలసద్గుణశీలా
విగ్లపితరక్షమార్తాం
డగ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా

ఇచట 'గ్లా' ప్రాసలో కందపద్యమున నిముడుటచే సమస్యనిచ్చినవారు వంచితులైరి.

ఈ క్రింది సమస్యాపూరణమువలన రఘునాథ తొండమానురాజు సంస్కృత వ్యాకరణమందు నిష్ణాతుఁడని తెలియనగును.

క. అగ్రజగోశబ్దముపై
నగ్రణిశబ్దంబు గూడనది యెట్లగు సం
ధి గ్రహణముఁ దెలుపుమనన్
గోగ్రణిగో అగ్రణిగ వాగ్రణియనియోఁ.

శతలేఖినీ విద్య లేక శతావధానము

ఆద్యతన కాలమున నాంధ్రదేశమంతయు తమ శతావధాన విద్యచే మాఱుమ్రోఁగింపఁజేసినవారు తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు. వారే బుద్ధ చరిత్రమున శతలేఖినీ విద్యయే శతావధానమని యిట్లు చెప్పియున్నారు.

మ. శతలేఖన్యవధానపద్యరచనా సంజాతభాస్వద్యశో
వితతాశేషవరాంధ్ర భూపతిసభా విఖ్యాతనామాస్మదో
న్నతికిం గారణమైన దేవి ఘనవీణా పాణియవ్వాణి సం
తతమున్ వేంకటకృష్ణరాయనృపు వాగ్ధామంబుఁగామించుతన్

శతలేఖినీవిద్య యనఁగా నూఱుమంది తమ చేత లేఖినులు లేక గంటములు బట్టి వ్రాయుచుండగా, విరామము లేక నూఱుమందికిని నూఱు పద్యములు చెప్పుట. శతమనునది యనేకకవితలలో నొక పరిమితిగా నేర్పడినది. ఈశతలేఖినీ విద్య దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున రాజాస్థానములయందు ముఖ్యముగా తంజాపురాస్థానమునందు ప్రచారములో నున్నట్లుగా నీక్రింది వివరణమువలనఁ దెలియుచున్నది.

తంజాపురాస్థానమున నీ విద్య వెలయుటకు ముందు క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతముల విలసిల్లినవాఁడును కృష్ణరాయల సమకాలికుఁడునునగు చటిగొండ ధర్మన యను కవి యీ శతలేఖినీ విద్యయం దాటి తేఱినట్లు తన చిత్ర భారతమునఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు.

మ. శతలేఖన్యవధాన పద్యరచనా సంధాసురత్రాణ చి
హ్నితనామా! చటిగొండ ధర్మసుకవీ! నీ వాగ్విలాసంబులా
శితికంఠోజ్జ్వల జూటకోటరకుటీ శీతాంశురేఖాసుధా
న్వితి గంగాకనకాబ్జ నిర్భరసావిర్భూతమాధుర్యముల్,

కాని తంజాపురాస్థానమునగాని తదితర స్థలములయందుఁగాని జరిగిన యీ శతలేఖినీ విద్యాప్రదర్శనముల వివరములు మనకు లభ్యము కాలేదు. కాని యన్నింటికన్న విశేష మేమనఁగా నీ కాలమున శతావధానులందఱు పురుషులే. స్త్రీలే లేరు. అట్టిచో తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయమున రామభద్రాంబ, మధురవాణి, రంగాజమ్మ శతలేఖినీ విద్యాప్రపంచమునకు త్రిశక్తులవలె తేజరిల్లుచున్నారు! ఇదియే యచ్చటి విశిష్టత విద్యా.

సమయలేఖినీ విద్య

ఒక నిర్దిష్ట సమయములో ననఁగాపరిమిత కాలములో పద్యములు చెప్పుట. ఇది సాధారణముగా 'గడియ' (అనఁగా ఇరువది నాలుగు నిముషములు) లో నూఱు పద్యములు జెప్పుట యను నియమమునతో నుండును. అడిదము సూరకవి "గడియకు నూఱు పద్యములు గంటము లేక రచింతుదిట్టనై" అని ప్రతిజ్ఞ చేసిన దిట్టదియే యని యెఱుఁగవలెను.

"ఘటికాశత గ్రంథకల్పను" అనునదియు సమయలేఖినిలోఁ జేరును. ఇచట గ్రంథమనఁగా, ముప్పది రెండక్షరములు గల శ్లోకరచన. ఈ విద్యయందును దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున స్త్రీలకే ప్రాధాన్యము. రామభద్రాంబ, రంగాజమ్మ, ఘటికాశత గ్రంథ సమయలేఖినీ విద్యలు నేర్చిన వారు. మధురవాణి, ఘటికార్థ నిర్మిత శతశ్లోకి" నను చెప్పుకొన్నది. నిక్కువముగా వారందఱును సరస్వతీ మూర్తులు.

మాలికాకవిత్వము[1]

ఆశు కవితలలోఁ జేరిన మఱియొక ముఖ్యశాఖ, మాలికాకవిత్వము. దీనికి "నల్లసాని పెద్దనగారి "పూఁతమెఱుంగులున్" అను

---

1. మాలికా కవిత్వము నేటికిని ప్రత్యేకముగా నొక వాఙ్మయశాఖగాఁ బరిగణితము కాలేదు. మొట్టమొదట యాశుకవితఁగూర్చియే పరిశ్రమ జరుగలేదు. నేను తొలుత మాలికాకవిత్వము యొక్క విశిష్టత, ప్రాధాన్యమునుగూర్చి పెద్దన మనుచరిత్ర అను వ్యాసమున (భారతి నవంబరు 1954) నాంధ్రలోకమునకుఁ దెలిపితిని. దానినిఁ గూర్చి యాతరువాత పెక్కువిషయములు సేకరించితిని. అవకాశము కలుగగానే మాలికాకవిత్వచరిత్రను విద్వల్లోకమునకు నివేదింపఁగలను.

నుత్పల పద్యమాలిక నాంది. ఇచట విశేషమేమనఁగా చంపకోత్పలములు, శార్దూలమత్తేభములు నాల్గుపాదములు నియతముగా గల వృత్తములు. వీనిని ద్విపదలవలె నొక దానితో నొకటి చేర్చి కొన్ని పంక్తుల మాలికలుగా వ్రాయకూడదు. భావము నాలుగు పాదములలో నిముడక పోయిన నైదుపాదములుగా వ్రాయవచ్చును కాని యది సాధారణము కాదు. పెద్దనగారు "పూతమెఱుంగులున్" అన్న మాలికలో ముప్పది చరణములు చెప్పిరి. ముప్పది రెండయిన నెనిమిది యుత్పలమాలలగును. కాని యీ ముప్పది చరణములు నొకే ప్రాసలోనున్నవి, కాగా నొకే ప్రాసతో పదులు, వందలు చరణములుగా మాలికరచించు సంప్రదాయము పెద్దనగారితో ప్రారంభమైనది.

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ మాలికా కవిత్వమును పెంపొంది నది. మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయమున ముద్దళగిరికాశ్రితుఁడగు గణప వరపు వేంకటకవి 'పెదళ్గిరి విజయము'ను నుత్పలమాలికలుగా రచియించి యున్నాఁడు. వివరము లీ క్రింద నీయఁబడినవి.

మాలికాకవిత్వమున సీసమాలికలు చెప్పుటకంటె చంపకోత్పల మాలికలు చెప్పుట కష్టతరము. ఏలననగా సీసములయందు యతి నియమమే తప్ప ప్రాసనియమము లేదు. వృత్తములలో యతి ప్రాస నియములు రెండును నుండును.

వేంకటకవి చెప్పిన 'పెదళ్గిరి విజయము'న తూఱ్పుమాలిక, పడమటి మాలిక, ఉత్తరపుమాలిక, దక్షిణపుమాలిక గలవు. ఈ నాల్గును ఉత్పల మాలికలే. వాని వివరము.

తూఱ్పుమాలిక - టకారప్రాస - 74 చరణములు :

ఇందు 342 పంక్తులు గలవు.

మొదలు ఉ. పోటరినంటఁదాశహాజి పుత్రుఁడొకానొక నాఁడుతూరుపుం
బేటకుఁ జేరి..............................స

తుది యేఱ్యాటలొనర్చికాచుచు పెదళ్గిరి ధీరుఁడు వర్ధిలుౘ
..................................ధరౘ.

పడమటి మాలిక - సకారప్రాస - 69 చరణములు :

మొదలు ఉ. శ్రీసతిమందిరంబున వసించి సమంచితభూరి...
వాసవిశేష సంపదల..................వైభవా

తుది దాసాబగొంది సంతసము దాల్చి పెదగ్గిరి శౌరివత్సలుఁడా.

ఉత్తరపుమాలిక - లకారప్రాస - 163 చరణములు :

మొదలు ఉ. శ్రీలలితాంగియుక్త బుడని చెల్వయుఁ గొల్వఁగ చెల్వచూపు గో
పాలుఁడు..............................

తుది. ....ముద్దువీర భూ
పాలు పెదగ్గిరి ప్రభుఁడపార శుభోన్నతి ధాత్రివర్ధిలుఁడా.

దక్షిణమాలిక - రకారప్రాస - 119 చరణములు :

మొదలు ఉ. శ్రీరమణీయమూర్తి నృపసింహుఁడు దుర్జయశౌరివీరసం
హారుఁడు ముద్దువీరయ పెదగ్గిరి ధీరుఁడు.........

తుది. ....పెదగ్గిరి ధీరుఁడు దక్షిణక్షితి
శ్రీయచిరస్ఫురజ్జయముఁ జేకొని పౌరులు సన్నుతింపఁగా
వారణమెక్కి వచ్చి శుభవైభవలీలల ధాత్రివర్ధిలెడా.

మొత్తము చరణములు - 426.

సీసమాలికలు

వేంకటకవియే సీసమాలికలు రచించుటలోఁ బ్రథముఁడు. ఇతని యాంధ్ర కౌముది వేయి చరణములుగల సీసమాలిక.

వేంకటకవి ననుసరించి పుదుక్కోటలో, నుదురుపాటి వెంకన కవీంద్రుఁడు తొండమాన్ వంశావళిని సీసమాలికగా పూర్వోత్తరముల నుండి తనకాలము వఱకుగల రాజుల వృత్తాంతము రచించెను. ఇందు 373 పంక్తులు గలవు.

తత్పౌత్రుఁడు సాంబశివకవి తన కాలము వఱకుఁ గల రాజుల చరిత్ర నొక దానిని సీసమాలికగా పూరించెను. ఆ మాలికయందు 342 పంక్తులు గలవు. మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయమునకుఁ జెందిన బాల కవి యనంతయ రచితమగు నల్లందిగళ్‌వారి వంశావళి యను నదియు సీసమాలికయే. ఇందు 202 పంక్తులుగలవు.

సాహిత్య రచనలు - మధుర కవితలు

నాటకాలంకారములు, కళికోత్కలికలు, విభక్త్యర్థిదేవతో దాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్లోట్లు, గీత ప్రబంధములు, చతుర్భద్రిక, అష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, రంగఘోష, జయ ఘోష చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానంబుల వెలయుపదంబులు, దరువులు, ఏలలు, ధవళంబులు, మంగళ హారతులు, శోభనంబులు, ఉయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకు పదంబులు, చందమామ సుద్దులు అష్టకంబులు, ఏకపద, ద్విపద, త్రిపద, చతుష్పదాష్టపదులు, నివియాది గానన్నియు లయప్రమాణంబుల నొప్పిమృదుమధుర వచన రచనలఁ బ్రసిద్ధంబైన యవి మధుర కవిత్వంబులు. (లక్షణశిరోమణి)

మధుర కవితలలోఁ బైని పేర్కొనఁబడిన రచనాభేదములలో నాటకాలంకారములు, యక్షగానపదములునను నివిరెండును దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునుగూర్చి వ్రాయునపుడు మనము ముఖ్యముగఁ బరిగణింపఁ దగినవి. ఈ రెండింటినిగూర్చి యిటీవల విశేషపరిశ్రమ జరిగినది. వీనిని గూర్చియేగాక, తదితర పదరచనలనుగూర్చి యిప్పటికెన్నియేని వ్యాస ములు వెలువడినవి. కాని తద్రచయితలెవ్వరును, సంప్రదాయసిద్ధమును, శాస్త్రీయమునునగు సంగీత భరతనాట్యవిజ్ఞానముతో సమన్వయమొనర్చి యక్షగాన స్వరూపముగూర్చిగాని, పదరచనా పథకమునుగూర్చిగాని సామాన్యులకేగాక, సాహిత్య జిజ్ఞాసువులకుఁగూడ నిదమిత్థమను లక్ష్య లక్షణస్వరూపము నందింపలేకపోయిరి. ముఖ్యముగా మధుర కవితా రచనలను విమర్శించునపుడు సాహిత్యజ్ఞానమేగాక సమధికమైన సంగీత శాస్త్ర పరిజ్ఞానముగూడ నావశ్యకమైయున్నది. అందును దక్షిణ దేశమున

యక్షగాన నాటక పదరచయితలందఱును సంగీతసాహిత్యములలో సమర్థమును శాస్త్రీయమును నగు జ్ఞానముగలవారు. కావున నట్టిరచనలను మనము విమర్శించునపుడు కడుజాగరూకులమై యుండవలయును.

యక్షగానము — నాటకము

యక్షగానము, నాటకము భిన్నరచనా ప్రక్రియలైనను, దక్షిణ దేశమున, తంజావూరిలో నాయకమహారాష్ట్ర రాజపరిపాలనలో యక్ష గాన రచన యపారముగా నభివృద్ధిచెందినదని సాహితీచారిత్రక విమర్శకు లెల్లరును వ్రాసియున్నారు. కాని యాగ్రంథములను సాకల్యముగాఁ బరి శీలింపఁగా, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున, నభివృద్ధిచెందినది నాటక రచనయా? లేక యక్షగానరచనయా? యనుసందేహము పొడసూపినది. ఈసందర్భమున సందేహ నివృత్తిచేయుటకు నావాఙ్మయమున నేఁడుప లబ్ధములగుచున్న కృతులనుండి యాయాగ్రంథకర్తలు తమరచనల నే రీతిగా పరిగణించిరో తొలుత తెలియఁజేయుచున్నాను.

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయ ప్రారంభకుఁడు తంజావూరి రఘునాథుఁడు. అతఁడీ క్రింది యక్షగానరచనలను చేసినట్లుగా నాతని యాస్థాన కవులును, కుమారుఁడు విజయరాఘవ నాయకుఁడును స్పష్టపఱచి యున్నారు.

౧. శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహము. ఇది యక్షగానమని గోవిందదీక్షితుల వారు, సాహిత్యసుధలో "శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహ యక్షగానం ప్రబంధాన్ నటనైకభేదాన్" అనివ్రాసియున్నారు, కావున నిది యక్షగానమే కాని యలభ్యము.

౨. జానకీకల్యాణము. ఇది రఘునాథునికృతియే. దీనిని చాటు కావ్యమని విజయరాఘవ నాయకుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

"మెఱవడిఁ జూపు వాల్మీకి చరిత్ర
జానకీకల్యాణ చాటుకావ్యంబు
తానిర్వహించిన తక్కినకృతులు" "రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము"

పై పంక్తులే రఘునాథాభ్యుదయమున నున్నవి.

ఇది చాటుకావ్యమని పేర్కొనఁబడుటవలన, పద్యద్విపద కృతుల కన్న విలక్షణమైనది యనిమాత్రమే మనము తెలిసికొనఁగలము. ఇదియు నలభ్యమే కావున నితమిత్థమని నిర్ణయింపలేము. కావున నీమధుర కవితలలో రఘునాథునిరచన మొక యక్షగానము మాత్రమే.

ఇఁక విజయరాఘవ నాయకునికాలమున నీరచనలు విరివిగా సాగినవి. ఆతని యాస్థానమున నున్నవారట్టి రచనలఁగావించిరి. ఒక్క విజయరాఘవుని రచనలనే మొదట గ్రహింతము.

పేరు	రచనాభేదము –	లభ్యమా ? అలభ్యమా ?
	నాటకము	అలభ్యము
1. రాజగోపాల విలాసము	"	"
2. ఉషాపరిణయము	"	"
3. మోహినీవిలాసము	"	"
4. మంజరీద్విపద	"	"
5. సముద్ర మథనము	"	"
6. జానకీకల్యాణము	"	"
7. పుణ్యకవ్రతము	"	"

లభ్యములు

1 కాళియమర్దనము – ముద్రితము – గ్రంథారంభమున స్పష్టముగా "కాళియమర్దన నాటకంబు నృత్యగీత వాద్యపద్యవై శారద్యంబు గనిపింప"

2. రఘునాథాభ్యుదయము – ముద్రితము – గ్రంథారంభమున రఘునాథనాయకాభ్యుదయ నాటకంబునకు సంవిధానం బెటువలెను అని కలదు.

3. ప్రహ్లాదచరిత్రము – ముద్రితము. "స్వామివారు హావణించిన ప్రహ్లాద నాటకంబు"

4. పూతనాహరణము – ముద్రితము "స్వామివారు హావణించిన పూతనాహరణ నాటకంబు"

5. విప్రనారాయణ చరిత్ర – ముద్రితము "స్వామివారు హావణించిన విప్రనారాయణ చరిత్రమను విచిత్ర నాటకంబు"

6. కృష్ణవిలాసము – ముద్రితము. విజయరాఘవ సార్వభౌముడు హావణించిన కృష్ణవిలాస నాటకము.

విజయరాఘవ నాయకుని యాస్థానకవులు.

కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి – విజయరాఘవ చంద్రికా విహారము. (ముద్రితము)

"శృంగార రసవర్షా విర్భావంబునకు గర్భోట్టంకంబుగా నొక నాటకంబు"

కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు – విజయరాఘవ కల్యాణము – ముద్రితము "విజయరాఘవ కల్యాణంబను నాటకరాజంబు"

పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు – గ్రంథము పేరే తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము ముద్రితము

రంగాజమ్మ – గ్రంథము పేరే మన్నారుదాస విలాసనాటకము ముద్రితము విజయరాఘవుని కుమారుఁడు మన్నారుదాసు.

హేమాబ్జ నాయికాస్వయంవరము (ముద్రితము) "హేమాబ్జ నాయికాస్వయంవరంబను నాటకంబునకు"

నాయకరాజుల వెనుక పాలించినవారు, మహారాష్ట్రరాజులు. వారును, వారియాస్థానకవులును బహుళముగా నీనాటకరచనలను వెలయించినారు. వారిలో సాహితీ భోజుఁడు శహాజీమహారాజు ప్రథముఁడు. ఆతని నాటకరచనలు మనకు లభ్యమైనవి. ఇవియన్నియు నాటకములనియే పేర్కొనఁబడినవి.

1. కిరాతవిలాసము "కిరాతవిలాసంబనెడు నాటకంబునందు"
2. కృష్ణలీలావిలాసము "కృష్ణలీలా విలాసనాటకమ్..సకలశ్రేయసే"
3. గంగాపార్వతీసంవాదము 'గంగాపార్వతీ సంవాదంబనెడునాటకంబు'
4. జలక్రీడలు "జలక్రీడలనియెడు నాటకంబు"
5. ద్రౌపదీ కల్యాణము "ద్రౌపదీ కల్యాణంబనెడు నాటకంబునందు"
6. భక్తవత్సల నాటకము — నాటకము పేరుతోనున్నది.
7. రతీకల్యాణము "రతీకల్యాణ నాటక కథాక్రమము"
8. రామపట్టాభిషేకము "రామపట్టాభిషేక మనెడునాటకంబు"
9. రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదము "రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదంబనెడునాటకంబు"
10. వల్లీకల్యాణము "వల్లీకల్యాణ నాటకము"
11. విఘ్నేశ్వర కల్యాణము "విఘ్నేశ్వరకల్యాణ మనెడునాటకంబు"
12. శచీపురందరము "శచీపురందర కల్యాణనాటకము"
13. శాంతాకల్యాణము "శాంతాకల్యాణ నాటకము"
14. సతిదాన శూరము "సతిదాన శూరనాటకము"
15. సతీపతిదాన విలాసము "సతీపతిదాన నాటకము"
16. సీతాకల్యాణము "సీతాకల్యాణంబనెడు నాటకము"

ఇవిగాక యీక్రింది శహాజీకృతులు నాలుగు ప్రబంధములుగా పేర్కొనఁబడి యున్నవి.

1. త్యాగరాజ వినోద చిత్రప్రబంధము
2. పంచరత్న ప్రబంధము
3. విష్ణుపల్లకిసేవాప్రబంధము
4. శంకరపల్లకి సేవాప్రబంధము

ఇవి ప్రబంధములను పేరుతో నున్నను నివినాటకములే. వీనిని సంగీతనాటకములు లేక గేయనాటకములని యందురు. ఆంగ్లేయభాషలో వీనిని 'opera' అనియందురు.[1] కావున శహాజీ కృతములన్నియు నాటకములే.

ఇతర కవుల రచనలు

1. శేషాచలపతి

శాహరాజ విలాసము "లలితగతి శాహరాజ విలాసమనెడు నాటకము

సరస్వతీ కల్యాణము "సరస్వతీ పరిణయంబనెడు సరసనాటకము"

గిరిరాజకవి

రాజకన్యాపరిణయము "రాజకన్యాపరిణయ నాటకము"

రామమోహన కొరవంజి "కొరవంజి నాటకము"

లీలావతీ కల్యాణము "లీలావతీ కల్యాణ నాటకము"

వాదజయము "వాదజయంబను వరనాటకంబు"

సర్వాంగ సుందరీవిలాసము "శాహధవుని సర్వాంగ సుందరి వివాహంబు నవవైఖరులుమీఱ నాటకము"

2. బాలకవి సుబ్బన్న

పంచకన్యా పరిణయము "పంచకన్యా పరిణయంబను నాటకంబు"

లీలావతీ శాహరాజీయము "లీలావతీ శాహరాజీయంబను నాటకము

శాహమహరాజు కల్యాణము "శాహమహరాజ కల్యాణనాటకము"

3. వాసుదేవకవి

పార్వతిపరిణయము "పార్వతీ పరిణయాఖ్యమనెడు నాటకంబు"

4. రామకవి

వాదజయ కొరవంజి "వాదజయ కొరవంజి నాటకం"

---

1. చూడుడు. పల్లకి సేవాప్రబంధము, ప్రొఫెసరు సాంబమూర్తిగారి యాంగ్లేయపీఠిక, శ్రీ. పి. వి. చలపతీశ్వర రావుగారి తెలుగుపీఠిక.

5. తులజాజీ లేక తులజమహారాజు.

౧. శివకామసుందరీ పరిణయము కృతికర్త తులజాజీయే భాసుర తుళజక్షితీశ......శివకామసుందరీ పరిణయ రూపనాటకము "బాగుగ నాడుద మీసభాస్థలిన్" అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఇందు సంస్కృత నాటకపద్ధతి గలదు. "నాద్యంతే సూత్రధారః సూ॥ వసంత ఋతువర్ణన..............

"ఓరి పారిపార్శ్వక యిటురమ్ము" అని సూత్రధారపారి పార్శ్వకులు ప్రవేశ పెట్టఁబడిరి.

౨. రాజరంజన విద్యావిలాస నాటకము. ఇది నాటకము పేరుతో నున్నది. పైనాటకమునందువలె, సూత్రధారపారిపార్శ్వకులు గలరు.

6. ఏకమహారాజు - విఘ్నేశ్వర కల్యాణము

"ఏకమహారాజు ప్రణీతమ్ - విఘ్నేశ్వర
పరిణయమ్ నామమ్ నాటకమ్"

7. శివాజీమహారాజు - అన్నపూర్ణా పరిణయము

"అన్నపూర్ణా పరిణయంబను నూతననాటకంబు
నటియింపఁ జేసి"

ఇందు 1 - 2 అంకములు గలవు.

8. మాతృభూతకవి - పారిజాతాపహరణము.

"పారిజాతాపహరణ నాటకమందు"

అని గద్యలో గలదు.

ఇందంక విభజనగలదు. అయిదంకములు గలవు.

ఇతర కవికృతులు.

9. పారిజాతాపహారము - శ్రీనారాయణతీర్థులు

"పారిజాతాపహారాఖ్యం నాటకమభినీయతే"

10. బాలకృష్ణలీలా విలాసము - అక్కనామాత్యుఁడు.

"బాలకృష్ణ లీలావిలాస లాలిత నాటకంబు"

11. శివపారిజాతము - వెంకట కృష్ణకవి.

"శివపారిజాత నాటకమాడేటటువంటి మార్గము"

12. అష్టావధానికవి

చంద్రశేఖర విలాసము "శ్రీర్స్తం నాటకమ్"

13. చల్లాసూరయ

వివేకవిజయము "అలంరగనీ వివేకవిజయాభిధ నాటకమెవ్వరేని"

14. మేలత్తూరి వేంకటరామశాస్త్రి

"ఈతని కృతములగు [1]పదునొకొండింటికి నాటకము"లనియే పేరు

మధుర

కుందుర్తి వేంకటాచలకవి మిత్రవిందా పరిణయములో

సీ. "ఘటియించినావు ద్రాక్షా పాకమున

బహునాటకంబులు సమున్నతిఁ జెలంగ"

అని తాను పెక్కునాటకములు రచియించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. కాని యందొకటియుఁ గానరాలేదు.

తిరుమలకవి "చిత్రకూట మాహాత్మ్యము" అనునాటకమును రచియించెను. కవియే గ్రంథావతారికలో

"గొనబుమీఱిన చిత్ర

కూట మాహాత్మ్యమను నాటకము"

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఎల్లయ చంద్రతారా విలాసము లేక, తారాశశాంకము 'తారాశశాంక కతిపయ నాటక ప్రబంధములు.'

---

1. చూడుఁడు. మేలటూరు భాగవతమేళ నాటకములు.

మైసూరు

కంఠీరవరాజు - కంఠీరవరాజు పదునాలుగు కృతులన్నియు గేయనాటకములు.

వానిలోఁ గొన్నింటికి పావకినాటకము, వైవస్వతనాటకము, నైరుతినాటకము, వారుణినాటకము, వాయవినాటకము, కౌబేరినాటకము, అను పేరేయున్నది. తక్కినవి నృత్యగేయనాటకములు. అందు [1]వసంతోత్సవ విలాసము "నాట్యమేళానగతి ప్రబంధనాటకము."

పైని నిరూపించిన వివరణమును బట్టి, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నాటక రచనలే గాని యక్షగానరచనలకు ప్రాధాన్యమే లేదని స్పష్టమగుచున్నది గదా! యక్షగానము వేఱు, నాటకము వేఱు అను నిశ్చితమగు నభిప్రాయ మాకాలమున కవులకునుండుటచేతనే వారు తమ రచనలలో విశదముగా, 'నాటకము' రచించుచున్నానని 'యక్షగానము' రచించుచున్నానని తెలిపియున్నారు. తంజావూరిలో మహారాష్ట్రరాజగు శహాజీమహారాజు కాలమున గిరిరాజకవి, తానురచించిన కృత్యంతరములు నాటకములని చెప్పినను, "శాహేంద్ర చరిత్రము" అను కృతిమాత్రము "యక్షగానమని" యిట్లు చెప్పియున్నాడు.

" ద్వి. సరస సాహిత్యలక్షణ విదుపేర
సిరవొంద శాహరాజేంద్రుని పేర
....
కండ చక్కెరలీలఁ గల్పించురచుల
గండుమీఱిన యక్షగానంబుమిగుల
గరిమను గిరిరాజకవి విరచించె "

మైసూరిప్రభువగు చిక్కదేవరాయలపేర రచితమైన చిక్కదేవరాయ విలాసము, యక్షగానమని, కవియే యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

1, ఈగ్రంథమున పుట 430 లోను, నంతకుముందును నేను వీనిని యక్షగానములనే పేర్కొంటిని. కాని యాతరువాత పరిశోధనవలన నివి గేయనాటకము లని గుర్తించితిని.

"అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నానామోనర్పంబగాచిన శ్రీచిక్క దేవరాయ విలాసంబను యక్షగానంబునకు గద్యాప్రసంభంబిది నిస"

బెంగుళూరునిర్మాత పెదకెంపరాయఁడు తన గంగాగౌరీవిలాసమున నది యక్షగాన మని పేర్కొన లేదు. కావున దానిని నాటకముగానే మనము పరిగణింప వచ్చును.

పై విధముగా, తంజావూరి నాయకమహారాష్ట్ర రాజుల కాలమున రచితములైన పై కృతులన్నియు విశదముగా నాటకములుగా పేర్కొనఁ బడియున్నవి. అయినను పై కృతులలో కొన్నింటిని "ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు[1] 3 సంపుటములలోఁ బ్రకటించిరి. మొదటి సంపుటమున 1. ప్రహ్లాద చరిత్ర 2. పూతనాహరణము 3. కాళీయమర్దనము 4. హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము. రెండవ సంపుటమున 1. విజయ రాఘవచంద్రికావిహారము 2. విజయరాఘవ కల్యాణము 3. తంజావు రాన్నదాన మహానాటకము. మూఁడవ సంపుటమున 1. ద్రౌపదీ కల్యాణము 2. రతికల్యాణము 3. శచీపురందరము 4. సతీదానశూరము 5. పంచకన్యాపరిణయము. మొత్తము మీఁద పండ్రెండు నాటకములు గలవు.

పై మూఁడు సంపుటముల ముఖపత్రములపైని పెద్దయక్షరము లతో యక్షగానములు (తంజావూరు) సంపుటము అని కలదు. పైన నే నుదాహరించిన రీతిని నీ సంపుటములలోఁ బ్రకటితములైన వన్నియు నాటకములుగా కృతికర్తల చేతను, తంజావూరి కేటలాగు సంపాదకుల చేతను (ఇది యాంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్ప్రకటితమే!) పరిగణితములు కాగా, ప్రస్తుత సంపాదకులు యక్షగానములుగా వాని నెట్లు పేర్కొనిరో దురూహ్యముగనున్నది. ప్రథమ సంపుటము యొక్క యుపోద్ఘాతములో సంపాదకు లిట్లువ్రాసిరి. "ప్రహ్లాదచరిత్రము – విజయరాఘవ కృతము.

1. ఈ మూఁడింటికి పరిష్కర్తలు, పీఠికాకర్తలు ప్రొఫెసరు గంటిజోగి సోమ యాజిగారు, ఎమ్. ఏ.

ఇది యొక దృశ్యకావ్యము ఇట్టి రచనములను యక్షగానములనియు ప్రబంధములనియు, మహానాటకములనియు నాటకములనియు నాయాకవులు పేర్కొనుచు వచ్చిరి. ఈ జాతి కావ్యములు నాట్యసంగీత ప్రధానములై నేఁటివీధి భాగవతములను బోలియుండును"

కాని పరిష్కర్తలు పై వివరించిన రీతిని నాయాకవులు నాటకములని పేర్కొనిన వానిని యక్షగానమని పేర్కొనలేదు. ఇక ప్రబంధములను పేరుతోనున్నవి కూడ నాటకములు గానే పరిగణితములు. త్యాగరాజ వినోద చిత్రప్రబంధము. ఇది నాటకముగానే పరిగణితము దీనినే, "కాళీతాండవ నాటకము" అని ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక పేర్కొనినది. పంచరత్న ప్రబంధము, శంకర విష్ణుపల్లకి సేవప్రబంధములు, రచనారీతిచే ప్రబంధములైనను నాటకముల క్రింద పరిగణితములు. ఈ ప్రబంధములు నాటకభేదములలో [1]గేయ నాటకములు లేక సంగీత నాటకములు అను రచనకుఁ జెందినవి. పంచరత్న ప్రబంధము నిట్టిదియే. "మహానాటకము" అని యొక్క తంజాపురాన్నదాన మహానాటక కర్త మాత్రమే పేర్కొన్నాఁడు గాని వేఱెవ్వరు పేర్కొన లేదు. కృతికర్తలు నాటకములనియే వీనిని పేర్కొనగా, పరిష్కర్తలు, వీనికిన్ని నామాంతరములున్న వనుటయెంత మాత్రము సమంజసముగ లేదు.

"హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము" ఉపోద్ఘాతములో

"ఈ యక్షగానమును రచించిన వాఁడు మన్నారు దేవుఁడు" అని వ్రాసిరి కాని కవియే – ప్రస్తావనలో – మన్నారుదేవుండు...హనణించిన హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరంబను నాటకంబునకు అని వ్రాసియున్నాఁడు. పరిష్కర్తలు దీనిని చూచియుండరు.

---

1. శంకర విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధములఁ బ్రకటించిన ప్రొఫెసరు సాంబమూర్తి గారు, వీనిని గేయరూపములు (వీనినే యింగ్లీషులో operas) అందురు. లేక సంగీత నాటకములుగా పరిగణించిరని యీ వఱకే తెలిపితిని.

మూఁడవ సంపుటమున నిక్షిప్తశహాజీ కృతులను గూర్చి (పుట IV)

"శహాజీ అతని యక్షగానకృతులు" అని వ్రాసి, తిరిగి V-వ పుటలో శహాజీకృతులు "ఆయిరువదింటను ఇరునాలు నాటకములుగను నాలుగు ప్రబంధములుగను, గ్రంథకర్తచేఁ జెప్పఁబడినవి" అని కలదు. పైయుద్ధృతాంశములవలన పరిష్కర్తలకు, యక్షగాన నాటక భేదమవగాహనముకాలేదనుట స్పష్టము.

XV-వ పుటలో రాజమోహన కొరవంజి-ఇది కొరవంజి అనఁగా ఎఱుకత పాత్రవిశిష్టమైన యక్షగాన ప్రాయరచన అని కలదు. కాని తంజావూరి కేట్లాగులోనిది "కొరవంజి నాటకం" అని కలదు. (చూ. పుట 205) యక్షగానములు నాటకములు భిన్నరచనములు కావుననే, తంజావూరి కేటలాగునందు, యక్షగానములు వేఱుగను, నాటకములు వేఱుగను పరిగణితములై యున్నది.

సారాంశమేమనఁగా తంజావూరిని వెలసినవి యే యొకటి రెండు యక్షగానములు తప్ప తక్కిన వన్నియు నాటకములే. ఇవి యన్నియు సంస్కృతనాటకముల పద్ధతి పూర్తిగా ననువదింపక, దేశీయమైన పద్ధతులలో నూతనముగా రచితములైన స్వతంత్రనాటకములు - యక్షగానాంధ్ర వాఙ్మయము యొక్క ప్రత్యేక విశిష్టత యీ స్వతంత్రనాటక రచనము. నాయకరాజు లీస్వతంత్రనాటక సృష్టి యెట్టులొనర్చిరో కనుగొందము.

నాయక రాజుల స్వతంత్రనాటక రచన విధానము

౧. నాయకరాజుల కాలమునకు ముందు యక్షగానములను నొక గేయరచనా భేదము వెలయుచుండెను. అందు కథావస్తువున్నను ప్రాయికముగా నవి సంగీతపద ప్రాధాన్యములైనవి. అవి కేవలము శ్రవ్యములే కాని, ప్రదర్శన యోగ్యములు కావు. ఇట్టి రచనలు, శ్రీనాథ మహాకవి యొక్కయు, నాతనికి సమకాలికులును తిరుపతి క్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులునగు అన్నమయ్యగారి యొక్కయు, కాలమున ప్రవర్తిల్లినట్లుగా నీక్రింది పంక్తులను బట్టి తెలియనగును.

సీ. "కీర్తింతురెవ్వాని కీర్తిగంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్షగానసరణి"

అని శ్రీనాథుని భీమఖండము,

"యక్షగాన పదంబుల నలరునట్టి" అని అన్నమయ్యగారి సంకీర్తన లక్షణమునఁగలదు. ఆనాటి యక్షగాన కృతులు మనకు లభ్యము కాలేదు కానిప్రోలుగంటి చెన్నకవి సౌభరి చరితము, కర్తృత్వము తెలియని "లక్ష్మీకల్యాణము"అను యక్షగాన కృతి క్రీ.శ. 1500 నాటికే వెలసినవి. ఆ వెనుక విజయనగర రాజుల కాలమున వెలసిన కందుకూరి రుద్రకవి యక్షగానము సుగ్రీవ విజయము చాల ప్రసిద్ధమైనది.

నాయకరాజులలో రఘునాథుఁడొక యక్షగానమును రచించినట్లు మనకుఁ దెలియుచున్నది గదా! కాని తరువాత రెవ్వరును యక్షగానము (పై రీతిగా శ్రవ్యగాన ప్రయోజనము మాత్రమే గలది.) వ్రాయలేదు, సరికదా నాటకములే వ్రాసినట్లు పై వివరణము తెలుపుచున్నది. దానికి కారణము నాకిట్లు లోఁచినది. సాహిత్యానుభవముగల పెద్దలు విత ర్కింతురు గాక!

సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారదుఁడు, మార్గ దేశి సంప్రదాయ సమభిజ్ఞుండును నగు రఘునాథ నాయకుఁడే తంజావూరున ప్రభవించిన స్వతంత్రమైన తెలుఁగు నాటకరచనకు మూలపురుషుఁడని నా యభి ప్రాయము. ఆతఁడు యక్షగాన కృతిని రచించినను నది శ్రవ్యప్రధానమే యగుటచేత, నందలి నాటకోపయోగ గేయపద పరికరసంపత్తిని గ్రహించి సంస్కృత నాటకరీతులను మేళవించి, ప్రదర్శన యోగ్యమై దృశ్యమాన మగు నొక నూతన నాటకసృష్టి గావించుటకు పథకము నేర్పఱిచెను. రఘునాథ నాయకుఁడొనర్చిన నాటకశాలా నిర్మాణము కూడ నీ నాటక సృష్టికిఁ దోడ్పడి యుండవచ్చును. రఘునాథనాయకుని కుమారుఁడగు విజయరాఘవుని కాలమున నీపథకము క్షుణ్ణమైనది. ఆతఁడు పెక్కు నాటకరచనలు గావించి దీనిని వాఙ్మయమున సుప్రతిష్ఠితము చేసెను. నాయకరాజుల కాలమున నీ రచనావిధానమెట్లు పరిణతిఁ జెందినదియు నీ క్రింద వివరించుచున్నాను.

౧. సంస్కృత నాటకములలో పురుషులే, పురుష వేషమును, స్త్రీ వేషముకూడ వేయవలసి యుండెను. అట్టి వేషధారులగు పురుషులకు "భృకుంసుఁడు" అని పేరు. కాని రఘునాథనాయకుఁడు పద్ధతి మాన్పించి, స్త్రీలచేతనే స్త్రీవేషములు వేయింప నారంభించెను. ఈ విషయమునే,

"భరత విద్యాధురంధరుఁడౌట
రంగస్థలంబు రామాలంకృతంబు చేసె"

అని విజయవిలాసమున చేమకూర వేంకటకవి చెప్పియున్నాఁడు.

౨. రంగస్థలమనఁగనే మనకు నాటకశాల జ్ఞప్తికి రాక మానదు. "భరత విద్యాధురంధర" అను పైవిశేషణము రఘునాథుని భరత నాట్యశాస్త్రము ననుసరించి రంగస్థల నిర్మాణము చేసెనని సూచించుచున్నది. మఱియు, నాటకశాలను నాతఁడు నిర్మాణము చేయించెనని వేంకటకవి చెప్పియున్నాడు.

౩. మాటలనేర్పులా .... బహురాజసభలా
నాటకశాలలా యొకటనవ్వలఁదు. (1 - 28.)

అనఁగా నాటక ప్రదర్శనముకొఱకు నాటకశాలల నిర్మాణముచేసెను.

నాటకశాలలయందు నాయకరాజులు కొలువు తీర్చెడి వారని ప్రహ్లాద చరిత్రనుండి తెలియుచున్నది.

"హిరణ్యకశిపు వాక్యం — రారా! కటికి నాటకశాల కొలువుకు ఆచార్యులు మొదలైన వారిని రప్పించరా.

కటికి – అయ్యయ్యొ అయ్యా ఆచార్యనందన! ఏలినవారు నాటక శాల చూస్తామన్నారు రారయ్య!"

హిరణ్యకశిపుడు పిలువగా నాటకశాలవారు వచ్చిరట మొటువలెను. విజయరాఘవ చంద్రికావిహారనాటకమున తంజావూరి వర్ణనలో నాటక శాలల ప్రశంసగలదు.

"భూరమణీమణిహారము, తంజపురము సంపదల కొటారము, వల రా యని మీాద నేలలు చాలవర్ణింప నేర్చిన బాలలు విలసిల్ల నాటకశాలలు నందు వింతవింతలు కృష్ణలీలలు" హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరమున నాటకశాలప్రశంసగలదు. గోపాలుడు రావే యోబరాబరి! నాటకశాలలోని బిరుదు పాత్రను రప్పించవె."

నాటకశాలను (Theatres) గాక బయలు నాటకశాలలు (Open air theatres) నాయకరాజుల కాలమున నుండెడివని విజయరాఘవ చంద్రికా విహారనాటకమునగల కమ్మ వక్కాణనుండి తెలియుచున్నది.

సీ. శ్రీరాజగోపకుమారుల తో విజయ రా
ఘవనాయనయ్య వారవధరింపఁ
గదరయ్య దేవరసదపదమ్ములకు మీా
బయలినాటకశాల పడుచున్నైన
లీలావతిని వదివేలదండంబులు

బయలున నున్న రంగస్థలమున నాడు నాటకములకు "బయలునాటకము అని పేరు. అముద్రితమైన గొడగూచి బయలునాటకము" అడయారు (మదరాసు) పుస్తకభాండారమున నున్నది.

3. సంస్కృత నాటకములయందువలె, పాకృతాది భాషాభేద ములను విడనాడి, తెలుఁగు భాషలోనే, గ్రాంథిక వ్యవహారిక భాషా మూలమున నుత్తమ నీచపాత్రల సంభాషణములను రచించు పద్ధతి యీా నాటకములలోఁ గలదు.

నాటకములలోని పాత్రలొండొరులతో భాషించుట సంభాషణ యనఁబడును. యక్షగానములలో నీసంభాషణయే యుండదు. "కవి యే పాత్రయేమను చున్నాడు" అని చెప్పును. కావున సంభాషణ యను నది, యక్షగానములను సంస్కరించుట యందు చేసిన యొక గొప్ప మార్పని తెలియవలెను.

౪. సంభాషణ యనఁగా భాషాసంబంధముగాను నిచ్చట కొంత వివరణము కావలసియున్నది. నాయకరాజులు తెలుఁగువారైనను, వారు తెలుఁగును రాజభాషగా చేసినను, వారు పాలించిన దేశము ద్రవిడ దేశము. కాబట్టి యచ్చటి ప్రజావ్యవహారభాష తమిళము. ఆ కారణము చేత వారు నాటకములలో తమిళభాషలో సంభాషణము ప్రవేశపెట్టిరి. ఇక ఉత్తమపాత్రలకు, విద్వాంసులకు, సంస్కృతభాషనే ప్రవేశపెట్టిరి. (చూ. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము భాష) అచ్చటచ్చట కన్నడముకూడ కన్పట్టును. మహారాష్ట్రరాజులు వచ్చినవెనుక, మహారాష్ట్రమునకుఁ గూడ నీసంభాషణలలో ప్రవేశము గన్పట్టుచున్నది. ఇట్లు సంభాషణలయందు భాషాసాంకర్య మగుపడుచున్నను, నది నాటకోచితమై రసస్ఫురణ కల్గించుచున్నదేగాని వైరస్యకారణము కాలేదు. ఇన్నిభాషలున్నను, నాటకములందు తెలుఁగు ముద్రయే కలదు. ఇంకొక విషయముగూడ నీ సందర్భమునఁ దెలుపవలసి యున్నది. ఈనాఁడు మనము సంస్కృతనాటకముల ననువదించునపుడు పాత్రోచిత భాష వాడక, గ్రాంథిక భాషనే సర్వేసర్వత్ర వాడుచున్నాము. అట్టి పరిస్థితులలో పాత్రోచిత భాషోపయోగావకాశమున్నయానాఁడు నాయకరాజులు కేవల సంస్కృతనాటకానువాదములు చేయక ప్రత్యేకముగ నంధ్రతాముద్రగల నాటకములను సృష్టించుటయే వారి యపూర్వ సాహిత్యాభిజ్ఞతకు నిదర్శనము.

౫. సంస్కృత నాటకమునందువలె, నాంది ప్రస్తావనలను విసర్జించి 'కైవారము' ను ప్రవేశపెట్టుట. విజయరాఘవుని విప్రనారాయణ చరిత్రమున కైవారము గలదు. మేళగాంద్రదది పదువుమురు.

౬. యక్షగానముల యందిష్టదేవతాస్తుతి యున్నది. కాని విజయరాఘవనాయకుఁడు సీస పద్యముతో నాటకము ప్రారంభించుచు నొక క్రొత్త పథము ద్రొక్కినాఁడు.

సీ. భోజకన్యా ముఖాంభోజ రాజమరాళ
సత్యాఘనస్తనస్తబక భృంగ
జాంబవతీ విలోచన చకోరశశాంక
మిత్రవిందా తటిన్మేఘరూప

భద్రవశావశ భద్రదంతావళి
వరసుదంతా మనోవన మృగేంద్ర
లక్షణారూప కలాపినీపర్జన్య
భానుసుతాలతా పారిజాత

గీ. షోడశస్త్రీసహస్ర చక్షుః ప్రసార
హారసారమసార మోహనశరీర
విజయరాఘవ భూపాల భజనలోల
కేలుమోడ్చెద రాజగోపాల! నీకు

పై పద్యమున శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషులను పేర్కొనుటయే గాక, తన నామముకూడ నిష్టదేవతాస్తుతిలో నుల్లేఖించియున్నాఁడు. ఇది యెంతయు నూతనము. యక్షగానములయం దిట్టి విధానము లేదు.

౭. నాటకమున విదూషక పాత్రగాని, [1]అంకవిభజనముగాని లేవు.

౮. అన్నింటి కన్న ముఖ్యమైన సంస్కారము, నాటకమునందలి సంగీత నాట్యవిధానము. యక్షగాన రచనలు ప్రాయికముగా దేశిపద ప్రాధాన్యములని తెలిపితిని. అందు ప్రయుక్తములైన, ఏలలు, జోలలు సువ్వాలలు, మంగళారతులు, ధవళములు, చందమామపదములు దరువులు, ద్విపదలు, చౌపదలు, జేకులు మొదలగు వానికి నాటకములలో ప్రవేశము గల్పించిరి. క్వాచిత్కముగ పద్యములుండును. ఇవియే గాక, సుసంస్కృతములైన పదరచనలును నాటకమున నుండును. అవి రాగతాళప్రయుక్తములై యుండును.

౯. నాటకములలో నచ్చటచ్చట నాట్యముగలదు. నాట్యగేయములును రచితములైనవి. బిరుదు, పాత్రలు (నాట్యకర్తెలు) పదకేళివినిపించి నాట్యముచేయుట గాననగును.

౧౦. భరతవాక్యము కొన్నింటగలదు.

---

1. అంకవిభజనము-శివాజీరాజు "అన్నపూర్ణాపరిణయ" నాటకమునందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఇందు రెండంకములు మాత్రమే గలవు.

నాయకరాజులును, తదాస్థానకవులు వ్రాసిన నాటకములకు తరువాత తంజావూరును పాలించిన మహారాష్ట్రరాజుల నాటకములకుఁ గొంత భేదమున్నది.

౧. నాయకరాజులు వైష్ణవులగుటచేతను, వారు ముఖ్యముగా విజయరాఘవ నాయకుఁడు శ్రీవైష్ణవ సాంప్రదాయమును పోషించుటచేతను, వైష్ణవ భక్తిప్రపత్తిగల కథావస్తువులనే నాటకములకు వస్తువులుగా గ్రహించెను. పూతనాహరణము, కాళీయమర్దనము, ప్రహ్లాదచరిత్ర, శ్రీనారాయణ చరిత్రము మొదలగునవి.

మహారాష్ట్రరాజులు ప్రాయికముగా శివభక్తులు. అందును శహాజీ తిరువారూరునందు త్యాగేశ స్వామిభక్తుఁడు. అందుచే, శివసంబంధమైన యితివృత్తములుగల నాటకములు వెలసినవి. గంగాపార్వతీ సంవాదము, పార్వతీపరిణయము, విఘ్నేశ్వరకల్యాణము, వల్లీకల్యాణము మొదలగునవి.

౨. నాయకరాజుల కృతులలో, రచనయందు మాతృభాషాభిమానము వల్ల తెలుఁగు, తెలుఁగు పద్యములు, తెనుఁగుపద రచనలేయుండును. మహారాష్ట్రరాజుల కృతులలో సంస్కృత భాషాప్రాధాన్యము హెచ్చు. అందును శహాజీరాజుకృతులలో నెక్కడచూచినను సంస్కృత భాషా ప్రభావము స్పష్టముగా కన్పట్టును.

ఈతని కృతులలో 'సతిదాన శూరము' అను నాటకమున 38 శ్లోకములున్నవి. కాని యవియన్నియు శహాజీకృతములుగావు. ప్రాచీన కావ్యములనుండి యుదాహరింపఁబడినవి పెక్కులు.

౩. మహారాష్ట్రరాజుల కృతులలో కవిత్వముకన్న పాండిత్యప్రదర్శనము హెచ్చుగానుండును. త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధ మిందులకు సాక్షీభూతము.

౪. పురోహితుల సంభావనతగవులు, ముత్తయిదువులముచ్చటలు, ఆస్థానవిద్వాంసుల యోషాగాథాలు, మహారాష్ట్రరాజుల కృతులలో నంతగా కన్పట్టవు.

౫. జానపద గేయములు నాయకరాజుల కృతులయందు తక్క-మహారాష్ట్రరాజుల నాటకరచనలలో నున్నవాయను విషయము పరిశీలింపఁ దగినది. నాయకరాజుల నాటకములలో నున్న జానపదముల నిందు పొందుపఱచు చున్నాను.

సుసంస్కృతమగు పదములను గేయములను, నాటకములలో నాయకరాజులు హెచ్చుగా వాడియున్నను, సామాజిక ప్రజాభిరుచి ననుసరించివారు జాన పద గేయములను నచ్చటచ్చట వాడిరి.

గొల్లపదాలు - పూతనాహరణమున నున్నవి.

౧. ఓటికిన్నెరమీటుకొంట గొల్లలారో అ
 యేటి సయినె నేటిమాపు గొల్లలారో !
 తందనాలు పాడుకొంట మనముర్రాగా అ
 మందలోన సద్దురేగి గొల్లలారో !
 ....
 బూసినూసి కేకవేసి గొల్లలారో వాడు
 గోసివిడఁగ దూసెగదర గొల్లలారో !

౨. రెండురెండు యిప్పగింజలే తుమ్మగిలో
 రెండువేల మాయావుమందలే తుమ్మగిలో
 మూడుమూడు యిప్పగింజలే తుమ్మగిలో
 మూడువేల మాయావుమందలే తుమ్మగిలో

3. కుడుములు వండికూర వెన్నెలాహే
 కూకుండితినఁగదే వెన్నెలాహే
 నల్లేరుదురదంట వెన్నెలాహే
 నములవెలుచునె మాగంగ వెన్నెలాహే
 పల్లేరుముండ్లంట వెన్నెలాహే
 పొలువెలుచునె మాగంగ వెన్నెలాహే
 సాకబెట్టి నీకుమ్రొక్కే మేకవీర మమ్ము
 సాకిసంతరించవమ్మ యేకవీర !

౭. ఎట్లో పోతోటికి యెల్లన్నగా గా
పాలలోనుండేటి పచ్చనిగంగా
ఎట్లో మాయెల్లమ్మ యెక్కించంగ
పోతోటిగంగ నొచ్చి పట్వోలి నంగ
చల్లనితల్లి మాసజాతరలు సేసేవమ్మా
నల్లావుల పాలపొంగళ్లు పెట్టేమమ్మా
గొల్లాలకల్లాను కొలనుచేసే
యెల్లమ్మా! యెల్లమ్మా! ఏలుకోవమ్మా!

౮. నల్లనిదేవర నామాము సాటిన
బళ్ళారాయుడు బసవయ్యకొడుకు
నారదమునియనుప్పు నాతిని పెండ్లాడే
భారతకతసెప్పె స్వామిదేవర
రంబకుపుట్టెను రాక్షసాంశగాను
కుంబకర్ణుని పెద్దకొడుకు గాదటరా
అతికాయుదంగమంపేల ధమ్మరావుతో
అతివక్త పోరాడి రణవింత గాదా
మనకువరాలిచ్చె స్వామిదేవర
అనుమంతుదేవర కల్లుండుగాదా

౯. మత్తిమాని కిందనున్న మాతంగిరాజా
యెల్లమ్మ చెలుపు చేయించేను గాని
చింతమాని కిందనున్న శివసత్తిరాజా
సంతబయటనున్న ఓ సాంబవీరాజా
బత్తితో తిరువళిక యెత్తేను నీకు
బుత్తిముత్తు వియ్యకమ్మ పోశరమ్మ
సత్తిముగల్గినతల్లి చాలమేలు
పత్తిచేను బయటనున్న ముత్తేలమ్మనీవు
పళ్లెంతు నేతిదీపం పట్టేనునీకు
సెల్లాయెనమ్మ ఓ కొట్లారిగంగా

కాటమరాజు పదాలు – (విజయరాఘవ కల్యాణము నుండి)

౧. కుంభములో పుట్టినట్టి కుంభకర్ణుడి కొడుకువై
కుంభమల్లా దింటివిగదర ఓ కాటమరాజా ?
కూరనార తెలకవుగా ॥

౨. అంబాలిక సొగసాన అంబోధి దాటువేళ
పంబలు వాయింపుచును – ఓ కాటమరాజ
కంబళి నాచుకొంటివిగా ॥

౩. సుప్పనాతి ముక్కుపోయి నొప్పిచేత మూలుగంగ
ఇప్పపూలదండవేసి – ఓ కాటమరాజ
అప్పుడే కూడితివిగదర ॥

కంబమురాయుని మీది పదములు.

౧. సరిద పొరకేలబూని
తెలుగుమీది తొండవలెను
ఎలుగురాజు మీదనెక్కి – ఓ కంబమురాయ
జలదారి దాటితివేర

౨. మంచము నెత్తిబెట్టుక
కంచము వాయించుకొంటి
మంచుకొండ మీదనెక్కి – ఓ కంబమురాయ
చెంచివికూర చెచ్చితిగా

పోలేరమ్మ పదాలు.

౧. బూరుగమాని గని
బూచియని తెలుచుకొని
బొబ్బరింతవు గదమ్మ – పోలేరమ్మా

౨. వాలు చన్నులల్లా డగ
నాలుకను తెళ్ల బెటుక
పూళ బెట్టుదువుగదమ్మ – పోలేరమ్మా

కూనలమ్మ పదాలు.

౧. కుండనిండ కొండగోగు
(దండిగాను) కూరవండి
కూరవండి తిందువమ్మ — కూనలమ్మా

౨. కోతికూన చంకబెట్టి
(బాతిగాను) కోటయెక్కి
కొక్కిరింతువు గదమ్మ — కూనలమ్మా

3. కూటికుండ తెఱచివేసి
(గునిసి) గునిసి యాడుచూను
కుక్కల దోలుదువమ్మ — కూనలమ్మా

దరమరాజుమీఁది పదాలు. ౧

౧. ఉడుమూల బట్టితెచ్చి
నడుములకు తాడుగుచ్చి
కొడవలి చేతికిచ్చి — ఓ దరమరాజ
అడవులలో నాడితివిగా

౨. బొద్దికూర సద్దిగొంచు
మద్దెల నెత్తిబెట్టుక
మద్దిమాని మీనకెక్కి — ఓ దరమరాజ
దొడ్డులను మేపుదువుగా

దరమరాజు పదాలు. ౨

౧. ఉప్పులేని సద్దిగంజి ఓ దరమరాజ!
వూదుక తాగుదువయ్యా ఓ దరమరాజ!

౨. ఉట్టిమీది కెగరబోయి ఓ దరమరాజ!
కాలువూనమారొగద ఓ దరమరాజ!

3. వొడ్డిమాని మీదనున్న ఓ దరమరాజ!
వూగివూగి యాడుమయ్యా ఓ దరమరాజ!

౪. ఉల్లంకి పిట్టవలె ఓ దరమరాజ!
వులికి వులికి ఆడుమయ్య ఓ దరమరాజ!
౫. ఊసరి వెల్లివలె ఓ దరమరాజ!
వూచికల యాడుమయ్య ఓ దరమరాజ!

కేతినాయకుని పదం - (పంచకన్యా పరిణయము నుండి)

కేతినాయకుడే
విందులకై తేను ముందువచ్చువాడె
కదనాలకై తేను కదకేగువాడే
కవిగాయకులకై తె - కానేయనివాడే
ఎల్లలంజలకై తే కొల్లబెట్టేవాడే
తోయజాతులపై దమిగల్గువాడు
కేతినాయకుడే

చందమామ పదం - శాహేంద్రచరిత్ర - గిరిరాజుకవి.

వలనొప్పచల్లనివాడవు గదవోయి చందమామా చాల
వలనున్న యింతుల వెలిచెదేటికి చందమామా

పైని వివరించిన వివరణమువలన, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకత నాపాదించినవి, దృశ్యకావ్యములైన నాటకములేగాని, శ్రవ్యములగు "యక్షగానములు" కావని తేటపడుచున్నది. అందును తంజాపూరి యందు వెలసిన రచనలలో యక్షగానరచన మొక్కటియేయని నిరూపించితిని. వాస్తవస్థితి యీవిధముగా నుండగా, యక్షగానమునుగూర్చి వ్రాసిన విమర్శకులెల్లరు నీ క్రిందిరీతిని లిఖించుట దురూహ్యముగనున్నది.

"తంజావూరి ప్రజాసాహిత్యము సంచారీమెక్కించి, యక్షగానమునకు బ్రహ్మరథము పట్టిన దినములవి". (కిన్నెర. మే. 1954)

"లలితకళ" లను పోషించిన తంజావురాంధ్ర నాయకులలో మొట్టమొదట చెప్పుకోనదగినవాడు రఘునాథరాయలు.........
ఈ మహారాజు కోటలో నాటకశాలలు కట్టించి, యక్షగానములను ప్రద

ర్శింపఁజేసి సపరివారముగా వినోదించువాఁడఁట. [1]ఇతఁడచ్యుతాభ్యుదయాది కావ్యములనేకాక పారిజాతాపహరణాది నాటకములనుగూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని దృశ్యకావ్యములు తప్ప శ్రవ్యములేవియు నీతనివి లభింపలేదు.........విజయరాఘవ నాయకుఁడు యక్షగాన పితామహుఁడు......"ఈ రీతిగా యక్షగాన రచనయు ప్రదర్శనమును", మహారాష్ట్రరాజులు యక్షగానప్రియులే", "తంజావూరి పాలకుల కాలములో బయల్వెడలిన యక్షగానము నూటికిపైనున్నవి". యక్షగానములను పరిశీలింపగా...... అయిదుభాగములుగా గోచరించును.

(భారతి. అక్టోబరు. 1954.)

"తంజావూరికవులసలు యక్షగానాలను కేవలం నాటకాలనే వ్యవహారించడం మొదలుపెట్టారు".

(కిన్నెర. జనవరి 1955.)

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున ముఖ్యముగా తంజావూరియందుద్భవిల్లిన యీ మధురశాఖారచనలు నాటకములోలేక యక్షగానములో నిర్ణయముకానప్పుడిక యక్షగాన శబ్దవ్యుత్పత్తినిగూర్చి, పుట్టుపూర్వోత్తరములనుగూర్చి చర్చించుట యంతసమంజసము కాదని తోచుచున్నది. అవకాశము లభించినపు డావిషయమునుగూర్చి విపులముగ చర్చించెదను.

పదకవితలు - పదకవితలు మధురకవితాశాఖకు సంబంధించినవయినను దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున, మధుర, తంజావూరు అను నీ రెండింటిలో, 'మధుర' అనుపేరుగల రాజ్యమున నీ పదకవితలు పదమూనలేదు. తంజావూరియందే విద్వద్రంజకముగ విలసిల్లినవి. తంజావూరి

1. ఇది యొంతయు నసంబద్ధమగు వ్రాఁత. రఘునాథునికృతి పారిజాతాపహరణము ప్రబంధమని, అది యాశువుగా చెప్పఁబడినదని గ్రంథములు తెల్పుచున్నవి. నాటకము లాశువుగాఁ జెప్పుట యెచ్చటనైన కలదా? ఇఁక రఘునాథుని కృతులు - దృశ్యకావ్యములుతప్ప శ్రవ్యము లేవియు లభింపలేనట. వాల్మీకిచరిత్రము, రఘునాథ రామాయణము దృశ్యములనియే వీరియభిప్రాయము గాఁబోలు. వ్యాసకర్తకుఁగల దృశ్య, శ్రవ్య కావ్య విచక్షణాజ్ఞానము శంకింపవలసి వచ్చుచున్నది.

నాయకరాజుల కాలమునకునుండే, నాంధ్రదేశమున తిరుపతిక్షేత్రమున తాళ్లపాక యన్నమాచార్యులవారు, సంకీర్తన లక్షణమేర్పఱచి, ముప్పది రెండువేల సంకీర్తనములురచించి, పదకవితాపితామహులైరి. తెలుఁగుననే కాక, ద్రావిడ కర్ణాటక దేశములలో సంకీర్తనశాస్త్రమును గల్పించిన యాచార్యపురుషుఁ డన్నమయ్యయే. అన్నమాచార్యుని సంగీతపద రచనలు శ్రీ దివ్యతిరుపతి క్షేత్రమున వేంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిని, సంకీర్తనముకొఱకు రచితములైనవి. అవి ముప్పదిరెండువేలు. వీనిలోని గొంత భాగముమాత్రమే రాగిరేకులపైఁ జెక్కఁబడి సురక్షితములై యున్నవి. కాని తక్కినవి విద్యానగర రాజ్యపతన కారణముగా వ్రాత కెక్కినను, సురక్షితములు కాకపోయినవి. కాని యాంధ్రదేశమున వానికి గొంత వ్యాప్తియుండెను.

దక్షిణదేశమున నాయకరాజుల యేలుబడి ప్రారంభమైన వెనుక, రఘునాథనాయకుని కాలమున సంగీతవిద్యయు, ప్రధానముగా వ్యాప్తిలో నుండుటవలన, తత్పుత్రుఁడగు విజయరాఘవ నాయకుని కాలమునుండి యీ పదకవిత తంజావూరిలో నభివృద్ధి నందఁజొచ్చినది. విజయరాఘవుఁడు పదకవితాప్రవీణుఁడు. "ఏలలు, విడిపదాల్ హెచ్చుసంకీర్తన లాధ్యాత్మ లొనరించు నతులచర్య!" అని ప్రహ్లాదనాటక ప్రారంభమునగలదు. కాని యీతని పదములు లభింపలేదు. ఇఁక నీతని కాలమున రసవత్క వయిత్రియని పేరందిన రంగాజమ్మ 'మిగుల శృంగారంబుఁ గన్పట్టు పదములు మృదురసాస్పదములగుచు, రాణింప' రచియించెనఁట. అవియు లభ్యము కాలేదు. పదకవితా ప్రవీణుఁడగు క్షేత్రయ విజయరాఘవునిపై "వేయిపదములను" జెప్పియున్నాఁడని తెలియుచున్నను, వానిలో నత్యల్పసంఖ్యగల పదములు మాత్రమే లభించినవి.

మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున, పదకవితకునంతకు మున్నెన్నఁడు లభింపని ప్రాధాన్యము లభించినది. సంగీత సాహితీ విద్యా భోజుఁడగు శహాజీ పదకవిత్వమునఁ బ్రవీణుఁడు. ఈతఁడు రచించిన పదముల వివరణ మిప్పుడిప్పుడే తెలియుచున్నది. తనయిష్టదైవమగు త్యాగేశునిపై నీతఁడు

భక్తి, భావ, వైరాగ్య, శృంగార, హాస్యనీతి, సంగశపనములను శీర్షికలతో రెండువందలకుఁబైగా రచించియున్నాఁడు[1] "త్యాగేశపదములు" అను పేరితోనున్న మఱియొక [2]తాళపత్రగ్రంథమున, 353 పదములున్నవి. ఇవి యన్నియు శహాజీ రచనములే.

శహాజీ ననుసరించి యాతని యాస్థానకవులు పదకవితలు వెలయించిరి. వారిలో గిరిరాజ కవి ముఖ్యుఁడు - ఈతని పదరచనలాకాలమునఁ జాలవ్యాప్తిలోనుండుటచేత శహాజీ తన నాటకములలో వీని నుట్టంకించియున్నాఁడు. ముద్రితమైన 'రతికల్యాణ నాటకమున' (పుట 70)

"పదుపడి గిరిరాజకవి పదములను"
సరసుఁడైన యట్టిశాహేంద్రుని
పరిపరివిధములఁ బాడుచును"

అనియు, 'శచీపురందరము' అను మఱియొక ముద్రిత నాటకమునః (పుట 180)

"పదుపడి గిరిరాజపదములను
సరసుఁడైన యట్టిశాహేంద్రుని
పరిపరివిధములఁ బాడుచును"

అనియు, నీ పదముల ప్రశంస గలదు.

గిరిరాజ కవి శహాజీరాజుపై చెప్పిన పదములు ముద్రితము కాలేదు. వానిలో రెనూటయిఱువది పదములు మనకు లభ్యమగుచున్నది.[3] సోమకవి - ఈతఁడు శహాజీరాజు కాలమున పదకవితలవెలయించినకవి. ఈతఁడు శహాజీపై చెప్పిన శృంగార రసప్రధానములగు పదునేను పదములు లభ్యములగు చున్నవి.[4]

1. చూ. తంజావూరి కేటలాగు - రెండవసంపుటము. 852 - 853 సంఖ్య.
2. చూ. " మొదటి " 431 - 433 "
3. చూ. " రెండవసంపుటము. 854 - 856 "
4. చూ. " " 855 "

" సోమకవి పోనుత నన్ను
విపులసగుల నరిగుసుల
సురిమి యెంతో పోయిగ
శాహాభూవరి యేతౌర "

శహాజీ సోదరుఁడగు మొదటి శరభోజీకాలమున, గిరిరాజకవి యుండి కొన్ని పదములాతని పేరరచించి యున్నాఁడు. శరభోజీ సోదరుఁడగు తులజాజీ లేక తులజమహారాజు పదములను రచించియున్నాఁడు. పదకవిత యందీతనికొక విశిష్టస్థానమీయఁదగి యున్నది. ఏలయన నీతఁడు శృంగార, వైరాగ్యపదములను విడిచి నీతిపదములను రచియించి యున్నాఁడు.

" నీతి గలిగియుంపు నిత్యశ్రేయమువచ్చు
నీతియె భూషణము నృపతుళజ రాజేంద్ర "

" భూలోకజనులకు ముఖ్యమీనీతి
వేలాపు శాస్త్రములు వెదకి చూచినగాని "

ఇట్టి మనోశిక్షణ హేతువులగు పదములలోనే మూఁడునాలుగు మాత్రమే ముద్రితములై యున్నవి. ఈపదములకుఁ గర్తయగు తులజాజీ 'సంగీత సారామృతము' అను సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును రచియించి యుండుటచేత, నీ పదములు గీతిపదములేగాక, నీతిసాహితియందును, గీర్తనీయములై యున్నవి.

రెండవ శరభోజీ కాలమున, కాశినాథనారణ కవులను నిరువురు పెక్కుగీతములను, పదములను రచించిరి. వీరిరువురును నీవఱకపరిచితులు. [1]వీరిరచనలు క్రొత్తఁగ మనకెఱుక పడినవి.

పై శరభోజీ పేరవెలసిన తంజావూరి సరస్వతి గ్రంథాలయమున, 'పదములు' 'కీర్తనలు' అను శీర్షికతో కొన్ని వేలపదము లపరిశీలితముగా నున్నవి. అందుదాహరింపఁబడిన, తాళపత్ర [2]గ్రంథసంఖ్య

1. చూడుఁడు. తంజావూరి కేట్లాగు గ్రంథసంఖ్య 904 – 905.
2. గ్రంథమనఁగా నుప్పుడి రెండక్షర పరిమితిగల రచన,

ననుసరించి చూడఁగా నవియన్నియు ముద్రించిన నని యించుమించు రెండువేలపుటల గ్రంథమగును. పరిశోధనా సందర్భము పరిశీలితమై, సుపరిష్కృతమై, ప్రకటితమైనప్పుడే మనము, తంజాపురాంధ్ర సాహిత్యము దానియుత్కృష్టత, ఆంధ్రగేయపద వాఙ్మయమున దానికిగల యున్నత స్థానము నెఱుంగుటకు మనకర్హతగలుగును.

ఉదాహరణములు: మధురకవితాశాఖలో వెలసిన యుదాహరణములు మూఁడుమాత్రమే యీ వాఙ్మయమున లభించినవి. మొదటిది బాలకవి యనంతయ రచితము. రెండవది సుమారిపాటి సీతారామయ్య, రఘునాథ తొండమాన్ తండ్రి తిరుమల రాయనిపై రచించినది. కాని సమగ్రముగ యిది దొరకలేదు. [1]మూఁడవది చిక్కదేవరాయో దాహరణము.

మధురకవితలోఁ జేర్పఁబడిన కళికోత్కళికలు విభక్త్యధి దేవతోదాహరణములకు నుదాహరణముగా దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున శేషార్యోదాహరణము, చిక్కదేవరాయోదాహరణము అనునవి గలవని తెలిపితిని. శేషార్యోదాహరణము, తెలుఁగు కృతి. బాలకవి యనంతయ శేషార్యుఁడను నొక మహనీయుని (ఇతఁడు మధుర నాయకులగు విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున మంత్రిత్వము వహించిన పెద్ద రాఘవాచార్యుని సోదరుఁడు) గూర్చి చెప్పినది.

చిక్కదేవరాయోదాహరణము సంస్కృత కృతి. దీనిని తిరుమ లార్యుఁడను కవిరచియించెను.

ఉదాహరణములనఁగా గీతసాహితీలక్షణలక్షితములగు లఘు కృతులు. భాషలో సప్తవిధవిభక్తులను సంబోధన నుదాహరించుచు, నొక్కొక్క విభక్తికి పద్యమొక్కటియు, దానితో రగడభేదములగు కళిక

1. ఈ మూఁడుదాహరణములను నా "ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్రమున" ముద్రించితిని.

ఈ యుదాహరణములను గూర్చిన, సంపూర్ణ వివరములకు, సాహితీ ప్రకాశ విశాసమునకు నేను రచించిన పై గ్రంథము చూడనగును.

లను చేర్చిరచించిన కృతికి యుదాహరణమని పేరు. కళికోత్కళికలు తాళలయాన్వితముగా పాడఁదగిన వగుటచే నివిమధుర కవితలలోఁ జేరినవి.

చిత్రకవిత్వము :

చిత్రకవిత్వంబన పాదగోపనంబును పద్యభ్రమకము, పాదభ్రమకంబును నామగోపనంబును, ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్య సంకరజిహ్వా, అచల జిహ్వా వృత్తంబులు, బంధకవిత్వము మొదలైన బహువిధ చమత్కారంబులగు రచనలు చేయుట.

పై వానిలో చిత్ర బంధకవిత్వములు తెలుఁగున మొదట ప్రవేశ పెట్టినవాఁడు నన్నెచోడ కవిరాజశిఖామణి. ఈతని కుమారసంభవమున, నాగ మురజ గోముత్రికా చక్రబంధములు గలవు. కాని యివి యన్నియు నన్వర్థములై సందర్భశుద్ధిని గలిగియున్నవి.

చూడుఁడు — నాగాభరణుఁడగు శివునినాగమురజబంధములఁ బ్రస్తుతించెను. "చక్రిశక్రాద్యమర చక్రంబు చక్రబంధాద్యనేకస్తుతిశతంబులఁ బ్రస్తుతించెను."

నన్నెచోడఁడు ప్రాచీనుఁడు. పండ్రెండవ శతాబ్దినాఁటి వాఁడు ఆనాఁటినుండి క్రీ. శ. 16-వ శతాబ్దివఱకు కవులీ చిత్రబంధ కవిత్వముపై మొగ్గుచూపలేదు. అచ్చటచ్చట ప్రబంధములలోఁ గ్వాచిత్కముగ నీ బంధకవిత్వము కాననగును.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయము, శృంగారరస చతురశీతి బంధముల కుత్పత్తిస్థానమైనట్లు ప్రబంధ కవితాచిత్రబంధములకును నుత్పత్తిస్థానము అని చెప్పవచ్చును [1]గణపవరపు వెంకటకవి కవితయందీరచన పరమావధి

1. గణపవరపు వెంకటకవి ననుసరించి గుడూరు వెంకటదాసకవి తనప్రకృష్ట బలరామచరిత్రమున, నిట్టిరచన గావించియున్నారు. అద్యతనులలో మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు (1833 - 1897) "ప్రబంధ సంబంధబంధని బంధనగ్రంథము" అను లక్షణగ్రంథమును రచించి, దానికి లక్ష్యముగా "కవితావినోదకోశము" అను నానాబంధవివరణగ్రంథము రచించిరి.

నందినది. ఈతేఁడు తన ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసమున ౮౦౮ సంఖ్యగల యొకే సీసపద్యమున నరువదింటికిఁబైగా గర్భితములైన రచనలలో నొక కందమున నిరువది బంధము లిమిడ్చియున్నాఁడు.

ప్రబంధసాహిత్యములో వేంకటకవికి చిత్ర కవిత్వమునం బెట్టి యున్నత స్థానముగలదో, మహారాష్ట్ర రాజశేఖరుఁడగు శహాజీకి సంగీతనాటక ప్రబంధ సాహిత్యమున నట్టియున్నత స్థానముగలదు.

శహాజీ రచించినది త్యాగవినోదచిత్ర ప్రబంధము. "చిత్ర ప్రబంధము" అను పేరు చూడఁగనే యిందు చిత్రకవిత్వ రచన ప్రధానముగానున్నదని గ్రహింపవచ్చును. ఇది యొక నాటకము - శహాజీ కిష్టదైవమగు త్యాగేశమహిమ యిందు ప్రతిపాదితము. అయిన నిందు కథ స్వల్పము. కవితా చిత్రకల్పనమనల్పము. శహాజీరాజు సంస్కృతాంధ్ర మహారాష్ట్రభాషలలోను, సంగీతశాస్త్రమునందును నుద్దండుఁడైన మహా పండితకవి రాజశిఖామణి. పంచరత్న ప్రబంధమను నీతని మఱియొక కృతి యందు సూత్రధారుఁడు శహాజీ సంగీత విద్యానైపుణ్యము నిట్లు ప్రస్తుతించినాఁడు "కలిత నంగీత తానశ్రుతి స్వరస్థాన రాగాంగగాన క్రియా స్థాయిగమక ప్రబంధ సహిత గాయకగుణశతానన్ధ ఘనసుషిర గాత్ర భేదక్రియాగ్రహ జాతి మార్గతాళ, దేశితాళ తత్త్వజ్ఞుండును." ఈ నాటకమున నీ క్రింది కవివచనము వలన నీతని వైదుష్యము తెలియఁగలదు. "సకల భాషాభూషిత సకలార్థ విలాసిత, సకలచిత్ర సాహితీ సంగీత భరత నంభరిత విద్వద్భ్రమర చాతురీమాధురీ సుధాప్రద త్యాగ వినోద చిత్రప్రబంధము సంపూర్ణము"

ఒక్కొ దరువున చతుర్విధ రాగాలాపనలు, భాషాభేదము, అందు శ్లేషలు, శబ్దాలంకారము, అందులో ననులోమ విలోమాది ప్రక్రియలు, ఏకద్విత్రి చతుఃపంచాక్షర దరువు, లీలా యను పేరితో రచనలు, సంపూర్ణ పాదైకయమక లీలా జ్ఞానాజ్ఞానైక శబ్దభిన్ననామకల్పనాలీలా-అనేక శ్లోక

నామక [1]శబ్దార్థ గ్రహణపదార్థలీలా - కవిభావనిగూఢ వ్యంగార్థలీలా - ఆద్యసరాక్షరఘటితలీలా-సవ్యాపసవ్యసమపదలీలా మొదలగు, చిత్రాతి చిత్రరచనా ప్రక్రియ లిందుగలవు.

ఈ చిత్రప్రబంధమునంటి చిత్రకృతి వేఱొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథరచనమువలన శహాజీ వశ్యవాక్తముఁడనియు, సంగీత సాహిత్య విద్యారంగమున జగజెట్టియనియుఁ జెప్పుట సత్యోక్తియే గాని యతిశయోక్తి కాదు.

గర్భకవిత్వము - చిత్రకవితలోనంతర్భూతము

గర్భకవిత్వమనఁగా నొకే వృత్తమునందు, వేఱొక వృత్తముగాని వృత్తములుగాని యిముడ్చుట. ఈప్రక్రియకును నన్నెచోడఁడే ప్రథముఁడు, ఆతఁడు కుమారసంభవమున నొక చంపకమాలలో కందమునిమిడ్చి వ్రాసియున్నాఁడు. గర్భకవిత్వమునకు వేంకటకవి రచనమే పరమావధి. ఒక్క సీసపద్యమున నఱువది పదపద్య వృత్తభేదము లున్నవి. అవి కందములు, తేఁటగీతులు, ఆటవెలఁదులు, శోభనములు, మంగళహారతులు చౌపదలు, వృత్తములు, అష్టకములు, దరువులు, రగడలు, శ్లోకములు. ఉభయభాషాకందములు అను రీతిగా నందుండి వేఱుగా వ్రాసి చూపుట కనువుగానున్నది.

ద్వ్యర్థికావ్యములును చిత్రకవితలోనే పరిగణితములు. కృష్ణాధ్వరి రచించిన నైషధపారిజాతీయము అను ద్వ్యర్థికావ్య మొకటియే దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునఁగాన నగు చున్నది.

సాహిత్యరచనలు - విస్తరకవిత్వము

విస్తరకవిత్వమనఁగా నష్టాదశవర్ణనాత్మకమై కథాసరణి గల్గిన ప్రబంధరచనము. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రబంధములు గద్య పద్యాత్మకముగానే గాక ద్విపద వచనరూపములుగా కూడ వెలసినవి.

1. శహాజీకృతమైన శబ్దరత్న సమన్వయము. అనుకోశమిందు సూచితమైనది. ఇది యొక సంస్కృత నిఘంటువు. ముద్రితమైనది.

ప్రబంధములలో సప్తాదశవర్ణనలలో కొన్ని విడనాడి శాస్త్రీయమైన విషయములనే నొప్పనుచున్నవి గాన నవి శాస్త్రీయగ్రంథములనంబడును. ఈ విస్తర వాఙ్మయమునకు కథాసూత్రములు - కొన్నింటిలో నాయక రాజుల చరిత్రలు, కొన్నింటిలో స్థలపురాణ మహాత్మ్యములు, కొన్నింటిలో పురాణకథలు, కొన్నింటిలో జాతుల వృత్తాంతము.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రబంధములందలి కొన్ని యితి వృత్తములు క్రొత్తవి.

౧. వాల్మీకి చరిత్రము - వాల్మీకి చరిత్రనే యితి వృత్తముగా గ్రహించి రచించిన పద్య కృతులలో[1] రఘునాథుని కృతియే మొదటిది, కడపటిది యని చెప్పనొప్పును. ఈ కృతిలో మనః ప్రవృత్తులయందు గలుగు మార్పులను కవి చక్కగ ప్రదర్శించియున్నాడు. నవీన విమర్శక పథకము ననుసరించిన దీనిని "మనస్తత్త్వప్రబంధము" (Psychological Prabandha) అని చెప్పవచ్చును. ఇందలి కవిత్వ రచనయు మనోరమ మగుటచేత, "ప్రబంధమణి భూషణము[2]" అను నొక సంకలన గ్రంథమున నిందుండి పెక్కు పద్యములుదాహృతములై యున్నవి. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతముల సంధానితమైనది.

శృంగార సావిత్రి

ఈ పద్యకృతి రఘునాథరాయల కృతమని చెప్పుటకు [1]ముద్రిత గ్రంథ పీఠిక మొదవపుట యందలి యీ క్రింది వాక్యమాధారము. పీఠికలో రఘునాథరాయని గూర్చి చెప్పిన వెనుక,

---

1. ౧. వంగభాషలో వచనరూపమున శ్రీ సీతానాథ తత్త్వభూషణులు రచించిన కృతిని తెనుగున వచనరూపముగ కీ. శే. కాశా శ్రీ రామశాస్త్రిగారు వెలయించిరి. వాల్మీకి చరిత్రమునే ౨. కీ. శే. కాళ్లకూరి గోపాలరావుగారు "వాల్మీకి" అను పేర నొక నాటకమును, రచియించి యున్నారు. అందును వాల్మీకి మనఃప్రవృత్తి చక్కగ చిత్రింపబడినది.

2. దీనిని కీర్తిశేషులు, విద్వద్వర్యులు మా. రామకృష్ణ కవిగారు క్రీ. శ. 1909 లో ముద్రించిరి.

1. జి. యస్. శాస్త్రి అండుకో వారిచే ముద్రితమై ప్రకటితమైనది. 1928, మదరాసు.

"రసవంతమగు నీ ప్రబంధమునుఁగూడ నా మహారాజకవియే రచియించి యుండుననని మే మనుకొనుచున్నాము. దీని మూలము [2]తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తకశాలలో నున్నది." కాని ముద్రిత గ్రంథము చివర (౧౩౭ పుటలో) సావిత్రీ చరిత్ర సమాప్తము" అను వాక్యము క్రింద నీ పద్యము కలదు.

" తంజావురి రఘునాథుని
లంజరొు యత్రేండ్రో వచోవిలాసము మెఱయన్
రంజిల్ల బుధులు రచనా
మంజిమ సావిత్రిచరిత మహిరచియించెన్ "

పై పద్యమును బట్టి ప్రకటన కర్తలకే యీ గ్రంథ కర్తృత్వమునందు సందేహమున్నట్లు స్పష్టము. మఱియు నిచట చిత్రమే మనఁగా, ముద్రిత గ్రంథమునకు మూలమగు తంజావూరి పుస్తక శాలలోని ప్రతిలో నీ కందపద్యము లేదు.

చ. చని మఱునాడు తాసకల సంభ్రమముల్ తనరంగ "

అనునదియే చివర పద్యము. అట్టి సందర్భములో పై పద్యముయొక్క యునికిని తెలుపకుండ ప్రకాశకులు ప్రకటించుట యెంతమాత్రమును సమంజసము గాలేదు. మఱియు ముద్రితగ్రంథమున నున్న యాశ్వాస విభాగము మూలగ్రంథమున కానరాదు. గ్రంథమునకుఁగూడ, శృంగార సావిత్రి" యను నామకరణము గ్రంథము ప్రకటించిన శృంగార గ్రంథ మాలాధిపతులే చేసిరనుట నిర్వివాదాంశము. ఏలననగా, తంజావూరి పుస్తకశాలలో నీ గ్రంథమునకు " సావిత్రీకల్యాణము " అను పేరున్నది. పై కందపద్యమునుగూడ వారే చేర్చియుందురేమో యని యనుమానించుచున్నాను. కావున రఘునాథరాయని కర్తృత్వమనిశ్చితమనియే తీర్మానింపవచ్చును.

---

2. తంజావూరి శాట్లాగు. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటితము సంఖ్య 283.

కృష్ణరాయ విజయప్రబంధ కర్త యగు కుమార ధూర్జటి, తానొక సావిత్రి చరిత్ర రచించినట్లు కృష్ణరాయ విజయమున చెప్పి యున్నాడు.

"చిత్రముగాగ...చిన్నప్పుడె...సావిత్రి వివాహమున్"

ఒకవేళ, చిన్నప్పుడే రచించి, యెవ్వరికి కృతినీయకుండ యుంచిన ధూర్జటి సావిత్రి చరిత్ర యిదియో కాదో తెలియరాదు.

కవి యెవ్వరైనను కావ్యము [1]సంపూర్ణముగా లేకున్నను సరస ముగానున్నది. తేట యగు కూర్పు, భావసౌందర్యము, సరసపదసంవి ధానము నీగ్రంథమున ముఖ్యగుణములు. సావిత్రిచరిత్రము శాంతరస ప్రధానము. అయిన కవి యిచట శృంగార రసమునకుఁ గొంత యవ కాశముగల్పించినాఁడు. అచ్చటచ్చట వ్యంగ్యచమత్కృతిగలదు.

ద్వితీయాశ్వాసమున నీక్రింది పద్యమున సావిత్రీ దేవికి శ్రీమహా విష్ణువు ప్రత్యక్షమైనపు డామె యొనరించిన స్తుతిలో దశావతారములు వ్యంగ్యముగాఁ దెలుపఁబడినవి.

సీ. ఈఁదుచు జలరాశిపైఁ దేలునొకవేళ	మత్స్యావతారము
నూరకే మునిగుచుండు నొక్కవేళ	కూర్మావతారము
బొలుపుగా మొగము ద్రిప్పకయుండు నొకవేళ	వరాహావతారము
నుగ్రంబుగాఁ జూచెదొక్కవేళఁ	నరసింహావతారము
బ్రభువుల చేసాఁచి ప్రతిమాలు దొకవేళఁ	వామనావతారము
జక్కఁగా జెండుదు వొక్క వేళ	పరశురామావతారము
రాజువై ధరయెల్ల రక్షింతు వొకవేళ	రామావతారము
గ్రక్కున బెకలింతు వొక్కవేళ	కృష్ణావతారము

---

1. నారదుఁడు సత్యవంతుని జీవితపరిణామమును, సావిత్రికిని, నామెతండ్రికినిఁ జెప్పుట. సావిత్రి యేమైనను సత్యవంతునే వరింతుననుట. సావిత్రీ సత్యవంతుల వివాహము మొదలగు గ్రంథభాగ మందు లోపించినది.

గీ. నుండు నొక చోటఁ దలఁగక యొక్కవేళ
నెక్కడల్లాడ దిరుగుచు నొక్కవేళఁ
బరిపరి విధంబులగు నీప్రభావ మెఱుఁగ
బ్రహ్మకైనను దరమె యోపద్మనాథ!

బుద్ధావతారము
కల్కియవతారము

(౧౯౦ ప)

ఆ యా శ్వాసముననే గల యీ క్రింది పద్యములో 'పచ్చితురక' యను పదము ప్రయుక్తమైయున్నది.

క. ఆ హరుని కన్నుగానక
యహా! తెలఁద్రొక్కినావ టందురు చంద్రా!
సాహసమటరా దేవ
ద్రోహమునేఁ జెల్లపచ్చి తురకవు గదరా!

ఇది సావిత్రికి శైత్యోపచారములు చేయునప్పుడు సఖులు చంద్రోపాలంభనము చేయుపట్టు నందలి పద్యము. ఈ'పచ్చితురక'అను పదమే విజయ విలాసమున సుభద్రావిరహ ఘట్టమున మన్మథోపాలంభనమున నున్నది.

పచ్చితురకాగద యమ్మగనుండు చూడఁగన్- (విజయ, 3. ౬౬)

దీనిని బట్టి సావిత్రికృతికర్త విజయవిలాసకారుని ననుసరించెనని తోచును.

ఇక రచనా విషయమున నిందలి భాష యితర దాక్షిణాత్య కృతులవలె, నందర్భోచితమైన వ్యావహారిక పదజాలముతో కూడుకొని మనోహరమైయున్నది.

అటువైన యేవురు - (౧-౩) ఆటందు ౧-౧౬) త్రొక్కటలు (౧-౧౭) మంకు (౧-౬౩) పెంకె (౧-౬౩) భ్రష్టు (౧-౬౩) కొలారికము (౧-౭౪) పరమాణ (సరమానా) (౧-౯౫) వాసవుండు బిరుదపాత్ర మేనకపాలికనుపు పరమానయిది. (పదమాణువిదియని ముద్రితము) చూచేవు (౨-౧౮) జిల్లేడాకుల దొప్ప (౨-౫౯) కళంకు (౨-౪౯) సాహెంబూపంపు (౨-౫౦) కోణెవాకిట (౨-౯౫)

గ్రంథమంతయు నుదాత్తరీతినుండి పాతివ్రత్యభావమును ప్రస్ఫుటీకరించుచున్నది. సావిత్రిపాతివ్రత్యమునకు నారాయణుఁడు ప్రత్యక్షమై యమునితో

“ అంతక ! నిన్ను నీ ప్రాణసంఘము నింతకు నేఁటికిఁ మహీకాంతుని కృపాంబుధిఁ బ్రతుకుగంటి పతివ్రతలున్న త్రోవ నీ వింతటినుండిపోయిన సహించను, నీ మనసు, . . .అని పల్కెను.” యముఁడునూడ సావిత్రిని ప్రశంసించుచు

“ ఎంత భాగ్యశాలినొ యువిదాగ సావిత్రి
యంత దేవిఁ గొలిచి యముని గెలిచె
శంఖచక్రధరుని సత్యంబుగాఁ జూచెఁ
బులకరించెఁ దను”

అని పలికెను.

ఇందు విసువు పుట్టించువర్ణనలు లేవు – “ కవితాలాలోచించు గతి మిన్ను దెసఁ జూచి యేమేమొ తలపోయు నెట్టుఁగకుండ ” అను రీతిమనో హారభావములు గలవు.

‘ శృంగారసావిత్రి ’ యని పేరితోనుండుటచే నిదిశృంగారభూయిష్ఠ మనుకొను వారుండవచ్చును. కాని యీ గ్రంథమట్లుగాదు. అందఱకును పఠనీయమగు రీతి నున్నది.

విజయవిలాసము

దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున, నవతరించిన నాటినుండి విజయవిలాసము, విపులప్రచారము వడసినదియని వెనుక నిరూపించి యున్నాను. గ్రంథము రచితమైన మున్నూరేండ్లలో నప్పకవివంటి లాక్షణికులదృష్టి నాకర్షించినదనిన, నీ కావ్యప్రాశస్త్యమునుగుఱించి వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు. “ క్షితిలో నీ మార్గమెవరికిన్ రాదనుమీ ” అని సాహితీభోజుఁడగు, రఘునాథ భూజానిచే మెప్పుగన్నకవి విజయవిలాస కర్త వేంకటరాజు. బహుమహాకృతులు రచియించిన రఘునాథభూపతి “ చెవిసోఁకఁ జెప్పుటకు ” శక్తికల కవియేయుండఁడని, అట్టి మహారాజ కవీంద్రుని తనకవితచే నలరింపఁజేసి, యాతనిచే బహుకృతుఁడనైతినని వేంకటరాజకవియే స్పష్టపఱచి యున్నాఁడు. వీరేశలింగము పంతులు మొదలువిమర్శకులెల్లరు విజయవిలాసమును బ్రశంసించిరి.

గీ. సేరునస కాని గ్రంథము నారయంగఁ
బసఁగఁ బొసఁగెడునని కీర్తినెసఁగి నట్టి
చేమకూర వేంకటకవి చేసిన యది
యార విజయవిలాసమౌ నాంధ్రమునకు ”

అని బిల్వేశ్వరీయమున కొక్కొండవారీతిని ప్రత్యేకముగ స్తుతించినారు. ఇక తక్కిన విషయములలో కొక్కొండవారికి ప్రతిస్పర్ధులైనను, వేదము వారు, చేమకూర కవితావిషయమున మాత్రము కొక్కొండవారితో నేకీభవించిరి. దీపాలవారు, సారంగధర చరిత్ర వ్యాఖ్యానమున, చేమకూర తెలుఁగుకవితలో సిద్ధహస్తుఁడనిరి. చేమకూర కవితాధర్మములు, తాపీగా నాలోచించినగాని నాకళింపునకురావని తాపీధర్మారావుగారు ప్రతిపదాక్షర వ్యాఖ్యానము గావించిరి. ఇక నందఱిప్రశంసలు క్రిందుపఱచునట్లుగా నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు, దాక్షిణాంధ్ర సాహిత్యమున “ ఇతఁడు చేమకూర (వేంకటకవి) రామరాజభూషణునిని కంటెను, వేయేల ఆంధ్ర కవులందఱికంటెను మిన్నయై వన్నెకెక్కినాఁడు ” అనియొక యపూర్వాభిప్రాయము వెలిబుచ్చినారు.[1] (పుట 29).

కాని పై విమర్శకులెల్లరును, విజయ విలాసములోనే, కవి రాత్రి వర్ణన సందర్భమున నీ క్రింది పద్యము నెందుకొఱకు రచించెనో విచారింప లేదు.

చ. క్షితిపయివట్టి మ్రాఁకులుఁ జిగిర్పవసంతుఁడు దారసోపగుం
భితపదవాసనల్ సెలప, మెచ్చుకచంద్రుఁడు మిన్నునం బ్రస
న్నతయును సౌకుమార్యముఁగనం బడ తొల్లరగంగఁ జేసె నే
గతి రచియించితేని సమకాలమువారలు మెచ్చురే కదా! (౧–౨౧౦)

ఇచట కవి స్పష్టముగా, తన కవిత్వమునకు, రాజాదరణమున్నను, కవి రాజులు, పండితరాజులునైన సమకాలికుల యాదరణమునే పడయలేదని

1. చేమకూర వేంటకకవి, రామరాజ భూషణుని కన్న, అందఱాంధ్ర కవుల నధికుఁడను మాటలు, కేవల మత్యుక్తులగుటయేగాక రచయిత యొక్క—కవితా తారతమ్య వివేచనాసాహిత్యమును విస్పష్టము చేయుచున్నవి. “ విజయవిలాసమును పిల్లవసు చరిత్రమందురు ” అన్నవాక్యము రచయితకు జ్ఞప్తియందుండిన నీరీతిఁవ్రాతను వ్రాసి యుండునా ?

తెల్పుచున్నాఁడు. దీనికిఁగారణము మనసాహితీ విమర్శకులారయ లేదు. వేంకటకవి యవతారికలో తనను గూర్చి వ్రాసికొనిన దానినిఁబట్టి చూడఁగా నాతఁడు రఘునాథుని భక్తివిశ్వాసములకు నోఁచుకొనిన సేవించుకొలువరియై చనవరియై, యాతని సముఖమున నుండు వాఁడని తెలియుచున్నది గాని, ఆ కాలమున రఘునాథనాయకుని యాస్థానమునందలి కవులలో నాతనికి సంబంధమున్నట్లు తెలియుటలేదు. రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున రామభద్రాంబ మధురవాణి మున్నగు కవయిత్రులే గాక, కృష్ణాధ్వరి యను విద్వత్కవియు నున్నాఁడు. వీరుగాక రామభద్రాంబ గురువును, ప్రశస్తాంధ్రకవియునగు చెంగల్వకాళకవియు నా కాలమున నుండెను. కాని యాతఁడు రఘునాథుని యాస్థానములేఁడు. అతఁడు ప్రసిద్ధికెక్కినది రఘునాథనాయకుని తనయుఁడగు విజయరాఘవనాయకుని కాలము. "అయ్యొ దినముల రామభద్రాంబవారు నేఁడు కృష్ణాధ్వరి విభుచే నేర్పు మెఱసి వినుతిసేయుటలెల్ల నీ ఘనతగాదె. కవి వినుతచర్య చెంగల్వకాళ నార్య!" అను రాజగోపాల విలాసమందలి వాక్యము పైవిషయమును ధ్రువపఱుచుచున్నది. ఆస్థాన కవయిత్రి గురువగుటచే నాతఁడు తంజావూరి యందే నివసించుచుండెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

సాధారణముగ [1]రాజాస్థానములలో రాజు రసజ్ఞుఁడై సాహితీ పోషకుఁడై, కవితాభిమాని యగుచో, నాస్థాన విద్వాంసులు కవులే కాక, తక్కిన పరిజనమును రాచకార్యములు నిర్వహించువారిలో కొంతమంది నిరంతరకవి పండిత సాహచర్యముచేత కవితా సాహితీ

1. అద్యతన కాలమున నాంధ్రభోజుఁడని ప్రఖ్యాతిఁగాంచిన పిఠాపుర సంస్థానాధీశుఁడు సూర్యరాయ మహీపతి సంస్థానముతో సన్నిహితసంబంధ మున్నవారికి పైవిషయమవగతము కాగలదు. వారి యుద్యోగులలో సేవకులలో చాలమంది సాహిత్యాభిరుచిగల వారు. వారిసేవకులలో నగ్రగణ్యుఁడగు శ్రీ బాసర లక్ష్మణస్వామి, వర్ణన రత్నాకరాది బహుమహాగ్రంథములు సమకూర్చి, విద్వత్కవియై యలరెల్లినాఁడు. ఆ మహారాజు, ఆస్థానకవి మొదలుగా నాంధ్రకవితఁ జెప్పిన తన సన్నిధానవర్తుల రచనలను స్వయముగా విని యానందించి వారిని ప్రోత్సహించుట నేను స్వయముగా నెఱిఁగినది. ఆస్థానములో నున్నకవులును, నితర ప్రదేశములనుండి వచ్చుకవులును తమ రచనల నాస్థానకవికి తొలుత వినిపించు సంప్రదాయమచ్చట నుండెడిది.

వ్యాసంగము చేయుచుండురు. కొందరు కననము నల్లునేర్పు కూడ సంపాదించి, కృతులు రచియించెదరు. అందును రఘునాథనాయకుని యాస్థానమంతయు కవితా సక్తికీరంగమే కావున చేమకూర వేంకట రాజును, నిట్టి కృతిని రచియించి రఘునాథనాయకుని మెప్పుపొందిన వెనుక, యాస్థానమున నున్న కృష్ణాధ్వరికి, నా యూరనేయున్న కాళ కవికి తన రచన మగు విజయవిలాసమును వినిపించి యుండును. కాని వారు వేంకటపతి రచనమును నెంత మనోహరముగనున్నను మెచ్చి యుండరు. కారణము వారు సంస్కృతాంధ్ర భాషల యందుద్దండులగు పండితులు మహాకవులు. కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతీయ మను శ్లేషకావ్య కర్త. కాళయ విద్వాంసుఁడేగాక కమనీయ రచనావిశారదుఁడగు కవి. ఇరువురును నలంకారశాస్త్రమున పండితులు అట్టివారు, కేవలము తెలుఁగు ప్రబంధములను, సంస్కృతాలంకార శాస్త్రీయ దృష్టితో బరిశీలింతురు. విజయవిలాస కృతియెంత రసవంతముగనున్నను నది తెలుగుఁజాతీయత నెచ్చుగాగలది. తెలుఁగు ప్రబంధము కావున వారిరు వురును విజయవిలాసమును మెచ్చియుండరు.

ఇఁక రాజ్యాధీశుఁడగు రఘునాథుఁడు ప్రశంసించెనుగదా! ఆతని కభిమాన పాత్రుఁడగు తెలుఁగు కవిని యీమహారాజాశ్రితులమగు మనము మాత్రమేల ప్రశంసింపరాదు? అను భావము వారికి కలుగక పోవచ్చును. నేఁటివలె, రాజకీయాధినేతల మనోగతుల కనుగుణముగా విచక్షణ లేకుండ కవికృత గ్రంథములపై నభిప్రాయములను యోగ్యతాపత్రముల నొసఁగెడి యాచారమాకాలమున ప్రచారమునలేదు. కవి పండితులు స్వతంత్రులు. భాషాసాహిత్యవిషయమున, రాజుగారి యభిప్రాయములనే యనుసరింపవలెనను నియమముగలవారు కారు. అట్లయిన యాస్థానము నందే, రాజుగారి సముఖమునందే ఒకరి తప్పుల నొకరెత్తి పొడుచు కుందురా[1]? "త్వంశుంఠ త్వంశుంఠ" యనుకొందురా? సాహిత్య విషయమున స్వాతంత్ర్యము వహించిన వారానాఁటి కవిపండితులు.

1. ఆస్థానకవులెట్లు వాగ్వాదము చేసి దూషించుకొనెడివారో విజయరాఘవ కల్యాణ నాటకమున, మధురకవి సమస్యాపూరణఘట్టము చూడనగును.

ఇట్టి సంఘటన నేదియో మనసున నుంచికొనియే, వేంకటరాజుకవి "ఏగతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా" అన్న యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చియుండును. ఈ సందర్భమున మఱియొక విషయమునుకూడ మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసియున్నది. రఘునాథనాయకుఁడు తెనుఁగున ప్రశస్త కవియైనను సంస్కృతమున మహా విద్వాంసుఁడు, కవి యని ప్రసిద్ధిగన్నవాఁడు అతనికి తెనుఁగు కన్న సంస్కృతము ప్రియతరము. అతని యాస్థానమున సంస్కృత విద్వాంసులకు, సంస్కృత కవులకున్న ప్రాధాన్య మాంధ్ర కవులకులేదు. కావున నచ్చటి తెలుఁగు కవులైన సంస్కృత పండితులు కవిత్వమే గాని పాండిత్యవిశిష్టత లేని విజయవిలాసము వంటి తెలుఁగు కృతి యందలి విశేషములను గ్రహింపక లేక పోవుట వింతకాదు.

వేయేల రాజుగారు మెచ్చిన మఱియొక ప్రసిద్ధ కృతినిఁ గూర్చి వినుఁడు. సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌములగు శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారి సభలో, అష్టదిగ్గజములలో నగ్రేసరుఁడైన అల్లసాని పెద్దన్న గారున్నారు గదా! ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడగు నాతని మనుచరిత్రను రాయలవారంకితముగొని దానిని పల్లకిలో నూరేగించునపుడు, స్వయముగా తన హస్తముతో నెత్తినారు గదా! రాయలవారి కంత ప్రియతమమై, ప్రశంసించిన గ్రంథము, నాస్థానమునగల తక్కిన కవులు తిమ్మన మల్లన, ధూర్జటి, రామకృష్ణకవి మొదలగు వారుగాని, సమకాలికులగు నెడపాటి యెఱ్ఱన, భాసకవి, వల్లభాచార్యులు మొదలగువారు గాని మనుచరిత్రనుగాని పెద్దనను గాని ప్రశంసించిరా? అయుగముననే, మఱి కొంత కాలమునకు మహాప్రసిద్ధులైన, పింగళిసూరన, రామరాజభూషణుఁడు మొదలగు వారైన పెద్దన పేరెత్తలేదు. కావున, నేటి మన విమర్శన పథకము ననుసరించి పూర్వకావ్యములను విమర్శింపరాదు.

వేంకటకవి "ఏ గతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా" అను వాక్యము, రఘునాథ నాయకుని యాస్థానముగల కవి పండితుల మెప్పును పొందలేక పోవుటవలన వ్రాసిన యది యని విమర్శక లోకమెఱుంగును గాక!

సారంగధర చరిత్ర - చేమకూర వేంకటరాజు

ప్రత్యేక గ్రంథరూపమున తొలుత సారంగధర చరిత్రను వ్రాసిన కీర్తి చేమకూర వేంకటరాజు దని చెప్పవచ్చును. వేంకటరాజ కవి సారంగధర చరిత్ర వ్రాసిన వెనుకనే, యది తెలుఁగు దేశమున చాలఁగా వ్యాపించినది. దాక్షిణాత్యసాహిత్యమున నీ గ్రంథము వెలువడిన వెనుక సారంగధర కథ, ద్విపద, వచన యక్షగానాది శాఖలలో విస్తరిల్లినది. తెనుఁగు దేశమున బహుప్రజారంజకములైన కథలలో నిది యొకటిగాఁబరిణమించినది.

ఈ సారంగధర కథకు తెలుఁగు దేశమునకు తొలుత సంబంధము లేదు. ఇది పరిశీలించునపు డీ క్రింది ముఖ్యవిషయమును మనము గమనింప వలెను.

ఈ కథను తొలుత తెలుఁగున చెప్పినవాఁడు శ్రీగిరి కవి. అతని గ్రంథము మనకు లభ్యము కాలేదు. అతఁడు క్రీ. శ. 1350 ప్రాంతము వాఁడు. ఆ వెనుక క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతమున గౌరన తన "నవనాథ చరిత్ర" అను గ్రంథమున, తొమ్మండుగురు సిద్ధులలో నొకఁడగు చౌరంగి సిద్ధుని చరిత్రగా సారంగధరుని కథ చెప్పియున్నాఁడు. అందీకథ భారత వర్ష పశ్చిమ ప్రాంతమున నున్న మాళ్వప్రదేశమున జరిగినట్లు వర్ణితమైనది. అందు మాళవదేశము, మాంధాతపురము, రాజరాజ నరేంద్రుఁడు గలరు.

దీనినిబట్టి క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతమునగూడ యీ సారంగధర కథకు తెలుఁగుదేశముతో నేమాత్రము సంబంధము లేదని తెలియుచున్నది. ఇఁక క్రీ. శ. 1549 లో ద్విపద బాలభాగవతమును వ్రాసిన దోనూరి కోనేరు నాథుఁడు ద్విపద బాలభాగవత గ్రంథాంతమున, తన కృతిపతియైన ఆర్వీటి తిమ్మరాజు వంశమును, తత్పూర్వులను వర్ణించునపుడు తూర్పుచాళుక్యులను గూర్చి కొంతఁ దెలిపియున్నాఁడు అందు ముఖ్యముగా భారత కృతిపతి యగు రాజరాజ నరేంద్రునిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"ద్వి. అతనికిఁ దగ విమలాదిత్యుఁ డొదవె
రతికినీడనఁ బోలు రత్నాంబయందు
నాజగతీశునకొయ్యలి భానుసుతక
రాజరాజనరేంద్ర నామస్యుఁ డొదవె
అతఁడు వేంగిదేశమును భోగమునను
నతులనాయకమణి యనఁ దగునట్టి
రాజమహేంద్రవరంబను పేర
రాజధాని మనోహరముగఁ గట్టించె
నారాజమణి కార్యుఁడను పెద్దకొడుకు
సారంగధరుఁడతి శాంతుఁడై యుండి
యాసక్తిఁ బినతల్లి యైనచిత్రాంగి
చేసిన యాపదఁ జెచ్చెరఁ గడచి
యనఘుఁడై "చౌరంగి" యను సిద్ధుఁడయ్యె
జననాథ! నేఁడును జగతిపై నిలిచె
నాతఁడే యాభారతాఖ్యాన మందుఁ
బ్రతిలేని మొదటిపర్వంబులు మూఁట
నందఁ దెనుంగున నాన్నపార్యుఁ
డందఱు తెలిగొందునట్లుగా నొడువ."

ఈ భాగమంతయు నముద్రితమే.[1]

పై విషయములను బట్టి యీ కథ పశ్చిమ ప్రాంతమునుండు మాళ్వానుండి తూర్పుప్రాంతమగు వేఁగీదేశమునకుఁ బ్రాకినదనియు వేఁగీదేశమున మొదటనుండియు లేదనియుఁ దెలియుచున్నది. చదువరులకు సుగమముగ నుండుటకై కథాప్రచారమును, మార్పులను నీ క్రింద సూచించుచున్నాను.

---

1 దీనివెనుక నున్న యార్విటిరాజుల వంశక్రమమును శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు భారతి (జూన్ 1929) లో ప్రకటించిరి. అవతారిక లేక గ్రంథము కొంతభాగము 1929 లో ముద్రితమైనది.

	దేశము	పురము	రాజు
గౌరన	మాళ్వా	మాంధాత	రాజరాజనరేంద్రుఁడు
కోనేరు నాథుఁడు	వేఁగి	రాజమహేంద్రవరము	రాజరాజనరేంద్రుఁడు
[1]చేమకూర వెంకటరాజు	మాళ్వా	,,	,,

నవనాథ చరిత్రమున నున్న కథను [2]నాంధ్ర దేశముతో ముడి పెట్టినవాఁడు కోనేరునాథుఁడని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఏలనన నాతఁడు మూలముననున్న రాజరాజ నరేంద్రుని నామ మాధారముగాఁ గొని, ఆతనిది వేఁగిదేశమని, రాజమహేంద్రవరము రాజధాని నాతఁడు కట్టించెనని యీ కథకు సంబంధము గల్పించినాఁడు. మఱియు నీ సంబంధమునకు స్థిరత్వముఁగల్పించుటకు, నీ కథయందలి రాజరాజనరేంద్రుఁడే, నన్నపార్యునిచేత, మహాభారతము నాంధ్రీకరింపఁ జేసిన రాజేంద్రుఁడని స్పష్టముఁగా దెలిపియున్నాఁడు. ఆంధ్ర మహాభారతమునఁ జెప్పఁబడక పోయినను నన్ని చరిత్రల మూలమున రాజరాజనరేంద్రుని తల్లి - విమలాదిత్యుని భార్య చోళసామ్రాజ్యాధిపతి యగు రాజేంద్రచోళుని కుమార్తె యగు "కుందవాంబాదేవి" యని యందఱకు తెలిసిన విషయము. ఇది నిర్వివాదమైనది. ఆమెకు మఱి యొక నామధేయమే లేదు. అట్టిచో, విమలాదిత్యుని భార్య 'భానుమతి'కి భారతి కృతిపతి యగు రాజరాజనరేంద్రుడు జన్మించెనని కోనేరునాథుడు వ్రాయుట కల్పితము గాక మఱేమగును? ఇఁక భారత కృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రునికి, 'అమ్మంగదేవి' 'శేవలదేవి' అని యిరువురు

---

1. వెంకటరాజు కథయందు చేసిన మార్పులను గ్రంథమునఁ జూడనగును.

2. సారంగధర చరిత్రకథను, నాంధ్రభారత కృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రునితో ముడిపెట్టుటకు మూలకారణము కాకునూరి అప్పకవియని యిప్పటికి ముప్పదేడేండ్ల క్రిందట, కీ. శే. భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు వ్రాసియున్నారు, (చూడుఁడు. రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకసంచిక. (1922) సారంగధరుఁడు అనువ్యాసము. పుటలు ౧౫౮ – ౧౬౧.) కాని, యప్పకవికన్న యొక శతాబ్ది కాలము ముందున్నవాఁడు కోనేరు నాథుఁడు. కావున, యాతఁడేదీనికి కారణమని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును.

భార్యయన్నట్లు తెలియుచున్నది. అందును అమ్మంగదేవి పట్టపురాణి. ఈమె పేరు శాసనములను గన్పట్టుచున్నది. కాని 'రత్నాంగి' 'చిత్రాంగి' యను పేరు లే శాసనములలోను గన్పట్టలేదు. కాబట్టి యివియును కల్పిత మనియే నిశ్శంకముగాఁ జెప్పవచ్చును. మఱియు రాజరాజనరేంద్రునకు రాజేంద్రచోళుఁడను కొమారుఁడు తప్ప వేఱుపుత్రులు లేరు. అట్టిచో "పెద్దకొడుకు" అనునది కూడ కల్పితమే గదా!

చేమకూర వేంకటరాజు కృతియేగాక క్రీ. శ. 1656 సంవత్సరమున కాకునూరి అప్పకవి రచితమైన అప్పకవీయమునందలి, ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి వృత్తాంతము మూలమున నీ కథ కవిపండిత లోకమున వ్యాప్తమగుటకుఁ గారణమైనది.

ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి నన్నయ కృతమని నిరూపించుటకు నప్ప కవి, తన గ్రంథమున నీ సారంగధర కథను చొప్పించినాఁడు.

గీ. రాజరాజనరేంద్ర తనూజుఁడార్య
సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించు నెడఁబసనం బొనర్చి
నన్ను లెవ్వరెఱుంగరీ యాంధ్రఫక్కి.

క. అతఁడు తనకాళ్లు సేతులు
మతిచెడి జనకుండు దఱుగ మత్స్యేంద్రుని సం
గతినవిక్రమ్మఱ మొలచిన
క్షితిసిద్ధులగలసి యొక్క సిద్ధుండయ్యెన్. (పీఠిక 48, 49 పద్యములు)

అసలు సారంగధరుని కథయే కల్పితమైనపు డప్పకవి కథ యంతకంటె కల్పితము. తన్మూలముగ నేర్పడిన నన్నయ యాంధ్రశబ్ద చింతామణి కర్తృత్వమంతకంటె కల్పితము.

అప్పకవికి నూఱేండ్లవెనుక, నీ సారంగధర కథనే యహోబలపతి పండితుఁడు తన గ్రంథమున సరిగా నక్లే యనువదించియున్నాఁడు. తెనుఁగుమహాభారతము–రాజరాజనరేంద్రుఁడు–నన్నయ–త్రయముతో సంబంధించినట్లు తోఁచిన కథ కాబట్టి యాంధ్ర దేశమంతయు నల్లుకొని

పోయి తెలుఁగు సాహిత్యమున, విపుల ప్రచారమునందినది. కొందఱు కవు లిట్టి కథలను గ్రంథస్థముగాపించుట చేత, వాస్తవమగు నాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకొన్ని పట్టుల మఱుఁగుపడియున్నది. సత్యాన్వేషణమే పరమావధిగాఁగలనేఁటి సారస్వత చారిత్రక పరిశోధనమూలమున కొంత వఱకు నిజమగు సాహిత్య చరిత్ర తెలియుట కవకాశము లభించుచున్నది.

విలాసము - అను పేరితో వెలయుకృతులుకూడ దాక్షిణాత్య సాహిత్యమున కానఁగుచున్నవి.

విజయవిలాసము

రాజగోపాలవిలాసము

మన్నారుదాస విలాసము (ప్రబంధము)

,, (నాటకము)

ఆంధ్రవాఙ్మయమున పై రచనలకు ముందుగా ప్రాచీనకాలము నుండి యిట్టివి వెలసినవి.

నన్నెచోడ కవి	-	కళావిలాసము.
నాచనసోమన	-	వసంతవిలాసము.
శ్రీనాథుఁడు	-	హరవిలాసము.
నిశ్శంకకొమ్మన	-	శివలీలావిలాసము

కాని యీ కృతులన్నియు నిష్టదేవతా, ప్రత్యేక వ్యక్తిలీలా విలాసములు. పై నుదాహరించిన దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయ విలాస కృతులొక ప్రత్యేక సంప్రదాయము ననుసరించినవి. ఆ సంప్రదాయ మీ క్రింద వివరింపఁబడినది.

విజయవిలాసము, రాజగోపాలవిలాసము, మన్నారుదాస విలాసము — ఈ మూఁడింటి కాపేళ్లు సార్థకములై యున్నవి. అవి భవనముల పేళ్లు.

విజయవిలాసము —— విజయభవనవిలాసము అను భవనమున కృతి యీయఁబడినది.

రాజగోపాలవిలాసము — రాజగోపాల విలాసభవనము పేర వెలసినది.

మన్నారుదాసవిలాసము — మన్నారు రంగనాయకుని లేక విలాసము

అను భవనమునకు సంబంధించినది.[1]

దేవతాసంబంధములగు విలాసకృతులును లేకపోలేదు. పచ్చ కప్పురపు తిరువెంగళకవి చొక్కనాథచరితకు "చొక్కనాథ లీలావిలాసము" అను నామాంతరముగలదు. ఇందు మధురాపురాధి దైవమగు హాలాస్యే శ్వరుని యరువదినాలుగు లీలలు వర్ణితములైనవి. ఇదిగాక, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ క్రింది విలాసకృతులు కానవగుచున్నవి.

గ్రంథము	కావ్యభేదము	గ్రంథకర్త
రాజగోపాల విలాసము	- నాటకము	విజయరాఘవనాయకుడు
రతిమన్మథ విలాసము	- ప్రబంధము	,,
మోహినీ విలాసము	- ద్విపద	,,
,,	- నాటకము	,,
శ్రీకృష్ణవిలాసము	,,	,,
విజయరాఘవచంద్రికా విలాసము	,,	కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి
కిరాత [1]విలాసము	,,	శహాజీ
కృష్ణలీలా విలాసము	,,	,,
సతీపతిదాన విలాసము	,,	,,
భక్తవత్సల విలాసము	,,	,,
శాహరాజవిలాసము	,,	శేషాచలపతి

1. సాధారణముగ నాయాభవనముల పేర్లు వానిపై చెక్కియుండును. అవిలాసము లోనున్నవారి తోను త్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచో పేరు వ్రాసి భవనము పేరు వ్రాయ వలెను. అందుచేతనే నేడు "విలాసము" అనగా చిరునామా (postal address) అను నర్థములో వ్యాప్తమైనది- "ఈ పైవిలాసమునకు బంపుము. నా "పైవిలాస మిది" అని వ్యవహారము వాడుకముగా నీనాటికిని గలదుగదా!

గ్రంథము	కావ్యభేదము	గ్రంథకర్త
సర్వాంగసుందరీ విలాసము	నాటకము	గిరిరాజకవి
బాలకృష్ణలీలా విలాసము	,,	అక్కనామాత్యుఁడు
చంద్రశేఖర విలాసము	,,	అష్టావధానికవి
శ్రీకృష్ణ విలాసము	ప్రబంధము	చల్లాపల్లి వెంకన్న
రాజరంజనవిద్యావిలాసము	నాటకము	తులజాజీ
జగన్మోహనవిలాసము	,,	మెలత్తూరి వేంకటరామశాస్త్రి
ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసము	ప్రబంధము	గణపవరపు వేంకటకవి
మధురామంగపుంశ్చలీ లీలావిలాసము	,,	చిన్నవెంగన ? వికటకవి గోపాలకవి
చంద్రతారావిలాసము	నాటకము	ఎల్లయ
రంగవిలాసము	యక్షగానము	హొసూరిసాకమ్మ
ముక్తికాంతావిలాసము	,,	,,
చిక్కదేవరాయ విలాసము	,,	,,
లక్ష్మీ విలాసము	,,	కంఠీరవరాజు
కలవాణీ విలాసము	,,	,,
నాట్యవిద్యా విలాసము	,,	,,
విభక్తికాంతావిలాసము	,,	,,
అష్టదిక్పాలక విలాసము	,,	,,
గంగాగౌరీ విలాసము	,,	పెదకెంపరాయఁడు
కృష్ణవిలాసము	ప్రబంధము	విశ్వేశ్వరపండితుఁడు

'అభ్యుదయ' రచనలు అనఁగా "అభ్యుదయము" అను పేరితో నున్న కావ్యరచనలు.

ప్రాచీనకావ్యములలో ప్రత్యేక వ్యక్తుల జీవితచరిత్రను చిత్రించు రచనలకు "అభ్యుదయ" రచనలని పేరు. వీనిని పద్యరూపముగానున్న జీవిత చరిత్రలని (Biographies) చెప్పవచ్చును. సంస్కృతమున వేదాంత

దేశికులనాటి యూదనాభ్యుదయ మీూకీతి రచనలకు మార్గదర్శకమైనదని నా యభిప్రాయము. దక్షిణాంధ్ర సాహిత్యమున నిదియునొక ప్రత్యేక లక్షణముగా పరిణమిల్లినది. ఈ రచనలను తంజాపూరి నాయకరాజులు మాత్రమే కావించిరి.

తంజాపూరినాయకరాజులకు ముందు, విజయనగర రాజ్యమున సాళువ, తుళువ వంశీయుల కాలమున నిట్టి రచనలు సంస్కృతమున వెలసినవి.

1. సాళ్వాభ్యుదయము - రాజనాథడిండిమకవి.

2. రామాభ్యుదయము-సాళువనరసింహానృపతి(దీని ననుసరించియే తెనుగున నయ్యలరాజు రామభద్రకవి రామాభ్యుదయమును రచియించి యున్నాఁడు).

3. [1]అచ్యుతరాయాభ్యుదయము - రాజనాథడిండిమకవి.

అచ్యుతరాయాభ్యుదయ కావ్యసందర్భమున నొక విషయము ప్రస్తావింపవలసి యున్నది. అచ్యుతరాయాభ్యుదయ మనఁగా, శ్రీకృష్ణ దేవరాయల తండ్రియగు నచ్యుతదేవరాయలేకాని వేఱుకాదు. కృష్ణ దేవరాయల తండ్రి చరిత్రమునే నచ్యుతదేవరాయల యాస్థానకవి రాజనాథ డిండిముఁడు రచియించెను. కాని, తండ్రిమించినకొడుకై జగత్ప్రసిద్ధుఁడగు కృష్ణదేవరాయల చరిత్రనుమాత్రము, తదాస్థాన కవు లెవ్వరును, సంస్కృతమునగాని, తెనుఁగునగాని, ప్రాంతీయభాషయగు కన్నడమునగాని రచియించియుండలేదు. కృష్ణరాయనికి రఘునాథ నాయకునికి, పెక్కుపోలికలున్నను, నీ విషయమున మాత్రము,

1. అభ్యుదయరచనలు, అభ్యుదయ సాహిత్యము అనునవి నవ్యసాహిత్యమున Progressive Writing,Progressive Literatureఅను వానికి పర్యాయపదములుగా నేర్పడినవి. ఇదియొక సాహిత్యోద్యమముగ సామ్యవాదులు నెలకొల్పిరి వీని దృక్పథము రచనావిధానమే వేఱు. కాబట్టి, పై నాయకరాజుల కాలమునాటి యభ్యుదయరచనలకు, వీనికి నేమాత్రము సంబంధము లేదు.

రఘునాథుఁడు, కొంతవిశిష్టత గడించినాఁడు. ఆతని చరిత్ర, సమకాలికులగు నాస్థానకవులచే రచితమగు భాగ్యమునకుఁ బాత్రమైనది. రాయలవారి కత్యంత సన్నిహితులుగదా అల్లసాని పెద్దన్నగారు! వారైనను మను చరిత్ర కృత్యాదియందు కృష్ణరాయని విజయములనే వర్ణించిరిగాని, రాయలచరిత్ర నభ్యుదయకావ్యముగా దిద్దితీర్పలేదు. కృష్ణదేవరాయలు దక్షిణదేశ చరిత్రమున నేగాక, భారతవర్ష చరిత్రము నందొకస్థానమును గడించిన చక్రవర్తి.

వీనిననుసరించి రఘునాథనాయకుని కాలమున రామభద్రాంబ "రఘునాథాభ్యుదయము" అను కావ్యమును రచియించినది. రఘునాథుఁడు నాయక రాజేకాక, తనకునునాయకుఁడే. కావున యాతని చరిత్రను "రఘు నాథాభ్యుదయము" అను పేర సంస్కృతభాషలో వెలయించినది.

కేవలము సంస్కృతభాషలోనున్న యిట్టిరచనలను తెనుఁగునకుఁ దెచ్చినకీర్తి రఘునాథనాయకునిది. ఆతఁడు తనతండ్రి జీవితచరిత్రను "అచ్యుతాభ్యుదయము" అను పేర రచియించెను. ఈ గ్రంథమిప్పుడు లభింపకున్నను, నది తెలుఁగుగ్రంథమేయని యనియు, ద్విపదయేయనియు నాతఁడు రచించిన నలచరిత్ర వలనఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నప్పటి యాస్థానకవులందఱు నీ గ్రంథమును బేర్కొనిరి. రఘునాథనాయకుని చరిత్రను, నాతని కొమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు "రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము" అను ద్విపదకావ్యమును, "రఘునాథాభ్యుద యము" అను పేర నాటకముగాను రచియించియున్నాఁడు. ఈ రెండింటిలో ద్విపదకృతి, రెండాశ్వాసములు సంపూర్ణముగను మూఁడవ యాశ్వాసమ సంపూర్ణముగను లభించినది. యక్షగానకృతి సంపూర్ణముగనున్నది. రెండును రఘునాథుని దినచర్యగూర్చియు నాకాలమునందలి రాజ్యవ్యవస్థ లనుగూర్చియు పెక్కువిషయములు దెలుపుచు చారిత్రకులత్యంతోప యుక్తముగనున్నవి.

విజయరాఘవ నాయకునికుమారుఁడగు మన్నారుదాసు తనతండ్రి చరిత్రను, "విజయరాఘవ నాయకాభ్యుదయము" అను పేర రచియించి నట్లుగ నాతని "హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము" నుండి తెలియు చున్నది. కాని, యదిలభ్యముకాలేదు.

ఉత్తరాంధ్రదేశమున, క్రీ. శ. పందొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమున, భద్రాయురభ్యుదయము, గణనాథాభ్యుదయము, కృష్ణాభ్యుదయము, ఉమాపత్యభ్యుదయము, శ్రీకుమారాభ్యుదయము మున్నగు నభ్యుదయ కావ్యములు వెలువడినవి. ఇవియన్నియు పద్యకావ్యములు. వీనిలో శ్రీకుమారాభ్యుదయము అని పేరొందియున్న గ్రంథమునకుఁ గర్తలు వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు. ఇది క్రీ. శ. 1893 లో ప్రకటితమైనది. అధునాతన కాలమునఁ బుట్టిన ప్రౌఢ ప్రబంధములలో నిది యొకటి. దీనికి టీకకూడ యాకాలముననే రచితమైనదన్నచో గ్రంథ ప్రశస్తి తేటపడగలదు. "కుమారాభ్యుదయము" అను పేరితో నొక కృతిని కవి సామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఇటీవల రచించిరని వింటిని. నేనా గ్రంథము చూడకపోవుటచే, విశ్వనాథవారి గ్రంథమునకుగల ప్రత్యేకవిశేషతలను నిందు ప్రశంసింపఁ జాలనైతిని.

రఘునాథనాయకుని చరిత్రము

అభ్యుదయ రచనల ప్రస్తావమున, రఘునాథనాయకుని చరిత్రము సమకాలికులచేత, సంస్కృతాంధ్రభాషలలో రచితమైనట్లు తెలిపితిని. కాని తెనుఁగున వచన రూపమున, నేఁటివరకు వెలువడలేదు. తెనుఁగున నున్న రఘునాథాభ్యుదయ, రఘునాథనాయకాభ్యుదయములలోని విశేషముల కన్న సంస్కృతమున రచితములైన కృతులయందు రఘునాథుని బాల్యదశ, విద్యార్థిదశ, అమేయప్రతిభ, గ్రంథరచన మున్నగువానినిఁ గూర్చి యెన్నియేని యపూర్వవిషయము లెఱుఁగనగుచున్నవి. దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయముతో మనకుఁ బరిచయముగలుగఁగానే, తంజాపుర నాయక రాజులనుగూర్చి, రాజ్యవ్యవస్థనుగూర్చి నవలారూపమున, నొండు రెండు గ్రంథములు వెలువడినవేకాని, ఆ నాయక రాజులలో నగ్రగణ్యుఁడగు రఘునాథుని సంపూర్ణ చరిత్రము మాత్రము వెలువడ లేదు. సంస్కృతములో నాతనిగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథము లొకటి రెండు తప్ప తక్కిన వన్నియు ముద్రితమై యందుబాటులోనున్నవి. వాని నన్నింటిని సమగ్రముగాఁ బరిశీలించి, రఘునాథుని చరిత్ర రచియింపవలసి యున్నది. ఆ గ్రంథములలో రఘునాథునిగూర్చి వర్ణితములైన విష

యము లీవఱకు నాంధ్రలోకమునకుఁ బరిచితములు గాక పోవుటచే, స్థాలీపులాక న్యాయమున, నా గ్రంథములలోని కొన్ని శ్లోకములను నాంధ్ర తాత్పర్యముతో నిందుపొందుపఱచుచున్నాను.

శ్లో॥ లిఖనాయ లిపేః కృతేః పురస్తాత్సికతావత్సిత రత్నరాశిరస్య।
వరణాయ వసుంధరేన్ద్రసూనోరఖిలే వాఙ్మ్కురితా కలావ్యలాసీత్ ॥
(స. 5 శ్లో, 2)

తా. అక్షరములు వ్రాయుటకొఱకు శిశువగు నా రాజకుమారుని యెదుట ఇసుకయుంచినట్లు రత్నరాశినుంచిరి. అట్లుంచబడిన యీ రత్నరాశి రాజకుమారుని వరించుటకు సమస్తకళలును అంకురించినవో యని నట్లుండెను.

శ్లో॥ ప్రణవం లిఖితిస్మ పార్థివేన్ద్రోస్తనయో భూమితలే సువృత్తరేఖం।
ఇయదేవ మహీసమబ్ధి కాంచీవలయం వోఢురితి ప్రదర్శయన్ కిం (స, 5 శ్లో. 4)

తా. భూభారమును వహించెడినాకు సముద్రమనెడి కాంచీవలయము ఇంతమాత్రమైనదే యని ప్రదర్శించుచున్నట్లు ఆ రాజకుమారుఁడు ఓంకారమును వర్తులముగా వ్రాసెను.

శ్లో॥ అఖిలానపి పంచషైంవహోభిర్ధరతో వర్ణచయాన్ ధరేన్ద్రసూనోః।
స్తుతిమస్య పరమ్పరానుసిద్ధః క్వ చతుర్వర్ణభృతిక్రమః సహేత ॥ (స. 5 శ్లో. 7)

తా. ఈ వంశమువారికి పరంపరగా ప్రసిద్ధమైన చతుర్వర్ణములయొక్క భరణక్రమము, ఈనాఁడీ రాజకుమారుఁడు సమస్తవర్ణములను అయిదారు దినములలో ధరించుటవలన కలిగిన స్తుతి యెట్లు సహించును? (అలంకారము-విరోధాభాస, వర్ణపదమునకు శ్లేష)

శ్లో॥ సమమేవ చతుర్విధం కవిత్వం మతిరాపోన్నతి పురామహేన్ద్రసూనోః
అమృతాంశు శిరోరభీశురేఖా నిఖిలం దిగ్వలయం యథానిశాయాం ॥
(స. 5 శ్లో 7)

తా. బాలచంద్రుని రేఖ రాత్రియందు నాలుగు దిక్కులను వ్యాపించునట్లు ఈ రాజకుమారుని యొక్క బుద్ధి, చతుర్విధ కవిత్వమునందు సమకాలమందే ప్రసరించెను.

శ్లో॥ సమిత్రసీయ తాపసః స యోగ్యస్వ్య [illegible] విపంచికాసు శిక్షాం :
పరీక్షామాపంత్రి విపంచికాయాం సతాం కిం ప్రథితే [illegible] పాణ్డిత్యస్య ॥
(స. ౬. శ్లో. 8)

తా. సాక్షాన్నారదమహాముని యే యీ రాఘునాథునకు వీణయందు శిక్షనిచ్చియుండవలెను. లేనియెడల యుష్టప్రియుడగు సీతాపతునాయు నకు వీణావాదనమందింత సామర్థ్యమెట్లు కలిగియుండెను ?

శ్లో॥ అస్యాన్యుతాభ్యుదయ పూర్వతత ప్రబన్ధ [illegible] తన్త్రీ [illegible] ।
అశ్వాన్ సాని గజతాన స్వభిధూషణాని దేశాన్ [illegible] సముపానయ
త్సార్వతాత్ (స. 6. శ్లో. 8)

తా. అచ్యుతాభ్యుదయము మొదలగు గ్రంథప్రబంధకర్తయగు సీతనికి భూతలేంద్రుడైన తంత్రీ అశ్వములను, గజసమూహములను, విశేష భూషణములను దేశములను ఇచ్చెను.

శ్లో॥ ఆవర్తనాదార్జిత మాగమానాం జాడ్యం చతుర్ణాం జలజాసనేన ।
సంత్యజ్యతే సాంప్రత మేష భూత్వా చతుర్విధేఽపి ప్రసవస్ కవిత్వే ॥
(స. 16. శ్లో. 60)

తా. నాలుగు వేదములన దేపనిగా వల్లెవేయుటచేత తనకు జాడ్యము కలిగెను. అంతబ్రహ్మదేవుడే రాజుగా ప్రభవించి నాలుగు విధములగు కవిత్వములందు ప్రవీణుడై యీ జాడ్యమును త్యజించెను.

శ్లో॥ ప్రబంధ మాత్మన్యకరోత్ప్రసిద్ధం వాల్మీకిరాదావితి వాగ్విలాసైః ।
స ఏవ రామస్తనుతేస్మ కస్మిన్ భూత్వా నిబంధం రఘునాథభూపః ॥
(స. 16. శ్లో. 61)

తా. ఆదియందు వాల్మీకి ప్రసిద్ధమగు రామాయణ ప్రబంధమును తన వాగ్విలాసముచే వ్రాసెనని యీ శ్రీరాముడే యిప్పుడు రఘునాథ భూపాలుడై యీ వాల్మీకిని గురించి ప్రబంధమును వ్రాసెను.

శ్లో॥ సయత్నమాహృత్య సుదృక్ ప్రమోదం స పారిజాతం హరిరబ్దమేకం ।
అథాదయం త్వస్య కథాం నిబధ్నన్నయత్న మాకల్పమహో తనోతి ॥
(స. 16. శ్లో. 62)

తా. శ్రీకృష్ణుఁడతి ప్రయత్నముతో పారిజాత వృక్షమును తెచ్చి ఒక్క సంవత్సరము మాత్రమే తన భార్యకు సంతోషము కలిగించగలిగెను. కాని రఘునాథభూపతి యా పారిజాతాపహరణ కథను అప్రయత్నముగానే రచియించి కల్పాంతము వఱకు పండిత ప్రమోదమును కలిగించెను.

శ్లో॥ రామాయణోక్తా రఘునాథనేతా ప్రాచేతసాదప్యజని ప్రతీతః।
తత్రాన్యవృత్తం వదతః స్వకీయవృత్తస్య వక్తుశ్చ న కిం విశేషః ॥ (స.16. శ్లో. 63.)

తా. రామాయణ రచనయందు ఈ రఘునాథభూపతి వాల్మీకి కంటె మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనవాఁడాయెను. ఒకఁ డితరుని చరిత్రను వ్రాయుట కంటె తాను తన వృత్తాంతమును రచించుటలో విశేషమున్నది కదా!
"రామభద్రాంబ" రఘునాథాభ్యుదయము. (సంస్కృతము)

చిత్రకథా రచనలు

చారులీలావిలాసము

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలువడిన ప్రబంధములలో చెంగల్వ రాయ విరచితమైన చారులీలావిలాసమొక ప్రత్యేకవిశిష్టతగలది. ఇది కళాపూర్ణోదయము, భద్రరాజ పుత్రచరిత్ర, మదనమోహినీ విలాసము, చిత్రసీమ మొదలగు నూతనచమత్కార కథాకావ్యములవంటిది. గ్రంథము మూఁడవయాశ్వాసమున నడిమిభాగమువఱకే లభించినది. అవతారికా పద్యములు లేవు. కథాప్రారంభమునుండి చదువఁగ గ్రంథ మందింకను కొన్ని యాశ్వాసము లుండవలెనని తోచుచున్నది. ఈ గ్రంథమున గద్యయిట్లుగలదు.

"ఇది శ్రీ మదుమారమణ చరణారవింద సేవాసమాసాదిత కవితా పవిత్ర కౌశికగోత్ర పవిత్ర మారుపెద్ది తిరుమలరాయపౌత్ర వేంకటరాయ పుత్ర చెంగల్వరాయ నామధేయప్రణీతంబైన చారులీలావిలాసంబను ప్రత్యగ్రప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము"............

"ఈ గ్రంథము కృతిపతి వైద్యనాథ భూరమణుఁడు. ద్వితీయాశ్వా సాంతమున

ఉ. రాజకులావతంస, కవిరాజ సరోజగహంస, కీర్తిని
ర్భ్రాజదదిగ్విటంక, [illegible] భాగ్యమయాఖనాథనా
నాజగదీశ్వరాన్వయ [illegible], కాళదిద్రవిభాస [illegible]
న్యాయసుధాప్రపూర్ణక విధానసపుణ్య, వసుంధరాధిపా!

అను పద్యమువలనను తృతీయాశ్వాస ప్రారంభమున

క. శ్రీధుర్వహకాళీమహీ
నాథకుల సుధానిధాన నారీమదనా
సాధుజనాంబుజమిహిర
నాథా! వరకైలాస్యనాథ నాట్యవినోదా!

అను పద్యమువలనను గానవచ్చు ఘట్టములే కృతిపతి చరిత్రబోధకములు” అని యీగ్రంథము తొలుత నాంధ్రవిద్వల్లోకమునకుఁ దెలుపుచు కీర్తిశేషులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు కృతిపతినిఁగూర్చి యిట్లువ్రాసిరి.[1]

“భూరమణశబ్దము కేవల మౌపచారికముగాక రాజకులావతంస యను విశేషణముచే వైద్యనాథుఁడు రాజేయైయుండవచ్చును. కాళభూపతి యెవ్వఁడో యెఱుంగరాదు. నెల్లూరి మనుమసిద్ధివంశ్యులలో తిరుకాళభూపతి యుండుటను ప్రసిద్ధము. ఈ గ్రంథరచనమును, బరిశీలింప నిది రెండుశతాబ్దంబుల క్రిందట రచియింపఁబడి యుండునని తోఁచుచున్నది.”

కాని కవిగారి యభిప్రాయమును సవరించుచు, కృతికర్త వంశసంబంధులిట్లువ్రాసిరి.[2]

“కృతిభర్త క్షత్రియుఁడుకాఁడు. శెయ్యూరు (చెంగల్పట్టుజిల్లా మధురాంతకము తాలూకా) జమీందారగు తిరుకాళత్తి మొదలారిగారు కృతికర్తయే యితనికి విద్యాభ్యాసముచేసి రసికశేఖరునిగ నొనరించెను. కృతిభర్తయగు తిరుక్కాళత్తి మొదలారిగారి పౌత్రుఁడు, అదే పేరుగల యాతఁడు నాల్గుసంవత్సరములనాఁడు శివసాయుజ్యమును బొందెను.”

1. భారతి. సం ౪. సం. ౭. (జూలై ౧౯౩౩), పుట ౭

2. శ్రీమామిడి వర్ఝుల వెంకటకృష్ణ శర్మగారు. భారతి. సం. ౪. ౧౧. (నవంబరు ౧౯౩౩). కలగూరగంప ౧౩౪ పుట

పైని యుదాహరించిన యంశములనుబట్టి చారులీలావిలాస కృతిపతి, తిరుక్కాళత్తి మొదలియారనియు కవి సంగ్రహాముగా, కాళమహీనాథుఁడని చెప్పినాఁడనియు వైద్యనాథనామముతో సంబంధములేదనియు స్పష్టమగు చున్నది. "వరవైద్యనాథ నాట్యవినోదా!" అనునది కృతిపతియగు కాళమహీపతికి విశేషణము. వైద్యనాథదేవునియొక్క నాట్యవినోదములను జరిపించువాఁడని యర్థము. కృతిపతి పౌత్రుఁడు క్రీ. శ. 1923 లో చనిపోయినాఁడు. కావున, చారులీలావిలాస కృతిపతి, రెండు శతాబ్దుల క్రిందటివాఁడుగాక, 1850 – 60 ప్రాంతము వాఁడగుచున్నాఁడు.

ఇఁక నితని కావ్యమునుగూర్చి ప్రస్తావించెదను.

కథాసారము

శోభావతి యనుపురమును సుదర్శనుఁడగురాజు పాలించుచుండెను. ఆతనిభార్య ప్రశాంత. వారిరువురు హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునఁజరించుచు, నందలి యాశ్రమముల నివసించు తపోధనులను దర్శించుచుండిరి. వారిలో నొకమహర్షి సుదర్శనుఁడు సభార్యుఁడై చేసిన పరిచర్యలకునలరి, సర్వదేవతలను నాహ్వానించుటకు సమర్థమైన యొకజపమాల నొసంగెను. సుదర్శనుఁడాజపమాలతో స్వపురమునకువచ్చి, కొంత కాలమైనతరువాత యొకనాఁడు వేఁటకు వెడలెను. ఒక దినమంతయు నుదయాస్తమయములెఱుంగక వేటాడి, మిక్కిలియలసి, సుదర్శనుఁడొకచో మైమఱచి నిద్రించెను. అప్పుడొక రాక్షసుఁడు రాజును పరిభవించుటకు, నొకయుక్తి పన్నెను. నిద్రించుచున్న రాజునట్లే యెత్తికొనిపోయి సముద్రమధ్యమున నొకపర్వతసానుప్రదేశమున విడిచి రాక్షసుఁ డదృశ్యుఁడయ్యెను. అపుడు సుదర్శనుఁడు నిద్రమేల్కొని, తనకుఁదగిలిన యవస్థకుఁజింతిల్లుచు, జపమాల చేఁబూని శివునాహ్వానించెను. శివుఁడు ప్రత్యక్షముకాఁగా రాజాతని స్తుతించెను. పరమేశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడై వరమును కోరుకొమ్మనెను. రాజు సంతానమునుకోరెను. మహేశ్వరుఁడిట్లు చెప్పెను.

"మేము విలాసముగా, నెలఁదాలుతో మేలములాడునపుడు, రప్పించితిమి. కాన, నీకు త్వరలో చారుశీలా విలాసవతియగు కూఁతురు గలుగును. మఱియు నామెను, అఁపదిరవాఁచిన మగవాఁడగును. మగవాఁడు చూచిన నాఁడదియగును."

రాజు తిరిగివచ్చిన కొలఁది కాలమునకే సిరిమహిషికి ప్రశాంతకుఁ దనయకలిగెను. ఆమెకు "చారుశీల" అని పేరు పెట్టిరి. ఆమె క్రమక్రమముగా బెరిగి యౌవనవతి యయ్యెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు త్రికాలజ్ఞుఁడగు నొక మహాయోగి వచ్చెను. రాజును నాతని చారుశీలకు భర్త యెట్లు సంఘటించునని యడిగెను. యోగియునిట్లు చెప్పెను. "చిత్రరశ్మి భూపాలుఁడను నొక రాజుగలఁడు. ఆతనికి సారసధ్వజుఁడను కుమారుఁడు గలఁడు. అతఁడతి సౌందర్యవంతుఁడు. అతఁడే చారుశీల భర్తయగును."

ఇంతటితో ప్రస్తుతముపలభ్యమగుచున్న ప్రతి యాగిపోయినది. తరువాత నింక నెంతయో, చిత్రతరమును, రసవత్తరమును నగు కథా సంవిధానము గ్రంథాంతరమున నుండియుండును. "చారుశీల నెవ్వతెయో చూచినంత నది పురుషుఁడు గాఁబోచి యను రాగప్రవృత్తి పెంపొంది, విస్మయాపాదకముగ మఱల సారసధ్వజుఁడే తేర స్త్రీగా నైయుండు కథా వైచిత్రియుండక తప్పదు" అని విమర్శకాభిప్రాయము. ఇది యెంతయు సమంజసమైయున్నది. ఇందలి కవితా శైలిని నిరూపించుటకు నీ క్రింది పద్యములుదాహృతములు.

చిలుక తన ప్రజ్ఞావిశేషము తెలుకపఱచుట.

సీ. అఖిలదిగ్దేశ రాజాధిరాజాంతః పు
రములెల్ల కొలువుకూటములు మాకుఁ
బార్వతీగోమతీ శార్వతీప్రముఖామ
రాంగనల్ బలుకుబోఁడంద్రు మాకుఁ
బృథులనందన చైత్రరథముఖ్యవివిధోప
వనవిహారములు మాకనుభవములు
ఘనసారకదళికా పనసామ్రఖర్జూర
ఫలభక్షణములు మా ప్రాభవములు

గీ. వసుమతీ స్థలి వేయు సంవత్సరములు
ప్రజకి యొండొంటికిని సంధిఁబఱపనోర్తు
మంబుదాలక ! సకలలోకంబులందు
మేమెఱుంగని చిత్రంబు లేమి కలవు ?

చారులీల విరహావ్యథ.[1]

గీ. సకలచిత్తవ్యథలవాఁగఁ జాలినట్టి
కాంచనవిపంచి చేసినకర్మమేమి ?
కేలనంటదు బెబ్బులి లీలఁజూచు
దళితరిపుజాల ! సారసధ్వజనృపాల !

శా. ప్రావీణ్యంబునఁ బల్కనేర్తునని చెప్పంగాదుగా చారులీ
లావైదగ్ధ్యము ముగ్ధభావములఁ జాలంజాలఁ గాక్షించునే
వేవేగం బయసంబుచేసికొని నావెంటన్ దయన్ రమ్మటన్
నీవేకన్నులఁ జూచినన్ చెలియ దానిక్కంబు రాజేంద్రుఁడా !

ఆ. వె. నీపులోఁగలట్టి భామలవలెగాని
తాళఁజాల దట్టితనువుగాదు
అంటిఁజూడఁ జేతికంటును లావణ్య
గరిమ యేమనందు ధరణినాథ !

ఈ క్రిందిపద్యములవలన కవియొక్క భరత సంగీత నాట్య సంప్రదాయపరిజ్ఞానము తెలియవచ్చును.

భరతము.

సీ. వినుసారసధ్వజ ! విశ్వప్రసిద్ధమా
భరతంబు పదియాఱు తెఱఁగులయ్యె
నది యెట్టులనినఁ గొహళమతంబును శుక్ర
గురునారదర్షి ఫల్గునమతములు
నంది కేశ సమీరనందన యాజ్ఞవ
ల్క్యయ భరతాచార్య కృతమతములఁ
గీర్తింపఁదగిన సంగీతరత్నాకరా
దులుపది యిలలోనఁ గలిగియుండుఁ

1. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. సంఖ్య R. 1052,

గడమ యొచ్చటనున్నదో సడయుటరిని
గాన నానేర్చినంత నిక్కముగ సభ్యు
లలరఁబలికెదఁ జారులీలాంతరంగ
జలజమదభృంగ! సకలశాస్త్రప్రసంగ!

సంగీతము.

సీ. శాస్త్రరీతినెసంగు సప్తస్వరంబులు
లక్షణ లక్ష్యమ్ములనుఘటించి
రచనమై దేశిమార్గములను బరికించి
షాడవముఖరాగ సరళినరసి
ఆరోహణావరోహణ గమకస్ఫూర్తి
తెలసి డెబ్బదిరెండు విధములైన
మేళకర్తల నేర్పుమీఱంగఁ బాడుచో
గలుగు వర్జావర్జములనెఱింగి

గీ. మొలమి త్రీపురుషాఖ్యల తెలయురాగ
మైత్రిగనుఁగొని గానవైచిత్రి మెఱయ
నచ్చరలు మేలుమేలని యిచ్చనలర
మించుప్రౌఢిమ వీణవాయించుచుండె.

ఇది 'తతనితంబా భోగధవళాంశుకము' గట్టిన యలివేణి వీణవాయించు పెద్దన్నగారి పద్యముతో నీడురాలేదని విమర్శకు లనుకొనవచ్చును. కాని యిందు సంగీత శాస్త్రవిషయము కొంతవిపులముగా ప్రపంచితమగుట చేత, మనుచరిత్ర పద్యముకన్న విశిష్టతగలది. చారులీలావిలాసము నందలి పద్యమున డెబ్బది రెండు మేళకర్తల ప్రస్తావమున్నది. ఇది కృష్ణదేవరాయల కాలముననే ప్రారంభమైనది. ఆ విషయము మనుచరిత్ర కారుఁడు సూచించిన సమంజసముగనుండెడిది. చారులీలావిలాసకర్త సంగీత నాట్యశాస్త్రజ్ఞాన మాతని "సుందరేశ్వరవిలాసము" వలనఁ దెలియఁగలదు.

సాంత్వన రచనలు

అనఁగా "సాంత్వనము" అను పేరు గలిగిన రచనలు. ఇవియు ప్రబంధములే కావున వీనికి విస్తర కవితలో స్థానము లభించినది. సాంత్వన శబ్దమునకు "అనునయించుట" లేక "ఊఱడించుట" యని యర్థము. నాయిక కోపము వహించినపుడు నాయకుఁడామె నూఱడించుట యనున దీ రచనలలో ప్రధానఘట్టము. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నిట్టి రచనలలో తొలుతటిది.

1. సత్యభామాసాంత్వనము – ఇది మధుర నాయక రాజగు ముద్దళగిరికి నంకితముగా రచింపఁబడినది. లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవి దీనికిఁ గర్త (క్రీ.శ. 1670 ప్రాంతము). దీని వెనుక నీ క్రింది రెండురచనలు వెలసినవి.

2. రాధికాసాంత్వనము – నముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయక రచితము. ఏకాశ్వాసప్రబంధము. ఇదియు మధురకు సంబంధించినదే) విజయరంగచొక్కనాథుని కాలమున రచితమైనది. క్రీ. 1710 ప్రాంతము.

3. రాధికాసాంత్వనము – ముద్దుపళని రచనము తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజగు ప్రతాపసింహుని కాలమున రచితమైనది. (క్రీ.శ. 1740 ప్రాంతము)

పైవానిలో కాలక్రమము ననుసరించి కామేశ్వరకవి సత్యభామా సాంత్వనము "తొలికృతి" కావున సాంత్వనకవిత్వ రచనకుఁ గామేశ్వర కవియే మూలపురుషుఁడని చెప్పనొప్పును.

ఈ కృతులలో శృంగార రసాధినేత యగు శ్రీ కృష్ణుఁడు నాయకుఁడు శృంగార రససీమ సత్యభామ యొక నాయిక. రాసిక్య శృంగార లీలావధిక యగు రాధికమణియొక నాయిక. కాబట్టి శృంగార రససౌండీర్యమీకృతు లందు పండఁబాఱినది.

మోహశృంగారము

ఇఁక నీ సాంత్వన రచనల యందలి శృంగారము, "మోహ శృంగారము" అని విమర్శకులు నామకరణము గావించిరి. 'మోహము' అనునది గుణవాచకము. శృంగారము రసవాచకము. ఈ రెండింటిని ముడి బెట్టి, మోహశృంగారమనుటయు, నది విప్రలంభ సంభోగశృంగార విభాగములవలె, నొక శృంగారరస విభాగముగాఁ బరిగణించుటయు చూడఁగా మన విమర్శకులు దాక్షిణాత్య కృతులయందు ప్రపంచితమైన శృంగారరసమును సరిగా నర్థము చేసికొనక, ప్రాచీనాలంకారిక రససంప్రదాయములను సరిగా నవగాహనము చేసికొనలేక, కేవల నవీన పాశ్చాత్య విమర్శనాపథమును ననుసరించిన బాహ్యానైతిక దృష్టికి వ్యామోహితులై యొనర్చిన కల్పనగాని వేఱొండు కాదు. సంస్కృతాలంకార శాస్త్రము నందుగాని, వాని ననుసరించిన యాంధ్రాలంకార గ్రంథములయందుగాని 'మోహశృంగారము' అను విభాగమెంత మాత్రమును గానరాదు. అట్టి మోహశృంగార కావ్యముల కాదియని విమర్శకులు పరిగణించిన సత్యభామా సాంత్వనమునందలి శృంగారమును గూర్చి కొలుత చర్చింతము.

సత్యభామాసాంత్వనము

ఇందు నాయిక సత్యభామ-నాయకుఁడు కృష్ణుఁడు. ఈ గ్రంథమున నాలుగాశ్వాసములున్నవి. మొదటి యాశ్వాసము మధురాపుర వర్ణన, కృష్ణవర్ణనలతో ముగియుచున్నది. రెండవ యాశ్వాసమున, నరకాసురవధోద్యోగము, యుద్ధ ప్రయాణము, సత్యా కృష్ణుల మన్మథ క్రీడ, యుద్ధమున సత్యభామ పాల్గొన గోరుట, శ్రీకృష్ణుఁడంగీకరింపకుండుట వర్ణితములు. మూఁడవ యాశ్వాసమున సత్యా కృష్ణుల విరహము ప్రద్యుమ్న ప్రయాణము. సత్యరాక-మున్నగు నంశములున్నవి. నాల్గవ యాశ్వాసమున, నరకాసుర యుద్ధము, సత్యభామ యుద్ధమున తన నైపుణ్యముఁ బ్రదర్శించుట. నరకాసుర వధ, భగదత్త పట్టాభిషేకము సత్యభామ కోపము, కృష్ణుఁడామెను సాంత్వనోక్తులతో కోపముపశమింపఁజేయుట, వారి సమాగము వర్ణితములైనవి.

పైనుదాహరించిన కథాక్రమము ననుసరించి చూడఁగా సత్యభామా సాంత్వనమున శ్రీకృష్ణుఁడు నరకాసురునితో యుద్ధముచేయుట సత్యభామ యుద్ధమునందు పాల్గొని, వీరత్వమును బ్రదర్శించి కృష్ణునిచే వీరవనిత యనిపించుకొనుట, అను నంశములు, వీరశృంగారరసము కూడ నిందున్నట్లు విశదము చేయుచున్నవి. ఆ సందర్భమున కామేశ్వర కవి రచించిన పద్యములు

శృంగార వీరమునకు

> "కంకణ క్రేంక్రియల్ కటు చాపటంక్రియల్
> చిఱునవ్వు మెఱయింపు జేవురింపు"

అను సీసమును,

రౌద్రశృంగారమునకు

> "సంవర్తకీలియై చంద్రికాపాళియై
> కనుగెంపు నునుగెంపు గ్రక్కతిల్ల"

అను సీసమును,

శృంగారాద్భుతమునకు

> "వెన్నెలమూఁకయో విడిరెయెండ కాఁకయో
> యననయ్యో చంద్రాస్య మినుకుఁజూపు"

అను సీసమును,

అందఱు విమర్శకులును నేక గ్రీవముగాఁ బ్రశంసించినవియే! మఱియు నీ సందర్భమున, నరకాసుర యుద్ధఘట్టమున సత్యభామ నైపుణ్యమును, కవితా సిద్ధహస్తులగు కవిత్రయమువారి యెఱ్ఱన, నాచన సోమన, బమ్మెరపోతన హృద్యముగను నవద్యముగను వర్ణించి యున్నారు. కామేశ్వర కవియు సిద్ధహస్తుఁడు గనుకనే, యీ ఘట్టమున వారికిఁ దీసిపోకుండ కవితారచన గావించియున్నాఁడు.

పై దానివలనఁ దేలిదేమనఁగా నీ కృతియందు కేవలము విమర్శకులను కొనునట్లు సంభోగశృంగారమే గాక, వీరశృంగారముకూడ నున్నది.

అది యంగాంగీ భావసమన్వితముగానున్నది-అను విషయము విస్పష్టమగు చున్నది. శృంగార రససంవిధానమున నీకృతియందు తొలుత సంభోగ శృంగారమును, నా వెనుక విప్రలంభము, నా వెనుక తిరిగి సంభోగ శృంగారము నొక క్రమరీతిని వర్ణితములైనవి. ఈ రచనా క్రమము నన్నెచోడ మహాకవి కుమారసంభవ రచనాక్రమమును స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది.

కుమారసంభవము	సత్యాభామాసాంత్వనము
1. గజక్రీడ-సంభోగ శృంగారము	సత్యాశ్రీకృష్ణ క్రీడ (సంభోగము)
2. పార్వతీపరమేశ్వర విప్రలంభము	సత్యాశ్రీకృష్ణుల విరహము — (విప్రలంభము)
3. పార్వతీ పరిణయము. శివపార్వతి మన్మథ క్రీడ-సంభోగశృంగారము	నరకాసురయుద్ధము-సత్యభామ వీరశృంగారప్రదర్శనము (వీరము)
4. కుమారస్వామి తారకాసుర యుద్ధము-వీరరసము	సత్యాకృష్ణుల సరసక్రీడ - (సంభోగము)

కథా ప్రణాళికననుసరించి, చివర కొంచెము వ్యత్యాసమున్నను పై వానిలో నొక దానితో నొక దానికి పోలికలున్న వనుటస్పష్టము.

ఇట్టిదియే గాక, మఱియొక సందర్భమునగూడ నీ రెండింటికి పోలిక కాననగుచున్నది.

కామేశ్వరకవి శ్రీకృష్ణునికి విరహమును గల్పించి యాతనిని సామాన్యమానవునిగఁ జిత్రించెనని యొక విమర్శ లిట్లు వ్రాసిరి. "కామేశ్వరకవి శృంగారరసావిష్టుఁడై యౌచిత్యమును వీటి బుచ్చినాఁడు. ఈ నరకాసుర వధను ఎట్టిన సోమనపోతన మున్నగు మహాకవు లెందఱో వర్ణించినారు. శ్రీకృష్ణునింతటికైసి మాలిన వ్యక్తిగ నెవ్వరును ప్రదర్శించి యుండలేదు.........

కామేశ్వరకవి భావించిన శ్రీకృష్ణుఁడు స్త్రీలోలుఁడు, విషయాసక్తుఁడు కాంతావియోగము నొక్కనిముసమైన వహింపఁజాలఁడు."
(దాక్షిణాంధ్రసాహిత్యము. పుట 40.)

పైని యుదాహరించిన వాక్యములను పరిశీలింపగా, విమర్శకులెఱ్ఱన సోమనపోతనల రచనలను చక్కఁగాఁజదువలేదని తెలియుచున్నది. చదివినచో నెఱ్ఱన సోమనపోతనలలో నెవ్వరైన, నరకాసుర యుద్ధమునే వర్ణించిరి గాని, సత్యభామ సాంత్వనమును, నా ఘట్టముతోపాటు వర్ణించిరా ? అను సందేహము వెంటనే వారికిఁ గలుగవలసియుండెను. నరకాసుర వధానంతరమున సత్యభామ సాంత్వనము సత్యముగా నా యా గ్రంథములందు లేనేలేదు. అందుచేత విమర్శకుల వాక్యము లసంబద్ధములని తేలుచున్నది. నరకాసుర యుద్ధవర్ణన సందర్భమున మహావీరునిగనే నౌచిత్యమునఁబాటించి చిత్రించిన కామేశ్వర కవి, సాంత్వన సందర్భమున నాతని విరహావస్థను సహ్యమగు రీతిని వర్ణించినాఁడుగాని "బైసిమాలిన వ్యక్తి"గా వర్ణింపలేదు. విరహావస్థయందందఱకు, ననఁగా పరమేశ్వరుని మొదలు పామరుని వఱకు భావము లొక్కటిగనే యుండును గదా !

త్రిమూర్తులకంటె శివుఁ డెక్కువ యని తెలుపు శివపారమ్యవాది యగు నన్నెచోడ మహాకవి పరమేశ్వరుని విరహతాపము నెట్లు వర్ణించి నాఁడో చూడుఁడు.

వ. "అంత నటచని కృతాంతాంతకుండు కంతుల తాంతాక్రాంత రంగుండై కాంతావియోగమ్మునం దురుపిల్లుచు.

సీ. హిమవంతుఁ డింతినాకిఁదెచ్చి డెతేఁగియు
నామాటలేనేడ నాడనైతి
నతఁడొండునానోడి యతివనాకడనుంచి
యేఁగినకన్నెల యెఱుఁగనైతి
నాబాలనముఁగూడి యాసించుచున్నచో
మిన్నకతపమేల పన్నికొంటి
నెలనాఁగనామీఁద నెలయింపవచ్చిన
భావజాతో నేలపగయుఁగొంటి

ఆ. వె. తరుణి వలరసంబు దఱిమి పైఁబడనున్న
నెఱజెలంగి కూడనేరనైతి
బేలనైతిననుచు బాలేందు ధరుఁడాత్మ
చింతవిడిచి విరహచింతఁదగిలె

మ. అలిధమ్మిల్ల మృణాళహస్తఁ గమనీయావర్తనాభిన్ మహో
త్పల గంధిన్ గలహంసయాన విలసద్బంధూకరక్తోష్ఠను
త్పలనేత్రిన్ గమలాస్య నంగజరసాంభఃపూరఁ దత్పార్వతీ
జలజావాసముఁ జొచ్చియాడక మనోజాతానలంబాఱునే ?

ఉ. అత్తను మధ్యరూపు కడునందము గాఁగుసుమాయుధుండుధా
చిత్తమునందు రేఖఁగొని చిత్రము వ్రాసెనో పోలుపొందన
చ్చొత్తెనో నేర్పునంగలయనూన్చెనో గా కిదితన్మనోభవో
న్మత్తవికారమో మదనుమాయయొ నిక్కువమో తలంపఁగాన్

వ. అని యనేక ప్రకారములఁ ద్రిలోచనుండు రణరణకవ్యథాకులిత హృదయుండగుచునుండె.”

సాక్షాత్తుమన్మథునే సంహారించిన మహాశక్తి సంపన్నుఁడగు నీశ్వరుని విరహావస్థను నన్నెచోడకవి, సాధారణమానవ విరహావస్థవలెనే వర్ణించియున్నాఁడు. మఱియు నీశ్వరునిచేతను “ తాను బేలనైతిని ” యని యనిపించినాఁడు. అట్టిచో నన్నెచోడకవి గూడ యీ సందర్భమున నౌచిత్యము పాటింపలేదని చెప్పనగునా ? సత్యభామా సాంత్వనమున శ్రీకృష్ణుఁడంతకుముందు సత్యాసమాగమ సౌఖ్యమును బొందినవాఁడు గావున, విరహమున నానాఁటి యనుభవములనే పలుమాఱులు తలఁచు వాఁడుగావున, నట్టి కృష్ణవిరహావస్థకనుకూలముగా నాయికాశృంగార చేష్టలనుఁబెంచి కవి వ్రాసినాఁడు. ఆతఁడా కాలమునాఁటి శృంగారాభిరుచుల ననుసరించి వ్రాసెనని చెప్పవలయునే కాని యచ్చట వేఱొక యభిప్రాయముతో వ్రాసెనని తెలుపుటకునేమాత్రము నాస్కారములేదు.

సత్యభామా సాంత్వనమున కామేశ్వరకవి యౌచితిని గోల్పోయినాఁడని వ్రాసిన విమర్శకు లాగ్రంథమును సాంతముగాఁ జదివిరాయని

యనుమానముగలుగుచున్నది. "అసభ్యశృంగార వర్ణనాత్మకములైన పద్యములు" వ్రాసిన కామేశ్వర కవియే వేశ్యాసమాగమ సౌఖ్యమును దూషించుచు, కులకాంతా సమాగమ సౌఖ్యమును భూషించుచు వ్రాసిన యీ క్రింది పద్యముల యుదాత్తతను నొచిలిని జూడుఁడు.

క. జాలము మందుల పొందుల
జాలంబడఁజేసి తాళఁజాల మటంచున్
తేలింతురు వెలజంతలు
గాలింతురు చేతిసొమ్ముగడె వడిలోనన్

క. వలపొకచో, పిలుపొకచోఁ
బలుకులు వేఱొక్కచోట భావంబొకచో
వెలయించు వెలమిటారుల
వలకగపడి మోసపోవువారలు గలరే ?

శాస్త్రవిహితముగ వివాహమైన దాంపత్యమున కులకాంతా సమాగమ సౌఖ్యమిట్లు వర్ణితమైనది.

క. మేలెంతురు కులకాంతలు
తేలింతురు రతులఁగొంకఁ దీర్చినకొలఁదిన్
పాలింతురు కులధర్మము
తాలిమిపచరింతు రెంత తహతహయైనన్.

చ. అహరహరైధమాన శుభమన్వయవృద్ధికి సాధుబుద్ధికిన్
విహితము ప్రేమభావనకు విశ్రుతకీర్తికి నుక్కుపట్టునై
యిహపరసాధకంబగు కులేందుముఖీ సుఖమెంత వానికిన్
బహుతర జన్మపుణ్య పరిపాకమునన్ ఫలియించు నెంచఁగన్

సీ. దాక్షిణ్యములగీము – లక్షణంబుల దీము
వ్రతముల యొరగల్లు – రహికినిల్లు
నెఱతనంబుల తావు – నిక్కువంబుల ప్రోవు
కలిమికిదావు భా – గ్యములకోవు
వినుతికి విడిపట్టు – వినయంబులకు గుట్టు
కలఁకకుఁ గెలవుకీ – ర్తులకు నెలవు
పతిభక్తికిబిడారు – సుతరత్నపుగొటారు
ధర్మంబులకు మూట – దయకుఁగోట

గీ. యనుచు నందఱుఁ గొనియాడ నతిశయించు
కులసతినిఁజేరి యన్నింటఁ గొంకుదీరి
యాత్మ సుఖియించునే ధన్యుఁడట్టివాని
కడకు చెలువొందు సెందు నీ పుడమియందు

పరకీయాశృంగార సౌఖ్యము కేవలమైహికమే యనియు దంపతీనిష్ఠమైన శృంగారము సౌఖ్యమిహమునకే గాక, పరమునకుగూడ సాధకమనియు నది పూర్వజన్మ పరిపాకముననే లభించుననియు, నదియే సాంఘికాభ్యుదయ హేతువనియుఁ దెలిపిన కామేశ్వర కవి యెంతటి శృంగార రసవివేచన కలవాఁడో ప్రాజ్ఞు లూహింతురు గాక!

రాధికాసాంత్వనములు

సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయని[1] రాధికాసాంత్వన మేకాశ్వాస కృతియు, ముద్దుపళని నాలుగాశ్వాసములకృతికి మూలమైనది. ఇందు సంభోగవర్ణన యతిమాత్రముగ నున్నదనియు, మఱియునిందు వరాంగ వర్ణన నొకటిగాక రెండు పద్యములతో నున్నదనియు, నిది యసభ్యమనియు నందుచే నిషేధమునకుఁ బాత్రమైన గ్రంథముగాఁ బరిగణించినారు. ఇందలి వర్ణనా భాగములన్నియు ముద్దుపళని కృతియందుగలవు. కాని యిట్టి రచన లొక్క దాక్షిణాత్యవాఙ్మయముననే కాక, ఉత్తరాంధ్ర ప్రదేశవాఙ్మయముననను గలవు. నన్నెచోడ మహాకవి కుమార సంభవమున పార్వతీదేవి యువయున వర్ణనమున

క. "స్మరమందిరంబుశోభా
కరముగ మెఱుఁగారు బసిఁడి కంబములనఁగా"

---

1. సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయనికృతి క్రీ. శ. 1938 లో శృంగార కావ్య గ్రంథమండలి (బందరు) వారు ముద్రించి ప్రకటించియున్నారు. కాని, యీ ముద్రణ సంగతి నెఱుఁగకయే, తామీగ్రంథమును క్రొత్తఁగ గనిపెట్టినట్లు లోకమును భ్రమింపజేసి యొక పరిశోధకశ్రీరకంఠుఁ డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించెను. దీనినింగూర్చి నేను "త్రిలిఙ్గ" పత్రిక యందునొక వ్యాసము తే 8-3-1954 దిని ప్రకటించి సత్యము నిరూపించి, లోకమునకు వెల్లడించితిని.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. శ్రీనాథమహాకవి రచితమగు "యజమాన ప్రమదావికస్వర...న్యస్తాశ్వ" అను నైషధ కావ్యగత పద్యమంద తెలిఁగినదియే. మఱియు క్రీడాభిరామమున శంబరభంజను గేహములు, పంచబాణమందిరములు, అసమశరాలయములు బాహాటముగ గన్పట్టు చున్నవి. ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమున "మరునిల్లు బయల్పడఁ జేసి" అని చెప్పియున్నాడు. ఇక వీనినన్నింటిని మించిన వైజయంతీ విలాస మున (సారంగు తమ్మయ్యకృతము) నీ క్రింది పద్యముగలదు.

సీ. ఔదఁజేయునదనైన మదనుక్రొవ్విరితేనె
దారొప్పు-న్నహరిణీ పదంబనంగ
ననవిల్తు కేళీవనము చక్కఁజూపట్టు
తరుణారుణాశ్వత్థ దళమనంగ
దర్పకాలయ బహిర్ద్వార తోరణమునఁ
దళుకొత్తు మించు టద్దంబనంగఁ
గందర్పదేవు శృంగారంపుఁ దోఁటలోఁ
బొలుపారు దింటెన పూవనంగ

తే. నతనుఁ డంగడినమ్మ మోహ నపుఁబనస
తొలయనఁగ దీనికిల లేదు తులయనంగఁ
దగినవస్తువుఁ జూచెనమ్మగువమేన
బలితమగు వాంఛగూరి యాబ్రహ్మచారి (3 - 35)

దీని ననుసరించియే రాధికాసాంత్వనమున రెండు పద్యములును నిట్లే సీస పద్యములలో నున్నవి.

సీ. శృంగార జవ్వనక్షీరాబ్ధినడుమను
దనరారు బంగారు దిమ్మెయనఁగ

సీ. పంచబాణుని చేతిబాణములోనీక
పరగెడు నమృతంపు బావియనఁగ

కావున సముఖముగాని, ముద్దుపళనిగాని, యిట్టి రచనలను తామై సృష్టించి రచింపలేదనియు, సంతకుముందున్న వాని ననుకరించి రచించిరనియు

నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇంతకు నిట్టి రచనలు కొంత భాషా సాహితీ సంస్కారమున్న వారికి గాని యవగతము కావు గదా! అట్టియెడల జనసామాన్యమున కీ గ్రంథములు దుర్నీతిని బోధించుచున్న వను విమర్శ కాభిప్రాయమున కెట్టి విలువ నీయవలయునో ప్రాజ్ఞులు విచారింతురు గాత!

సంభోగ వర్ణనలును, వరాంగవర్ణనమును, సంస్కృతభాషలో సంస్కృతసమాసములలోనుండిన యది సభ్యమై యొప్పుచున్నది. వానినే సంస్కృతసమాసములలో తెనుఁగు ప్రత్యయములు చేర్చి చెప్పినపుడది యసభ్యతాదోషమునకు పాల్పడుచున్నది. ఇదేటి న్యాయము? ఇట్టివి కేవలమచ్చ తెలుఁగులలో చెప్పిననవి యసభ్యములు. అట్టి వానిని మన వైయాకరణులు గ్రామ్యములని వర్గీకరించి కావ్యముల యందెంత మాత్రముపయోగింప కూడదని నిర్ణయము చేసియున్నారు. ఈసూత్రము ననుసరించియే శ్రీనాథాది మహాకవు లిట్టి వర్ణనలను సమాసయుక్తముగ వ్రాసియున్నారు. ఇది యుక్తమే! సంభోగ మిథువురు ప్రాణుల సంయుక్త స్థితియేగదా! మఱియు నిట్టి ప్రాణి బంధమును వర్ణించుటకు సమాస బంధమే సరియైనదని గ్రహించి, శృంగార రసార్ణవకర్ణధారుఁడగు శ్రీనాథమహాకవి సమాసబంధమున నిట్టి రచనగావించినాఁడు. ఇది యెంత సరసము, సమంజసము సయుక్తికముగ నున్నదో ప్రాజ్ఞ విమర్శకులు పరిశీలింతురుగాక. శ్రీనాథుని ననుసరించి పెద్దనాది కవులును నిట్టి రచనము గావించిరి.

సీ. పతిపాణి పల్లవచ్యుత నీవిబంధన
వ్యగ్రబాలాహస్త వనరుహంబు (నైషధము. 7. 177.)

సీ॥ సహసానఖంపచ స్తన దత్తపరిరంభ
మామూలపరిచుంబితాధరోష్ఠము (మనుచరిత్ర- 3. 116.)

శ్రీనాథమహాకవికిఁ బూర్వము నన్నెచోడ మహాకవియుఁ గుమార సంభవమున, (8-144-153) సంభోగ శృంగార వర్ణనము గావించియే యున్నాఁడు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు పండితారాధ్య చరిత్రమున, గురుభక్తాండారి కథయందు, కామశాస్త్ర తంత్రమును చవిచూపించి

యున్నాఁడు. ఇఁక మహాభక్తులై, తిరుపతి క్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులగు తాళ్లపాక యన్నమయగారు, తమ వేంకటేశ్వర శతకమున యలమేలుమంగా సంభోగ శృంగారమును వర్ణించియే యున్నారు. వారి సంకీర్తనములలో "శృంగార సంకీర్తలు" అను విభాగమాధ్యాత్మ సంకీర్తనములతో నవినాభావ సంబంధము గలిగియున్నదన్న విషయ మిప్పటికి మనవిమర్శకులకు గోచరింపలేదు.

ఉత్తరాంధ్రదేశమున సారంగు తమ్మయయే కాక ప్రబంధ యుగమున, కనుపర్తి యబ్బయామాత్యుఁడు ననిరుద్ధచరిత్రమున, సంభోగ శృంగారముతోపాటు ప్రసవానంతర ప్రథమ ద్వితీయా సంభోగములను గూడ వర్ణించియున్నాఁడు. దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యముననే, శృంగార భూయిష్ఠములై, యసభ్యములైన ప్రబంధములు వెలువడినవని బాహాట ముగ విమర్శించిన విమర్శకులు పైయుత్తరదేశీయాంధ్ర కవుల కృతులను గాని, వానియందుగల సభ్యాసభ్యతలుగాని, దృష్టిలోనుంచుకొనక తమ యభిప్రాయముల నెట్లు ప్రకటించిరో దురూహ్యముగనున్నది.

కావున నీ విషయమున కేవలము ముద్దుపళని కృతినే నిశితముగ విమర్శించుట సమంజసముగాదు. మఱియు నీ రాధికాసాంత్వనమునందలి పద్యములు ధ్వన్యాలోకమువంటి సుప్రసిద్ధ సంస్కృతాలంకార శాస్త్ర లక్షణములకు లక్ష్యములైన వన్నచో, నట్టి కృతులను మన మెంత జాగరూకతతోఁ బరిశీలింపవలయునో స్పష్టమగు చున్నది గదా!

[1]స్త్రీలయొక్క ప్రత్యేకావయవ వర్ణనలు, ప్రబంధకవులే ప్రత్యేక ముగ నొనర్చిరనుట సరికాదు. నన్నెచోడ మహాకవి కుమార సంభవమున, పార్వతీదేవి యవయవ వర్ణనము ముప్పదిరెండు పద్యములలో రచించి యున్నాఁడు. శృంగార నైషధమున నిట్టి రచనలు గలవు. తక్కిన ప్రబంధ వాఙ్మయమందంతటను గలవు. కావున నిట్టి వర్ణనప్రక్రియ వాఙ్మయమునం దనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్నదే గాని, వేఱుకాదని తెలియనగును. కాని

1. స్త్రీలపయోధరములను మాత్రమే నూఱు శ్లోకములతో వర్ణించుచు నొక సంస్కృతకవి "కుచశతకము"ను రచియించెను.

యనుశ్రుతముగా వచ్చునట్టి వర్ణనల యందైన కవులు తమతమ ప్రత్యేక తను చాలపట్టుల ప్రదర్శించిరి. వాని నిచ్చట విపులీకరించుటకుఁ దావు లేదు. అట్లు ప్రదర్శితమైన సన్నివేశములను, వర్ణనలను, బాగుగ పరిశీలించియే దాక్షిణాత్యప్రబంధ విమర్శనకుఁ గడఁగుట సాహితీ విమర్శకుల కర్తవ్యమైయున్నది.

తారాశశాంకము

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున దుర్నీతిని, వ్యభిచారమును సమర్థించు కృతులలో తారాశశాంకము ముఖ్యమైనదని విమర్శకుల యాశయము. "తాటాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగన గూడిన పాపమంచు" "ఎన్ని పూవులన్ వ్రాలదు తేఁటి యల్లిమగవాఁడను వానికి దోసమున్నదే?" అను గ్రంథమునందలి వాక్యములు, విమర్శకులకు నూఁతకోలలైనవి. మఱియుఁ గొందఱు విమర్శకులు దుర్నీతిని వర్ణించునపుడు కవి నీతి సూత్రములను వక్కాణించి యట్టి చర్యలదోషమును గర్హింపలేదనియు నందుచేత, నీతఁడట్టి చేష్టలను సమర్థించెననియు వ్రాసిరి. కాని గ్రంథము నామూలాగ్రముగ చదివిన వారికీ విమర్శనము లెంతమాత్రమును సరియైనవి కావని ఘంటాపథముగఁ జెప్పవచ్చును.

తారయే తొలుత చంద్రుని గోరినపుడు చంద్రుఁ డీక్రింద విధముగ నామె చర్య యెంత మాత్రమును సమంజసముగ లేదని చెప్పియున్నాఁడు. ఆ ఘట్టమున తారా చంద్రుల సంభాషణమునసే, పైనియుదాహరించిన వాక్యములున్నవి.

చంద్రుని మాటలు.

క. తగునే నీకిది? యెంతటి
తెగుజే? యీాకుద్దోకింత తెలిసినజగతి
న్నగవారడి యపయశమున్
మగువా! చేపట్టినట్టి మగవానికగున్

ఉ. ఇంతిరో! పాలవంటి కులమీవు జనించినదాట సెన్నఁగా
నెంతయు వన్నెవాసి గనునింటను జొచ్చినదేమిచెప్ప కం
చంతటి కాపురంబు సతులౌననఁజేసెదు జాతినీతి యొ
క్కింతఁదలంప నిప్పునికి నేఁటికినేఁటికిఁ గ్రొత్తగాఁజొరన్

ఉ. ఓర్వదు బంధుజాల మడకొత్తున నొత్తుసుమామగారిదే
పర్విన మాత్ర పంటపగఁబట్టును బావ, మగండటంటిమా
దుర్వహరోష భీషణతఁ దోడసె చంపఁగఁ జూచుఁగావునన్
సర్వవిధంబులన్ సతికి జార సమాగమ కాంక్షఁ జెల్లునే?

ఆ మాటలకు తారప్రత్యుత్తరము చెప్పుచు నిట్లు పలికినది.

"లోకములోనఁ గొంద ఱబలల్ సతులన్ దనియింపలేక న
స్తోకమనీష నన్యపురుషుల్ తమభామల నంటకుండఁ దా
టాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగనఁ గూడిన పాపమంచున
య్యాకుల పాటుచూచి యిపుడాకుల పాటొదవెన్ మనంబునన్"

తారాశశాంకమనఁగనే జ్ఞప్తికి వచ్చు నీపద్యమే గదా విమర్శకుల యభిప్రాయమునకు నాలంబనమైనది! పైపద్యమందలి కల్పనయే కదా కవి దుర్నీతిని బోధించినాడను విమర్శకు నాధారమైనది! కాని యిచట విమర్శింపవలసిన విషయ మొకటి గలదు. పై పద్యభావము తాను స్వంతముగ కల్పన చేసినచో కవి యిచట విమర్శకుల యాక్షేపణలకుఁ బాత్రుఁడే. కాని యిది శేషము వేంకటపతి స్వంతకల్పన కాదు. వేంకటపతి కన్న రెండువందల యేండ్లకుముందు, శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున 'అష్టదిగ్గజములలో' నొకఁడైన యెలకూచి రామభద్రకవి తాను రచించిన [1]సకల కథాసారసంగ్రహమున నిట్టి కల్పన కావించియున్నాఁడు. ఆ పద్య మిది.

మ. కలిమిం గొందఱు శ్రోత్రియుల్ సతుల కాంక్షల్ దీర్పఁగాలేకయా
కలకంఠుల్ తముబాసి చక్కఁదనమున్ గాంభీర్యమున్ మన్మథో
త్కలనారంభము వాగ్విజృంభణము సత్కారుణ్యముం గల్గువా
రలతోఁ బొంది తముంగణింప రనుచున్ గ్రంథములం దట్లువ్యా
కులురై వ్రాసిన మార్గముల్ దలఁతురే కుంభిం భుజంగాగ్రణుల్ (4. ఆ.)

1. సకల కథాసార సంగ్రహమముద్రితము. దీని యేకైకప్రతి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున గలదు. గ్రంథసంఖ్య. (డి. 855.)

పై పద్యమున, సొల్లుపదములతో నైదు పాదములతోనున్న భావమును గ్రహించి వేంకటపతి రామభద్రుని కవిత సంస్కరించి, యందలి భావము నెంత యర్థవంతముగ నాల్గు పాదములలో నిమిడింపవచ్చునో యీ కవితా శిల్పమును తన పద్యమున చూపియున్నాఁడు.

దీనినిఁ బట్టి వేంకటపతి తారాశశాంకమున వ్రాసిన పైపద్యము దుర్నీతిని సమర్థించుటకుఁ గాదనియు, పూర్వకవి కృతమగు పదభావమునే గ్రహించి, దానికి మెఱుఁగుఁ బెట్టునట్టి శక్తి తనకున్నదని చూపుటకు మాత్రమే వ్రాసినాఁడనియు, దానిని సందర్భోచితముగా నెలకొల్పినాఁడనియు నూహించుట సమంజసము.

ఇట్లే "ఎన్నిపూవులన్ వ్రాలదు తేఁటియట్లె మగవాఁడను వానికి దోసమున్నదే" అను పద్యమును జూడుఁడు.

ఉ. ఏలరజాలిఁ బెట్టెదివు డేలర వేగమె యెన్నిపువ్వులన్
వ్రాలదు తేఁటి యట్టెమగవాఁడను వానికిదోసమున్నదే ?
బాలిని దానెపైఁబడిన భామనుబిగ్గ కవుంగిలించినన్
జాలరు యింద్రభోగ పదసౌఖ్య మనన్మది వేఁటయున్నదే (3 – 86)

ఇందలి భావమును వేంకటపతిది కాదు. ఇది యాంధ్రదేశమున పదునొకొండు, పండ్రెడవ శతాబ్దులలో ప్రచురప్రచారముననున్న "తుమ్మెద పదముల"లో నిది.

"యవ్వనమందున తుమ్మెదా! బహు
పువ్వులవాసనె తుమ్మెదా
అవ్విగ్రోలుచునున్న తుమ్మెదా! నీ
కవ్వి నేరము లేల తుమ్మెదా!"

పై పదమునగల భావముగ్రహించి, వేంకటపతి పద్యమున నను సంధానించినాఁడు. మఱియు పై పద్యమున, "మగవాఁడను వాని దోసమున్నదే" అను పాదమున "మగవాఁడను వాఁడు" అనునది శ్రీనాథ మహాకవి హారవిలాసమునుండి గ్రహించినది. అర్జునుఁడూర్వశిని తిరస్కరించి నపుడామె యర్జునుని నీ క్రిందిరీతినుపాలంభించినది.

ఉ. వాసవు నిండుకొల్వునకు వచ్చినయప్పుడ తత్సమంచితా
ర్ధాసన మెక్కియున్న నినునంగజ సన్నిభుఁ జూచి పుష్పబా
ణాసను పుష్పబాణ నివహమ్ములకుం గుఱియైతి నిట్టినా
యాస నిరాకరింపఁదగవా! మగవాడవు కావ యర్జునా! (7 - 129)

మఱియు, తారాశశాంక విజయమున కేవలము శృంగారమేగాక, వీరరసమును ప్రపంచితమైనది. పంచమాశ్వాసాదియందు, కవియే, వీర శృంగారములు రెండును నీ కావ్యమున నున్నటుల వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంద్రునికి చంద్రునకు జరుగఁబోవు యుద్ధప్రారంభమున, యింద్రుని యుద్ధప్రయాణమును కవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

క. అంత శచీకాంతుఁడు మది
నెంతయుఁ గుతుకమున వీరశృంగారరసా
త్యంతరమణీయ వైఖరి
వింతైకనుపట్టు సహితవిభవము మెఱయన్ (5 - 3)

యుద్ధవర్ణన మంతయు నొకటిగాదు, రెండుగాదు, నూటపది యాఱు పద్యములలో నందును రెండు పెద్దవచనములతో సంపూర్తి యైనది.

ఇంద్రుఁడు, జయంతుఁడు, సూర్యుడు వీరొక్కొక్కరు క్రమముగా యుద్ధమొనర్చిన విషయము విపులముగా వర్ణితమైనది. సూర్యుఁడును చంద్రుఁడును పోరాడు సమయమున జగమంతయుఁ దల్లడిల్లుటచేత, బ్రహ్మ యప్పుడు శివునాహ్వానింప, నాతనికి చంద్రునకు యుద్ధము జరిగెను. బ్రహ్మ వారినడుమ నిలిచి యుద్ధము వారించెను. శృంగారరస వర్ణనలనెంత సామర్థ్యముతో రచియించినాఁడో, యుద్ధవర్ణనలనుకూడ నంతసమర్థతతో వేంకటపతి రచించెను.

ఇట్లించుమించుగా శశాంక విజయమున నొక యాశ్వాసమునం దంతయు, వీరరసప్రధానమైన యుద్ధము వర్ణితముకాగా. నొకయాశ్వాస మున నొకేఘట్టమున నున్న శృంగార రసోక్తులను పురస్కరించుకొని, గ్రంథమంతయు, పచ్చిశృంగారమని, యసభ్యమని, యౌచితిమీఱినదని విమర్శించుట యెంత "యౌచితి" మీఱిన విమర్శనమో, విద్వల్లోక మెఱుఁగఁగలదు. ఇంతకు వేంకటపతి దుర్నీతిని బోధించునను పట్టునగల

భావములన్నియు, నాతని స్వంతములు కావనియు నవియన్నియు నంతకు ముందు వాఙ్మయమున నెలయుచున్నవనియు చూపితిని. గ్రంథముల నామూలాగ్రముగ చదువకయే విమర్శనము ప్రకటించుట పరిపాటియైనది గాన యింతగా వ్రాయవలసి వచ్చినది.

సారాంశమేమనఁగా దాక్షిణాత్యాంధ్ర వాఙ్మయమున గనుపట్టు శృంగారమునకు "మోహశృంగారము" అని వాడుట కేవల కల్పిత మనియు, నానాటి కవులు సంప్రదాయసిద్ధముగ వచ్చుచున్న తత్తత్పూర్వ కవుల పోకడలను గ్రహించి, శృంగారరసము వర్ణించిరే కాని సభ్యత, యౌచితిని పాటింపకరచింప లేదనియు, నందుచేత నవివాఙ్మయమునకు 'కళంక' మాసాదింప లేదనియు, నాంధ్రప్రబంధ వాఙ్మయమున నవి యొక ప్రత్యేక విశిష్టత నాపాదించిన కావ్యములనియు సాహితీ విశిష్టులు గ్రహింతురు గాక !

ఈ యుగమందు వెలసినకావ్యములలో కనిపించు శబ్దచమత్కార ములు, జాతీయములు, శ్లేషవైచిత్రి, నాటకీయ సంభాషణపద్ధతి, రసపుష్టి మున్నగు గుణములు కావ్యరచనా సౌందర్యమును తీర్చిదిద్దినవి. అందులకు వాల్మీకిచరిత్రము విజయవిలాసము, సారంగధర చరిత్ర, కోటి రఘునాథరాయని పార్వతీపరిణయము చక్కని యుదాహృతులు. దక్షిణ దేశ నాయకత్వముగలుగుటచేత "దక్షిణనాయకత్వము"ను నాలంకారిక గుణము చూపట్టుకావ్యములును లేకపోలేదు. అందులకనుగుణముగా [1]రాజగోపాలవిలాసము, విజయవిలాసము. సత్యభామా రాధికా సాంత్వ

1. "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము" అనుగ్రంథమున 'రాజగోపాలవిలాసము' గూర్చి వ్రాయుసందర్భమునఁ దత్కర్తలిట్లు లిఖించిరి. "కృష్ణుని యష్టభార్యలను అష్టవిధనాయికలుగఁ జిత్రించుట కావ్యప్రధానోద్దేశమని తెలియవచ్చుచున్నది. పంచమాశ్వాసమున మన్నారుగుడిస్థల మాహాత్మ్యకథనము గలదు. కవిత్వము సరసమైనదే ఇతని సమానరచన శ్రీనాథుని రచనఁ దలపించుననియు, నన్నయవలె మత్తేభవృత్తమును నడిపించుటయందు గట్టివాఁడనియు, శృంగార రసమును ఆంధ్రకావ్యములందువలె గాక, అమరుక కావ్యమునందువలె భావప్రధానముగనే యీ విస్ఫురణము గావించినాఁడనియు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారనుచున్నారు. ప్రతానాముత్తమ ప్రతమను న్యాయముబడి చెప్పినమాటలని తోచుచున్నది. ఇంతకంటె 'ఈయన కవిత్వము రసవంతమైనదే కాని విశిష్టగుణములు కలదికాదు' అను సీతారామ భట్టాచార్యులవారి యభిప్రాయమే సత్యమునకు చాలువనున్నది. (పుట. 33) పైని యుదాహరించిన గ్రంథభాగమును బట్టి

నములు, రాధామాధవ సంవాదము తారాశశాంకము మొదలగు కావ్యము లెక్కువగా శృంగార రసమునే పోషించినవి. మహారాష్ట్రనాయకులు మాత్రము శైవమతాభిమానులగుటచే శివకథలను కూడ చేపట్టి, భక్తి శృంగారమును నెక్కువగా పోషించిరి. దాక్షిణాత్య ప్రబంధ కృతులలో జాతివార్తా చమత్కారము లెక్కువగా ప్రవేశపెట్టబడుటచేత, సంస్కృతపద భూయిష్టరచన సన్నగిల్లి, తద్భవ దేశ్యపద బాహుళ్యమగు మెత్తని, కమ్మని, రచనలు, చక్కని తెనుగు నుడికారపు సొంపుతో తలలెత్తినవి. కనుకనే నవి ప్రజాబాహుళ్యమును నెక్కువగా నాకర్షించినవి. తెనుగు దేశమందు విజయవిలాసాది ప్రబంధములలోని పద్యమును కంఠస్థములుగా వచ్చినవారు చాలమంది కలరు.

తత్కర్తలు రాజగోపాల విలాసగ్రంథ సంపాదకుఁడు వెలువరించిన యభిప్రాయము 'సత్యమునకు దాపునలేదని' తీర్మానించిరి. ఇఁక వారితీర్మానమున కాధారమును ప్రమాణమును నైన సీతారామ భట్టాచార్యులవారి యభిప్రాయమెంత "సత్యమునకు దాపుననున్నదో" తెలిసికొందము. సీతారామ భట్టాచార్యుల వారనఁగా శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్య ఎమ్. ఏ. గారు. వీరు 'కొందఱు తంజాపూరి కవులు పండితులు' అను నొకగ్రంథమును క్రీ. శ. 1943 లోఁ బ్రకటించిరి. ఇందు 121 పుట మొదలు 185 పుటవఱకు తెనుఁగుకవులగూర్చి గలదు. అందు కాళకవినిగూర్చి రాజగోపాల విలాసమునుగూర్చి యేమివ్రాసిరో దానిక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

కాళకవి మొదలగువారు; "ఈయన విజయరాఘవుని యాస్థానాంధ్రకవులలో వన్నెకెక్కినవాఁడు. ఈయన 'రాజగోపాలవిలాసము" ను గ్రంథమును రచియించెను. ఈయన యింటిపేరు చెంగల్వలవారు. వెంకటయ్య తనతండ్రిపేరనియు, తాను "విజయరాఘవ భూపప్రసాదాసాదిత వివిధరాజ చిహ్నచిహ్నిత భాగధేయుఁడ" ననియు, తెల్పుకొని యున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమొక స్థలపురాణము. మన్నారుగుడి స్వామి చరితము ఈ గ్రంథముతో పాటు మఱియొకటి విజయరాఘవుని వంశచరిత్రము మాత్రముకలది యున్నది. దానికి విజయరాఘవ వంశావళి యనినామమున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈయన కవిత్వము రసవంతమైనదేగాని విశిష్టగుణము కలదికాదు. అప్పటికింకను ప్రబంధ కవిత్వమే యేలుచున్నకాలము. అందుచే కాలానుగుణముగ వ్రాసెను. ఈయన విజయరాఘవుని తుదిదినములవరకును దాదాపున్నట్లు కన్పడును.(పుట 176,177)

పైనియుదాహరించిన భాగమునుబట్టి చూడఁగా తత్కర్తలు కవిత్వముమాట యటుండనిచ్చి గ్రంథముయొక్క స్వరూప స్వభావములుగూడ నెఱుఁగరని స్పష్టమగుచున్నది. గ్రంథమున మన్నారుగుడి క్షేత్రమాహాత్మ్యము పంచమాశ్వాసముననే యున్నది. తక్కిన నాలుగాశ్వాసముల భాగమును శ్రీకృష్ణుఁడష్ట మహిషులతో విహరించిన

దాక్షిణాత్యాంధ్రకృతులలో నొక్క-శృంగారరసమే కాక, నాటకములయందు హాస్యరసము ప్రపంచితమైయున్నది. శృంగారమున మోహాశృంగారములె, హాస్యమున, నసభ్యము ననౌచితి యీకృతులయందుగలవని విమర్శకులు వ్రాసియున్నారు. వీరి విమర్శనమునకు గుఱియైనవి రెండు నాటకములు. ఒకటి పురుషోత్తమ దీక్షితుని తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము. రెండవది వాసుదేవకవి కృత పార్వతీపరిణయనాటకము. లోకసామాన్యరీతిగా నిట్టి యితివృత్తములయందు,

---

విషయములతో (శృంగార రసమున అష్టవిధనాయికల స్వభావముల ననుసరించినవి) తోనున్నది. ప్రస్తుత గ్రంథకర్తలీ విషయమే ప్రస్తావింపలేదు. సరకదా మఱియొక వ్రాత నిట్టు వ్రాసిరి. "ఈ గ్రంథముతో పాటు మఱియొకటి విజయరాఘవుని వంశ చరిత్రము మాత్రము కలదియున్నది. దానికి విజయరాఘవవంశావళి' అను నామమున్నట్లు తెలియుచున్నది.' కాని, "విజయరాఘవ వంశావళి" యనునది వేఱు గ్రంథము కాదు. రాజగోపాల విలాసములోనఁగల గ్రంథావతారికా భాగము లేఖకులు ప్రత్యేకముగ నామకరణముచేసి వ్రాసినదిగాని యది ప్రత్యేకగ్రంథము కాదు. ఈ విషయమును నేనిప్పటికి కిరువదిమూడేండ్ల క్రిందట ననఁగా క్రీ. శ. 1936 లో వ్రాసిన "తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయము" అను వ్యాసమునఁ దెలిపియుంటిని. చూడుఁడు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవసంచిక (పుటలు 151 – 164) ముద్రితమైన రాజగోపాల విలాసగ్రంథము చూచిన నీ విషయము స్పష్టము. పీఠికయందును నీ విషయముఁ దెలిపితిని.

గ్రంథావతారిక యందుగల విషయములేవో తెలియక గ్రంథస్వామి, గ్రంథము నాల్గాశ్వాసములలో నున్న యష్టమహిషుల విషయమైనను స్పృశింపక, కవిత్వమును గూర్చి యొకవాక్యమును వ్రాసిన పై గ్రంథకర్తలు గ్రంథమును నొకపరియైన నామూలాగ్రముగ చదివిరా యను యనుమానము గలుగుచున్నది. ఇట్టి సందర్భమున సీతారామ భట్టాచార్యులవారి యభిప్రాయమే 'సత్యమునకు దాపుగ' నున్నదను నభిప్రాయము ప్రకటించిన దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్య కర్తయభిప్రాయము సత్యేతరమనుటలో సందేహము లేదు. రాజగోపాల విలాస సందర్భమున గాళయకవిని గూర్చియేగాక, మఱియొక కవయిత్రినిగూర్చి సీతారామ భట్టాచార్యులవారు వ్రాసినది చూచిన, వారందలి పద్యములను సరిగా నర్థముచేసికొనలేదని చెప్పవలసి వచ్చినందులకు చింతిల్లుచున్నాఁడను. గాళయకవి శిష్యురాలగు "కృష్ణమాంబను" గూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

హాస్యరస నన్ని వేశములుండుననియు నాకారణమున నాయాసందర్భమున జరుగు సంభాషణాదికము లసభ్యముగఁ బరిగణింపఁబడవనియు, విమర్శకులు గ్రహింపకుండుట చిత్రము! పై వానిలో మొదటిదగు తంజాపురాన్నదాన నాటకమునందలి హాస్యమునగల సభ్యాతా సభ్యతలను గూర్చి యీ వళి కే గ్రంథమునందు చర్చింపబడియున్నది. ప్రస్తుతము రెండవది యగు పార్వతీపరిణయమును గూర్చి విమర్శించుచున్నాను.

సీ. "..

యిరువదారును ఛందంబు లెరిగియిట్లు కవిత చెప్పినవారు లోకమున గలరె,
యనుచు వినుతింప వినిపించి ఘనతగాంచ గీర్తనీయ గుణాలంబ కృష్ణమాంబ

ఈ కృష్ణమాంబ రచియించిన గ్రంథమెద్దియు దొరకలేదు. ఈమె రావినూతల తిరుమలయ్యకు కూతురని మరియొక పద్యములో చెప్పబడి యున్నది రావినూతల యనుగ్రామము గుంటూరి మండలమున ఒంగోలుతాలూకాలో నున్నది. ఈగ్రామమున రావినూతల వారను నియోగిబ్రాహ్మణ కుటుంబములున్నవి, కావున నీయమ యట్టి కుటుంబమునకుజెందిన యువతి కావచ్చును. ఇంటిపేరునుబట్టి జాతిని నిర్ధారణముచేయుట సుసాధ్యముకాదు. ఈమెను కృష్ణాజి యనికూడా పిలుచుచున్నట్లు తెలియును. (పుట. 179 - 180)

ఈ యుదాహృత భాగమున "ఈమె రావినూతల తిరుమలయ్య కూతురని మఱియొక పద్యములో చెప్పబడి యున్నది." అనునొక వాక్యముగలదు. ఆ పద్యమందు దాహృతము కాలేదు. పద్యమిది.

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుండు శ్రీకరపాక నాటార్వేల బంధుజనాతి శాయి
కాళయమంత్రి పుంగవునకు గంగమాంబకు నుదయించు తపఃఫలంబు
రణరంగ గంధవారణ బిరుదాంకిత స్వకులజ శ్రీకంఠ సచితవాళి
పార్వతీపరిణయ ప్రముఖ ప్రబంధ నిబంధ ధురంధర ప్రౌఢఫణితి

గీ. యైన చెంగల్వ వేంకటయ్యయును, రావినూతుల తిరుమలయ్య తనూజ కృష్ణ
మాంబమును గన్న నిధి కాళహస్తిగిరిశ కవితలలితోక్తి భారవి కాళనుకవి

ఈ పద్యమున 'కృష్ణమాంబ' యను పేరును మాచి ఈ కృష్ణమాంబయే కాళకవి శిష్యురాలగు 'కృష్ణమాంబ' యని భట్టాచార్యులవారు భ్రమించి వ్రాసిరి. కాని పద్యమును సరిగానవగాహన చేసికొనలేదు. ఇందు దాహృతమైన 'కృష్ణమాంబ' కాళయకవి తల్లిగాని, కవయిత్రియగు కృష్ణమాంబ కాదు.
చూడుడు.

పార్వతీపరిణయము

శహాజీకాలమున, వాసుదేవకవిరచియించినపై నాటకమునుగూర్చి సమీక్షలో నిట్లుకలదు.

2. "శివుడిందుపార్వతితపోదీక్షను పరీక్షింపగోరి వృద్ధబ్రాహ్మణ రూపమున వచ్చును...... ఈ వృద్ధుడా బ్రహ్మచారిణి ప్రత్యంగవర్ణన చేయును. ఇది కేవలమనుచితము. అతని విరహావర్ణనము యింకను అనుచితముగానడచును...

6. పర్వతరాజనక్షత్రములు పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహవిషయమై నిశ్చయతాంబూలములు జరిపిన సంకల్పము.

"అస్యశమమోది ద్రావిడస్య......అస్మిన్ వర్తమాన వ్యావహారిక చాంద్రమానే......అమఢ్డాశనామ సంవత్సరే అభాసమానే... పార్వతీదేవి శర్మణావికన్యయాః పరమేశ్వరనామ్నేవరాయ నిశ్చలతాంబూలం కరిష్యే.

ఇంకొక శుద్ధానౌచిత్యమిది. గ్రంథకర్తకు నక్షత్రముల సంకల్పమును ఎంత చులకనమైపోయినది!

శ్రీవత్సగోత్రమున పాకానాటార్వేల వంశీయుడైన తెలసినవాడు.

కాళయమంత్రి – భార్య గంగమాంబ

|

చెంగల్వ వేంకటయ్య – భార్య కృష్ణమాంబ ఈమె రావినూతల తిరుమలయ్య తనూజ

|

కాళయకవి
రాజగోపాలవిలాస కర్త

పై పద్యమున వంశవృక్షమునుబట్టి యిందున్న కృష్ణమాంబకు కవయిత్రి కృష్ణమాంబకు నేమాత్రము సంబంధములేదు. కాని భట్టాచార్యులవారు మాత్ర మీకృష్ణమాంబయే, కృష్ణాజియని వ్రాయుటచేతను, ఇంటిపేరునుబట్టి జాతిని నిర్ధారణ చేయుట సుసాధ్యము కాదని వ్రాయుటచేతను, నిరువురు నొక్కరేయని భావించినట్లు స్పష్టము. ఇంత యవ్యవస్థితమగు గ్రంథమును ప్రమాణీకరించుచు విమర్శించుట యెంత సమంజసమో విజ్ఞులు తెలుపుదురు గాత!

7. మంగళాష్టకము. కల్యాణవేళముని ప్రోక్తమైన “కావేరీయమునానదీచ...కుర్వంతువామ్మంగళమ్” అనునది. చెంబూకంబళ్లి, నంబివానిదిగదా చేంతాడుమందేగదా! గంతల్ బొంతలులోభివానివి గదా గార్ధంబు చాకింటిదే. అన్నాదమ్ముఁడు యిద్దఱున్ కూడుకొని యొక్క ర్తెన్ కుర్వంతువాంమైథునమ్.” అని ‘పేరడీ’ చేయబడినది. ఈ రెండవది మంగళాష్టకముగాదు-శుద్ధ-అమంగళాష్టకము. అత్యంత అసభ్యమైనది.

కవి విదగ్ధుడేకాని రచనలో ఇతి వృత్తమునకు తగిన యుదాత్తత ప్రదర్శించలేక పోయినాఁడు. కోరి అనౌచిత్యమున కొడిగట్టినాఁడు. ఇది పురాణదంపతుల పుణ్యకథ అన్నమాటే మఱచిపోయి నట్లు వ్యవహరించినాఁడు. హాస్యముకోసమసభ్యత నాదరించినాఁడు.”

పై సమీక్షావాక్యములు చదివినవారి కీ నాటకమంతయు, ననౌచితికి, అసభ్యతకు నొక యుదాహరణగా కన్పట్టవచ్చును. కాని యీ సమీక్షను జాగరూకతతో సమీక్షించిన వారి కీ సమీక్షా రచన యంతయు, నసంబద్ధము, అజ్ఞాన నిరుద్ధము, లోకానుభవవిరుద్ధముగాఁ గన్పట్టకపోదు. గ్రంథవిమర్శనమునకు, కేవలము విషయసేకరణమేకాక లోకానుభవము, సంప్రదాయ పరిజ్ఞానముకూడ చాలగానావశ్యకము. ఇవి రెండును, రెండు నేత్రములవంటివి. ఈ రెండింటిలో నేది లోపించినను, నట్టి విమర్శనము గ్రుడ్డెద్దుచేన బడ్డగతిమడ్డి యగును.

ఏకరాత్రములు, లేఖ్యారూఢములు. పరస్పర ముద్రికాగ్రహణములు, పుష్పహారాలంకరణములు, తపాలా, తంతిమూలకములు దూరశ్రవణయంత్ర సంభాషణా పూర్వకములు. ఇత్యాదిగా వివాహప్రక్రియలు జరుగు నేటికాలమాన పరిస్థితులలో నయిదు దినములు జరుగు పూర్వకాల వివాహసంప్రదాయములు, (అయిదువ కయిదు దినములు పెండ్లి జరుపుట సమంజసమే కాక శాస్త్రీయము,) వివాహకాలమున నడచు,

వ్యంగ్యసంభాషణా చమత్కారములు నూతన వైవాహిక మంత్రప్రతికల్పనలు విస్మృతప్రాయమైనవి. ఈనాఁటి యువకమాణవక లోకమునకిట్టివి యశ్రుతపూర్వములు నపరిచితములు కావచ్చును. కాని యిప్పటికొకటి రెండు తరముల క్రిందటి వారికి పై సమీక్షయందసభ్యము, అమంగళము, అనౌచిత్యముగల ప్రతికల్పలన్నియు, సుపరిచితములే! 'శుద్ధ అమంగళాష్టకమని' పేర్కొన బడినవానాటివి రెంకు వినుఁడు.

" గూనాబల్లాచాకలాడిదైతే బట్టయితెసుందేగదా
ఉతికేటందుకువాడి యిష్టమెకదా కుర్వంతు నాంమంగళమ్
సుముహూర్తస్సావధాన శుభలగ్నస్సావధాన.

" ఇల్లావాకిలి యింటివాడిదైతే యిల్లాలునుండేగదా
వచ్చేటందుకు దాని యిష్టమెకదా కుర్వంతువాంమంగళమ్
సముహూర్తస్సావధాన శుభలగ్నస్సావధాన.

పై మంగళాష్టకము లాంధ్రదేశమున కుత్తరపు చివరనున్న కళింగదేశము. (విజయనగము, విశాఖపట్టణ, శ్రీకాకుళ, సోంపేట ప్రాంతము) నందు [1]ప్రచారమున నున్నవి.

ఇట్టి సందర్భములో, నాంధ్రదేశమునకుసుదూరమున దక్షిణదేశమున దక్షిణప్రాంతమునున్న తంజావూరియందు వాసుదేవకవి, యిట్టి సంప్రదాయమును నాటకమునఁ దెలియఁజేసినందులకు కవిని ప్రశంసించుటకు బదులుగా నిది "శుద్ధ అమంగళము అనౌచిత్యము"అని సమీక్షించుటయే " శుద్ధ అనౌచిత్యము."

---

1. ఆనాఁడు-అనఁగా నలువదేండ్ల క్రిందట జరిగిన నా వివాహ కాలమున చదివిన పైమంగళాష్టకములు, నాచెవిలో నేఁటికిని మాఱుమ్రోఁగుచున్నవి.

నాటకకర్త వాసుదేవకవి వ్రాసిన వ్రాఁతను సరిగా నర్థము చేసికొనకయో లేక సంప్రదాయము నెఱిఁగిన పెద్దల నడిగి మనము తెలుసుకొనుటా? అను నహంభావముచేతనో, సమీక్షాకర్త "అన్నాదమ్ముఁడు...... యొక్కర్తెఁ కుర్వంతు వాం మైథునమ్" అను పాదము నత్యంతమున సభ్యమని వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యన్న చనిపోయిన వెనుక తమ్ముఁడన్నయొక్క భార్యను పెండ్లియాడు నాచార ముత్కళదేశమున నున్నదని యతని కెఱుకలేదు. మఱియు టిబెట్టుదేశమున నేఁటికి సోదరులిరువురికి నొక్కతే భార్యయుండుననువిషయము (వివేకానందస్వామి వంటి మహనీయుఁడు తెలిపినది) వ్యాసకర్తకు, కలలోనైన కనుపింపలేదు.[1] వాసుదేవకవి వివాహసంకల్ప సమయముననే సందర్భశుద్ధిగా యిట్టి యాచారమును, సంప్రదాయమును తెలిపినందులకు కవిని ప్రశంసింపవలసినదే గాని, అసభ్యమని విమర్శించుట విమర్శకుని సభ్యతా లోపము.

ఇఁక సంకల్పము మాట - సప్తఋషుల సంకల్ప మెంత చులకనయైనది! యని యొక యాశ్చర్యార్థక చిహ్నితవాక్యము. ఇచట విమర్శకుని జ్ఞాన మెంతచులకనయో మనమాశ్చర్యపడవలసినదే కాని వేఱొండు కాదు.

మన వివాహములలోని మహాసంకల్పమునకు బదులుగా, కొంత కాలము క్రిందటనే అనఁగా నింగ్లీషువారి పరిపాలన బాగుగనాఁటుకొనిన

1. అన్నయొక్క భార్యను తమ్ములనుభవించు సంప్రదాయము, దక్షిణ హిందూదేశమున నీలగిరిప్రాంతమున "తోదువ" రను కొండజాతివారి యందున్నట్లు "నీలగిరి యాత్ర" యను వచనగ్రంథమున నిట్లు గలదు. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1846 లో వ్రాయఁబడినది. "ఏక కుటుంబముననుండు సోదరులందఱు నగ్రజు భార్యంగూడు వాడుక గలదు. అగ్రజుండు వార్ధకంబు నొందియుండుతఱి నేనిం దత్కళత్రంబు కాలధర్మంబు నొందిన నయ్యగ్రజునకు పరిణయం బొనరించి తత్కళత్రంబుతోన మఱింపులందఱుఁ గూడెదరు. జ్యేష్ఠుండు జీవింపఁ గనిష్ఠులు పరిణయంబు చేసికొనరు. (పుట 41.) మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగార ప్రకటితము. గ్రంథసంఖ్య 65.

కాలముననే [1]లండన్ సంకల్పముదయించినది. ఇది "ఓం లార్డ్స వే స్వాహా, ఓం జీసస్ స్వాహా మను ఉపాత్తఘనవ్యయద్వారా.....అని మొదలిడి ఉభయకుల కామన్ గోత్రస్య మిస్టర్ అండ్ మిస్సెస్సు నామధేయస్య ......ధేమ్సునమహానద్యాం, జ్ఞానకల్యాణ స్నానమహంకరిష్యే" అని పూర్తి యగును.

ఈ లండన్ సంకల్పము నీనాఁ డేసాంఘిక నాటకముననో నిమిడించి ప్రకటించిన కొంతకాలమునకు సమిత్సాకర్తనంటి విమర్శకులు దీనిని 'పేరడీ' యందురో లేక సాంఘిక వ్యవస్థలో, పాశ్చాత్యులగు నాంగ్లేయుల, దేశ భాషాప్రభావ మెంతవఱకుఁ బ్రాకెననో తెలిసికొనుటకు నవకాశము గల్పించిన 'సూచన' యందురో యూహింపవలసియున్నది.

"కవి విదగ్ధుఁడే కాని...కోరి యనౌచిత్యమున కొడిగట్టినాఁడు. ఇది పురాణదంపతుల పుణ్య కథయను మాటయే మఱచిపోయినట్లు వ్యవహరించినాఁడు." అని విమర్శ. పురాణదంపతుల పుణ్యకథయని రెండు శతాబ్దులనాఁటి వాసుదేవకవియే మఱచుటయేమి? కవికుల గురుఁడగు కాళిదాసకవియే యిప్పటికి పదమూఁడు శతాబ్దులక్రిందట, మఱచినాఁడన వచ్చునా? "జగతః పితరౌవందే" అని రఘువంశము ప్రారంభించిన మహాకవి కుమారసంభవమున, దంపతీరతిని బట్టబయలుగా నెట్లు వర్ణించెను? ఇంతయేల? ఇప్పటికయిదు శతాబ్దులు క్రిందట దివ్యతిరుపతి క్షేత్రమున, సంకీర్తనాచార్యులు తాళ్లపాక అన్నమయగారు "అమ్మకు తాళ్లపాక ఘనుఁడన్నఁడు పద్యశతంబుఁ జెప్పెఁ గోకొమ్మని వాక్ప్రసూనముల కూరిమితో నలమేలుమంగన్" అని "అమ్మకు" సమర్పించిన పద్యశతము (వేంకటేశ్వర శతకము) సంభోగ శృంగార వర్ణనాత్మకము.

---

1. ఏదైన గ్రంథమునుగూర్చి వ్రాయునపుడు, ఆ గ్రంథముద్రణమునుగూర్చి యింతకుముందు వ్రాసిన పరిశోధకులనుగూర్చి "వీరికి గ్రంథమెన్ని పరియాయములు ముద్రితమైనది తెలియలేదు" అని యుపహాసనముచేయు వ్యాసకర్త, పైలండన్ సంకల్పమెచ్చట నున్నదో, కనుగొనుటకు పరిశోధన చేయునని, సంకల్పమంతయు నాకుఁదలిసినను నిందుదాహరింపకుంటిని.

అన్నమయ్యాగారల మేలుమంగ వేంకటేశ్వరులు, పుణ్యదంపతులను మాట మఱచినారని చెప్పనగునా! పై యిరువురునుకోరి యనౌచిత్యమున కొడిగట్టినారా?

కవిహృదయము రీతి, కావ్యవిమర్శనగతి కవియైన వానికేగాని, కలముపట్టిన వారికెల్ల నవగతముకాదు. వ్యాసకర్తయే యీ పట్టున వాసుదేవకవి వ్రాసినది 'నాటకము' ను మాట అనౌచిత్య, అసభ్య అమంగళీత్యాది పదప్రయోగ వ్యవహారములలో మఱచినాడేకాని, అసలు గ్రంథకర్త మఱువలేదు.

ఆ నాటకరచన కంతరార్థము సంకల్పించియే కవియీరీతి నితి వృత్తము సాగించినాఁడు. ఆయంతరార్థము గ్రహించుటకు నీ విమర్శకుని హృదయాంతరాళమున నావంతయును, తావులేదు. అది యట్లుండనిండు. ఈ నాటకమున వినాయకుని నర్పించుటకుముందు పూజారివచ్చియున్నను పరిచారికుఁడు వచ్చిన వెనుక జరిగిన సంభాషణ "ఇక్కడ హాస్యము" అను శీర్షికక్రింద చూపఁబడినది. ఆ సంభాషణ సూత్రధారునికి పరిచారకునకు జరుగును. "పరిచారిక గాడిదముండాకొడుకు" రాగానే, సూత్రధారుఁడు "ఇంతసేపు స్వయంపాకం సేయక యెక్కడికిబోయి యుంటివిరా?" అని ప్రశ్నించును. "దినము సద్ది వంటకముపిడిచి తళిగె సేసుకవత్తును. ఈ పొద్దుసద్ది మిగులలేదు. వండుకొంచు వచ్చేటందుకు యింతసేవు పట్టెను." అని జవాబిచ్చును.

సూత్ర. ఓరి! తిమ్మన్మాత్ర ముండాకొడుక! ఓరీ! దేవునికె సద్దివంటకము పెట్టుదురటరా!

పరి. ఇప్పుడు పదినాళ్లనుంచి స్వీ పిళ్లారికిన్నీ (వినాయకునకు) పూజారి కిన్ని కడుపు సెగయెత్తింది. అందునుంచి సద్దివంతం నైవేద్యం పెట్టుతున్నాము.

సూత్ర. ఓరోరి వెర్రివాడా! రేవటినుంచి స్వయంపాకంచేసి వేడితళిగను గొంచురార!

పై విధముగానే, శహాజీ రచితమైన శచీపురందరము అను నాటకమున, సూత్రధారునికి అర్చకునికి సంభాషణ.

సూత్ర. ఓహోయి అర్చకుండెవరోయి! విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చి యింత తడవాయెనే. యింతసేపు పూజసేయక యెక్కడికిపోతివిరా కుక్క ముండాకొడక!

అర్చ. ఏలరా! ఊరకే వదరుతున్నావు వెఱ్ఱిపెత్తాకొడక ... అర్చకుని శప్పాలుమాత్రం తెంచుకొని వత్తువురా. నీవాండ్లను దండించేది లేదు. ఏమిన్ని లేదు.

అందే పూజారి పరిచారకునిచూచి "ఓరి పరిచారిక భ్రష్టు ముండాకొడక ...... నైవేద్యమైన పదార్థాలు యివన్ని నెత్తిమీద పెట్టుకొని, మణివగాని గుత్తలంజ తొత్తుకుయిచ్చి, దానిదగ్గఱ సందుకో ఉండి స్నానమున్ను చేయకనే తడిబట్టతో ఒళ్లుతుడుచుకొని తారుమారుగా విభూతిపూసుకొని, విఘ్నేశ్వరమూర్తికి పరిచారికము చేయవస్తివి. విఘ్నేశ్వరుని సొమ్మంతాను తిని తొత్తుకొడుకులకున్ను ముండమోపులకున్ను ...... క్రొవ్విపోయెను.

ఈ నాటకముననే, వక్రదంతుఁడు "ఓరి తిష్ఠసూత్ర ముండా కొడుకుల్లారా!" అని సూత్రధారుని సంబోధించును.

శచీపురందరము, శహాజీమహారాజు కృతము. ఆతఁడేతసరచనలలో పైవిధముగ వ్రాసినపుడు తదాస్థానకవియైన వాసుదేవకవియు నట్లే రచియించి రాజాదరణము గాంచినాఁడు.

ఇట్టి రచనలయం దంతరార్థము, సుంతయేని పరిశీలించినగాని చింతనీయముకాదు.

తంజావూరి నాయక రాజులవలె, మహారాష్ట్ర రాజులు దేవాలయములలో, నిత్యనైమిత్తిక పూజావిధానములు సక్రమముగా జరిపించుటయందు శ్రద్ధవహించినవారు. వారికాలమున సాధారణముగా కొన్నిచోట్ల పూజారులు దేవాలయములలో, నైవేద్యపదార్థములు, పూవులు, పండ్లు పడుపుకత్తెల యిండ్లకుఁగొనిపోవుట, పూజా సమయమునకు శుచిగా రాకుండుట, మున్నగు నరాజకములు జరుగు

చుండెడివి. అట్టివానిని తొలగించి, [1]పూజారులకు గుణపాఠము నేర్పుటకు నాటకప్రదర్శనముల నట్టి యకృత్యములను బైటపెట్టుటకంటె, వేఱు మార్గములేదని వారీపథకముఁ ద్రొక్కిరి. నగరిలో బహిరంగముగా నాటకము ప్రదర్శించునపుడిట్టి యకార్యములను స్పష్టముగా ప్రజానీక మునకుఁ జూపునపుడు నిజముగా నట్టి యకార్యములను చేయువారికంత కంటె శిక్ష యేమున్నది? వారితప్పు నడవడికలను వారేదిద్దుకొందురు. మఱి యొకవారిని దండనలచే శిక్షించిన లాభమేమి? ఇట్టి ప్రయోజనము నభిలషించియే, యానాటి నాటకరచయితలు తమనాటకముల నిట్టి హాస్యరసప్రధానరచనలు గావించిరి.

పూజారులవలెనే వైదికులు వివాహకాలమునందు, సంస్కృత భాషాజ్ఞానములేక సంకల్పము చెప్పునపుడు చేయులింగ వ్యత్యాసములు, అపభ్రంశములు మొదలగునవి మృదువుగా విమర్శించుటకు, వాసుదేవ కవి యిట్టి నూత్నసంకల్పరచన కావించినాఁడేకాని వేఱుకాదు. అట్టి సందర్భములు, పార్వతీ పరిణయమువంటి వివాహకథావృత్తమున్న నాటకములయందేగాని తక్కిన వానియందతుకు కొనఁజాలవు. కవి యాశయమును సిద్ధింపదు.

---

1. పూజారులుగాని యర్చకులుగాని యిట్టివిచేయుట పరిపాటియైనట్లు తూర్పు గోదావరీ మండలమున పలిశెల కొప్పు లింగేశ్వరస్వామి కథ తెలుపుచున్నది. పలిశెల యందలి, ఈశ్వరాలయమున, లింగమునర్చించు పూజారి ప్రతిదినము తనవేశ్యయింటివద్ద పూదండలుంచి, యవి యాలయమునకు దెచ్చి యర్చించువాడు ఆవేశ్య వానినొకమారు ధరించి, యట్లేయేమియు నెఱుఁగనట్లు వానినుంచెడిది. ఒకనాఁడు పూజారిమామూలుగా దండలను తీసికొని దేవునికిసమర్పించెను. అప్పుడే దేవదర్శనమునకు వచ్చిన రాజుగారి కాదేవునికర్పించిన దండనిచ్చెను. వారాదండను కొనిపోయి నగరిలోచూడగా నందు కెంద్రుకలుండెను. ఇదియేమి లింగాకారుండైన ఈశ్వరుని పూజాపుష్పములలో కెంద్రుకలెట్లు వచ్చినవియని పూజారిని గద్దించియడిగిరి. ఈశ్వరునికి కొప్పు (కెంద్రుకలు) గలవు. తాము బరీక్షించవచ్చునని యాతఁడు చెప్పెను. మఱునాఁడు రాజుగారు వచ్చిచూచుసరికి యట్లేయుండెను. కావునసే యా లింగమూర్తి కొప్పు లింగేశ్వరుఁడయ్యెను.

మంగళాష్టకములలో, తెలుఁగు సంస్కృతపదములను కలిపి రచనచేయుట (మణిప్రవాళరచన) తొలుదొల్త వైదికులవలననే, ప్రారంభమైనది. వారు కర్మకాండలో సంస్కృతమునే నుపయోగించుట విధియై యున్నది. కాగా నిత్యవ్యవహారమున తెనుఁగును నున్నప్పుడు సంస్కృతపదము వానితో సంపుటీకరించి, వ్యవహరింపక తప్పదు.

"ఆషాఢ శుద్ధసంఙమ్యాం వచ్చెనే వృద్ధగౌతమీ
అథవాతప్పిదారేణ ద్వాదశ్యామైతప్పదూ"

ఇత్యాదిరచనలు, మనకు పరిచితములే. కాని తరువాత తెలుఁగు కావ్యరచనలో నీ పద్ధతి యుండకూడదను నను శాసనమునెలసినది. అట్టిమణిప్రవాళరచనను తలపింపఁజేయుటకు నీ మంగళాష్టక మణిప్రవాళరచన యావశ్యకమైనది.

మన మత, సాంఘిక, భాషాసంప్రదాయములీ నాఁడుమఱుఁగు పడినను, మన సాహిత్యరచనలలో నవి గర్భీకృతమై యున్నవి. కావున నట్టిరచనలు విమర్శించుటకు ముందు, మనపరిశోధక క్షీరకంఠులింక యెంతవరకో పెరిగిపెద్దవారైనగాని యర్హత గడింపలేరని తెలిసికొనవలసి యున్నది.

క్షేత్రమాహాత్మ్యములు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రత్యేక శాఖగా నెన్నఁదగినవానిలో క్షేత్రమాహాత్మ్య శాఖయొకటి. ఇది నాయకరాజుల కాలమునకుముందే దక్షిణదేశమున ప్రారంభమైనది.

౧. చొక్కనాథ చరిత్ర – ఇది క్రీ. శ. 1540 ప్రాంతమున, వెలసిన పచ్చకప్పూరపు తిరువెంగళకవి రచితము "హాలాస్యక్షేత్ర మాహాత్మ్యము" అనఁబడు మధురాపురక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును నిది వివరించును. ద్విపద కృతియగు దీనినే, మైసూరి పరిపాలకుఁడగు నంజరాజు వచనకృతిగా రచియించియున్నాఁడు.

౨. మన్నారుగుడిక్షేత్ర మాహాత్మ్యము - ఇది తంజాపూరునకు సమీపమున నున్నది. నాయకరాజులకు ముఖ్యక్షేత్రము. దీనికి "దక్షిణ ద్వారక" యనియు, "చంపకారణ్యక్షేత్ర మాహాత్మ్యము" అనియుఁ బేర్లుకలవు. ఇచ్చటి రాజగోపాలస్వామి యపరావతారమగు విజయ రాఘవ నాయకుఁడు. తానీ దివ్యస్థలవర్ణన రచించినట్లుగా ప్రహ్లాద విజయ నాటకావతారికలో నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

"దక్షిణ ద్వారకాస్థలవర్ణనాభాగ
మ ద్ధరించిన సుప్రసిద్ధచరిత"

కాని, యిది కానరాలేదు. ఇఁక చెంగల్వ కాళకవి విరచిత[1]రాజ గోపాల విలాసమునందలి మొదటియాశ్వాస మీ మన్నారుగుడియను చంపకారణ్య క్షేత్రమాహాత్మ్యమే. ఇది సంస్కృతమున, బ్రహ్మాండ పురాణమున విష్ణుక్షేత్ర ఖండమున, నుత్తరభాగమున, నరువదియొకటి మొదలు నరువదియెనిమిది యధ్యాయములలో నున్నది. మన్నారుగుడిక్షేత్ర మాహాత్మ్యము వచనములోఁగూడ నొకటియున్నది. కాని యత్కర్తృక తెలియరాదు.[2]

3. పంచనదస్థలపురాణము - దీనినే 'తిరువాడి' క్షేత్రమందురు. ఈ స్థలపురాణమును తులజాజీరాజుకాలమున నాబూరి కుప్పనకవి తెనిఁగించినట్లు తన శంకరవిజయమున నిట్లు చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

సీ. "లీలఁబంచనదీస్థలీపురాణము తెనుఁ
గించితి వారూఢకీర్తి మెఱయ"

కాని యీ గ్రంథమలభ్యము.

---

1. నాచే సంపాదితమై ప్రకటితమైన రాజగోపాల విలాసమున గ్రంథాంతమున తెలుఁగు లిపిలోను, నాగరలిపిలోను, పైని తెలిపిన మూలసంస్కృత భాగము ముద్రితమై యున్నది.

2. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము మన్నారుగుడి క్షేత్రీయము.

౪. శ్రీరంగమాహాత్మ్యము-సుప్రసిద్ధ వైష్ణవ క్షేత్రమగు శ్రీరంగము యొక్క మాహాత్మ్యమును, వచనరూపముగ మధురాపురాధీశుఁడు విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు రచియించినాఁడు.

౫. వృద్ధాచల మాహాత్మ్యము - వృద్ధాచలక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును ప్రబంధముగా శేవూరి అనంతయ రచించియున్నాఁడు. ఇది యముద్రితము. తురయూరు ప్రభువగు లింగాధ్యక్ష సంకితము.

౬. శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యము - ఇది దక్షిణ దేశక్షేత్రమే. పై యనంతయ పౌత్రుఁడు బాలకవి యనంతయరచించెను. ఇది వెంగళము కృష్ణభూపతి యానతిచేఁ దెనిఁగింపఁ బడినది. అయిదాశ్వాసముల పద్య ప్రబంధము. అముద్రితము.

౭. సేతుమాహాత్మ్యము-అనఁగా రామేశ్వర క్షేత్రమాహాత్మ్యము వెలఁగపూడి కృష్ణయామాత్యుఁడు, భానుమద్విజయావతారికలోఁ దన పూర్వులలో నొకరీ కృతిని రచించినట్లు చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

క॥ భూసుత గాంగేయో పా
ఖ్యాన సుమంతోద యాంధ్రకర్ణామృతముల్
మానితవజ్రభుజో పా
ఖ్యానము శుభహేతుసేతు మాహాత్మ్యంబుల్

కాని యీ కృతి లభ్యమగుటలేదు.

భాస్కర వేంకటాచలకవి యను దక్షిణాంధ్రకవి సేతుమాహాత్మ్యమును రచియించియున్నాఁడు. ఇది నాల్గాశ్వాసముల పద్యకృతి. అముద్రితము.

౮. చిత్రకూటమాహాత్మ్యము-తిరుమలకవి కృతము. ఇది ద్రవిడ భాషలో "తిల్ల" అనఁబరగుచున్న చిదంబర క్షేత్రమాహాత్మ్యము. అముద్రితము.

౯. గజారణ్యక్షేత్రమాహాత్మ్యము - గజారణ్యక్షేత్ర మనఁగా జంబుకేశ్వరము - ఈ స్థలమాహాత్మ్యమును, కవిధాటి బలభద్రకవి "గజారణ్యసంహిత" అను పేర పద్యకృతిగా రచించియున్నాఁడు. గ్రంథము ముద్రితము.

౧౦. కాశీ మహిమార్థ దర్పణము - ఇది జగత్ప్రసిద్ధమగు వారాణసీ క్షేత్రమహాత్మ్యము. సంస్కృతకాశీ ఖండమునుండి నంజరాజు వచన రూపముగాఁ దెలిగించినది. గ్రంథ మముద్రితము.

పైని వివరించిన వానిలో మొదటి తొమ్మిది క్షేత్రములును దక్షిణ దేశమునకు సంబంధించినవే. ఒక్క కాశీక్షేత్రముమాత్రమే యుత్తర దేశమునకు సంబంధించినది. ఈ సందర్భమున మనము, వాల్మీకిచరిత్రలో రఘునాథనాయకుఁడు మూలమున లేకున్నను క్షేత్రములను వర్ణించెనన్న మాట మఱువరాదు.

వేదాంత గ్రంథములు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమంతయుఁ గేవలము శృంగార పదమే యనియు నందును తంజావూరియందు శృంగారరస ముప్పొంగి, విశృంఖల ముగ విహరించినదనియుఁ దలంచు, వాఙ్మయవిమర్శకులకు, తంజావూరి రాజ్యమునందే వేదాంతగ్రంథము లుద్భవించుట వింతగాఁ దోచక మానదు. చంపకారణ్యక్షేత్ర వాసియగు పరమానందతీర్థుఁడీ శాఖలోఁ బెక్కుగ్రంథములు రచించియున్నాఁడు. ఈతఁడు దత్తాత్రేయ సంప్రదాయ ప్రవర్తకుఁడై, అద్వైత వేదాంతమునుగూర్చి, యీ క్రింది గ్రంథములు రచించియున్నాఁడు. బ్రహ్మవిద్యా సుధార్ణవము, వివేకచింతామణి ఉపదేశక్రమము, అను భవదర్పణము, ముక్తికాంతాపరిణయము, శివజ్ఞాన మంజరి, సంపంగిమన్న, శివముకుంద పరమానందశతకములు.[1] ఈగ్రంథము లన్నియుఁ దంజావూరునకు సుదూరముననున్న యాంధ్రమండలములందు వ్యాప్తిగలవన్నచో వీనిప్రచారము గ్రహింపవచ్చును.

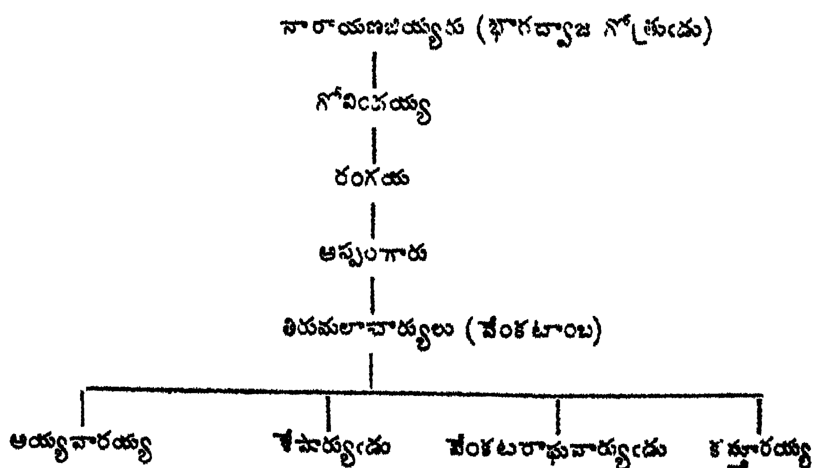
1. ఈ పుస్తక వివరణమునకు నీ గ్రంథమున పుటలు. 296 - 300 పుటలు చూడుఁడు.

తులజాజీ కృతమగు 'రాజరంజన విద్యావిలాసము', ప్రబోధ చంద్రోదయమువంటి వేదాంతనాటకము. గాత్రపురిని జీవుండు సత్య ధర్మాదుల సంగతివలన కామాదిమాయలను తెలుసుగా, నవి యాత్మేశునితోం దెలుప, మోహనయోగి విశ్వాలనాశి జీవునిసహస్థితునిగాం గావించును. జీవునకీశ్వరుండు ప్రసన్నుండగును. జీవేశ్వరులు రతీమన్మథ వివాహమొనర్తురు.

చల్లాసూరయకవి వివేకవిజయనాటకము నిట్టిదే. ఇందు వివేకేంద్రుండుపనిషత్కాంతం గూడి ప్రమోదమునందుట ప్రతిపాదితము. జీవేశ్వరుండు ముక్తికాంతనుగూడి యమందానందము నొందుటను విషయముగూడ నిందు పొందుపఱుపంబడి యున్నది.

నల్లందిగళ్ వంశావళి (సీసమాలిక)

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున వెలసిన యీ చారిత్రక సీసమాలిక[1] నల్లందిగళ్ వారను నొకసుప్రసిద్ధ వైష్ణవ వంశమును గూర్చి తెలుపునది. ఈ మాలిక యందు వారివంశమిట్లు తెలుపంబడినది.

పై వంశావళి యీయయ్యవారయ్యకుం గృతి.

---

1. దీనిని తొలుత శేషార్యోదాహరణమునుగూర్చి తెలుపుసందర్భమున పేర్కొని యుంటిని. (చూడుడు. ఉదాహరణ వాఙ్మయచరిత్ర. పుట 157, 158 1950) ఆ పిమ్మట నిది క్రీ. శ. 1952 మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమువారి బుల్లిటెను (సం. 5. సం. 1) లో శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి సంపాదకత్వమునం బ్రకటితమైనది.

౧. పై వారిలో నారాయణ జియ్యరు శ్రీరంగక్షేత్రమున జియ్యరై యుండెను. తురకల దండయాత్రవలన శ్రీరంగనాథస్వామి మళయాళ దేశమున వలసకుఁ గొంపోఁబడి యరువది సంవత్సరములు పొడవడగి యుండ, స్వామినిమలల సంస్థానమునఁ బ్రతిష్ఠించి తనమంత్రశక్తివలన యనేకాద్భుత క్రియలనొనర్చెను.

౨. నారాయణ జియ్యరునకు నాలుగవతరము వాడగు తిరుమలాచార్యుఁడు గానాభినయముల విద్యలయందాఱితేఱి, అపరవారదుఁడని ప్రఖ్యాతివహించెను. ఆతఁడు విజయనగర రాజ్యాధీశుఁడగు శ్రీరంగరాయల వారిచేతను, తుపాకుల లింగభూపతిచేతను, పాండ్య రాజ్యాధీశుఁడగు ముద్దు వీరప్పనాయని వారిచేతను సమ్మానితుఁడయ్యెను.

3. తిరుమలాచార్యుని నలువురు కొమారులును, పాండ్యదేశాధీశుఁడగు [1]విజయరంగ చొక్కనాథ నాయకునికి (1704 - 1732)యాప్తులై యున్నట్లుగా నీ గ్రంథమున నిట్లు తెలుపఁబడినది.

"సీ. .... మన్మథమన్మ
థాకృతి నిన్నంటె వెనుక (అయ్యవారయ్య)
శ్రితజన సంస్తుత్య శేషయామాత్య ప
ర్వతధైర్య వేంకటరాఘవార్య
ఘనకీర్తి నిస్తంద్రుఁ గస్తూరిమంత్రీంద్రు
వారు తేజోరూప వైభవములఁ
దుల లేక సకలవిద్యలు నేర్చి నానాఁట
నభివృద్ధిఁ బొందుచు నహరహంబు
నీమాటజవదాట కామోదమునుగూర్చు
చలరామచంద్రుని కనుజులైన
శత్రుఘ్న భరతలక్ష్మణుల చందంబునఁ
దమ్ములై నీకుఁ జిత్తమ్ములలర

---

1. ఈ వేంకట రాఘవాచార్యుఁడు మధుర నాయకరాజచరిత్రలో శ్లోకప్రసిద్ధ పురుషుఁడు. విజయరంగ చొక్కనాథుని వెనుక రాజ్యము పాలించిన మీనాక్షి కాలమున (1732 - 1737)కూడ రాజ్యతంత్రమునఁ బాల్గొన్నవాఁడు.

సేవసేయుచుఁ బాంఢ్యసింహాసనస్థుఁడై
దక్షిణరాయుఁడై తనసువిజయ
రంగచొక్కనృపాలు రత్నసమ్ముఖమునఁ
బ్రాప్తుఁడై, మిత్రుఁడై యధికులగుచుఁ
గొలువఁగా వారిలో గుణఖనియని బ్రాఁన వేఁ
కటరాఘవాచార్యుఁ గనిన శౌర్య ''
జేపట్టి ....
సకలాధికారములే చక్కఁగానియఁ జేసి
ప్రతిలేక పాలింపఁ బ్రబలెనతఁడు ''

పై యన్నదమ్ములలో శేషాచార్యుని సేవనే శేషార్యోదాహరణము రచిత మైనది. అందు శేషార్యుని వంశమును గూర్చియిట్లు చెప్పఁబడినది.

శా. శ్రీనల్లందిగళ్వవాయ పావనిస్ జెన్నొందు నేవంశమం
దానారాయణ జియ్యమించనఁగఁదా నారాయణాంశుండనం
బైనాఁడందు జెలంగు తిర్మలసుధీరాయార్య సత్పుత్రుఁడై
నానూన స్థిరకీర్తిశేషుఁడునుఁదు ద్వృద్ధగ్ర శిరార్యస్వామిఁడై
శా. రాకేందుద్యుతి తిర్మలార్యసుతు భారద్వాజ గోత్రుస్ వసూ
లోకశ్రీకరుఁడయ్యనారయసు మేలుంగూర్చ నాలెమ్మయిన
జోకన్వేంకట రాఘవార్యునసుఁ గస్తూరయ్యనుస్ పెద్ద నా
లోకైకస్తుత కీర్తిశేషుఘను సుశ్లోకున్ బ్రశంసింపనున్.

ఈ శేషార్యోదాహరణము రచించిన కవి బాలకవియనంతయ్య కావున నల్లందిగళ్ వంశావళి కృతికర్తయు యనంతయ్యయే యగుట స్పష్టము.

ఈ వంశావళి చారిత్రకాంశములతో సమన్వయించి [1]ప్రకటించిన నది దేశచరిత్రకు నెంతయో యుపకరించును.

---

1. ఈ సందర్భమున చారిత్రక సంబంధములైన మాలికల సుగ్రహణమునుగూర్చి విమర్శకులకెట్టి యభిప్రాయములున్నవో గమనింపుఁడు. గణపవరపు వేంకటకవి రచించిన 'పెదళ్గిరివిజయము' ను గూర్చి "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము" న నెట్లున్నదో చూడుఁడు. "పెద్దళగిరివిజయము చారిత్రకముగను వాఙ్మయదృష్టియందును ముఖ్య మైనది. భాషాభిమానులెవ్వరైనను దీని ప్రతినిర్వాయించి ప్రచురించుదురుగాక! పుట. 38." కాని గ్రంథకర్తలు కొంచెము పరిశోధన చేసిచూచిన 'పెదళ్గిరివిజయము' తమ గ్రంథ రచనాకాలముకంటె (1955) మూడేండ్లు ముందుగనే ముద్రితమై ప్రకటితమైనది.

Bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library. Vol. V. No. 2, 1952, P.P. 50-63.

దండకములు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున దండకములు చాలతక్కువగనున్నవి. ఉన్నవానిలో నొకటి రెండు భక్తిపరముగనున్నవి. తక్కినవన్నియు శృంగారపరములే! ఆంధ్రవాఙ్మయమున దండక రచన నన్నయతో ప్రారంభమైనది. నన్నయ రచించిన దండకము, కావ్యమధ్యమున నున్నది. దండకము, కావ్యగ్రథితము గాక, ప్రత్యేక గ్రంథరూపమున రచితమైనది పోతనామాత్యుని భోగినీ దండకము. దండకములను భక్తి పథకమునుండి తప్పించి శృంగారపరముగాఁ జేసినదీ భోగినీ దండకమే.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున శృంగారమునకుఁ బ్రాధాన్యముకలదు. కావున శృంగారదండకములే చాలఁగా వెలువడినవి. ఒక రాజు స్వారి వెడలుట, అ సందర్భమున నొక స్త్రీనిఁ జూచి మోహించుట, ఆమె రాజుపై విరాళిగొనుట, రాయబారములు, తుదకు వారి సమాగమము ఇదియే దండకముయొక్క యితి వృత్తము.

భక్తిపరముగ నున్న దండకములలో వాల్మీకి చరిత్రమున ప్రథమాశ్వాసమున మునీశ్వరులు విష్ణుమూర్తిని స్తుతించునపుడున్న దండకము మొదటిది యని చెప్పనొప్పును. విజయరాఘవ నాయకుఁడు రాజగోపాలదండకమును రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు. "ధరరాజగోపాల దండక సందర్భవైదర్భిగన్న విద్వత్కవీంద్ర!" ఇందలి వైదర్భి శబ్దముచే దండకము 'వైదర్భి రీతిని' రచితమైనదని యెంచ వచ్చును. ఈ దండకము లభ్యముకాలేదు.

రాజగోపాల దండకము

తంజావూరి పుస్తకశాలలో రాఘవకవి ప్రణీతమగు నొక రాజగోపాల దండకముగలదు. కాని యది విజయరాఘవనాయకుని రచన కన్న భిన్నమైనట్లుగా దండకమునందలి చివరభాగము తెలుపుచున్నది. ఇది ముద్రితము గానందున నిందలి శైలి తెలియుటకును నాద్యంతముల నిచ్చుచున్నాను.

మొదలు - శ్రీ రుక్మిణీసత్యభామామనుచద్వంద్వ విన్యస్త కస్తూరికాసార
భోదార భూరిప్రభావిస్ఫుర త్కౌస్తుభప్రోల్లసద్వత్స, వత్సా
భిరక్షాసముత్సాహవేళా వినిర్వాహితాఖర్వ దోర్గర్వదుర్వార
పూర్వామర గ్రామణీవార వారాశి రాట్కన్యకాధీశ.

తుది - మాధుర్యముం బెంపు సంస్కారముం జేయఁగా నెంచి నానేర్చి
నట్లుల్లసన్మాధురీసాధుకీర్తిన్విడంబించు మీదివ్యలీలావిలా
సాబ్ధిలోనన్ లవాంశంబు నీ దండకస్ఫూర్తిఁ గావించి యర్పించి
తిన్ సత్కృపాశీల సంసేవితాదిత్య ప్రత్యాహిరాణ్మాని
జాలాశుభావాల శ్రీరాజగోపాలకా కీర్తిమ్మాటంచున్న హిన్మించు
నీ దండకంబున్న తిన్ జెప్పె...నాపాకనాఁటన్ గడున్ మేటియౌ
కావటూరన్ విరాజిల్లు వృద్ధాచలా మాత్యపౌత్రుండు,
సత్సంస్కృతాంధ్ర ప్రబంధైక సందర్భలీలా కళాశారదా
మూర్తియౌ మూర్తివిద్వత్తనూజాతుఁడౌ రాఘవాఖ్యుడతి
ఖ్యాతి నాచంద్రతారార్కమై - మించఁగాన్.

పై దానిని బట్టి యీ దండకకర్త రాఘవకవి, మూర్తికవి పుత్రుఁడు, వృద్ధాచలామాత్యుని పౌత్రుఁడు - పాకనాటినియోగి - కావటూరునివాసి యని తెలియుచున్నది. [1]ఇది యముద్రితము.

విజయరాఘవ దండకము

రసవత్కవయిత్రి రంగాజమ్మ, విజయరాఘవ నాయకునిపై నొక దండకమురచించినది. కాని దానిని 'మోహిని' యను నామె సంగ్రహించి, అల్లాడ విజయభూపతి పేర సమకూర్చినది. దానికి 'మోహినీ దండకము' అని పేరు. వివరములకు గ్రంథములోని పుటలు చూడుఁడు. ఇది యముద్రితము.

---

1. సంఖ్య 423.

విద్యావతీ దండకము

ఈ ప్రశస్తదండకము, మధురనాయకరాజ సోదరుఁడగు ముద్దళ గిరిపై, గణపవరపు వేంకటకవి రచించినది. ఇదియు నొక పెద్దదండకము. ఈ దండకము వేంకటకవి కాలనిర్ణయమునకుఁ జక్కఁగ దోడ్పడుచున్నది. ఆ విషయమంతయుఁ బాఠకలోకమునకు దెలిసియేయున్నది. అయినను "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యమున" పై విద్యావతీ దండకమునుగూర్చి, వేంకటకవి కాలమును గూర్చి పరిశోధకు కీవఱకు తెలియనట్లుగా నిట్లు వ్రాసిరి.

పుట 43 "చిరకాలము నుండియు వేంకటపతికవి యొక్క వాస్తవ కాలము దెలియక వాఙ్మయ విమర్శకులును జరిత్రకారులును దిప్పలు పడుచు పలువిధముల నూహించుచుండిరి." అని యిదివఱకు విమర్శకులు కవిచరిత్రకారులు వ్రాసిన వానిని యనువదించి చివఱకు "ఈ విద్యావతీ దండకప్రతి" యొక్కటి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమునందున్నది. అందు "శ్రీ విశ్వనాథాన్వయాంబోధి......శ్రీ ముద్దళ్గిరి క్ష్మాతలాధీశు పేరన్......వేంకటార్య ప్రణీతంబుగా బొల్పునాపువ్వుకోదండకంబైన విద్యావతీ దండకంబుర్వినా చంద్రతారార్కమై యొప్పెడున్" ఇందువలన "గణపవరపు వేంకటకవి చొక్కనాథుని తమ్ముఁడైన ముద్దళగిరికి సమకాలికుఁడని స్థిరపడుచున్నది" అని తమ చిన్నగ్రంథమున ముప్పు త్రిప్పలుపడి, మూఁడు పుటలు వ్రాసి గ్రంథకర్తలు కాలనిర్ణయ మొనర్చినారు.

విద్యావతీ దండకము క్రీ. శ. 1948 లో ననఁగా తమ గ్రంథమింక నాలేండ్లకు ప్రకటిత మగుననఁగా ప్రకటిత[1]మైనది. దానిని గ్రంథకర్తలు చూచియుండిన నింత శ్రమపడియుండరు.

---

1. Bulletin of the Government Oriental Manuscript Library Madras Vol. I No. I PP. 89-102, 1948.

శహరాజ దండకము

స్వైక్షికతో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పుస్తకశాలలో గలదు. (గ్రంథ సంఖ్య 4201). ఇది అసమగ్రము. [illegible] నుపలబ్ధభాగమును బట్టి చూడనిది శహాజీ ఆస్థానకవి యగు [illegible] రచియించి యుండవచ్చునని యూహింపవలసియున్నది. ఇది శృంగారపరము.

మొదలు – శ్రీశంభుపాదాబ్జభృంగాయమానాంతరంగుండును, [illegible] త్కృపా పూర్ణ [illegible] [illegible] నిత్యాంకుర శ్రీసముద్రమండను, [illegible], [illegible], తంజాపురీవాసి, [illegible] [illegible] [illegible] శ్రీ పురీవాసవిభ్యాగేశ [illegible]. ...... శ్రీ షాహభూపాలుఁడెంతేరహిన్...... [illegible] [illegible] చందంబునూహించు ... కేళ్వరియింటిది, హేరాజదేవేంద్ర! హేరక్షణోపేంద్ర! హే [illegible] పాంచాల! హేసత్కృపాశీల! హేదానసంతాన!......

బృహన్నాయికా దండకము

నుదురుమాటి వేంకనార్యకృతము. అనర్ఘళధారకలది. తొండమాన్ రాజులకిష్టదైవమగు బృహదాంబాదేవిపై రచితమైనది. భక్తిశృంగారపరమైనది.

చంద్రాననా దండకము

వేంకన ప్రపౌత్రుఁడు సాంబశివకవి రచించినది. శృంగారపరము.

శాస్త్రగ్రంథములు

భావప్రధానములై రస నిష్యందములగు కావ్యములేగాక, శాస్త్రీయ గ్రంథములుగూడ చాలినంతగా నీ యుగమున పుట్టినవి. వీనిలోఁ బేర్కొనఁదగినవి.

1. ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి–నవనప్పరచితము. పుదుకోఁటలోఁ బుట్టినది. కత్తులకు సంబంధించిన యిట్టి శాస్త్రగ్రంథము తెలుఁగున వేఱొకటి లేదు. దీనివివరములీ గ్రంథమున (438–443) పుటలలోఁ జూడనగును.

2. మల్లుపురాణము - వెంకనార్య రచితము - మల్లుల పుట్టు పూర్వోత్తరములను దెలుపునదియుఁ బుదుక్కోటలోఁ బుట్టినది.

3. గణిత దీపిక - గణితశాస్త్రమునకు సంబంధించిన యేకైక కృతి.

4. సంగీతశాస్త్ర సంబంధరచనలు.

భరతసంగీత విద్యలపారముగఁ బ్రవర్తిల్లిన దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున సంగీత నాట్యములకు సంబంధించిన లక్షణగ్రంథములు, రాగతాళ చింతామణి - అభినయదర్పణము - తాళదశ ప్రాణప్రదీపిక మొదలగునవి లభించుటలో నాశ్చర్యమేమియును లేదు. కాని వాస్తవముగాఁ జూచిన, లక్షణగ్రంథములకన్న, లక్ష్యగ్రంథముల బాహుళ్యమే ఆయాశాస్త్ర ప్రాభవ పరిపూర్ణతను, ప్రచారమును దెలుపును. నాయక మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన గీత, నాట్యప్రాధాన్యములగు, నాటకకృతులు, స్వరజతులు, ససంఖ్యాక ములగు పదరచనలు, వీనికి మూలభూతములైన సంస్కృత గ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములు మొదలగునవి తెలుఁగుననే యుండుటచేత, భరతసంగీత శాస్త్రములు రెండింటికి లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము కుదిరిన సన్నివేశ మాంధ్ర సాహితీప్రపంచమున, నొక్క దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయముననే, యందును తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయముననే యని చెప్పనొప్పును.

మహారాష్ట్రరాజగు శహాజీ కాలము సంగీతశాస్త్ర చరిత్రలో నొక చిరస్మరణీయఘట్టము. అతఁడు సంస్కృతమునగల సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములన్నింటిని, సేకరించి, యొక బృహత్ సంగీతకోశమును నిర్మించుటయే గాక, కొన్ని సంస్కృత గ్రంథములకు తెలుఁగుటీక వ్రాయించి యున్నాఁడు. తాను ప్రత్యేకముగ రాగములనుగూర్చి "రాగమేళ వివేకము" అను గ్రంథము రచించినాఁడు. ఇదియముద్రితము. గ్రంథాదిని శ్రీ భోసలకులతిలక శ్రీశాహరాజేంద్ర......తత్రరాగమేళ సముద్భూత రాగాః క్రమేణలిఖ్యంతే" అని కలదు. గ్రంథాంతమున "ఇతి శ్రీభోసల కులావతంస శ్రీశాహరాజ శశాంకప్రకాశితః రాగమేళవివేకః అష్టమః" అని కలదు. ఈ సంస్కృత గ్రంథమునకుఁ దెనుఁగు వివరములు గలవు.

సంస్కృత భాషలోనున్న ప్రామాణికములగు భరతనాట్య శాస్త్రాది గ్రంథములకు తెలుగు భాషలో టీకలు వ్రాయించి యీ శాస్త్రజ్ఞానము తెలుగువారికి కలిగించిన కీర్తి తంజావూరు మహారాష్ట్ర రాజులదని చెప్పనొప్పును. అభినయ దర్పణము, అష్టానభరతము, ఆది భరతము, భరతార్ణవము మున్నగు గ్రంథములకు సర్వజన సుబోధకముగనుండు రీతిని టీకలు వ్రాయించిరి. మఱియు 'తాన నిఘంటువు' అను సంగీతశాస్త్ర నిఘంటువును తయారుచేయించిరి. ఇది తానము నాలాపించునపు డెన్ని రీతుల నక్షర విన్యాసముండునో, యన్నింటికి నర్థము వ్రాయబడి యున్నది.

తాన - ఇంద్ర, శక్ర, వజ్రి, విష్ణు

తానా - స్వారాటీ

తన - హరి, వృష

తనానా - మరుత్వాత్, బిడౌజస్, నలద్విట్, నఁగ్రసుట్, నలచ్ఛిత్ తుషారాట్

తాననా - పాకజిత్, పాకభిత్, జంభజిత్, జంభభిత్, వృత్రజిత్, గోత్రభిత్, వజ్రభిత్, దేవరాట్, స్వర్గరాట్, నాకరాట్.

ఇట్లు దేవతల పేర్లు కాక, నీటి మనుష్యులయొక్కయు మత్స్యముల యొక్కయు నర్థము లీయఁబడియున్నవి.

తనతాన - జలమర్త్య - అప్పూరుష, పాథోనర

తానాతాన

తనతన - జలనర, పయోమర్త్య.

తనతనన - జలమనుజ.

తాన - మీన, మత్స్య, అండజ

తానన,

తనఝుమ - తనతన, అనిమిష

ఇట్లే గ్రంథమంకేయు గలదు. ఇట్టిలోకోత్తగ [1]గ్రంథము నింత వఱకే భాషయందును నుద్భవిల్ల లేదు.

శహాజీకృతమగు త్యాగరాజవినోద చిత్రప్రబంధనాటకము - సంగీత సాహితీ కల్పనా శిల్పమునకుఁ బరమావధి - ఆతని పంచరత్న ప్రబంధ కృతియందును కొన్ని యపూర్వ దేశి సంగీతశాస్త్ర ప్రక్రియలు దాహృతములైనవి.

పంచరత్న ప్రబంధము

ఇందొక కథగాని సన్నివేశముగాని లేవు. నాట్యోపయోగి గీత ప్రబంధ విశేషము లనేకములు గలవు. భాష తక్కువ. స్వరతాళముల విన్యాసముగలదు. కొన్ని యుదాహరణములు.

౧. మోహారం

తత్తక్కాఁరం ఝుకఝుక తత్తతత్తతాం దత్త్రత్తా తోధికితా
తిరుమానం......తందక తకతక తందక తకతక

౨. గణపతి కవుత్తం

ధీత్తత్తై ధీత్తత్తై తద్దాదిద్ధితోనంతా

3. నెలకట్లు

తెయితెయిందత్త తెహత్తతెయితెయిం

౪. సొల్లుకట్టు

తోంధి తద్ధిమి తక ఝుం గణక ఝుగ తత్తోంగుడు

౫. జతి

తాంధిధితాండాం ధిద్ధితాంతాం

౬. ప్రబంధదరువు

ఇందు కళాధర సుందరవదన పు
రందర వందిత చరణుఁ**రే**

---

1. చూడుఁడు తంజావూరి తెలుఁగు పుస్తకముల కేటలాగు ద్వితీయ సంపుటము. సంఖ్య. 909 - 910.

౭. త్రికాలస్వరం

సారిగ గారిస రీగస సామ్మగ గపధస సానిసీధ

౮. పదాభినయము దరువు

దేవదేవేశ నన్నెప్పు గావుమహేశ

౯. వర్ణత్రికాల [illegible]

ధిమిధిమికిట తకిఝుణా ఝతకిట

౧౦. సాదనకాంఢ్ల సలాముబదము

సల్లాము, సల్లాము, సల్లాముల్ మీకే

భాషాలక్షణ గ్రంథములు

అచ్చ తెనుఁగు నిఘంటువులు. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము తంజావూరిలో రఘునాథనాయకునితో ప్రారంభమగు నాఁటికిఁ గొంచెము ముందుగా నుత్తరాంధ్ర ప్రాంతమైన తెలంగాణమున, గోలుకొండలో "యయాతి చరిత్ర" అను నచ్చ తెనుఁగు కావ్యముద్భవించినది. అంతకు ముందు తెలుఁగులో తత్సమ భాషాసహితములగు కావ్యములే గాని, కేవల మచ్చ తెనుఁగుతోఁ జెప్పఁబడిన కావ్యములులేవు. కాఁబట్టి యీ గ్రంథమునకు విశేషవ్యాప్తి కలిగినది. అయినను దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయయుగమునఁ గవులెవ్వరును నొక్క యచ్చ తెనుఁగు కబ్బమును వ్రాయలేదు. దీనినిఁబట్టి దాక్షిణాత్యకవులు, ప్రబంధకవులను గతానుగతికముగ ననుసరింపలేదనియుఁ దమ ప్రత్యేకత నిరూపించిరనియు తెలియనగును.

అచ్చ తెనుఁగున ప్రత్యేకరచనలు గావింపక పోయినను, నది కావ్యభాషగా పరిణమించుటచేత, తరువాతికవుల కుపయుక్తమగునట్లు నచ్చ తెనుఁగు పర్యాయపద నిఘంటువులను దాక్షిణాత్యకవులు నిర్మించిరి.

అందు మొదటిది గణపవరపు వేంకటకవి వేంకటేశాంధ్రము. ఇది నూఱు సీసపద్యములతో నున్నది. రెండవది, కస్తూరి రంగకవి సాంబ నిఘంటువు. మూఁడవది, నుదురుపాటి వేంగనార్య కృతమగు నాంధ్రభాషార్ణవము. ఇది సంస్కృతమున నమరనిఘంటువు పద్ధతిని,

మూఁడు కాండములుగా విభక్తమై సీసపద్యములతో నున్నది. మఱియుఁ దెలుఁగు పదమునకు సరియగు సంస్కృతపదమును చూపఁబడి యున్నది. ఇది యాంధ్ర నిఘంటుపుకారుల కెల్లరకును పరమోపాదేయమైన ప్రామాణికమగు కృతి.

ద్విరూపకోశము - సంస్కృతమున ద్విరూపకోశము ననుసరించి యచ్చతెనుఁగు పదమునకుగల రెండేసిరూపము లిందు చూపఁబడినది. ఇందుపయుక్తములైనవి సీసములే. ఇది కవులకు నిఘంటు రయిచతలకు నుపయోగించు కృతి. అముద్రితము.

ఛందోలక్షణ గ్రంథములు

ఛందోలక్షణ గ్రంథములయందు, కొన్ని ప్రశస్త గ్రంథములు దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలసినవి. వానిలో మొదట పేర్కొనఁదగినది.

ఆంధ్ర ప్రయోగరత్నాకరము. ఇది గణపవరపు వేంకటకవి కృతము. ఇది తెలుఁగు దేశమునఁ బ్రచారములోనున్న అప్పకవీయముతో సమకాలికమగు గ్రంథము. అప్పకవీయమునందుకంటె, ప్రయోగ రత్నాకరమున, మనకిపుడు లభ్యముగాని, భీమన నృసింహపురాణము రంగనాథుని వనమాలి విలాసము, మున్నగు కృతులయందలి పద్యములు దాహృతములై యున్నవి. ఇదివఱకు వాఙ్మయ చరిత్రకారులకుఁ దెలి యని, మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల వారి శివతత్త్వసారము మొదట బయలుపడినప్పుడందలి పద్య మొకటి యంతకుముందే, ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరమున నుదాహృతమైయుండుట సాహిత్యచరిత్రకారుల కత్యా శ్చర్యము గలిగించినది. ఇందు "స్వానశబ్ద యతి" మున్నగు శాబ్దిక విషయములు చాల చర్చింపఁబడినవి. గ్రంథ మముద్రితము. రెండవది "ఆనంద రంగరాట్ ఛందస్సు" ఇది కస్తూరిరంగకవి రచితము. ఆనంద రంగపిళ్ల కంకితము. లక్షణ చూడామణి యను నామాంతరము గలది. ఇదియును నప్ప కవీయము తరువాత ప్రామాణికముగ నెన్నఁదగినది.

మైసూరిరాజ్యమున, కళులె వీరరాజునకుఁ గృతిగా "వీరనఛందస్సు" అను నొక లక్షణ గ్రంథమును, శ్రీకృష్ణరాజ నొడయరునకుఁ గృతిగాఁ "కృష్ణభూపాలీయము" అను నొక లక్షణ గ్రంథమును నుద్భవిల్లినవి. కాని యవి యంత ప్రసిద్ధినిఁబడయలేదు.

అలంకార గ్రంథములు

ఈ శాఖకు సంబంధించిన రెండుగ్రంథములు పుదుక్కోటయందే పుట్టినవి. ఒకటి సుదురుమాటి వెంకనార్య కృతము. రఘునాథీయము. రఘునాథరాయ తొండమాన్ పేర రచితమైనది. శబ్దార్థాలంకారములు మాత్రమే గలవు. రెండవది [1]రసమంజరి. ఇది సంస్కృతమున భానుకవి రసమంజరికి తెలుఁగుసేత.

వచనరచనలు

నంజరాజు చరిత్రము

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రసిద్ధుఁడైన నంజరాజు, సంస్కృతకర్ణాట వాఙ్మయములఁగూడ బ్రసిద్ధుఁడే. సంస్కృతమున, నాలూరి నరసింహకవి "నంజరాజ యశోభూషణము" అను నలంకార శాస్త్రమును రచియించి నంజరాజునకే కృతినిచ్చియున్నాఁడు. నరసింహకవికి "అభినవకాళిదాసు" అని బిరుదముకలదు. ఇది ప్రతాప రుద్రయశో భూషణము" ననుసరించి రచితమైనది. ఆ గ్రంథమునందువలె నంజరాజ యశోభూషణమున, నంజరాజు కథానాయకుఁడు, మఱియు నందువలె, నీ గ్రంథమున నాటకప్రకరణముగలదు. సంస్కృతమున నంజరాజ యశోభూషణమున గల నాటక

---

1. ఇది గొనసూరి నారాయణయ్య రచితము. దీనినిగూర్చి దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యమున (61 పుటలో) నిట్లు గలదు. "ఇతని యాంధ్రరసమంజరి గుడిపాటి కోదండకవి యాంధ్రీకరణమువలె, నింకను నముద్రితమే. కాని, గుడిపాటి కోదండకవి రసమంజరి యముద్రితము కాదు. ముద్రితమే క్రీ. శ. 1873 నాటికది ముద్రితమైనది. చూడుఁడు బ్రిటిషుమ్యూజియము గ్రంథాలయము తెలుఁగు కేట్లాగు.

ప్రకరణమునకు నరసింహకవియే యొక యాంధ్రానువాదమొనర్చి యున్నాఁడు. అదివచనకృతి. నంజరాజచరిత్ర[1] మని దానికి పేరు.

ఈ గ్రంథశైలినిఁ దెలియుటకై యాద్యంతభాగముల నిందుదాహరించుచున్నాను.

"శ్రీరంగపట్టణము ప్రభుత్వముచేసిన నంజరాజచరిత్రము శ్రీరంగపట్టణమని యొక, పట్టణమునాదీయమై కావేరీతీరమందు ఉండెను. ఆ పట్టణమందు అనేకదినములుండి బహుభాగ్యవంతుడున్నూ అయిన నంజరాజు అనే రాజుప్రభుత్వము చేస్తూ ఉండెను. ఆయనకు శ్రీరంగనాథస్వామి ప్రత్యక్షమై సకలవరంబు లిచ్చుచుండెను. దేవతావరలబ్ధసామర్థ్యుఁడై తన పరాక్రమముచేత సకలదేశములు జయించి సకలదేశములు తన స్వాధీనమందుంచుకొనెను.

అటుతర్వాత ఆ విద్వాంసులలో సకలశాస్త్రములను ఎఱిగినవాడగు శివరామశాస్త్రుర్లు అని పేరుగలిగి ఉండెను. ఆయన కుమారుడు నవీనకాళిదాసు అని పేరుగలిగిన నరసింహశాస్త్రుర్లు నేను మీ విషయముగ ప్రబంధము నిర్మాణముచేస్తానని మందలించినాడు. అతరవాత ప్రభువు బహు సంతోషపడి సకల బహుమానములుచేసి, తాంబూలము చేతికియిచ్చి ప్రబంధము నిర్మాణించుమన్నాడు. ఆ శాస్త్రుర్లు ప్రబంధముచేసి యీ ప్రబంధమునకు నంజరాజ యశోభూషణమని నిశ్చయముచేసెను. ఆ తర్వాత నొకనాడు ప్రభువు బహుసంతోషపడి యుండేటప్పుడు యీ ప్రబంధమును తీసికొనిపోయి కచ్చేరీలో ప్రభువుచేతికిచ్చెను. ఆ తర్వాత ప్రభువు ఆ పుస్తకముతీసికొని నరసింహశాస్త్రుర్లుకు తొమ్మిదిఅంబారీలు పన్నెండుహాయ రత్నములు, ముత్యాలపల్లకి, లక్షవరహాలున్ను పన్నెండు వేలవరహాలుమొత్తే జాగీరులున్ను యిచ్చినాడు. తరువాత ఆ ప్రబంధమును అనేకమందిశిష్యులకు పాఠము చెప్పినాడు. అందరున్ను ఈ నాటకమును నేర్చుకొని సుఖంగాఉండిరి.

---

1. ఈ గ్రంథమముద్రితము, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున R, 731. అను సంఖ్యతోనున్నది

ఈ రాజు ప్రభుత్వము చేస్తూఉండేటప్పుడు నిత్యమొకగజదానమున్ను, పది గోదానములున్ను విద్వాంసులకు ఇచ్చుచు వచ్చినవాడాయెను. గజదానమునకు వేయివరహాలుదక్షిణ. గోదానమునకు నూటపదహారు వరహాలుదక్షిణ. ఈప్రకారము బ్రాహ్మణులకిచ్చుచుండెను.

హాలాస్యమాహాత్మ్యము నంజరాజుకృతము. గ్రంథవిషయము

ప్రారంభము

కైలాసనగవర్ణన – సూతమహామునిని ఋషీశ్వరులు ముఖ్యమైన శివస్థలమాహాత్మ్య మెఱింగింపుమని కోరుట. అగస్త్యసంహితయని దీనికి నామాంతరము గలదని హాలాస్యమాహాత్మ్యమును గూర్చి యెఱుక పఱచుట. స్కాందంబాఱు సంహితతో గూడిన నందేబది ఖండమ్ములు బొదలు. అవి 1. సనత్కుమార సంహిత 2. సూతసంహిత 3. శంకర సంహిత. చతుర్వేదసారము - దీనికే అగస్త్యసంహిత యని నామాంతరము.

గ్రంథాంతము

పుణ్యప్రపంచంబగు యీ ప్రశ్నాధ్యాయంబు స్వస్థచిత్తుండై వినిన యతండు గంగాస్నాన ఫలంబుచెంది సమస్తపాప పదమ్ములవలన విముక్తుండగు. గద్యము: ఇది శ్రీ భారద్వాజగోత్రాభిరామ ఋక్శాఖానువర్తిమహీశూర సేనాధిపతి కళువెదొడ్డ మహీపాల పౌత్ర వీరరాజపుత్ర విద్వజ్జన కల్పభూజ నంజరాజ ప్రణీతంబైన స్కాందోక్తంబును యగస్త్య సంహితా ప్రతిపాదకంబునగు హాలాస్య మాహాత్మ్యంబునందు ప్రశ్నవిధి యనునది ప్రథమాధ్యాయము.

ఇందు శివుని యఱువదినాలుగు లీలలు వర్ణితములైనవి. అవి యీ గ్రంథమున 20, 21 పుటలలో తెలుపఁబడినవి. గాన ప్రత్యేకముగ తెలుపఁబడలేదు.

ఫలశ్రుతి

ఓయిమునిశ్రేష్ఠులారా! మీరాదియందు శ్రేష్ఠంబగు లింగంబును అద్భుతంబగు తీర్థంబును యుత్తమంబగు శివక్షేత్ర మహిమంబును నెఱిం గించితి. సకలజగమ్ములు గష్ట బతిక్రమింతురు గాక! ఎల్లవారు భద్రమ్ములుం బొందనిమ్ము. అందఱు సద్గతిం బొందుదురు గాక! సమస్తమైన వారికి శ్రేయస్సు గాకమ్మనుచుం బ్రార్థించినవాడై సర్వజ్ఞుండైన సూతపౌరాణికుండు శంభు భక్తాదిమునిశ్రేష్ఠుల కృపాదృష్టిచేత నను గ్రహించినవాఁడై శివధ్యానపరుండై యుండె"

భాషావ్యవస్థ

దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలసిన కృతులయందలి భాష సలక్షణముగాదనియు, నాంధ్ర వ్యాకరణ నియమముల నుల్లం ఘించి, విశృంఖలముగా భాషను వాడిరనియు, నీవఱకు విమర్శకు లందఱును వ్రాసియున్నారు. కాని, ప్రాచీన కాలమునుండి పరంపరా యాతముగా వచ్చుచున్న మన భాషాసంప్రదాయములను బరిశీలించిన నవి రెండువిధములుగా గోచరించును. ఒకటి నన్నయభట్టారక భాషా రచనా సంప్రదాయము. ఇది సుసంస్కృతమైన భాష. దీనిని మార్గ సంప్రదాయమని చెప్పవచ్చును. రెండవది నన్నెచోడ పాల్కురికి సోమనాథాది శివకవులచే ప్రతిపాదితమైన భాషారచనా సంప్రదాయము. దీనిని దేశియని చెప్పవచ్చును. ఈ దేశి సంప్రదాయమున, లక్షణములు మార్గపద్ధతికన్న విలక్షణములై యుండును. కారణమేమనఁగా, తెనుగు భాషలో వ్యాకరణములు వ్రాసిన లాక్షణికులందఱు, నన్నయభట్టారక భాషాసంప్రదాయము ననుసరించియే వ్రాసిరి. కాబట్టి యట్టి వ్యాకరణ ముల ననుసరించి, శివకవుల గ్రంథములఁ బరిశీలించిన నవి వ్యాకరణ విరుద్ధములగుటనే గన్పట్టును. కాని, కాలక్రమమున కొంద ఱుత్తరాంధ్ర కవులు నట్టి ప్రయోగములు కావించిరి. అట్టివి ప్రాచీన భాషాలక్షణ ములకు సరిపోకపోవుటచే, నర్వాచీన లాక్షణికులిట్టి విరుద్ధప్రయోగ ములకు గతికల్పింపవలసి వచ్చెను. శివకవుల గ్రంథములామూలాగ్రముగఁ

పరిశీలించిన నవ్యాంధ్ర ప్రయోగకర్తలు చేసిన ప్రయోగములను సంతక్షు చాలకాలమునకు ముందే పండితులు వానిని లాక్షణికముగా సంగీకరించి రని తెల్లమగును. ప్రసిద్ధముగా ప్రచారముగా నుండెడి దేశభాషా సంప్రదాయమును విస్మరించి, మార్గసంప్రదాయము ననుసరించుటచేతనే మన భాషావిమర్శన నిట్టి యవ్యవస్థకు సహాయకారి పాల్పడినది.

ప్రస్తుతము దక్షిణాంధ్ర కృతులలో లక్షణవిరుద్ధములని విమర్శకు లెత్తిచూపినవానికి ప్రాచీన ప్రయోగములు చూపుచున్నాను.

సంధి.

౧. అత్వసంధి విజయవిలాసము.

తేనెలంత - ఈ బిడారు. (1 - 195) ఇచట తేనెల యంత - ఈ బిడయారు అని యుండవలెను. అట్లున్న గణభంగము.

చీరెల్ల = చీర + ఎల్ల - బసవపురాణము. పాల్కురికి సోమనాథుడు పుట. ౨౪

కోకమిన్న = కోక + అమిన్న - ,, ౧౧౪

ప్రాంతప్పు = ప్రాంత + అప్పు - ,, ౧౩౩

దుగ్గళవ్వనియె = దుగ్గళవ్వ + అనియె ,, ౧౧౧

౨. ఇత్వసంధి.

బరితి + అనున్ = బంతనున్ - విజ. వి. ౧. ౫౯

బంతి + ఇది — బాతిటి - ,, ౨. ౧౦౭

మఱంది + ఇంత = మఱదింత - ,, ౩. ౧౭౦

బగిలి + ఏడ బగితేడ — పా. సో. బసవపురాణము. పుట. ౨౩౭

కాకి + అఱవులు — కాకఱవులు ,, ౧౧౨

తిత్తి + ఒలిచి — తిత్తొలిచి ,, పండితా. ౧. ౯౧౭

౩. క్త్వార్థకసంధి.

అడిగి + ఇచ్చునో — అడిగిచ్చునో విజ. వి. ౧. ౫౯

అనవలసి + అంటి — అనవలసంటి ,, ౧. ౧౯౧

చూపి + ఇటు — చూపిటు

తెలిచి + ఉండుము — తెలిచుండుము జస. ౩౧ పు.
కూడి + ఉండు — కలిగుండు }
కలిగి + ఉండు — కూడుండు } ,, ౧౬౫ పు.
ఎగిరి + ఆడువారు — ఎగిరాడువారు పండి ౧. ౧౯౦

౪. ఉదంతమగు కుషష్ఠియందు నగాగరాము.

వాదుకు — వాదునకు యని యుండవలెను. విజవి. ౧, ౧౩౪
సిగ్గుకు — సిగ్గునకు ,, ,, ,, ౨. ౩౦
మంతుకు— మంతునకు ,, ,, ,, ౨. ౭౮
కొనుకు...........నన్నెచోడని కుమారసంభవము ౭. ౧౬
నభముకెగయు.... ,, ౯. ౭౩

దీనికి శ్రీ నాథాధి మహాకవుల ప్రయోగములులు గలవు.

౫. షష్ఠీసమాసమున నుదంతమునకు నజాదిపదము పరమైనప్పుడును గాగమురాము.

తెన్నని యన్నన్న — తెన్నని యన్ననన్న యని యుండవలెను విజవి ౧. ౧౪౭
కూడటకులు — కూడు + అడుకులు కూడు నడుకులు కాలేదు బస. ౭౧ పు.
జిల్లెడాకులు — జిల్లెడు + ఆకులు జిల్లెడు నాకులుకాలేదు. ,, ౭౭ పు.

౬. స్వరలోపము.

ఎగ్గి — ఎఱిగి యనుటకు విజవి. ౨. ౧౪౭
చాల్నిలుఁడు — చాలునిలుఁడు అనుటకు ౩. ౬౧.
ఎగ్గి బసవు. ౭.
కన్నెగ్గి ,, ౭.
తెల్లిదియు — తెల్లి + ఇదియు ,, పండి. ౨. ౪౦౦
(ఇత్వ, ద్విత్వలోపములు)

౭. సంస్కృతాంధ్ర మిశ్రసమాసములు.

[1]దినచల్వ — విజవి. ౨. ౧౪౪
ఇతరవేల్పులు — బసవు. ౨౦౧
అధమపాటులు — పండి. ౧. ౧౩౧

---

1. దీనిని దుష్టసమాసమని వే. వేంకటరాయ శాస్త్రులవారు, విజవి పీఠి 6, ఇట్టివి వైరిసమాసములుగావు, ప్రాచీన లాక్షణికుల ననుసరించి యివిసరియైనవి, చూడుఁడు. నా వ్యాసము బసవపురాణ ప్రయోగాలసమర్థన. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక వికారియుగాది. (1959)

౮. ఆత్మనేపదమున ననుప్రయుక్తమగు 'కొని'కి 'కా' వచ్చుట (కొను ధాతువు క్త్వార్థకరూపము)

యనుదానికి 'క' వచ్చుట.

పట్టుకొని – పట్టుక పుచ్చుకొని పుచ్చుక

తెచ్చుక — విజ. ౧. ౬౪

ఊదుక — ,, ౧. ౧౭౪

తప్పించుక — ,, ౧. ౧౬౫

కట్టుక — ,, ౩. ౧౪౪

ఎత్తుక — భాస్కర రామాయణము. ,, ౧. ౩౧

కూడుక — పద్మపురాణము. ,, ౧. ౧౦౧

సంధించుక — ,, ౩. ౭౧

కూడుక — అనంతుని ఛందస్సు

తప్పించుక — తప్పించుక తిరుగువాడె ధన్యుఁడు సుమతీ!

(సుమతీశతకము)

ఇట్టివి చాలఁగలవు.

దక్షిణాంధ్ర కృతులలో ధారాళముగా వ్యవహారిక భాషా పదములు, రూపములు - వరించేవేళ, చూచేవు, అయినా మొదలగునవి మస్తు, వజీరు, అవుత్‌నా, బంగళా మొదలగు నన్య భాషాపదములు ప్రయుక్తములైనవి. ఆ వాఙ్మయమున ప్రత్యేక విశిష్టత గడించిన నాటకములయందు పాత్రోచితముగ వ్యవహారిక భాష సంభాషణలలో ప్రయుక్తమగుటయు, నిట్టి రచనలకు దోహదము కలిగించి యుండవచ్చును. విశేషమేమనఁగా నాటక సంభాషణలయందు పాత్రోచితభాష తెనుగుననేగాక సంస్కృతమున, స్థానికమగు ద్రావిడ భాషయందుఁ గ్వాచిత్కముగ కన్నడమున గలవు. మహారాష్ట్రరాజ పరిపాలన ప్రారంభమైన వెనుక నాటకరచనలలో మహారాష్ట్రభాషకూడ ప్రయుక్తమైనది. ఆయాభాష లేవిధముగ బ్రయుక్తమైనవి యీ క్రింది యుదాహరణములను బట్టి గ్రహింపవచ్చును.

సంస్కృతము.

చిట్టాబళ్ల సోమయాజులు - మాట. అహోసభ్యాః అలమేతైః కవిత్వప్రసంగైః శాస్త్రప్రసంగః కవేరుచ్చాటన మంత్రసః। రే గోవింద భట్ట శ్రూయతాంమయా తర్క-ప్రసంగః క్రియతే। త్వయాక్షిప్యతాం.

అనన్యథా సిద్ధనియత పూర్వభావిత్వం కారణత్వం

గోవిందభట్టు :- అన్యనథా సిద్ధనియత పూర్వభావిత్వం కారణత్వమితి కిమర్థముచ్యతే! పూర్వభావిత్వం కారణత్వ మిత్యేవాలం.

చిట్టాబః- హేశ్రూయతాం ఘటాదికార్యం ప్రతిదైవాదాగతస్య రాసభస్య పూర్వభావిత్వమస్త్యేవ. రాసభః కారణంవా!

గోవిందభట్టు - గర్దభం కిముదాహరణముచ్యతే।

సోమయాజులు - ఏవం వృథాకత్థనేన త్వమేవగర్దభః

గోవిందభట్టు - ఏవం వృథాకత్థనేన త్వశునకః

సోమయాజులు - త్వం శూకరః

విప్రనారాయణ చరిత్రనుండి

విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవినిఁజూచి

హేతరుణి! కిమేతదత్రాగమనం! కిమావాసస్థానం కింభవదీయం నామధేయమ్? కాషాయాంశుకాది విశేషధారణం కింకారణమ్! కిమేతా దృశదీనతయా? మయాయాదవశశాంక కింకరేణ తవకింకరణీయం తావకీనం కథయవృత్తాంతమఖిలమ్.

దేవదేవి ఆకర్ణయమాని జనవరేణ్య! దేవదేవీనామ్యాహం దేవదాసీలోభాదిదుర్గుణ సమేతాం మాతరం విహాయవైరాగ్యేణ సమాగత్య భవద్దివ్య సందర్శనం లబ్ధ్వాస్వామినాం చరణారవింద సేవాం కరోమి కరుణాకటాక్ష వీక్షణేన పరిరక్షణం కర్తవ్యమ్.

కన్నడము

ఇది క్వాచిత్కముగ నుపయుక్తమైనది.

శహాజీ రతికల్యాణ నాటకము (పుట 69)

గేయము

బసవయ్యా నిన్న-పనగిగె జేరగెవను
వశనానిగం దసరాగ కోడునన గె
హల్లూ నీరగను - పుష్ప ఆవనుగ గె
కోట్లై యాగినిన - కోరను నాసలహు.

(రఘునాథాభ్యుదయము నుండి)

కస్తూరిమాట - ఎనయ్యా రంగయ్యా ధర్మాసనద మొదలాద వెక్క-సముఖదల్లి హేళిదెల్ల రాణువెలి అవరవరు హిడిదలంద పరిధానవ హేళి బేడాయందు నినగె అవరవరు ప్రియ హేళిద్దు నానరియెనే.

అట్టవణరంగయ - నేనేను బల్లెయయ్యా. అంథాప్డె ఉంటాదరె తూపిసు. యేను బగులు తిద్దియ.

అరవభాష - నాయకరాజులు పాలించినది ద్రవిడ దేశమగుటచేత రాజభాష తెలుఁగేయైనను ప్రజావ్యవహారములో స్థానికమగు ద్రవిడ భాషయే యుండెడిది. అందుచేత రాజకీయ వ్యవహారములు, మణియము, లెక్కలు, సంభాషణ అరవములోనే జరిగెడివి. నాయకరాజుల కాలమున నాటకకృతులలో నరవమచ్చటచ్చట వాడఁబడినది.

రఘునాథాభ్యుదయము నుండి :—

చిదంబరనాథ మొదలారి :- సముఖత్తిల నీంగ శేన్ అడిచ్చిపడ్డీర్ ఎల్లాంక్ రక్కళ్ చిత్తమరియుం సుమ్మాయిరుంగో

విప్రనారాయణ చరిత్రనుండి

పూజారి - ఓహోహో! యిదెన్నడా! యిదెన్నడా! పంచపాత్రంగళిలే వారు పొన్నుకిణ్ణి కాణోం. హోసంబందుదే. అడ కూరత్తాళ్ వాళే!

కూర - అడియేన్

పూ - అడ యెంబరుమాన్!

ఎం - అడియేన్

పూ - అడ పరాంకుశా!

పరా - అడియేన్

పూ - సన్నిధియిలే వొరుపొన్ను కిణ్ణం యేన్ కాణోం. యిదెన్న పిళ్ళాయి ?

సరా - ఇదెన్నమయ్యా ! నమ్మై కేళ్ కుృ రీర్. నాంగళెల్లాం దేవరీర్ ఫిరఫే అనోగ్నవందోం

పూ - ఆనాక యిండైక్కు పంచపాత్రంగళ్ శుద్ధిపణ్ణినవరార్ ?

పిళ్ళాయి - ఉమ్మైత్తవిర నాంగళేన్న తిరుక్కాప్పు పూట్టువాంగినోమా కిణ్ణంగళై తొట్టమో నమ్మై కేళ్ ప్పానేన్ యిండైక్కు పుమ్మడయ వరిశైయుండ్రో

పూ - అమాం అప్పడి శెల్లుంపిళ్ళాయి నమ్మడయ మేతేదానే శొగ్గత్తినీర్ గళ్ అనాలే ఉంగళై కేళ్కు కార్యమెన్న యిన్నైరత్తిర్కు తిరువారాధనం సంక్షేపమాకప్పణ్ణువోం

మహారాష్ట్రరాజుల పాలనలో, నరవము వ్యవహారమున నున్నను, వారికృతులలో వారిమాతృభాషయైన మహారాష్ట్రభాష కానవచ్చును.

మహారాష్ట్రభాష

చంద్రశేఖర విలాసమున దరువు - మహారాష్ట్రాంధ్ర మిశ్రమము.

అంతాతాగితె అబ్బాయ తాలి తాలి తాలెల్లెలో
మీరు మాతెరులు మేము మిాబిరలం
బిరలుంతరులుం గూడుకొని ఆడవారితల్లి ఆడినమ్మ
గోకుడుపకల్లినో వొక్కమం కొండాడాయో
తాలి తాలి తాలెల్లెలో - తాలి తాలి తాలి తాలెల్లో

దరువు - హెనుబాణు మేరబిమేరుడా అకదిల్లి జాణుమేరె బెమేరుడ అల్లకు జాణుమెరచిమేరుడ అకదిల్లి జాణురబిమేరుడ. త్యాగరాజవినోద చిత్ర ప్రబంధము అను నాటకమున మహారాష్ట్రభాష హెచ్చుగా వాడఁబడి యున్నది.

పాత్రోచిత భాష

నాటకములలో సంభాషణములయందు పాత్రోచితభాష వాడఁబడుటచేత వా కాలమున బ్రాహ్మణాది నానావర్ణములవారును, స్త్రీలును నేవిధముగా మాటలాడుకొనుచుండిరో తెలుసుకొనుటకు చక్కటి యవకాశము లభించుచున్నది.

విద్వాంసుల సంభాషణ (మన్నారు హాస సోమాసముద్రం)

మల్లుభట్టు - అవునోయి: యెవ్వరైనా [illegible] యిట్లావలె భ్రమనుకొనునా! భగవద్గీతాధర్మము [illegible] యింత వలె చెప్పుచున్నావోయి?

ఇంకొక పండితుడు - వజ్రమంత మల్లుభట్టుగారు గోసాయి అనే అట్టు ఆయునా నా బ్రదుకు.

మల్లుమట్టు - యిషువంటి బ్రహ్మిష్ఠో బ్రహ్మకొదును గోసాయి అన వచ్చునా.

ఇంకొక - వోరి! నీవలె వుభయతో బట్టి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోక వుంటివట రా

మల్లు - వోరీ నీవుపుట్టి మూండాయిత్తారాలులే నిన్నటి సుమపడవు నావంటి యోగ్యుణ్ణిచూచి యేమి వద రేవురా శునకంవలె పాదరక్షలుతీసి రెండు ప్రహారింతు చేమో.

జోస్యుల సంభాషణ ఈ గ్రంథమున చూడదగును. 13 - 17 పుటలలో

పురోహితుల సంభాషణ ,,

ముత్తైదువుల ,, ,,

గొల్లలమాటలు - ఒరే! ఒరే! దీన్నిపారేసి మనమున్నవరం యిక్కడ పండుగ సేతాం.

గొల్లలభాష - ఒరే ఒరే చిన్నెంక! ఒరే ఒరే పెద్దెంక! ఒరే ఒరే

ఒకడు - నూక! ఒరే గుడ్డిబొమ్మ! ఒరే అమాసపెద్దు!. ఒరే మాంచాకతిమ్మ! ఒరే గంగ! మన కిచ్చమ్మకు వచ్చిన గాచారం తీరెనే మనకాయిసారం వద్దురారోరి.

మఱొకడు - కిచ్చమ్మగు ఏంగాచారం వచ్చెరా

మఱొకడు - మఱి నువ్వేడ నుంటివంట

మల్లోకఁడు - ఒరే! నేనే పొనపొనపోనా కోడెమ్మగుంటకాడ గొఱ్ఱెల
మంద యుండదే ఆగొఱ్ఱెలమందకాడ ఒక గుడ్డిమానిసి
మరకపోతా వుండగా ఆలంటా చుస్తూఉంటిరా!

పై రీతిగా దక్షిణాంధ్ర నాటకరచనలలో చైతన్యము, తొణికిస లాడుచుండును. ఇవి నాటకరంగమున రసస్ఫూర్తి గలిగి ప్రేక్షకులను నపారముగ రంజింపఁ జేసినవనుటలో సందేహములేదు. ఇంకొక విషయము గూడ నీ సందర్భమున చెప్పవలసి యున్నది. పద్యకృతుల యందలి భాషనుగూర్చి విమర్శించినట్లుగా తంజావూరి నాటకములయందలి భాషను మనము పరిశీలింపవలయును.

నాయకరాజులు పాలించిన దేశమున స్థానికమైనది యరవభాషయే యైనను, వారు తెనుఁగును రాజభాషగా చేసినట్లు వారి శాసనములు తెలుపుచున్నవి. తంజావూరి నాయకరాజులు తెలుఁగుభాషలో శాసనములు వేయింపలేదు. విజయరాఘవనాయకుఁడు, వలాందా వారికిచ్చిన నమ్మిక శాసనము (వెండితేకుపైనున్నది) తెనుఁగుభాషలోనున్నది. దానిని నీ గ్రంథమున చివఱ నిచ్చియున్నాను. నాయకులవెనుక పాలనచేసిన మహారాష్ట్ర రాజులును తెలుగు భాషనే రాజభాషగా నొనర్చిరి. ఈ విషయమున మధురనాయకులను మనము హెచ్చుగా మెచ్చుకొనవలసి యున్నది. వారుచాల తెలుఁగు శాసనములను వెలయించిరి. వారి శాసనములలో చేవ్రాలు స్పష్టముగా తెలుగు పరిపాటిననుసరించి "విశ్వనాథ నాయునయ్యవ్రాలు." విజయరంగ చొక్కనాథ నాయునయ్యవ్రాలు "అని యుండును, వీరి శాసనములు రెండు గ్రంథాంతమునను దాహరింపఁబడియున్నవి. ఈ శాసనములన్నింటిని క్రోడీకరించి ప్రకటింపవలసియున్నది. పుదుకోట రాజులు వేయించిన శాసనములలో నొకటి మాత్రమే తెలుఁగు భాషలోనున్నది. ఇక మైసూరి పరిపాలకులును, వారి సామంతులును తెలుఁగుభాషలో వెలయించిన శాసనములు, పందల కొలదిగాయున్నవి. ఇవియును వేఱుగా ప్రకటితములుకాలేదు.

ఇక శాసనములయందలి భాషయంతయు వ్యావహారిక భాష. శాసనములు సర్వప్రజానీకమునకు తెలియవలసినవిగాన నవి యెప్పుడును ప్రజావ్యవహార భాషలోనుండును. కాబట్టి దక్షిణదేశమున నవఁగా ద్రావిడ, కర్ణాటక దేశములనలభ్యమైన తెలుఁగు శాసనములన్నియు ప్రకటితములైన నవి తెలుఁగుభాషా పరిణామమును తెలుసుకొనుట కెంతయేని యుపకరించును. ఇట్లు శాసనములేకాక ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు, వ్యావహారిక భాషలోనే జరుగుచుండెడివి. అందుల కుదాహరణములుగా, తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున వ్రాయబడిన యుత్తరములను మూడింటి నిందు ప్రకటించుచున్నాను.

[1]అమరసింహుఁడు శంకరాచార్యుల వారికి వ్రాసినది.

"త్మముఖ్యశిష్యులైన శ్రీమదమరసింహ్మ భూపాలకులు ఆన్కే-దండవత్ప్రణామములుచేసి శాయంగల విజ్ఞాపనములు శ్రీవారు చెన్నపట్టప్రదేశాన్కి- వెళ్లి చాలాదినములాయను గన్క-శ్రీవారి చరణారవింద్ద దర్శనా పేక్ష చాలవున్నదిగన్క- అచ్చటి ప్రదేశపు సంచారం శ్రీఘ్రంగాచేసుకొని ఆషాడ శుధపౌర్ణమి యీవలలో కుంభకోణప్రదేశానికి వచ్చి చేరితె చాలా సంతోషంగ్గా వుండును. హరిభట్టు ధవలీకర్ అనే బ్రాహ్మణుడ్కి-ని కొంచ్చెం అపవాదం వచ్చింది త్మసముఖానికి విశదంగ్గా శృతమైవుండునుగద. ఆ బ్రాహ్మడు ధర్మశాస్త్ర విధాయకుడు గన్క-వారి బంధువులు మరిన్ని వుండే బ్రాహ్మణులు నగరి వారివద్ద వచ్చి చాల అర్జుచేసిరిగన్క- మనకున్ను ఆబ్రాహ్మణ్ణి పునీతుడు శాయవలెనని శ్రీవారి సముఖాన్ని విజ్ఞాపనము వ్రాసుకొన్నది. హరిభట్టు చెన్నపట్టణములో వున్నాడు. అతడు శ్రీవారి సముఖాన్క- వచ్చును. వాడి యందు శ్రీవారు దయచేసి ప్రాయశ్చిత్త రూపంగా రేమైనా చేయించ్చివారిని పునీతుడుగా శాయతగ్గది. యీకార్యంనిమిత్య మనవక్కీ-లు త్రియంబక సంభాజీ బావావారు శ్రీవారి సన్నిధానమందు విజ్ఞాపనము చేస్తురు. ఆలాగున దయచేసి శాయతగ్గది.

వుదుచ్చేరి నవాబు ఆమరసింహా మహారాజునకు వ్రాసిన జాబు

"షహామతు అవాలిమర్త బతుషవుకతు వమాఫీమంజిలతు మలాజా మెహరుబాన్ మెుకర్రం మెుకలీసాన్ మహారాజ అమరసింహ్మరాజే సల్లమల్లాహుతాలా

---

1. ఈ అమరసింహుఁడు క్రీ. శ. 1797-1798, సంవత్సరమున తంజావూరి నేలిన మహారాష్ట్రరాజు తులజాజీ సోదరుఁడు. రెండవ జాబుకూడ నీతనికి సంబంధించినది.

మేమున్నూ ఖుషీని వున్నాము మీఖుశాలినామా హామేశా వ్రాయించ్చి పంప్పింస్తూ రావలెను. త॥ విలాయితీ హుకుంప్రకారం పుదుచేరినగయిరా యీప్రదేశాలను ప్రాంసువారి తాలూకాలును మంమ్నునూ గవునరుహోదా మొకర్రరు చేసి రవాణా చేసినారు గనుక యిక్కడ దాఖలు అయినాము పూర్వ పూర్వంనుంచ్చి ప్రాంసు సర్కాంన్ను త్మసంస్థానానకున్ను నడచుకొని వస్తూవుంన్నదోస్తీ యత్తీపాకు దినేదినే మాదినముల యందు అధిక అభివృద్ధి కాగలందుకు మావల్లనయ్ను ప్రయత్నములు చేసి మీస్నేహం సంపాదించ్చవలెనని మామనస్సున పూర్తిగా వున్నది. త్మ అంతఃకరణములోనున్ను అదేమేరకు వున్నదనే అభిప్రాయంమాకు ముందుగావున్న గవునరు గారి వుత్తర ప్రత్యుత్తరాల వల్లను మాకుబాగా తెలిసి అధికసంతోషగా వున్న మొదలయ్ను అభిప్రాయములు శేతురాయలు త్మకు తెలిపింఛ్చగన్కు జ్యాదావ్రాయగలదియేమి వున్నది. హామేషామీఖయి రాఫీయతు సమాచారలు వినకోరివున్నాము. ఖాతీర్కు తేవలెను.

ఒక వేశ్యవ్రాసినది

అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకులయ్ను మహారాజ ఛత్రపతివారి పాదపద్మములకు పుష్పగంధ కస్తూరి పంన్నీరు పరిశాదుల చాతపూజా చాయబడిన షునంట్టి పాదపద్మములకు ૭

విన్నపములు-శేవకురాలు వెంక్కటరాఘువు నిరంత్తరమున్ను అనేక సాష్టాంగ దంణ్నములుబెట్టి శాయంగల విజ్ఞాపనములు॥ తర్వా॥ సముఖానను శెలవుతీస్కుని కటాక్షతీక్షణం చొప్పునను యిల్లు ప్రవేశించ్చినాము. సముఖమున శెలవుతీస్కుని బయలుదేరిన నాటనుంచ్చి దివ్యపాదారవిందముల మీద అచంచ్చల ప్రతిభక్తి జ్ఞానమే కాని యితరములేదు. అది అట్లావుండగా సముఖ చేసినషువంటి మేలుంన్నూ ఆదరణానున్ను యిది నాశరీరంమున వున్నమట్టుకు మరవవలస్నిది లేదు. అది యెట్లాగంటె చంద్రుణ్ణి యడబాశ్నికలువలు యేరీతునవుండునో ఆటువలెనే సూర్యుణ్ణి యడబాశ్నికమలములు యేరీతున వుండునో ఆటువలెనే దీనత్వాంన్ని జెంద్ధి వుంన్నాను. ఇంతటికింన్ని తమపాదారవింద్ద దర్శనంవల్లను నాకుస్కల పాపవిమోచనం అయినద్కి అక్కడనుంచి వచ్చిన నాటనుంచ్చి సముఖమందున్న కొలువు మనస్సుకు కోరుతున్నాను గాని మరికఖటిలేదు. యేదినాన్ను అయ్ను శీఘ్రముగ సముఖమంద్ను పావచాయంగలందుకు వచ్చి చేరుతుంన్నాను పదివేల కోట్లదంణ్నములు.

సీ. వృషమంతి యేమేమొ వ్రూగక చింత్రింప్తు
చింత్రించ్చినాలోన చిన్నంబగేను
చిన్నబోయి యొకింత సేపు తెల్వ్యగనుంప్తు
తెలిసిన్యాదను మిమ్ముగలవునచ్చు
తలచినంతనెవచ్చి నిలిచి నట్లనెగేను
తోచినేగ్గునలేచి బూటు
బూచివేగమె బాగబూచి కౌంగిటగ్రప్తు
గ్రచ్చి కౌగిటలేక ఇచ్చునోప్తు
గీ. ఇచ్చునోర్చియు తపియింప్తు ఇశలనింప్తు
సఖులగద్దింప్తు తెగునయోబరి తలంప్తు
నీమమనసింప్తు అంత్రె నంన్నియు శమింప్తు
భవ్యగుణహారి ఇనాగోపాలశౌరి

దాక్షిణాత్యసాహిత్యము - సాంఘికవ్యవస్థ

బ్రాహ్మణ ప్రభావము :

తంజాపురాంధ్ర సాహిత్యమున మనకుఁగానవచ్చు విశిష్టసంప్రదాయములలో బ్రాహ్మణప్రభావము; అన్నదానము అను నీరెండును ప్రశంసనీయములైనవి. ప్రాచీన వైదికమత సాంఘికవ్యవస్థ సడలిన యీ కాలములో నిట్టి సాహితీ సంప్రదాయములు హాస్యాస్పదములుగా గానవచ్చును. కాని యాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో, బ్రాహ్మణ ప్రభావమును, అన్నదానమును వర్ణించు నట్టి ఘట్టము వేఱొకచోట నింతవిశదముగాఁగానరాదు-నన్నయభట్టారకుఁడాంధ్ర మహాభారత భాగమున సంస్కృతమూలమున లేని వైదికమత సంప్రదాయములు, బ్రాహ్మణ మాహాత్మ్యము నచ్చటచ్చట సూచించినను, ప్రత్యేకముగ, తత్ప్రేమణమును గూర్చి, వర్ణనలేదు-ఇక నన్నదానము, ప్రాచీనకావ్యములలో దానప్రశంసన సందర్భముననే వర్ణితమగునుగాని ప్రత్యేకముగ వర్ణితము కాదు-కావున నీరెండింటి యందీ దక్షిణదేశీయ వాఙ్మయ మగ్రస్థానము వహించినది.

---

1. ఈ ఛత్రపతి తంజావూరి నేలిన శరభజి మహారాష్ట్ర రాజు శివాజీ. ఇతడు క్రీ. శ. 1833 నుండి 1855 వఱకు నేలెను.

తంజావూరి నాయకులు విశిష్టాద్వైత మతముననుసరించిన వైష్ణవ సార్వభౌములు, అయిన పరమతసహనము గలవారు, విశేషించి బ్రాహ్మణ భక్తులు-ఇది వారిగ్రంథములయందంతటను గలదు.

రఘునాథనాయకుఁడు. ఈతని బ్రాహ్మణ భక్తిని, పోషణను గూర్చి చేమకూర వెంకటకవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"సీ. రత్నాకరాంతోర్వరా విహారుండాట నగ్రహారములసంఖ్యముగ జేసె"

గీ. అతఁడు ప్రభుమాత్రుఁడే బహుళాగ్రహార
నిత్యసత్యమహాదాన నికరపోషి
తాహిచమాలనేతు ద్విజాభిగీర్ణ
పుణ్యవిభవుండు, రఘునాథ భూవిభుండు (విజవి. ౧ ౬ -౨౩.)

చ. త్రికరణశుద్ధి నచ్యుతుని శ్రీరఘునాథనృపాలు వైఖరిన్
సకల మహీసురావళికి సత్రము లెప్పుడు పెట్టలేఁడకా

యొకదార, యందు లెక్కవిని

"యొకొక్కనాటికి యింత రొక్కమింతకుఁదెగసాగసా
యనకతాముదమందినఁ జాలు సెమ్మదిన్" ౧ - ౨౪

"అమృషోక్తి ధర్మజానంత వాఁడౌ సెకా
యునత్త్రిఖ్యాతి నంతవాఁడె
దయాదృకథు శేష ధాత్రీమరున్నిస్స్వతా. ౨ - ౨౦౯

(దయాదృక=కరుణగల చూపుచేత ధుత—పోగొట్టఁబడిన అశేషధాత్రీ మరుత్ = సమస్తమైన బ్రాహ్మణులయొక్క నిస్స్వతా. దారిద్ర్యము గలవాఁడా. అనఁగా బ్రాహ్మణులలో దారిద్ర్యము" అను మాట లేకుండ చేసిన వాఁడని తాత్పర్యము.

అన్నదాన మహత్త్వము

రఘునాథుఁడు ప్రతిదినములకు భూసురులకు సకుటుంబముగ నన్న దానము చేసెడు వాఁడని యగ్రహారములు, నిఖిలిత వాఁడని విజయరాఘవ నాయకుఁ డిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"ద్వి. శతసహస్రాధిక సంఖ్యాక విప్ర
సతతాన్నదాన దీక్షాధురంధరుండు."

"ద్వి. అవనిఁజంపక వర్ణి కాపినాకమున
వివిధాగ్రహారముల్ వెలయించు మేటి"

రంగాజమ్మ మన్నారు దాసవిలాస ప్రబంధమున నిట్లు చెప్పినది.

"సీ. దినమొక్కలక్ష భూదేవతోత్తములకు
సత్రంబుఁ బెట్టుఁబో స్వామిక్రమను."

ఇంతయేల? రఘునాథుఁడే తన వాల్మీకి చరిత్ర గద్యలో నిట్లుచెప్పుకొని యున్నాఁడు.

"నిరతాపార తాన్నసత్ర సంతోషిత ప్రతిదివస పంచాశత్ సహస్ర భూసుర బహుపారావర్తిత, మహాదానస్త్రైభవావర్తిత భూసుర నిజనామాంకి తాకళంక వస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహార భూషిత చోళధరామండల"

ఇతరులు, రఘునాథుఁడు లక్షభూసురుల కన్నదానము చేసినట్లు చెప్పిరి. రఘునాథుఁడు తాను మాత్రము "ప్రతిదినము నేఁబదివేల మంది భూసురులకు" అని చెప్పి యున్నాఁడు. ఇచట మనము సమన్వయించుకొట్లనఁగా, ప్రతిదినము రఘునాథుఁ డేఁబదివేలమంది విప్రులకుఁ దక్కువ కాకుండ నన్నదానము చేసెడి వాఁడని యర్థము.

బ్రాహ్మణ పోషణయందు, నన్నదానము నందు తండ్రిని మించిన కొడుకు విజయరాఘవనాయఁకుడు పూతనాహరణ నాటకక ర్తైవారగద్యలో. "ప్రతిదిన బ్రాహ్మణ బహుళ సహస్రాభీష్ట మృష్టాన్న దానదీక్షాధురీణ" అని యున్నది.

చెంగల్వకాళకవి రాజగోపాల విలాసమున నీతని యన్నదాన జనిత కీర్తి యావద్భారత వర్షమున వ్యాపించినదని నీక్రింది సీస పద్యమున వర్ణించి యున్నాఁడు.

సీ. కాశికాపట్టణ ఘంటాపథంబుల
విప్రకోటుల వల్లవినుతిఁగాంచి
రామేశ్వరస్థల రాజమార్గంబుల
బ్రహ్మసంఘము లెన్నఁ బ్రణుతికెక్కి
ద్వారకాయుత పురద్వారసీమలయందు
మహీసురల్ నుతియించ రహివహించి
మధురాపురోత్తమ మధ్యవీథులయందు
వసుధామరస్తుతి వన్నెమీఱి

గీ. నలరునీయన్నయని, వారితాన్నదాన
మక్షిమ భూత భవిద్భావి మహిమహేంద్ర
ముఖులకరుదనిపొగడ దిఙ్ముఖములందు
ఘనతఁజెలువొందు విజయరాఘవ విభుండు

పై దానినింబట్టి తంజావురాన్నదాన మహిమ యాసేతుహిమాచలము మాఱుమ్రోఁగినది.

విజయరాఘవుని కాలమున పురుషోత్తమ దీక్షితుని తంజావూరన్నదాన మహానాటకము" నాయక రాజుల యన్నదాన ప్రశస్తి కాచంద్రార్కము నాంధ్ర సాహిత్యవీథిని నిలిపిన పతాక.

అన్నదాన కార్యము నొకమహా నాటకమున కితివృత్తముగ గ్రహింపఁబడినదనిన నాయకరాజుల కాలమున, నా దానమున కెట్టి ప్రాముఖ్య ముండెడిదో తెలియనగును. కావేరీ వారిపూరముచే ముక్కాఱుఁబండు చోళదేశమునకు రాజధాని తంజావూరు. అది దేశమున కంతటికిని ధాన్యాగారము, ఎల్లప్పుడు సస్యశ్యామలమై యుండుట చేతనే చోళదేశమును రామభద్రాంబయిట్లు వర్ణించినది.

"అస్తిప్రభాభాస్వరతి మాననీయా
చోళావనీశాలివనీనిచోళా
సహ్యాత్మజాపూర సరస్సమీర
సంపర్కపుణ్యా జనతాశరణ్యా"

శాలివిశేషనిర్వహణమున నాయకరాజులు చూపించిన ప్రభావము, తంజావూరిని నిరతాన్నదాన సత్రముగ నిర్వహించిరి, ఆయనను విజయరాఘవ నాయకుని యన్నదాన ప్రశంసను తెల్పునట్టి కథ వినుఁడు.

"విజయరాఘవ నాయకుని కాలములో [1]తంజావూరి నగరి సత్రమున ప్రతిదినముఁ బన్నెండువేల బ్రాహ్మణుల కన్నదానము జరిగెడిది. ఒకరోజు వర్షము అధికమైనది. దేశములో నొక చోటనుండి వేరొక చోటికి రాకపోకలకు నిరోధము కల్పించినది, ధాన్యము తంజావూరిలో పండినను, వానిని పచనము చేయుటకు వంటచెఱకు ముఖ్యముగదా, రాకపోకలకు నష్టంకములు గలుగుటచే వంటచెఱకు వచ్చుటకు వీలులేకుండ నుండెను. వంటలు సాగకపోయినవి. సత్రమధికారులు విజయరాఘవునితో నావృత్తాంతము విన్నవింపఁగా నాతఁడు నగరిలోని ప్రాంతకట్టడములను పగులగొట్టి యందలి కలపను వంటచెట్టియలుగా నుపయోగింపుఁడని యాజ్ఞనిచ్చెను. అట్లు కట్టడములను కొట్టి చేర్చిన కలప మూఁడు దినములకంటె నెచ్చు సరిపోలేదు. మరలసత్రమధికారులు వంట స్థితి గతి తెలిపిరి. విజయరాఘవుఁడు నగరిలోని వస్త్రములన్నింటిని తెప్పించి బజారులోని నూనెకుండలతో తడిపించి. అగ్నిని రగులఁబెట్టించి, అన్నము వండ నాజ్ఞాపించెను, కాని యీతంతు ముగియునప్పటికి కొంతకాలము పట్టుటచే వంట భోజనములు చాల యాలస్యమయ్యెను. అంతవఱకును విజయరాఘవనాయకుఁడు నగరి జనమంతయు, సస్త్రీ యుపవాస ముండిరట!" అన్నదాన విషయమున విజయరాఘవుఁడెంత భక్తిశ్రద్ధలు గలిగి యుండువాఁడో పై కథ తేటపఱచుచున్నది. (తంజావూరి రాజుల చరిత్ర.)

సాంఘిక పురోభివృద్ధికి బ్రాహ్మణులు మూలమని నాయాటి నాయకరాజులు చక్కఁగా గుర్తించిరి. బ్రాహ్మణులా కాలమున, రాజకీ

1. నేఁటికిని, శిథిలమైయున్నను, పెద్దదిగనుండి, వంటలు, భోజనములు సాగుచున్నట్టియింటికి "ఇద్దరి తంజావూరి సత్రం" అని పేరేర్పడినది. ఇది సర్వాంధ్రదేశమున నున్నది. దీనినిబట్టి నాయకరాజుల అన్నదానమహిమ యెంత వ్యాప్తి నొందెనో యూహింపవచ్చును.

యముగా నేవృత్తినవలంబినను, నితర విధములుగా జీవయాత్ర సాగించి నను నిప్పటివలె బ్రాహ్మణ మత ధర్మములను పరిత్యజించి, నామ మాత్ర బ్రాహ్మణులై యుండలేదు. వారే వృత్తినున్నను నిత్యనైమిత్తికకర్మలను విసర్జింపలేదు- "నానాటికి తీసికట్టు నాగంభట్టూ" అన్నట్లుగా నేడు పూర్తిగా వృత్తిలో బ్రాహ్మణధర్మము లేకున్నను ప్రస్తుత కాలమునకు, ముప్పది నలువ దేండ్లకు ముందు, బ్రాహ్మణులు పాశ్చాత్యుల కొలువు చేసినను, పెద్దయుద్యోగులేమి, చిన్న గుమాస్తాలేమి సంధ్యావందనాది నిత్యకృత్యములను విసర్జించిన వారు కారు. కొందఱు లౌకికులైనను, వేషభాషలలో వైదికులట్లనేయుండి బ్రాహ్మణత్వ ముట్టిపడుచున్నట్లుండెడివారు. అట్టిచో సర్వవిధముల బ్రాహ్మణులకు పోషణ జరుగుచున్నప్పుడు, లౌకికులైన బ్రాహ్మణులు తమ విధ్యుక్త ధర్మములను నెఱవేర్చుకొనుచు, అట్టి రాజపోషణకర్హత గడించిన వారనుటలో సందేహములేదు.

రాజగోపాల విలాసమున పంచమాశ్వాసమున రాజశేఖరుఁడను రాజు, బ్రాహ్మణునికి చూపిన కృతఘ్నతవలన రాజ్యమును కోలుపోయి, తిరిగి బ్రాహ్మణుని యాశీస్సుచే రాజ్యమును బడసెను. ఈసందర్భమున కాళయ విరచించిన యీక్రింది పద్యము, నాయక రాజుల కాలమున బ్రాహ్మణ ప్రభావమెంత యుండెడిదో తెలుపును.

సీ. చతురంగబలములై సంరక్షణము సేయు
    బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
ధనధాన్యరాసులై తనుపుసంతతమును
    బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
ప్రాకారము లగాధపరిఖులునై గాచు
    బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
ప్రాసాదములు రత్నభవనంబులై యుండు
    బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
గీ. బ్రాహ్మణులఁ బూజచేసి సద్భక్తితోడ
నన్నపానాదు లొనరఁగూర్చు నవనినేత
నాయురారోగ్య భాగ్యంబులనుభవించు
సత్యమిదినమ్ము నమ్మనాసత్యరూప!

వైదిక కర్మాచరణము,

నాయకరాజులిట్లగ్రహారముల నిచ్చి, యన్నదానముచేసి బ్రాహ్మణులను పోషించుటయే గాక వైదిక కర్మ కలాపమును యథా విధిగా నెఱవేర్చి, పురోహితులకు, భూరి సంభావన లొసంగి పోషించు వారు. వివాహసమయమున సంకల్పములు కూడ, నాయకరాజుల కాల ముల కొన్ని కృతులలో గాన వచ్చుచున్నవి. విజయరాఘవ కల్యాణ మున, మన్నారు దాసవిలాసమున హేమాబ్జనాయికాస్వయం వరమున, వివాహసంకల్పము లుదాహరింపఁబడి యున్నవి. సంకల్పములలో దేశ కాల నిర్దేశముండును గాన, వీనివలన నాయాకృతుల కాల నిర్ణయము చేయుటకు నెంతయో యనుకూలముగనున్నది, చూడుఁడు.

విజయరాఘవ కల్యాణము.

సంకల్పము - శుభేశోభనే ముహూర్తే ఆద్యః బ్రహ్మణః ద్వితీయ పరార్థే, శ్వేతవరాహకల్పే, వైవస్వతమన్వంతరే, కలియుగే ప్రథమపాదే, జంబూద్వీపే, భరతవర్షే, భరతఖండే అస్మిన్వర్త మానే, వ్యావహారిక చాంద్రమానే సౌమ్యనామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ వైశాఖమాసే శుక్లపక్షే ఆద్యశుభ నక్షత్ర, శుభయోగ, శుభకరణ యుక్తాయాం అస్యాంశుభతిథౌ అచ్యుతభూపాల కుమారస్య, విజయరాఘవ భూపాలస్యవివా హాఖ్యం కర్మ కరిష్యమాణ స్తదాదౌ.

పైని నిర్దేశింపఁబడిన కాలము వలన నీ నాటకము. క్రీ. శ. 1669 ఏప్రియలు-21-మే. 7-తేదీలలోపున రచితమైనట్లు స్పష్టము.

మన్నారుదాస విలాసము-

సంకల్పము - శుభే శోభనముహూర్తే...............శుభకృన్నామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే, వసంతర్తౌ, చైత్రమాసే శుక్లపక్షే ఆద్య పంచమ్యాంశుభతిథౌ గురువాసరయుక్తాయాం.........అస్యాం శ్రీ రఘునాథభూపాల కుమారస్య అచ్యుత విజయరాఘవ భూపా లస్య ఉద్వాహాఖ్యం కర్మకరిష్యమాణ తదాద్యౌ."

పై సంకల్పము వలన మన్నారుదాస విలాస నాటకము, క్రీ. శ. 1662 ఏప్రియలు 18 తేదిని రచితమైనట్లు తెలియుచున్నది.

రంగాజమ్మ తన నాటకమున నిట్లు రచనా కాలము నిర్దేశించుట యేగాక, వివాహప్రక్రియలో నాద్యంతము జరుగు కార్యకలాపము నంతయు సంగ్రహాముగా నిట్లు పేర్కొనినది.

"సుముహూర్తో స్త్విత్యనుగృహ్ణాంతు సముహూర్తమస్తు సుప్రతిష్ఠితమస్తు

వా. అని యీవిధాన, దేవతాహ్వాన, నాంద్యగ్నిముఖ, స్నాతకవ్రత, పునఃపుణ్యాహవాచన, అంకురార్పణ, కన్యావరణ, మంగళాష్టక, నవ వస్త్రధారణ మంగళ సూత్రధారణ వివాహప్రధాన హోమాది శుభకర్మంబులాచరింపఁ జేయునమయంబున" అనియు "మఱియు పురోహితులు వివాహశేష హోమంబులు శేఖరించుకళ" అనియు వివాహ విధానమున చేయఁదగిన కృత్యములను విస్పష్టముగా, చక్కఁగా రంగాజమ్మ యొఱింగించినది.

మన్నారు దేవుఁడు హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమున

సంకల్పము - శుభేశోభనే ముహూర్తే......సౌమ్యనామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే, వసంతర్తే, చైత్రమాసే శుక్లపక్షే, అద్యశుభ అద్యే శుభనక్షత్ర.

రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలయోః ఉద్వాహాఖ్యం కర్మకరిష్యమాణ." అనికాలనిర్దేశము గావించియున్నాఁడు దీనివలన నీ నాటకము-క్రీ. శ. 1667-మార్చి 21-ఏప్రియల్ తేదీలమధ్య రచితమైనదని చెప్ప వచ్చును.

విజయరాఘవ కల్యాణ రచనకు, దీనికిని మధ్యనొక మాసకాలము వ్యవధియుండఁ గూడును.

ఇం(గవిజయ రాఘవనాయకుఁడే పూతనాహరణమున, కాలనిర్దే శము కావించి యున్నాఁడు ఇచట వివాహము లేదుగాని, స్వస్తివాచ నము అనువైదిక ప్రక్రియ యున్నది.

స్వస్తివాచనమనఁగా, శుభసమయములను శుభసమయముల యనంతరమునందు సర్వారిష్ట శాంత్యర్థము, చేయువైదిక కర్మ. ఇచట నందుఁడు పురోహితులఁ బిలిపించి, తనకుమారుఁడగు శ్రీకృష్ణునికి స్వస్తి వాచనం బాచరింపుడని కోరును-వారును.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుమ్
శశివర్ణం చతుర్భుజమ్
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్
సర్వవిఘ్నోపశాంతయే

అని మొదలిడి,

"శుభేశోభనముహూర్తే ఇత్యాదిగా ప్రారంభించి అస్మిన్ వర్త మానే, వ్యావహారికే, చంద్రమాన ఖరనామ సంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తే చైత్రమాసే, శుక్లపక్షే, ఆద్య పంచమ్యాం శుభతిథౌ గురు వాసర సంయుక్తాయాం......అస్యకుమారస్య సర్వారిష్టశాంత్యర్థం కలశపూజాంకరిష్యే. అనేనకలశోదక మార్జనేన అస్యకుమారస్య సమస్త పీడాపరిహారోస్తు...అస్మిన్ గృహేశోభన పరంపరావాప్తిరస్తు" ఖర సంవత్సరము క్రీ. శ. 1658 తో సరిపోవుచున్నది. తేదీ ఏప్రియల్ 18.

ఇచట పుణ్యాహవాచన విధానము చెప్పఁబడినది. కలశములలో నీరమునుంచి, మామిడి కొమ్మలు పైనుంచి, కలశజలమును మంత్ర సంస్కారము గావించి కలశపూజయైన వెనుక నాజలమును గృహమంతయుఁ జల్లుదురు. దానివలన, గృహములో నుండువారికి, ప్రత్యేకముగా స్వస్తి పుణ్యాహవచనము కావలసినవారికి సమస్త పీడాపరిహారమగును.

విప్రనారాయణ చరిత్రమున-తిరువారాధన సమయమున సంకల్ప మున్నది.

శుభేశోభనే ముహూర్తే ...... అస్మిన్ వర్తమాన వ్యావహారిక చంద్రమానేన నందననామాసంవత్సరే ఆయనే, శుభమాసే శుభకరణే ఏవంగుణ విశేషణ విశిష్టాయాం, శుభతిథే చంపకారణ్య పుణ్యక్షేత్రే శ్రీరాజగోపాలస్వామిసన్నిధౌ.

విజయరాఘవ భూపాలస్య సర్వాభీష్ట సిధ్యర్థం శ్రీరాజగోపాల స్వామి పూజాంకరిష్యే."

ఇందుదాహృతమైన సంవత్సరము-నందన-ఇది విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున క్రీ. శ. 1652 లో వచ్చినది గావున నీ నాటకమాసంవత్సరమున రచితమైనది[1].

పై యుదాహృతులనుబట్టి వైదిక కర్మలనాచరించుట యందు, నాయకరాజు లెంతశ్రద్ధ వహించెడివారో మనము తెలుసుకొనవచ్చును. మఱియు నీ సంకల్పములలో 'చాంద్రమానము' వ్యవహరింపఁబడినది. దీనిని బట్టి నాయకరాజులు, మానపరిగణనమున తెలుఁగు దేశపద్ధతియే యవలంబించి రనుట స్పష్టము, ఏలననఁగా, వారు పాలించిన ద్రవిడ దేశమున ప్రచారములో నున్నది, 'సౌరమానము'-ఈ కారణము చేతనే, తమిళసంవత్సరాదియు, తెలుఁగు సంవత్సరాదియు కొన్నిదినములవ్యత్యాసములో వచ్చుట జరుగుచున్నదని గ్రహింప వలెను.

---

1. నాటకాదులలో నిట్టిసంకల్పము నిచ్చుటయు నీ కాలమున కొందఱికి ఛాందసముగాఁ దోచవచ్చును. కాని చారిత్రముగఁజూచిన నాయకరాజులిట్టి సంప్రదాయమును కృతులలో నెలకొల్పి గ్రంథరచనా కాలనిర్ణయమున చిక్కులువడుచున్న వాఙ్మయచరిత్రకారుల శ్రమ నెంతయో తగ్గించియున్నారు. వారికి వాఙ్మయచరిత్రకారులెల్లరుఁ గృతజ్ఞులుగా నుండనగును; మన ప్రబంధములలో వివాహమును వర్ణించు నపుడిట్టిపద్ధతి నవలంబించిన కవి కాలనిర్ణయమున కెంతయో తోడ్పడియుండెడిది, నన్నెచోడకవి కుమారసంభవ కావ్యమున పార్వతీవివాహ సందర్భమున నిట్టి సంప్రదాయమును పాటించిన, మనకాతని కాలనిర్ణయము చేయుటయందింత కష్టపాటు సంభవింపదుగదా !.

వివాహాదిప్రక్రియలతో, వైదికులకు పురోహితులకు-పేరటాండ్రకు ముత్తైదువులకు ప్రాధాన్యము హెచ్చయినది. పేరటాండ్ర యొక్క, ముత్తైదువుల యొక్క సంభాషణలు హృద్యముగ నాటకముల వర్ణితము లైనవి. తక్కిన బ్రాహ్మణులకు సంభావనలు విశేషముగముట్టు చుండెడివి.

నాయకరాజుల కాలమున నిదియు నొక విశేషమే. ఏమనఁగా –

నాయకరాజుల కాలమున నాటకములలో నిట్టి బ్రాహ్మణ ప్రాభవ వైదిక కర్మ విధానములు వర్ణితములైనను- బ్రాహ్మణాభిమాను లైన మహారాష్ట్రరాజులు వ్రాసిన కృతులలో నీ విషయము కన్పట్టదు. ఇది యొక్కటియే నాయక రాజులకు బ్రాహ్మణుల యెడగల భక్తి గౌరవములను తేటపఱుపగలదు.

యజ్ఞ యాగాదిక్రతుపోషణము

నాయకరాజులు, దానశీలతచేత నేగాక, యజ్ఞయాగాది కర్మల యందును శ్రద్ధవహించిరి.

రఘునాథ నాయకుఁడు పంచమహా యజ్ఞములు ప్రతిదినము చేయువాఁడని రఘునాథా నాయకాభ్యుదయమిట్లు చెప్పుచున్నది.

"ద్వి: కడు వేడ్కఁ గొలువు సింగారమ్ము సొమ్ము
సడలించి, సరిగంచు చలువలుగట్టి
చిన్నారిదొంట్లును శ్రీరామతాళి
సన్నవజ్రముల చేసరులుధరించి
యావేళ పంచమహాయజ్ఞములను
గావించిపతి యున్నగతి విలోకించి

పైదానిని బట్టి ప్రత్యేకముగ గొలువునకు వేసికొనిన యాభరణములు తొడుగుట తీసివైచి, చలువలుగట్టి, యనఁగా మడిబట్టకట్టుకొని పంచయజ్ఞములను రఘునాథుఁడు నిర్వర్తించెడు వాఁడు.

ఇకమహా యజ్ఞములను నాకాలమున చేయుటకు తగిన వసతులను నాయక రాజుల కల్పించిరి. యజ్ఞదీక్షితుఁడైన వానికి దీక్షిత నామ ముండును. నాలుగుతరములుగా నాయక రాజులకు మంత్రియైయున్న గోవింద దీక్షితులవారు బ్రహ్మాండమైన యజ్ఞము నొనర్చిరి. కావేరి తీరమున యజ్ఞయాగాది క్రతువులు విరివిగా జరుగుచుండెడివి.

విజయరాఘవుని గురువైన తిరుమలతాతయాచార్యుఁడు.

"జనవిలక్షణ సలక్షణ చతుర్వేది
జనవిచక్షణ గుణ స్తవనీయ చర్య
దీక్షాదినియమవైదిక మంత్రతంత్ర
దక్షిణాసాంగ శతక్రతుయాజి"

యని రఘునాథ నాయకాభ్యుదయమునఁగలదు. కావున నాతఁడు నూఱు క్రతువు లొనర్చినాడని యర్థము. విజయరాఘవ చంద్రికా విహార కృతికర్త కామరసు వెంకటపతి తన్ను [1]సోమయాజిగా వ్యవహరించుకొనినాడు. సోమయజ్ఞము చేసిన వారే యానామముతో వ్యవహరింపఁబడుదురు. కావున వెంకటపతి సోమయజ్ఞము చేసియుండును.

విజయరాఘవ కల్యాణ కృతికర్తయగు కోనేటి దీక్షితుఁడును తంజావురాన్నదాన నాటకకర్త పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడును యజ్ఞ దీక్షితులేయని మన మూహింపవచ్చును.

యజ్ఞయాగాది సంప్రదాయము లీనాఁడుత్సన్నములైనవి. యజ్ఞము చేయుటయన్న సామాన్యముకాదు. యజ్ఞదీక్షితుఁడు, వేదము చదువుకొనినగాని వాని కాయర్హతలేదు. ఇక యజ్ఞశాలానిర్మాణము యజ్ఞసంభార సంగ్రహణము యజ్ఞముల నన్నదానము, అధ్వర్యులకు

1. ఈ కాలమున శాస్త్రి సోమయాజి, మొదలగు శబ్దములు నామమాత్రములై వ్యవహారములో వాని వ్యుత్పత్త్యర్థములు గోల్పోయినవి. కాని యా కాలముననట్లు కాదు. తండ్రి సోమయాజులైన, కొడుకును సోమయజ్ఞము చేసినకాని యాతనిని సోమయాజియని వ్యవహరించెడివారు కారు. ఉదా. తిక్కనసోమయాజి. తండ్రి కొమ్మన కొమ్మనయే గాని సోమయాజి కాదు,

దక్షిణ మొదలగువాని కమిత వ్యయమగును. కావుననే యజ్ఞము చేయు వారు రాజులను యజ్ఞమునకై ధనము నర్థింతురు.

యజ్ఞహోమ ధూమముచే, మేఘములుత్పన్నములై వర్షము కురియునని వైదికశ్రుతి యుండుటచేతను, భూమి సస్యశ్యామల మగుటకు, వర్షము ముఖ్యమగుటచేతను రాజులీ యజ్ఞములు చేయువారికి సకల సౌకర్యములొసఁగుచుండువారు-అందును నాయకరాజు లీవిషయమున నెంతయో శ్రద్ధ వహించినట్లు పైయుదాహృతులు తెలుపుచున్నవి.

అహవనీయము, గార్హపత్యము. దక్షిణాగ్నియను త్రేతాగ్నుల ధూమముచే తంజావూరి రాజ్యమున వీధికాంగణములు పరివృతములై యుండెడివని ధర్మరాజాధ్వరి తన "తత్త్వ చూడామణి ప్రకాశ" వివృతి యందిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

త్రేతాగ్నిధూమకుల వీధికాంగణే
గృహేగృహే యత్రవసంతినూరయః
అధీతసర్వశ్రుత కథాంతరా
వినిర్జిత ప్రత్యనుమాన వేదినః

దానశీలురై అగ్రహారములు నొసంగి, యన్నదానము చేయుట చేతనే కాక నాయకరాజులు తమ యఖండ దానపరతచేత, బ్రాహ్మణ మతధర్మము లను బోషించిరి.

రఘునాథనాయకుని తండ్రి యచ్యుతప్పనాయకుఁ "దర్థితతికిందిన మిచ్చిన యావుల లెక్కలు, చూడ, కోటికర్ణులఁ దలపించు" నని విజయ విలాసకర్త వ్రాసియున్నాఁడు. ఇఁక రఘునాథుఁడు "అమిత దానవినోది," అని విజయవిలాసము. రఘునాథుఁడే తనగద్య యందు "నిత్యవితీర్ణిధారా రాధేయ," అని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. ఇందతిశయోక్తి లేదనియే చెప్పవచ్చును. రఘునాథునియన్నదాన ప్రసిద్ధి యీవలనుకుఁ దెలియఁ జేసితిని.

షోడశ మహాదానములు

ఇఁక విజయరాఘవనాయకుఁడు, దానశీలతలో తండ్రి తాతలను మించినవాఁడు. శాస్త్రోద్దిష్టములైన షోడశమహాదానములు (పదియాఱు దానములు) నొక్క సమయముననే చేసినాఁడట! ఈ విషయమును కాళకవి యిట్లు వర్ణించినాఁడు.

సీ "...... దక్షిణద్వారకను, కృష్ణతీర్థమందు నియమమున
స్నానంబుఁగావించి సంకల్పపూర్వము
గాను షోడశమహాదానములను

గీ. ఘనతమిూఱఁ గళావతీగర్భశుక్తి
మౌక్తికధనంబు రఘునాథ మహిపసుతుఁడు
విజయరాఘవమేదినీ విభుఁడొసంగె
వేద వేదాంతవిదులైన విప్రులకును. (౧. ౭౯.)

ఈవిషయమునే విజయరాఘవనాయకుఁడు రఘునాథనాయకాభ్యుదయములో నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"ద్వి. తడయక పదియాఱు దానంబు లొక్క
గడియలోఁ జేసిన ఘనదాన పరుఁడు"

పైని చెప్పిన దానములు కృష్ణతీర్థ మందొక సమయమున చేసినట్లు కాళకవి చెప్పఁగా, విజయరాఘవుఁ డా సమయ మొక గడియ యని స్పష్టపఱచినాఁడు.

షోడశదానములొక్కగడియలో చేయుట యన్నయది యతి దుర్ఘటకార్యము. రాజైనను నంతకు ముందెంత కాలమునుండియో వానిని సేకరించి యాసమయమునకు సిద్ధముచేసి యుంచవలెను. షోడశ మహాదానములననివి.

శ్లో. బ్రహ్మాండం విశ్వచక్రం ఘనముదితమహాభూతకం రత్నధేనుం
సప్తాంభోధించ కల్పక్షితిరుహలతికే కాంచనీం కామధేనుమ్
స్వర్ణక్ష్మాం ద్వౌహిరణ్యాశ్వరథ మపితులా పూరుషంగోసహస్రం
హేమాశ్వం హేమగర్భం కనకకరిరథం పంచమాంగల్యతానీత్

(1) బ్రహ్మాండదానము[1] (2) విశ్వచక్రదానము (3) ఘటదానము (4) మహాభూతదానము (5) రత్నధేనుదానము (6) సప్తసముద్రదానము (7) కల్పవృక్షదానము (8) కాంచనకామధేను దానము (9) స్వర్ణభూమి దానము (10) హిరణ్యాశ్వరథ దానము (11) తులాపురుష దానము (12) గోసహస్రదానము (13) హేమాశ్వదానము (14) హేమగర్భదానము (15) కనకకరిరథదానము (16) పంచలాంగలీదానము. పై వానిలో 1, 2, 4, 6, 7 - వీనిలో నాయాదానములకు తగిన ధనము దానమీయఁబడును. తక్కినవి బంగారుతో చేసిన యాయా వస్తువుల నీయవలెను. తులాపురుషదానమనఁగా తాను తులాభారము తూగి, త్రాసులోఁ నొకవైపు తాను, వేఱొకవైపు తన యెత్తుధనమునుంచి ఆ ధనమంతయు దానముచేయుట.

రఘునాథ నాయకుఁడీ తులాపురుషదానమును చేసియున్నాఁడు. అతఁడు తన యెత్తు రత్నముల నొకవైపు, తానొక వైపుతూఁగి, యారత్నములను దానము చేసినాడు - చేమకూర వెంకటకవి యిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

తోటకము-అతులాగమశాస్త్ర నిరస్త కుకే
　　జ్యతులాది కవిద్వదవాప్త కత
　　క్రతులాభ శుభోదయ కారణ ర
　　త్నతులాపురుషాదిక దానచణా

మఱియు నీదానములన్నియు సంకల్పపూర్వకముగ ధారాదత్తము చేయఁబడిన వగుటచేత వైదికమతాను సారముగ నీయబడినవనుట స్పష్టము. వేదవేదాంగ విదులైన బ్రాహ్మణులకు తక్కతక్కిన వారికివి పరిగ్రహించుట కర్తతలేదు.

విజయరాఘవుఁడు ప్రతిసంవత్సరము హిరణ్యగర్భదానము గావించువాఁడని రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునఁ గలదు.

　　" నిర్భరభక్తితో నీవు హిరణ్య
　　గర్భ దానంబులు గావించువేళ "

---

1. Vide T. T. Devastanam Inscriptions. Vol. III No. 65 Inscriptions in Krishnaraya's Time Page 159;

గోమాహాత్మ్యము

"గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యమ్" అనుసూక్తి ననుసరించి బ్రాహ్మణ మాహాత్మ్యముతో గోమహాత్మ్యము, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున వ్యక్తమగుచున్నవి. మధుర చొక్కనాథనాయని వారికిఁ గృతిగా లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవి 'ధేనుమాహాత్మ్యము' అను నావుల మహాత్మ్యమును రచియించి యున్నాఁడు. ఆంధ్ర వాఙ్మయములో గోవు యొక్క సత్యసంధత నిరూపించుకథ యొకటి భోజరాజీయము నందున్నది కాని, ప్రత్యేకముగా నావుల మహాత్మ్యము నిరూపించు గ్రంథములేదు. అట్టిరచన దక్షిణదేశ వాఙ్మయముననే వెలయుట విశేషము.

కార్తిక మాహాత్మ్యము

మాఘమాహాత్మ్యము,

మాసములలో కార్తిక, మాఘమాసముల యందు చేయు స్నానములకు నొక విశేష ప్రభావముగలదు. ఆస్నానములు జన్మాంతర కర్మాంతర, పాప కృత్యములను విశేషముగాఁ బాఱఁద్రోలి, యాయుర్వృద్ధి కరములగుటయేగాక, మోక్షమును సంఘటించును. ఈ స్నానములు వైదిక కర్మానుసారముగ సంకల్ప పూర్వకముగ ప్రతిదినముచేయఁదగిన వియేగాని నేటి గజస్నానములవంటివి కావు, ఆకాలమున, భక్తి శ్రద్ధలతో నీస్నానములు, జనులాచరించు వారు కావుననే, వాని విశిష్టతను దెలుపు గ్రంథములును నావశ్యకములైనవి.

పై రెండు కృతులును, దక్షిణదేశమునందలి ప్రజలలో వైదిక కర్మానుష్ఠానత్వమును విశదీకరించుచున్నవి.

దేవాలయోద్ధరణము - దేవతాభక్తి

నాయకరాజుల కాలమున దేవాలయములు క్షేత్రస్థలములు, నుచ్ఛదశయందుండెడివి. విజయనగర రాజుల వలెనే, తంజావూరి నాయక - రాజులు, దేవాలయములకు శాశ్వతానేకకైంకర్యము లొనర్చిరి.

నాయకరాజులయందాద్యుఁడగు చినచెవ్వనృపతి శ్రీశైలమందున ప్రాకారసోపానపాళి నిర్మించెను. వృద్ధాచలమున ప్రాసాదమండపముల నిర్మించెను. అరుణాచలమున గోపురము సంఘటించెను. గోపర్వతమున పూజావిశేషాదికముల నేర్పాటుచేసెను. చెవ్వనృపతి కుమారుఁ డచ్యుతప్ప నాయకుఁడు శ్రీరంగపతికి సింహాసనము ప్రణవమయంబగు పసిఁడిసజ్జ దేవాలయమున కష్టమప్రాకారము - గోపురము సమర్పించెను. మఱియు రత్నాంగద కిరీటము, అభయహస్తము నిచ్చెను. అచ్యుతప్ప నాయకునిఁగూర్చి చేమకూరకవి యేమనుచున్నాఁడో చూడుఁడు.

శా. శ్రీరంగేశుఁడువచ్చి, యచ్యుతధరిత్రీభర్తయై, భాగ్యరే
ఖారూఢిన్విలసిల్లి తా నతనికుం గైంకర్యముల్ చేసెఁగా
కేరాజైనను జేయఁగాఁ గలిగెనే యిట్లీ విమానంబుతో
భూరిస్నిగ్ధముగా మహామణి మయంబుల్ గాఁ గిరీటాదులున్.

అచ్యుతునికి శ్రీరంగనాథుఁ డిష్టదైవము, కుమారుఁడగు రఘునాథునికి రాజ్య మప్పగించి, అచ్యుత నాయకుఁడు తన చరమదశను శ్రీరంగ క్షేత్ర మందే గడపినాఁడని సాహిత్య రత్నాకరాది గ్రంథములు సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి.

రఘునాథనాయకుఁడు కృతయుగ రఘునాథుని యపరావతారముగాఁ గీర్తిగన్నవాఁడు. రఘునాథ నాయకుడు తన కిష్టదైవమగు రామచంద్రుని రమణీయ వాగ్రచనాపుష్పములఁ బూజించినాఁడు రామాయణమునేకాక, రామాయణ కర్తయగు వాల్మీకి చరిత్రమును రచించి, రామునకే యంకితమొసగి యున్నాఁడు, ప్రత్యేకముగా జానకీ కల్యాణ చాటుకావ్యమును రచియించి యున్నాఁడు. తనకు సంభవించిన సాహితీసౌష్టవము, రచనాశక్తి శ్రీరాముని ప్రసాదముచేతనే యని తన గద్యలోనిట్లు మొదలనే చెప్పుకొనినాఁడు.

"ఇది శ్రీరామచంద్ర సాంద్ర కరుణా కటాక్షలబ్ధసిద్ధ సారస్వత విశేష నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష సరససాహిత్య కళాభోజ"

ఇట్లు సాహిత్యము మూలముననేగాక సభక్తి మూలకముగ రామభద్రునికి శాశ్వత కైంకర్యము గావించినాఁడు - శ్రీరామ విగ్రహాములను, రామసేతు, శ్రీరంగ, విజయ రాఘవపుర, కుంభకోణాది స్థలముల ప్రతిష్ఠాపించి నట్లుగా నాతని గద్య వలనఁదెలియుచున్నది. (రామసేతు, శ్రీరంగ విజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపిత రామభద్ర-)

క్షేత్రస్థలములు

ఇఁక క్షేత్రస్థలములయందును దద్వర్ణనలయందును రఘునాథుని కెంత మక్కువయో, యాతని వాల్మీకి చరిత్రమునుండి తెలియనగుచున్నది. వాల్మీకి చరిత్రలో సంస్కృత మూలములోలేని క్షేత్రముల వర్ణన, తెలుఁగున ప్రత్యేకముగా వ్రాసియున్నాఁడు, సప్తర్షులు వైకుంఠమున శ్రీనారాయణుని సేవించి, తిరిగి, హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునకు వెడలునప్పుడు, భారతవర్షమున తొలుత దక్షిణ ప్రాంతమునుండి, ఉత్తర ప్రాంతములకు వెడలిరని రఘునాథుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. అందు మొదట వారు దర్శించినది.

1. గజతీర్థము - ఇది తామ్రపర్ణినది సంగమస్థలమునఁ గలదు. గజేంద్ర మోక్షణకథ జరిగిన పవిత్రస్థలము.
2. బాలకృష్ణ తీర్థము - ఇది గజతీర్థము తరువాత నున్నది.
3. రామసేతువు - జగత్ప్రసిద్ధమగు రామేశ్వరము - ఇచట గల పవిత్ర స్థలములు - చక్రతీర్థము - శ్వేతాళ వారిధి - పాపవినాశిని - సీతా సరస్సు-మంగళ తీర్థము - అమృత వాటిక - లక్ష్మణతీర్థము. రామ తీర్థము, శంఖచక్ర జటా తీర్థములు - వీని నన్నింటిని రఘునాథుఁడు తెలిపియున్నాఁడు.

ఇంతియేగాక, హనుమత్కుండము - బ్రాహ్మకుండము - కోటి తీర్థము - ధనుష్కోటియందు గ్రుంకులిడి, సప్తర్షులు రామలింగముఁ గొలిచిరని తెలిపియున్నాఁడు. రామసేతువర్ణనమున పదునాలుగు

పద్యములున్నవి - రఘునాథునకభిమత క్షేత్రములలోనిది యొకటి. ఇచట రామభద్రుని రఘునాథుఁడు స్థాపించి యున్నాఁడని మనము ముందట తెలిసికొంటిమి గదా !

4. మధురాక్షేత్రము, ఇచట నీపవనము, హేమపుష్కరిణి ప్రశంసగలవు హాలాస్యక్షేత్రము, హాలాస్యనాథుని చతుష్షష్టి లీలావినోదములను వర్ణించి రఘునాథుఁడు తన శైవ వాఙ్మయ వేత్తృతమును వెల్లడించినాఁడు.

5. శ్రీరంగము - ఇదియు రఘునాథుని కభిమతక్షేత్రము. ఈక్షేత్ర ప్రశంస పది పద్యములలోనున్నది.

6. తంజావూరు తనరాజధాని. అచ్చటి బృహదీశ్వరస్వామిని నృసింహస్వామిని, విష్ణుస్వామిని, యానందవల్లిని సుందరేశ్వరుని పేర్కొన్నాఁడు.

7. దక్షిణద్వారక - మన్నారుగుడి - రాజగోపాల స్తుతి. కమలాపురము, త్యాగేశస్థలము రెండు నందుట్టంకింపఁబడినవి.

8. కుంభకోణము - అచట దైవతములు - చక్రపాణి శార్ఙపాణి, కుంభేశ్వరుఁడు. సోమనాథుఁడు, నాగనాథుఁడు విశ్వనాథుఁడు, అవిముక్త శివుఁడు.

9. శ్రీముష్ణము - శ్వేతవరాహస్వామి,

10. చిదంబరము - కనకసభ : తిల్లగోవిందరాజులు : నటరాజవర్ణన.

11. అరుణాచలము - అరుణాచలేశ్వరుఁడు.

12. కంచి - వరదరాజు, ఏకామ్రేశ్వరుడు.

13. వేంకటాచలము - తిరుపతిక్షేత్రము వేంకటేశ్వరుని వర్ణన 7 పద్యములు.

14. అహోబలము - నృసింహస్వామి.

15. శ్రీశైలము - శ్రీశైలమును గూర్చి మల్లికార్జునుని గూర్చి - 7 పద్యములు గలవు.

16. శ్రీకాశీక్షేత్రము - విశ్వనాథుని వర్ణన.

విజయరాఘవనాయకుఁడు, రాజగోపాలస్వామి కతిప్రియతముఁడైన భక్తశిఖామణి - మన్నారుగుడి యందలిరాజ గోపాలస్వామికి రత్నాంగి, రత్నకిరీటము, దివ్యరత్నభూషణములు నవ్యారిగా నొసఁగినాఁడు. మఱియు, గోపుర ప్రాసాదములు, ప్రాకారము, నాలయమున గట్టించినాఁడు - వైకుంఠ సభనందు నిర్మాణముచేసి, పుష్పవనతటాకాదులచే, మన్నారుగుడిని భూలోక వైకుంఠము కావించి యున్నాఁడు ఇట్లు రాజగోపాల దేవునికి సకల శాశ్వతానేక కైంకర్యములు గావించి యున్నాఁడు. ఆదేవునకు ప్రతివత్సరము జరుగు ఫాల్గుణోత్సవ తిరునాళ్లకు, తాను స్వయముగాపోయి కైంకర్యము చేయువాఁడు - మఱియు నాయుత్సవ సందర్భమును, 'రగడతోను చౌపదములతోడను వర్ణించి యున్నాఁడు. మఱియు రాజగోపాలుని గూర్చి, యొక దండకము గూడ రచించినాఁడు. సంపగిమన్నారుపై, యక్షగానరచనా భేదమగు నొక సాంగత్యము రచియించినాఁడు. వేడుకోలువిన్నపములు, దరువులు నా దేవునిపై వ్రాసినాఁడు - తాను మన్నారుదాస భక్తుఁడనని ప్రజానీకమునకుఁ దెల్పుటకు, తన విగ్రహమొకటి, రాజగోపాల దేవున కెదురుగా కైమోడ్పుతో నిలిచినట్లు నిర్మింపఁజేసి యున్నాఁడు.

ఇట్లే, విజయరాఘవ నాయకుఁడు శ్రీరంగనాథస్వామికిని భక్తుఁడు, ఆతఁడు ప్రతిదినమును ముప్పదిమైళ్ల దూరమున స్వయముగా శ్రీరంగనాథుని దర్శించి తిరిగి తంజావూరునకు వచ్చుట చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనది.

నాయకరాజుల వెనుక పాలించిన మహారాష్ట్ర రాజులలో శహాజీ మహారాజు త్యాగేశభక్తుఁడు. ఈత్యాగేశుఁడు తిరువారూరు క్షేత్రమున వెలసిన శివమూర్తి. శహాజీ కృతులన్నియు నీ దేవున కంకితము. అందు ముఖ్యముగా నీ దేవుని యుత్సవములకు సంబంధించిన శంకరపల్లకి సేవా ప్రబంధము అనుగేయ నాటకము రచించి, యది శాశ్వతముగా నా దేవుని యెదుట ప్రదర్శించుటకు, పదిపుట్ల భూమిని దానముచేసి యున్నాఁడు.

తంజాపూరి రఘునాథనాయకుఁడు, వాల్మీకి చరిత్రమున సంస్కృత మూలమునందు లేకున్నను, తెలుఁగున క్షేత్రవర్ణనకుఁ బ్రత్యేకముగా బ్రసక్తి కల్పించినట్లుగా శహాజీరాజు, శచీపురందరము, అనునాటకమున క్షేత్రములను గూర్చి ప్రశంసించుటకు నొకసన్నివేశము గల్పించినాఁడు.

"కపిల కణ్వాదులగు ఋషులు తపస్సు చేయుటకు ననువగు స్థలముచూచి రమ్మని తమశిష్యుఁడగు వక్రదంతుని కాజ్ఞాపింతురు. వక్ర దంతుఁడును కమలాపురియను క్షేత్రమును గనిపెట్టి, గురువులకుఁ గపిల కణ్వాదులకు, మార్గమధ్యమున క్షేత్రములను జూపుచు నక్కడకు తీసికొని వెళ్లును - పంచనదీ క్షేత్రము - (తిరువాయూరు) - కుంభకోణము మధ్యార్జునము - శ్రీవాంఛము - వేదవనము - ఇచ్చట నున్నవనమాలి సూర్య మూర్తములను రెండు తీర్థములు - ఆపైని కమలాపురము చూపును. కమలాపురము (తంజాపూరివద్ద నున్నది) నే వారు తపస్సు చేయుస్థలముగా నెన్నుకొందురు - ఇచట - కమలాలయ తీర్థము, త్యాగ రాజుసన్నిధి - వాల్మీకేశ్వరుని సన్నిధి - ఉత్తమ స్థలములు. దీనినిఁబట్టి క్షేత్రస్థలములయందు శహాజీ రాజునకుఁగల భక్తిప్రపత్తులను గ్రహింప నగును.

మధుర నాయకులలో విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు శ్రీరంగ నాథుని భక్తుఁడు - అతఁడు శ్రీరంగమాహాత్మ్యము" అను నాక్షేత్ర మహాత్మ్యము, చక్కని వచనముగా రచియించి యున్నాఁడు. సముఖము వెంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు, విజయరంగ చొక్కనాథుని, "శ్రీరంగపతి పదాంబుజ సారంగుని" గాఁ బేర్కొని యున్నాఁడు.

ఇట్లు క్షేత్రములయందు దేవతలయందు నత్యంతభక్తి శ్రద్ధలు చూపుటయేగాక దేవాలయమునందలి నిత్య నైమిత్తిక కర్మలు క్రమముగా జరుగుటకు, నాయకరాజు లత్యంత శ్రద్ధ వహించిరి నిత్యో త్సవములేగాక, వారోత్సవ, పక్షోత్సవ, మాసోత్సవ, వర్షోత్సవము లను, నిర్ణీతకాలమునందు సక్రమముగా జరుగుటకు శాశ్వతస్థితుల నేర్పాటు కావించిరి. దక్షిణదేశమున, దేవాలయములన్నింటి యందు

రాగభోగములు నేటికిని క్రమముగా జరుగుచున్నవన్న యాకీర్తి యంతయు, తంజావూరు నాయకమహారాష్ట్ర రాజులది యనిచెప్పుట యతిశయోక్తి కానేరదు.

కనకాభిషేక సత్కారము :-కవిగౌరవము

కనకాభిషేక మనగానే మనకు శ్రీనాథమహాకవి జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచుండును. విజయనగర రాజ్యము చాపచిఱిగి చదరలైన తర్వాత దక్షిణమునకు తర్లిపోయి, స్వతంత్ర రాజ్యముల నేర్పాటు చేసికొనిన తెనుగు నాయకరాజులు, అందు ముఖ్యముగా తంజావురి రఘునాథవిజయ రాఘవులు మహదైశ్వర సంపన్నులై ప్రాచీన హైందవరాజ మర్యాదలను పాటించుచువచ్చిరి. తమకు పూర్వులైన విజయనగర సార్వభౌములు కదన వీరులేగాక కవిత్వపోషకులై యశఃకాములైరి. వారి చలువచేత సంక్రమితమైన రాజ్యమును స్థిరపఱచుకొని, వైరి రాజుల విప్లవములనడచి, శాంతియుతులై, వారివలెనే తాముకూడ కవిపండిత పోషణము, స్వయముగా కవన మల్లగల నేర్పును సంపాదించుకొనిరి. ఇందులకు నిదర్శనము వారు కవిపండితులపై జూపిన యాదరణమే! రఘునాథుడు తనతండ్రిచే కనకాభిషేక సత్కారము బడసినాఁడు.

ఏవమ్ వదమ్ స్తనయమేష కృపారసాప్తైః
జాతాభిషేక మపితం జగతీబిడౌజః
తత్రాభిషించిత మణీభిరసౌ సభాయామ్
ఆసీత్సఏవ వసుధేశ పటాభిషేకః

(సాహిత్య రత్నాకరము. ౭. 35

తన యాస్థానమున గీర్వాణ వాణిని మధురవాణిగా నొనర్చిన మధుర వాణికి కనకాభిషేక మొనర్చి యున్నాడు, "ప్రౌఢ శ్రీరఘునాథ నాయక కృత స్వర్ణాభిషేక క్రియాదీవ్యోద్యన్మతి" యని మధురవాణి రామాయణమేకాదశసర్గ గద్యలో తన యేలికకు కృతజ్ఞతను జూపుకొన్నది.

సుధీంద్రుడను మధ్వయతీంద్రునకు కనకాభిషేక గౌరవము రఘునాథ నాయకుని కొల్వుకూటమున జరిగినట్లు నారాయణకవి రాఘవేంద్ర విజయమున చెప్పినాడు.

అతులవివిధ విద్వన్మండలీగాన్వయాగ్ర
ప్రభుమణి రఘునాథ ప్రౌఢభూపాల కేన
నిహిత నిఖిల విద్వన్మౌళి పాదస్సుధీంద్ర
పరజన సురవాసం ప్రాపహేమాభిషేకమ్ ॥

తండ్రివలె విజయరాఘవుడు గూడ నిట్టి మర్యాదకులోటు కలుగ జేయలేదు. శృంగార రస తరంగితములైన పదములను చెప్పించుకొని, తన వృత్తాంతమును మన్నారుగుడి యందలి దేవర వృత్తముతో నభేద వ్యవసాయ మొనర్చిన కావ్యములను స్వీకరించి, 'నావిభుండని' తనపై మరులుగొన్న రంగాజీకిని కనకాభిషేక సత్కారముతో సంతృప్తి నొందించినాడు. మహారాష్ట్రనాయకులు గూడ నిట్టి విషయమున దీసి పోయిన వారుగారు. సంగీతసాహిత్య విద్యాలోలుడైన శహాజీ మహారాజు తన యాస్థాని నాంధ్రపాణిని బిరుదాంకితుని, శేషాచలర్షిని, కనకాభిషిక్తుని గా జేసినాడు. ఆంధ్ర మాగాణమును వీడి శుద్ధద్రవిడ దేశమైన తంజావూరును చేరిన కవులకు నది రాజాశ్రయముచే రమానటీ రంగస్థలమైనది. కాబట్టియే తెలుగు కవులకు పండితులకు నాకాలముననెల్ల ఋతువులందును కనకవర్షము కురిసినది.

దాక్షిణాత్యాంధ్ర వాఙ్మయమును నింకను కూలంకషముగ బరిశీలించిన మొదలనింకనెన్నియో విషయములు మన తెలుగు భాషకు, తెనుగు వాఙ్మయమునకు, తెలుగు సంస్కృతికి సంబంధించినవి లభింపగలవు. గ్రంథవిస్తర భీతిని నిందు స్థాలీపులాకన్యాయమున వివరించితిని. ప్రాజ్ఞులు మేలేర్చి కొందురు గాక !

విషయసూచిక

పుట.

పుట.

మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయములు

అనుబంధము

దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయము

అవతారిక

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున క్రీ. శ. 1600 నుండి క్రీ. శ. 1775 వఱకును వర్ధిల్లిన వాఙ్మయ యుగమును "దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయ యుగము" అను పేర వాఙ్మయ చరిత్రకారులు వ్యవహరించుచున్నారు. ఈ యుగముయొక్క స్థానమును, ప్రత్యేకతను నిరూపించుటకు ముందుగా నీ యుగమునకుఁ బూర్వమందు [1]వెలసిన వానిని గూర్చి తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఆ యుగము లివి :

1. నన్నయకుఁ బూర్వయుగము	క్రీ. శ.	800-1000	}	తూర్పు చాళుక్యులు.
2. నన్నయ యుగము	,,	1000-1100	}	
3. శివకవి యుగము	,,	1100-1250		చోళులు.
4. తిక్కన యుగము	,,	1250-1330		కాకతీయులు.
5. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యుగము	,,	1330-1400	}	1. రెడ్డి రాజ్య స్థాపన. 2. విజయనగర రాజ్యస్థాపన, రెడ్డి రాజుల యుచ్చదశ.
6. శ్రీనాథ యుగము	,,	1400-1500	}	
7. కృష్ణరాయ యుగము	,,	1500-1600		విజయనగర రాజుల యుచ్ఛ్రియదశ.

---

1 చూడుఁడు తెనుఁగు కవుల చరిత్ర. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటితము (1953) పుట 2-4.

[illegible] చరిత్రలోఁ బ్రధానముగా యుగముల పేళ్ళన్నియు యుగకర్త లైన ప్రసిద్ధ కవుల నామములతోఁ దెలిసినవి. ఒక్క శివకవి యుగమునకు మాత్రము ప్రత్యేకముగ నా కాలమునఁ బ్రముఖ ప్రచారమును గాంచిన వీర శైవమత వాఙ్మయము ననుసరించి యీ నామకరణము చేయఁబడినది. వీరశైవమతస్థులగు నా కవుల పేర నా యుగమెట్లు వ్యవహరింపఁబడినదో, ఆ రీతిగనే, వాఙ్మయము వర్ధిల్లిన ప్రదేశమునుబట్టి యీ యుగము "దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము" అని వ్యవహరింపఁబడినది. దేశ కాలపాత్రము లనియెడి యుపాధులలో మిగిలిన యుగములు పాత్రల ననుసరించి ప్రాధాన్యమును బడయఁగా నీ దక్షిణాంధ్ర యుగము దేశము ననుసరించి ప్రత్యేక ప్రాధాన్యముఁ బడసినది. ఏలయనఁగా నింతకుముందు వెలసిన వాఙ్మయమంతయును శ్రీశైల కాళేశ్వర దాక్షారామములను శివస్థలములకు మధ్యనున్న యాంధ్ర దేశముననే వెలసినది. ఇది తెలుఁగు భాష మాతృ భాషగాఁగల తెలుఁగు దేశము. దీనికి దక్షిణపు సరిహద్దు నేఁటి కర్నూలు మండలమునఁగల శ్రీశైల క్షేత్రము. దీనికి దగ్గఱగ దక్షిణ పశ్చిమభాగమునఁ గర్ణాటప్రాంతమగు మైసూరును, దక్షిణ ప్రాంతమున ద్రావిడ దేశము లేక తమిళ దేశమును గలవు. ఈ ద్రావిడ దేశము దక్షిణ భాగమునకుఁ జివరనున్న కన్యాకుమారి వఱకును వ్యాపించియున్నది. ఇచ్చట వ్యవహారమునన్నున్న భాష తమిళము (అఱవము) ఈ దేశముననే, బహు ప్రాచీనకాలమున ద్రవిడ నాగరికతకుఁ బట్టుఁగొమ్మలైన పాండ్య చోళ రాజ్యములు వర్ధిల్లినవి. అందు చోళ రాజ్యమునకు తంజావూరును, పాండ్యరాజ్యమునకు మధురయును ముఖ్య పట్టణములు. ఈ రెండు రాజధానులేకాక పుదుక్కోట, తురయూరు, సేలము, తిరునల్వేలి మొదలగు ప్రదేశములన్నియు నీ ద్రావిడ దేశమునకు సంబంధించినవే. కేవలము తమిళము మాతృ భాషగాఁగల యీ ప్రదేశములలోనే గాక మైసూరు మొదలగు కన్నడ ప్రాంతములలోఁ గూడ క్రీ. శ. పదునేడవ శతాబ్ది ప్రారంభము నుండియు వర్ధిల్లిన తెనుఁగు వాఙ్మయమును "దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము" అని మనము వ్యవహరించుచున్నాము.

ఈ ప్రదేశములు తెలుఁగు దేశమునకు సుదూరమున నున్నను క్రీ. శ. 11-వ శతాబ్ది ప్రారంభమునుండియు ననఁగాఁ దూర్పు చాళుక్య వంశీయుఁడగు రాజరాజ నరేంద్రుఁడు (1019-1061) తంజావూరు రాజధానిగాఁగల చోళసామ్రాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియగు రాజేంద్ర చోడ చక్రవర్తి కూఁతురయిన అమ్మంగదేవిని వివాహమాడిననాఁట నుండియు రాజకీయముగ సంబంధములును రాకపోకలును దొలుత నేర్పడినవి. ఈ కాలముననే పెరియారు, కావేరీనదీతీర ప్రాంతములనుండిన యరవలు రాజుయొక్క యాహ్వానము ననుసరించివచ్చి గోదావరీతీర ప్రాంతముల నివాసములు గల్పించుకొనిరి. * శ్రీ రాజేంద్రుని వెనుకఁ జోళరాజ్య ప్రతినిధులే యీ దేశమును బాలించుచుండిరి. కాని యావెనుకఁ, దెనుఁగునాటి నేలిన వెలనాటి రాజులయుఁ, గాకతీయులయు కాలమున (1132-1323) నీ సంబంధము చాలవఱకు సడలినది. ఆంధ్ర భాషాపోషణము, ఆంధ్ర సంస్కృతి దేశమున విస్తరిల్లినది. కాకతీయ సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్త్యనంతరమున క్రీ. శ. 1336 లో విజయనగర సామ్రాజ్య మేర్పడినది. హరిహరరాయల బుక్కరాయల కాలమునఁ గుమారకంపన దక్షిణదేశముపై క్రీ. శ. 1356 లో దండెత్తి యా ప్రదేశమును వశపఱచుకొనెను. కాని క్రీ. శ. 1370 ప్రాంతములో మహమ్మదీయులు దక్షిణ దేశముపై దండెత్తి శ్రీరంగనాథస్వామి దేవాలయము కొల్లగొట్టినపుడు గోపన యను ప్రసిద్ధ దండనాయకుఁడు, శ్రీ వేదాంత దేశికుల నియోగమున వారినిఁ దఱిమి, వేటొకచోటికిఁ దరలింపఁబడిన శ్రీరంగనాథుని విగ్రహమును దిరుగ యథాస్థానమునఁ బ్రతిష్ఠఁ గావించెను. ఈవిజయము తాత్కాలికమే. ఆంధ్ర నాయకత్వ మా ప్రదేశమునఁ బ్రవర్తిల్లనేలేదు. ఈ గోపనయే దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన మొదటి తెలుఁగు కవి.

---

* వీరు ఆరామములు లేక తోఁటలకు నిలయమైన కోనసీమ ప్రాంతమునే నివాసముగఁ జేసికొనుటచే, వీరిని ఆరామ ద్రావిడులని మనము వ్యవహరింతుము.

గోపన - సింధుమతీ విలాసము

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున గ్రం. సం. 1660 'సింధుమతీ విలాసము' అను గ్రంథము గలదు. ఇది రెండాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనిని రచించిన కవి 'గోపనమంత్రి' యని యీ క్రింది గ్రంథాంత గద్యవలనఁ దెలియుచున్నది.

"ఇది శ్రీ మదాపస్తంబసూత్ర, భారద్వాజసగోత్ర, నరసనామాత్యపుత్ర శ్రీ వేంకటేశ్వర కరుణాకలితకవితా విలాస శ్రీమత్ప్రతివాది భయంకర వేదాంత దేశికోపదేశ నిమలీకృత శిక్షిత శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్రరాజ జపవిరాజమాన నిజహృదయ సకలసద్గ్రంథసార సుకవిజన విధేయ గోపన నామధేయ ప్రణీతంబైన సింధుమతీ విలాసం బను శృంగారరస ప్రధాన ప్రబంధంబునఁ బ్రథమాశ్వాసము."*

శ్లో. యోయం సింధుమతీ విలాస మఖిలం శృంగార సంపత్కరం
వాచామంబుద్రవీయకం సమముదం నానావిధోద్వాహకం
పశ్యన్సాధు జన స్సుకార్య రచనః కోపాత్మమ స్వాపిచక్ష
బిందుర్వాయది గీతివా బహువిధాః పాత్రర్మమైవా యది.

పద్య రచన.

చ. కడు భ్రమఁజెంది కొంకుచు వికారము నొందుచు ఖిన్నమూర్తియై
పొడమిన నెవ్వగ న్విభుఁడు భూరి దయారహితాత్ముఁడైనఁ దా
నడకెడు పద్మినీ ముదిత యందము నాఁటటు సాంద్రనాథమై
కడువడిఁ గేకి సంఘము కికారవమంటి చెలంగె దిక్కులన్.

ఈ ప్రతిని ప్రమోదూతనామ సం. శ్రావణ బ. 7 భౌమవారము సంపూర్ణముగా చంబానాగలింగము వ్రాసికొనెను.

---

*"పై గద్యమువలన గోపన పొముకా సహస్రంబు రచించిన వేదాంతదేశికాచార్యుని శిష్యుఁడగుట స్పష్టము. కవిత్వము మిగుల శృంగార మస నొప్పును. మధురాపురమునందుండు జయుఁడను సానికిని సింధుమతి యను నొక వేశ్యాంగనకును గల సంబంధమే యిందు వర్ణింపఁబడినది. మధ్యమధ్య సంస్కృత శ్లోకములు గూడ గలవు" (ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తక భాండాగారము సంపుటము 8 పుటలు 396-397.)

ఈ గోపన కవినిగూర్చియు, గ్రంథమునుగూర్చియు గోలుకొండ కవుల సంచికలో పూర్వకవి పరిచయము అను శీర్షికక్రింద 398 పుటలో నిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది.

"35 గోపమంత్రి. ని. (నివాసము) గార్ల. కా. (కాలము) క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతము. ర. (రచన) సింధుమతీ విలాసము. పద్య కావ్యము.

వి. (విశేషములు). కవి భారద్వాజ గోత్రుడు. సింధుమతి యను వేశ్యకు, జయుఁడను యువకునకుఁ గల సంబంధముఁ దెలుపు శృంగార కావ్యము. ఇందు సంస్కృతాంధ్రకవిత కలదు."

దీనినిబట్టి పై నుదాహరించిన పరిషత్తులోని గ్రంథమును, నిది యును నొకటియే యనియుఁ, గవి యొకఁడేయనియు, గ్రంథవిషయము కూడ నొకటియే యనియు మనకు స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు గోపన కవి తెలింగానా ప్రాంతము వాఁడనియు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతము వాఁ డనియుఁగూడఁ దెలియుచున్నది. కాని గద్యమందలి 'శ్రీ మత్ప్రతివాది భయంకర వేదాంత దేశికోపదేశ విమలీకృత శిక్షిత శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్రరాజ జపవిరాజమాన నిజహృదయ కమలకర్ణికార' అను విశేషణ వాక్యమును జూచిన గోపనకవి విశిష్టాద్వైత మతమునఁ బ్రత్యేక విశిష్టత గడించిన శ్రీ వేదాంత దేశికుల వారిచే స్వయముగా నుపదేశము నొందిన వైష్ణవాగ్రేసరుఁడనియు నాతఁడుకూడ శ్రీ వేదాంత దేశికుల కాలమువాఁడే యనఁగా క్రీ. శ. 1370 ప్రాంతమువాఁడే యనియు మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

ఈ గోపన, విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపనమైన మొదటి ఘట్ట ములో, మహమ్మదీయులను దక్షిణదేశములోఁ గాలు నిలుపకుండ నరికట్టిన చారిత్రక మహాపురుషుఁడు. ఈ క్రింద వివరించిన చారిత్ర కాంశములవలనఁ జారిత్రక పురుషుఁడగు గోపనయే సింధుమతీ పరిణయ మును రచించిన కవియని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇందులో నుదాహ

రింపఁబడిన శాసనములలోని విషయములు పై గ్రంథమునందలి గద్యలోని విషయములతో సమన్వితము లగుచుండుటవలనఁ బ్రాచీనాంధ్ర కవులలో గోపన యొకఁడని నిర్వివాదముగాఁ దేలుచున్నది. మఱియుఁ గృష్ణమాచార్యుల వెనుక నాంధ్రవైష్ణవ వాఙ్మయమున నితఁడు రెండవ వైష్ణవ కవియని యెన్ననగును.

దక్షిణదేశముపై క్రీ. శ. 1327 ప్రాంతమున మహమ్మదీయులు దండెత్తివచ్చి తొండమండలమును జయించి శ్రీరంగ క్షేత్రమును గొల్లగొట్టవచ్చినప్పు డా దేవాలయమునందలి యర్చకులు శ్రీ రంగనాథుని విగ్రహమును మైసూరు మండలముననున్న తిరునారాయణపుర మను నామాంతరము గల మేల్కోటయందుఁ గొన్ని దినములు భద్రముగా డాఁచిరి. ఆ వెనుక నా విగ్రహమును శ్రీ తిరుపతి క్షేత్రమునకుఁ దీసికొని పోయి శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామివారితోఁగూడ నచ్చట నే దానికి నిత్య పూజాదికములను నెఱవేర్చుచుండిరి.

క్రీ. శ. 1336 లో విజయనగర సామ్రాజ్య మేర్పడిన వెనుక సంగమ వంశీయుఁడగు హరిహరరాయలు తన సోదరుఁడును, సైన్యాధిపతియు నగు వీరకంపరాయని మహమ్మదీయుల నివారించి తొండ మండలములను జయించుటకు పంపెను. ఈ వీరకంపరాయనికి సహాయభూతుఁడుగానున్న సేనానాయకులలో సింధుమతీ పరిణయ ప్రబంధకర్తయగు గోపన యొకఁడు. ఈతఁ డాకాలమునాఁడు 'చెంజీ' దుర్గమునకుఁ బరిపాలకుఁడుగా నుండెను. మధురనుగూడ వశపఱుచుకొన్న మహమ్మదీయులను జయించి[1] కంపరాయఁడు దక్షిణదేశాంతర్గతమగు పాండ్యచోళరాజులను విజయనగర పాలనక్రిందికిఁ దెచ్చెను.

---

1. ఈ జయవృత్తాంతమే 'కంపరాయ చరిత్ర' లేక మధురా విజయము అను సంస్కృత కావ్యమున వర్ణితమైనది. కంపరాయని రాణులలో నొకతెయు, కమనీయ కవయిత్రియునగు గంగాదేవి లేక గంగాంబ రచియించినది. ఇందులో సంస్కృత కవిస్తుతిలోఁ దెలుఁగుకవి తిక్కయజ్వస్తుతి గలదు. ఈ కావ్యము క్రీ. శ. 1924 లో ముద్రితమైనది. దాక్షిణాత్య కవయిత్రులు రచియించిన కృతులలో నిదియుఁ బరిగణింపఁదగియున్నది.

చెంజిదుర్గమునుండి యొకనాఁడు గోపన సేనాని శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామిని దర్శించుటకై తిరుపతి క్షేత్రమునకు వెడలి యచ్చట వేంకటేశ్వర దేవుని ప్రక్కనున్న మఱియొక విగ్రహముఁ గాంచి యచ్చటి యర్చకులను బ్రశ్నించెను. వారును నది శ్రీ రంగనాథుని విగ్రహమనియు, మహమ్మదీయుల బారినుండి తప్పించి, యచ్చట భద్రపఱుచుచుంటి మనియు నాతనికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. అంత గోపన, రంగనాథుని విగ్రహమును దిరిగి శ్రీరంగమునఁ బునఃప్రతిష్ఠ చేయుటకు వారి యనుమతిని బడసి, యా విగ్రహమును, దిరుపతినుండి తీసికొనిపోయి తన రాజధాని యగు చెంజి దుర్గమునకుఁ జేరువనున్న సింగవర గ్రామమున రాతి దేవళములో నిలిపెను.

ఇంతలో మహమ్మదీయులు శ్రీరంగము నాక్రమించుకొనిరి. కాని మహమ్మదీయ సైన్యాధ్యక్షుని కా ప్రదేశము సరిగా నుండకపోవుటచే, శ్రీరంగమును విడిచి యాతఁ డచ్చటి కాఱుమైళ్ళ దూరముననున్న సమయవరమును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను. తురుష్కులిట్లు దేవాలయ ప్రదేశమునుండి తొలఁగిపోవుట, కంపరాయలు మధురా పట్టణమును జయించుట, గోపన్న వైష్ణవభక్తి గలిగియుండుట శ్రీరంగమునందలి యర్చకు లెఱింగి, గోపన్నతో నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుండిరి. గోపన్నయు సరియగు సమయము చూచుకొని, క్రీ. శ. 1371 లో బ్రహ్మాండమగు సైన్యమును గూర్చికొని, మహమ్మదీయులను బూర్తిగ నోడఁగొట్టి, సింగవరములో వేంచేసియున్న శ్రీరంగనాథుని విగ్రహమును మహావైభవముతో శ్రీరంగమునఁ బ్రతిష్ఠించెను.

ఈ మహాకార్యమున కత్యంతానందము నొంది, మహాప్రసిద్ధులగు శ్రీ వేదాంత దేశికులవారు గోపనను స్తుతియించుచు రెండు శ్లోకములను జెప్పిరి. అవి రెండును, శ్రీరంగము దేవాలయమునఁ దూర్పు ప్రాకారమున శిలాశాసనరూపమున వెలయుచున్నవి.[1] ఆ శ్లోకము లివి. ఈ శాసనకాలము. "క్రీ. శ. 1371 స్వస్తిశ్రీ బంధుప్రియే శాకాబ్దే.

1. Ranganatha Inscription of Gopanna S. S. 1293—Epigraphica

"౧. ఆసేయా నీల శృంగద్యుతి రచిత జగ ద్రంజనా దంజనాద్రే
స్వేచ్ఛామారాధ్య కాంచిత్సమయ మథుస్తీ హానుష్కాన్ తురుష్కాన్
లక్ష్మీక్ష్మాభ్యానుమాభ్యాం సహనిజ నిలయేస్థాపయన్ రంగనాథమ్
సమ్యగ్వర్యం సమర్ప్యం కురుతనిజ యశోదర్పణో గోపణార్యః.

౨. వీక్షేశం రంగరాజం వృషభగిరి తటాత్ గోపణ క్షోణిదేవో
నీత్వాస్వాం రాజధానీన్ని జబలనిహతాత్ సిక్తతౌలుష్క సైన్యః
కృత్వా శ్రీరంగభూమిం కృతయుక నిహితా స్తస్తు లక్ష్మీమహీభ్యామ్
సంస్థాప్యం సరోకేత్ భవ ఇవకురుతే సాధుచర్యాంసపర్యామ్."

ప్రతివాది భయంకర బిరుదము ధరించిన వారిలోఁ బ్రథములు వేదాంతదేశికులే. వీరు శతాధిక గ్రంథకర్తలై శతవర్షాధికముగ జీవించిరి. (క్రీ. శ. 1270-1382)

ఈ శాసనములోని మొదటి శ్లోకము గురుపరంపరా ప్రభావము అను తమిళ వైష్ణవ మతగ్రంథమున నుదాహృతమై యున్నది. మఱియును వైష్ణవ దేవాలయములను గూర్చి తెలుపు "కోయిల్ఒళుగు" అను చారిత్రిక గ్రంథమునఁగూడ నీ గోపన మహాకార్యము విశదీకరింపఁ బడియున్నది. ఆ గ్రంథమున గోపన, శ్రీ రంగనాథుని ప్రతిష్ఠించు సమయమున నా దేవునికి ౫౨ గ్రామములను సమర్పించెనను విషయము కూడఁ గలదు.

గోపన యాంధ్రబ్రాహ్మణ నాయకుఁడైనను, నాతఁడు ద్రవిడ దేశమునందుఁ బరిపాలన మొనర్చుటచే నాతనిఁగూర్చిన శాసనము లఱవ భాషలో నున్నవి. అచ్చారపాకము శాసనమున[1], గోపన బ్రాహ్మణుఁడును, ఆపస్తంబ సూత్రుఁడును, భారద్వాజ గోత్రుడు నైనట్లు తెలుపఁ బడి యున్నది. కాంచీపురము శాసనములలో మూఁడింటియందును,

1. Epigraphical Report, (Achchara-pakam No. 250 of 1901)

గోపన పేరొ్కనఁబడి యున్నాఁడు. అందొక దానిలో గోపనకు 'అయ్యఁగా' యను కుమారుఁ డున్నట్లు తెలియుచున్నది.[1]

ఇఁక 'సింధుమతీ పరిణయము' ముద్రితమై ప్రకటితమైనచో, నది యాంధ్ర సాహిత్యమున కొక యమూల్యాలంకార మే యగును.

సంగమ సాళువ వంశీయుల యనంతరము తుళువ వంశీయుఁ డగు శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు క్రీ. శ. 1509 లో రాజ్య మధిరోహించెను. అతఁడు దక్షిణదేశమును జయించి, యా ప్రదేశములలోఁ దెనుఁగు నాయకులను బరిపాలకులుగా నియమించుటయే తెనుఁగు వాఙ్మయ మానాటఁ బ్రవర్తిల్లుటకు హేతువైనది. దీనిఁబట్టి దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయ మేర్పడుట రాజకీయపరిస్థితుల మూలముగనే యని గ్రహింపనగును. మధుర తంజావూరులలో నియమితులైన తెనుఁగు నాయకులు తమతోఁబాటు, తమ భాషనుఁ దమ సంస్కృతినిఁ దమ పరివారమును నచ్చటకుఁ దీసికొనిపోయి, తెనుఁగు యశస్సును స్థిరముఁ గావించిరి. పూర్వ మేనాఁడో తెలుఁగువారైన యాంధ్రులు స్వరాష్ట్రేతరమగు మగధదేశమును బాలించిన విషయము మన కంతఁగాఁ దెలియలేదు. కాని దక్షిణదేశమును బాలించిన యాంధ్రనాయకు లాంధ్రేతర రాష్ట్రములయందు నాంధ్రత్వము, నాంధ్రసాహిత్యము శాశ్వతముగ నిల్పిన విషయముమాత్రము మనకు స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలయుగమున తెనుఁగు భాష యుచ్ఛస్థితిని బొందినది. ఆ యుగమున—తెనుఁగు రాష్ట్రభాషగా నేర్పడుటచే 'దేశ భాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స' యైనది. అట్టి రాయల యాస్థానమున

1. South Indian Inscriptions Vol. 1 (No. 86-88 & E. P. R No. 33 of 1890.)

దొడ్డయాచార్యులవారి వేదాంతదేశిక వైభవ ప్రకాశికలో గోపననుగూర్చి యిట్లు గలదు:

శ్లో॥ జిత్వాతులుష్కాన్ భువిగోపణేంద్రో రంగాధిపమ్ స్థాపితవాన్ స్వదేశే
ఇత్యేవమాకర్ణ్యగురుః కవీంద్రో హృష్టోభవద్భ స్తమహంప్రపద్యే.

కొలఁగిన నాయకులును నట్టి భాషాభిమానమే యాలంబనముకాఁగాఁ దాము పాలించిన ప్రదేశములలోఁ గవులను పోషించి, గ్రంథములు వ్రాయించి, తాము స్వయముగఁ గృతికర్తలై కృతిభర్తలై, యాంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రమున నొక ప్రత్యేకయుగము నేర్పఱచుటకుఁ గారణ భూతులైరి.

కృష్ణదేవరాయల యనంతరమున నచ్యుతదేవరాయల కాలమున (క్రీ. శ. 1530-42) దక్షిణదేశములో నిద్దఱు తెలుఁగు కవులు రచనలు గావించి యచ్చటి నాయకులకుఁ గృతి నిచ్చిరి. వారినిఁ గూర్చిన వివరము లిచ్చుచున్నాను.

1. భద్రకవి లింగకవి
(క్రీ. శ. 1530-40)

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యుగమున నచ్యుతదేవరాయల కాలమున వెలసిన ద్విపద కవులలో నొకఁ డగు నీ లింగకవి చరిత్ర మింతదనుకఁ గవిచరిత్రల కెక్కలేదు. మఱియు నీతఁడు వీరశైవుఁ డగుటచేఁ గేవల వైష్ణవ యుగమనఁ దగిన రాయల యుగములోఁ బ్రసిద్ధుఁడైన యీ కవి కాల మెఱుంగుట యావశ్యకమే యగును.

వంశవృత్తాంతము: ఈతఁడు రచించినవి రెండు ద్విపద కావ్యములు 1. దేవాంగపురాణము, 2. సానంద చరిత్ర. వీనివలన నీతని వంశవృత్తాంతమును గాలమును నెఱుకపడుచున్నవి. ఈతఁడు కూడలి సంగమక్షేత్రనివాసి. ప్రసిద్ధ శైవభక్తుఁడగు దేవరదాసుమయ్య వంశీయుఁడు. రామయప్రభునికిని నమలాంబకును బుత్రుఁడు. ఈతని వంశవర్ణనముఁబట్టిచూడ నీతఁడు రాజ్యాధికారి యని తోఁచుచున్నది.

"ధరణి పై దేవర దాసయ్య వంశ
పరనిధి సంపూర్ణ వార్ధి చంద్రుండు
దురిత దూరుఁడు శివద్రోహరగండ
బిరుద ప్రతాప గంభీర వర్తనుఁడు

చరితార్థ చరితుండు సత్య సంధుండు
సరసుండు శివ ధర్మ శాస్త్ర కోవిదుఁడు
పరమశివజ్ఞాన భరితాత్ముఁ డనఁగఁ
బరఁగిన రామయ ప్రభు మూర్తిసుతుఁడు. ”

(దేవాంగపురాణావతారిక)

“ జంగమ కులవార్ధి చంద్రోదయుండు
లింగైకనిష్ఠా విలీన మానసుఁడు
... ...
భానిల్లు రామయ ప్రభువరేణ్యుండు
తనదుపాతివ్రత్య ధర్మమార్గమున
ననసూయ కెనయైన యమలాంబ వలనఁ
గనిన పుత్రుఁడు భద్రకవిలింగవిభుఁడు ”

(సానంద చరిత్ర యవతారిక)

ఈతని గురువు శ్రీ కాళహస్తి సంగమేశ్వరుఁడై నట్లు—

“ చిరభవాంబుజ హస్తి శ్రీ కాళహస్తి
గురుసంగమేశ్వరుఁ గొనియాడి పాడి ”

అని తన గ్రంథములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

కాలము : లింగకవి తన దేవాంగపురాణమును రచియించు నాఁడు పడవీడున కధిపతియగు శ్రీ కాళహస్తీశుఁడను నొక మహా పురుషుఁడున్నట్లుగా నిట్లు చెప్పినాఁడు.

“ భూనారికిని శిరోభూషణంబైన
మానిత ద్రావిడ మధ్య దేశమున
నడరు మర్త్య స్వర్గమగు మధుర రస
పడవీడు సకల సంపదలకు వీడు
ఇర వొప్పఁ గాళహస్తీశ్వరుఁ డనెడి
పురుషాగ్ర గణ్యుఁ డప్పురి కధీశ్వరుఁడు
పట్టణంబుల కెల్లఁ బరఁగిన తల్లి
పట్టణంబయినట్టి పడవీటియందు. ”

పైనిఁ బేర్కొనఁబడిన కాళహస్తీశ్వరుఁడు కృష్ణదేవరాయని వెనుక విజయనగర సామ్రాజ్యమును బరిపాలించిన యచ్యుత దేవరాయల

కాలమువాఁడు (క్రీ. శ. 1530-1542). ఈతఁ డాకాలమునఁ బడవీడును బాలించుచుండిన ట్లీక్రింది శాసనములు తెలుపుచున్నవి :—

ఉత్తరార్కాడు జిల్లా, దేవకీపురమున బృహదంబాదేవి యాలయమున శాసనములు.

శా. శ. 1452 (క్రీ. శ. 1530). పడవీడు తిరుమలేశ్వరుని వసంత మంటప నిమిత్తము భూదానము.

శా. శ. 1452 (క్రీ.శ. 1530). దేవకీపురము దేవాలయము - ధర్మకర్తృత్వము (శ్రీ కాళహస్తి నాయకుఁడు)

శా. శ. 1454 (క్రీ.శ. 1532). ఇందులో స్పష్టముగాఁ గొండమ నాయకుఁ డనువాఁ డా కాలమున గొల్లలను దేవాలయమునకు సేవకై వినియోగించుటకుఁ బడవీడును బాలించుచుండిన కాళహస్తీశ్వర నాయకుని యనుమతిని బొందెనని కలదు.

శా. శ. 1454 (క్రీ.శ. 1532) దేవాలయమునకుఁ బ్రతిమగ్గముపైని 11 పణములు పన్ను కట్టుటకు శాసనము. ఇందు కాళహస్తీశ్వరుఁడు పేర్కొనఁబడినాఁడు.

(E.P. Reports 1913, pages 44, 45 Nos. 364, 374, 373, 377)

పై శాసనముల ననుసరించి లింగకవి యచ్యుత దేవరాయల కాలము వాఁడనుట నిశ్చితము.

కవిత్వము, కావ్యములు: ఈతఁడు శివకవి కావునఁ గృత్యాదిని బండిత త్రయమును, పాల్కురికి సోమనాథుని, పిడుపర్తి బసవేశ్వరుని, శేషయోగీంద్రుని (నాగులూటి శేషనారాధ్యుఁడు - పర్వత పురాణ కర్త), రంగనాథుని స్తుతించియున్నాఁడు. ఈతని కాలము క్రీ. శ. 1530 ప్రాంత మగుటవలన పిడుపర్తి బసవన, శేషయోగీంద్రుఁడు ననువారి కాలములు గూడ స్పష్టముగా దెలిసికొనుటకు వీలు కలుగుచున్నది. ఈతఁడు తన కవిత్వమును గూర్చి:-

" తెనుఁగుకు నెఱవాది ద్విపదకు రాజు "

" వినుత శబ్ద బ్రహ్మ విద్యా నిరూఢి
ఘనత మించిన భద్రకవి లింగ విభుఁడ
రమణీయ శివకవి రాజన్య హృదయ
కమల మిత్రుఁడు భద్రకవి లింగ విభుఁడు
నెఱయ నాతని కంటె నేర్పరి గలఁడె "

అని తెలుపుకొనినాఁడు. మఱియుఁ గృతిపతి యాతనిఁ బిలిపించి,

" అనఘాత్మ ! సంతోషమయ్యెడి మాకు
మాకులమునకు నీ మహనీయచరిత
శ్రీకరాభరణమై చెలువుదీపించుఁ
గావున దేవాంగ ఘన చరిత్రంబు
ఠావిరి ద్విపద కావ్యంబుఁ గావింపు.
నగజాధినాథుఁ డున్నతకులదైవ
మగు రామలింగంబు నధిపతిఁజేసి
స్థిరముగాఁ, గీర్తిమందిరముగాఁ బుణ్య
కరముగా, నవరసాకరముగాఁ. జారు
తరముగా, నర్థసుందరముగా, దురిత
హారముగా, జనమనోహరముగా ననుచు "

గ్రంథము సేయు నాజ్ఞాపించెను. ఈ ద్విపదకృతియు నల్లే మనో హరముగా నుండును.

దేవాంగ పురాణము : ఇది యేడాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యము. దీనికి మూలము బ్రహ్మాండ పురాణము. ప్రథమాశ్వాసమున దేవాంగ మహర్షి జననమును దేవతా వస్త్రనిర్మాణమును వర్ణితములైనవి. రెండవ యాశ్వాసమునుండి యాఱవ యాశ్వాసము వఱకు నాతఁడు విద్యాధర, పుష్పదంత, బేతాళ, వరరుచి, దివసాళి, దేవరదాసి యవతారముల నెత్తిన కథ వర్ణితము. సప్తమాశ్వాసమున దేవాంగకులమున జన్మము,

తత్కాల ప్రశస్తి చెప్పఁబడినది. దేవరదాసి జైనులను ఖండించి శైవమును బెంపొందించెను. ఈ గ్రంథము చివరఁ గొమరేంద్రుఁడను నొక దేవాంగుని వంశ క్రమము వర్ణితమైనది.

ఈ కృతిలో నింద్రజాల, రస, వైద్యాదివిషయములు పెక్కులు వివరింపఁబడినవి. ఈ గ్రంథము ముదునూరి రామేశ్వరస్వామి కంకితము.

సానంద చరిత్ర : ఇది సానందుఁడను శివభక్తుని చరిత్రమును దెలుపును. మూఁడాశ్వాసముల కృతి. ఇది యరుణాచలమున కుత్తరముననున్న యరుణాద్రి మంగళ మను గ్రామముననున్న వీరభద్రయ్యా యను జంగమదేవర కంకితము. ఈతఁడు సంగయదేవర కుమారుఁడు. ఈ ద్విపదరచనమునకును కోట శివరామకవి రచిత పద్య సానందోపాఖ్యానమునకును జాలచోట్లఁ బదసాదృశ్యము గలదు. లింగకవి శివరామకవికంటె ముందువాఁడు కావున, యీతని ద్విపద గ్రంథమే పద్య గ్రంథమునకు మూలమని చెప్ప నొప్పును.

లింగకవి సానందోపాఖ్యానము - ప్రథమాశ్వాసము

ద్వి. ఫలవిశేషంబులు పరిమళద్రవ్య
కలితోదకంబులు కలవంటకములు
పసమించు చక్కెర పానకంబులును
మిసిమించుకమ్మని మీగడ పెరుగు
అరిశలు బూరెలు నతిరసంబులును
కరణమణింగలు గారెలు నమృత
కలశంబులును చంద్రకళలు సేవియలు
అలరుగుత్తులు రసాయన మప్పడములు
పూసనఁబులు సుంద్రములు మంచి పెన్న
దోసెలు మీగడ దోసెలు వడలు
సారెసత్తులు పేలు జంతిక చుట్లు
పూరణంబులు రసపూర్ణంబులైన
కడియంపుటట్లులు గంగ నురుగులును
కడునొప్పురస ఘటికలును చాపట్లు
అద్దుకంబులు చక్కిలంబులు మణియు

నిడ్డియల్ మోయుండలివి యాదిగాఁగ
కలపిండివంటలు కమ్మని ఘృతము
నెలకొని వడఁ దీర్చు నీరుమజ్జిగలు
చారపప్పును పాయసములు తేనియలు
చారుతరంబైన శాకపాకములు
....................కలవు.

శివరామకవి - పద్యకృతి ప్రథమాశ్వాసము

గారెలు బూరె లిడ్డెనలు కమ్మని దోసెలు చక్కిలంబులున్
చారులు కూరలున్ ఫలరసంబులు తేనెలు పానకంబులున్
సారెలు పాయసాన్నములు చక్కెరలుక్కెర లప్పడంబులున్
పేరిన నేతులున్ చెఱుకు బిళ్ళలు చల్లని నీరు మజ్జిగల్.

సీ. కలవంటకంబులు కజ్జాయములు మనో
హరములు తీయని యానవాలు
మీఁగడ పెరుగు మామిడి పండ్లరఁటిపండ్లు
ఖండశర్కరలు టెంకాయపాలు
పనసపండులు ద్రాక్షపండులు ఖర్జూర
ఫలములు గజనిమ్మపండ్లు దోస
పండ్లు కమ్మని చారపప్పులు గసగసాల్
శీతలోదకములు చెఱుకురసము

భక్ష్యభోజ్య లేహ్యపానీయముల నిట్లు
తృప్తఁ బొందఁజేసి దివ్యవిభవ
మలరఁగొంచు బోయి యర్కజాపుర బహి
ద్వార దేశమందు వారిడించి.

౧. దేవాంగ పురాణము

ఈతని గద్యలు :

"ఇదివీరభద్ర మహిత్వప్రసాద
విదితసత్కావ్య ప్రవీణధురీణ
సంగమేశ్వరగురు చరణారవింద
సంగతగంధ పుష్పంధయమాన
ఘనయశోనిధి భద్రకవిలింగధీర
వినుతమాధుర్య వాగ్విరచితంబైన
ప్రకటదేవాంగ పురాణంబునందు
నలంకముగ...ఆశ్వాసమయ్యె."

ఈ గ్రంథమునకు వ్రాఁతప్రతి యొకటి గలదు. (మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకశాల సంఖ్య D. 941). ఇది క్రీ. శ. 1879లో నారాధ్యుల వీరేశలింగముగారిచేఁ జెన్నపురిలో ముద్రితమైనది.

౨. సానంద చరిత్ర*

"ఇదివీరభద్ర శ్రీ హేలా ప్రసాద
సదమల సత్కావ్య సందర్భకుశల
చిరపుణ్యశోభిత శ్రీకాళహస్తి
గురుసంగమేశ్వర కోమలచరణ
జలజాతగంధ పుష్పంధయమాన
కలితమానసభద్ర కవిలింగధీర
విరచిత సానంద విమలచారిత్ర
మహదైనభవలతాయతలవిత్రంబు
సకలపవిత్ర మీ సత్కథయందు
నకలంకగతిఁ దృతీయాశ్వాసమయ్యె."

పల్నాటి వీర చరిత్రమునఁ గోళ్ల పోట్లాట యను భాగమును రచించిన మల్లనకవి తల్లిదండ్రులు కూడ అమలాంబ, రామనలే. కాని వారు కౌండిన్య గోత్రులగుటచే లింగకవి తలిదండ్రులు కారని యెఱుంగునది. (ప్రా. సంఖ్య. D. 1112).

---

*దీనికిఁ వ్రాఁతప్రతులు తొమ్మిది కలవు. (సంఖ్య D. 1164–92) అందు రెండు కాగితపుఁ బ్రతులు. తక్కినవి తాళపత్రప్రతులు. ఈ గ్రంథము కూడ క్రీ. శ. 1885 లో నారాధ్యుల వీరేశలింగముగారిచే ముద్రితమైనది. తంజావూరి పుస్తకశాలలో దీనికి నాలుగు తాళపత్ర ప్రతులు గలవు. సంఖ్య 364–367.

2. పచ్చకప్పురపు తిరువేంగళకవి

(క్రీ. శ. 1530-ప్రాంతము)

అచ్యుతదేవరాయల కాలమునఁ బ్రసిద్ధుఁడైన యొక ద్విపద కావ్యకర్త తిరువేంగళకవి. ఈతఁడు భట్టుకులజుఁడు. మనకుఁ దెలిసి నంతవఱకు భట్రాజులలో నితఁడు మొదటి కవి యని చెప్పవచ్చును. ఈతఁడు రచించిన చొక్కనాథచరిత్ర యను గ్రంథమున నీతని వంశ వృత్తాంత మిట్లు కలదు :

కృతిపతి యీతనిఁ గూర్చి ప్రస్తావించుచు :

"అనఘుండు మీ తాత యగు తిమ్మరాజు
తన తమ్ముఁ డయ్యలు దాను నిమ్మహినిఁ
బ్రౌఢుఁడై చదువులఁ బరఁగ మెప్పించె
ప్రౌఢ రాయలచేతఁ బచ్చ కప్పురము
రాజనఁగా దిమ్మరాజుకుఁ దిప్ప
రాజుదయించె విరాజితమ్ముగను
రాజుల మెప్పించె రసికుఁ డాతని త
నూజుఁ డవార్య సన్నుత కవీంద్రుఁడవు"

అని చెప్పినాఁడు. తిరువేంగళుని తండ్రి తిప్పరాజు. అతని తండ్రి యగు తిమ్మరాజును నాతని తమ్ముఁ డయ్యలరాజును దమ విద్యా విశేషముచేఁ బ్రౌఢదేవరాయలను మెప్పించి, పచ్చ కప్పురము బహు మతిగాఁ బడసిన నాఁటినుండియు వీరు పచ్చ కప్పురము వారైరి. ఈ ప్రౌఢదేవరాయలు క్రీ. శ. 1422 నుండి 1447 వఱకు విజయనగర సామ్రాజ్యమును బాలించిన యిమ్మడి దేవరాయలు కాఁదగును. మను మఁడు క్రీ. శ. 1538 ప్రాంతమున నుండుటచే, తాత క్రీ. శ. 1450-60 ప్రాంతమునసుండుట విరుద్ధము కానేరదు.

కాలము : తిరువేంగళకవి తన చొక్కనాథ చరిత్రను "నన్నివందలి" పురాధ్యక్షుఁడగు గోళ్ల పెద్దరామనాయకునికిఁ గృతిగా రచించెను. ఈతఁడు గోళ్ల చిన్న రామనాయకుని యన్న. అన్న దమ్ము లిరువురును నచ్యుతదేవరాయ ప్రతాప కార్య ధురంధరులై దక్షిణ దేశమున రామనాథపురము జిల్లాయందలి తిరుపత్తూరి సీమను బరిపాలించుచుండెడివారు. వీరు కమ్మ కులస్థులు; బసవనాయకునికిఁ దిప్పమ్మ వలన జన్మించినవారు; పిప్పలగోత్రులు; సుప్రసిద్ధ మధ్వ మతాచార్యుఁడగు వ్యాసతీర్థుని శిష్యులు. వీరికి ఉపనూరి సింహములను బిరుదు కలదు. వీరిలో గోళ్ల పెద్ద రామనృపాలుఁడు అచ్యుతదేవరాయల పుణ్యమునకై శా. శ. 1450 (క్రీ. శ. 1528 లో) విళంబి సంవత్సర దక్షిణాయన పుణ్యకాలమున తిరుపత్తూరు నందలి తిరుత్తళి నాయనారు దేవాలయమునకు శాంత మంగళ మను గ్రామమును దాన మొసర్చి శాసనము వేయించినాడు.[1] మఱియు నీ పెదరామనృపాలుఁడు (రామప్పయ్యనాయని వారని వ్యవహారము) సదాశివరాయల కాలమునఁ గూడ నున్నట్లు వేఱొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు శా. శ. 1472 (క్రీ. శ. 1550) సంవత్సరమున తిరునల్వేలి జిల్లా అంబసముద్రము తాలూకా బ్రహ్మదేశమను గ్రామమును కైలాసనాథ నాయినారను దేవునకు సమర్పించి యొక శాసనము వేయించియున్నాఁడు.[2]

గోళ్ల చిన్నరామప్పయు, నాతని యన్న పెద తిమ్మయ్యయుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరునికిఁ దిరువీథి యుత్సవముల నిమిత్తము 15,000 పణములు శ్రీ భాండారమున కర్పించినట్లు తిరుపతిలో శాసనము గలదు. ఈ శాసన కాలము శా. శక. 1462 శార్వరి (క్రీ. శ. 1540).[3] ఈ శాసన కాలమునఁ జినరామప్ప రామనాడు జిల్లానుండి చంద్రగిరి రాజ్యమునకు నాయకుఁడుగా మార్పఁబడెనని నివేదికయందు సూచింపఁబడినది.

1. (E. P. 1790 of 35-36).
2. (A. R 373 of 1916).
3. (Epigraphical Report of T.T. Devasthanams-Pages 244-245).

దీనిఁ బట్టి తిరువేంగళకవి క్రీ. శ. 1530 ప్రాంతమున నున్నటుల స్పష్టమగును.

చొక్కనాథ చరిత్రమున నీ క్రింది పంక్తులు పై వాని కాధారములు:

“ చెలఁగుచు నుపనూరి సింహంబు పేరఁ
బురుషోత్తమధ్యాన పూర్ణాత్ము పేరఁ
దగుగోళ్ళ బసవేంద్రు తనయుని పేర
సుగుణాఢ్య పరసతీ సోదరు పేర
ఘనత స్వామి ద్రోహ గండని పేరఁ
జినరామ విభునికి జ్యేష్ఠుని పేర
దీపించు నచ్యుత దేవరాయ ప్ర
తాప దక్షిణ బాహు దండాంకు పేరఁ
జతురత నీ కావ్య సారంబునకును
బతియైన పెదరామపార్థివు పేర ”

“ అరుణాచలేంద్ర పూజామోద విభవ
ధరమించు నన్న నందలి పురాధ్యక్షు
ప్రియబంధు వనచైత్ర పిప్పాల గోత్ర
దయసత్య దాక్షిణ్య ధర్మ స్వరూప
తగ మించు వ్యాస తీర్థ ప్రియశిష్య
సుగుణాఢ్య పరసతీ సోదర చరిత
అయతోన్నత బాహ యచ్యుత దేవ
రాయ ప్రతాప కార్య ధురంధరుండ
అంచిత కోదమనాయంకర గండ
మించి వర్తించు స్వామి ద్రోహగండ
చేకొన్న నుపనూరి సింహద్భుజాంక
కాకిటి చిన్న భూవర సహితుండ
బసవ భూవర తపః ఫలసత్కుమార
వసుధఁ గల్గిన కమ్మ వంశ వర్ధనుఁడ
బాగొప్పఁ దిప్ప మాంబాదేవి గర్భ
సాగర సంభవ సంపూర్ణ చంద్ర
చిరకీర్తి యుతుఁడైన చిన్నరామప్ప
పురుష రత్నంబనఁ బొగడంగ మించి
విలసిల్లు పెదరామ విభవసుత్రాము ”

చొక్కనాథ చరిత్ర తొమ్మిది యాశ్వాసముల ద్విపద కావ్యము. ఇది స్కాందమున, మధురా ఖండమున, హాలాస్య క్షేత్రమున వెలసిన సుందరేశ్వరుని (చొక్కనాథుని) యఱువదినాలుగు లీలలను దెలుపు హాలాస్యక్షేత్ర మాహాత్మ్యమునకుఁ దెలుఁగు కృతి. దీనికి చౌషష్టి లీలా విలాసమను పేరుకూడఁ గలదు. ఆ చౌషష్టి లీలల వివరముల నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను *

తిరువేంగళకవి చెయ్యేటి దరిని (బాహుదానదీతీరమున) వెలసిన ఓరుగంటమ్మను, ఏకవీరా దేవిని స్తుతించినాఁడు. కవి స్తుతిలో :

" బిరుదు వేములవాడ భీము నన్నయను
అరయఁ దిక్కన నెఱ్ఱనార్య శ్రీ నాథు
నిలఁగల్గు కవులను నెల్ల సద్భక్తి "

వినుతించినాఁడు. ఈతఁ డల్లసాని పెద్దనకు సమకాలీనుఁడగుటచే నాతని నుతింపలేదు. ఈ తరువాతి కవులు పెద్దనను బెద్దగా స్తుతిం

* 1. వృత్రాసురుని జంపినందువలన యింద్రునకుఁ జుట్టుకొన్న బ్రహ్మహత్యా పాతకమును శివుఁడు పోఁగొట్టుట. 2. ఐరావతమునకుఁ గల శాపమును నివారించుట. 3. కదంబవనమున మధురాపురిని ప్రతిష్ఠించుట. 4. తటాతకా లేక మీనాక్షీదేవిజననము. 5. మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల వివాహము. 6. సుందరేశ్వరుఁడు వ్యాఘ్రపాదునికి పతంజలికి తన నాట్యకౌశలము చూపుట. 7. గుండోత్తరుని కపరిమితాహారమును జీర్ణించుకొను శక్తి నిచ్చుట. 8. పర్వతమంత యెత్తుగల యన్నరాశిని గుండోత్తరునికిఁ జూపుట. 9. ఏడు సముద్రములను నొకదగ్గఱ చేర్చుట. 10. మలయధ్వజుఁడు స్వర్గంబునుండి వచ్చి నవకాశము కల్పించుట. 11. ఉగ్రపాండ్యుని జననము. 12. సుందరేశ్వరుఁ డుగ్రపాండ్యునకు నాయుధముల నొసఁగుట. 13. శక్తివలన సముద్రమును తతీమి చేయుట. 14. ఇంద్రుని కిరీటమును దీసికొనుట. 15. మేరు పర్వతము నుండి బంగారముఁ దెచ్చుట. 16. ఋషులకు సుందరేశ్వరుఁడు వేదార్థము నెఱింగించుట. 17. రాజునకు వజ్రముల నొసఁగుట. 18. సముద్రోదకములను మేఘములం ద్రాగునట్లు చేయుట. 19. మేఘముల ఖండముగా వర్షించునపుడు వాని నడ్డుపెట్టుట. 20. సుందరేశ్వరుఁడు సిద్ధుని వేషము వేయుట. 21. రాతి యేనుగుచే చెఱకు గడలు నమలించుట. 22. దిగంబర జైనుల కృత్రిమకుంజరమును సంహరించుట. 23. బ్రాహ్మణ కన్యకకు వరములిచ్చుట. 24. అశేషాద్భుతకృత్యము లావరించుట. 25. బ్రాహ్మణ స్త్రీ వధ నడ్డగించి యామెను రక్షించుట. 26. దుష్టుఁడగు బ్రాహ్మణుని క్షమించుట. 27. మల్లయుద్ధమున జయమందుట. 28. జైనులు పంపిన మహోరగమును సంహరించుట.

చిరి. కాని కృష్ణరాయ యుగమున కవులెవ్వరు నీతని స్మరింపలేదు. తిరువేంగళకవి గద్యలోఁ జెప్పుకొనినట్లుగా, నీతని కవితయుఁ బచ్చకప్పుర సౌరభ్యమును గుబాళించుచున్నది.

"ఇది సర్వ ఘనసత్కవీంద్ర పాదాబ్జ
విదితపూజామోద విమలుండు. పచ్చ
కప్పుర సౌరభ్య కలితనామాంక
తిప్పరాజు సుపుత్ర తిరువేంగళేంద్ర
విరచితంబుగ లోక విఖ్యాతమైన
సరస లక్షణ కావ్య సత్కవీంద్రాభి
నందిత శ్రీ చొక్కనాథ చరిత్ర
మందును నిది నవమాశ్వాస మయ్యె"

హాలాస్య మాహాత్మ్యమును దెలుఁగులోఁ జెప్పుటకుఁ దిరువేంగళకవియే తొలివాఁడు. ఈ ద్విపదకృతి వెలసిన తరువాత 18,

---

29. జైనుల కృత్రిమపు గోవును వధించుట. 30. పాండ్య సేనానాయకునికి, అసంఖ్యాకములైన సైన్యములను కనఁబఱచుట. 31. పాండ్యరాజునకు నిధి నిక్షేపములు బహుమతిగా నొసఁగుట. 32. గాజుల వర్తకవేషము ధరించి వైశ్యవాడలో స్త్రీలకు గాజులు తొడిగి, వారల గర్భవతులుగ నొనరించుట. 33. యక్షకన్యలగు నా స్త్రీలకు అష్టసిద్ధుల నొసఁగుట. 34. చోళులకు ద్వారములు తెఱచుట. 35. పాండ్యరాజుపై వేడినీరును పోయుట. 36. పుష్పవాటికలో బంగారముచేయు విద్య ప్రదర్శించుట. 37. చోళరాజును జయించుట. 38. ఎల్లప్పుడు నిండుగానుండు నొక బియ్యపుసంచి నొక సిద్ధున కిచ్చుట. 39. వ్యాసుని కుమారునకు జయము నిచ్చుట. 40. పాండ్య రాజునకు గలిగిన బ్రహ్మహత్యాదోషమును నివారించుట. 41. సుందరేశ్వరుఁడు కట్టెలను మోయు భారము వహించుట. 42. చేరరాజునకు నుత్తరములు పంపుట. 43. భద్రునకు వజ్రసింహాసన మిచ్చుట. 44. భద్రుని భార్యకు విజయము చేకూర్చుట. 45. అడవి పందిపిల్లలకు పాలిచ్చి సాకుట. 46. ఆ పందిపిల్లలకు మంత్రిత్వ మొసఁగుట. 47. భారద్వాజ పక్షికి కాకులపై విజయము సమకూర్చుట. 48. నీటి కాకికి ముక్తి ప్రసాదించుట. 49. మధురాపట్టణపు సరిహద్దులను నిర్ణయించుట. 50. శివుని పేరిట చోళరాజును జయించుట. 51. మధురరాజు నాస్థానమునందు "సంగము కవీశ్వరులు" కూర్చుండు "శంఖపీఠము" ప్రతిష్ఠించుట. 52. స్వరచితపద్యము నొక బ్రాహ్మణున కొసఁగుట.

19, 20 శతాబ్దములలో దీనికిఁ బద్య గద్యాత్మకకృతులు వెలసినవి. మైసూరు దొడ్డరాజు దళవాయి యగు కళువె నంజరాజు దీనిని వచన కావ్యముగ రచియించి యున్నాఁడు. మల్లంపల్లి బుచ్చికవీంద్రుఁడును, వెంకటగిరి సంస్థానమునఁ దిరుమలసెట్టి జగన్నాథ కవియు, శ్రీ 'కళా ప్రపూర్ణ' జనమంచి శేషాద్రి శర్మయుఁ బద్యకావ్యములుగ రచించిరి. పై వానిలో వచన కృతిమాత్రము ముద్రితము కాలేదు.

ఇందలి శైలిఁ దెలుపుటకుఁ గొన్ని పంక్తుల నుదాహరించు చున్నాను,

" ద్వి. ఘనమైన యొక మహా కమలాకరంబు
పురణింప వైకుంఠపురమునుఁ బోలె
నరుదైన వేడ్క శ్రీ హరి యుక్త మగుచుఁ
గమలనాభుని దివ్యకరములఁబోలె
రమణీయ శంఖ చక్ర స్థిత మగుచు
సన్నుత విహగేంద్ర చరితంబుఁ బోలె
పన్నగ గజ కచ్ఛపంబులు గలిగి
వినుతింప దేవేంద్రు వీడును బోలె
యనిమిషాహార విహారంబుగలిగి
ప్రకటిత నక్షత్ర పథమునుఁబోలె
మకర కర్కాట మీన మండలి గలిగి
యనుపమ రాజ చిహ్నంబులఁబోలె

53. నక్కీరుని సంరక్షించుట. 54. నక్కీరునకు ద్రావిడసూత్రముల ననుగ్రహించుట. 55. కవీశ్వరుల రచనలను పరీక్షించుట. 56. సుందరేశ్వరుఁడు ఉత్తరహాలాస్య క్షేత్రమునకుఁ దరలుట. 57. జాలారి కన్యను వివాహమాడుట. 58. వాతపురీశ్వరుని సంస్థాపించుట. 59, నక్కలను గుఱ్ఱములుగా మార్చి మాణిక్యవాచకుని కిచ్చుట. 60. వైగ నదియందు వరదలు కల్పించుట. 61. పిట్టవ్వకై మట్టితట్టలు మోయుట. 62. గూని పాండ్యునకు జ్వరమును గూనిని పోఁగొట్టుట. 63 కఱ్ఱశూలములతో జైనులను సంహరించుట. 64. జమ్మిచెట్టుక్రిందనున్న లింగములను సాక్షులుగా నొనరించుట.

ఘనతర పుండరీకంబులు గలిగి
యమృతాబ్ధి మథన విహారంబుఁబోలె
రమణీయ సుమనసరాగంబుఁ గలిగి
దారుణంబైన కాంతారంబుఁబోలె
సారంగ పటల సంచారంబుఁ గలిగి
యరుదైన శైల గహ్వరములఁ బోలెఁ
దిరముగాఁ గేసరోదీర్ణంబు గలిగి
మహనీయ పుణ్యాశ్రమంబునుబోలె
నహరహంబును మేటి హంసలు గలిగి
కలిత భూపాంగనా కరములఁబోలె
పొలుపొందఁ గంకణ స్ఫురణంబుఁ గలిగి
జన నుతంబగు దివ్య శరధియుఁబోలె
మునుకొని బహు శిలీ ముఖములు గలిగి
కడునుత్త మాశ్వ లక్షణములుఁబోలె
వడిమించు ఘనతరావర్తమ్ము గలిగి
చెన్నొందు నాసరసీరుహాకరము." —చొక్కనాథచరిత్ర*

---

*ఈ గ్రంథము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలవారిచే సంపూర్ణముగ, ముద్రితమైనది. (సంఖ్య - 25 - 1954)

చొక్కనాథ చరిత్రకుఁ బ్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో మూఁడు ప్రతులు గలవు 1. కాగితము, 2. తాళపత్రములు.

D. 1051 సంఖ్యగల వ్రాఁతప్రతియందు బ్రౌనుదొరవారీ గ్రంథమును గూర్చి యీ క్రిందిరీతిని వ్రాసియున్నారు.

"This is a collection of 64 Tales or Legends (లీలలు) intended to describe the miracles or pranks of the God Siva. — It pretends to be translated from Sanskrit. It is also met with in Tamil. The Telugu style is low and easy enough."

D. 1053 సంఖ్యగల వ్రాఁతప్రతి, ఆరాధ్య కులశేఖరుఁడు శరభేశ కృపగల సత్కవీంద్రుఁడు, ఏగంటి పెదసోమయ్య కుమారుడు సోమన, కీలక శ్రావణ బ॥ ౧౩ ఘాఁటికి పైడిపాటి రాఘవయ్యగారికొఱకు వ్రాసెను.

తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయము

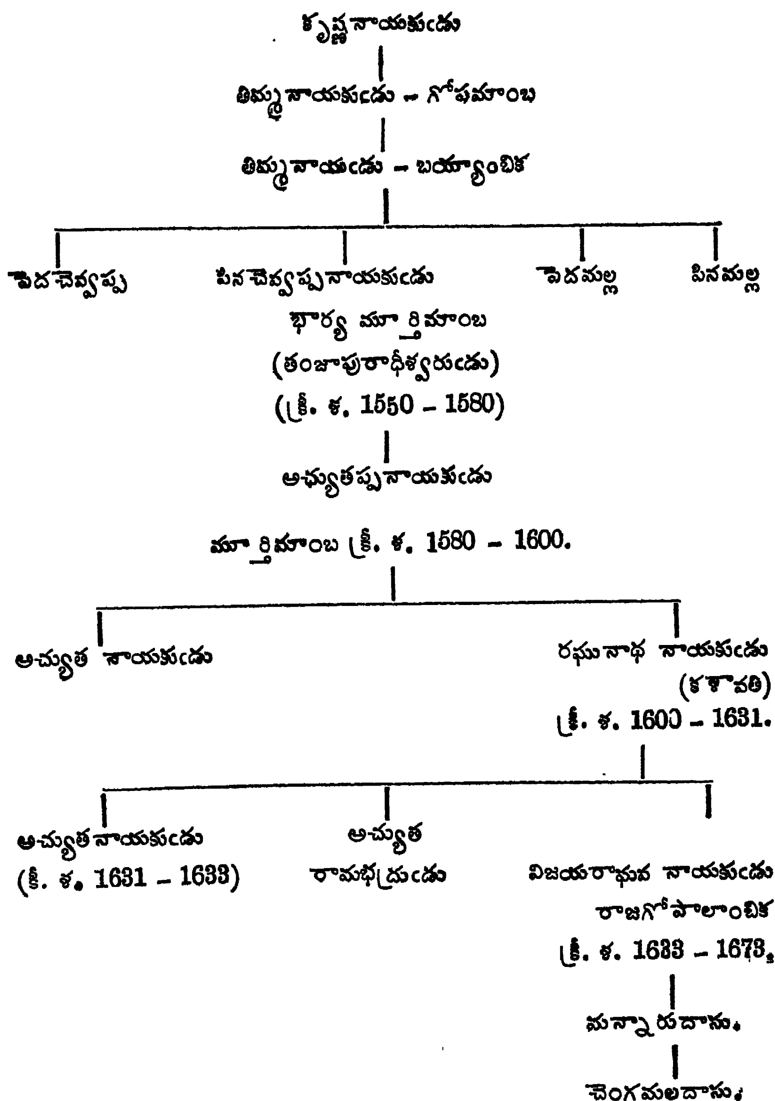
క్రీ. శ. 1565 లో నననగా బదునాఱవ శతాబ్ది మధ్యమున విజయ నగర సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్త్యనంతరము, చిరకాలమునుండి దాక్షిణాత్య రాజ్యములని పేరెన్నికగన్న పాండ్య చోళరాజ్యము లాంధ్ర వాఙ్మయ మునకుఁ బట్టుఁగొమ్మ లయినవి. ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధి కనుకూలము లగు పరిస్థితు లేర్పడినకతన - తంజావూరు - మధుర - పుదుకోట - సేలము - మైసూరు మున్నగు రాజ్యాస్థానము లాంధ్రవాఙ్మయ రంగము లైనవి. అందు తొలిరంగమగు తంజావూరిని క్రీ. శ. 1535 మొదలు క్రీ. శ. 1673 వఱకుఁ బరిపాలించిన నాయకరాజుల కాలమున నాంధ్ర వాఙ్మయ మెంతేని యభివృద్ధిగాంచినది.

నాయకరాజుల వెనుక క్రీ. శ. 1674 నుండి క్రీ. శ. 1850 వఱకును మహారాష్ట్రరాజులు తంజాపురమును పరిపాలించిరి. వారును ప్రాంతీయ మైన తమిళభాషనుగాని, తమ మాతృభాషయైన మహారాష్ట్రభాషను గాని యాదరింపక సంస్కృతమును, నంతకంటె విశేషముగ తెలుఁగు భాషను బోషించి తమపేరు వాఙ్మయచరిత్రలో శాశ్వతముగ నిలుపు కొనిరి కాబట్టి యీ తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమును రెండు యుగములుగ విభజింపవచ్చును: 1. నాయకరాజులయుగము, 2. మహారాష్ట్రరాజుల యుగము. ఈ రెండింటిలోఁ గాలక్రమమున మొదటిది నాయకరాజుల యుగము.

నాయకరాజ యుగము

తంజావూరను పేరుతో వెలయు నాయకరాజ్యమును సంస్థాపకుఁడగు చినచెవ్వప్పనాయకుఁడును, నావెనుక నాతని కొమరుఁడగు నచ్యుతప్పనాయ కుఁడును క్రీ.శ. 1614 వఱకుఁ బరిపాలించిరి. అచ్యుతప్ప నాయకుని వెనుక రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు తంజాపురాంధ్ర నాయక రాజశిరోమణి రఘు నాథనాయకుఁడు. ఈతఁడే తంజావూరి రాజ్యమునఁ దొలుత దక్షిణదే శాంధ్రవాఙ్మయమునకు శ్రీకారము చుట్టిన రాజకవి. కాఁబట్టియే యీ వాఙ్మయ యుగము పదునాఱవ శతాబ్దినుండి ప్రారంభమైన దనవచ్చును.

తంజావూరి నాయకరాజుల వంశవృక్షము

(రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము పీఠిక 11 పుట.)

ఈ నాయకరాజుల పాలనమున వర్ధిల్లిన వాఙ్మయ యుగమునకే నాయకరాజ యుగమని పేరు.

నాయక రాజయుగము

రఘునాథ నాయకుఁడు

దక్షిణ హిందూదేశ సారస్వత చరిత్రమునఁ గృష్ణదేవరాయల వెనుక రఘునాథ నాయకుఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. ఇతఁడు కృష్ణదేవ రాయలవలె, మహాపరాక్రమశాలియై, సంగీతసాహిత్య విద్యావిశారదుఁడై, కవిపండిత పోషకుఁడై, కృతికర్తయై, కృతిభర్తయై తెనుఁగు వారికిఁ జిరస్మరణీయుఁడైన నాయకరాజు-విజయనగరమున కృష్ణరాయల నాఁటి వైభవము, తంజాపురమున మఱి నూఱేండ్లకుఁ బునరుద్ధరణముఁ జెందినది. వారిరువురి చరిత్రలలో నీ క్రింది సమానాంశములను గమనించితిమేని, కృష్ణదేవరాయలే రఘునాథరాయలై తిరిగి జన్మించెనా యను నూహ కలుగక మానదు.

కృష్ణరాయలు	రఘునాథరాయలు
అల్లసానిపెద్దన మనుచరిత్ర	చేమకూర వెంకటకవి విజయ విలాసము
భువన విజయసభారంగము	[1]విజయభవన సభారంగము
తిమ్మరసు మంత్రి	గోవింద దీక్షితుఁడు
ఆముక్తమాల్యద తెలుఁగుకృతి	వాల్మీకి చరిత్ర రామాయణాది బహుకృతులు
మదాలస చరిత్రాది సంస్కృత కృతులు.	భారత సంగ్రహాది బహుకృతులు
వైష్ణవ మతాభినివేశము పరమత సహనము	వైష్ణవమత ప్రవిష్టత - పరమత సహనము
సంగీత విద్యాభిజ్ఞత	[2]సంగీత శాస్త్ర వైదుష్యము- శాస్త్ర గ్రంథ కర్తృత్వము

---

1. విజయ విలాసమను నీ సభా భవనమున, రఘునాథరాయలు నేపాళ చోళగుల జయించిన వెనుక, కృతినిచ్చి యుండుటచే వేంకట కవి భావస్ఫోరకముగఁ దన రచనకు విజయ విలాసమను పేరు పెట్టియున్నాఁడు.

2. కృష్ణదేవరాయఁడు సంగీత విద్యా ప్రవిష్టుఁడు. బండారు లక్ష్మీనారాయణ యను కవీశ్వరుఁడు "సంగీత సూర్యోదయము" అను సంగీత శాస్త్రగ్రంథమును సంస్కృతమున రచియించి రాయలకుఁ గృతిగానిచ్చి యున్నాఁడు. మఱియు రాయలు మధ్వయతి శ్రీ కృష్ణాచార్యుల వారి యొద్ద వీణావాదనము నేర్చెను. రఘునాథుఁడు ప్రవీణుఁ డనుట (ప్ర - వీణ) సార్థకమే.

శ్రీకృష్ణరాయల కాలమునకంటె, రఘునాథనాయకుని కాలమునఁ గవయిత్రులు పెక్కురు విలసిల్లిరి. వారిలోఁ దొలుతఁ బేర్కొనఁదగినది రామభద్రాంబ.

రామభద్రాంబ

సాహితీ భోజుఁడగు తంజావూరి రఘునాథరాయని కాలములో (క్రీ. శ. 1614-1633) విలసిల్లిన ప్రఖ్యాత కవయిత్రి రామభద్రాంబ. ఈమె రచించిన గ్రంథములలో సంస్కృతమున "రఘునాథాభ్యుదయము" అనునది మాత్రము లభ్యమై ప్రకటితమైనది. (మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము - ప్రాచ్య పరిశోధనాలయము - సంస్కృతశాఖాప్రచురణము - సంఖ్య 2) తెలుఁగుగ్రంథము లేవియు లభింపలేదు. అయినను నీమె తెలుఁగు కవయిత్రి యని విజయరాఘవనాయకుని కాలముననున్న చెంగల్వ కాళకవి రచితమైన రాజగోపాల విలాసమునందలి యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. విజయరాఘవనాయకుఁడు కాళకవి కవిత్వమును బ్రశంసించుచుఁ జెప్పిన పద్యము :

సీ. ఘుటికాశతగ్రంథ-ఘటనోత్కట నవీన, పాండిత్యగరిమలు-భళి యనంగ
శోష్యనిరోష్ఠ్యాది - శోద్దామ రసగర్భ, సందర్భ మానని-సన్నుతింప
మాకందమంజరీ-మధుఝరీ మాధుర్య, రచనావిశేష మా-రా యనంగ
పరిహాసేతరయుక్తి-భాగ నూతనకథా, చాతుర్య ధుర్యత-సన్నుతింప

గీ. అయ్య దినముల "రామభ-ద్రాంబ" వారు
నేఁడు "కృష్ణాజి" కవితచే-నేర్పు మెఱసి
కవితసేయుట లెల్ల మీ-ఘనత గాదె
కవివినుతచర్య ! చెంగల్వ-కాళనార్య !

(రాజగోపాల విలాసావతారిక ముద్రితము.)

పై పద్యమువలనఁ జెంగల్వ కాళకవి రామభద్రాంబ గురువనియు, నామె యాతని యనుగ్రహమువలననే తెలుఁగు కవిత్వము చెప్ప నేర్చినదనియు మనము గ్రహింపవలయును. తెలుఁగున నీమె కవిత్వము నెఱుంగుటకు నీమె కవితాగోష్ఠిలో రఘునాథుని యాస్థానమునఁ బూరించిన సమస్య యొక్కటియే కన్పట్టుచున్నది. సంస్కృత కవిత్వమం దీమె యతిప్రాసలు మొదలగు నాంధ్రకవితా ప్రత్యేక లక్షణములను బాటించుటచే నీమె తెలుఁగు కవయిత్రియే యని చెప్పనగును. మచ్చునకు,

కటాక్షజాతాః – కరుణా రసోన్మయే, నక్తేవలం తే – నతతాపహారిణః,
ప్రవర్ధయంతే – ఫలభార సంగతః, సమస్త సంప – ల్లవలీశ్చ సాతతమ్.
ఏకాదశసర్గము శ్లో. 72.

దశత్వరినూనాంకిత – దామసౌగభీ, ర్మిళన్మి లిందారవ – మేదురోదరామ్,
సలీలలాస్యాక్రమ – ఛంక్రమోచిత ప్రక్ల ప్తకర్పూర పరాగ భాసురామ్.
ద్వాదశసర్గము శ్లో. 3.

ఈ రఘునాథాభ్యుదయ కావ్యమున సుగృహీత నాముఁడగు తంజావూరి రఘునాథనాయకుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. రాజాస్థానమున రాజసన్నిధానమున మెలఁగిన విద్వత్కవయిత్రి రచన మగుటచేఁ గేవల సాహిత్య విషయముననేకాక చారిత్రకముగఁగూడ నీ గ్రంథ ముపాదేయమైనది. కావుననే విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్రకారులు, తమ చారిత్రకసాధనములలో నీ గ్రంథము నొక ముఖ్యసాధనముగ క్రీ. శ. 1917 లో గుర్తించిరి. **(Sources of Vijayanagar History. S.K. Iyengar. 1917).**

ఈ సంస్కృతకావ్యమునఁ బండ్రెండు సర్గలు కలవు. ప్రతిసర్గాంతమునను నొక గద్యగలదు. ఇందులో 900 శ్లోకములు గలవు. తృతీయ, దశమైకాదశ సర్గాంతములలో శార్దూల వృత్తములు, మాలినియు, ద్వాదశమున స్రగ్ధరయుఁ గలవు. తక్కిన భాగములయందెల్ల రఘువంశమునందువలె నొకే వృత్తము వాడఁబడినది. ఇదియు రఘునాథుని చరిత్రమే యగుటచే రామభద్రాంబ రఘువంశము నాదర్శముగఁ గొనియుండును.

రఘునాథాభ్యుదయము. సర్గలవిషయములు : ప్రథమసర్గ-చోళ దేశ వర్ణనము, 2. తంజాపుర వర్ణనము, 3. రఘునాథనాయక వర్ణనము, 4. రఘునాథుని దినచర్య - కమలావిలాసము, 5. సభా వర్ణనము, 6. రఘునాథుని వంశావళి, 7. రఘునాథుఁడు, యువరాజు, వివాహము, తుండీర దేశజయము, 8. చోళగుని జయము, 9. నేపాళ (జాఫ్నా) జయము, 10. పాండ్యరాజుల జయములు, 11, 12. రఘునాథరాయని కాలమున స్త్రీ విద్య-స్త్రీల సంస్కారము, సంగీతవిద్య, రావణహస్తము, నాటకరచన, రాగములు, నృత్యములు, వాని విశేషములు చెప్పఁబడినవి. ఈ సర్గలన్నియుఁ జదువఁదగినవి.

ఇందలి గద్య :

" ఇతి శ్రీ రామభద్ర కరుణాకటాక్ష లబ్ధ సారస్వత ప్రవర్ధమాన శతలేఖినీనమ సమయ లేఖినీ యాష్టభాషాకల్పిత చతుర్విధ కవితాను ప్రాణిత సాహిత్య సామ్రాజ్య భద్రపీఠారూఢ రామభద్రాంబా విరచితే రఘునాథాభ్యుదయే ప్రథమస్సర్గః "

ఇట్లే తక్కిన సర్గలయంతములందును గల గద్యల నూహించుకొనునది.

ఈ క్రింది సమస్యను రామభద్రాంబ యాశువుగాఁ బూరించినది. సమస్యా సందర్భము విద్యాగోష్ఠిలోఁ జూడనగును.

" కింతే సంతాన పాదపాయంతే "
కతికతినః క్షితిపతయః
కింతే రఘునాథ నాయకాయంతే,
భువి బహవః కిల తరవః
కింతే సంతాన పాదపాయంతే.

రసవత్కవితా సామ్రాజ్య భద్రపీఠాధిరూఢ యగు రామభద్రాంబకావ్యము తెలుఁగు భాషలోనికి ననువదించిన నామె వైదుషీ విశేష మింకను బ్రస్ఫుటము కాఁగలదు.

మధురవాణి

రఘునాథనాయకుని కాలమున విలసిల్లిన కవయిత్రులలో మధుర వాణి మకుటమని చెప్పనొప్పును. ఈమె సంస్కృతమున రచించిన రామాయణ కావ్యము సుందరకాండమువఱకు 14 సర్గలుగల భాగము లభించినది. తెలుఁగున నీమె రచించిన కృతులు లభింపలేదు. కాని యీమె సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్ర భాషలలోఁ బ్రఖ్యాత కవయిత్రియై రఘునాథ భూపాలునిచే స్వర్ణాభిషేక మహాగౌరవము నొందిన దని యీమె గద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

తత్తాదృక్ ఘటికార్ధ నిర్మిత శతశ్లోకీ ఫణిగ్రామణీః,
వాణీ ప్రాకృత శాస్త్ర నైపుణ సమున్మీల ద్యశః శ్రీ జుషా,
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యాంభాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే సర్గస్తృతీయో భవేత్.

ప్రస్తారాభి నవాత్త వృత్త కవితాధాటీ కథాశుక్రియా,
షడ్భాషారచనా విశేష ఒహుధా విఖ్యాత కీర్తి శ్రియా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గస్తురీయో (సమస్యా) గమత్.

వీణా వాదకళా వినోద సమయే ధృత్వా సమస్యాః శతం,
సద్యస్సంసది సాధుపూర యతయా దత్తా కవీంద్రైస్త్రయా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గోఽభవత్పంచమః,

ప్రఖ్యాతార్జవ యా పదార్థగమక వ్యాఖ్యాన పత్యాన్వయ
ప్రాగల్భ్యస్ఫుద నైషధ ప్రతివిధాపానంద సూరీంద్ర యా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గోఽత్రషష్ఠోఽభవత్,

సద్యోవిస్మయకృన్నిరోష్ఠ్య కవితా సందర్భ ధారాసుధా
సారోర్మి పరిపూరిత శ్రుతి మధీ సంభావితాభిఖ్యయా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గోఽజనిష్టాష్టమః.

మాధుర్యైక ధురంధరాంధ్రకవితా నిర్మాణ సమ్యాస్యయా,

దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే,
శ్రీ రామాయణ సారనామని మహాకావ్యేతి భవ్యేసుధీ,
వర్గోల్లాస విశేషధామ్ని నవమస్సర్గో మనోజ్ఞోఽభవత్.
సూరిస్తవ్య కుమారసంభవ మహాకావ్య ప్రతిగ్రన్థన,
ప్రాగల్భ్య ప్రకటశ్రియా పదసదః ప్రఖ్యాతవైదుష్యయా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... దశమస్సర్గోఽత్ర కావ్యేఽభవత్.
ప్రౌఢ శ్రీ రఘునాథ నాయకకృత స్వర్గాభిషేకక్రియా,
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా ... ... సర్గస్త్వైకాదశః.

రఘునాథుఁడు రచించిన తెలుఁగు రామాయణము నాతని యాస్థానములోని విదుషీమణులు పఠించుచుండఁగా నొకనాఁ డాతఁడు "తన యాంధ్ర రామాయణమును సంస్కృతీకరింపఁగల కవయిత్రు లెవ్వరైనఁ గలరా?" యని ప్రశ్నించెనఁట. ఆ ప్రశ్నకు జవాబుగా శ్రీరామచంద్ర మూర్తియే రఘునాథునికి స్వప్నములో దర్శనమిచ్చి యిట్లు చెప్పెనఁట.

చతుర మధురవాణీం సమ్యగాకర్ణ్యయస్యాః
సదసి మధురవాణీ నామదత్తం త్వయైవం
సరస కృతివిధాయాం సాధుమేధా విశేష
స్వధిక పటురశేషా స్వంబుజాక్షీషు సైషా.

"నీకు మధురవాణి యను బిరుదముపొందిన మేధావతి, సరస కృతి నిర్మాణ నైపుణిగల కవయిత్రి గలదు. ఆమెచే నీ గ్రంథము రచితమైన దివ్యముగ నుండు"నని చెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. రఘునాథుఁడును నామెను బిలిపించి రామాయణమును సంస్కృతీకరించుట కాజ్ఞయొసఁగెను.

రఘునాథుని రామాయణముకూడ మనకుఁ బూర్తిగ లభ్యము కాలేదు. గ్రంథాదినుండి నాలుగాశ్వాసములదాఁకఁ గల గ్రంథము దొరకుచున్నది. (రఘునాథ రామాయణము అను పేరఁ బ్రకటిత

మైనది. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రకటితము, కాకినాడ.) దొరకినంత వఱకు సంస్కృతాంధ్ర రామాయణములనుబట్టి చూడఁగాఁ దెలుఁగున కన్న సంస్కృతమునఁ గొంత విస్తృతి కలదని చెప్పనొప్పును. మధుర వాణి తెలుఁగు కవయిత్రి గావున సంస్కృత కవితలో నచ్చటచ్చట యతి మైత్రిని బాటించినది. మంగళశ్లోకములో,

లక్ష్మీం దిశే – ల్లక్ష్మణ పూర్వజన్మా ...
వీరో రఘూణాం – విజయం ప్రయచ్ఛేత్
ఆరోగ్యమర్కా – భి జనశ్చదద్యాత్
రతీశమూర్తే – రఘునాథ నేతుః
ప్రకృతి మధుర కావ్య – ప్రౌఢ సందర్భ విద్భి
ర్యువతి జనమణీభి – ర్వ్యక్త పార్శ్వద్వయోఽసౌ,
అథసవిధ ముపేతాం – సౌహృదాహ్వాయ మన్మా
మవపనరివృధానా – మగ్రణీ రిత్యభాణీత్.
అజహ దలంకృతిక్రమ – మనేకరసోల్లసితం
సరసపదార్థ సంగతి – సమగ్రగుణాను గుణమ్,
రఘురమణ ప్రబంధతిలకం – రసికాభిమతం
సుదతి విధీయతామితి – సుధీరగదీన్నృపతిః.

ఇట్లే యతులు పాటింపఁబడినవి. [1]పై యుద్ధకృతాంశములఁబట్టి యీమె యాంధ్రభాషా కవితా పాండిత్యము నూహింపనగును.

వీరి విద్యాగోష్ఠి :

ఆ రఘునాథభూపాల చంద్రుండు విద్వత్కవీంద్రులంజూచి యే మనుచున్నాఁడు.

రఘునాథరాయని వారిమాట : వింటిరా ! కవులార ! ఈ పడుచు లాంధ్రగీర్వాణ ప్రాకృతసమస్యలు పూరింపఁగోరుచున్నారు. వీరినిఁ బరీక్షింపరయ్యా !

---

1. భారతి ధాతమార్గశీర్షమునఁ బ్రకటితమైన శ్రీరామకృష్ణ కవిగారి మధురవాణి అను మధురవ్యాస మిందుల కుపజీవ్యము.

వా: అన విని యమ్మహారాజుతోఁ గవిరాజు లేమనుచున్నారు.

అమ్మయ్యా! స్వామినగర లక్ష్మీసరస్వతులు సాక్షాత్కరించి యుండఁగఁ బరీక్ష యేలయ్యా? అయినను మీ రానతిచ్చిన మీఱరాదు గద. ఈ కమలాస్యలకు సమస్య లిచ్చేమయ్యా! అని సమస్యలు యిచ్చిరట యెటువలెను.

సమస్య: రారాజని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

వా: ఔరా! రామభద్రమ్మవారు ఆ సమస్య పూరించి చదివి రట యెటువలెను.

క. ఏరీనీసరిరాజులు, భూరమణులు నిన్నుఁ జాలఁ బొగడుదురు భళీ!
స్వారాజని శేరాజని, రారాజని యచ్యుతేంద్రరఘునాథనృపా!

వా: ఔరా! ఈ పద్యంబు విని యాంధ్రకవితా నిర్వాహణంబు నకు మెచ్చి చదివెనట యెటువలెను.

సమస్య: కింతే సంతానపాదపాయంతే

వా: అవురా! ఆశుకవితావాణి యగునాశుకవాణి యీ సమస్య పూరించి గీర్వాణభాషను సమస్య నిచ్చిరట యెటువలెను.

శ్లో. కతికతిన క్షితిపతయః, కింతే రఘునాథనాయకాయంతే,
భువి బహవః కిలతరవః, కింతే సంతానపాదపాయంతే.

వా: అవురా! యీరీతి సంస్కృత సమస్య పూరించి చదివిన విని మెచ్చి ఆ రామభద్రమ్మకు మధురవాణమ్మకు వేర్వేర ప్రాకృత సమస్య లిచ్చిరట యెటువలెను.

౧ సమస్య: రహుణాహక్కిత్తి చందిరోవిహాఇ

౨ సమస్య: వడ్డఇ రహుణాహారాయసాహాసోహి

వా: అవురా! ఈ రెండుసమస్యలు వారు పూరించి చదివిరట యెటువలెను.

రామభద్రాంబ

శ్లో. పరిపుణ్ణకళాహిసోహమాణో, అహియంసక్కళణిచ్చ సెవ్వమాణో
పహిప్ప (స?) చెందిఆఇ, రహుణాహక్కితి చందిరో విహాఇ.

ఛాయ: పరిపూర్ణకళాభిశోభమానః, అభితస్సత్కలనిత్య సేవ్యమానః
సఖియ (శః?) చంద్రికాఢ్యో, రఘునాథక్షితి చంద్రో విభాతి.

వా: అవురా! ఆ రెండవ సమస్య పూరించి చదివెనట యొటువలెను.

మధురవాణి

తేల్లో క్కక్కసుహావహాసుహయర విజయరాహవంస ఇణం
దెట్ఠూణణియతణూయం వడ్డయిరహుణాహరాయ పాహోహి.

ఛాయ: త్రైలోక్యైకసుఖావహా, శుభకర విజయరాఘవం శశినం
దృష్ట్వానిజతనూజం, వర్ధతే రఘునాథరాజ పాథోధిః.

వా: భళి! భళి! మేలు! మేలు! సాహిత్యసామ్రాజ్యపట్టభద్ర!
ఈ మహామహిమంబు స్వామినగరగాక తక్కినరాజుల కెక్కడిదయ్యా?

(రఘునాథాభ్యుదయమునుండి)

రఘునాథనాయకుని రచనలు

1. పారిజాతాపహరణము

ఈ ప్రబంధమును రఘునాథుఁడు రెండుజాములలో నత్యాశువుగ రచించెనని యజ్ఞనారాయణదీక్షితుఁడును రాజచూడామణి దీక్షితుఁడును జెప్పియున్నారు. ఈ రచనకు మెచ్చి తండ్రి యచ్యుతప్పనాయకుఁ డీతనికిఁ గనకాభిషేకము గావించినాఁడు. దీని నాతని యాస్థానములోఁ జదివినట్లు రఘునాథనాయకాభ్యుదయములోని యీ క్రింది పంక్తులవలనఁ దెలియుచున్నది.

"విరిబోఁడ్లు కొందఱు వినిపించి రపుడు, హరుసమైన పారిజాతాహరణంబు"

ఇదియు నేఁడు లభ్యముకాలేదు.

2. గజేంద్రమోక్షము, 3. రుక్మిణీకృష్ణవివాహము, 4. జానకీపరిణయము

ఈ మూఁడును యక్షగానకృతులు. వీనిలో గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీకృష్ణవివాహరచనలు, సాహిత్యసుధలో యక్షగానములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి. జానకీపరిణయము రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున 'చాటుకావ్యము' అనఁగా యక్షగాన మని చెప్పఁబడినది. ఇవియును లభ్యములుకాలేదు. వీనినిగూడ నాస్థానములోఁ జదివినట్లు పై గ్రంథము నుండి తెలియుచున్నది.

> "జానకీకల్యాణ చాటుకావ్యంబు
> తా నిర్వహించిన తక్కినకృతులు; కొందఱు వినిపింప"

5. అచ్యుతాభ్యుదయము (నాయకాభ్యుదయ రచనలు)

రఘునాథుఁడు తన తండ్రియగు నచ్యుతప్పనాయకుని జీవితచరిత్రను రచియించి నాయకాభ్యుదయ రచనలకు మార్గదర్శకుఁడయ్యెను. రఘునాథుఁడు తన తండ్రి చరిత్ర రచియించినట్లే, యాతని కుమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు తన తండ్రియగు రఘునాథుని జీవితచరిత్రను 'రఘునాథనాయకాభ్యుదయ' మను పేర రచించినాఁడు—విజయరాఘవ నాయకుని కుమారుఁడు మన్నారుదేవుఁడు తన తండ్రి చరిత్రమును 'విజయరాఘవనాయకాభ్యుదయము'. అను పేర రచించియున్నాఁడు. వీనికి నాయకాభ్యుదయ రచనలని పేరు.

రఘునాథుఁ డీ గ్రంథమును ద్విపదగా రచించినట్లు నలచరిత్రయందలి యీ క్రింది పంక్తులు తెలుపుచున్నవి:

> "భూషించి యచ్యుతాభ్యుదయ ప్రబంధ
> నిర్మాణమున మాకు నిఖిలదేశముల
> నిర్మలసత్కీర్తి నెగడుఁ గావునను
> నటువలె ద్విపదకావ్యము చేసి యొకటి
> ఘటియించి సత్కీర్తిఁ గైకొందు ననుచు
> మది నెంచి................"

అచ్యుతాభ్యుదయ రచనమును గోవిందదీక్షితులవారు సాహిత్య సుధలో నుట్టంకించి యున్నారు. రఘునాథుని రామాయణమున నిది పేర్కొనఁబడినది. ఈ ద్విపదకృతిని రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున విద్యావతులైన వెలఁదులు చదివి వినిపించినట్లు రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునందలి యీ క్రింది ద్విపదవలనఁ దెలియుచున్నది:

" విరిఁబోండ్లు కొందఱు వినిపించిరపుడు
భువి మెచ్చ నచ్యుతాభ్యుదయ కావ్యంబు "

ఈ కావ్యమును, మన్నారుదేవుని విజయరాఘవనాయకాభ్యుదయమును నేఁడు లభ్యములు కాకయున్నవి.

6. నలచరిత్ర

అచ్యుతాభ్యుదయరచనానంతరము రఘునాథుఁడు నలచరిత్రమును ద్విపదకృతిగా రచియించెను. ఇందెనిమిది యాశ్వాసములు గలవు. మహాభారతారణ్య పర్వమునందలి కథను, శృంగారనైషధకథను జోడించి రఘునాథుఁ డీ నలోపాఖ్యానమును రసోల్లసితముగా సంతరించినాఁడు. రఘునాథుని తక్కిన గ్రంథములతోఁబాటు దీనినిగూడ నాస్థానమున సాహిత్య విద్యాచతురలగు సారసాక్షులు చదివి వినిపించినట్లు రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునందలి యీ క్రింది పంక్తులనుబట్టి తెలియుచున్నది:

" విరిఁబోండ్లు కొందఱు వినిపించి రపుడు, నవరసచిత్రంబు నలచరిత్రంబు
హారమైన పారిజాతాహరణంబు, మెఱవడిఁ జూపు వాల్మీకిచరిత్ర
జానకీకల్యాణచాటుకావ్యంబు, తా నిర్వహించిన తక్కిన కృతులు

గోవింద దీక్షితులవారు "సాహిత్యసుధ" లో నీ గ్రంథరచనము నిట్లు ప్రశంసించిరి :—

" శ్రీ పారిజాతాహరణప్రబంధ, చిత్రం చ వాల్మీకిచరిత్రకావ్యమ్
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర, మోక్షం చరిత్రంచ నలస్యచిత్రమ్.
నిర్మాయ వాగ్భి ర్నిపుణార్థభాగ్భిః "

తెనుఁగుభాషలోని ప్రశస్తద్విపదకృతులలో నీ నలచరిత్రము పరిగణింపఁదగినది. ఇది శ్రీరాముని కంకితము. గ్రంథావతారికలో నలమహారాజుకథను దనకుముందు రచించిన నన్నయ శ్రీనాథులను నిట్లు పొగడియున్నాఁడు.

" శిలలలోపల వెన్న చిలికినకరణి
నలఘుసంస్కృతముల యర్థంబులెల్లఁ
దెలుఁగుమాటలఁ దేట తెల్లంబుగాఁగఁ
జెలువొందఁ బల్కఁ నేర్చిన నన్నపార్యుఁ
దిక్కయజ్వను నెఱ్ఱధీమణిఁ దలఁచి.
యక్కజంబుగ నిటు లౌనను నుభయ
భాషల నానార్థభంగులింపార
నైషధాదిక ప్రబంధంబు లెన్నెని
భువి నిల్పి సత్కీర్తిఁ బొందినయట్టి
నవరసనాథు శ్రీ నాథునిఁ బొగడి "

శ్రీనాథుని "తల్లి మదేకపుత్రక" యన్న పద్యము ననుసరించి వ్రాసిన యీ క్రింది ద్విపదలు హృద్యములై యున్నవి.

రఘునాథుఁడు:-

" ఒంటిగాఁడనె నాకు నూరంతబలగ
మింటి కెల్లను గర్తనే నొక్కరుండ
నాతల్లి యెంతయైనను గలదయ్య
నాతల్లి కూటికి నవయ దెన్నఁడును
నూకొండ్లపండు కన్నులుగాన దిపుడు
గారాబుపట్టి నొక్కఁడ నే నరయ
నిల్లాలు కడుగోల యొండ కన్నెఱఁగఁ
దల్లడిల్లఁగ నుండునట్టిది యేను
కొడుకులు గుడ్డలోఁ గోనలు నన్నుఁ
బెడఁబాయ రెన్నఁడు పెంచిన మమత
విషభుఁడెవులు తెచ్చి పెట్టుసంజాత

దెసలఁజూచుచు నోరు తెఱచియుండుదు రె
కన్నవారికిఁబోలె కాన్పించునయ్య
విన్నవారల కట్టి వేదనలెల్ల
దయఁ జూడుమయ్య సంతసనీయ చరిత !
నయ మెంచవయ్యా యోనవనీతభావ !
నిగ్రహింపకుమయ్య నిషధేశ ! నన్ను
నుగ్రహింపుము చాల నుతులు గాంచెదవు. ” —ద్విపద నలచరిత్ర

శ్రీనాథుఁడు :-

సీ. తల్లిమదేకపుత్రక, పెద్ద, కన్నులుఁ
గాన దిప్పుడు మూఁడు కాళ్ళ ముసలి
ఇల్లాలుఁ గడుసాధ్వి నేమియు నెఱుఁగదు
పరమపాతివ్రత్య భవ్యచరిత
వెనుక ముందఱ లేరు వెనర్రైన చుట్టంబు
లేవడి యెంతేని జీవనంబు
కానక కన్న సంతానంబు శిశువులు
జీవనస్థితికేనతావలంబ

గీ. కృపఁదలంపఁగదయ్య యోనృపవరేణ్య !
అభయమీవయ్య యోతుహినాంశువంశ !
కావఁగదవయ్య యర్థార్థి కల్పశాఖ !
నిగ్రహింపకువయ్య యో నిషధరాజ !

—నైషధము 1-108.

ఇందలి శైలి జాతీయమైనది. “ మసిఁబిసికినయట్లు, ఇనుపదబ్బన ముల జుంజురులు, చక్కిలమువలెఁ జిక్కుట ” మొదలగు పలుకుబళ్లు; “నల్లమంది - ఏనుఁగుఁ గంబానకెలయించినట్లు-అనాలు చవిచూచుట-” మొదలగు జాతివార్తాచమత్కారములు నిందు నిండుకొనియున్నవి. అచ్చ టచ్చట శ్రీనాథుని నైషధ పద్యములకు ద్విపదానువాదము లెట్లుండునో పైని చూపితిని ఈ గ్రంథములోని యాశ్వాసాంత గద్యయిది :

" ఇది రామచంద్ర మహిత దయాసాంద్ర
విదిత సౌహిత్య నవీన సాహిత్య
చినచెవ్వయాచ్యుతక్షితిపాల తనయ
వినయాది శుభగుణ విభవ సనాథ
రఘునాథ భూపాల రమ్యవాగ్జాల
సుఘటిత నవరసస్ఫుట శబ్దమహిమఁ
దనరెడు నలచరిత్రమను ప్రబంధ
మునఁ బ్రథమాశ్వాసమును దగు శ్రీ ల "

రఘునాథుఁడు పూర్వోత్తర కథాసందర్భములను గమనించి కొన్ని సముచితవర్ణనలు కావించినాఁడు. ప్రథమాశ్వాసమున నలుని యశ్వ కళా నైపుణ్యము, చతుర్థాశ్వాసమున సంగీతశాస్త్రవివరణము. షష్ఠా శ్వాసమున నలదమయంతుల కష్టదశ, కలివర్ణనము, రఘునాథుని కవితాచాతుర్యమును, శాస్త్రవైదుష్యమును బ్రస్ఫుటీకరించుచు నీ గ్రంథరచనను బ్రత్యేకించుచున్నవి. ఇందలి రచన కొంకమచ్చుతునుక : (హంసను నలుఁడు పట్టుకొనినప్పుడు చెప్పిన మాటలు.)

" మొదలకుండఁగఁ బట్టి మేదినీశ్వరుఁడు
నదిగని విడువఁడీ యవనీశుఁ డనుచు
నలువంకలును జూచి నలువంక జూచి
తలఁపునఁ గడునద్భుతము పిక్కటిల్ల
మనుజభాషల నంచ మనుజేశుఁ బలికె
వినవయ్య ! యోరాజ వీరశేఖరుఁడ
ధరణి నాజాడ మేఁతకుఁగాఁగఁ దిరిగి
తిరిగి బడలిక లెల్లఁ దీర నీయోర
వంచన నయమార్గవర్తన చించి
పొంచిపట్టితి వేమి పుణ్యంబు గలిగె ?
రాజహంసుఁడవయ్యుఁ బ్రొద్దిసెంచకయ
రాజహంసము ముట్టరాదయ్య నీకు
ద్విజరక్షణంబు సంధిలఁజేయుచేత
ద్విజశిక్షణంబు సంధిలఁజేయఁదగునె.

పక్షినిగాని రోఁ బ్రతిపక్షిఁగాను
భక్షింపఁ దలఁచి నన్ బట్టితే నీవు
పట్టెఁడైనను లేదు పలలంబు నీవు
పట్టినకతమున పాణియుగంబు
కొట్టుచే నదియును కేవేగఁ గరఁగెఁ
బుట్టెకే పులుఁగులు భూమిలోపలను
కాంచనపక్షముల్ గలవంచు వెంచి
యుంచలదినువార లవనిలోఁ గలరె?
పొమ్మని విడువుమో పుణ్యచారిత్ర!
నమ్మి విద్రించితి నా రెక్కతుదల
బంగారమున కాసపడితివో రాజ
సింగారమే కాని చేతికి రాదు."

నలోపాఖ్యానము ప్రత్యేక ప్రబంధరూపమున వెలువడుట కిదియే మొదలు. దీని వెనుక చక్రపురి రాఘవాచార్యుఁడు ద్విపదగను, సిరిప్రగడ ధర్మనామాత్యుఁడు, బెహారా రామకృష్ణకవి పద్యకావ్యములుగను రచించిరి. ధర్మవరము రామకృష్ణమాచార్యులవారి 'చిత్రనళీయము' చాల వ్యాప్తమైన గ్రంథము.*

నలచరిత్రమున నేడాశ్వాసములును, నెనిమిదవ యాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును గలదు. ఋతుపర్ణుఁడు కుండిన నగరమునకు గుఱ్ఱముల నాయత్తపఱుపుమని చెప్పఁగా నలుఁడు (బాహుకుఁడు) చిక్కిన గుఱ్ఱములను సిద్ధముచేసిన యీ క్రింది పంక్తులతోఁ నాగ్రంథము ముగియుచున్నది:

"సింధుజంబులగు తేజీల నేర్పఱిచి
తెచ్చితి ముందఱదేవ! నామనసు
వచ్చినవీ వారువములని పలుక
ఋతుపర్ణవిభుఁడాగ్రహించి 'మేల్ మేలు'

*ఇది తొలుత కీ.శే. చెలికాని లచ్చారావుగారి 'ఆంధ్రభాషావిలాసిని' అను పత్రికలోఁ బ్రకటితమై యావెనుక క్రీ. శ. 1929 లో గ్రంథరూపమున వెలువడినది. ముద్రితప్రతి డెమ్మీసైజున నూటయిరువది పుటలలో నున్నది. ద్విపద లొకే పంక్తిగా చిన్న యక్షరములతో ముద్రితములైనవి. పై రఘునాథుని నలచరిత్ర తత్క్షణమే సమీచీనముగఁ బునర్ముద్రితము కాఁదగినది. దీని వ్రాఁతప్రతి తంజావూరిలో లేదు పోవుట విశేషమే. ద్విపదకృతులు పెక్కులు ముద్రితము లగుచున్న కాలమున నిదియును సుముద్రితమై వ్యాప్తిఁ జెందఁదగియున్నది.

మతిమంతుఁడని నిన్ను మన్ననఁ జేసి
యడిగినందుల కిట్లు హాస్యాస్పదములు
బడుగుగుఱ్ఱములఁ జూపఁగఁ బాడియగునె ?
చక్కలంబులుఁ బోలె చాలఁదూలంగఁ
జిక్కనవివి చూడు చేరు నేరుక్క
నాఁటు వెయ్యాకుండినమునకు నేఁటి
మాటలు చాలింపుమా ! యని పలుక
బాహుకుండనియె నాపార్థివు తోడ
వాహంబులివి కృశత్వముఁ బొందియున్న
మందనీ యివియేఁగు నొకనాఁటిలోనె
కుండినంబునకు నిక్కము నాపలుకు
కండలు కరిగినై గదలంగ లేక
కొండలవలె నుండు గుఱ్ఱంబు లేల ?
పంచకంబులు నున్నఁ బాటినవెల్ల
కొంచఁగ నేఁగునే క్రోశమాత్రంబు
బక్కచిక్కిన నేమి బలసిన నేమి
యుక్కళంబగు మనసుండంగ వలయు
వెటాసపడక, బల్విడి జగ్గఁగొనక
కాటుఁజూపక యసంగంబుగా కనుక
జిహ్మక కరసంజ్ఞ చేతనె మదికి
సమ్మతంబగు మహాజవమున మెలఁగు
హయరత్నముల నేలునట్టి రాజునకు
జయముగల్గుటకు సంశయమును గలదె ?
కడుఁజిక్కి యున్నవిగా యనిమఱచి
వడినేఁగి యాడంగవలె నె యశ్వములు
పచ్చికబ్బలుగానె పరికించి వాని
యిచ్చ నెఱుంగుచు నెక్కడ వలయు
... ..."

దీని తరువాతి కథలో, నలుఁడు నిజరూపము నొందుట, దమయంతితోఁగూడి రాజ్యము పాలించుట యను నంశములు మాత్రమే యుండుటచేత నీ కథయంతయు నెనిమిదవ యాశ్వాసముతోఁ బూర్తియైనదని నిశ్చయింపవచ్చును.*

* పై నలచరిత్ర వివరణమునుబట్టి యది రఘునాథనాయకునిదని నిర్వివాదముగ నిశ్చితమైనది కాని 'దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర' యను గ్రంథమున 60-65 పుటలలో తద్గ్రంథకర్త వేరొక ద్విపద నలచరిత్ర నుదాహరించి రఘునాథరాయని కృతి లభ్యము కాలేదని వ్రాయుట దురూహ్యముగా నున్నది. ఆతని నలచరిత్రకృతి యిప్పటికి నిరువదెనిమిదేండ్ల క్రిందటనే ముద్రితమై విమర్శకులచే నుదాహృతమైనది. కావున రఘునాథరాయని గ్రంథమును గూర్చి శంకించుటకు ఆస్కార మేమియును గన్పట్టదు.

7. రఘునాథరామాయణము

శ్రీరామచంద్ర భక్తుఁడగు రఘునాథుఁడు వాల్మీకి చరిత్రమును రచియించుటయేగాక, వాల్మీకిమహర్షి ప్రణీతమైన శ్రీమద్రామాయణమును జంపూకావ్యముగా రచియించెను. ఈ గ్రంథమంతయు నాతఁడు పూర్తిచేసెనో లేదో కాని నేఁడు లభ్యమగుచున్న భాగమున బాల కాండమున మూఁడాశ్వాసములు సంపూర్ణముగను, నాల్గవ యాశ్వాసమున 26 పద్యములు మాత్రమే గలవు. ఇది ముద్రితమైనది. లభ్యమైన భాగము రఘునాథరాయని రసవత్కవితకు చక్కని యుదాహరణమై యొప్పుచున్నది. ప్రథమాశ్వాసమున అవతారిక, సంగ్రహరామాయణము, వాల్మీకి శోకము శ్లోకమగుట; రెండవయాశ్వాసమున కోసల దేశవర్ణన, అయోధ్యాపురవర్ణన, దశరథమహారాజువర్ణన, పుత్రుని కొఱకుఁజింత, పుత్రకామేష్టిచేయు ప్రయత్నము, ఋష్యశృంగచరిత్ర; మూఁడవయాశ్వాసమున ఋష్యశృంగుఁడయోధ్యకువచ్చుట, దశరథుఁ డశ్వమేధయాగముచేయుట, దశరథునకుఁ బుత్రప్రసాదము లభించుట యను వృత్తాంతములు కలవు. నాల్గవయాశ్వాసము శ్వేతద్వీపవర్ణనతోఁ బ్రారంభమైనది.

ఇందలికవిత జాతివార్తాచమత్కారములు గలిగి రసభావగర్భితమై యలరారుచున్నది. రసస్ఫోరకముగ వ్యావహారికపదము లుపయోగించి రఘునాథుఁ డొక క్రొత్తవన్నె కవితకుఁ గూర్చినాఁడు. ఋష్యశృంగునిఁ జూడఁగానే యప్సరస లను కొనుమాటలు

" సీ. కొమ్మరో నడునెత్తి కొప్పేర్చిం దియాచుట్టు
జడలు చెంపల వ్రేలఁబడుట యేఁది
మెడచుట్టుఁజల్లుల చిడిపిరాల్గూర్చిన
తీరునఁ బూసలపేరు లేంది
బుసి గప్పుకొన్న చొప్పున మేన నిండంగ
మేదించినట్టి యీబూది యేంది
కసవు ముప్పిరి త్రాటఁ బొసగంగఁ గట్టిన
పొడఛిందకత్తోలు కచ్చడమదేంది

గీ. నొసల మసిబొట్టిదేంది యొద్దెసలనిట్టి
జూచి గనుగొను మమ్మక్క జూచినపుడె
తెలుపడరెయంచుఁ జేతోమ్ము పలిచికొనుచుఁ
గడఁగి డగ్గఱఁ జేరక కడవ యుండి." (2-145)

దశరథుఁడు పుత్రులు లేరని చింతించు సమయమున పలికిన పలుకులు బాల్యచేష్టలనుఁ జక్కఁగ నిరూపించుచున్నవి.

" చ. కలుగునొకో చకోరహితుఁ గన్గొని తెమ్మని పోరుపెట్ట దా
దులు గికురించి యద్దమునఁ దోఁచిన చందురుఁ జూప రెండుచే
తులఁగొని పట్టి సంతసముతోఁ దనచేతికిఁ జిక్కె నంచు న
గ్గలికఁ జెలంగుబాలకుని కన్నులఁ జూడఁగఁ గల్గుభాగ్యముల్." (2-52)

రాజులెంత సర్వజ్ఞులైనను రమణులకు లోఁబడుదు రని యీ క్రింది పద్యమునఁ జక్కఁగాఁ దెలిపియున్నాఁడు.

" సీ. షడ్దర్శనీ పరిశ్రమ సమంచిత బుద్ధి
వాసిఁగన్నట్టి విద్వాంసులకును
కర్ణామృతస్యంది కవితా నిరూఢిచేఁ
బ్రౌఢిమించిన కవిరాజులకును
గాంధర్వ సర్వస్వకళఁ గళంకము లేక
జాణలౌ జగజెట్టి జాణలకును
దత్తిలభరత మతంగాది మతముల
వలెతెడినాట్య తత్త్వజ్ఞులకును

గీ. నిచ్చి యీ కొల్వులంజెల కీయఁ దగునె
పల్లకీలను హెచ్చు సంబళము బిరుదు
వాద్యములు జూడ నృపులు సర్వజ్ఞులయ్యుఁ
దెలియలేరని కొందఱు పలికి రపుడు." (2-125)

విజయనగర సామ్రాజ్య కాలమునఁ బుట్టిన ప్రబంధములవలె నిదియును సమకాలిక జాతీయ జీవితము ప్రతిబింబించియున్నది. కోసల దేశవర్ణనయందలి ప్రాసంగులు, పసుపువంకలు, బంగారు తీగెలు

మున్నగు ధాన్యములను గూర్చి చెప్పుట, పొలములకు నీటిపాఱుదల జల సమృద్ధి ప్రత్యేకించి వర్ణించుట యానాఁడు తంజావూరి రాజ్యమండల మెంత సుక్షేత్రఖండముగా నుండెనో తెలియఁగలదు.

సీ. పుష్పమంజరు లిప్ప పువ్వు రాజనములు
కస్తూరి నిగరాలు గంధసరులు
గంగాజలంబులు బంగారు తీగియ
లేనుంగు దంతముల్ దీనసరులు
సన్నవంకలు ముత్తెసరులు ప్రాసంగులు
రాయమెచ్చులు నీశ్వరప్రియములు
నయములు రామబాణములు సీతాభోగ
ములు బాలకేసరుల్ మోసనములు

గీ. కఱియమేనులు సన్నబక్కాండ మఱియుఁ
గలుగు ధాన్యంబులెల్ల ముక్కారుఁబండి
నిండి యొల్లెడఁ జూచిన నెగడుచుండు
క్షామ మనుపేరి నెఱుఁగరా భూమిజనులు (2-11)

మఱి యీ క్రిందిది దశరథుని కొలువుకూటములోని వేత్రధరుల వర్ణనము :

సీ. వెన్నముద్దలువోలె సన్నసుగ్గడితంపుఁ
జెలిచల్వబటువు పాగలు పొసంగ
సుసుపారి యఱుచట్టలును జాని కొనరిన
జలిపెపచ్చడములు జెలువ మెసగ
కొండొంట నొరవచ్చు చున్న చెంపలగొప్ప
నీలాలప్రోగుల నిగ్గుదొలఁక
నృపముద్రలఁ జెలంగు నపరంజి ముద్దుటుం
గరములు కరములఁ గరము మెఱయ

గీ. శుద్ధవేషంబుతోడఁ బ్రసిద్ధులైన
సచివు లధిపుహజారంబు సరణి దఱిసి
క్రమమొనరి కొన్ని కక్ష్యాంతరములు గడచి
యంత సొగ్గళ్ళువచ్చి రమ్మనుచుఁ బిలువ. (2-60)

వీరు రఘునాథనాయకుని కొలువులోని హెగ్గళ్లేగదా!

ఇందలి శ్వేతద్వీపవర్ణనలోని కొన్ని భావములు ప్రవరసేనుని సేతుబంధ మహాకావ్యమునుండి గ్రహింపఁబడినవి. ఇది రఘునాథుని వస్తుకవితాసామర్థ్యము (అనగా వర్ణితవిషయము నొక్కదానినే బహు రీతులు, బహుభంగిమములు నొప్పునట్లుగా రచించుట) నిరూపించు చున్నది. కొన్ని స్వతంత్రభావములును గలవు. రెండింటినిమాత్ర ముదాహరింతును.

" సీ. రమ పెండ్లినాటిముత్తెములప్రాల్ నిండిన
విధుకాంతమణికాంత వేది యనఁగ
జలవారణములపోరులు నూచు సలిలభ
ర్తకు నొనర్చిన పెండితమక మనఁగ
జలశాయి హరినాభిచతురాస్యు గొలువ వ
చ్చిన వాహనమరాళసేన యనఁగ
మున్నిటిరాయని ముంజేతివజ్రము
యంపుహంపీరుతాయత యనంగఁ

గీ. పాలసంద్రంబు ఘనయాచ కాలి కెల్లఁ
దోరహత్తుగాఁ దీరసపూర మిత్తు
ననుచు నెత్తినధవళ పట్టాంబరధ్వ
జంబనఁగ పాండురాంతరీపంబు వెలయు.

గీ. నీరుపాపలు గుమిగూడి నింగి కెనయ
వీచికారజ్జువులఁ గట్టి విడిచినట్టి
కాగితపు గాలిపటము నిష్కంపలీల
నున్నదో యన తెలిదీవి చెన్ను మీఱు." (4-11)

ఇట్లు తెలిదీవిని నలువది విధములుగా వర్ణించిన రఘునాథుని కవితావైశద్య మెట్టిదో పాఠకు లూహింపఁగలరు. ఇందులో 467 గద్యపద్యములు గలవు. (1-138, 2-192, 3-111, 4-26) ఆశ్వాసాంత గద్య వాల్మీకి చరిత్ర గద్యవలెనే యుండును.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పత్రిక సంఖ్య 40.

రఘునాథనాయకునికి శ్రీనాథునికవితయం దెక్కువ మక్కువ. రామాయణమునను, వాల్మీకి చరిత్రమునను, నలచరిత్రమునందును శ్రీనాథుని ప్రత్యేకముగఁ బేర్కొనుటయే యిందులకుఁ దార్కాణము.

రామాయణమున :

క. నానా శాస్త్రపురాణ
జ్ఞానము సందర్భమునఁ బొసంగఁగఁ గృతులె
న్నేనిరొయొనరించి మించిన
శ్రీనాథుని వచన వైఖరిన్ మదిఁ దలఁతున్. (1-12)

వాల్మీకిచరిత్రమున :

శా. సందర్భంబు నవార్థగర్భముగుచున్ జాటుక్రియున్మించుగన్
జిందుల్ ద్రొక్కుచు నిండియంతట రసశ్రీమెచ్చుఁ గొల్పంగసా
నందాంభోధి తరంగముల్ బలెఁ బ్రబంధంబుల్ భువిన్నిల్పిదా
నందెల్లంబుఁగఁగీర్తి గాంచుమను శ్రీ నాథున్మదిం గొల్చెదన్. (1-12)

నలచరిత్రమున శ్రీనాథస్తుతి ముందుదాహరించితిని. (పుట. 37.)

పద్యముల యెత్తుగడలు :

ఉ. పంచమ వేదమైపరఁగు భారత సంహితనంధ్రభాషఁ గావించె
భీమఖండము. (1-5)

పంచమ వేదమైపరఁగు భారత మంధ్రవచో విలాసముల్ నించి
రామాయణము. (1-11)

ఉ. కప్పుర భోగివంటకము కమ్మని గోధుమపిండి సొజ్జయున్
క్రీడాభిరామము. (1-11)

కప్పుర భోగివంటకము కమ్మని నేవడియన్ను జించిమేల్. (2-13)

" సీ. తన దానమహిమ చింతామణి కామధు
క్సంతానముల కోజబంతిగాఁగ " రామాయణము. (1-38)

" సీ. తన దానమహిమ సంతాన చింతారత్న
కామధేను సురభుల సిగ్గుపఱుప " నైషధము (1-9)

ఈ క్రింది పద్యము కృష్ణరాయుల యాముక్తమాల్యద యందలి రెడ్ల హేళన వర్ణనకుఁ బ్రత్యుత్తరము.

"కప్పుర భోగివంటకము కమ్మని నేవడియన్నఫుజించిమేల్
దుప్పటు లట్లు మారగల తోరపుఁ బచ్చడములెల్లంగఁగా
గొప్పక దాని పైఁడి జగిగుత్తపు టుంగరముల్ గరమ్ములకా
ద్రిప్పుచు రచ్చసేయుదురు రెడ్డిదొరల్ తమి హెచ్చనచ్చుటన్." (2-13)
-ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ ప్రచురణము. 40. 1937.

ఆముక్తమాల్యద యందలి పద్యమిది.

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేఁదగిరి సాకం ద్రింత్రిణీ పల్లవో
త్కరముంగూడఁ బొరంటినూనియలతోఁ గట్టావి కట్టారు గో
గిరము ల్మెక్కి, తమింబసుల్ పాలమువోఁ ద్రేపుల్ మెయి న్నాకమే
కెరువుం గుంపటి మంచమెక్కి రి ప్రభుత్వ శాప్తి రెడ్లజ్జడిన్. (4-134)

8. శృంగారసావిత్రి

ఇది రఘునాథభూపాలునికృతిగాఁ బ్రకటితమైనది. ఇందలి కవితా సౌకుమార్యమును, రాజస్థాన సంప్రదాయములును రచనారీతులును రఘునాథనాయకుని కృతిగాఁ బట్టియిచ్చుచున్నవి. కాని యాశ్వాసాద్యంత పద్యములుగాని గద్యగాని కన్పట్టుట లేదు - రఘునాథుని కృతులలో నెవరును నీ గ్రంథము తడవియుండలేదు - భావిపరిశోధనమున నింతకన్న వివరము లిచ్చుటకు వీలుగలుగునేమో గమనింపవలసి యున్నది.

ఈ కృతి క్రీ. శ. 1928 లో శృంగార గ్రంథమాలలో గంటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారిచే ఇండియా ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడినది. ఇందుగల పీఠికలో 5, 6 పుటలలో నిట్లున్నది:

సావిత్రీ చరిత్ర

"రసవంతమగు నీ ప్రబంధముఁగూడ నా మహారాజ కవియే (తంజావూరి రఘునాథుఁడు) రచించియుండునని మేమనుకొనుచున్నాము. దీని మూలము తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తకశాలలో నున్నది. అది ప్రాఁత

పుస్తకము. గ్రంథారంభ మొక యాశ్వాసము లేనట్లున్నది. ఆశ్వాసాద్యపద్యములు లేవు. నడుమఁగూడ నొకచోఁ గొంత గ్రంథపాత మున్నది. ఈ గ్రంథమును ముగియ రచింపకపూర్వమే గ్రంథకర్త స్వర్గస్థుఁడై యుండునని యూహము. ఆ ప్రతినిఁబట్టి తత్కర్తను గుర్తింపఁ గుదురదయ్యెను. కాని శ్రీ రఘునాథరాయ మహాకవి రచియించిన రామాయణమునందలి పద్యములు (ఋష్యశృంగ తపోభంగము పట్టుననున్నవి) ఈ గ్రంథమునందును నుండుటచే తత్కర్త యేతత్కర్త యని మేమూహించితిమి." కాని నేఁడు ముద్రితమైన పై రఘునాథ రామాయణమున ఋష్యశృంగ తపోభంగముపట్టున 'శృంగార సావిత్రి' లోని యొక్క పద్యమైనను గానరాలేదు. కావున నీ గ్రంథకర్తృత్వ మింకను నిశ్చితము కాలేదని చెప్పనగును.

9. వాల్మీకి చరిత్ర

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడదేవుఁడును, సాహితీసమరాంగణ సార్వభౌముఁడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయలును, సంగీత సాహిత్య విద్యారసజ్ఞుఁడు రఘునాథనాయకుఁడును రాజకవిత్రయముగాఁ గీర్తింపఁదగినవారు. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమునఁ బ్రత్యేకవిశిష్టత గలిగిన తంజావురాంధ్రవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుఁ డీ రఘునాథనాయకుఁడే.

ఈ ప్రబంధమునఁ గథావస్తువు కవితావతార ప్రథమతీర్థంబగు వాల్మీకి చరిత్రము. పరమపవిత్రమగు నా రఘునాథుని చరిత్రము జగదాదిమకావ్యముగ సంస్కృతభారతిని వాల్మీకి రచియించి కవియై కీర్తినందగ, నా వాల్మీకి చరిత్రమును నీ రఘునాథుఁడు సహజమాధురీ ధురీణమగు నాంధ్రభాషలోఁ బ్రబంధరూపమున రచియించి, రఘునాథునికే యంకితమొసంగి, కవిరాజై కవితాచరితార్థత గాంచినాఁడు. రఘునాథనాయకుఁ డీ ప్రబంధమును రచియించినట్లు గోవిందదీక్షితుల వారు తమ సాహిత్యసుధయం దిట్లు చెప్పియున్నారు.

శ్రీ పారిజాతాపహరణ ప్రబంధ, చిత్రంచ వాల్మీకి చరిత్రకావ్యం
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర, మోక్షం చరిత్రంచ నలస్య చిత్రమ్
శ్రీ రుక్మిణీ కృష్ణవివాహ యక్ష, గానం ప్రబంధానట నైకభేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భి, ర్విద్వత్కవీనాంవిదధాసి హర్షమ్.

గ్రంథమున నాశ్వాసాంతగద్యలో రఘునాథునిపేరే యుండుట చేత నిది రఘునాథకృత మనిగ్నో నిస్సంశయముగఁ జెప్పనొప్పును.

గద్య

"ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసారస్వత విశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష, సరససాహిత్యకళాభోజ, సత్య సంభూషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణిధారా రాధేయ, నిరతావారితాన్న సత్రసంతోషిత ప్రతిదివస పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర, బహుళాగ్రహారభూషిత, చోళధరామండల నిఖిలభోగవిభవ నిర్జితాఖండల సాధితసముద్రాంతరద్వీప, పర నృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాల భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజ పూజనీయధౌరంధర్య, రామసేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపిత రామభద్ర, సర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జిత సముద్ర, సదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష, దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజ సన్నుతా సాధారణశౌర్య, దిగంత ప్రసిద్ధతరౌదార్య, సుజ్ఞానజనక, సతతసంసేవితజనక, పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణసనాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీ కాంత విమోచన శ్లాఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భ శుక్తిముక్తాఫల, చిన చెవ్వయాచ్యుత నృపాలపుత్ర సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజిత కుసుమసాయక, సకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయక ప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము."

కథావిమర్శనము

వాల్మీకిచరిత్ర మూలము సంస్కృతమున ధర్మఖండమున నున్నది. మరియు వాసిష్ఠ రామాయణము, భక్తవిజయము మున్నగు గ్రంథములలో నీకథ యున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ రెండింటియందును గథలు కొంచెము భిన్నముగ నున్నవి. ధర్మఖండమున వాల్మీకి కిరాతకులుఁడనియు, దోపిడివృత్తిచే జీవించుచుండె ననియు, సప్తర్షి దర్శనముచే రామ మంత్రోపదేశమునుబొంది మహర్షియై విలసిల్లెననియుఁ గలదు. వాసిష్ఠరామాయణ భక్తవిజయములలో నీతఁడు తొలుత నుత్తమ బ్రాహ్మణుఁడై, యౌవనమునఁ గిరాతవనితాలోలుఁడై సాధుపురుష సందర్శసాంగత్యములచే మహాపురుషుఁ డయ్యెననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. పై రెండింటిలో *ధర్మఖండములోని కథయే వాల్మీకి చరిత్రమునఁ బ్రపంచితమై యున్నది. రమారమి మూఁడు పంక్తులలోఁ జెప్పఁదగిన యీకథను మూఁడాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించుటయే రఘునాథరాయని కవితాప్రతిభను జాటుచున్నది. వాల్మీకి చరిత్రకథా సూత్రము గమనించిన నీవిషయము మఱియు స్పష్టమగును.

ముక్తిసుందరీ యౌవనమగు బదరీవనమున శౌనకాదిమహర్షులు హరిస్మరణచిత్తులై యుండ నారదుఁ డచటికి వచ్చెను. మునులు నారదుని విష్ణుకథలను దెలుపఁగోరిరి. నారదుఁడు వైకుంఠమునకుఁ బోఁదలంచి తన సఖుఁడగు పర్వతమునిని వారికిఁ జూపి యాతనివలనఁ విష్ణుకథ లెఱుంగుఁడని చెప్పి వెడలిపోయెను. పర్వతుఁడు వారల కిట్లు చెప్పెను:

తెలిదీవియందు శ్రీ మహావిష్ణువును సేవించి సప్తర్షులు తిరిగి వచ్చుచు సప్తద్వీపములు, సప్తకుల పర్వతములు గడచి తామ్రపర్ణిఁ

* ధర్మఖండము క్రీ. శ. 1700 సంవత్సర ప్రాంతమున గోదావరీమండల ప్రాంత వాస్తవ్యుఁ డీమరుపల్లి భవానీశకవి ఆంధ్రమున బదియాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించి యున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమును అభినవాంధ్రభోజులు శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు క్రీ. శ. 1931 లో నచ్చువేయించిరి.

జేరిరి. ఆ తామ్రపర్ణి చెంగటఁగల[1] గజతీర్థము నీక్షించి, తన్మాహాత్మ్య మెఱింగి సేతువునొద్ద ధనుష్కోటియందుఁ గ్రుంగి, రామలింగేశ్వరు దర్శించి మధుర కేతెంచిరి. అచ్చట సోమసుందరు సేవించి యాపై శ్రీరంగపతికిఁ గైంకర్యముగావించి, తంజావూరుచేరి, దక్షిణద్వారకయగు మన్నారుగుడి వీక్షించి, కుంభకోణము, శ్రీముష్ణము, చిదంబరము దర్శించి, శ్రీ తిరుపతి క్షేత్రమున శ్రీ వేంకటేశునికి సపర్యలొనర్చి, శ్రీశైలముఁ జేరిరి. అచ్చట మల్లికార్జును సేవించి, వింధ్యదాఁటి శ్రీ వారణాసీ క్షేత్రమున విశ్వనాథు సంభావించునంతలో గ్రీష్మము వచ్చెను. ఆ గ్రీష్మబాధ కోర్చి వారు తమసానిమ్నగఁ జేరఁగనే యొక కిరాతుఁ డడ్డపడి వారిని హింసించెను. వారును వానికి తత్త్వబోధచేసి రామ మంత్ర ముపదేశించిరి. కిరాతుఁడు బహుదీక్షతోఁ దపముసల్ప, నా తపోభంగముసేయ నింద్రుఁడు రంభోర్వసులఁ బంపిన వారు విఫలమనోరథలై తిరిగిపోయిరి. అప్పుడు మహర్షు లరుదెంచి యాతని తపోనిష్ఠ కాశ్చర్యమనస్కులైరి. ఆతని చుట్టుపుట్ట పెరిగెను. వల్మీకమునుండి వెడలుటచే వాల్మీకి యయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు ప్రత్యక్షమై తన కథను గావ్యముగాఁ జేయుమని యానతిచ్చెను. వాల్మీకి యట్లే రామాయణము రచించి యశశ్శరీరుఁ డయ్యెను.

ఇందు మొదటి రెండాశ్వాసములలో క్షేత్రవర్ణనము, తృతీయాశ్వాసమున రంభోర్వశీ వివాదఘట్టమున నాట్యవర్ణనము కవికల్పితములు. ఈ క్షేత్రము లన్నింటిని రఘునాథరాయలు దర్శించినవాఁడు. రామసేతు శ్రీరంగ కుంభకోణాది దివ్యక్షేత్రముల శ్రీరామభద్రుని ప్రతిష్ఠించినవాఁడు. తంజావూరు తన రాజధాని. దానిని వర్ణించి తన స్వదేశాభిమానముఁ గనఁబఱచియున్నాఁడు. సంగీతనాట్యకళ రఘునాథరాయని కాలమున నత్యున్నత స్థితిలో నుండెడిది. కావునఁ గథాభాగమున వీనికిఁ బ్రసక్తిఁ గల్పించి రఘునాథుఁడు తన కవితాచాతుర్యముఁ

1. గజతీర్థ మనఁగా గజేంద్రమోక్షస్థలము. భాగవత గజేంద్రమోక్షణ కథ యిందు సంగ్రహింపఁబడినది.

జూపినాఁడు. రఘునాథుఁడు క్రొత్తగాఁ గనిపెట్టిన "రఘునాథమేళ"ను నిట్లు వర్ణించినాఁడు :

"సీ. ఆదితాళము ద్వితీయక మంఠరక్రీడ
జయమంగళంబును జంపె లీల
చాచపుటంబు చంచత్పుటంబును షష్టి
తాపుత్రకంబు విద్యాధరంబు
రతిహంస లీల శ్రీరంగంబు రంగంబు
కంకాళ ఖండ కాకాధములును
కోకిలప్రియము విలోకితంబుహు డుక్క-
డెంకి త్రిభంగి మట్టిగ విజయము

గీ. నంది నందన జయసింహ నందనములు
మొదలు గాఁగల తాళముల్ మొనసియున్న
గూడి కవచట్టముగఁ గొని యాడి తేని
బిరుదు లివియిత్తు నీకు నే బిరుదటందు" (3-52)

కథయం దిట్టిపట్టులు మొత్తముమీఁద మనోహరములై యున్నవి.

ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురపదఘటితమై ధారాశుద్ధి గలిగి ప్రసన్నగంభీరమై యొప్పుచున్నది. కావ్యమంతయు స్వతంత్రముగ రచియింపఁబడినదయ్యు నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని ప్రాచీన శ్లోకముల కనువాదములును, ప్రాచీనకవికృత పద్యముల కనుస్మృతులును లేక పోలేదు. మచ్చునకు :

హనుమంతుని వర్ణన - కృత్యాది

ఉ. ఎక్కడ రామకీర్తన మొకించుక యోవిననైన నక్కఁడా
వక్కడ వచ్చి రంజలికృతాంజలియై ప్రమదాశ్రుపూరముల్
టెక్కటిలంగ మైఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాడుచున్
జొక్కుచు నాడు నయ్యనిలసూను బ్రభానతభానుఁ గొల్చెదన్, (1-2)

ఇది "యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృత మస్తకాంజలిమ్, బాష్పవారి పరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్."

అను శ్లోకమునకుఁ దెలుఁగుచేఁత.

సీ. పంకజబిందు బింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకల జనానంద సంధాయి గరుడ తు
రంగమయాయి శ్రీ రంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
అఖిలదైవతసంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండశాయి శ్రీరంగశాయి

గీ. నిఖిలజగదింద్రజాలంబు నెఱపుమాయి
అచ్చులకునెల్ల మొదల నచ్చైనవ్రాయి
కొలుచువారలపాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి. (2-30)

పై పద్య మనుప్రాసఘటితమైయున్నను నిది చదివినతోడనే సంకుసాల నృసింహకవి కవికర్ణరసాయనములోని యీ క్రింది పద్యము స్మరణకు రాకమానదు.

సీ. అపవర్గకాంక్షచే నాకొన్నవారికిఁ
దంగేటిజున్ను శ్రీరంగశాయి
నిర్వాణదారిద్ర్య నిర్విణ్ణుఁడగువాని
ముంగిటిసేవధి రంగశాయి
సంసారమల విమోచనము నాకాంక్షించు
పంగువు పై గంగ రంగశాయి
పరమార్థలాభతత్పరుఁ డైనవానికి
ముంగొంగు పసిఁడి శ్రీరంగశాయి

గీ. బెదరకాకఁటి యమృతంబుఁ బిదికికొనఁగ
శృంగములు లేని మొదవు శ్రీరంగశాయి
కోరువారలకోర్కె లీఁగోరిపమ్ప
జంగమామరతరువు శ్రీరంగశాయి. (1-91)

సీ. కమల గర్భాండభాండముల ఖండ జ్యోతి
సెనయు బంగరు బొమ్మరిండ్లుగాఁగ
నీరేడులోకంబు వెడ నెడఁ జెన్నారు
పన్నారు దొంతుల బాగుగాఁగ
.... (1-2)

ఈ పద్యమున రెండవపాదముయొక్క భావము చిత్రభారతము (5-134) నుండి గ్రహింపఁబడినది.

సీ. "తన వినోద క్రీడకును పద్మసంభవాం
డంబులు చిన్నిపన్నాగ్లగాఁగ."

అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు హృదయంగమములై కవితకుఁ గణన కూర్చుచున్నవి.

క. లోపలఁ జని చని హరినీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల కనకా
లోపల సద్రచవాజా
లోపలలితమైన యొక్క యున్నతవేదిన్. (1-75)

మ. తమసానిమ్నగదాఁటి తజ్జలసముద్యద్బాల శైవాల జా
తమసారద్యుతి తీరభూరుహ విభాఘట్టంబుతోఁగూడి సం
తమసానీకముఁబోలె నల్దెసలు నిండం జూచి యోహో! మహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతంజాలఁ బల్కెంపుచున్ (2-83)

వాల్మీకిచరిత్రము స్వతంత్ర ప్రబంధముగా నెన్నఁదగినది. కవితా ప్రౌఢిమయందేమి, కావ్యనిర్మాణమునందేమి, కళాప్రదర్శనమునందేమి, ఆంధ్రప్రబంధములలో నున్నతస్థాన మాక్రమించుచున్నది. రసౌచిత్య విషయమున దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున నీ కావ్యమునకుఁ బ్రత్యేకవిశిష్టత కలదు. రఘునాథభూపాలుఁ డుపయోగించిన శబ్దజాల మాతని,

నన్నిచోడని కుమారసంభవముతోడను, శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి యాముక్తముతోడను బరిచయమున్నట్లు తెలుపుచున్నది. 'తృణజ్యోతి, ఓహారిసాహారి' మున్నగు పదము లిందులకుఁ బ్రమాణము. 'ఉగము' మున్నగు నపూర్వపద ప్రయోగము లిందు కానఁబడుచున్నని. రఘునాథభూపాలుఁడు శ్రీరామభక్తుఁడయ్యును, బరమత సహిష్ణుతకలవాఁడు. వాల్మీకి చరిత్రమున క్షేత్రవర్ణనమున శైవక్షేత్రములఁగూర్చి చేసినప్రశంస లాతనికిఁ బ్రాచీన శైవవాఙ్మయమునఁగల పాండితిని సూచించుచున్నవి. చూడుఁడు. మధురయందలి సోమసుందరుని వర్ణనము:

సీ. మునులకందగరాని మోక్షంబు పక్షికి
 దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమొనర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
 క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబులు తురంగంబులుగాఁజేసి
 యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి
శ్రుతినిందలకుఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
 గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ

గీ. దట్టఁదలఁబెట్టపట్టెఁడు పిట్టొసంగు
ముసలియవ్వకునై మన్నుమోసె నెవ్వఁ
డట్టి లింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు నీడు జోడు గలదె. (2-20)

జంబుకంబులు తురంగములు చేయుట, పిట్టవ్వకుఁ దట్టలు మోయుట మున్నగుకథలు దాక్షిణాత్యశైవవాఙ్మయముతోఁ బరిచయమున్నఁగాని సాధారణముగఁ దెలియనట్టివి. ఇక్లే తంజావూరు, అరుణాచలము, శ్రీశైలము మున్నగు శివక్షేత్రముల వర్ణనములు రఘునాథుని పరమతసహానముఁ దెలుపుచున్నవి. ఇట్లు పరమతసహానము గలిగినవాఁడయ్యుఁ, దన రామభక్తిని గ్రంథమునందుఁ బ్రస్ఫుటముఁ గావించినాఁడు. గజతీర్థమును వర్ణించుపట్టున భాగవత గజేంద్రమోక్షణ కథను సంక్షేపముగ భావగర్భితముగఁ జెప్పియున్నాఁడు. కథయందుఁ బ్రసక్తి లేకపోయి

కను, దన కాలమునఁ దానత్యున్నత స్థితికిఁ దెచ్చిన నాట్య సంగీతకళా విశేషముల నీ గ్రంథమునఁ దృతీయాశ్వాసమున వివరించినాఁడు. పుట్టి తేనియపోలిక నిట్టలంపుఁ దీయఁదనముఁగలిగిన తెలుఁగుభాషయందుఁ బుట్టఁబుట్టవు మనుగడను నీరాచకయిసరి వ్రాసి, తనుఁ గొల్చు వేల్పునకు నీకబ్బపుఁగన్నె నిచ్చి యెల్లకడల నెల్లవేళలఁ దెలుఁగువారిలో నెలకొనిన పేరుగడించినాఁడు. మహోదాతయై, శత్రుజేతయై, కృతిప్రణేతయై శరణాగతత్రాతయై, గాంధర్వ విద్యాధిష్ఠాతయై కవిపండిత హృదయ సంస్థాతయగు నీరఘునాథభూనేత చరిత్రము సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగినది. రాజకవీంద్రకృతమై కవిరాజసమ్మానితమగు నీతని కృతు లాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !*

ఈతని యాస్థానమందలి కవులు :

చేమకూర వేంకటరాజు

ప్రబంధవాఙ్మయమున బహుళ ప్రచారములోనుండి తెలుగువారికి తొలినుండి తెలిసిన దాక్షిణాత్యకృతి విజయవిలాసము. ఈ రసవత్తర ప్రబంధము రచియించినకవి చేమకూర వేంకటరాజు. కృతిభర్త అభినవ భోజరాజ బిరుదాంకుఁడు రఘునాథరాయలు. రఘునాథనాయకుఁడు పాండ్య, తుండీర, [1]సేపాళ [2]చోళగులను జయించిన వెనుక, క్రీ. శ. 1516 ప్రాంతమున విజయభవన మను సౌధమున నీకృతి నంకితము గొని యుండును. ఈ విజయభవనరాజము రఘునాథనాయకునిచేఁ దాను బొందిన విజయములకుఁ జిహ్నము (పుట 18-41-424-25) గాఁ గట్టింపఁ బడినట్లు, రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున నిట్లు చెప్పఁబడినది.

---

* వాల్మీకి చరిత్ర - ప్రతుల వివరము. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య. 247 - 248, ముద్రితము - సరస్వతీ పత్రిక. కొంత భాగము రామవిలాస గ్రంథమాల 1911 - 1921. ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి గ్రంథమాల. 1940 విజయనగరము. (సంపాదకుఁడు, పరిష్కర్త-ప్రస్తుత గ్రంథకర్త)

1. సేపాళమనునది - నేటి జాఫ్నా (Jaffna) అరవమున దీనిని ‘యాప్పాణము’ అందురు.

2. ‘చోళగ’ అనునది, తేవికోట ద్వీపమును పాలించు నొక నాయకుని పేరు.

" విజయచిహ్నములచే వెలయుచు నున్న,
విజయభవనరాజ వేదికాస్థలిని "

విజయవిలాసమునఁగూడ నీభవనము పేర్కొనఁబడియున్నది.

" క. చెలులు ప్రసంగవశంబున
నలరెం గడు విజయభవన మనినన్ " (3-26)

ఇచ్చటి కథాభాగమున విజయుఁడు(అర్జునుఁడు)న్న భవనమని యర్థము. రఘునాథరాయలు పై విజయములను బొందినవెనుక, నాతనికి నీ భవనమునఁ గృతి నిచ్చుటచేతనే, భావస్ఫోరకముగ నీ గ్రంథమునకు విజయవిలాసమని పేరుపెట్టియున్నాఁడు. దీనికి 'సుభద్రాపరిణయ' మని నామాంతరము. ఇదియును పై విషయమును స్పష్టపఱచుచున్నది.

క్రీ. శ. 1656 లోఁ బ్రసిద్ధలాక్షణికుఁడగు నప్పకవి తన గ్రంథమున విజయవిలాసమునుండి పద్యము లుదాహరించుటనుబట్టి చూచినచో నీకృతి రచితమైన ముప్పది, నలువదేండ్లలో నెంత ప్రఖ్యాతిగన్నదో తెలియఁగలదు.

మఱియుఁ బల్నాటిలోని తంగెడసీమ కాపురముగాఁగల యప్పకవి దక్షిణదేశమున సుదూరమున నున్న తంజావూరిలో రచితమగు కృతి నుదాహరించుట చూడఁగా నప్పటికి రెండింటికి నడుమ రాకపోకల వ్యవహారము లెంత నిరంతరాయముగా సాగుచుండినవో తెలియఁగలదు.

కులభేదముచేత లోకోత్తరమగు వసుచరిత్రమునుండి పద్యము లుదాహరింపని యప్పకవి, విజయవిలాస రచయిత వేంకటరాజు కులము తెలియకపోవుటచే 5 పద్యము లుదాహరించినాఁడు. చేమకూర వేంకటరాజు కులమునఁ గళంకముగలవాఁడే యనుటకు శ్రీ వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రి నాయనివారి కాలమున నడచిన యీ ప్రసంగమువలన దెలియవచ్చుచున్నది.[1]

---

1. చాటుపద్యరత్నాకరము శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారిచే సంపాదితము, పుట. 162.

కులమునఁ గళంకముగల బుచ్చివెంకు అను నొకకవింగూర్చి వేఱొకకవి, ప్రభువుయొక్క యభిప్రాయమును :

“ కులమునఁ గళంకు కలదనుకొంచుఁ గొంకు
బుధజనాటన్యవన్యంకు బుచ్చివెంకు. ”

అనెనఁట. అంతట వేఱొకకవి లేచి,

కొంకక తమరాడిన యది
బొంకేలగు వేంకటాద్రిభూపాలక యీ
న్యంకేల వానికిం గల
రంకే యిచ్చోట నిలుప గసవంతమగున్.

అని చమత్కరించెనఁట. అందుల కా బుచ్చివెంకు :

ఉ. పన్నినసత్ప్రబంధమున బాగునుబోగును జూడ కీడుచే
మన్ననమాలి మా కులముమాటఁ దలంతురె ? చేమకూర కం
కన్నకు లోప మేమి ? కులమా కవనానకు ? వెంకటాద్రిరా
జన్న గణించి మీరలు దయామతిఁ బ్రోచిన మాకుఁ జాలదే ?

చేమకూర వేంకటకవి తాను లక్ష్మణామాత్యతనయుఁడని చెప్పుకొనుటచేత, అప్పకవి యీతఁడు నియోగి యని భ్రమించియుండును గాఁబోలు !

ఉత్తమ సాహితీరంగమున జాతిమతభేదములు లేవుగదా ! అప్పకవి యిందలి రచనా నైపుణికి ముగ్ధుఁడై పద్యము లుదాహరించియుండును. అప్పకవియే యననేల, అఖండకవితా సాహితీసంపన్నుండును, అనుపమాన వైదుషీ భూషణుండును, అభినవభోజరాజ బిరుద విరాజమానుండును నగు రఘునాథరాయలే వేంకటకవినిగూర్చి “ వాఙ్మయమహాధిసీయంతవాఁడె కేఁడి ”[1] అనియు, “ ప్రతిపద్యమునందుఁ జమత్కృతి గలుగం జెప్పనేర్తు ”వనియు, క్షితిలో నీమార్గ మెవరికిన్ రాదుసుమీ”[2] అనియు, ప్రశంసింపఁగా నిఁకఁ దక్కినవారి ప్రస్తావనయే యనావశ్యకము. నాఁటినుండియు దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునఁ నేగాక నా యుగమునం బ్రభవించిన ప్రబంధము లన్నింటికి నిది తలమానికమై వెలయుచున్నది.

1. విజయవిలాసము : 1-48. 2. విజయవిలాసము : 1-50.

విజయవిలాసమున మూఁడాశ్వాసములలో క్రమముగా 228, 206, 238 ; మొత్తము 672 పద్యములు గలవు. ఇందు వచనము లెనిమిది మాత్రమే యుండుటచేత నిది కేవల పద్యకృతియనియే చెప్పనగును. ఇందు ప్రతిపద్యచమత్కృతి యిట్లు సాధింపఁబడినది :

1. జాతీయముల కూర్పు, 2. యమకము (గమకము)ల పేర్పు, 3. శ్లేషల నేర్పు, 4. సామెతల చేర్పు.

1. " ఆనతియిచ్చెనాయది 'శిలాక్షరము', దానమిచ్చెనా ' ఏనుగు పాఁడి', కంకణముగట్టు పంచబంగాళమైపాఱు, పెట్టనికోట, దెబ్బదీయుట, చిదిమిపెట్టినబంటులు, ఉక్కుతునకలు, కొంగుఁబసిండి, నడుమంత్రపుఁ గల్మి, జాదులు ప్రసాదములు, కాలుద్రొక్కు, పెట్టనిసొమ్ములు " మొదలగు జాతీయము లిందుఁ జక్కఁగఁ బ్రయుక్తములైనవి. వీని సార్థక్యము దెలుకపఱచుట కొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

చ. జలరుహగంధిపీనులపసల్ నవసంఖ్య నడేమి లెక్కనున్
చెలియ నఖాంకురాళి నెలచేడియసైకము దానుజొక్కనుఁ
బొలఁతుక గబ్బిచన్నుఁ గవపువ్వులచెండ్లను లేదు బంతనుఁ
కలికిముఖారవింద మల కల్వలరాయనిఁ దోసిరాజనున్. (1-102)

2. సామెత లచ్చటచ్చట ముచ్చట గూర్చుచుండును :

"వంటయింటికుందే లిది యెందుఁబోఁగలదు (1-71). ఏఁటికివచ్చె నమ్మ తాఁబిలువని పేరంటమునకు (1-78). ఈఁతకు మిక్కిలి లోఁతుగల్గునే (1-167). మోక్షమునకుఁబోవ మొసలెత్తుకొనిపోయె (2-43). పెద్ద లున్నారు వారెర్గి పెండ్లిసేయఁగలరు (2-187). విండ్లమ్ములుగల వారికిఁ దోడుచల్లకడవలవారే (3-44). శోభనముమీఁద నె శోభనము (3-138)."

3. యమకము లప్రయత్నముగనే యర్థస్ఫురణను గలిగించును :

"ఆపురమేలుమేలు భళియంచు (1-84). యమునాతరంగిణీతో యమునా (1-121). తియ్యనివింటివాని వెనుదియ్యక (1-143). గోష్ఠి

నుండెడు పద్మరాగోష్ఠి (2-100). చొక్కముగు నీనిఁ జూచినఁ జొక్కమనం (2-133). కలశస్తని మణికంకణ కలశస్త నినాదము (?-79).

కొన్ని పద్యములలో నన్ని పాదములం దిట్టి చమత్కృతియుండును:

గీ. నలినలీలసంచు నలినలి గావించు
సంచుమించులాడు సంచుమించు
లేమ నగవుఁజూపు లేమన నగు! బాపు!
జగమెఱుంగుదాని జగమెఱుంగు. 1-101.

గీ. హిమకరసైకసైకతమునందు విహరింప
సైరవేషువేషు ఘననిభాంగు
సెనరుఁదవుల దవులనే చూచి క్రీడిగా
సెటిఁగి యారార! యారగేందువదన. 2-124.

గీ. ముదిత చేతులఁ దలఁబ్రాలము త్తియముల
ముదితచేతులగుచు.............. 2-34.

ముదితచేతస్కులగుచు అని యుండఁదగును.

క. మంగళసూత్రంబు చతురిమం గళసీమన్.[1] 2-22.

మనశ్శబ్దము తుది సకారంబునకుఁ దత్సమమున ద్విత్వలోపంబగుటకు నీక్రింది పద్యములోని (మనసు) ప్రయోగము లక్ష్యమగు:

గీ. మనసు భద్రసుకృత మహిమ యేమనవచ్చు
మనసు భద్రమయ్యె మనకునెల్ల. 3-87.

ఒక్కొక్కచో రేఫ, శకటరేఫముల సాంకర్య మీ ప్రవాహమునఁ గొట్టుకొనిపోవుచుండును. అయిన నివి రసోత్పాదకములే.

"కురుపీరవసింపఁగ నీకురు (కుఱు) పీర (1-145). వేమఱుఁ మరుఁ మరున్మృగాంక (3-42)."

1. (చతురిమన్ + గళ) సీమన్.
సరళపరత్వమున ద్రుతము పూర్ణబిందువగుటకు లక్ష్యము.

వశ్యవాక్కగు చేమకూర వేంకటకవికిఁగాక యొరుల కింతటి సామర్థ్యము కలుగుట యరిది. ఇట్టింక నెన్నో పద్యము లుదహరింప వచ్చు. (అనుప్రాసములకు చూ. 1-130, 1-155, 196)

4. శ్లేషలు - యమకానుప్రాసములు మొదలగు శబ్దాలంకారముల చిత్రణమందేకాక శ్లేష మొదలగు నర్థాలంకారముల రచనయందును నీకవి యందెవేసినచేయి.

గీ. పోఁకప్రాఁకులమహిమ కప్పురపుటనఁటి,
యాకుఁదోఁటలసౌభాగ్యమండె గలదు
ప్రబలు మౌక్తికసౌధ సంపదల మహిమ
వీటిరహి మెచ్చవలయుఁబో వేయునోళ్ళ. 1-82.

ఇందు పోఁక - కప్పురము - ఆకు - మౌక్తికము - వీటిరహి అనుచో, శబ్దశ్లేషలవలన కర్పూరసహితమైన వీడియము (తాంబూలము) వ్యక్తమగుచున్నది.

ఉ. ఊఁదుకపోవుశంఖము నహో! గళశేఖ, శరాసనమ్ములన్
వాదుకుఁబట్టి కన్బొమలపై ఖరి వంకలుఁ దీరుచున్, గటా
క్షోదయ లీలసాయకసమూహములన్ విషమాస్త్రి గెల్చెఁబో
యేదొరసాటి యీ నరున కిన్నఁగ వీరవిలాససంపదన్. 1-34.

ఈ పద్యమున ఊఁదుకపోవుట - వాదుకుఁబట్టుట - వంకలుతీర్చుట మొదలగు తిరస్కార పదములకు నాయా యుపమానవాచకముల స్వభావమునకు చక్కని యర్థభావసమన్వయము శ్లేషమూలమున నమకూడినది.

5. జాతీయధ్వనులు: ఊఁత - (Accent) మనోభావ వ్యక్తీకరణమునకు:

క. మీరింద్రప్రస్థముఁ గ
న్నారా? పాండవులఁ జూచినారా? సుఖులై
వారందఱు నొకచో ను
న్నారా? వీరాగ్రగణ్యు నరు నెఱుఁగుదురా? (2-163)

తెనుఁగున ఉదాత్త (Accent) యున్నదని చెప్పుటకు నీ గ్రంథమునఁ జక్కని యుదాహరణములు గలవు. ఉదా:

క. అరచందమామ నేలిన,
దొరగా ¹నెన్నుదురు, నెన్ను²దురు నెన్నఁదగున్
బరువంపు మల్లెమొగ్గల,
దొరగాఁ ¹బల్కుదురుఁ, బల్కు²దురు దప్పనిపన్. * (2-78)

ఇట్టి మనోహరకావ్యమున పాత్రాళిలోని యమున గల నాయిక యులూచిని, మర్త్యలోకమున గల నాయిక చిత్రాంగదను దివ్యాంశ సంభూతురాలగు నాయిక సుభద్రను (సుభద్ర శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు) చిత్రించి చేమకూర వేంకటకవి సిద్ధహస్తుఁడైనాఁడు. 'విజయవిలాసము' దక్షిణ దేశీయాంధ్రకవితా విజయవిలాసము.

విజయవిలాసకర్త తన కృతిపతి మహానాయకుఁడని యీ క్రింది విశేషణములచే సూచించియున్నాఁడు :

1. కావ్యగీతి ప్రియత్వము :—అభినవ భోజరాజ బిరుదాంకుఁడు (1-53). అభినవ భోజరాజవర బిరుదాంకా. (1-225) విద్యాధిక (2-1). స్నిగ్ధసారస్వతా (2-206). విరాజచ్చతుష్షష్టి విద్యాప్రవీణా (3-238). క్షోదక్షమ రసభావ సుకవితా భోజ (1-61). సరసాగ్రేసర (1-225). భరత శాస్త్ర ప్రౌఢమార్గిక లాస్య రసాస్వాదన కోవిదా (1-225). క్రమకవిత్వాలోచన కందళిత హర్షలోలుప హృదయా (1-227). అతులాగమ శాస్త్ర నిరస్తసురేజ్య (1-227).

*పై పద్యమున 1 యని సూచించినచోట సూఁదిపలికిన ఒక యర్థమును, 2 సూచించినచో సూదిపల్కిన మఱియొక యర్థమును దెలుపును. మొదటి నెన్నుదురు=గణింతురు; రెండవ నెన్నుదురు=నెఱ+నుదురు. మొదటి పల్+కుదురు = పలుయొక్క కుదురు, చాలు అనగా దంతపంక్తి. రెండవ పల్కుదురు = చెప్పుదురు.

2. కులీనత :—అచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా (2-1). అచ్యుతేంద్ర రఘునాథ (3-1). మూర్త్యంబా గర్భశుక్తి ముక్తామణి (1-63). అచ్యుత రఘునాథ వసుంధరాధి రాడ్వర్య (1-64)

3. ధార్మికత్వము :—వాసరప్రభుతనూజ స్థూలలక్షా (1-225). తులాదిక విగ్వదవాప్త శతక్రతులాభ (1-228). శుభోదయకారణ రత్నతులాపురుషాదిక దానచణా (1-228) షోడశమహాదానాఢ్య పుణ్యక్రియాదక్షా (2-204). దయాదృద్ధుతాశేషధాత్రీమరున్నిస్స్వతా (2-206). ఘనావేలగరిష్ఠ దానపదవీ పరితోషిత కాళగాతమీ చోళకవిద్విజస్తుతవచోలగ (3-237).

4. గుణాఢ్యత్వము:—సత్యాదిమ చక్రేశ్వర (1-226). శ్రీజానకీ మనోహర పూజాంచిత హృత్పయోజ (3-1). రామసేవాధురీణా (3-238). సీతాదృఙ్మోహనాంఘ్రి సేవాధని (1-60). సకలాస్థానప్రణుత వరగుణాభరణ (1-62). అఘటన ఘటనా చాతుర్యఘనోర్జిత కార్యనిర్వహణ ధుర్వహాధీమఘ వాచార్య (1-64). దక్షిణ సామ్రాజ్య విభవధౌరేయ (1-61 షష్ఠ్యంతములు.)

5. మహాభాగ్యము :—పురందర జిద్భోగధురంధరా (2-225). విభవ భృత్తంజాపురీవల్లభా (1-225). ఆదిగర్భేశ్వర (2-1). శాశ్వత కీర్తివైభవ రమాభృచ్చోళసింహాసనాధ్యక్షా (2-204). దుగ్ధవారాశి విద్యోతికీర్తి (3-238). సుధాభుగ్ధురీణామ నాగభోగవర్తి (3-238). పోష్యాఖిలదిగ్రాజ (3-1). త్వ్యోళగజైకలాంఛన విజిత్వర శుభ్రయశో విశాల (3-237). ధారాళగళన్మదద్విరద రాజివిరాజి సభాంగణా (3-237).

6. వైదగ్ధ్యము :—తరుణీమన్మథ (1-226). శ్రవణభూషా దివ్యరత్నత్విషాతరణి శ్రీకరగల్లభా (1-225). వనితాసేచనక మనోహరాంగ (1-227). శృంగార కళాసూచన (1-227). నరాధీశ్వరాకార నాళీకబాణా (2-237). స్థిరానందనా (3-230). సాక్షాన్మనోజ (1-69). దాక్షిణ్యగణేయున (1-61). కీర్త్యాద్యార్యాధరితా మర్త్య మహీరుహాసుధాబ్ధి మహికాఘృణి (1-63).

7. ఔదార్యము :—ఆశ్రితభరణ గుణాభరణ (1-226). యాచనకవినుత (1-227). దాక్షిణ్యాకర మూర్తి (2-204). ఆశ్రిత ధీరరక్షణ కళాధౌరంధరీ సత్కృపావీక్షా (2-204). సకలార్థిజన నిర్వ్యాజ కృపా (3-1).

8. ప్రతాపసుభగత్వము:—శౌర్యబహురాజ్య ధురంధర (1-226). శ్రీధుర్య శౌర్య (2-1). ధైర్యక్ష్మాధర మూర్ధన్య (2-1). మర్దమరాట్ కిరీట దళనైకాక్షేయ కౌక్షేయకా (2-204). కలహారంభణ కౌతూహల పులకిత భుజపరాక్రమార్జిత నానాజల దుర్గవ నీదుర్గస్థల దుర్గాహార్య దుర్గ సామ్రాజ్యనిధీ! (2-205). చోళగమానభంజనా (2-237). ఆరాతి క్షమాభృద్భిదాంచత్ కృపాణా (2-237). శాతాసి కలిత బాహాన్వీతాసికవి మతరాజ నిఖిలావని (1-60). నేపాళ నృపాల స్థాపన చణు (1-62). ధార్తవదరికరిస్మృణి (1-63).

9. కవితాశక్తి:—కృతిపతియగు రఘునాథనాయకుని కవిత్వమునుగూర్చి, వేంకటరాజు,

“ఉ. తారసపుష్టిమైఁ బ్రతిపదంబున జాతియువార్తయుఁ జమ
త్కారము నర్థగౌరవముఁ గల్గ నేక కృతుల్ ప్రసన్నగం
భీరగతిన్ రచించి మహిమించిన చో నీకశక్తు లెవ్వర
య్యా! రఘునాథ భూపరవి కాగ్రణికిన్ జెవిసోఁకఁ జెప్పఁగన్ ”(1-31)

అని వ్రాసిన పద్యము ప్రత్యక్షరము సత్యము.

రఘునాథుఁడే తన కవితఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు:

క. “చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు కుంకుమపైపైఁ
గుప్పిన క్రియ విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలో

క. చెవులకుఁజవులై చల్లఁగఁ
గవులకుఁదవులై సమస్త కావ్యకళాబం
ధువులైన రససింధువులై
యవురా! యనఁ గవితలవని నలరఁగవలదా?” వాల్మీకి చరిత్ర.1-12,13.

రఘునాథుఁడు తనకృతులయందు పేర్కొనని కవితాగుణవిశేష ములను వేంకటరాజు పేర్కొనుటయే పై పద్యమున విశేషము.

విజయవిలాసకర్త వేంకటరాజు తన పూర్వులనుండి గ్రహించిన పట్టులు.

అర్జున వర్ణనము

సీ. ఎగుబుజంబులవాఁడు మృగరాజమధ్యంబుఁ
బుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుమువాఁడు
నెటిచెంద్రుకలవాఁడు నీలంపు నికరంపు
మెఱుఁగుఁ జామన చాయమేనివాఁడు
గొప్ప కన్నులవాఁడు కోదండ గుణకిణాం
కములైన ముంజేతు లమరువాఁడు
బవిరిగడ్డమువాఁడు పన్నిదంబిడి డాగ
తచ్చు నందపుటెన్ను మచ్చవాఁడు

గీ. గరగరనివాఁడు నవ్వు మొగమ్మువాఁడు
చూడఁగలవాఁడు మేలైన సొబగువాఁడు
వావి మేనత్తకొడుకుఁ గావలయు నాకు
నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జనుండు; విజయ. (2-164)

పై వర్ణనము క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతముల విలసిల్లిన ప్రసిద్ధ సంకీర్తనాచార్యులు తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారి సతి తిమ్మక్క రచించిన సుభద్రా కల్యాణములోని యీ క్రింది మంజరీపాదముల ననుసరించియున్నది.

మం. "ఎగుబుజంబులవాఁడు మృగరాజు నడుము
నడచి పుచ్చుకొను నెన్నడుము గలవాఁడు
గరగరనివాఁడు చక్కనివాఁడు నతఁడు
గొప్ప కన్నులవాఁడు కోదండగుణకి
ణాంకంబులౌ బాహు లమరినవాఁడు
తెన్నున మచ్చగల విభవంబువాఁడు
బవిరిగడ్డమువాఁడు పన్నిదంబిడిన
తెన్ను పగడసాల తెసనాడవచ్చు
చిగురొత్తు చెంద్రిక చెలఁగు పాదములు."

సుభద్రాకల్యాణము పుట. 32.

“ అయ్య మీ రేదేశ మరసి చూచితిరో ?
ఎయ్యది మీ నామ ? మెచట నుండుదురో ?
పరగ నింద్రప్రస్థ పట్టణమ్మునను
బహుళ సంపదలతోఁ బరగుచున్నార
ధీరమానసులు కుంతీసుతుల్ ? వారు
నారయఁ గడుసుఖులై యున్నవారె ? ”

సుభద్రా కల్యాణము. పుట 28.

క. మీ రింద్రప్రస్థముఁ గని
నారా ? పాండవులఁ జూచినారా ? సుఖులై
వారందఱు నొకచో ను
న్నారా ? వీరాగ్రగణ్యు నరు నెఱుఁగుదురా ?

విజయ. (2–163)

“ అమరఁగాఁ బలికెను నలివతో నపుడు
కోమలి యిద్దరము గోకర్ణమందు
....
చెలియ యుంటిమి మేము చెలికాంద్రవలెను
అతనికి నాకును నరమర లేదు
అతనికి నాకైక్యమతివరో వినవె ”

సుభద్రాకల్యాణము. పుటలు 31, 32.

ఉ. కోమలి యీ గతిన్మదిఁ దగుల్పడఁ బల్కిన నవ్వి నిర్జర
గ్రామణిసూను మీ రెచటఁ గంటిరొ యంటివి కన్నమాత్రమే
ఏమని చెప్పవచ్చు నొకయించుక భేదములేక యాయనే
మేమయి యున్నవారము సుమీ ! వికచాంబుజపత్రలోచనా !

విజయ. (2–168)

ఆ. వె. తీర్థములనుఁ గ్రుంకి దేవతాసేవలు
చేసికొనుచుఁ బెక్కువాసరములు
కూడి యతఁడు మేము గోకర్ణమునయందు
నుంటి మనిన మచ్చెకంటి యలరి.   విజయ. 2–169.

ఇది ముద్రితమున ‘ గీ.’ అని యుండుటవలన స్వారస్యము చెడినది. అది-సుభద్ర చెప్పుచున్నదిగాన ఆఁటవెలది.

ఇంకను పూర్వకవి యనుస్మృతులను జూపుచున్నాను.

ఉ. తియ్యని వింటి వాని వెనుదియ్యక డగ్గర
జాలునయ్యసాహాయ్య తనూవిలాసి — విజయ. (1-143)

ఉ. తీయని వింటనే వెనుక తీయని బీరము న
న్మనోభవా ... ... — చిత్రభారతము† (2-80)

సీ. చిన్నిప్రాయపు వేడిచెవులు వట్టాడించు
గతి నున్న దీరామ కన్నుదోయి — విజయ. (2-106)

సీ. తే. గరుడ గంధర్వ యక్ష కిన్నరులఁ గన్నఁ
జెవులు వట్టియాడించు నశేషలోక
భీకరములగు విధములు...............
తిక్కన - నిర్వ. రా. (4-22)

క. చెఱకు విలుఁ బూనఁజూచిన
చెఱకున్ లోనైరి సకలసిద్ధులుఁ దలఁపఁగా. — చిత్రభారతము. (1-81)

గీ. చెఱకు విలుకాని బారికి వెఱచినీడు
మఱుఁగుఁ జేరితి.......... — విజయ. (1-158)

(చెఱకు - కన్య చెఱకు - ఇప్పటికి - కన్నె చెఱవిడిపించుట. వ్యవహారములో గలదు.)

గీ. మన సుభద్ర...... మనసు భద్రమయ్యె — విజయ 3-87.
మనసుతో దారసంగమమున. (రాఘవ పాండవీయము 5 పింగళిసూరన.)

క. నీకై తపంబుఁ జేసెద
నీకైవడిఁ దాపనేల యేనర్జునుఁడఁగా, — విజయ. (3-175)

ఈకై వడి - ఈ ప్రకారము - ఈ వేషము, నీకై వడి - నీయొక్క - కై - చేతిని. వడిగా = వేగము - దాపనేల.

నీ చేయి వెనుక త్రిప్పనక్కరలేదు. నేను చెప్పగానే నా చేతిలో చేయి వేయుము - అని భావము.

---

† చిత్రభారతకర్త చరికొండ ధర్మన. విజయవిలాసకర్త కంటె నూటిండ్లు పూర్వుఁడు - క్రీ. శ. 1530 ప్రాంతమువాఁడు.

అప్పకవీయమున విజయవిలాసమునుండి యుదాహృతములైన పద్యములు :

ప్రథమాశ్వాసము	- 1-83	అణిమెఱుంగు...
,,	- 1-85	దేవబ్రాహ్మణ...
,,	- 1-114	తాసైరింపక......
,,	- 1-158	చెఱకువిలుకాని...
ద్వితీయా ,,	- 2-4	అనిన న్సీమది......
తృతీయా ,,	- 3-15	చిగురుజొండల్లి తూపు...
,,	- 3-56	కొమ్మపయినీవు......

వ్యాకరణ విశేషములు

అత్త్వసంధి :—లేనెలంత, ఈబిడారు (1-185).

ఇత్త్వసంధి :—బంతినున్ (1-102) బంతిది (2-107) తండ్రే (3-165) మఱిందింత (3-107).

క్త్వార్థేకారసంధి :—అడిగిచ్చునో (1-59) దీనిని గవిసంశయ విచ్ఛేదకారుఁడు 'ఇడగవచ్చు నుల్యప్పూపై నిత్వసంధి...అఘుమడంపఁగోరిందు శేఖరు నన్నయట్లు కవిజనానుమతిని' అని సమర్థించినాడు. అనవలసంటి (1-161), చూపిటు (2-202), ఉదంతంబు

విజయవిలాసము తాళపత్రప్రతులు, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారము; విజయవిలాసము; 769 నుండి 781 వఱకు తాళపత్రప్రతులు 782, 783, 784. సవ్యాఖ్యానము;

785. Note of C. P. Brown: This Commentary on the Vijayavilasam, a very Celebrated Telugu poem written by the learned Zuluri Appaya, on a Comparison of six manuscripts under the direction of C. P. Brown at Masulipatam in 1831.

N. B:—The preface is wanting in this Copy and must be supplied from my first manuscript when the book is Copied fair.

The name of the Commentator and the date of the Completion of Commentary are expected as given at the end of the M. S.

"ఈ విజయవిలాస ప్రబంధమునకు టీక రించేలాగున ఛార్లీసు ఫిలిప్ బ్రౌన్ దొర. గారు సెలవిచ్చినందున మదిలీపట్టణమందు జూలూరి అప్పయపంతులు రచించడమైనది. ఇంగ్లీషుసంవత్సరము 1830 డిశంబరు నె 11 ది వికృతినామసంవత్సర మార్గశిర బ॥ 12 ం

నకు షష్ఠీకువర్ణకంబు పరంబగుచో నగాగముం రామి: వాడుకు (1-134), సిగ్గుకు (230), మంతుకు (2-37), స్వరలోపము: ఎత్తి (2-187), చాల్మిలుండు (3-61), మిశ్రసమాసములు: దినచలువలు (2-144). ఆత్మనేపదార్థమునం దనుప్రయుక్తమగు కొను ధాతువు యొక్క క్త్వార్థక రూపమగు 'కొని' కి 'క' ప్రత్యయము వచ్చును: ఊందుక (1-134), కట్టుక (-3 154).

లఘ్వలఘు రేఫలకు మైత్రి :— రూపము తారతమ్యము నెఱుంగు.

పై విశేషములన్నియు శివకవుల జాను తెనుఁగు సంప్రదాయము ననుసరించి సరియైనవియే. అద్యతన వైయాకరణ సంప్రదాయము ననుసరించినచో సరియైనవి కావు.

సారంగధర చరిత్రము

చేమకూర వెంకటరాజు రెండవకృతి సారంగధరచరిత్ర, ఇదియును విజయవిలాసమువలె మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఈ ప్రబంధమున నవతారికలేదు. ఆశ్వాసాద్యంతముల నున్న పద్యములు విజయవిలాసమునుండి గైకొనబడినవి. గద్య విజయవిలాసమందలి గద్యయే. 'ఇది శ్రీ సూర్యనారాయణ వరప్రసాద లబ్ధప్రసిద్ధ వాగ్వైభవ సుధాసార జనిత యశోలతాంకూర చేమకూర లక్ష్మణామాత్య కుమార సమారాధితబుధసమాజ వేంకటరాజ ప్రణీతంబైన ...... తృతీయాశ్వాసము.' ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున 136 గద్య పద్యములును, ద్వితీయాశ్వాసమున 283 ను, తృతీయాశ్వాసమున 270 యును,

వరకు సంపూర్ణమైనది." తంజావూరి పుస్తకభాండాగారము 251-255. 5 ప్రతులు 1 సమగ్రము, 4 అసమగ్రము.

ముద్రితప్రతులు :— 1860 వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాల. 1883. బహారి త్యాగరాయ శాస్త్రిగారి టీకతో ముద్రితము. 1894. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి మూలము మాత్రమే. 1900: కొచ్చర్లకోట రామచంద్ర వేంకటకృష్ణారావుగారిచే ముద్రితము. 1911. వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి టీకతో ముద్రితము. 1952. శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారి టీకతో ముద్రితము (వావిళ్ల)

మొత్తముమీఁద 689 గద్యపద్యములు గలవు. దీనికి వ్యాఖ్యగలదు. వ్యాఖ్యతో నీ గ్రంథము ముద్రితము.[1]

మూలకథ

తెనుఁగు దేశమున జనరంజకములగు కథలలో నొకటియగు నీ సారంగధర చరిత్రకథను దొలుత గౌరన 'నవనాథ చరిత్ర'మను ద్విపద కావ్యమునఁ జెప్పియున్నాడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1480 ప్రాంతము వాఁడు. అందు 'చౌరంగి' అను సిద్ధుని కథయే సారంగధరుని కథ. ఇది మహారాష్ట్ర దేశమున వెలసిన 'నాథపథీయ' సంప్రదాయమునకుఁ జెందినది. మాళ్వాదేశమున జరిగినది. గౌరనకృతిలోఁ గథారంగము మాళవదేశమనియు, మాంధాతపురమనియు రాజు రాజమహేంద్రుఁడనియు నున్నది. మాళవదేశమునుండి యీ కథ కాంధ్రదేశముతో సంబంధముఁ గల్పించినవాఁడు దోనూరి కోనేరునాథుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1549 లోఁ దాను రచించిన ద్విపద బాల భాగవతమునకుఁ జివర నార్వీటి రాజుల పూర్వులను వర్ణించుచు నందులో విమలాదిత్యునికి భానుమతికిఁ దనయుఁడైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు, రాజమహేంద్రవరమను పురము గట్టించి వేగిదేశమేలెననియు, నాతని పెద్దకొడుకు సారంగధరుఁడనియుఁ బినతల్లియైన చిత్రాంగి చేసిన యపకృతిగడచి చౌరంగి (సారంగధరుఁడు) అను సిద్ధుఁడయ్యెననియుఁ జెప్పినాఁడు. క్రీ. శ. 1620-30 ప్రాంతముల నీ కథనే తొలుతఁ బ్రత్యేక పద్యకావ్యముగ వ్రాసిన చేమకూర వేంకట రాజు, మాళవ మాంధాత నామములుజ్జగించి, రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగాఁజేసి, మహాభారత కృతిభర్తయగు రాజరాజనరేంద్రునితో నీ కథకు సంబంధము దృఢపఱచియున్నాఁడు. చేమకూర వేంకట కవి కృతి ననుసరించి యీ కథను రచించిన, బాణాల శంభుదాస కూచి

---

1. (a) బరూరివారి ప్రతి 1855. b. వేదమువారి ప్రతి. c. వావిళ్ళవారి ప్రతి, d. కొండపల్లివారి ప్రతి. e. శ్రీ దీపాల పిచ్చయశాస్త్రిగారి ప్రతి 1942. జిత శాస్త్రి వ్యాఖ్యా సమేతము. ఇది నవీనపథకము ననుసరించి కూలంకషముగా వ్యాసంగము చేసి ప్రకటితమైన ప్రాచీన కృతులలోఁ బ్రత్యేకముగఁ బరిగణింపఁదగినది. ఈ గ్రంథము నుండి యనేక విషయములిందు సంగ్రహీతములైనవి.

మంచి తిమ్మకవ్యాదులందఱును నీ కథ యాంధ్ర దేశమున జరిగినట్లే వ్రాసినారు. క్రీ. శ. 1656 లో నప్పకవి యీ కథకు స్థిరత్వము గల్పించుటకు సారంగధరునికి నాంధ్రశబ్ద చింతామణికి ముడిపెట్టినాఁడు. ప్రజాసామాన్యమున బహుళ ప్రచారమందిన యీ కథకు సంబంధించి నవి ముప్పది రచనములు వివిధ వాఙ్మయ శాఖలలో గలవు.

వేంకటరాజు గౌరన గ్రంథమునందువలె చిత్రాంగి యుంపుడుగత్తె యని చెప్పఁగా, బాణాలశంభుదాసుఁడు పై కోనేరునాథుని వ్రాఁతకు భంగమువచ్చునని రాజనరేంద్రుని భార్యగా నొక చిత్రకథ కల్పించి నాఁడు. తిమ్మకవి దాని ననుసరించినాఁడు. కాని యీ మార్పు సరసముగ నుండలేదు. గౌరన కృతిలో సారంగధరుని భార్య పేరు మంగళాంబయని యుండగా వేంకటరాజు 'మంజువాణి' యని మార్చినాఁడు. ఇది సరస ముగ నున్నది.

కథాసంగ్రహము 1

ప్రథమాశ్వాసమున రాజనరేంద్రుని సంతానచింత - ఈశ్వర ప్రసాదమువలన సారంగధరుఁడు జన్మించుట - అతఁడు దినదినాభివృద్ధి నంది యౌవనవంతుఁడగుట - చెంచుల విన్నపముననుసరించి రాజు వేఁటకుఁ బోవుట-సారంగధరుడు పావురాల పందెము నాడుట - ఆ పందెములో సారంగధరుని పావురము చిత్రాంగి మేడపై వ్రాలుట - అను విషయ ములు గలవు.

ద్వితీయాశ్వాసమున సారంగధరుని చిత్రాంగివద్దకుఁ బోవలదని సుబుద్ధి నివారించుట - సారంగధరుఁడు వినక వెడలుట - చిత్రాంగి వలపు- సారంగధరుని నిగ్రహము - చిత్రాంగి సారంగధరుని హింసించుటకుఁ బ్రతినపూనుట - రాజు చిత్రాంగికై విరాళిగొనుట - విరహబాధ సహింపలేక రాజధానికి వెడలుట - చిత్రాంగీసాంత్వనము - చిత్రాంగి సారంగధరునిపై నేరము మోపుట - రాజు మంత్రులతోఁ బెద్దలతో

1. జిత కాశి, పుట 55 పీఠిక.

నాలోచించుట - యను విషయములు గలవు. తృతీయాశ్వాసమున చిత్రాంగి నదలింప నామె నేరముస్థిరీకరించుట - రాజు సారంగధరునికి కాలుసేతులు ఖండించు శిక్షవిధించుట - తలారులు కొనిపోవుట - రత్నాంగి చిత్రాంగి సంవాదము - రత్నాంగి రాజుతో మొఱపెట్టుకొనుట - ఆమె సారంగధరుని జూచి దుఃఖించుట - సారంగధరుఁడామె నోదార్చుట - తలారులు సారంగధరుని కాలుసేతులు నఱికి పొంచియుండుట - మత్స్యేంద్రనాథుఁడు వచ్చి సారంగధరునితో నాతఁడు దోషికాఁడని చెప్పుట - ఆమాటలు తలారులు రాజునకెఱింగించుట-రాజు చిత్రాంగిని బిలిపింప నామె యబద్ధమాడుట - ఆకాశవాణి నిజము చెప్పుట - రాజు చిత్రాంగిని బావిలోనికిఁ ద్రోయించుట సారంగధరుఁడు మత్స్యేంద్రనాథుని యనుగ్రహంబున కాలుసేతులు వచ్చి సిద్ధుఁడగుట - అను విషయములు గలవు.

వేంకటకవి కథాభాగముననుసరించుటయేగాక, గౌరన ద్విపద పంక్తులకుఁ బద్యానువాదములఁ గూర్చియున్నాఁడు.

గౌరన :

ద్వి. తల్లి! నాయెడ నీకుఁదగునె కోపంబు
మల్లడిగొనుచున్న మన్మథుశరతకుఁ
గాకనీపలుకు విఘాతమాటలకుఁ
జీకాకుపడి ధర్మశీలంబువదలి. (పుట. 51)

వేంకటకవి :

క. తల్లీ! నాపైనీకుం
జెల్లునెకోపంబు మదనశితశరపాళీ
హల్లకనిహతి వ్యథచేఁ
దల్లడపడి పట్టిదూరు తగవా పూనన్? (2-140)

గౌరన :

ద్వి. పలికితినోరి! నాపతిలేనిజానుక
నలుకక కనుఁబెట్టి యంతఃపురంబు
వన్నెలుపచరించి వడిఁజొచ్చివచ్చి
నన్నుఁజేపట్టి మన్మథ వికారమున

జడమాటలాడెదు విభునికేఁగూర్తు
కోడలుప్రాణంబులు నుర్వీశుసొమ్ము
పాపాత్మ! పినతల్లిఁ బట్టియీరీతి
చేపినకష్టులే యొడ్డెనఁ గలరె. (పుట 85)

వేంకటకవి :

శా. ఓరీ! నాపతిలేనిచో భయములేకొక్కింత శుద్ధాంత మం
య్యారంబేర్పడఁ జొచ్చినన్నుఁగని కామాంధుండవై ప్రేలెదీ
వారాజన్యుని సొమ్ము ప్రాయమును నా ప్రాణంబుఁ జొమ్మారకే
యీరీతిన్ పినతల్లిఁ బట్టిన ఖలుం డెచ్చోఁ గలం డేమహిన్ ? (2-228)

ఇట్లనువాదములున్నను చేమకూరకవి సిద్ధహస్తుఁడగుటచే, నీ ప్రబంధమున కొక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము నొడఁగూర్చినాఁడు. సారంగధర చరిత్రలోఁ దెనుఁగు నుడికారము పెంపునింపు నింపుచున్నది.

లోకోక్తులను వాడుటలో నీకబ్బమునఁగవి చాల నేర్పు చూపినాఁడు. "కొండంత దేవరకు కొండంతపత్రి – గ్రామోనాస్తికుతస్సీమా – ఏటావలి గిలిగింతలు – తలప్రాణము తోఁకకువచ్చె – మేనమామపోలిక" మొదలగునవి యితరకవులు వాడినను నీతని వాడుకయందవి యన్వర్థమైనవి.

జాలయోక్తులతో శ్లేషార్థమును సమర్థించుట– "శకునమడ్డగించిన పని, బొట్టుపెట్టినట్లు, పులుసువిఱుగు, బుజాలు మూఁడయి" మొదలగునవి.

శ్లేషబిగింపులు "మనసెఱుఁగని కల యొడలు మఱచిన శివము – మెత్తనిచోటనె గుద్దలివాడు – మూడుత్తరవులు."

శబ్దాలంకారమున యమకమున కీతఁడు పెట్టినదిపేరు. అవి యప్రయత్నముగనే వచ్చిపడుచుండును : "జనవరు కేలన్ – మనసరులన్– పరియలుగా – మురియలుగా – నురియలుగా." ఇక తెనుఁగునఁ బదముల విఱుపులలో నర్థాంతరములు గలుగునట్లు రచించునేర్పితని కలవడినట్లు వేఱొక కవి కలవడలేదు. "సారంగధరునకు న్మనసారంగను – సెలవిండు లెక్క– పెట్టుచు సెలవిండు నృపాలయనుచు – మేదినీవరేణ్యా నీ వరణ్యమునకు" ఇట్టివి యెచ్చటఁజూచిన నచ్చట గన్పట్టుచు ముచ్చట బొదవించుచుండును.

ఇట్టి లోకోత్తర శిల్పనైపుణిం జూచియే, కవితామర్మజ్ఞుఁడగు రఘునాథ నాయకుఁ డీతని "క్షితిలో నీమార్గ మెవరికిన్ రాదు సుమీ" యని ప్రశంసించినాఁడు. సారంగధర చరిత్రమునందలి కవితాశిల్పమునుగూర్చి ప్రసిద్ధ విమర్శకుల యభిప్రాయముల నిందు పొందుపఱచు చున్నాఁడను.

బ్రౌనుదొరగారు:—"విజయవిలాసము a poem in three books describing the marriage of Arjuna – సారంగధర పద్యకావ్యము This poem is greatly admired for the beauty of it's style, which is very intricate."

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు:—"ఇందు ప్రాముగ్గలువోలె తామే విడు శ్లేషలును, ద్రాక్షాపాకంబున నోరూర రసమొల్కు రచనలును పదాచారాభిమానం బురికొల్పు ధర్మ్య నిబంధన నైపుణియు విసిగింపని వర్ణనలును, బరువులు నెఱువులుంగాని కబ్బంపుఁ దొడవులును ఈ ప్రబంధమును భారతీ భాండారమునందు కడునుచ్చస్థానమందు నెలకొల్పుచున్నవి."

విద్వత్కవి దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు:—"సారంగధర చరిత్ర చక్కని జాను తెనుగు కావ్యము. వెంకటకవి తెలుగు పొలము నాలుగంచులు తిరిగి, ఆటలు, పాటలు, ఆచారములు, అలవాటులు, సంప్రదాయములు, సాంగెములు మున్నగువాని తీరుతీయము లెఱింగి, సీమసీమలలోని జాతీయములైన పలుకుబడులను, నానుడులను (లోకోక్తులను) సంతరించి అందు మేల్తరము లేల్చికూర్చి, నుడికారపు సొంపుతో, ప్రతిపద్య చమత్కృతితో నీ కమ్మని కావ్యము తీర్చినాఁడు. విజయవిలాసమునను శబ్దశిల్పము గలదు గాని శ్లేషాది చమత్కృతు లింత ప్రౌఢమైనవిలేవు. శిల్పనైపుణిచే చెన్ను మిగిలినను కవితా కమనీయతయందును రచనా సౌష్ఠవమునందును సారంగధర, విజయవిలాసమున కించుక వెనుకపడిన మాట నిజము"

సారంగధర చరిత్ర - వచనానువాదము

చేమకూర సారంగధర చరిత్ర పద్యకృతికి సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు తూ. చా. తప్పక వచనానువాదమును గావించి యున్నాఁడు. దాని వివరముల నాతని గ్రంథమునఁ జూడనగును.

ప్రసిద్ధ లాక్షణికుఁడగు నప్పకవి సారంగధర చరిత్రనుండి యొక సీస పద్యపాదమును నొక చంపకమాలను నుదాహరించి యున్నాఁడు.[1]

వేంకటకవి విజయవిలాస సారంగధరచరిత్రలలో సారంగధర చరిత్రయే యాతని తొలికృతి యను నూహ కాధారముగ నీ క్రింది కథను వీరేశలింగము పంతులుగారు వేంకటకవి చరిత్రమున నుదాహరించి యున్నారు.

"రసికావతంసుఁడైన కృతిపతి తన కంకితము చేయఁబడిన సారంగధర చరిత్రమునంతను విని యందు శోకరస మత్యద్భుతముగా వర్ణింపఁబడుట చూచి యది నిజముగా నేడిచినట్టే యున్నదని పలికెననియు, అపైని కవి తన శక్తినంతయుఁజూపి ప్రతి పద్య రసాస్పదముగా విజయవిలాసమును చేసి తీసికొనివచ్చి వినిపింపఁగా నతని యింటిపేరునుబట్టి శ్లేషించి చేమ కూర మంచి పాకమునఁ బడెనని మెచ్చుకొనెననియుఁ జెప్పుదురు." (ఆంధ్రకవుల చరిత్ర ద్వితీయభాగము 246 పుట).

సారంగధర చరిత్రలో కృత్యాది పద్యములు లేకపోవుటగూడ పైకథ సత్యమనియే స్థాపించుచున్నది[2].

---

1. సీ. ఉమ్మెత్తపువ్వునా నొరపైక కుచ్చెళ్లు చెలగి మీగాళ్ళపై చిందులాడ. (1-120)
చ. తలనరు లేఁగలేఁగ ... ... (3-117)

2. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునను్న M. Nos. 13-10-20, 14-3-4, 14-19-4, సంఖ్యలుగల తాళిపత్ర ప్రతులలో కృత్యాది పద్యములున్నను నవి చేమకూర వేంకటరాజకృతములే యని చెప్పుట కేయాధారమును లేదు.

కృష్ణాధ్వరి

ఈతఁడు నైషధపారిజాతీయమను శ్లేషప్రబంధమును రచించి రఘునాథ భూపాలుని కంకితముఁ గావించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథము నీనాఁటి పరిశోధకులు కిన్ను తెలియక పూర్వము హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యాన పీఠికలో[1] 'సముద్రితగ్రంథ చింతామణ్యాధిపతులు' పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారును, ప్రథమ కవిజీవిత రచయితలగు గురజాడ శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు తమ [2]ద్వ్యర్థికావ్య కవుల జీవితముల లోను దీనినిగూర్చి తెలిపి యీక్రింది పద్యము నుదాహరించిరి :

ఉ. ప్రేషము లేమియుంగనమిఁ బింగళిసూరప రామరాజభూ స
ద్భూషణ భాషితంబులగు పుణ్యకథాద్వయ సంగ్రహోచ్చ్రిత
శ్లేషకృతుల్ ప్రసిద్ధిఁగని శ్రీ రఘునాథ నృపాలమౌళి నా
నైషధ పారిజాతకృతి నాయక రత్నముఁ జెంది హెచ్చఁగన్.

ఈ గ్రంథము నేటివరకు నముద్రితమే. తంజావూరి పుస్తకశాలలో M. 215 సంఖ్యగల యొక్క తాళపత్ర ప్రతి మాత్రమే దీనికిఁ గలదు. వేఱొక ప్రతి లేదు. తంజావూరి పుస్తక సూచికయందు నిందులో నైదాశ్వాసము లున్నట్లు తెలుపఁబడియున్నది. కాని గ్రంథాంత గద్య- 'ఇది శ్రీమద్రఘునాథ పాలనానుభవ నిష్ణాత కృష్ణాధ్వరి విరచితంబైన నైషధ పారిజాతీయంబను పుణ్యశ్లోక శ్లేష ప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము' అనునది పరిశీలించినను, గ్రంథము చక్కఁగాఁ బరికించినను నిందు నాల్గాశ్వాసములే యున్నట్లు నిశ్చయింపవచ్చును.

రఘునాథనాయకుఁ డీకృతికి ముందు పెక్కు కృతు లందినట్లు కృష్ణాధ్వరి యిట్లు తెలుపుచున్నాఁడు.

సీ. నవరస 'శ్రీ రఘునాథ భూపాలీయ'
నామభామాభీష్ట నాయకుండు
సరస 'నైషధ పారిజాత' కాహ్వయ కావ్య
కన్యా స్వయంవర వల్లభుండు

---

1. పీఠిక 12 పుట. క్రీ. శ. 1892.

2. ద్వ్యర్థికావ్య కవులు—పింగళి సూరన. పుట 314. క్రీ. శ. 1892.

కళ్యాణ 'కౌముదీ కందర్ప' నాటక
కన్యోద్వహాన బద్ధకంకణుండు
అమరు కాలంకారహారి భంగ్యైక శృం
గార సంజీవనీ కాముకుండు.

గీ. తాళచింతామణీ వధూతత్పరుండు
మంచి జామాత రఘునాథమనుజనేత
తెలియ నైషధపారిజాతీయ కృతియు
నేవురక్కల చెల్లెలై హెచ్చుననుచు.

ఇందు పేర్కొనఁబడినవన్నియు సంస్కృతగ్రంథములు - కృష్ణాధ్వరి తెలుఁగుకృతి నిచ్చుచున్నాఁడు గాన నేవురు సంస్కృత కన్యలకు నీ తెలుఁగు కృతికన్య చెల్లెలుగా విలసిల్లునని చక్కఁగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

కృతిరచనా సందర్భము

కృతిపతి రఘునాథుఁడు పారిజాతాహరణ కావ్యమును, నల చరిత్రమును తెనుగున రచించియే యున్నాఁడు. ఇందులో పారిజాతాహరణము లభింపలేదు కాని నలచరిత్రము లభించుచున్నది. అది ద్విపద కావ్యము. ముందుదాహృతమైనదే - కృష్ణాధ్వరియుఁ గృతిపతి రచించిన కథలనే గ్రహించి, యసమాననైపుణ్యముతో నాకథలను జోడించి యేకైక కృతిగా రచించి, యాతని కంకితము గావించినాఁడు. ఈ విషయమే గ్రంథాదిని.

ఉ. నైషధ పారిజాతహరణ ద్వికథార్థ సమర్థన (క్షమా)
*శ్లేషగతి ప్రబంధము ఫలించిన మా రఘునాథశౌరి సం
తోషముఁబొందున గ్గడకతో దళదిగ్జయ శోభిసద్యశో
భూషణమైన యీకృతికిఁ బూనితిఁ బ్రౌఢనిరూఢిఁ జెందఁగన్.

* తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజ చరిత్రమున పుట 237 లో "కృష్ణయజ్వ కూడా తెనుగున శృంగారనైషధ పారిజాతమను ద్వ్యర్థి కావ్యమును రచించెను." అని కలదు. గ్రంథనామమునం దెక్కడను ముందు శృంగార పదము గన్పట్టుటలేదు. ఇది శ్లేషప్రధానమగు ద్వ్యర్థి కావ్యము. గ్రంథములో "నైషధపారిజాత హారణద్వికథార్థసమర్థన క్రియా శ్లేషగతి ప్రబంధము" అనియు, గద్యలో 'నైషధపారిజాతీయంబను శ్లేషప్రబంధంబు' అని కలదు.

తనకు నీ రచనయందు మార్గదర్శకులగు సూరన, రామరాజభూషణులను స్తుతించు పద్యము "ప్రేమములేక" ముందుదాహరించితిని. కృష్ణాధ్వరికూడ నసామాన్య ప్రతిభగలవాఁడగుటచేత నీ రచన ముత్తమ శ్రేణికిఁ జెందినదిగా విలసిల్లినది :

కథాసంపుటీకరణము

ఈ ప్రబంధ కథలలో నలకథ మహాభారతారణ్య పర్వమునను, సంస్కృతాంధ్ర నైషధములయందును గలదు. పారిజాత కథ భాగవతమున నున్నది. ఇందు మహాభారతమున నలుని కథలో నలదమయంతీ వివాహానంతరము రాజ్య వినాశమును బునఃప్రాప్తియుఁ గలవు. తెనుఁగు నైషధమున వివాహముతో గ్రంథము పరిసమాప్తమగుటచే, నా భాగమునే కృష్ణాధ్వరి గ్రహించినట్లు లీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది :

క. శ్రీహర్ష శ్రీనాథ
వ్యాహారప్రతిభ సంస్కృతాంధ్ర నిబంధ
వ్యూహాని నాకుదొరకుట
యొహారు వుభయా (ర్థ కథన) హేళిక కనుచున్."

ప్రథమాశ్వాసము

నలకథ :-"చారులమూలమున దమయంతీ సౌందర్యగుణ విశేషముల నెఱిఁగిన నలుఁడామెయందు బద్ధహృదయుఁడై ప్రొద్దుఁబుచ్చుటకు నుద్యానవనమునకేఁగి యందు హంసనుబట్టుకొని యార్తయై వేఁడిన దాని కభయంబిడెను. ప్రత్యుపకార మొనర్ప నెంచిన హంసయు దమయంతి యొద్ద కప్పుడె యేగియామె నలునియందను రక్తయగునట్లొనర్చెను.

పారిజాత కథ :- శ్రీకృష్ణుఁడు, చారులవలన నరకాసురుని దుష్టవర్తనము విని యొకనాఁడు వనమున విహరించుచుండ నరకపీడితులైన దేవతలాతని శరణుఁజొచ్చిరి. ఆర్తులైనవారికభయంబిడి యాతఁడు నరకునివధియింప నిశ్చయించెను. దేవేంద్రుఁడంత నాతనికి నరకుని

కారాగారముననున్న రాజకన్యల వార్త నెఱింగించి వారి నాతనితోఁ గూర్చువాఁడై యప్పుడ రాజ కన్యలయొద్ద కేగి వారు శ్రీ కృష్ణునియందు బద్ధహృదయులగున ట్లొనరించెను.

ద్వితీయాశ్వాసము

నలకథ :- నారదుఁడు దేవలోకమున కేగి దిక్పాలురతోఁ గొలువున్న యింద్రునకు దమయంతీరూపమును వర్ణించిచెప్పి యింద్రాదిదిక్పాలకు లామెను వరింప భూలోకమున కేగఁ బ్రతిన సల్పునట్లొనరించెను. విదర్భపురమున భీమరాజు దమయంతీ స్వయంవరసన్నాహ మొనరించెను.

పారిజాత కథ :- నారదుఁడు ద్వారక కేగి శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణితో నుండ నొక పారిజాత పుష్పమును గృష్ణునకిచ్చి యాతనిచే దానిని రుక్మిణి కిప్పించెను. ఆ వృత్తాంతము విని యాగ్రహించిన సత్యభామకు శ్రీకృష్ణుఁడు దేవలోకమునుండి పారిజాత వృక్షమును దెచ్చియిచ్చుటకుఁ బ్రతినఁజేసెను. అనంతరము శ్రీకృష్ణుఁడు నరకాసుర వధకై ప్రాగ్జ్యోతిషమున కేగ సన్నాహ మొనర్చి సంసిద్ధుఁడై యుండెను.

తృతీయాశ్వాసము

నలకథ :- ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులు స్వయంవరమునకై భూలోకమున కరుదెంచి స్వయంవరమునకుఁబోవు నలుని మార్గమునఁ గాంచి యాతనిఁ బ్రార్థించి దమయంతియొద్దకు దూతగాఁ బంపిరి. భీమరాజు స్వయంవరాగతుల నెదురుకొని గారవించెను. నలుఁడు దమయంతి యందమును వర్ణించి యనంతరము దౌత్యమును నెఱవేర్చెను.

పారిజాత కథ :- శ్రీకృష్ణుఁడు బలదేవసాత్యకి కృతవర్మాదులతో నరకునిపై వెడలి మార్గమధ్యమునఁ దన్నుఁగాంచిన యింద్రాదులఁ బంపి నరకునిపురమును ముట్టడించి సకలబల సహితముగ నాతని ననిఁ దునిమెను అనంతరము ప్రాగ్జ్యోతిషమును బ్రవేశించి నరకుని కారాగారముననున్న రాజకన్యల రూపమును వర్ణించి వారితో సంభాషించెను.

చతుర్థాశ్వాసము

నలకథ :- భీమరాజు ప్రార్థింపఁగా సాక్షాత్కరించిన సరస్వతీదేవి రాజకుమారుల నొక్కొక్కరిని దమయంతికి వర్ణించి చెప్పుచు నామె వారిని వరింప నిచ్ఛగింపకుండ వేఱొక్కని వర్ణించుచు నిట్లు షోడశ సహస్ర రాజకుమారుల వర్ణించెను. అనంతరము నలరూపధారులగు నింద్రాదుల మంచెల డాసి వర్ణించి యనంతరము నలుని వర్ణించెను. అపుడు దమయంతి యుత్సుకత నొంద సరస్వతి యామెను గొనియాడెను. దమయంతియు నలుని కంఠమునఁ బుష్పదామమును వైచి యాతని వరియించెను. ఆ యుత్సవ సమయసమ్మర్దమును గంచుకులు వారించిరి. నలుఁడు దమయంతిని వివాహమాడి స్వపురముఁజేరి యామెతో వివిధ భోగములఁదేలి పుత్త్రపౌత్త్రీణుఁడై సుఖముగా రాజ్యముచేయుచుండెను.

పారిజాత కథ :- కృష్ణునిచేఁ బ్రార్థితయై సత్య యరుదెంచి యొక్కొక్క రాజపుత్త్రికిఁ గృష్ణునివర్ణించి తెల్పి యామె కృష్ణుని వరించిన యభిప్రాయ మెఱింగి యన్యరాజకుమారికిఁ దెల్పుచు నిట్లు షోడశరాజ కుమారికలకును గృష్ణునివర్ణించి చెప్పెను. అంతఁ దనయందు బద్ధానురాగలగువారిఁ గృష్ణుండు ద్వారకకనిపి సత్యతో స్వర్గమున కేగుచు మేరువునుడాసి యామె కింద్రాది నివేశంబులు వర్ణించిచూపెను, స్వర్గ ప్రవేశ మొనరించి యదితికిఁ గుండలములర్పించి యామెపొగడ్తలంది యింద్రోద్యానమందలి పారిజాతమును డాసి యావృక్షమును బెఱికి గరుడనిపై నిడి యడ్డగించిన దేవతలనదిమి సత్యాయుక్తుఁడై ద్వారకకేగి యామె యుద్యానమున నా వృక్షరాజమును బ్రతిష్ఠించి శుభముహూర్తమున రాజకన్యా సహస్రంబుఁ జేపట్టి దక్షిణనాయకుఁడై యొలంగుచుఁ బుత్త్రపౌత్త్రీణుఁడై సుఖముగా రాజ్యము చేయుచుండెను. ”

కృష్ణాధ్వరి పై రెండు కథలయందును నే కథలను బూర్ణముగా మూలమునుండి గ్రహింపక రెండింటిని నిపుణముగా మేళవించెను. భాగవత కథయందలి యింద్రాదులు శ్రీకృష్ణునితో నరకుని దుష్కృత్యములు దెల్పుటయు నాతనినరకుఁడు వధింపఁబ్రతిన వట్టుటయునను కథతో

ప్రారంభించి దానికిఁ దిమ్మన (పారిజాతాపహరణములోని) కథకుమాతృక యగు కథలోని నారదాగమనమును, అతఁడొసఁగిన పుష్పమును శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణి కిచ్చుటయు నందులకు సత్య యాగ్రహింప నామె కాతడు దేవలోకమందలి పారిజాత వృక్షమునే తెచ్చి యిచ్చుటకు బాసయిచ్చుటయు ననుకథ నతుకు వెట్టి యనంతరము నరకవధయు నదితికుండలము లిచ్చుటకు స్వర్గమున కేగి మరలివచ్చునపుడు దేవపారిజాతమును హరించుటయు, షోడశ సహస్రరాజకన్యలఁ బరిణయ మగుటయు నను భాగవత కథాభాగముతో ముగించెను. ఈ కల్పనచే నారదుఁ డింద్రాది దిక్పాలకులకు దమయంతీ రూపగుణములు వర్ణించిచెప్ప వా రామె పాణిగ్రహణమునకై విదర్భాపురమున కేగఁ బ్రతినసల్పిరను నైషధ కథ కనుకూలకథ యేర్పడుటే కాక మిక్కిలి రసవంతమై భాగవతకథకు వన్నెవచ్చినది.

ముఖ్యముగు నీ మార్పే కాక నైషధ కథానురోధముచేఁ బారిజాత కథయందును, పారిజాతకథానురోధముచే నైషధకథయందును గవిచేసిన మార్పులనేకము కలవు. శ్రీకృష్ణుఁడు తన్ను వలచిన పదునాఱువేల రాచకన్యలను మన్నించి యందలమున నిడి ద్వారకకుఁ బంపినట్లు భాగవతముననుండఁ గృష్ణాధ్వరి దమయంతీస్వయంవరానురోధముచే శ్రీకృష్ణుఁడుదన్ను రాచకన్నియలకు వర్ణించి చెప్ప సత్యను బ్రార్థించెననియు నామె యొక్కొక్కతెకు వేర్వేర నాతని గుణరూపములు వర్ణించి చెప్పెననియుఁ గల్పించెను. ఇట్లే సత్యకింద్రాదిని వేశంబులు వర్ణించి చెప్పుట మొదలగునవి కూడ కల్పింపఁబడెను. పారిజాత కథయందలి కృష్ణనరకాదుల యుద్ధమున కనుకూలముగ భీమరాజు స్వయంవరాగతుల నెదుర్కొనుటయు శ్రీకృష్ణుఁడింద్రాదులతో యుద్ధముచేయుట కనుకూలముగ నలవరణ సమయమందలి సమ్మర్దమును గంచుకులు వారించుటయు[1] లోనగునవి కల్పింపఁ బడినవి.

---

1. సీ. ప్రాసఖడ్గాదిసంబాధులౌ యోధుల దండకురాకుండఁదరిమితరిమి, ప్రస్ఫురత్ఖురరజో భ్రాజులౌ వాజులదొమ్మిఁగ్రమ్మరకుండఁదోలితోలి, రజ్జన్మదస్రవారంభులౌ కుంభులకోటిదూరంబుగాఁ గొట్టికొట్టి, పటురయాక్రాంతసత్పథములౌ రథములఁగను చూపుమేర నేగదిమిగదిమి. తే. కంచుకేకులధికారివతుమునడవ (?), రాజమార్గంబుసర్వతోరణము గనుచు, నావధూవరులతి మాత్రహర్షులైరి, దైవతావనిపత్రచూతముల నీడ. క. అమ్మహిపాలకుమారుల, యొమ్మికఁ దెలుపంగ నేరఁ డొరుఁడనివిశ్వా, సమ్మునవిదర్భభూపతి, నెమ్మదిఁబ్రార్థింపవచ్చినెనరుదయింపక
వ. పారసనాథురాణియమ్మహాబాహు నెదిరి ప్రత్యక్షమయ్యె.

ఈకవి వర్ణనలకును మృదుపదరచనా నైపుణ్యమునకును సులభగ్రాహ్యశ్లేషకు నీక్రిందిపద్యముల నుదాహరణములుగా గ్రహింపనగును.

ఉభయకథాపక్షములను జంద్రోదయవర్ణనము

" సీ. అంధకారముగొందులకరుసూకిననేమి
వెన్నెలకుబ్బుఁ గావింపలేదె
అంభోరుహశ్రీలనాహరించిననేమి
కైరవంబులనెల్లఁ గావలేదె
కోకంబులకు మేలుఁ గూర్పకుండిన నేమి
నెరిఁ జకోరముల మన్నింపలేదె
విరహిదంపతులకు వేఁడి చూపిననేమి
సుఖితులకును జల్వఁజూపలేదె

గీ. మేలుదలఁచినవారికి మేలుచేయుఁ
గీడుదలఁచినవారికిఁగీడుచేయు
వీఁడు జాబిల్లి నెత్తి దీవించనేల
ధర్మమిది రాజమాత్రసాధారణులకు. "

పురవర్ణనము, స్త్రీవర్ణనము

సీ. రంగారుకడవన్నె బంగారుకుండల
నోరయుచు నుండు పయోధరములు
కంటికిదూరమౌ కాశావకాశంబు
నధరీకరించు మధ్యమునుఠీవి
మాలిన్యమెఱుఁగని మణిదర్పణంబులఁ
గడకొత్తుముఖ చంద్రకాంతకాంతి
మించురత్నాకర మేఖలకును భూష
ణంబైన చారునితంబభార

తే. పౌరవర్ణింపఁ బద్యమ్ము హర్మ్యమిట్టి
దింతిదేయని మరినిశ్చయింపరాని
మేపొనతిఁచెరా ... ...
నృపతి పుత్రికలు జూచి హృదయమలర."

నోరయుచునుండు (పు)[1] రాచుకొనుచుండు (స్త్రీ) పోటీచేయుచుండు పయోధరములు (పు) మేఘములు (స్త్రీ) స్తనములు.

రత్నాకరమేఖల (పు) సముద్రము నొడ్డాణముగాఁగల భూమి (స్త్రీ) రత్నముల కాకరమగు నొడ్డాణము.

వ. సత్యాయత్తచిత్తానుపర్వాకార్య నిర్వాహణంబుకై వచ్చితి నంటివి తత్సాక్షికంబుగా నిన్ను వరించెద ముదితస్వయంవరోత్సవంబున ననుచు రాజకన్యలక్షణంబున విన్నవింప ననుకంపమానుండై విని శేవు సోమశ్రవణంబు శోభనకృత్యంబులకనిశిరంబు బ్రవేశించి హర్షోత్కర్షంబున సమస్త రాజలోక సాధారణ నాగరిక సౌవస్తిక సంభాషణంబుల విదర్భభూపతి పూజ్యమానుండై సముద్య దద్యశ్వీన వివాహశోభనలుండు నగరిశృంగారంబు గావింపగా మించుచుండునప్పుడు.

సత్యాయత్తచిత్తా { (నై) [2]సత్యమునకధీనమైన చిత్తముకలవాఁడా
(పా) సత్యభామ కధీనమైన చిత్తముకలవాఁడా

తత్సాక్షికంబుగా { (నై) నుపర్వులు సాక్షులై యుండఁ గా
(పా) సత్యభామ సాక్షియైయుండఁ గా

రాజకన్యలు+అక్షణంబున (పా) రాజకన్య+లక్షణంబున (నై)
విదర్భభూపతి+పూజ్యమానుఁడై (పా)
విదర్భభూపతి (చేతఁ) బూజ్యమానుఁడై (నై)
వివాహశోభ (చేత) నలుండు (నై)
వివాహశోభనలు+ఉండు (పా)

క. ధృతిచే విదర్భభూపతి, సుతనుసమాజంబు నెల్లఁ జొక్కించి శుభ
స్థితిఁ బెండ్లియాడె నధిగత, రతిభావనలుండు సానురాగ శ్రీలన్.

విదర్భభూపతిసుతను=విదర్భరాజుకూఁతురగు దమయంతిని (నై)
సమాజంబు నెల్లన్=సదస్యులనందఱను (నై)
విదర్భభూపతి=రుక్మిణీపతియగు కృష్ణుఁడు (పా)
సుతనుసమాజంబున్=రాజకన్యాసమూహమును (పా)

---

1. పు=పురవర్ణన. స్త్రీ=స్త్రీవర్ణన.
2. పా=పారిజాతాపహరణకథ, నై=నైషధకథ.

సూరనాదు లుపయోగించిన యాంధ్రభాషా సంస్కృతాభిభాషా శ్లేషాదులగు నన్ని శ్లేషలను గ్రహించినట్లు పై యుదాహరణముల వలననే స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది.

[1]అముద్రిత నైషధపారిజాతీయమునుండి మఱికొన్ని పద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

షష్ఠ్యంతములనుండి :

క. పరదోషాఽపరయోషా
పరభాషా రహిత భూమిపాలక ఋషికిన్
మరుదుర్వీ ధరదర్వీ
కరగుర్వీడ్య ప్రతాప ఘనతేజునకున్ ('శేముషికిన్' అని పాఠాంతరము)

క. వాణీనిపుణసభాంత
ర్వాణిహితసు వస్తుమహిత వాదాన్యకయు
క్పాణికిఁ బరగిరి బిరుదకృ
పాణికి రఘునాథభూమిపాలాగ్రణికిన్

కవి విజ్ఞప్తి :

చ. ఫణితఫణీంద్రులార ! రసభావ వళింపద భావనాఘణం
ఘణిత మదుక్తి ధోరణులఁ గల్గిన తప్పులు దిద్దరయ్య ! త
ద్గుణమగుణంబు దూషణమదూషణమౌనను వారుగాక త
ద్గుణముగుణంబు దూషణము దూషణమౌనను వారలాప్తులే.

హంస వర్ణనము :

చ. సరసులలోననే మెలఁగు జాణకవుల్ మదిమెచ్చ పెద్దయౌ
నురుతగబుద్ధి జృంభణ పయోగణనం బృథుకాంతి మత్త్వ సం
భరణుఁడు రక్తిరంగెనయుఁ బాటలవర్ణ మృదుప్రచారణం
బరగుఁ బదక్రమంబులను బ్రహ్మరథోచితుఁ డెంచిచూచినన్.

---

1 (నైషధ పారిజాతీయము సంఖ్య 172 – తంజాపూరు పుస్తక భాండాగారము.) ఇట్టి యుత్తమకావ్య మింతవఱకును ముద్రితము కాకుండుట యాంధ్రుల దురదృష్టము. దీనినిగూర్చి మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యపరిశోధన శాఖా పత్రికలో శ్రీ చల్లా సత్యనారాయణగారి వ్యాసము చూడఁదగినది. (1937.'38)

కవివాక్యము :

ఉ. ప్రాభవ భవ్యభోగగుణ భాగ్యదురంజన దుర్నిరీక్షతే
జోభరఘోరబాణ జయశోభితపాదవినమ్రరాజద
త్తాభయవీరసేన తనయాహితరాజ్యధురీణ నీదయా
వైభవమే నెఱింగి నిటవచ్చితి నీకొకమేలుఁ గూర్పగన్

దమయంతి వర్ణన :

సీ. గమనవైఖరిగాంచె గాంగేయమయబిసా
హారాతిమదరాజహంసవలన
వచనవైఖరిగాంచె వలదామ్రపల్లవ
గ్రాసతుందిల కలకంఠివలన
కుంతల ద్యుతిగాంచె ఘూర్ణమానపయోద
గర్జితోత్సవ నీలకంఠివలన
దృగ్విలాసముకాంచె ధీరేతరత్రాస
శోభమానైణికి శోరివలన

గీ. గాత్రయష్టి ప్రభలుగాంచె గాఢతిమిర
వారివాహాన దిక్తటిద్వల్లికలన
శారదాప్తి ప్రసన్నవాక్సరణి నగుటఁ
గొంతఁ జలిపితిఁ దల్లిల కువలయేశ !

రఘునాథుని గూర్చినవి :

శా. ఆలంకారిక హర్షమత్కృతి వరంబౌజాన సారస్వత
శ్రీలుండౌ రఘునాథశౌరిఁ గని హర్షింపంగ నన్యుల్ వృథా
స్థూలంభావుకులైన కొందఱు దృఢన్యాతోష్మతా సూచితో
పాలంభుల్ గనకున్ననేమి కుహనా హల్లోహాలుల్ లోహాలుల్.

ఉ. ఆజి జితారికోటి నతినవ్యహిమన్న సువర్ణదాన సం
పూజిత విప్రకోటినుతిఁ బొందుచు నార్గురు చక్రవర్తులన్
రాజులఁ జేయునట్టి రఘునాథనృపాలుఁడె చక్రవర్తియౌ
నీజగమందు నేఁడు మొదలిర్వది యిద్దఱు రాజులిన్నఁగన్

ఉ. ఆయతకీర్తి ధాతహరిదంచలుఁ డంజన లక్షణాఖ్యనో
పాయ దృఢప్రయోగ పరిపాటి కృతుల్ రఘునాథభోజ భూ
నాయకుఁ డందుఁగాక విగుణస్ఫుట దోషములౌ ఘుణాక్షర
న్యాయ జనప్రబంధముల నందు మనంగలసైన నందునే

మ. స్వయముక్తాత్మకృతిస్తుతుల్ జడులు భాషామంజరిక్ లింగ ని
ర్ణయమున్ గొంత సమాసచక్రము క్రియల్ నైఘంటు కావ్యల్ నిర
న్వయతం గూర్చి కవిత్వమంచు సభలన్ వర్ణింప విద్వత్కవి
ప్రియమౌ నాపదవాక్యమానసువచశ్శ్రీమత్కృతుల్ దక్కఁగాన్

కవి చౌడప్ప

ఆంధ్రవాఙ్మయమున హాస్యరసమును వెల్వరించిన కవి చౌడప్ప రఘునాథనాయకుని నెఱిఁగినట్లుగా నీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. సేరుతునని మాటాడఁగ
వారిజభవునంత వానివశమా తంజా
వూరి రఘునాథ నాయని
గారెఱుఁగఁగఁ గుందవరపు కవిచౌడప్పా.

క్షేత్రయ : కీర్తనీయమును మధురభక్తి సంభరితమును నగు పదవాఙ్మయమును సృష్టించిన క్షేత్రయ రఘునాథనాయకుని గూర్చి చెప్పిన యీ క్రింది పద్యము 'ఆంధ్ర కౌముది' యందుదాహృతమై యున్నది :

క. "తమఁ దామె వత్తు రర్థులు,
క్రమ మెఱిఁగిన దాతకడకు రమ్మన్నారా
కమలంబు లున్న చోటికి,
భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్రు రఘునాథ నృపా."

ఈ పద్యము తప్ప క్షేత్రయ రఘునాథ నాయకునిపైఁ జెప్పిన పదము లేవియు గానరావు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు

విజయవిలాసకృతిభర్తయై, వాల్మీకిచరిత్రాదికృతికర్తయై సంగీత విద్యావిశారదుఁడని మహాప్రసిద్ధిఁ జెంది యాంధ్రులకుఁ, జిరస్మరణీయుఁ డగు తంజావూరు రఘునాథరాయని కొమారుఁడీ విజయరాఘవనాయ కుఁడు. రఘునాథరాయని వెనుక క్రీ. శ. 1633 నుండి క్రీ. శ. 1673 వఱ కునుఁ దంజావూరును బరిపాలించెను. ఈతని కాలముననే మహారాష్ట్రులు తంజావూరిరాజ్యము నాక్రమించుకొనిరి. ఈతని కొమారుఁడు మన్నారు దేవుఁడుకూడఁ దండ్రితోఁగూడి మహారాష్ట్రులతో యుద్ధమున మడియుటచే దంజావూరు నేలిన యాంధ్రనాయకరాజులలో నీతఁడు కడపటివాఁడు.

తండ్రివలె విజయరాఘవనాయకుఁడు కృతిభర్త, కృతికర్త. ఈతఁడు తెలుఁగున నాటకములు, ద్విపదలు, చౌపదలు మున్నగునవి, పెక్కు రచించినాఁడు.

అవి యన్నియు: ప్రహ్లాదచరిత్ర[1]మను నాతని నాటకము నందుదా హరింపబడి యున్నవి:

సీ. శ్రీవొంద 'రాజగోపాల విలాస నా
 టకము' సందర్భించు సుకవి వంద్య
మధురోక్తులను 'చెంగమలవల్లి పరిణయం'
 బానతిచ్చిన ప్రతిభా నిధాన
కోవిదుల్ గొనియాడ 'గోవర్ధనోద్ధర
 ణము' రచించిన కల్పనాధురీణ
'రతిమన్మథ విలాస' కృతిరాజ మొనరించి
 పరగు ప్రాంబంధిక పట్టభద్ర
భువిని 'రాసక్రీడ నవనీతచోరంబు'
 హావణించి చెలయు మహానుభావ

1. ప్రహ్లాదచరిత్రము (విజయరాఘవ నృపాల.) M. 692 తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు పుస్తక భాండాగారము.

చాతురిచే 'పారిజాతాపహరణంబు'
రచనచేసిన మృదు వచన ధుర్య
ఘనమైన 'రుక్మిణీ కల్యాణ' మను కృతి
నిర్వహించిన బుధ సార్వభౌమ
వరుస 'రాధామాధవ వివాదము ధనాభి
రామం' బొనర్చు సర్వజ్ఞతిలక
పాండిత్యమున 'సత్యభామా వివాహా' వ
ర్ణన మొనర్చిన కవిరాజరాజ
ప్రాజ్ఞులౌనన 'నుషాపరిణయ నాటకం'
బమర జేసిన శారదావతార
'దక్షిణద్వారకా స్థలవర్ణనా' భాగ
ముద్ధరించిన సుప్రసిద్ధ చరిత
మహిమచే 'కాళియమర్దనం' బొనరించు
సరిలేని రాజుల చక్రవర్తి
ధర 'రఘునాథాభ్యుదయము' నాటకముగా
ద్విపదగా రచియించు ధీరవర్య
అల 'మోహినీ విలాసా' ఖ్య ద్విపదకృతి
నాటకం బొనరించు నలసమాన
అతి పవిత్రంబు 'ప్రహ్లాద చరిత్రంబు'
సవరించు ఘనమనీషా ధురీణ
మారువున 'పూతనాహరణం' బనెడు నాట
కం బొనరించు శృంగారలోల
తగు 'మంజరీ ద్విపదప్రబంధము' నాట
కంబుగా హావణించు గానచతుర
'విప్రనారాయణ విద్వత్కథా' సం వి
ధానం బొనర్చిన ధీ నిధాన
బుధులు మెచ్చ 'సముద్ర మథన నాటక' రాజ
మొనరించు భువన మోహన చరిత్ర
లలితమౌ 'కృష్ణ విలాస నాటక' మణి
సల్పిన యష్టభాషా ధురీణ

ఘనతరంబగు 'పాదుకా సహస్రం' బెల్ల
        ద్విపద జేయు కళావతీ తనూజ
రసికులు ప్రణుతింప 'ప్రణయకలహ' మని
        కృతి యొనర్చిన చమత్కృతి ధురీణ
అతులిత ప్రౌఢిచే నల 'కంసవిజయంబు'
        ఘటియించు భువన విఖ్యాత శీల
ఘనమైన 'జానకీ కల్యాణ నాటకం'
        బమరించు వావధూకాగ్రగణ్య
నవ 'పుణ్యకవ్రత నాటక' శైఖరి
        సేకరించిన వాగ్విశేష శేష
కేళిమై 'గోపికాగీతలు భ్రమర గీ
        తలు' తెనింగించు నద్యతనభోజ
సరిలేని 'ఫాల్గుణోత్సవ' మెల్ల రగడ చా
        పదము లొనర్చిన భవ్యచరిత
ధగ 'రాజగోపాల దండక' సందర్భ
        వైదర్భి గన్న విద్వత్కవీంద్ర
సారమా 'వీరశృంగార సాంగత్యంబు'
        మెరయించు రసికుల మేలుబంతి
'సంపంగి మన్నారు సాంగత్యము' నమర్చి
        జగతిమెచ్చిన సెర జాణరాయ
గోపాలునకు 'వేండుకోల్లు విన్నపములు'
        దరవు లొనర్చు నౌదార్యధుర్య
యొలలువీడి పదాల్ హెచ్చు సంకీర్తన
        లధ్యాత్మ లొనరించు నతుల చర్య
వాల్వెచిగుజ్జరివిశ్వేడుదండు లా
        స్యము కంతుకక్రీడ యల్లికయును
కొరవంజి శుభలీల గుజరాతిదేశి చా
        పదము జక్కిణి ధురుపదము మదన
బదదూత్యమును జోగిపదచాళి శారదా
        సామ్రాజ్యమును చిందు సవతిమచ్చ
రంబులు నాట్యకదంబు మొదలైన
        నాట్యముల్ హావణించు నవరసజ్ఞ

... ...

దీనినుండి యితని కృతులను నిట్లు సేకరింపవచ్చును.

నాటకములు :— 1. రాజగోపాల విలాసము, 2. చెంగమలవల్లీ పరిణయము, 3. గోవర్ధనోద్ధరణము, 4. రతిమన్మథ విలాసము 5. రాసక్రీడానవనీతచోరము, 6. పారిజాతాపహరణము, 7. రుక్మిణీ కల్యాణము, 8. రాధామాధవము, 9. ధనాభిరామము, 10. సత్యభామావివాహము, 11. ఉషాపరిణయము, 12. దక్షిణద్వారకాస్థలవర్ణనము, 13. కాళియమర్దనము, 14. రఘునాథాభ్యుదయము, 15. ప్రహ్లాద చరిత్రము, 16. పూతనాహరణము, 17. విప్రనారాయణ చరిత్రము, 18. సముద్రమథన నాటకము, 19. కృష్ణవిలాసము, 20. మోహినీ విలాసము, 21. జానకీ కల్యాణము, 22. ప్రణయ కలహము 23. కంసవిజయము.

ద్విపదలు :— 1. పాదుకాసహస్రము, 2. మోహినీవిలాసము, 3. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము.

1. గోపికా గీతలు, 2. భ్రమర గీతలు, సంస్కృతమునుండి తెలిఁగించినవి.

చౌపదులు :— 1. ఫాల్గునోత్సవము రగడ - చౌపది.

దండకములు :— 1. రాజగోపాల దండకము.

ఇంకను, వేఁడుకోలు విన్నపములు, దరువులు, ఏలపాటలు, సంకీర్తనలు, కొఱవంజి, మొదలగు యక్షగానములు, నాట్యము సేయునప్పు నాయా యభినయములకు రాగములకు ననుకూలములగు నాట్యములు నీతఁడు రచించినట్లు దెలియుచున్నది.

ఈతని గ్రంథములనుగూర్చి వివరించుటకుముందుగా, నీతని యాస్థానమున విలసిల్లిన చెంగల్వకాళకవి రచించిన రాజగోపాలవిలాసము నుండి యీతని చరిత్ర నుదాహరింతురు.

విజయరాఘవనాయకుని చరిత్ర

"శ్రీహరిపాదపద్మమున నాల్గవజాతి ప్రభవించెను. ఆ జాతిలోఁ గొందఱు రాజచంద్రు లుదయించిరి. వారిలోఁ గృష్ణరాజను నాతఁడు మొదటివాఁడు. అతనికిఁ దిమ్మరాజు జన్మించెను. తిమ్మరాజు గుణాతి

శయముచే శ్రీహరియే మానవుఁడుగా నవతరించినట్లు ప్రఖ్యాతిగాంచెను. అతనిభార్య బయ్యాంబ. వారలకు మహాప్రసిద్ధుఁడు చెవ్వనృపతి కొమారుఁడయ్యెను. ఆతఁడు శ్రీశైలమునకు సోపానపంక్తి కట్టించి, ప్రాకారమును నిర్మించెను. వృద్ధాచలమునఁ బ్రాసాద మండపములు గట్టించి గ్రామముల నాక్షేత్రపతికి దానమిచ్చెను. అరుణాచలమున దేవాలయమునకు గోపురము కట్టించెను. వృషభగిరియందుఁ బూజాదికము లేర్పాటుచేయించెను. చెఱువులు త్రవ్వించి, షోడశమహాదానములు కావించెను. ఈతనిని చిన చెవ్వప్పయనికూడ యందురు. చినచెవ్వప్ప మూర్తిమాంబను పెండ్లియాడి యామెవలన అచ్యుతప్పనాయకుఁడను పుత్త్రినిఁ బడసెను.

అచ్యుతప్పనాయకుఁడు శ్రీరంగనాథస్వామికి సింహాసనము ప్రణవమయమైన బంగారుసెజ్జ, రత్నాంగద కిరీటరాజము, అభయహస్తము నర్పించుటయేగాక దేవళమునకు నెనిమిదవ ప్రాకారమును గోపురమును నన్నశాలయును కట్టించెను. ప్రాకారములలో నారామములు నిలిపి, చైత్రరథారోహణోత్సవము జరిపించు నేర్పాటుచేసెను. అచటనున్న యర్చకకోటి కగ్రహారములిచ్చి, వివిధనాట్యసేవ, నివేదనములు ప్రతిదినము జరుగఁ గట్టడఁగావించెను, శ్రీరంగపతి సన్నిధానమున ముత్యాలతోఁదులాపురుష దానమును గావించెను. ఈతఁడు భక్తిపరుఁడేకాక పరాక్రమవంతుఁడని, సమర నిశ్శంకుఁడని కీర్తిఁగొనెను.

ఇట్టి యచ్యుతనాయకునికి మూర్తిమాంబకు రఘునాథనాయకుఁడు జన్మించెను. రణము పెండ్లిచవికెగా భావించిన మహావీరుండు రఘునాథుఁడు. అతఁడు పాండ్య, తుండీర, చేర, పారశీక, ఆంధ్రదేశ రాజుల నందఱను జయించి, విజయలక్ష్మిని వరించెను. అతఁడపజయమన నెఱుఁగఁడు ఈతఁడు రణరంగ ధీరుఁడైనను శత్రురాజులు వెనుకకుఁ దగ్గినవారిని సంరక్షించి, వెన్నాడకయుండు నుదారుఁడు. ఈతని యేనుఁగుల శాలలో వింధ్యసింహళపు టేనుఁగులు, గుఱ్ఱాలశాలలో శక, సింధు, బాహ్లీక దేశపు గుఱ్ఱములు నుండెడివి. భాండాగారములో కోట్లసంఖ్యకుమించు నవరత్నమయ కాంచనాభరణములు ప్రకాశించెడివి. నగరిలో మెఱుపుదీగెలఁ

బోలినమెలఁతలు మెలఁగెడివారు. ఇవియన్నియు శత్రురాజుల కానుకలు. ఈతఁడు జయించిన వీరులకు లెక్కలేదు. వైరిరాజుల శిరస్సులనెడి పాషాణములతో నితఁడు కావేరినది కానకట్టగట్టినాఁడన వచ్చును. కృతులు మెచ్చంగఁ దగినసత్కృతులు, ధరాదేవికి హారములనఁదగు నగ్రహారములు, సకల దేవాళయ ప్రతిష్ఠలు, సర్వవిధములైన దానములను జేసి రఘునాథనాయకుఁడు రాజ్యమేలెను.

రఘునాథరాయని భార్య కళావతి. ఆమె పరమపతివ్రత. వారికి అచ్చుతరామభద్రుఁడని, విజయరాఘవనాయకుఁడని యిరువురు కుమారులు గలిగిరి. అందు పెద్దవాఁడగు రామభద్రుఁడు మహావీరుఁడు. అతని నిలువెల్ల కరుణ. అతనిపలుకులు నీతిప్రచారములు. తలఁపులు ధర్మమునకు పుట్టినిండ్లు. నడకలు దాక్షిణ్యసంకేతములు. అతఁడు మన్మథునివంటి సుందరుఁడు. అతనిసోదరుఁడే విజయరాఘవనాయకుఁడు. ఇతఁడే కృతిభర్త.

ఈతఁడు మహాపరాక్రమశాలి. శత్రురాజుల నిగూఢ తంత్రంబు లెఱుఁగు నింగితజ్ఞత, వైరిరాజభూతములను నిగ్రహించు శక్తి, పరిపంథివర్గమును స్తంభింపఁజేయు మగఁటిమి, పరరాజులను జంత్రపు బొమ్మలవలె నాడించు బుద్ధిసూక్ష్మత, యితని యందు మూర్తీభవించి యుండెను. ఒకనాఁడే యైదారు యోజనములమేర దాడి వెడలి తిరిగివచ్చు దండితనము, ఒక గుఱ్ఱముపైనుండి వేఱొక గుఱ్ఱముపైకి నెగురులాఘవము, మావంతు నెదిరించి యేనుఁగుపైకి నెగిరి దానినదలించు భుజశక్తి, ఎట్టి శూరునైన నెదుర్కొని వానిమర్మములు నాఁటునట్టు సూటిగాఁ గత్తి మీటు చాకచక్యము నీతనియందే కన్పట్టును.

సాహిత్య రాయ పెండేరము

ఈతని కాలికి 'సాహిత్యరాయ పెండేరము' అను బిరుదందె కలదు. అది వైడూర్యములతోను, బద్మరాగములతోను, ముత్యములతోను, నీలములతోను గూర్పఁబడి సామంతరాజులు మ్రొక్కుచున్నప్పుడు వారి

కిరీటముల కాంతు లీగండపెండేరమున కుపచారము సమకూర్చుచున్నట్లు మెఱయుచుండెడిది. సభయందు జరుగు తర్కవ్యాకరణమీమాంసా చర్చలు, నవ్యకావ్యసాహితీ నైపుణ్య ప్రదర్శనములు, లక్ష్యలక్షణగ్రంథ సమన్వయ చాతుర్యములు, చమత్కారభాషాగోష్ఠీవినోదములు నీగండ పెండేరమున కుపచారముచేయుచున్నట్లు కన్పట్టెడిది. ఈపెండేరనినాదము బిరుదవాద్యములనాదమున కుత్కర్ష గలిగించుచు, విద్యావిషయిక సందేహములు గలిగినప్పుడు రాద్ధాంతనినదమును బ్రకటించుచు సకలవిద్యా సామ్రాజ్యసింహాసన మెక్కినట్లు విలసిల్లుచుండెను. మఱియు నీపెండేరమున నాతఁడు జయించినరాజులు బొమ్మలై వ్రేలుచుండిరి.

శారదాధ్వజము

ఈతఁడు ' విజయరాఘవవిలాసంబున ' విద్యాగోష్ఠి నున్నప్పుడు, పై పెండేరముగాక, యాతనిమ్రోల " శారదాధ్వజము " నొప్పుచుండును. ఒకయెడ చీనిచక్కెర పానమువలె మధురమై, వేఱొకయెడ విరజాజి పూవుదండవలె పరిమళయుక్తమై, మఱియొకయెడ మలయమారుతము వలెఁ జల్లనై, యింకొకయెడ నిండువెన్నెలవలె నిరతిశయాహ్లాదకారియై వెలయునట్లు కవితచెప్పఁగల చాతుర్యము విజయరాఘవనాయకునికే కలదని, తనహస్తముచే నీ ధ్వజము చాటుచుండును.

"పద్యము నవనవోన్మేషమై వెలయవలెను. వాక్యవైఖరుల లంకారానుసారులు కావలెను. శబ్దము పతంజలీవ్యాకరణ ప్రామాణ్యమై యుండవలెను. కర్పూరమువలెఁ గవితాసందర్భము గప్పున గుబాళింప వలెను " అని శారదాధ్వజము చాటుచుండెడిది.

విజయరాఘవనాయకుని సాహిత్యగోష్ఠిలోఁ దలిరుందీవెలఁబోలిన పడఁతులు " పాండ్యమండల విభాళా " యంచుఁ గైవారము చేసెడివారు. భరతసంగీతసాహితీవిద్యలు భామాస్వరూపములు దాల్చినవో యనునట్లు తమతమబిరుదు వాద్యములు, చిహ్నములు, వెలయఁగాఁ దారుణ్యవతు లగు తరుణులందు తనరారుచుండిరి. వారిలో నాటకత్తెలు, పాటకత్తెలు నుండిరి. ఆటకత్తెలలో చంద్రరేఖ అగ్రస్థాన మధిష్ఠించినది.

చంద్రరేఖ

ఈమె విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు వీరవేంకటరాయ పృథ్వీమహేంద్రునివలన బహువిధ బిరుదగౌరవముల నందిన నట్టువరాలు. ఈమెకాక నీ క్రిందఁ బేర్కొనఁబడిన నాట్యకత్తె లాసభయందెన్నిక గన్నవారు. వారొక్కొక్క నాట్యమున ప్రత్యేకవిశిష్టత గడించినారు.

రూపవతి	– చౌపదములు	నాట్యము
చంపకవల్లి	– శబ్దచూడామణి	,,
మూర్తి	– జక్కిణి	,,
కోమలవల్లి	– కొరవంజి	,,
లోకనాయిక	– నవపదములు	,,
శశిరేఖ	– దేశి	,,
రత్నగిరి	– దరుపదములు	,,
భాగీరథి	– పేరణి	,,

ఇంకను మదనపదములు, దూత్యము, సవర్ణమాలికలు మున్నగువాని నితరు లభినయించెడివారు. అన్నియును శాస్త్రోక్తముగా నభినేయము లగుచు వారి నాట్యకళా నైపుణ్యమును సువ్యక్తము గావించెడివి.

సంగీతమును నీ విధముగనే పాటకత్తెలు ప్రపంచించిరి. ఒక భామ వీణె, ఒక లేమ కిన్నర, నొకముదిత ముఖవీణె, నొకకొమ్మ పిల్లనగ్రోవి, ఒక ధవళాక్షి తంబురా, ఒక సారసాక్షి స్వరమండలము చేకొని, వానిపై సంగీతము వినిపించిరి. ద్విపదలొకతెఱవ, తత్ ప్రసంగ మొకతన్వి, యక్షగాన మొక యతివ, జోలసువ్వాలలొక సుందరి, ధవళంబులొక తరుణి, ఏల లొకయించుఁబోణి-దండె మీటులతో, రావణహస్తములతో, తాళములతో, చెంగులతో సకలహృదయ ద్రవీకరణకారణులై సకల సభాహ్లాద కారిణులై జంత్రగాత్రముల గాంధర్వవిద్య వినిపించిరి. కేవల శాస్త్రీయ మార్గమున నొక కీరవాణి, స్థాయిగమకము రక్తిగడలుకొన రాగాలాపన చేసెను. ఇఁక దక్కిన వెలఁదులు వాద్యములతో విద్యుద్వల్లులవలె

గోష్ఠి సాగించునప్పుడు, ఆకాశమునుండి విద్యాధరులు మెచ్చఁగా విద్యు ద్వల్లులు రమణీ వేషములు ధరించి యీ విద్యలు నేర్చుటకై భూమికి వచ్చినవోయని భ్రాంతిగలిగించినవి. ఆ సభయందే కృష్ణమాంబ తన కవితాచాతుర్యమునను జూపి, యందఱ నాశ్చర్యమనస్కులుగఁ జేసెడిది.

విజయరాఘవనాయకుఁ డిట్టి విద్యాగోష్ఠియందు విమగ్నుఁడైనను, నిరంతరదానశీలియై ప్రజలనేమఱక పోషించుచుండెను. కాశినుండి రామేశ్వరమువఱకును, ద్వారకనుండి దక్షిణతీరమువఱకును, నీతని యన్న దానమును వినుతింపని బ్రాహ్మణులులేరు. ప్రతిదిన మేఁబది వేలమందికి నన్నదాన మొసఁగెడు మహాదాత.[1]

ఆతఁడు, శా. శ. 1555 నకు సరియగు శ్రీముఖ సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశీ సౌమ్యవారమున దక్షిణద్వారమున కృష్ణతీర్థమున స్నానము చేసి, సంకల్పపూర్వముగా షోడశ మహాదానములుచేసి, బ్రాహ్మణులకు నగ్రహారాదికము లొసంగెను. ఇది క్రీ. శ. 1633 వ సంవత్సరము. ఈ నాఁడే విజయరాఘవుని రాజ్యారోహణ దినము. ఇట్టి మహావిద్వత్కవి రాజచంద్రునికిఁ గాళయకవి తన గ్రంథమును పై సభయందు నంకితము గావించెను. పైనిఁ బేర్కొనిన కాలమే 'రాజగోపాల విలాస' రచనా కాలమని యూహింపవచ్చును. అట్లయిన నిది విజయరాఘవనాయకుని రాజ్యారంభవత్సరముననే వెలసినదని చెప్పనగును. విజయరాఘవనాయకుఁడు నలువదేండ్లు పాలించినాఁడు. తరువాతి కాలమున నీతని యాస్థానమునఁ బెక్కురు కవులును, మహాప్రసిద్ధిఁజెందిన కవయిత్రి రంగాజమ్మయు వెలసిరి. రాజగోపాల విలాసమున వారి ప్రశంసయే లేదు. ఇంతయేకాక, ప్రత్యాశ్వాసాంతమున నీ కావ్యము "చంద్రరేఖా" చిహ్నితమై యున్నది.

1. ఇప్పటికి నన్నదానములకు ప్రసిద్ధికెక్కిన యిండ్లకుఁగాని, సత్రములకుఁగాని "తంజావూరి సత్రములు" అను పేరు వాడుకలోనున్నది.

ప్రథమాశ్వాసము – దానవవల్లన వేష్టన
రేవంతక "ముద్దుచంద్ర రేఖా" కాంతా!
ద్వితీయా „ – స్తపనాభ్యాంత ధ్వాంత
ద్విప్రియాథా "ముద్దుచంద్ర రేఖా" నాథా!
తృతీయా „ – చతురానన చతురవచూ
శ్రితవదనా "ముద్దుచంద్ర రేఖా" మదనా!
చతుర్థా „ – "శ్రీముద్దుచంద్ర రేఖా
ప్రేమస్థేమాభిరామ" (రాజగోపాలవిలాసము)

పై జెప్పఁబడిన నట్టువరాలుఁ చంద్రరేఖయే. వీరవేంకటపతి రాయల వలన మెప్పుచెందిన యీమె క్రీ. శ. 1614 ప్రాంతమున తంజావూరిని జేరి విజయరాఘవ నాయకుని జేపట్టి యుండవలెను, కాని యప్పటికి నాతఁడు యువరాజుగనే యామె నొక మహిషిగాఁ బరిగణించుటచే, కాళకవి యిట్లామె నామాంకితమును వెలయింపఁ జేసి యుండును. కావున రాజగోపాల విలాసము విజయరాఘవుని కాలమునఁ బ్రాథమిక కృతియే. మఱియు నిందు విజయరాఘవనాయకుని సాహిత్య విద్యావైభవము వర్ణితమైనను నసంఖ్యాకములైన యాతని గ్రంథరచనలేవియు నుదాహృతములుకాలేదు. అనఁగా నీకృతిరచనము నాఁటి కాతఁడింకను గ్రంథరచనము నారంభింపలేదని తెలియుచున్నది.

పై వానిలో లభ్యములైన గ్రంథముల వివరణము :

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము, 2. రఘునాథాభ్యుదయము, (నాటకము) 3. కాళియమర్దనము – నాటకము, 4. ప్రహ్లాద చరిత్ర, 5. పూతనాహరణము, 6. విప్రనారాయణ చరిత్రము. ఇవి యన్నియు నాటకములే.

పై వానిలో రఘునాథాభ్యుదయము, రఘునాథనాయకాభ్యుదయము (ద్విపద నాటకములును[1]), విప్రనారాయణ చరిత్రమును నేఁడు

---

1. పై రెండు గ్రంథములును సుప్రసిద్ధాంధ్రదేశీయచారిత్రక పరిశోధకాచార్యులును ప్రశస్త విద్వాంసులునగు డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారి విపుల పీఠికలతో తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు పక్షమున ప్రకటితములైనవి.

ముద్రితములైనవి. ముద్రితములైన మూఁడు కృతులును జారిత్రకముగనే కాక సారస్వతదృష్టిని ముఖ్యములైనవి.

రఘునాథాభ్యుదయము

ఇది తన తండ్రియగు రఘునాథనాయకునిఁ గూర్చి రచియించిన యక్షగాన నాటకము - శృంగార రస ప్రధానమగు నీ నాటకమున రఘునాథనాయకుఁడు చిత్రరేఖ యను వనిత మోహించుట, చిలుకచే రాయబారమంపుట, వారి సమాగమము వర్ణితములైనవి - మఱియు నందు రఘునాథరాయల కాలమున ప్రవర్తిల్లిన విద్యాగోష్ఠీ వినోదములు - రామభద్రాంబ, శుకవాణి కవయిత్రుల సమస్యాపూరణములు, రాజకీయముగా నాదాయవ్యయ విచారణలు, కమ్మవారి వక్కణ, మున్నగునవి చక్కఁగఁ జిత్రింపఁబడినవి.

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము

ఇదియు పై విధమున రఘునాథనాయకుని చరిత్ర వర్ణించునదియే. ఇది ద్విపద కృతి. ఇందు మొదటి రెండాశ్వాసములు సమగ్రముగను, మూఁడవ యాశ్వాసము కొఱఁతగనునున్నది. ముద్రితప్రతిలో (1-684, 2 - 484, 3-912) 2030 ద్విపదపంక్తులు గలవు. గ్రంథమింక నెంత యుండెనో తెలియరాదు. ఈ గ్రంథము నాయకాభ్యుదయ రచనలకు సంబంధించినది.

నాయకాభ్యుదయ రచనలు

తమ తండ్రుల పూర్వవృత్తాంతమును దెలుపు నిట్టి రచనలకు రఘునాథనాయకుఁడే మార్గదర్శకుఁడు. అతఁడు తనతండ్రియైన అచ్యుతప్పనాయకుని చరిత్రము, అచ్యుతాభ్యుదయమను పేర రచియించియున్నాఁడు. అది ద్విపదకృతియే.

రఘునాథుఁడు ద్విపద నలచరిత్రములో :

" భూషించి యచ్యుతాభ్యుదయప్రబంధ
నిర్మాణమున మాకు నిఖిలదేశముల
నిర్మల సత్కీర్తి నెగడుఁ, గావునను
నటువలె ద్విపదకావ్యము వేఱె యొకటి
ఘటియించి సత్కీర్తిఁ గైకొందునంచు, మదినెంచి "

అని చెప్పియున్నాఁడు. అచ్యుతాభ్యుదయము నేఁడు లభ్యము కాలేదు. విజయరాఘవుని కాలమున దానిని సభలోఁ జదివి వినిపించినట్లు పై గ్రంథమువల్లనే మనకుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నది రఘునాథ రామాయణమునందును సంగీతసుధ యందును బేర్కొనఁబడినది. దీని ననుసరించియే ద్విపదకృతిగా "రఘునాథనాయకాభ్యుదయము" అను పేర విజయరాఘవనాయకుఁడు రచియించి యున్నాఁడు. విజయరాఘవుని పుత్రుఁడగు మన్నారుదేవుఁడును, తన తండ్రి చరిత్రమును "విజయరాఘవ నాయకాభ్యుదయము" అను పేర రచించినట్లు "హేమాబ్జ నాయికా స్వయంవరము" భరత వాక్యమున నిట్లు చెప్పఁబడినది.

"ఇవ్విధంబున ...... విజయరాఘవభూపాలక ప్రియపుత్రుండును ......"విజయరాఘవాభ్యుదయాది" ప్రబంధ నిబంధన చాతురీ ధౌరే యుండును, అతులిత పితృభక్తిగురుభక్తి భాగధేయుండును మహితానుభావుండగు మన్నారుదేవుండు హావణించిన హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము అను నాటకము[1]......

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము రాజగోపాలస్వామి కంకితమై ప్రశస్తరచనతో నున్నది. ఇందు తంజావూరి కోటయందుఁగల భవనములు రఘునాథరాయని విజయవిశేషములు దినచర్య మొదలగునవి సంపూర్ణ ముగ వర్ణితములైనవి. వివరము లుపోద్ఘాతములోఁ జూడనగును.

విప్రనారాయణ చరిత్ర

పన్నిద్దఱాళ్వారులలోఁ దెనుఁగు వారికిఁ బ్రియతముఁడైన తొండ రడిప్పొడి యాళ్వారుల చరిత్రమును బ్రశస్తమైన యక్షగాన నాటకముగ విజయరాఘవనాయకుఁడు సంతరించియున్నాఁడు. ఈ కథను బ్రబంధ రూపమునఁ దొలుతఁ దెలుఁగున వెలయించినవాఁడు చదలువాడ మల్లన కవి. [2]ఈతఁడు భారతకవిత్రయములో నొకఁడగు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ వంశీ

1. తంజావూరి పుస్తక సూచిక, M. 675, పుట 277–278.

2. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (కాకినాడ) వారి పక్షమున క్రీ. శ. 1940 లో నీ గ్రంథము విపులమైన పీఠికతోఁ బ్రకటితమైనది. పీఠిక కర్త నిడుదవోలు వేంకట రావు ఎమ్. ఏ.

యుఁడు. ఈతని విప్రనారాయణ చరిత్రము ముద్రితమై ప్రచారమున నున్నది. దీని తరువాత యావదాంధ్రదేశమున విశేషముగ వ్యాప్తిని గన్నది సారంగుతమ్మయ్య రచించిన "వైజయంతీ విలాసము" అను ప్రబంధము. ఇవి రెండునుగాక, అముద్రితములగు పిడుగు వెంకటకవి రచియించిన "విప్రనారాయణచరిత్ర[1]" ప్రబంధమొకటియు ఉత్తరరంగకవి రచియించిన "భక్తాంఘ్రిరేణువిలాసము[2]" అను యక్షగానమొకటియుఁ గలవు. కాని విజయరాఘవుని యక్షగానకృతి[3] వాని యన్నింటికన్న నొక వింతయగు విలక్షణత్వమును, ప్రత్యేకతయుఁ గలిగియున్నది. దాని నిట వివరించెదను.

ఇతర కవికృతులు.	విజయరాఘవనాయకుని కృతి.
1. విప్రనారాయణ చరిత్ర కథా సందర్భము జరిగినది. తిరుచనాపల్లి మండలములోని శ్రీరంగక్షేత్రము.	తంజావూరి మండలములోని చంపకారణ్య క్షేత్రము మన్నారుగుడి.
2. అతని యిష్టదైవము శ్రీరంగనాథుఁడు	విజయరాఘవుని యిష్టదైవము రాజగోపాలుఁడను మన్నారుదేవుడు.
3. విప్రనారాయణుని బంగరుగిన్నె చౌర్యమునకు న్యాయ విచారణచేసిన రాజు చోళరాజు.	ఇచట కృతికర్త విజయరాఘవనాయకుఁడు. ఈతడు చోళమండలాధ్యక్ష్యుఁడే కదా!
4. విప్రనారాయణుని భక్తిప్రపత్తులు వ్యక్తిత్వము ప్రతిపాద్యము.	విజయరాఘవనాయకుని వ్యక్తిత్వమే యెల్లచోట్ల భాసించును.

---

1. తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు పుస్తకభాండాగారము. సంఖ్య. D. 256. M. 226.

2. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము. సం. 1912. యక్షగాన దండక కేట్లాగు. సంపుటము, 8.

3. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము. సంఖ్య. D. 617. M. 706. ఇది యచ్చట పండితులగు శ్రీ విఠలదేవుని సుందరశర్మ, శ్రీ అ. మహాదేవశాస్త్రిగారలచే పరిష్కరింపఁబడి తంజావూరి సరస్వతీమహాలు ప్రచురణలలో 15-వ సంఖ్యగా ప్రకటితమైనది.

విజయరాఘవనాయకుఁడు వీరవైష్ణవ భక్తశిఖామణి. అందును శ్రీరంగనాథుని కాంతరంగిక భక్తుఁడు. ఆతఁడు ప్రతిదినము నంచెలపై తంజావూరినుండి శ్రీరంగమునకు ముప్పదిమైళ్లదూరము వెడలి, స్వామి దర్శనముచేసి తిరిగి తంజావూరికివచ్చి భోజనాదికము నిర్వర్తించువాఁడు. కాలక్రమమున నట్లుచేయ వీలులేక ఏడంతస్తుల గోపురము, తనకోటలో నిర్మించి, అది యెక్కి శ్రీరంగదేవాలయ శిఖర దర్శనముచేసి, భోజనము చేసెడువాఁడని యాతని చరిత్ర తెలుపుచున్నది. అట్టి భక్తుఁడు శ్రీరంగమునందే ప్రసిద్ధికివచ్చిన విప్రనారాయణుని కథయంతయు తన రాజ్యమునందే జరిగినట్లు వర్ణించుట యసంభావ్యము కాదు. విప్రనారాయణుఁడు సేవించుటకువచ్చిన దేవాలయము "విజయరాఘవభూపాల కల్పితంబులై యుప్పరంబంటిన గొప్ప గోపురప్రాకారంబులు" గలది. అచ్చట యధిదైవమగు రాజగోపాలుఁడు "విజయరాఘవభూపాలుం డర్పించిన కిరీటి పచ్చల కిరీటంబు" ధరియించెను. ఆ వెనుక చోళ భూపాలుని ప్రశంస, విజయరాఘవనాయకుని ప్రశంసయే.

"ద్వి. శ్రీరాజగోపాల సేవచేఁజాల
పేరుగావించిన బిరుదుమన్నీఁడు
....
... ...
విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
భుజబల కంసారి పూర్ణసంసారి
యన్నింటసెలవైని యారాజధాని
మన్ననతో నేలు మహిమేలుమేలు."

అను 828 పంక్తుల ద్విపదగలదు. ఇది కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి రచించిన "విజయరాఘవచంద్రికావిహారము" అను యక్షగానములోనిది వేంకటపతి సోమయాజి తన పట్టంపుకవి కావునను, ఈ భాగమున తన ప్రాగల్భ్యత్త యుండుటచేతను విజయరాఘవనాయకుఁడు తన యాస్థానకవి రచనను తన గ్రంథమున నెలకొల్పెనని యూహింపఁదగియున్నది.

బంగారుగిన్నె పోయిన సందర్భమున అధికారి మాటలలో విజయ రాఘవనాయకుఁడు స్పష్టముగా గోచరించుచున్నాఁడు. తలారి "తూరుపు తేరిదాంక హాలకులిశరేఖలు గలిగిన యడుగులజాడ కన్పించు చున్నది గాని మానసులు నడిచిన యడుగులు కానరావు" అని చెప్పి నప్పుడు అధికారి యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చియున్నాఁడు.

"అటువంటి యడుగులు గోపాలునికి, విజయరాఘవభూపాలునికే గాని యితరులకు లేదుగదరా? చోరుని యడుగు లెత్తమంటే నవనీత చోరుని యడుగులున్ను, యతని కుమారుని యడుగులున్ను కంటినంటా వచ్చేవు! మాకన్న నీవే భాగ్యశాలివిరా" పై యుదాహృతులనుబట్టి విజయరాఘవనాయకుఁడు విప్రనారాయణునికథను తంజావూరి క్షేత్ర మునకే సంబంధించినట్లు మార్పుచేసి రచించుట, యాతని వైష్ణవభక్తి పరాకాష్ఠవలననే యని స్పష్టమగుచున్నది.

పన్నిద్దఱాళ్వారులను ప్రసిద్ధిఁజెందిన వైష్ణవ భక్తులలో తొండ రడిప్పొడి యాళ్వారు చరిత్రయే యాంధ్రవాఙ్మయమున విశేష వ్యాప్తి గాంచినది. ఈ చరిత్రకు మూలము దివ్యసూరిచరితము మున్నగు సంస్కృత గ్రంథములోను, ద్రావిడదివ్య ప్రబంధములోను కన్పట్టుచున్నది. మూలకథకును, తెలుఁగుకవులు రచించిన కథకును నచ్చటచ్చట వ్యత్యా సములు కన్పించుచున్నవి.[1] కాబట్టి యీ కథ యాంధ్రభాషలో నవత రించినపుడే మొదట కొన్ని మార్పులు జరిగినవి. ఇది మొదటిఘట్టము. ఆపైని తెలుఁగుకవులలోనే ప్రబంధముగా నంతరించిన మల్లన, తమ్మయ్య, వెంకటకవి మున్నగువారు కథాసందర్భమున కొన్ని మార్పులు గావించిరి. ఇది యీ కథావతరణమున రెండవఘట్టము. ఇక విజయరాఘవ నాయ కుఁడు యక్షగానకృతియందు నారాయణచరిత్ర కథను మూలగ్రంథము

1. వీనిని చదలువాడ మల్లన—విప్రనారాయణ చరిత్ర పీఠికయందు నేను విపుల ముగఁ జర్చించితిని. చూడుఁడు విప్రనారాయణ చరిత్ర ద్వితీయముద్రణ పీఠిక పుట, 35 – 36.

తోడను, తెలుఁగుకవులు ప్రపంచించిన కథాసందర్భములతోడను విపులమగు విమర్శ గ్రంథము ప్రకటితమగుచో నది యాంధ్రవైష్ణవ వాఙ్మయమున కొక యమూల్యాలంకారము కాఁగలదు.

ఈ కృతి విజయరాఘవనాయకుఁడు నందన సంవత్సరమున రచియించినట్లు తిరువారాధన సమయమున సంకల్పములో "అస్మిన్వర్తమానే వ్యావహారికే చంద్రమానేన నందననామసంవత్సరే, అయనే, శుభమాసే, శుభనక్షత్రే, శుభయోగే, శుభకరణే, ఏవంగుణ విశేషణ విశిష్టాయాం శుభతిథౌ చంపకారణ్య పుణ్యక్షేత్రే శ్రీ రాజగోపాలస్వామి సన్నిధౌ విజయరాఘవభూపాలస్య సర్వాభీష్ట సిద్ధ్యర్థ్యం శ్రీ రాజగోపాల స్వామి పూజాంకరిష్యే" అను వచనమువలన స్పష్టమగుచున్నది. ఈ నందన క్రీ. శ. 1652లో వచ్చినది గాన విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున పందొమ్మిదవయేట నిది రచితమైనదని చెప్పవచ్చును. దీనినిఁబట్టి కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి "విజయరాఘవచంద్రికావిహారకృతి రచనము" క్రీ. శ. 1652 నకు ముందే జరిగినట్లు నిర్ణయింపనగును.

ఇఁక గ్రంథమునుండి రెండు రసవత్ ఘట్టముల నుదాహరించుచున్నాను.

విప్రనారాయణుని వైరాగ్యభావ మీ క్రింది పదములో నెంత చక్కఁగ వర్ణితమైనదో చూడుడు

కాంభోజిరాగము ఆటతాళము :

చదివేది దివ్యప్రబంధము మాకు సైపకుసంసారబంధము
ఎదనుండు హరిభక్తిగంధము యోగీంద్రులతోనే మాకుసంబంధము
మీతో మా కేటిమాటలు, విన
బ్రాతిగాదు మీపాటలు
ఘనవనంబులు పర్ణశాలలు, మా
పాటలు హరిమీఁదిరోలలు
తగిలియుండుద ముక్తిశాలలు మా

దాపురములు హరిలీలలు
మేమున్నయూరు శ్రీద్వారకా, ముక్తి
కామినిపైమాకు కోరికా
స్వామిభక్తిమాకు చేరికా వో
కోమలి నీవికపోవె యూరక
ఆలుబిడ్డలు పొందుకోరము, మేము
కోరేదీహరిభక్తిసారము
నీలవర్ణుని గొల్చువారము, మీ
యాలాపములు విననేరము
పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
పరిధానములు నారచీరలు
సరిపోవుమీకు మామేరలు మా
సంగడివాండ్రు ఫకీరులు.

దేవదేవీ విప్రనారాయణ సంవాద మీ యక్షగానమునందలి రసోత్తర రచనములలో నొకటి.

పదం – కాంభోజి అటతాళము :

విప్ర. ద్రావిడవేదము చదివినవాఁడనె ధవళాక్షి ! నీవు నన్నేలవే
దేవ. ద్రావిడవేదము చదివినవారు కందర్పునివేదము విందురా
విప్ర. అంగన ! మన్నరు తళిగప్రసాదము పొంగలి చవిగొన్నాఁడనే
దేవ. పొంగలి చవిగొన్నవానికి వనితల యొంగిలిచవి మనసాయనా
విప్ర. ఆరామకైంకర్య మాచరించి మన్నారుని గొలిచినవాఁడనే
దేవ. ఆరామకైంకర్య మాచరించువాని కీరామకైంకర్యమేలయా
విప్ర. చెలువ ! మన్నరుపాద తులసీదళములఁ శిరమునధరియించువాఁడనే
దేవ. తులసీదళములు ధరియించువానికి తొలుతటిముడిపువ్వులేలయా

ఇందచ్చటచ్చటఁ బాత్రోచితభాష వాడఁబడినది. అప్పటి రాజకీయ వ్యవహారము ననుసరించి తమిళభాష బహుళప్రసక్తముగ నుపయుక్తమైనది. ఈనాఁడును నీ నాటకమును బ్రదర్శించిన సభ్యులను సమ్మో

దాంబుధి నోలలాడించును. ఇట్లెన్నియేని రసవత్తర ఘట్టములకుఁ బ్రత్యేకముగస్థానమై ప్రశస్తమైన రచనతోఁగూడిన యీ నాటకము దాక్షిణాత్య నాటకములలో మేటియని చెప్పనగును.

అముద్రిత కృతులు

అముద్రిత కృతులలో నీ క్రింది పద్యము 'నాందిగా' ముందుగాఁ గాననగును.

సీ. భోజకన్యాముఖాంభోజ రాజమరాళ
సత్యాఘనస్తన స్తబకభృంగ
జాంబవతీవిలోచన చకోరశశాంక
మిత్రవిందాతటిన్మేఘరూప
భద్రవశావశ భద్రదంతావళ
వరసుదంతామనో వనమృగేంద్ర
లక్షణారూపకలాపినీపర్జన్య
భానుసుతాలతా పారిజాత

గీ. షోడశస్త్రీసహస్ర చ - క్షుఃప్రసార
హారసార మసార మో - హనశరీర !
విజయరాఘవ భూపాల - భజనలోల !
కేలుమోడ్చెద రాజగో - పాల ! నీకు.

పై రచనము లన్నిటిలోను ప్రహ్లాదచరిత్ర యను యక్షగానము వివరికృతి. ఈ యక్షగానముననే విజయరాఘవనాయకుని కృతులన్నియుఁ బేర్కొనఁబడినవి. మఱియు నిందు పై సీసపద్యములేదు. గ్రంథములో నిది చాటుకావ్యముగాఁ బేర్కొనఁబడినది.

పూతనా హరణము

ఇందు శ్రీకృష్ణుఁడు పూతనను సంహారించుట వర్ణితము. గ్రంథారంభమునఁ భోజకన్యా ముఖాంభోజమరాళ అను సీసపద్యము గలదు. తరువాత కైవారగద్యలో నీతడు "చతుర్విధ కవితా నిర్వాహక సార్వభౌమ బిరుదాంగద విరాజమాన చరణాంభోజుఁ" డని వర్ణితుఁడైనాఁడు.

కైవారగద్య[1] తరువాత రాజగోపాలస్తవము, చెంగమలమ్మ స్తవము, సూత్రవతీశస్తవము, పన్నిద్దఱాళ్వారుల స్తవము మొదలైనవి కలవు. శ్రీకృష్ణుఁడు పూతన చనుబాలుద్రావి యామె ప్రాణములను హరించిన సంగతి కవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు :

" క. ఆలోకి యశోదా
బాలుఁడు జగజంత వింత బాలెంత విష
జ్వాలాఖిలంబగు చను
బాలానుచు దాని ప్రాణపవనం బెగిచెఁ."

ఇందు యశోదాదేవి మాతృవాత్సల్యము, పూతన " బాలవర్ధని "యను బిరుదము తనకుఁగలదని గోపకన్యలను మోసగించినతీరు చక్కఁగా వర్ణితములైనవి. మఱియు పూతన, శ్రీకృష్ణునికి బాలగ్రహపీడ కలదని నందువలన బాలునికి పెక్కువిధముల యపాయములు రాఁగలవని యిట్లు చెప్పినది :

" వనిత సర్పభయంబు వర్షభయంబు
ఘనతరాగ్ని భయంబు గజముచే భయము
జెట్టి వీరులపోరుచేఁ గొంత భయము
పుట్టంగనున్న దీ బుడుతని కింక "

ఇచ్చట పూతనచే కవి వ్యంగ్యముగా శ్రీకృష్ణుఁడు బాల్యముననే సాధించిన ఘనకార్యములను ముందుగా సూచింపఁజేసినాఁడు. సర్పభయము- కాళియమర్దనము, వర్షభయము - గోవర్ధనోద్ధరణము, అగ్నిభయము- ఖాండవ దహనము, గజముచే భయము, జెట్టివీరులచే భయము - ముష్టికాసుర చాణూరమల్ల సంహరణము.

పై వానిలో ప్రస్తుత కథాంశమగు పూతనాహరణమునుగూర్చి విద్వదగ్రణులైన యొక విమర్శకు[2] లిట్లు విమర్శించినారు : " పూతన యనునది బాలురకు సాధారణముగవచ్చు నొక రోగము. ఇది చరక

1. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము. సంఖ్య. 554. M.677
2. మహాభారత రహస్యము. కీర్తిశేషులు పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు.

మున శుశ్రుతమునఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీకృష్ణుఁడు శైశవమునుండియు బలశాలియగు బాలకుఁడు గావున నారోగమును నధిగమించినాఁడు. పూతన రాక్షసియనుట శ్రీకృష్ణునికి దైవత్వము నాపాదింపఁ జేయుటకుఁ జెప్పినది. ఇట్లే తక్కినవియు సమన్వయము చేసికొనవలయును."

ఈనాటకము ఖర సంవత్సరమున రచితమైనట్లీక్రింది పురోహిత వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. "ఖరనామ సం॥ ఉత్తరాయనవసంతర్తు పంచమీ గురువాసరమున బాలగోపాలునికి స్వస్తిపుణ్యాహములు". ఈ ఖర సంవత్సరము క్రీ. శ. 1651 తో సరియగుచున్నది కావున నిది విప్రనారాయణ చరిత్రమునకన్న నొకయేఁడు ముందుగాఁ రచితమైనది.

కాళియ మర్దనము[1]

శ్రీకృష్ణుఁడు కాళియుని మర్దించుట యిందలి యితివృత్తము. ఇందు విజయరాఘవనాయకుఁడు కనకాబ్జనాయిక గన్న చిన్నకుమారుఁడుగా వర్ణితుఁడైనాఁడు.

ఈ నాటకమును "భోజకన్యాముఖాంభోజ రాజమరాళ సత్యా ఘనస్తనస్తబకభృంగ" అను సీసపద్యముతో ప్రారంభము. విజయ రాఘవుఁడు తన నామాంకితమును కవితావైశద్యమును తెలియఁజేసిన వెనుక, రాజగోపాలస్తవము చెంగమలవల్లి స్తవములుఁ గలవు.

"ద్వి. శ్రీరాజగోపాల చిరకీర్తిజాల
కారుణ్య గుణశీల కల్యాణలోల
... ...
దక్షిణద్వారకాస్థల కృతలీల
రక్షింపఁగదవయ్య ! రాధికాలోల !
కలశాంబునిధి కన్య కల్యాణధన్య

1. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము. సం. 500, M. 707.

సలలిత సౌజన్య జగదేకమాన్య
... ...
శ్రీరంగమలవల్లి చెలువైనతల్లి
కాచి రక్షింపవే కనకాబ్జవల్లి!"

పై స్తవములు రెండును విజయరాఘవుని రఘునాథాభ్యుదయ నాటకము నందు కైవారగద్య తరువాత నున్నవి. రఘునాథాభ్యుదయము క్రీ. శ. 1643–44 సంవత్సరములమధ్య (పుటలు 2–3) రచితమైనదని గ్రంథ పరిష్కర్తలు పీఠికలో[1] వ్రాసియున్నారు. కాబట్టి కాళియమర్దనము క్రీ. శ. 1643–44 సంవత్సరముల వెనుకనే విజయరాఘవనాయకుఁడు వ్రాసియుండవచ్చును. పూతనాహరణమను నాటకము క్రీ. శ. 1651 లో రచితమగుటచేత ప్రస్తుతము మనకు లభించిన తేదీల ననుసరించి కాళియమర్దనము క్రీ. శ. 1643–1651 మధ్య రచితమైయుండునని నిర్వివాదముగాఁ జెప్పవచ్చును.

కథాప్రారంభమున దక్షిణద్వారకవర్ణనము శ్రీ రాజగోపాలస్వామి కొలువు ద్విపదలలో వర్ణితమైనది. గోభిల, గోప్రళయమునులు వచ్చి రాజగోపాలస్వామిని స్తుతించిరి. ఆవెనుక మునీశ్వరులు కాళియ భుజంగ నాట్యప్రసంగంబు మున్నొక్కసారియైనను, మఱియొకసారి చూడవేడుక గలదని విన్నవించిరి. రాజగోపాలస్వామి కాళిందీతీరము జేరఁగనే కొంతవడి జలవిహార మైనవెనుక కాళియుఁడను ఫణిరాజందు గలఁడని, ఆతనివలన యపాయములు కలుగుచున్నవని తెలిసికొని, నీటిలోనికుఱికి, కాళియుని మస్తకముపై తన కాలూని, యాతని నణఁగఁ ద్రొక్కెను. కాళియుని యంతఃపురకాంత లప్పుడు శ్రీకృష్ణుని నిట్లు వేడికొనిరి:

ఆ. వె. మమ్ము పెండ్లిసేయు మాప్రాణనాథుని
ప్రాణమిచ్చి కేఁడు భక్తవరద!
నీవుసేయు పెండ్లి నిక్కంబు భద్రంబు
పిన్ననాటిపెండ్లి పెండ్లి కాదు.

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము పీఠిక. పుట. 33.

శ్రీకృష్ణుఁడు కాళియుని కభయ మొసంగి, యాతని కాంతలతో నాతనిఁ బంపివేసెను. జలక్రీడానంతరము దక్షిణద్వారకయందుఁ బ్రవేశించి రక్తాబ్జనాయికఁ గూడి నిండు కొలువుండెను. గ్రంథాంతమున రాజగోపాల స్వామి తనకుఁగా నాటక చాటుకవితా కన్య నొసంగిన విజయరాఘవ నాయకునకు నవఖండమండలాధిపత్య నిత్యాయురారోగ్యభాగ్య దిగ్విజయములు గలుగున ట్లాశీర్వాదముఁ గలదు.

ప్రహ్లాద చరిత్ర

1 ఈ నాటకకృతి తక్కినవానివలె "భోజకన్యాముఖాంభోజరాజ మరాళ" అను సీసపద్యముతో ప్రారంభము గాక, విజయరాఘవనాయకుని రచనలు తెలుపు సీసమాలికతో ప్రారంభమగుచున్నది. "శ్రీలాంద రాజగోపాలవిలాస నాటకము సందర్భించు సుకవివంద్య" అను పాదముతో ప్రారంభమగు సీసమాలిక నీవఱ కుదాహరించియున్నాఁడను.[2] ఇందు విజయరాఘవనాయకుని రచనలన్నియు పేర్కొనఁబడియుండుటచే, నిది యాతని చివర కృతియని చెప్పవచ్చును.

ఈ సీసమాలిక వెనుక రాజగోపాలస్తుతి చెంగమలవల్లి స్తుతియుఁ గలవు, "శ్రీరాజగోపాల చిరకీర్తిజాల" అనియు, "కలశాంబునిధికన్య కల్యాణధన్య" యనియు మొదలుగాఁగల యీ స్తుతులు రెండును, విజయరాఘవనాయకుని కాళియమర్దనమునఁ గన్పట్టుచున్నది. కాళియ మర్దనము ప్రహ్లాదచరిత్రలో పేర్కొనఁబడినది గావున నందుండియే ప్రహ్లాదచరిత్రమునకు పై స్తవములు సంగ్రహింపఁబడియుండును. ఈ నాటకమున ప్రహ్లాదుని విద్యాభ్యాస సందర్భమున సంభాషణ చాల చమత్కారముగానున్నది. ఎక్కావధాని, సర్వావధానుల సంభాషణలో హాస్యరసము తొణికిసలాడుచున్నది. మఱియు నిందులో నానాఁటి వస్త్రాలంకారములుఁ బేర్కొనఁబడినవి. బ్రాహ్మణులు గంగమట్టిబెట్టి, నీరుకావిధోవతులుగట్టి, కెంగేల దర్భముళ్లు పంచాంగములఁబూని,

1. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము సం. 541. M. 692.
2. ఈ గ్రంథమున పే- పుటలు 87, 88, 89.

సభకు వచ్చువారు. వరుసలకు దిద్దిన వానరము వెంటరాగా, కటికు మూపునఁ జిల్వ్రకావడిబూని, పరగ నాగవరాళిఁ బాడుచు పాముల జోగి సభకు వచ్చెడివాఁడు.

కథా విధానమున మార్పులేమియు లేవు, హాస్యరసము కొఱకు విదూషకుఁడును, శృంగారరసము కొఱకు రంభయు నీ నాటకమునఁ బ్రవేశ పెట్టఁబడిరి. గురుప్రహ్లాద సంవాదముతో నీ నాటక విమర్శ ముగింతును.

గురు : నమోహిరణ్యాయ! అనవోయి

ప్రహ్లా: నమోహిరణ్యాంబరాయ !

గురు : ఓయి! అపువలెగాదు అంబర శబ్దమేల చెప్పేవు నమోహిరణ్యాయ! అనవోయి

ప్రహ్లా: నమోహిరణ్యగర్భజనకాయ !

గురు : అయితే నీకీశబ్దం రాదు గంటివి. నమోదైత్యవరాయ ! యనవోయి

ప్రహ్లా: నమోదైత్యహరాయ !

గురు : ఓయి బాలకా! యీప్రతికూల వచనంబులేల? నమోదేవభయంకరాయ అనవోయి

ప్రహ్లా: నమోదేవాభయంకరాయ !

గురు : భళాభళా మహాలెస్సాయె

"నేనొకటి చెప్పితే నీవొకటి చెప్పుచున్నావు. ఓయీ ఎట్లావధానులు మూస్తివా ! తన యద్వాతద్వాలు మానండు. దొరకుమాదుండు గదవయ్యా."

శ్రీ కృష్ణవిలాసము

విజయరాఘవనాయకునిచే రచితమైన యీయక్షగాన మీ నడుమ ప్రకటితమైనది.[1] ఇయ్యది యింతకుముందు తంజావూరి పుస్తక వివరణ మునందున్నను, నిటీవలనే విజయరాఘవుని కృతిగా గుర్తింపఁబడినది.[2]

1. 1956 లో తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పత్రికయందు ప్రకటితమై యా వెనుక ప్రత్యేక గ్రంథముగ వెలువడినది. గ్రంథపరిష్కర్తలు_సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగార పండితులు శ్రీ వితలదేవుని సుందరశర్మగారు.

2. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథవివరణ, సం. 2. D. 848. M. 598.

ఈ యక్షగాన ప్రారంభమున, నాతని కృతులలో సాధారణముగాఁగన్పట్టు "భోజకన్యాముఖాంభోజరాజమరాళ! సత్యాఘనస్తనస్తబకభృంగ!" అను సీసపద్యము లేదు. అయినను పరిష్కర్తలు ముద్రితప్రతియందు దానిని చేర్చుట సమంజసమే. కైవారగద్య తరువాత రాజగోపాల, చెంగమలవల్లికా, గురు, పూర్వకవి స్తుతులుఁగలవు. భారతీ నేతను, శారదాదేవిని ప్రార్థించి కనకసరోజాంబికాస్తన్యపాన జనిత సారస్వతసారతమీరి, సకలసత్కవికోటి సంతసంబంద నీ నాటకమును రచియించెను.

కథాప్రారంభమున రాజగోపాలుఁడు నిండుకొలువై యుండగా బరాబరి వచ్చి, విలాసవతియను యువతి రాకను తెలిపెను. రాజాజ్ఞయైన వెనుక నా విలాసవతి వచ్చి, రాజునకు మ్రొక్కి—

"చూచేవురా నీవే చూచేవు – ఓ చెల్వమన్నారు నా చెల్లుబడికి
ఎచ్చుమానిసివేర ఓరోరి! మన్న – యేమోయని యంటిర
గచ్చులు నాతోనె పోర – ముచ్చుకె మారెడునోరా
ఏవేళను నామీదనుకంటూ – అయింతితో నన్నాడుకొంటూ
భావజుఁడు జేసిన జంటూ – పాయఁజేసేనంటూ
జాజమున నున్నగూడి – జోడుబాయనని నిలువనాడి
రాజమన్నా! యేచేది పాడి నీ – నైజము యిటువంటి మోడి."

అని ధ్రువఖండ పదకేళిక వినిపించెను.

ఆసమయమున నచటికి రుక్మిణీదేవి దూతికవచ్చి, రాజగోపాలుని, యామెవద్దకు రమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడును సముచితముగ శృంగారించుకొని బయలుదేరుచుండగా, సత్యభామ దూతికవచ్చి, రాజగోపాలుని సత్యయింటికిని రమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడును మొదట సత్య యింటికే వచ్చెదనని చెప్పి యామెను పంపివేసి రుక్మిణీదేవి భవనమునకు వచ్చెను.

రుక్మిణీదేవియు, రాజగోపాలుఁడును కొంతసేపు ద్యూతకేళిని సలిపిరి. ఇంతలో రాజగోపాలుని రాకకై నిరీక్షించుచున్న సత్యభామ యాతఁడిక రాఁడని నిశ్చయించుకొని, విరహవేదనాదోదూయమానయై, ధూతయున్న భవనమునకు వచ్చెను. ఇంతలో, రుక్మిణి చెలికత్తె వచ్చి

రాజగోపాలు డచ్చట రుక్మిణితో రహస్యక్రీడయందున్నాఁడనియు నిప్పు డాతనిఁ జూచుటకు వీలుపడదనియు చెప్పినది. ఆ వృత్తాంతము విన్న తోడనే సత్యభామయు నత్యంత రోషావేశపూరితయై, తన భవనము నకు వచ్చి, వాకిట కావలియున్న నెచ్చెలులతో రాజగోపాలుఁడు వచ్చిన తలుపులు తెఱవవద్దని యాజ్ఞపెట్టెను. అంత సత్యభామ తలఁపునకువచ్చి రాజగోపాలుఁడు సత్యామందిరోన్ముఖుఁడయ్యెను. కాని హెగ్గడికత్తెలచే నివారితుఁడయ్యెను. అంత సత్యభామకును రాజగోపాలునకును కొంత సంవాదము నడచినది. ఆపై నామె తలుపుతీయించి యాతనిని లోనికి రానిచ్చినది. అంతః సత్యభామ తన్ను విడిచివెళ్లినందుల కాతని పలు విధముల దూరినది. ఆమె ననునయించుటకు రాజగోపాలుఁ డామెకు స్వయముగా కురులుదువ్వి, పూవులుపెట్టెను. కాని యామె కోప ముతో తన్నంటవద్దని దూరముగా తొలఁగినది. అప్పుడు రాజగోపాలుఁ డామె కాళ్లకుమ్రొక్కి యామె నెడబాయనని శపథముచేసెను. సత్య భామయు సంతోషిత స్వాంతయై యాతని కౌఁగిటఁజేర్చెను. ఇదియే యిందలి యితివృత్తము. ఇందు ద్విపదలు, దరువులు గలవు. పద్యములు రెండుమాత్రమే గలవు. రచన యంతయు మనోరమముగా నున్నది.

విజయరాఘవనాయకునియాస్థానమునందు విలసిల్లిన కవులు,కవయిత్రులు పెక్కురు. కవులలోఁ దొలి పేర్కొనఁదగినవాఁడు చెంగల్వకాళకవి.

చెంగల్వకాళకవి

ఈతఁడు రచించినది రాజగోపాలవిలాసమను నొక ప్రబంధము. తంజావూరి పుస్తక భాండాగారమునఁదప్ప మఱెచ్చటను దీనికి వేఱుప్రతి కానరాలేదు. అచ్చట నున్నవాని వివరణము లీ క్రింద నీయఁబడినవి.[1]

---

1. తాళపత్ర ప్రతులు : సంఖ్య 222 రాజగోపాలవిలాసము (కాళయ) M. 256; S-18 × 1¼; L-52. 11. 6. G. 1300. గ్రంథప్రారంభము సరిగ నున్నది గాని గ్రంథాంతమున గద్యమందు సీసపద్యములోపించినది. సంపూర్ణము. వ్రాఁత చక్కనిది - 5 ఆశ్వాసమున నాలవ పత్రమున సగము భాగము మాత్రము కలదు. అదితప్ప గ్రంథపాతముఁ గన్పట్టదు. శైథిల్యము స్వల్పము. 223 - M 257 16 × 1¼ 50 అద్యంతముల కొంతభాగము లేదు. 224 - M 398 18 × 1¼ 18 ఇందు విజయ రాఘవుని వంశము మాత్రము వర్ణితము.

విజయరాఘవ వంశావళి

గ్రంథావతారికలో విజయరాఘవనాయకుని వంశమునుగూర్చి, యాతని వైదుష్యమునుగూర్చి విపులముగ నుండుటచే జాలకాలము క్రిందటనే యీ భాగమును వేఱుచేసి, "విజయరాఘవ వంశావళి" యని నామకరణము చేసినట్లున్నది. క్రీ. శ. 1936 లో "తంజాపు రాంధ్ర వాఙ్మయము"ను గూర్చి వ్రాసినపు డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తున నే నీప్రతి నుపయోగించితిని[1]; కాని యిది గ్రంథభాగమేగాని వేఱుకాదు. తాళపత్త్రప్రతులలో వ్రాయసగాని పేరుగాని వ్రాసిన కాలము కాని తెలుపఁబడియుండలేదు. గ్రంథాంతమునఁ బద్యములలోని స్వల్ప లోపములు తప్ప ప్రతులన్నియు బాగుగనేయున్నవి. లేఖక దోషములున్నను వ్రాఁత స్ఫుటముగ నున్నది. ఇది గ్రంథమాతృకా వివరణము.

"రాజగోపాలవిలాసము" అను నీ ప్రబంధము తంజావూరి నాయక రాజును, మహాప్రసిద్ధుఁడును నగు రఘునాథనాయకుని పుత్త్రుఁడునగు విజయరాఘవనాయకుని కంకితముగా చెంగల్వ కాళయ కవిచే రచింపఁ బడినది. ఈ కాళకవి తన్నుఁగూర్చి యీ ప్రబంధమున నిట్లు చెప్పికొన్నాఁడు.

సీ. శ్రీవత్స గోత్రుండు శ్రీకరపాకనా
టీ ట్వేల బంధుజనాతికాయి
కాళయమంత్రి పుంగవునకు గంగమాం
బకు నుదయించు తపః ఫలంబు
రణరంగగంధవారణ బిరుదాంకిత
స్వకులజ శ్రీకంఠ సచివమౌళి
పార్వతీ పరిణయ ప్రముఖప్రబంధ ని
బంధ ధురంధర ప్రౌఢ ఫణితి

గీ. యైన చెంగల్వ వేంకటయ్యయును రావి
నూతల తిరుమలయ్య తనూజ కృష్ణ
మాంబ మనుగన్న నిధి కాళహస్తి గిరిశ
కలిత లలితోక్తి భారవి కాళసుకవి. (1-29)

1. చూడుఁడు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవ సంచిక. 1936 పుటలు 150-164.

పై పద్యమువలన నితఁడు పాకనాఁటి యాజ్వలనియోగి బ్రాహ్మ ణుఁడనియు, నితని తాత కాళయమంత్రి, పితామహి గంగమాంబయనియు, తండ్రి వెంకటయ్యయనియు, తల్లి కృష్ణమాంబయనియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నితని తండ్రి రణరంగ గంధవారణ బిరుదాంకుఁడగు శ్రీకంఠునకు మంత్రియనియు, నాతఁడు పార్వతీపరిణయమను ప్రబంధమును రచించె ననియు, తల్లి రావిసూతుల తిరుమలయ్యతనూజ యనియు, నీతఁడు శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని ప్రసాదమునఁ గవితాసిద్ధిఁ బడసిన వాఁడనియుఁ గూడ స్పష్టపడుచున్నది.

ప్రస్తుత మీతని తండ్రి రచించిన పార్వతీపరిణయము లభ్యము కాదు. కాని యీతఁడు కవివంశములోనివాఁడేయని చెప్పనొప్పును. ఈతఁడు విజయరాఘవనాయకుని తండ్రియగు రఘునాథనాయకునికాల మున నుండినట్లుగ నా తరువాతి పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. ఘటికా శతగ్రంథ ఘటనోత్కట నవీన
పాండిత్యగరిమలు భళియనంగ
నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యాది కోద్దామ రసగర్భ
సందర్భమానని సన్నుతింప
మాకందమంజరీ మధురఝరీ మాధుర్య
రచనావిశేష మహా యనంగ
పరిహృతేతరయుక్తి భాగ నూతనకథా
చాతుర్యధుర్యత సంస్తుతింప

గీ. అయ్యదినముల రామ భద్రమ్మవారు
నేఁడు కృష్ణాజి కవితల నేర్పు మెఱసి
వినికి సేయుటలెల్ల మీ ఘనతఁగాదె
కవివినుతచర్య! చెంగల్వ కాళనార్య! (1-30)

పై పద్యమునఁ బేర్కొనఁబడిన రామభద్రాంబ, సంస్కృత సాహిత్యసామ్రాజ్య భద్రాసనాసీనయని ప్రసిద్ధికెక్కిన విదుషీమణి. ఈమె సంస్కృతమున రఘునాథనాయకాభ్యుదయ మహాకావ్యమును

రచించినది. ఈమెకుఁ దెలుఁగుకవిత నేర్పినది కాళకవియేయని పై వానివలనఁ దెలియుచున్నది. కృష్ణాంబయను కవయిత్రి, విజయరాఘవ నాయకుని కాలమున నాస్థానములో నుండినట్లుగ నీ గ్రంథమున తెలుపఁబడియున్నది. ఈమె ఛందశ్శాస్త్రమున, సమస్యాపూరణమున, సంస్కృతాంధ్రకవితల నిపుణురాలని కాళకవియే యిట్లు చెప్పినాఁడు.

సీ. ప్రస్తారసంఖ్యను బదమూఁడుకోటులు
　　నలువదిరెండు లక్షలు పదేడు
వేలు నేన్నూఱును వింశతియును నాఱు
　　వృత్తంబులందు నీవృత్తములకు
నీవర్ణన సమస్యనీవు గూర్పు మటన్న
　　నావృత్తమున సమస్యను రచించి
యందుకు శ్లోకంబు లాశువుగాఁ జెప్పి
　　యవి తెనుంగునను పద్యములు చేసి
గీ. యిరువదారును ఛందంబులెఱిఁగి యిట్లు
కవితఁ జెప్పిన వార లీభువిని గలరె?
యనుచు నందఱు వినుతింప ఘనతఁ గాంచె
కీర్తనీయగుణాలంబ కృష్ణమాంబ. (1-27)

పై శిష్యురాంధ్ర సామర్థ్యము వర్ణించుచు, స్వోత్కర్ష యనిపించు కొనకుండ, తన సామర్థ్యమునే వ్యక్తపఱచినాఁడు కాళకవి. ఈతఁడు

1. ఘటికాశతగ్రంథ ఘటనుఁడు - ఘడియకు నూఱుపద్యములు చెప్పు సామర్థ్యముగలవాఁడు. అనఁగా ఆశుకవిత్వమునఁ బ్రవీణుఁడు.

2. ఓష్ఠ్య నిరోష్ఠ్యాది నియమములతోఁ గవిత చెప్పువాఁడు - అనఁగా చిత్రకవిత్వమున నిపుణుఁడు.

3. మాకందమంజరీమధుఝరీమాధుర్య రచనచేయఁగలవాఁడు - అనఁగా మధురకవితల్లో నాఱితేఱినవాఁడు.

4. పరిహాృతేతరయుక్తిభాగ నూతనకథాకథకుఁడు - ఇతరుల మాటలు గైకొనక, క్రొత్తగా కథావస్తునిర్మాణము చేయఁగలవాఁడు. అనఁగా 'విస్తర' కవితావిశారదుఁడు. కాబట్టి కాళయ చతుర్విధకవితా విశారదుఁడని చెప్పనొప్పును.

ఇంక నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రకవనమున, ఛందశ్శాస్త్రమున సంపూర్ణప్రజ్ఞ గలవాఁడని రెండవపద్యమే చెప్పుచున్నది. కాని యే కారణముచేతనో నీతఁడు రసికవతంసుఁడును, రాజకవీంద్రుఁడునగు రఘునాథనాయకుని యాస్థానమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కలేదు.

" ఉ. భూనుతకీర్తులైన కవిపుంగవులందఱు మెచ్చనిచ్చలున్
తేనియసోనలై కసటుఁదేఱిన చక్కెరపానకంబులై
వీనులవిందులై రసికవేద్యములై యల వాగ్వధూటికిన్
గానుకలైన " (1-41)

యీతని కవిత రఘునాథుని నాకర్షింపవలసినదే. దీనికి, కాళకవి తొలుతనుండి విజయరాఘవనాయకునే యాశ్రయింపఁగా, క్రమక్రమముగా కాళకవి ప్రతిభగుర్తించి యాతని కేవలకవిగానేగాక స్నేహితునిగా సంభావించి విజయరాఘవనాయకుఁడు గౌరవించుచుండ, నాతఁడు రఘునాథనాయకుని యాస్థానకవిపదమునకుఁ బ్రయత్నముచేయు నావశ్యకత లేకపోవుటయే కారణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. విజయరాఘవనాయకుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినతోడనే గ్రంథ మాతనికిఁ గృతినొసంగుటకూడఁ బై యంశమును బలపఱచుచున్నది. మఱియును రాజైన విజయరాఘవనాయకుఁడు తన యింటికి తన భార్యలతోఁగూడవచ్చి, విందారగించి, యింటివారలనందఱను ననేకవిధముల గౌరవించెనని చెప్పిన యీ క్రింది సందర్భమునుబట్టి, వారిరువురికెంత యన్యోన్యగౌరవ స్నేహబాంధవము లుండెడివో గ్రహింపవచ్చును.

విజయరాఘవనాయకుఁడు గ్రంథమంకితము గోరుచు నిట్లు చెప్పినాఁడు.

మ. పడియార్వ్రెన్నె పసిండికిన్ వలపు పైపైఁ జెందు చందంబునన్
చదురల్ మీఱు భవత్ప్రబంధముల నిచ్చల్ దక్షిణ ద్వారకా
సదనాస్థాన కథానుషంగములచే సంభావ్యమై మించె నేఁ
డది మాకంకిత మీవొనర్పుమని యాహ్లాదంబు సంధిల్లఁగన్. (1–32)

సీ. అల సహ్యజాతటి నగ్రహారంబులు
బహురేక మించు నుంబళికయూళ్లు
బంగారు టనుసుల పచ్చల పల్లకి
పసిఁడికొమ్ముల కట్ల భద్రకరులు
పడివాగె తేజీలు బంగారు కాళాంజి
హడపంబు చామరల్ హంసకంబు
తరమైన చౌకట్లు తారహారంబులు
నంగుళీయాది రాజార్హ భూష

గీ. లెలమి నపరంజి హరివాణములును గిండ్లు
పెట్టెలకొలంది జాళెలు పట్టుమీఱి
... ... ఘనత
కనుగుణంబుగ దయచేసి యపుడు మఱియు. (1–33)

క. కేళాకూళుల సజ్జల
కేళీవనములను మించు గృహరాజంబున్
శ్రీలెసఁగ నొసగి లోకులు
మేలని కొనియాడ కరుణ మీఱఁగనంతన్. (1–34)

గీ. విందునకుఁ దొమ గఱితలు వేడ్కవచ్చి
వరుస సొమ్ములు తమయింటి వారికొసఁగి
యాత్మజాలకెల్ల చతురంత యానములను
మహితభూషణములు బహుమతులు సేయ " (1–35)

పై పద్యములవలన కాళకవి నెంతగ గౌరవించినది మనకు తెలియ వచ్చును. కాళకవిని సామాన్యకవిగా నెంచక, రాజకవిగా నెంచి యాతనికి వివిధరాజ చిహ్నములనొసఁగి విజయరాఘవుఁడు సమ్మానించెనని యాశ్వాసాంతగద్యవలన నెఱుకపడుచున్నది. "ఇతి శ్రీమత్కాళహస్తీ

శ్వర కరుణాకటాక్ష లబ్ధసిద్ధ సారస్వతనయ చెంగల్వ వేంకటార్యతనయ, విజయరాఘవభూపప్రసాదాసాదిత వివిధరాజచిహ్నా చిహ్నితభాగధేయ కాళయనామధేయ ప్రణీతంబైన రాజగోపాలవిలాసంబను మహాప్రబంధంబునందు బ్రథమాశ్వాసము."

కాళయ ప్రతిభావంతుఁడైనకవి. బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లుగా, నీతనికి విద్వత్కవిరాజగు విజయరాఘవనాయకుని స్నేహబాంధవము సమకూడినది. ఈ రాజగోపాలవిలాస మొకటితప్పఁ దక్కిన యీతని కృతులేవియుఁ గానరాలేదు. అయినను కాళయ కవితాచాతుర్యమును బ్రకటించుటకు నీ ప్రబంధ మొక్కటియే చాలును. ఈ విషయమునుగూర్చి విస్తరించుటకుముందు కృతిపతియగు విజయరాఘవనాయకునిగూర్చి మనము తెలిసికొనఁదగును.

రాజగోపాలవిలాసమునఁ బ్రథమాశ్వాసమునఁ గృత్యవతరణికలో రమారమి యేఁబది పద్యములలో విజయరాఘవనాయకుని యుదంతమంతయు వివరింపఁబడినది. అతని పూర్వులసంతతి సంగ్రహముగను, కృతిభర్తసంగతి సవిస్తరముగను నందు వర్ణితమైనది. ఈ భాగమునే 'విజయరాఘవ వంశావళి' యని వేఱుచేసి వ్రాసినట్లు మున్ను తెలిపియుంటిని.

ఇది దక్షిణద్వారకాస్థల మాహాత్మ్యమును దెలుపు నైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. దక్షిణద్వారక యనఁగా తంజావూరి జిల్లాలోని మన్నారుగుడి. అచటనున్న స్వామి రాజగోపాలుఁడు. ఈ స్థల మాహాత్మ్యమునకు మూల మగ్నికల్పమని తెలుపఁబడియున్నది. సూతుఁడు శౌనకుని నడుగగా శౌనకుఁ డాతనికి "చంపక వనాంతరమున గోప్రళయమాని తపస్సుచేసి హరిని వేఁడఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై యాతని కోర్కెననుసరించి పదాఱువేల గోపికలతో, నష్టమహిషులతో నచ్చటనే నిలిచెను" అని చెప్పుట కథాబీజము.

ప్రబంధమునందలి కథ

చంపక వనమున శ్రీకృష్ణుఁడు వనవిహారము సలుపుచు, అష్టవిధ శృంగారనాయికలవలెఁ జెలఁగుచున్న తన యష్టమహిషుల స్వభావములు తెలియఁగోరి వారివారి నాయాజాడలనుండ నియమించెను. తొలుత రుక్మిణిజాడకరిగి యామెకుఁ గనఁబడక పొంచియుండి, యామె యనుతాప మెఱింగి యెదుటఁ బ్రత్యక్షమై యానందాబ్ధినిఁనోలలాడించెను. ఆ వెనుక భద్రయొద్దకు నొక దూతినంపి సంకేతస్థలముచెప్పి తానచ్చటి కేగెను. కాని భద్ర యలిగి కృష్ణునినొకింతతడవు విరహవేదనకుఁ బాలుపఱచెను. అంత లక్షణ తన స్థలములో నొక చంద్రకాంతశిలపై కృష్ణునికొఱకు నిరీక్షించుచుఁ దన సౌధమునంతయు నలంకరింపఁజేసెను. ఆతఁడు రాకపోవుట చూచి యొక దూతినంపి రప్పించెను.

శ్రీకృష్ణుఁ డామెను సమ్మదాంతరంగిగ నొనర్చి తక్కిన కాంతలం దలంచుకొని వారి సమాగమము కాంక్షించుచుండెను. జాంబవతి తన దూతికతో విరహవేదన నివేదింప నామెవలన శ్రీకృష్ణుఁ డెఱింగి పొదల చాటున నామె యనురాగమ్ముగ్రహించి, యామెను మోదమునఁ దేల్చి, మిత్రవింద సౌధమున కేగి, యామెను ముదితురాలుగ నొనర్చి విరహ గ్లానిచేఁ గుందుచున్న సుదంతను సంతసపఱచెను. అపైఁ దనకొఱకు వ్యథ చెందు కాళింది నానందమునఁ దేలించి, సత్యభామను సకల సౌఖ్యముల సంభావించెను.

ఆపైని దక్షిణద్వారకానగరమును గవివర్ణించి చంపకవనమునకు దక్షిణద్వారకాసంజ్ఞ గలుగుట వివరించియున్నాఁడు.

చంపకవనమునఁ దపస్సుచేసెడు ఋషులలో వహ్నిముఖుఁడను సంయమిశ్రేష్ఠుఁడు గలఁడు. అతనికి గోప్రళయుఁడు, గోభిలుఁడు నను నిరువురు తనయులుఁగలిగిరి. వారిరువురిలో గోప్రళయుఁడు స్నాన సంధ్యాజపహోమకృత్యంబులు నిర్వహించుచు, నతిథ్యభ్యాగతులను పూజించుచు, నిరంతరభగవద్భక్తి సంప్లావితుండై శ్రీహరిఁగూర్చి తపస్సు

చేయ నారంభించెను. అతఁడు శీతవాతోష్ణక్షితుల లెక్కింపక నుగ్రరీతి తపస్సు చేయుటతోడనే శ్రీ మహావిష్ణు వాతని తపశ్చర్యకు మెచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను. గోప్రళయుఁ డాతనిఁ బలువిధములఁ బ్రణుతించెను. మహావిష్ణువు మిక్కిలి సంతసించి వరముఁ గోరుకొమ్మనెను. రుక్మిణి మొదలగు పట్టమహిషులతోడను పదారువేల గోపికా సమూహము తోడను విష్ణువు శ్రీకృష్ణావతారమున ద్వారకలో నున్నట్లుగా చంపక వనమునందు నివసింప గోప్రళయుఁడు కోరెను. అంత మహావిష్ణు వట్లే చంపకవనమునకు దక్షిణద్వారకా సంజ్ఞనిచ్చి యచ్చట కృష్ణావ తార రూపమున వసించెను. గోప్రళయుఁ డా క్షేత్రంబునఁ దొలుతఁ గృష్ణుని వరమువలనఁ గృష్ణతీర్థమును, నందుండి హరిద్రానదినిఁ గలుగఁ జేసెను. విష్ణు పుష్కరిణిని నిర్మించెను. అచ్చటనే బృందావన రూపమున వనమును బ్రతిష్ఠించెను. గోభిలుఁడుకూడ గోప్రళయున కీ క్షేత్రనిర్మాణ మునఁ దోడుపడెను. కొంతకాలమునకు గోప్రళయుఁడు వైకుంఠవాసి యయ్యెను.

ఇచ్చట బ్రహ్మ తొలుతఁ దపస్సుచేసెను. మహాలక్ష్మి విష్ణువును గూర్చి తపస్సుచేసెను. శ్రీ మహావిష్ణువు వారివారి కోర్కెల నెఱవేర్చెను.

ఆపైని హరిద్రానదీ ప్రభావము వర్ణితము. ఏ పాపమునకైన నిష్కృతి గలదు గాని కృతఘ్నతకు నిష్కృతిలేదు. అట్టి కృతఘ్నతా దోషమును దొలగించిన హరిద్రానదీ ప్రభావమున కొక కథ యనుసం ధింపఁబడినది. గోదావరీనది యుత్తరమున సింధుసౌవీర మధ్యప్రదేశ మున సౌరాష్ట్ర దేశముగలదు. దానిని రాజశేఖరుఁడను రాజు పాలించు చుండెను. అతఁ డొకనాఁడు వేటకు బయలుదేఱి సాధన సామగ్రిచే నాటవికులతోఁ జాలతడవు వేటలాడి యనేక మృగములను జంపెను. అంత నొక వరాహము చెంచులకు వశముగాకుండఁ దన యెదుటనుండి పోవుచుండఁగా దానిని బట్టుకొనుటకై వెంటఁ దఱిమెను. కాని రాళ్ళు రప్పలు, గట్టులు పుట్టలు దాఁటినను జిక్కలేదు. అతఁడును మిగుల డస్సి, దాహము మిక్కుటముకాఁగా నక్కడ నొక యాశ్రమము గన్పడ

వందు ప్రవేశించెను. అచ్చట యజ్ఞశీలుఁడను ముని యాతని సేదదీర్చి యాదరించి, యన్నపానాదుల సంతుష్టుం గావించి పురమున కనిచెను. ఆ వెనుక నీ రాజునకుఁ గృతజ్ఞతాస్వభావ మెంతవఱకు నున్నదో పరీక్షింపఁ జుటకై మునిరూపమున నే దొంగవానివలెఁ, జీకటి పడఁగానే రాజుగారి ధనాగారములోని విలువగలవానిని గ్రహించి, పట్టుకొనిపోవుచుండెను. అంతఁ దలవర్లాతనిఁ బట్టుకొని కట్లుకట్టి రాజుగారి ముందఱ నిలువఁబెట్టిరి. అంత రాజు మునినిజూచి తన కుపకృతి చేసినవాఁడని గ్రహించియు సొమ్ముతీసికొని యాతని దుర్భాషలాడి యవమానపఱచి, యూరు వెడలఁద్రోయించెను. అంత కృతఘ్నతా దోషముచే, రాజు మతిభ్రాంతి కలిగి పిచ్చివాఁడై యడవులఁ దిరుగుచుండెను. తన యాశ్రమము ముందు రాఁగానే యజ్ఞశీలుఁ డతని పాపము పరిహరించెదనని యాతనిఁ జేరఁబిలిచి యిది వచ్చుటకు నాతని రాజ్యమదాంధతయుఁ గృతఘ్నతయుఁ గారణమని తెలుపును. మఱియును బ్రాహ్మణాశీర్వాదమువలన సర్వశుభములును సమకూరవలయుననియు నచ్చట హరిద్రానదిలోఁ గ్రుంకినఁ బాప నివృత్తియై పూర్వరూపము వచ్చుననిచెప్పెను. అట్లు చెప్పిన తోడనే హరిద్రానదిలో మునుఁగఁగానే తన పూర్వతేజస్సు రూపమును ధరించి విష్ణుభక్తుఁడై యచటి రాజగోపాలస్వామికి నంతయుఁ గైంకర్యము చేసి కృతార్థుఁడయ్యెను.

రాజగోపాలవిలాసము శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషులను నష్టవిధ శృంగార నాయికలనుగా నిరూపించి కవి యాలంకారిక శాస్త్రానుగుణముగ శృంగార రసపోషణము గ్రంథమున నిట్లనుసంధించినాఁడు.

1.	రుక్మిణి	– కలహాంతరిత	ప్రథమాశ్వాసము
2.	భద్ర	– అభిసారిక	ద్వితీయా ,,
3.	లక్షణ	– వాసకసజ్జిక	
4.	జాంబవతి	– విప్రలబ్ధ	తృతీయా ,,
5.	మిత్రవింద	– ఖండిత	
6.	సుదంత	– విరహోత్కంఠిత	
7.	కాళింది	– ప్రోషితభర్తృక	చతుర్థా ,,
8.	సత్యభామ	– స్వాధీనపతిక	

ప్రథమాశ్వాసమున మొదట నవతారికయుఁ, బంచమాశ్వాసము చివర క్షేత్ర మహాత్మ్యమును సంఘటించి గ్రంథముఁ బూర్తిచేసినాఁడు. గ్రంథమందంతటను శ్రీ రాజగోపాలనామమున వెలసిన శ్రీకృష్ణుని విలాస ములే గావున నీ ప్రబంధమునకు "రాజగోపాలవిలాసము" అను పేరు సార్థకమగుచున్నది. "విజయరాఘవవిలాస" భవనమును రాజగోపాల విలాస మలంకరించుట విశేష సంఘటనమేగదా!

ఇందైదాశ్వాసములలో 454 పద్యములు గలవు. ఇది ప్రబంధ మని యనిపించుటకుఁ, జతుర్థాశ్వాసమున ద్వారకాపురవర్ణన, పంచమా శ్వాసమున వేట వర్ణన చేయఁబడినది.

కాళయకవి కవిత ధారాశుద్ధిగలిగి ప్రసన్నమై మృదుమధురమై వెలయుచున్నది. సంస్కృతసమాసము లుపయోగించిన నవి ప్రసాద గుణము గలిగి హాయిని గూర్చును. ఈతని సమాసరచన నన్నయ శ్రీనాథుల రచనఁ దలఁపించును.

మ. కలమంద్రోదిత రత్నకంకణ ఝణత్కారంబు తోరంబుగాఁ
దలిరుం దీఁగెల సంచలించు గతి హస్తన్యాసముల్ మీఱఁగా
లలనల్ "పాండ్య నృపాల మండల విభా శ్రీ!" యంచుఁ గైవారముల్
వలనొప్పన్ రచియించి రంత నుచిత వ్యాపార పారీణతన్. (1-20.)

చ. మలయతటీ పటీర తరుమాంసల సౌరభభార మందసం
చలన సమీర లోల జలజాత సుజాత పరాగరాగసం
కలిత మనోహరాస్తరణ కాంత నిశాకర కాంత వేదికా
తలమునఁనుండి యవ్వికచ తామరసాక్షిఁ దలంచి సొమ్మదిన్. (2-18.)

క. హరియించె వారి బడలిక
పరిసర కాసారతీర పరిచిత హంసీ
గరుదంచల హాటి చంచల
సరసిజదళ తాళవృంత జాతా నిలముల్. (2-40.)

నన్నయవలె మత్తేభ వృత్తము నడిపించుటయందుఁ గాళకవి గట్టివాఁడు.

మ. సుమనస్సాయక లోలచాప మదఖర్జూతర్జనల్ సేయునీ
బొమపొల్పంబు తదీయబాణముల సొంపుల్ గంపు వాల్జూపులన్
ప్రమదాంభోనిధిఁదేల్చు సౌఖ్యముల నాపాదించె నూహించఁగా
రమణీ! కోపము సేయునట్టి యుపకారం బెన్నఁగా శక్యమే? (3-50.)

అచ్చ తెనుఁగు పదములతోనిట్లు:

మ. తొగరారా తెగమేడ యోవరులజోతుల్ జేటనిద్దంపుతే
జిగురు స్వాన్నెల చల్వ చప్పరమునన్ జిన్నారి పూగుత్తులన్
సెగడం జేయఁగ బాటనుండి వలి తేనెల్ చిందు చందంబునన్
చిగురుం బోఁడి మురారిఁజేరి పలికెన్ జిత్తంబు రానత్తతిన్. (2-6.)

మ. కలలోనైనను నీదు మాటలకు నొఁగాదంచు మాటాడుటల్
గలవో? వాడలవాడలం దిరిగి రాఁగా నీకు మెండొడ్డుటల్
గలవో? చూచినవారలందఱు నగంగా నిన్ను విన్నాణముల్
గలవో? మానవతీవిలాస మకరాంకా! యింక నేమందురా? (1-99.)

ఇందు శృంగారరసము అమరుకకావ్యము నందువలె భావప్రధానమేగాని, యాంధ్రకావ్యసాధారణమగువర్ణన ప్రధానముగాదు. వస్తువర్ణన గావింపక, భావస్ఫోరకముగ సంభాషణ మూలముననే శృంగార రసావిష్కరణము గావించిన కాళకవి ప్రతిభ యసమానమైనది.

రాజగోపాల విలాసమునకుఁ గొంచెము ముందుగఁ బుట్టిన విజయ విలాసముతో సరిచూచిన నీ విషయము స్పష్టము – విజయ విలాసమున శ్లేషలమూలమున, వర్ణనలమూలమున వేంకటకవి రససిద్ధిఁ గావించినాఁడు. జాంబవతీ లక్షణానాయికల ఘట్టములోని సంభాషణలు చూచినఁ గాళకవి కేవల శ్లేషవర్ణనల పొంతఁబోక యెంత భావప్రధానముగ రచించినదియుఁ దెలియఁగలదు.

ఈ గ్రంథము విజయరాఘవనాయకుఁడు సింహాసనమెక్కిన తొలి సంవత్సరముననే యనఁగా క్రీ.శ. 1633లో రచియింపఁబడినది. కాఁబట్టియే యీ మహారాజు కాలమున విలసిల్లిన రంగాజమ్మ మొదలగు కవయిత్రుల వృత్తాంతముగాని, విజయరాఘవనాయకుని రచనలుగాని యిందుండుట కవకాశములేదు. విద్వత్కవియు, విష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడునగు విజయరాఘవ నాయకుని కాలమునాఁటి విస్తృతమగు వాఙ్మయమునకు దలమానిక మగు[1] నీకృతి నింకను మనము చక్కఁగాఁ జదువవలసియున్నది.

కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు

ఈతఁడు "[2]విజయరాఘవ కల్యాణము" అను నాటకమునకుఁ గర్త. రాజగురువగు శతక్రతు చతుర్వేది శ్రీనివాస తాతాచార్యుల శిష్యుఁడు. రామానుజాచార్యతనయుఁడు. విజయరాఘవనాయకునిచేత సగ్రహార తారహారాదిబిరుదవాద్య పారితోషికములందిన మనీషి. 'కందళద్రస గర్భసందర్భంబులు హావణించునట్లు' రచితమైన యీ నాటకమునుండి యుదాహృతమైన యీ క్రింది భాగమువలన పై యంశములు దెలియు చున్నవి.

"శ్రీమద్రామాయణోపదేశ సంతుష్టాంతరంగ భగవత్కృపాపాంగ వీక్షణాను రక్షణప్రాప్త సూరాగ్రహార తారహారరచిత రత్నకంకణ కేదారతాను రూపమా క్తిక కలాపహృద్యతర బిరుదవాద్యనానా వాహనాది సమ్మాన మాననీయ శాశ్వతైశ్వర్యధుర్యుండును, బహువారరచిత యాగ భాగసంతర్పితాఖిల దేవాతావర్యుండును, సంగీతసాహిత్య విద్యా ధురీణవరేణ్యుండును, రామానుజాచార్య తనయాగ్రగణ్యుండును, భారత భాగవతాది శిక్షావైచక్షణ్య విజిత విబుధాచార్యుండును గురురాజ

1. ఈకృతి తంజావూరి సరస్వతీమహాలు వారిచే ప్రకటితమైనది. గ్రంథ సంపాదకుఁడు నిడుదవోలు వేంకటరావు ఎమ్. ఏ.

2. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథ సంఖ్య. 701.

శతక్రతు శ్రీనివాసదేశిక ప్రతిష్ఠాపితోధ్యాయ వైభవధుర్యుండును, సకల సద్గుణ సాంద్రుండునగు కోనేటి దీక్షితచంద్రుండు"; విజయరాఘవనాయకుఁడు "శ్రీరామాభిరామంబగు శ్రీరామసౌధంబు[1]న కలువరాచెలువంబు గల చలువరాజగతిపై నూత్నరత్న సింహాసనసుఖాసీనుండై" యున్న యపుడు,

చ. చతురవచో విశేషములు శాశ్వతవైభవ శోభనంబులున్
వితరణ గౌరవంబులు నవీనయశంబులు దారతేజముల్
క్షితి కవిరాజకోటికినిఁ జేరుచునుండ దృఢవ్రతంబుగాఁ
బ్రతిదినమున్ గృతుల్ విజయరాఘవభూపతినుతింపఁగాన్.

అని కృతిపతిని వినుతించి గ్రంథమును రచించెను.

విజయరాఘవ కళ్యాణ మొక పెద్ద నాటకము నాటకప్రారంభమున రాజగోపాలస్తుతి, చెంగమలవల్లిస్తుతి గలవు. ఆపై చోళదేశ వర్ణనము, తంజావూరి వర్ణనము, విజయరాఘవనాయకుని కొలువు, చెంచులు వచ్చి రాజును వేటకు రమ్మని కోరుట, రాజు వేఁట కేగుట- మొదలగునవి వర్ణితములు. చెంచువారి జీవిత మిందు చక్కఁగా స్వాభావికముగా వర్ణితమైనది. విశేషమేమనగా నిందు కొన్ని యాటవికుల పాటలును పదములును నచ్చటచ్చట చొప్పింపఁబడియున్నవి. కాటమరాజుమీఁది పదము, కంబమురాయనిమీఁది పదము, కూనలమ్మ పాటలు, ధర్మరాజుమీఁది పాటలు - ఇందు కన్పట్టును. రాజు వేఁటకు నేఁగునప్పు డంగనలాతనిఁ జూచి మరులుకొందురు. వారిలో కళానిధియనురాజుగారి కుమార్తెయగు మదనమంజరి యనునామె విజయరాఘవుని చూచి మోహించి యాతని పెండ్లియాడఁ దలఁచెను. విజయరాఘవుఁడును నామెపై విరాళిగొని, యామె యెట్లు తనకు లభించునాయని చింతించుచు తన రాజధానికి మరలెను.

---

1 తంజావూరికోటలో శ్రీరామసౌధము వెనుక ప్రాంగణమున నీ చలువరాజగతి నేఁటికిని గలదు. జగతి యనగా వేదిక. ఇది రఘునాథాభ్యుదయమునను పేర్కొనఁబడినది. దీని దగ్గఱనే మహారాష్ట్రరాజగు శరభోజి శిలావిగ్రహము కలదు.

విజయరాఘవనాయకుడు కొంత తడవు విద్వద్గోష్ఠి నెఱపెను. రాజసభలో సంస్కృతము ప్రాకృతము తెలుఁగు తమిళము నెఱిఁగిన విద్వాంసులుండిరి. శాస్త్రపండితులు వాగ్వాదముల నెఱపిరి. ఆయా భాషలలో పాండిత్యము, కవిత్వము ప్రదర్శించినవారిని రాజు సన్మానించెను. ఆవెనుక మదనమంజరి చెలి రాజువద్దకువచ్చి మదనమంజరి రూపరేఖా విలాసములు వర్ణించి యామెకు రాజుగారిపైఁగల యనురాగమును దెల్పెను. రాజును మదనమంజరిని వివాహమాడెదనని చెలితో మాట యిచ్చి యామెను సాగనంపెను.

ఇంతలో మదనమంజరికడకు, చెంగమలవల్లి యొుకతవేషముతో వచ్చి, యామె యభిలాష మీడేఱునని సోదె చెప్పెను. విజయరాఘవ నాయకుని వృత్తాంతమును నాతని యాచార్యులగు శతక్రతు శ్రీనివాస తాతాచార్యులవారెఱింగి వారే మదనమంజరి వద్దకు స్వయముగావెళ్లి వివాహమును రహితపఱచిరి. అనంతరము ముత్తైదువుల సువ్వాల పాటలతో శోభనపు పదములతో మదనమంజరీ విజయరాఘవుల వివాహము వైభవోపేతముగ జరిపించిరి. విదుషీమణి యగు మదన మంజరి పదకేళి భర్తకు వినిపించెను.

ఇందు ఎఱుకతవర్ణనము, ఆమె సంభాషణము స్వాభావికముగ నున్నవి. విజయరాఘవుఁ డీకృతియందు శ్రీకృష్ణుని యపరావతారముగ వర్ణితుఁడైనాఁడు. ఈ గ్రంథమున సంకల్పములో నీ వివాహము సౌమ్య సంవత్సరమున జరిగినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఈ సౌమ్య క్రీ.శ. 1669తో సరిపోవుచున్నది గాన నీ కృతి యా సంవత్సరముననే రచితమైనదని చెప్పనొప్పను. ఈ కృతికిని రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాస నాటక మునకుఁ జాల పోలికలున్నవి. మన్నారుదాసవిలాస రచనకాలము క్రీ. శ. 1662 సంవత్సరము కాబట్టి యీ కృతి మన్నారుదాసవిలాస కృత్యనంతరమే రచితమైనదని చెప్పవచ్చును. కాబట్టి కోనేటి దీక్షితుఁడు

రంగాజమ్మ కృతి ననుసరించియే రచించెననుట నిర్వివాదము. ఈ విషయ మొకటియుఁగూడ రంగాజమ్మ కవితా నైపుణ్యమును ప్రత్యేక విశిష్టతయు నాకాలమున నామెకు సాహిత్యలోకమునగల గౌరవ స్థానమును దెలుపును.

పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు

ఈతఁడు "తంజాపురాన్నదానమహానాటకము" అను పేర నొక కృతిని రచియించి యున్నాఁడు. తంజాపూరి నాయకరాజు లన్నదానమునకుఁ జాల ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. "నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషిత పంచాశత్సహస్రభూసుర" అని రఘునాథనాయకుని వాల్మీకి చరిత్ర గద్యయందు గలదు. విజయరాఘవనాయకుఁడును నట్లే ప్రతిదినము నేఁబదివేలమంది బ్రాహ్మణులకు నన్నదానము చేసిన యన్నదాత. ఆకాలమున తంజాపూరు దక్షిణదేశమందలి "యన్నపూర్ణసత్రము", అనినచో నది సత్యోక్తియేగాని యత్యుక్తి కానేరదు. ఈ నాటకమునం దచ్చటచ్చట పాత్రల సంభాషణములలో నరవభాష ప్రయుక్తమైనది. దీనికి సత్రమరులు అని అని నామాంతరము. అముద్రిత గ్రంథభాగము నుండి యీ క్రిందిభాగ ముదాహరించుచున్నాను.

"ఈ సత్రముల కధికారి నెల్లూరి యెల్లమరాజు ఏమనుచున్నాఁడు: మన యేలినవారు బ్రాహ్మణ్యప్రభువులు, వీరవైష్ణవ సార్వభౌములు అట్లుగనుక బ్రాహ్మణులకు అన్నపానాలపట్ల కొదువవచ్చినా తాళరు. ఎంతమాత్రపువాడైనా తంజాపూర ఉపవాసము ఉండరాదు. అటుగనుక గడియలు పదెంౘ్రామెను రామానుజకూటము, మధ్యకూటము, పెద్ద సత్రము పరామర్శిస్తిరా ? పొడి అమరెనా ? వంట అవుచున్నదా ? తడి యాకులు అమరిస్తిరా ? ఉప్పు, ఊరగాయలు, ఊరుభిండి, పప్పుపచ్చళ్లు నేవుడు కూరలు, తడిచాలు, పిండి మిరియాలు, పుల్లకూరలు, పాయసం, భక్ష్యాయాలు మొదలైన పదార్థాలకల్లా కొళ్ళస్కారాలు అమరియుండా?"

ఇట్లు తంజాపురాన్నసత్రములు "వేంచేసియున్న సేతుకాశీస్థలాంతర నిరంతరితమతత్రయ ధరిత్రీసుపర్యులకు ఘృత గుడ పాయస సాపూప దధ్యన్న దుగ్ధవ్యంజనరతజీతం" బగుచుఁ దదీయారాధనంబున హర్షంబు నొందించెడివి.

ఈ కృతియందు నాయకరాజులకాలమున బ్రాహ్మణులకు గలుగు భోజన సదుపాయములు నిత్యాన్నదాన ప్రశస్తి చక్కఁగా వర్ణింపఁబడినవి. నెల్లూరినుండి తరలివచ్చిన వారిలో ముఖ్యుఁడు నెల్లూరి యెల్లమరాజు. ఇందులో విశేషముగా తెలుఁగువారి వంటకములే వర్ణితములగుటచేత నా సత్రములలో నాంధ్రబ్రాహ్మణ భోజనము విశేషముగా లభించుచుండెడి దని గ్రహింపనగును.

ఈ నాటకము హాస్యరసప్రధానమైనది. కావున నిందసభ్యములైన ఘట్టములు గలవు. వీనిని మనము నవీనవిమర్శకదృష్టితో పరిశీలించిన యవి యశ్లీలతోచును గాని మన ప్రాచీన సంప్రదాయదృష్టితో పరిశీలించిన నవి సరియైనవిగా గన్పట్టును. అది యీ క్రింది వివరణమునఁ గాననగును.

ఈ నాటకరచయితయే, తాను "హాస్యాద్భుతరసప్రధానంబుగా" దీనిని సంతరించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. పెట్టుట భోజన సమయములయందు, ముఖ్యముగా వివాహములు మొదలగు శుభకార్యములందు, అసభ్యసంభాషణము తప్పక జరిగియే తీరును. ఆ సమయమునం దెవరును తప్పుపట్టరు. మన ప్రాచీన సంప్రదాయదృష్టితో నిట్టి సందర్భములు పరిశీలించిన, నవి లోకవ్యవహారమున సభ్యములే. ఇట్టి సంప్రదాయమును పురస్కరించుకొనియే శ్రీనాథమహాకవి నైషధకావ్యమున దమయంతీ వివాహమున భోజన సమయమున—

సీ. సర్వతోముఖపిపాసకుఁ దప్పి పడిరేదు
కామవేదనము నిక్కముగ వలయు
నీముఖమ్మున మాట తెలియంగ సుఖమబ్బుఁ
గాంచు గావుత నిన్నుఁ గమలయోని
యనులోమమున దెస్స పని జిపికొంటిష్టు
భగవదారాధన ప్రాప్తి విధిని
విద్వజ్జనులు నిన్ను విభయించి వత్తురు
కలమధురములు నీగళరవములు.

అను పద్యమునందలి యసభ్యార్థములు చదువరులకు విదితములే. ప్రతి దినము పంచాశత్సహస్రభూసురులకు భోజనము పెట్టుట శుభకార్యమే గదా! కాబట్టి యట్టి సమయములలో హాస్యప్రసంగములు (మన దృష్టిలో నీనాటి కసభ్యములుగా దోచునవి) సర్వసాధారణములే యని నవీన విమర్శకులు గ్రహింతురుగాత! మఱియు నీ నాటకమున రాగ భోగాలవారు (వేశ్యలు) వచ్చుట, అచ్చట నొక బ్రాహ్మణుఁడు భార్యా సహితుఁడయ్యు వారిలో నొకతెను మోహించుట, సరసప్రసంగములు, మున్నగునవి ప్రాచీన సంప్రదాయ పరిపోషకములే. వెలకై యన్నము పెట్టు పూటకూటి యిండ్లకడనే వేశ్యవాటి యుండును. "అక్కలవాడ లోని వెలయాండ్రకు" అను క్రీడాభిరామవాక్య మిందులకు స్మారకము. తంజాపురమున వెలకు గాక, అన్నదానమే జరుగుచున్నది గాన, కవి యానాటి సంప్రదాయము ననుసరించి, రాగభోగాల వారిని రప్పించి య్యా సంప్రదాయము నిలిపినాడు. దీనివలన యాకాలము నాటి సామాన్య ప్రజానీకముయొక్క జీవిత విధానము చక్కగా నెఱుఁగుటకు మన కవకాశముకలిగినది. కేవల సంభాషణమూలమున నుత్పన్నమైన హాస్యరసమున సభ్యతాసభ్యతలను చర్చించుట సమంజసము కాదు. అందును భోజన సమయమున జరుగు సంభాషణలందు సభ్యతను గూర్చి ప్రసంగించుట యొక్కొక్కప్పుడు విమర్శకుల యనుభవజ్ఞాన రాహిత్య మును విశదముచేయును. తంజాపురాన్నదాన నాటకము ఇతివృత్తము ననుసరించి సరసముగను హృద్యముగను నున్నదని విజ్ఞులగు వాఙ్మ వారు గ్రహింతురు గాక!

కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి

ఈతఁడు విజయరాఘవ చంద్రికా విలాస మనునాటకమును రచించిన మహాకవి, విజయరాఘవ పట్టభద్రుని పట్టపుఁగవి. ఈతఁ డీ నాటకమును 'విజయరాఘవచంద్రుని చంద్రికావిహార శృంగారలీలావిలాసంబు కవిజిహ్వారంగ శృంగాటకంబులధాటి సల్పు భారతి ఘోటకంబుగా' శృంగారరస గర్భావిర్భావంబునకు గర్భోటకంబుగా హావణించి యున్నాఁడు.

ఈ నాటకమునుండి చోళదేశ వర్ణనమును, విజయరాఘవనాయకుని వర్ణనము నుదాహరించుచున్నాఁడను. దీనివలన నందలి కవితా శైలి యెఱుకపడును.

చోళదేశ తంజాపురవర్ణన - రగడ

కవులెంతురు చోళదేశము దివ్య - కావేరీవారి ప్రకాశము
నవరత్నములున్న కోశము సుర - నాయక రాజ్యసంకాశము
చెఱకు రాజనంపుఁబైరులు కాపు - నేమముగలిగినయూరులు
తిరముగాఁ బ్రవహించు నేఱులు చోళ - దేశంబున వెయ్యేఱులు
ఆ రాజ్యమునకు మంజీరము అల్ల - అమరావతి గన్నసారము
భూరమణీ మణిహారము తంజా - పురము సంపదలకొటారము
నవరత్నంబులపేటలు దివ్య - నారికేళంబుల తోఁటలు
నవరణ నేసిన కోటలు పీట - సరసులు నూఱాఱుకోటులు
వలరాయనివిమోఁది యేలలు చాల - వర్ణింప నేర్చిన బాలలు
విలసిల్లు నాటకశాలలు అందు - వింతవింతలు కృష్ణలీలలు
పరులనుగెల్చిన పౌజులు మెచ్చఁ - బాలింతురు దినరాజులు
సరిలేని విద్యాభోజులు పీట - సడినున్న రాజాధిరాజులు.

విజయరాఘవనాయకుని వర్ణన

ద్విపద. శ్రీరాజగోపాల - సేవచేఁ జాల
పేరుఁగాంచిన ఱేఁడు - బిరుదుమన్నీఁడు
లక్షణాన్వితుఁడు క - ళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యు - త్తమరాజమౌళి
రణముల జగజెట్టి - రఘునాథుపట్టి
గుణరత్నముల దీవి - గురుజనసేవి
బహుదానపరుఁడు భూ - పాలశేఖరుఁడు
సహజగుణస్ఫూర్తి - సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు - రాజుల రాజు
వితరణగుణశౌరి - విభవజంభారి
జగదుపకారి వై - ష్ణవమతోద్ధారి
తగవులవీడు చిం - తామణిజోడు
నీతికిమాంధాత - నియమసంధాత
జాతివార్తల మేటి - శౌర్యకిరీటి
సరసుండు నెఱజాణ - చక్కనివాఁడు
పరమవైష్ణవుల చే - పట్టు కుంచంబు
బాహువిక్రమశాలి - భరతకోవిదుఁడు
సాహిత్యభోజుండు - సంగీతవేది
కోరినవారికిఁ - గొంగుబంగారు
చేరువమేరు వా - శ్రిత వర్గమునకుఁ
పేదల పాలింటి - పెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు - వెలలేనిసొమ్ము
పలికిబొంకని రాజు - పరమవివేకి
నిలుకడగలవాఁడు - నిత్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృ - పాసముద్రుండు
చుట్టాలసురభి రా - జులమేలుబంతి
వరశరణాగత - వజ్రపంజరుఁడు
వరులపాలింటి పు - న్నమ చందమామ
ఏకవీరుఁడు జగ - దేకవదాన్యుఁ

డాకారమన్మథుం - డసమసాహసుఁడు
మానినీనూతన - మకరకేతనుఁడు
భానుసమానుండు - పరతత్త్వవేది
అనుమానమునఁదేలి - యావనమాలి
చనవరి యిల్లాలి - చనుఁబాలుగ్రోలి
పెరిగిన యన్న గో - భిల మానికన్న
పరతత్త్వరుచిఁగన్న - పాయంపుమిన్న
విజయరాఘవశౌరి - విద్యావిహారి
భుజబల కంసారి -పూర్ణసంసారి
అన్నిట నవధాని - యారాజధాని
మన్ననతోనేలు - మహి మేలుమేలు.[1]

కవయిత్రి - లీలావతి - ఈమెవ్రాసిన కమ్మవక్క-ణ యొకటి యీ గ్రంథమున లభ్యమైనది.

సీ. శ్రీరాజగోప కుమారులౌ విజయరా
ఘవ నాయనయ్యవారవధరింపఁ
గదరయ్యదేవర పదపద్మములకు మీ
పైటినాటకశాల పడుచునైన
లీలావతిని బదివేలు దండంబులు
పెట్టిచేయంగల విన్నపంబు
కలలోన ననుమీరు కలిసినదాదిగఁ
గనుఁగొని స్వారిగాఁ గదలిరాఁగ

గీ. అనపడిమూఁడి నగరిసామ్మైన దాన
మా చకోరికఁ బంపిత్రి మనవిఁ దెల్ప
గట్టిగా నన్నుమీరు చేపట్టుకున్న
నించువిల్కాఁడు మదినిర్వహింప నుండె.

---

1. విజయరాఘవచంద్రికా విలాసము అముద్రితము-M. 686 తంజావూరి పుస్తక భాండాగారము సంఖ్య 603.

ఇతి వృత్తము

విజయరాఘవనాయకుని విప్రనారాయణ చరిత్ర విమర్శ వ్రాయునపు డీనాటకమునుగూర్చి కొంత తెలిపితిని. ఇందలికథ చాలస్వల్పమైనది. ముందు నేనుదాహరించిన కమ్మవకృణ వ్రాసిన లీలావతిని విజయరాఘవనాయకుఁడు వివాహమాడుట యిందలి యితివృత్తము. కథ చిన్నదియేయైనను కవి దీని కొక నూతనత్వము నాపాదించుటకునాకు ఉషాపరిణయమునందు వలెనే స్వప్నవృత్తాంతమును ననుసంధించినాఁడు. ఉషాసుందరికివలె లీలావతికిఁగలలో నొకపురుషుఁడు కానుపించి 'పూర్వజన్మమున నీ వూర్వసివి, నే నర్జునుఁడను. ఆనాఁడు నేను నిన్ను నిరాకరించితిని. అప్పుడు దేవేంద్రుఁడు మఱు జన్మంబున మన యిద్దఱకు సమాగమము గలుగునని పల్కె'నని యంతర్థానమయ్యెను. అప్పటినుండియు లీలావతికి నా పురుషునిపై యపారమగు వలపుగలిగెను. అంత నామె విజయరాఘవనాయకుని చూచినంతనే తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించిన పురుషుఁడు విజయరాఘవనాయకుఁడే యని గుర్తించి మోహపరవశయయ్యెను. అంత నామె చెలికత్తె విజయరాఘవనాయకునియొద్ద కేఁగి లీలావతి వృత్తాంతము నామూలాగ్రముగాఁ దెల్పెను. విజయరాఘవుఁడును దివ్యదృష్టి నీ విషయము నెఱింగి యామెను చేపట్టుట కంగీకరించెను. ఇంతలో రంభ ఊర్వశి లీలావతిగా భూలోకమున నవతరించిన సంగతి నెఱింగి తానొక యెఱుకత వేషముతో వచ్చి లీలావతికి, విజయరాఘవునితో సమాగమము కలుగునని సోదెచెప్పి యామెను సంతోషపఱచెను. విజయరాఘవనాయకుఁడును నాతని మొహరుంగరమిచ్చి యొక చెలిచేత లీలావతికి పంపెను. లీలావతియు విజయరాఘవుని తనయింటి కాహ్వానింపఁగా నామె నాతఁడచట చేపట్టెను. గ్రంథాంతమున విజయరాఘవనాయకున కాశీర్వచనము గలదు.

పసుపులేటి రంగాజమ్మ

విజయరాఘవనాయకుని యాస్థానమునకు విద్యుత్కళికయగు రంగాజమ్మకు రంగా జీయని నామాంతరము. ఈమె యింటిపేరు పసుపులేటి వారు. తండ్రి వెంకటాద్రి, తల్లి మంగమ్మ. ఈమె రచించిన కృతులు,

1. మన్నారుదాసవిలాసము - ప్రబంధము.

2. మన్నారుదాసవిలాసము - నాటకము.

3. ఉషాపరిణయము - ప్రబంధము.

4. రామాయణ, భారత, భాగవత సంగ్రహములు - పద్యకృతులు.

ఇవియేగాక సంగీతమున నీమె 'లలితఫణితిని మృదురసాస్పదములగు' పెక్కు పదములు రచియించినట్లు తన యుషాపరిణయావతారికయం దిట్లు చెప్పినది. 'ఇంపుమీఱ నేనును శృంగారరసంబులఁ జెన్నుమీఱు మన్నారుదాసవిలాసంబు వినుపించుచున్న సమయంబున,

సీ. వెంకటేంద్రుని పుత్రి! వినుత సద్గుణధాత్రి!
ఘనియశోరాజి! రంగాజి! వినుము
మాధుర్యమున మించు మన్నారుదాస వి
లాస ప్రబంధంబు లలితఫణితిఁ
గావించి మిగులశృంగారంబు గనుపట్టఁ
బదములు మృదు రసాస్పదములగుచు
రాణింప రచియించి, రామాయణంబును
భాగవతంబును, భారతంబు

గీ. సంగ్రహంబుగ రచియించి సరసరీతి
మమ్ము మెప్పించితివి చాల నెమ్మిఁదనరఁ
బరగ హరివంశమున నుషాపరిణయకథ
తెనుఁగుఁ గావింపుమిఁక నీవు తేటగాఁగ.'

పై కృతులలో ఉషాపరిణయమును మన్నారుదాసవిలాస నాటకమును ముద్రితములు. ఈమెచే రచితములగు పదములుకూడ మనకు లక్ష్యములు

కాలేదు. కాని యీమె తన కృతులలో వాని నచ్చటచ్చట కూర్చు కొనియుండుటచే నుదాహరణమునకు మాత్రమే మనకు దొరికినవి.

రంగాజమ్మ కృతులనుగూర్చి యెఱుంగుటకు ముందు నామె విద్యావైదుష్య మెఱుఁగఁదగినది. దాని నాయా గ్రంథముల కడపటఁ గూర్చిన గద్యలే తెలుపఁగలవు. దానినిట నుదాహరించెదను.

'ఇది శ్రీమద్రాజగోపాలకరుణాకటాక్షవీక్షణానుక్షణ ప్రవర్ధమాన సారస్వతధురీణయు, విచిత్రతరపత్రికాశతలిఖిత వాచికార్థావగాహనప్రవీణయు, తత్ప్రతిపత్రికాశత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తియు, శృంగారరస తరంగిత పదకవిత్వమహనీయ మతిస్ఫూర్తియు, అతులితాష్టభాషాకవితా సర్వంకషమనీషా విశేషవిశారదయు, రాజనీతివిద్యావిశారదయు, విజయ రాఘవ మహీపాలవిరచిత కనకాభిషేకయు, విద్వత్కవిజన స్తవనీయ వివేకయు, మన్నారుదాసవిలాసనామ మహాప్రబంధనకృతలక్షణయు, మహనీయరామాయణ భారతభాగవత కథాసంగ్రహవిచక్షణయు, పసుపులేటి వేంకటాద్రి బహుజన్మతపఃఫలంబును, మంగమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబును, రంగద్గుణకదంబయునగు రంగాజమ్మ వచనరచనాచమత్కృతిం జెన్నుమీఱు ఉషాపరిణయ ప్రబంధమునందు తృతీయాశ్వాసము '.

పై గద్యవలన నీమె రాజగోపాలదేవుని దయవలన కవయిత్రి యయ్యెననియు, వాచకత్వమున నేగాక, చిత్రవిచిత్ర శతలేఖినీ విద్యయందుఁ బ్రవీణురాలనియు, నెనిమిదిభాషలలోఁ గవనమల్లఁగల నేర్పరి యనియు, బదకవిత్వమునఁ బ్రౌఢిమగన్నదనియు, రాజనీతినెఱిఁగిన రమణియనియు, సరసశృంగార పదకవితయందు జాణయనియు, విజయ రాఘవమహీపాలునిచేఁ గనకాభిషేక మహాగౌరవమునుబొందిన విద్వత్కవయిత్రి యనియు తెలియుచున్నది. (కనకాభిషేకముచేయు విధానముగూర్చి చూడుఁడు : గౌరవముచేయు వ్యక్తిపై బిందెలతో బంగారు నాణెములు స్నానముచేయునట్లు వెలువరింపవలెను. క్రిందపడిన యీ నాణెములన్నింటిని తక్కినవారందఱకును పంచిపెట్టవలెను. ఇందు కవికి గౌరవమేగాని కనకము లభింపదు.[1]

1. చూడుఁడు శృంగారశ్రీనాథము - కనకాభిషేకము పుట 189.

కనకాభిషేక గౌరవముఁబొందుట యనునది సామాన్య విషయము గాదు. లోకోత్తర ప్రతిభాశాలియగు మహాకవికిగాని, విద్వల్లోకమకుటాయమానుఁడగు మహావిద్వాంసునికిఁగాని చేయఁదగిన మహాగౌరవములలో కనకాభిషేకమే ప్రధానమైనది. విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు దేవరాయనిచే శ్రీనాథ మహాకవి యీ సత్కారమును గాంచినవాఁడు. వ్యాఖ్యాతృచక్రవర్తి మల్లినాథసూరి సర్వజ్ఞసింగ మహీపాలునిచే నీ సత్కారమును బొందినవాఁడు. కాని యింతవఱకు రంగాజమ్మ తప్ప స్త్రీ లెవ్వరును నిట్టి గౌరవమును బొందినట్లు మనకుఁ దెలియుటలేదు.

కవయిత్రియగు రంగాజమ్మ యిట్టిగౌరవమును బడయుట యాంధ్రలోకమును, నందును ముఖ్యముగా నాంధ్రమహిళామండలియు గర్వింపఁదగిన విషయము. అంతియకాదు, ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున నిది సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగినది.

గద్యలో 'అతులితాష్టభాషాకవితా సర్వంకషమనీషా విశేష విశారద' అనునది నీమెయెడల సార్థకమే. అష్టభాషలనఁగా 1. సంస్కృతము. 2 ప్రాకృతము. 3. శౌరసేని. 4. మాగధి. 5. పైశాచి. 6. చూళిక. 7. అపభ్రంశము. 8. తెలుఁగు అనునవి. ఈ భాషలయందీమె కవితావైదుష్యము తెలుపుటకు మన్నారుదాసవిలాస నాటకము నుండి యీ క్రిందివాని నుదాహరించుచున్నాఁడను.

సంస్కృతము. ఔదార్యమంగనృపభంగవిధాన ధుర్యమ్
శౌర్యంచ ధైర్యమపి శౌర్యపలాలనీయమ్
రూపంచ పంచశరవీరవిలోభనీయమ్
యస్యాస్త్యహో విజయరాఘవ సార్వభౌమ.

ప్రాకృతము. భద్దదేయు పుణేతుహ చంపయరత్నప్పయేన సంచాళో
హరిద్దణం యితకుజ్జ్వల మందిర విహాయీమరాయగోపాళో.

శౌరసేని. విదదయసో వత్తదిసో జయయివిహుద్దణ్పదోదయేసో
కణ్ణపదబత్తిసీళో మణ్ణరుదాసో మహీపాళో.

మాగధి. పుశుప శరాసన శరిసే రూవేణ హరియ్య మహిమాయే
దాణేహంరాహేయే వియయి రహునాహశామి సంతాణే.

పైశాచి. సౌవజ్యోగునవంతో బమ్మనహచ్చాను పూళిన్దమహానానో
అయ్యావెన్ను సమానో శోకవిశోకస్స పున్నెనిమచందో.

చూళిక. ఖమళవిలోచనమధనే యాచకఝన ధాన్యపాదపోయేసో
భాహోధళభళపద్దా ఆరవికారయ వియయరాఘువో విషయ.

అపభ్రంశము పుణు కావిగోడి తుంహో డక్ఖాణ మణేన్నరూపు అసమాణు
దూయి యనిబ్భరవిరహ పుహోవు మణ్ణరుదాసు భూపాలు.

తెలుఁగున నామె గ్రంథకర్తగాపున నుదాహరణమీయలేదు. సంస్కృత పదకవిత్వమునం దీమె చతురయనుట నీమె రచించిన చూర్ణిక రూపకతాళ వర్ణములు మొదలగునవి తెలుపును. ఈమెకు సంస్కృత వ్యాకరణమున మంచిప్రవేశము గలదనుటకు, మన్నారుదాసవిలాసమున నొకచో నీమెవ్రాసిన వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రసంగమే యుదాహరణము. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నుదాహరింపలేదు.

మన్నారుదాసవిలాసనాటకమున నీమె ప్రతిభ లోకజ్ఞత హాస్యరస సంవిధానము, సంగీతజ్ఞానము నిండారవెల్లి విరియుచున్నది. ఈ నాటకము నందుఁ బాత్రోచితభాష వాడఁబడుటచే నిది మఱియు రసవత్తరమై హాస్యమననిదియేయని నిరూపించుచున్నది. ఇందులకుఁ గొన్ని యుదా హరణములు :

ముహూర్తము నిర్ణయించుటకు రాజాగారి యాస్థానముననున్న గణితజ్ఞులు చర్చలు, ఒకరిపైనొకరి వాక్యములు సంభాషణ :

భైరవజ్యోస్యులు : మంచనభట్లుగారు పంచాంగం విప్పుడా ?

మంచనభట్లు ; భైరవజ్యోస్యులు, నేరనిమాటలె అడుదువు. చక్రంగా అశ్విని భరణి కృత్తికలు గురుతెరుగవు నీకు పంచాంగం విప్పేదిన్నా నీ భవిష్టికి.

భై : మంచనభట్లుగారికి మూలానక్షత్రమే మాటాడకమునుపే మూలంరేగుతూ ఉన్నది.

మం : ఓరి భైరజ్యోస్సిగా! తిథివారనక్షత్రాల్లలో నొకటి గురుతెరు, గవుగదా! పంచాంగమనంగా నేందిరా ?!

జ్యో : మంచనకు ముక్కుమీదనే వుండును కోపం. అమావాస్యనాడు గ్రహణమనిన్నీ ఆగ్నేయస్పర్శ అనిన్నీ దబ్బరలే వ్రాస్తివే! మేము గ్రహస్ఫుటంచేసి గ్రహము లేదంటిమే.

మం : నీవు పోచన సోమయాజులవారింట మొగవాండు పుట్టునని ప్రశ్న జెప్పి యేకాక్షరప్రయోగం చేయించుకవస్తివే!

జ్యో : నీవు బుచ్చావధాని కొడుకు బుచ్చిగాండు పదహారోయేంట పల్లకి యెక్కునని జాతకంవ్రాస్తివే - ఇదిగో బిచ్చంయెత్తుక తిరుగుచున్నాండే!

మం : నే ఫలభాగం వ్రాసినవారు పదివేలమంది పల్లకిపదస్థులు నీకేంతెలుసు పోరా.

మధ్యస్థులు : వోయి, చాలించరోయి, మీ జగడాలు, వగరివారు ముహూర్తం నిర్ణయించమంటే ఏపాగాథా లాడుచున్నారు.

పురోహితుల మాటలు.

కొండుభట్లమాట : అవునోయి యల్లుసోమయాజులు, నూరుతరాలనుంచి యీ యింటికి తగునైన పురోహితుండ నేనుండగా నీ వెవ్వండి కొడకవు నా స్వాతంత్ర్యం కొంగుముడిరూక తీసుకపోయేటట్టుగా?

యల్లుసోమయాజులు : ఏమోయి కొండుభట్లా! మాతాతకు చవ్వపనాయనివారు పాకన సంభావన కట్టడచేసివుండగా నీ వెవ్వండవోయి అపహరించుక పోయేటట్టు. మా అన్న కొడకవా!

ముత్తైదువుల మాటలు.

యల్లమ్మ : అవునషే తిమ్మక్క! నాకువక్కబద్దా వకటి కొదవా? చాలుచాలు; నిన్న మావారు సుక్కురారం సంతలో పిండి కూరకంచున్నూ గానుగపిండి దెచ్చేరు. నోరు మెదలించవలె వంచున్నానూ.

తిమ్మక్క : పొరుగింటి తిమ్మావధానిపెండ్లాం వీరమ్మ పాటలు పాడుతూన్నది, అందుకొని నీవున్నూ పాడరాదషవో.

యల్లమ్మ : ఇడెందో నీవు నాగపసానిలా పెత్తనంచేసును వుండేదానవున్నూ కడమ వారు పాటలుపాడేవారున్నా,

తిమ్మక్క : వోశమ్మా-మా యింటిఅయన రొండుకో యీవేల రమ్మంచున్నారు. పక్కడంతా మొగవాళ్ళున్నారు. నీవు ధవళంయెత్తు నేనుంగూడాపాడేగాని

ఇట్లే లగ్ననిర్ణయసందర్భమున నీమె జ్యోతిషపరిజ్ఞానమును, విద్వద్గోష్ఠియం దీమె విద్యావిశేషములును నీ నాటకము మూలమున వ్యక్తము లగుచున్నవి.

ఇందలి కథ విజయరాఘవనాయఁడు కాంతిమతియను నొక కన్యను వివాహమునాడు నట్టి వృత్తాంతము. ఒకనాఁడు రాజగోపాలస్వామి యుత్సవము చూడవచ్చిన యువతులలోఁ గాంతిమతి యనునామె విజయరాఘవునిజూచి, మోహించి, విరహావ్యథతోవేగి, విలాసవతి యను నొకదూతిని రాజునొద్దకుఁ బంపెను. రాజును విలాసవతిచెప్పిన విషయము గ్రహించి తాను గాంతిమతిని వివాహము చేసికొందునని తెలియఁజేసెను. ఇంతలో నొక మొఱుకతవచ్చి ముందుగానే రాజు పెండ్లి కంగీకరించునని చెప్పెను. విలాసవతి వచ్చి యీ శుభవృత్తాంతము చెప్పఁగానే కాంతిమతి సంతోషముతోఁ గాలము గడపుచుండెను.

ఇక్కడ రాజు కాంతిమతి విరహముచే స్రుక్కుచుండఁగా రాజగురువగు శతక్రతు తాతయాచార్యులవారీ సంగతి గ్రహించి కాంతిమతి తండ్రియగు రాజచంద్ర మహారాజునొద్దకుఁబోయి యాతనితో కాంతిమతీ వివాహమునుగూర్చి ముచ్చటించెను. రాజచంద్రుండు నందుల కంగీకరింప వివాహప్రయత్నములు గావించిరి. రాజును భద్రగజముపై నెక్కియూరేగిరాఁగా వధూవరులఁ బీఁటలపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి పురోహితులు వివాహసంకల్పము నడిపి "దేవతాహ్వాననాంద్యగ్నిముఖస్నాతకవ్రత పునఃపుణ్యాహవాచన అంకురార్పణ కన్యావరణమంగళాష్టక నవవస్త్రధారణ మంగళసూత్రధారణ వివాహప్రధాన హోమాదిశుభకర్మంబుల" సక్రమముగా నడిపించిరి. ముత్తైదువలంత ధవళంబులు శోభనములు పాడిరి. విజయరాఘవ కాంతీమతీ వివాహము పూర్తియైనవెనుక నిజనగరప్రవేశమైనది. నాయికానాయకులు సుఖస్థితినుండిరి.[1]

---

1. ఈ ప్రశస్తనాటకము క్రీ. శ. 1926 లో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులవారి సంపాదకత్వమునఁ బ్రకటించినారు. వారి "అధునికాంధ్ర వాఙ్మయవికాసశేఖరి" యం దీ నాటకముఁగూర్చిన విమర్శనము 29–40 పుటలవరకుఁ గలదు.

ఉషాపరిణయము

ఉషానిరుద్ధుల వివాహము వర్ణితమైన యీ ప్రబంధమున మూఁడా శ్వాసములు సమగ్రముగను నాలుగవ యాశ్వాసములోఁ గొంతభాగ మును లభ్యమగుచున్నవి. కృత్యవతరణికలో విజయరాఘవనాయకుని వంశావళి సంగ్రహముగాఁగలదు. శృంగారరస ప్రధానమగు నీ గ్రంథము నుండి కొంతభాగము నుదాహరించుచున్నాను.

ప్రారంభము :

శ్రీవిజయాయురున్నతులచే నలరించెదఁ గొల్చువారలన్
ధీవిభవంబు మీఱనని తెల్పుచు హేమవనింజెలంగు రా
జీవదళాయతాక్షుఁడగు చెంగమలేశుఁడు మన్నారు గో
త్రావిభుధేంద్రుని న్విజయరాఘవ చంద్రునిఁ బ్రోచుఁ గావుతన్.

ఇష్టదేవతాప్రార్థనమును శతక్రతు శ్రీనివాసతాత గురువర్యు వంద నము నైనవెనుకఁ దంజాపురీశుఁడగు విజయరాఘవ మేదినీవిభువరుండు "రాజగోపాలవిలాసంబునందు నతులితవిలాసవతులైన కులసతులను విబుధసన్నుతమతియగు విజయవెంకటపతియు, మహితప్రభావుండగు మన్నారుదేవుండును, తతయశోధనుండగు తాతఘనుండును, రంగద్గుణ విలాసుండగు చెంగమలదాసుండును, మొదలగు నిఖిలజన మిత్రులైన పుత్రులును, నిరుపమచరిత్రపవిత్రులైన పౌత్రులును, నిరవద్యరూపరేఖా కనకపుత్రికలైన పుత్రికలను నింపుమెఱయం దామరతంపరలైయుండి యుండ" రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసము నాటకము వినుపించు చుండ, విజయరాఘవనాయకుఁడు 'సంస్కృత హరివంశమున నుషాపరి ణయకథ తెనుఁగుఁ గావింపు' మని యాజ్ఞాపించినాఁడు. రంగాజమ్మయు కృతిపతియగు విజయరాఘవుని వంశము వర్ణించి గ్రంథము ప్రారంభించి పూర్తి చేసినది. కాని యీ కావ్యము సంస్కృత హరివంశమునకు తెనుఁగు గాదు. కథా సంవిధానమున మార్పేమియులేదు. తెనుఁగులో రంగాజమ్మ రచనకు ముందు ఎఱ్ఱన హరివంశమునను, నాచన సోముని ఉత్తర హరి వంశమునను, పోతన భాగవతదశమస్కంధమునను నీ కథ గలదు.

తాళ్ళపాక చిన్నన్న ప్రప్రథమున ప్రత్యేకముగ ద్విపద ప్రబంధముగ నీ కథను రచియించియున్నాఁడు. వీని వెనుకనుగూడ వాఙ్మయమున, ప్రబంధ యక్షగాన గేయ శాఖలలో నీ కథ వెలసినది.

రంగాజమ్మ కృతియందు కావ్యశిల్పముగాని, కథా కథనమున నైపుణిగాని కానరాదు. అయినను నిందలి శైలి సమాసాడంబరములేక, చక్కని పలుకుబడితో సులభగ్రాహ్యమై యున్నది. తంజావూరి నాయక రాజుల కాలమునాటి యాచారవ్యవహారములును, అంతఃపురమున జరుగు శృంగారక్రియాకలాపములును నిందు వర్ణితములగుటచే, నిది వాఙ్మయ చరిత్రకారులకు నుపయుక్తము. మఱియు నీ గ్రంథమునందు రంగాజమ్మ కృతిపతియు, తనభర్తయునగు విజయరాఘవనాయకుని కేవలము శ్రీకృష్ణాపరావతారముగా వర్ణించినది. ఇట్టి వర్ణన మన్నారుదాసవిలాస నాటక ప్రబంధముల యందునుగలదు. ప్రస్తుత ప్రబంధమున నిట్టివట్టులు చూపుచున్నాను,

1. క. ఇచ్చకములాడి మిక్కిలి
విచ్చలవిడి గొల్ల చెలుల వేడుకమీఱన్
దచ్చనలఁగూడి జాణగాడు
నచ్చుతునకు మనుమఁ డనిన నడుగఁగ నేలా ? (3-102)

ఇట్టిచోట్ల తంజావూరి అచ్యుతరాయలకు మనుమఁడగు విజయరాఘవుఁడని యొక యర్థమును, అచ్యుతుఁడనగా ద్వారకయందలి శ్రీకృష్ణుని మనుమఁడగు అనిరుద్ధుఁడనిమఱియొక యర్థమును మనకు స్ఫురించును ఇది ద్వారకాపురమున, అనిరుద్ధుని వెదకు సమయమున చెలులు చెప్పుకొను సందర్భము లోనిది.

2. చెలువంబు తెలయంగ శ్రీరాజమన్నారు
పారిజాతముఁ దెచ్చు భావమునను (2-99)

ఇచట రాజమన్నారు - మన్నారుగుడియందలి రాజగోపాలస్వామి - ద్వారకలో కృష్ణుఁడు.

(ఇది చిత్రరేఖ యనిరుద్ధుని తోడ్తెచ్చునప్పుడు గల వాక్యము)

3. సీ. హరియష్టమేల్కాంచి యద్దంబుఁ బువ్వులు
కపిలధేనువు క్షీర కలశములును
విప్రయుగ్మంబును వేడుక వీక్షించి
నిత్యకృత్యముఁ దీర్చి...... (3-112

ఈ ప్రభాతవిధి విజయరాఘవనాయకుఁ డిట్లే తీర్చుచుండెనని గ్రంథాంతరములనుండి మన కెఱుకపడుచున్నది.

4. విజయరాఘవనాయకుఁడు కొలువునకు వచ్చెడి ముందుగా, నే విధముగా, నలంకృతుఁ డయ్యెనో, ఆదే విధముగా శ్రీకృష్ణుఁడు కొలువునకు వచ్చుట యిందు వర్ణితమైనది. ఈ క్రింది సంవాదములను చూడుఁడు.

ఉషాపరిణయము :

సీ. అలరుక్మిణీదేవి యందంబుగను పట్ట
నిలువుటద్దము పట్టె నేర్పు మెఱయ
... ...
మిత్రవిందా కాంత మేలైన చౌకట్లు
వీనులఁ గీలించె వింతగాఁగ
గీ. కంఠమున భద్ర నిలిపెను కంటసరులు
జనవునకళింద కన్యచే సరులమర్చు
బిరుదు పెండెంబు లక్ష్మణ పేర్మిఁ బెట్టె
(3-113)
సీ. పంచరత్నంబుల భాసురంబగు వంకి
సుదతి యొక్కతె చెక్కె సొంపుమీఱ
(3-114)

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము :

ద్వి. నిలువుటద్దం బొక నెలఁతుక దాల్చ
నిలువుటద్దము చెంత నీటుగా నిల్వ
ద్వి నిద్దంపుఁ జెక్కుల నీటులు దేర
పెద్ద చేకట్టులు ప్రియముతోఁ బూని
కంటె కింపై మించు కంఠమాలికలు
కంట సరంబును కడు వేడ్కఁ బూని
చెలువైన వజ్రాలచే సరుల్ కెంపు
మురువైన నవరత్నములు దీర్చినట్టి
బిరుద పెండేరంబు పెరిమదీపింప
మొలక కెంపుల పిడి మొలవంకి చెక్కి
(580-615, పంక్తులు)

ఇట్టి సంవాదములన్నియు, రంగాజమ్మకు భర్తయందుగల నిరవధిక ప్రేమభావమును, అనన్యసామాన్య భక్తిభావమును, సూచించుచున్నవి. కాని యీ గ్రంథమంతయు లభ్యముకాలేదు. చివర నొక యాశ్వాసము పట్టుఖలమైనట్లు తోచుచున్నది. ఇందుండి కవితాశైలినిఁ దెలియుటకై కొన్ని పద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

క. కుందరయుండఁగఁ గరముల
నిందుముఖిన్ బ్రహ్మ యెట్లు సృజియించెనొకో
యందంబు పొగడఁ దరమా
కందర్పుని రాజ్యలక్ష్మి కైవడిన మరకా. 3-14.

మ. ఘనసంఘంబు ప్రచండవాతమున వేగన్విచ్చు చందంబునన్
ఘనదంభోళి కఠోరఘోర పరిఘాఘాతంబునన్ నొచ్చియా,
దనుజానీకము పాఱి వెంటఁజని యుత్సాహంబు రెట్టింప న
య్యనిరుద్ధుండట పోకపోకఁడు నిలుండంచున్ వెసంబల్కుచున్. 3-71.

సీ. ముల్లోకములు మెచ్చ ముక్కంటిచేతను
వరములు గైకొన్న వరబలుండు
వేయికరంబుల వివిధాయుధంబులు
ధరియించి యనిసేయు ధైర్యశాలి
దేవేంద్రముఖులైన దిక్పాలకుల నెల్ల
క్షణమాత్రమున గెల్చు సాహసికుఁడు
మాయాబలంబున మగఁటిమి చేతను
బగతురఁ సాధించు బల్లిదుండు

గీ. ప్రమథగణములతోఁ గూడ భర్గునంత
వాఁడువాకిటిగొల్లయై వచ్చికొలువ
నల్లశోణితపురమేలు నట్టిమేటి
యమితతేజోఽధికుండు బాణాసురుండు.[1] 3-130.

మన్నారుదాసవిలాసము.

ప్రబంధము.

రంగాజమ్మ రచనలలోఁ బ్రథమమును ప్రశస్తమును నగు నీకృతి యింతదనుక ముద్రణభాగ్యము నందలేదు. ఈగ్రంథ రచనాకాలము నాటికి రంగాజమ్మ కనకాభిషేక సన్మానములను బొందియుండలేదు. అందు విజయరాఘవనాయకునికి మన్నారుదేవునిపైఁ గల మక్కువయు, నా మన్నారుస్వామికి నేతద్దేవాలయమునకు విజయరాఘవుఁ డొనరించిన

1. రంగాజమ్మ ఉషాపరిణయము, తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తకభాండాగారము వారి పక్షమున, శ్రీ వి. సుందరశర్మగారిచే పరిష్కృతమై ప్రకటితమైనది. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు (కాకినాడ) వారును దీనినిఁ బ్రకటించిరి. శ్రీ సుందరశర్మగారి పీఠికయందు యపూర్వ విషయము లనేకములు గలవు. రంగాజమ్మ కులమునుగూర్చి రసమగు సిద్ధాంతము గలదు. పరిషత్తు ప్రకటించిన గ్రంథమునకు తంజావూరి ప్రకటిత గ్రంథమునకు కొన్నిచోట్ల భేదములు గలవు, ఒక యుదాహరణము చూపుచున్నాను,

దానధర్మములు, అచ్చట ఫాల్గునమాసమున జరుగు తిరునాళ్ల వైభవములు కాంతిమతీవివాహము మున్నగునవి వర్ణితములైనవి. ఈ గ్రంథమునకుఁగల రెండు ప్రతులలో నొకటి గ్రంథలిపిలో నున్నది. ఈ క్రింది గ్రంథావతారికవలన గ్రంథ రచనాసందర్భము తెలియఁగలదు.

గ్రంథావతారిక :

శ్రీరాజగోపాలాయనమః

ఉ. శ్రీరుచిరాంగియై వెలయు చెంగమలాంబికఁ గూడి సంతత
శ్రీరమణీయవైభవవిశేషములన్ గను మన్నగారు తా
సారెసుపుత్రపౌత్రులను శాశ్వతలక్ష్మి లొసంగి వేడ్కఁదు
ర్వారభుజాబలున్ విజయరాఘవభూవరుఁ బ్రోచు గావుతన్.

ఉషాపరిణయము ద్వితీయాశ్వాసము 48 పద్యము. – పరిషత్తువారు ప్రకటించి ప్రతిలో నిట్లున్నది.

సీ. కన్నెపాయముదాన గదిసి నా మోవిని
బలుగంటి సేతురా ! బయము లేక
అటపాయము దాన నగడుగాజన్నులఁ
గొనగోరలుంతురా ! కొంకులేక
ముద్దరాలను నేను ముద్దు చెక్కిలి నొక్కి
బీరలు సేతురా ! చింతలేక
గోలను కౌఁగిటఁ గ్రుచ్చి నీ సరిపెన
గురుతులు నింతురా ! సరకులేక

తే. గీ. ... ...
... ...
... ...
... ...

ఇందు తేటగీతి లేదు.

తంజావూరి ప్రతియందు పై సీసపద్యపు గీత మిట్లున్నది.

గీ. బాలికామణినైన నా పొన్నుఁ జేరి
పచ్చవిల్తుని కేళిని మచ్చువగల
వేగుదనుకను వనుఁ గూడి వింతఁగాఁగ
గావి వేతురె ! నీ వింత కరుణలేక, (2-48)

శా. శ్రీవిద్యానిధికొల్చువారి కెపుడున్ క్షేమాయురారోగ్యల
క్ష్మీవాణీమతికాంతికీర్తి మహిమల్ చేకూర్చు శ్రీవత్సురా
జీవాత్మున్ సకమలామరేంద్రతిలకున్ శ్రీరాజగోపాలకున్
సేవింతున్ కృతి మన్నృపతిప్రబలలక్ష్మీసిద్ధి ప్రార్థింపుచున్.

ఉ. బంగరుతమ్మిదోయి కరపద్మములన్ ధరియించి భామహే
మాంగనిభాభిరామ కనకాంచమునన్ గొలువున్న కొమ్మ మా
చెంగమలమ్మ సత్కరుణచేతను తామరతంపరై మహిన్
రంగలరంగ నీ విజయరాఘవభూవరుఁ బ్రోచుఁ గావుతన్.

చ. ఫణిపతి తా వహించు మహిభారము సర్వము నిర్వహించు నీ
ప్రణుతబలాఢ్యుఁడంచు నుతి పల్మరు సేయుచు వేమొగంబులన్
గణనకు నెక్కు పద్యపదగద్య నిబంధన చారుసూక్తి ధో
రణులను సారెకున్ విజయరాఘవశౌరికి నిచ్చుఁ గావుతన్.

క. పక్షీంద్రుఁ డధిక శీతల
దాక్షిణ్యావలోకనామృత స్ఫుటధారన్
పక్షంబు మిగుల నెప్పుడు
రక్షించుంగాత విజయరాఘవనేతన్.

ఉ. వేత్రము కేలఁ బూని యదువీరునికిందగు సైన్యపాలుఁడై
శాత్రవకోటిఁ గీటడంచి చాలజయంబు లొసంగు మేటియా
సూత్రవతీప్రియుండు బలసూదనముఖ్యుల నేలు నేత స
న్మైత్రి చెలంగ సంతతము మన్నరుదాసునిఁ గాచుగావుతన్.

గీ. విజయరాఘవమేదినీ విభునిఁ గన్న
తండ్రిగురువును దైవంబు తానెయగుచు
చెలువుమీరు శతక్రతుశ్రీనివాస
తాతయాచార్య చరణపద్మములు గొలుతు.

క. పన్నగశాయి చరిత్రము
పన్నగద్రవిడ ప్రబంధ ఫణితినుడువు నా
పన్నిద్దరాళువార్ల ప్ర
పన్నుల సన్నుతులు చేసి భావింతు మదిన్.

గీ. ధన్య సాదుకరగ్రహ మహిమనహిత
చయములను గెల్చి హితులకు జయములొసఁగు
శంఖచక్ర గదాఖడ్గ శార్ఙ్గములను
వందనంబునఁ జేతు నే వరుసతోడ,

క. శ్లోల్మగిచెద మృదుసూక్తుల
కల్మికిసైనెమ్మ (నమున) గడఁగెదు భక్తిన్
పల్మరు సుజనాధృతికిన్
వాల్మీకివ్యాసముఖ్యవరకవి తతికిన్.

క. ఆదిమఫణియన బుధుల
త్యాదరమున పాదుకాసహస్రముఖకృతుల్
వేడ (అఁగుల) రచియించిన
వేదాంతాచార్యవర్యు వేట్కఁదలంతున్.

ఉ. ధారుణిపై పరాండు......రువారింపుచునుండు దుష్కవుల్
ధీరసభాంతరంబులను తీరుపడంగ మెల(ంగ నే)ర్తురే
కోరిపదార్థజాలము లెకొంకక కైకొనుచుండు చె......
శారద చంద్ర చంద్రికల శంక దొరంగి చరింపనేర్తురే.

అని ఇష్టదేవతా వందనంబును సుకవిజనాభినందనంబును, కుకవిజన నిందనంబును, గావించి యే నొక్క ప్రబంధంబు సరసవచనరచనా చమత్కారంబు తోరంబుగా, ధీరజనంబుల కింపుమీర రచియింపుతలంపున నుండ నొక్క శుభదినంబున

సీ. ఏరాజ చంద్రుండు శ్రీరాజగోపాల
సేవాధురీణుఁడై చెలఁగుచుండు
నేరాజతిలకంబు హేమాబ్జనాయికా
వరతనూభవుఁడన వన్నెకెక్కు
నేరాజ శేఖరుఁడిలలోన పదియారు
దానంబు లొశ మహార్తమునఁ జేసె
నేరాజసింహుండు వీరాధి వీరుఁడై
పరవీరులం గెల్చి ఖ్యాతినొందె

యతఁడు రఘునాథభూపవరాత్మజుండు
మానినీజన మోహనమన్మథుండు
భూరికీర్తి ప్రకాశిత భువనతలుఁడు
శ్రీలవిలసిల్లు తంజాపురివిభుండు.

వ. ... ... వెండియు నఖండనిజవైభవ నిర్జితాఖండలుండును, ఖండిత ప్రతి భూపాలమండలుండును మండలాధిపకిరీటకోటిచిరత్న రత్నరచిత పాదారవిందుండును, అరవిందబంధు బంధురప్రతాపభాసురుండును, సత్రపూరతాన్నసంతర్పిత భూదేవతాలక్ష్ముండును మన్నారు దాస నామాంకిత ... ... వక్షుండును, శారదాధ్వజాంకుండును, సంగర రంగ నిశ్శంకుండును, కళావత్యంబికా గర్భసుధాంబుధిచంద్రుండును, నగు నవ్విజయరాఘవేంద్రుండు నిండువేడుకతో ... ... బలుగ రాణించు నాణిము(త్యం)బుల కుచ్చులను, మగరాల నిగరాల నీడలు దేరుగోడలును, బంగారు మెఱుంగుల రంగారు కంబంబులను, డంబుగల పగడంబుల బ్రోదికను దెలను గుంపులైన కెంపుల పిడిగలుగు కోడిగలును, గప్పుగల నీలంబుల జాలంబులం బ్రకాశించు పద్మరాగానుబంధ(ంబు)గల ద్వారబంధంబుల ... ... రాగంబుల చెక్కడంబుల చొక్కటంబై వాటంబులైన కవాటంబులను హెచ్చుపచ్చలతీరునం గనుపట్టు రాకట్టునేలలను, మెండుకొను బొండుమల్లెల నుల్లసంబాడు తెల్ల జల్లులను, శ్రీమద్రామాయణాది కథాసంవిధానంబులం ప్రకటంబులగు చిత్రపటంబులను సరిగకుట్టు పనులకును హొంబట్టు మేలుకట్టులును రాజరాజ సభాతులితవిలాసంబగు రాజగోపాలవిలాసంబున యత్నంబునంబఱచిన నూత్నరత్న కంబళంబులమీఁద తద్దయు నొద్దికయగు, రతనంపు గద్దియయందు తీరుగా పేరోలగంబై యొక పడంతి యడపంబును, నొక మంజువా(ణి) కాళాంజియు, నొక పువ్వుంబోణి పావడయు, నొక బిత్తరిబెత్తంబు, నొక వాలుగంటివాలును, ఒక యండజయాన గిండియునుంబూని పరిసరంబునఁ గొలువుసలుప వామభాగంబున హేమపీఠంబున శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్య

వర్యుండు, శ్రీమద్రామాయణ భాగవత భారతార్థంబు లుపన్యసిం పుచునుండ, నాజయలక్ష్మి యనందగునాజయమ్మయు, సంపదలసొంప (ల)రు చెంపకవల్లెమ్మయు, నిరుగడల సరసనోరసుకకూర్చుండ ప్రఖ్యాతనయులగు తనయులును సకలగుణపాత్రులగు పౌత్రులును, నెమ్మిగలమున్మనుమలును, అతులితాలాపవిజితశారికలగు కుమారికలును యథోచిత ప్రదేశంబులనిండియుండ, మరియు నా దండనిస్తుల గుణప్రశస్తయగు కస్తూరెమ్మయు, నతివిశాలనయనాంబుజయగు నంబుజవల్లెమ్మయు, విశదగుణరేఖయగు శశిరేఖకమ్మయు, ప్రఖ్యాత కీర్తిగల మోహనమూర్తమ్మయు సరసగుణ నిష్ణాతయగు కృష్ణాజమ్మయు, యిలమేలనందగు నాట్యచాతుర్య విఖ్యాతయగు సీతమ్మయు, మహనీయతరరూపయగు మదనరేఖమ్మయు, మొదలుగాగల కాంతామణుల సంతసంబున వసంతకేళిక వినుపింప, ముంగల మరికొంద రంగనామణులు రంగురక్తులుమీర సంగీతమేళంబుగావింప సమ్మదమ్మునం బొదలుచు, మరియు నందు కొందరిందువదనలు మధురసమరంజిమంజిలు కామమంజరియును, మఘువగురు శ్లాఘనీయంబగు రఘునాథాభ్యుదయంబును, సంగతులంగనుపట్టు చెంగమలవల్లి పరిణయాది నాటకంబులును హృద్యంబులగు గద్యపద్యంబులును, రువారంబులగు కైవారంబులును దండకంబులు తారావళులు మొదలుగా తాము రచియించిన సరసబంధురంబులగు ప్రబంధంబులును మన్నారున కంకితంబుగా నెన్నికమీర నానాట విన్నవించిన విన్నపంబులును, దండనుండి వినికిసేయుచునుండు నయ్యవసరంబున,

గీ. అతులకవితాప్రసంగసంగతులు (తెల)య
ప్రౌఢిననుఁజూచి యమ్మేటి పసపులేటి
వెంకటేంద్రుని సత్పుత్రి! విమలగాత్రి!
కలితసద్గుణ రాజి! రంగాజి! వినుము.

సీ. కుందముల్ వికసించు నందముల్ మీఱంగ
కందముల్ రచియించు కౌశలంబు
ప్రాసముల్ బహు యతిన్యాసముల్ తెలియంగ
సీసముల్ పాటించు చిత్ర మహిమ

జాతు లలంకార రీతులు దనరంగ
గీతులు రచియించు చాతురియును
పదములు మృదురసాస్పదము లౌర ! యనంగ
పదములు జెప్పెడు ప్రౌఢిమంబు

గీ. సుచితవైఖరి ద్విపదలు రచన సేయ
ననిశమును రాయసములు వ్రాయంగ చదువ
సమయ ...... గుచ్చు కార్యభాగములు దెలుప
నిపుణభావంబు జగతిలో నీక చెల్లు.

గీ. అయ్యదినముల రామభద్రమ్మ మధుర
వాణికాంబయు సరసగీర్వాణభాష
నిట్టి కృతులను రచియించి యిలనుఁ గీర్తి
చాలగాంచిరి సుకవులు సన్నుతింప.

శా. శృంగారైకరసంబు(లౌ) ...... పదములన్ చెల్వొంద మెప్పించితో
సంగీతజ్ఞుల మేలునా నుభయ భాషాచాతురిన్నీవికన్
రంగత్ప్రౌఢి ప్రబంధ మొక్కటి యొనర్పం గావలెన్మత్కథన్
రంగాజీ ! భవదీయవాగమృతధారా వైఖరుల్ మీఱఁగన్.

వ. అట్టి ప్రబంధంబును శ్రీరాజగోపాలున కంకితంబుగావింపుము, మరియు నేతత్ప్రబంధంబునకు నత్యధికమహాత్వంబు గలుగ మనపీటం జెన్నారు మన్నారుల ఫాల్గుణమహోత్సవాది దివ్యవైభవంబులు వ(ర్ణి)ంపుమని యానతిచ్చి, మెచ్చువచ్చు జాంబూనదాంబర తాంబూల మూల్యాంబులు నమూల్యంబులగు మణిభూషణంబులునొసంగ, నెంతయు నంతరంగంబున సంతసింపుచు నేదలంచు తలంపునకు మద్భర్తవు మహీభర్తవునైన స్వామి సకల విద్యావిశేషంబుల సవతులేని నాసవతులైన యిందరిందుముఖుల ముందరనుం గటాక్షించి యింపుమీఱ కృతి సిర్మింపుమని యానతిచ్చిరి గనుక ధన్యనేమానసనైతి నా హృదయసదనంబున ముదంబున నెలకొనియుండు నాథుండవు గావున కొదవలు దీర్చి నావచన కుసుమార్చనలు గైకొమ్మని నెమ్మితో ప్రమొక్కిన

మిక్కిలి నన్ను లాలించి సన్నిధినున్న శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యవర్యులకు దండప్రణామంబు లాచరించి యమ్మహామహుని యాశీర్వాదంబును ననుమతియును గైకొమ్మని యేనుంగావున నా మనంబున జాజులుం ప్రసాదంబు(న)య్యెనని యుప్పొంగుచు చెంగటం గనకాసనంబుననున్న యయ్యాచార్యవర్యు సేవించిన చేరరావించి, సంభావనమ్ముమీఱ దీవించి యిట్లనియె.

క. చతురాస్యుం డనఁదగు నీ
పతియిటు నిను గారవించి బహుమతిమీఱన్
కృతి రచియింపుమనన్ భా
రతికిన్ బ్రతివత్తు వమ్మ! రంగాజమ్మా!

క. నీవు రచియించు నీకృతి
భూవలయమునం బ్రసిద్ధిఁబొందంగ చాలన్
దీవించెద మిప్పుడు స
ద్భావముతోఁ బూను మిటు ప్రబంధ మొనర్పన్.

వ. అని యానతిచ్చి, మరియు నేతత్కథాసంవిధానంబునకు ప్రధాననాయకుండును నగు నవ్విజయరాఘవచంద్రుని వంశంబు ప్రశంసించెదనని యిట్లనియె,

సీ. మహనీయతరమైన మణికిరీటమువాఁడు
మకరకుండలకాంతి మహిమవాఁడు
కరముల శంఖచక్రములు దాల్చినవాఁడు
కౌస్తుభశ్రీగల్గు గళమువాఁడు
వైజయంతి ధరించి వన్నెకెక్కినవాఁడు
శ్రీవత్సమునమించి చెలఁగువాఁడు
నీలంపుఛాయల నెమ్మేను గలవాఁడు
కనకాంబరము గట్టి గల్గువాఁడు

గీ. సకల కల్యాణగుణముల సాటిలేని
లక్ష్మినురమున నెలకొల్పు లక్షణాఢ్యుఁ
డఖిలజగములఁ గరుణచే నరయువాఁడు
వేదవేదాంత వేద్యుఁడై వెలయువాఁడు.

వ. మరియును,

సీ. నెమ్మొగంబున నవనీసురాన్వయమును
చెలువొంద నుదయింపఁజేయు ఘనుఁడు
బాహుకాండంబుల పార్థివ సంతతి
వినుతికి నెక్కఁగాఁ గనిన మేటి
యూరుయుగంబున నొనర వైశ్యకులంబు
నవనిపై వెలయించు నమర విభుఁడు
చరణపద్మంబుల జగతి నాలవజాతి
ప్రబలఁజేసిన జగత్పావనుండు

గీ. నాభి పంకరుహంబు(ల)నలు మొగముల
ఘనత కెక్కిన తనయుని గన్న ప్రోడ
భవ్యగుణహారి రాజగోపాలశౌరి
చెంగమలవల్లితోఁ గూడి చెలఁగుచుండు.

ఈ ప్రబంధమున :

రఘునాథ నాయకునివర్ణన

ఉ. సారభుజాబలంబునను జక్కఁదనంబున సద్గుణంబులన్
ధీరనుత ప్రతాపముల దిక్కులమిక్కిలి నిండుకీర్తులన్
ధారుణిఁ బ్రోచు నేర్పున నుదారదయం గవితాచమత్కృతిన్
శ్రీరఘునాథభూమిప ఫణీమణికిన్ సములే నృపాలకుల్.

సీ. దినమొక్కలక్ష భూదేవోత్తములకు
సత్రంబుఁ బెట్టుటే స్వామివ్రతము
ప్రతివత్సరంబుఁ దప్పకయె షోడశ మహా
దానముల్ చేయుటే ధన్యపూన్కి
అనిశంబు శ్రీవైష్ణవావళికిని నగ్ర
హారంబు లిచ్చుటే యధిపుమతము
కవులవిద్వాంసులఁ గనకవర్షమ్ములఁ
గాఁచిరక్షించుటే ఘనునిరీతి

గీ. ఆ మహామహుఁడచ్యుత క్ష్మామహేంద్ర
తనయవర్యుండు రఘునాథ ధరణివిభుఁడు
సత్యగుణయుక్తి శ్రీరఘునాథుఁ డగుచు
ధాత్రిఁ బాలించె విబుధ సంతతులువొగడ

ఈతఁడు రాజగోపాలదేవుని వేఁడుటచే మన్నారను పేరుగల విజయరాఘవుఁడు జన్మించెను. రాజగోపాలుఁ డిట్లనెను:

గీ. శివి విజయాఖ్యసుతుని వేఁడితివిగనుక
లీల మము రాఘవునిగఁ గొలిచితి గనుక
విజయరాఘవనామంబు వెలయఁదాల్చి
చెలఁగి వేయేండ్లు పుడమిరక్షించుచుండు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు :

సీ. తొలుదొల్త పసిఁడి యుయ్యేలలూఁగు వేళనె
తోరహత్తుగఁదులఁ దూఁగనేర్చె
దాదిపల్కులు నేర్చు తఱినె శ్రీరాజగో
పాలనామంబును బలుకనేర్చె
అక్షరాభ్యాసంబు నప్పుడె గ్రామముల్
వేడ్కనొప్పంబులు వెట్టనేర్చె
గరిడిలోపల సాముదొరకొన్న వేళనె
తుసెలుగా వైరులఁ దునుమనేర్చె

గీ. జనకుఁడీతఁడు సుజ్ఞానజనకుఁడనుచు
ననుదినము తండ్రిసేవసేయంగ నేర్చె
మన్నారుల భక్తుఁడై చిన్ననాఁడె
ఇతఁడు మన్నారుదాసాఖ్య నెసఁగనేర్చె.

సీ. శ్రీరాజగోపాలశౌరి కంకితముగా
మంజరీముఖకృతుల్ మహినొసర్చె
రాయలసాహిత్య రాయపెండేరంబు
శారదాధ్వజము నెసంగనెగడె,

... ...

విజయరాఘవుని వర్ణన, మన్నారు (రాజగోపాల, విజయరాఘవుల కథేదాధ్యవసాయము).

సీ. వక్షస్థలంబున వన్నెకెక్కినమంచి
లాలితంబగు వనమాలికయును
పరిశేనికరముల శంఖచక్రంబులు
నవరత్నమయమైన నవ్యనేత్ర
మనుపమంబై మించు కనకాంబరంబును
రమణమైమీఱు వజ్రములవంకి
ముంజేతులను బొల్చుముత్యాలకడియముల్
చరణపద్మమునందు బిరుదుపెండె

గీ. మమరె నిద్దఱియందును నందముగను
నెంతభావించినను భేదమెఱుఁగరాదు
కావునను రాజగోపాలదేవుఁడిపుడు
తనరరూపద్వయంబును దాల్చెనేమొ !

పురవర్ణనలో నొకపద్యము :

ఉ. కన్నులు గండుమీలు తొలుకారు మెఱుంగులు మేనులయ్యెడన్
గన్నవి కావుకొనలలకంబులు చొక్కపుటింద్రనీలముల్
చన్నులు కుంభికుంభములు సారసముల్ పదముల్ దలంపఁగా
నన్నగరంబు కామినుల కన్యవధూటులు సాటివత్తురే.

గ్రంథాంతమున :

సీ. నాభిఖుండైన మన్నారుదాసునిచేత
ముదమున మంజరీముఖకృతులను
పొగడొంద నంకితంబుగఁగాంచు శ్రీరాజ
గోపాలశౌరికిఁ గోర్కిమీఱ
నేనంకితముసేయ నిటువంటి మన్నారు
దాసవిలాసంబు ధరణిలోన
పరమభాగవతుని చరితంబుగావున
వినినవ్రాసినఁజదివిన జనులకు

గీ. నాయురారోగ్యపుత్ర పౌత్రాభివృద్ధి
ధనకనక దివ్యవస్తువాహన సమృద్ధి
నిరుపమానకవిత్వ పాండిత్యమహిమఁ
గలుగు నాచంద్రరవి తారకంబుగాఁగ.

మన్నారుదాసవిలాస ప్రబంధమున కథ మన్నారుదాసవిలాస నాటకమునందలి కథయేగాని, మార్పేమియు లేదు. విజయరాఘవనాయకుఁడు రాజచంద్రుని కూఁతురగు కాంతిమతిని వివాహమాడుటయే యిందలి యితివృత్తము. ప్రథమాశ్వాసమున తంజాపురాదివర్ణనము, నాయకవర్ణనము రాజగోపాలోత్సవ ప్రసంగము గలవు. ద్వితీయాశ్వాసమున రాజగోపాలుని తిరువీథి మహోత్సవమునఁ గాంతిమతి విజయరాఘవునిఁజూచి వలచుటయు నారాత్రి యాలేమకు విజయరాఘవుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించుటయు నామె మరులుకొనుటయు, శిశిరోపచారములు వర్ణితములైనవి. తృతీయాశ్వాసమున విలాసవతి దూత్యము గలదు. చతుర్థాశ్వాసమున శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యులవారు విజయరాఘవుఁడు కాంతిమతియందనురక్తుఁడగుట యెఱింగి, యాతని పూర్వజన్మవృత్తాంతమును వివరించుట తెలుపబడినది. పంచమాశ్వాసమున కాంతిమతీ విజయరాఘవుల వివాహము వర్ణితమైనది.

మన్నారుదాసవిలాసము - (ప్రబంధము) - చిత్రకథ - సౌందరి.

రంగాజమ్మ రచించిన యీకృతి తంజావూరి పుస్తకశాలలోఁ గలదు కాని, ఈగ్రంథమే మఱియొక కవయిత్రి 'సౌందరి' అనునామె దీనిని రచించినట్లుగా నందలి గద్యములు కూర్పఁబడి 'అల్లాడ విజయసింహ భూపతి విలాసము' అను పేర మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున నున్నది. దాని సంఖ్య 786. ఇది తాళపత్రగ్రంథమే. వ్రాఁత నవీనముగ స్ఫుటముగ నున్నది. ఒక్కొక్కదానియందు 14 పంక్తులు గలవు. ఈగ్రంథము చదివినవారి కిదియొక కూటసృష్టియని తోఁపకమానదు. ఏలయనఁగా రంగాజమ్మ గద్యయందలి పేళ్లుమాత్రమే యిందు మార్పు చెందినవిగాని తక్కినవియన్నియు సమానమే! ఇప్పుడు ముద్రితమైన

మన్నారుదాసవిలాస నాటకములోని పద్యము లిందున్నవి. కాఁబట్టి యిది రంగాజమ్మకృతియే యగుట నిశ్చయము. 'సౌందరి' అనునామె రంగాజమ్మ కృతినెట్లో సంగ్రహించి(ఆమెయు సంగీతసాహిత్యములు నేర్చినది కాఁద గును) గ్రంథకర్తృత్వము నభిలషించి, ఈరీతిమార్పులు గావించియుండును. రంగాజమ్మ గద్యలో 'విజయరాఘవ' అని యున్నచో నిందు 'విజయ సింహభూపతి' అచట 'పసుపులేటి' ఇచట 'రాచవేటి' అచట 'మంగ మాంబ' ఇచ్చట 'మార్తికాంబ' యిత్యాదిగా వెలసినవి.

పై విషయములు స్పష్టముగాఁ దెలియుటకు నా గ్రంథమునుండి యీ క్రిందిభాగ ముదాహరించుచున్నాను.

అల్లాడ విజయభూపతి సింహవిలాసము

ప్రారంభమున నిట్లున్నది:

క. శ్రీవిజయభూపతినృప
భూవలయప్రాజ్యరాజ్యపోషణ దక్షా
శ్రీవత్స కలితవక్షా
శ్రీవరమహేంద్రపురీశ శ్రీలక్ష్మీశా !

వ. అవధరింపుము.

ఉ. ఎంతటివేడ్కఁగాంచె నవనీశు మహోత్సవముం గనుంగొనన్
కాంతలుఁ దాము లోకమునఁ గల్గు బుధోత్తము లేఁగుఁదేర న
త్యంత మనోహరాకృతిని దానును వచ్చె వసంతమంతనే
కాంత సుగంధవాసిత దిశాంతలతాంతము సంతసంబునన్

దీనిలో ప్రథమాశ్వాసము లేదు. గ్రంథము చతుర్థాశ్వాసముతో ముగియుచున్నది. గ్రంథాంతమునఁగల గద్య యీ క్రిందివిధముగ నున్నది. ఈ గద్య రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసమునందలి గద్యతో నెట్లు సరిపోవుచున్నదో చూపుటకు, నా రెండింటిని నొకదాని కొకటి సంవాద ముగా నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

విజయసింహాభూపతి సింహా విలాస గద్య.

ఇది శ్రీమన్నారాయణ కరుణా కటాక్షవీక్షణానుక్షణ ప్రవర్ధమాన సారసారస్వతధురీణయు, విచిత్రతర పత్రికాశతలిఖిత వాచికార్థావగాహన ప్రవీణయు, అతులితాష్ట భాషా కవితా సర్వంకషమనీషావిశేషశారదయు, విజయభూపతి సింహనరేంద్ర విభునిత్య సంభావితయు, విద్వత్కవి స్తుతగుణసేవితయు, రాచవీటి నరపతి బహుజన్మతపః ఫలంబును, మాక్తి కాంబాగర్భశుక్తిముక్తా ఫలంబును సరస సద్గుణ కదంబయు నగు సౌందరి వచనరచనా చమత్కృతిం జెన్ను మీఱు అల్లాడభూపతి సింహవిలాసం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

రంగాజమ్మ మన్నారుదాస విలాస గద్య.

ఇది శ్రీమద్రాజగోపాల కరుణా కటాక్షవీక్షణానుక్షణ ప్రవర్ధమాన సారస్వతధురీణయు, విచిత్రతర పత్రికా శతలిఖితవాచికార్థావగాహనప్రవీణయు, తత్ప్రతి పత్రికాశత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తియు, శృంగారరసతరంగిత పదకవిత్వమహనీయమతిస్ఫూర్తియు, అతులితాష్ట భాషాకవితాసర్వంకషమనీషా విశేషవిశారదయు, రాజనీతి విద్యావిశారదయు, విజయరాఘవ మహీపాలవిరచిత కనకాభిషేకయు, విద్వత్కవి జనస్తవనీయ వివేకయు, మన్నారుదాస విలాస నామ మహాప్రబంధనిబంధన కృతలక్షణయు, మహనీయ రామాయణ భాగవత భారత కథాసంగ్రహ విచక్షణయు, పసుపులేటి వెంకటాద్రి బహుజన్మతపః ఫలంబును, మంగమాంబా గర్భశుక్తి ముక్తాఫలంబును, రంగద్గుణ కదంబయునగు రంగాజమ్మ వచనరచనా చమత్కృతిం జెన్ను మీఱు మన్నారుదాస విలాసంబను మహాప్రబంధంబునందు పంచమాశ్వాసము.

గ్రంథాంతగద్య వెనుక నీ క్రింది పద్యము గలదు.

సీ. శ్రీరామచంద్ర నిర్మితమైన యాసేతు
            వెన్ని వేలేండ్లు తానెసగుచుండు
నలవిభీషణుఁడు నత్యకలంక మతిలంత
            నెన్ని వేలేండ్లు తానేలుచుండు
... ... ఇలనెన్ని వేలేండ్లు
            సొంపు మీఱఁగ భరియింపుచుండు
మహేంద్రనాథు చరిత్ర మహినెన్ని వేలేండ్లు
            విబుధులుగొని యాడ వెలసియుండు

గీ. నన్ని వేలేండ్లు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి
రాజ్యలక్ష్మి సమృద్ధి నిరంతరముగ
విజయముఁ జాలఁ గైకొని వెలయఁగలఁడు
విజయభూపతిసింహ నరేంద్ర ? (పృథ్వి) విభుండు.

అముద్రితమగు నీ గ్రంథమునుండి కవిత్వశైలి తెలియుటకు 'వసంతవర్ణన' నుండి కొన్ని పద్యము లుదాహరించుచున్నాఁడను.

మ. పరగఁ జైత్రుఁడు నవ్యసూత్రతిలకా పాణిగ్రహంబందుచుఁ
మెఱయన్ మల్లికలున్ దరుప్రజములు స్వచ్ఛందఁగా నిత్తరిన్
తెఱఁగొప్పన్నిడి పాణిపల్లవములన్ దీవ్యన్నవామోదముల్
నెఱయఁ దాల్చిన నేసఁబ్రాలనఁగఁ గన్పించెఁ బ్రసూనావళుల్.

క. బాహుబలశాలి మరుఁడు
త్సాహంబున జగము గెలువఁదరలెడుచో స
న్నాహంబు దెల్పు తత్ఘన
కాహళ రావములన నళికధ్వను లెసగెఁ.

గీ. కొమరుమీఱిన నవపల్లవముల కాంతి
గాణపశాసాంధ్యరాగంబు కరణిమించ
నపుడు గనిపించె నందందు నందముగను
తారకంబు లనంగను గోరకములు.

క. తరుణీజన మానమద
ద్విరదంబుల మదమడంపఁ బెపురుమరునికిఁ గా
దరమగు రత్నాంకుశముల
మరువుగఁ గనుపట్టెనపుడు మోదుగమొగ్గల్.

గీ. మలయనిలయానిలుం డను మంత్రవాది
యచట భ్రమరాక్షసరము ద్రిప్పుచును మఱియు
పొసఁగు కుసుమ పరాగంబు భూతిఁ జల్లి
సల్పె యువతి మానగ్రహోచ్చాటనంబు

ఈమన్నారుదాస విలాసముననే రంగాజమ్మ యొకదండకము గూడ విజయరాఘవుని పేర రచించినది. అదియుఁ బైవిధముగా మార్పు చెందినది. అల్లాడ విజయసింహభూపతిపై "మోహిని" అను నామె మరులుగొనుట, పొందుట యిందలి విషయము. ఇదియు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో [1]"మోహిని దండకము" అను పేర గలదు. ఈ దండకమెట్లున్నదో తెలిసికొనుటకే క్రిందిభాగమందుండియుదాహ రించుచున్నాను.

మోహినీ దండకము

శ్రీమన్మహారాజరాజాధిరాజా మహేంద్రపురి లక్ష్మీనారాయణా సేవాధురీణాదిదానుండు కిరీట సింహాసనాధీశ్వరుండున్ మహాదానకర్ణావ తారుండు అష్టభాషావిశేషాతిజ్ఞాన ప్రవీణుండు వీణాది సంగీతసాహిత్య పాండిత్య భోజుండు తమ రాజరాజ అల్లాడ విజయభూపతి సింహాసనేంద్ర శౌరీనాయకా తేజోమహానాయ ప్రధానాగ్రగణ్యుండు, పుణ్యుండు నానా జగన్మోహనాకార సౌందర్యకందర్పుఁ డానందచిత్తావధానుండు శ్రీరాజ్య లక్ష్మీ ప్రసన్నుండు మూర్ధన్యధన్యుండు శృంగారలీలావినోదుండు ......

... ...

సూర్యుహంబొంబట్టుతోయం పురీవిన్ విలాసంబుగాఁగట్టి హార్మ్యాన హేమంపుదల్లడల్ కులుకుగా నున్న మోహినీరత్నమున్ గాఁగిటిటఁ

1. మోహినీదండకము సంఖ్య 2001.

జేర్చి మన్నించె కర్పూరసమ్మిశ్రతాంబూలముల్ సేయుమారున్ని నున్ గెలుచు సన్నాహముల్ మీఱి నానాకళాశాస్త్ర సన్నాహమమర్మంబులన్ బోలి పొంపెక్కఁజుం గొంతసేపు ప్రొద్దుచ్చి నిద్రించి మేల్కాంచి సూర్యోదయంబయ్యె విజయభూపతిసింహనరేంద్రశౌరినా.

నిత్యమున్ భోగభాగ్యంబులన్ బ్రత్రపౌత్రాభివృద్ధిన్ యశస్వంతుఁడై భాగ్య శ్రీమంతుఁడై ధాత్రిని న్నాశ్రితానేకసంరక్షణాధ్యక్షుఁడై యుండె నాచంద్రతారార్కమై యిట్టి చందంబునన్ మోహినీదండకం బొప్పగాఁ గటాక్షించవే రాజమహేంద్రపురి లక్ష్మీనారాయణా నమస్తే నమస్తే నమః. సంఖ్య. 2001.

మన్నారుదాసవిలాసకావ్యము, నాటకము రెండును విజయరాఘవనాయకుని చరిత్రాత్మకములేగాని వేఱుగావు. రంగాజమ్మ కృతు లిట్టితరుల కృతులుగా మార్పుచెందు నవకాశమున్న దనుటకు మఱియొక వృత్తాంతము గూడ నిటఁ దెల్పెదను.

"విజయరాఘవనాయకుఁ డెల్లప్పుడును నీమెతో (రంగాజమ్మతో) నానందించుటచూచి, యాతని పట్టమహిషి యాగ్రహము నాపుకొనఁజాలక రొయొక దూతికమూలమున దూషణోక్తులతో నొకవార్త నంపెనఁట! దానికి విదుషీమణియగు రంగాజమ్మ దూతికిపద్యము జవాబు నిచ్చెనఁట!

ఉ. ఏవనితల్ మముందలఁప నేమిపనో? తమ రాడువారు గారో? వలపించు నేర్పెఱుఁగరో? తమకౌఁగిటిలోన నుండగా రావదిరేమిరా? విజయరాఘవ! యంచిలుదూరిబల్మి చేఁ దీవరకత్తెనై యిటులఁ దీసుక వచ్చితినా తలోదరీ!

మఱియు నంతఃపురములో నిట్టి సందర్భములోఁ జెప్పిన చాటువులు :

ఉ. 'రాజనిభాననా! సరసురాలవు; జబ్బుగ నిల్లినావదే
మే జడ?' 'యింతకంటె వలెనే' కలనొప్పు బిగించియల్లవే
ఒజవరాల! వేఁ బనియున్నది' 'దోసమె' దోసమే! మహా
రాజగునట్టి యవ్విజయరాఘవుపై చిగురాకుకోమలీ!

చ. కులుకెదవేఁటికే చెలియ! కుంచెఁడు మానెఁడు గాను నెల్లవా
రలు వినినారలే! విజయరాఘవనాయఁడు నిన్నుఁ జూచుటల్!
వలపులె చాటుచున్నవి; జవాదియు నల్లపు; విబ్బళించఁగా
వలెనటె? చూచి యోర్తురటె పంతులుజంతు లవేఁటియొమ్మలే?

క. ఇంతిపానుపుపై నిడె
కంతుఁడు కూర్చున్నవాఁడు; గనుగొను!" "వహవా,
కంతుఁడనంగుఁడు; నీ తెలి
వింతేనా? విజయరాఘ వేంద్రుఁడె, చెలియా!"

పై పద్యములు "విజయరామ" అను మార్పుతో విజయనగర రాజు (కళింగదేశమున) విజయరామరాజుపై అడిదము సూరకవి చెప్పినట్లు కీర్తిశేషులు గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు సూరకవి చరిత్రలో వ్రాసియున్నారు. ఆ వైపున నీ పద్యములు సూరకవివనియే వాడుక. పైపద్యములు చాటుపద్య మణిమంజరి (ప్రథమభాగమున) 63, 60, పుటలలో బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించి యున్నారు.

రంగాజమ్మ కులము

రంగాజమ్మ వారాంగనయని పూర్వచరిత్రకారు లభిప్రాయపడి యున్నారు. వీరుజన్మముచే వేశ్యలుగానుండియు, సంస్కార విశేషము చేత జాణలై, సాంఘికజీవిత మాధుర్యము చవిఁజూపిన సరసురాండ్ర యత్యున్నతస్థానము నాక్రమించినవారు. రఘునాథరాయలకాలమున రామభద్రాంబ, తిరుమలాంబ, మధురవాణి, విజయరాఘవుని కాలమున రంగాజీ, కృష్ణాజీ మున్నగువారు కులమున వేశ్యలైయైనను, నేక చారిణీవ్రతము ననుసరించినవారు (అనగా జీవితకాలమంతయు నొకే

నాయకుని ననుసరించియుండువారు.) కావుననే వీరిలోఁగొందఱు, తమ నాయకులకు ధర్మపత్నులుగాఁ జెప్పికొన్నారు. రంగాజమ్మయు నట్టి యేకచారిణీవ్రత సంపన్నురాలై సాహిత్యసామ్రాజ్యము నధిష్ఠించిన పూజ్యురాలు. పరిశోధకశిఖామణులు, విద్వద్వర్యులు కీర్తిశేషులు శ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారు 'మధురవాణినిఁ' గూర్చి వ్రాయుచు నీ విషయమునఁ బై యభిప్రాయమునే వ్యక్తపఱచినారు.

ఏనాఁటిసాంఘికపరిస్థితుల కానాఁటిసాంప్రదాయముల ననుసరించి విమర్శింపవలెను. నేఁడును నీ కులజలు సంగీతసాహిత్య విద్యాసంస్కార సంపన్నలై, ఉత్తమశ్రేణిలోఁ జేరిన తారాగణములై ప్రకాశించు చున్నారు. కావున రంగాజమ్మయు, సర్వాంధ్రలోకమునకు సంతత స్మరణీయయుఁ బూజ్యయు నగుట నిర్వివాదాంశము.

రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసనాటక ప్రారంభమున నామె "అచ్యుత విజయరాఘవసార్వభౌమ ధర్మపత్నియైన రంగుమీఱు రంగాజమ్మ" అని చెప్పుకొన్నది. కాని యామె, వివాహాది వృత్తాంతము గాని, తంజావురాస్థానమున నామె కెట్లు ప్రవేశముకలిగిన సందర్భములు గాని మనకు తెలియవచ్చుటలేదు. రంగాజమ్మ విజయరాఘవుని యాస్థానమునకు వచ్చినప్పటికే యాతని కొక పట్టమహిషి యుండెననియు విజయరాఘవనాయకుని ప్రవర్తనవిషయమై యా పట్టమహిషికిని, రంగాజమ్మకును వాదోపవాదములు జరిగినవనియు, చివఱకు రంగాజమ్మ "ఏవనితల్ మముందలఁప నేమిపనో" అన్న పద్యము మూలమున నామెను నిరుత్తరురాలుగా నొనర్చెననియు నీవఱకే తెలిపియుంటిని. దీనినిఁబట్టి యీయామె ధర్మపత్నిస్థానము నలంకరించుటకు కొంతకాలము పట్టెనని యూహింపవచ్చును. ఆపట్టమహిషి యనంతరము రంగాజమ్మను విజయరాఘవుడు ధర్మపత్నిగా పరిగ్రహించి యుండవచ్చును. విశిష్ట కవితా విలాసలాలనుఁడును నగు విజయరాఘవనాయకుఁడు సౌందర్య వతియు, సంగీతసాహిత్యవిద్యాసరస్వతియు రాజనీతి విద్యావిశారదయు నగు రంగాజమ్మను ధర్మపత్నిగాడు చేకొనుటలో వింతలేదు. ఈ కారఁము

వలన నాతనికి తీర్థమును స్వార్థమును కలిసివచ్చినవి. మానసీయమగు తంజావూరీ కవితాసామ్రాజ్యమును, మధురభక్తిరస భావనాపూరితమగు వైష్ణవభక్తి సామ్రాజ్యమును నీ ధర్మపత్నిమూలమున నే, విజయరాఘవ నాయకుఁ డేకైకభోగముగా నేలి యశశ్శరీరుఁ డయ్యెనని నిర్వివాదముగాఁ జెప్పవచ్చును. మఱియు మన్నారుదాసవిలాసప్రబంధమున రాజగురువులును, వైష్ణవాచార్యులు నగు శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యుల వారు, రంగాజమ్మను దీవించుచు చెప్పిన యీ క్రిందిపద్యముగూడ రంగాజమ్మ ధర్మపత్నిత్వమును సార్థకపఱచుచున్నది.

క. "చతురాస్యుండనఁదగు నీ
పతి యిటు నిను గారవించి బహుమతిమీఱన్
కృతిరచియింపు మనన్ భా
రతికిన్ బ్రతివత్తువమ్మ! రంగాజమ్మా!"

రంగాజమ్మ విజయరాఘవనాయకుని కాలమున నాతని రాజ్యపాలనాప్రారంభమున ననఁగా క్రీ. శ. 1633 లో నింకను తంజావురాస్థానము నలంకరింపలేదని, రాజగోపాలవిలాస రచనాసందర్భమునఁ దెలిపియుంటిని. (పుట 123) ఆమె కృతులలో కడపటి కృతియగు మన్నారుదాసవిలాస నాటకమున[1], వివాహసంకల్పములో "శుభకృన్నామసంవత్సరే, ఉత్తరాయణే, వసంతర్తౌ చైత్రమాసే, శుక్లపక్షే, ఆద్యపంచమ్యాం శుభతిథౌ గురువాసరయుక్తాయాం, శుభనక్షత్ర, శుభయోగ శుభకరణయుక్తాయాం, అస్యాం శ్రీరఘునాథభూపాలకుమారస్య, అచ్యుత విజయరాఘవభూపాలస్య ఉద్వాహాఖ్యం కర్మ కరిష్యమాణ తదాదౌ వృద్ధ్యర్థం శుభ్యర్థమభ్యుదయాంచ, మహాజనైస్సహ పుణ్యాహవచనం కరిష్యే" అని యీ నాటకరచనా సంవత్సరము పేర్కొనఁబడినది. ఈ శుభకృత్తు సంవత్సరము విజయరాఘవనాయకుని రాజ్యపాలనకాలమున క్రీ. శ. 1662 సంవత్సరమున వచ్చినది. కాబట్టి మన్నారుదాసవిలాస నాటకము విజయరాఘవనాయకుని యిరువదితొమ్మిదవ రాజ్యపాలన

1. మన్నారుదాసవిలాసనాటకము. పుట 47.

సంవత్సరమున రచితమైనది. కావున రంగాజమ్మ క్రీ. శ. 1635 - 40 ప్రాంతముల నాస్థానమునకువచ్చి, క్రీ. శ. 1662 వఱకును విలసిల్లెనని యూహింపవచ్చును.

పదకర్తలు - క్షేత్రయ

ఆంధ్రసంగీతప్రపంచమున మూర్తిత్రయమని చెప్పఁదగినవారు తాళ్లపాక అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్య, కాకర్ల త్యాగయ్య, అను ముగ్వురు. వీరిలో తొలివారు శ్రీ దివ్యతిరుపతిక్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులు. వీరి కాలము (1424-1508). వీరాంధ్రదేశీయులై యాంధ్రప్రాంతములకు సంబంధించినవారు. తక్కినవారిలో క్షేత్రయ్య యాంధ్రదేశీయుఁడయ్యు దక్షిణదేశమున తంజావూరితోనెకాక మధురతోకూడ సంబంధము కలవాఁడనుటకాతని చరిత్రము కొంత సాక్ష్యమొసఁగుచున్నది. ఇఁక త్యాగయ్యగారచ్చముగా దక్షిణాదిని తంజావూరి మండలము వారే. క్షేత్రయనుగూర్చి కొంచెము వివరించెదను.

ఈతఁడు సంగీతవిద్యాచక్రవర్తియగు రఘునాథనాయకుని దర్శించినట్లుగా మండ నరసింహకవి తాను రచియించిన "ఆంధ్రకౌముది" అను గ్రంథమున నీ క్రిందిపద్య ముదాహరించియున్నాఁడు.

"మువ్వగోపాల భక్తేన క్షేత్రజ్ఞకవినాకృతాచ్చ"

క. తమ దామె వత్తు రర్థులు
క్రమమెఱిఁగిన దాతకడకు రమ్మన్నారా
కమలంబులున్న చోటికి
భ్రమరంబుల యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

కాని రఘునాథనాయకునిపై క్షేత్రయ చెప్పిన పదములు కానరావు. రఘునాథనాయకుని కుమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకునిపై క్షేత్రయ్య వేయిపదములు చెప్పినట్లుగా మనకు తెలియవచ్చినను నందు పదిమాత్రమే లభించినవి. ఇవి శృంగారరసవత్తరంగములై యొసగుచున్నవి. ఇందుండి యొకపదము నుదహరించుచున్నాను.

కాంభోజి - ఆది.

పల్లవి : సుదినమాయెనే యీ ప్రొద్దు సుదినమాయెనే యీ
అనుపల్లవి : మదనావతారుని సేవ మనకుఁ గలిగెనే
చరణములు : ప్రొద్దుట నిలువుటద్దము పొడగన్న ఫలము - ఈతని
ముద్దుమోముఁ జూడఁ గలిగె ముద్దులగుమ్మ
ఈప్రొద్దు పూర్ణకుంభము లెదురైనఫలము ఈ
భూపాలకుంజరుని నేఁ బొడఁగంటినమ్మ
ద్విజరాజుల సేవించిన దివ్యశకునము అచ్యుత
విజయరాఘవేంద్రుని యీ విడిదిలోఁగంటి సుదిన.

ఈతఁడు తన పదములలో నొక పదమున చేమకూర వేంకటకవి విజయ విలాసమునందలి పద్యపాదము ననుకరించియున్నాఁడు.

" ఎగు బుజంబులవాఁడు మృగరాజమధ్యంబుఁ
బుడికిపుచ్చుకొను నెన్నడుము వాఁడు
నెతి ఙంద్రుకలవాఁడు నీలంపునికరంపు
మెఱుఁగుఁ జామన చేయ మేనివాఁడు" విజయవిలాసము. 2-164

1 క్షేత్రయ : " ఎంతచక్కనివాఁడే నాసామి వీఁ
డెంత చక్కని వాఁడే "

అను పదములో,

" మెఱుఁగుఁ జామనచాయ మేనమరువాఁడే "

అని యనుకరించినాడు.

క్షేత్రయ మధుర తిరుమలేంద్రునిపైని రెండువేల పదములు చెప్పి నట్లు తెలియుచుండుటచే నీతఁడు దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన వాఁడగుట నిర్వివాదాంశము. ఈతఁడు గోలుకొండ పాదుషాను దర్శించి వేయినేనూరుపదములను చెప్పెనట. మొత్తముమీఁద యీతఁడు

1. క్షేత్రయపదములు - ముద్రణము :- 1 ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు. 2. వావిళ్ళవారు. 3. శ్రీ పిఠాపుర మహారాజావారు. " క్షేత్రయ సంచిక " లో నీ గ్రంథకర్త " క్షేత్రయ పదములలోని భాష "ను గూర్చి యొక వ్యాసమును వ్రాసి యున్నాఁడు. అది శ్రీ అప్పారావుగారిచేఁ బ్రకటితము.

నాలుగువేల యైదువందలపదములు రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వీనిలో నేటికి నాల్గువందల పదములు మాత్రమే లభ్యమగుచున్నవి.

ఈ పదములు మధురభక్తి సంప్రదాయమునకుఁ జెందిన శృంగార కృతులు. వీనిలో కొన్నింటికి నాలంకార శాస్త్రానుసారముగ రసమంజరి వ్యాఖ్యగలదు.[1]

పెద్దదాసు

విజయరాఘవనాయకుని కాలమున వెలసిన భక్తులలో, పదకర్తలలో పెద్దదాసొకఁడు. ఈతని భక్తిప్రపత్తిని, పదరచనను విని, విజయరాఘవనాయకుఁ డీతని పిలిపించి, తన పూర్వులనుగూర్చి, తన రాజ్య వైభవమునుగూర్చి, తన్నుగూర్చి వర్ణించి పాటలుపాడమని కోరినాఁడు. పెద్దదాసు మన్నారుదాసైన విజయరాఘవుని కోరికకు చాల ఖిన్నుఁడై, నిర్భయముగా,

> నారసింహుని పాడిన నోటను
> పూరసింహమును పాడ

అని స్పష్టముగాచెప్పి పాడుటకు నిరాకరించినాఁడు. అంతియేకాక తిరుమణిదాల్చిన పంచమదాసులనైనను కీర్తించెదను గాని మానవనాథులను స్తోత్రముచేయను అని మఱియు ముక్తకంఠముగా చెప్పినాడు. అప్పుడు రాజుగారి యనుచరులు, సభవారును ఒక గాడిదకు పట్టెనామముతీర్చి దానికి దండము పెట్టుమని పెద్దదాసును కోరినారు. పెద్దదాసు ప్రదక్షిణముచేసి దండముపెట్టి దానిముందు సాగిలబడినాఁడు. సభవారును, రాజుగారును అతనిని పరిహసించినారు. అంతేకాకుండ "గాడిదకు దండము పెట్టిన గాడిదవుకావా" అని నిందించి ప్రశ్నించినాఁడు - "ఈ గాడిదె తిరుమణిదాల్చిన నీవంటిదే. నీకు దండముపెట్టినపుడు గాడిదకు పెట్టు

1. క్షేత్రయపదములలోని శబ్దప్రయోగములను కీ. శే. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు ప్రామాణికముగ నంగీకరించి తమ "శబ్దరత్నాకరము" అను నిఘంటువున వానిని జేర్చిరి.

టలో తప్పేమున్నది" అని పెద్దదాసు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినాడు. విజయ రాఘవునికి వెంటనే కోపమువచ్చినది. ఆతని బల్లెములతో కత్తులతో పొడువుడని ఆజ్ఞాపించినాఁడు. పెద్దదాసు హరినామసంకీర్తనము, చేయుచు, ఆనాడు ప్రహ్లాదునివలె, వాని నన్నింటిని నిగ్రహించినాఁడు. నీట ముంచినను, నిప్పునఁ ద్రొక్కించినను, చెక్కు చెదరలేదు పెద్దదాసు. రాజునకు పెద్దగా కోపము వచ్చినది - తలారివారి కితని కొఱత వేయింపుడని యాజ్ఞాపించి నాఁడు. పెద్దదాసు కళ్లువిప్పి, తేఱిపాఱి కొఱత చూడగనే యది భస్మీభూతమైనది. కొఱతయొద్ద

"ఇదిగో వేళ, వేణుగోపాలా,
నామది గర్వమెంచక, మన్నించి రక్షింపు
మదన జనక, తంజాపురీసదన గోపాలా"

అని కీర్తనతో హరినామస్మరణ చేసినాఁడు.

భక్తపరాధీనుఁడగు గోపాలుఁడు మన్నారు కడకు మాఱు వైష్ణవ భక్తుని వేషముతోనేగి "దాసుని మిక్కిలి దండిస్తివిరాధగిడీ, నాదాసుల నక్కట దండిస్తివిరాధగిడీ!" అని కొరడా దెబ్బలు కొట్టినాఁడట. బాధకు తాళలేక నాయకరాజు చారులని పంపి, పెద్దదాసుని పిలిపించి కాళ్లుపట్టు కొని, చేతులు జోడించి, తన్ను క్షమింపుమని కోరినాఁడు. భక్తుల కప చారము గలిగినదిగాన, రాజ్యము పరులపాలగుననియును తనకుకూడ ప్రత్యక్షముగాని పురుషోత్తముఁడగు శ్రీగోపాల దేవుఁడు, రాజునకు ప్రత్యక్ష మగుట యాతని పూర్వపుణ్య విశేషమనియు చెప్పి యాతని వీడ్కొనెను.

పెద్దదాసు శ్రీరంగమునకుఁ బోవుచుండగా, నొక ముసలి బ్రాహ్మణరూపము ధరించి శ్రీరంగేశ్వరుఁడాతని స్వయముగా తన సన్నిధికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఐహిక మంతయు మఱచి, పెద్దదాసు రంగనిలో నైక్యము గాంచెను.

పెద్దదాసు మాటలు ప్రత్యక్షరము సత్యమైనవి. విజయరాఘవ నాయకుఁడు తన కుమారుఁడగు మన్నారు దేవునితో క్రీ.శ. 1674లో మహా

రాష్ట్రరాజగు నేకోజీతో యుద్ధముచేసి మడసెను. నాఁటినుండియు నాయక రాజపాలన మంతరించి తంజావూరిలో మహారాష్ట్రరాజ్యపాలన ప్రారంభ మైనది.

పెద్దదాసు కీర్తనలు భక్తితన్మయత్వమును గలిగించునవి. అపర ప్రహ్లాదుఁ డగు నీ దాసుని చరిత్ర[1] మాంధ్రుల కనవరతస్మరణీయమైనది. ఈతని పదములను రెంటినుదాహరించుచున్నాఁడను.

నాదనామక్రియ - ఆదితాళము

పల్లవి : కొంచాన దొరకదు శ్రీహరిస్మరణ వంచనమతి జనులకు.

అనుపల్లవి : హెచ్చుమించు నారాయణకథలు సచ్చరితము విన నైపనివారికి

చరణములు : పరనిందా పరధనములు రోసీ పరభామల బాసీ
అరిషడ్వర్గము లంటఁగఁజేసే మూఁడాశలరోసీ
సరసిజనాథుని పరమభక్తులెడ
కోఁతలుమెఱిగే కుక్కను దినవలె. కొం॥

మందమహా మోహము పోగొట్టవలెను సుజ్ఞానము చేతన
యింద్రియములచే పట్టవలెనుముదమున గెంటవలెను
నిందను పలికే పందిని దినవలె. కొం॥

లోన తెలుపట సరియై యుండవలెను
నానా కర్మలు శ్రీనాథు నకు ప్రీతి సేయవలెను
దీనుల కిడవలెను శ్రీశుమించి శ్రీవేంకటవిఠలుని
ధ్యానముసేయని రోమఁగు దినవలె. కొం॥

ఆనందభైరవి - ఆటతాళము

పామరుల చెంతఁ జేరము శ్రీరామనామమే నమ్మిశారము
ఈమహి సంసారహీనులతో చెలిమి
సేయక శ్రీహరి శరణుఁ జొచ్చి యున్నారము. పా॥

---

1. పెద్దదాసుచరిత్ర తెలుఁగుదేశమున చాలగా వ్యాప్తినిఁ గాంచినది. క్రీ. శే. 1870 నుండియు నిది పంద్రెండు పర్యాయములు ముద్రితమైనదన్నచో దీనిప్రచారము గ్రహింపవచ్చును. ఈ చరిత్రను రచియించిన కవి సింగరిదాసు.

చపలచిత్తుల చెంతఁ జేరము
శ్రియః పతిని మతిని నమ్మినారము
కపటమానసులతో కలిసి వర్తించము
నిపుణులైనవారి కృపఁ గాచుచున్నాము. పా॥

దూషణ భూషణసేయుము ని
ర్దోషులమై యున్న వారము
పాషండులైనట్టి పతితుల కూటమి
రోసివేసి హరిదాసులైయున్నాము. పా॥

ఇందుముఖుల పొందుఁ గోరము పర
నింద కొడిగట్టి తిరుగము
పొందుగ నరసింహు పెద్దదాసును జూచు
ఇందిరేశు భజనానందులై యున్నాము. పా.

మన్నారుదేవుఁడు

ఈతఁడు విజయరాఘవనాయకుని కుమారుఁడు. మహారాష్ట్రుల పైఁ దండ్రితో యుద్ధమునకు వెడలి, వీరస్వర్గమలంకరించిన వీరుఁడు. ఇతఁడును తండ్రితాతలవలె గొప్పకవి. 'విజయరాఘవాభ్యుదయము'అను ప్రబంధమును[1] రచించెను. అది నేఁడు కానరాకున్నది. మనకు లభ్యమైనది హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము.

విజయరాఘవనాయకుఁడు రక్తాబ్జనాయిక లేక హేమాబ్జనాయిక అను చెంగమ్మను, మన్నారుఁడను రాజగోపాలునకు వివాహము చేసిన కథ యిందు వర్ణితము. ఇదియును యక్షగాననాటకమే. రాజగోపాలస్వామి స్తుతితో నీక్రింది విధమున ప్రారంభమగుచున్నది.

సీ. శ్రీరమణీ సముజ్జృంభమాన కటాక్ష
హారమణీల సద్భూరివక్ష
వార్తాచమత్కార వైభవప్రద నామ
మార్తాండ మండల మహితధామ
మాణిక్యకేయూర మండితభుజదండ
చాణూరగర్వశిక్షా ప్రచండ
తంజాపురాధిప స్తవనీయచారిత్ర
కంజాతపత్ర సంకాశనేత్ర

1. ఇది తన తండ్రియగు విజయరాఘవనాయకుఁడు రచించిన "రఘునాథనాయకాభ్యుదయము" వలె ద్విపదకృతియైయుండనోపును. ఇట్టి యభ్యుదయ కావ్యరచనలు వెలసినవి తంజావూరి నాయకరాజుల కాలమునాఁడేయని యొఱుఁగఁదగును.

గీ. ద్వారకాధీశ కాంచన వననివాస
పాకరిపుమిత్ర చెంగమలాకళత్ర
మము(గటాక్షించి శుభలీల మనుపు(జాల
రాజగోపాల రాధికారతివిలోల.

ఆ వెనుక యనంతగరుడులకు, పంచాయుధములకు(బన్నిద్దఱాళ్వారులకు నమస్కరించి, ఆదిమకవుల(గీర్తించి ప్రపితామహ పితామహ జనకులైన అచ్యుత రఘునాథ విజయరాఘవుల వినుతించి గ్రంథము ప్రారంభించెను.

దక్షిణద్వారకలో రాజగోపాలుడు కొలువైయుండగా బ్రహ్మాది దేవతలువచ్చి యా భగవంతునితో క్షీరాబ్ధినిమథించి యమృతమును లోకమున కొస(గవలయునని విన్నవించిరి. వారలతో రాజగోపాలుడు పాలసముద్రమున కేగి దేవదానవుల రప్పించి, మంధరపర్వతము కవ్వపుం గొండగా(జేసి, వాసుకిని తరి(త్రాడుగానొనర్చి క్షీరాబ్ధినిమథింప(జేసెను. అంతట మొదట హాలాహలముద్భవిల్లెను. పరమేశ్వరుడు దానిని భక్షించెను. ఆ వెనుక పారిజాతము, ఉచ్చైశ్శ్రవము, కామధేనువు, కల్పవృక్షము, కౌస్తుభము, కంజారి కామదమణితో అమృతకలశము పుట్టెను. అదేసమయమున నా సముద్రమునుండి చెంగమలమ్మ యుద్భవించెను. శ్రీరాజగోపాలస్వామియు చెంగమలమ్మయు,పరస్పరము మోహావేశపరవశులైరి. అమృతమును పంచుకొనుటయందు, దేవదానవుల వాగ్వివాద మడ(చుకొనుటకు శ్రీ రాజగోపాలుడు మోహినీరూపము దాల్చి, యమృతము దేవతలకొసంగి తన రాజధాని చేరెను. హేమాబ్జ నాయికయు, విరహవేదనచే మిగుల(దపించి రూపవతి యను తన చెలిని మన్నారుయొద్దకు రాయబారమంపెను. మన్నారైన రాజగోపాలస్వామి యామెను స్వయంవరమున(బెండ్లియాడెదనని మాఱుపల్కెను. కాని వివాహము కాకపోవుటచే చెంగమలా రాజగోపాలులు విన్నదనముతో ఖిన్నమనస్కులైరి. తంజాపురాధీశు(డగు విజయరాఘవనాయకుడు రాజగోపాలుని సేవకై వచ్చి యాతడు ఖిన్ను(డగుట గనిపట్టి కారణ మడిగెను. రాజగోపాలుడు తనకు, హేమాబ్జనాయికకు వివాహము చేయించ మని యాతనికోరెను. విజయరాఘవు(డప్పుడు సముద్రరాజు యొద్దకు వెడలి హేమాబ్జనాయికా, రాజగోపాలుల వివాహము నేర్పఱిచి, వివాహము జరిపించి, వారి యనుగ్రహమునకు(బాత్రు(డయ్యెను. ఈ కథను మన్నారుదేవు(డు బహురసవంతముగా సంతరించియున్నా(డు.

మన్నారుదేవుఁడు వైష్ణవభక్తియందు, పితృభక్తిభాగధేయమునందు తండ్రి తాతలతో సమానుఁడని చెప్పఁదగును.

కవితారచనయు కమ్మెచ్చుఁబోతీగతీసినట్లుండును. ఈగ్రంథమున కొన్నిచోట్ల తన తండ్రి రచించిన విప్రనారాయణ చరిత్రను ననుసరించి యున్నాఁడు. మచ్చునకొకటి యుదాహరింతును.

రాజగోపాల సభావర్ణన

విప్రనారాయణ చరిత్ర

"ఆవేళ చోళభూపాలతిలకంబు సంగీతభంగితాంతరంగుండై యంగనామణులం గనుంగొని సరసవిలాస వాఙ్మాధురీ మంజరీధౌరంధర ధురీణుండై,

ఒక్క జక్కవగుబ్బెతకు పుక్కిటి విడెమొసంగి, కెంగేలనొక్క శృంగారవతికి కేలు జడగీలించి, బోటి వ్రేల నొక్క కుటిలకుంతల నీవీబంధంబు జాఱమీటి, ఒక్క బిబ్బోకవతి నిబ్బరంపు గబ్బిగుబ్బలుబ్బరంబుగా ఘనతర నఖరేఖలఁ జీఱి, యొక్క యంబుజనయన మధుమధురస మధురాధర సుధారసధారలఁ గ్రోలి, ఒక్క పంకజాక్షి బింకంపుఁ జాలిండ్లు సంకుమదకుంకుమ పంకంబున నలంది, ఒక్క రంభోరువు పరిరంభణం బొనర్చి, ఒక్క కుంకుమగంధి నంకంబుననుంచి యుచితంబుగాఁ గొలువై యున్న యవసరంబున"

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము

"ఈదారి రాజగోపాలశౌరి చెలువుబొంగార కొలువుసింగారమై పదాఱు వన్నెబంగారు కొలువుకూటంబునకు వచ్చి యందు చెన్నొందువినూత్న నవరత్నసింహాసనంబుచేరి చెలువుమీఱి సుళువుపట్టుగద్దియపైఁ గూర్చుండి యిరుగడల పదియాఱువేవురు చెలువలు గొలువ,

ఒక్క చక్కనికొమ్మను చక్కెరమాటలఁ దేలింపుచు, నొక్క జక్కవగుబ్బెతకు పుక్కిటివిడెము బాలింపుచు, నొకముద్దుల గుమ్మ సుద్దులకు సొక్కుచు, నొకయిందుముఖిమోవివిందుకై మ్రొక్కుచు, నొక్కమిటారి చెక్కిలిగోరఁజీఱుచు, నొక్కజవ్వనితో నవ్వుచుఁ జేరఁజేయుచు నిత్తెఱంగున శృంగారలీలలఁ దేలుచున్న బంగారుమన్నారు తన చెంగటనున్న యొకయంగనను జూచి యేమనుచున్నాఁడు."

పై సంవాదమునుఁ జూచిన మన్నారుదేవుఁడు విప్రనారాయణ చరిత్రము ననుసరించియు, నందు నౌచితినిమీఱిన కొన్ని వాక్యములను పరిహరించె

ననియు స్పష్టమగుచున్నది. ఇది మన్నారుదేవుని లోకజ్ఞతను, సరసత్వ మును వెల్లడి చేయుచున్నవి.

గ్రంథమధ్యమునుండి యొక ముఖ్యభాగము నుదాహరించు చున్నాను:

పదం - పంతువరాళి - ఆది

తలిరుబోణి! దక్షిణద్వారకాపురిని
చెలువుమీఱినయట్టి చెలువమన్నఁడితఁడే
కలఁదిరో! పదియాఱువేవురు జవ్వనుల
వలపించిచేకొన్న వన్నెకాఁడేయితఁడు
కనకాంగి! విజయరాఘవునింట వెలయుచు
దినదినము పూజలందు దేవుఁడే యితఁడు.
... ...

"ఈరీతిం జేరి యప్పుడాకప్పురగంధి యప్పురంబున విజయరాఘవ పట్టభద్రుండు కట్టించిన గుజరాతికెంపు చెక్కడంపుపనుల మిటారించు నతిదిర్ఘ్వారంబులగు గోపురప్రాకారంబులు, శ్రీవైష్ణవపుంగవ గేహంబులు, శృంగార వనసమూహంబులు, హరిద్రానదిమొదలు పొదలు ననేక తటాకంబులు హాటకమయంబులైన మంటపానీకంబులు నాలోకింపుచు సొంపునంది యా సంపంగి మన్నారునగరివాకిలిం జేరి యామిటారి యచ్చట నున్న యవసరంపు మచ్చికంటినిం జూచి మందరధరుని సమయంబు తెలుపుమని మందలింప నాకాంత లప్పుడే కాంతసమయమని పరిహరింప ......అనిన విని యా చిగురుబోణి నగధరుని నగరు ప్రవేశించి యచ్చట హెచ్చులగు పచ్చల గచ్చులనిచ్చలంబులగు శాతకుంభ స్తంభ సహస్రం బుల మించు విజయరాఘవభూపాల మంటపరాజంబు చేరువ......... రాయసంపు చెలువ చదివే పద్యం. స్వయంవరాహ్వానము కమ్మవక్కణ."

సీ. శ్రీమన్మహాగుణస్తోమ సంపన్నుఁడై
భాసిల్లు రాజగోపాలశౌరి
పాదంబులకు మ్రొక్కి పాలకడలిరాజు
వేడ్క సేయంగల విన్నపంబు

[1]సౌమ్యసంవత్సర చైత్రశుద్ధాష్టమి
మాపట్టియగు చంగమకు స్వయంవ
రోత్సవంబొనరింప నుద్యుక్తులైనాము
తామిటవిచ్చేసి యీమహోత్స

గీ. వంబునెఱవేర్పఁగావలె స్వామి సమ్ము
ఖానకును నారదుని వెంట మా నియోగి
నంచితిమి వారిపల్కులాలించి మీరు
వేగనిటు సాగి రాఁగ నీవిన్నపంబు.

ఈ యాహ్వానమునకు రాజగోపాలస్వామి చాలసంతోషించి విజయ రాఘవనాయకునితో నిట్లనియె.

క. రారమ్మ విజయరాఘవ !
ధారణి నీవంటి ముద్దుతనయులు గలుఁగన్
సారెకు మామదిలోఁగల
కోరిక లొనగూడుటరుదె ? గుణ రత్ననిధీ !

ఆ వెనుక రాజగోపాలరక్తాబ్జనాయికల వివాహము వర్ణితమైనది. రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసనాటకమువలె నిందును, పురోహితుల మాటలు, ముత్తయిదువుల మాటలు, వాడుక భాషలో రచితములైనవి. సువ్వాల, ధవళము, శోభనము మొదలగు దేశీయగేయములే కాక, చూర్ణిక, మంగళశ్లోకపంచకమును గలవు.

హేమాబ్జనాయికా రాజగోపాల వివాహానంతరమున, రాజగోపాలుఁ డిట్లు విజయరాఘవుని ప్రశంసించెను:

గీ. విజయరాఘవ ! వత్స ! యీ పెండ్లినీవు
సంఘటింపంగ మామది చల్లనయ్యె
ప్రబలి సర్వంసహారాజ భాగ్యములను
ధరణివర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ.

భరతవాక్యము

ఇవ్విధంబునఁ జినచెవ్వయాచ్యుతాధిపప్రపౌత్రుండును, రఘునాథజననాథ పౌత్రుండును, విజయరాఘవభూపాలక ప్రియపుత్రుండును,

---

1. పైవక్కాణయందు జెప్పఁబడిన సౌమ్యసంవత్సరము క్రీ. శ. 1664 తో సరిపోవుచున్నది గావున నది యీ గ్రంథ రచనాకాలము.

రాజగోపాలాంబికా గర్భకలశజలధి కువలయమిత్రుండును, అతులకనక తులాప్రముఖనిఖిల మహాదాన దీక్షాధురీణుండును, అనేకాగ్రహారప్రతిష్ఠాపన ప్రవీణుండును, విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధనిబంధన చాతురీధారేయుండును, అతులిత పితృభక్తి గురుభక్తి భాగధేయుండును, మహితాను భావుండునగు మన్నారుదేవుండు భువనస్తవనీయంబుగా హావణించిన హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరంబను నాటకంబునకు కథా నాయకులగు రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులు తమప్రియపుత్రుండై ధాత్రి పాలింపుచు చాలవర్ధిల్లుచున్న విజయరాఘవ భూపాలునకు సర్వసర్వంస హాధిపత్య నిత్యాయురారోగ్య భాగ్యంబులుపాలించి రక్షింతురుగాత."

ఇట్టి పితృభక్తి పరాయణుని తండ్రియగు విజయరాఘవనాయకుఁడు చెఱసాలయం దుంచెననియు నా చెఱసాలయందే మన్నారుదేవుఁడు హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమును రచించెననియు నైతిహ్యములు, చరిత్రలు తెలుపుచున్నది. మన్నారుదేవుని కారాగారబద్ధుని చేయుటకు గల కారణ మీ క్రింది వృత్తాంతమట.

"మంత్రియగు గోవిందదీక్షితులయొక్క కుమార్తెలలో నొక తెను మన్నారుదేవుఁడు ప్రేమించెను. ఈ విషయమును గోవిందదీక్షితుఁడు విజయరాఘవుని దృష్టికి తేగా నాతఁడు కోపోద్రిక్తుఁడై మన్నారుదేవుని చెఱసాలయందుంచెను."[1] ఇదియంతయు కల్పితమే. ఏలననఁగా గోవింద దీక్షితులు విజయరాఘవుని తండ్రియగు రఘునాథనాయకుని కాలమున నారంభదశయం దున్నవారు. కావున నిది పొసగదు. ఇక నిట్టి వృత్తాంత మేదైన జరిగియుండిన నది విజయరాఘవనాయకుని కులగురువైన శ్రీనివాస తాతాచార్యులవారి తనయమై యుండునని యూహింపఁదగియున్నది. ఇదియైన కేవలమూహామే. ఒక వేళ నిట్టిది జరిగియున్నను విజయరాఘవుని

1. చూ. హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము పీఠిక, పుట. 11. పీఠికాకర్త: శ్రీవిఠలదేవుని సుందరశర్మగారు. పీఠికాకర్త యభిప్రాయముతో గ్రంథకర్త సంపూర్ణముగ నేకీభవించుచున్నాఁడు. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1956 లో తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు లైబ్రరీ వారిచే ప్రకటితమైనది.

వంటి రసికశిఖామణి, యింత కఠినశిక్ష విధించుట యన్నదికూడ యను మానాస్పదము. మన్నారుదేవుఁడు చెఱనుండి విముక్తుఁడుకాఁగానే, తండ్రిని జూచి యీ క్రిందివిధమునఁ బల్కెనట :

క. మణిక్రిందుపఱచి జలనిధి
తృణమున్ పైనుంచె నతనిదేకొఱవ సుమీ!
మణిమణియె తృణము తృణమే
రణవిజయదిలీప! విజయరాఘవభూపా!

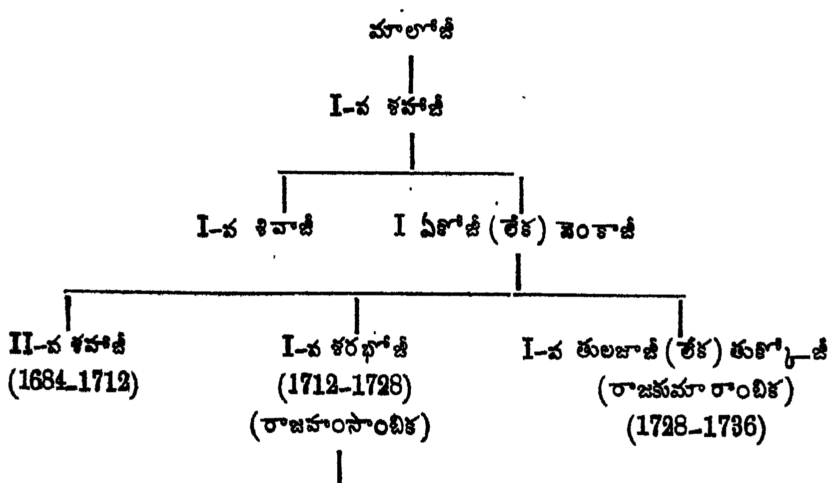
పై పద్యమును వినగానే విద్వద్వతంసుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు పుత్రునిఁ గౌఁగలించుకొని యానందబాష్పములతో నభిషేకించెనఁట. పైపద్యము తెలుఁగునాట చాలఁగా వ్యాప్తిలోనుండుటచే, మన్నారు దేవుని కారాగారవృత్తాంత మెంతవఱకు సత్యమో నిర్ణయింపఁ జాలము. మన్నారుదేవుని కారాగార నివాసమునకు, రాజకీయ సంబంధ మైన దేదో ప్రబలకారణ ముండియుండునని యూహించుటయే సమంజ సమైయున్నది.

పితృవాక్యపరిపాలనా ధురంధరుఁడగు మన్నారుదేవుఁడు తండ్రి యగు విజయరాఘవనాయకునితో గలిసి మధురనాయకుఁడగు ముద్దళ గిరితోఁ బోరాడి క్రీ. శ. 1674లో వీరస్వర్గముఁగాంచెను. మన్నారు దేవుని మరణముతో తంజావూరి నాయకరాజులపాలన మంతమొందినది. ఆవెనుక మహారాష్ట్రరాజులపాలన ప్రారంభమైనది. తంజావూరి సారస్వత చరిత్రమున మహారాష్ట్రరాజుల పాలన ద్వితీయఘట్టము.

తంజావూరి మహారాష్ట్ర రాజయుగము

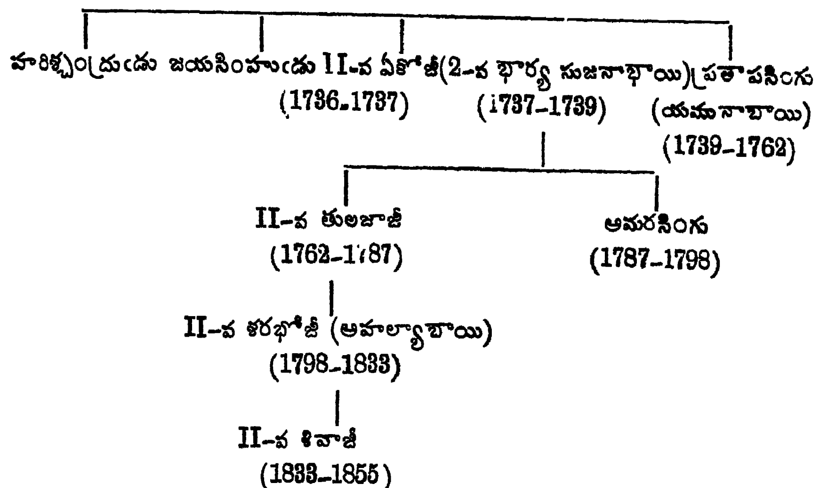
నాయకరాజుల వెనుకఁదంజావూరును మహారాష్ట్రులు పరిపాలించిరి. క్రీ. శ. 1674 మొదలు క్రీ. శ. 1857 వఱకును వీరి పరిపాలనాకాలమని చెప్పనొప్పును. ఈ రాజులును తమకుముందు పాలకులైన నాయకరాజుల ననుసరించి, సంస్కృతాంధ్రభాషలఁ బోషించి, కృతికర్తలై, కృతిభర్తలై యాంధ్రవాఙ్మయమున నాచంద్రార్కమగు యశస్సునందిరి. వారి మాతృభాష మహారాష్ట్రము, పాలించిన దేశము శుద్ధద్రవిడదేశము, ప్రజల భాష తమిళము - అయినను వారు సంస్కృతాంధ్రభాషల యందత్యంతాభిమానము వహించి యా భాషల ద్రావిడదేశమునఁ జిరస్థాయులఁ గావించిరి. అట్టి మహారాష్ట్ర ప్రభువు లాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు నెల్లప్పుడుఁ బాత్రులు. అట్టి రాజన్యులకాలమున వెలసిన కవులఁగూర్చియు గ్రంథములఁ గూర్చియు నాంధ్రలోకమున కెఱిఁగించుచున్నాను.

ఆ యా రాజుల కాలమున వెలసిన కవులఁగూర్చియు, గ్రంథములఁ గూర్చియు, సుగమముగఁ దెలిసికొనుటకై మొదటఁ దంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.[1]

1. ఈ వంశవృక్షమును నేను మొదట తయారుచేసి క్రీ శ. 1934-35 మధ్య "చంద్రిక" అను పత్రికలోఁ బ్రకటించితిని. ప్రస్తుత మా పత్రిక ప్రచారమున లేదు.

వివరణము :—

(సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి)

మొదటి ఏకోజీ (1676-1683)

తంజావూరును పరిపాలించిన మొదటిరాజన్యుఁడేకోజీ. ఈతఁడు మహారాష్ట్రరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు శ్రీ శివాజీ చక్రవర్తికి సవతితమ్ముఁడు

(1) తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల వంశముఁ గూర్చిన వివరములు తెలుఁగున నీ గ్రంథములవలనఁ దెలియనగును:

(1) నెల్లూరి శివరామకవి-కామకళానిధి (2) ఏకోజీ-ద్విపద రామాయణము (3) మాతృభూతకవి-పారిజాతాపహరణము (4) శివాజీ మహారాజు-అన్నపూర్ణా పరిణయము. వీనిలోఁ గామకళానిధి తక్కఁ దక్కినవి యముద్రితములు. ఇవియే గాక గంగాధరుని భోసలవంశావళి, శ్రీధర వేంకటేశార్యుని శాహేంద్రవిలాసము, శేషాచలపతి - కోసలభోసలీయమునను, సంస్కృత గ్రంథములయందును, The Maratah Rajahs of Tanjore అను నాంగ్లేయ గ్రంథమునందును గలవు. వీనిలో నేను వ్రాసినరీతి వంశవృక్ష మెచ్చటను వ్రాయఁబడలేదు. ఆ గ్రంథములయందలి విషయములు విమర్శించి నేనీ వంశవృక్షముఁ దయారుచేసితిని.

(2) ఒక పేరుగల రాజు లిద్దఱుండుటచే వారిపేర్ల కెదురుగ నొకటి రెండను నంకెలు వేయఁబడినవి.

(3) మొదటి తుళజాజీని తుక్కోజీయని పిలుతురు.

(4) హరిశ్చంద్ర జయసింహులు రాజ్యమును బరిపాలింపకపోవుటచే వారి రాజ్యకాల పరిమితి తెలుపలేదు ; ఇందు జయసింహుఁడే 'కామకళానిధి' కృతిభర్త.

ఈతఁడు తంజావూరున మహారాష్ట్ర రాజ్యమును స్థిరముగ నెలకొల్పినాఁడు. ఈతఁడు తెలుగున ద్విపద రామాయణమును రచియించినట్లు ప్రొఫెసరు సుబ్రహ్మణ్యముగారు తమ తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రమున వ్రాసినారు. [1]ఇచ్చట ప్రొఫెసరుగారు పొరపాటు పడినారు. ఏకోజీ వ్రాసిన ద్విపద రామాయణావతారికను బట్టిచూడ నితఁడు తులజాజీ (లేక) తుక్కోజీ కుమారుఁడని స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. కావున నితఁడు శ్రీ శివాజీ చక్రవర్తి సోదరుఁడగు నీ యేకోజీ కాఁజాలఁడు. ద్విపద రామాయణమునందలి గద్యను జూచిన నీ విషయము స్పష్టము కాగలదు.

"అని భోసలాబ్ధిసుధాంశుఁ డుత్తముఁడు
ధననాథతుల్యుఁ డుదార విక్రముఁడు
సరససాహిత్య లక్షణ చక్రవర్తి
కరుణాసముద్రుండు కవికల్పకంబు
విలసిల్లు తుళజభూవిభు కుమారకుఁడు.

పొలుపొందు యేకోజి భూమిపాలకుఁడు
తనతండ్రి తుళజేంద్ర ధరణీశు పేర
పెనుపొందుమకరాంక బిరుదాంకు పేర
రమణీయమైన యీ రామాయణమున
కమనీయ సుందర కాండంబుఁ జెప్పె."

దీనింబట్టి యీ యేకోజీ క్రీ. శ. 1736 సంవత్సరమునఁ దంజావూరును బరిపాలించిన రెండవ యేకోజీ గాని క్రీ శ. 1680 సంవత్సర ప్రాంతమున నున్న మొదటి యేకోజీ కాఁడు. కాని యీ సందర్భమునఁ దంజావూరు తెలుఁగుగ్రంథముల సూచికఁ బ్రకటించినవారు కూడ మొదటి యేకోజీయే యీ రామాయణగ్రంథకర్తయని వ్రాయుట మఱియు వింతగ

1. Ekoji himself is said to have composed in Telugu a Dwipada Ramayana and several other works in Telugu were written in his reign (Page 22. The Maratha Rajas of Tanjore, 1928)

నున్నది. గ్రంథసూచికఁ దయారుగావించినవారే రామాయణ గ్రంథావ తారికయందుఁ గల రాజుల నామములను నధోరేఖాంకితములు గావించియే యున్నను గ్రంథ ప్రకాశకు లాంగ్లేయభాషలో నిది మొదటి యేకోజీ వ్రాసినట్లు వ్రాసిరి.[1]

ఈ మొదటి యేకోజీ స్వయముగ గ్రంథకర్త గాకపోయినను గవి పండిత పోషకుఁడై యుండెనని మన మూహింపవచ్చును.

శహాజీ (లేక) శహామహారాజు (1684 - 1712)

ఏకోజీతరువాత నాతని కుమారులు ముగ్గురును గ్రమముగా రాజ్యమును బాలించిరి. వారిలోఁ దొలివాఁడు శహాజీ. ఈ రాజచంద్రుని కాలము తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజ్య భాషావాఙ్మయ చరిత్రమున సువర్ణయుగమని చెప్పఁదగినది. సంస్కృతాంధ్రము లందేమి, ద్రావిడ భాషయందేమి లెక్కలేనన్ని కృతు లీ రాజేంద్రుని కాలమున వెలసినవి. కృతికర్తయై, కృతిభర్తయై, యుపరభోజుఁడై విరాజిల్లిన శాహాజీరాజేంద్రుఁడు, శ్రీకృష్ణదేవరాయ, రఘునాథరాయాదులవలె నాంధ్రులకుఁ జిరస్మరణీయుఁడు.

సంస్కృత వాఙ్మయము

సంస్కృతవాఙ్మయము శహాజీకాలమున విశేషముగా నభివృద్ధి నందినది. శహాజీ సంస్కృతమున శబ్దరత్నసమన్వయము శబ్దార్థ సంగ్రహమునను రెండు నిఘంటువులు రచియించినాఁడు. ఇంతియకాక క్రీ. శ. 1693 లో తిరువశనల్లూరు (Tiruvasanallur) అను గ్రామమునకు శహాజీ రాజపుర మను నామకరణముఁ గావించి దానిని నలువదియారు గురు విద్వాంసులకు ధారాపూర్వకముగ నొసఁగెను. అందలి విద్వాంసు లందఱును సుప్రసిద్ధులే. వారిలోఁ గొందఱిఁగూర్చి యించు వివరించు చున్నాఁడను.

1. A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library (Pages 122, 123)

1. రామభద్రదీక్షితుఁడు—శహాజీ రాజపుర విద్వన్మండలికి భూషణప్రాయుఁడు. అభినవపతంజలి బిరుదాంకుఁడు. అప్పయదీక్షితుని మనుమఁడగు నీలకంఠ దీక్షితుఁడును, చొక్కనాథ దీక్షితుఁడను బాల కృష్ణ భగవత్పాదుఁడును నీ విద్వద్వరేణ్యుని గురువులు. పతంజలి చరిత్రము, జానకీపరిణయము; శృంగారతిలకభాణము. పరిభాషావృత్తి వ్యాఖ్య, షడ్దర్శనసిద్ధాంతసంగ్రహవ్యాఖ్య మున్నగునవి యీతని కృతులు[1].

2. శ్రీధర వేంకటేశార్యుఁడు— ఈతనికి అయ్యావాళ్ అను నామాంతరము. దాక్షిణాత్య మండలముల నేఁటికిని మహావిద్వాంసుఁడుగా బూజింపఁబడుచున్నాఁడు. ఈతని స్తుతిగ్రంథములు పదునాలుగు ముద్రితమైనవి[2]. ఈతఁడు శహాజీ రాజపురాగ్రహార ప్రతిగ్రహీతలలో నొకఁడు. శహాజీరాజుపేర శహేంద్ర విలాసకావ్యమును రచియించియున్నాఁడు. ఇది యెనిమిది సర్గల కావ్యము. శహాజీ జీవితముఁ దెల్పును. ఇది యముద్రితము. ఈ వేంకటేశార్యునిఁగూర్చి శృంగారరాధామాధవ సంవాద పీఠికయందు గలదు.[3]

3. భాస్కరదీక్షితుఁడు — వేదాంత గ్రంథమగు-సిద్ధాంత సిద్ధాంజనమునకు రత్నమాలిక యను వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన విద్వాంసుఁడు. ఈ సిద్ధాంత సిద్ధాంజనమాతని శిష్యుఁడగు కృష్ణానంద సరస్వతిచే రచి

---

1. రామభద్ర దీక్షితునిఁగూర్చి వివరములు తెలియఁగోరినవారు Indian Antiquary అను పత్రికయందు 33 సంపుటముఁ జూడఁదగును.

ఈతని జానకీ పరిణయ నాటకమును తెలుఁగున శ్రీ పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలముగారు గద్య పద్యాత్మకముగాను, శ్రీ నడకుదిటి వీరరాజుగారు, "విభ్రమతరంగిణి" అను పేర వచనముగను వ్రాసిరి.

2. దయాశతకము మున్నగునవి శ్రీరంగము వాణీవిలాస ముద్రాలయమున ముద్రితములు.

3. శృంగార రాధామాధవము; పీఠిక 3 – 4 పుటలు (శృంగార గ్రంథమాలా ప్రకటితము ౧.)

యింపఁబడినది. తన శిష్యుఁడు వ్రాసిన గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యవ్రాసి వ్యాప్తికిఁ దెచ్చిన గురు పీతఁడు. ఈతఁడు లలితాసహస్రనామావళీ వ్యాఖ్యాత.

4. పెరియప్పకవి— ఈతఁడు శృంగారమంజరీ శాహాజీయమను నాటకమును శహాజీ జీవితమును జిత్రించుచు వ్రాసినాఁడు. ఈతఁడు పైని వివరించిన కృష్ణానంద సరస్వతి శిష్యుఁడు. ఈతని పాండిత్యమునకు మెచ్చి కృష్ణానందయతి యాతనికిఁ గవితార్కిక సార్వభౌముఁడని బిరుద మిచ్చెనట. విశ్వనాథార్యదీక్షితుఁడును వైనతేయ సూరియు నీతని యన్నదమ్ములు. విశ్వనాథుఁడు సిద్ధాంతసిద్ధాంజనముపై వ్యాఖ్య రచియించెనఁట. ఈతనితండ్రి యన్నశాస్త్రి వేంకటపతిరాయుల సభయందుఁ గామదేవకవిని జయించి యాతనివలన బంగరుపల్లకిని ఏరాకరమను గ్రామమును బహుమానముగాఁ గొనెనఁట.

5. వేదకవి—ఈతఁడు విద్యాపరిణయము జీవానందమునను నంతరార్థ కథా సమన్వితములగు రెండునాటకముల రచియించినాఁడు[1]. ఇవి రెండు వేదాంతవిషయములఁ బ్రతిపాదించుచుఁ బ్రబోధచంద్రోదయమును బోలియుండును. విద్యాపరిణయ మీతని పోషకుఁడగు నానంద రాయమఖి కృతిగాఁ గానవచ్చుటచే నీతఁడీ నాటకము రచించి తన పోషకుని కారోపించెనని విజ్ఞులు తలంచుచున్నారు.

6. మహాదేవకవి—ఈతఁడద్భుతదర్పణమును బ్రబోధచంద్రోదయము మాదిరిని రచియించియున్నాఁడు. ఇది కావ్యమాలయందు ముద్రితము. ఈతఁడు శుకసందేశమను నొక సందేశకావ్యమును రచియించినాఁడు[2].

---

1. Triennial Catalogue of Manuscripts. Oriental Manuscripts Library 'Madars' Vol. II Part I. Sanskrit (Pages 2575-2577).

2. సంస్కృత దూత కావ్యోత్పత్తి వికాసములు - శ్రీమాన్ యీ యాజ్ఞి వీర రాఘువాచార్యులవారు, ఎమ్. ఏ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. 18వ సంపుటము 5 - 6 సంచికలు.

7. వీరరాఘవకవి—ఈతఁడు వల్లీపరిణయము, రామరాజ్యాభిషేక నాటకము, పార్వతీస్తోత్రములను రచియించినాఁడు. ఈశ్వరునికిఁ గామాక్షికిఁ బుత్త్రుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు.

8. నల్లదీక్షితుఁడు—ఈతనికి భూమినాథకవి యని నామాంతరము. ఈతఁడు రామభద్రదీక్షితుని శిష్యుఁడును బంధువునై ప్రఖ్యాతిగాంచినవాఁడు. ఈతఁడు సుభద్రాపరిణయమను నాటకమును ధర్మవిజయమను నాలుగు స్తబకముల చంపూకావ్యమును రచియించెను. ఇందు రెండవది శహాజీమహారాజు చరిత్రమును దెల్పు కావ్యము. ఈకవి శహాజీని నభినవ భోజునిగాఁ జెప్పియున్నాడు.

"ఇత్యభినవభోజరాజ శహామహీమహేంద్ర సుందరముఖ చంద్ర సందర్శన మహిమ సాంద్రీకృతవాగ్విలాసస్య, రామభద్రాద్రివరప్రియ శిష్యస్య, తదీయవంశజన్మనో భూమినాథవిద్వత్కవేఃకృతౌ ధర్మవిజయే చతుర్థ స్తబకః"

ఇట్టి ప్రసిద్ధ సంస్కృత పండితకవులు శహాజీరాజు పురమందున్నవారు గాక శహాజీ యాస్థానమును నలంకరించినవా రెందఱేని గలరు. శహాజీ మంత్రియగు త్రియంబక రాయమఖి మొదటి యేకోజీ మంత్రియగు గంగాధరమఖి తనయుఁడు. ఏకోజీ త్రియంబక రాయమఖిని దన కాలమునందే తన కొమరుఁడగు శహాజీకి మంత్రిగాఁ జేసెను. గంగాధరమఖి చెంగల్పట్టుమండలమునందలి తిరువలంగాడు గ్రామవాస్తవ్యుఁడయ్యు మహారాష్ట్ర రాజుల కోరికపై తంజావూరు నివాసముగా నేర్పరచుకొనెను. గంగాధరమఖి యప్పయదీక్షితుని వంశమువాఁడు. అప్పయదీక్షితుని కువలయానందమునకు రసికరంజనివ్యాఖ్యవ్రాసి గ్రంథావతారికయందు భోసల వంశావళి యనుపేర మహారాష్ట్రరాజుల వంశచరిత్రము వర్ణించినాఁడు, గంగాధరమఖికి ముగ్గురు కొడుకులు. ముప్వురును గ్రంథకర్తలు, విద్వాంసులు, రాజకార్యనిపుణులు, అందు తొలివాఁడు —

1. నరసింహారాయమఖి :— ఈతఁడు తండ్రి వెనుక నేకోజీకి మంత్రిగానుండెను. ఈతఁడు త్రిపురవిజయచంపువును రచియించెను.

2. త్రియంబకరాయమఖి :— ఈతఁడు శహాజీయొద్దను, శహాజీ వెనుక రాజ్యమును బరిపాలించిన మొదటి శరభోజీవద్ద మంత్రిగా వ్యవహరించినవాఁడు. రామాయణమునకు ధర్మాకూతమను వ్యాఖ్యానమును, స్త్రీధర్మమును రచియించినవాఁడు. ఈతఁడు శహాజీ ప్రోత్సాహముచే క్రీ. శ. 1696 సంవత్సరమున కుంభకోణముయొద్ద స్వామిమలయందు బ్రహ్మాండమగు యజ్ఞముఁ గావించినాఁడట. ఆ విషయము గ్రంథస్థమై యున్నది.

3. భగవంతార్యమఖి :— ఈతఁడు తన యన్నగారివెనుక మొదటి శరభోజీయొద్ద సచివస్థాన మలంకరించినవాఁడు. రాఘవాభ్యుదయ నాటకము, ముకుందవిలాసకావ్యము, ఉత్తరచంపువు నీతనికృతులు.

వీరిలోఁ దొలివాఁడగు నరసింహారాయమఖి తనయుఁ డానందరాయమఖి గూడ మిగుల బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన మంత్రిసత్తముఁడు. ఈతఁడును శహాజీయొద్దను మొదటి శరభోజీయొద్దను మంత్రిగానుండెను. ఈతఁ డాశ్వలాయనగృహ్యసూత్రవ్యాఖ్యను రచియించెను. వేదకవిఁగూర్చి వ్రాయునపుడు విద్యాపరిణయనాటకము నానందరాయమఖి కారోపింపఁబడినదని తెలిపియున్నాను, ఇట్లే అప్పాధ్వరి విరచితమైన యాచారనవనీతమను పెద్ద ధర్మశాస్త్ర గ్రంథముగూడ నానందరాయమఖి కారోపింపఁబడినదని చెప్పుచున్నారు. ఆనందరాయమఖి మంత్రియై, విద్వాంసుఁడై యుండుటచే నాతని యనుగ్రహమును నాతనిద్వారా రాజానుగ్రహమును సంధించుట కా కవులిట్లు చేసియుందురని యూహ పొడముచున్నది. వీనిలో విద్యాపరిణయము నిశ్చయముగ నానందరాయమఖి కృతియనియు, నాచారనవనీత మప్పాధ్వరి విరచితమనియు నీమధ్య నొక విద్వాంసుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. [1]వీరుగాక కోనల భోసలీయమును శహాజీపేర రచిం

1. Journal of Oriental Research Vol. III Part I (1929) Pages 68 – 78.-v. A. Ramaswami Sastri, B. A. (Honours).

చిన శేషాచలకవి[1]యు, శహారాజాష్టపది వి రచించిన శ్రీనివాసకవియు, నటేశవిజయమును రచియించిన వేంకటకృష్ణకవియు శహాజీరాజీయము, శహారాజసభాసరోవర్ణన రచియించిన లక్ష్మణకవియు, సుమతీంద్రజయ ఘోషను రచియించిన సుమతీంద్రుఁడును, శహారాజనక్షత్రమాలను రచియించిన నారాయణుఁడును నీ రాజచంద్రు నాస్థానము నలంకరించిన విద్వత్కవులు.

ఆంధ్రవాఙ్మయము

శహాజీమహారాజు పరిపాలనకాలమున నాంధ్రభాషావృద్ధి మనకు విస్మయముగలిగించును. ఈ విద్వత్ప్రభువు రచియించిన యాంధ్ర గ్రంథములను బోషించిన యాంధ్రకవులను మన మెఱిఁగితిమేని యీతఁడాంధ్ర భాషాపోషణకే కేవలము జన్మించినట్లు తలంపవలసియున్నది. మఱియు నీ మహారాజుకాలము తెలుఁగునాటక వాఙ్మయ పరిణామమును దెలిసికొనుటకు నెంతయేని తోడ్పడుచున్నది.

ఈతని కృతులు

1. కిరాత విలాసము

ఇది. "జయపార్వతీరమణ, జయజానకీరమణ, జయ అంతకదమన, జయమధుసూదనా, జయత్రిపురసంహరణ, జయ వేదోద్ధరణ, జయ అఖిలనుతచరణ, జయ జనాభరణ." అను శివస్తవముతో ప్రారంభమగుచున్నది. ఈ క్రింది సూత్రధార వచనమువలన నిందలి సందర్భము తెలియవచ్చును.

సూ. ఈ విధంబున సకలదేవతాప్రార్థనంచేసిన యాతదనంతరం శ్రీశాహమహారాజప్రణీతంబైన కిరాతవిలాసంబనెడు నాటకంబునందు తొలుత కథాక్రమం వినిపించేమార్గం.

1. ఈతఁడే నివృత్తి శేషాచలకవి. శేషసుమతి యని నామాంతరము. ఈతఁడు కామకళానిధి కృతికర్తయగు నెల్లూరి శివరామకవికి గురువు. వివరములు ముందుగలవు.

ద్వి. శ్రీసదాశివుఁడు రాజితగిరీశుండు,
భాసిల్లుచున్న యీ పార్వతితోడ
పన్నిద మొనరించి పగడసాలాడి,
విన్నైనచెంచుల వేషంబుఁబూని
ఇడలెరుద్రాణి యావిధమువహించి,
పుడమిని చరియించి భూతేశుఁజూడ
సరసంబులను కొంత సయ్యాటములను,
ఇరువురుగావించి రేకవమాటయును
అనుకతలనుజాలనమరుకిరాత
ఘనవిలాసము శాహఘనుఁడుగావించె
సరససత్కవివరుల్ సన్నుతిసేయ,
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.

సూ. ఈవిధంబున కథాసంవిధానంబుండు నాటకం వినిపించిన యా తద నంతరంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబునందు తొలుత వినా యక ప్రార్థనంశాయగా విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గం పరాకు ....

తుది :—సూ.వ. ఈ విధంబున పార్వతిపరమేశ్వరు కూడియుండు సమ యంబున నారద కిన్నర కింపురుషులు మంగళంపాడేమార్గం. మాయాకిరాతహరునికి మంగళం. నిత్యం మాయాకిరాతదేవికి మంగళం అమరవందితుని....శాహమహారాజదేవునికి మంగళం.[1]

2. కృష్ణలీలా విలాసము

ఇది :- జయదేవకీపుత్ర, జయదివ్యనుతపాత్ర, జయకృష్ణసుచరిత్ర, జయజగన్మిత్ర, జయశుభావహగాత్ర, జయజగత్కృతి సూత్ర, జయభానుశశినేత్ర, జయజితామిత్ర, జయజయా, అను కృష్ణస్తుతితో ప్రారంభము - కథాసందర్భము తుది వచనమువలనఁ దెలియును.

1. దీనికి 501 (M. 616) మొదలు 504 వఱకును నాలుగు ప్రతులు కలవు.

సూ. వ. అవురా యీ విధంబున అభీష్టదేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి యాతదనంతరంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన కృష్ణలీలావిలాసంబు కథాక్రమంబుగా వినుపించేము విన నాదరింపవయ్యా.

తుది వ. అవురా యీ విధంబున యా కన్యవచ్చిన యా తదనంతరంబున సుముహూర్తమందు కృష్ణునికి సత్యభామకు వివాహంసేయు సమయంబున నారదకిన్నర కింపురుషులు మంగళంపాడే మార్గం పరాకు.

శోభనగేయము

మందరధరునికి మాధవునికి నందకుమారునికి నరహరికి పొందుగా సత్యభామను పెండ్లాడిన గోవిందునికి యశోదనందనునికి శోభానమే, శోభనమే.

గద్య. ఇది శ్రీమద్భోసలకుల శాహామహారాజ విరచితం శ్రీకృష్ణలీలా విలాసనాటకం సకలవిద్వజ్జన ప్రీతయే సకలశ్రేయసే శ్రీత్యాగేశ సాంబశివ పూర్ణానందార్పణమస్తు :[1]

ఈ కృష్ణలీలా విలాసనాటకమునకు ముందుదాహరించిన నాలుగు ప్రతులుగాక, మఱి యైదుప్రతులున్నట్లు తెలియుచున్నది.[2] కాబట్టి యీ నాటకమునకు తొమ్మిది ప్రతులున్నవి. నం. 506 గల ప్రతిలో మాత్రము, ముందుదాహరించినట్టి

" ఇతి శ్రీ మద్భోసలకుల శాహామహారాజ విరచితం శ్రీకృష్ణలీలా విలాసనాటకం, సకలవిద్వజ్జన ప్రీతయే, సకలశ్రేయసే శ్రీ త్యాగేశ సాంబశివ పూర్ణానందార్పణమస్తు " అను గద్యయున్నది. గాని తక్కిన ప్రతులలో దేనియందును లేదు.

---

1. 505 (M. 17) 506 రెండుప్రతులు.

2. చూ. తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు పుస్తక భాండాగారము. తెలుగు శీట ళాగు, రెండవ సంపుటము. సంఖ్య 838 - 842.

తక్కినవానియందు, కథాసంగ్రహద్విపద, విఘ్నేశ్వర స్తుతి, శ్రీకృష్ణావతారము, ఆతని చిన్ననాటి లీలలు, ఆతని యౌవనప్రారంభము, సత్యభామ పెండ్లి వర్ణితములైనవి. 842-వ సంఖ్య. గల ప్రతియందీ నాటకము సంపూర్ణముగా నున్నది. ఇందు సూత్రధారవచనములు, పురోహిత వచనములు, వాడుక భాషలో నున్నది. అవి యన్నియు పాత్రోచితములే.

తక్కిన రచనయంతయు శహాజీ నాటకరచనాక్రమము ననుసరించి యున్నవి.

ఈ నాటకకృతియందు శ్రీకృష్ణుని జననము - బాల్యక్రీడలు - సత్యభామా వివాహము వర్ణింపఁబడినవి. తొలుత కృష్ణస్తుతి, వెనుక శంకర స్తుతి, మహిషాసురమర్దనిస్తుతి యైనవెనుక విఘ్నేశ్వరప్రార్థన యిట్లు గలదు.

" శ్లో. లంబోదర స్సర్వవిద్యాలంబోదర లసన్ముఖః
బంధురస్తుత్వనుగుణై బంధురస్తుభవన్ముదే."

ఈ స్తుతి వెనుక సరస్వతీస్తుతి :

" శ్లో. నృత్యాశ్శారగతైః కరాబ్జవలనై స్తాళాయతఃకంకణః
ప్రక్వాణై శ్చ్యుతితాంగతైర్ముఖవలల్లోలంబమాలారుతైః
వీణాయామృదుగీతిభిః పరవశాం నాళీజనాంకుర్వతి
వాగ్దేవీవదనాంబుజే నివసతు శ్రీశాహపృథ్వీపతేః

ఆపై విష్ణుస్తుతి యైనవెనుక తాండవ శివస్తుతి :

" శ్లో. చండస్తాండవ కాండ శౌండ మహిమాశుండాలతుండోన్నమ
శ్చుండాదండపిచండ భాండవిహారత్కుండల్వ ... ప్రశ్రియే
తండుర్దండిత చండడిండమముఖో డిండీరషం డేర్వహా
త్కాండేర్మండిత గండమండల జటాఖండో౽స్తుచండీపతే.

కథాసంగ్రహ మీక్రింది ద్విపదవలనఁ దెలియును.

ద్వి. శ్రీదేవకీగర్భ చిహ్నాలు దనర
మోదమ్మతోడుత మను వచ్చుటయును
గరిమను కృష్ణుని గైకొను మేటి
బాలింతరాలు యింపారవచ్చుటయు
బాలకృష్ణుఁడు గొల్లభామలయిండ్ల
లీలలుసేయనాలించి దేవకియు
లాలించి కృష్ణుని రమ్మని సత్య
భామకు నతనికి బాగుగా పెండ్లి
శ్రీమించగావించు చెలువైన కథల
లలితమౌ కృష్ణలీలావిలాసంబు
వెలయ శాహేంద్రుఁడు వేడ్కతో నిపుడు
విరచించె కవులెల్ల వినుతి సేయగను
ధరణిలో నాచంద్రతారార్కముగను.

కథాప్రారంభమున విఘ్నేశ్వరుని ప్రార్థించినమీఁదట ఆతడు రంగస్థలమునకు వచ్చును. విఘ్నేశ్వరు డిట్లు వచ్చెను.

ద్వి. పాశాంకుశంబులు పరగహస్తములు
భాసురకనక ప్రభలువిలసిల్ల
పొసఁగ లంబోదరంబున నాగవితతి
యసమాన కాంతితో నాడుచుండంగ
వలనొప్పమూషక వాహనం బెక్కి
వెలయు విఘ్నేశుండు వేడ్కతో వడలె

అప్పుడు పూజారి పూజసేయును. ఇచ్చట హాస్యప్రసంగము కొంత గలదు. దేవకీదేవికి గర్భచిహ్నాలు గలుగుట, మంత్రసాని వచ్చుట, ఆమె ప్రసంగము, సర్వసాధారణముగ నా ఘట్టములో నాడుకొను మాటలు (నేనప్పుడే చెప్పలేద - మొగుడిదగ్గర పండుకోవద్దని, అప్పటికి సుఖమనుభవిస్తే యిప్పటికి బాధపడక తీరునా?) విపులముగా వర్ణితములైనవి. శ్రీకృష్ణుడు జన్మించిన కొనుక, తొట్లలో నున్నప్పు డొక దినమున

నిద్రపోక పోరుపెట్టగా రక్షకట్టేటందుకు ఒక జోగిని పలువనంపినారు. ఆ జోగి తెలుగు, అరవము, మహారాష్ట్రము, హిందూస్థానీ భాషలలో మాట్లాడును. ఈ సంభాషణవలన శాహాజీ బహు భాషాపాండిత్యము స్పష్టమగును. (జోగి తానుగుజరాతులోని గుదాపురివాడనని చెప్పును.) తరువాత గొల్లెతలు కృష్ణునెత్తుకొనుటకు వచ్చుట వారి యసభ్యసంభాషణము. కృష్ణుని బాల్య క్రీడలు - పాలు వెన్న దొంగలించుట - యశోదతో వారు మొఱపెట్టుకొనుట. యశోద కృష్ణుని నాజ్ఞపెట్టెదనని చెప్పుట సరసముగా రచితములైనవి. శ్రీకృష్ణుడు క్రమముగా వర్ధమానుడై గొల్ల చేడియలతో కోడిగములు సల్పుచుండ యశోద కనిపెట్టి సత్యభామను పెండ్లిసేయును. ఇదియే యిందలికథ. ఇందలి ద్విపదలు, దరువులు, కలవు. భాషాపాండిత్యమున, రచనాపాటవమున నిది శహాజీ యితర నాటకములకు తీసిపోదు. అచ్చటచ్చట వృత్తములుకూడ నుపయుక్తము లైనవి. మచ్చునకొక పద్యము నుదాహరించు చున్నాను.

ఉ. మేలగు వోరకొండె పయిమిన్నలుదేర మయూరపింఛముల్
నీలపయోదవర్ణములనెంచఁగ మించఁగ మేని కాంతులన్
బాలురఁగూడి జాలములు బాగుగఁ జేయుచు నంద నందగో
పాలుఁడు వచ్చె గోపవరబాలురఁగూడుక యాటలాడఁగన్.

3. గంగాపార్వతీ సంవాదము

ఇది :- జయరమాపురవాస, జయచంద్రికావాస, జయసుమేరుశరాసన జయకృత్తివాస, జయజయ అను శివస్తుతితో మొదలిడుచున్నది. కథ గ్రంథనామమునుబట్టి గ్రహింపనగును.

సూ. ఇత్తెఱంగులైన పలుకాకులైన కాకవి నికరంబులం బక్షంబులను గ్గాడి కవనవనసుకవులకు జోహారుచేసి, చతురదధి వసనవలయిత రసాతలరాజమాన్య రాజన్యమస్తకమణిముకుట మసారమరీచి మంజరీ పుంజబిందుమాలికా మనోహరపాదార విందుండును... భోసకులజలధి శశాంకుండును......

గుణభరితసకల భాషాచతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండును దీపాంబికా గర్భశుక్తిముక్తాఫలుండును నగు శ్రీశాహోవసుంధ రాపురందరుండు రచియించిన శృంగారంబున పొంగారు గంగాపార్వతీ సంవాదంబనియెడు నాటకంబునకు కథాక్రమం బెట్టిదనిన వినిపించెదము వినవధరింపుము స్వామీ!

తుది :— ద్వి. శ్రీగిరీశునిపేర సితతనుపేర
భోగిభూషణుపేరఁ బురహరుపేర
కైలాసపతిపేర గౌరీశుపేర
ఫాలలోచనుపేర భవహరుపేర

గద్య. అంకితంబుగ భోసలాన్వయజలధి
పంకజవైరి దీపాంబికాసుతుఁడు
సరససద్గుణుఁడగు శాహభూవిభుఁడు
తెరల గంగాపార్వతీ వివాదంబు
విరచించె రసికులు వినుతులుసేయ
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.[1]

4. జలక్రీడలు

మొదలు :—జయ దేవకీపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్రజయ కృష్ణసుచరిత్ర జయ జగన్మిత్ర.

సూ. వ॥ అవురా! యీ విధంబున అభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల సభివర్ణించి శ్రీశాహోమహారాజ ప్రణీతంబైన జలక్రీడలనియెడు నాటకంబు కథాక్రమంగా వినిపించేము అవధరించరయ్యా,

తుది :—మంగళంబులు పాడేమార్గంబుపరాకు. దరువు మందరధరునికి మాధవునికి, నందకుమారునికి నరహరికిపొందుగ గోపకన్యలను పెండ్లాడిన గోవిందునికి, యశోదనందునికి శోభానమే, శోభానమే భోసలశహాజీ, భూవిభునిభాసిల్లు ప్రేమనుపాలించు వాసిగశోభన వైభవసంతతి ధీసంపదలిడు దేవునికి శోభానమే.[2]

---

1. దీనికి 515 (M. 491) నుండి 518 వఱకు నాలుప్రతులు గలవు.
2. 521 (M. 498) మొదలు 527 వఱకు 7 ప్రతులు.

5. త్యాగరాజవినోద చిత్రప్రబంధ నాటకము

ఇది :—ఏవంకవినాట్యారంభే ఇష్టదేవతా ప్రార్థనంకరోమి. చూర్ణిక. ఇహాఖిలుచరాచరవందితపాదారవిందే. అను వాక్యములతో ప్రారంభమగుచున్నది. ఈ క్రింది సూత్రధారవచనమువలన నాటకోద్దేశము తెలియనగును.

సూత్ర. అవురా యీ విధంబున పగతను కొనియాడి త్యాగవినోదచిత్ర ప్రబంధంబునందు సరససకలవిద్యాపారంగత సకలభాషాభిజ్ఞ మృదుచిత్ర విస్తారకవితా నిర్వాహకవిద్వాంసులకు కర్ణరసాయనంబుగా త్యాగేశనామాంకిత విద్యాసుధావారిధిజనిత సంగీత సాహిత్యతరంగంబులలో యథోచితంబుగా తోఁచిన అణుమాత్రంబుగా కవివిస్తరించను, నిష్కపటులా తప్పులుదిద్ది విననాధరించరయ్యా,

"ఇది సంస్కృతము, తెలుఁగు, మహారాష్ట్రము అను మూఁడు భాషలతో వ్రాయఁబడిన నాటకము. ఆయాపాత్ర లీ మూఁడుభాషలను గూడ నుపయోగింతురు. ఏ పాత్ర యే సందర్భమున నే భాషను వ్యవహరించునను విషయము నిర్ణయించుటకు శక్యముగాకున్నది. దీననాలంకములుగలవు. అయ్యంకముల నచ్చటచ్చట తెలుగు వ్యవహరింపఁబడియె. సంస్కృతబహుళంబుగానుండుటచే సంస్కృతనాటక సమాఖ్యకుఁదగియున్నది. తెనుఁగునకుఁగూడ నిద్దానప్రవేశ ముంటదీనఁ బ్రసక్తికలిగినది."[1]

ఈ నాటకము శహాజీరాజుయొక్క సంగీత, సాహిత్యశాస్త్ర ప్రతిభావిశేషమునకు నికషోపలమువంటిది — సాహిత్యప్రబంధములయం దెట్లు ఏకాక్షర, ద్వ్యక్షర, త్ర్యక్షర, చిత్రకవితలు వెలయింతురో, అట్లే సంగీతమున స్వరకల్పనయందు రాగతాళములయందు శాహజీమహారాజు చిత్రకవిత నద్భుతముగ నిందు ప్రదర్శించియున్నాఁడు.

---

1. దీనికి 530 (M. 572) మొదలు 534 వఱకు 5 ప్రతులు గలవు.

ఇందాఱంకములున్నను గ్రంథవిషయము స్వల్పము. శాహావనీంద్రునిష్టదైవమగు త్యాగేశునియొక్క మహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించును.

"నాట్యకళానైపుణ్యమునఁ దనయంతవారులేరని విఱ్ఱవీగెడు భద్రకాళి గర్వముడుపఁదలఁచి నారదుఁ డందులకు నటరాజమూర్త్యంతరమగు త్యాగేశునిఁ బురికొల్పును. భద్రకాళీశివులకు వాదోపవాదములు నడచుట అవి వివిధ నృత్యప్రక్రియల ద్వారమున ప్రదర్శనరూపములుదాల్చుట తుదకు భద్రకాళి యోడుట త్యాగేశుఁడు విజయసూచకముగాఁ దత్పణప్రాయమగు కాళీ పాణిగ్రహణముచేయుట యిందలివిషయము"[1]

6. ద్రౌపదీకల్యాణము

ఇది :— తోడ్యం. జయపార్వతీరమణ జయమనోభవహరణ, జయ భుజంగాభరణ, జయలోకశరణ, జయజయైకమహీతలేశ్వర తనూజ జయజయోదార భోసలశాహరాజ. అను రచనతో ప్రారంభము - పాండవులు ద్రౌపదిని పెండ్లియాడుట యిందలి యితివృత్తము.

తుది :— అవురా యీ విధంబునవచ్చిన వ్యాసులకు నెదుర్కొని వందన మాచరించి యుచితాసనంబుం గూర్చుండ నేమించి యా వ్యాసులం జూచి ద్రుపదభూపాలుండు పలికేమార్గం.

క. వరముని సందోహాపురం
దర ! ధరమీఁకెఱుఁగనట్టి ధర్మముగలదే
వెరవేమికన్యకకునే
గురుపెనిమిటులనుచు పలికె కుంతి 'పెద్ద' కొమరుతోన్ ?

సూ. అవురా యీవిధముగపలికిన ద్రుపదుని వాక్యంబు.[2]

---

1. దీనినిఁ గూర్చిన సమీక్ష - చూడుఁడు. భారతి సం. 33. సం. 7. శహాజీ ప్రబంధములు పుటలు 79-87.

2. దీనికి 535 (M. 551) నుండి 538 వఱకు 4 ప్రత్తులు.

7. పంచరత్న ప్రబంధము[1]

మొదలు :— జయరమాపురవాస జయచంద్రికాహాస
జయసమేరుశరాస జయకృత్తివాస

సర్వగుణభరిత సకలభాషాచతుర్విధ సాహితీనిర్వాహకుండును దీపాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫలంబగు శ్రీ శాహావసుంధరాపురందరుండు రచియించిన పంచరత్నప్రబంధంబునందు తొలుత విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన చేయగానే విఘ్నేశ్వరుడు వచ్చేమార్గం. దరువు.

తుది :— ద్వి. శ్రీకంధరుని పేర సితదేహు పేర
లోకదాయకు పేర రుద్రుని పేర
పురుహూతనుతు పేరఁ, బురహరు పేర
కరుణాంబునిధి పేర గౌరీశు పేర
... ...
సాహితీపుంభావ శారదయైన
శాహభూపాలశాసనుఁడు రచించె
పరపసత్కృతులెల్ల సన్నుతి సేయ
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.

సూ. ఇత్తెఱంగున ఉదార వేషభాషాభూషితంబగు శ్రీ శాహామహారాజ ప్రణీతంబైన పంచరత్న ప్రబంధంబునందు, రసికజనమనోహరమై సకలకవికర్ణ భూషణమై రాణించు మహాప్రబంధంబు త్యాగేశ్వర ప్రీతికరమై విలసిల్లుంగాత.[2]

8. పార్వతీ పరిణయము

ఇది :— జయపార్వతీరమణ, జయమనోభవహరణ, జయభుజంగాభరణ, జయలోకశరణ'' అను రచనతో ప్రారంభము. ఈ క్రింది సూత్రధారి వచనమువలన గ్రంథ రచనాసందర్భము తెలియనగును.

1. దీనినింగూర్చి భారతి సం. 33 సం. 7 (జూలై 1956) చూడఁదగును.
2. దీనికి 540 M 685 అను సంఖ్యగల యొక్క ప్రతి గలదు.

సూత్రధారి. వ. అవురా ఈ విధంబున మరిన్నే విధానసంచేసు,

సీ. సకలవిద్యావిలాసముల చేరంజెల్లు
శాహభూపాలుని సన్నుతించి
అతనిసభాసీమనమరుధీరుల చతు
ర్వేదవేదాంతార్థవిదులుపొగడి
అందు నానందించు అనవద్యసాహిత్య
పరులుమహాకవీశ్వరుల వేడి
సంగీతభరతశాస్త్రకళాధురీణుల
నేర్పులమది నెంచి యేర్పరించి

తే. ఆమహారాజుపరమేశ్వరాంకితముగ
పరగ చేసిన పార్వతీపరిణయాఖ్య
మనెడు నాటకమారాజు ననుమతమున
వేషభాషాదియుతముగా విస్తరింతు.

వ. అన్నందుగనక, అవురా యీ విధంబున అభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి, సభానాయకాదులను అభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన పార్వతీకల్యాణం బనియెడు నాటకంబు, కథాసం విధానంబుగా వినుపించెదము విననవధరించిరయ్యా, కథాసం విధానం.

తుది :- సూ : ఈ విధంబున బ్రహ్మేంద్రాది దేవతలు పార్వతీపరమేశ్వ రుల వివాహమహోత్సవంబుశాయంగా ఆ సమయంబున గంధర్వ కిన్నరకింపురుషులు పుష్పవర్షంబులు వర్షించియా మహోత్సవం బున తుంబురనారదాదులు మంగళంబులు శోభనంబులు పాడే మార్గంపరాకు.

* * *

మహేంద్రశాహరాజాయమంగళం నిత్యమహితకల్యాణమంగళం

* * * *

శ్రీచోళనాయకాయ శ్రీవాసుదేవకవి వచస్సంతుష్టాయమంగళం[1]

1. 545 (M. 503) పొడవు 553 పుటకు 9 ప్రతులు గలవు.

పార్వతీపరిణయము - వాసుదేవకవి.

పైనిచూపిన గ్రంథాద్యంతములనుబట్టి, సూత్రధారవచనమున నిది శాహాజీరచితమైనట్లును గ్రంథాంతశ్లోకమునుబట్టి వాసుదేవకవిరచితమైనట్లును స్పష్టపడుచున్నది. ఈ వాసుదేవకవి శహాజీ మంత్రి ఆనందరాయమఖి శిష్యుఁడు. ఈ విషయ మాతఁడు రచించిన సిద్ధాంతకౌముదికి వ్యాఖ్యయైన బాలమనోరమా గ్రంథాంతగద్యవలనఁ దెలియుచున్నది. కాఁబట్టి యీతఁడు శహాజీకాలమువాఁడని (1684-1712) నిర్వివాదముగా నేర్పడుచున్నది.

ఇక యీ నాటకము పార్వతీపరిణయ మేర్లైనను, నిది యంతయు హాస్యధోరణిని నడచినది. సప్తఋషులు - అరుంధతి వారిరాక, సంభాషణము కొంత యుదాత్తముగ నడచినది. కథయందు కామదహనఘట్టము లేదు. కాని పార్వతిని పరీక్షించుటకు శివుడు వృద్ధబ్రాహ్మణ రూపముతో వచ్చు కథగలదు. మహాసంకల్పమునకు మంగళాష్టకములకు లోకవ్యవహార రీతిని ప్రతిబింబములు కల్పింపఁబడినవి. ఇరువదవశతాబ్దమునకూడ యిట్టివి లేకపోలేదు. లండన్ సంకల్పము - సివిలు కోర్టు మంత్రము మొదలగునవి. ఇవి[1] ముద్రితమై ప్రకటితమైనవికూడ. కాబట్టి రెండు శతాబ్దులక్రిందట నిట్టి రచనలు కావించిన కవిని మనము తీవ్రముగ విమర్శింపరాదు[2] ఇందు నాందిలో, శివ, గణపతి, పరమభాగవత వాల్మీకి కాళిదాస నన్నయ భట్టారకాదుల స్తుతిగలదు.

ఇందుదరువులు, సీసములు, ద్విపదలు గలవు. సంస్కృత శ్లోకములుగలవు. కవి సంస్కృతమున రచన నేయుటలో 'ఘట్టివాఁడు' ఈ క్రింది శ్లోకము దానికొక మచ్చుతునక.

శ్లో. రంగత్తుంగతరంగ వారిధిమిళద్భృంగద్యు గంగాజల
ప్రోదంచత్తిమిళంఖశుక్తి పటలీ మిశ్రీభవత్తారకం
భ్రస్యచ్చంద్రకళా సమూహామఘనీభూతేందు చంచజ్జటా
జూటార్భిఃపునరుక్త సాంధ్యరుచితం నాట్యే శివస్సేవతు.

1. వీనిని "తమాషాపంచాంగము" అను పేర కల్యాణీసంపాదకులు కీర్తిశేషులు గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, ప్రకటించియున్నారు.

2. ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధము (15-4-'56) "యస్వీ"

9. రతీకల్యాణము

ఇది : జయదేవిశర్వాణి జయవినుతగీర్వాణీ, జయకీరపరవాణీ, జయ మృదులపాణీ జయశుభగుణశ్రేణి జయగౌరికల్యాణి, జయవిభవని శ్రేణి జయఘనశ్రోణి. అను గౌరీస్తుతితో ప్రారంభము. రతీ కల్యాణ మిందు వర్ణితము.

సూ. ఈ రీతిని నాంద్యారంభమందు ఇష్టదేవతావందనంబుగావించి సభానాయకుని అభివర్ణించి శ్రీశాహామహారాజప్రణీతంబైన రతీ కల్యాణ నాటకం కథాక్రమంబుగా వినుపించేము విన నవధరించ రయ్యా.

తుది : సూ. ఈ విధంబున సకలదేవతలు వచ్చిన తరువాతను వివాహా శ్రయంగా మంగళంపాడేమార్గం ॥ మంగళం ॥ గౌరికి రమ్యవిహారి ణికి, సారకృపారసహారిణికి, మీారిన ప్రేమను ధీరులబ్రోచుచు కోరికలొసగెడు గుణనిధికి, దేవునికి మహాదేవునికి, దేవాధిపనుత భావునికి, శ్రీవైభవములు తగపావనుండై. తగు సేవకనిధియగు శివునికిని, భోసలశాహజిభూవిభుని, భాసిలుప్రేమను పాలించు, వాసిగశోభన వైభవసంతతి ధీసంపదలిడు దేవునికి, శోభానే, శోభనమె,

గద్య : ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల శాహామహారాజ విరచిత రతీమన్మథవిలాస మహానాటకం సకలవిద్వజ్జన ప్రీతయే సకలశ్రేయసే శ్రీత్యాగేశ సాంబసదాశివ శ్రీపూర్ణానందార్పణమస్తు.[1]

10. రామపట్టాభిషేకము

ఇది : జయదశరథపుత్ర జయరామ సుచరిత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర జయ జగన్మిత్ర జయ జయ జయశుభావహగాత్ర, జయజగత్సూత్రి సూత్ర జయభానుశశినేత్ర జయజయా. అను రామస్తుతితో మొదలు.

1. దీనికి 561 (M. 587) మొదలు 567 వరకు 7 ప్రతులు గలవు.

శ్రీరామపట్టాభిషేకమిందు వర్ణితము

సూ. అవురా యీ విధంబున అభీష్టదేవతావందనంబుగావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజప్రణీతంబైన రామపట్టాభిషేకమనెడు నాటకంబు కథాక్రమముగా వినుపించేము విననవధరించవయ్యా.

తుది : సూ. వ. అవురా ఇవ్విధంబున యీ దేవేంద్రాది దేవతలు యీ రామస్వామిని కనకసభయందు నవరత్నఖచిత సింహాసనంబున కూర్చుండ నియమించి సకలమైన తీర్థములచేత పట్టాభిషేకంబు సేయుసమయంబున, నారద కిన్నర కింపురుషులు, మంగళంబు పాడేమార్గంబు పరాకు. మా రామభద్రునికి మంగళం, మా సీతా దేవికి మంగళం, వనజాతనేత్రునికి, శ్రీశాహమహీపాలదేవునికి మంగళం.

గద్య. శ్రీశైలయంగనాశ్రితరత్నకుండు
భావజాకారుండు పరమపుణ్యుండు
భోసలకులసింధుపూర్ణ చంద్రుండు,
శ్రీశాహభూపాల శేఖరుండిపుడు
శ్రీరామపట్టాభిషేక నాటకము,
కోరిగావించె నెక్కువభక్తిమీర
నెవ్వరుచదివిన నెవ్వరువిన్న,
నెవ్వరాడినను మరియెవరుచదివినను
ధనధాన్యములు...... తరుచైనసతులు,
ఘనమైనసంపదల్ కరిరథాశ్వములు
అరుదైనభక్తి నానతిశోభనములు,
గరుడవాహనుడిచ్చు గరిమమీరగను
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.[1]

---

1. దీనికి 572 (M. 581) నుండి 577 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు.

577 : ఈప్రతితుది నిట్లుగలదు, "తారణనామసంవత్సరే భాద్రపద కృష్ణపక్షే ఏకదశ్యాంసౌమ్యవాసరే తంజాపుర్యాంచేళువభాండాస్థానే ప్రసన్నానంత శ్రీనివాస ముఖోద్గతే లేఖకం ప్రతాపరాయోపనామ్నాతుక దేవసుతవిఠ్ఠలేన లిఖితం."

11. రుక్మిణీసత్యభామా సంవాదము

[1]మొదలు :

ద్వి. చెలువొందరుక్మిణి శ్రీసత్యభామ
తొలుతవచ్చుటయు ముద్దులకృష్ణుఁడంత
నరుదెంచి, రుక్మిణిసాదరంబునను
నరయుచు సరసములాడుచుండుటయు
చక్కనికృష్ణుని సత్యభామపుడు
పెక్కువచెలిచేతఁ బిలువనంపుటయు
చెలువునివిత మెల్లఁ జెలిదెల్పఁదెలిసి
కలఁగుచురుక్మిణి కాంతారమునను
పొదరింటికరుదెంచి పొంచియుండుటయు

సూః వ. అవురా ఈ విధంబున తొలుత కథాసంవిధానం వినిపించి యా తదనంతరంబున శాహామహారాజ ప్రణీతంబైన రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదంబనెడు నాటకంబునందు తొలుత నిర్విఘ్నంబుగాను విఘ్నేశ్వర ప్రార్థనచేయగా విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గం.

తుది : ఈరీతిని పలుకగా వారు కృష్ణునితో నేమన్నారు వృత్తదరువు.

చెలువగానీపాద సేవచేసెదము నీ
పలుకులువినిమేము పరగనడిచెదము
పొలుపొందయిదినిజము పూవిల్తుపదమాన
పాలింక జెలయంగ మమ్మేలరా శ్రీకృష్ణ
వేడుకమీఱగరారా.

12. వల్లీకల్యాణము

మొదలు :

జయపార్వతీరమణ, జయమనోభవహరణ
జయభుజంగాభరణ, జయలోకశరణ
జయజాహ్నవీధరణ, జయజితాంతఃకరణ
జయసరోరుహచరణ, జయజగత్తరణా, జయజయా.

1. దీనికి 583 (M. 605) మొదలు 586 వఱకు నాలుగుప్రతులుఁ గలవు.

అవురా యీ విధంబున విఘ్నేశ్వరుని పాదపద్మంబులకు వందన మాచరించి యీ తదనంతరంబున మరిన్నే విధానసం జేసెను.

శ్లో. నృత్యైశ్శృంగారగత్యైః కరాబ్జవలయైః తాలాయతైః కంకణైః
ప్రశ్వాసైః స్మృతితాంగతైర్ముఖవలల్లోలాంబమాలారుతైః ।
వీణాయామృదుగీతిభిః పరవశా నాళీజనాః కుర్వతీ
వాగ్దేవీవదనాంబుజే నివసతి శ్రీశాహపృథ్వీపతేః ॥

సూ : వ. అవురా యీ విధంబున కుమారస్వామికి వల్లీదేవికి వివాహంబు సేయుసమయంబున నారద కిన్నర కింపురుషులు మంగళంబులు పాడేమార్గం పరాకు.

మంగళం : గౌరీశరమ్యవిహారునికి సారెకృపారసహారునికి మీరినప్రేమను ధీరులబ్రోచుచు కోరికలొసఁగెడుగుణనిధికి దేవునికి మహాదేవునికి దేవాదిపనుతభావునికి శ్రీవిభవములపావనుఁడై తగు సేవకనిధి యగు శివునికిని భోసల శాహజిభూవిభుని భాసిలుప్రేమనుపాలించు వాసిగ శోభనవైభవ సంతతిధీసంపద లిడు దేవునకు.

ఫలస్తుతి

ద్వి. ఖండేందుధరపాదకంజంబులందు
మెండైనభక్తిచే మీరినవాండు
శ్రీవాసవవిభుఁడు చిరయశోధనుఁడు
భోసలకలశాబ్ధి పూర్ణచంద్రుండు
సత్యసంధుఁడు సదాచారసంపన్నుఁ
డత్యంత దయశాలి యతిమానసుండు
సరసశిరోమణి శాహభూవరుఁడు
ఇరవొందఁగా రచించిన శక్తిధరుని
కల్యాణఁబు (ధరణిలో నెవఁడుచదివిన
నెవఁడువినిన నెవండాడిన నెవరుచూచినను)

సుతులుధనంబులు శుభములుమిగుల
అతులితమైనట్టి యైశ్వర్యములును
పొందుగా కృపను పాలుపొందవారలకు
ఇందుశేఖరుఁడిచ్చు నీప్సితార్థములు.[1]

13. విఘ్నేశ్వర కల్యాణము

మొదలు : తోడెం రాగం నాట, తాళం ఝంపె
జయపార్వతీమణ, జయమనోభవహరణ......

సూ : వ. అవురా యీ విధంబున నిష్టదేవతా ప్రార్థనసేసిన యాతదనంతరంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన విఘ్నేశ్వర కల్యాణమనెడు నాటకంబు కథాసంగ్రహంబుగా వివిపించెదము వినసాధరించరయ్యా !

తుది : దరువు ఆదితాళం. గుమ్మకాంబోదిరాగం మాతృక

మాగజముఖునికిమంగళం నిత్యం
మదనహరసుతునికి మంగళం
రంజితభక్తునికి రాజశిరోమణికి
మంజులరూపునికి మంగళం
శాహజీరాజేంద్రుపాల సతతము మెలంగు
సామికిమహనీయరూపునికి మంగళం

గద్య : సూత్రధార వచనం

ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల శాహమహారాజ విరచితం విఘ్నేశ్వర కల్యాణ నాటకం సకలరసిక విద్వజ్జనప్రీతయే శ్రీ త్యాగేశసాంబశివార్పణమస్తు.

---

1. 530 (M. 466) మొదలు 596 వఱకు 7 ప్రతులు.

596 సంఖ్యగల తాళపత్రగ్రంథమున చివర నిట్లుగలదు. "తారణనామ సంవత్సరే, ఆశ్వయుజమాసే, శుక్లపక్షే, షష్ఠిస్థిరవాసరే, నవరాత్రే, విప్రులోపనామ్నా ప్రతాపరాయ ఉ శేలేఖనం పరిపూర్ణమస్తు." దీనినిబట్టి ప్రతాపరాయఁడను నాతఁడీ గ్రంథమును తారణసంవత్సరమునందు లిఖించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది క్రీ. శ. 1704 తో సరిపోవుచున్నది. గాన యీ నాటక మీ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది.

2. దీనికి 610 (M. 523) మొదలు 616 వఱకు 7 ప్రతులు, గలవు 610 లేఖరి వెంకటరంగయ్య.

14. విష్ణుపల్లకి సేవాప్రబంధము[1]

నాటరాగము - జంపతాళము.

మొదలు :

జయ రమా పురవాస, జయ చంద్రికాహాస,
జయ సుమేరుశరాస, జయకృత్తివాస.

సూ : ఇత్తెరంగున పలుగాకులైన కాకవినికరంబులనుగ్గాడి కవనవనసుకవులైన సుకవులకు జోహారుచేసి, చతురుదధివసన వలయితరసాతల రాజమానరాజన్య మస్తకన్యస్తమణిమకుట మసారమరీచిమంజరీపుంజమిళిందమాలికా మనోహర పాదారవిందుండును, సుందరీబృందమకరంద సాయకుండును మకరమకరంద ఝుషముఖప్రముఖ బిరుదాంకుండును, భోసలకులజలనిధిశశాంకుండును, పరాశరప్రభవకణాశనపణినుత పతంజలిగవీగుంభన జరీజృంభదుట్టంకన సముద్ధృతరాద్ధాంతకలనా ద్వితీయుండును, మహారాజవిలాసనివాసనిబరీనికు వేలవందనమాలికా రచనాచణకటాక్షలక్ష్మీవశంవదుండును, కలితసంగీతతాన శ్రుతిస్వరస్థాన రాగాంగగాన క్రియాస్థాయి గమక ప్రబంధధాతుగాయనగుణతతానద్ధ ఘనసుషిర గాత్రభేదక్రియా గ్రహజాతి మార్గతాళ దేశితాళ తత్త్వజ్ఞుండును, సర్వగుణభరిత సకలభాషా చతుర్విధసాహిత్య నిర్వాహకుండును, దీపాం బికాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబగు శ్రీశాహవసుంధరా పురందరుండు రచియించిన పల్లకిసేవ ప్రబంధమున లోలుత విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన సేయగా విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గం.

తుది : సూ. ఇత్తెరంగున స్వామిమేలుకొన్న తదనంతరంబున శోభనము నుడివే క్రమము పరాకు.

---

1. ఈ ప్రబంధమును శంకరపల్లకిసేవ ప్రబంధముతోఁగూడ మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీతశాఖాధ్యక్షులు శ్రీ పి. సాంబమూర్తిగారు తే॥ 20-12-1955 దిని ముద్రించి ప్రకటించియున్నారు. కాని జూలై 1955 లో వెలువడిన (సం. 33 సం. 7) భారతిలో "శహాజీ ప్రబంధములు" అను వ్యాసమున నీ విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధముగాని శంకరపల్లకిసేవ ప్రబంధము గాని ముద్రితమైనట్లు తెలుపఁబడకుండుట శోచనీయము.

శోభానమే శ్రీహరికి శోభానమె శ్రీపతికి శోభానమె శోభానమే శౌరికిని శోభానమె లక్ష్మికిని శోభానమె నగవరోద్ధారునికిన గనన్నిభకుచ యుగకు గగనవర్ణునికి గగనమధ్యకును శోభానమె శంబరరూపునకు శంబరనయనకు అంబుజ నాభునికి అంబుజగేహకును శోభానమె త్యాగేశ మిత్రునికి త్యాగేశసోదరికి భోగీశశాయికిని భోగేశవేణికిని శోభానమె మంగళం.

గద్య :- ద్వి. శ్రీలోలుపేర నాశ్రితపాలుపేర
నీలవర్ణునిపేర నిరుపముపేర
నారాయణునిపేర నగధరుపేర
వారిజోదరుపేర వైకుంఠుపేర
పల్లకిసేవ ప్రబంధరత్నంబు
పల్లవాయుధసమ ప్రభగలవాఁడు
భూపాలమణియేక భూధవపత్ని
దీపాంబగర్భాబ్ధి దివ్యరత్నంబు
సత్యభామా హరిశ్చంద్రుఁడుత్తముఁడు
సత్యాగరాజాంఘ్రి సన్నుతిపరుఁడు
వాసుదేవచరిత్ర వర్ణనారతుఁడు
భోసలకులశాహ భూపాలవాలి
విరచించెసత్కృతుల్ విస్మయమంద
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.1

విష్ణువియోగదుఃఖితయైన లక్ష్మీదేవిని సంతోషింపఁజేయుటకై ఆమె చెలికత్తెలేఁగి నిండుకొలువున్న విష్ణువును, పల్లకిలోఁ బిలుచుకొని వచ్చుట యిందలి విషయము. ఇందు కల్పనాచాతుర్యము, వర్ణనావైశద్యము చాలగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

పై సూత్రధారవచనమునుబట్టి కవియొక్క సంగీతసాహిత్య వివిధ శాస్త్రపరిజ్ఞానమును నెఱుఁగవచ్చును. ఇందలి ప్రస్తావనలో బహు దేవతావర్ణనము, సుకవిస్తుతి, కుకవినింద మొదలగు ప్రబంధపుఁ బోకడలు

1. ఇంద్రజిత్తుగ్రావాలు (618 ప్రతి) దీనికి 618 (M. 651), 619 రెండు ప్రతులు గలవు.

గలవు. ఇందు 88 దరువులు, 1 చూర్ణిక, సీస, ద్విపద, కందములు, ఉత్పలము, లయగ్రాహి, తోదకము మయూరగతివృత్తములు - వృషభగతి రగడ, లాలి, ధవళము, శోభనము. మొదలగు పాటలు గలవు. ఇందు నాట, ఆరభి, పంతువరాళి, ముఖారి, కేదారగౌళరాగములు ప్రయుక్తములైనవి. ఇది ప్రౌఢకృతి.

15. శంకరపల్లకి సేవ ప్రబంధము

మొదలు :

ద్విపద. శ్రీకరిముఖుని బోషిత చతుర్ముఖుని,
ఏకదంతుని దురితేభ కేసరిని
తారకదైత్య విదారినిగుహుని,
గారవంబునఁ గన్న గౌరిశంకరుల
పల్లకి సేవప్రబంధంబు గాను,
ఉల్లాసమునఁ జతురవధుల జెలయు
సర్వసర్వంసహాచక్రంబు నేలు,
శర్వపాదాంబుజ సన్నుతిపరుఁడు
వాసరవల్లభాన్వయరాజమౌళి,
భోసల శ్రీశాహభూ పురందరుఁడు
విరచించెఁగవులెల్ల వేనోళ్లఁబొగడ
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.

తుది : మాపాలి దేవునికి మంగళం మముగన్న తల్లికి మంగళం.
పల్ల. గంగాధరునికి కరుణాబ్ధికి దివ్యమంగళదేహునికి మంగళం సంగీత రసికకు జలజాక్షికి సర్వమంగళకు దేవికిమంగళం ముదిత శంకరునికి మోహనాకారునికి మదనసంహారునికి మంగళం సదయాపాంగకు స్మరజవనదాయినికి మదవతిగిరిజకు మంగళం రహిగలత్యాగేశుకు రాజమౌళికి శాహమహీపాలదేవునికి మంగళం గజముఖులను కూరిమితోగన్న మహితగుణాఢ్యకు మంగళం.

గద్య. శ్రీశంకరునిపేర శ్రీగౌరిపేర
వాసవార్చితుపేరఁ బార్వతిపేర
కేశవనుతిపేర గిరిసుతపేర
ఈశునిపేర సర్వేశ్వరిపేర
భోగిభూషణుపేరఁ బూఁబోణిపేర,
త్యాగేశుపేరఁ గాత్యాయనిపేర
పల్లకిసేవాప్రబంధంబు దివస
వల్లభాన్వయుఁడేక వసుధేశధర్మ
పత్ని దీపాంబగర్భస్నిగ్ధపేటి,
రత్నంబు శ్రీశాహరాజదేవేంద్రుఁ
డొనరించెఁగవులెల్ల నుల్లసిల్లంగఁ,
దనరుచు నాచంద్ర తారార్కముగను.

విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధమువలె నిందును గౌరిదేవి శంకరునియొద్దకు చెలికత్తెలను పంపును. వారు స్వామి దర్శనముకొఱకు, గంగను, మృగమును, కుండలీంద్రుని గోరుదురు. కాని వారేమియు చేయకపోవుటచే చెలికత్తెలే స్వయముగా నేగి పల్లకిలో శివుని తీసుకొనివత్తురు. ఇదియే యిందలి కథ.

ఈ ప్రబంధమున 22 దరువులు, ఒక చూర్ణిక, ఎనిమిదికందములు, ఒక సీసము, రెండు ఉత్పలమాలికలు, మూఁడు చంపకమాలలు, నాలుగు ద్విపదలు, రెండు తేటగీతలు కలవు. ఇందు, ఘంటా, పున్నాగ, వరాళి, నాదనామక్రియ, సావేరి, సౌరాష్ట్ర, భైరవి, సైంధవి, మధ్యమావతి, మోహన, శంకరాభరణ, కురంజి, పంతువరాళి అను పండ్రెండు రాగములు ప్రయుక్తములైనవి.

ఇందు పంతువరాళి సదరిపాన్ - అని తేవారమునఁగూడ ప్రసిద్ధమఁట. కావుననే నాలుగు పాటలీ కృతియందా రాగముతోఁ గలవు.

---

1. దీనికి 650 (M. 620) నుండి 624 వఱకు 5 ప్రతులు గలవు. 623 అనంతయ్య లిఖితము

ఇది క్రీ. శ. 1896 సంవత్సరమున సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారకులు శ్రీసుబ్బరామదీక్షితులవారిచే పరిష్కరింపఁబడి ముద్రితమైనది.[1] మఱి యరువదేండ్లకు శ్రీసాంబమూర్తిగారివలన పునర్ముద్రణమందినది.

కృతి చాల రసవంతమైనది. ప్రారంభమున గల యీక్రింది సీస పద్యమున అచ్చతెనుఁగు పదములు ముచ్చటఁ గొల్పుచు శహాజీరాజు యొక్క అచ్చతెలుఁగుకవితా నిపుణత్వమును విశదముచేయుచున్నవి.

సీ. పూవువింటి వజీరు బూతిపేరిటి బుక్క
  నోఱపుఱ్ఱోన్నలమొక్క నొడలు జడలు
బువ్వపేరిటి వాని కవ్వంబు నెలమిని
  సురగాలి చెలికాని చూపుతూపు
తొలివేలుపుల యీలువుల నెల్లగొను చెల్వ
  విలసిల్లు పెనుచిల్వ విన్నమేను
పదిమొగంబుల వాని బడలించు నెఱలావు
  నెఱితూపు దొరతావు నిల్లువిల్లు

1. పైని యుదాహరించిన ప్రథమ ముద్రణప్రతి సాధారణముగ లభ్యము కాక పోవుటచేతను, పరిశోధకుల కట్టి ప్రతులయందలి ముఖపత్రవిశేషము లెఱుఁగుట యావశ్యకమగుటచేతను, ఆ గ్రంథముయొక్క ముఖపత్రము నీక్రింద నిచ్చుచున్నారు.

"శ్రీవిధీవిటంక త్యాగరాజ సోమాస్కంధ పదారవిందేందిందిరాయమానమాన సుండును. భోసలకులావతంస చోళమండలాఖండలుండును అగు తంజావూరినుండును శాహామహారాజుచే సుకవి నికర మనోల్లా సకరంబగునటుల వివరింపఁబడిన

పల్లకిసేవా ప్రబంధము.

ఇది తిరునెల్వేరి జిల్లా శేళాకురిచ్చి మఠాధి కర్తలును తిరువారూర్, తిరుపగ లూర్ మొదలైన దేవస్థానములకు అధ్యక్షులును, సంస్కృత ద్రావిడ భాషా విచక్షణు లును అగు శ్రీ ఆజపానటేశ పండార సన్నిధివారి అనుమతిచే ఎట్టియపుర సంస్థాన సభాస్థారులును, సంగీత సాహిత్య విద్యాసంపన్నులును అగు బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామదీక్షి తుల వారిచేతను సంస్కృతాంధ్రద్రావిణభాషావిశారదులగు బ్రహ్మశ్రీ శాశర్ల సుబ్బయ్య పంతులుగారి చేతను పరిష్కరింపఁబడి ఆ ఊ మరియా ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రించి ప్రచురింపంబడియె. 1896."

గీ. సారెవహియింప శోభిల్లు చక్కనయ్య
కరిముఖునికయ్య బూచులగముల జియ్య
సుధలవెదఁజల్లు కడగంటి చూడ్కిచేత
బుడుతనెలఁ దాల్పుమము నెప్డు బ్రోచుఁగాత.

16. శచీపురందరము

మొదలు : తోడె. నాటరాగం. ఝంపెతాళం.

జయపార్వతీరమణ జయమనోభవహరణ,
... ...
జయలోకసంహరణ జయజాహ్నవీతరణ
జయజితాంతఃకరణ జయసరోరుహాజయ
జయ జగత్తరణా జయజయా.

తోడె మంగళమైన వెనుక నాందియందు త్యాగేశవందనమును, వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాస, మయూర దండిప్రముఖ సంస్కృతకవి వందనమును గలవు. ఆ పైసూత్రధారవచనము.

సూ : వ. అవురా యీ విధంబున నభీష్టదేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించ శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన శచీపురందరంబనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబుగా వినుపించెము విననవధరించవయ్యా.

గ్రంథమధ్యమున హరిహరబ్రహ్మాదులువచ్చి దేవేంద్రునికి శచీదేవి నిచ్చి పెళ్లిచేయించిన వృత్తాంతము వర్ణితము. నారదకిన్నరకింపురుషులు మంగళములు, శోభనములు పాడిరి.

తుది : పావనుండై, తగుసేవకనిధియగు శివునికిని, భోసల శాహజి భూవిభునిభాసిలు ప్రేమలుపాలించు వాసిగశోభనమై భవసంతతి శ్రీసంపదలిడు దేవునకును శోభనమే.

గద్య : ఇతి శ్రీభోసల శాహమహారాజ విరచిత శచీపురందరకల్యాణ మహానాటకం సకలరసిక విద్వజ్జనప్రీతయే సకలశ్రేయసే శ్రీత్యాగేశ సాంబశివ పరిపూర్ణసచ్చిదానందార్పణమస్తు.[1]

17. శాంతాకల్యాణము

మొదలు :- జయపార్వతీరమణ జయమనోభవహరణ * * *
అనియెడి కథలచే నమరి వేడుకను, దనరుచుండు శాంతాపరిణయము ఘనుడు శాహేంద్రుండుగావించెభువిని, పనివడి యానంద భరితుండైన చాల సరసపత్కవివరుల్ సన్నుతిచేయ, ధరణిలో నాచంద్రతారార్కముగను.[2]

తుది. సూ. వ. అపురా యీ విధంబున ఆ ఋష్యశృంగ మునీశ్వరునికిన్ని శాంతాదేవికిన్ని వివాహంబుచేసే సమయంబున ఆ నారదకిన్నర కింపురుషులు మంగళంబులు పాడే మార్గంపరాకు మంగళంపాడేది. మన్నారుదేవికి మంగళం.

18. సతిదాన శూరము

మొదలు :- తోడం. జయపార్వతీరమణ జయజానకీరమణ×జనాభరణ
... ...

అనియెడికథలచే నమరిరాజిల్లు
చునుమించు సతిదానశూరనాటకము
వినివిగా శాహభూవిభుండుగావించె
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.

సూ. అపురా యీ విధంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన సతిదాన శూరనాటకంబునందు.

---

1 "ఈయలేఖమునందు ప్రథమనాటకం గణపతి రెండోది సరస్వతి మూడోది పార్వతి నాలుగోది సీత అయిదోది రామపట్టాభిషేకం ఆరోది యీనాటకం దీనికి పేరు శచీపురందరం సంపూర్ణమగునట్లు వ్రాసిన తాటేకులు రం వెంకటరంగయ్య వ్రాసినా... 625 (M. 548) నుండి 647 వఱకు ప్రతులు. దీనికి 887 సంఖ్యగల మఱి యొక ప్రతికూడకలదు. చూ తంజావూరి కేటలాగు. రెండవ సంపుటము పుట 50.

2, దీనికి 628 (M. 619) నుండి 630 వఱకు మూడుప్రతులు గలవు.

తుది : అవురా యీ విధంబునం బరమేశ్వరుండు బ్రాహ్మణునికి సాయుజ్యమును, మాదిగవానికి సారూప్యమును, మతంగభామినికి సామీప్యమున్ను విద్యార్థికి సాలోక్యమును యిచ్చిన యీ తదనంతరంబున నారద కిన్నరకింపురుషాదులు మంగళంపాడేమార్గం.[1]

19. సతీపతిదాన విలాసము

మొదలు :- జయ దేవకీపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర×జయజితామిత్ర.

... ...

అనియొడి కథలచే నమరి వేడుకను
దనరు సతీపతి దాననాటకము
సరస శుభోక్తుల సంతసంబునను
విరివిగా శాహభూవిభుఁడు గావింప
వరకవీశ్వరులెల్ల వర్ణనసేయ
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్క మగను.

తుది :- అవురా సీవిధంబున సీరీతి నారదుండు స్తుతినేయుసమయంబున సురలు నారద కిన్నరకింపురుషులు మంగళంబులు పాడేమార్గం పరాకు.

దరువు. మందరధరునికి మాధవునికి
శోభానమే, శోభానమే
భోసలశాహజీ భూవిభుని...
వాసిగశోభన వైభవసంతతి
ధీసంపదలిడి దేవునికి శోభానమే.

---

1. దీనికి 633 (M. 622) నుండి 643 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు. 640 లేఖరి రామయ.

2. దీనికి 644 (M. 624) నుండి 650 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు.

20. సీతాకల్యాణము

స్రగ్ధర. రామంశ్యామాభిరామం రవిశశినయనం కోటిసూర్యప్రకాశం
దివ్యందివ్యాస్త్రపాణిం శరముఖశరధిం చారుకోదండహస్తమ్
కాలంకాలాగ్నిరుద్రం రిపువనరహనం విఘ్నవిచ్ఛేదదక్షం
భీమంభీమాట్టహాసం సకలభయహరం రామచంద్రంభజేహమ్.

తోడె. నాటరాగం ఝంపెతాళం.

జయదశరథపుత్ర జయదివ్యసుతిపాత్ర
జయజయైక మహీతలేశ్వర జయజయోదార
భోసలశాహరాజ............

సూ. వ. అవురా యీ విధంబున నభీష్టదేవతావందనంబుగావించి సభా నాయకాదుల నభివర్ణించి, శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన సీతాకల్యాణంబనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబుగా వినిపించేము వినసాధరించరయ్యా.

తుది. మారామభద్రునికి మంగళం నిత్యం
మాసీతాదేవికి మంగళం
వనజాతనేత్రునికి వరకీరవాణికిని
మనసిజరూపునికి మంగళం
భానుకులేశునికి పరమకల్యాణికి
మానవేంద్రునికిని మంగళం
విహగవాహనునికి, విరిబోణికి శ్రీ
శహామహీపాలదేవునికి మంగళం.

సీతాకల్యాణనాటకం సంపూర్ణం[1]

పై నాటకప్రారంభమునగల 'రామం శ్యామాభిరామం' అను రామస్తుతి శ్లోకము, శహాజీరచితముగాక, వేఱొక కవీశ్వరునిదై యుండ వచ్చును. ఏలననఁగా, శహాజీకృతనాటకములన్నియు, జయజయశబ్ద పూర్వకమైన మంగళము (తోడెం లేక తోడ్యం)తో ప్రారంభమగు చున్నవి. కాబట్టి పై శ్లోకము లేఖకుఁడు చేర్చియుండవచ్చును.

1. దీనికి 631 (M. 515) నుండి 672 వఱకు 10 ప్రతులు గలవు.

21. భక్తవత్సలవిలాస నాటకము

ఇది శహాజీకృతముగా నీవరకు లోకమెఱుఁగదు. తంజావూరి పుస్తకశాలలోనున్నది.

ఇది "జయరమాపురవాస! జయచంద్రికాహాస
జయసుమేరుశరాస! జయకృత్తివాస"

అని శివస్తుతితో మొదలిడుచున్నది.

శివస్తుతియైనవెనుక నీ క్రింద నుదాహరించిన శ్రీదుర్గాస్తుతి గలదు.

సీ. మధుకైటభప్రాణ మరదుగ్రకాలాహి
కాలాహివేణి జాగ్రత్కృపాణి
కాసరక్రవ్యాద కాదంబకాళికా
కాళికారూప విక్రమకలాప
రక్తబీజనిశాట రాజీవచంద్రిక
చంద్రికాహాస యుజ్జ్వలవిలాస
చండముండక్షపాచరశైలదంభోళి
దంభోళి కఠినహస్తప్రకార
గీ. హారనీహారహారహారాగకీర్తి
గహనయోగీశ్వర ధ్యానగమ్యమూర్తి
పార్శ్వపరిచారికా భవద్భర్గదుర్గ
భూమిభృజ్జాత శాహేంద్రుఁ బ్రోచుఁగాత.

స్తుతియైనతరువాత సూత్రధారుని వచనము. సూత్రధారుఁడు,

వ. ఈ వితంబున నెమ్మనమ్మున ముమ్మరించిన భక్తిని యమ్మహిషాసుర మర్దనికి కేలుమోడ్చియనంతరంబ,

చ. ఝషభషలైన కొన్ని యపశబ్దములన్ కృతిఁజెప్పి కావ్యపౌ
రుషములకొల్లఁగట్టుకొని రూఢికి నెక్కుడలంచి కేముషీ
ధిషణులమంచు వాదులకు దియ్యముగాఁ గవులాడువాక్యముల్
విషకబళంబుగాఁ దలఁచి వీనులఁ బెట్టరు సత్కవీశ్వరుల్,

“వ. ఇత్తెఱంగున కాకుత్థైన శాకవినికరంబు
ల పక్షంబులనుగ్గాడి ... ...
... ...
... ...
దీపాంబికాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబగు శ్రీశాహవసుంధరాపురందరుఁడు.[1] ”

పై పద్యము (పుట 208) తెనాలిరామకృష్ణకవి రచితమైన ఘటికాచలమహాత్మ్యమున కృత్యాదినున్నది. కాని యీ గ్రంథావతారిక రామకృష్ణకవి రచితముకాదు. అది వేంకటగిరికవిప్రణీతము. వేంకటగిరికవి ఖండోజీయను మహారాష్ట్రరాజునకు ఘటికాచలమహాత్మ్యము అవతారిక వ్రాసికృతి నొసంగుటచేతను, నాతఁడు శహాజీయాస్థానకవియైన గిరిరాజుకవి పుత్రుఁడగుటచేతను, శహాజీరాజకృత పద్యమును తన గ్రంథమున నెలకొల్పెనని యూహింపనగును.

శ్రీశాహవసుంధరాపురందరుండు భక్తవత్సల విలాసంబను శృంగార నాటకంబునకు కథాసంవిధానంబు విననవధరింపుము. అని కథాసూచన యీ క్రింది విధముగా నొనరించియున్నాఁడు.

ద్వి. నెలఁదాల్పు చక్కని నెమ్మనితోడ
కొలువుండువేళ నెక్కొనుభక్తిఁబూని
యరుదెంచి బాణుండు హరునకు మ్రొక్కి
వరసమున్నొసఁగిన వరముపద్ధతిని
వావిరినాకోట వాకిటనుండ
రావలెననివిని రాజశేఖరుఁడు
ప్రియఁబోని దయతన్ను పేరువఁబెట్ట
నయమున బాణుని నగరుఁజేరుటయు
విరహిణియై గౌరిశంబడిచెలిని
పెరిమిటి నప్పుడు బిలువనంపుటయు

1 ఇంతవఱకును గల పై వచనము 199-వ పుటలో నుదాహృతమైన, విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధమునమున్నది. కావున సంగ్రహముగ నిచ్చుట నీయఁబడినది. పై వచనమే కాక, ‘ జయరమాపురవాస ’’ అను ప్రారంభ మంగళగీతమును,’’ మధుకైటభప్రాణ’’ అను దుర్గాదేవస్తుతియు, “ ఝషభషలైన ” అను పద్యమును, విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధములోను, భక్తవిలాసనాటకములోను సమానముగా నున్నది.

వని తెల్సి బాణుంకు హరుని ప్రార్థింప
మదనారి సతిఁజేర మగుడవచ్చుటయు
ననరొండు సంవిధానాంకనంబులను
తనరిన భక్తవత్సలనాటకంబు
సాదరంబుగఁ జేసె శాహరాజేంద్రు
డాదివాకరచంద్రమై విలసిల్లు

పై దానినిబట్టి కథ వ్యక్తమగుచున్నది. తక్కిన శహాజీ కృతులవలెనిది, సంభాషణాది రూపకమై, సరసమై వెలయుచున్నది.

గ్రంథాంతమున,

శ్రీశంకరు''ని పేర చిన్మయుపేర
కాశవర్ణుని పేర గౌరీశు పేర
భోగిభూషణు పేర పురహరు పేర
త్యాగరాయని పేర ధరచాపు పేర
నంకితంబుగ భోసలాన్వయాంబుధిశ
శాంకుండు చతురుండు శాహభూవిభుఁడు
గావించె కవులెల్లఁగని హరుషింప
భూవలయంబున పూజ్యమై నెగడ.

దీని ప్రతులును క్రీ.శ. 1933-వ సంవత్సరమున ప్రకటితమైన తంజాపూరి కేటలాగు మొదటి సంపుటములో వర్ణితము కాలేదు. ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన రెండవ సంపుటములో 832, 833 సంఖ్యలుగా వర్ణితములైనవి. పై రెండు తాళపత్రప్రతులలో 832 సంఖ్యగల ప్రతి యందు లేఖనముంగూర్చి యిట్లున్నది.

ఈ పుస్తకం నట్టువచింతామణిహస్తలిఖితం

గురుభ్యోనమః.

ఇంతవఱకును శ్రీ శహాజీ స్వయముగా రచించినకృతులు. ఈ క్రింది 'సరస్వతీకల్యాణ నాటకము' శహాజీమహారాజాస్థానకవియగు శేషాచలకవి రచించి గ్రంథకర్తృత్వము శాహాజీ కారోపించియున్నాఁడు, కావున శాహాజీ కృతులలోనిది చేర్పఁబడినది.

1. దీనికి రెండు ప్రతులు గలవు. (M. 578, 579) అనునవి వానిసంఖ్య. ఈ రెండు

సరస్వతీ కల్యాణము

ప్రారంభము :- జయ దేవకీపుత్ర, జయదివ్యనుతిపాత్ర X జయజితామిత్ర, అన్నాషుగనుక అవురా యీవిధంబున నభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి శ్రీశాహామహారాజ ప్రణీతంబైన సరస్వతీకల్యాణం బనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబుగా వినుపించేము విననాధరించరయ్యా.

అగు చోక్క—నాథ మహామాత్యనాథు
సుగుణసత్పుత్రుండు సుజనమిత్రుండు
చిరపుణ్యవరమతి శేషాచలపతి
శరశాహావిభు పేర వహినిద్రై వార
చారుశృంగారరసంబులధీరు
తౌరాయనుచు మెచ్చ హర్షంబు హెచ్చ
మొల్లపువ్వుల పొట్లములువిప్పినట్లు
చల్లగా పన్నీరు చల్లినతీరు
పగుసరస్వతీ పరిణయంబనెడు
సరసనాటకములాస్యములరంజిల్ల
భాసములతగు వేషభాషాదులమర
గావించెధరతులు గాయకుల్ మెచ్చ
అచక్రవాళా చలాచలాచక్ర

గ్రంథాంతము :—వాణికిపల్లవపాణికి వీణాప్రియకవివేణికిని, క్షణవయనకు నెలమింపద్మజునిరాణికి శ్రీకల్యాణికిని, భోసలశాహాజీభూవిభుని భాసిలుప్రేమనుపాలించు, వాసిగశోభనవైభవ సంతతిధీ సంపదలిడు దేవునకు, సకలజగములకు నంతసము అకలంకాప్తత నమరించు, సుకృతిసంతతి శోభననిధికిని అకలుషమతియగు అజునికిని ॥ శోభానమో.[1]

---

1 దీనికి 651 నుండి 657 వఱకును ఏడుప్రతులు గలవు. ఇందులో వేంకట రంగయ్యగారి, వేంకటనృసింహుఁడను వేఱొక లేఖకుఁడుకూడ గలఁడు.

శహాజీ యాస్థానమందలి యాంధ్రకవులు

ఆంధ్రపాణిని శేషాచల కవి

శహాజీరాజస్థానమున ప్రథమగణ్యుఁడు శేషాచలకవి. ఈతనిని నెల్లూరి శివరామకవి 'కామకళానిధి' యను గ్రంథమున తన గురువుగా నిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

మ. సకలాంధ్రోక్తుల కాంధ్రపాణినియనన్ శాస్త్రంబుగల్పించి, తత్
ప్రకృతిప్రత్యయనిర్ణయంబుకొఱకై భాష్యంబుగావించి, దే
శికుఁడై రాజులచేతఁ బూజఁగొను నాశేషాచలర్షిన్ నివృ
త్తికులస్వామిని మద్గురున్ గొలుతు భక్తిన్ మానసాబ్జంబునన్.

పై పద్యమునుబట్టి 'ఆంధ్రపాణిని 'యని పేర్కొనఁబడిన యాతఁడు నివృత్తికులజుఁడనియు, శేషాచల నామధేయుఁడనియు రాజులచేఁ బూజింపఁబడిన వాఁడనియు, సంస్కృతభాషకుఁ బాణినీయము వలె నాంధ్రభాషకు సూత్రములుగావించి, దానికి భాష్యముకూడ వ్రాసిన వాఁడని స్పష్టమగుచున్నది.

శహాజీమహారాజునకుఁ గృతిగాఁ గవి రచించిన "[1]భోసలకోసలీయము "అను నముద్రితసంస్కృత కావ్యమునందుఁ గవినిఁగూర్చి యీ క్రిందిరీతిని గలదు.

ద్వితీయ సర్గాంతగద్య.

శ్లో. నాయాసంకవనేతతోఽపి కఠినం కావ్యంతతో రూపకమ్
తస్మాద్ధ్వన్యమతః పదధ్వరసనైః వాగ్వైఖరీ జీవితమ్
తద్రామాయణభాణి మజ్జయుకథం జల్పాంధ్రవాక్పాణినే
శ్రీశేషాచలపణ్డితమార్కణ్డకుతూహలే 2 వ సీ కాఽఽహాకావాదిషు.

శ్లో. శాహేంద్రదత్త శిబికా కనకాభిషేక
సంభావనారుణబిధ ప్రతికారహేతోః
యత్నాహానంవిరచయే ననుతత్రవాణీ
త్వత్తోఽధికం ప్రతిభుదం కలయేననూనమ్.

ద్వితీయ సర్గాంత గద్య.

శ్రీభోజోనిజగోత్రకారణ భరద్వాజోనివృత్యాన్వయా
ద్యశ్రీ వేంకటపత్యమాత్యతిలకాజ్జాతోఽక్కదేవీవిభో
శ్రీశేషాచలపత్యభిఖ్యకృతినాస్తస్యాంధ్రవాశ్పాణినే
కావ్యేభోసలశోసలేంద్రచరితే సర్గేద్వితీయోఽభవత్.

పై యుదాహృతులనుబట్టి 'ఆంధ్రపాణిని' యనఁబరఁగిన శేషాచలకవి శహాజీమహారాజుచేఁ, గనకాభిషేక మహాసత్కారమును నాందోళికాది విశేషబహుమానములను బొందినవాఁడనియు, నీతనిది భారద్వాజగోత్రమనియు, తల్లి అక్కమ్మ, తండ్రి వేంకటపతి యనియు స్పష్టమగుచున్నది. సంస్కృతాంధ్రభాషలయందే కాక, అష్టభాషలయందీతఁడు కవిత్వమల్లఁగలఁడని యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. లలితగతి శాహరాజవిలాసమనెడు
నాటకముసేయు బుధులుసంతసమునొంద
ధీచమత్కృతి జెలయశేషాచలపతి
అష్టభాషావిశేషంబు లమరుసుకృతి.

ప్రస్తుత మీతని కృతులు మూఁడు కానవచ్చుచున్నవి. 1. శాహరాజవిలాసము 2. సరస్వతీకల్యాణము 3. ఆంధ్రవ్యాకరణము. ఇందులో మొదటి రెండు తెనుఁగు. మూఁడవది సంస్కృతము. సరస్వతీకల్యాణము తానురచించినను గ్రంథకర్తృత్వము శహాజీమహారాజుపేరఁ బెట్టినాఁడని తెలిపి యీ గ్రంథమునుగూర్చి ముందు వ్రాసియుంటిని. ప్రస్తుతము శహారాజవిలాసమును గూర్చి తెలుపుచున్నాను.

---

1. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjore Saraswathi Mahal Library Kavyas Vol. VIII Concluded. No. 4238, Pages 3275-77.

శాహరాజ విలాసము

గ్రంథప్రారంభము

శా. శ్రీమద్గారికటాక్షమీశుముఖ రాజీవంబునం జట్పద
స్తోమంబాతరినిచ్చె నెచ్చెలియ గ్రందుం జజ్జయాతల్లికిన్
ప్రేమన్ సమ్మతిసేయసంగతముఖా ప్తిన్ మీరు నాదంపతుల్
స్థేమన్ లబ్ధకుమారుఁజేయుతస్వరీతిన్ శాహభూవల్లభున్.

*　　*　　*　　*

సీ. శ్రీకరగుణశాలి రమేశేంద్రసుతమాళి
స్వారిరాఁగానొక్క సరసిజాక్షి
చూచిమోహించుచు శుకముఖ్యదూతిక
లంపిమన్మథ వివశాత్మయగుచు
శనక్కళిమీనకేతను పూజలొనరించి,
శుభసూచకంబైన సూక్తివలన
అవిలంబముగఁజెలుల్ ప్రాణేశుఁడౌశాహ
విభునితోఁగూర్చిన విభవమెల్ల

తే. లలితగతిశాహరాజ విలాసమనెను
నాటకమురచించు బుధులుసంతసమునొంద
ధీచమత్కృతివెలయ శేషాచలపతి
అష్టభాషాకవిత్వంబు లమరుసుకృతి.

*　　*　　*

" భవ్యపరమాయురస్తు దీపాతనూజ
సర్వసంపత్సదాస్తు తేశాహరాజ "

వ. ఈరీతి కథాసూత్రంబునకుఁ బాత్రంబగు భోసలగోత్రావతార చారిత్రంబెట్టిదనిన.

" శ్రీకరుండగు చంద్రశేఖరుకరుణ
చేకీర్తితముతైన శ్రీకీర్తితులఁ
బరగిశంకరు పాదపద్మముల్ పొద
సరణిచేఁబూజించి సంపదల్ గాంచి

హారిమహారాష్ట్రి మనుమహారాష్ట్రి
ధారుణిభూషించఁ దనరజనించె
భోసలకులసింధు పూర్ణచంద్రుఁ
డైసదామించు ప్రఖ్యాతులుగాంచు
శ్రీశాహరాజు భాసితకీర్తితేజుఁ
డైసార్వభౌముఁడింపలరుశ్రీరాము
పగిదిదుర్నామాది పాపవిభేది
సగుణశాసనుఁడతి చండశాసనుఁడు
అతనినందనుఁ డతులశృంగారుఁ
... ...
డార్జవగణోదారు ....
... ...
డాతఁడీభూలోకమందుండుదాక
భాతిగానేకాతపత్ర సంజాత
శీతలచ్ఛాయ గాచి సుఖింపఁజేయ
నాతరిభూరాజులనిరి యీరాజు
ఏకషైంధరలోన నిరవొందు గాన
నేకరాజనభూమి నెసగునాసామి
తనకులాంగనలందుఁ దగుఖ్యాతిఁజెందు
వినయావలంబ శ్రీచెలయుదీపాంబ
యందునందనుల శివాభివందనుల
మందరోన్నతుల సన్మార్గసన్నుతులఁ
గాంచెశాహనృపాలుఁ గమనీయశీలు
నంచితవిభవేంద్రుఁడగు శరభేంద్రు
తుళుజభూపాలు నిస్తులదానశీలు
చెలగిరివారిలార్జిత లక్ష్మిమీర
అందగ్రజుండు పర్యవితాగ్రజుండు
కందర్పరూపుఁడు ఖండితాటోపుఁ
డర్కప్రతాపుఁ డాహవదిలీపుండు
అర్కజసమదానుఁడ సమానమాను

* * *

యవనాసురుల నెల్లనరిమొనభల్ల
జవనతశిక్షించి జగతిరక్షించి
వంగమ్ముగాంచె ద్రవిణోర్వినిగాంచె
మంద్రంబాక్రమించె ... ...
వంగభూమిభరించె వపకాశిమించె
జాలిగలంబేలె పాంచాలోర్విఁ బ్రాలె
సౌరాష్ట్రిమెట్టెను శకభూమికట్టె
నారట్టకముచేరె నాంధ్రోర్విమీరె.

గ్రంథాంతము

సీ॥ నల్లనిమేనును నారయుకోడవలి
పల్లెచెంద్రుకలు బల్లికడుపును
కల్లుబుంగయును నల్లదట్టియును
చిల్లగోలయును చేయమర
వెంగలినడయును వేలచూపులును
కొంగచెక్కలును కుండబొజ్జయును
చొంగయుమీఱంగ సంగిచేయుచును.1

ఆంధ్రవ్యాకరణము

(సంస్కృతభాషయందున్నది)

శుభమస్తు. హరిఃఓమ్.

శ్లో॥ శ్రీశందేవముపాస్య శేషసుమతిస్సర్వాంశ్చభాషావిదా-
కావ్యాదివ్యవిహారచార చతురాంమత్వాంధ్రభాషాంచిరాత్ ।
తాంవ్యుత్పాదయదంధ్రపాణిని సమస్తజ్ఞోపకారీభవన్
ఆంధ్రవ్యాకరణంగకైర్మునిమతైస్సాకంవ్యతానీద్ధ్రువమ్ ॥

శ్రీపాణినిముఖ్యేభ్యోనమః హరిఃఓం అఇఉణ్, ఋౡక్, ఏఓఙ్, ఐఔచ్, హయవరట్, లణ్, ఞమఙణనమ్, ఝభఞ్, ఘఢధష్, ఖఫఛఠథచటతవ్, కపయ్, శషసర్, హల్, ఇమానిత్రయోదశ, సూత్రాణిప్రత్యాహారార్థానివర్ణపరత్వాత్సంస్కృత ప్రాకృతస

1. దీనికి 632 సంఖ్యగల యొకప్రతి మాత్రమే కలదు.

మాసాన్యపిసంస్కృతమిత ప్రతిజ్ఞాస్యంతే. ఏషామంత్యమిత్సంజ్ఞం విధాస్యతే. హాకారాదిష్వకారస్సుఖోచ్చారణార్థః.

సూ. అథాంధ్రశబ్దానుశాసనమ్. అథశబ్దోమంగళార్థః ఆరంభాద్యర్థకోవా. ఆంధ్రశబ్దానామనుశాసనమారభ్యత ఇత్యర్థః.

శ్లో. నిషేదివాన్ కంసకృషస్సవిష్టరే॥ ఇయ్యాశాలాకికవాక్యానాం వక్తృత్వివక్షాధీనమ్. ఆంధ్రకృతౌభావివస్వంతపాఠేన నిషేదివాంసుఁడుదూర్వాసస్సు ప్రాగ్విధినాదుర్వాసనుండు ప్రచేతుల్ సదాగతుల్ ఇతిభావి, తత్సాస్వాది శక్త్యాచర్త్వస్థిత్యవ సానజశాంసవి సర్గస్యచనిరాసః, సుపికింవార్థాటి యశఃప్రతాపసుతత్సమాసాన్యే వేహాపి ప్రాతిపదికమ్యాత్ ॥ వసుపధాయా దీర్ఘః ॥ వస్వంతస్య ఉపధాయాః దీర్ఘస్స్యాత్ విష్వప్ × సుఇతి స్థితే ॥ తద్ధితనుక్ ॥ తద్ధితస్యాత ఉపధాయాః చాద్యసుపదాయాశ్చ సుక్ స్యాత్ అక్సిద్ధ ఏవసుప్యోపధాబలేన పరమేవశ్రీమంత, బంధుమంత తథావిధ్వాంసజలగడగి ... ...

ఇదియే శేషసుమతి ప్రణీతముగాఁ దంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నది.[1] పై నుదాహరించిన శేషాచలపతి విషయములనుబట్టి యీ శేషసుమతి, శేషాచలకవియని స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు నీ వ్యాకరణ గ్రంథరచనముచేత నే శేషాచలకవి 'ఆంధ్రపాణిని' అను బిరుదమువహించి యుండవచ్చును.

ఆంధ్రపాణిని శేషాచలకవియు, సరస్వతీకల్యాణ కృతికర్తయగు శేషాచలపతికవియును నొకఁడేయని సరస్వతీకల్యాణమునందలి యీ క్రింది పంక్తులచే నిర్ధారణచేయవచ్చును.

"ప్రతిష్ఠైకపాత్ర భారద్వాజగోత్ర ...
పతిసుచారిత్రుఁ డాపస్తంభసూత్రుఁ
డనఘు నివృత్తి వంశాబ్ధిచంద్రుండు
వినయనయశ్రీ వివేకసాంద్రుండు"

శహాజీ రతీకల్యాణనాటకమున నాతఁడు మొగలాయిచక్రవర్తి యగు నౌరంగజేబును జయించినట్లును, ఆంధ్రపాణిని శేషాచలకవి నాదరించినట్లుగను నీ క్రింది పంక్తులవలనఁ దెలిసికొనవచ్చును.

---

1. దీనికి 773–774 సంఖ్యగల రెండు ప్రతులుగలవు.

" అని యిట్లు పార్వతీప్రాణేశు పేర
ననఘుఁడౌ సకలలోకాధీశు పేర
చంద్రశేఖరు పేర శంకరు పేర
నంకితంబుగ శ్రీమహాదేవు పాద
పంకజాలంకృత భవ్యమానసుఁడు
సలలితభోసల సంతానఫలము
కలితదీపాంబికా గర్భాబ్ధిచంద్రుఁ
డేకరాజకుమారుఁ డెల్ల దేశముల
నేకాతపత్రుఁడై యేలుచునుండు
కలిమి భోసలకోసలేంద్రచంద్రుండు
... ...
సహ్యాంధ్రపాణిని సామ్రాదిబిరుద
భవ్యశేషాచలపతి ముఖ్యబుధుల
హారకేయూరాగ్రహారహేమాశ్వ
వారణశిబికాది వాహనాలొసఁగి
నయలీల భావించు నయకీర్తిశాలి
... ...
యువరంగజేత్రాది యువనసంహారి
మగఁటిమిమకరంద మకరాదిబిరుదుఁ
డగు షాహభూమండలాఖండలుండు
తరగించు రతిదేవిపరిణయంబనెడు
సరసనాటకము ... ...
... ... భాషాదులమరఁ
గావించె భారతుల్ గాయకుల్ మెచ్చ
నాచక్రవాళ చలాచలాచక్ర
మాచంద్రతారార్కమై యొప్పఁగాక

ఈ గ్రంథమున :

" పరువడి గిరిరాజపదములను, సరసుఁడైనట్టి
షాహేంద్రుని పరిపరివిధములఁ బాడుచును ,
అని గిరిరాజకవికృతపదముల ప్రశంసగలదు.

గిరిరాజకవి

శహాజీమహారాజాస్థానమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన కవులలో గిరిరాజకవి యొకఁడు. ఈతని సోదరుఁడు వెంకటగిరికవి తన ద్విపద రుక్మాంగదచరిత్రమున వంశక్రమ మిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

ఆపస్తంభసూత్రము – లోహితగోత్రము దర్భవంశము. (వెలనాఁడు)

గోపాలమంత్రి – (భార్య చెంగమాంబ)
|
ఔబళన్న (భార్య జానకమ్మ)
|
గోపన, గిరిరాజు, చెంగన, కవిగిరి లేక వెంకటగిరి (విచిత్రరాయావతంసుఁడు)

పై వారిలో మొదటియాతని వృత్తాంతము మనకుఁ దెలియదు. రెండవవాఁడు ప్రసిద్ధుఁడగు గిరిరాజకవి. ఈతఁడు "మార్తాండకుల శాహి మహీపాలు సభను, కీర్తికెక్కినవాఁడు గిరిరాజసుకవి" యని కీర్తింపఁబడినవాఁడు. ఈతఁడు సంగీతసాహిత్యముల రెండింటను సిద్ధహస్తుఁడు. శహాజీ సోదరుఁడగు శరభోజీ యాస్థానమున కూడనుండినవాఁడు. తాళపత్రగ్రంథములలోఁ పదములను శీర్షికలో 448, 449, 451 సంఖ్యగల పదము లీతని రచనములున్నవి. 'గిరిరాజనుతుండు అందమునసూ,' 'గిరిరాజనుత నీరొమ్మున చెదరినగంధము అందము మనమున శాహేంద్ర' ముగుదలు గూడిన చందము; 'గోపగర్తిగా గిరిరాజనుత శరభోజినృపా' అను ముద్రలు పై యంశమును రుజువుచేయుచున్నవి. ఈతని కృతులు.

వాదజయము

ప్రారంభము:

ద్విపద. శ్రీగిరిజానాథు జితరిపుయూథు
నాగచర్మాంబరు నాగకేయూరు
ఈశుసర్వేశు త్యాగేశునేశాంచు
శ్రీగురునగధరు పక్షాంబుజాంచు

తలఁచినసద్భక్తిచేఁ దనరినధీర !
జలనిధిగంభీర శత్రుసంహార !
రతిపతిసమరూప రవికులదీప !
సతతశుభాచార సద్గుణాసార !
చోళమహీపాల సురుచిరశీల !
లాలితకవిపాల రమణీయలీల !
వాసవసంపూర్ణ వైభవవిమల !
భోసలకులశాహ భూపాలచంద్ర !
పొంకంబుమీదఁ బెంపొందనీమీఁద
అంకితంబుగ నతులవైఖరిని
వాదజయంబను వరనాటకంబు
మోదంబుతోఁ దుతమును కొనియిపుడు
గావించెదను నేను కవులునుతింప,
భూవలయంబునఁ బూజ్యమైపొగడ.

సూ. వ. అవురా యీవిధంబున గిరిరాజకవి శాహరాజ దేవేంద్రునిపై అంకితంబుగ నొనర్చినవాదజయంబను నాటకమునందు కథా సంవిధానముగా వినిపించేము వినవవధరించరయా.

తుది : సరిపాటిలేనట్టి శాహేంద్రునికిని శోభానశోభానమే. మంగళం. మహారాజశాహేంద్రునికి మంగళం మిగుల, మహనీయశీలునికి మంగళం వనధిగంభీరునికి వనజలోచనునికి, మనసిజరూపునకు మంగళం తంజాపురీంద్రునికి తరుణీపాంచాలునికి, మంజులభాషణునికి మంగళం వాసవనిభునికి వరసాహిత్యభోజునికి, మహారాజ శాహేంద్రునికి మంగళం.[1]

సర్వాంగసుందరీ విలాసము

ప్రారంభము : తోడెం నాటరాగం జంపెతాళం.

జయదేవకీపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర,

---

1. దీనికి 598 (M. 648) నుండి 601 వఱకు 4 ప్రతులు గలవు.

వ. ఈ విధంబున నభీష్ట దేవతావందనంబుగావించి సభానాయకుల నభి వర్ణించి సర్వాంగసుందరీ విలాసంబనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబు గావినిపించెదమనిన నవధరించరయ్యా.

ద్విపద. అనియెడి కథలచే నమరినశాహ
ధవుని సర్వాంగసుందరి వివాహంబు
ననఘైఖరులు మీఱనాటకంబుగను
గరిమతో గిరిరాజకవిరచియించె
ధరణిలోనాచంద్ర తారకంబుగను.

తుది: సూ. అవురా యీవిధంబుగ పలికినకన్నెను శాహేంద్రుండు అంగీకారముచేసినభావం తెలిసి వద్దనున్న చెలులు మంగళంపాడే

మార్గం.

మంగళం శాహరాజాయ మంగళం నిత్య
మహితకల్యాణాయ మంగళం
భోగదేవాంద్రాయ భోసలకులదీపాయ
వాగీశపాండిత్యాయ మంగళం
భూధరధైర్యాయ భువనైకవీరాయ
మాధుర్య నిలయాయమంగళం
శ్రీచోళనాయకాయ శ్రీవాసుదేవకవి
వాచాసంతుష్టాయ మంగళం.[1]

లేఖకుడు మంత్రమూర్తి వెంకటరంగయ్య కాలము తారణ సంవత్సరము.

శాహేంద్ర చరిత్రము

ఇదియొక యక్షగానము. శాహాజీ యొక కన్యనువలచి యామెను బెండ్లియాడుట యందలి యితివృత్తము.

1. దీనికి 658 (M. 555) నుండి 662 వఱకు లీ ప్రతులు గలవు.

మొదలు :

కం. వాణీంద్రుతవశ్యాంత
ర్వాణీస్తుత మధురకీరవాణి సకింకు
ర్వాణీకృతనానాగీ
ర్వాణియ విహరించుశాహావరుముఖవీథిన్.

... ...

ద్విపద. అప్పుడయ్యింతి కాయజుబాణవహ్ని
గప్పడెప్పరమైన కాకకుఁగాక
శాహామహీపాలు చంద్రునిమీఁద
మోహంబుమిక్కిలి మోహరింపగ
అలుకుచుమిక్కిలి యసురుసురనుచుఁ
గలఁగుచుఁ జంద్రునిఁ గాంచి యిట్లనియె.

దరువు, చందమామపదము
వలనొప్పచల్లనివాఁడవు గదవోయి చందమామా
వలసున్న యింతులవలచనేటికి చందమామా

వ. యీరీతిని యాశలికి చంద్రుని దూఱుచుండు సమయంబున అంత ప్రభాతంబైన శాహామహారాజ దేవేంద్రుండు నామె మాతకు హేమాదులొసంగి సంతోషితురాలింజేసి యాకన్యనుగూడి విలాసంబుగా నుండునంత.

గద్య ద్వి. శ్రీకరుపేర నా శ్రితరత్నపేర
ఏకేంద్రుకుతుపేర నిసవంశ్యుపేర
సరసపాహిత్యలక్షణవిదుపేర
విరవొంద శాహాదేవేంద్రునిపేర
కండచక్కెరలీల గల్పించురుచుల
గండుమీఱిన యక్షగానంబుమిగుల
గడిమను గిరిరాజకవిరచియించె
ధరణిలో నాచంద్రతారార్కముగను.[1]

1. డిసి 496 (M. 649-a) ఏకప్రతి గలదు.

రామమోహన కొఱవంజి

ప్రారంభము :

ద్విపద. శ్రీసుతతుల్యుఁడై చెలువొందునట్టి
భోసలకులశాహ భూపాలుమీఁదఁ
జెన్నుగా మోహితచిత్తయై రాజ
కన్యకామణి సరికాంతలుగొలువఁ
గరిమతోడుతమున్న కదలివచ్చుటయు
విరహాభరంబుచే వెతలఁ జెందుటయు
సెలుకతవచ్చి దా సెలుకఁ జెప్పుటయు
గుఱుతుగా శాహేంద్రుఁగూడి యుండుటయు
ననియెడి రాజమోహన కొఱవంజి
పనుపడి శాహేంద్రుపై నంకితముగ
ఘనతతో గిరిరాజకవి రచియింప
జనులెల్ల మేలని సంతసిల్లఁగను.

తుది: సూ. ఈవిధంబున రాజకన్యక శాహమహారాజ దేవేంద్రుని కూడి యుండగా వద్దనుండే చెలికత్తెలు శోభానమంగళం పాడేమార్గం ఏకేంద్రసుతునికి భోసలేంద్రునికి శోభానమే, శోభానమే.

దీపాంతతనయునికి, గిరిరాజపాలునికి, సరసూనికి......
సరిసాటిలేనట్టి శాహేంద్రునికి
తంజాపురీశునికి, తరుణిపాంచాలునికి, మంజులభాషునికి మంగళం
వాసవనిభునికి వరసాహిత్యభోజునికి మా శాహరాజేంద్రునికి మంగళం.

పై యుదాహరణనుబట్టి యితివృత్తము స్పష్టము.[1]

రాజకన్యా పరిణయము

ఇది యొక యక్షగాననాటకము. గ్రంథప్రారంభమునఁగల యీ క్రింది ద్విపదవలన కథాసందర్భమేగాక దీనిని గిరిరాజకవి రచియించెనని తెలియగలదు.

1. దీనికి 500 (M. 524) నుండి 510 వఱకు శి ప్రతులు గలవు. 570 సంఖ్య గల ప్రతియు నీనాటకమే కాని యసమగ్రము 509 నాగమయ్యశేకరి.

ద్వి. శ్రీకరంబుగ రాజశేఖరుండైన
యేకేంద్రసుతుఁడు శాహేంద్రుఁడు వింత
సారిరాఁగాఁ జూచి సఖినిఁబొంగూడి
యారాజకన్యక యలరి మోహించి
వచ్చుటయును సఖివచ్చుట ముదము
హెచ్చు కన్యకు దాదికెలమిభాషణము
దనరంగ యాకన్య తలిదండ్రులపుడు
మునుకొనివచ్చుటముద్దు తనూజ
వితమెల్లదాదిచేవిని హరుషించి
సుతను శాహేంద్రుకు సొరిదినిచ్చుటయు
నన్నువవితముల నమరినరాజ
కన్యాపరిణయంబు ఘనతతోడు తను
గరిమను గిరిరాజకవి రచియించె
ధరణిలో నాచంద్రతారమై పొగడ.

[1] గ్రంథాంతమున శహాజీకి మంగళముకలదు.

లీలావతీ కల్యాణము

ఇందు కల్యాణపురాధీశ్వరుఁడగు కీర్తిచంద్రరాజు కుమార్తెయగు లీలావతిని శరభోజీ పెండ్లియాడినకథ వర్ణితము.

ప్రారంభము :

ఉ. ... ...
ద్దేవకిరీటకోటిమణిదీధితి దీప్తపదాంబుజద్వయీ
పావనశేషతల్ప .... తానువర్తిరా
జీవదళాక్షుఁడీవుత విశేషశుభాళిశరీభశౌరికిన్.

క. కవులాధునికులు శిరసాన్
కవితకుమాధుర్య ధుర్యగరిమముదీర్చున్
కవి కాళిదాస బిల్హణ
భవభూతిమయూర భట్టబాణులఁదలఁతున్.

---

1. ఈ గ్రంథమునకు 568, 569, 835 సంఖ్యగల మూఁడు ప్రతులు గలవు ఇందు మూఁడవప్రతి (835 సంఖ్య తంజావూరి కేటలాగు రెండవసంపుటమున గలదు.

ఉ. పన్నుగఁగానిపోని పదపద్యములూరకెయూరరేనియ
భ్యున్నతిఁగాంచి మంచిబుధులుండినచోటికి వచ్చు కాకవుల్
కన్నపుటచ్చురావసుల గంతలుగట్టి మహీశతాళికిన్
చెన్నుగనమ్మఁజూచు జడచిత్తులకున్ సయిదోడులేకదా !

ద్విపద. శ్రీజన్మభూమియై చెలువంబుకలిమి
రాజిల్లునల మహారాష్ట్రదేశమున
ప్రజలపాలిటివాఁడు పరమపావనుఁడు
రజనీకరాన్వయ రాజరత్నంబు
తాలిమిఁగలవాఁడు ధర్మతత్పరుఁడు
మేలిమిగని మెచ్చు మేలైనదాత
కీర్తిచంద్రికలు మిక్కిలి తేజరిల్లు
కీర్తిచంద్రాహ్వయక్షితి పాలమౌళి
కలిమియుబలిమియుఁ గడలుకొనంగ
పాలుపారఁగల్యాణపురి నేలునపుడు.

దరువు. లీలావతి వెడలె హొయలుమీఱ
పటువగుపయ్యెదఁ జనుఁగవపొదల
నటునిటుముత్యపుహారము గదల
సుచరితరమయని సుదతులఁజూడ
కచకుచభారము కానసియాడ
అందెలరొద రాయంచలఁబిలువ

ఉ. పూచెనుమాధవీలతలు పూవులతేనెలు త్రావిజుమ్మనన్
లేచెనుగండుతుమ్మెదలు లేమలయాలువుకొల్లలాడఁగా
చూచెనుపంచసాయకుఁడు సోమరితెమ్మెర పిల్లలెల్లెడన్
వీచెను చూడవమ్మ వనవీథులతాంతవసంతవైఖరుల్.

తుది : గిరిరాజనుత శరభోజిభూపాల సురతకేళినన్ను చొక్కఁజేసితివి.

యోగిని. ద్వి. శ్రీసద్గుణోదార ! సింధుగంభీర !
భోసలాన్వయచంద్ర ! భూమిదేవేంద్ర !
జననాథదినరాజ ! శరభోజిరాజ !
వినుమునీదాన నావిన్నపంబొకటి
... ...
ఆచంద్రతారార్కమై యుండవయ్య.

1. దీనికి 587 (M. 630) ఒక ప్రతిగలదు.

గిరిరాజకవి పదకృతులు

గిరిరాజకవిపై గ్రంథములే కాక పదకృతులు పెక్కులు రచించినాడు. అవి శాహరాజపదములు" అను పేర తంజావూరి గ్రంథాలయమునందు కలవు.[1] అవి రెండు సంపుటములు ఒకదానియందు 13 పదములు, రెండవదానియందు 28 పదములుగలవు. అన్నియుశృంగారసప్రధానములు. ఈ పదములలో స్పష్టముగా "గిరిరాజ సన్నుత అనియు గిరిరాజ వినుతుఁడు శాహభూకాంతుఁడు." అనియు కవినామము కన్పించుచున్నది.

కవిగిరి లేక వేంకటగిరి

గిరిరాజకవి తమ్ములలోఁ బ్రసిద్ధుఁడు కవిగిరి లేక వేంకటగిరి కవి తనయన్నవలెనే సంగీతసాహిత్యములలో మంచిప్రవేశము గలవాఁడు శహాజీమహారాజు బంధువులలో నొకఁడును, విచిత్రరాయని కుమారుడును నగు ఖండోజీరాయని యాస్థానకవి. ఈతని కృతులన్నియు నాతని యాదేశానుసారము రచితములైనవి. విచిత్రరాయావతంసుఁడని యాతని బిరుదునామము. ఈతని పోషకుఁడగు ఖండోజీ, యీ బిరుదునామముతో సంబోధించిన సన్నివేశమునుబట్టిచూడఁగా, కవిగిరి ఖండోజీ తండ్రినాఁటి నుండియు నాతని యాస్థానమున నుండెననియు, నందుచేఁ దన తండ్రి పేరితోనున్న బిరుదముతో ఖండోజీ సంబోధించెననియు స్పష్టమగుచున్నది. ఈతని కృతులు :

రుక్మాంగద చరిత్ర

ప్రహ్లాదాది పరమభక్తులలోఁ బ్రస్తుతుఁడగు రుక్మాంగదుని చరిత్ర మిందువర్ణితము. ఇది మూఁడాశ్వాసములుగల ద్విపదకృతి ముందు నేనుదాహరించినవంశక్రమమీగ్రంథమునందలిదే. ప్రారంభమున

"శ్రీరుక్మిణీనాథు జితదైత్యనాథు
నారూఢకారుణ్యు నఖిలశరణ్యు
పారికాంక్షిస్వాంత పద్మసంచారు
చారుచమూరువాంఛకమిత నేత్రు
ప్రణుతబర్హకలాపుఁ బ్రణవస్వరూపు"

నమస్కరించి, శ్రీరాజగోపాల సేవాధురీణుఁడు, ఆయతమహాళివంశాబ్జ విచిత్రరాయ పుత్రుఁడు, ఖండోజీరాయఁడు ప్రార్థింపఁగా, రుక్మాంగద చరిత్ర రచియించినాఁడు, తరువాతవంశక్రమము, ఆ వెనుక కథాక్రమము. గ్రంథాంత గద్య.

"ఆనిలోకవినుత దర్భాన్వయ జలధి
జనితుఁడౌబళమంత్రి జానకాంబయును
క్రమమున మన్నింపఁ గడఁకదీవింప
కమలాంబికాదేవి కరుణపోషింప
పంకజాక్షునిపాద భక్తియుక్తుండు
వేంకటగిరికవి విష్ణునిపేర ... ...
... ...
శ్రీసతీపతిపేర జిష్ణునిపేర
అంకితంబుగను రుక్మాంగదుచరిత
మంకరింపఁగఁ దృతీయాశ్వాసమయ్యె."[1]

ఈ కవికి ముందుగా నీరుక్మాంగద చరిత్రమును చదలువాడమల్లన ప్రశస్త ద్విపదకావ్యముగా రచించినాఁడు. *

అభినయదర్పణము

ఇది నందికేశ్వరకృతమగు నభినయదర్పణమునకు పద్యానువాదము. ఇందలి భాగములకు 'అనుబింబములు' అని పేరు. ఇందు మూఁడనుబింబములుగలవు. ఇది ఖండోజీరాయనికికృతి. గ్రంథావతారికలో ఖండోజీరాయఁడు కౌశికగోత్రుఁడనియు, ఖండోజీరాయని పుత్రుఁడగు,

1. ఈ గ్రంథమముద్రితము. సంఖ్య 353.

* విప్రనారాయణ చరిత్ర పీఠిక, పుట 31. ఈ గ్రంథకర్తచే సంపాదితము ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ ప్రకటితము.

విచిత్రరాయావతంసుని కొమరుఁడనియు, తల్లి భాగాంబయనియు, నాత్మ వంశమునకు సంబంధించిన విషయము తెలుపఁబడినది. ఇందలి యనువాద మున కొకయుదాహరణము.

కం. ఎనయఁబతాకయుఁగరయుగ
మునస్వస్తికమొప్ప రెండుభుజములనిడినే
ర్పునకొరఁగాంత్రుం జూపఁగ
మనుహేమంతాభినయము మదగజయానా.

ఇందలి కవితాశైలినిఁ దెలుపుటకు గ్రంథమునఁ గల మొదటి పద్యము నుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. శ్రీకలకంఠకంఠికుచసీమల నొక్కకరరబు దర్పణ
శ్రీకరగండపాళి నొకచేయిని తంబముమీఁద నొక్క కే
లాకల కంధరాప్తి నొకహస్తము సాఁచి సహస్రబాహుతా
స్వీకరణంబు గోరు హరిచెల్వకఁ బ్రోవుత ఖండోజీప్రభున్.

అవతారికయందు కవికి ఖండోజీరాయ డర్ధసింహాసన మొసఁగెనని చెప్పఁ బడియున్నది.

అనుబింబాంత గద్య:—ఇది శ్రీ కమలాంబికా విమలకృపాలబ్ధసాహిత్య కళావతంస లోహితగోత్ర యాబళార్యపుత్ర దర్భకుల పావన గిరి రాజకవివరానుజ విచిత్రరాయావతంస ప్రణీతంబైన యభినయ దర్పణంబను మహాగ్రంథంబున ద్వితీయానుబింబంబు సంపూర్ణము. తృతీయానుబింబమున గద్యకానరాదు. ఇందు గ్రంథకర్త బిరుదు నామముతో వ్యవహరించినాఁడు.[1]

1. గ్రంథసంఖ్య 718. ఇది యేకైకప్రతి. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమువారు "అభినయదర్పణము" అను గ్రంథము ప్రకటించినారు. అదియు సంస్కృతగ్రంథానువాదమే. మూడాశ్వాసములున్నవి. గ్రంథకర్త లింగము గుంట మాతృభూతకవి. కాబట్టి రెండును వేఱువేఱు గ్రంథములు.

ఘటికాచల మాహాత్మ్యము - కృత్యాది

సుప్రసిద్ధుఁడగు తెనాలి రామకృష్ణకవి రచించిన కృతులలో ఘటికాచలమాహాత్మ్య మొక్కటి. ఇది నేఁడు చిత్తూరికి సమీపము ఉత్తర ఆర్కాడుజిల్లాలోని 'షోలింగర్' అను పేరఁబరఁగు పుణ్యస్థలముయొక్క మహాత్త్వమును విశదీకరించును. ఇందలి దైవతము నృసింహస్వామి. ఈ మాహాత్మ్యమును నీ తరువాతఁ గీర్తిశేషులు కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు పద్యకావ్యముగను, ఇటీవల [1]లాక్షణికకవులు శ్రీ రావూరి దొరసామిశర్మగారు పద్యగద్య కావ్యములుగను రచించియున్నారు.

రామకృష్ణకవి గ్రంథమును రచించి, తగిన కృతిభర్త లభింపక పోవుటచే నెవ్వరికిఁ గృతి నీయకుండ నుంచెననియు, నింతలో నాతఁడు గతించుటచేత, నాతని మనుమఁడు ఖండోజీరాయునికి నా గ్రంథము తెచ్చి యిచ్చెననియు గ్రంథావతారికలోనున్నది. అందు మనుమని పేరులేదు. అతఁడును రామకృష్ణుఁడేకావచ్చును. ఖండోజీరాయఁడు తన యాస్థాన కవియగు వేంకటగిరికవిని గృత్యాది పద్యములును వంశావళియు వ్రాయుమని కోరినట్లుగా నీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

[2]మ. పదసందర్భవిశుద్ధి, ప్రౌఢతరశబ్దప్రక్రియాబుద్ధి, సా
రదగంభీరచతుర్విధ ప్రథితధారాసిద్ధి, ప్రాపంచసం
సదభిద్యద్గిరిరాజ సోదరత హెచ్చున్ మించు పుంభావశా
రద నీకేగదవన్న వేంకటగిరీంద్రా! సాంద్రమేధానిధీ!

---

1. కొక్కొండవారి గ్రంథము అముద్రితము; ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున దాని వ్రాఁతప్రతియున్నది. (రావూరివారి పద్యకృతి యముద్రితము; గద్యకృతి ముద్రితమైనది; గ్రంథకర్తవద్ద లభించును.) రామకృష్ణకవి ఘటికాచలమాహాత్మ్యము 'కళావతి' పత్రికలో క్రీ. శ. 1902 లో ముద్రితము.

2. ఈ పద్యము 'ఉదయంబస్తనగంబు .... సరసార్థబోధఘుట నాపేలా పరిష్కారశారద నీ రూపము రామకృష్ణకవిచంద్రా సారద్రకీర్తిశ్వరా!' అను పాండురంగమాహాత్మ్య పద్యమునకుఁ బ్రతిబింబము.

క. విదితప్రబంధములు వే
ద్యాదరఁగ మదంకితముగఁ గావించిననున్
మొదలఁబవిత్రము చేసితి
సదయాత్మ! విచిత్రరాయ చంద్రవతంసా!

తే. ధరణిఁదొమ్మిదిలిబ్బులు దాఁచికొన్న
వానికైనను ధనకాంక్ష పోనియట్లు
కృతులుపదివేలుగైకొన్న కీర్తికాముఁ
డైనవానికిఁజనదు కావ్యాభిలాష.

ఉ. కావునరామకృష్ణకవి కల్పితకావ్యమొకండుదెచ్చి స
ద్భావముతోడనాకతని పౌత్రుఁడొసంగె మదంకితంబుగా
నీవిఁక హారనాయకమణిప్రతిమానముగా మదీయవం
శావళిచెప్పి కూర్పుము యశంబుభృశంబుగ సంఘటిల్లఁగన్.

గ్రంథావతారిక, వంశావళి వేంకటగిరికృతముగా ముద్రితగ్రం మునఁగలదు. తక్కిన యాశ్వాసాద్యంత పద్యములు సక్రమముగా లేవు ద్వితీయాశ్వాసాది నొకకందపద్యమును, గ్రంథాంతమున నొకమాలి వృత్తమును మాత్రమే గలవు. కవిగిరి కవితాశైలి దెలియుటకుఁ బై పద్యములే చాలును.

బాలకవి సుబ్బన్న

ఈతని కృతి ' లీలావతీశాహరాజీయము ' అనునది.

దాని ప్రారంభము :—

సీ. శ్రితజనస్వాంతవారిజమత్తరోలంబ
గురువరస్తవనీయగుణకదంబ
హారహీరపటీరశారదాభ్రనిభాంగ
విమలకృపాపాంగ వృషతురంగ
త్రిపురదానవమదద్విరదమృగాధీశ
భాసురహాసకైలాసవాస
కరధృతశూలమార్కండేయనుతిజాల
వహ్నిలోచనఫాలవ్యాఘ్రచేల

తే. భుజగకేయూర దుష్కృతాంబుదసమీర
శైలరాట్చాప నూతనశశికలాప
అఖిలలోకేశ కోటిసూర్యప్రకాశ
నీకువందన మొనరింతు నీలకంఠ.

వాక్యార్థం॥ శ్రీమన్మహాదేవ సేవాధురీణ, సీమంతినీనూతనపంచబాణకన కనగధైర్య * * *
నిరుపమమహాదాన దీక్షాధురంధర దీపాంబికాగర్భశుక్తిస్ఫుర న్మౌక్తికాకార, దివ్యతరకేయూర, చోళభూమండలాఖండల, సుకవిరాజమండల, యేకమహారాజకలశ పారావారపూర్ణిమా సుధాకర, హితపరశ్రీకర, సంగీతసాహిత్య విద్యావిలోల శాహజీ మహీపాల, పరాకు సరికవులెన్న బాలకవిసుబ్బన్న మేలిమి మీరహావణించిన లీలావతీశాహరాజీయంబను నాటకంబు నటన పటిమవినుపింప వినుపించెదము దత్తావధానుండవై వినవవధ రింపుము.

తుది: ఇవ్విధంబున నాజవ్వనులు శోభానలుపాడునా సమయంబున భేరీమృదంగఢక్కాహుడుక్కాది వాద్యధ్వనులు సింగిముట్టిచెలం గనుప్పొంగిలీలావతిమంగళంబుపాడుచు నటియించెమెటువలెను.

శాహరాజేంద్రునికి జయమంగళం
సహజాలంకారునికి జయమంగళం
విలసితాకారునికి వీరాధివీరునికి
జలధిగంభీరునికి జయమంగళం,

ఇందలి యితివృత్తము శాహజీ లీలావతిని పెండ్లియాడుట.

గద్య: ఇవ్విధంబున మవ్వంబుమీర వార్తాచమత్కృతి వెలయ సరి కవులెన్న బాలకవి సుబ్బన్న మేలిమిమీర హావణించిన లీలావతీ శాహరాజీయంబను నాటకంబున కధీశ్వరుండు......[1]

---

1. దీనికి 588 (M. 629) 589 రెండు ప్రతులు గలవు. గ్రంథ మముద్రితము.

పంచకన్యాపరిణయము

బాలకవి సుబ్బన్న వేఱొకకృతి పంచకన్యా పరిణయము-ఇ యును యక్షగాన నాటకమే.

"శ్రీమంగళాకార శ్రీ......చోళమండలంబు... ..తంజాపురంబున......పాలించు యేక భూపాలుని కుమారుండైన శాహామహరాజు దేవేంద్రుం డొక్కనాడు......పేరోలగంబుననుండి.

ద్వి. మొదలసుదాముండు మురవైరితోడ
కదిసి కందుకమాడఁగానోడి మఱుది
వంబున గెలిచెదనని వచ్చుటయును
అంబుజాక్షుఁడు వాని యభిలాషఁదీర్ప
కదలిరాఁగాఁ బంచకన్యకామణులు
యెదురైన చూచి మోహించి వారుండు
భువనముల్ దెలియ పాపని నొక్కసునిచి
సవరణ మీఱఁదాఁ జనుదెంచి యాసు
దామునిఁ గాంచి తద్దయువారి చెల్వ
నేమరు దానితో వివరించుటయును
నబ్బాలుఁ డటుపోయి యాగ్రహాంబరని
నిబ్బరంబున వచ్చి నీరజాక్షునకుఁ
దెలుప సుదాముని దిక్కువీక్షించి
పలికెఁ బన్నుఁడు వారిపైతమమనసు
నిలిచె కావున నేడెనినేర్పు మెఱయ
జలజాక్షులకు నాకు సంభోగమమర
జేయుమనుటయును మచ్చికవల్లె నతఁడు
నాయానతినిఁబూని యబ్బాలు వెంట
తగఁబోయి చెలుల నుద్యానవనంబునకు
నెగువమన్న కొలంకు కేతేరవారి
సకిచేత కార్యంబు సమకూర్చివచ్చి
ప్రకటంబుగా రమాపతికిఁ దెల్పుటయు

నంత నందఱుఁగొల్వ నటకేగి సఖుల
చెంతకుఁబోయి యాస్త్రీలచేలములు
నంతయుఁగొని వారలడుగవచ్చినను
జెదరించిపెండ్లాడి పిదపొకరొకరు
కదనమాడుచునుండగా మాన్పివారి
నతిశయముగఁ గృష్ణుఁడలరించెనాడి
కతముమించిన పంచకన్యలపెండ్లి.
బాలకవీంద్రాంధ్రభాషచేనీవు
మేలిమిఁగనుపట్ట మెఱయునీవేళ
మాకు మోదంబుగా మంజునాటకము
జోకగారచియింపు సుకవీంద్రులెన్న

అని యాజ్ఞాపించినాఁడు.

కవి రాజాజ్ఞ ననుసరించి నాటకము రచియించెను. కథపై యుదాహృతభాగము తెలుపుచున్నది.[1]

అక్కనామాత్యుఁడు

ఈతఁడు బాలకృష్ణలీలావిలాసము అను నాటకము రచియించి యున్నాఁడు. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడైనట్లును భారద్వాజగోత్రుఁడైనట్లును సరబాదలింగోజీ పుత్రుఁడైనట్లును నా నాటకాంతమునఁగల ద్విపదలు తెలుపుచున్నవి.

" ద్వి. అని యిట్లు సకలలోకాధీశు పేర
... ...
విరివిగా మాయిష్టవేలుపు పేర
అంకితంబుగ వెంకటాధీశచరణ
పంకజవిశ్వాసపరుఁడు శోభితుఁడు
సలలితవనజాత సంభవశ్రేష్ఠ
కులుఁడు, భారద్వాజగోత్ర సంయుతుఁడు

1. గ్రంథ సంఖ్య. 539. అముద్రితము.

సరసవైఖరి మెఱయు సత్కీర్తియుతుఁడు
సరబాద లింగోజి సత్పుత్రుఁ డక్క-
నామాత్యశేఖరుం డతిసంభ్రమమున
... ...
సరవితో భరతశాస్త్రప్రవీణతను "

రచియించిన కృతి.

[1]ఈకృతిలో ద్విపదలు, దరువులు పాటలు పద్యములు గలఁ కవితా రచన చూపుటకు నొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

ఉ. నల్లనిమేనివాని చిఱునవ్వుఘటించెడుమోము వాని, శో
భిల్లెడుకాంతివాని, శిఖిపింఛముచే నమరున్నవాని, రా
జిల్లెడువేణువాని, సరసీరుహనేత్రములొప్పువాని, నో
మొల్లసుగంధులార ! నవమోహనుఁడైన కృపాళుఁ జూపరే !

ఈకవికాలము గ్రంథాంతముననున్న యీ క్రింది లేఖనమువల దెలియనగుచున్నది. అందు "ప్రమోదూతనామ సంవత్సర శ్రావణ బ॥ మద్దాలి వల్లభుండు వ్రాసినాడు" అని కలదు. అది క్రీ. శ. 1690 యగుః

అష్టావధాని కవి

ఇతఁడు చంద్రశేఖరవిలాసము అను నాటకమును రచియించెన అది సంస్కృతము, తెలుఁగు, మహారాష్ట్రము అను మూఁడు భాషలలో రచితమైనట్లు తెలియుచున్నది. "అష్టావధానికవి" అనునది బిరు నామము. అసలు కవి నామమేదియో తెలియవచ్చుటలేదు. గ్రంథప పేరునుబట్టి చంద్రశేఖరకవి యని యూహింపవచ్చును. ఇందలి రచన

సంస్కృతము

శా॥ శ్రీమచ్చంద్రకలాధరస్యచరితం శృంగారలీలాన్వితం
కేయుం కిన్నర(నాద)నారదముఖిం కీర్త్యావహాం జాయతామ్
ఆదోకీపచురం భహారజహితం ఆనందసందోహతాం
శ్రీర్మ్యంనాటకమిష్ట...నటితం అష్టావధానిః కవిః.

1. గ్రంథ సంఖ్య. ౯౯౯. అముద్రితము.

తెలుఁగు

ద్వి. శ్రీకరాకారుండు సిద్ధసేవ్యుండు
లోకరక్షకుఁడు త్రిలోకాద్రినేత
ముక్కంటి జడదారి మున్ను శూర్పనఖ
ముక్కంట కోసిన మొనకానిపేర

మహారాష్ట్రము

దరువు. అంతాతాగితే అచ్చాయ తాలితాలితాలెల్లెలో
ఒక్కమదంకొండా డాయో తాలితావితాలెల్లెలో, తాలెల్లలో.

ఇందులో నాట్యతాళలక్షణములు గలవు.[1]

పోలూరి గోవిందకవి

ఈతఁడు తాళదశప్రాణప్రదీపిక, రాగతాళచింతామణి, పర్వత నారద సంవాదము అను మూఁడు గ్రంథములు రచియించియున్నాఁడు. మూఁడును పద్యకృతులే - సంగీతశాస్త్రమునకు సంబంధించినవి. దీనిలో మొదటి రెండును ముద్రితములైనవి. ఈతఁడు 'ఇందుమతీపరిణయము' అను నేకాశ్వాస ప్రబంధము రచించినవాఁడనియు తంజావూరి రాజులయొద్ద నుండెడివాఁడనియు క్రీ. శ. 1829 లో కావలి వేంకటరామస్వామిగారు తమ దక్కను కవుల చరిత్రయందు వ్రాసియున్నారు.

ఈతని గ్రంథములు భరతనాట్యశాస్త్రము ననుసరించి రచింపఁబడినవగుటచేత చాల ప్రామాణికములుగా నున్నవి.[2]

---

1. గ్రంథ సంఖ్య. 519. అముద్రితము.

2. Govindakavi was a native of the Southern provinces, he glourished during the Tanjore Telugu Rajas, he was educated in the school established by those sovereigns. He was thoroughly acquainted with Telugu Grammar He composed a work entitled "Indumati parinayamu" or the marriage of Indumati, the daughter of a Saurastra king and this poem is composed in one book. He wrote several descriptions of different temples of Dravidas and died at Madhyarjunam. (Biographical sketches of Deccan poets compiled from anthentic documents C. Venkataramaswamy. Calcutta. 1829.) P.T.O.

చల్లాపల్లి వెంకనార్యుఁడు

ఈతఁడు "శ్రీకృష్ణవిలాసము" అను నాల్గాశ్వాసముల ప్రబంధః రచియించెను. ప్రబంధావతారికలో నీతని వంశక్రమము వర్ణితమైః గాని యందు కవి చరిత్రకుఁ దోడ్పడు నంశములులేవు. ఆశ్వాసాం గద్యవలన కొన్ని తెలియనగుచున్నవి.

"ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వర శాశ్వత కరుణాకటాక్షవీక్షణ సంః లబ్ధవర్ణతాచరిత్ర సుకవిజనమిత్ర భాస్వరాశ్వలాయన సూత్రపాత్ర మః నీయ మౌద్గల్యగోత్ర చల్లాపల్లి సత్కులపవిత్ర రంగనామాత్యపుత్ర సక జనవినుతచర్య వెంకనార్యప్రణీతంబైన శ్రీకృష్ణవిలాసంబను మహాప్రః థంబునందు సర్వంబును చతుర్థాశ్వాసము."

దీనివలన నీతఁడు వేంకటేశ్వర భక్తుఁడనియు ఆశ్వలాయ నూత్రుఁడనియు, ముద్గలగోత్రుఁడనియు, రంగనామాత్యపుత్రుఁడనియు దెలియుచున్నవి. ఈ ప్రబంధమున శ్రీకృష్ణుని లీలలన్నియు వర్ణితవ లైనవి.

ఈతఁడు తంజావూరివాడనుటకు నొకటే యాధారమున్నది [1]అవతారికలో వెంకనార్యుఁడు తాను పోలూరి రోబనమంత్రి పుత్రుఁడ గోవింద కవీంద్రుఁడు తన స్నేహితుఁడని చెప్పుకొనియున్నాఁడు గోవిందకవి తంజావురాస్థానమునకు సంబంధించినవాఁడని తెలియుచుండ టచే నీతఁడును తంజావూరిలో నున్నవాఁడని గ్రహింపవచ్చును.

నాయకరాజుల కాలమున గోవిందకవి కానరాలేదు. కావున నితడు మహారాష్ట రాజగు శహాజీరాజు కాలమున నుండవచ్చును. ఇతని కృతులు సంగీతసంబంధములైః వగుటయు నీయంశము బలపఱచుచున్నవి. 'రాగతాళచింతామణి' తంజావూరి పుస్త భాండాగారములో నున్నవి. తాళదశప్రాణదీపిక తంజావూరి పుస్తకభాండాగారవ వారిచే ప్రకటితమైనది. శ్రీ కే. వాసుదేవశాస్త్రిగారు, శ్రీసుందరశర్మగారు పరిష్కర్తలు

1. ఉ. పాండుర నాదుసన్నిధిని పోలురి రోబనమంత్రి పుత్రు గో
విందకవీంద్రు మత్సఖుని జేర్కొఁదలిర్పఁగఁ జేరఁబిల్చి తా
నందముగాని కింగనిన యాకలఁదల్చిన నాలకించి యా
నందమునొంది నా సుకవితాయత్తుఁ డిట్లనియెన్ స్ఫుటాక్షరంబులన్,

శహాజీరాజ పదములు

శహాజీరాజు పద కవిత్వమునఁగూడ ప్రవీణుఁడు. ఆతని ముద్రతో "త్యాగేశపదములు" అను పేర రెండు సంపుటములున్నవి.[1] ఒక దానిలో 208 పదములున్నవి. అవి యీక్రింది శీర్షికలలో గలవు.

1.	భక్తిపదములు	50
2.	భావపదములు	5
3.	వైరాగ్యపదములు	9
4.	శృంగారపదములు	103
5.	అరజంహాస్యపదములు	14
6.	నీతిపదములు	24
7.	మంగళములు	3
		208

రెండవదానియందు రమారమి రెండువందల పదములుగలవు అవి యన్నియు త్యాగేశునిపైనున్నవి. ఇవి భక్తిపదములు.

శహాజీ పైచాటువులు

శహాజీమహారాజుపై కవులు చెప్పిన పద్యములు "శాహరాజు మీద పద్యములు" అను పేర వెలయుచున్నవి. అవి యన్నియు నాతని వైదుష్యము, భాషాపోషణ, తెలుపుచున్నవి. మచ్చున కొకటి.

క. కవిరాజులైన రాజులు
భువిలో మీరొకరు మున్న భోజుడొకండే
యువతల మీ తోసములగు
కవిరాజులఁ వేరు భువినిగన శాహేశా ![2]

1. తంజావూరు కేటలాగు. రెండవ సంపుటము. సంఖ్య 852, 853,

2. తంజావూరి కేటలాగు, రెండవ సంపుటము. సంఖ్య. 832.

ఈగ్రంథ మముద్రితము. దీనికి తంజావూరి పుస్తకశాలలో రెండు ప్రతులు (సంఖ్య 270, 271) లభ్యమగుటకూడ పై విషయము పడుచున్నది.

సోమకవి

ఈతఁడు శాహాజీకాలమునున్న వాఁడు. ఆతనిపై "శాహారాజ ములు రచియించినాఁడు. అవి యన్నియు శృంగార రసప్రధానము 17 పదములున్నవి.[1]

ఒక పదము చివర :

సోమకవి వరనుత నన్ను
విరులసరులనరిగురుల
తురిమి యెంతో హాయిగా
శాహభూవరయేలేర.

శహాజీ - సరస్వతీ మహలు

గ్రంథభాండాగారాభివృద్ధి

నేడు తంజావూరిలో శరభోజీపేర వెలయుచున్న సరస్వతీమహా గ్రంథాలయమునఁ దెలుఁగు గ్రంథములను విశేషముగ భద్రపఱచి యశస్సు శహాజీ మహారాజుదేనని చెప్పనగును. ఈతఁడనేక లేఖకు నేర్పఱచి పెక్కు ప్రాచీన గ్రంథములను వ్రాయించెను. ఆతఁడానాఁ ప్రతులు వ్రాయింపనిచో నేఁడీపాటికి కొన్ని యమూల్య గ్రంథము నామమాత్రావశిష్టములై యుండెడివి. ఆంధ్రసాహిత్య ప్రపంచం నుజ్జ్వలాతలూఁగించిన నన్నెచోడ మహాకవి కుమారసంభవ ప్రతి యీ మహారాజు కాలముననే వ్రాయఁబడినట్లు చతుర్థాశ్వాసము చివరగ "శ్రీ శహాజీభూపాల సంతుష్టార్పణమస్తు" అను వాక్యము విశదవ చేయుచున్నది. మఱియుఁ దెనుఁగుభాషయందు పెద్ద ద్విపదగ్రంథము రెండింటిలో నొకటియగు ద్విపద భారతమంతయు నీ మహారాజు నాజ్ఞ వ్రాయఁబడిన ట్లీక్రింది విరాటపర్వాంత ద్విపదలు తెలుపుచున్నవి.

---

1. తంజావూరి తెలుగు పదముల సంపుటము. సంఖ్య ౭౭౮.

"భోసలాన్వయ సుధాంభోధి చంద్రునకు
భాసుర కావ్యాను భవహృదయునకు
భవసముత్కట జటాభరణాయమాన
ధవళకీర్తిమనోజ్ఞ తరగాంగభంగ
గాహనైకపవిత్ర గంధర్వగాన
మోహితామరవధూ ముఖకాంతణీయ
మనుజభావునకు రామామనోజునకు
ననఘు సన్నుతికి శాహావనీపతికి
నింబాజిప్రాయించె నిఖిలార్థవితతి
కంభోధియగుచుండునట్టి భారతము
పటుచిత్తుఁడైన కుప్పయమంత్రిచేత"

ఈ మహాగ్రంథము పదునెనిమిది పర్వములను నింబాజీయను నాతడు శాహామహారాజుకొఱకుఁ గుప్పయమంత్రిచేత వ్రాయించెను. ఈ గ్రంథమంతయు నేఁడీ వ్రాఁతప్రతినిబట్టియే ముద్రితమైనది.

గ్రంథవిలేఖకులు - రాజపోషణ

గ్రంథ విలేఖకుల పోషణయందు శహాజీరాజునకుఁ బ్రీతి మెండు. కాఁబట్టియే యీతని రచనలకు విలేఖకులు పెక్కు ప్రతికలను దయారు చేసియున్నారు. తంజావూరి పుస్తకశాలలోఁగల రెండువందల నాటకములలో సగముభాగము అనగా నూఱు నాటకములు శాహాజీరాజకృతములగు నిరువది నాటకముల ప్రతికలే! మిగిలిన నూఱింటిలో శహాజీ యాస్థానకవుల కృతులప్రతులు 15 పోఁగా తక్కిన 85 మాత్రమే నాయక రాజులకు నితరులకు సంబంధించినవని తెలియవలెను.

శహాజీకాలమున నట్టువచక్రవర్తి గట్టు నరసింహులు, నాగమయ్య వేంకటరంగయ్య, ప్రసంగి గజసింహులు, మద్దాలి వల్లభుఁడు మొదలగు లేఖకులు పెక్కురు వెలసినట్లుగా నాయా గ్రంథము చివరఁగల వ్రాఁతలను బట్టి తెలియుచున్నది.

శహోరాజ దండకము[1]

దీని రచయిత పేరెఱుఁగరాదు. అసమగ్రముగానున్నది. వ రచనలోనున్నది.

తంజావూరి యాంధ్రవాఙ్మయమున నాయకరాజులలో రఘునా నాయకుఁ డెట్టివాఁడో మహారాష్ట్రరాజులలో శహాజీ యట్టివాఁడు.

మొదటి శరభోజీ

1712-1728

క్రీ. శ. 1684-1712 వఱకు నభినవభోజుఁడని చెప్పఁదగిన శహా మహారాజు రాజ్యము పాలించిన వెనుక నాతని తమ్ములు మొదటి శరభో యును, తులుజాజీ యను నామాంతరముగల తుకోజీయును గ్రమము రాజ్యపాలనము గావించిరి. వారిరువురు శహాజీమహారా జొనర్చి కట్టుఁబాటుల ననుసరించి, శహాజీమహారాజువలె భాషా పోషకు ప్రఖ్యాతిఁగాంచిరి. వారిలో మొదటి శరభోజీ క్రీ. శ. 1712 మొద క్రీ. శ. 1728 వఱకు రాజ్యము పరిపాలించెను. ఈతని కాలమున సంస్కృ భాషాభివృద్ధియే విశేషముగఁ గానవగును.

మొదటి శరభోజీ దానధర్మశీలుఁడు, భక్తిపరుఁడు, ఈత ధర్మాధికారి బ్రాహ్మణులకు నీ మహారాజు పేర శరభోజీరాజపురమన నగ్రహారమును, మంగమటమను మఱియొక యగ్రహారమును దా మొసఁగినాఁడు. తన యన్నయగు శహాజీమహారాజు కాలమునుండియు మంత్రిగనున్న యానందరాయమఖి తన 'విద్యాపరిణయ' మను నాటక మును నీ శరభోజీ కాలమునందే రచియించినట్లు విద్యాపరిణయమునందలి యీ క్రింది శ్లోకమువలనఁ దెలియుచున్నది.

---

1. గ్రంథసంఖ్య 426.

సకల రాజ్యధురంధరస్య శరభమహారాజ మంత్రిశిఖామణేరస్య జనకసనక...ధౌరంధరేయమితిమే మహదాశ్చర్యమ్.

అబాల్యాదపి పోషితోఽజని మయా ప్రేమ్ణా తయా లాలితః
తేనాసౌ సరసామువైతు కవితామానందరాయాధ్వరీ,
ఇత్యేకక్షితిపాలవంశజలధీ రేవ్యా గిరా జాతయా
ధీర శ్రీశరభావనీంద్రవపుషానూనం ప్రసాదః కృతః.

ఈ నాటకము తంజావూరునఁగల ఆనందవల్లియను దేవత యుత్సవ సందర్భమున నీ మహారాజు సమక్షమునఁ బ్రదర్శింపఁబడెను. దీనింబట్టి యీతని భాషాభిమానము సువ్యక్తమగుచున్నది. ఇంతియగాక యీతఁడు సంస్కృతమున [1]రాఘవచరిత్రమను కావ్యమొకటి రచియించినాఁడు. ఇది పండ్రెండు సర్గలుకలిగి రామాయణకథను సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నది. గ్రంథావతారికయందేమి, సర్గాంతగద్యలయందేమి యీ కావ్యము శరభోజీకృతమని స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నను ద్వితీయ సర్గాంతమందుఁగల "ఇది పంచరత్నకవికృతౌ రాఘవచరితే ద్వితీయస్సర్గః" అను గద్యచే నిది పంచరత్నకవి రచియించి యీ మహారాజుపేరు పెట్టియుండునని పాశ్చాత్య విమర్శకులు తలంచుచున్నారు. శరభోజీ యాస్థానమున ననంతనారాయణుఁడన్న కవికిఁ బంచరత్నకవి యను బిరుదముగలదు. ఆతఁడే యీ కృతిని మహారాజుపేరఁ జెప్పియుండునని వారనుకొనినంతమాత్రముచే శరభోజీ యీ గ్రంథము రచియింపలేదని చెప్పుట యసమంజసము. పంచరత్నకవి తోడ్పాటు గ్రంథరచనమున రాజుగారికి నుండియుండవచ్చును. మఱియుఁ బై పంచరత్నకవి గద్య యొక్క ద్వితీయ సర్గాంతమం దుండుటచే నా సర్గ యొకటియే యాతఁడు రచించెనేమో యని శంక పొడచుచున్నది. అంతమాత్రమున శరభోజీ గ్రంథకర్తృత్వమునకు లోపము చూపట్టదు. గ్రంథమునందలి సర్గాంతగద్య యిది —

"ఇతి శ్రీమదభిజాత భోసలకులకలశజలధి సంపూర్ణ తుహినదీధితే, రఖిల ధరణీపాల మకుటతటీ నిబిడిత మణికిరణపటల మంజరీ పింజరిత చరణపంకజస్య సకల కల్యాణగుణ శేవధే రేకమహారాజస్య తనయేతదయుత గుణమధిక శుభగుణ మణిగణ మహోదధేః సకల భాషాద్భుత సరళసందర్భ గుణగరిమ ససభివ్యంజిత నిజసరస్వతీపురు

1. A Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjore Palace Library (No. 3724) Pages 2641-2664

షావతారభావస్య, శహాజీ మహీవలారే రనుజన్మనా శరభోజీరాజేన, సంగ్రహ రామాయణే రాఘవచరితే మహాకావ్యే ద్వాదశస్సర్గః."

సంస్కృతమున రతిమన్మథనాటకమును రచియించిన జగన్నాథకవి శరభోజీ యాస్థానకవి. ఈతఁడీ నాటకమునేగాక తన పోషక చరిత్రమును నతని పూర్వులచరిత్రమును శరభరాజవిలాస[1]మను గ్రంథమును క్రీ. శ. 1722-లో సంస్కృతముననే రచియించి ప్రఖ్యాతిఁగాంచినాఁడు. పరమానంద కవీంద్రుని శివభారతమను ప్రసిద్ధచారిత్రక గ్రంథము శరభోజీ మహారాజులకాలముననే రచియింపఁబడినది. అయ్యది శ్రీశివాజీఛత్రపతి వృత్తాంతమును దెలుపుచున్నది. దానికీ మహారాజు కాలములో నొక తమిళానువాదముగూడ[2] వెలువడెను. శరభోజీమహారాజు కాలము నాంధ్రభాషాభివృద్ధి విశేషముగఁ గాలేదు. శహాజీకాలమునందున్న గిరిరాజకవి శరభోజీపై రచియించిన కొన్నిపదములు, కీర్తనలు గన్పట్టుచున్నవి.[3] పై విషయముల ననుసరించిచూడ, శరభోజీ విద్వత్పోషకతమున తన యన్నయగు శహాజీమహారాజును నాదర్శప్రాయముగఁగొని యా కీర్తిప్రతిష్ఠలను నిలువఁబెట్టినవాఁడని తెలియుచున్నది.[4]

---

1. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjor Palace Library (No. 4241), Pages 3291-3293.
2. The Maratha Rajahs of Tanjore, Page 50.
3. Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts, Tanjor Palace Library. No. 448.

ఈ సంఖ్యగల గ్రంథమునుండి మచ్చున కొక్కపదము నుదాహరించుచున్నాను.

మంగళకౌశిక – ఝంపెతాళం.

జయమంగళం సదా శుభమంగళం

పల్లవి. మంగళము శ్రీపతి సమానశౌర్యునికి జయ మంగళము కీర్తిలసమానునికిని
మంగళము విబుధ గురుమహనీయమతికి జయ మంగళము శరభోజమనుజపతికి

కొన్నిపదములలో గిరిరాజకవి పేరుండుటచే నివి గిరిరాజకృతములు కావచ్చును.

పాయక గందవడి నాపై జేయకు ప్రెమొక్కెద
మాయత్త కోపగత్తెరా గిరిరాజకవినుత
శరభోజీన్పపానన్న
మరునికేళి గూడకేరా.

4. జగన్నాథకవి రచితమైన రతిమన్మథనాటకమును కీర్తిశేషులు కిర్లంపూడి కామేశ్వరరాయకవిగారు వలువదేండ్ల క్రిందట తెలిగించియున్నారు. పరమానందకవికృత సంస్కృత శివభారతమునను సరించి, తెనుఁగున గడియారము శేషశాస్త్రిగారు శివభారతము రచియించియున్నారు. ఈ కావ్యము తెలుఁగు దేశమున చాల ఖ్యాతి నందినది.

తులజాజీ (తుక్కోజీ)

1728-1736

ఈతఁడు శరభోజీ వెనుక క్రీ. శ. 1728-1736 వఱకు తంజాపూరును పాలించెను. ఈతనిని తుక్కోజీయని చరిత్రకారులు పిలుతురు. ఈతఁడు తన యన్న లిద్దఱివలె భాషాపోషకుఁడు. ఈతఁడు సాహిత్యముననే గాక సంగీతశాస్త్రమును నెఱింగిన ప్రతిభాశాలి. తన రాజ్యమున హిందూస్థానీ గానపద్ధతుల నెలకొల్పుటయేగాక 'సంగీతసారామృత' మను నొక గ్రంథముఁగూడ రచియించినాఁడు. అందీతనికిఁగల సంగీతశాస్త్రజ్ఞానము విశేషముగఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు శబ్దశాస్త్రమున పరిశ్రమఁ జేసినవాఁడు. ఈతని కాలమున ప్రఖ్యాతిఁజెందినవారిద్దఱు సంస్కృతపండితులుండిరి. ఒకడు మనమభట్టు. రెండవవాఁడు ఘనశ్యాముఁడు. మనమభట్టు పండితుఁడేగాక సంస్కృతభాషయం దమూల్యములగు గ్రంథములను సేకరించినాఁడు. ఘనశ్యాముఁడు తుక్కోజీగృహామాత్యుఁడు. రమారమి యిరువదినాలుగు గ్రంథములు రచియించినాఁడు. ఈతనికి సుందరి, కమల యను భార్యలిరువురు. వారును సంస్కృతనాటకములకు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసినారఁట! ఈతఁడు మానభార్గవ వంశీయుఁడు, కాశీమహాదేవుని పుత్రుఁడు. ఉత్తరరామచరిత్రవ్యాఖ్య, దశకుమారచరిత్ర టిప్పణము, నీలకంఠవిజయవ్యాఖ్య, అన్యాపదేశశతకము, రామాయణచంపువు, యుద్ధకాండము - తద్వ్యాఖ్యానము, ప్రబోధచంద్రోదయ వ్యాఖ్యానము మున్నగు గ్రంథము లెన్నియో నీ విద్వాంసునివి పరిశోధకుల కెఱుకపడియున్నవి.[1]

తులజాజీ తెలుఁగున 'శివకామసుందరీ పరిణయ' మను నాటకము రచియించినవాఁడు. ఈతని కవనశైలి రసికజనహృదయంగమముగ నుండు ననుటకు శివకామసుందరీ పరిణయమునుండి యీ క్రిందిపద్యము లుదాహరించు చున్నాఁడను—

1- Journal of Oriental Research. Madras. Part III, Volume III, పై సంచికయందు ఘనశ్యాముని [illegible] గలదు.

కం. విలసిత కిసలయ సమసుమ
ఫలపరిమళ శోభితములు, భావజ చాపో
జ్జ్వలగుణ శుకపికముఖ రవ
మలయానిల భాసురములు మధువాసరముల్.

చ: సురుచిర పుణ్యశీలురననూయులు సర్వవిదుల్ ...దయా
పరులు కృతజ్ఞులుత్తములు పావనులీ సభవారు మెచ్చ భా
సురతుళజ క్షితీశకృత............శివకామసుందరీ
పరిణయరూప నాటకము బాగుగ నాడుద మీసభాస్థలిన్.

గ్రంథమంతయు సంపూర్ణముగ తంజావూరు భాండాగారమున గలదు.[1]

తులజాజీ రచించిన రెండవ కృతి రాజరంజన విద్యావిలాస నాటకము. ఇది సంస్కృతమున ప్రబోధచంద్రోదయమువంటి యద్వైత తత్త్వప్రతిపాదకమగు నాటకము. గ్రంథాంత గద్యలో "శ్రీమద్భోసల కుల కలశాంబోధి రాకాశశాంక సమరనిశ్శంక, వృషాంకపాదపంకజసేవా ధురంధర, సకలభాషాకవితా నిర్వాహక విలస దేకమహారాజ దీపాంబి కా తనూజ, శాహమహారాజ శరభరాజానుజజ తులజమహారాజ ప్రణీతం రాజరంజన విద్యావిలాసనాటకం పరమాత్మ ప్రీతయేసకల విద్వన్ముదే, సకలశ్రేయసేఽస్తు" అని యుండుటచే నిది తులజాజీకృతమగుట నిర్వివాదము.

ఇందలి పాత్రలు పుండరీకపురాధిపతి ఆత్మమహారాజు, గాత్రపురాధినేత జీవరాజు. అతని మంత్రులు—చిత్తశర్మ-సుజ్ఞానవర్మలు. మాయాదేవి-కర్మశర్మ-మోహుడు, మొదలగువారు వత్తురు. శివజీవేశ్వరసంవాదము వెనుక జీవరాజమాయాదేవుల వాగ్వాదము నడచును. మాయ తన కన్నకొడుకు కాముని కల్యాణము జరుప శివుని వేడుకొనును. మాయాదేవి జీవేశ్వరుల యాధ్వర్యమున రతిమన్మథుల వివాహము జరుగును.

---

1. దీనికి 633, 635 సంఖ్యగల రెండు ప్రతులు గలవు.

'ఇహపరంబులుగల్గ నూహించి భక్తికాలయ'
రచయితమైన దీ కృతి.

ఈ నాటకము మార్గపద్ధతిని - అనఁగా సంస్కృత నాటకపద్ధతి ననుసరించి నాంది, ఋతువర్ణనము (వసంతము), సూత్రధారపారిపాశ్వకుల ప్రస్తావనయుఁగలవు. ఈతఁడు తన శివకామసుందరీ పరిణయమునఁ గూడ నీ పద్ధతి ననుసరించి యున్నాఁడు.

ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, కందములు, సీసములుగలవు. పద్య రచనలో పూర్వకవి నన్నిచోడనివలె దరువులలో నీతఁడు ముద్రాలంకారము వాడినాడు. అనగా మోహుని రాక మోహన రాగములోను ఆనందుని రాక ఆనందభైరవిలోను, శంకరసాక్షాత్కారము శంకరాభరణములోను చెప్పియున్నాఁడు.

ఇందలి రచన సరళమైనది. జాతీయమైనది.

నాందియందు:

"శ్రీమచ్చిదానంద శివజగత్కంద
సామాది నిగమప్రసవ మకరంద
అతిశయాధార పద్మాంతరామోద
తతమధువ్రతల సత్ప్రణవస్వరూప."[1]

నీతిపదములు

తులజాజీమహారాజుచే రచియింపఁబడిన నీతిపదములు తొమ్మిది గలవు. బహుమనోహరములగు వానిలో నీక్రింది మూడుపదములు ప్రకటించుచున్నాను. ఇవి శివపరములగు నీతిపదములు.

1. 'పరిశోధన,' సంచిక. 3. ఆగష్టు - సెప్టెంబరు 1954. పుటలు. 70-73.

౧. కనడ - జంపె

పల్లవి
నీతిగలిగిన నెందు - నిత్యశ్రేయమువచ్చు
నీతియే భూషణము - నృపతుల జరాజేంద్ర.

అనుపల్లవి
తనునమ్మియున్నట్టి - జనులఁ బ్రోవఁగవలెను
ఘనముగాశత్రువుల - ఖండింపవలెను
అనయంబుపెద్దలను - ఆదరింపఁగవలెను
వినయమున శివభక్తి - మొనసిచేయఁగవలెను. నీతి

శివునిపదపద్మములు - చిత్తమునఁదలఁపవలె
భువిధాన్య ధనవృద్ధి - పోషింపవలెను
సవరణగధర్మమును - సతతమును జేయవలె
సవినయంబుగ భక్తి - సాధింపవలెను నీతి

ఎలమిసత్పాత్రములు - తెలిసి యీయఁగవలె
కులదైవభజనంబు - కోరిచేయఁగవలెను
విలసిల్లదేశేంద్ర - వినుతశ్రీతుళజేంద్ర
పలుమారు రాజ్యములు - పాలింపవలెను. నీతి

౨. సౌరాష్ట్ర - జంపె

పల్లవి
కులమునకు భూషణము - కూర్మిసత్పుత్రుండు
ఇలభూషణము పుణ్య - ములు సేయునృపతి

అనుపల్లవి
పరగవిభూతియే - ఫాలసద్భూషణము
గరిమరుద్రాక్షలే - కంఠభూషణము
పురహరుఁదలఁచుటే - ముఖమునకు భూషణము
హరునిఁబూజించుటే - హస్తభూషణము

శివకథాశ్రవణమే - చెవులకును భూషణము
సువినయప్రదక్షిణమే - చరణభూషణము
భవహరుని దర్శనమె - బహునేత్రభూషణము
శివపదధ్యానమే - చిత్తభూషణము

శిరమునకుభూషణము - శివచరణవందనము
సరిసదాచారమే - జన్మభూషణము
ఇరవొందఁ ఏకరా - జేంద్రసుత తుళజేంద్ర
ధరవన్నెకెక్కె నీకు - తగినభూషణము.[1]

1. శారద సంపుటి [illegible] 1, 2.

3. బెగడ - జంపె

పల్లవి మనసు సౌఖ్యము లేని - మమత లేల
ఘనకీర్తి వట్టి - జననంబు లేల

అనుపల్లవి 1. తలిదండ్రిభక్తి లేని - తనయు లేల మిగుల
చెలఁగు గురుభక్తి లేని - శిష్యు లేల
వెలయు పతిభక్తి లేని - కులభామిను లేల
మలయు హితపరిగాని - మంత్రి యేల మనసు.

2. దానధర్మము లేని - ధనవైభవము లేల
మానంబు లేనట్టి - మనుజు లేల
సేనాబలము లేని భూనాథు బ్రదుకేల
గానంబు తెలియని - గాయకుల జన్మమేల మనసు.

3. తెలిసి వరములనీని - కులదైవతము లేల
సలలిత సరసము గాని - సాహిత్యము లేల
ఇలను తులజేంద్ర తన - యైకేంద్రవినుతుఁడై
ఎలమి శివుఁదలఁచని - హృదయమ్ము లేల మనసు.

ఆలూరి కుప్పనకవి

'ఆంధ్ర కాళిదాసు'

ఆలూరి కుప్పనకవి తన యాచార్యవిజయమున నొక చోళేంద్రుఁడు తన 'కాంధ్ర కాళిదాస' బిరుదమునిచ్చి మన్నించినట్లుగా నిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

క. ఘనుఁడగు చోళేంద్రుఁడు దయ
దనరఁగ నీ కాంధ్ర కాళిదాసాభిధ మ
న్నన గా నొసంగెనటె నీ
యనుపమ సాహిత్యమునకు నౌ! యనవలదే.

తంజాపూరి పుస్తకశాలలో వ్రాఁతప్రతి[1]యందిట్లున్నను మ(
ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోను,[2] ముద్రితప్రతి[3] యందును నీ
విట్లున్నది :

క. ఘనుఁడగు తుళజేంద్రుని దయఁ
దనరఁగ నీవాంధ్ర కాళిదాసాభిధ మ
న్ననగా నొసంగెనటె నీ
యనుపమ సాహిత్యమునకు హా ! యనవలదే.

ఈ తుళజేంద్రుఁడు, శహాజీ రాజకుమారుఁడును శివకామసు(
విలాస నాటకకర్తయు, క్రీ. శ. 1729 నుండి క్రీ. శ. 1735 వఱకుఁ త(
పూరిని బాలించిన మొదటి తులజాజీ కాఁదగును. మఱియు కుప్ప(
గద్యలో 'శ్రీమద్భోసల తుళజమహారాజకటాక్ష సముల్లసితాంధ్ర(
దాసకవి ప్రణీతంబైన' అనియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. మఱియు క్రీ(
1740-60 ప్రాంతములఁ బ్రసిద్ధుఁడైన కస్తూరి రంగకవి కీతఁడు శి(
డగుటచేతఁ బై కాలము స్థిరపడుచున్నది.

ఈ విషయ మాచార్య విజయావతారికలోఁగల యీ ప్ర(
పద్యమువలనఁ దెలియనగుచున్నది.

సీ. భారతికే విప్రవర్యుని జిహ్వ ని
త్యముగ వసించు నాస్థానవాటి
వాణీవధూటి కెవ్వాని సున్పలుకులు
ధరియించినట్టి ముత్యముల చాలు
శారదకే సుధీస్వామి చేతోవీథి
యమరిన రత్నసింహాసనంబు
పలుకుల కొలఁదికే భావజ్ఞు నిగ్రహంబు
నెట్టుగా వసియించు పుట్టినిల్లు

1. A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts, Tanjo
Library No. 130. Page 15.

2. Triennial Catalogue of Manuscripts Part 3. Telugu Vol. I
Page 1. No. 138.

3. వేలటూరి సుబ్రహ్మణ్యముగారి విద్యావిలాస ముద్రాక్షరశాల, మదరా(
18-8,

గీ. నలువచెలువకు నెవ్వడెన్నఁదగు పుత్త్రుఁ
డట్టి కస్తూరిరంగార్యునచలధైర్యు
నార్యనుతచర్యుమస్గురువర్యు నెంచి
ప్రణుతిఁ గావింతుఁ బలుమారు ప్రస్తుతింతు.

ఆచార్యవిజయ గద్యలో నాంధ్రకాళిదాసను బిరుదనామమే యున్నను, నీతని యసలుపేరు 'కుప్పన' యని యాతని భాగవత దశమస్కంధ యక్షగానావతారిక[1]వలనఁ దెలియుచున్నది.

" ననునరసింహార్చనాసమున్నతుని
ఘనసత్కవిత్వలక్షణ విచక్షణుని
కస్తూరిరంగ సత్కవిశిష్యభూష
కస్తుత్యుఁ గుప్పనకవినిరప్పించి."

" పరికింప శ్రీమహాభాగవతంబు...
హరికతి ప్రియమగునందు నుజాడ
నలదశమస్కంధమతి చిత్రమదియ
గాననమ్మహనీయ కథయెల్ల యక్ష
గానప్రబంధంబుగా సంఘటించి
జననుతంబుగఁ పార్థసారథివిజయ
మను పేరఁదనర......నొసగుమటంచు."

ఈతఁడు చాల కృతులు రచియించియున్నను, నందు రెండు మాత్రమే లభ్యమగుచున్నవి. తులజేంద్రునకుఁగూడఁ బ్రత్యేకముగనే దేనికృతి యొసంగెనేమో తెలియరాదు. పైనిఁజెప్పిన ఆచార్య విజయము (శంకరాచార్య చరిత) ఆనందగిరి రచిత శంకరవిజయమునకు దెనుఁగుచేఁత ఆ గ్రంథావతారికలో కృతి ప్రోత్సాహకులగు చెన్నపురి నియోగి శిఖామణులు తన్నుఁగూర్చి యీ విధముగఁ బలికినట్లు చెప్పియున్నాఁడు :

1. Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts Vol. VII. Yakshaganas No. 1907.

క. నను శ్రీనృసింహ పాదా
ర్చనజనితలసత్కవిత్వచాతుర్య గుణా
ఢ్యుని సాంధ్ర కాళిదాసా
ఖ్యునిఁబిల్వఁగఁ బంచిపల్కిరున్నత కరుణన్.

సీ. లీలపంచనదీస్థలీ పురాణము తెనుఁ
గించితివాహ్యాధి కీర్తి మెఱయఁ
బరగురామాయణ భాగవతంబులు
యక్షగానము చేతనిర్మితముగ
గరమొప్పఁ బరమభాగవత చరిత్రయుఁ
గృతిరొనర్చితివి యున్నతిఁదలిర్పఁ
దెలివొందు నిందుమతీపరిణయు నామ
కృతిరచియించితి వతులగరిమ

గీ. గురుతరోజ్జ్వల సరణితో హరికథాను
ధారసాభిధ కావ్యముదారఫణితి
గారచించితి వినలేని గద్యపద్య
తతులులెక్కింపఁ దరమె త్వత్కృతులు జగతి.

పై వానిలో భాగవత దశమస్కంధము యక్షగానము లభించు చున్నది. తక్కిన పంచనదీస్థలీ పురాణము (తిరువాడి క్షేత్రము) పరమ భాగవత చరిత్ర, ఇందుమతీ పరిణయము, హరికథానుధారసము లభ్యము కాలేదు.

ఆచార్య విజయమునందలి గద్య: ఇది శ్రీలక్ష్మీనృసింహ దేవదయ సంపాదిత సరససాహిత్య విరాజిత శ్రీమదాలూరి వేంకటగి సుధీపౌత్ర, వేంకటేశ్వరార్య నరసమాంబికా సుపుత్ర, ఆపస్తంబ సూత్ర, కాశ్యపగోత్ర పవిత్ర కస్తూరిరంగ సద్గురుపాదారవిం భజనానందిత హృద్విలాస, శ్రీమద్భోసల తులజ మహారాజకటాక్ష సముల్లసితాంధ్ర కాళిదాసప్రణీతంబైన శ్రీమదాచార్య విజయ బను మహాపురాణంబునందు......షష్ఠాశ్వాసము.

కస్తూరి రంగకవి

ఆంధ్రకాళిదాస బిరుదాంకితుఁడగు నాలూరి కుప్పనమంత్రి గురువు కస్తూరిరంగకవియు దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమునకుఁ జెందిన కవియే. కస్తూరిరంగకవి లక్షణచూడామణి యను పేరుగల "ఆనంద రంగరాట్ ఛందస్సు" అను గ్రంథముచే నీవఱకే వాఙ్మయలోకమునకు సుపరిచితుఁడు. ఈతని యచ్చతెనుగు నిఘంటువు 'సాంబనిఘంటువు' నిఘంటు త్రయములో నొకటి. కృష్ణార్జున చరిత్రమును, పద్మనాయక చరిత్రమును నీతని కృత్యంతరములు.

ఇతని లక్షణచూడామణి ఫ్రెంచి దొరతనమువారి కాలమునఁ బుదుచ్చేరిలో దుబాసిగానుండిన ఆనందరంగపిళ్ల కంకితము. కావుననే దానికి ఆనంద రంగరాట్ ఛందమను పేరుగలిగినది. రంగకవి యానంద రంగపిళ్ల యాస్థానకవియేగాక, రాజకీయ వ్యవహర్తగాఁగూడ నున్న వాఁడు. తిరుచినాపల్లిలో ఫ్రెంచివారి కాతఁడు వకీలుగానుండెడివాఁడు. రంగకవి వృత్తాంత మానందరంగపిళ్లగారి దినచర్యా గ్రంథమునుండి చక్కఁగాఁ దెలియుచున్నది. [1]ఈ రంగకవినిఁగూర్చి కీర్తిశేషులు వంగోలు వేంకటరంగయ్య పంతులుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"మఱియు నీ కవియు తెలుఁగు దేశస్థుఁడుగాఁడు. తిరుచినాపల్లిలో సేనానాయకులలో నొక చిన్న యధికారిగానుండెను. అటులుండియు తెనుగున లక్షణగ్రంథము వ్రాయునంతటి పాండిత్యము భాషాభిమానము గలిగియుండెను. ఈ కవి ఆరువేల కమ్మనియోగి తెగవాఁడయినందున ఆంధ్రుఁడేయగును"

ఈతని కృతుల వివరము :

1. సాంబ నిఘంటువు :"సకలసురచక్రవర్తి శ్రీ సాంబమూర్తి" అను మకుటముగల సీసపద్యశతకము. అచ్చతెనుఁగుపదము లిందంతకుమున్న నిఘంటువులయందు గానబడనివి యుద్ధాహృతములైనవి, ముద్రితము.

---

1. భారతి. అంగీరస-ఫాల్గునము. ఆనందరంగపిళ్ల దూబాసీద్విభాషీ పుటలు 459 - 465.

2. కృష్ణార్జున సంవాదము[1]: ఇందలి కథ గయోపాఖ్యానకథ, అయిదాశ్వాసములకృతి, అముద్రితము, శైలి రసవంతమైయుండును.

3. పద్మనాయకచరిత్ర: తెలుఁగుదేశపు చారిత్రక పద్యకృతులలో నిదియొకటి. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోనున్న ప్రతి యందీ క్రింది పద్యము లేకపోవుటచే రంగకవి కర్తృత్వము గుర్తింపఁబడలేదు.

> "ఆది బడబాగ్నిభట్టునమితయశుఁడు
> కేళి భీమన దీని సంస్కృతమొనర్చె
> రసికతఁ జెలంగ కస్తూరిరంగసుకవి
> దానిఁ దెనిగించియుంచె సుధారసోక్తి"

పద్మనాయకచరిత్ర సంస్కృతమున వ్రాసినకవి బడబాగ్నిభట్టు (చూ. అప్పకవీయము 2-374). దాని తెలుఁగుచేత రంగకవిది. ఇది ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలవారి యర్ధసాంవత్సరిక పత్రికలో ముద్రితమైనవి. కాని యందు పై పద్యములేదు. దీనిని రావు వంశీయులచరిత్రమున 34 పుటలలో కీర్తిశేషులు గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగా రుదాహరించియున్నారు.

4. లక్షణచూడామణి లేక రంగరాట్ ఛందస్సు తెలుఁగు వాఙ్మయమున గల ప్రసిద్ధ లక్షణ గ్రంథములలో నొకటి. ఇందుఁ బ్రథమాశ్వాసమంతయుఁ, గృతిపతియగు నానంద రంగపిళ్లయొక్కయు నాతని వంశముయొక్కయు సంపూర్ణ వృత్తాంతములతో నిండియున్నది. ఇది చారిత్రకముగ చాల విలువగలది. ఇక సాహిత్యవిషయమున నీ గ్రంథమున దశవిధచ్ఛందము లుదాహృతములైనవి. ఇతర లాక్షణికు లుదాహరింపని కృతు లిందు గన్పట్టుచున్నవి. ఇది తొలుత 'కళావతీ' పత్రికలో ప్రకటితమైనది. ఆ వెనుక వావిళ్ల వారు ముద్రించియున్నారు. దీని ప్రశస్తి నెఱుఁగవలెనన్న సుపరిష్కృతమై,

---

1. కృష్ణార్జునసంవాదమనఁగా 'భగవద్గీత' యని వ్యవహారముకలదు. భగవద్గీతను తెలుఁగుచేసి కవులు తమ గ్రంథమునకే పేరుపెట్టియున్నారు. చూ. కృష్ణార్జున సంవాదము భగవద్గీత – కనూరి రంగకవి, జెలిచేటి వెంకటరామ ప్రధాని.

చారిత్రకసాహితీ విషయవిమర్శసహితమైన ముద్రణమొకటి యత్యావశ్యకముగ వెలువడవలసియున్నది.[1]

రెండవ ఏకోజీ

(క్రీ. శ. 1737)

తులాజాజీ లేక తుక్కోజీ వెనుక నాతని తనయుడు రెండవ ఏకోజీ యొక సంవత్సరము మాత్రమే పాలించినను, నాతఁడు తన తండ్రి పెద్ద తండ్రులవలె సంస్కృతాంధ్ర భాషాపోషకుఁడై కృతికర్తగనుండుట ప్రశంసనీయము. ఈతనికి "బాబాసాహేబు" అని నామాంతరము. తెనుఁగున ద్విపదలో రామాయణ కృతిని నాఱుకాండలను నీతఁడు రచియించియున్నాఁడు. కొందఱు పూర్వచరిత్రకారులు విమర్శకులుగూడ నీ రామాయణ రచనము క్రీ. శ. 1676-83లో రాజైన మొదటి ఏకోజీ యని యభిప్రాయపడినారు. కాని యది సరికాదని, యిది రెండవ యేకోజీ కృతమని యీ క్రింది యవతారికా భాగము తెలుపుచున్నది.

---

1. కస్తూరిరంగకవినిగూర్చి యీ క్రింది వ్యాసములు గలవు.
1. వీరేశలింగము కవులచరిత్ర మూఁడవ భాగము 170-171 పుటలు. (1950 ముద్రణము)
2. ఆనందరంగపిళ్లె రంగరాట్ఛందస్సు కృత్యవతరణిక కీ. శే. వంగోలు వేంకట రంగయ్య పంతులుగారు. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. 8 సం. సం. 1.
3. శతకకవుల చరిత్ర, కీ. శే. వంగూరి సుబ్బారావుగారు. పుట. 486.
4. ఆనందరంగపిళ్లె. దూబ్లెద్విభాషి - భారతి.
5. కస్తూరిరంగయ్య. డాక్టరు రాఘవన్. భారతి. 1942.
6. Kasturi Rangiah. Article in English by Dr. V. Raghavan, B.C. Law Commemoration Volume.

"శ్రీగణనాథు నాశ్రితపారిజాతు
బాగుగ నుతియించి వాక్సిద్ధికెపుడు
శ్రీశారదాదేవి చిత్తాంబుజమున
భాసిల్లఁ బ్రార్థించి భక్తితోడుతను
వాసవప్రముఖ గీర్వాణవందితుని
భోసలాన్వయరాజ పూజితపదుని
ఫాలనేత్రుని భక్తపాలునిఁ జంద్ర
మౌళీశ్వరుని దయామానసుఁ దలచి
ధరణి రామాయణోద్యానసంచార
వరకోకిలం బైన వాల్మీకిఁ దలచి
వ్యాసశుకాదుల వర్ణించి కాళి
దాసాది కవులకుఁ దగ కేలు మోడ్చి
కులదైవతమ్ములఁ గొనియాడ మదిని
పొలుపొందు సత్కవి బుధులసమ్మతిని
భోసలకులాబ్ధి పూర్ణచంద్రుండు
భాసురశహాజి పార్థివసుతుఁడు
సాహసాంకుఁడు నిత్యసత్యసంధుండు
శాహభూపాలుండు చతురమానసుఁడు
అతని తమ్ముఁడేకావనీపాలుఁ
డతనిబాలకుఁడు శాహక్షితిపాలుఁ
డతనిసోదరుఁడు మహాకీర్తిశాలి
చతురుఁడు శరభరాజన్య దేవేంద్రుఁ
డారాజసోదరుం డతులవిక్రముఁడు
ధీరుఁడు నయశాలి దీపాంబసుతుఁడు
చోళభూపాలుండు సుగుణహారుండు
పోషితసుజనుండు పరమపావనుఁడు
సహవడి తుళజభూపాలుఁ డారాజ
తనయుండు నానేకధరణిపాలకుఁడు
యతులప్రాసంబుల సర్థసంగతుల
బ్రతిలేని సరసశబ్దములఁ దనర

నిరుపమాలంకార నియమముల్ ధనర
నరుదుగా వాల్మీకి యల రామకథను
రచియించినట్లు సారముగాఁగ ద్విపద
రచియింపఁ దత్కథాక్రమ మెట్టిదనిన
ఘన తపస్స్వాధ్యాయ కలితమానసుని
మునినారదునిఁజూచి ముదమునఁ బలికె."

పై యుద్ధృతాంశమునసనుసరించి రెండవ యేకోజీయే గ్రంథకర్త యని నిశ్చయముగఁ జెప్పనొప్పును.

ఏకోజిరామాయణమునుండి యీ క్రింది భాగముద్ధృతము.

"ఓరిరాక్షసులార! యుర్విపైనేను
శూరతవిలసిల్లు సుగ్రీవుబంట
శ్రీరాముదూతను క్షితినివాయుజుఁడ
శ్రీరామునేమంబు సీతతోఁజెప్పి
పోవుచున్నాఁడ నీపురిరాక్షసులకు
వావిరిమృత్యువై వచ్చియున్నాఁడ
ననిపల్కి దైత్యుల నందఱఁగూల్చి
దనరుచుఁదోరణ స్తంభంబునుండె
హతశేషముఖమున నావార్తదెలిసి
ధృతిఁబూనికోపించి దేవతారాతి
గురుగొని పింగళాక్షుని దీర్ఘజిహ్వు
వరవక్త్రనాసాక్ష వక్షశార్దూల
ముఖులనేవురఁబంప మొనసివారప్పు
డఖిలాస్త్రములనొప్ప హనుమంతుఁడలిగి
ధనువులువిఱిచి కేతనములుకూల్చి
పనువడిరథముల భగ్నంబుఁజేసి."

ఈతని రెండవ గ్రంథము 'విఘ్నేశ్వర కల్యాణ' మను నాటకము, ఇది శాహాజీమహారాజు రచియించిన విఘ్నేశ్వరకల్యాణ నాటకము ననుసరించి వ్రాయఁబడినది, సంస్కృతాంధ్రభాషామయము. ముందు

చూర్ణికయందు రామాయణమునందు వర్ణించినట్లే తన వంశక్రమమును నేకోజీ వర్ణించినాఁడు. గ్రంథనామ మిందలి యితివృత్తమును దెలుపు చున్నది. ఈతని తల్లి పేరు రాజహంసాంబిక యని యీ గ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇందు సంస్కృతాంధ్ర గద్యలు రెండుగలవు.

తెలుఁగు

ద్వి. రాజేంద్రశరభోజ రాజనందనుఁడు
రాజహంసాంబికా రమ్యసుతుండు
శ్రీకరగుణములఁ జెలువొందునట్టి
ఏకేంద్రవిరచిత మీచరిత్రంబు
ఎలమితో తుళజేంద్ర ఏకేందునికిని
బలములు సంతానభాగ్యసంపదలు
ప్రణవస్వరూపుఁడు భక్తపాలకుఁడు
గణనాయకుండిచ్చు గణనమీఱఁగను.

సంస్కృతము

ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల కలశాంభోధి సుధాకర, తుళజమహారాజ తనూజ ఏకమహారాజ ప్రణీతం విఘ్నేశ్వర పరిణయమనాకం సాంబశివ ప్రీతయే విఘ్నేశ్వర ప్రీతయే......స్తు దే సకలశ్రేయసేఽస్తు.

ఈతనిపేర నీతిపదములు అను శీర్షికతో కొన్ని పదములు తంజాపూరి పుస్తకశాలలో సంఖ్య 40-42 లో గలవు.

రెండవ యేకోజీవెనుక నాతనిభార్య సుజనాబాయి 1737-1738 వఱకును నావెనుక 1738-1739 వఱకు షాహుజీ అను నాతఁడును తంజాపూరు రాజ్యమును బరిపాలించిరి. వీరసమర్థులగుటచేతను, రాజ్యమునం దరాజక మేర్పడుటచేతను నీకాలమున భాషాభివృద్ధిగాలేదు. వీరి తరువాత రాజ్యమున కధిపతియైనవాఁడు ప్రతాపసింహుఁడు.

జయసింహుఁడు - నెల్లూరి శివరామకవి
(క్రీ. శ. 1740)

ప్రతాపసింహుని యగ్రజులలో రెండవవాఁడు జయసింహుఁడు. ఈతఁడును కవిపండితపోషకుఁడు. నెల్లూరి శివరామకవి యీతనియాస్థానమున నుండెను. శివరామకవి 'కామకళానిధి' యను కామశాస్త్ర విషయిక గ్రంథము రచించి జయసింహుని కంకితమొనర్చెను. అందులో నవతారికాభాగమంతయుఁ దంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల వంశావళికి సంబంధించినది.[1] ముందు నేనుదాహరించిన వంశవృక్షము నీ గ్రంథమందలిదే.

జయసింహుఁడు తన్నుఁబిలిపించి యీ విధముగాఁ బలికినట్లు కామకళానిధిలో శివరామకవి వ్రాసియున్నాఁడు.

చ. హితుఁడవు పాకనాటనుతికెక్కిన నెల్లురివంశజాతుఁడీ
వతులితసాహితీపటిమ యాదవరాఘవపాండవీయమన్
కృతిగలవీరరాఘవకవీంద్రసుతుండవు కొద్దివాఁడవే
తతమతి సంస్కృతాంధ్రకవితానిరతా శివరామసత్కవీ.

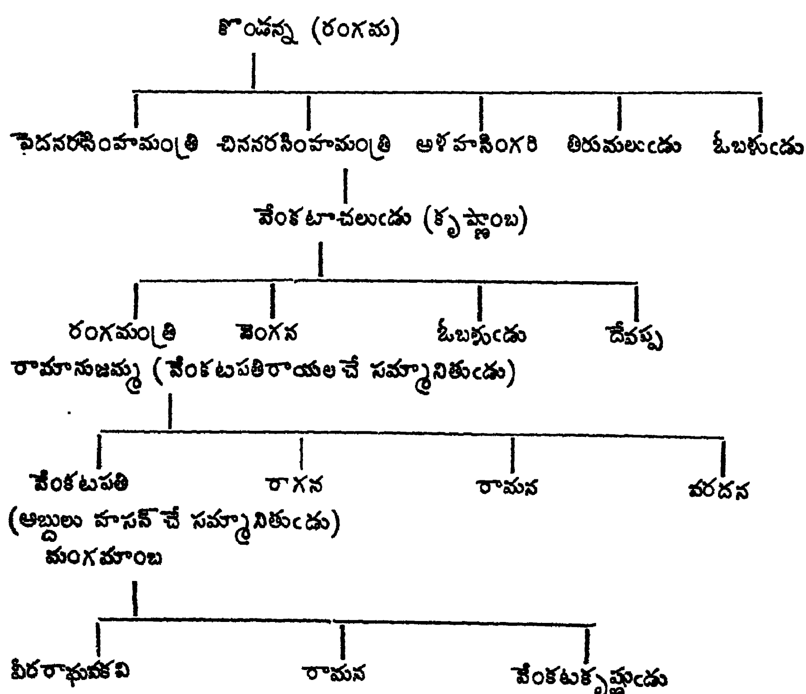
నెల్లూరి వీరరాఘవకవి

శివరామకవియొక్క తండ్రియగు నీతనిగూర్చి కొంత తెలిపెదను. ఈతని తెనుఁగు కృతులు రెండు లభ్యమైనవి. ఒకటి యాదవరాఘవ పాండవీయము త్ర్యర్థికావ్యము, రెండు వసుంధరాపరిణయము.

---

1. తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రకు మిక్కిలి యుపకరించు నీ గ్రంథము కొంత క్రీ. శ. 1930 లో నవతారికతో 'శృంగార గ్రంథమాల' వారిచే ప్రకటితమైనది. ఈ గ్రంథము తాళపత్రప్రతిగాని వ్రాఁతప్రతిగాని తంజావూరి పుస్తకశాలలో లేదు. మదరాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో R. 420 సంఖ్యగానున్నది. అవతారిక యీ వఱకే ముద్రితమైనను తిరిగి పుస్తకశాలవారిచే ముద్రితమైనది.

ఈ రెండవ గ్రంథమునఁ గవి తన వంశమును వర్ణించియున్నాఁడు. అందుఁ దాను రచించిన కృతులను గూడఁ బేర్కొనియున్నాఁడు. ఆ వివరము లివి :-

వీరరాఘవకవి తన కృతులను వసుంధరా పరిణయములో నిట్లు పేర్కొన్నాఁడు.

సీ. సప్తకాండమ్ములు సప్తవిభక్తులం
 హారికర్థము విశేషణాప్తిఁ దనర
రమణ విశేషణరామాయణంబునాఁ
 గృతి రచించితి చమత్కృతిరహింపఁ
గృష్ణభుజంగంబు కృష్ణలీలామృత
 త్రిపురారిదండకకృతి రచించి
అలరస్తంబోద్భవం బాదిగాఁ దత్కథ
 గద్యకావ్యంబుగా ఘటనఁజేసి

రొంచ రసమంజరిని దెనిఁగించి నీతి
సర్వలోకేశ శతకంబు సంఘటించి
మంత్రపాద స్తవంబును మఱియుఁగృతులు
ఘటనఁజేసితి వీరరాఘవ కవీంద్ర !

పై వానిలో విశేషణరామాయణము తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నది. ఇది సంస్కృతమున నున్నది.

3737. విశేషణరామాయణము. నెల్లూరి వీరరాఘవకవి :

శ్రీమత్కాశ్యపగోత్రనూత్ర మహితాపస్తంబ సూత్రస్య చ
శ్రీమన్నెల్లురి రంగమంత్రిసుధియః పౌత్రస్య విద్యానిధేః
శ్రీమత్ప్రాజిత వీణవెంకటపతేః పుత్రస్య రామాయణం
కావ్యం స్వీకురు వీరరాఘవకవేః శ్రీరామమే వాఙ్మయమ్
శ్రీరామాంఘ్రిసరోరుహాంకితమిదం శ్రీరాఘవాఖ్యావతా
ప్రోక్తం చారుతరం విశేషణమహారామాయణం వానవీమ్
శ్రీమచ్చాటుకథాసు కావ్యరచనా చాతుర్యవాగ్వైఖరీ
శ్రీపైచిత్ర్యధురంధరేణ కవినా చంద్రార్కతారం వసేత్.
శ్రీవిశేషణరామాయణే వీరరాఘవీయే ఉత్తరకాండే సమాప్తం

సంస్కృత విశేషణరామాయణము తప్పఁ దక్కిన రెండు తెలుగు ప్రబంధములును నెల్లూరియందు[1] అముద్రితగ్రంథచింతామణి పత్రికలోఁ బ్రకటితములైనవి. వానినుండి యీతని కవితావైదుష్యము ప్రతిభాదికము గ్రహింపనగును.

1. యాదవరాఘవ పాండవీయమును వీరరాఘవకవి క్రీ.శ. 1717 (శా.శ. 1639)లో రచించినట్లుగా, నా గ్రంథము తాళపత్రప్రతిలోని యమృతకవి రాఘవయ్య లేఖనము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ గ్రంథమును క్రీ. శ. 1887 లో నెల్లూరిలో నముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతులు కీ. శే. పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు ముద్రించి ప్రకటించిరి.

క్రీ. శ. 1949 లో నీ త్ర్యర్థికావ్యమునకు "ఆనందజ్యోత్స్న" అను పేరితో టీకవ్రాసి, శ్రీ ఆచార్యసరిపెల్ల విశ్వనాథశాస్త్రిగారు, ప్రథమాశ్వాసము ప్రకటించిరి.

వసుంధరాపరిణయమును క్రీ. శ. 1902 లో అముద్రిత గ్రంథచింతామణిలో ముద్రితమై ప్రకటితమైనది. కాని మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారి తెలుఁగు కేట్లాగు, VI-వ సంపుటము 2253 పుటలో నిది ముద్రితము కాలేదని వ్రాయఁబడినది; అది సరికాదని గ్రహింపనగును.

శివరామకవి కృతులు - కామకళానిధి

కామకళానిధి నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథము. సంస్కృతమున రచితమైన కొక్కోకకవి రతిరహస్యము ననుసరించినది. గద్య: "ఇది శ్రీగురుచరణారవింద మిళిందాయమానమానస, నెల్లూరి వీరరాఘవామాత్యతనూభవ సూరమాంబాకుమార సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యసార్వభౌమ శివరామనామ ప్రణీతంబైన కామకళానిధి యను కామశాస్త్రంబునఁ జతుర్థాశ్వాసము."

రామగీతలు

శివరామకవి రామగీతలను దెనిఁగించి, మట్ల కృష్ణభూపాలుని యాజ్ఞానుసార మా గ్రంథమును రామకృష్ణపురధాముఁడైన రాముని కంకితముగావించెను.

సీ. శ్రీమట్లకుల వార్ధి శీతమయూఖుండు
జనకులగోత్ర విస్తారకుండు
నలకృష్ణవిభునకు నాసర్వమాంబకుఁ
బౌత్రుండు సద్గుణభరితుఁడైన......
వేంకటకృష్ణభూవిభునకు వేంగమాం
బకుఁ దనూభవుఁడు వైభవబిడౌజుఁ
డగు కృష్ణభూపాలుఁ డాత్మనామాంకిత
పురవాసియైన రామునకునంకి

గీ. తమ్ముగా రామగీతలు......తత్త్వబుద్ధి
నక్షరసువర్ణమయపంక్తి నర్చచేసి
యీ మహాకృతి సభలలో నెన్నికగని
జగతినాచంద్ర తారార్కముగఁ జెలంగు.

ఈ గ్రంథ మాఱాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. క్రీ. శ. 1888 లో ముద్రితమైనది. రామగీతలయందలి గద్య కామకళానిధి గద్యకంటె యించుక భిన్నముగా నున్నది.

"ఇతి శ్రీగురుచరణారవిందమిళిందాయమానమానస శ్రీరామ చంద్రపూజావాప్త సమస్తసంపద్విలాస నెల్లూరి వీరరాఘవప్రధాన తనూజాత సూరమాంబకుమార సకలాంధ్రశాస్త్రలక్షణ సామ్రాజ్య సార్వభౌమ శివరామనామప్రణీతంబైన రామగీతలయందు........ ప్రథమాశ్వాసము." గ్రంథమున 804 పద్యములతో యోగశాస్త్ర విషయము సమగ్రముగాఁ దెలుపఁబడినది.

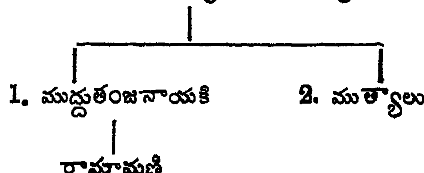
ముద్దుపళని - రాధికా సాంత్వనము

దక్షిణదేశాంధ్ర వాఙ్మయములో విజయవిలాసము వెనుక విపుల ప్రచారముగలది రాధికాసాంత్వనము. యువకలోకము నుఱ్ఱూఁతలూగించుచు విద్వద్రసికుల నతివేగముగ నాకర్షించిన యీ శృంగారకృతి ముద్దుపళని రచనము. ఆంధ్రకవయిత్రులలో నీమెకొక విశిష్టస్థానముగలదు.

ఇళాదేవీయమను నామాంతరముగల రాధికాసాంత్వనము రచియించిన ముద్దుపళని వేశ్యాంగన తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజగు ప్రతాపసింహేంద్రుని కాలమున (1769-1782) వెలసినది. తనవంశక్రమమును విద్యావిశేషము నిట్లు తనగ్రంథమునఁ దెలుపుకొన్నది.

నాల్గవజాతిలో

అయ్యావయ - భార్య చెంగాతి

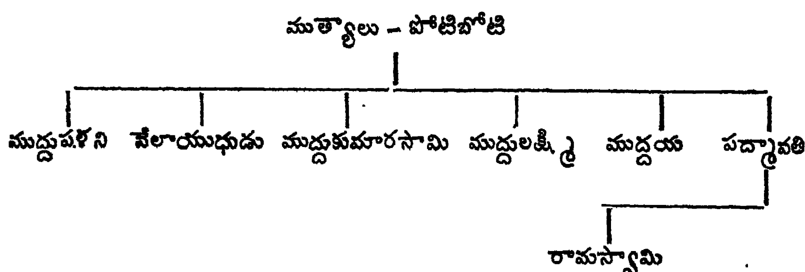
1, 2-వీరిరువురిని తంజానాయకి యను నామె దత్తుగాగొనెను. ముద్దుతంజనాయకి కొమార్తెయగు రామామణినిగూర్చి యిట్లున్నది.

ఈ రామామణి సౌందర్యవతి యగుటయేగాక భగవద్భక్తురాలై యగ్రహారాది దానధర్మవ్రతశీలయై ప్రసిద్ధికెక్కినది.

సీ. ఏరామగట్టించి యిడె నగ్రహారంబు
పుడమిరామాంబాఖ్య పురమనంగ
నమరసేధన్యదివ్యాలయం బొనరించి
తిరముగాఁగ శివప్రతిష్ఠఁజేసె
పెంచి యేపుణ్యపెట్టించె నందనవని
కొఱతలేనివిరులెత్తి కొమరుమిగుల
నేమాన్యజీవనం బెసఁగఁదటాకంబు
ఘటియించె సేతుమార్గంబునందు

గీ. మేటిరెవ్వతె గండరకోటలోన
మఱియునిత్యాది దానాది మహిమలంది
పార్వతీశుల నిత్యోత్సవములొనర్చె
నట్టిరామామణి వధూటి నలఘపొగడ.

ముత్యాలు పోటిబోటిని పెండ్లాడి సంతానవంతుఁడయ్యెను.

పై సంతానములో తొలిచూలు, ముద్దుపళని వంశమున కెల్లఁదుల లేని కీర్తి తెచ్చినది.

ముద్దుపళని పేరు దేవక్షేత్రము పేరు. దక్షిణదేశములో వేలాయుధుని పూజాక్షేత్రము పళని. “చాలచోట్లబిడ్డలకు దేవస్థలముల పేరులే ఉంచుచుండుట వాడుక ఉన్నది.” అను శ్రీమతి బెంగుళూరి నాగరత్న నారీశిరోమణి మాట ననుసరించి పేరు సమంజసముగానేయున్నది. ఈమె గ్రంథావతారికలోఁ దన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొన్న విషయములన్నియు నతిశయోక్తులుకాక యన్వర్థములై యలరారుచున్నవి.

సౌందర్యము. సీ. చెన్నొందురంభగాకున్నచోను బ్రతాప
సింహేంద్రుపెంపును జెందనేల ?
ఆకారము. ప్రతిలేనియలకల్పలతిక గాకున్నచో
లలిముద్దులక్ష్మితో జెలయనేల ?
శరీరకాంతి. తగుదివ్యసుగుణరత్నంబు గాకున్నచో
ముత్యాలలోనుండి పొదలనేల ?
సౌరభము. యిలసుగంధప్రద మిదియ కాకున్నచో
శ్రీనివాసప్రాప్తిఁ జెలఁగనేల ?

కళాప్రౌఢి. గీ. వీఁకఁగలచంద్రశేఖరు కాకయున్న
లలితసకల కళాప్రౌఢి జెలయనేల
యనిపొగడమేటిరై మీఱినతనుఘోటి
భవ్యవాగ్ధాటి శ్రీముద్దుపళనిబోటి.

రామభక్తి. సీ. ఏనాతియీరీతి నెంతోభక్తిచెలంగ
వ్రాయించెజయభాటి రామకోటి
విద్వత్సమ్మానము. ఏనారి యీదారి నెలమివిద్వచ్ఛ్రేణి
దనియించె నెఱ మెచ్చిధనములిచ్చి
కృతిభర్తృత్వము. ఏకల్కి నీపోల్కి నిలకీర్తిఁగైకొనెఁ
గబ్బముల్ చేనంది ఘనతఁజెంది
ఘనత. ఏబాలనీలీల నిటుబరాబరులచేఁ
బొగడొందెగడిదేటి పొలుపుమీఱి

వైష్ణవప్రపత్తి. గీ. తలఁపనేధీరనేమేర తాతయార్య
పాదములవ్రాలెమదినెంచి ప్రస్తుతించి
కలరెనీపాటి ముత్యాలుకన్నమేటి
ప్రబలగుణపేటి శ్రీముద్దుపళనిబోటి.

కవనశక్తి. సీ. ఘటియింపనేర్తువు కవనజాతులెఱింగి
పలుకులకల్కి చెల్వొలసఁబోలి
దాతృత్వము. నీయఁగానేరతువిలఁగోరినవరాలు
నగరాజసుకుమారి సగముగాఁగ
సతీధర్మము. చెల్లింపనేర్తువు చెప్పినరీతిగా
గనిద్రౌపదీసతి కానకేగ
నాట్యకౌశలము. నటియింపనేర్తువు నవరసంబులునంటి
తగురంభ యనిమిషత్వమువహింప

సరసత్వము. గీ. నీదె మనయుక్తిపరికింపనీదెశక్తి
నీదెనెఱపద్దునరయఁగా నీదెముద్దు
సరసముగఁజేరి రాధికాసాంత్వనమ్ము
భక్తి హరికిమ్ము శ్రీముద్దుపళనిబోటి.

ముద్దుపళని కృతినందిన కృతులు నేఁడు కానరావు. ఆమె యితర రచనములుకూడ కానరావు. స్త్రీలలోఁ గృతులు రచించినవారు గలరు కాని, ముద్దుపళనివలెఁ గృతు లందుకొన్నవారు వేరు. కావున నీ విషయమున నీమె ప్రత్యేకవిశిష్టత యెన్నఁదగినది.

ఈమె చిన్నికృష్ణుని శృంగారభక్తురాలు. ఇంకను నీమె విద్యావైదుష్యము క్రింది యాశ్వాసాంత గద్యనుండి గ్రహించవచ్చును.

"ఇది శ్రీచిన్నికృష్ణకరుణాకటాక్ష వీక్షణక్షణ ప్రవర్ధమానానూన శృంగార రసప్రధాన సంగీతసాహిత్య భరతశాస్త్రాది విద్యాపారంగత శ్రీమత్తిరుమల తాతయాచార్య పాదారవింద మిళిందాయమానమానస, చోళసింహాసనాధ్యక్ష ప్రతాపసింహమహారాజ బహూకృతానేకచామీకరాంబరాభరణ, ముత్యాలుగర్భశుక్తి ముక్తాయమాన ముద్దుపళని ప్రణీతంబైన రాధికాసాంత్వనంబను శృంగారప్రబంధంబునందు ప్రథమాశ్వాసము.

ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున 154, ద్వితీయాశ్వాసమున 147, తృతీయాశ్వాసమున 171, చతుర్థాశ్వాసమున 113, మొత్తముమీఁద 585 గద్యపద్యములు గలవు. షష్ఠ్యంతములు ఆశ్వాసాద్యంతములు మొదలగు వానియందుతప్ప, తక్కిన గ్రంథమునందంతట తెలుఁగుపలుకుల మెలఁకువలు జాతీయములు నిండారియున్నవి. ఈ నాలుగాశ్వాసముల లోను గథాంశములు స్వల్పమే.

శ్రీకృష్ణుని యశోదానందులు గారాబముతో వ్రేపల్లెలోఁ బెంచుకొనుచుండిరి. నందుని చెల్లెలు రాధ శ్రీకృష్ణునికి యౌవనము వచ్చిన నాఁటనుండి, యాతనిమోహించి, తనవశముచేసికొని, తుదకుఁ బ్రాణపద

మైనది. యశోదతోఁబుట్టువు కుంభకుఁడు. అతనికూఁతురు ఇళ. మొదటి నుండి యిళ మేనత్తవద్ద వ్రేపల్లెలో రాధ పోషణలోఁ బెరిగినది; పెద్ద మనిషియైనది. ఇళను శ్రీకృష్ణునికిచ్చి వివాహముచేసినారు. ఇళ వయసులో చిన్నదియైనను, తెలివి తేటలలో మిన్నగావున శ్రీకృష్ణుని ననురక్తుని గావించుకొన్నది.

కొన్నాళ్లకుఁ గృష్ణుఁడు అత్తవారింటికి నిళాదేవితో మిథిలకు వెళ్లినాఁడు. అప్పటినుండి రాధ కృష్ణుని విరహవేదన భరింపఁజాలక సవతి మత్సరముపూని యొకచిలుక ద్వారా మిథిలకు రాయబారమంపినది. చిలుక యిళామాధవుల సంగతిచూఁచి వచ్చి రాధకుచెప్పసరి కామె చాల తూలిపోయినది.

ఇంతలోఁ గృష్ణుఁడు రాధనుచూచుటకు తహతహలాడి వ్రేపల్లెకు వచ్చినాఁడు. రాధ 'ఉక్రోషముతో' మండిపడి శ్రీకృష్ణుని ఎన్నోవిధ ములుగా మాటలనినది. పదములంటినఁ దన్నినది. చివరకు నేడ్చినది. శ్రీకృష్ణుఁ డామెనూరార్చి, సాంత్వనవచనములు పలుకఁగానే కృష్ణుని కౌఁగిలిలో నైక్యభావన యందినది. రాధసంబంధమైన సాంత్వనము ప్రధానముగాన నీ కృతికి "రాధికాసాంత్వనము" అని పేరువచ్చినది.

ఇది ప్రధానముగా శృంగారకావ్యము. అందును దాక్షిణాత్య శృంగారకావ్యములకు సంబంధించినది. కావున నిందు బాహ్యాభ్యంతర సురతవర్ణనము గోప్యాంగవర్ణనము విశృంఖలముగాఁ జేయఁబడినవి. ఇట్టివి యానాఁటికావ్యములలో సర్వసాధారణములే. మఱియు నీ గ్రంథ ములో చాలభాగము, సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు రచించిన రాధికాసాంత్వనమునుండి గ్రహింపఁబడినదని వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని చరిత్రయందు వెనుక వివరించియున్నాను. గ్రంథవిస్తరభీతి నిచటముందు చూపలేదు. ఇందలి శృంగారమత్యుత్కటమై, యీ తరువాత నాంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారి నిషేధమునకుఁ బాత్రమైన గ్రంథములలోఁ బ్రథమముగా నిలిచినది. అయినను, ఆనాఁటి శృంగారాభిరుచులనుబట్టి చూచిన నంత విపరీతముగఁ గన్పట్టకపోవచ్చును.

ముద్దుపళని వేశ్యయేమైనను విద్వత్కవయిత్రి. పడుపుబోటియే యైనను భగవత్ భాగవత కైంకర్యపరురాలు. సానియేయైనను సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారద. వెలయాలేయైనను విద్వత్సమ్మానిత. ఇన్ని విశిష్టగుణము లీమెయందుండుటచేతనే, యీ కావ్యము ప్రజాదరణకుఁ బాత్రమైనది.

ఈమె శృంగారపాండిత్యము 'ననవిల్తుశాస్త్రంపు మినుకులా వర్తించుపని వెన్నతోడఁబెట్టినది' అను వాక్యమునకు స్మారకము.

ఆపాండిత్యమైనను శుశ్రూషచేసి నేర్చినట్లుగా :—

"గణనసేయదొ మరుసాముగమనములకుఁ
దానునాచేతఁబడిన బెత్తంపుఁబెట్లు." (3-7)

అను పాదమువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈగ్రంథములో రాధికాపాత్రలో ముద్దుపళని యంతర్భావముఁ జెందినది. తనప్రభువగు తంజావూరిరాజు ప్రతాపసింహుఁడే శ్రీకృష్ణుఁడు. తాను ముద్దుపళనిపేరున వెలసినరాధ. ఆమె శృంగారానుభవములను నీగ్రంథరూపమున వ్యక్తమొనర్చినట్లుగా నిందలి శృంగార సన్నివేశములయందలి మెలఁకువలుపట్టి యిచ్చుచున్నవి. "దక్షిణనాయికాధ్యక్షుఁడైన గోపాలదేవుఁడు" అని యవతారికలో నీమెచెప్పుటయే పై విషయమును స్పష్టపఱచుచున్నది. ఇళాపరముగా దక్షిణనాయకుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు. ముద్దుపళనిపరముగా దక్షిణసింహాసనాధ్యక్షుడగు తంజావూరిమహారాష్ట్రరాజు ప్రతాపసింహుఁడు.

ముద్దుపళనిరచన జాతీయములతో నానుడులతో ముద్దులుగులుకుచుండును. "చల్లకై వచ్చిముంతదాఁచంగనేల (2-126). నిన్నఁగుప్పయు నేడాళ్లు (3-7). పిచ్చుకమెదిర్చి కాట్లాడవచ్చినట్ల (3-8). తాను పెంచిన పొట్టేలుతనదుచే సన్నఁబడుట (3-9). వేలువాచిన రోలంత విరివియైన రోలువాచిననది యెంతబోలు (3-10). కుట్టఁదేలుకుట్టకున్నఁ గుమ్మరబూచి (3-13). ఎంతవానువచ్చి యెంతవానునుమ్రింగె (3-13).

వెన్నకుఁబండ్లు వచ్చువితము (3-16). అర్ధరాత్రి గొడుగు తెమ్మన్నకత (3-18). కొన్నంగడిలోపలనే మారుబేరము (3-23). కుమ్మరికిఁజూడ నొకయేఁడు గుదియకొక్కపెట్టు (3-24). అత్తనెత్తి చేతులంగడిలోఁ గన్నులు (3-28). ఇట్లొక యాశ్వాసమునందే యివి కుప్పతిప్పలుగ నున్నవి.

ఈ గ్రంథమున ముక్కుతిమ్మన పారిజాతాపహరణము, రామరాజభూషణుని వసుచరిత్ర పోకడలు గలవు.

చ. అనవినిద్రవేటువడ్డ యురగాంగనయుంబలె. 1-82. పారిజాతాపహరణము.
అనఁగుబుసంబునూడ్చిన మహాభుజగాంగననా, 4-68. రాధికా.

శా. మాయాశీలురు చంచలాత్ములనుకంపాశూన్యలాత్మీయకా
ర్యాయత్తుల్ సమయానుకూలహృదయ వ్యాపారగోపాయనో
పాయజ్ఞుల్ మగవారలాపయిని భూపాలుర్ మహావైభవ
శ్రీయోగాంధులు చెప్పనేల మగవారిన్నమ్మగావచ్చునే ? వసుచరిత్ర 3.

చ. కపటులుక్రూరచిత్తులు స్వకార్యపరుల్ కరుణావివర్జితుల్
చపలులసత్యభాషణు లిలన్మగవారలు.........

చ. నిలుకడనున్న, తాల్మిసహి, నేస్తముదబ్బర, మాటపద్దులే
కలపుహుళక్కి యానలుసివావులు పైపయిమేల్మిసీమ నీ
తులు పెంటమెచ్చు లాదరణదూఱుదయల్ సట నమ్మవచ్చునే
యిలమగవారిఁ దన్మహిమలెన్నఁగ శక్యమె యందులన్ హరీ !
రాధికా. (4-70-71)

ఇట్టివియున్నను ధారాశుద్ధి పదములపొందిక గలిగి తెలుఁగుఁదనముగల రచన యిందుచాలఁగలదు.

" ఉ. మాటలుముద్దుపల్కులును, ముక్కుకుకెక్కులు మ్రొక్కుసొక్కులున్
గాటపుఁగౌఁగిలింతలు వగల్ గిలిగింతలుమీటు వింతలున్
మాటికిమాటికిం గలియుమాలిమి మేలిమిఁజూచినట్టిదే
యేటవి వానిఁబాసుకటా ! కడురక్కసినన్నుఁదక్కఁగన్ ! 2-59.

అనునది పైరచన కొకమచ్చుతునుక. గ్రంథమంతయు నిట్లేసాగినది.

"ఎంతయొయార, మెంతసొగ, సెంత వదాన్యత, యెంతరాజసం,
బెంతవిలాస, మెంతకళ, యెంతగభీరత, యెంతసోయగం,
బెంతనిరూఢ, మెంత నయ, మెంత మనోజ్ఞత, యెంతశీవినా
యంతటిమందభాగ్య కిఁకనంతటిచక్కనిదేవుఁడబ్బునే" (2-112)

అనురాధఁగూర్చిన పద్యములోని చివరపాదము ముద్దుపళనికే యన్వయించి, యీ కవయిత్రి చరిత్ర ముగింతును.

ఏంతయొయారమెంత... ... ...
... ...ఎంతశీవినీ
కింతులలోన ముద్దుపళనీ ! తుల లేరుగదమ్మ ! మానినీ !

రాధికాసాంత్వనములోని పద్యములు [1]'ఆంధ్రధ్వన్యాలోకమున' నుదాహృతములైనవి, వానిని వివరించుచున్నాఁడను.

ద్వితీయోద్ద్యోతము - పుట 262. ఆర్థశక్తిమూలమున కుదాహరణము.

సీ. చిగురాకునును మోవి చెలియనెమ్మోవికా
గజిబిజయగు పలుగంటులెల్ల ?
ననచెండులను జెండునాతిలేఁజనులకా
కఱకుగోటి ఫిరంగిసరకులెల్ల ?
నగునాచునననేచు నతివపెన్నెఱులకా
కక్కసంబగు పెక్కుచిక్కులెల్ల ?
మరువంపుగురుదింపు మగువనెమ్మేనికా
విడువనిమరుసాము బడలికెల్ల ?

గీ. సకట ! మగలకుఁ దమయక్కలైనఁజాలు
నబలలాగించి లాలించరనుచు నిళకు
వగచుగతిరాధ తనలోనివంతఁజెలియఁ
జేపెకౌరికి నన్యాపదేశమునను. (1-142)

1. న్యాయశిరోమణి వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారిది. ప్రకాశకులు హైదరాబాదాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు. 1950.

ప్రకృతపద్యమున నభివ్యక్తముకాఁదగిన యభిప్రాయమును గీతిలోని చివర రెండు పాదములును బైటఁబెట్టినవి. అందువలన వ్యంజనలోని చమత్కార మూలమగు గూఢత చెడిపోయినది. కావున నిదియు ధ్వనికాదు.

రూపకధ్వని – పుట 275.

ఆ. వె. సొమ్ములియ్యవచ్చు సొమ్మందమియవచ్చు
నియ్యరాని ప్రాణమియ్యవచ్చు
తనదువిభుని వేఁడి తరుణిచేతికి నిచ్చి
తాళవశమె యొట్టి దానికైన. (1-116)

సీ. ఎటుతాళనున్నదో యాకొమ్మ కెమ్మోవి
కైటభారాతి పల్గాటులకును ?
ఎటులోర్వనున్నవో యాకన్నె చన్నులు
గోపసింహునిగోటి కుమ్ములకును ?
ఎటులాగనున్నదో యాయింతినును మేను
దంతిమర్దను గౌఁగిలింతలకును ?
ఎటులాగనున్నవో యాతన్వి లేఁదొడల్
చాణూరహరుమారు సాదనలకు ?

తే. గీ. అంచునను గేలిమొనరించు మించుఁబోండ్ల
గాంచితలవంచిసిగ్గుచేఁ గలఁకఁబాఱు
వారిజాననవీనుల వద్దఁజేరి
బుద్ధిగానిట్టులనురాధ బుజ్జగించి. (1-.07)

ఇందుఁ ద్రాసాభాసోపస్కృతమును, శృంగారాంగమునగు హాస్య నర్మ వ్యంగ్యము. ప్రథమచరణమున కెమ్మోవి యుపమవ్యంగ్యము ద్వితీయ చరణమున గోపసింహుఁడు అను విశేషణమువలన వ్యంగ్యము తృతీయ చరణమున ' దంతి ' మర్దనుడు అను విశేషణమువలన స్ఫూర్తి వ్యంగ్యము చతుర్థచరణమున మల్లలోకైక శ్రేష్ఠునితో శ్రీకృష్ణునికి సామ్యము నట్టిదే .... ఇట్లు వ్యంగ్యములగు నుపమములును దదున్మీలితమగు శ్రీకృష్ణుని యభిలాషయు, ప్రముఖవ్యంగ్యములు పరికరాలంకృతమును, త్రాసాభాసోపస్కృతమును నగు హాస్యమున కంగములై దాని నధిక రసాస్వాదనీయ మొనర్చును. (వివరములకు 275 - 277 పుటలు చూడుఁడు).

ఇట్లే "చెలిమిని చిన్ననాఁడె" (4-55) అను పద్యమును "వారి మోమునుజూచి నేనేలబేలైతి" అను పద్యమును ద్వితీయోద్ద్యోతమున నుదాహృతములైనవి. దీనినిఁబట్టియే రాధికాసాంత్వనమునకు శృంగార కావ్యములయం దెట్టి విశిష్టత గలదో యెఱుఁగవచ్చును.

ముద్దుపళని పాశురములు - సప్తపదులు.

ద్రావిడభాషలో గోదాదేవి (ఆండాళ్) రచించిన తిరుప్పావై అను ముప్పది పాశురములకు సప్తపదులు గేయరూపమైన తెనుఁగుసేఁత. తెలుఁగులో 14 చరణముల పాటగానున్నది. ఆ ముప్పదింటిలోఁ బది మాత్రమే ముద్దుపళని కృతముగా దొరికినట్లు, శృంగార కావ్యగ్రంథ మండలివారు 1936 లో రాధికాసాంత్వమునకు ననుబంధముగాఁ బ్రక టించిరి. అంతకుముందే కీ. శే. ప్రభాకరశాస్త్రులవారు 1925 లోఁ దక్కిన వానిని బూరించి సప్తపదులను బూర్తిగ 'స్వధర్మప్రకాశిని' లోఁ బ్రక టించి ప్రత్యేక గ్రంథరూపమున వెలువరించిరి. కాని ముద్దుపళని గ్రంథ కర్తృత్వమునుగూర్చి సందియముగలిగి ప్రసిద్ధ విద్వాంసులగు శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, మూలప్రతులను పరిశీలింపఁగా నందు మొదటి చరణములో నే,

"శ్రీనివాసగురుఁడు విష్ణుచిత్తుకూర్మిముద్దుపట్టి
పూని చేయుద్రవిడ పాటలోనిభావమూ
చెలఁగి తెలియఁగాను నాదుజిహ్వాకొనను నిలచియిటుల
పలికితిరుప్పావు సప్తపదిపదంబుగా... అనియు
చివర. పావిరిలగనిటుల శ్రీనివాసదేశికుండు తిరు
ప్పావు భావమెల్ల సప్తపదులు గూర్చిరీ."

అని యుండుట కనిపెట్టిరి. ఈ గ్రంథము సురపుర సంస్థాన విద్వాంసులగు శ్రీనివాసదేశికులను మహాపండితకవులు రచియించినదని వారే గ్రహించి యిటీ ముద్రితమగుట నెఱింగి దానిఁ దెప్పించి, గ్రంథ కర్తృత్వము ప్రామాణికముగ ముద్దుపళనిది కాదని నిశ్చయించిరి. పూర్వపాఠము ముద్రణములలో "శ్రీనివాసగురునిఁదలఁచి చిత్తమునను,

పూనిచేయు ముద్దుపళని ద్రవిడ పాటలోని భావము" అని మాటు టచే వచ్చిన యీయనర్థకవాదమును శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు బహిష్కరించి, నిజస్థితిని 'సప్తపదులు' అను వ్యాసమున భారతి (సం 15. సం 3. మార్చి 1938) లో నిర్వివాదముగా నిరూపించినారు. (పుటలు 236-241)

అట్లయ్యును నేటివఱకు వాఙ్మయచరిత్రకారు లీ పాశురములను ముద్దుపళని కృతిగా వ్యవహరించుట శోచనీయము. [1] రాధికాసాంత్వనముల ప్రతుల వివరము.

---

1. రాధికాసాంత్వనము - ముద్రితా ముద్రితప్రతులు కాగితపు ప్రతి సంఖ్య 707.

సంఖ్య 708. Note by C. P. Brown

The Radhikasantwanam

or

The melting soul of Radhika (or Ila)

Adopted daughter of Radha

Favourite mistress of Crishna

An amatory Poem written by Palani; a dancing girl mistress to the Raja of (Tanjore) named Vira Batapa simha.

This poem is excessively rare. I at last obtained three manuscripts all imperfect but luckily deficient in different places and from third Venkatanarasu under my directions and formed this Complete edition.

It does not seem probable that the lady herself composed the whole poem: part of which display much learning. Her name and the other names she introduces as relations appear to be maharatta utterly different from telugu appellations. Her tutor Vijayaraghawachari probably assisted her; but her composition in other parts evince a female hand, and it may be observed that she uses only the changing meters those being the easiest to compose in. She also uses the easiest and loosest rhymes such as అఖండయతి and వబయోరభేదయతి etc.

709. బ్రౌనుదొరవారి ప్రతి. పాఠభేదములతోనున్నది.

711. రాధికాసాంత్వనము. సటీక. వాడుక భాషలో నీ గ్రంథమునకు సంపూర్ణ వ్యాఖ్యానము వ్రాయబడినది. వ్యాఖ్యాత పైడిపాటి వెంకటనరసు.

712-13. మొదటి రెండాశ్వాసము లొకసంపుటము, మిగిలిన రెండాశ్వాసము లొక సంపుటము. బ్రౌనుదొరవారి ప్రతి. [P.T.O.]

అమరసింహుఁడు - మాతృభూతకవి

ప్రతాపసింహుని కుమారుఁడగు నమరసింహుఁడు తండ్రివలెనే భాషాపోషకుఁడు. ఈతఁడు రెండవ తులజాజీ వెనుక నొకసంవత్సరము (క్రీ. శ. 1788-1789) తంజావూరినిఁ బాలించినవాడు. ఈతని నామాంకితముగా మాతృభూతయ్య అనుకవి 'పారిజాతాపహరణము' అను నాటకము రచించియున్నాఁడు. అది అమరసింహమహారాజు మంత్రియగు శివరాయమంత్రి ప్రోత్సాహమువలన జరిగినది. అందలి గద్య "ఇది శ్రీచోళసింహాసనాధ్యక్ష భోసలప్రతాపసింహరాజ పూర్వపుణ్యపరిపాకస్వరూప యమునాంబికా గర్భశుక్తిమౌక్తికాయమానామరసింహ మండలాధీశ్వర నామాంకితంబైన మంత్రిమార్తాండ శివరాయమంత్రి కారితంబైన శ్రీమత్సుగంధి కుంతలేశ్వర కరుణాకటాక్షవీక్షణ సుధాసారసంజనిత చతుర్విధకవితానిర్వాహక, శాండిల్యగోత్రపవిత్ర, కవి రంగయార్యపుత్ర విద్వజ్జనవిధేయ మాతృభూతకవినామధేయ ప్రణీతంబైన పారిజాతాపహరణ నాటకమందు సర్వంబును పంచమాంకము."

పై యంశమువలన మొదట నీ గ్రంథమును సంపాదించి వ్యాప్తిలోనికిఁ దెచ్చినకీర్తి బ్రౌనుదొరవారిది యని చెప్పఁదగును. ఈ క్రింది ముద్రిత ప్రతుల కాధారము పై ప్రతులే.

1887. శ్రీధామ ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు.

1907. శ్రీపారిజాత ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు.

1910. ఇండియా ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు. శ్రీమతి బెంగళూరు నాగరత్నముచే ప్రకటితము. ఇందు విపులపీఠిక గలదు. ఈ ప్రచురణయే ప్రభుత్వనిషేధమునకుఁ గారణమైనది.

1936. శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి, మచిలీపట్టణము. కే. జి. మూర్తి.

1937. శ్రీసత్యనారాయణ పబ్లిషింగు హౌస్, రాజమహేంద్రవరము.

1950. శ్రీవావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సు, శ్రీవావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రులవారు శృంగారగ్రంథములపై నిషేధము తొలఁగింపఁజేసి ప్రథమముగ దీనిని ప్రకటించిరి.

గ్రంథకర్తయగు మాతృభూతకవి తనవంశమునుగూర్చియు, కృతి పేరకుఁడైన శివరాయమంత్రి వంశమునుగూర్చియు నిట్లు గ్రంథముఖమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

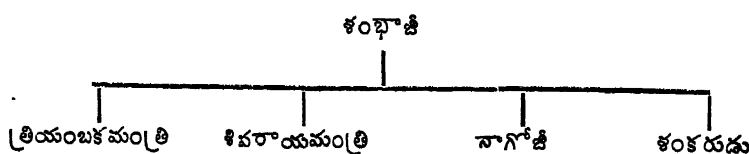
" జయజగత్పరిపాల, జయరుక్మిణీలోల
జయమధురవాగ్జాల, జయకృపాపాల
జయఘనాఘననీల, జయసురామరసాల
జయదళితశిశుపాల, జయజయగోపాల
... ...

ద్వి. ప్రకటమామధ్గురు స్వామినీఁదలఁచి
గురుతరశాండిల్య గోత్రపావనుఁడ
వరకవిరంగార్య వరతనూభవుఁడ
గురుకృపాసౌగంధి కుంతలాదేవి
వరముచేజనియించి ప్రబలినవాఁడ
మాతృభూతస్వామి మహితకటాక్ష
చాతుర్యపరిలబ్ధ సరససాహిత్య
సంగీతమధుర వాగ్ధ్గరిఁ గల్గువాఁడ
శృంగారరసము చెల్చిన మేలువాఁడ
కవిమాతృభూత నాఖ్యానంబుచేత
భువిలోపలఁ బ్రసిద్ధిఁబొందినవాఁడ
గరిమచేలోక విఖ్యాతంబుగాను
సరవిమీఱఁగఁ బారిజాతాపహరణ
మనుమహానాటకం బందఱు మెచ్చ
వినుపింతు త్రైలోక విఖ్యాతముగను.

పై వానినిబట్టి మాతృభూతకవి, "శాండిల్యగోత్రుఁడు, రంగార్యుని పుత్రుఁడు, సంగీతసాహిత్య విద్యావిశారదుఁడు, సుగంధికుంతలాదేవి వరప్రసాది" అను విషయములు తెలియుచున్నవి. 'మాతృభూతయ్య' అని పేరుండుటచే నీతఁడు దక్షిణదేశమున నెలకొన్న తెలుఁగుకవి. అరవములో మాతృభూతేశ్వరుని యాలయమునకు "తాయిమాన్

కోయిల్ " అని పేరు. ఈతనిభార్య సుగంధికుంతల. ఈ యాలయము పుదుకోటలో నుండుటచే నీకవి పుదుకోట నివాసియని యూహింప నగును. మఱియు 'సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని' యందుదాహరింపఁ బడిన మాతృభూతయ్య పదము లీతనివేయని చెప్పనగును.

ఈతని ప్రోత్సహించిన శివరాయమంత్రి కృష్ణరాయలచెంత యప్పాజీవలె యమరసింహునియొద్ద నుండెడివాఁడు. ఈతని తండ్రి శంభాజీ. శంభాజీకిఁగల నలుగురు పుత్రులలో నీతఁడు రెండవవాఁడు.

ఈ వృత్తాంతము గ్రంథావతారికయం దిట్లు చెప్పఁబడినది.

వ. అని * * * కృతిపతి నభివర్ణించెద నెటువలెనా.

ద్వి. శ్రీభోసలకులాబ్ధి శీతాంశుఁడనఁగ
ప్రాభవంబందిన పరమపుణ్యుండు
శ్రీకరమై...లుసుభాసిలు చోళరాజ్య
మేకచక్రంబు గానేలెడువాండు
మకరందముఖ్యసమంచితబిరుదు
లకలంకముగ బూనియమరినవాండు
పొలుపైన శ్రీతంజపుటభేదనమును
తెలిదీవికిని విష్ణుదేవుఁడౌవాఁడు.
* * *
నిరతంబుతుళజావనీ మహీపాలునికి
కరమొప్పుపౌత్రుఁడై కడఁగినవాఁడు
మరియుఁ బ్రతాపసింహక్షితీంద్రునికి
సారిదినిబుత్రుఁడై శోభిల్లువాఁడు
వ్యక్తమైతగు యమునాంబికాగర్భ
శుక్తిమౌక్తికముగా సొంపొందువాఁడు

సారజ్ఞుఁడౌ తుళుజావనీంద్రునికి
కూరిమియనుజుఁడై కొమరొందువాఁడు

*　　　*　　　*

రహిఁ జంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదంబు
బహుళంబుగాఁగల్గి భాసిల్లువాఁడు

*　　　*　　　*

యింతటియమరసింహేంద్రుఁడౌ నృపతి
చెంతఁ బాయకయుండు శివరాయమంత్రి

*　　　*　　　*

రమణకెక్కిన కృష్ణరాయలచెంత
విమలుఁడై యప్పాజిపెలసినరీతి
విహితధర్మముచేత పెలసికంభాజి
రాయనితనయుఁడై రాష్ట్రంబునందు
నాయతకీర్తిచే నమరినవాఁడు.
అలత్రియంబకమంత్రి కనుజుఁడౌవాఁడు
కలితనాగోజి శంకరులకగ్రజుఁడు
ఎలమినీయమరసింహేంద్రునిసభను
నలుగురు మెచ్చంగ ననుఁబిలిపించి
యాచంద్రతారార్కమౌనట్టుగాను.　　*　　*
భవ్యమైతగుగద్య పద్యాత్మకముగ
నలపారిజాతాపహరణంబుముద్దు.

...　　...　　...　　...

తుది :- వ. అని గోపస్త్రీలు మ్రొక్కరట యెఱువలెనూ.

గుమ్మకాంబోధి. ఆది.

చేరిమ్రొక్కిరిగోపాలంగనలు చేరిమ్రొక్కిరి
చేరిమ్రొక్కిరిసిగ్గుచేత కనులుమూసుక
సారెత్రిశిరగిరీశుసఖుఁడైన శ్రీహరికి
మొనగుబ్బలుకరహారబాహుమూల
రుచులుపాదలకనకపు పళ్లెములనగతత
తపనునవిలుతుదివాణములు తెలియగాచేరి.

వ. ఇట్లు మ్రొక్కిన సమయంబున గోపాలమూర్తి గోపస్త్రీ సర్వాంగ దర్శన సంజాత కుతూహలుండై చీరలొసంగిన ధరియించుకొని సంతుష్టాంతరంగలై గోపస్త్రీలు స్వామిని పరివేష్టించుకొని యేమని కొనియాడుచున్నారు.

శ్లో. తవకథామృతంతప్తజీవనం, కవిభిరీడితంకల్మషాపహమ్ ।
శ్రవణమంగళం శ్రీమదాతతంభువిగృణంతియే భూరిదాజనాః.
అంగనామంగనా దేవకీనందనః.

గ్రంథాంతగద్య 272-వ పుటలో నీయఁబడినది.

పారిజాతాపహరణ కథలో గొల్లలఁగూర్చి విశేషముగఁ జెప్పఁబడినది.

క. శ్రీవిలసద్భోసలకుల
పావనమకరందబిరుద భావజరూపా
శ్రీవనితాంచిత వీక్షణ
సేవకరిపుభూప ! యమరసింహమహీపా !

గీ. అవధరింపుము నీపేరనంకితముగ
పారిజాతాపహరణంబు బాగుమీఱ
నాటకముగాను రచియించినాను వేడ్క
నెలమినందున ప్రథమాంక మెట్టిదనిన.

గ్రంథశైలి తెలియుటకై గ్రంథమధ్యభాగమునుండి యీ క్రింది పద్యపదముల నుదాహరించుచున్నాను.

గొల్లవాక్యం.

ఉ. ముక్కరశుక్రుఁడిచ్చె నయమొప్పఁగఁగమ్మలు సూర్యుఁడిచ్చె పెం
పెక్కినత రవారములు పేర్మినిజందురుఁడిచ్చె నింద్రుఁడున్
రొక్కపలైన కంకణములిచ్చెను పాపటబొట్టుశంభుఁడున్
చక్కని సూర్యచంద్రులును శారదయిచ్చెను నాదుచల్లకున్.

చల్లవర్ణన.

ద్విపద. శ్రీరమ్యమైనట్టి చిక్కనిచల్ల
సారస్యమైనట్టి చక్కటిచల్ల
కూరిమికోనరమ్మ కొమరైనచల్ల
భారతిగొన్నట్టి బాగైనచల్ల
శ్రీరమగొన్నట్టి చెలువైనచల్ల
పార్వతిగొన్నట్టి పదువైనచల్ల
నవ్వుచుఁగొనరమ్మ నాచేతిచల్ల
నల్లావుపితికిన నయమైనచల్ల
తెల్లావుపితికిన తేటైనచల్ల
ఎఱ్ఱావుపితికిన హెచ్చయినచల్ల
సఱ్ఱావుపితికిన సాఁడెంపుచల్ల.

క. సెల్లనయి పుల్లనగుచును
చల్లనయై సకల తాపశమమైసమమై
చెల్లుఁగ మధురంబౌనీ
చల్లకుముల్లోకములను సాటియుఁగలదే.

చల్లవర్ణన యింతచక్కఁగ వేఱొండుచోటలేదు.

మాతృభూతయ్య భక్తిని గూర్చి యీ క్రిందికథ సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని (111 పుట) లో నీయఁబడినది.

"ఈ మాతృభూతయ్య తనపేదఱికమును సైచక సుగంధి కుంతలాంబవద్ద బహుకీర్తనములచే మొఱయిడినదిగాక "కాశికప్పుణమీవల నమ్మ" అని చెప్పిన కీర్తనమువిని అమ్మవారు మాతృభూతయ్య స్వప్నమున దర్శనమిచ్చి "తంజాపూరిలో నా భక్తుఁడు ప్రతాపసింహుఁడున్నాడు, అచ్చటికి వెడలుము. ఆరాజు నీలేమిని పోగొట్టును" అన్న మాత్రమున లేచి తంజాపూరికి వెడలెను. ఆదినమే సుగంధికుంతలాంబ ప్రతాపసింహుని స్వప్నములో "నాభక్తుని నీవద్దకు రమ్మంటిని వాని లేమిని దీర్చుము."అని చెప్పినతోడనే రాజులేచి మాతృభూతయ్య రాకను

గోరియుండెనట. అతడువచ్చినది తెలిసి యుపచరించి పదివేల రూపాయ లిచ్చి త్రిశిరగిరికి పంపించెను. అత డచ్చట సౌఖ్యముగా తన కృతులచే సుగంధికుంతలాంబను భజించుకొనుచుండెను.”

ఈతని కీర్తనలు ‘త్రిశిరగిరి’ ముద్రగలిగి, పదశయ్యా అర్థపుష్టితో నుండును. ఈతడు భక్తిశృంగార పరముగానే కాక నీతిపదములుకూడ రచించి యున్నాఁడు.

రెండవ శరభోజీ

తంజావూరి నేలిన కడపటిరాజులలో నీతఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు బహుభాషావేది. సంగీతసాహిత్య విద్యాపోషకుఁడు. ఈతని పేరనే తంజావూరి పుస్తకభాండాగారము ‘తంజావూరి మహారాజు శరభోజీ సరస్వతీ మహాలు పుస్తకభాండాగారము’ అని పిలువఁబడుచున్నది. ఈ మహారాజు చలువరాతి విగ్రహము నేఁటికిని దర్శనీయమై పుస్తక భాండాగార ముఖమున వెలయుచున్నది.

సంస్కృతమున నీతఁడు రచించిన [1]కుమారసంభవ చంపూకావ్య మొకటి లభ్యమగుచున్నది; అందు నాల్గాశ్వాసములు గలవు ఆశ్వాసాంతగద్య.

“ఇతి శ్రీభోసలకులజలధి కౌస్తుభ చోళవసుంధరాధురంధర తులజ మహారాజకుమార శరభోజీ మహారాజ విరచితే కుమారసంభవ మహాచంపూకావ్యే చతుర్థాశ్వాసః”

త్యాగరాజు

ఈతనికాలమునఁ బ్రసిద్ధిలోనికి వచ్చిన మహానుభావుఁడు త్యాగరాజు.

ఆంధ్రసంగీతమున నాచంద్రార్కమును నజరామరమును నగు కీర్తిగడించిన మహానుభావుఁడు నాదబ్రహ్మ త్యాగరాజు, సంగీతవాఙ్మయ ప్రపంచమునకుఁ ద్రిమూర్తు లనఁదగిన అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్య,

1. వ్రాఁతప్రతిసంఖ్య 4020. వ్రాయఁబడిన తేదీ 11-12-1812

త్యాగయ్య యనువారలలోఁ దృతీయుఁడైనను నద్వితీయుఁడైన మహా వ్యక్తి. ఈతఁడు రామభక్తాగ్రణి. ఒకకోటి తొంబదియాఱు లక్షలు రామనామమును జపించి శ్రీరామ సాక్షాత్కారమును బొందిన మహా పురుషుఁడు. ఈతని కృతులు వేలకొలఁదిగా రచితములైనను నాంధ్రుల దురదృష్టవశమున నాఱువందలు మాత్రమే లభ్యములైనవి. కావునఁ బ్రత్యేకముగ నిందు ప్రస్తుతము కాలేదు. దక్షిణదేశమున నీ మూర్తి వెలయుటచేత దక్షిణాంధ్రసంగీత వాఙ్మయమేకాక యాంధ్ర భక్తి సంగీత వాఙ్మయమంతయు భక్తిరస ప్లావితమై పవిత్రమైనది. త్యాగ రాజు రచియించిన నాటక కృతులలో ప్రహ్లాద నాటకమును, నౌకా చరిత్రమును ముద్రితములైనవి.[1]

---

1. శ్రీ త్యాగరాజస్వామి చరిత్రనుగూర్చి పరిశోధించినవారిలోఁ బ్రథములు నా జనకులు కీర్తిశేషులు సుందరముపంతులవారు. (1864–1931) వారు క్రీ. శ. 1890 ప్రాంతమున తంజావూరు మధుర ప్రదేశములకేఁగి యచ్చట త్యాగరాజస్వామి చరిత్రకు సంబంధించిన కొన్ని యమూల్య విషయములను సేకరించిరి. క్రీ. శ. 1897 లో శ్రీ త్యాగరాజస్వామి జీవితమునుగూర్చిన కొన్ని యంశములు శ్రీ సుందరంపంతులు గారిచే గ్రంథస్థముగావింపఁబడినవి. అందు ముఖ్యమైనది త్యాగరాజు చరమదశ.

త్యాగరాజుస్వామి మహర్షి జీవితమునుగడపి, క్రీ. శ. 1847 సంవత్సరమున నొక శుభదినమున తన కుమార్తెయగు సీతామహాలక్ష్మిని అల్లునిఁబిలిచి రామనామోచ్చారణ చేయుచుండఁగా శిష్యబృందమందఱును, శ్రీత్యాగరాజస్వామివారి కీర్తనలు గానము చేయుచుండగా "జానకీ జీవస్మరణమ్" అను మంత్రముతో మధ్యాహ్నము పండ్రెండుగంటలకాలమున శ్రీరామునితో నైక్యముఁబొందిరి.

అతని శరీరమును వేలకొలఁది జనులు భజనచేయుచుండగా తిరువయ్యారునందు దహనసంస్కారము గావించిరి. అంతసేపును, వర్గవర్గములుగా త్యాగరాజస్వామివారి కీర్తనల నాపకుండ, భక్తులు శిష్యులు పాడుచునేయుండిరి. శ్రీత్యాగరాజస్వామి దహనసంస్కారమునకు అనగా చందనకాష్ఠాది సకల ద్రవ్యయములను నా కాలమున తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజ వంశీయుఁడైన మోతీరామ్‌సాహెబు-అనువారు భరించిరి.

సుందరము పంతులవారి వృత్తాంతము ననుసరించిచూచిన శ్రీ ఎ. యం. చిన్న స్వామి మొదలియారుగారు, త్యాగరాజకృతులను వ్యాప్తికిఁ దెచ్చుటలోఁ దొలివారు. చెన్నపురిలోనే బహిరంగ సమావేశములు జరిగినను, చిన్నస్వామి మొదలియారుగారు త్యాగరాజ కీర్తనలను పాడెడివారు. ఆ కాలమున ఐరోపియను అధికారులు సభల

తంజావూరి - శివాజీమహారాజు
(1833-1855)

సంస్తవనీయుఁడగు శరభోజీ మహారాజు వెనుక తంజావూరినిఁ బరిపాలించిన రాజు శివాజీ. ఈతనికి సంతతిలేనందునను, దరువాత నీ రాజ్యము ఇంగ్లీషువారి వశమగుటచేతను నీతనినే కడపటి మహారాష్ట్ర రాజుగా మనము భావింపవచ్చును. ఈతఁడును దన వంశీయులందఱి వలెనే భాషాపోషకుఁడు, కవి. ఈతని కృతి "అన్నపూర్ణాపరిణయము" అనునది మనకు లభ్యమగుచున్నది. గ్రంథావతారికలో శివాజీ తన వంశమునంతయు వర్ణించినాఁడు. అది యిట్లున్నది.

గ్రంథ ప్రారంభము.

జయ కనకమయవాసే జయమంజులవిలాసే
జయ భక్తహృద్వాసే జయశుభాహాసే

క. తంజాపురంబటంచును రంజిల్లిన పట్టణమ్ము రహినివహించుక్‌
కుంజరములు రథవాజులు అంజన వీరభటజనులుఁనద్భుతలీలక్‌.

కధ్యక్షత వహించెడివారు [1]చిన్నస్వామిగారు కర్ణాటసంగీతము ముఖ్యముగా త్యాగరాజకృతులను సభాప్రారంభమున గానముచేయుపద్ధతి నెలకొల్పుటచేత పాశ్చాత్యులకు, త్యాగరాజసంగీతమునందు కృతులందు నభినివేశనము దినదినము హెచ్చుకాఁజొచ్చెను.

ఆ చిన్నస్వామిగారే, పాశ్చాత్యుల వాద్యములమీదను, శ్రీత్యాగరాజకృతులు గానముచేయవచ్చునని దృష్టాంతపూర్వముగా వివరించి దానిపై నొకగ్రంథము వ్రాసిరని సుందరము పంతులుగారు తెలిపిరి.

సుందరము పంతులవారు వ్రాసిన వృత్తాంతము, శిథిలముకాగా, వారి [2]పౌత్రులందలి విషయములను లోకమున కెఱుకపఱచిరి.

---

1. A. M. Chinnaswami Mudaliar author of Oriental Music in European Notation.

2. Biography of Saint Tyagaraja by N. S. Sundareswra Rao (Sunday Times — 18-9-1949.)

సూ. వ. ఇటువంటి పట్టణంబునందు సకలవిద్యాప్రవీణులయిన సభ్యుల గూడియున్నారు గనుక నీసభకుచితంబైన అన్నపూర్ణాపరిణయంబను నూతన నాటకంబు నటియింపజేసి ఆత్మనుకృతార్థత జెందవలెనని యిచ్ఛయిస్తున్నాను ॥ పా ॥ యెవరయ్యా యీ దివ్యప్రబంధ నిర్మాత ॥ సూ ॥

క. వివిధాలంకృతిగలిగియు భువిజనులను ప్రేమఁబ్రోచుపుణ్యాత్ముఁడై
అవిరళదానఘనుండై కవినుతుఁడు శివాజిరాజుఘనసద్గుణుఁడై

పా. సకలకళాప్రవీణుండయిన శ్రీశివాజీరాజేంద్రుండా యీ గ్రంథ నిర్మాత అయితే మన మనోరథంబులన్నియు సఫలమవును. అతని గుణాతిశయంబులు వినవలెనని యిచ్ఛయిస్తున్నాను. సూ॥ చెప్పెదవినుమా.

సీ. దయచేసిధారుణితలముపాలించుచో ప్రతిలేని శ్రీరామభద్రుఁడనఁగ
ముదమందిసుదతుల మోహింపఁజేయుచో బాగైననవపుష్పబాణుఁడనఁగ
బెదిరించిరిపులను భేదింపఁజేయుచో మురువైన శ్రీకృష్ణమూర్తియనఁగ
కవిజనంబులనెల్లఁగాచిరక్షించుచో రహిమించుశ్రీభోజరాజనంగ

తే. వెలసెను శివాజిచంద్రునివిమలగుణము లెవ్వరికినైనఁగల్గునేయెంచిచూడ
అనుచు సకలజనంబులునభినుతింప వెలయుతంజాపురంబున వేడ్కమీర.

ద్వి. అవిభువద్దను అమరియున్నట్టి
శ్రీ విలసత్సదాశివరాయఘనుఁడు
అతులసౌభాగ్యంబు లమరినవాఁడు
మతిమంతుఁడైనట్టి మంత్రివర్యుండు
అతనిసోదరుఁడైన అద్భుతగుణుఁడు
మతిశాలియైనట్టి మాన్యుఁడుజగతి
వితతభుజాబలవిఖ్యాతయశుఁడు
ప్రతిలేని సేనాధిపతియైనవాఁడు
ఆర్తజనులబ్రోచు అలకల్పకంబు
కీర్తిగల్గినయట్టి కృష్ణరాయుండు
బహువుపకారియు భాగ్యపూర్ణుండు
మహనీయగుణశాలి మంచిసత్ప్రభువు.

గానవిద్యలలోన ఘనుఁడైనవాఁడు
సేనాధురంధర శ్రీగల్గువాఁడు
వరయోగశాలియౌవరహేంద్రఘనుఁడు
పరిపూర్ణవిద్యలప్రబలినవాఁడు
యిటువంటిమిత్రులు యిరువంకగొలువ
పటువుగావిలసిల్లు భాగ్యముప్పొంగ
శ్రీశివాజీంద్రుండు చెలగుసద్విభుఁడు
ఆశాంతభూవుల ననువుగాబ్రోచి
ధీచమత్కృతులచే తేజరిలువాడు
భూచక్రవర్తియైపొల్పొందువాఁడు.

పా. వోయీ సూత్రధారా యిటువంటి మహారాజు వంశక్రమంబు దెలుపవోయి.

సూ. ఐర్గురు చక్రవర్తులు పదార్గురు రాజులంబోలి రాజ్యంబుచేయుచు నుండు శ్రీశివాజీరాజేంద్రుని వంశక్రమంబు సవిస్తరంబుగాఁ దెలిపెద వినుము.

ద్వి. శ్రీశాహజీంద్రుండు చిరసద్గుణుండు
వాసిగాను జెలంగ పైపుమీరగను
ఏకోజియనుపుత్రు డెలమిగానపుడు
శోకతోగాంచెనుసొంపుమీరను
శ్రీమించియేకోజిచెలువుచెందగను
ప్రేమగానీచోళభూమిపాలించి
తుక్కోజియనుపుత్రుతుల్యునిగనియె
చక్కనాసౌందర్యశాలితుక్కోజి
చెలువు డైనప్రతాపసింహేంద్రుఁగాంచె
నిలలోనజనులెల్లహెచ్చుగాఁబొగడ.

వ. ఇవ్విధంబున ప్రతాపసింహేంద్రుండు పూర్వరాజర్షులం బోలిరాజ్యంబు చేయుచునుండి తులజేంద్రుఁడను కుమారునింగాంచె నివ్విధంబుగా.

ద్వి. అతులశేంద్రుండు అద్భుతగుణుఁడు
ఖ్యాతుఁడైవిలసిల్లిఘనులపోషించి
బహుయోగశాలియైభాగ్యసంపదలు
సహజముగా గాంచి సౌందర్యఘనుని
శరభేంద్రుఁడనుపుత్రుచెలువుగా గాంచి
పరిపూర్ణసామ్రాజ్యపదముననుంచె
ఆశరభేంద్రుండు అతిసుందరుండు
శ్రీశివభక్తుండు స్థిరయశోధనుఁడు
మహాదేవుసత్కృపామహిమంబువలన
వహిమించినశివాజివర్యునిగాంచె
భోసలకులరాజపుంగవులెల్ల
వీసముఁబోలరీ విభుగుణంబులకు
బహుదాత, బహునేమి, భవ్యసద్గుణుఁడు
మహనీయసౌందర్యమాన్యుఁడు, విభుఁడు
ప్రఖ్యాతుఁడై చాలభాసిల్లిమిగుల
సౌఖ్యసమృద్ధుఁడై జగమేలుచుండు
శ్రీశివభక్తుండు, చిరయశోధనుఁడు
దేశాధిపతులెల్ల తెలిసి తన్‌బొగడ
తులజేంద్రపౌత్రుండు దొరలలోఘనుఁడు
కలయుచంద్రునిబోలు విమలముఖుండు
యీచోళరాజ్యంబు యింపుమీరగను
భూచక్రముననేలుపురుషోత్తముండు
శ్రీచంద్రమౌళీశు చిరకృపవలన
ఆచంద్రతారార్క-మవనేలువాఁడు
రహిమించు శ్రీఅహల్యాంబికాగర్భ
మహితశుక్త్యుద్భవమౌక్తికమనుచు
ప్రఖ్యాతుఁడై భువి భాసిల్లువాఁడు
సౌఖ్యాభివృద్ధిచేసదయుఁడౌవాఁడు,

మా. వ. ఇవ్విధంబున వంశక్రమంబు తెలిపినపిమ్మట కథాక్రమం బెటువలె నంటేనూ."

అన్నపూర్ణాపరిణయమునందలి కథ తంజావూరియందు నెలకొనిన కొంకణేశ్వరునకు సంబంధించినది. అతఁ డన్నపూర్ణాదేవిని వివాహ మాడుట యిందు వర్ణితము.

సీ. పూర్వకాలంబున శర్వునను జ్ఞచే సిద్ధపుష్కరిణికిఁ జెంతనున్న
వల్మీకపరిసరివర్తి భూభాగానఁ దపముచేయశివుఁడు తాను మెచ్చి
కొంకణసిద్ధుని కోర్కెఁదెలుపుమటన్న నాపేరమీరిట నతజనులకు
వరములనిచ్చుచు వాసుఁడై యీపురజనులపోషింపుచు శాశ్వతముగ

గీ. కొంకణేశ్వరుఁడని భక్తిగొలిచి మ్రొక్క వలయునని దేవళముగట్టి వరదుఁడగుచు
నెలకొనుమనంగ కొంకణునిచ్చఁదెలిపి వరమొసగి నిత్యవాసుఁడైవరలుచుండె.

దక్షిణదేశమున రసవాదశాస్త్ర సంప్రదాయ ప్రవర్తకులలో నొకఁడగు కొంకణసిద్ధుని పేర నీకొంకణేశ్వరుని యాలయము తంజాపురిని వెలసినట్లుగా పై పద్యము తెలుపుచున్నది. ఇట్లే తెలుగుదేశమున నోరుగంటిలో సిద్ధేశ్వరాలయము గలదు.

గ్రంథాంతమున నొకచో "రంగనాథకవీశ్వరుఁ డొకఁ" డాశీర్వదించినట్లుగా చెప్పఁబడియున్నది. ఈ గ్రంథరచనమున నాతఁడు తోడ్పడి యుండవచ్చును.

"ఈ విధంబున గ్రంథకర్తయైన శివాజీమహారాజ ఛత్రపతికి ఆశ్రిత పరంపరులైన రంగనాథకవీశ్వరులు అత్యాహ్లాదచిత్తంతో ఆశీర్వాదముచేసె నెటువలెనంటేను" ఈ రంగనాథకవీశ్వరుఁడే యీ వెనుక నుదాహృతుఁడైన "అమృతకవి తులసిరంగయ్య" కాఁదగును. గ్రంథాంతమున నాశీర్వాదము.

సీ. శ్రీరస్తు విజయోస్తుధీరస్తు శుభమస్తు గాంభీర్యమస్తు దీర్ఘాయురస్తు.
సౌందర్యవిభవోస్తు శాశ్వతధనమస్తు సంతోషమహిమోస్తు సౌఖ్యమస్తు.
ఆరోగ్యమస్తు ధాన్యాభివృద్ధియశోస్తు ధృతిమస్తు శ్రుతిమస్తు తేజమస్తు.
పుత్రలాభోస్తు సంపూర్ణసత్కృతిరస్తు మహితసామ్రాజ్యసమృద్ధిరస్తు.

గీ. సకలసద్గుణ దాతృత్వచతురమస్తు హితసుగోధన సంపత్సమృద్ధిరస్తు.
చంద్రమౌళీశ సత్కృపాసారమస్తు ఈక్షణమె అష్టలక్ష్మీకటాక్షమస్తు.

సూ॥ ఈ విధంబున ఆశీర్వాదంబుచేయగా సమస్తసభ్యులు తథాస్తు, తథాస్తు, అని బల్కుచునుండిరంత.

గద్య:-ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల కలశాంబునిధి పూర్ణశశాంక భూమండలాఖండల శ్రీ శివాజీమహారాజు ఛత్రపతి నృపవర విరచితంబైన అన్నపూర్ణాపరిణయంబను ఆంధ్ర నాటకమునందు ద్వితీయాశ్వాసము.[1]

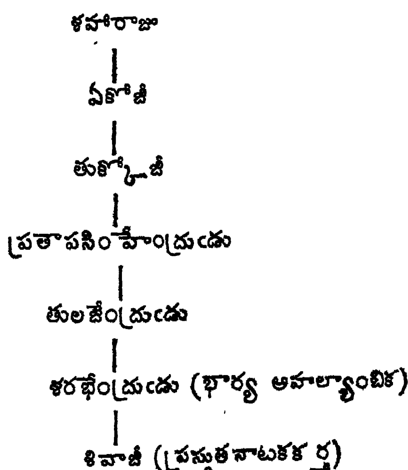
ఈ గ్రంథమున నీనాటకమునాడు నపుడెవ్వరెవ్వరే యే వేషములు వేసిరో, యా వివరణము వ్రాయఁబడినది. ఇందు కొంకణేశ్వరుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు, సప్తఋషులు మొదలగు పురుషపాత్రలు, అన్నపూర్ణ, శుకవాణి, మంజువాణి, తిలోత్తమ, హరిణి మొదలగు స్త్రీపాత్రలు వత్తురు.[2]

---

1. నాటకముతుదిని ప్రతివిలేఖరి యిట్లువ్రాసికొనియున్నాఁడు.

"జయనామ సంవత్సరం భాద్రపద శుద్ధనవమి గురువారంనాడు రాజశ్రీమధ్యస్థులవారి ఉత్తరవుప్రకారం నగరిలోఉండే భాగవతమేళం సబనీసుదగ్గఱ యీ అన్నపూర్ణాపరిణయ నాటకపుస్తకం వ్రాయించి అమృతకవి తులసీరంగయ్యంగారు నగరికి వ్రాయించి యిచ్చినది వ్రాసిన అకులు 49.

వంశవృక్షము.

2. తంజావూరి పుస్తకశాల గ్రంథసంఖ్య 499. M. 662.

వెంకటకృష్ణకవి - శివపారిజాతము

ఈతఁడు మల్లుకులస్థుఁడు, శివాజీమహారాజు నాస్థానమునఁ తెలుఁగుకవి. ఈతని కృతినుండి విశేషము లిట్లు తెలియుచున్నవి.

సీ. “మల్లువంశంబున మాతనింబజచేత వెల్వొలై వెలసిన మల్లులందు
కనకయ్య పుత్రుఁడ కమలాక్షుసేవ్యుఁడ ఘనవసిష్ఠకులుండ కవులబంట
వెంకప్పయను కవి విప్పిన శివకథల్ పుంఖానుపుంఖమై పొదలుచుండ
పసిబాలుఁడను నేను పశుపతిపొగడంగ రసికులెల్లరువిని రమ్యమొంద.

తే. వేదములయందు దాఁగిన వింతయొకటి హరియుఁజెప్పంగ నపురూపుహరునికథలు
నారదునిచేతఁ దెలిసెను నాణ్యముగను ధరణిలో నేను బాగడెద ధర్మనిపుణ.

ప. శ్రీకరంబుగా విఘ్నేశ్వరుఁడు వచ్చినవెనుక సకల విఘ్నాలున్నూ తీర్చినవెనుక శివపారిజాత నాటకమాడేటటువంటి మార్గం.

గ్రంథాంతమున :

క. కందముఁ జెప్పెదవినవే సుందరి నాప్రక్కఁజేరు శుభలగ్నమునన్
ఇందు ధరుండనె నేనును, పొందుగ నన్నేలుకొను పువ్వులకొమ్మా !

గంగవాక్యం :

ఉ. మంచిది సామిరార బహుమంచిదిగల్గునునీకు మేలుగా
చెంచలమెల్లఁ దీర్చినను శ్రీశివప్రోవవె ప్రాణనాయకా !

మంగళం.

శృంగారకరముగాఁ జెలగిమ్రొక్కి
శ్రీజయము కలుగునని శ్రీవెంకటుఁడనేను
శ్రీవెలయఁజెప్పితిని శివకథలను
జయమంగళం నిత్యశుభమంగళం
... ...
విద్యాజయములిచ్చి సిద్ధివరములనొసగి
చెలువమెసగు
జయమంగళం నిత్యశుభమంగళం

గద్య :-శ్రీమత్సకలగుణ సంపన్నులయిన అఖండలక్ష్మీ ప్రసన్నులయిన అష్టలక్ష్మీ నివాసులైన శిష్టజనరక్షకులైన నిత్యాన్నదాన గోదానభూదాన వస్త్రదాన హిరణ్యదాన కన్యకాదాన పరిపాలకులయిన శ్రీరజతాచల హిమాచల కనకాచల ధీరులైన శ్రీరాజమాన్య రాజరాజరాజశ్రీ శివాజీ మహీపాలుని తెలుగుకవి కనకాజెట్టి వేంకటకృష్ణాజెట్టి చేసినకవిత్వం.

మఱియు గద్యక్రిందనే

"ఈ శివపారిజాతనాటకం శ్రీ తంజపురీంద్రు శ్రీ శివాజీ మహీపాలుని కులదేవుఁడైన శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వరుని కృపచే వ్రాసిన కవిత్వం."[1] అని కలదు.

పై యుదాహృతులనుబట్టి యిది బాల్యకవితయే యని చెప్పనగును. కాని "మల్లుల్లో అల్లు గొప్పవాడు" అనేరీతిగా, మల్లులలో కవితచెప్పుటయే ఘనతకాఁబట్టి శివాజీ యీతని చేరదీసియుండును.

శివాజీ సీసములు

ఈ పేరితో శ్రీ శివాజి మహారాజుపేర 4 గ్రంథములు 811,12,13 14 సంఖ్యగలవి తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నవి. వీనిలో కొన్నింటికి యతినియమములుగూడ పాటింపఁబడియుండలేదు. మచ్చునకు నిందలి మకుటములు.

"ధనికుఁడౌ శ్రీశివాజీని తేజయమ్మ"

"ధనికుఁడా శివాజీంద్రుని తేజ తరుణి"

"నళినదళనేత్ర శ్రీశివాజీంద్రచంద్ర"

ఇవి లక్షణము తెలియక వ్రాసినస్తుతి పద్యములుగా నెన్నఁనగును "అన్నసత్రంబులు అతిప్రేమతోగట్టి అవనికర్తులుగొన్న యతడేయమ్మ" అని యిట్లు "అమ్మ" సంబోధనలుకూడ నుండుటచే నచ్చట యువతులు కొన్ని సీసములను రచియించి యుండవచ్చును.

---

1. దీని సంఖ్య 636–637. ఈ రెండు ప్రతులలో 637 సంఖ్యగల ప్రతి యీ క్రింది దరువుతో మొదలిడుచున్నది. "శరణు శరణు శరణు" శ్రీగజముఖ

ఇట్టి సీసములు నూతనముగఁ బ్రకటితమైన తంజావూరి పుస్తక భాండాగారము కేట్లాగు రెండవసంపుటమున 17, 18, 19 పుటలలో నీయఁబడియున్నవి. అందును కొన్నిచోట్ల యతి తప్పినవి. కొన్నిచోట్ల సరిగనున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్నింటి నుదాహరించుచున్నాను.

సీ. శ్రీసదాశివపూజచేసిన సుకృతంబు శ్రీసదాశివమిచ్చు స్థిరముగాను
శ్రీవాణిపతి నీకు చిరతరాయుర్వృద్ధి యొసఁగు వాక్పతి జిహ్వనెసఁగునెపుడు
శ్రీశచీపతి నీరు చిత్తానుసరణగా భోగంబు లొసఁగును త్యాగరాజ
దివ్యులౌ దేవాదిదేవులు సతతంబు వినయంబు లిత్తురు విమలహృదయ

తే. గీ. నీ ప్రభావంబు నుతిఁజేయ నెవరితరము? మానినీజన! మన్మథమంజుభాష!
భళిర! శ్రీమంత ధీమంత భవ్యసుగుణ, శ్రీశివాజీమహారాజ! శ్రితసమాజ.

సీ. శ్రీభోసలాన్వయ క్షీరాబ్ధిచంద్రుఁడై విలసిల్లునట్టి నీ విభవములను
వర్ణనఁ జేసెద పైఖరితోడను దయచేసిగ్రకొను ధన్యచరిత
నొకవంక మంత్రులు నొకవంక మిత్రులు నొకవంకను వజీరు లొప్పికొల్వ
నొకవంక బుధులును నొకవంక బాంధవుల్ నొకవంక కవులును గాయకులును.

గీ. కొలువ పట్టాభిషిక్తుఁడై చెలువుదనరి యుండ నీసభఁ గనుగొంటి నిండు ప్రేమ
భళిర! శ్రీమంత ధీమంత భవ్యసుగుణ, శ్రీశివాజీ మహారాజ! శ్రితసమాజ!

సీ చంద్రశేఖరుఁడు నీకింద్ర భోగములిచ్చు, చంద్రదేవుఁడు నీకు చెలువమిచ్చు,
నందివాహనుఁడునిన్ బొంది రక్షించును, నిందిరారమణుఁ డానందమిచ్చు
స్కందుండు నీయింటఁగాచి బ్రోచుచునుండు,నందనందనుడునిన్ బొందియుండు
నింద్రుఁడు నీకును యిష్టార్థఫలమిచ్చు, నింద్రాణి నీయింట నిమిడియుండు.

గీ. సింధుశయనుండు నీ హృదయమందునుండు
విందులందున శెలుగొంది వేద్యుఁడయ్యె
మందగమనుఁడై వెలసిన మన్మథాంగ!
సుందరాకార! శ్రీశివాజీనృపాంగ!

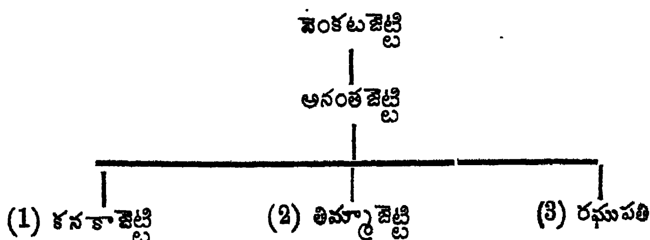
పై పద్యములవలన శివాజీ చాల ధర్మాత్ముఁడనియు ప్రజలను ననుకూలముగా పాలించినవాఁడనియు తెలియుచున్నది. కేవలము స్తుతిపరములైనను యీ ప్రభువునందలి భక్తివిశ్వాసములతో చెప్పియుండుటచేత వీనియందు యతి నియతిఁ జెందిన నంతగా విమర్శకులు పరిగణింపకుండుట మేలు.

శృంగారకవి తిరుమలనాథకవి

తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల కాలములో జెట్టిమల్లు కులజులు కవులను బోషించిరి. వీరు తంజావూరిలోని ధేనువాళము గరిడికి పెద్దగరిడికి సంబంధించినవారు. ఆ జెట్టిమల్లులలో నొకఁడగు తిమ్మాజెట్టి ప్రేరణచే తిరుమలనాథకవి రచించినది.

[1]నాసికేతపురాణము

దక్షిణదేశీయాంధ్రసాహిత్యమున వెలసిన ద్విపదకృతులలో నాసికేత పురాణము నొకటి. పెద్దగరిడియందు వెలసిన శ్రీకృష్ణుని కంకితము. అనంతజెట్టి తిమ్మాజెట్టి యను మల్లుకులజుల వంశక్రమ మిట్లు వర్ణితమైనది.

పై వారిలో రెండవవాఁడగు తిమ్మాజెట్టి ప్రేరణచే నిది రచితమైనది.

మల్లులకును బ్రాహ్మణులకువలె సూత్రగోత్రములు గలవు. బ్రహ్మాండపురాణములో నేకవీరామాహాత్మ్యమని, నింబజామాహాత్మ్యమని పేరుకల ఖండమున దేవమల్లు చరిత్రమున వివిధశాఖలును దశవిధ

1. ఈ నాసికేతపురాణము కథనే నాసికేతూపాఖ్యానము అను ప్రబంధముగా క్రీ. శ. 1460 ప్రాంతమున శ్రీనాథమహాకవి బావమఱది దుగ్గుపల్లి దుగ్గన రచించియున్నాఁడు. అది లభ్యమగుచున్నది. చందలూరి చిక్కయ్య. క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమున మఱియొక పద్యకృతి రచించియున్నాఁడు. అది లభ్యముకాలేదు. ఈ కథ తెలుఁగులో తప్ప యితర భాషలలో లేదు. చూ. కఠోపనిషత్తు. ఆంధ్రానువాద పీఠిక,

గోత్రములును నేర్పాటుచేయఁబడినవి. ఈ దేవమల్లుని కథయే మల్లుపురాణము. నుదురుపాటి వెంకనార్యుఁడు రచించిన మల్లుపురాణము నిదియే. అందులోఁ గృతిపతియగు కుప్పాల్ మల్లుఁడు, ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు గార్గ్యసగోత్రుఁడుగా వర్ణితుఁడైనాఁడు. శివపారిజాత రచయిత వెంకటకృష్ణాజెట్టి వసిష్ఠగోత్రుఁడు. ద్విపదనింబజామాహాత్మ్య కృతిప్రోత్సాహకుఁడగు మన్నారుజెట్టి ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు.

కృతికర్తయగు తిరుమలనాథకవి తన్నుఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

"ఘనుఁడైన శృంగారకవి తిమ్మఘనుని
తనయుఁడ వైష్ణవోత్తమసేవకుండ
మహనీయగుణుఁడ తిర్మలనాథకవిని
అహిరాజశయనుని కంకితంబుగను
కరమొప్పఁ బరమభాగవతచరిత్ర
పరమార్థదీపిక, పద్మినీపరిణ
యము మొదలైనకావ్యములు రచించి"

పై దానినిబట్టి యీతఁడు తిమ్మాఖ్యునిపుత్రుఁడనియు, పరమభాగవత చరిత్ర, పరమార్థదీపిక, పద్మినీపరిణయమునను మూఁడు కావ్యములు రచించెననియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియుఁ గృతిపతి తన్నుఁగూర్చి చెప్పు సందర్భములో,

"లలితోక్తి దేవమల్లుచరిత్ర మాకు
తొలుతరచించి కీర్తులు దెచ్చినావు"

అని వ్రాసికొనుటచే నీతఁడును నొక మల్లుపురాణము రచించెనని తెలియుచున్నది. కాని నాసికేతపురాణము తప్ప పై గ్రంథము లేవియు గానరాలేదు. ఈతఁడు తన కవనమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

"అల మహారాష్ట్రదేశాంగనామణుల
కలుకుగుబ్బలరీతి గూఢమైపోక
మట్టుగా ద్రవిడభామామణుచలీల
బట్టబయల్ గాక భావజ్ఞులకును

నఱజాఱుపైఁటల నాంధ్రభామినుల
మెఱుఁగుగుబ్బలరీతి మేలిమిదనర
సకలలక్షణలక్ష్య చాటుకావ్యములు
ప్రకటించి చెప్పనేర్పరి నాఁగ మించె
ఘనుఁడైన శృంగారకవి తిమ్మఘనుఁడు ”

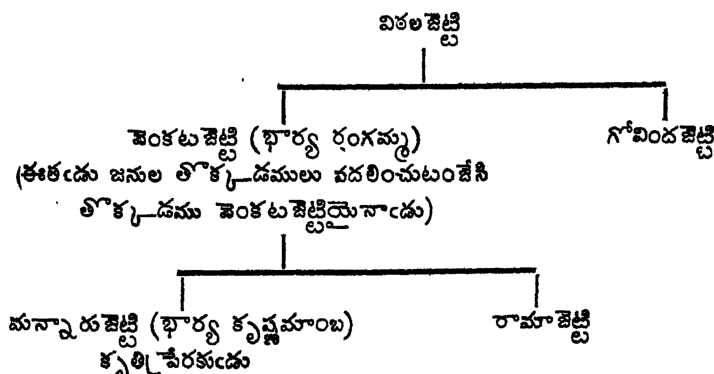
పై ద్విపద పంక్తులు.

చ. ఘనతరఘూర్జరీకుచ యుగక్రియ గూఢముగాక, ద్రావిడీ
స్తనగతి తేటగాక, యఱచాటగు నాంధ్రవధూటి చొక్కపుం
జనుగవలీల గూఢతయుఁ జాటు దనంబును లేక యుండఁ జె
ప్పినయదెపో కవిత్వమనిపించు నగించటుగాక యుండినన్.

అను పద్యమునకు ననువాదము. గ్రంథముముద్రితము. ఇందలి యితి వృత్తము నాసికేతూపాఖ్యానమే. కాని యిది దుగ్గనపద్యకావ్యము ననుసరించిన ద్విపదకాదు. గ్రంథమున మూఁడాశ్వాసములు గలవు.[1]

బడగలనాటి నరసకవి

ఈతఁడు నింబజామాహాత్మ్యమను నామాంతరముగల 'ఏకవీరా మాహాత్మ్యము' అను ద్విపదకృతిని, ధేనువాళము గరిడిలోని రఘు రాముని పేర రచియించియున్నాఁడు. ఈ కృతి ప్రేరకుఁడు తొక్కడము మన్నారుజెట్టి. దేవమల్లు కులమునకు సంబంధించినవాఁడు. ఈమల్లుల కును శాఖలును సూత్రములును గలవు. వీరు విశ్వామిత్రుని వంశీయు లఁట. మన్నారుజెట్టి వంశ క్రమమిది.

1. ఈ గ్రంథము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో నున్నది.

ఈ మన్నారుజెట్టి నరసకవీంద్రుని బిలిపించి,

"దేవమల్లునికథ దేవిమాహాత్మ్యమ్
మీ విధంబున శాఖలేర్పాటుగాఁగ
రమణబ్రహ్మాండపురాణ సంహితల
విమలవర్ణాద్గలగోత్ర విధము లేర్పడఁగఁ
తెలుఁగునఁ దేటగా ద్విపద కావ్యంబు
నొనరించి రఘుపతి కొప్పించు" మని యానతిచ్చెను.

కవియు,

"లలినొప్పు ధేనువాశిము గరిడిలోన
చెలసిన శ్రీరఘువీరుని పేర
మన్నారు కృష్ణమాంబా మనోహరు
సన్నుతమతి నేలు సర్వజ్ఞు పేర
కరమర్థి విధు శైల కన్నడ నరస
వరమంత్రితనయుండు వసుధపూజ్యుండు
వరుసబడగలనాటి వంశదీపకుఁడు
నరసకవీంద్రుఁడు నయగుణోన్నతుఁడు
కవులనుగ్రహమునఁ గావించెను"-అట్టి
రమణమా నేక వీరామహాత్మ్యమున
హావణుమిాఱిన పంచమాశ్వాసమయ్యె.

ప్రథమాశ్వాస గద్యయందు,

శ్రవణభూషగు నింబజామహాత్మ్యమున
హావణుమిాఱఁగఁ బ్రథమాశ్వాసమయ్యె

అని యతిస్థానమున నుండుటచే 'నింబజా మాహాత్మ్యము' అని దీనికి నామాంతరము గలదని తెలియఁదగును. గ్రంథాంతమున "విజయ సంవత్సర భాద్రపద శుద్ధ దశమినాటికి నెల్లూరి వీరరాఘవపెరుమాళ్ల కుమారుడు కనకాజెట్టి వ్రాయించినది" అని కలదు. కవి తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజులకాలమున క్రీ. శ. 1740 ప్రాంతమువాఁడు కాఁదగును.

ఇందలి యితివృత్తము ఏకవీరాదేవి మాహాత్మ్యము. ఈ కావ్య కృతిపతియగు మన్నారుజెట్టి సోదరుఁడు

తొక్కుడము రామాజెట్టి

ఈతఁడు కవియై యొక శతకము రచియించియున్నాఁడు. అది వేమనను గూర్చినది. 'బాలచక్రవేమ భవ్యనామ' అని దానిమకుటము. వేమన పద్యములవలె నిందును నాట వెలఁదులే గలవు.

మచ్చునకు,

"కదిరి తూర్పుదిక్కు ఘనతశోభిల్లఁగా
పరగవరకటూరు పల్లియనఁగ
నచటనునికిచేసి యమరియుండుదురయా
బాలచక్రవేమ! భవ్యనామ!"[1]

"తల్లిదండ్రి యన్నదమ్ము లాత్మసఖుల
ఎలమిబంధులాది యెల్లజనులు
కలిగివర్ధిలూరు ఘనతనుమీఱను
బాలచక్రవేమ! భవ్యనామ!"[2]

చల్లా సూరయకవి

ఈతఁడు తంజాపుర ప్రాంతమందలి పొందవాకగ్రామ నివాసి. వెలనాఁటివైదికి. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. సూరభట్టునకుఁ బాపమ్మకుఁ గొమారుఁడగు సూరయపుత్రుఁడు. తల్లి లక్ష్మమ్మ. ఈతఁడు వేదాధ్యయనశాలి. మన్నారుగుడియందలి రాజగోపాలస్వామి యితని యిష్టదైవము.

ఈతని కృతి "వివేకవిజయము" అను నాటకము. ఇది సంస్కృత ప్రబోధ చంద్రోదయమువంటికృతి. ఈ తెలుఁగు కృతిలో వివేకేంద్రుఁడు ఉపనిషత్కాంతఁగూడి ప్రమోదమునందుట ముఖ్యాంశము. అద్వైతసార్వభౌముండైన జీవేశ్వరుండు ముక్తికాంతంగూడి యమందానందకందళితుండై యుండుట యిందుఁ బ్రతిపాదితము.

1. గ్రంథ సంఖ్య. 393.

2. శతకవుల చరిత్ర. నూతన ముద్రణము. పుట 715. పరిష్కర్త. ప్రస్తుత గ్రంథకర్త.

శైలి మచ్చునకు:

ద్వి. ముదమున జీవేశ మూర్తియు ముక్తి
గదిసి భేదము మాని కలయికఁ బొంది
కడలేని వేడుక కనరాని చెలిమి
యుడివోని మోదము నుజ్జ్వలానంద
మును బొంది సుఖమంది ముల్లోకములను
తనదు తేజము కీర్తి దట్టమై నిగుడ
తనసాటి లేదని తనుదానె తెలిసి
వినుత వైభవముల వెలయుచుండె.

గద్య. అనుచు శ్రీరాజమన్నారైన స్వామి
ఘన కృపావర్ధిత కవితాశయుండు
... ...
కవినూరయాఖ్యుండు ఘనతత్త్వ విదుఁడు
వివరింపఁగ వివేక విజయనాటకము
... ...
దక్షిణ ద్వారకా ధాముని పేర
నా చంద్రతారార్కమై వెలయ" రచించెను.

నాటకాంతమున ఫలశ్రుతి:

చ. అలరఁగ నీ వివేక విజయాభిధనాటక మెవ్వరేని ని
శ్చలమగు భక్తిచేఁ జదువఁజాలి తదీయ పదార్థ భావమున్
సలలిత చిత్తవృత్తి ననిశంబులు జింతన చేసిరేని వా
రలఘుతరాత్మ తత్త్వపరమంది సుఖస్థితిఁ గాంతు రెప్పుడున్.[1]

శ్రీనారాయణ తీర్థులు

గీతగోవిందకర్తయగు జయదేవుని యపరావతారమై, కృష్ణలీలా తరంగిణిచే, భారతదేశమును, గీర్వాణాంధ్రవాఙ్మయములను భక్త హృదయములను బునీతమొనర్చిన నారాయణ తీర్థులవారు దక్షిణాంధ్ర

1. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య 604-605 (M. 497, 682).

వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన మహనీయులు. వీరు తెనుఁగుభాషలో 'పారిజాతాపహరము' అను ప్రశస్త యక్షగానకృతిని రచియించినారు. ఈ గ్రంథమున 'శివనారాయణతీర్థ సేవితాధిపుఁడు' అను వాక్యమే తీర్థుల వారి రచనమును నిర్ధారణ సేయుచున్నది. మఱియు నీ యక్షగానకృతిలో 'అచ్యుతాబ్ధివరదప్రభో' అని యుండుటచేతను, దంజాపూరికి సమీపమున నున్న మెలత్తూరును అచ్యుతప్పనాయకుఁడు, 'అచ్యుతాబ్ధి'యని నామకరణము చేయుటచేతను, తీర్థులవా రచ్యుతప్పనాయకుని కాలమున ననఁగా క్రీ. శ. 1561-1614 ప్రాంతముల విలసిల్లి యుందురు.[1]

పారిజాతాపహరము

ఇందలికథ ప్రసిద్ధమైన పారిజాతాపహరణ కథయే. గ్రంథవివరణమిది.

ప్రారంభము:

'పారిజాతాపహారాఖ్యం నాటకమభినీయతే.

... ...

వ. అవురా ఈ విధంబున అంతట శ్రీపారిజాత నాటకనాట్యవైఖరికి విఘ్నంటుగాకుండు విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గంబు పరాకు.

దరువు. వచ్చెనే గణపతిదిగోచాల
వరదుడై మిగులను వన్నె మీరగను.
సవతి నాతో నీకు చలమేలేభామ
భావించి చూడవే భాగ్యమెవ్వరిది
అవనీమండల చంద్రుం డఖిలపాలకుఁడు
శివనారాయణతీర్థ సేవితాధిపుఁడు.

1. శ్రీనారాయణతీర్థులవారినిగుఱించి తొలుత వ్రాసినవారు కీ. శే. ప్రభాకర శాస్త్రులవారు. వారు భారతి ద్వితీయ సంపుటములో క్రీ. శ. 1925 లో తీర్థులవారి పటముతోడ నీ ప్రశస్తవ్యాసము ప్రకటించిరి. తరువాత నింగ్లీషులో సంగీత విద్వాంసుల చరిత్రలలోఁ దీర్థులవారి చరిత్ర యుల్లేఖింపఁబడినది. వీని వెనుక స్వామి శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి షష్టిపూర్త్యుత్సవ సంపుటమున శ్రీనారాయణ తీర్థులవారినిగూర్చి వ్రాసియున్నారు. (పుటలు 66-72) తీర్థులవారినిఁగూర్చిన వ్యాసములలో నీ రెండే కాక భారతి రజతోత్సవ సంపుటమున శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి వ్యాసముకూడ చూడఁదగినది.

గ్రంథాంతము :

వ. అంతట నీలాగున రుక్మిణి అమ్మవారిచేత సత్యభామ అవమానంబు పొంది యింటికివచ్చి కోపాగారమందు ప్రవేశించేటపుడు యేమని ప్రలాపిస్తూన్నది.

దరువు. యేమిసేతునే ఓయమ్మా బంగారుబొమ్మ ముద్దులగుమ్మా :[1]

పరమానంద తీర్థుఁడు

ఈతఁడు తంజావూరి మండలమునఁ జంపకారణ్య క్షేత్రవాసి. పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యుఁడగు యతీశ్వరుఁడు. ఈతఁడు దత్తాత్రేయ గురుపరంపరలోనివాఁడై, తెనుఁగుభాషలో నద్వైత వేదాంత ప్రతిపాదకములైన గ్రంథము లనేకములు రచించియున్నాఁడు. ఆంధ్ర భాషయం దద్వైత వేదాంత ప్రవర్తకులలో నీతఁ డగ్రస్థానము వహింపఁ దగినవాఁడు. ఈతఁడు సులభశైలిలో గంభీరమగు వేదాంత విషయములను, శతక, ద్విపద, యక్షగాన, వచనరూపములఁ దెలిపియున్నాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1590 ప్రాంతముల నుండెనని శతక కవులచరిత్ర[2] తెలుపుచున్నది.

1. శతకములు :

1. సంపఁగిమన్న శతకము

దీనికే మన్నారు శతకమని పేరు.

కందపద్యములు ప్రారంభము :

క. శ్రీమానినీమనోహర సోమార్క విశాలనేత్ర సురనుతచరణా
దామోదర నీలమణి శ్యామా ననుఁ బ్రోవవన్న సంపఁగిమన్నా !

1. తంజావూరి పుస్తకశాల. సంఖ్య. 544.

2. శతక కవుల చరిత్ర. నూతన ముద్రణము. పరిష్కర్త ని. వెంకటరావు, 225–230 పుటలు.

మధ్య. క. తత్త్వం బెఱుఁగక యా బ్రహ్మత్వమున చరించువారిమాటలు ష్రుతకో
తత్వములవి మఱచిన నిస్సత్త్వములగు నన్నవిన్న సంపఁగిమన్నా !

చివఱ. క. పరమానంద యతీంద్రుఁడు పరిపూర్ణుండైన నీదు భక్తుండెలమిన్
విరచించెను నొకశతకము శరణాగత సుప్రసన్న సంపఁగిమన్నా !

చంపకారణ్య క్షేత్రమున వెలసిన మన్నారు దేవుఁడే సంపఁగి మన్నఁడు. ఈతఁడే రాజగోపాలస్వామి. ఈ యాలయమున్న యూరు పేరే మన్నారుగుడి.

2. శివముకుంద పరమానంద శతకము

ఇదియును వేదాంత ప్రతిపాదకమైన కందపద్య శతకము. ఇందుండి రెండు పద్యములు:

క. సుజ్ఞానిమహిమ యెప్పుడు సుజ్ఞానియె యెఱుఁగనేర్చు సుస్థిరమతియై
యజ్ఞాని తెలియ నేర్చునె ప్రాజ్ఞునిగతి శివముకుంద పరమానందా !

క. హరిహర గిరిధర పురహర గురుడధ్వజ నీలకంఠ కనకాంబర శం
కరగౌరీధవ మాధవ పరమాత్మా శివముకుంద పరమానందా !

3. దత్తాత్రేయ శతకము

ఇదియును కందపద్య శతకము. ప్రారంభము:

క. శ్రీవిలసిత వరసంయమి సేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము నను నెల్లప్పుడు దావరముగ గుణవిధేయ ! దత్తాత్రేయా !

చివఱ. క. పరమార్థ ప్రతిపాదన మరుదందఁగ యోగివరుల కానందముగా
పరమానంద యతీంద్రుఁడు ధరనాచంద్రార్కముగను దగరచియించెన్.

మ. శ్రీవిఖ్యాతిగ నాత్మతత్త్వరచనా సిద్ధాంతవాక్యార్థముల్
శివిస్మిఁఱఁగఁ గందపద్యముల ప్రోషించెప్పి యర్పించితిన్
దేవా ! నీకును భక్తవత్సలతఁ బ్రీతిన్నన్ను మన్నించు ప్ర
జ్ఞావిర్భూత వినోదచిత్తమున దత్తాత్రేయ నిత్యోదయా !

ఈ శతకము తెనుఁగుదేశమునఁ జాల ప్రచారములో నున్నది. ఈ శతకములోని,

క. ఎంతదయో దాసులపై పంతంబున మకరి పట్టి బాధింపఁగ శ్రీ
కాంతుండు చక్రమంపెను దంతావళిరాజుఁగాయ దత్తాత్రేయా. !

అను పద్యమును బల్లెటూరి బడులలో నోరవడికుదుర్చుటకై వ్రాయింతురు.

2. ద్విపదలు :

1. అనుభవదర్పణము

ఇది యద్వైత వేదాంత గ్రంథము. నాల్గాశ్వాసముల కృతి దత్తాత్రేయ గురునకంకితము.

ద్వి. శ్రీగురువరచంద్రు సిద్ధమౌనీంద్రు
యోగివైభవసాంద్రు యుక్తినిస్తంద్రు
తెలివిదత్తాత్రేయ దేశికస్వామిఁ
దలఁచిసేవించి కీర్తనలొప్పఁజేసి
యానందమున పరమానందతీర్థ
మౌనీంద్రుఁడను మహామహిమదీపింప
ననుభవదర్పణంబను మహాగ్రంథ
మనుపమవాక్ప్రౌఢి యలరరచింతు

గద్య. శ్రీమదానంద విస్తీర్ణసుధాబ్ధి
సోమపరంధామ సుగుణాభిరామ
యమిసార్వభౌమ దత్తాత్రేయపాద
కమలరజఃపుంజ కలితలలాట
... ...
శ్రీమత్పరమహంస శ్రీపరివ్రాజ
కాచార్య శ్రీపరమానందతీర్థ
వాచాసుధారస వర్షితంబైన
యనుభవదర్పణమ్మను కృతియందు
ననుపమంబుగఁ జతుర్థాశ్వాసమయ్యె.[1]

---

1. గ్రంథ సంఖ్య. 293. పైని ద్విపదగా ముద్రితము కావలసిన గద్య కేటలాగున పుట. 85 లో వచనముగా ముద్రితమైనది.

శివజ్ఞానమంజరి

ఇది యొక వేదాంతగ్రంథము.

ద్విపదకృతి. ప్రారంభము :

శ్రీగురువరమూర్తి శివయోగవర్తి
భోగమోక్షస్ఫూర్తి భూరిసత్కీర్తి
అతిముదంబున పరమానందతీర్థ
యతినామధేయుండ నింపుఁదలిర్ప
మహితశివజ్ఞాన మంజరియనగ
మహిలోనఁబ్రాజ్ఞ సమ్మతముగానిపుడు
రచియించెదను లోకరక్షార్థముగను.

గ్రంథాంతము :

కరమొప్పుజగతి ప్రఖ్యాతిగాననుచు
ననువుమీఱంగ దత్తాత్రేయగురుని
యనుఁగు శిష్యుఁడు పరమానందతీర్థుఁ
డొనరించె నీకృతి యుత్సాహశీల.[1]

3. యక్షగానము :

ముక్తికాంతాపరిణయము

యక్షగానము. ఇదియును వేదాంతగ్రంథము. వివేక జీవుఁడు ముక్తికాంతను బొందుట యిందలి కథ.

శ్రీమచ్చిదాగార శివయోగసార
... ...
పరగదత్తాత్రేయ భక్తవిధేయుఁ
దలఁచి కీర్తించి వందనమాచరించి
యలరుచుఁదగఁ బరమానందతీర్థ
యతినామధేయుఁ డాయతమోదమునను
చతురతప్రొధిచే సజ్జనుల్ పొగడ
కరమొప్పఁగా ముక్తికాంతావివాహ
మరుదార పదచాళి కమరఁజెప్పెదను.

1. తంజావూరి పుస్తకశాల 350-61. మూఁడు ప్రతులు.

దరువు. గురుతరమహాద్రి కూటాజాగ్రమున
పరిగొడుమందిర ప్రకటస్థలమున
నాడిస్తనద్వయ సానికాగ్రమున
జోడుగరవిచేసి జోతులువెలుఁగ
చెలఁవొందుచువివేక జీవుఁడుముక్తి
లలనామణినిగూడి లక్ష్యాంబమర్చ
తన్నుఁదాసెఱుగక తనువునుమఱచి
చిన్మయస్థితిగాంచ శీఘ్రముననపుడు.[1]

4. వచనకావ్యములు :

1. బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవము

వచనకావ్యములు :

ఇది యొక వేదాంతగ్రంథము. అనుభవపూర్వకముగ రచితమైనది. పదుమూఁడు ప్రకరణములుగలది. ప్రతి ప్రకరణాంతమునను నీక్రింది విధముగ గద్యగలదు.

" ఇతి శ్రీపరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య పరమానంద యతికృతౌ బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవే యోగశాస్త్రే పంచమ ప్రయోజన నిరూపణం నామత్రయోదశ ప్రకరణం సమాప్తమ్.[1]

2. వివేకచింతామణి

ఇది మూఁడు పరిచ్ఛేదములుగల తెనుఁగువచన వేదాంతగ్రంథము.

ప్రారంభమున :

' జగదంకురకందాయ సచ్చిదానందమూర్తయే
గళితాఖిలభేదాయ నమశ్శాంతాయతేజసే ' యని కలదు.

ఇందు ప్రతిపాదితములైన విషయములు.

1. తంజావూరి పుస్తకశాల 557-558 (M. 637-638)

2. గ్రంథ సంఖ్య 748 ఇది మదరాసు ప్రాఖ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారిచే ముద్రితమైనది.

ప్రథమపరిచ్ఛేదము. ప్రథమఖండము: చతుర్వేద మహావాక్యార్థ తాత్పర్యంబగు నుపనిషదర్థ ప్రతిపాదకంబనంబరగు వేదాంత సిద్ధాంతము.

ద్వితీయ పరిచ్ఛేదము - శైవసిద్ధాంతము. తృతీయపరిచ్ఛేదము - బ్రహ్మాండప్రపంచభువనకోశ రచనావిచిత్ర సిద్ధాంతవర్ణనము. గ్రంథాంతమున నీ క్రింది పద్యముగలదు.

ఉ. శ్రీమెఱయంగ యోగివరసిద్ధమనోహరమై వివేకచిం
తామణి నాఁగ నీకృతిని ధారుణిమానవు లెవ్వరేని సత్
ప్రేమఁ దలిర్ప విన్నమది పేర్చి దురంతములైన సంశయ
స్తోమము లెల్లఁబాసి కడుసొంపునఁ గాంతురు భోగమోక్షముల్.

ఈ పద్యము నిజగుణ శివయోగి విరచిత కన్నడ వివేకచూడామణి యందిట్లున్నది.

ఉ. శ్రీమదనంతసూరి జనసమ్మతదిందసవే వివేకచిం
తామణియంబ సత్కృతియ.................స
త్ప్రేమ దొళుక్క మిష్టఫలసిద్ధిసమున్నతి శంభులింగదిం
...   .

నిజగుణ శివయోగి క్రీ. శ. 16-వ శతాబ్ధివాఁడని కన్నడకవి చరిత్ర తెలుపుచున్నది.

ఇందలి గద్య:

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య పరమానందతీర్థ యతి కృతౌ వివేకచింతామణి బ్రహ్మాండ ప్రపంచ భువనకోశ విస్తార వర్ణనం నామ తృతీయ పరిచ్ఛేదః.[1]

3. ఉపదేశక్రమము

ఉత్తర గీతావ్యాఖ్యానము:

ఇది భారతాశ్వమేధ పర్వమునందలి యుత్తర గీతకుఁ దెలుఁగు వ్యాఖ్య.

1. గ్రంథ సంఖ్య 750-751, రెండు ప్రతులు.

భాష వ్యావహారికము :

తెనుఁగు వాఙ్మయమున దత్తాత్రేయ సంప్రదాయ ప్రవర్తకులలో నీతఁ డగ్రగణ్యుఁడు.

పల్లవి గోపాలయ్య లేక రాజగోపాలకవి వాగ్గేయ కారాగ్రణి

సంగీత ప్రపంచమున పల్లవి గోపాలయ్య అను ప్రసిద్ధిగన్న విద్వాంసుఁడే సాహిత్య ప్రపంచమునఁ గవిరాజ గోపాలవాగ్గేయ కారాగ్రణిగా విలసిల్లిన వాఁడు.

ఇతఁడు "భక్తజన పారిజాతము" అను నాలుగాశ్వాసముల మహాప్రబంధము రచియించియున్నాఁడు.

అందలి గద్యలో నీతఁడు గుంటూరి వంశీయుఁడైనట్లుగా వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

గద్య : ఇది చింతామణి మంత్రజపలబ్ధ చతుష్షష్టి కలాపాభిరామ గుంటూరి రామకృష్ణకవి సార్వభౌమ నందన గోపాల విద్వత్కవీంద్రతనయ, వేదాది విద్యామనీషా విశేషాభిరామ రాజగోపాల కవి వాగ్గేయకారాగ్రణి ప్రణీతంబైన భక్తజన పారిజాతంబను మహాప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము."

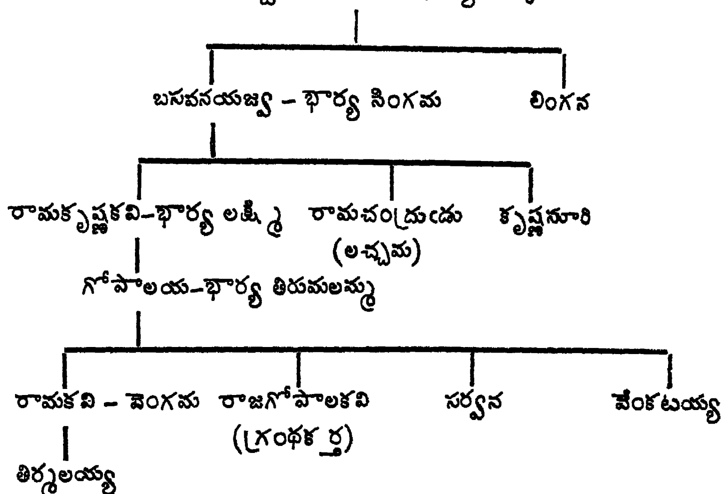
రాజగోపాలకవి వెలనాఁటి శాఖాబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని పూర్వులు తొలుత గుంటూరి వాస్తవ్యులగుటచేత నీతని యింటిపేరు గుంటూరి వారై యుండవచ్చును. దక్షిణదేశమునకుఁ దరలివచ్చినప్పుడు గూడ నా యింటిపేరే వాడుకలో నుండి యుండవచ్చునని పై గద్య తెలుపుచున్నది. ఈతని తండ్రి తాతలు తంజావూరిలో నివాసముచేయుటచేఁ గాఁబోలు నీతనికి మన్నారుగుడియందలి రాజగోపాలస్వామి పేరుపెట్టినారు. సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని (26 పుట) 'పల్లవి గోపాలయ్య - ఈతఁడు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో నాత్తరుఁడు. తంజపురియే యితని నివాసస్థానము' అని వ్రాయఁబడుట పైయూహను బలపఱచుచున్నది. మఱియు 'కర్ణాట సంగీత

పద కర్తలు' అను నాంగ్లగ్రంథమున నీతని వంశీయులలో నొకఁడును ప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుఁడునగు వెంకటరామశాస్త్రులనుగూర్చి గ్రంథకర్త వ్రాసిన దాని నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను.[1]

భక్తజన పారిజాతమున నతని వంశక్రమ మిట్లు తెలుపఁబడినది.

వెలనాఁటిశాఖ-ఆత్రేయగోత్రము.

గుంటూరి పెద్దన దీక్షితులు - భార్య అక్కమ

ఈతఁడు ప్రతాపసింహుని కుమారుఁడగు నమరసింహుని కాలము లోను, శరభోజీ మహారాజు కాలములోను జీవించియుండెను. ఈతని కృతియగు [2]భక్తజన పారిజాతమునఁ బరమభాగవతులచరిత్ర వర్ణితమైనది.

---

1. A noted contemporary of saint Thayagaraya and a profound scholar in music and Bharatha natya. Sastri was a Telugu Brahmin of the Velanadu sect who hailed from the village of Merattur in the Tanjore Dt. near ayyampet R. S- In foot note to this, the author writes thus:—

His ancestors migrated from Guntur and settled here

(The carnatic music composers. T. S. Vasudevan. Journal of the Madras university Vol X No. 1. Page. 153. కాఁబట్టి పల్లవి గోపాలయ్య రాజగోపాల వాగ్గేయ కారాగ్రణి అని తెలియుచున్నది.

2. గ్రంథ మముద్రితము, తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నది. సంఖ్య 202, (M. 374).

భక్తజన పారిజాతమున కవిత్రప్రశస్తముగానున్నది. ప్రారంభమున కవి వంశవృత్తాంత మిందుగలదు.

శా. శ్రీభూమిత్రనుజాతనూలతను నర్థింబ్రాపుధాప్తై జగ
త్సౌభాగ్యప్రదమైన లక్షణమరుజ్జాత ప్రకాండంబు ల
క్ష్మీభవ్యంబునునా సమస్తఫలదశ్రీరామకల్పద్రుమం
బా భోగస్థితి మీఱ ధీరజనకీరాధారమౌ గావుతన్.
... ...

తే. గీ. ప్రేమ సాక్షాత్కరించె శ్రీరామవిభుఁడు

క. భక్తజన పారిజాతము యుక్తులలర నాంధ్రభాష నొనరించుట కా
సక్తుఁడవై తివి మే లనురక్తిని తద్భర్తయందు రహిఁగను శక్తిన్.

సీ. భూజనప్రద గుంటురీజన ప్రదయాజ యాజకత్వప్రణీతాజ్ఞి తేజ
... ...

తే. రాజగోపాలకవిరాజ రమ్యతేజ

క. మీ తండ్రియుఁ దాతయు ముత్తాతయుఁ దద్గురుఁడు భరణితనయోశ్వరులై
ఖ్యాతిఁగఁ గృతులొనరించి రదీతమతి నొనర్పువారి తెలిఁగున నీవున్.

క. తెలనాఁటికీర్తికలమము లిలనాఁట నెసంగుపేరు నెనసిన గుంటూ
రెలమి నలమి బలిమి కలిమి చెలి మిన్నకునికి యనఁగఁ జెలఁగుచు మెఱయన్.

శా. అయూరంబుధుతే మదీయులు పవిత్రాత్రేయగోత్రోద్భవ
శ్రీయూరన్ నివసింతు రభ్యుదిత కీర్తిస్ఫూర్తి సౌభాగ్యధీ
... ...

క. మును వారిలోపలి కవుల్ ఘనవాదన వారిలోపల సితుఁడనిరి పె
ద్దన దీక్షితుఁ గన దీక్షితు ఖన దీక్షితుల దగుకీర్తిగల బుధ చంద్రున్.

తే. ... ... యనఁగఁ జెలువొందు పెద్దనయజ్వచేత.

క. సమగారివిభవమున నిక్కమగారి యనంతమూర్తి కలితుఁడనం డ
క్కమగారిన్ సమగారిన్ రమదారింగన భజించిరహిఁ చే నంతన్.

చ. హరిహర చర్యులన్ ... ...మం
దరధరధైర్యులన్ బసువనప్రథితార్యుల లింగనార్యులన్
ధరనల యక్కమాంబవలనన్ సుతులంగని యొప్పె పెద్దనా
ధ్వరి ... ...

తే. గీ. అలర బసువయ్యయజ్వ సింగాంబవలన
ఆత్మజులఁగనె రామకృష్ణార్యులనఁగ
కృష్ణఘను రామచంద్రు శ్రీకృష్ణసూరి
... ...

క. మతి(ని)తెన్నేటి కృష్ణాకృతిజ జగన్నాథ తనయ కృష్ణసుధీరా
ట్సుత లచ్చమ బరిణయమై కృతతద్విధిసలిపె రామకృష్ణకవి భువిన్.

మ. స్ర. కనె లక్ష్మీసాధ్వియందున్ ... ... గోపాలధీరున్.

క. ... ... ఊరునరసింహార్యమణి శుభోత్తరుఁడనఁగన్
సరగు సతి తిరుమలమ్మను పరిణయమై యతఁడు మెఱసె బాంధవులలరన్.

మ. కుకవిస్తోమనిరాకరిష్ణుఁడగు నా గోపాలధీరుండు
... ... శ్రీధన్యయౌ తిర్మలాం
బికయందున్ సతులన్ గనెన్ సుగుణశోభిన్ రామునిన్నన్న గే
తకరున్ సర్వసుధీంద్రు వేంకటఘనున్ త్రయ్యాదివిద్యాఢ్యులన్.

తే. గీ. వారిలో రాముసుకవి కావూరికొండ
నార్యసుతయై చెలంగు వెంగాంబయందు
తిర్మల బుధార్యగుణ ధుర్య ధర్మదార్య
ధీ సమృద్ధార్యుఁగని గుణాధికతఁ గాంచె.

క. గురుసము గోపాలబుధేశ్వరు సర్వసుధీంద్రు నెన్న వాసుకికైనన్
దరమే దరమే దరమే దురమే దురమేళ బాణతుల వహించపన్.

శా. ... ... — గోపాలార్యాగ్రణి
వెంకటాగ్రణి సుధాపాథోధియోపున్ మహిన్
... ...

గ్రంథాంతమున :

క. అని పొగడి కృష్ణపాదాబ్జనవీనసమగ్రభక్తి పరవశుఁ డగుచుఁ
మనమున రంజిలి సూతుఁడు మొనసిన మతి శౌనకాదిమునులకు ననియెఁ,

ఈగ్రంథము నైదవ యాశ్వాసమున కొంతభాగమున్నట్లు తెలియుచున్నది.

సభాపతయ్య[1]

"సభాపతయ్యపదములు" అను పేర సంగీతకృతులు రచియించిన సభాపతయ్య ములికినాఁటి వైదికశాఖా బ్రాహ్మణుఁడు. తంజావూరి సమీపమునగల మానసల్లూరు గ్రామనివాసి. సుప్రసిద్ధ క్షేత్రమగు మన్నారుగుడియందు నీతఁడు నివసించి రాజగోపాలస్వామి భక్తుఁడై యాదైవము పేర ననేకకృతులు రచియించెను. ఈతఁడు శ్రీ త్యాగరాజ స్వామికి చివరిదశలో సమకాలికుఁడు. క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతమున నుండిన వాఁడు.

ఈతఁడు "సీతాస్వయంవరము" అను పాటల నాటకము రచించె నట, కాని యది నేఁడు కానరాలేదు. సభాపతయ్య సంగీత విషయమున క్షేత్రయ సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవాఁడు. క్షేత్రయ పదములను సంప్రదాయసిద్ధముగాఁ బాడి వాని నభినయించువాఁడు. తన స్వంతకృతుల యందును క్షేత్రయ యనుసరణమే కన్పట్టుచుండును. కావున నీతఁడు కళోపాసకుఁడని చెప్పనొప్పును. మఱియు నీతఁడు భరతశాస్త్రమున మహాప్రవీణుఁ డగుటచేత పదములు రచించుటయేగాక వానిని శాస్త్ర రీతిగాపాడి యభినయించుటచేత పదకవితకు ప్రాణముపోసినవాఁడని చెప్పఁ దగును. ఆంధ్ర వాగ్గేయకారులలో సభాపతయ్యకు సముచిత స్థానముగలదు.

సభాపతయ్య పదముల విశేషముల నెఱుంగుటకు నీ క్రిందివాని నుదాహరించుచున్నాను.

1. సభాపతయ్య పదములు. శ్రీతిమ్మావఝ్ఝల కోదండరామయ్య. భారతి. సం. 28. సం. 2. (1951 ఫిబ్రవరి) పుటలు 158-163.

రాగము - శంకరాభరణము. తాళము - మిశ్రము.

పల్లవి. దారిఁజూచుచున్నది నీదు ప్రియ
తరళాక్షి యీ చిన్నది

అనుపల్లవి. వారిజముఖి నీవు వచ్చువేళను కోని
కోరికతో రాజగోపాలసామినీ. ‖ దారి ‖

చరణములు. వెన్నెలఁగాయఁగ - వేడ్క-మీఱ మంచి
సన్నజాజి విరి - సరులును గంధము
పన్నీరు చెంబులు - పడకింటిలో మంచి
వన్నెలాడి తల - వాకిట నిలిచి నీ. ‖ దారి ‖
ఏ వగ నైనను - నెందు చప్పుఁడైన
నీవో యని యెంచి - నిలిచి తిరిగీ చూచి
ఈ వగ చిత్తము - నిచట నిలిపినట్టి
భావం బెవరికి - బయలుఁగా నీక నీ. ‖ దారి ‖
పచ్చిపచ్చిగా - పదములు పాడుచు
వచ్చి రాజగో - పాలసామీ నీవు
ముచ్చటలాడుచు - ముద్దులుపెట్టుచు
గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁజేర్చి - కూడుటఁ దలఁచి.[1] ‖ దారి ‖

రాగము - కాంభోజీ. తాళము - మిశ్రము

అన్యాయముగ నే నపదూరుపాలైతి
అతివరో యేమందు నే

అనుపల్లవి. మన్నారు రాజగోపాలస్వామికి నాకు
కద్దని పలికేరు.

చరణములు. ఆ సరసుఁడు ప్రీతిచేసి పిల్వఁగనూ
రోసము చూపితి నే
మా సీమలో నిది మరియాద కాదని
వేసారి మ్రొక్కితి నే

1. సభాపతయ్యగారు రచించిన శృంగారపదము లేఁబది రాజగోపాలాంకితములు. క్రీ. శ. 1884-వ సంవత్సరము మార్చినెలలో శ్రీ అ. స. నృసింహాచార్యులవారి శ్రీవాణీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడినది.

దోసమేమన్నక పలుకు మోసగత్తెల గేలి
చేసే రేమందునే
ఆసదీరనే ననుభవించక యయ్యయ్యో
నక్క పల్లమన్న సామెత రీతిని. ॥అన్యా॥ ౧.

ఆటపాటలకై యాతనితో నేను
మాటలాడినందు కా
బోటులకెదుట నీ ప్రొద్దు వానింటికి
పోయివచ్చినందు కా
నూటిగాను వాని చూచినవ్వే యల
వాటు చేసి నందు కా
ఏటికే యాగేలి యేపాప మెఱుగనే
తాటిక్రింద పాలు త్రాగిన చందాన. ॥అన్యా॥ ౨.

ఏకమై గోపాలు డెనయ వచ్చెద నంటె
నీ కిది తగదంటినే
కోకలెత్తి పట్టికొంటి తనను చూప
రాకు పో పొమ్మంటినే
ఈ కారణ మేమేయిది తెలియవట్టి
పోకిళ్లు చేకొంటినే
లోకము మాయను మూకుడు గలదటె
చాకివాడు వృథా జానకి ననినట్లు. ॥అన్యా॥ 3.

మేలత్తూరు వేంకటరామశాస్త్రి

(1807-1860)

రాజగోపాల వాగ్గేయకారాగ్రగణి వంశీయులలో నొకరగు నీ వెంకట్రామ శాస్త్రి "మెరత్తూరు" అను గ్రామమున నివసించుటవలనను నీతఁడు తెలుఁగువాఁడైన కతమునను, నీతని యింటిపేరు మెరత్తూరు గ్రామ నామమైనది. మెరత్తూరు వాడుకలో "మేలటూరు" అయినది.

ఇతఁడు గొప్ప సంగీత విద్వాంసుఁడు. తెలుఁగునఁ బండ్రెండు యక్షగానములను రచియించియున్నాఁడు వానిలో పదునొకండు లభ్య

మైనవి. ఇవియన్నియు నముద్రితములు. కొన్ని ప్రదర్శనములయందు పాడుటతప్ప లిపి కెక్కలేదు. అయిన వీనికి సంగీతప్రపంచమున చాల వ్యాప్తిగలదు.

(1) ప్రహ్లాదచరిత్ర. (2) మార్కండేయచరిత్ర. (3) రుక్మాంగదచరిత్ర. (4) ఉషాపరిణయము. (5) హరిశ్చంద్రనాటకము రెండు భాగములు. (6) రుక్మిణీకల్యాణము. (7) శివరాత్రి నాటకము. (8) సత్సంగ రాజనాటకము. (9) అసత్సంగ రాజనాటకము. (10) సీతాకల్యాణము. (11) జగన్మోహనవిలాసనాటకము.[1]

[2]వేంకటరామశాస్త్రి సంగీతసాహిత్యవేత్తయేగాక నాట్యశాస్త్రము నభ్యసించిన నటకుఁడగుటచేత పై నాటకములలోఁ దానే నాయక వేషమును ధరించెడువాఁడఁట! కావున నీతని నాటక ప్రదర్శనమునకు గొప్ప సంగీత విద్వాంసులు వచ్చెడివారఁట!

క్రీ. శ. 1825 లో నీ నాటకములు రచించినదిమొదలు డెబ్బదేండ్ల వఱకును నివి తంజావూరిప్రాంతమునఁ బెక్కు పల్లెలలో నృసింహ జయంత్యుత్సవ సందర్భమునఁ బ్రదర్శింపఁబడుచుండెడివఁట!

ఇతనినిగూర్చి సంగీతసంప్రదాయప్రదర్శినిలో నిట్లు వ్రాయఁబడినది. పుట 34. సంఖ్య 55 "ఇతడు త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణుఁడు. తంజావూరికి సమీపముననున్న మెరటూరిగ్రామ వాస్తవ్యుఁడు. ఈతఁడు శరభోజీ మహారాజుకాలమునందును శివాజీ మహారాజుకాలములోఁ గొన్నిసంవత్సరము లుండినవాఁడు. ఆంధ్రభాషలో నసాధారణమైన పాండిత్యముగలవాఁడు. ఈతని పదములు కౌశికిరీతిగాఁ బదసౌష్ఠవము గలిగి శృంగారరస భూయిష్ఠమైయుండును."

---

1. Carnatic music Composers Pages. 152, 154,

2. పైని చెప్పఁబడిన వెంకటరామశాస్త్రిగారి నాటకములను గూర్చిన సమీక్ష "భారతి. సం. 32. సం. 9 లో" మెలటూరు భాగవత మేళనాటకములు అను వ్యాసమునఁ గలదు. (సెప్టెంబరు 1955, పుటలు 14-20.)

మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయము

ఇంతవఱకును మనము క్రీ. శ. 1600 నుండి క్రీ. శ. 1857 వఱకు దక్షిణ దేశీయాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రథమ రంగమగు తంజావూరియందు నాయకరాజుల కాలములోను, మహారాష్ట్రరాజుల కాలములోను, నభివృద్ధినందిన యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర చదివితిమి. ఇక ద్వితీయరంగమగు మధురనుగూర్చి తెలిసికొందము.

మధుర ప్రాచీనకాలమునుండి ద్రవిడభాషావాఙ్మయ సంస్కృతులకు మాతృస్థానమై విలసిల్లినది. కవియైనవానికే చోటు నొసగు "శంఖఫలకము" మధురాపురాస్థానముననే యుండెడిది. [1]నక్కీరాది కవీంద్రులీయాస్థానమున నుండెడివారే. కాలక్రమమున విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతియగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి కాలమున (క్రీ. శ. 1509-1530) నాగమనాయకుఁడు, విశ్వనాథనాయకుఁ డీ రాజ్యమును జయించిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయ లారాజ్యమున కధిపతిగా విశ్వనాథనాయకుని నియమించెను. ఆనాటినుండియు మధురలో ప్రాచీన పాండ్యరాజ్యవంశ మంతరించి తెలుఁగు నాయకుల పరిపాలన ప్రారంభమైనది.

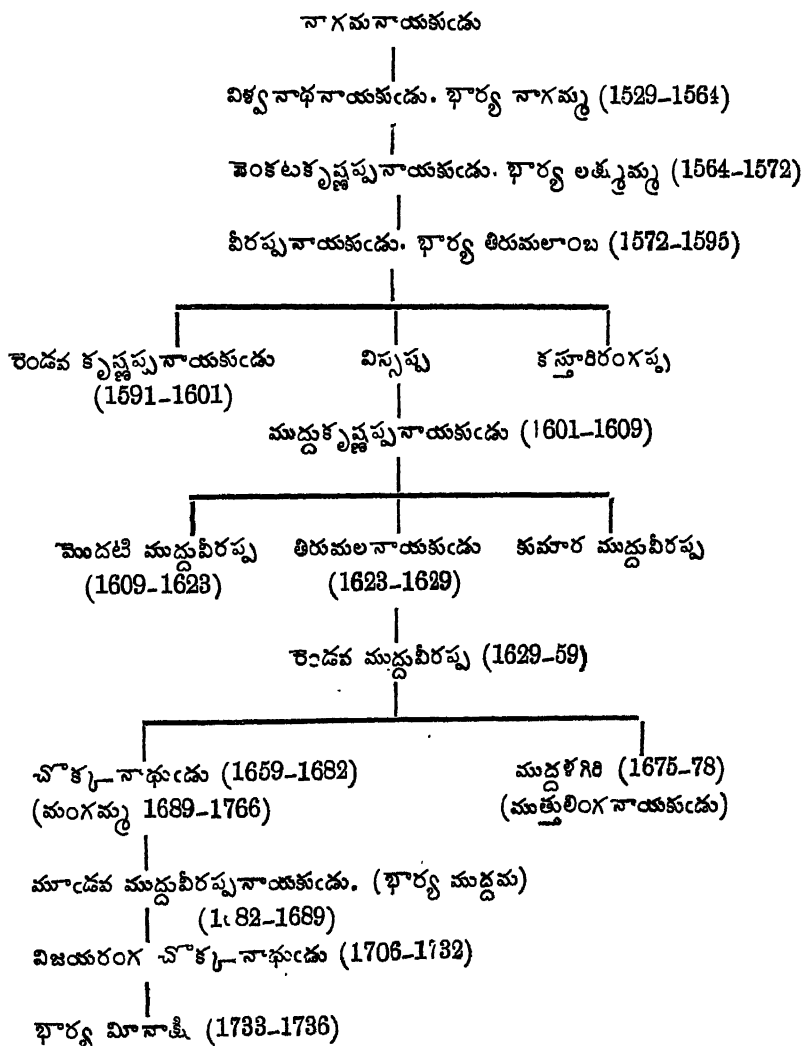
విశ్వనాథనాయకుఁడును నాతని వంశీయులను, కృష్ణదేవరాయనివలె, భాషాపోషకులై, తెలుఁగు సంస్కృతి సంప్రదాయములను నిలువఁబెట్టి, తెలుఁగు కావ్యరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసగిరి. మధురలో విశేషమేమనఁగా వచనములోఁగూడ మొదట కావ్యములు బయలుదేరుట. విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి రాయవాచకముతో నీ వాఙ్మయచరిత్ర ప్రారంభమగుచున్నది.

రాయవాచకమునుగూర్చి చెప్పుటకుముందుగా విశ్వనాథనాయకునివద్దనుండి మధుర పాలించిన నాయకులనుగూర్చి కొంత తెలుపవలసియున్నది. ఆ నాయకరాజుల వంశవృక్షమిది.

---

1. నక్కీరుని కథ తెలుఁగు వాఙ్మయమున నొక్కచోటనే ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తీశ్వర మహాత్మ్యమున గలదు.

మధుర నాయకరాజుల వంశవృక్షము.[1]

1. పై వంశవృక్ష మింతవఱకు నాంగ్లేయభాషలోఁగాని తెలుఁగునఁగాని యే చారిత్రక విమర్శకులు నిచ్చియుండలేదు. క్రీ. శ. 1924-వ సంవత్సరములో మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు "1మధురనాయకుల చరిత్ర" అను గ్రంథముఁ బ్రకటించిరి. అది మధురనాయకరాజ చరిత్ర. అయిన నందు తెలుఁగు ప్రసక్తిలేదు సరికదా, పేర్లుకూడ, తమిళ్ సంప్రదాయానువాదముగ వెలసినవి. వారు మధురనాయకుల కంకితములైన

1. The History of the Nayaks of Madura by S. Sathianatha Iyer M. A. University of Madras. Historical Series. (No. 8, 1924)

పై వంశవృక్షమున తిరుమలనాయకుని కాలమువఱకును (క్రీ. శ. 1623 - 1629) నాంధ్రభాషాభివృద్ధి జరుగలేదు. తిరుమలనాయకుని యాస్థానకవి లింగనమఖి కామేశ్వరకవి, యాతనిచే సన్మానితుఁడైనను, నాతనికి కృతులేవియు నొసగలేదు. తిరుమలనాయకుఁడు సంగీత శాస్త్రమునం దభిమానముగలవాఁడగుటచే కాబోలు కామేశ్వరకవి తన సత్యభామా సాంత్వన గద్యలో "దక్షిణ సింహాసనాధ్యక్ష తిరుమల క్షమాకాంత కరుణాకటాక్షలక్షిత ముక్తాగుళుచ్ఛసిత ఛ్ఛత్రచామరాకళాచికా కనకాందోళికాది రాజోపచార హృదయరంజకవచోవిహార వల్లకీవాదన ధురీణ వర్ణగీతాది గాంధర్వస్వర కల్పనాప్రవీణ" అని చెప్పికొని యున్నాఁడు.

చొక్కనాథనాయకునికి కామేశ్వరకవి ధేనుమాహాత్మ్యమును కృతి నిచ్చియుండుటచే నాతఁడు నాంధ్ర భాషాపోషకుఁడని చెప్పనగును.

చొక్కనాథనాయకుని సోదరుఁడగు ముద్దళగిరి క్రీ. శ. 1675-1678 నుండి మూఁడేండ్లు మధురను పాలించెను. ఈతనికి పెద్దళగిరి యను నామాంతరముగలదు. ఈతఁడు భాషాపోషకుఁడు ; కవిపండితాభిమాని. క్రీ. శ. 1674లో ముద్దళగిరి తంజావూరిరాజ్యముపై దండెత్తెను, అప్పుడా

తెలుఁగు గ్రంథములున్నను దానిని పరిగణింపలేదు. పాశ్చాత్యుల వ్రాతలను, శాసనములను ప్రమాణముగా గొనిరి. ఆ గ్రంథమున వారు తమకు దొరకిన సాధన సంపత్తినిఁ బట్టి యొక వంశవృక్షము తయారుచేసిరి. ఆ పైని చాలకాలమువఱకు నీ మధురనాయక చరిత్రనుగూర్చి యెవ్వరును తలపెట్టరైరి. నేను క్రీ. శ. 1944-వ సంవత్సరమున నీ దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయ పరిశ్రమ ప్రారంభించినపు డీ మధురనాయక రాజవంశజుల భాషాపోషణమునుగూర్చి యాంగ్లేయభాషలో నొక వ్యాసము వ్రాసి యం దీవంశవృక్షము నిచ్చితిని. నా యాంగ్లేయ వ్యాసమున ముద్దళగిరికి కృతినిచ్చిన సత్యభామా సాంత్వనావతారికనుండి సంగృహీతమైన వంశవృక్షము నిచ్చితిని. [2]ఆ వ్యాసము క్రీ. శ. 1947 లో ప్రకటితమైనది.

---

2. Journal of the Andhra Historical Research Society Rajahmundry Vol. XVI Nos. 1 to 4.

(Vijayanagara Empire special supplement.)

రాజ్యము నాక్రమించుకొన్న మహారాష్ట్రరాజగు శహాజీ పుత్రుఁడగు నేకోజీని పాఱఁద్రోలి నారాజ్యము నాక్రమించి యొకయేఁడాది (క్రీ. శ. 1674) పరిపాలించెను.

ముద్దళగిరి తంజావూరి విజయమును వర్ణించుచు, నాతని యాస్థాన కవియగు గణపవరపు వేంకటకవి "పెద్దళగిరివిజయము" అనునొక కావ్యమును రచియించెను. అది తూర్పుమాలిక, పశ్చిమమాలిక, దక్షిణ మాలిక, ఉత్తరమాలిక అను నాలుగు భాగములుగలది. అదియంతయు నుత్పలమాలావృత్తముతో చెప్పఁబడియున్నది. పైసాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించిన వివరణము లాయా కవి చరిత్రలలో చూడనగును.

క్రీ. శ. 1675 లో తిరిగి తంజావూరు మహారాష్ట్రులవశమైనది. కావున యానాఁటినుండి మధురాపురమున నాంధ్రవాఙ్మయదశ యారంభ మైనది.

ఇక కాలక్రమముగా నీ వాఙ్మయచరిత్రను దెలుపుదును.

రాయవాచకము - విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి

మధురనాయకుల కాలమునఁబుట్టిన గ్రంథములలో రాయవాచకము ప్రథమమని యీవఱకే తెలిపితిని. ఇది విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి రచించినది. ఇది వచనకావ్యము. ఇందులో నవతారికయందు నాలుగు పద్యములుగలవు. గ్రంథ మధ్యమున పూర్వకవిరచిత గ్రంథములనుండి పద్యము లుదాహరింపఁబడియున్నవి. అవతారికలోఁ జెప్పిన రీతిని విజయనగర వృత్తాంతము, కృష్ణరాయల చరిత్ర, ఆతని విజయములు, కృష్ణరాయల కప్పాజీచెప్పిన రాజనీతులు నిందుఁగలవు. కావునఁ జరిత్రకారుల కీగ్రంథ మత్యంతము నుపాదేయమైనది. మఱియు నిందలి చరిత్రాంశములు, కృష్ణరాయనికాలమున పోర్చుగల్ దేశము నుండి వచ్చిన యాత్రికులు వ్రాసిన యంశములతో సరిపోవుచుండుటచేత నీగ్రంథము విలువ మఱియు హెచ్చినది. దీని ననుసరించియే కుమార ధూర్జటి కృష్ణరాయ విజయము, అను ప్రబంధమును రచించియున్నాఁడు.

1. అవతారిక.

క. విజయనగర వృత్తాంతము సుజనులతో విన్నయట్టి సూనృతవాక్యల్
ప్రజలకుఁ దేటపడంగా సృజియించితి కృష్ణరాయశేఖరు చరితల్. ౧

క. విజయనగర జనపాలుఁడు విజయాపురి గోలుకొండ వీరులతోడన్
గజపతిని నాజిగెలిచిన విజయుండౌ కృష్ణరాయవీరుని చరితల్. ౨

క. రాయలకు రాజనీతులు నాయుఁడు నప్పాజిచెప్పినవి యన్నియుఁ దాఁ
బాయక మనసుననునిచిన రాయసములు వ్రాయఁజదువ రసికతగలుగున్. ౩

క. బాలురు చదివిన బుద్ధి విశాలురు గావలయు శాస్త్రజాలంబులలో
లోలురు నరివధ చింతాశీలురుఁ గావలయు భక్తిశీలత నెపుడున్. ౪

ఇది మధురరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయనివారి కాలము నందే క్రీ. శ. 1529-1564 ప్రాంతమున రచియింపఁబడినట్లు కథా ప్రారంభమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"శ్రీమంతు సకలగుణసంపన్నులైన, మహామేరుసమాన ధీరులైన అఖండలక్ష్మీ ప్రసన్నులైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వరరాజమాన్యమహారాజరాజశ్రీ కాశీవిశ్వనాథ నాయనయ్యవారి దివ్య శ్రీపాదపద్మములకు దేవరవారిస్థానాధిపతి భక్తపరాధీనుండు సద్వినయభయభక్తులనున్న రాయంగల విన్నపములు."

ఈ స్థానాపతి కవియైన ట్లవతారిక పద్యములే చెప్పుచున్నవి.

రాయవాచకమున నీ క్రింది విషయములు వివరింపఁబడినవి. (1) కర్ణాటరాజుల దినచర్య. (2) విద్యారణ్య ప్రశంస. (3) విద్యానగర నిర్మాణము. (4) శంఖుస్థాపన ముహూర్తము. (5) కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకము. (6) కృష్ణరాయలకు మంత్రులు రాజనీతి నుపదేశించుట. (7) లోకవార్తలు తెచ్చుటకు వేగర్ల నియమించుట. (8) కృష్ణరాయని నిత్యకృత్యవివరణము. (9) కోశాది వివరణము. (10) కృష్ణరాయలు పట్టణశోధనకుఁబోవుట. (11) తిమ్మరసు రాయలవారిని మందలించుట. (12) రాయలసేన వివరణము. (13) సాళువతిమ్మరసు ప్రశంస. (14) విజయాపుర వృత్తాంతము. (15) అశ్వపతి నరపతి గజపతుల తారతమ్యము. (16) తురుష్కుల శీలము. (17) అహమ్మదాబాదు గోలుకొండల

వృత్తాంతము. (18) పరదేశుల శోధనము. (19) తురుష్క రాజ్యములో దండనవిధము. (20) మూఁడు దక్షిణహిందూరాజ్యములు. (21) ఢిల్లీలో నున్న ప్రతాపరుద్రుని వృత్తాంతము. (22) అహామదానగర విజయపుర గోలుకొండరాజ్య వృత్తాంతము. (23) గజపతివారికి విరోధులు విష ప్రయోగము చేయించుట. (24) రాయలు తురకలమీఁదికి యుద్ధము నకు వెడలుట. (25) రాయలవారు ఉదయగిరి మొదలగు దుర్గముల మీఁదికి దండెత్తుట.

ఈ విషయములను దాను స్వజనులచేవిన్న సూనృతవాక్కులను (నిజమగు మాటల) నిందు చక్కని రాజకీయ వ్యావహారిక భాషలో స్థానాపతి కవి రచించియున్నాఁడు. గ్రంథాంతమున నిట్లుగలదు.

"మఱునాడు కొలువులోపల యిష్టకథావినోదమైన నగరిని నియోగులున్న కవీశ్వరులు విద్వాంసులు మొదలైన నిండుసభలోన సాళువ తిమ్మనరసయ్యగారున్ను రాయసంకొండమరసయ్య మొదలైన వారలున్ను ప్రసంగంవెంబడిని అందఱున్ను మెంచినట్లు కవితాచాతు ర్యము గలవారున్ను రాయలవారినిజూచి ప్రసంగంవెంబడిని నీదుకీర్తి శాశ్వతముగా నిలిచేటందులకు ఆదియందు అవనీపతులు కృతులందుచు రాగా వారల ప్రతాపములున్ను కీర్తిన్ని అందఱును మెంచినట్లు స్వామి వారున్ను కృతు లందుకుంటే కీర్తిప్రతాపములు శాశ్వతముగా నిలుచును గనుక తిమ్మరసయ్య, అయ్యమరసయ్య, కొండమరసయ్య, బాచరసు, తిప్పరసు, అయ్యమరసు మొదలయినవారలు తెలుపగా రాయలవారున్ను చాలసంతోషపడి ముక్కుతిమ్మయ్య, అల్లసానిపెద్దయ్య, మాదనగారి మల్లయ్య మొదలైన కవీశ్వరులతో కృతు లందుకోవలెనని కవితానాయ కులతో పలుకరించి ఆ తీరున అయ్యాని అనంగా కుళ్లాయి, తాళిచొకట్లు, చేసరిపేరులు కోకతాకలు యిచ్చి పారిజాతాపహరణమున్ను మను చరి త్రను చెప్పమని ఆనతిచ్చినారు.

వెనుక స్వామివారికి యీావఱకునడచు సమాచారములకు వ్రాసి యంపించినాను, తర్వాతనడచు సమాచారములకు వెంబడిగా విన్నవించి అంపుచున్నాను గనుక స్వామివారి పాదారవిందములయందు నిరంతర

భక్తియిచ్చి రక్షింపగలది. ఈ రాయవాచకం చదివినవారలకు విన్న వార్లకున్ను బుద్ధివివేక విచక్షణములుగలిగి భాగ్యవంతులై యోగ శాలులై ఆచంద్రార్క-స్థాయిగా సుఖాననుందురు. శ్రీ రామార్పణమస్తు శ్రీరామజయం."

ఈ రాయవాచకమున రాజనీతిసందర్భమున 'సభాపతి వచనము' అను పేరుగల యొక విశేష విషయసంకల్పిత వచనముగలదు.: ఈవచనము వేఱుగా నేఁడు కన్పించుటచేత నంతకుముందు రచనమైనదానిని స్థానాపతి యిందు చొప్పించెనని యూహింపఁదగియున్నది.

ఈ గ్రంథమునఁ బద్యములు కొన్నిగలవు. అవి భారతము, బద్దె నీతులు, చాణక్యశతకము, కవికర్ణరసాయనము మున్నగువానినుండి యుదాహృతములైనవి. ఈ గ్రంథమునందుండియే కర్ణాటరాజుల దిన చర్యలో నీక్రింది గ్రంథములు బ్రాహ్మీముహూర్తమున రాజులు పఠించు చున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

"విద్యానగరమందు వీరనృసింహరాయలవారు బ్రాహ్మీముహూ ర్తానలేచి, ఆరాధ్యుల నామావళులున్ను, ఆధ్యాత్మ సంకీర్తనలున్ను పాండవగీతలు, భ్రమరగీతలు, గజేంద్రమోక్షం, భారతసావిత్రి దధి వామన స్తోత్రము, గంగావతరణమున్ను, నదీస్తోత్రమున్ను, భారతం, భాగవతం, రామాయణము, ముచికుందస్తుతి, అక్రూరస్తుతి, సంజయుని నీతి, విదురనీతి, చాణక్యనీతి, బద్యనీతి ఇది మొదలైనవిన్ని నీతి వైరాగ్యశతకం పురాణశ్రవణమున్ను రాజనీతులన్నియువిని"-పై వానిలో రెండు మూఁడు మాత్రమే సంస్కృతముగాని తక్కినవి తెలుఁగు.

ఆరాధ్యుల నామావళులనఁగా సహస్రగణమాలిక. మల్లికార్జున పండితారాధ్యకృతము, ఇది తెలుఁగు కన్నడములలోఁదప్ప సంస్కృతమున నప్పటికిలేదు. అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు మహాప్రసిద్ధులగు తాళ్ల పాక అన్నమయ్యగారివి. పాండవగీతలు, భ్రమరగీతలు, గజేంద్రమోక్షము, భారత సావిత్రి, అక్రూరస్తుతి, భీష్మస్తుతి ఇవియన్నియు తెలుగుఁకృతులే

దధివామనస్తోత్రము, గంగావతరణము, నదీస్తోత్రము, ముచికుందస్తుతి సంస్కృతము. తక్కినసీతులు తెలుఁగే. బద్యనీతి యనఁగా బద్దెన నీతిసారముక్తావళి. ఇందుండి పద్యములు.[1]

క. న్యాయము ప్రజపెక్కువను నుపాయము ప్రజకలిమిసిరి నుపాయంబగుటన్
న్యాయము భండారము నరనాయకులకు నంద్రుకీర్తి నారాయణుఁడా!

క. బలవర్గము సామంతుల బలమున కగ్గలముగల నృపాలున కొడవే
బలిమెపెఅన్నృపతి కాజ్ఞాబలసంపద కెంతదవ్వు బద్దెనరేంద్రా!

క. పత్నిధరిత్రియు పురుషులె రత్నములెప్పుడు పురంధ్రిరత్నములు శిలా
రత్నము లవనీపతులకుఁ బత్నులరత్నములువగవ బద్దెనరేంద్రా!

క. తరుణుండై నవరత్నాభరణుండై గంధపుష్పపరిమళయుతుఁడై
నరనాయక పరివృతుఁడై పరగినవాఁడమరునిట సభాపతియనఁగన్.

ఇందు సంగ్రహింపఁబడిన మఱికొన్ని పద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

క. శ్రీరమ్యుఁడు విజయుండును ధీరోదాత్తుండు సుగుణతేజోనిధియై
యారయ సింహాసనమున నారూఢుండగుట యొప్పునా సభనడుమన్.

గీ. వెలఁది, జూదంబు, పానంబు, వేఁట, పలుకు ప్రల్లదంబును, దండంపుఁ బరుసఁదనము,
సొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ వమ్ముసేఁత యనెడు సప్తవ్యసనములఁ జనదుతగుల.

క. సాధువులగు జంతువులకు బాధలుకల్పించు ఖలులభంజింపని రా
జాధము నాయుస్స్వర్గ శ్రీధనములు విడిచిపోవు సిద్ధముతల్లీ!

పరీక్షిత్తు ధర్మధేనువుతోఁ జెప్పినది.

శ్లో. శతేషుజాయతేశూరః సహస్రేషుచ పండితః
వక్తాశతసహస్రేషుదాతా భవతివానవా.

శ్లో. యతోధైర్యస్తతో లక్ష్మీర్యతో లక్ష్మీస్తతో హరిః
యతో హరి, స్తతోధర్మః యతోధర్మస్తతోజయః.

---

1. ఈ స్తోత్రమునే పెద్దన 'వామనస్తుతిపరత్వము' అని ప్రవరాఖ్యుని వర్ణించుపట్లఁ జెప్పినాఁడు.

క. ఘనుఁడావినయంబాడిన వినయంబా మీఁదనదియు విపరీతమగున్
గొనసుండి విల్లువంగుట వినయంబా యెదుటివాని వేగమె ద్రుంచున్.

సీ. ఏవంకఁజూచిన హేమకుంభప్రభామండితోజ్జ్వలసభా మంటపములు
ఏవీథిఁజూచిన నిత్తురంభా స్తంభదర్పణాంచిత గృహద్వారభూమి
నేచాయఁజూచిననిభతువరంగానేక రాహుత్తసుభట విరాజితంబు
నేదిక్కుచూచిన నేణనేత్రాకుచ ఘనసారమృగమద గంధలహరి.

గీ. యొచటఁగనుగొన్న నవరత్నఖచితరచిత హాటకోన్నత వివిధశృంగారవనము
గలిగిచూపట్టు దేదీప్యకలితమగుచు శుభకరంబగు పట్టనశోభితంబు.

శ్లో. అరిర్మిత్రంవిషంపథ్యమధర్మోధర్మతాం వ్రజేత్
అనుకూలే జగన్నాథే విపరీతే విపర్యయమ్.

క. నరసింహకృష్ణరాయా! దురముననీపేరు పేరఁదురకలఁ ద్రుంచెన్
గిరిరాజవరదుఁడవునని కరిఘటములు నిన్నుఁజూచి గ్రక్కునఁదిరిగెన్.

ఇది ముక్కుతిమ్మన చెప్పినపద్యం.

క. ధాత్రీశుఁడంతదిగ్జయ యాత్రాసంరంభజృంభితాటోపగతిన్
శత్రువులగుండెలవియఁగ జైత్రప్రస్థానభేరి నేయించుటయున్

శా. భూకంపంబుజనింపరొప్పఁగ మహాంభోరాసులుప్పొంగఁగా
లోకాలోకము లెల్లఁ బెల్లగిల ముల్లోకంబుఘూర్ణిల్లన
స్తోక వ్యాప్తినజాండగోళదళనోద్భూతధ్వనింబోలె వ
ర్షాకాలాంబుద గర్జితధ్వని సమారంభంబులై మీఱఁగన్.[1]

[2]ఇందలి వచనరచన యెట్లున్నదియుఁ దెలిసికొనుటకు ముందుదాహరించిన పంక్తులే చాలును. రాయవాచకరచయిత స్థానాపతి వెనుక పేర్కొనఁదగిన మహాకవి.

---

1. "భూకంపంబున" అను నీ పద్యము సంకుసాలనృసింహకవి కవికర్ణరసాయనములోనిది. కావున రాయవాచకము క్రీ.శ. 1530-40 తరువాత రచియితమైనదని చెప్పవచ్చును.

2. రాయవాచక మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే ప్రకటితమైనది. సంపాదకులు కీర్తిశేషులు జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవి

ఈతని పేరు శ్రీ కామేశ్వరకవియని తెలియుచున్నను నీవఱకు ముద్రించినవారెల్లరు నీతని పేరు 'కామేశ్వరకవి'యని ముద్రించినారు. కీర్తిశేషులు వీరేశలింగము పంతులవారి కవులచరిత్రమునందేమి, ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాగార వివరణములందేమి, శృంగారగ్రంథమాలా ముద్రణము నందేమి గ్రంథకర్త కామేశ్వరకవి యనియేయున్నది. ఈతఁడు తన గద్యమున 'శ్రీకరకవితాకర సుజనవిధేయ శ్రీ కామేశ్వరనామధేయ ప్రణీతంబైన' అనియే వ్రాసికొనియున్నాఁడు. నేను పరిశోధించిచూచిన తాళపత్రగ్రంథముల నిట్లేయున్నది. ఇంతియకాక కామేశ్వరకవి తన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొను సందర్భమున,

"క. కాకులవలె నింటింటను కాకవులున్నారు హంసకైవడిభువిలో
శ్రీకామ! నీకెతగురా యేకడనుడిపాలు నీరు నేర్పఱుపంగన్"

"క. ఏభాషనైనఁ గృతిపతి శోభనములఁ జెందు నీదు సూక్తులవలనన్
నీభాగ్యమసదృశము గౌరీభరకరుణానివేశ! శ్రీకామేశా!"

ఇందుఁ దొలిపద్యమునఁ బ్రాసముకొఱకును రెండవపద్యమున యతికొఱకును 'శ్రీ' చేర్చినాఁడని యందురేని యాతని యీ క్రిందిపద్యమునుఁ దిలకింపుఁడు.

"చ. అనువుగరుక్మిణీపరిణ - యంబునముక్తి హావణించి యార్యులౌ
ననఁదనియించినావుమము - నప్రతిమంబుగ నవ్యకావ్య మిం
పునరచియించుమీ సొగసు - పోఁడిమిమీఱఁగ సత్యభామ సాం
త్వనమనఁగప్పురంపు చలు - వక్తి గెలువక్తి దిరుకామసత్కవీ"

ఇచ్చట శ్రీ కామశబ్దమునకు తిరుకామయని వాడినాఁడు. శ్రీశబ్దమునకు ద్రావిడమున 'తిరు' అను రూపమువచ్చును. 'తిరుమల, తిరువేంగడ, తిరుమంజన, తిర్వళిక మొదలగు పదము లిట్టివే' వైష్ణవ సంప్రదాయమున 'తిరు' శబ్దమాదియగు శబ్దములే మనకన్నియుఁ గాన వచ్చుచుండును. ఇంతియగాక శ్రీకామేశ్వరకవికృతము ధేనుమాహాత్మ్య మను వచనకావ్యము తంజావూరు పుస్తకశాలలోఁగలదు. అందుఁగూడ,

"చ. వివిధకలాకలాపఖని - లింగనలింగమఖేంద్రుడనాగ స
త్కవి తిరుకామకోవిద - శిఖామణి"

అని స్పష్టముగాఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు. కావున నీతనిపేరు శ్రీకామేశ్వరకవి యగుట నిశ్చయము.

గద్య :-"ఇది శ్రీకాళహస్తీశ్వర చరణారవింద మిళిందాయమానాంతరంగ జ్ఞాన ప్రసూనాంబికా కృపావలంబ విజృంభమాణ సారసారస్వత సుధాతరంగ వెంగనామాత్య వంశపావన విరచిత విద్యాధిదేవతాసంభావన దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష తిరుమలక్షమాకాంత కరుణాకటాక్ష లక్షితస్వచ్ఛ ముక్తాగుళుచ్ఛ సితచ్ఛత్రచామరకళాచికాకనకాందోళికాది రాజోపచార హృదయరంజకవచో విహార వల్లకీవాదన ధురీణవర్ణగీతాది గాంధర్వస్వరకల్పనాప్రవీణ కామామ్త్య్రంబికా నాగన కవిరాజనందన కలితసకల బాంధవహృదయ రంజన శ్రీకరకవితాకర సుజనవిధేయ శ్రీకామేశ్వర నామధేయ ప్రణీతంబైన సత్యభామా సాంత్వనంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము."

శ్రీకామేశ్వరకవి తొలుత శ్రీకాళహస్తి నివాసుఁడై యావెనుక మధురాపురమున రాజసన్మానములఁగాంచుచు నచ్చటనే స్థిరపడినవాఁడు. గద్యయందలి 'శ్రీకాళహస్తీశ్వర చరణారవింద మిళిందాయమానాంతరంగ, జ్ఞానప్రసూనాంబికా కృపాలంబ విజృంభమాణ సారస్వతసుధాతరంగ' అను వాక్యమును 'దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష తిరుమలక్షమాకాంత కరుణాకటాక్షలక్షిత స్వచ్ఛముక్తాగుళుచ్ఛ సితచ్ఛత్రచామర కళాచికాకనకాందోళికాది రాజోపచార' అను వాక్యమును నీవిషయము తెల్లము చేయుచున్నవి. కామాక్షమ్మ, నాగన యీతని తలిదండ్రులు. ఈతని వంశమున బహుముఖముల నాచరించిన లింగనమఖి ప్రసిద్ధుఁడగుటచే నీతని యింటిపేరు లింగనమఖివారైనది. ఈతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందసమానపండితుఁడైన సరసకవితా సంపన్నుఁడగుటయేగాక, సంగీతమునఁ బ్రసిద్ధిఁజెందినవాఁడు. గద్యయందలి 'వల్లకీవాదనధురీణ' యను

విశేషణ మీతని వీణావాదనముఁ దెలుపుచున్నది. మఱి నీతఁడు గేయకృతులు పెక్కులు రచియించినట్లు 'వర్ణగీతాది గాంధర్వస్వరగవీన కల్పనాప్రవీణ' యనునది స్పష్టపఱచుచున్నది. ఈతని ప్రబంధకృతులలో నిప్పుడు సత్యభామాసాంత్వనముదక్కఁ దక్కినవియేవియుఁ గానవచ్చుట లేదు. ఈతఁడు తొలుత రుక్మిణీపరిణయము రచియించినట్లీవఱకు నుదాహరించిన పద్యమువలననేగాక,

తే. గీ. "తనదు దక్షిణనాయక - త్వమున కుచితముగను ముద్దళఘురికౌఁ - గుదముమీఁ
నపటి రుక్మిణీపరిణయం - బందు కతనఁ దానిపుడు సత్యభామసాం - త్వనముఁగోరె."

అను పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇదియు ముద్దళఘురి కంకితముగా వెలసినది.

ధేనుమాహాత్మ్యము

ఈతని కృతి వేఱొకటి ధేనుమాహాత్మ్యమను వచనకావ్యము గలదు. ఇది యముద్రితము. తంజావూరు పుస్తకాలయ వివరణమునఁ గల దాని విషయముఁ గొంత దెలుపుచున్నాఁడను. ఇది సత్యభామా సాంత్వన కృతిపతి ముద్దళఘురి సవతియన్నయగు చొక్కనాథనాయని వారికిఁగృతి.

"శా. శ్రీరామామణివింతగాసురమునం - జెన్నొందికొల్పుండఁ సెం
తేరంగంబును కట్టుమట్టున సదా - దీవ్యత్కృపాధార శ్రీ
రారూఢిందగఁ గామధేనువవలెన్ - రక్షించిలోకంబులన్
శ్రీరంగేశుఁడు చొక్కనాథ... శౌరిన్ వేడుకన్ బ్రోవుతన్."

అను పద్యముతోఁ బ్రారంభించి గ్రంథమంతయు వచనకావ్యంబుగా రచియించినాఁడు; గ్రంథము కడపట,

"చ. వివిధకలాకలాపఘని - వెంగనలింగమఖీంద్రునాగ స
త్కవి తిరు కామకోవిదశి - ఖామణి ధీరులుపాకశైరిలో
కవికచకల్పకస్తబక - గంధధురంధరసూక్తియుక్తి నొ
నవునని మెచ్చునావుల మ - హాత్మ్యమొనర్చెను చేటుమాటలన్.

అనుపద్యముకలదు.

ఇందు తేటమాటలతో గోమాహాత్మ్యము ధర్మరాజునకు భీష్ముఁడు చెప్పుట వర్ణింపఁబడినది. ఆశ్వాసాద్యంత విభాగము లేదు. ఇందలి వచనరచనకు నీ క్రింది పంక్తుల నుదాహరించెదను.

"సత్యలోకముననివియజ్ఞసంగతి నివసించు. హోమమ్ములనెల్లను వీనిపాలచే చమురు నుపయోగించు కొమ్ములు నెమ్ములు చర్మములు. నున్ననితోఁక రోమములు పేడ పంచితమును నన్నింటికి నుపకరించు, గాలిని, చలిని, ఎండను వీనికి బడలికలేదు కావున నాయా సమయమ్ముల తమకు నుచితమ్ములైన పనులివిసేయు. కావున నావును బ్రాహ్మణుండును నేకతత్త్వమ్ముగుటంజేసి పరమపదంబు జెందునందున గో బ్రాహ్మణులు సమానవస్తువులని పెద్దలు పలుకరింతురు. ఆవుపాలమృతంబని యమరవిభుండు పలుకరించె."

శ్రీ కామేశ్వరకవి ముద్దళఘురి తాతయగు తిరుమలనాయకుని కాలమున నున్నవాఁడగుటచేతను, తిరుమలనాయకుఁడు క్రీ. శ. 1623 మొదలు 1659 వఱకు మధురను బరిపాలించినవాఁడగుటచేతను, క్రీ. శ. 1670 సంవత్సర ప్రాంతమున ముద్దళఘురి సత్యభామా సాంత్వనముఁ గృతినందుటచే నీతఁడు క్రీ. శ. 1670 ప్రాంతమువరకు జీవించియుండెనని చెప్పనొప్పును. కవినిగూర్చి యింతకన్న మనకేమియుఁ దెలియరాలేదు.

సత్యభామా సాంత్వనము

సత్యభామా సాంత్వనము నాలుగాశ్వాసములుగల శృంగార ప్రబంధము. ఆంధ్రవాఙ్మయమున సాంత్వనమను పేరుగల కావ్యములలో నిదియే తొలుతటిదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. దీనివెనుక నముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు రాధికాసాంత్వనమును దాని ననుసరించి ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమును వెలసినవి. ఇందు మొదటిది మధురాపురాంధ్ర కృతి. ఈ గ్రంథమునకు మూలము భాగవత హరివంశములయందు బ్రస్తుతమైన నరకాసురవధ ఘట్టము. నరకాసురవధానంతరము సత్యభామను శ్రీకృష్ణుఁడు సాంత్వనముసేయుట నిందు ముఖ్యమగు విషయము నగుట కవి యీ గ్రంథమునకు సత్యభామా సాంత్వనమను పేరుపెట్టినాఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు 'సత్యావధూప్రీణనము అను సంస్కృతకావ్యము రచియించినట్లుగ' నాముక్తమాల్యదలోని 'భావ

ధ్వనివ్యంగ సేవధిగాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీణనంబు' అను పద్య పాదము తెలుపుచున్నది. బహుశః సంస్కృత సత్యావధూ ప్రీణనము దీనికి మూలమేమో తెలియరాదు.

ఇందుఁ దొలియాశ్వాసమంతయు నవతారికయనియే చెప్పనగును. శిష్టాచార ప్రకార మిష్టదేవతావందనానంతరము ముప్పదినాలుగు పుటలలో మధురనాయకుల వంశక్రమ మెంతయు విపులముగ వర్ణితమైనది. ఇది చరిత్రకారుల కెంతయు నుపయుక్తము. ఆవెనుకఁ గథాప్రారంభమున ద్వారకాపురవర్ణనమును శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారక నేలునని మాత్రమే తెలుపఁబడినది.

రెండవయాశ్వాసమున నింద్రాగమనము నింద్రుఁడు నరకాసురుని వృత్తాంతముఁ జెప్పి శ్రీకృష్ణునిచే నరకాసురుని వధింతునని ప్రతిజ్ఞ సేయించుటయు, వసంతోత్సవ వర్ణనము, శ్రీకృష్ణ సత్యభామల విహారమును, యుద్ధయాత్రకు సత్యభామ బయలు దేరెదనన శ్రీకృష్ణుఁడు నివారించుటయు, నరకాసుర పురమగు ప్రాగ్జ్యోతిష సమీపమున దండు విడియుటయు, ద్వారకలో సత్యభామా విరహమును జెప్పఁబడినవి.

మూఁడవయాశ్వాసమున దండువిడుదలయందు శ్రీకృష్ణుని విరహావస్థయు, కలవింకుని హాస్యప్రసంగమును సత్యభామవద్దనుండి చిలుక రాయబారములు కృష్ణుఁడు విరహమును సహింపఁజాలక ప్రద్యుమ్నకుమారుని సత్యభామను దోడితెచ్చుటకుం బంపి యామెను రప్పించుటయు వర్ణితము.

నాలుగవయాశ్వాసమున నరకాసురునిబంటు పూర్వజన్మ వృత్తాంతముఁ జిలుక చెప్పుటయు, వానివలన నరకాసురుని యుదంతము కృష్ణుఁడెఱుంగుటయు, వర్ష శరదృతు వర్ణనములును, యుద్ధప్రారంభమును, సత్యభామ యుద్ధకౌశలమును, నరకాసుర సంహారమునును, అదితి కుండలదానంబును, భగదత్త పట్టాభిషేకమును నరకుని చెఱయందున్న పదారువేల చేడియల శ్రీకృష్ణుఁడు పెండ్లియాడుటయు, సత్యభామ ప్రణయ కోపమును శ్రీకృష్ణుఁడామె సాంత్వనముసేయుటయు, ఫలశ్రుతితో ముగింపుమగలవు.

ఇందు శృంగారరసము ప్రధానమైనను నెడనెడవీర రౌద్ర హాస్యరసములు పోషింపఁబడినవి. శృంగారలీలా ప్రపంచనాటక సూత్రధారి శ్రీకృష్ణుఁడు నాయకుఁడుగా, శృంగారరససీమ సత్యభామ నాయికగానున్న యీ రసవత్కృతియందుఁ దద్రసస్థాయియగు రతివర్ణన మత్యుత్కటముగాఁ గావింపఁబడినది. విరహావస్థయుఁ బూరుషాయితక్రియలు నతిమాత్రముగా వర్ణితములైనవి. వీరరౌద్రరసములును నద్భుతరసమును,

సత్యభామాయుద్ధ విహారఘట్టమునను, హాస్యము కలవింకుని వచోధోరణి యందును బొందుపడినవి. శ్రీ కామేశ్వరకవి బహుధాసమర్థుఁడగుట కావ్యము రసనిష్యందమై, రసికజనహృదయంగమమై యలరునట్లు రచియించి కీర్తిఁగాంచినాఁడు.

ఆయా రసవర్ణనలకు నీ క్రిందిపద్యము లుదాహృతములు.

శృంగార వీరరసములకు:

సీ. కంకణక్రేంక్రియల్ - కటుచాపటంక్రియల్ చిఱునవ్వు మెఱయింపు - జేవురింపు
కలవాగ్విరావముల్ - కహకహారావముల్ గొల్లననగుముద్దు - గొరకసద్దు
సరససల్లాపంబు - సంగ్రామకోపంబు వింతసొగసుడాక - వెగటుకేక
సొంపుమీఱినవైపు - చుఱచుఱమనుచూపు బులుపులుతగునంగు - పొగరుపొంగు

తే. గీ. సరసశృంగారవీర-రసంబులమరు కొమరు తగియుండ మెయిఁజెఱు-చెమటనిండఁ
బోరుగావించెరిపుసేన-బోరనంగఁ గల్లవగ గొల్లదేవేరి-కడఁకమీఱి. 4 ఆ పుట141

రౌద్రశృంగారమునకు:

సీ. సంవర్తకీలియై - చంద్రికాపాళియై కనుగెంపునగుపెంపు - గ్రక్కతిల్లఁ
బటుకాలదూతియై - పంచాస్త్రహేతియై చాపంబురూపంబు - సంఘటిల్ల
నశనిదుర్ధర్షమై - యతిసుధావర్షమై విడిసద్దునుడిముద్దు - విస్తరిల్ల
నుల్లాసనాభియై - యురుమోహశోభియై శరవృష్టికచవృష్టి - పరిఢవిల్ల.

తే. గీ. దితిజదితిజాంతకులకును - ద్వేగరాగ సంగతులుపొంగనంగనా - జనమతల్లి
కినిసియనిఁజేసెధీచమ - త్కృతివినిద్ర రౌద్రశృంగారరసములౌ - రాయనంగ.

శృంగారాద్భుతములకు:—

సీ. వెన్నెలమూఁకయో-విడియెండకాఁకయో యననయ్యెఁజంద్రాస్య-మినుకుచూపు
మరుకీర్తిరేకయో-నెఱతోఁకచుక్కయో-యనయ్యె దెఱవము-త్యపుఁదురాయి
పూఁదేనసోనయో - పొడిరాతివానయో యననయ్యె మగువగా - యకపుమాట
జంత్రవిశేషమో - శతఘాగఘోషమో యననయ్యెఁజెలివింటి - గొనముసద్దు.

తే. గీ. మొనయుశౌరికివైరికి-మోదఖేదములను శృంగారరసమున-ద్భుతరసంబుఁ
దోఁచనాడాచములనేవి-దురముఁజేసెఁ గుతుకకోపంబులనెసంగి-కోమలాంగి.

శ్రీ కామేశ్వరకవి యుభయభాషలయందు వైదుష్యముగలవాఁడయ్యును దన కవితయందు జాతీయముల నుపయోగించి తెలుఁగుకవి యను పేరును సార్థకముఁ గావించుకొనినాఁడు. కవితఁగూర్చి:

సీ. సరసతభువనంబు - చల్లనై విలసిల్ల సారస్వతస్ఫూర్తి - సంఘటిల్ల
ఘనమయూరాధిక - వాఙ్మైపుణిపొసంగ రయసటద్ధారాతి - శయమెసంగఁ
బటుతరోదితకదం - బంబులుననలొత్త తెలుఁగుపదఁగనైన - మలుఁగుహత్త
సౌహృదకవిరాజ - సంఘంబుహర్షింపఁ గూలంకషాభోగ - లీలమించ

తే. గీ. నమృతవర్షము గురిసిన - యట్లుఘనత వెలయుఁగా గీర్తికందళం - బులుచెలంగఁ
బ్రకృతియంతయుఁగనియంగ-వికృతిలేని సుకృతినొనరించువాఁడౌర-సుకృతిజగతి.

అని గ్రంథమునఁ జెప్పినాఁడు. అట్లే కవితసాగించినాఁడు.

గ్రంథమునఁ దెలుఁగుపలుకులను. నన్యభాషాపదములను, వాడుక మాటలను గూర్చి శ్రీకామేశ్వరకవి తన భాషానైపుణ్యమును వెల్లడించినాఁడు. దీర్ఘసమాస భూయిష్ఠములగు పద్యములున్నను నవికవికిఁగల గీర్వాణభాషాపాండిత్యమును విశదీకరించుచున్నవి. ఇందుఁ బెద్దనగారి 'సహసానఖంపచ' ఇత్యాదిపద్యములకుఁ బ్రతిబింబములనఁదగిన పద్యములు రెండుగలవు. వీనినిఁగవి సంస్కృతభాషా పాండిత్యముగల వాఁడగుట సాధ్యమైనంత ప్రౌఢముగా రచియించినాఁడు. ఇట్టి పద్య మల్లఁబోయి తారాశశాంకమున వేంకటపతి తెల్లఁబోయినాఁడు. వర్ణనములఁ గూడ నీకవి గతానుగతికముఁగాక గ్రొత్తదారులఁ ద్రొక్కినాఁడు.

ద్వితీయాశ్వాసమున శయ్యాగృహవర్ణనము

సీ. పటికపుకీల్బొమ్మ - చిటికరొద్దికఁజిల్క- గుటికలపల్లకీ - గొనుచునినుచు
సురటిరెక్కలగాలి - సోఁకులనేమొన గొడిగెడుసకినల - గుంపునింపు
సద్దుసద్దననార - జంపుమంపులనింపు జగజంపుజంత్రంపు - జతలమాకి
కవలకుత్తుకవాత్తు - కవకవకివకివ దవలతో మరుచివ్వ - బవిరిదీర్చ.

తే. గీ. నవులపుంజెందుచుంమవా - తొవలపొందు
తుమ్మెదరొలుంగు శ్రుతిగ్రమ్మ - కమ్మపైఁడి
ధక్కయుమ కారములమేలి - గ్రుక్కలేను
హారువుమురుకైన శయ్యాగృహమ్మలోన.

తృతీయాశ్వాసము - గుడారము వర్ణనము

సీ. జాతిపచ్చలజోతి - రాతిగాఁజూచు మజ్జాతిపసరువన్నె - రీతిఁసరిగె
కుట్టునాతిపతిమె - గుజ్జురాతివిశాతి సకళాతిబిళ్ల పొం - దికసరాతి
యేకరంగిహొరంగు - టింగిఱీకపురంగు తెనయుపగ్గపునిగ్గు - లొనరలగ్గు
నుగ్గడితపునిల్వు - మగ్గపురుతకల్వు పతిమలపట్టుచా - పలను బెట్టు

తే. గీ. చుట్టుఁగనుపట్టురతనాల - కుట్టుపనుల తేఁకకంబాలుపగడంపు - మేకులుదిరి
కలశములపక్కిదొరడాలు - కలికితావి మీటిహొమ్మైన కుతినీగు - డారులోన,

చతుర్థాశ్వాసమున జాబిల్లి వర్ణనము

సీ. కలువలసంగాతి - చెలువులమజ్జాతి యివముపుట్టువిశాతి - యింపుజోతి
తొలిజోగిముడివూవు - బలుఁజక్కవలకావు నెలరేవలపుప్రోవు - నింగితావు
ఒజ్జనెచ్చెలిమేలు - యొరపువెన్నెలచాలు కడలిరాయలచూలు - కళలప్రోలు
మరునివజ్రపుతాళి - మలయురిక్కలబాళి యెడయుజోడువిరాళి - యిరులజాలి

తే. గీ. చుఱుకుడాల్ జంట తపసిరా-చూపుపంట సోయగపుఠేవకనుబాటు-చోటియావ
తామరలబంది కతిమేను - రామఱంది తేటఁబాటిల్లెజాబిల్లి - తేజరిల్లి.

గణపవరపు వేంకటకవి

లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవిని బోషించుటయేగాక, ముద్దళగిరి మహాలాక్షిణికుఁడును, బహుగ్రంథరచయితయునగు గణపవరపు వేంకట కవిని సమ్మానించెను. వేంకటకవి 'విద్యావతీ దండకము' అను పేర నొక దండకము [1]రచించి, ముద్దళగిరి కంకితముగావించెను. విద్యావతి యను నొకయాటవెలఁది ముద్దళగిరిని మోహింప, నాతఁడామెను తన నాట్యశాలలో సన్మానపాత్రగా చేయుటయిందలి యితి వృత్తము. ఇది పెద్దదండకము. వలసినభాగముల నుదాహరింతును.

---

1. Edited for the first time by N. Venkata Rao, M.A. in the first bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras 1948 Vol. I, No. 1 Pages 88-102.

శ్రీవిశ్వనాథాన్వయాంభోధిచంద్రుండు ... ... సత్కాశ్యపాభిఖ్యగోత్రస్ఫురద్భాస్వచ్చరిత్రుండు, శ్రీతిర్మలోర్వీధరాధీశ పౌత్రుండు వీరావనీపాల ప్రస్తుతా వీరాధివీరస్తుతో దారదోస్సారవచ్చొక్కనాథక్షితీశాగ్రణీసోదరుండాత్రితత్రాణజన్మా దరుం డబ్ధికన్యా సమానోల్లసల్లింగమాంబా వధూగర్భశుక్తిస్ఫురన్మౌక్తికాకారుఁడై యొప్పు ముద్దళ్ ఘరిత్రీణి పాలుండు......

చంద్రబింబాస్య, చంద్రానుకారాస్మితోదార సారస్య, మువ్వంపు ప్రాకస్త్ర మాణిక్యంపుంబొమ్మ, మాద్యద్ద్వయస్సీమ, విద్యావతీభామనున్ ......సుస్మరాభోగ సామ్రాజ్య భోగమ్ములం" దేలించె. అట్టి త్రిలోకీవదాన్యత్వసంశీలుఁడౌ తిర్మలక్షోణి రాట్ పౌత్రుపేరన్, సుధీముద్దువీర క్షమాధీశు సత్పుత్రుపేరన్, గుణామేయలక్ష్మీ నివాసస్ఫురత్ పాండ్యసింహాసనాధ్యక్షు పేరన్, సదాసత్కృపావీక్షు పేరన్ ... ... కళాభోజుపేరన్, జయోదాత్తముద్దళ్ గిరిక్ష్మాతలాధీశు పేరన్, వృషాక్షీశ సంకాశు పేరన్, మహాలక్షణగ్రంథభాషాభిధాన ప్రధామాధురీసాధురీత్యర్థవచ్ఛబ్దబంధాను బంధ ప్రబంధాభిధానాప్పయామాత్య రాడ్వేంకటార్యప్రణీతంబుగాఁ బొల్చునా ఋష్య కోదండకంబైన విద్యావతీ దండకంబుర్వి నాచంద్ర తారార్కమై యొప్పు నెల్లప్పుడున్.

ఈ ప్రశస్తదండకము వేంకటకవి కాలనిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడుసది. ఇది ప్రకటితమగువఱకు నీతడు క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతమువాఁడని వీరేశలింగము ప్రభృతులు భావించిరి. కాని యీ రచనవలన నీతఁడు క్రీ. శ. 1674 ప్రాంతముననున్న ముద్దళగిరి కాలమువాఁడని స్పష్టమైనది.

ఈ వెంకటకవియే, ముద్దళగిరి తంజావూరిని జయించునప్పుడు, 'పెద్దళగిరి విజయము'[1] అను నొక చాటుకృతిని రచియించినాఁడు. అది తూర్పుమాలిక, దక్షిణపుమాలిక, పడమటిమాలిక, ఉత్తరపుమాలిక. అను శీర్షికలతో నాలుగుపెద్దయుత్పలమాలికలుగాఁగన వచ్చుచున్నది. మహారాష్ట్రరాజగు నేకోజీ మొదట తంజావూరిపై దండెత్తివచ్చినప్పుడు ముద్దళగిరి యాతని నోడించిన సందర్భమున నిది యాతని జయసూచకముగా వెంకటకవి రచియించియుండవచ్చును. ముద్దళగిరి క్రీ. శ. 1674-వ సంవత్సర మంతయుఁ దంజావూరిని పాలించెను.

ఈ మాలికలలో యుద్ధపరికరములకు సంబంధించిన దేశీయపదములు, అన్యభాషాపదములు చాలఁగలవు. చారిత్రాత్మకముగా మిక్కిలి

1. Edited by M. Sarabheswara Sarma in the bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. 1952 Vol. V. No. 2 Pages 49-63.

యుపయుక్తము. ఈ మాలికా రచన మెట్లుండునో చూచుటకు నా గ్రంథము నుండి మొదలు తుదిభాగముల నుదాహరించుచున్నాను.

ప్రారంభము.

సీ. పోటరినంట తానహాజిపుత్రుఁడో కానొకనాఁడు దూరుపుం
బేటసుఁజేరి తంజపుట భేదసమందలి విష్ణుచక్రపుం
గోటకుసలగ్గ లెక్కమదిఁగోరి కఠోరవజీరకోటికిన్
వాటకసంకిముల్ బిరుదులైనసరాలువరాలు మాడ తే
ర్పాటుగఁ గేడెముల్ మెఱుఁగుబట్టెసముల్ జగదాళి నెజాజిరాల్
గ్రంథాంతము ... ... పెదళ్గిరిక్షమా
పాలునితోడుతన్ దెలుపఁబల్మఱువానికి వస్తువాహనాల్
చేలములున్ ఘనంబులు విశేషమణుల్ దయచేసికోపసా
పాలయులైనవారి సకలార్థములన్ మఱునాడుఖాసదా
రీలకుఁజెప్పఁబెట్టి విగిరించిన చిత్తముతోడ వేడుకల్
చాలుకొనం బసిండి మొగసాలఁ గిరీటపతుల్ నుతింపఁ జే
రోలగిమై దదీయ విజయోచితవార్త నెఱుంగసంగతిన్
సాలుములోన జాఱటలు చాలుఁగిఁబంచి భజించి రాజగో
పాలునకున్ రథోత్సవము బల్ తిరునాళ్ళ ఘటించి నిత్య ల
క్ష్మీగ్రలలనావిహారుఁడయి చెన్నువహింపుచు ముద్దువీర భూ
పాల పెదళ్గిరిప్రభుఁడపారశుభోన్నతి ధాత్రి వర్ధిలున్.

వెంకటకవి తన "ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము" అను గ్రంథమునఁ గూడఁ దన్ను పాండ్యదేశాధీశ్వరుఁడాదరించినట్లుగా నిట్లు చెప్పికొన్నాఁడు.

"కర్ణాటతుండీర పాండ్యదేశాధీశముఖ నిఖిలధరణీవరదత్త... విభవుండును"

సర్వలక్షణ శిరోమణిగద్యలో

"కర్ణాటతుండీర పాండ్యమండలాధీశ ప్రముఖాఖిల మహీమండలాఖండల దత్తమత్తసింధురసైంధవాందోళికా చిరత్నరత్నరత్నాంబరాది వస్తుప్రశస్త మందిరు"

అని పాండ్యరాజసన్మానము నుదాహరించికొనియున్నాఁడు.

రాణీమంగమ్మ

మూఁడవ ముద్దువీరప్పనాయకుని వెనుక, రాజ్యమునకు రాఁదగిన విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు బాలుఁడగుటచే నాతనికి సంరక్షకురాలుగా నవ్వయగు మంగమ్మ రాజ్యమును పాలించెను. ఈమె కాలమున నొక్కటి రెండు గ్రంథములు వెలువడినవి. అందు మొదటిది.

మధురామంగపుంశ్చలీ లీలావిలాసము

ఇది యొక వచన కృతి ఇందు మంగమ్మ స్వైర విహార చేష్ట లన్నియు వర్ణితములైనవి. ఇందులో మధ్యనొక పెద్దగగడ కలదు. చరిత్రకారులకు పనికివచ్చు నంశములుండుట చేత నిది సారస్వతమున కెక్కినది. కాని యందఱు చదువఁదగినది కాదు. ఇది చిన్న వెంగన కృతమని శ్రీ డాక్టరు నేలటూరివారు (జూలై భారతి 1953 పుట 31) వికటకవి గోపాలరాయ కృతమని శ్రీచల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు. (భారతి సం. 30 నం. 10. పుటలు 332-338) తెలిపిరి.

ఈ మంగమ్మను గూర్చిన రెండు మనోహరమైన చాటువుల నుదాహరింతును.

సీ. పదచాళి వినిపించు వైభవస్ఫురణకుఁ గొనురొండ ముత్తేలకుచ్చుచెల్లు
జక్కిణి వినిపించు చాతుర్యమహిమకు రంజిల్లు వింజామరములుచెల్లు
తాళవిన్యాసభేదమున నాట్యానకుఁ దులలేని బిరుదుకాహాళలుచెల్లు
నభియంబొనరించు నతిశయప్రౌఢికి నిరతంబు ధవిణమల్హారులుచెల్లు

గీ. అనుచు నేకోజి భూపాలుఁ డనుదినంబు మెచ్చి ముత్తేలకుచ్చు నీకిచ్చుసభను
కలితగుణపేటి యాశ్రితకల్పవాటి భావజునిఘోటి ముద్దుమంగావధూటి.

క. కొద్దిగఁ జలించె నామది నిద్దావాతెఱకుఁ జెఱకునేజాసురరా
ణ్ముద్దియవా ? ఒక తీయనిముద్దియవా చెలికొసంగ ముద్దులమంగా.

నరసభోజనుతి

ఇది మంగమ్మ దళవాయియగు నరసయామాత్యుని స్తుతి - సీస పద్యమయము - యత్కర్తృకమో తెలియదు. నరసయామాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1702లో "మరవ" యుద్ధమునఁ గీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

రచన కొకపద్యము నుదాహరించుచున్నాను.

సీ. శ్రీరంగనాథుని చెన్నొందమదిలోన కోరి పూజలుచేసి మీఱినావు
జంబునాథస్వామి సద్భక్తి సేవించి వరములుకొని కీర్తి నిలిపినావు
చెవ్వందిలింగనిచేరి సన్నుతులీవు గావించి పుణ్యముల్ గాంచినావు
ఎన్ని కార్యములైన యీడేర్చి ప్రభువుచే బహుమానములు చాలఁబడసినావు

గీ. ప్రౌఢి, వినయంబు, నేర్పు సంపదలఁ బొదలఁ
బాండ్యరాజేంద్రు క్రీగంటఁ బ్రబలినావు
భానుసమతేజ! దీక్షయ ప్రభుతనూజ!
వరగుణసమాజ! దళవాయినరసభోజ![1]

విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు

(క్రీ. శ. 1706-32)

విజయనగర వాఙ్మయమునఁ గృష్ణరాయలకాలమెట్టిదో, తంజాపూరి వాఙ్మయమున రఘునాథనాయకునికాలమెట్టిదో, మహారాష్ట్ర రాజుల పాలనమున శహాజీకాలమెట్టిదో, మధురనాయకుల కాలమున విజయరంగ చొక్కనాథునికాలమట్టిది. వారందఱివలె నీతఁడును, కృతికర్త. కృతిభర్త. విశేషమేమనఁగాఁ దనకుఁ బూర్వులు ప్రబంధవాఙ్మయమును బరిఢవిల్లఁజేయఁగా నీతఁడు గద్యరచనాసంప్రదాయము కమనీయముగాఁ విలసిల్లఁజేసినవాఁడు. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయమునకు శ్రీకారము చుట్టినది మధురాపురాంధ్రవాఙ్మయమే. అట్లని ప్రబంధరచనను నీతఁడు ప్రోత్సహింపకపోలేదు. ప్రబంధకవు లెందఱేని యీతని యాస్థానము నలంకరించిరి.

విజయరంగనాథుని కృతులు రెండు లభ్యమగుచున్నవి - రెండును వచనములే - రెండును నముద్రితములే -

1. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము. 2. మాఘ మాహాత్మ్యము.

వాని వివరములు:

1. తంజావూరు పుస్తకశాల సంఖ్య 382.

శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము

ప్రారంభము :

శ్రీవిష్ణుభక్తాగ్రగణ్యుండైన నారదమహామునివరేణ్యుండు మహాను భావుండైన మహాదేవునుద్దేశించి, దేవదేవ! భవద్దివ్యముఖాకలిత గళితంబైన వచనమకరందంబుచే మూఁడులోకంబులంగల వృత్తాంతంబు లన్నియు శ్రవణపుటంబులచేఁ దృప్తింబొందితి. అందు పుణ్యతీర్థంబు లును, పుణ్యక్షేత్రంబులును, గంగాదిపుణ్యనదులును, దక్కఁగల రాజర్షి దేవర్షి చరిత్రంబులు వర్ణించువేళ, కావేరీమాహాత్మ్యంబు ప్రశంసించితిరి. అప్పుడు శ్రీరంగంబనంబరంగిన విష్ణుస్థలం బొకటిగలదని సంక్షేపంబుగ నాజ్ఞవడసితిరి. మహేశ్వరా! ఆ శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబు సకలపాప నివారణంబగును, పుణ్యాభివృద్ధికరంబును నగును గావున సవిస్తారంబుగ వినంగోరెద -

మధ్యభాగము :

మరాంతకుండు రామనామధేయంబున భవదీయవంశజాతుండైన దశరథుని గర్భంబునందవతరించి లోకవిద్రావణుండైన రావణుని సంహ రించి వానికి సహోదరుండును, ప్రియంకరుండునగు విభీషణునకు లంకా రాజ్యంబును నీకుఁ గులధనంబైన శ్రీరంగవిమానంబును నీయంగలండు. అందుఁ జంద్రపుష్కరిణీ తీరంబున నచ్చోటఁ గల్పాంతంబుండి యా విమానరత్నంబు క్రమ్మఱ సత్యలోకంబునవచ్చు, ఇవ్విధంబున బ్రతికల్పం బున శ్రీరంగవిమానంబు దివంబునకు భూతలంబునకు రాకపోకలు సేయు చుండు. బ్రహ్మదేవుని యాయురంతంబున నిజధామంబైన పరమపదం బునకుఁజను. దక్షిణదేశవాసులుఁ గావేరీతీర సంభవులునైన సకలజనుల యందును దేవదేవుండైన శ్రీరంగప్రాంత దేశంబుననున్న సకలజంతువులు మోక్షంబుఁజెందుటకు సందియంబులేదు.

గ్రంథాంతము :

"ఈ యితిహాసంబు వ్రాసినఁ, బఠియించిన, విన్న బ్రాహ్మణుండు వేదవేదాంగ పారాయణుండగు, క్షత్రియుండు సమస్తమహీమండలము

నకు నేకాధిపత్యంబు సేయు వైశ్యుండు కోటీశ్వరుండగు శూద్రుండు సకల శుభంబులనొందు. ఆయురారోగ్యవిజయంబులం జేకొను. పుత్రపౌత్ర సమృద్ధిగ భాగ్యంబులంగొందురు. చదివిన వ్రాసిన వినినవారలకు నాయురారోగ్యైశ్వర్యంబులు గలుగునని నారాయణమూర్తి యాన తిచ్చిరి. ఇట్లతులిత ముకుందచరణారవింద వందననిరంతరానందంబును నొందుదురని మహాదేవుండు నారదమహామునికి నానతియొసంగె".

ఇందు పది యధ్యాయములు గలవు.

మాఘమాహాత్మ్యము

ఇది మాఘమాస మాహాత్మ్యమును దెలుపు పదునేనధ్యాయ ముల వచనకావ్యము. శ్రీరంగమాహాత్మ్యము వెనుక రచితమైనది. శ్రీరంగేశున కంకితము.

ప్రారంభము :

క. శ్రీమచ్చంద్రసరోవర తామరసపరాగచారుతరపటవాసా!
కామారినుత! జగదభి రామామృత గుణవిలాస! రంగనివాసా!

గ్రంథశైలికి :

"అమ్మునికుమారుండు కావేరికివచ్చి కుతికబంటి నీళ్ళలోనిలిచి యాదిత్యునిం దప్పక చూచుచుఁ జేతులు పొడవుగానెత్తి యమస్తోత్రంబుఁ బఠించుచుండె నాయవసరంబునఁ దొలుత వారలందఱు మదగజంబు తుండంబు పొడవుగానెత్తుకొని యా మునికుమారుని సమీపంబునకువచ్చు టయు, మృగశృంగమహాముని మనంబున భయంబులేక చిత్తరు బొమ్మయుం బలెగదలక యుండుటయు నగ్గజేంద్రంబు నమ్మునిసందర్శ నంబువలనఁ దమోగుణంబును గోపంబునుమాన దనకరంబుచే మెల్లన నాతని నెత్తుకొని కుంభస్థలంబున నుంచుకొనుటయు నా మునిబాలకుండు దాని యభిప్రాయంబెఱింగి జపంబుచాలించి, ఏనుఁగు కుంభస్థలంబున సుఖాసీనుండై, యందువలనఁ దనకు శ్రేయస్సుకలుగునని హర్షించుచు, నిందితంబైన గజజన్మంబునుం బాపి మంచిగతి నొసంగెదనని మదిలోనం దలంచి యెనిమిదిదినంబులు తాను మాఘస్నానంబుచేసిన సుకృతంబు నొసంగెదనని యుదకంబెత్తి దాని శిరంబున ధారవోసెను."

చక్కని శైలినున్న చొక్కనాథుని గ్రంథములు కెంకును ముద్రణ భాగ్యము నందకుండుట యాంధ్రుల దౌర్భాగ్యము. ఈ గ్రంథప్రతి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునందుమాత్రమే కలదు. ప్రతి యాధ్యాయాంతంబునను నీ క్రింది రీతిని గద్య కలదు. "ఇది శ్రీ పాండ్య మండలాధీశ్వర విజయరంగ చొక్కనాథభూపాల ప్రణీతంబైన శ్రీరంగ మాహాత్మ్యంబను వచనకావ్యంబున సర్వంబును పదియవయధ్యాయము" ఇది గ్రంథాంత గద్య.

ఇట్లే మాఘమాహాత్మ్యమునను పైరీతినే ప్రత్యధ్యాయాంతము నను గద్యలుగలవు.

సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమునఁ దొలుతఁ బేర్కొనఁదగిన ప్రసిద్ధకవి సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు. ఈతఁడు విజయరంగ చొక్కనాథునిచే గజతురంగమాందోళికాది మహారాజ చిహ్నములను బడసి యాతని ముఖ్యసామాజికుఁడై యుండి, కృతులను రచియించి, కవులను బోషించి కీర్తిగాంచినవాఁడు. ఈతని ద్వితీయకృతియగు నహల్యా సంక్రందనములో నీతఁ డుభయభాషాకవితావిశేషులైన [1]శేషము వేంకటపతియు, పుణిగె కృష్ణకవీంద్రుఁడును దన వంశము నిట్లు వర్ణించినట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

కేశవప్పనాయకుఁడు
|
పెదగురువప్పనాయకుఁడు
|
ఎల్లిసెట్టినాయకుఁడు
|
వేంకటనాయకుఁడు (భార్య వెంకమ్మ)
|
మీనాక్షినాయకుఁడు (భార్య అలమేలుమంగ)
|
వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు.

1. ఈతఁడే తారాశశాంక విజయప్రబంధకర్త.

ఈతని తండ్రియగు మీనాక్షీనాయకునికిఁ జొక్కనాథస్వామి కలలోఁ బ్రత్యక్షమై తత్త్వవిజ్ఞాన మొసగెను (1-28) మఱియు నీతఁడు రామేశ్వరమునకేగు బాటలో 'పడనల్లూరు' అనుచోటఁ బెద్ద యన్న సత్రమును బెట్టించుటయేగాక, మంచినీటి తటాకమును ద్రవ్వించి, యన్నోదకములకు లోపములేకుండఁ జేసెను (1-29) మధురలో సుందరేశ్వరునికి బ్రహ్మాండమగు మండపముగట్టించెను (1-30).

కవియగు వేంకటకృష్ణనాయకునిగూర్చి చెప్పిన పద్యము లాతని ప్రతిభావిశేషములను దేటపఱుపఁగలవు.

సీ. చదువఁగానేర్తువు శారదాశారదాబ్జాననానూపురార్భటుల ధాటిఁ
బాడఁగానేర్తువు పండితాపండితా కర్ణనానందసంఘటన పటిమఁ
బలుకఁగానేర్తువు భావజాభావజా టోపగాటోప నిరర్గళోక్తిఁ
దగవ్రాయనేర్తువు తారకాతారకా నీకరేఖాసమానేకలిపుల

గీ. మెచ్చనేర్తువు కవితలమేలుఁ దెలిసి యిత్తునేనుఁగుపాడిగా నెలమిఁగవుల
కన్నిగుణములు నీయందునమరెనౌర! రిపుజయాధార! వేంకటకృష్ణధీర!

ఉ. ఎంతయొయ్యార, మెంత సొగ, సెంతపరాక్రమ, మెంత రాజసం
బెంతవిలాస! మెంత నయ, మెంతవదాన్యత, యెంత కీవి మేల్
సంతతశౌర్యధాటి విలసద్గుణపేటి కిరీటివన్నిటిన్
కంతుజయంతరూపకవికల్పక! వేంకటకృష్ణభూవరా!

సీ. ధైర్యమాశౌర్యమాదాక్షిణ్యమాపుణ్య మానయమాజయ మాప్రతాప
మా శుభరూపమా మహితవిజ్ఞానమా దానమా భోగమా శ్రీనిరూఢ
యోగమా యాశ్రితవ్యూహసంరక్షణ రాజద్విలాసమా రమ్యమంద
హాసమా మహితసౌహార్దస్వభావమాభావమా భూరిప్రభావమాన్య

గీ. నీకతగునంచుఁ బాండ్యభూనేత విజయరంగచొక్కేంద్రుఁ డత్యంతరంగసబహు
మానసామాజకత్వమింపూన నొసగె సముఖవేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర!

మ. లలనాసత్యవసంతులన్ గెలుచు సౌందర్యమ్ము, ధైర్యంబు దో
ర్బలమున్ స్వామిహితానువృత్తిదయయున్ బ్రౌఢత్వమున్ విద్యయున్
జెలయన్ బాల్యమునందెనీవు మధురోర్వీనాథు మెప్పించవా
ఘళిరా! వేంకటకృష్ణభూవరమణీ! భాషాఫణిగ్రామణీ.

పైని వివరించిన విషయములనుబట్టి చూడఁగా వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు కలమును ఖడ్గమును సమముగాధరించి కీర్తినిఁ గన్నవాఁడని తెలియుచున్నది.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు యుద్ధమున శౌర్యసాహసములఁజూపి బాల్యమున మధురోర్వీనాథుని మెప్పించినకాలము, విజయరంగ చొక్క నాథునికి బాల్యమునందు సంరక్షకురాలుగానుండిన మంగమ్మ రాజ్య పాలనకాలమున నని చెప్పవచ్చును. ఆ కాలముననే తంజావూరిని బాలించు చున్న మహారాష్ట్రరాజగు 'శహాజీ' సేతుపతి సహాయమున మధురనాయకు లకు లోఁబడిన కొన్ని పట్టణములను వశపఱచుకొనెను. అప్పుడు మంగమ్మ యాతనిపై యుద్ధమునకువెడలి, యాతని జయించి తన రాజ ధానికి మఱలెను. యువకుఁడగు వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడీ యుద్ధమునఁ బాల్గొని జయము సమకూర్చి యుండవచ్చును. ఆపైని విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమునఁ గవితాగోష్ఠియందే కాలముగడపెను. ఈతనివెనుక నీ వంశమునఁ గవు లుద్భవిల్లలేదు. ఈతని వంశమువా రిప్పటికిని పడగరినగరై జమీందారులై యున్నారు. (చూడుఁడు జైమినీభారతము చతుర్థముద్రణము ఆంగ్లేయ పీఠిక) ఇక నీతని కృతుల వివరణము.

ప్రస్తుతమీతని కృతులు నాలుగు లభ్యమగుచున్నది. (1) జైమిని భారతము (2) అహల్యాసంక్రందనము (3) సారంగధర చరిత్ర (4) రాధికాసాంత్వనము. వీనిలో మొదటిది మూఁడవది వచనములు. రెండవది నాల్గవది పద్యములు. గ్రంథరచనాక్రమము ననుసరించి చూడఁ గాఁబైని జెప్పిన రీతినే కవిగ్రంథరచన చేసెనని తోఁచుచున్నది. జైమిని భారతము వచనము విజయరంగచొక్కనాథునికిఁ గృతిగా రచితమైనది.

---

1. In 1700, there was a war between Sahajee and Mangammal on account of the capture of the some of her former forts with the aid of Setupathi. The woman ruler inflicted a defeat on her neighbour (Marata Rajas of Tanjore. K.R. Subrahmanyam. page 28)

ఇందులో నవతారికాభాగములేదు. కాని యాశ్వాసాంతగద్యలవలన నీవిషయము తెలియుచున్నది. రెండవకృతి యగు నహల్యాసంక్రందనములో

గీ. సముఖమీనాక్షినృపగర్భ విమలజలధి చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర!శౌర్యసాంద్ర!
మనుపు జైమినిభారత మనఁగవచన కావ్యమొనరించినట్టి సత్కవివిశాల.

అని యాకృతి పేర్కొనఁబడినది. మూఁడవకృతియగు సారంగధర చరిత్రవచనములోఁ జై జైమిని భారతమునుగూర్చిన పద్య ముదాహరింపఁబడుటయేగాక యావెంటనే,

గీ. రంగధరపతినేను సారంగధర చరిత్ర వచనముచేసి తత్కృతినిమాకు
నంకితముసేయుము శుభంబులగునునీకు.......

అని కృతిభర్త పలికినట్లు వ్రాయఁబడినది. మఱియు నిందులో నహల్యా సంక్రందనవిలాసావతారికయే యథామాతృకముగాఁ బొందు పఱుపఁబడియున్నది. ఒక్క వంశవర్ణనమాత్ర మిందులేదు. ముందు కృతిలోను నుదాహృతమైన కారణమున కవి యిందులో నవతారిక మాత్రమే గ్రహించినాఁడు. కావున నిది మూఁడవకృతి. ఈకృతి వెనుక రచించినది రాధికాసాంత్వనము - ఏకాశ్వాసపద్యకావ్యము. ఇందులోఁ గృత్యాదిలేదు. రసికావతంసులకు రసాయనముగ రంగపతి యాజ్ఞచేఁ గవి దీనిని రచించియున్నాఁడు.

ఈ గ్రంథములలో మూఁడింటియందు సంభోగవర్ణనమున నీ క్రింది గద్యము సమానముగాఁ గన్పించుచున్నది. జైమినిభారతమున[1] "మదన కదనారంభ సముజ్జృంభమాన మనోభిలాషల నాప్రమీలాసుందరీ పురందరనందనుల మందానందకరచందనాది కస్తూరికా పరిమళద్రవ్యములకు సొమ్మసిల్లి యుండిరప్పుడు,......................................

మన్మథ బ్రహ్మానందంబునుంబొంది-మఱియు 'ఇదియే' మనోభిలాషల ఆహల్యాసుందరీ పురందరులమందానంద" అని అహల్యా సంక్రందనంబునం

1. ముద్రితప్రతియం దీ భాగములేదు.

గలదు (3-107) ఇదియే 'మనోభిలాషల నా రాధామాధవుల మందా నంద' అని రాధికాసాంత్వనమునఁగలదు (123 సంఖ్య వచనము) సారంగ ధర చరిత్రయం దవకాశములేకపోవుటనే నీ భాగములేదు. ఇదియుఁ జై కావ్యరచనాక్రమమును విశదముచేయుచున్నది.

జైమిని భారతము

సంస్కృతమున జైమినిభారతమని పిలువఁబడు నశ్వమేధపర్వము ననుసరించియుఁ దెలుఁగున పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవిరచించిన జైమిని భారతము ననుసరించియు వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు దీనిని రచించెను. ఇది యైదాశ్వాసముల వచనకావ్యము. ఇదియును విజయరంగ చొక్క నాథునికి కృతియని యీవఱకే తెల్పియుంటిని. ఇది వచనకావ్యమైనను బద్యప్రబంధమువలె, అవతారిక, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు గద్య మొదలగు నియమము లిందుఁ బాటింపబడినవి. ప్రస్తుతము ముద్రితమైన గ్రంథమున నవతారిక లేదు. "అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నా రచింపం బూనిన జైమిని భారతంబునం దశ్వమేధపర్వంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన" - అని కావ్యము ప్రారంభమగుచున్నది. ప్రథమాశ్వాసాంతము నీ క్రిందివిధముగ నున్నది.

చ. అవిరతదానశీల! శరణాగతరక్షణలీల! సత్కళా
కువలయమిత్ర! నూనశరకోటిమనోహరగాత్ర! సాహితీ
నవరసభోజ! నూత్న దిననాథవిడంబకతేజ! రాజమా
న్యవిజయరంగచొక్క నరనాయక! సజ్జనభాగ్యదాయకా!

క. శ్రీరంగ కృష్ణముద్దుల వీరేంద్రకుమార! సమరవితరణశూరా!
శ్రీరంగపతిపదాంబుజ సారంగా! సమదశైలసమ సారంగా![1]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రకటితము. ౨ చతుర్థముద్రణము ౧౯౨౯. ఈ గ్రంథ పీఠికలో ప్రకాశకులు తమకు లభించిన రెండుప్రతులలోను (సంఖ్యలు 143, 308) నీ యవతారిక లోపించినదని వ్రాసియున్నారు. ఈ యవతారికాభాగము పాండ్య రాజుల చరిత్రమనుపేర 'అడయారు' పుస్తకభాండాగారము (చెన్నపురి) లోఁ గలదు. దీని ననుబంధములోఁ బ్రకటించుచున్నాఁడను.

మానిని. సనయహృదయపద్మా! శాశ్వతైశ్వర్యసద్మా!
మదనవిమతశౌర్యా! మందరాహార్యధైర్యా!
విదితవిభవసాంద్రా! విశ్వనాథాన్వయేంద్రా!
ముదితకవిసమాజా! ముద్దమాంబాతనూజా!

గద్య: ఇది శ్రీమత్పాండ్యమండలాధీశ్వర శ్రీవిజయరంగ చొక్కనాథ మహీనాథ కరుణాకటాక్షసంపాదిత గజతురంగమాందోళికా ప్రముఖనిఖిల సంపత్పారంపరీసమేధమాన సముఖ మీనాక్షి నాయకతనూభవ మీనాక్షీదేవీకటాక్ష లబ్ధకవితాసంప్రదాయ వేంకటకృష్ణప్పనాయకప్రణీతంబైన జైమినిభారతంబున నశ్వమేధ పర్వమ్మను వచనకావ్యంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాస ప్రారంభమున

క. శ్రీరాధావరచరణాంభోరుహభృంగాయమాన భుజకరవీరా!
ధారాఖండితశాత్రవశూరా శ్రీవిజయరంగ చొక్కవజీరా!

అవధరింపుము. అని యున్నది. ఆశ్వాసాంతపద్యములు లేవు. గద్యపై ప్రథమాశ్వాసపు గద్యవలెనే యున్నది.

తృతీయాశ్వాస ప్రారంభము

క. శ్రీపాండ్యధరాభరణా! భూపాలకమకుటరత్న పూజితచరణా
రూపరతిస్మర నిర్వ్యాజోపకృతీ! విజయరంగచొక్కనరపతీ!

అవధరింపుము "జైమినిమునీంద్రుఁడు జనమేజయనరేంద్రునకు" అని ప్రారంభము. తృతీయాశ్వాసాంతమున నీ క్రింది పద్యములు గలవు.

ఉ. వారణఘోటవీరభటవర్గ నిరర్గళ ధూళిపాళిసం
పూరితవార్ధి! (ధావి) తరిపువ్రజ సాధ్వసహేతుచక్రవా
ళోరుగుహాంతరాళబహుళోజ్జ్వలదోః పరిఘప్రతాపవి
ద్యారవిమండల ప్రకరధామధురామధురాధినాయకా!

క. ముంగొంగుఁబసిఁడి చెంగటి బంగరుమలయొద్ది యమరపాదప మింటన్
రంగైన కామధేను వనంగ నిజాశ్రితులఁబ్రోచు నవ్యకృపాబ్ధీ!

భుజంగప్రయాతము. మదేభేంద్రయానా నాసమాజాబ్జభానా
సదానంద (స) న్నీతిశాస్త్రప్రవీణా
ప్రదానాంబుసంపూర్ణ ఘాలాత్తతూణా
సదాయత్తవిద్వత్ప్రశస్తప్రసూనా.

ఆశ్వాసాంతగద్య పూర్వమువలెనే యున్నది.

చతుర్థాశ్వాసము ప్రారంభము

క. శ్రీమధురాపురనాథా! ...మధురాధరగభీర...నిజబోధా!
భూమీనుతభూరికళాస్తోమాంకా! విజయరంగ చొక్కనృపాంకా!

పంచమాశ్వాసానంతరమునఁ బద్యములు లేవు. "తత్ప్రాతి సత్క థలు వినుచు శాశ్వతైశ్వర్య భోగము లనుభవించుచుండె" అని ముగించు. గద్య పూర్వమువలెనే గలదు.

ఇది యయిదాశ్వాసముల వచనకావ్యము. ఇది సంస్కృతమున జైమినిభారతమని పిలువఁబడు నశ్వమేధపర్వమునకుఁ దెలుఁగు. సంస్కృతమున జైమినిభారతమున నశ్వమేధపర్వమొక్కటియే మిగిలి నట్లును, దక్కిన పర్వములన్నియు నశించినట్లును, గాకున్నచో జైమిని భారతమని పేరేలవచ్చుననియుఁ గొందఱు తలంచెదరు. జైమిని భారతములో మిగిలినపర్వములు కొన్ని కలవనిగాని, యవి నశించినవని గాని యశ్వమేధపర్వముఁ దెనిగించిన పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవిగాని యీ వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడుగాని, యెందును జెప్పియుండలేదు. అశ్వమేధపర్వమునఁ గొన్ని విశేషాంశములను జెప్పఁదలఁచి వ్యాసుని యశ్వమేధపర్వముకంటె వేఱుగా నతని శిష్యుఁడగు జైమిని యీ యశ్వ మేధపర్వ మొక్కటియే రచియించియుండునని మఱికొందఱు తలంచెదరు. మఱికొందరు భాగవత సంప్రదాయములు వైష్ణవమతము వ్యాపించిన తరువాత వ్రాయఁబడిన గ్రంథమని గ్రంథస్థవిషయమును బురస్కరించు కొని చెప్పుచున్నారు. ఎట్లున్నను జైమినిభారతమను పేర నీ యశ్వమేధ పర్వ మొకటియే లోకమున విఖ్యాతిగాంచినది.

ఈ కవి యీ యశ్వమేధపర్వమును వచనముగా రచియించునపుడు "ఇది శ్రీసముఖ మీనాక్షీనాయకతనూభవ వేంకటకృష్ణప్పనాయక ప్రణీతంబయిన జైమిని భారతంబునం దశ్వమేధపర్వంబునందుఁ బదునాల్గవయధ్యాయము" అనునట్లుగా నధ్యాయక్రమమున గద్యములను వ్రాసియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి చూడఁగా మూలగ్రంథము నీతఁడు చూచి దీనిని రచియించెనని తెలియుచున్నది.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు సంస్కృత మూలమును జూచినను, నాతని రచనయంతయును, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి తెలుఁగు జైమిని భారతము ననుసరించిన ట్లీక్రింది యుదాహరణములనుబట్టి తెలియఁగలదు.

వీర.[1] 1. గీ. పంకనిర్మగ్నమగు గోవుఁ బరికరించి సుకరముగ నుద్ధరించు గోపకునిమాడ్కి—
ముదముదైవార నుద్ధరింపుదువుగాక పంకనిర్మగ్ననన్ను గోపాలతిలక! (1-130)

వేం. కృ.[2] పంకనిర్మగ్నంబైన ధేనువును గోపాలకుచందంబున శోకమగ్నులమైన మమ్ము నుద్ధరింపుము. (పుట 17)

వీర. 2. క. కలనన్ మనవారెల్లను బొలిసిరి నీదుర్నయమునఁ బోయినయవి పె
ద్దలె నాకును "స్త్రీబుద్ధిః ప్రలయాంతక" యనెడుపలుకబద్ధంబగునె. (4-57)

వేం. కృ. నీ దుర్నయంపుబోధనచే యుద్ధంబునకుంబోయిననాకుం గలవారెల్లను సమసిపోయిరి. "స్త్రీబుద్ధిః ప్రలయాంతక" యనెడు పలుకే యథార్థంబయ్యె.

వీర. 3. క. అతిమించి చొచ్చినిల్లటు చెఱిచితి విఱఁబుట్టినిల్లు చెఱిచెదననియో
పఱతెంచితి రెండిండ్లకుఁ 'జెఱుపనచేఁట' వయితేమి చేసెడిదనుచున్.(4-69)

---

1. వీర – పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి జైమినిభారతము పద్యకృతి
2. వేం. కృ. సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుని వచన జైమిని భారతము.

వేం. కృ. పాపాత్ములారా! చొచ్చిన యిల్లు చెఱచినదియుంగాక పుట్టినయిల్లునుం జెఱుపవచ్చితివే? నీవంటి చెఱపనచేఁట మాయింట నుండదగదు.

వీర. 4. చ. పుడిసెఁడునీటిచేనడఁగిపోయెడు ధూళికిఁ గాలమేఘముల్
దొడరునె తెప్ప వేయఁ జెడుదోమలమీఁదసుపర్ణుఁ డెత్తిపోఁ
గడఁగునె యీ సుధన్వరథిక ప్రభుఁడెన్నఁగ మీకు నీడుగాఁ
డుడుగుఁడుసంభ్రమం బితనినోర్చియఁ దెచ్చెద సద్వరాశ్వముల్. (5-66)

వేం. కృ. పుడిసెండు నీళ్లుచల్లిన నడంగిపోయెడు ధూళికిఁ గాల మేఘంబులు వర్షింపవలెనే? తెప్ప వేసినం బడిపోవు దోమలమీఁద గరుత్మంతుండెత్తి రావలయునె? ఈ రాజు మీకు సమానుండుగాఁడు. మీ రీతనిమీఁదఁ జేయిచేసికొనం బనిలేదు. నేనె యీతనింగెల్చి యధ్వరాశ్వంబుఁ దెచ్చెద.

వీర. 5. క. చిలువదళీవాయు లప్పుడు "తలబీకనకాయ"లై "యథాయథ"లై కపి
కులువత్తులునై మొనతల నిలువక శేషాహికపకునెక్కెడిపోఁజన్. (7-102)

వేం. కృ. చిలువదళంబులు తలబీకనకాయలు యథాయథలు కకాపికలునై మొనగట్టంజాలక శేషాహిచెంగటికిం బఱచిన.

వీర. 6. క. సారిది సనాచారంబుల మురు వగుచుఁ బ్రథమపాదమునఁ గలియుహీముం
బెరుగును వడ్లునుగలిపిన కరణిఁ వర్ణాశ్రమములు కత్తరి గలయున్.
(8-214)

వేం. కృ. అందులోనఁ బ్రథమపాదమున దురాచారంబులు సదాచారంబులు సమ్మిశ్రంబులై పెరుగువడ్లు గలిపిన కరణి వర్ణాశ్రమధర్మంబులు సంకరంబులగు. (పుట 326)

పైవిధముగా పినవీరభద్రుని సమాసములు జాతీయములు సామెతలు నన్నింటిని యథామాతృకముగాఁ గృష్ణప్పనాయకుఁడు వచనమునం దనువదించియున్నాఁడు. ఈ పద్ధతి పద్యకావ్యములనుండి ద్విపదల కనువదించినవా రందఱును ననుసరించినదియే కాని క్రొత్తదికాదు.

ముద్రితగ్రంథమున, పినవీరభద్రకవి పంచమాశ్వాసమున 19 పద్యములలో (5-105) నుండి (5-124) వఱకు వర్ణించిన స్త్రీమండల వృత్తాంతముయొక్క వచనభాగము ముద్రితముకాలేదు. ఇందుఁ బ్రమీల యర్జునుని రాకవిని యాతనిఁ గామించుటయు, యుద్ధముచేసి యతని వశపఱచుకొని యింటికిఁ దీసికొనివచ్చి యాతనితోఁ గ్రీడించుటయు విపులముగా వర్ణితమైనది. నవీనాభిరుచులకు భంగకరమని పరిష్కర్తలు దీనిని ముద్రింపలేదు. ఈ భాగమంతయు, శృంగార కావ్యగ్రంథమండలి ప్రబంధ పరంపరయందు మూఁడవదిగా ముద్రితమైన 'అహల్యా సంక్రందనమున' ననుబంధముగా ముద్రితమైనది.

రచనావిశేషములు

ఈ గ్రంథమునందలి కవితాశైలి, భాషావిశేషములు క్రింద వివరింపఁబడినది.

(1) కథాసందర్భమునుబట్టి కథాపాత్రముల నామములకు సర్వనామ వాచకపదము లుపయోగించుటచే సరిపోవుచుండఁగా మరల నాయాపాత్రముల నామములనే తఱుచుగా నుపయోగించుట.

(2) యమక వృత్త్యనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములకై కథాప్రసక్తి కభ్యంతరముగా విశేషణబాహుళ్యమును గల్పించుట.

(3) గ్రంథమునం దామూలాగ్రము నెఱసున్నలే కాని యరసున్న లుపయోగింపకుండుట.

(4) అసమాపక క్రియలు పెక్కు లుపయోగించి చివరకొక సమాపకక్రియతోఁ బెద్దవాక్యములు వ్రాయుట.

(5) 'నేను' అనఁదగినచోటఁ 'దా' ననుట.

(6) 'చెప్పెను' అనఁదగినచోట్లఁ 'బలుకరించె' ననుట.

(7) 'వానితోడ' అనుటకు 'వానితోడంగూడ' ననుట నీ కావ్యంబునఁ గనుపట్టును.

ఈ గ్రంథము వ్రాఁతలో నెట్లున్నదియు, నచ్చులో నెట్లున్నదియుఁ జూపుట కొక యుదాహరణము నిచ్చుచున్నాఁడను.

వ్రాఁతప్రతి

అనిన విని ధర్మనంద్దనుండ్డు కృష్ణ ద్వైపాయ నుంగ్గనుంగ్గొని మహాత్మా। నాత్మంఙ్ముాలు భీమార్జున నకుల సహదేవులు యుద్ధంబ్బున మిగులండిన్సి యున్నవారు। మహాబలుండ్డును। కర్ణ నూనుండ్డును। నగు వృషకేతుండ్డు బాలుండ్డు। ఘటోత్కచుండ్డు మా కార్యంబున హతుండ్డయ్యె నతనితన యుంటగు మేఘవన్నుఁడుం డ్డత్యంత్త బాలుండ్డు గావున। వారల నిరువుర కయ్యంబ్బునకుం బంప్పుట అయుక్తంబ్బు.

అచ్చుప్రతి

అనినవినిధర్మనందనుండు కృష్ణ ద్వైపాయనుం గనుంగొని, మహాత్మా! నాతమ్ములు భీమార్జుననకుల సహదేవులు యుద్ధంబున మిగుల డస్సియున్నవారలు. మహాబలుండును, గర్ణసూనుండునగు వృష కేతుండు బాలుండు, ఘటోత్కచుండు మా కార్యంబున హతుండయ్యె. అతని తనయుండగు మేఘవర్ణుం డత్యంత బాలుండు, గావున వారల నిరువురు గయ్యంబునకుం బంపుట యయుక్తంబు.

జైమినిభారత ప్రతులు

జైమినిభారత ప్రతు లాంధ్రసాహిత్య పరిషద్భాండాగారమున మాత్రమే యున్నవి.[1] పైని నేనిచ్చిన వ్రాఁతప్రతి యుదాహరణమా భాండాగారముయొక్క తాళపత్రప్రతి ననుసరించినది.

---

1. వాని సంఖ్య 142, 308. సాహిత్యపరిషత్తువారే తమ గ్రంథమాలలోనే రెండవగ్రంథముగాఁ దీనినిఁ బ్రకటించిరి. పీఠికాకర్తలు అభినవవాగనుశాసన మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు. ఇది నాలుగు ముద్రణములందినది. అందుఁ జతుర్థ ముద్రణప్రతి నే నుపయోగించితిని. ఆ పీఠికాకర్తల కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. మఱియు నిది మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములోఁ బఠనీయగ్రంథమైనది.

అహల్యా సంక్రందనము

ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందు (1-131, 2-123, 3-149) 403 గద్యపద్యములు గలవు. అయిన నిందు గద్యములు మూఁడేయున్నవి గాన నిది కేవలము పద్యప్రబంధమనియే చెప్పనగును.

“ప్రథమాశ్వాసమున నవతారిక షష్ఠ్యంతములు నడచినపిదప నమరావతీపురమున నింద్రుఁడు పేరోలగంబున నున్న ఘట్టముతోఁ గథాప్రారంభము, ఆ సభలోఁ దక్కిన దిక్పాలకులును మునీంద్రులును నుండిరి. అప్పు డింద్రుఁడు తన కొలువుకూటమునకు వచ్చిన యప్సరసలను జూచి, సభవారితో వీరిలో నెవరు చక్కనివారో తెల్పుఁడని యాజ్ఞాపించెను. వరుణుఁడును సూర్యుఁడును నూర్వశియని చెప్పిరి. పురూరవుఁడు దానిని సమర్థించెను. నలకూబరుఁడు రంభ చక్కనిదనెను. అంత మునులలో మృకండు వాని ప్రమ్లోచయని, విభాండకుఁడు హరిణియని, మాండకర్ణి మదాలసయని, పరాశరుఁడు దాశకన్యయని యిట్లెవ్వరికిఁ దోఁచినట్లు వారు చెప్పిరి. వాక్కలహము చెలరేగెను. అంత నీ వివాదము దీర్పనలువయగు బ్రహ్మయే సమర్థుఁడని సభవారు తీర్మానింప నింద్రుఁడు తన పరివారముతో బ్రహ్మలోకమున కేగెను.

ద్వితీయాశ్వాసమున నింద్రుఁడు బ్రహ్మప్రోల నీ వివాదమును జెప్పఁగా నాతఁడీ యచ్చరపూఁబోండ్ల నందఱిందలదన్ను నొక యతిలోక సౌందర్యరాశిని సృజింతునని చెప్పి తత్క్షణమే యహల్యయను నొక కన్యను సృష్టించెను. ఆమె సౌందర్యమును జూచి జగమంతయు సమ్మోహితమైనది. ఇంద్రుఁడును నామెకై మరులుగొని, బ్రహ్మను నా కన్యను తనకిమ్మని కోరెను. అహల్యయుఁ దొలుత నింద్రునే వలచియుండెను. కాని బ్రహ్మ నీకు నీవే వర్ధించుకొనఁదగదని చెప్పి పరమ నైష్ఠికుఁడగు గౌతమునకిచ్చి పెండ్లిచేసెను. అహల్యయు గౌతమాశ్రమము ప్రవేశించి, కులవధూ ధర్మములు నెఱపుచుండెను. కాని యప్పుడప్పుడు మహేంద్రుఁడు మనసును గలవరపెట్టుటచే నాతనిం దలచుచుండును. ఇంద్రుడును నహల్యా విరహమునకుఁ దాళజాలక కొంగుదాఁకినఁ గొంతవాసియని గౌతమాశ్రమమున కప్పుడప్పుడు వచ్చి యాతిథ్యము వడసిపోయెడివాడు. అంతకంతకు నహల్యపైవిరాళి యాతనికి హెచ్చుకాఁజొచ్చెను.

మూఁడవ యాశ్వాసము నింద్రుఁ డొక ‘యోగిని’ రాయబారిగాఁబంపి, యహల్యతోఁ దన మనోరథమును నివేదించుటతోఁ బ్రారంభమగును. అహల్యయు తన మనసులో నింద్రునిపైఁ గల మక్కువ దెలుప నా దూతికయు నా సంగతి యింద్రునకు

నివేదించెను. అంత నింద్రుఁ డొకనాఁడు కోడిరూపమును ధరించి గౌతమాశ్రమమునకు వచ్చి, యాతనిఁ దన కూఁతచేఁ దెల్లవారినదని భ్రమపెట్టి, యాతఁ డిల్లు వెడలఁగానే, అహల్యతో సౌఖ్యము ననుభవించి తనకోర్కె నెరవేర్చికొనెను. కాని యాతఁడు తిరిగి వెడలునప్పుడు గౌతముఁ డతని యెదుటఁ బ్రత్యక్షమై, చేసినపని నెఱిఁగి యాతని షండహీనుడవు కమ్మని శాపమొసగెను. ఇంటికివచ్చి యహల్య సంభోగచిహ్నములను గనిపెట్టి యామెను పాషాణరూపము నొందుమని శాపమిచ్చెను. ఆమె పశ్చాత్తప్తయై కాళ్లపైఁబడ శ్రీరాముఁడా ప్రాంతమునకు వచ్చినపు డతని పాదరజస్స్పర్శచే మోక్షము గలుగునని నిజస్వరూపము వచ్చునని శాపావధిని జెప్పి తాను తపస్సుచేయుటకు వెడలెను. ఆపై నా రూపముతో నామె పడియుండఁగా శ్రీరామచంద్రుఁడు వచ్చి యామెకుఁ బూర్వరూపము నొసగెను. ”

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁ డీ కథను చక్కఁగా నంతరించియున్నాఁడు. ఇందలి యితివృత్తము, వేదకాలమునుండి నెలసి రామాయణకాలము నుండి రసికుల నాకర్షించినది. కాని కవి యిందుఁ జక్కని సన్నివేశములు కల్పించి, యౌచితీభంగములేకుండ గథను రసవత్తరముగా దిద్ది తీర్చినాఁడు. శ్రవ్యమగు నిది ప్రబంధమేయైనను దృశ్యమగు నాటకమని చెప్పనొప్పును. ప్రథమాశ్వాసమున నింద్రసభారంగమున నహల్యాసృష్టి కొఱకు ఋషుల తగవుఁబెట్టి వివాదనాటకమాడించి, కవి ద్వితీయాశ్వాసమున నహల్యాపురందరుల మోహబీజముల నాఁటినాఁడు. గౌతమునివలన యహల్య శృంగారకళా లతికవసివాళ్లువాఱినది. గార్హస్థ్యములో పతిమీఁది భక్తి, వరునిపై వలపుచేత గతాగతకారియైన యుయ్యాలఁబోలె యహల్య హృదయము క్షోభించినది. మూఁడవ యాశ్వాసమున ఇంద్రదూతిక సమాగమము వాడిపోయిన మోహలతికను చివురింపఁజేసినది. చివరకు నింద్రాహల్యా సమాగమమును నవధిగా గ్రమపరిణామమును జెందించిన వెంకటకృష్ణకవి దార్శనికత కావ్యశిల్పము ప్రశంసనీయములు.

నాటకీయముగ నీ ప్రబంధము రచితమగుటయే నిందలి విశిష్టత యని యీ క్రింది సంభాషణ పద్యములనుబట్టి చెప్పనగును.

చ. ఎవరిది యింటిలోపల, న దెవ్వరు, శక్రుఁడ చెల్ల మీరలా
యివలికిరండు, నీదుమగఁ డెక్కడ మౌలఫలార్థమేగె రా
నువిదరో తామసంబగునో యుండుఁడు పూజలుగాంచిపొండు నే
యవలయు పూజనీ వెఱుగవా ? యన సిగ్గననేగు నవ్వుచున్. (2-116)

ఇంద్రుఁడు - ఎవరని యింటిలోపల ?
అహల్య - అదెవ్వరు ?
ఇం - శక్రుఁడ ;
అహ- చెల్ల ! మీరలా ! యివలకురండు,
ఇం - నీదుమగఁ డెక్కడ ?
అహ- మూలఫలార్థమేఁగె,
ఇం - రా నువిదరో తామసంబగునో ?
అహ- ఉండుఁడు ; పూజలుగాంచిపొండు
ఇం - చేయవలయుపూజ నీకెఱుఁగవా ? (అన)
అహ- సిగ్గునవేఁగు నవ్వుచున్.

ఉ. దేవ ! శచీమనోరమణ దేవరవచ్చిన దేమి నీకుశో
భావిభవంబుఁజూడ, వనవాసినికేమిటి చెల్వు రత్నమే
తావుననున్న నేమి వనితానవమన్మథ ! నాపయిన్ గృపో
ద్భావననానతిచ్చెదవు భావజునాన నిజంబుపల్కితిన్.

అహ- దేవ ! శచీమనోరమణ ! దేవరవచ్చినదేమి ?
ఇం - నీదుశోభావిభవంబుఁజూడ
అహ- వనవాసినికేమిటి చెల్వు ?
ఇం - రత్నమే తావుననున్న నేమి
అహ- వనితానవమన్మథ ! నాపయింగృపోద్భావననానతిచ్చెదవు
ఇం - భావజునాన నిజంబుపల్కితిన్.

'వైదికుని చేతివిడెమాయె వనితబ్రదుకు' అను నానుడిని వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు విపులముగా వర్ణించియున్నాఁడు. స్వర్గలోకమున నింద్రుని కొలువుకూటమునకు నప్సరసలు వచ్చినప్పుడు, వైదికవ్యవహార చ్ఛాందసపరిభాషలో, వారి తమకము నెంతయో సరస హాస్యరస ధోరణితో నిట్లు ప్రపంచించినాఁడు.

సీ. సోమయాగఫలంబు సుదతినీకిచ్చేను మెఁగమిషుద్రిప్పవే ముద్దుగాను
సోమపానఫలంబు భామనీకిచ్చేనూ అనంగనాకునీ యధరమీవె
కలికిరో సౌనాన్నాయ్య కలశాలఫలమిత్తు బటుకైనకుచములఁ బట్టనీవె
రమణిరో నామవాౘ్రతఫలమిచ్చేను రతులనన్నేలవే బ్రతికిపోదు.

గీ. ననుచు శాండిల్య కౌండిన్యమునిపరాశ రాత్రి ... ...
.... పర్వతాది ఋషులు మోహింప నప్పరస్త్రీలు మఱియు. (1-68)

సీ. అషుఇషుబోవకే యిషువులచేనన్ను విషమాస్త్రుఁడేచీని వ్రేసకు !
వాజిసేయఫలంబు వలదషేయోయోష ! యింద్రుఁడేమిచ్చిని యీనినువబ
మేముశుంతలమటే మీరునేర్చినపాటి యెఱుఁగపటే వేదవెల్లఁజవి
యతివ నీవుద్వరోష్ట్రయయ్యే దినములయ్యే నగరికిబోవకే నమునెటులా !

గీ. అనుచుఁ గాందసులగు సోమయాజివరులు వెంటనంటఁగ ... ...
... ... వెడలినప్పుడు వేలుపు వెలవెలఁదులు. (1-69)

ద్వితీయాశ్వాసమున నీ క్రిందిపద్యము 'అమరుకము'నఁగల తృతీయ శ్లోకమునకు ననువాదము.

శ్లో. ఆలోలామలకావళిం విలులితాం బిభ్రచ్చలత్కుండలమ్
కించిన్మృష్టవిశేషకం తనుతరైః స్వేదాంభసాం జాలకైః
తస్యాయత్సురతాంత తాంతనయనం వక్త్రం రతివ్యత్యయే
తత్త్వాం పాతు చిరాయ కిం హరిహరబ్రహ్మాదిభిర్ దైవతైః.

చ. కలఁగిచలించుముంగురులు కర్ణములన్నటియించుకమ్మలుఁ
జిలికెడు చిన్నిక్రొంజెమట చెక్కులనించుకజాఱు కొంచెపుం
దిలకము నొప్పఁ బౌరుషరతి శ్రమతాంతవిలాసనేత్రియౌ
కలికి మొగంబు నెన్నటికిఁ గన్నులపండువుగాఁగఁ జూతునో !

తెల్గున నాల్గవపాదమున భావము వేఱైనది.

కాని యితఁడు స్వతంత్రకల్పనలయందు సిద్ధహస్తుఁడే. మచ్చునకు.

ఉ. అంబుజగంధిచక్కఁదనమల్లనఁగన్గొని విస్మితాత్ముఁడై
యంబుజనేత్రుఁడప్పుడు త్రియంబకభావముఁగోరె నాతఁడే
ష్టాంబకలీలగోరె, మదినాతఁడుగోరె నహస్రలోచన
త్వంబునతండనంతనయనత్వముఁగోరె మఱేమిచెప్పఁగన్.

"వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని ప్రబంధము ఏవిధమైన అనౌచిత్యాని కిన్ని యెడమీయదు, పాకమామిడిరి కటువుపడదు; శృంగారమా! సభ్యతను మించివేసి ఉచ్ఛృంఖలముగా అతివేలముకాదు: కల్పనలాబిం కము తప్పవు. సర్వమధురమైన సద్గ్రంథము"

మధురవిమర్శన రచనాప్రథితులైన మల్లాది[1]వారి పై వాక్యములు గ్రంథసమీక్షకుఁ గలశము పెట్టినట్టున్నది.

సారంగధరచరిత్ర

వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి జైమిని భారత పద్యకావ్యము నెట్లనుసరించి వచనకావ్యముగా రచించినాఁడో, ఆ విధముగనే చేమకూర వేంకటరాజ కవికృత పద్య సారంగధరచరిత్రను వచనకావ్యముగా రచియించియున్నాఁడు. ఇందుల కుపబలముగా నముద్రిత మగు వచన సారంగధర చరిత్రమునుండియు, ముద్రితపద్య సారంగధర చరిత్రమునుండియు రెండుఘట్టముల నుదాహరించుచున్నాను.

1. సారంగధరుడు పావురముకొఱకుఁ జిత్రాంగియింటికి వెడలెద నన్నప్పుడు పద్య సారంగధర చరిత్ర ద్వితీయాశ్వాసము 4 మొదలు 7 వఱకు సుబుద్ధిప్రబోధ మీక్రిందిరీతి నున్నది.

వెంకటరాజు :

ఉ. బెంగలిడంగ గంటి యిట పెంటినిఁ గావగ తేలిపోయి ; చి
త్రాంగివిచిత్రరత్నభవనాంగణ సీమసజేలప్రాలె నా
బంగరుముద్దుపావురము బాపురె ! యంతిపురంబులోని శ్రీ
భంగుల నన్యులన్ వెదకఁబంపఁగరాదిఁక నేమిసేయుదున్.

గీ. తామసము సేయఁదగదింక దీమసమున నేసుపరియైననేఁబోక తీరదనుచుఁ
బోవ నుతిమంతిసుతుఁడు సుబుద్ధి దీర్ఘదర్శిగావున సారంగధరుని కనియె.

ఉ. మన్ననచేసిమీరు బహుమానముతో ననునేలినారు, నేఁ
గన్నది తెల్పకుండిన నఘంబగుఁగాదని విగ్గలింపకే
విన్నపమాలకింపుము ; వివేకివిగాని మఱొండుగావు నీ
కెన్నఁడులేని రోజయిది యేమెటుపోయిన హానియయ్యెడున్.

---

1. శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి ప్రబంధపరంపర 3 అహల్యాసంక్రందనము భూమిక పుట. 18 మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, ఈ భూమికలో వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుని గ్రంథము లన్నింటినిగూర్చి విపులసమీక్ష చదువఁదగినది గలదు.

ఉ. రాజొకఁడూరలేఁడు, చెలి, ప్రాయపుబిత్తరి, నీవు రూపరే
ఖాజితమన్మథుండ, వటు కావునఁ బోఁదగదయ్య. నీకునో
రాజకుమార ! యొక్కఁడిపరాకిటు నూడఁగదయ్య ! భామినీ
రాజులచిత్తముల్ తెలియరాదెటుపోయెటువచ్చునో కదా!

వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు :

"అవధరింపు మక్కపోతంబు చిత్రాంగిశాతోదరినగరిలోన వాలుటయుఁ జేరికలనున్న రాకొమరులు సాకెసాకెకుఁ గేకలు వేయ వ్యాకులంబగు మనంబునఁ గలవరపడుచు మత్పారావతంబు పెంటిం గానక చిత్రాంగి విచిత్రాంగణంబున నేఁటికి వ్రాలె? నా బంగరు పావురంబుం బోజంగి యెభ్భంగినుండు? పోతుటీఁగ కేనియుం (జొరఁ) గూడని యంతఃపురంబునకు నెవ్వరిఁబనుతు? దీమసంబునఁ దామసంబు సేయరాదు. తక్కొక్కరి నాయమయింటికిఁ బంపుట న్యాయముగాదు. ఏనె పోవలయు" నంచు నెంచి యా నగరి కభిముఖంబుగఁ జనుచుండ, సుతిమంతుఁడను మంత్రిసుతుఁడు, తనకు హితుఁడును, వివేకిసుతుండునగు సుబుద్ధి బుద్ధిమంతుండు గావున సారంగధరుం జేరంగనేగి, "పోవలదుపోవలదు, పరాకు రాకుమారా!" నన్ను మన్ననచేసి యిన్నివితంబులనేలు నేలికవు గావునఁ గన్నకార్యంబు విన్నవింపకయుండిన దోషంబు. కనుక తోఁచినవిధంబు విన్నపంబుచేసెద. "వివేకివిగాని మఱొకండవుగావు, ఎన్నండులేని యోజనసేయుదురే? ఈ కార్యంబొనర్చిన హానివాటిల్లు. ఇక్కార్యంబు సేయఁదగదు. ఆ తావునకుంబోయిన నిందలువచ్చు, ఆ తావునకుం బోవంజనదు. పోరానిచోట్లకుఁ బోయిన రారానిమాటలువచ్చు. ఇంత యెఱుంగవె? ఇంత యేమిటి కంటివేని ధారణీవల్లభుం డూరలేఁడు. నీవు చక్కెరవిలుకాని ధిక్కరించు చక్కఁదనంబును నివ్వటిల్లు జవ్వనంబును విలాసినీ విభ్రమకంబులైన విభ్రమంబులుం గలవాఁడవు. తిమురుకొమరుఁ బ్రాయంపు సొంపున నింపుమీఱు నాచంపకగంధి. అటుగావున నీవొంటిగ నవ్వాలుగంటి యింటికిఁబోవఁజనదు. అటులా? యేటి మోమోట? నామాట వినుము. రాజుల వృత్తంబును రాజవదనల చిత్తంబు నెఱుంగంగూడదు."

పై వచనమును జూచిన వేంకటరాజకవి రచననెట్లు వేంకటకృష్ణప్ప పుణికి పుచ్చుకొన్నదియుఁ దెలియఁగలదు. మఱియు నీక్రింది రెండవఘట్టమును జూడుఁడు ఇది రాజు పెద్దలతో సారంగధరుని నేరముగూర్చి విచారించు సందర్భములోనిది.

ఉ. ఓనృప ! నాకుఁజూడనలయుగ్మలి నీసుతునిన్ మనోహరా
నూనవిలాసుఁజూచి నిలుపోపక పట్టిన లోనుగామి నెం
తేనెగులూని వానిఁబొలియింపఁగ మాయలువన్నెనిట్లు కొం
డేనకు ధర్మరాజలుగు, నిక్కముగా మిముఁజెప్పనేఁటికిన్.

చ. పొలఁతుక మీకుఁగానఁబడఁబొందుగఁ జెల్పినదే నిజంబుగా
దలఁచెదరీ ; రదెంతయును దబ్బరసూ ; ' మగవాఁడు బొంకినా
యలదడిగట్టినట్టులగు నాఁడుదిబొంకిన గోడవెట్టి న
ట్లలవడునన్నమాట ' వినరా ఘనరాశిపరీత భూభుజా !

గీ. ఇలఁజెరవమాయ మూఁకుడుగలదుగాక నోరుమూయంగ మూఁకుడెందులనుగలదె
యొరులనమటకేమి సారంగధరునిమీఁద నాకు సంశయమొందవదో నరవరేణ్య !

క. ఏతన్మాత్రుఁడె, చేతోజాతారికృపాకటాక్షజాతుఁడు సుగుణా
నీతుఁడు; తెలియకయాడెద రాతనికటువంటిగుణములా? నరనాథా!(20-247-251

దీనికి వచనభాగ మిూ క్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

"కొండెమునకు ధర్మరాజును నలుగునను నెడమిమ్ముం జెప్ప నేమిటికి? అడియాలంబులు కనుపడంజేసి నీకు నిజంబగునట్టులా కలికి పలికినదెంతయు దబ్బఱసుమీ ! మగవాండు బొంకినం దడిగట్టినట్టులు. ఆండది బొంకినం గోడబెట్టినట్లన్నమాట వినమా! మనమరసి చూడవలయు. చఱవమూయ మూఁకుడుగలదు గాని నోరుమూయ మూఁకుడుగలదా? ఏవ్వారేమన్న నేమి సారంగధరుం డట్టివాండు కాండు. నీతనూజుండేతన్మాత్రుండా! ఈశ్వరవరజనితుండు. పరనారీసహోదరుండు."

ముద్రితసారంగధర చరిత్రయందలి పాఠభేదములను సరిచూచుటకీ వచన సారంగధరచరిత్ర యెంతయు నుపయోగకరమగును. కాని దీనికి

[1]పరిషత్పుస్తక భాండాగారమున నొక్కటే ప్రతి (సంఖ) 62 గలదు. అది శిథిలమైనది. కాని యది పూర్తిగా శిథిలముగాకమునుపే, దానినుపయోగ పఱచుట మంచిది. ఆయుపయోగమెట్లో యీ క్రిందఁ దెలుపుచున్నాను.

సారంగధరుఁడు చిత్రాంగి యింటిముందఱకు వెళ్లునప్పు డక్కడ చెలికత్తెలు వెలువఱిచిన యభిప్రాయములు గల భాగమునకుఁ బద్య భాగము లేదు. ఇట, రాఁబోవు సారంగధరునిహానిని సూచించుచు చెలికత్తె లాడిన మాటలు రాజాస్థానములయందలి విశ్వాసపాత్రులగు సేవకులు తమ యేలికల మేలుగోరి యాడునవిగా నున్నవి. రాజాస్థాన మర్యాదల నామూలాగ్రముగ నెఱిఁగిన చేమకూరకవి దీనిని విడిచి యుండఁడు. మఱియు నాతని పద్యములకు యథానువాదము లుండఁగా నీ భాగమునకు నుండి యుండవలెను. లేఖకులు ప్రమాదవశమున విడిచి రేమో యెఱుఁగరాదు. పద్య సారంగధర చరిత్ర తాళపత్ర ప్రతు లింకను జాగరూకతతోఁ బరిశీలింపవలసిన యవసరము నీ ఘట్టము నిరూపించు చున్నది. ఆ భాగమిది.

" అప్పుడు ప్రోడలగు చేడియ లాచేడియంజూచి యక్కుమారుని చక్కదనంబ్బును యీ చక్కెరబొంమ్మ యక్కరయుం జూచిన నెటికేం బ్బోటికెమోపాటువచ్చువని తోంచుచున్నయది. ఇత్తెరి యీబిత్తిరికింత్త తత్తరంబేమిటికి నూటిగానిచోట మోహంబుపాటించుటం బాతిగాదు. యివ్విధంబు మానుమని పలికినంబ్బగ...యీవనిత మనము మానుప లేము. దైవగతి విపరీతంబయ్యెనని తోంచుచుంన్నయది. మన మేని శాయంగ్గలవారమాయమ్మనియ మించ్చిన చందంబ్బున నుండుదమట మీద నెట్టులయ్యెనట్టు కాగాకయని గుసగుసలంబోవును నటునిటు నడి యీడుచుండ్డ చిత్రాంగి విచిత్రంబైన మేడమీదికతనిం దోడ్కొని తన పాదపద్మరాగంబ్బులు సోపానపద్మరాగంబ్బులు పరస్పరంబును సంధింప.

1. సంఖ్య 62. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. (పుటలు 76–77)

ఈ భాగమును '[1]గద్యచింతామణి' యందును గలదు. మఱియు, ముందు పేర్కొన్న శృంగార కావ్యగ్రంథమండలివా రహల్యాసంక్రందమున దీనిని ముద్రించిరి.

రాధికాసాంత్వనము

సత్యభామా సాంత్వనము ననుసరించి వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడీ రాధికాసాంత్వనమును రచించి గోపాలదేవునకుఁ గృతినొసగెను. కవియే దీనిని 'చాటుప్రబంధమని' గ్రంథాంతగద్యయం దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"ఇది శ్రీమత్పాండ్యమండలాధీశ్వర శ్రీవిజయరంగ చొక్కనాథ కటాక్షలబ్ధాఖిల సంపత్పారంపరీ సమేధమాన సముఖమీనాక్షీనాయక తనూభవ మీనాక్షీ దేవీకటాక్ష లబ్ధకవితా సంప్రదాయక, వేంకటకృష్ణప్ప నాయక ప్రణీతంబైన రాధికాసాంత్వనంబను చాటుప్రబంధంబు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

ఇందాశ్వాసారంభమున మూఁడు పద్యములు, నాశ్వాసాంతమున మూఁడు పద్యములుపోగా గ్రంథమున 120 పద్యములున్నవి. నడుమఁ జిన్నచిన్న వచనములు, చివరనొక పెద్దవచనముకలదు. శ్రీకృష్ణుఁడు రాధను ననునయించుట యిందలి యితివృత్తము, శృంగారరసపూరితము. ఇదివరలో సూచించినట్లిందలి చివరివచనము (సంభోగవర్ణన) అహల్యా సంక్రందనమునుండి గ్రహింపఁబడినది.

ఇదివఱలో వాఙ్మయచరిత్రకారులు ముద్దుపళని 'రాధికాసాంత్వనము'ను మాత్రమే యెఱుఁగుదురు కాని యంతకు నూఱేండ్లముందుగా వ్రాయఁబడిన వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని కృతినిగూర్చి యెఱుఁగరు. దీని

---

1. 'గ్రంద్యచింతామణి' యనునది యొక వచన సంకలన గ్రంథము. దీనిని సంకలనము చేసినవారు, అభినవ వాగనుశాసనులు కీర్తిశేషులు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు. అది 'నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు' (గుంటూరు) వారిచే క్రీ. శ. 1933 లోఁ బ్రకటితమైనది.

యునికి [1]యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక తెలుపువఱకును లోక మెఱుఁగదు. ఇటీవల నీ గ్రంథము ముద్రణభాగ్యము నందినది.

ముద్దుపళని వ్రాసిన రాధికాసాంత్వనమునకు మాతృక వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని కృతియని చెప్పవచ్చును.

ఏకాశ్వాసమగు నీ కృతిని నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధముగా ముద్దుపళని రచించినది. వేంకటకృష్ణప్పనాయని కృతియందలి పద్యము లిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినవి. ఆ విషయము స్పష్టపఱచుటకు నీ క్రింది యుదాహరణముల నొసగుచున్నాను, పద్యముల మొదళ్లను మాత్రమే యొసగెదను.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని. రాధికాసాంత్వనము	అశ్వాసపద్య సంఖ్య	ముద్దుపళని. రాధికాసాంత్వనము	అశ్వాస పద్య సంఖ్య
చ. చిలుకవజీరుఁడంతటను	9	చ. చిలుకవజీరుఁడంతటను	2-102
క. ఇట్లేగినమది ఝుల్లని	10	క. ఇట్లేగినమదిఝుల్లని	2-103
ఉ. శౌరినిఁబిల్వఁగాఁజనిన	11	ఉ. శౌరినిఁబిల్వఁగాజనిన	2-104
సీ. తడవుఁజూచినదృష్టి	12	సీ. తడవుఁజూచినదృష్టి	2-116
సీ. మదదంతిపైసెక్కి	15	సీ. మదహస్తిపైసెక్కి	2-106
గీ. హరునుదిటి కంటిమంటల	19	గీ. హరునుదుటికంటిమంటల	2-121
క. ఇటులేతెంచిన చిలుకన్	20	క. ఇటులేతెంచినచిలుకన్	2-122
గీ. అటులముంజేతిపైవ్రాలు	21	గీ. అటులముంజేతిపైవ్రాలు	2-123
ఉ. దేవకిచిన్నికుఱ్ఱవనుదేవుని	22	ఉ. దేవకిచిన్నికుఱ్ఱ వను	2-125
గీ. ఎంతవేఁడినబదులాడ	24	గీ. ఎంతవేఁడినబదులాడ	2-127
గీ. అనినవినిచిల్కయుల్క	26	గీ. అనినవినిచిల్కయుల్క	1-126

1. (1) ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. సం. 4 పుట. గ్రంథసంఖ్య 177. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగారము కాగితప్రతి సంఖ్య. 199.

(2) శృంగార కావ్యగ్రంథమండలి గ్రంథ పరంపర 3 అహల్యాసంక్రందనముతోఁ గూడ నీ గ్రంథమును వచన సారంగధర చరిత్రలోని కొంత భాగమును జైమిని భారతమున ముద్రితమున విడిచిపెట్టఁబడిన భాగమును నిందు ముద్రితములైనవి. [illegible]

సీ. తెలివా! యేమనిచెప్పుదు	27	సీ. తెలివా! యేమనిచెప్పుదు	2-128
క. పన్నీరుమేరువుల్ బాగాల	19	క. పన్నీరుమేరువుల్ బాగాల	12-138
సీ. కొసరుపల్కులగమ్మిగోటి	30	సీ. కొసరుపల్కులగమ్మిగోటి	1-146
సీ. కిలకిలనవ్వులు గిలిగింతలు	31	సీ. కిలకిలనవ్వులుగిలిగింతలు	2-140
క. నానావిధభావాకర	32	క. నానావిధభావాకర	2-144
చ. పరవశుఁడైన శౌరిఁగని	33	చ. పరవశుఁడైనశౌరినిఁగని	3-4
శా. ఎమేమే తెలిపింతలేకయె	35	శా. ఏమేమే తెలిపింతలేకయె	3-6
సీ. మఱచెనో నాచేత	36	సీ. మఱచెనో నాచేత	3-7
గీ. నిన్నగుప్పయునేఁడాళ్లు	37	గీ. నిన్నగుప్పయునేఁడాళ్లు	3-8
గీ. పొలమెఱుఁగనినిన్నటిపులికి	40	గీ. పొలమెఱుఁగనినిన్నటిపులికి	3-10
గీ. కానిపదఱకుమిఁకమీఁద	45	గీ. కానిపదఱకుమిఁకమీఁద	3-15
సీ. అశుకవిత్వంబులల్లితేనేసరా	50	సీ. అశుకవిత్వంబులల్లి	3-18
క. అనివినిశుకమిట్లనియెన్	51	క. అనివినిశుక	3-14
గీ. చూపులోపలనొకవింత	52	గీ. చూపులోపలనొకవింత	3-17
గీ. లేనిపట్టింపు	53	గీ. లేనిపట్టింపు	3-18
క. నిన్నెఱుఁగుదునెదురు	54	క. నిన్నెఱుఁగుదునెదురు	3-21
గీ. తగరుకొండమీఁద	55	గీ. తగరుకొండమీఁద	3-13
గీ. కుట్టఁదేలుకుట్టకున్న	57	గీ. కుట్టఁదేలుకుట్టకున్న	3-12
క. నిన్నుండిమానినైతా	59	క. నిన్నుండిమానినైతా	3-22
గీ. మాయదారిమాట	60	గీ. మాయదాదిమాట	3-23
గీ. పడఁతిమునుఁదెల్పె	61	గీ. పడతిమునుఁదెల్పె	3-19
క. కలలోనైనబాయక	64	క. కలలోనైననుబాయక	3-36
క. నెఱతనముడిగి	65	క. నెఱతనముడిగి	3-35
గీ. నందసుతుఁడుమున్న	66	గీ నందసుతుఁడుమున్న	3-28
సీ. కీరవాణులచేత	67	సీ. కీరవాణులచేత	3-31
గీ. మగువయిదిగాక	71	గీ. మగువయిదిగాక	3-41
గీ. ఎల్లవారికి శకునంబు	71	గీ. ఎల్లవారికిశకునంబు	3-46
గీ. నీవుపోయినపనికి	74	గీ. నీవుపోయినపనికి	3-50
క. తలకెక్కినవలపున	76	క. తలకెక్కినవలపున	3-54
సీ. జడవేగవదలించి	78	సీ. జడవేగవదలించి	3-75

చ. ఉలుకును జెచ్చునూర్చు	79	చ. ఉలుకును నెచ్చునూర్చు	3-59
ఉ. రాయనువింత	80	ఉ. రాయనువింతె పుట్టినది	3-60
క. తను జెల్లర్ఘుల్లమున	85	క. కను జెల్లర్ఘుల్లమున	3-71
క. ఏమంద మేమి సేయుద	87	క. ఏమంద మేమి సేయుద	3-77
ఉ. కోమలిని బ్బెపుస్మొఱుఁగు	89	ఉ. కోమలిని బ్బెపుస్మొఱుఁగు	3-76
గీ. అంతనచ్చటనర్జునా	92	గీ. అంతనచ్చటనర్జునా	3-99
సీ. రాజాస్యగీలించు	93	సీ. రాజాస్యగీలించు	3-97
తే. గీ. తోయజాననమది	95	తే. గీ. తోయజాననమది	2-100
సీ. నిలుబానినిముసంబు	96	సీ. నినుజానినముసంబు	3-101
తే. గీ. మ్రొక్కి-మ్రొక్కించుకొను	98	తే. గీ. మ్రొక్కి-మ్రొక్కించు	3-112
,, మునుపునిద్దురలేదయ్యో	100	,, మునుపునిద్దురలేదయ్యో	3-113
,, రామగాదది సౌందర్య	101	,, రామగాదది	3-147
సీ. శృంగారయావన క్షీరాబ్ధి	104	సీ. శృంగారయావనక్షీరాబ్ధి	3-105
గీ. అపుడునచ్చటరాధకంసారి	107	గీ. అపుడునచ్చటరాధకంసారి	4-15
సీ. విడువిడుమని	111	సీ. విడువిడుమని	4-15

ఇంకను నిందు 13-వ పద్యమునకు 2-113, 83 పద్యమునకు 3-87 పద్యములలో ఛాయలును, 112-వ పద్యమునకు 4-16 లో నర్థ సమానత్వమును గానఁబడుచున్నవి. మొత్తముపై సగము భాగము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని గ్రంథమిందుఁ బొందుపడినది. కాని యంత మాత్రమున ముద్దుపళని గ్రంథమునకుఁ బ్రత్యేకతలేకపోదు. ఆ గ్రంథ విశిష్టతను ముద్దుపళని కృతినిగూర్చి వ్రాసినపు డీవఱకే తెలిపితిని.

అహల్యాసంక్రందనంబునందువలె నిందును సంభాషణరూపము నగు పద్యముగలదు. రాధికామందిరము ప్రవేశింపఁబోవునపుడు వాకిట యడ్డమునిలిచిన చెలికత్తెకుఁ గృష్ణునికి జరిగిన సంవాదము.

కృష్ణుడు. పొలఁతిరో ?
చెలికత్తె. ఏమి ?
కృ. త్రోవ విడు పోవలె
చె. ఎచ్చటికి ?
కృ. ఇంతిచెంతకే
చె. తొలిరుచిమీఁదవో
కృ. విడను
చె. త్రోతుము
కృ. ద్రొబ్బుదు పొమ్మ
చె. పోను

కృ. మాటలకేడమాను — చె. కానివికటానకుఁజొచ్చితి
కృ. ఔను — చె. ఎవ్వరో ?
కృ. బలిమిమిటారి — చె. రమ్మిదిగో
కృ. వచ్చితి — చె. రాకలమానవోహరీ !

ఇది యీ క్రింది పద్యము:

చ. పాలఁతిరో ! యేమి ? త్రోవవిడు, పోవలె నెచ్చటికింతిచెంతకే
తోలిరుచివీడవోవిడను ద్రోతుముద్రొబ్బుదుపొమ్ము పోనుమా
టలకేడమాను గాన వికటానకుఁజొచ్చితి నౌను నెవ్వరో
బలిమిమిటారి రమ్మిదిగో వచ్చితి రాకలమానవోహరీ !

ప్రత్యేకము వరాంగవర్ణన మొదలగునవి లేకుండిన నీ చాటుకావ్య మింత కన్న మనోహరతరముగా నుండెడిది.

[1]ఈ క్రింది పద్యములు విజయరంగ చొక్కనాథునిపైఁ జాటుపద్యములు.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పిన పద్యములుగా భావించి మొదట చేర్చితిని. కాని నిశ్చయముగా నాతని కర్తృత్వము నిరూపితము కాక పోవుటచే నథసూచికలో నుంచితిని.

1. క. రమ్మనెరా తనదేనే రమ్మనెరా పంచశరుని రాపోర్చుట భా
రమ్మనెరా నీకై తన సొమ్మనెరా విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. రాపేరా ? జిగిపచ్చల రాపేరా ? యొసఁగితల్లి రమణికి నాతో
దాపేరా ? కేపేరా చూపేరా ? విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. ఇమ్మగఁ గమ్మనిపీడెము కొమ్మని కొమ్మనిపుడేలు కొమ్మనికము కో
పమ్మేరా యాచెలినీ సొమ్మేరా విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. వలరాజును నెలరాజును నలరాజును ...... నీతుల నీ
తులరాఁగలరా ? యిలరాజులరాజా ! విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. సరసానికి దొరసానికి .... నొసఁగితివిభళీ!
సరసాలా ! కవిగాయక సురసాలా ! విజయరంగ చొక్కవజీరా !

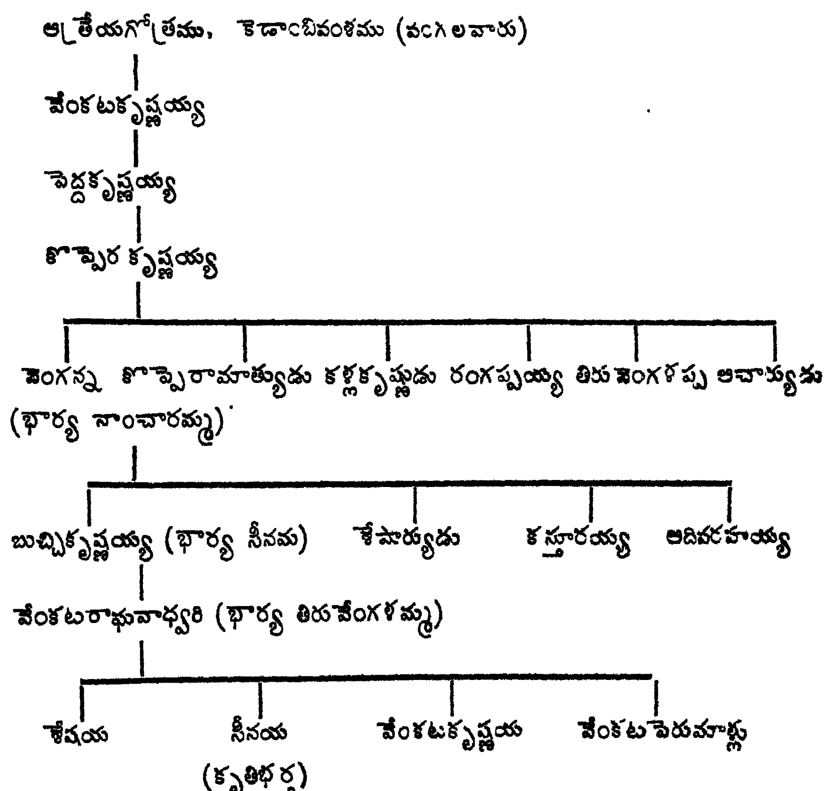
క. మాటికిమాబోటిని నొక చోటికి రమ్మనియుమానెనయఁజూచితి...
... ... జూచేరా ? విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. ఎక్కడనేర్చితివగలను నిక్కముపలుచినదికొమ్మ ! నీపేరంటే
మొక్కుదురా ముక్కుదురా సొక్కుదురా విజయరంగ చొక్కవజీరా ![1]

1. చాటుపద్యరత్నాకరము, తృతీయతరంగము 140–141 పుట. విద్వత్కవి తీపాల పిచ్చయశాస్త్రి సంపాదితము.

శేషము వేంకటపతి

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున విలసిల్లినకవులలో వేంకటపతి ప్రసిద్ధుఁడు. సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని కీతేఁ జాత్ర మిత్రుఁడని యీ వఱకే తెలిపియుంటిని. ఈతని కృతియగు శశాంక విజయము (తారాశశాంకవిజయమని వాడుకపేరు) దాక్షిణాత్య కృతులలో విశేష వ్యాప్తిగలది. ఈ కృతి వంగల సీనయామాత్యుని కంకితము. సీనయామాత్యుని వంశక్రమమిది.

ఈ వంశమున తొలివాఁడగు వేంకటకృష్ణయను గూర్చి.

"మంత్రిమాత్రుండె యతఁడు దుర్మంత్రి గంధసింధురోగ్రజాగ్రన్నృసింహమూర్తి
చెంజివేంకటనృపతి సాచివ్యకారి కీర్తిగుణహారి వేంకటకృష్ణశౌరి"

అని తెలుపఁబడినది. ఈ చెంజివేంకటేంద్రుండు విజయనగర వేంకటపతి రాయలచేత క్రీ.శ. 1586 ప్రాంతమున చెంజీదుర్గపాలకుఁడు[1]గా నియమితుఁడైనాఁడు. కావున వేంకటకృష్ణయ యీ కాలమువాఁడేయని తెలియనగును.

ఈతని కొమారుఁడు కృష్ణుఁడు. శాత్రవరాజు కాంతల కబరి భారముల (కొప్పెరలను) హరించుటచే, 'కొప్పెర కృష్ణుఁడ' పేరు వహించెను. ఆ వెనుక నీ వంశమున వెంగన్న రెండవతమ్ముఁడు కళ్లకృష్ణుఁడు కవితాధుర్యుఁడయ్యెను. ఇఁక కృతిపతితాత "పండిత మండలీహృదయ పంకజభానుఁడు" కృతిపతి తండ్రియగు వేంకటరాఘవాధ్వరి,

సీ. ఋగ్యజుస్సామాది రీతుఁలేర్పడఁజేసి పాఠశాలలుపెట్టి వ్యాసులట్ల
ప్రాకారమణిమంటపాది కైంకర్యముల్ పరకాలుగతి రంగపతికొనర్చి
చాయలుకల్పించి జలధరప్రౌఢిమ శాలలువేయించి జనులకెల్ల
బుధులకు నవరత్న భూషణాంబరములు కల్పవృక్షంబుల కరణినొసగి

గీ. తెలయు నారదవరదున కలఘుభక్తి నిష్టభోగంబులొనరి ఫణీంద్రులీల
భజనతోషితఖగ సార్వభౌమవాజి సుగుణవేంకటరాఘవ సోమయాజి.

అని ప్రశంసింపఁబడినాఁడు. కృతిపతి సీనయ దానధర్మములచేతఁ దండ్రిని మించుటయేగాక సంగీతసాహిత్యవిద్యావేత్తయై విలసిల్లినవాఁడు. ఈతఁడు, శ్రీవిజయరంగచొక్కనాథ మహీనాథ కృపాకటాక్ష వీక్షణాను క్షణవర్ధమానుఁడు, మఱియు,

సీ. సకలసామాజిక సంఘంబు మదికి నింపుగ బృహస్పతిలీల బుద్ధిచెప్ప
కార్యఖడ్గక్రియా ఘటనాఘటనశక్తి దొరనుబ్రమోదంబు దొరయఁజేయు
జననంబుమొదలుగా సకలజనోపకారంబు వ్రతంబుగా రహినొనర్చు
జనకునినైఖరి జ్ఞానకర్మప్రపాదనభక్తి గురునిష్ఠలొనర మెలఁగు.

---

1. In 1586 he (Krishnappa) rebelled against Venkata, who captured him and had him put in prison. During his imprisonment, Gingee was ruled by one Venkata who was sent against him by Venkatapatiraya.

(The Nayaks of Tanjore, Page 75. F. N. 43.)

గీ. ధరను పనయన కన్యకాదానశతము లన్న దానంబుజలదాన మాదినైన
దానములొసంగు ఘనుఁడభిమానధనుఁడు శ్రీపతినిభుండు వంగలసీనవిభుఁడు.

అని యీతని ప్రతిభావిశేషము, దాతృత్వము వర్ణితములై నవి. ఇతడు వాధూలవరద దేశికుని శిష్యుఁడై యుభయ వేదాంత సిద్ధాంతములను గ్రహించిన వైష్ణవశిఖామణి.

సాహిత్య విద్యావేత్తయగు సీనయ "రామానుజ దివ్యచరిత్ర ప్రబంధ సాహితీ మోహితానల్పసంతోషవిశంకట వేంకటనగా ధీశ్వరుఁడు." అని వర్ణితుఁడైనాఁడు అనఁగా విశిష్టాద్వైతమత ప్రవర్తకులగు శ్రీరామానుజాచార్యులవారి చరిత్రను సీతఁడు ప్రబంధరూపమున రచించి శ్రీవేంకటేశ్వరునకు కృతినిచ్చినాఁడని వివరణ. ఇదియే షష్ఠ్యంతములలో "రామానుజవిజయాంక గవీ మధుర సమోదమాన వేంకటపతికిన్" అని చెప్పఁబడినది. ఈతని కవితాశక్తి యసమానమని 'ఆలంకారిక సమ్మతోజ్జ్వల కవితాగాధ' అని యాశ్వాసాంతమునఁ జెప్పఁబడినది. 'సరసగద్య పద్య రచనాంభోజుండు' అను విశేషణ ముపయుక్తమైనది.

ఇతడు సంగీతశాస్త్రపారఁగుఁడు. వీణావాదనమున నేర్పరి "ఘన నయ దేశీయ కమనీయ గ్రామమూర్ఛనా బహువిధన్యాస ధన్యాసమాన తాళమాన నానాసూన తానవితాన భంగీతరంగిత సంగీతవిద్యావిశారదుండును, వీణానినాద వినోదభూలోకనారదుండును" అని యవతారిక యందుఁ గలదు. ఈతని సంగీతవిద్యానైపుణ్యము హాహాహూహూ గంధర్వుల మించినదని యిట్లు వేంకటపతి ప్రశంసించినాఁడు.

శా. హాహాహూహూహులు గానగర్వమున నాహాహూహూహువంచున్ స్వరా
రోహప్రక్రియ .... వృథా
సాహంకారులు మర్త్యగాయకులు జోడా ? నీకుఁ జాం డ్యేశ్వర
స్నేహాలంకృతవంగలాన్వయమణీ ! నీ నాకవిగ్రామణీ !

ఈతఁడు మన్నారురంగనిగూర్చి పదములుచెప్పినట్లుగా "శ్రీమన్నారు రంగాధిపనామాంకిత గేయకల్పనా నుతమణికిన్" అనియు "శ్రీమన్నారు రంగాధిపరామానుజగుణగణాంకరచనాముదితా" అనియు కవిషష్ఠ్యంత

సంబోధనలలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. మన్నారురంగముద్రగల పదములు నేఁడు లభించుచున్నవి. ఈ పదము లీతని చివరి నివాసస్థానమగు [1]మన్నారు పోలూరుగ్రామమున వెలసియున్న మన్నారు రంగనిపై రచితములైనవి. [2]కురవంజిరాగమున నున్న 'శివదీక్షాపరురాలనురా' అను మనోహరపద మీతని రచనయే.

ఇట్టి మహనీయునకు శశాంకవిజయమును గృతినిచ్చి ధన్యుఁడైన వెంకటపతి కవినిగూర్చి విశేషములు మన కంతగాఁ దెలియరాలేదు. కృతిపతి తన్నుఁగూర్చి యీ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పినమాటలలో నీతఁడు శ్రీరంగేశ్వరభక్తుండనియు, శేషము కృష్ణసుధీతనయుఁడనియు నింతకు మున్ను కొన్నికృతులు రచియించెననియుఁ దెలియుచున్నది.

క. ననురంగేశ్వర పదయుగ ఘనతరభజనానిరూఢ కవితాసామ్రా
జ్యుని శేషము కృష్ణసుధీ తనయునిఁ బిలిపించిపలికె దయదయివారన్.

చ. అసదృశభక్తి సద్గురుకటాక్షముఁగాంచి సమంచితాత్మతన్
బిసరుహమాకరందరసపేశలకోశలవన్మృదూక్తులన్
రసికులకింపుగాఁగృతి పరంపరలన్ రచియించి కీర్తిచే
నెసగితివయ్య వేంకటపతీ! భళి! శేషము వంశసత్కృతీ!

కాని యీతని కృత్యంతరములేవియు లభింపలేదు. ఇష్టదేవతాస్తుతిలో గందాళ రామానుజాచార్యులను తన గురువుగఁ బేర్కొనినాఁడు. గద్యయందుఁగూడ విశేషములు లేవు.

"ఇది శ్రీ జానకీరామచంద్ర చరణారవిందవందన కందళితానంద కందాళ రామానుజ గురుచరణసేవాసమాసాదిత సాహితీవైభవ శేషము కృష్ణయార్యతనూభవ సుకవిజనవిధేయ వేంకటపతి నామధేయ ప్రణీతంబైన శశాంకవిజయంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము"

---

1. మన్నారు పోలూరు గ్రామము ఉత్తరార్కాటుజిల్లాయందున్నది. ఈతని మొదటి నివాస మీ మండలములోని చెట్టిపట్టణము.

2. The Carnatic Music Composers T. S. Vasudevan. Journal of the Madras University Vol. X Pages 146,147.

శశాంకవిజయము: కథాసంగ్రహము

పరమపవిత్రుఁడగు నత్రిమహాముని తన భార్యయగు ననసూయతో సంతానముం బడయుట కొఱకు హిమవత్ పర్వత ప్రాంతమునకువచ్చి, యనసూయ కచ్చటి విశేషముల నెఱింగించెను. అచటనుండి ముందునకు వెడలుచుండ బదరికాశ్రమము వారికి గోచరించెను. అచటనే యత్రిమహాముని నిలిచి ఘోరతపస్సు చేయసాగెను. హరిహర బ్రహ్మ లాతనికిఁ బ్రత్యక్షమై వరమడుగుమనిరి. అంత నాతఁడు త్రిమూర్తులంబోలు ముగ్గురు కొమారుల నిమ్మనెను. అప్పుడు త్రిమూర్తులు తామే పుత్రరూపములను ధరించి యనసూయకు జన్మించెదమని చెప్పి యంతర్హితులైరి. ఆవెనుక, విష్ణువంశమున దత్తాత్రేయుఁడు, శివునియంశమున దుర్వాసుఁడు, బ్రహ్మయంశమునఁ జంద్రుఁడును జన్మించిరి. బ్రహ్మయుఁ దన యంశమున జన్మించిన చంద్రుఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁడై యుండ నొకసారివచ్చి యాతనికి గాండీవాద్యాయుధముల నొసంగి, రాజపట్టము నిచ్చి, యాతఁడు పాలించుటకుఁ బ్రతిష్ఠానపురమను నొక పట్టణము నిర్మింప విశ్వకర్మను నియమించెను. ఇది ప్రథమాశ్వాసకథ.

ద్వితీయాశ్వాసము విశ్వకర్మ నిర్మించిన ప్రతిష్ఠానపురవర్ణనతోఁ బ్రారంభము. అచట చంద్రుఁడు నివసించుచుండెను. గురునియొద్దఁ జదివినఁగాని వివేకము గలుగదని యెంచి, అత్రిమహాముని చంద్రుని బృహస్పతి కడకుఁ బంపెను. బృహస్పతియుఁ జంద్రుని రూపవినయగుణంబులకలరి, తన భార్యయగు తారను బిలిచి, యీ క్రొత్త శిష్యుని నాదరముతో నన్నపానాదులనిడి పోషణసేయుమని యప్పగించెను. చంద్రుఁడు శ్రద్ధగా గురుముఖమున సకలశాస్త్రములును ద్వరలో నేర్చెను. ఇంతలో క్రమక్రమముగా నాతనికి యౌవనవసంతోదయమయ్యెను. తొలుతనే యాతఁడు చక్కనివాఁడు. ఆవెనుక యౌవనోదయమైనవాఁడు. సకలకళారహస్యములను నెఱిఁగినవాఁడు. ఆతఁడు గురువునింట నుండుటచే నితరాంగనలకు నాతనిచక్కఁదనము 'పూచినసంపెఁగ మధుకరాంగనలకుఁబోలె'' నంటరానిదయ్యెను. బృహస్పతిభార్య తార, తానింటనే యుండునదిగావునఁ జంద్రునిజూచి మోహమునఁ దత్తరింపుచు, నాతనికి శృంగార చేష్టలమూలమునఁ దన మనోభావము వ్యక్తము సేయుచుండెను. వయసులోనున్న చంద్రుఁడును శృంగారావతారయగు తారనుఁజూచి మోహించియు, గురుగృహమగుటచేఁ దన మనసులో భావముల నణఁచి, ప్రవర్తింపుచుండెను. ఇరువురును క్రమక్రమముగా సమాగమమున కువ్విళ్లూరుచుండిరి. ఇంతలో వారికోర్కె లీడేరెనన్నట్లు వసంతకాలము వచ్చెను. ఇంద్రుఁడు యాగముచేయఁదలఁచి బృహస్పతికిఁ గబురంపెను. బృహస్పతి యింద్రుని యాజ్ఞగాన, తాను బోయివచ్చెదనని యంతవఱకుఁ జంద్రుని జాగరూకతతోఁ జూడుమని చెప్పి వెడలిపోయెను.

తృతీయాశ్వాసము తారాచంద్రసమాగమ ఘట్టము. తార చంద్రునిఁజేరి తన మనోరథమును దెల్పఁగా చంద్రుఁ డామెకు కులవధూధర్మము లెఱింగించి, ధర్మశాస్త్ర సంప్రదాయములు దెలిపి, యావెనుక నామెపొందెడి బాధలను దెల్పును. కాని యామె చంద్రునికన్న నాలుగాకు లెక్కువ చదివినది యగుటచే, నాతని నొడఁబఱచి, మన్మథ సౌఖ్యాంబుధి నోలలాడును. అప్పటినుండి గురువు తిరిగివచ్చువఱకు వారి సౌఖ్యమునకే యంతరాయమును గలుగలేదు.

నాల్గవయాశ్వాసమున బృహస్పతి యజ్ఞము నిర్వర్తించివచ్చి, తారాచంద్రుల వైఖరి నీక్షించి, తన భార్యపైఁ గోపించి చేసినపని చెప్పుమనెను. ఆమె సత్యము పలుకఁగా నాతఁడు శాపమీయఁబోయెను. కాని కాళ్ళపైఁబడుటచే నామెనువదలి చంద్రుని శపింపఁదలచి యదియు సరికాదని యాలోచించి చంద్రునితోఁ జదువు పూర్తియైనది గనుక స్వగృహమునకు నేగుమని దీవించిపంపెను. చంద్రుడును ఖిన్న మనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

ఆనాఁటినుండి తార చంద్రవిరహము నోర్వలేక యాతని సమాగ మెప్పుడైన నగునాయని కాంక్షించుచుండెను. ఇంతలో నామె స్నేహితురాలగు నొక తాపసి చూచుటకు రాఁగా చంద్రుని కామెచేత సందేశమంపెను. ఆమె చంద్రుని చూడఁ బోవఁగా నాతఁడును తారావిరహమున నతిఖిన్నుఁడైయుండెను. తాపసి తారచెప్పిన సందేశమును విని యామె చెప్పినప్రకారము నొక సంకేతస్థలమునకువచ్చి, తారకొఱకు నిరీక్షించుచుండెను. తాపసిచేసినపనికి మెచ్చుకొని తార యచ్చటికిఁ దన భర్తను గికురించి వచ్చి చంద్రునితోఁగూడి చంద్రుని రాజధాని కేగెను.

బృహస్పతియుఁ దారయింటలేమి కనుఁగొని తన దివ్యదృష్టివలన జరిగినదంతయు నెఱింగి, చంద్రునికిఁ దగిన శాస్తియొనర్చుదవని చెప్పి, యింద్రునివద్ద కేగి చంద్రునిపై యుద్ధమునకుఁబోవ నాజ్ఞాపించెను. ఇంద్రుఁడు తొలుత యుద్ధముచేయకుండ నొక దూతను పంపెను. కాని చంద్రుఁడు వానిమాటలను లక్ష్యపెట్టక యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడయ్యెను.

పంచమాశ్వాస మింద్రచంద్రు లిరువురును ఘోరముగా పోరుచుండు ఘట్టముతోఁ బ్రారంభము. ఆ యుద్ధము మిక్కిలి విపరీతస్థితికి రాఁగాఁ ద్రిమూర్తులు ప్రత్యక్షమై వారిని విచారించి చంద్రునితోఁ దారను తిరిగి గురునకిమ్మని యాజ్ఞాపించిరి. అంత నప్పుడే గర్భచిహ్నాలు కన్పించుచున్న తారను గురునకొసంగెను. బ్రహ్మయు నమ్మతరళ్మియగు చంద్రుని పొందినదిగావున నామె పరిశుద్ధయని వెల్లడించెను. బృహస్పతి స్వీకరించెను. అంత నవమాసములు నిండినవెనుక తార బుధుఁడను పుత్రుని గనెను. పుత్రోత్సవము సేయుటకుఁ జంద్రుఁడు రాఁగా బృహస్పతి యాతఁడు రావలసిన యగత్యము లేదని నివారించెను. తనకొమారుఁడేయని చంద్రుఁడు పలికెను. వారికి వాదమయ్యెను. బ్రహ్మ తిరిగివచ్చి తార నడుగఁగా నామె బుధుఁడు చంద్రుని

కొమారుఁడే యని చెప్పెను. చంద్రునికి బృహస్పతిచేత బుద్ధి నిప్పించి బ్రహ్మ యాతనికి గ్రహమండలాధిపత్యము నొసంగెను. చంద్రుఁడు తారాబుధులతో సంతుష్ట కరుడొంచి సౌఖ్యమున నుండెను. అప్పుడు దక్షప్రజాపతి యశ్విన్యాది నక్షత్రరూపిణు లైన తనయిరువదియేడుమంది పుత్రికలను జంద్రునికిచ్చి వివాహము గావించెను. చంద్రుఁడు వివాహమైనవెనుకఁ దన రాజశబ్దము సార్థకము గావించుటకుఁ రాజసూయయాగము నొన రించెను. తారకా సార్వభౌముఁడు సారరీతి ధరణిఁ బాలించుచుండ [illegible] బ్రపంచమంతయు నమృతమయ మై మించెను.

వేంకటపతి మృదుమధురరీతిని రసోల్లసితముగ నీ కావ్యమును రచియించెను.

“ లోకములోనఁ గొంద ఱబలల్ పతులన్ [illegible]
స్తోకమనీష నన్యపురుషుల్ తమభామలనంటకుండఁ దా
టాకులలోన ద్రావిరి పరాంగనఁ గూడి [illegible] న
య్యాకులపాటుఁ జూచి యిపుడాకులపాటొదవెన్ [illegible].”

అను పద్యమును,

“ ఎన్నిపూవులఁ గ్రాలదు తేఁటియట్లె మగవాఁడను వానికి దోసమున్నదే ”

యను పద్యపాదము నెఱుంగనిచదువరులు తెనుఁగునాఁట లేరు. కావ్యము శృంగారరసప్రధానమైనను వరాంగవర్ణన మొదలగునవి లేవు. ఈ కథను నంతకు మూఁడుశతాబ్దుల పూర్వము శ్రీనాథ మహాకవి కాశీ ఖండమున రచియించియున్నాఁడు. అందుఁ జతుర్థాశ్వాసమున 194 నుండి 230 వఱకును 36 గద్యపద్యములలో నిది ప్రౌఢతమరీతిని రచిత మైనది.

ఈ కథకు మూలప్రాయమైన తారాశశాంకపరిణయ పరిణామ మును శ్రీనాథమహాకవి యొక్క పద్యమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

గీ. చదివెఁ జంద్రుండు ధర్మశాస్త్రంబుఁ దొలుత పరమతాత్పర్య విశ్వాసభక్తిగరిమఁ
జదివె చంద్రుండు కామశాస్త్రంబు పిదప తలిరుఁబోఁడైన ననురక్తిఁ దారయొద్ద.

అయినను నందే నీతిబోధకమును నిరవద్యమునగు నీ క్రిందిపద్యము రచియించియున్నాఁడు.

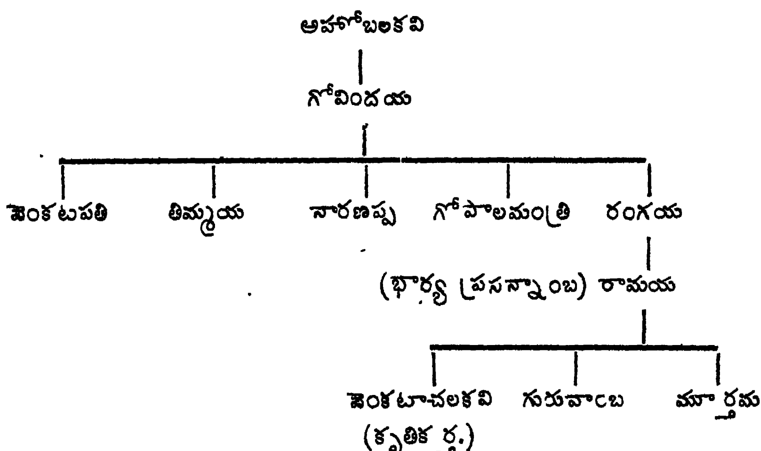
సీ. భువనైకధన్విచేఁ బుష్పాయుధునిచేతఁ బ్రసవాస్త్రమున నేటుపడనివాఁడు
అతిగాఢమైన క్రోధాంధకారమ్మునఁ గన్నులనంధుఁడు గానివాఁడు
నిర్నిబంధనలోభ నిద్రాభరంబునఁ బారవశ్యంబు చేపడనివాఁడు
లక్ష్మీకటాక్షలీలాసీధుమదమున మనములోపల నన్నుకొననివాఁడు

గీ. నేఁడు భూపతిగలిగానే న్వాఁడు నృపుఁడె? విశ్వధాత్రీజనుల పాలివేల్పుగాక
బాహ్యశత్రులఁ బరిహరింపఁగవచ్చు నంతరారుల నిర్జింపనలవిగాదు.

వేంకటపతి తారాశశాంకమునందే కాక, యీ కాలమునఁబుట్టిన ప్రబంధములలో నీ నైతికదృష్టి కొఱవడుటచేత వానిని కేవలము కామ శృంగార ప్రబంధములని విమర్శకులు నిరూపించినారు. అయినను బహు ప్రజారంజకములగు నిట్టి ప్రబంధము లా కాలమున సాంఘికాభిరుచులను జక్కఁగఁ దెలుపుటచేత వాఙ్మయచరిత్రమున శాశ్వతస్థానమును సంపాదించినవి.[1]

కుందుర్తి వేంకటాచలకవి

విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమున మఱొక ప్రసిద్ధకవి కుందుర్తి వేంకటాచలకవి. ఆతని వంశక్రమము.

1. భాషోద్ధారకులగు బ్రౌనుదొరవారి సాకర్షించిన గ్రంథములలో నీ ప్రబంధ మొకటి. వారు దీనికి 'చకోరీయము' 'తారకము' 'తారాభావప్రకాశిక' అను మూఁడు వ్యాఖ్యానములు రచియింపఁజేసిరి. గ్రంథమును బ్రతులతో సంప్రతించి పాఠ భేదములను నిర్ణయించిరి. ఆంగ్లేయభాషలో సూచికలు వ్రాసిరి. మఱియు నిందలి పదముల కకారాద్యనుక్రమణిక వ్రాయించిరి, ఈ గ్రంథమునకు మదరాసు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక భాండాగారమున సంఖ్య 807 నుండి 819 వఱకు, పంద్రెండు ప్రతు లున్నవి. ఈ గ్రంథప్రశస్తిని ప్రచారమును వీనినిబట్టి మనము గ్రహింపవచ్చును.

పైవారిలో నహోబలకవి గజపత్యశ్వపతుల సభలలోఁ బండిత శ్రేణిని జయించెను. గోవిందయ కుందుర్తిని వాసస్థలముగాఁ జేసికొనెను. మఱియు నాతఁడు 'భారతీపరిణయ' మను కావ్యమును వీరవేంకటపతి రాయలకు నొసంగి యాతనిచేత సమ్మానము గాంచెను. అది యిప్పుడు గానవచ్చుటలేదు. రామయ పాండ్యవసుధాధ్యక్షుని మంత్రియైనాఁడు. వీర వెంకటపతిరాయలు క్రీ. శ. 1680-1700 ప్రాంతములవాఁడు. వెంకటాచలకవి తన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొనునప్పుడు క్రీ. శ. 1704-1732 వఱకును మధురను బాలించిన విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు తన్ను బహూకరించినట్లుగా నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

చ. కవిజనకల్పకం బఖిలకావ్యరసజ్ఞుఁ డఖండవైభవ ప్రభ
ధవుఁడు మహానుభావుఁడతి ధార్మికుఁడవ్యగవజ్రధారియై
న విజయరంగ చొక్కనరనాథుఁడు నీకవితాసమగ్రవై
భవములు మెచ్చి నీకొసగె భర్మమణీశివికాదిసంపదల్.

దీనినిఁబట్టి యీతఁడు క్రీ. శ. 1732 వెనుకనే గ్రంథరచనము గావించినట్లూహింపవచ్చును.

ఇఁక వెంకటాచలకవి 'కథాశుకవి' యని కీర్తిఁగన్నవాఁడు. ఇతఁడు పెద్ద చదువరి. ఆశుమధుర చిత్రవిస్తరములను 'చతుర్విధకవితలు' చెప్పుటయందు నేర్పరి. నాటకములు చాటుకృతులు పెక్కులు రచియించినాఁడు. ముఖ్యముగా భారతభాగవత రామాయణములు వచన కావ్యములుగా రచియించినాఁడు. కాని నేఁడీతని వచనకృతులేవియుఁ గానరాకున్నవి. ఈ విషయ మీ క్రింది పద్యములలో నీతఁడు రచించిన మిత్రవిందాపరిణయ ప్రబంధావతారికవలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. అతఁడు సామాన్యుఁడే షట్సహస్రకుల సరిత్పకుందుర్తి ధవళాంశరీపవిత్రుఁ
డాగమాంచలపద్యావిహారకారి విశ్వపరితోషకారి గోవిందశౌరి.

చ. పటుతరగోస్తనీ మధురపాకసమంచితముక్త రసోర్మి ప
ర్యటమగు 'భారతీ పరిణయంబ' నుకావ్యమొసంగి వీర వేం
కటపతిరాయలందనిపి కాంచె మణీకనకాభిషేకము
త్కటగతినమ్మహామతి ముఖస్థితిశోభి యశోభిరాముఁడై.

సీ. చదివినావేమేమి చదువయోగ్యంబులో యవియెల్ల నిస్సంశయంబుగాఁగ
వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భారతభాగవతములు రామకథయుఁ
ఘటియించినావు ద్రాక్షాపాకముగ బహు నాటకంబులు సమున్నతినెలంగఁ
జాటించినావు దిక్కోటరంబుల బుధకోటిమెచ్చ నపారచాటుకృతులు

గీ. అర్థగుంఫసముజ్జృంభితాశు మధుర చిత్రవిస్తరకవితాప్రసిద్ధినీకు
సహజమేకద పాండ్యభూజానిసభఁ గథాశుకవి యనఁ గీర్తిఁ జెన్నలరినావు.

క. అటుగానఁదలఁప నీకే మిటనింతకుఁ గొంతలేదు మేల్మేలు భవ
త్పటుకావ్యహారమునకును ఘటియింపుము నాయకమణిగా రంగపతిన్.

సీ. ఘనుఁడు మీ మూత్తాత కవ్యహోబల మంత్రి గజపతి సభనుతుల్ గాంచి మించె
మీ తాత గోవిందమేదినీసురుఁడు రాయలచేతఁ గాంచె స్వర్ణాభిషేక
మనఘుఁడు మీ తండ్రియును బాండ్యచొక్కనాథానీశ్వరున కత్యాప్తుఁడయ్యె
నీపూర్వవంశజుల్ నెలకొని రాయసంస్థానంబున నెకీర్తినవధరించి

గీ. రనుచు లోకప్రసిద్ధులై తనరిరిగద నీవు వారలవలెనె యనేకకావ్య
నాటకసమగ్ర రచనలమేటివైతి ....

వెంకటాచలకవి పై విధముగఁ జెప్పుకొన్నను, నాతని వచన రచనలుకాని నాటకములుగాని లభ్యముకాలేదు. వచనకావ్యరచనకు శ్రీకారముచుట్టిన మధురరాజ్యమునకు సంబంధించినవాఁడగుటచే నీతఁడు వచనకావ్యములు రచియించుట సంభావ్యమే యగుచున్నది. ఈతని కృతులలో లభ్యమైన రెండే - ఈ మిత్రవిందాపరిణయ మొకటి, రెండ వది కార్తికమాహాత్మ్యము.

మిత్రవిందా పరిణయము

ఇది యారాశ్వాసముల ప్రబంధము. మిత్రవిందా కృష్ణులవివాహ మిందలి యితివృత్తము. ఆశ్వాసాంతగద్య.

"ఇది శ్రీమదలమేలుమంగనాథ వేంకటనాథ దయాసమేధమాన చతుర్విధ కవితాధురంధర, మంత్రియుగంధర కుందుర్తి రామయ మనీషిపుత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, శాండిల్యగోత్రపవిత్ర నిరసూయాపర

కవివరవిధేయ కథాశుకవి వేంకటాచలకవి నామధేయ ప్రణీతం
బైన మిత్రవిందాపరిణయంబను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును
షష్ఠాశ్వాసము."

ఈతఁడు తనగురువగు రేవూరి కాళహస్తి దేశికు నిట్లు నుతించినాఁడు.

సీ. అష్టభాషామహితాశు ప్రబంధనిర్మితచాతురీధుర్య శతసహస్ర
లేఖినీలేఖ్య కలితకవిత్వాపాద నాహృతవ్యస్తాక్షరాది చతుర
జలజిహ్వికాచలాచల జిహ్వికాచల జిహ్వికారచనా విశేషనిపుణు
నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యవరోదర్శకల్పనుఁ గతినత్రిపాద సంఘటనమహిలఁ

గీ. నఖిలలక్షణ లక్ష్యసిద్ధాంతపాణి నీయ కాణాద కాపిలానేక తంత్ర
కోవిదుని రేవురి కులాబ్ధికుముదబంధుఁ జెలఁగి మది కాళహస్తి దేశికుభజింతు.

ఈ కాళహస్తి దేశికుఁడు గాధేయోపాఖ్యానాది మహాప్రబంధ
ములు రచియించిన రేవూరి అనంతయకగ్రజన్ముఁడు. అనంతయ చరిత్ర
మున నీతని యుదంతము తెలియఁగలదు.

మిత్రవిందా పరిణయమునందు కథాక్రమము :

శ్రీకృష్ణుఁ డష్టమహిషులలో నొకర్తెయగు మిత్రవిందను బెండ్లి
యాడుట యితివృత్తముగల మిత్రవిందాపరిణయమున, ప్రథమాశ్వాస
మున, అవతారిక, కవివంశానుక్రమణిక, షష్ఠ్యంతములు, కథాప్రారం
భము, అవంతీపురి వర్ణనము, పుష్పలావికాజనవర్ణనము, రాజవర్ణనము,
రాజనీతి, వేంకటాచల వర్ణనము, శేషాద్రివర్ణన వచనము, గ్రీష్మఋతు
వర్ణనము, వర్షర్తు వర్ణనము, శరదృతు వర్ణనము, శేషశైలాధినేతృ
వర్ణనము గలవు.

ద్వితీయాశ్వాసమున దౌహృదవర్ణనము, మిత్రవింద బాల్య
క్రీడాభివర్ణనము, యౌవనదశాభివర్ణనము, వసంతవర్ణనము, వనవిహారము,
వనవిహారరగడ యనునవి గలవు.

తృతీయాశ్వాసమున కాసారవర్ణనము, కాసారవర్ణన వచనము,
జలక్రీడాభివర్ణనము, మనోజపూజాభివర్ణనము, చిలుక రాయబారము
అనునవి గలవు.

చతుర్థాశ్వాసమున మురహరువర్ణనము, జయసేన కుమారికా వర్ణనము అనునవి గలవు.

పంచమాశ్వాసమున అస్తమయవర్ణనము, జ్యోత్స్నాభివర్ణన వచనము, చంద్రదూషణ సూర్యోదయ వర్ణనములును గలవు.

షష్ఠాశ్వాసమున మిత్రవిందాభివర్ణన వచనము, వసుదేవకుమార వర్ణనము, రణాభివర్ణనము, రణరంగవర్ణన వచనము, రత్నాకరవర్ణనము, మిత్రవిందా వివాహము అనునవి గలవు. ప్రథమాశ్వాసమున 149, ద్వితీయాశ్వాసమున 121, తృతీయాశ్వాసమున 75, చతుర్థాశ్వాసమున 147, పంచమాశ్వాసమున 86, షష్ఠాశ్వాసమున 145, మొత్తముమీఁద 723 పద్యములు గలవు. ఇందు గద్య సంప్రదాయములుగల వచనములు తప్ప వేఱులేవు. ప్రాచీనకవుల పోకడలు ముఖ్యముగా రామరాజభూష ణునివి పెక్కులు గలవు. మింత్రవిందా స్వయంవరమునందలి రాజవర్ణన నైషధ కావ్యవర్ణనము ననుసరించినది. దీనిని 'వర్ణనప్రబంధ' మని చెప్పనగును.

ఇందు లక్షణ విరుద్ధములైన, 'కరఁగినీరై పడీని,' 'ఎల్లానుకూర్చెది' మొదలగు ప్రయోగములున్నను నవి యుత్తరాంధ్ర కృతులలో సామాన్యమే. గనుక ప్రత్యేకముగ పరిగణింపఁదగినవి కావు.

ఈగ్రంథము క్రీ. శ. 1888 సంవత్సరమున "అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి" పత్రికాధిపతులచే నెల్లూరిలో నొకసారి మాత్రమే ముద్రితమై ప్రకటితమైనది.

కార్తిక మాహాత్మ్యము

రెండవకృతియగు కార్తికమాహాత్మ్యము తీర్థపురపాలకుఁడును బల గోలు లింగారెడ్డి కుమారుఁడును నగు వేంకటాచలనృపుని యానతిచేఁ గోపాలస్వామి కంకితముగా రచితమైనది. ఈ తీర్థపురి నేఁడు 'తుర యూరు' అనుపేర వాడుకలోనున్నది. ఇది తిరుచనాపల్లిజిల్లాలో నా పట్టణమున కిరువదేడుమైళ్లదూరమున నున్నది. కార్తిక మాహాత్మ్యమున నీ తీర్థపురి యిట్లు వర్ణితమైనది.

" సీ. ఏ రాజధానికి నిరుచక్కి గోపాల వేంకటాచలపతుల్ వెలయుచుండు
నేపురి మధ్య సందీపితుండగుచు నందీశ్వరుండు వసించు గృపను మనుప
నే పట్టణం బయోధ్యాపురంబునకు జోడై పరాభేద్యమై యలరుచుండు
నేపుట భేదనం బాపూర్ణ రుచి రాష్ట్రలక్ష్మి నివాసమై లలిఁజెలంగు

గీ. నట్టి తీర్థపురీ పాలనాతివేల ధర్మపథవర్తి చంద్రికా ధవళకీర్తి
తార్క్ష్యవాతాత్మజ ధ్వజాద్య ఖిలబిరుద విజితచక్రాయుధార్జున విభవుఁడతఁడు "

"ఆ పురపరిపాలకుఁడు పాండ్య గజకేసరి బిరుదాంకుఁడు రాయ వేశ్యాభుజంగుఁడు పంటకులకలశ పాథోనిధాన రాకాతమీన బలగోలు లింగనృప పుంగవకులపాలికా పేర్యంబికా నిర్భరగర్భశుక్తి ముక్తాయమా నుండునగు వేంకటాచల మహీమహేంద్రుండు"-కవిని బిలిపించి యీ క్రిందివిధముగా బలికినట్లు గ్రంథమునఁగలదు.

" మ. ననుఁ శ్రీవేంకట భూధరాధిపకృపానాణీయకల్లోలసం
జనతానేక మహాప్రబంధరచనా సంశీలు, విద్వజ్జనా
వన పాండిత్యవిశాలుఁ బాండ్యధరణీపాల ప్రదత్తాశ్వకాం
చనచంచచ్చతురంతయానమణి భూషాళాలిసెంతేఁదయన్.

సీ. ఆంధ్రభాషను ప్రౌఢయనుమాత్రమే కాదు సంస్కృతంబున నీవు సరసమతివి
లక్షణగ్రంథసారము లెఱుంగుదువైన లక్ష్యముల్ నీకు లాలాజలములు
తతచతుర్విధ కవిత్వప్రౌఢి నీసొమ్ము నవరసప్రతులు నీ నవ్యకృతులు
నీ దీవనలు సమున్నిద్ర సంపదలిచ్చుఁ బూజలందితివి భూభుజాల చేతఁ

గీ. జాటుకృతులును బహువిధనాటకములు బంధురితవార్థ పూర్ణప్రబంధములును
రచనఁగావించి దేవతార్పణముఁజేసి పాండ్యవిభుచేఁ బ్రభుత్వసంపదలుగనితి

గీ. అనఘ! కార్తికమాహాత్మ్య మాంధ్రభాష గబ్బమొనరించి మదభీష్టకలనఁ జెలఁగ
బంధురకృపాలహరికి గోపాలహరికి నంకితమొనర్పు నిదియె మా కభిమతంబు

కృతిపతి వంశీయులు రెడ్డికులజులు

గ్రంథావతారికలోఁ గృతిపతి తాతయగు నల్లారెడ్డి స్కాంద పురాణము నాంధ్రమున రచించెనని యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

క. శ్రీవేంకటాచలాధిప దేవునకున్ మండపములు దివ్యోత్సవముల్
గావించె స్కాందమాంధ్రముగా వర్తిలఁ గృతియొనర్చి ఘనతవహించెన్.

ఇందలి యాశ్వాసాంతగద్య: ఇది శ్రీయలమేలుమంగానసనాథ వేంకటనాథ దయాసమేధమాన చతుర్విధకవితాధురంధర శ్రీకరపంటవంశప్రశంసితోజ్జ్వల బలగోలు లింగనృప పుంగవిభారత్యావలంబపేర్యంబికాగర్భయశః పారావారపూర్ణ తారానాథ తీర్థపురాధారవేంకటాచల భూపాలప్రదత్తమహత్తరాంబరాభరణ కల్యాణపల్యంకికాది బహుబహూకరణవిరాజమానానమాన సంపత్ప్రవర్తి కుందుర్తి రామయమనీషిపుత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, శాండిల్యగోత్రపవిత్ర, నిరసూయాపర కవివిధేయ కథాశుకవి వేంకటాచల నామధేయప్రణీతంబైన[1] కార్తిక మాహాత్మ్యంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ఇందలి కవితాశైలినిఁ దెలియుటకు నొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

ఉ. ఎందుకుఁ గోపమో సరసిజేక్షణ యొక్కడ డాగినావయో
ఇందుముఖీవతంసమ! యొకించుక ముందరవచ్చినిల్వవే
బృందసుధారసంబొసగ కోపికవాణి చలించుచున్న నా
డెందము చల్లసేయదె కడింది తనంబులు మానిమానినీ!

కృతిపతి వంశచరిత్రము

కృతిపతి వంశీయులు రెడ్డికులజులని ముందుదెల్పితిని.

ఈ రెడ్డిరాజులు పంటరెడ్లు - తొలుత నెల్లూరి మండలమున పల్లవోలిసీమ వీరి కాపురము. ఆ వెనుక శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున, అన్నారెడ్డి, సూరారెడ్డి అను నిరువురు సోదరు లాతనికడ నాయకులై కొలువు చేయుచుండిరి. కృష్ణదేవరాయలు దక్షిణదేశము జయించిన వెనుక కొల్లడమున కుత్తరముగనుండు 'ముల్లైనాడు' 'తీర్థగిరి' ప్రదేశములలో దోపిడిగాండ్ర యొత్తిడి యధికముగ నుండుటచే నీ యన్నదమ్ములిరువురిని వారి నణఁచుటకుఁబంపెను. వీరా ప్రదేశమున నిశ్శేమముగ

1. ఈ గ్రంథ మముద్రితము - దీనికి యొక్కటియే తాళపత్రప్రతి గలదు. అది కాకినాడలో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తక భాండాగారమున గలదు.

దొంగలభయము లేకుండఁజేసినందున నా తీర్థగిరి ప్రదేశమును వీరికి సర్వమాన్యముగా రాయలవా రొసగిరి. ఆ తీర్థపురికి అరవమున "తురయూరు" అని పేరు కావుననే వీరికి "తురయూరు[1] రెడ్లు" అని పేరు వచ్చినది. సోదరు లిరువురు నా ప్రదేశము నభివృద్ధిపఱచి సంస్థానముగా నేర్పఱచిరి. సోదరు లిరువురిలో సూరారెడ్డి వెనుక యీ క్రిందివారా సంస్థానమును బాలించిరి.

(1) కుమార ఎల్లమరెడ్డి — క్రీ. శ 1547–1582
(2) పాపిరెడ్డి — క్రీ. శ. 1582–1597
(3) ఎల్లమరెడ్డి — క్రీ. శ. 1597–1632
(4) లింగారెడ్డి — క్రీ. శ. 1632–1667
(5) నల్లపరెడ్డి లేక నల్లారెడ్డి — క్రీ. శ. 1667–1696
(6) లింగారెడ్డి (భార్య పోరమ) — క్రీ. శ. 1696–1708
(7) వేంకటాచలరెడ్డి — క్రీ. శ. 1708–1740

కృతిభర్తయు కృతికర్తయు "వేంకటాచల" నామధేయులగుట యొంకవిశేషము.

వేంకటాచలరెడ్డి కుమారుఁడు – కుమార వేంకటాచలరెడ్డి క్రీ. శ. 1740 లో రాజ్యపాలన ప్రారంభించినాఁడు. ఇతఁడు క్రీ శ. 1772 వఱకు రాజ్యము చేసినవెనుక నీతని కుమారుఁడు విజయ వేంకటాచలరెడ్డి క్రీ. శ. 1820 లో మెకంజి దొరవారికిఁ దమ సంస్థానచరిత్రను[2] రచియించి పంపినాఁడు. అది తమిళభాషలో నున్నది. దానినుండియే పై విషయములను నేను గ్రహించితిని.

---

1. తురయూరు – మెకంజీ దొరవారి సంగ్రహములందును, స్థానిక చరిత్రల యందును తుఱైయూరు సంస్థాన చరిత్రయందును దీనినిగూర్చి చక్కఁగా తెలియవచ్చు చున్నది. ఆ చరిత్ర ననుసరించి తుఱైయూరు రెడ్డిరాజుల వంశవృక్షమును, వారు పాలించిన కాలపరిమితిని పైని చూపితిని.

2. Mackenzie Collections 17-6-10 Section 5 Account of Turaiyur Samstanam.

వేంకటాచలరెడ్డియు విజయరంగ చొక్కనాథుఁడును సమకాలికు లని స్పష్టపడుచునేయున్నది. వేంకటాచలకవి కార్తికమాహాత్మ్యము ముద్రితమైన నింకను విశేషములు తెలియఁగలవు. ఇందు నీతిదాయక ములును భక్తిప్రదములునగు నుపాఖ్యానములు కార్తికమాన మాహా త్మ్యముతోఁగూడ ధారాళశైలిలో వర్ణితములైనవి.

బాలసరస్వతి

[1]ద్విపదభారత కవిత్రయములో బాలసరస్వతి సభాపర్వమును మాత్రమే రచించెను.

అందు పర్వాంతగద్య యిట్లున్నది:

"అసమసాహిత్య విద్యాచతుర్ముఖుఁడు
రసికుండు బాలసరస్వతీశ్వరుఁడు
పసనొనర్చిన సభాపర్వంబునందు
నసదృశంబుగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె."

ఈతని కుమారుఁడగు తిరుమలకవివలన నీతని యుదంతము కొంత తెలియనగును.

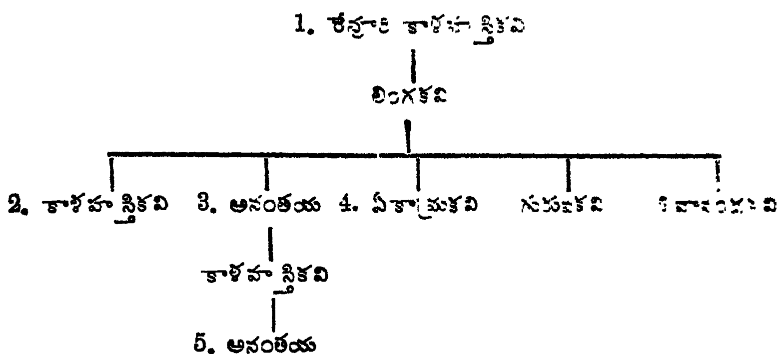
"జయశాలియగుచు నెసంగిన శ్రీవి
జయరంగ చొక్కరాజాధీశునగర
ననుభవించుచునుండు ననఘుని పేర
శ్రీలచేఁ దనరుచు నృపవర నిత్య
లాలితుండయిన బాలసరస్వతి ముఖ
సుత ముఖ్యుఁడగు.........తిర్మలకవి."

అని చెప్పుకొనుటచే బాలసరస్వతి తిర్మలకవి తండ్రియనియు నాతఁడు విజయరంగ చొక్కనాథునికాలమున క్రీ. శ. 1706-31 వఱకు విలసిల్లినట్లు నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతని రచన సరళముగనుండును.

1. ద్విపదభారత కవిత్రయమనఁగా అతుకూరి తిమ్మన - బాలసరస్వతి - అతుకూరి సోమన యను మువ్వురకవులు.

రేవూరి కవికుటుంబము : రేవూరి అనంతకవి

మధురనాయక రాజుల కాలములో దక్షిణదేశమునకు వెడలి యచట స్థిరపడి యశస్సునించిన యాంధ్ర విద్వత్కవి కుటుంబములలో రేవూరివారి వంశమొకటి. వీరు వెలనాటి వైదికులు. ఆపస్తంబ సూత్రులు, కౌండిన్యగోత్రులు. వీరి వంశవృక్షము.

1. కాళహస్తికవి: వంశమునకు మూలపురుషుఁడు.

2. కాళహస్తికవి: శ్రీమదప్పయ దీక్షితులవారి శిష్యుఁడు. కంచి కామాక్షీ దేవి భక్తుఁడు. వసుచరిత్రను సంస్కృతభాషలో రచించిన కవి. కుందుర్తి వేంకటాచలకవి గురువు. చూడుఁడు మిత్రవిందాపరిణయావతారిక.

3. అనంతయ్య: మైసూరి చెంజిరాజులచే సన్మానితుఁడు. గాథేయోపాఖ్యానమును వృద్ధాచల మాహాత్మ్యమును శేషార్యోదాహరణమును నీతని. కృతులు.

4. ఏకామ్రకవి. ఈతఁడు సంస్కృతభాషలో గొప్పకవి. క్రీ. శ. 1620 ప్రాంతముననున్న ఇమ్మడి జగదేవరాయని కనిష్ఠ సోదరుఁడగు నంకుశేంద్రుని కొమారుఁడు ఇమ్మడి అంకుశేంద్రునికి సంకితముగా సత్యాపరిణయము, జాంబవతీపరిణయము నను రెండు కావ్యములు రచియించినాఁడు.

5. అనంతయ: శ్రీ ముష్ణమాహాత్మ్య, శివరహస్య ఖండకృతికర్త.

ఈ కవులందఱును క్రీ. శ. 1609 నుండి 1750 ప్రాంతముల వఱకును విలసిల్లినవారు. పై వారిలోఁ దెలుఁగు కవులనుగూర్చి తెలుపుచున్నాను.

రేవూరి అనంతయ్య

గాధేయోపాఖ్యము

ఇది మైదాశ్వాసముల పద్యప్రబంధము. [1]వీరేశలింగము పంతులుగారి కవులచరిత్ర మీకవి కాలమును దెల్పకపోవుటయేకాక యీతని యింటిపేరు 'తాళవ' వారనిమార్చి యీగ్రంథ మేకాశ్వాస శృంగార ప్రబంధమని చెప్పుచున్నది. ఇందుకుఁ గారణ మప్పటి కీకృతి పూర్తిగా లభింపకపోవుటయే యని యూహింపఁదగియున్నది. ఈ కావ్యము కృతి నందిన బదిర కృష్ణభూపాలుఁడు తన్నుఁగూర్చి చెప్పినట్లుగా గ్రంథావతారికలో నిట్లు వ్రాసికొనెను.

సీ. ఘనమౌనికులమాన్య కౌండిన్యగోత్ర పవిత్రుఁడాపస్తంబ సూత్రమహిత
గతిహారి రేవూరి కాళహస్తికవీంద్ర పుత్రు లింగకవీంద్ర పుత్రుఁగాళ
హస్తిమహాకవి యనుజన్ము నేకామ్రకవిశిఖామణి గుర్వ కవితిలక శి
వానందసుకవుల కగ్రజన్ముని ఘటికాశతగ్రంథ సంఘటకు లేఖ

గీ. నీశతకగణ్య కవితాప్రకాశకుని ది
నప్రబంధము నను ననంతుఁ ....

పైదానినిబట్టి "యీకవి యింటిపేరు రేవూరివారు. ఇతఁడు వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కాళహస్తి కవికిఁ బౌత్రుఁడు. లింగకవికిం బుత్రుఁడు. కాళహస్తి మహాకవికిఁ దమ్ముఁడు. ఏకామ్రకవి గుర్వకవి శివానందకవులకు నన్న, ఘటికాశత గ్రంథకర్త, దినైక ప్రబంధకర్త" యని తెలియుచున్నది. మఱియు నీతని పౌత్రుఁడగు ననంతయజ్వ తన శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యమున నీతని నిట్లు వర్ణించెను.

---

1. వీరేశలింగము పంతులుగారి కవులచరిత్ర 3-వ భాగము. సంఖ్య 96 పుటలు 260, 270. ముద్రణము 1949.

సీ. పదియేండ్లనాఁడె వేదాదివిద్యలు నేర్చి విభుల మెప్పించె సర్వజ్ఞులనఁగఁ
యష్టవర్షప్రాయమునాఁడె యష్టభాషలఁ జతుర్విధకవనముల్ ధరవిరచించి
ఘటికాశతదినైక ప్రబంధముల మైసూరి రంజించి మెచ్చ
నూఱుఘంటములకై నోరారఁగ ...

...గీ. నేకసంధాన ధృతధృతానేక విబుధ మద్ర ...
మండలాధీశ దత్తసన్మానబాల కవియనంతేంద్రు నెన్నఁ ద్రిలోకములను.

పితామహునియందలి గౌరవముచే నతఁడించు కొంత యతిశయోక్తి చెప్పెనని యూహించినను ననంతయ్య మహాకవియని ... ములు గొప్పవియని మాత్రమేకాక, యాతని కాలముకూడ తెలిసికొనుటకు నిది యాధారమని చెప్పనగును.

ఈ కావ్యముఁ గృతినందిన యాతఁడు బదిర కృష్ణభూపాలుఁడు. శూద్రజాతియందలి 'కంపళ' యనునది యాతని కులమైన ట్లీక్రింది పద్యము చెప్పుచున్నది.

వంశవర్ణన ప్రారంభమునఁ దొలిపద్యము:

సీ. ముల్లోకములయందుఁ గల్లోలవతి తనయందు సముత్పన్నమై చెలంగ
ఆదిత్యమండలం బహరహంబును దన సన్నిధానంబునె సారెకోర
దోషాకరప్రభాస్తోమంబు తనచేత నవనీతమగుచెందు నధిగమింప
నాశ్రితాళులఁజేర నరిగెడు నెడల భవ్యాసక్తితనకు నవ్యాహతముగఁ

గీ. జిత్రచారిత్రమైన లక్ష్మీకళత్ర చరణశతపత్రమునఁ దుగ్యజాతికుశల
ధుర్యరీతిజనించె నందునుతిఁగాంచె కంబళింబనుకులము సత్కర్మఫలము.

గాధేయోపాఖ్యాన కృతిభర్త యగు కృష్ణభూపాలుఁడు,

గీ. ... ... , కవిననంతుఁ
దనరుచిరఖోధయుతమనోవనరుహమునఁదనరు నెనరుశఁ గనుఁగొని-యనిరొనిల్లు.

క. "ఆలింతురో లాలింతురో పాలింతురో మూఢజానపదులతులరిస
శ్రీలాలితహోహాన పాంచాలీలాలిత్యనిత్య చంచత్కవితల్.

స. తనరన్ మజ్జనకుండుఁ ద్వజ్జనకుఁడున్ దారావళీదండకా
ద్యనవోద్యద్భవదీయ చాటుకృతులందారావళీ దండకాం
చనకీర్తుల్ గని కాంచనాంబరగజాశ్వగ్రామభూషాదులం
దనియన్ నిన్ను బహూకరించిరిగదా! తాత్పర్యధుర్యాత్ములై.

చ. సుమతులకెక్కు నీమృదుసూక్తులయందు మరందకందళం
బమరుటయెంతవింత? వినుమా నిను! మాబిరుదంచు నెంచు మా
కమితరసాను సారసముదార భవత్కృతి కన్యకాపతి
త్వము సమకూర్పుమా! మతిపితామహతా మహనీయవర్తనా!

క. ముఖ్యాద్యర్థరతిశ్రుతి పౌఖ్యావహ సంస్కృతాంధ్ర సందర్భోద్య
ద్విఖ్యాతిగ గాధేయోపాఖ్యానము కృతియొనర్పుమా మాకెనయన్.

అని [1]గాధేయోపాఖ్యానము ప్రబంధరూపమున రచింపుమని యానతిచ్చెను.

గద్య: ఇది శ్రీమద్వామదేవ సేవాహేవాకప్రభావాకలితలలిత కవితా వైభవ, లింగకవితనూభవ నిరంతరతత్త్వ చింతనానంతార్య ప్రణీతంబైన గాధేయోపాఖ్యానంబను మహాప్రబంధమునఁ బంచమాశ్వాసము.

ఈ ప్రబంధమున విశ్వామిత్రుఁడు రాజ్యముచేయుట, వసిష్ఠుని యావునడుగుట, మొదలుగా ఘోరతపస్సుచేసి యాతనిచే బ్రహ్మర్షి యనిపించుకొనుట యను నంతవఱకునుగల కథాభాగ మతి ప్రౌఢముగా సరసశైలిని వర్ణింపఁబడినది. శైలి తెలుపుటకు నీ కావ్యమునుండి రెండు పద్యము లుదాహరించెదను.

1. గాధేయోపాఖ్యానమునకుఁ జెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నాలుగు ప్రతులు గలవు. అందు 482, 483 సంఖ్య గలవి సంపూర్ణప్రతులు. 494 R 186 అసంపూర్ణప్రతులు. ఈ గ్రంథము పూర్తిగా ముద్రణము కాలేదు. ఇందులోని పంచమాశ్వాసమునకు మాత్రము, పూర్వ ముద్రణ మొకటియు, శృంగార గ్రంథమాల లోని రమణీయ ముద్రణ మొకటియుఁ గలవు. మఱియు నీ గాధేయోపాఖ్యానము నైదాశ్వాసముల ప్రతి యొకటి సంపూర్ణముగా నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో నున్నది.

శా. ఏకాలంబున దీనిఁగట్టవిత నీకెవ్వారలున్నారయో
మాకీలారమునందు దీనినిడినన్ మాకింపు ...
నీకున్ వేడిన కోర్కెనిచ్చుమగువం జెప్పించుకోవో ? ...
మాకున్ గోపము రేఁచితింకుఁ దరమే ...

ఉ. ఏమనవచ్చునీమహిమ యీమహిమా ...
గ్రామణికిట్టిగోమణి యొకండును గల్గద ...
డీమునిదీనినింబడసె నిమ్మోయి నిమ్మోయి ...
లేమొదవున్ మహాత్ముసకు నేమొదవున్ మణికీ ...

[1]వృద్ధాచల మాహాత్మ్యము

తురయూరును క్రి. శ. 1632-67 వఱకు పాలించిన లింగారెడ్డి కీ గ్రంథ మంకిత మీయఁబడినది. ఇతని భార్య యెఱ్ఱాంబికను వృద్ధాచలేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై తనకు వెంగనూరిలో నాలయము కట్టింపుమని కోరినట్లామెవలన విని యాస్వామి కాలయము కట్టించిన ట్లిందు వర్ణింపఁబడినది.

ఈ వెంగనూరు వెంగళమునకు సమీపమున 'పెరంబలూరు' తాలూకాలోనున్నదని తెలియుచున్నది. ఈ వెంగళము తిరుచినాపల్లి మండలములోనిది. కవి యీ కృతినాయకుని "బల్లహోల్ శాసనుఁడు. గదగోవాళ, రాయవేశ్యాభుజంగుఁడు, పాండ్యగజకేసరి, విశుద్ధపంట వంశపావనుఁడు" మొదలుగాఁగల విశేషణములతో వర్ణించియుండుటచే నితఁడుగూడఁ బాండ్యభూపాలుని సామంతులలో నొకఁడు.

శైలి కొకపద్యము :

శా. ఆరూపంబుఁ గనుంగొనన్వెలిచి నేత్రాంభోజముల్ మాసియా
శారిన్ బ్రహ్మముఖామరుల్ ప్రణతులై స్వామీ! కటాక్షింపవే
యీరూపంబుఁ గనుంగొనంగఁ గలమేరేమెల్ల మావృద్ధగి
జ్ఞారాధ్యంబగురూపుఁ జూపఁగదవే యర్ధేందుచూడామణీ!

1. గ్రంథరచనాకాలమునాఁటికి లింగారెడ్డి తురయూరును వీడి వెంగనూరును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను.

శేషార్యోదాహరణము

నల్లందిగళ్ వంశజుఁడగు శేషార్యుని ప్రశస్తిని వర్ణించు నీ లఘు కృతిని బాలకవి యనంతయ రచించినట్లుగా గ్రంథాంతమున నిట్లుగలదు.

క. చెలంగు నుదాహరణంబిది నలసన్నిభ బాలకవి యనంతయనీకై
తలయించి దీనిఁ గైకొను నలఘుసమున్మేష తిరుమలాచార్యుని శేషా!

ఈ యుదాహరణమునుగూర్చి నేను రచించిన యుదాహరణ వాఙ్మయచరిత్రయందు జూడనగును. అందీ యుదాహరణము నాచేతఁ బూర్తిగఁ బ్రకటితమైనది. దీని విషయమంతయు నందుఁ గాననగును.

రేపూరి అనంతయ (బాలకవి) శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యము

ఇది యైదాశ్వాసముల పద్యప్రబంధము. దీనిని రచించిన యతఁడు రేపూరి అనంతయజ్వ, ఇతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁడు, కౌండిన్యగోత్రుఁడు, వైదికబ్రాహ్మణుఁడు, బాలకవి బిరుదాంకితుఁడు, మహాకవియు మహా పండితుఁడును నగు పై యనంతార్యునకుఁ బౌత్రుఁడు. కాళహస్తికవికిఁ బుత్రుఁడు. ఇతఁ డీ గ్రంథమును వెంగుళము కృష్ణమహీంద్రుని యానతిచేఁ దెనిఁగించి యాతనికే యంకితమొనర్చెను. ఈ విషయమంతయు గ్రంథావతారికలోని యీ క్రింది పద్యములవలనఁ దేటపడఁగలదు.

మ. అనఘున్ ధీనిధి బాలకవ్యుదిత పూర్వానంత పౌత్రున్ జగ
జ్జనగేయోదయ కాళహస్తికవి భాస్వత్సూనుఁ గౌండిన్యపా
వనగోత్రాంకు ననంతనామునను నాపస్తంబసూత్రున్ బ్రియం
బున రావించి సుధారసౌఘముల సొంపుల్ గుల్కఁబల్కెన్ దయన్.

సీ. ఏవీటనిరవొందు నేప్రొద్దు దారాపురీశ్వరనాముఁడై విశ్వవిభుఁడు
ఏపురంబుననుండుఁ గాపురంబుగ గౌరిసౌందరనాయికా సముచితాఖ్య
నేప్రోలుపాలించు నెలిమిఁబెట్టనికోట యగుచుఁ గూత్తాండారు జగమెఱుంగ
నేనగరంబున నింపునింపు ననంత విద్వత్కవిస్తోమ విశదఫణితి

గీ. నట్టివెంగుళ మాత్మీయరాజధానిగామిఱు నాచంద్రతారకముగ
భరితజగనొబ్బ గండాది బిరుదశాలి వరదరాజేంద్రు కృష్ణభూపాలమౌళి.

• శ్రీముష్ణ మహత్త్వం బభిరామంబది తెనుఁగు సేసి రహి కెక్కఁ జగత్
క్షేమంకర కృతి మచ్ఛుభ నామాంకితముగ నొనర్చి నైపుణిఁ గనుమా.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తున దీని కొక్క ప్రతిమాత్రమే గలదు. మిక్కిలి చక్కని వ్రాఁతలో సంపూర్ణముగానున్నది. కవిత్వ శైలి యతియుఁ బ్రౌఢమై మనోహరముగా నున్నది. స్వయంవ్యక్తంబులై ప్రసిద్ధిఁగాంచిన వేంకటాచల శ్రీరంగ శ్రీకాకుళ కుంభకోణ బ్రహ్మపురాది క్షేత్రంబులలో నొకటియగు శ్రీముష్ణంబను పుణ్యక్షేత్రముయొక్క మాహాత్త్వ మిందు వర్ణింపఁబడినది.

దీనికి నుదాహృతులు :

శా. నానా నారదమౌని కిట్టులనియెన్ నానాన నారాజు నా
నానా నారత భోగయోగములఁ గానంబూన మాధాత్మ్యఁడన్
గానన్ లౌకిక వైదికోచితగతుల్ గానక నసుక నీవటే
వా ! నీ వానిగ సెంచి మంచి గతి యెట్లొ నట్టు శిక్షింపవే.

సీ. అతివేల రతిశీల గతియేల ననఁజాలఖల కాండముల దండ నిలుపకుండ
వరమాన హారమైన సురయానక యమాన నలతాపములతాప కలనఁ బాప
ధన దానమున దీన జనమాననముఁ బూన బలుకల్ల పలుకల్ల పలుకనొల్ల
పరవారఁ బరదార హరనార భటి జేరఁ గులవృత్తముల నుత్తములను హత్త

గీ. మందమానస మజ్ఞాన బృందమాన మాన దీమాన దీక్షిదమాన మదము
శరమదో లేఁడు నీపాటి పరమయోగి కావు నను గావు నను ముక్తి గలుగఁజేసి.

శివ రహస్య ఖండము

అను శైవమతగ్రంథ మీతఁడు రచించినదొకటి యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులోఁ గలదు. ఇందుఁ దొమ్మిదవ యాశ్వాసమునఁ దుదిపత్రములు గొన్ని లేవు గాని యిది తొమ్మిది యాశ్వాసముల గ్రంథమని నిర్ణయింపనగును. మిగిలియున్న భాగము మంచి స్థితిలోనే యున్నది. ఇది కొడూరి వేంకటాచలకవి రచించిన శివరహస్య ఖండముకంటె వేఱయి యాతని కృతికిఁ బిదప రచియింపఁబడినది. మహాస్కాంద పురాణాంతర్గత

మగు నీ భాగమును దెలిఁగించి తీర్థపుర (తుఱైయూరు) నందీశ్వరున కంకిత మొనర్చెను. దీనింబట్టి యితఁడు తిరుచనాపల్లికి సమీపముననున్న "తుఱైయూరు" అను గ్రామమున నున్నవాఁడని యూహింపఁదగి యున్నది.

ఇందు సంభవము, ఆసురము, వీరమహేంద్రము, యుద్ధము నని నాలుగు కాండములు గలవు. సంభవ కాండమున నాలుగాశ్వాసములు అసుర వీరమాహేశ్వరకాండముల నొక్కొక్క యాశ్వాసమును, యుద్ధ కాండమున మూఁడాశ్వాసములును గనఁబడుచున్నవి. ఈ రెండును శివక్షేత్ర మహాత్మ్యమును, శివమాహాత్మ్యమును దెలుపునవియైనను వీనియందుఁ బెక్కు చక్కని యుపాఖ్యానములును ప్రబంధోచిత వర్ణనములును ప్రౌఢముగా సంతరింపఁబడినవి. శైలిఁ దెలుపుటకు రెండు పద్యము లుదాహరించుచున్నాఁడను.

ఉ. అమ్మక చెల్ల ! యంచలివి యడ్డమునిల్చెఁ జనంగనీక యీ
సెమ్మియుఁ బింఛముల్ నిబిడ నిర్వృతి విప్పుచు నోలమాసరై
సొమ్మసిలంగఁ జేసెనిది సొంపునఁ బెంచిన నాకె విష్ణుతల్
గ్రుమ్మఁటఁగాఁ దొడంగెనని కొమ్మయొకర్తు చనెల్ విభుంగనన్.

ఉ. బొమ్మలపెండ్లిసేయు చొకబోటిగిరీంద్ర సుతాకళత్రుఁడా
యిమ్ములరాజవీధిఁ జనుటేర్పడఁ గాంచి వినిద్రరోమయై
సొమ్ములుపెట్టు చొప్పునఖిఁ జూచి విపర్యసనంబు గల్గఁబో
పొమ్మనిపంచి తాను మదిపొందకవచ్చె గవాక్షశేఖరున్.

బద్దెపూఁడి ఎల్లభూపతి

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమునే, శేషము వేంకటపతి తారాశశాంకవిజయము వెలయించిన కాలమునే, బద్దెపూఁడి పురాధ్యక్షుఁడగు నెల్లభూపతి యాకథను 'యువజన హృదయానందమను' పేరిట నొక ప్రబంధముగా రచియించి యున్నాఁడు. ఇందు రెండాశ్వాసములు మాత్రమే లభించినవి. ప్రథమాశ్వాసము నవతారికనుండి యీ క్రింది వి శేషములు తెలియుచున్నవి.

ఈతఁడు చతుర్థకులజుఁడు - కలువకొండ గోత్రుఁడు వంశక్రమము

పోతరాజు
|
మూర్తిరాజు
|
ఎఱ్ఱ మహీపతి
|
కృష్ణ మహీపతి (మీనాంబ)
|
ఎఱ్ఱ భూపాలుఁడు కృతికర్త

పై విషయము లీ క్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నవి.

క. శ్రీరమ్యసారవైభవ గోరాణ్ణిభు కలువకొండ గోత్రపవిత్రున్
సూరిజన స్తుతిపాత్రుని భూరి గుణు ...... పోతన నెంచున్.

క. ... ... మూర్తి పార్థివధుర్యున్
శ్రీవరపాద సరోరుహ సేవానిధి రిపుమదేభ సింహునిఁ దలఁతున్.

గీ. ... ...
టతుల ఘనకీర్తినమిత శౌర్యాఢ్యమూర్తి మూర్తినృపవర్యు నుతియింతుముదముమీఱ

గీ. ... ... ఎఱ్ఱభూవరతనూజు
మజ్జనకు కృష్ణమహీకాంతు నుదిఁదలంతు

క. వినుతింతు మీన మాంబన్ జనసన్నుత శుభచరిత్ర
... ...

తక్కిన కవులవలెఁ దమపూర్వులింతటి వారంతటివారని చెప్పక వారినందఱిని నిష్టదేవతాస్తుతిలో దేవతలవలె స్తుతించుట యెంతయు సమంజసమై యున్నది. మఱియు నీదృశరచన క్రొత్తయనియే చెప్ప వచ్చును.

ఇకఁ గవిస్తుతిలో నొక్క రేవూరి యనంతయను మాత్రమే యిట్లు పేర్కొన్నాఁడు.

ఉ. పాయనిభక్తిమద్గురుల పాదసరోరుహయుగ్మమున్ను పా
ధ్యాయతనొప్పునప్పురధరామరవర్యుఁ దలంచి, భారతీ
నాయకతుల్యు రేవురి యనంతకవీంద్రుని గొల్చి, భూరితే
జోయుతులైన సత్కవుల సొంపుదలిర్పనుతింతు నెప్పుడున్.

ఈ రేవూరి యనంతయ గాధేయోపాఖ్యాన, శ్రీముష్ణ మాహాత్మ్య, శివరహస్యఖండకృతులను రచియించిన మహాకవి. ఈతని గూర్చి యీ వఱకే తెలిపితిని.

ఈ గ్రంథమంతయును లభ్యముకాలేదు. కాని యుపలబ్ధమైన దానిని బట్టి చూడఁ గవిత్వము జాతీయమై జటిలత్వము కలిగియుండును.

క. పొలుపగునని మదిఁ బొగడుచు కలికొకతటి నతని నెలమిఁ గవయఁగఁదలఁచున్

... ...

క. మనసేకన్నిక పై నీకెనసున్నది చెప్పితేని యిప్పుడె దానిన్
నినుఁగూర్చి పెండ్లిచేసెదనని మెల్లనఁ జంద్రుతోడ హాస్యమొనర్చున్.

చ. వనితయుఁ దానునేఁగి హిమవత్ప్రముఖాఖిల భూధరంబులన్
వినుతసరస్తటంబులను విష్ణుపదీముఖపుణ్యనిమ్నగా
ఘనపులినంబులన్ బదరికాగహనాది మహావనంబులన్
మునులరుదందునట్టి తపముల్ సలిపెన్ గడునిష్ఠమీఱఁగన్.

ఉ. అక్కజమైనధైర్య మహిమాతిశయంబులుకల్గు నింద్రునిం
గుక్కటమై యహల్యకడఁ గూయఁగఁజేసెఁ బ్రతాపశాలియై
మిక్కిలినొక్క దర్పకుఁడు మెత్తనివాని సుధాంశువేడ్క నా
ప్రక్కనుజొక్కి పావురపుఁ బల్కులుపల్కఁగఁ జేయఁజాలఁడే.

గద్య : ఇది శ్రీమద్రామభద్ర పాదారవిందసుందరమకరంద పానతుంది లేందిందిరాయమానమానస, నిత్యసమారాధిత ప్రభాకరచరణ సారస, నిరంతరావార్యశౌర్య, మహాదాదార్య, సముపార్జిత సంగ్రామార్జున జగనొబ్బ గండ, గండరగండ, నిశ్శంకమల్ల చౌహత్తమల్ల, దోహత్త నారాయణ, గుజ్జరిదళవిదారణ సుక విజనస్తుత్య, పల్లవాదిత్య, కలియుగ బేతాళ, గాతాగోవాళ

జాళియామాళియాబందీకార, చంచుమలచూఱకార, బసవశంకర కేతనాంక, సమరనిశ్శంక, బలాత్కారాపహృతపాండ్య రాజసప్తాంగ, త్రిభువనరాయ శ్యాభుజంగ, వేధనకనకమణి గణప్రపూరిత బుధజననికేతన పరభయదగరుడకేతన, కేళాది రాయ కనకకర్పూర వసంతరాయాది మహనీయ బిరుదవిచక్షణ, శ్రితజనసంరక్షణ, పంటవంశపయఃపారావార తారకాకళత్ర కృష్ణమహీమహేంద్రపుత్ర, దినేశసంకాశప్రకాశ, మధురదేశాధీశ, విజయరంగ చొక్కనాథధరానాథ వితీర్ణసువర్ణదండప్రకీర్ణ ధ్వజచ్ఛత్రపల్యంకికాప్రముఖ బహువిధ రాజలక్షణానుషంగ, బుధవిధేయాంతరంగ, బద్యపూఁడి పురవరాధ్యక్ష యెఱ్ఱభూపాల హర్యక్ష ప్రణీతంబైన యువజనహృదయానందంబను శృంగార ప్రబంధంబు........[1]

వెలఁగపూఁడి కృష్ణయామాత్యుఁడు

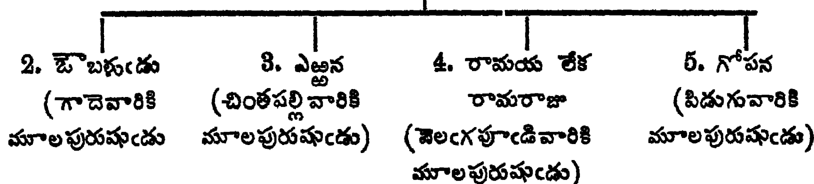
భానుమద్విజయము

ఈతఁడు తనగ్రంథమున నిచ్చిన వివరములు.

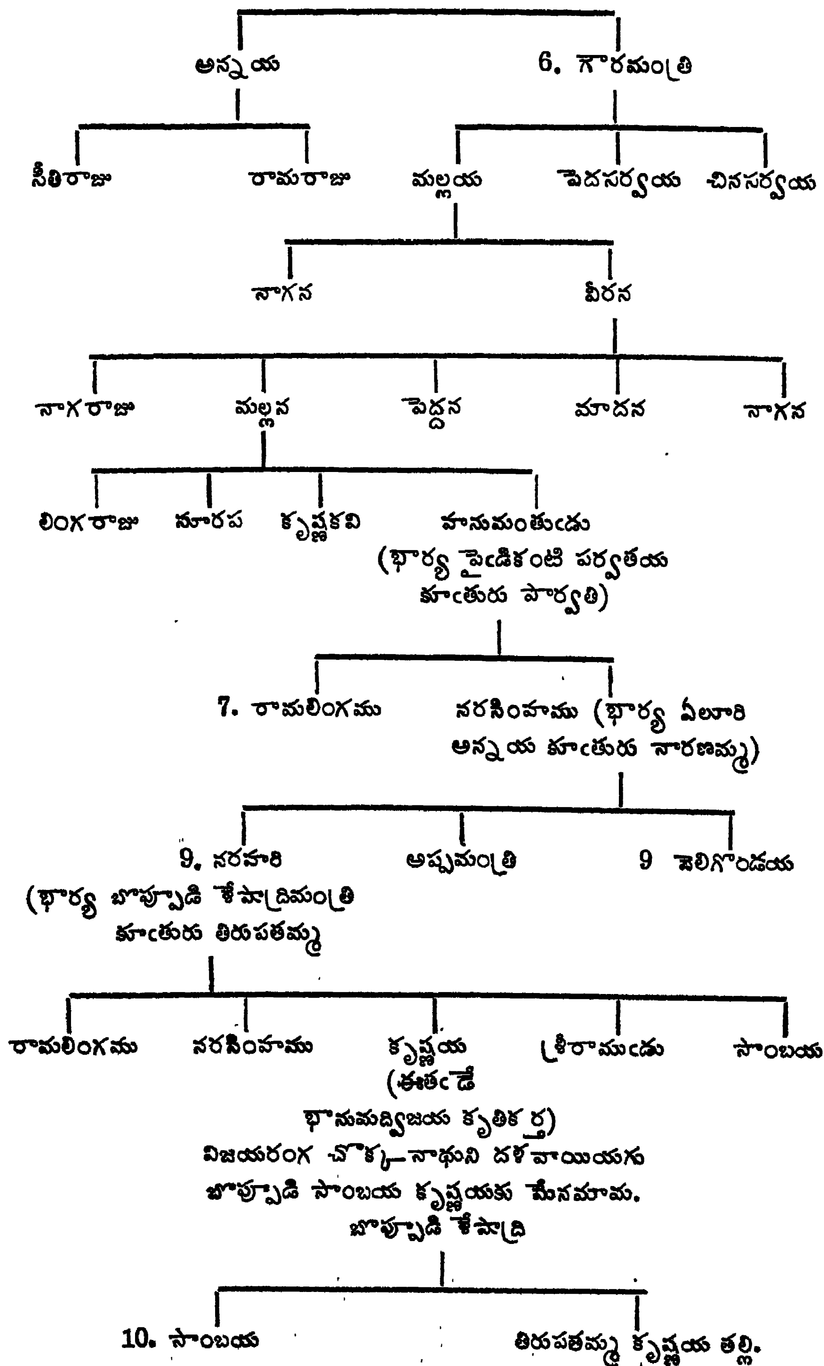
వెలఁగపూఁడివారి వంశవృక్షము.

లోహితస గోత్రము

1. అన్నయ

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తక భాండారము గ్రంథ సంఖ్య 390, రౌద్రి సంవత్సర వయ్యాశినెల ౧౮-వ తేది గురువారము పద్యభాండాగారము వేంకటకృష్ణ రాజువాతి స్వామిరాజు వారితమ్ముడు తిరుపల్లిని వ్రాసినది.

పై వంశవృక్షమునకు సంబంధించిన-చరిత్రాంశములు,

1. ఈ వంశమున తొలివాఁడగు 'అన్నయ' జన్నావులవారి మంత్రి. ఈ జన్నావులవారి వంశమున కసవానాయనింగారు క్రీ. శ. 1414లో మాచెర్ల చెన్నకేశవ దేవాలయమున వరువుంబనిచేయించినట్లు శాసనమున్నది.[1] క్రీ. శ. 1515 లో కృష్ణరాయలకాలమున కొండవీటి దుర్గరక్షకులలో జన్నావుల కసవాపాత్రుఁడు గలఁడు.

2. అన్నయ కొడుకులలో మొదటివాఁడగు నొబళుఁడు విశ్వపతి రాయ మంత్రియై ధనము గాదెలను నింప నాతని వంశీయులు గాదె వారైరి. ఈతఁడు మధురరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుఁడు కాఁదగును.

3. ఎఱ్ఱమంత్రి చింతపల్లి సొంతముగ నేలుటచేత యాతని వంశీయులు చింతపల్లి వారైరి.

4. రామరాజు 'వెలఁగపూఁడి' కాణాచిగా చేసికొనుటచే నావంశీయులు వెలఁగపూఁడివారైరి. కృతికర్త యీ వంశీయుఁడే.

5. గోపన, ఉత్కళదేశాధీశుఁడగు ప్రతాపరుద్ర గజపతి దండెత్తి వచ్చినపు డాతని బలమును పిడుగువలె సంహరించుటచే నాతని వంశీయులు పిడుగు[2] వారైరి.

6. అన్నయపౌత్రుఁడు గౌరన పలనాటిలో 'దేశపాండ్యా' అధికారమును బొంది, తన యన్నకుమారుఁడగు రామరాజున కొసగెను.

7. హనుమంతుని కొడుకు రామలింగము, పలనాటిసీమకు 'దేశపాండ్యా'యై మిక్కిలి పేరుగడించెను. ఈతఁడు వెలుగోటివారి వంశీయులలో దరిసికుమార యాచమహీపతికి నాప్తమిత్రుఁడై యుండెను.

---

1. No. 580 South Indian Inscriptions Vol. 10, Page 32.

2. పిడుగు మల్లన కుమారుఁడు వేంకటకవి రచించిన విప్రనారాయణ చరిత్ర మను నొక ప్రబంధము (అసమగ్రము) తంజావూరి పుస్తకశాలలోఁ గలదు. కవి యీ వంశీయుఁడే కాఁదగును.

8. కృతికర్త పినతండ్రి 'కొండయ' మిగుల పరాక్రమశాలియై పాండ్యమండలమున పాళెగార్లచే కప్పములు గొనెను.

9. కృతికర్త తండ్రి నరహరి విజయరంగ చొక్కనాథునిచే నీ క్రిందివిధముగా సమ్మానితుఁడయ్యెను.

క. శ్రీవిజయరంగచొక్కమహీవరకరుణాకటాక్ష వీక్షణగురు సం
భావితగజాంతవరలక్ష్మివిభవుఁడునై నరహరి మీఱుఁ వేడ్కన్.

క. బంగరుమొలామగంటము సింగారపుకెండియొరయు క్షితివిరుదుగమీ
అంగని సముఖము సంప్రతి యంగుగఁ గావించె నరహరయ్య నెలంగన్.

10. నరహరి బావయగు బొప్పూడిసాంబయ్య పాండ్యరాజుల దళవాయి నలుబదినాలుగు లక్షలవఱ లెడి పాండ్యభూమి నేలిన విజయరంగ చొక్కనాథునిచేత బహుముఖముగ సమ్మానింపఁబడినవాఁడు. ఈతని ప్రశస్తి ; బలపరాక్రమములు.

సీ. సరిబేటి యార్కాటి సాదులాఖానుతో ఘటియించె నెవ్వాఁడు ఘనతమీఱ
పేర్మితంజాపురీపేషునా ఆనందరావును నెవ్వాఁడు రహినణంచె
మయనూరి నంజరాజయ్యగారి ప్రియవాక్య సంధికి నెవ్వాఁడు శక్తిదాల్చె
నలువదివేల్బంట్లు నాల్గువేల్గుఱ్ఱముల్ కనికొల్చె నెవ్వాని కలిమిబలిమి

గీ. నతఁడుతగు నాజిజితవైరి యక్కుదారి సత్త్వసంయుక్తగుణహారి సత్త్వనీరి
తిలకితపురారి బొప్పూడికులబలారి సదుపకారి శ్రీదళపతిసాంబశౌరి.

మ. తనభేరీనినదంబొకింత వినినంతంజెంజి తంజాపురీ
ఘనపూర్వాంబుధి తీరపట్టణములార్కాడాది శ్రీరంగ ప
ట్టణముం గేరళపట్టణంబులును జిట్టాడంగనుత్తుంగ కీ
ర్తిని గాంచెన్ క్షితిసాంబసైన్యపతి యుద్దీప్తప్రతాపోన్నతిన్.

ఆతని దానధర్మములు :

సీ. వేదశాస్త్రపురాణవేది ధరామరలకితాగ్రహారంబులను ఘటించి
హరిహరదేవాలయస్థిరగోపుర ప్రాకారసన్మంటపములొనర్చి
సర్వవిద్యాభ్యాస సంవత్సరగ్రాస రక్షితపాఠశాలలురచించి
సకలదేశాగతజన మనోరంజన ప్రవరాన్నదాన సత్రములనుంచి

గీ. రమ్యపానీయశాలికారామకూప దీర్ఘి కాతటాకాదుల దివ్యముగను
కరముసవరించెఁ గీర్తిదిక్తతులమించఁ బాండుదళవాయిమేటి సాంబయ కిరీటి.

గ్రంథావతారికలోఁ గృష్ణయపై సాంబయదళవాయి కుమారుఁడగు గోవిందామాత్యుఁడును, శాసనరచయితయు మంత్రియు నాతని కుమారుఁడునగు శివరామయ్య[1]యును దన్నీగ్రంథము రచింపుమని ప్రోత్సహించినట్లుగా నీ క్రిందివిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. పాండ్యభూమండ లాఖండలుండైన విజయరంగచొక్కభూజానికాప్త
మండనుండగుసాంబ దండనాథాగ్రణి తనయులలో మేటి తంత్రియగుచు
సంగీతసాహిత్య సంస్కృతాంధ్రకవిత్వ మర్మజ్ఞుఁడై మేనమఱఁదియగుచుఁ
గొమరొప్పబొప్పాడి గోవిందయామాత్యుఁ డనుపమ విద్యాధికార్యసభను

గీ. నిండుకొలువుండెనపుడు నేదండఁజేరి సరససల్లాపములుమీఱి చతురమతిని.

... ...

క. శ్రీవిద్యానిధియగు లక్ష్మీవరగోవిందమంత్రి శివరామయగా
రేవేళఁబొగడదినుమా నీశైఖరి యే కవీంద్రునికి లేదైనన్.

ఉ. నీవుఘటించుసత్కృతికి నేఁబతినయ్యెదనంచుశంకరుం
డేవివరించె నింకనొకటేమిదలంచంగ నున్నదట్లనే
భావముమీఱసల్పు మనవారియనుజ్ఞయు నీశ్వరోక్తియున్
గేవలభుక్తిముక్తిముక్తులకుఁ గీర్తికికారణమంచునెంచుచున్.

ఆవెనుక నాత్మకులంబువారలను బ్రస్తుతిసేయుట సంప్రదాయమని పై వంశమును విపులముగా వర్ణించియున్నాఁడు.

---

1. క్రీ. శ. 1739 సంవత్సరమున (9. 2. 1739) మీనాక్షీ పరిపాలనాకాలమున తిరునల్వేలి మండలమున శివలప్పేరి లేక ముద్దు వెంకటలక్ష్మీపతి భూపాలసముద్రము గ్రామమునగల దానశాసనము వ్రాసినది, శివరామయ. ఇది తెలుగు శాసనము. అనుబంధములో దీనిని ప్రకటించినాడను.

No 81. A Telugu Copper-plate grant of Queen Minakshi Saka 1660. Travancore Archeological Series Vol.VI, Part II Pages229-234.

ఈ గోవిందప్పయ్యగారును తండ్రివలె, దండనాథుఁడై మీనాక్షీదేవి, బంగారు తిరుమలరాజుపై యుద్ధమునకు వెడలినప్పుడు, సైన్యాధిపత్యము వహించి యాతనోడించెను. పై అధసూచిక యందుగల నివేదిక పుట 231.

వాఙ్మయచారిత్రకాంశములు

భానుమద్విజయావతారికయందు కవి తన పూర్వులు పెక్కు కృతులు రచియించిన ట్లీవిధముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. భూనుతగాంగేయోపాఖ్యానసుమంతోదయాంధ్ర కర్ణామృతముల్
మానితవజ్రభుజోపాఖ్యానము శుభహేతుసేతు మహాత్మ్యంబుల్.

క. దత్తాత్రేయచరిత్రల్ సత్తగుమర్యాద రామసచివచరిత్రల్
చిత్తరపుఁగృతులుచేసిన యుత్తమకవులెల్ల మీకులోద్భవులగుటల్.

పై కృతులలో 1. గాంగేయోపాఖ్యానము, 2. సుమంతోదయము, 3. ఆంధ్రకర్ణామృతము, 4. వజ్రభుజోపాఖ్యానము, 5. సేతుమాహాత్మ్యము, 6. దత్తాత్రేయ చరిత్రము, 7. మర్యాదరామన చరిత్రము అనువానిలో 'ఆంధ్రకర్ణామృతము' అనునదిమాత్రమే లభ్యమగుచున్నది. ఇదియే 'శ్రీకృష్ణకర్ణామృతము,' లీలాశుకయోగియని నామాంతరముగల బిల్వమంగళుని సంస్కృతగ్రంథమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత. దీని రచయిత వెలఁగపూఁడి వెంగయామాత్యుఁడని యాశ్వాసాంత పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఇది కృష్ణాశ్రమయోగిపుంగవ కృపాపీయూషసారస్వతా
భ్యుదయ శ్రీవిభవప్రభావచిదచిద్బోధక్షమాశాంతి స
త్యదయాభూషణ వెల్లపూఁడి మణిపెద్దామాత్యవెంగాగ్రణీ
గదితాశ్వాసమగున్ దృతీయమగుచున్ గర్ణామృత శ్రీకృతిన్.

పై పద్యమునుబట్టి యీతఁడు వెలఁగపూఁడి పెద్దయామాత్యుని కుమారుఁడని మనకుఁ దెలియుచున్నది. పై వంశవృక్షములో నీ పెద్దయామాత్యుఁ డెవరో గ్రహించుటకు వెంగనామాత్యుని కాలమును దొలుతఁ దెలిసికొనవలెను. ఒక కృష్ణకర్ణామృత ప్రతియందు విలేఖకుఁ డిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. శ్రీమత్కర్ణామృత కృతి ప్రేమంబున వెల్లపూఁడి వెంగన తెనుఁగుం
గామాల్యఁగూర్చె దీనిన్ రామబ్రహ్మేంద్ర మానిరాట్టు లిఖించెన్.

గీ. శాలివాహ నాఖ్యశక వరుషములు వెయ్యిన్ని యాఱునూఱు నిరువదేడు
పరగ చనిన పిదప పార్థివ వత్సర మార్గశీర్షమందు వ్రాసినాము.

శాలివాహన శకము 1627 అనఁగా క్రీ. శ. 1705 సంవత్సరమున 'రామబ్రహ్మము'అను నాతఁడు దీనిని వ్రాసియుండుటచే నీతఁ డంతకుఁ

బూర్వుఁడు. కాని కృష్ణకర్ణామృతమును క్రీ.శ. 1560 ప్రాంతముల సుప్రసిద్ధ లాక్షణికుఁడు లింగమగుంట తిమ్మన తన సులక్షణసారమున నుదాహరించు టచే నీతఁడు క్రీ.శ. 1530 ప్రాంతమువాఁడు కావలెను. పై వంశవృక్షముతో నీ కాలపువారు గౌరమంత్రి, అతని కొడుకు పెదసర్వయ. వెంగామాత్యుఁడు పెదసర్వయనే పెద్దయామాత్యుఁడని పేర్కొనియుండును. పెద్దయామాత్యుని నాల్గవతరమువాఁడైన హనుమంతుఁడు క్రీ.శ. 1690 ప్రాంతమువాఁడగుటచేఁ దరమునకు ముప్పది యేండ్లు లెక్కించిన నీ కాలము సరిపోవుచున్నది.

ఆంధ్ర జనతాకర్ణామృత స్యందియగు కృష్ణకర్ణామృతమునుండి యొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

శా. బాలున్మంజులతాలవాలుఁ జపలాపాంగోల్లసల్లీలునిన్
గాళిందీపులినాంగణ ప్రణయ శృంగారైక ఖేలున్ శుభ
శ్రీలోలున్ గరుణావలోకనసుధాశీలున్ వినీలప్రభా
జాలున్ గొల్చెద రామణీయక రసస్వారాజ్య పాలున్మదిన్.

ఈ గ్రంథమునకు వచనము మహిమలుర్వారి రంగయామాత్యుని కొడుకు వేంకటకృష్ణుఁడు వ్రాసెను. ఈతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁడు, శాండిల్య గోత్రుఁడు, పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య సదాశివ తీర్థపాదుని శిష్యుఁడు, వేణుగోపాల పాదభక్తుఁడు, దక్షిణ ద్వారకయగు మన్నారుగుడి నివాసుఁడు.

భానుమద్విజయకర్త యంతకుమున్ను తానీ క్రింది గ్రంథములు రచించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

సీ. మహిలోన మాలినీ మాధవీయమనంగ శృంగార కావ్య మొసంగఁజేసి
గౌళికా శాస్త్రంబు కడు లోకహితముగా నెనయ నేకశ్వాసమున రచించి
పరిఢవిల్లఁగఁ గంద పద్యపు శతకంబు నాల్గు యోగంబుల ననువు పఱచి
మీఱిన వేదాంతసార సంగ్రహ శాస్త్రమమరంగ వచనకావ్యంబొనర్చి

గీ. చాటు కృతులను పెక్కొన్ని సంఘటించి మామకాకింత యొనరించి మంచిపుణ్య
శాలియనఁగీర్తిగైకొన్న సత్కవీంద్ర!మధురవాక్సాంద్ర! కృష్ణయామాత్యచంద్ర!

పీనిలో గౌళికాశాస్త్రమను బల్లిపలుకు శాస్త్రము ముద్రితమైనది. అందు కవిపేరు లేదు. ఆ కృతి యీతనిది. తక్కినవి లభ్యములు కాలేదు.

భానుమద్విజయము

ఇది యుత్తర కాశీఖండమందలి కథను గైకొని వర్ణన ప్రధానముగ రచితమైన యైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. భానుమంతుఁడగు విప్ర కుమారుఁ డుజ్జయినిరాజు కౌమార్తెయగు పద్మావతిని బెండ్లియాడుట యిందలి యితివృత్తము. ఈ ప్రబంధమున యోగశాస్త్రవిషయ మైదవ యాశ్వాసమున విపులముగా నున్నది. గ్రంథకర్త దక్షిణా మూర్తి యవతారమని ప్రసిద్ధిఁ జెందిన రామచంద్ర పరమహంస శిష్యుఁడు, దక్షిణామూర్తి మంత్రోపాసకుఁడు, అద్వైత వేదాంతవేత్త ఈ విషయములు గ్రంథాద్యంతములనుండి యిట్లు తెలియుచున్నవి.

ఆది :

శా. శ్రీవిద్యాకరమై, ప్రమోదకరమై, సిద్ధాంత సంసేవ్యమై,
కైవల్యస్థితి భవ్యమై, విమల విజ్ఞానైక సంవేద్యమై
జీవాత్మైక కృదాద్యమై, శ్రుతి శిఖాసిద్ధాంత శుద్ధాంతమై
ప్రావీణ్యంబున శాంతమై తగు పరబ్రహ్మంబు భావించెదన్.

అంతము :

మ. సకలా ధారన కప్రమేయునకు నాసాగ్రస్థిరీ భూత దృ
ష్టికి గ్రంథిత్రయ భేదనాతి చతుర శ్రీరాజయోగాది స
త్తకువిజ్ఞానిక ఖండ సౌఖ్యద సుషుమ్నామార్గ ముఖ్య ప్రచా
రిక సంరక్షిత దేవమాని తతికిన్ శ్రీదక్షిణామూర్తికిన్.

ఇందలి గద్య : ఇది శ్రీమద్దక్షిణామూర్తి కటాక్షలబ్ధ చతురకవితాచిత్ర సుకవిజనమిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, లోహితగోత్ర, వెల్లపూఁడి నారసింహార్య పౌత్ర, నరహరి మంత్రిపుత్ర, కృష్ణ యామాత్య ప్రణీతంబైన భానుమద్విజయంబను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును బంచమాశ్వాసము.

భానుమద్విజయ టీక :

ఈ గ్రంథమునఁ గథ శృంగారమైనను గ్రంథకర్త యోగవేదాంత విషయములనుజేర్చి రచించుటచేత టీక యావశ్యకమైనది. ప్రస్తుతము దీనికిఁగల టీక, గ్రంథకర్తయే రచియించియుండవచ్చును. ఏలయనఁగా గ్రంథమున సులభమైన ఘట్టములకు వ్యాఖ్యలేదు. క్లిష్టమైన పద్యము లకు, ముఖ్యముగా యోగపద్ధతి ప్రపంచితమైన పంచమాశ్వాసమునకుఁ టీక విపులముగా నున్నది. సరళమైన వ్యావహారికభాషలో నున్నది.

[1]మొదటిపద్యము టీక: శ్రీ = పూజ్యమైనటువంటి, విద్యా = బ్రహ్మవిద్యకు, ఆకరమై = ఆధారమై, ప్రమోదకరమై, ఆనందకరమై, సిద్ధ = జ్ఞాన పరిపూర్ణులయొక్కయు, ఆళి = పరంపరలకు, సంసేవ్యమై = ఉపాసన చెయ్యతగ్గదియై, కైవల్య, స్థితి, భవ్యమై = మోక్షార్హమైనటువంటి, ఉనికిచేతను మనోజ్ఞమై; విమల = స్వచ్ఛమైనటువంటి, విజ్ఞాన = విశేషమైన తెలివిచేతను, సంవేద్యమై = తెలుసుకోతగ్గదై, జీవ = చేతనకున్నూ, ఆత్మ = పరాత్మకున్నూ, ఐక్యకృత్ = ఏకీభావము చేసుటకు హేతువైనదై, ఆద్యమై = మొదటిదైనదై, శ్రుతిశిఖా = ఉపనిషత్తులయొక్క, సిద్ధాంత = రాద్ధాంత మార్గములకు, శుద్ధాంతమై = అంతఃపురమై, ప్రావీణ్యంబున = నైపుణ్యముతోటి, కాంతమై = ప్రకాశించేటిదై, తగు = ఒప్పేటి, పరబ్రహ్మంబు = పరతత్త్వస్వరూపమును, భావించెదన్ = ఉపాసన చేసెదను.

ఈ [2]కృతి తమిళభాషలోనికి భాషాంతీకరింపఁబడినదఁట.

---

1. పై పద్యమున టీక వ్యావహారిక భాషలోనున్నది. ప్రాచీనకాలమున టీకలు, వ్యాఖ్యానములు మున్నగునవి వ్యావహారిక భాషలో నుండుటయే సంప్రదాయము.

2. భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరగారీ కావ్యమునుగూర్చియు టీకనుగూర్చియు నిట్లు వ్రాసిరి.

The nuptials of Padmavati also called the adventures of Banumantha written about the year 1740 or 1760 A. D.

This entertaining and useful book is extremely rare as it belongs to the saiva creed, where as the vishnu is creed prevailing in the Telugu country. Fragments of it occur everywhere, but I never met with more than two manuscripts.

This poem is translated into Tamil, perhaps from Telugu. The title is affixed to it is Tamil Ariyum Perumal.

This is a learned and useful commentary and sufficient as regards the more difficult passages : but the easier passages are omitted, the minute commentary on the Transcendental Philosophy, (Yogasastramu contained in 5th canto is placed in another volume (ప్రా. భా. సంఖ్య 606-612.)

శ్యామరామకవి

రామాయణ వచనము

శ్యామరామకవి రచించిన రామాయణములో బాల అయోధ్యా కాండములును, అరణ్యకాండము పూర్తి 75 సర్గలకును తెనుఁగు వచనము లభ్యమగుచున్నది. కవింగూర్చి గ్రంథమున నిట్లున్నది.

"......సాహిత్య విద్యాగోష్ఠి ప్రసంగంబున నాశ్వలాయన సూత్రుండును, వాసిష్ఠగోత్ర సంభవుండును, కృష్ణయామాత్య పుత్రుండును, షడ్దర్శనీ పారంగతుండును, లక్ష్మీపతి నామధేయాగ్రజు ననుజుండును, సంస్కృతాంధ్ర భాషాకవితా నిర్వాహక సకల పారంగతుండును, అసహాయ శ్యామరాయ విద్వత్కవియగు నన్నుం బిలిపించి చతుశ్శాస్త్ర పండితుండవు, కవికుల తిలకుండవు......కళావల్లభుండని కొనియాడి కర్పూర తాంబూలం బొసంగి" కృతిపతియైన సుబ్బరాయశెట్టి పలికినట్లున్నది. సుబ్బరాయశెట్టి "శ్రీ కాంతిమతీ శాలివాటీశ్వర కరుణాకటాక్ష ప్రశమిత సకలాంతరాయుండును, సేతు హిమాచల మధ్యవర్తి విద్వత్కవి నికరసంస్తూయమానుండును, దక్షిణకాశీతట తామ్రపర్ణీతీరస్థిత నిరంతర సత్రాన్నదాన సమ్మోదమాన భూసురాశీర్వాద సంప్రాప్త సమేధమానోత్తుంగ శతాంగ మాతంగతురంగ పదాతిసంగత నవరత్న విరాజిత మందిరుండును, చతురుదధిముద్రిత విశ్వవిశ్వంభరావలయ పరిపాలన రాజాధిరాజ సన్మానితుండును, సకలగుణగణాలంకృతుండును, వాసవకన్యకా వరప్రసాద శాశ్వతైశ్వర్య విలాసుండును, వైశ్యకులరత్న రత్నాకరుండు పరిసెట్లగోత్ర సంభవుండును, తుమ్మలపాటి మన్నారుశెట్టి పౌత్రుండును, మణప్పార వేంకటకామిశెట్టి పుత్రుండును, నిజసుకృత విశదీకృత మహనీయ పాతివ్రత్యాది గుణకదంబయగు కృష్ణమాంబావధూ గర్భశుక్తి ముక్తాఫలుండును..........గురుమూర్తి సహోదరుండును .... శ్రీ విజయరంగ చొక్కనాథమహీవర కరుణాకటాక్షవీక్షణ పాత్రుండును, వణిగగ్రణియగు సుబ్బరాయ వైశ్యధారేయుండు"

ఈ శ్యామరామకవి విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలములోని వాఁడై యుండియు సుబ్బరాయశెట్టితో "......శ్రీమద్రామాయణంబు వచనకావ్యంబుగాఁ జేయుమని పలికితివి, నీవు కృతార్థుండ వైతివి. తొల్లి వాల్మీకీయ రామాయణ మహాకావ్యంబు భాస్కరకవి పద్యకావ్యంబుగా రచన చేయించె, రంగనాథకవి ద్విపదకావ్యంబుచేసె, నితరు లెవ్వరును వచన కావ్యంబుగా రచనచేయనిది నీవు నేను జేసిన పుణ్యంబుగా నీపేర నంకితంబుగా రచన చేసెదనని" (కవిపలికి) ... నవరసాలంకారంబుగాఁ జాతుర్వర్ణాశ్రమజన సంఘంబులు పఠియింప యోగ్యంబుగా శ్రీమద్రామాయణంబు చేయం బూనినాఁడు.

ఈ గ్రంథము వ్రాఁతప్రతిలో నారణ్యకాండ మొక్కటియే యున్నను, బాలకాండము మొదట నుండఁదగిన యీ క్రింది పీఠిక కృత్యాది పద్యములు నిక్కడఁ జేర్చుట మన కీయొక్క కాండమే కాక యన్ని కాండములును రచియింపఁబడినవని స్పష్టమగుచున్నది. కృత్యాది పద్యములు వ్రాసిన 12 పత్రములలోని వ్రాఁత యొక్కనిది. తక్కిన కథాభాగము వ్రాఁత వేఱొక్కనిది. ప్రతి సర్గమునకును "ఇది శ్రీమదారణ్యకాండంబునందు అసహాయ శ్యామరాయ విరచితంబను వచన కావ్యంబునందు పదారునొకటవ సర్గార్థము" అని యిట్లు కలదు. ఆరణ్యకాండము సర్వమును డెబ్బదియైదు సర్గలున్నది. సప్తసంఖ్యను దెనుఁగులో "ఏడు" అనిన రోదన సంఖ్య యని పేరుపెట్టి ఛాందసముగా ఆఱునొకటి యనుట కలదు. అట్లే యిక్కవియుఁ బదారునొకటి యని చెప్పినాఁడు. ఆయా సర్గముల ప్రారంభమునను,

క. జాయాహరణానంతర కాయజసంతాపజాత ఘనతరచింతా
భూయోన్వేషణ లక్ష్మణధీయుత వచనాభిరామ తేజోరామా! 13 సర్గము.

క. రాక్షస కృపాణ విదళిత పక్షద్వయ పాదజాను పార్శ్వ కరోటీ
కుక్షివిలోచన చంచూపక్షీక్షణ మోక్షదాన భాగ్య నిదానా! 67 సర్గము.

క. భీకరకబంధబంధన సాకల్య భుజ ప్రసార సంగ్రహ వార్తా
ఢౌకన లక్ష్మణరాజ ద్రాఘా శశికీర్తిజాల! రామనృపాలా! 20 సర్గము.

ఇట్లాయాతావుల కథాసూచనము విషయసూచికవలెఁ బద్యములు చేర్చినాఁడు. మొదట శ్యామరామకవి పద్యకవిత్వము గొంత చూపి తర్వాత వచనరచనఁ జూపెదను.

క. శ్రీతులసీ దామోజ్జ్వల వాతాత్మజ సేవితాంఘ్రి వనరుహ యుగళా
శాతర నత జన కైరవ! శీతల గుణసాంద్ర సోమ! శ్రీరఘురామా!

సీ. ఎవ్వని మది నెంచ నిందిరా దేవియు మందిరంబుననుండి మహిమ లొసఁగు
నెవ్వని నుతియింప నీప్సిత కవనంబునిచ్చి శారదయు సన్నిధి యొనర్చు
నెవ్వని బింబంబు నీక్షింప నింద్రియ గ్రామంబు లన్నియుఁ గదలకుండు
నెవ్వని నామంబు నెన్నుచో జనులకు బహు పుత్రలాభంబు పరఁగు చుండు

గీ. అతఁడు శ్రీరాముఁ డఖిల సన్నుత చరిత్రుఁ డాశ్రిత వనవసంతుండు నబ్జజాది
వినమ దమర ముకుట తట వివిధ రత్న కాంతి కలిత పదయుగుండు కాంతి నొసగు.

సీ. ఎవ్వనిప్రాయంబు మవ్వంబుఁదోఁటకు దీర్ణాంగ తాటకదృష్టియొసక
యెవ్వని కరకరికిక్షుఖండముగదా చండీశుకోదండ దండవరము
ఎవ్వనిబాణాగ్ని కింధనమ్ములు గదా యతికాయకుంభకర్ణాసురతతి
యెవ్వని విశిఖదారేందీవరాక్షికిఁ బంక్తికంఠునితలల్ బంతులాట
లతఁడు శ్రీరాము ... ...

శా. శ్రీమత్కోసలరాజు ప్రేమ నిజలక్ష్మీకాంతి కైసేయఁగాఁ
గామార్థంబులు ధర్మమోక్షము లిలంగాంక్షింపదానీయఁ గా
సీమాతాతీతదయావిశేషుఁడై చేదోయిపద్మంబు చే
ధామశ్రీసరు సుబ్బరాయకృతి నేతం బ్రోచి శ్రీలీవుతన్.

క. శ్రీవేంకటాద్రి నేతయు భావంబునఁదన్నుఁదలఁచు భక్తుండగు నా
ధీవరుని సుబ్బరాయని, కావిశ్రుత... కీర్తి కాంతుల నొసఁగున్.

మ. శరమావిష్ణువు బ్రహ్మసారథియు నశ్వంబుల్మహావేదముల్
పరగన్ ధారుణితేరు సూర్యశశులుంబండ్లొప్ప ధానుష్కుఁడా
పురముల్ గూల్చినజోదు నాసుకృతినిన్ బ్రోందొప్ప శ్రీలాదిగా
సిరిమాణిక్య మహాధనాఢ్య జయలక్ష్మిప్రాప్తుగాఁజేయుతన్.

సీ. తీగచెంగటనున్న తిలకవృక్షమువాడ్కి బలువిల్లుమూపునఁ బరగువాఁడు
కాడతోఁజెలువొందు కమలంబుతెఱఁగున గరమునఁజెన్నొందుశరమువాఁడు
కరుణారసమ్ములు కనుఁగవనలరంగ జిఋనవ్వుమోమునఁ జెలఁగువాఁడు
పాదసేవకుఁజేరు పవనజుకరమునఁ గైదండగైకొని కదలువాఁడు

రాజపుత్రుఁడొకఁడు వత్స ! రార ! యనెడి పలుకులను నను(బిలువఁగ భక్తితోడ
వేఁడువనుగలలోనను వెఱగునంది యేమిపనియనంగను దానునిట్టులనియె.

"నాదుచరిత్రము నీవును నాదరమునఁ దెనుఁగుఁజేయు" మని చెప్పినాఁడఁట. వచనశైలికి: ఏకాదశసర్గ ప్రారంభము:

క. సీతాసాంత్వనపూర్వక ఘాతుకరక్షస్సమూహ ఖండనవార్తా
జాతాదరవన్యాచర, చేతోనయనాభిరామ ! శ్రీరఘురామా !

"దండకారణ్యంబునఁ జనునప్పు డగ్రభాగంబున శ్రీరామదేవుండు మధ్యంబునందు సుమధ్యమయగు సీతాకాంతయుఁ బిఱిందిదెసబాణ బాణాసనంబులను పాణిచేరాణించు లక్ష్మణుం డనువర్తించి చనునపుడు నా రాజకుమారు లిరువురు నానావిధములగు పర్వతములమధ్య ప్రదేశ ములు వనములు వింతవింతలై రమణీయంబగు నదులంజూచుచు సీతా కాంతామణితోడంగూడి చనునపుడు ఆ నదీ మధ్యభాగమునఁ జెలువలరు నిసుకదిబ్బలందు సంచరించు బెగ్గురులు జక్కవలు జలంబునందు జనతము లగు నీరుకోళ్లు నీరుకాకులతోఁగూడి తామరలచే తనరారు కొలంకులు గుంపులుగుంపులుగా సంచరించు జింకలను మదగర్వితులై గొప్పలగు కొమ్ములచేఁ గొమరొప్పు వృషభములను గారెనుపోతులను వనవరాహ ములను జెట్లనువిఱిచి పడవైచు వేతండములను నవలోకించుచు దూరం బగు మార్గంబునుంగడచి సూర్యుం డస్తగతుండగు సమయంబున సహస్ర దళములచే సంకులంబగు పద్మములు నూఱురేకులచేఁ బొలుపారు పుష్క రంబులనెడి తామరససహితంబున సమీపదేశంబున సంచరించు సామజ ములచే సమలంకృతంబును యోజనదూర విశాలంబగు తటాకంబునందు గీతంబు వాదిత్రంబు నాట్యవీణ మర్దలంబు పిల్లఁగ్రోవి కంచుతాళంబనెడు చతుర్విధవాద్యముల నాదంబు వినంబడునపుడు నచట నొక్కనింగానక "

ఇట్లు 151 పత్రములలో నారణ్యకాండముగలదు.[1]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున బాల అయోధ్యాకాండ ములును నరణ్యకాండమును గలవు. గ్రంథసంఖ్య 168.

వెలిదండ్ల అళఘరికవి

కవుల చరిత్రమునకెక్కని యీదాక్షిణాత్యకవి [1]సుదంతాపరిణయ మను ప్రబంధమును రచించెను. ఈతఁడు విజయరంగ చొక్కభూపాలుని యాస్థానములోనివాఁ డయినట్లు నాతని యానతిచేఁ దా నీకృతి శ్రీరంగ స్వామి కంకితముగా నొనర్చినట్లును దనతండ్రి యా రాజునొద్ద మంత్రిగా నున్నట్లును గ్రంథావతారికలో వ్రాసికొనిన యీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. ఆద్యస్స్వయంవ్యక్తమైన రంగస్థలం బే నృపతికి రాజధానియయ్యె
నధికచంచలయైన యలమహాలక్ష్మియే విభునిపూజలకిలు వేలుపయ్యెఁ
బ్రత్యక్షవిరజయై పరఁగు కావేరియే ప్రభునికోటకు మహాపరిఖయయ్యె
రాజార్హమైన చిరత్నరత్నంబులే దంటసీమకు మిట్టపంటయయ్యె

గీ. నట్టినృపపాలిత......సమిద్ధ పంచతిరువట రాజసప్తాంగపాళి
శాత్రవీకంఠసూత్రశాసన...శాలి శ్రీవిజయరంగ చొక్కధాత్రీపమాళి.
... ... నిండుకొలువుండి వేడ్క నన్నిలువనంపి.

గీ. నాకునారోగ్యభాగ్యముల్ నీకుఁబ్రతిభ విన్నవారికిహర్షంబువిస్తరిల్లఁ
గృతియొనర్పుము శ్రీరంగపతికి ననిన నాఁటినెమ్మది నొకహాయినాఁటిరేయి.

సీ. పాండ్యేశపరమాప్త పారిషద్యవరుండు గోపాలచరణ సేవాపరుండు
నిఖిలదిక్తటవర్తి నిజకీర్తివిస్ఫూర్తి షట్సహస్రకులీన చక్రవర్తి
మధురాంధ్రకవన గుంఫనకళాచతురుండు సాధురక్షణ విచక్షణకరుండు
జ్ఞాతిబంధునువ్యాన్నిరాతంక శుభకారి సత్ప్రోక్తిమాతనా జాతశౌరి

గీ. సకలధనికౌఘువర్ణ్య భూషాయమాన లలితనిరవద్యనిజగుణా కలితపద్య
శతసహస్రుండనంగ సన్నుతివహించె ఘనుఁడు వెలిదండ్ల పెద్దరాఘవవిభుండు,

విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు క్రీ. శ. 1704-1731 నడుమవాఁ డగుటచే నీకవియు నప్పటివాఁడై శేషము వెంకటపతి సముఖ వేంకట కృష్ణప్పనాయకాది కవులకు సమకాలికుఁడని స్పష్టపడుచున్నది.

---

1. ఈ గ్రంథము తాళప్రతియొకటి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తక భాండాగారమున మాత్రమే కలదు.

మఱియుఁ గవి తన పితామహాదుల నిట్లు వర్ణించెను.

చ. అలతిరువేంగళార్యుఁడు మహాద్భుతచర్యుఁడు కీర్తిధుర్యుఁడై
యలరి ప్రసూనమార్దవ శుభాంగిని గోనమయన్వవాయమణిఁ
లలితగతిఁ వరించి కమలాసతిఁ జేకొని సట్టి చుట్టువా
ల్పెలియునిక్కైవడిఁ బరఁగ బంధువులంపలు సంతసింపఁగన్.

సీ. శృంగారరసముఖోచిత సితాంధ్రోక్తి పద్ధతిపోషి వేంకటపతిమనీషి
సకలదేశాధీశ సమ్మతపేశల కవనుండు పెద్దరాఘవఘనుండు
జనమనోరంజన సరససల్లాపధారలవన్నెఁగన్న చిన్నాఘపుండు
మధురవాక్యప్రౌఢిమ నిరస్తభారతి నఖముఖరితతంత్ర నరసమంత్రి

గీ. లలితవార్తాచమత్కృతి లక్ష్మపతియు ననఁగనేపురుగల్గిరి వినయులైన
తనయులైతిరువేంగళార్యునకు జగతిఁ దనువులందిన పంచతత్త్వములనంగ.

క. అందగ్రజుఁ డర్చితగోవిందపదుండచ్చ తెనుఁగు వేంగనవెలసెన్...

సీ. ఆమేరురామేశ్వరావని విఖ్యాత మేనేకశుద్ధాంధ్ర కృతిసహస్ర...

గీ. అతఁడు చెలువొందుఁ దిరువేంగళార్యగర్భ జలధికమలాదిమస్ఫూర్తి విస్మయవిదారి
యనవరతతోషి గానవిద్యాభిలాషి బంధుపరిపోషి వేంకటపతిమనీషి.

దీనిని బట్టి యితని పితామహుఁడగు వేంగళార్యున కీతని తండ్రి యగు పెదరాఘవార్యుఁడుగాక యింక నలువురు విద్వాంసులగు పుత్రులు గలరనియు, వారిలోఁ బెద్దవాఁడయిన వేంకటపతిమనీషి యనేక శుద్ధాంధ్ర గ్రంథములు రచించి 'యచ్చ తెనుఁగు వెంగన'యను బిరుదువడసె ననియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు రాధామాధవసంవాదము రచించి నట్లుగాఁ గవుల చరిత్రలోఁ బేర్కొనఁబడిన వెలిదండ్ల వేంకటపతి యీతఁడేయని తెలియుచున్నది. ఈ వేంకటపతినిఁగూర్చి "రాధా మాధవ సంవాదము" అను శీర్షికనుఁ జూడుఁడు.

గ్రంథవిషయము: అష్టమహిషులలో నొక్కతెయగు సుదంతకును శ్రీకృష్ణునకును జరిగిన వివాహము ప్రబంధోచితవర్ణనలలో నిందు విస్తరింపఁబడినది. గ్రంథము సంపూర్ణముగానున్నది. కవిత్వము చక్కఁగా నున్నది. శైలి తెలియుట కింకొకపద్య ముదాహరించెదను.

చ. లలితరసాలసాలపరిలంబి మహీతలచుంబివల్లికాం
చలయుగళంబులం బెనచి చయ్యన నుయ్యల లూఁగువేళలన్
గులుకుమిటారి జవ్వనపుఁగొమ్మలు పొల్చిరి పంచకాండకుం
డలితధనుర్లతాంతరకనత్కనకాంబకరేఖలోయనన్.

తిరుమలకవి

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున వెలువడిన యక్షగాన నాటకములలోఁ దిరుమలకవి విరచితమగు చిత్రకూటమాహాత్మ్య మనునది ప్రశస్తమైనది. ఈతఁడు బాలసరస్వతి పౌత్రుఁడు. వేంకటాధ్వరి పుత్రుఁడు. ఈ బాలసరస్వతి యసమసాహిత్య విద్యాచతుర్ముఖుఁడై భారతమున సభాపర్వము ద్విపదగా రచించెను. తిరుమలకవి తన్నుఁ గూర్చి చెప్పిన గ్రంథభాగము నుదాహరించుచున్నాను.

గ్రంథ ప్రారంభము :

సీ. శ్రీలచేననుపమలీలచే నెంతయు నలువొందు ద్వారకా నగరమునను
కాంతమైనుతమైజయంతమై జిగిమీఱు మెఱుఁగారుబంగారు మేడమీఁది
పొందుగాఁగనుదోయి విందుగాఁ గనుపట్టుడంబైనకొలువు కూటంబునందు
కెంపురాసంతన నింపురాణించు కుందనపుగద్దియనుండు దైవరాయ

తే. రంగకృష్ణముద్దుల వీరరాజసుతుఁడు శ్రీవిజయరంగచొక్కనాథావనీంద్రుఁ
డెలమి కోరినకోరికలిచ్చు దేవ! నీకు మ్రొక్కెదనిరవద్య! నిగమవేద్య!

కైవారం : నీయెదుటనుదుటువగ కోవులమరనమరనాయక సభాంతరమున నటియించు తెఱఁగంటితెఱవల తెఱంగుప్రకటించునించుఁబోఁణులు నటియించు, చిత్రకూటమాహాత్మ్య మహానాటకవిధానంబు చూడనవధరించు నాస్వామి, జయీభవదిగ్విజయీభవ.

తుది : ద. రామకలి. అట.

జలకేళిచాలించికొలను వెల్వడివచ్చి
చెలులతో జతగూడి వలువధరించి
వలువగంధములంది సతియు శంకరుఁడు
నలువొందనిజసదనము చేరిరెలమిన్.

ద. కల్యాణి. ఝంపె.

గౌరియును......నలకడనసభనఖిలభోగంబు
అనుభవింపుచుండి రచటన్.

ద్విపద. అనియనివార్య శౌర్యాన్వితు పేర
అనుపమసత్కీర్తియగు శౌరి పేర
కృష్ణచారిత్రకీలితుఁడైన రంగ
కృష్ణముద్దులవీర నృపపుత్రుఁడగుచు
జయశాలియ... సెసంగినశ్రీవి
జయరంగచొక్కరాయాధీశునగర
నెనరుమీరవసించి నిరుపమానంద
మనుభవింపుచునుండు నవఘుని పేర
శ్రీలచేఁదనరుచు నృపవరనిత్య
లాలితుండయిన బాలసరస్వతిమఖి
సుతముఖ్యుఁడగుచు నిస్తులకళాప్రౌఢి
నతనిమించిన వెంకటాధ్వరిసుతుఁడు
తిర్మలకవి పార్వతీపతి భజన
నిర్మలమతి విష్ణునిత్య సేవకుఁడు
సంగీత సాహిత్య చతురుఁడౌ విజయ
రంగచొక్కావనీరమణుని కృపను
కర్ణభూషణములు ఘనభూషణములు
సర్వాంబరంబులు సరిపెనల్ తాళి
యనువొందు నందలం బగ్రహారాది
ఘనజహుమానముల్ గాంచినవాఁడు
వచనచమత్కార వైఖరిమీర
రచన సేయఁగను వర్తన యోగ్యముగను
గొనబుమీఱిన చిత్రకూటమాహాత్మ్య శీ
మను నాటకమును విద్యల రూఢిఁగన్న
కవులెన్న నానికాకిర తారకముగ
నవనీశ్వర సభార్థమై యొప్పఁగాత.

చిత్రకూటమాహాత్మ్యము: కథన ర్వేశ్వరుఁ డొకనాఁడు ప్రమథగణం బులఁగూడి కొలువుండి వారిని పార్వతి జాడయడుగ వార లామె చిత్ర కూటమున 'తిల్ల' యను పేరును గాంచియున్నదనిరి. అప్పు డీశ్వరుఁ

“డాపల్లవాధరను జూడక సొంపు సంధిల్లదు. ఆమె నాట్యమునఁ దన వన్నెవాసి ధరణిలోఁ బొగడ, నన్నెడఁబాసి యొంటిగాఁ దిల్లవనినిం బొందె. ఆ వాలుఁగంటిని తలంచుకొంటిని” యని వేఁటాడు నెపంబున నచట వెడలి తిల్లవనిని నాలుగు దినంబులుండి పార్వతినిగలసి తమ కుంద సంపు మేడకు వచ్చుట యిందు వర్ణితము.[1]

మధురనాయక సంస్థానమునుండి యీ గ్రంథము తంజావూరి పుస్తకశాలకుఁ జేరినట్లుగా నీ క్రిందిసూచిక వలనఁ దెలియుచున్నది. గ్రంథ మముద్రితము.

శ్రీపతి రామభద్రకవి

ఈతఁడు హాలాస్య మాహాత్మ్యమును వచనకావ్యముగా రచించెను. ఇం దెనిమిది యాశ్వాసములు గలవు. ఆశ్వాసాంతగద్యలో “ఇది శ్రీ మీనాక్షీ సుందరేశ్వరసాంద్ర కృపారసలబ్ధకవితా మాధురీ ధురీణ కాశ్యప గోత్రాశ్వలాయనసూత్ర శ్రీపతికులపవిత్రచరిత్ర శ్రీ గిరియమాంబా సత్పుత్ర సూరయామాత్యపుత్రకవిరామభద్ర ప్రణీతంబైన హాలాస్య మాహాత్మ్యంబను వచనకావ్యంబున ప్రథమాశ్వాసము.”

పై గద్యవలన నీతఁడు మధురాపుర నివాసియనియు బ్రాహ్మణుఁడనియు, కాశ్యపగోత్రుఁ డనియు, గిరియమాంబా సూరనలపుత్రుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈతని గ్రంథమునం దెచ్చటను విజయరంగ చొక్కనాథునిపే రుదాహృతము కాకపోయినను నితఁడు మధురాపురి నివాసి యగుటయు వచనగ్రంథము రచించుటయు నీతఁడు విజయరంగ

1. తంజావూరి పుస్తకశాల ప్రతి సంఖ్య 550 (M 671) గ్రంథాంతమున “తిల్ల గోవిందరాజ నాటకము తెలుఁగు లిపిని ఆకులు 35 టికి పుస్తకం ౧ టికి హుజూర్ నుంచి వచ్చింది మానాజి గుజాత్రిసభా అక్షయవర్షం సఫర్ నెల 9-వ తేదీ మహాల్ ప్రవేశం తిరుచినాపల్లి ముఖాంహారకార వైద్యనాథుండి సంబంధం”

చొక్కనాథుని కాలమువాఁడని తెలియఁజేయుచున్నవి. మఱియు నిందలి వచన రచనయు, శ్రీరంగమాహాత్మ్య, మాఘమాహాత్మ్య రచనల పోలికనున్నది.[1]

ఇందలి వచన రచనకు మచ్చు:

"అశ్వినీదేవతలు చూచి యిది యపరిహార్యంబనినవారు నిరుద్యోగులై జాగులైరి. తద్రోగ పరిహారార్థంబుగా నొక్క యుపాయంబు దేవ రానతీయవలయుననిన వరుణ ముఖావలోకనంబుచేసి వాసవుండు, "విను! మోసంబులేదని సుధాసార సమానవచనంబులు" పలికినపుడు ఏ మహావ్యాధిపీడితులై, పాపకృత్యులై, యపమృత్యుపీడితులై, కాల మృత్యువశమైనవారెవ్వరో వారందఱు సుందరమూర్తి సందర్శనంబునం బునీతులగుదురు. కావున మనోవాక్కాయ పరిశుద్ధుండై యా యభిషేక పాండ్యరాజాగ్రణీ! భక్తి ప్రభావంబును యా దేవుని మహిమాతిశయంబును నీవు లెస్సగఁ బరీక్షించి తెలిసి తల్లింగార్చనంబు గావించితి వాయెనా నీ రోగంబు దొలంగు నిందులకు సందియంబు లేదు"[2]

కవిధాటి బలభద్రకవి

గజారణ్యక్షేత్రమనఁగా జంబుకేశ్వరము. ఈ క్షేత్రమాహాత్మ్యమును, కవిధాటిబలభద్రకవి పద్యకృతిగా, [3]'గజారణ్యసంహిత' యను పేర రచియించెను. ఇచ్చటనున్న శంకరాచార్య మఠమునకు విజయరంగ

1. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునుగూర్చి క్రీ. శ. 1916 లోనే వ్రాసిన హరి సీతురామయ్యగారు తమ వ్యాసమునం దై యభిప్రాయమునే వెలిఁబుచ్చియున్నారు. (చూ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక 7-వ సంపుటము పుటలు 84-92)

2. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. గ్రంథ సంఖ్య 170. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము ద్వితీయభాగము. పుట 78-79.

3. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ గర్త తెలియని గజారణ్యక్షేత్ర మహాత్మ్యము తెలుఁగు వచనము గలదు

చొక్కనాథుఁడిచ్చిన దానశాసన మొకటికలదు. దానికాలము క్రీ. శ. 1708 కావున నీ గ్రంథరచనము నా కాలమునాఁటిదే యని యూహింప వచ్చును.

ఈ కృతియంతయు లభింపలేదు. ఇందుఁ ద్వితీయాశ్వాసము మొదలు షష్ఠాశ్వాసమువఱకుఁగల భాగము పూర్వఖండముగా లభ్యమగుచున్నది. ఇది శ్రీగిరి గౌరరాజు బసవరాజున కంకితము.

గ్రంథాంత గద్య: "ఇది శ్రీ సూర్యనారాయణ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా పాండిత్య రామకవీంద్రపుత్ర కవిధాటి బలభద్రనామక కవిప్రణీతం బైన [1]గజారణ్యసంహిత పూర్వఖండంబున ద్వితీయాశ్వాసము."

భాస్కర వేంకటాచలకవి

"సేతు మాహాత్మ్యము" అను నాలుగాశ్వాసముల పద్యప్రబంధము రచించిన యతఁడు భాస్కర వేంకటాచలకవి. ఇతఁడు నందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, వసిష్ఠగోత్రుఁడు, ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు, ఈతని పితామహుఁడు వెంగనార్యుఁడు. ఇతఁడు నందవరమునకుఁ బ్రభువై యొప్పినట్లుగాఁ గవి యవతారికలో వర్ణించెను. దీనింబట్టియే యతఁడు నందవరీకుఁడని యూహింపఁబడినది. ఇక్కవి తండ్రి సూరయామాత్యుఁడు, తల్లి వెంగాంబ, సోదరుఁడు శేషాచలకవి. ఇతఁడు 'నాంచారు పరిణయము' అను యక్షగాన కావ్యమును రచియించినట్లవతారిక తెల్పుచున్నది. గ్రంథావతారికాదులంబట్టి పైనిఁదెల్పినవిషయములు మాత్రమే దెలియుచున్నది.

ఇందు శ్రీరామకథయు సేతువృత్తాంతము రామేశ్వర క్షేత్ర మహాత్త్వమును సమగ్రముగా వర్ణింపఁబడినవి.[2]

---

1. గజారణ్యసంహిత పద్యకృతి మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారముననున్నది.

2. ఈ గ్రంథముయొక్క యసమగ్రమైన ప్రతి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ గలదు.

ఇందలి కవిత్వ మంత ప్రౌఢమైనదియు నిర్దుష్టమైనదియుఁగాదు; కాని సులభశైలి నొప్పుచున్నది. ఇందచ్చటచ్చటఁ గొన్ని వృత్తములు వ్రాయఁబడినవి గాని మొత్తముమీఁదఁ కంద గీతపద్యములే యమితముగా నున్నవి.

చ. అన విని గౌతముం డతిపరాక్రమధుర్యులఁ బాండవేయులన్
మనము వధింపఁగాఁ గలమె మానిత శౌర్య ధురీణు చీమ రా
జున కెఱిఁగించి వాని మన సొప్పిన యట్టుల చేత మన్న నా
ఘన భుజుఁడైన ద్రౌణి విన కప్పుడె తా శపథంబు ధ్రువంబుగన్.

గీ. (తివిరి) సన్నుతి సేసి తత్తీరమున సమగ్రరామ షడక్షర మంత్రజపము
చేయుచుండినఁ దన్మంత్ర సిద్ధి మహిమ నిశ్చలం బగు భక్తిచే నెగడె జగతి.

ఈ భాస్కర వేంకటాచలకవిని సీతని వెనుకనున్న సీనయకవిని, దక్షిణాంధ్ర దేశమున వెలసిన వాఙ్మయమునకు సంబంధించినవారినిగా, శ్రీహరి సేతురామయ్యగారు తాము రచించిన 'చోళ పాండ్య దేశాంధ్ర ప్రాబల్యము' అను వ్యాసమునందుఁ దెలిపినారు. వీరు క్రీ. శ. 1731-1767 ప్రాంతముల నున్నట్లు వారి యభిప్రాయము.[1]

సీనయకవి

షణ్ముఖ సహస్రము అను నపూర్వమైన తెలుఁగు పద్యకావ్యము రచించిన కవివర్యుఁడు సీనయ్య. కృత్యాదిలోనివగు,

మ. సరస శ్రీనిధి తిర్మలార్య సుతుఁడన్ సాహిత్య విద్యా ఘన
స్థిరమోదావహ చాతురీలలితసంధిగ్రామ ధౌరాధురం
ధరుఁడన్ సీనయ నామధేయుఁడ జగత్సాకల్యమై ధీ శుభా
కర మా నీతి సహస్ర పద్యకృతి నీ కర్పింతునో షణ్ముఖా!

శా. నానాదేశికచిత్త భూషణములై నాళీకజాతాంగనా
పీనోత్తుంగపయోధరాగ్రపదవీప్రేంఖన్మిలద్భూషలై
నానానీతివిచిత్రవాక్యరుచులై నాణెంబు దీపింపఁగా
నే నీ పేర రచింతు, బద్యములు వేయిన్నెన్మిదో షణ్ముఖా!

1. చూ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సం|| 7. పుటలు 84-92.

అను పద్యములంబట్టి యితఁడు తిరుమలార్యుని సుతుఁడనియు 'సెంది' గ్రామవాసి యనియుఁ జక్కని సాహిత్యము గలవాఁడనియు వేయు నెనిమిది పద్యములు శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వరుల పుత్త్రుఁడగు కుమారస్వామికి నంకితముగా రచించినవాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. సంది = సెంది గ్రామము. ఇది యిపుడు "తిరుసెందూరు" అను పేరఁ దిరునల్వేలి మండలములో నున్నది.

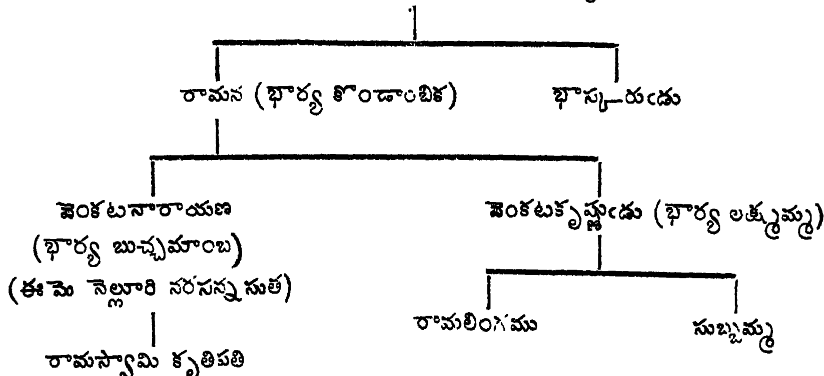
[1]ఇందు నూరేసిపద్యము లొక్కొక్క భాగముగా విభజింపఁబడినది. ఇది లక్ష్మీశ సహస్రాదులవలెఁ గేవలము కృతినాయక వర్ణనపరముగాదు. ఇందు వివిధములయిన లోకనీతులు పురాణగాథలు శాస్త్రచర్చలుగూడ వివరింపఁబడినవి. మఱియు నిందు లోకమున వ్యవహరింపఁబడుచుండెడి పెక్కు సంస్కృత శ్లోకములు సరిగా నాంధ్రీకరింపఁబడి యున్నవి. కవిత్వ మంత నిర్దుష్టమును బ్రౌఢమును గాకపోయినను గొంచె మించుమించుగా నిది నూఱేండ్లనాఁటిది యగుటచేతను నీతికావ్య మగుటచేతను నాంధ్రలోకమున నాదరము నొందఁదగినది. శైలి తెలుపుట కింకొకపద్య ముదాహరించెదను.

మ. కరవాలాగ్రమునన్ మెలంగుట భుజంగస్ఫీతరంగత్ఫణో
దర సచ్ఛాయ వసించు భాతి గజమేదశ్చర్వణోన్మత్తకే
సరికంఠం బవలంబనంబు గొను నోజన్ రాజ సేవా మహా
త్వరమల్ సేవక కోటి కల్ప సుఖముల్ ధాత్రీస్థలిన్ షణ్ముఖా.

ధూర్జటి వేంకటరాయకవి

సుప్రసిద్ధుఁడగు ధూర్జటి కవివంశీయుఁడగు వేంకటరాయకవి రత్నావళీ "పరిణయము" అను ప్రబంధమునురచించి చేకూరి రామస్వామి మంత్రికిఁ గృతి నిచ్చియున్నాఁడు. అవతారికలో కృతిపతి వంశమును గూర్చి యీ క్రింది వివరములు దెలిపియున్నాఁడు.

1. ఈ గ్రంథ మాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునందుఁగలదు. ప్రతి పరిశుద్ధముగా సంపూర్ణముగానున్నది.

పై వారిలో గృతిపతి తాతఁగూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

"ధరణి నమ్మోటి చెలువొందె గరుడ సింధు
దక్షిణ పినాకినీ నదీ తట నిరూఢ
పాటల పురాధి వాసియై ప్రజలు పొగడ
మనసిజనిభుండు రామయామాత్య విభుఁడు."

కృతిపతికూడ,

"గరుడ సింధు దక్షిణ పినాకినీ తటస్థాన పూర్వ
శరధిసంగమ పాటలపుర నివాసుఁడని" వర్ణితుఁడైవాఁడు.

ఈ గరుడ తీర్థమునకు 'గడిలము' అని పేరు. ఇది నేఁడు దక్షిణార్కాటు మండలములో దక్షిణ పినాకినీ నదీతీరమున పాటలీపురము లేక తిరుప్పళయూరను పేరఁ బరగుచున్నది. కావున రత్నావళీ పరిణయము దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంబంధించిన కావ్యమేయని చెప్పవచ్చును.

ఎల్లయ

"చంద్రతారా విలాసము"అను పేరఁ దారాశశాంకుల ప్రేమగాథను యక్షగాన రూపమున రచించిన యెల్లయకవి సేలమువద్ద నుద్దండ మల్ల సముద్ర గ్రామనివాసి యని యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గ్రంథాది :

క. శ్రీకరు నగజ ముఖాబ్జ ప్రభాకరు విఘ్నౌఘహరు శుభాకరు సద్వి
ద్యాకరు మునిజన హృదయ వశీకరు గణనాథుఁ గొల్చి సేవింతు సెదక్ష.

సీ. శ్రీరహిమించిన చేర శేశంబులోఁ జెలువొంది వెలయును సేలపురము
దాని చేరువను నుద్దండ మల్ల సముద్రమను గ్రామమున నుండు నాంధ్ర విప్రుఁ
డాత్రేయ గోత్రజుం డమల తేజస్కుఁడౌ రామ భక్తుఁడైన రామభద్రుఁ
డాతని తనయులు ననఘులు నిద్దఱు నం దగ్రజుఁడు మల్లనార్యుఁ డనఁగ

గీ. నతని కనుజుండు విశ్వనాథాఖ్యుఁ డనయ వినుతి కెక్కిన కులసతి వేంకటాంబ
గర్భ కలశాబ్ధి చంద్రుఁడు కవి వరేణ్యులకును శిష్యుండు 'ఎల్లయ' సుకవిహితుఁడు.

గీ. రాజితంబుగఁ గల్యాణ రాము కృపను చంద్ర తారా విలాసంబు సరస యక్ష
గానముగ నేను బల్కెద గారవమున వినుఁడు జనులార ! వీనుల విందు గాను.

గ్రంథాంతము :

ఘనులు మునులు కవి గాయకులు
వినుతి సేయ భట వీరులతో
జనని జనక గురుజనులు ముద మలర
దనరిన సీతా రామునకును. శోభానమ్.

ఈ యెల్లయకవి ఈరోడు పట్టణంబున క్రీ. శ. 1846 లో నున్న ట్లుగా నా సంవత్సరముననే 'నీలగిరి యాత్ర'[1] అను వచనకావ్యము రచి యించిన కోలా శేషాచలకవి తన గ్రంథమున నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"ఈ యెల్లయ కావేరీ తీరంబున నీరోడునకు ముక్కాలుకోసెడు దవ్వున నొక సత్రంబు గట్టించెను.

ఈరోడనునది కోటయుం బేటయుం గలయది. కావేరి యావలి తీరంబున సత్రంబును గట్టించిన యెల్లయ యను జన్నిగట్టు, ఈచోటనున్న వాఁడు. నేలంబునందు పెట్లుప్పు ప్రత్తి లోనగు సరకుల వ్యాపారంబు

1. ఈ నీలగిరి యాత్ర ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమువారిచే నీ తరువాత ముద్రితమైనది. ఇది ప్రశస్తమైన వచన కృతి.

సేయు 'ఫిషర్' అను దొర కతండు నొక్క యేజంటను కార్యకర్త గావున నక్కోటలో నుండు నా దొర పెట్లుప్పు గిడ్డంగి యాతని యధికార మునకు లోనై యుండును.

అయ్యుర్వీగీర్వాణుండు సంగీత సాహిత్య విద్యాప్రవీణుండు గావునఁ దారాశశాంక ప్రభృతి కతిపయ నాటక ప్రబంధంబులు శృంగా రాది రసానుబంధములుగా రచియించియున్నాఁడు.[1]

హొసూరి సాకమ్మ

క్రీ. శ. 1760 ప్రాంతము

చరిత్రకెక్కని దక్షిణాంధ్ర కవయిత్రులలో సాకమ్మ యొకతె యని చెప్పవచ్చును. ఈమె నివాసస్థానము సేలము జిల్లా హొసూరి తాలూకాలోని "తోగిరి" అను గ్రామము, ఈ "తోగిరి" అను గ్రామము క్రీ. శ. 1711 ప్రాంతమున మైసూరి చిక్కరాయల సేనానియు, గీర్వాణాంధ్ర భాషా విద్వాంసునుడునగు కళువె వీరరాజు, "వీరరాజాంబుధి అగ్రహారము" అను పేర నొక యగ్రహారము చేసెను.

సాకమ్మ వెలనాటి బ్రాహ్మణ యువతి. తండ్రి వైపువారు సర్వే పల్లివారు-తల్లివైపువారు పిల్లలమఱ్ఱివారు. తలిదండ్రులు వేంకటాంబా వేంకటరామావధాని దంపతులు.

సాకమ్మకు చిన్నతనమునందే పెండ్లియైన కొన్నియేండ్లకే యీామె భర్త గతించుటచేత బాలవైధవ్యము ప్రాప్తించినది. అప్పటి నుండియు నామె యైహికసుఖ విముఖయై భగవద్భక్తి ప్రపత్తిచే, జీవితము గడుప నారంభించినది. 'నారాయణయతి' యను నొక గురువు నారాధించి, వేదాంతశాస్త్రమున ప్రజ్ఞగడించినది. సాకమ్మ సరస్వతి నారాధించి యామెను ప్రత్యక్షము చేసికొనె ననియు, నప్పటినుండి యామె కవిత్వముచెప్ప నేర్చెననియు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.

---

1. పుట 51. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథ భాండాగార గ్రంథసంఖ్య 14-2-5.

ఈమె రామాయణము, ముక్తికాంతా కల్యాణము, రంగ విలాసము, గురుశిష్య సంవాదము మొదలగు గ్రంథములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వీనిలో రామాయణము, రంగవిలాసము, యక్షగానములు. ఈ రెండింటిలో రామాయణము చాలా ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఇందు దరువులు, కీర్తనలు, సీసములు, కందములు, లాలిపాటలు, మంగళహారతులు, వచనములు మొదలగునవి గలవు. శైలి సులభము పాటలు మనోహరములు. స్త్రీలు పాడుకొనుటకు ననుకూలముగ నుండును.

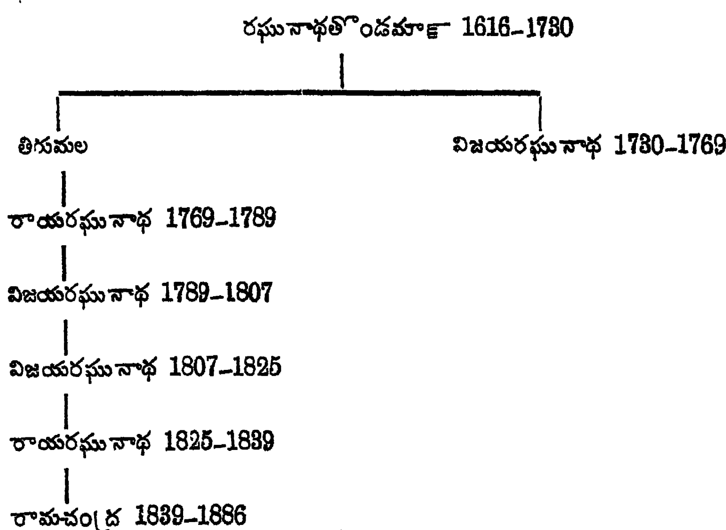
ఈ రామాయణమున బాలకాండము మాత్రము క్రీ. శ. 1912 లో కర్నూలులో ముద్రితమైనది. గ్రంథ ముద్రాపకురాలగు 'శ్రీ రామలక్ష్మమ్మ' అనునామె యీ గ్రంథము "తన పూర్వులలో తోగిరి అగ్రహార వాస్తవ్యులైన అన్నదానము వెంకటరామావధానులభార్య వెంకటాంబ" అనువారు రచించినదని ప్రకటించినది. దీనినిబట్టి తరువాత వారు దీనిని రచించినది "అన్నదానము వెంకటాంబ" యని వ్రాసియున్నారు. కాని ప్రస్తుతము హోసూరు తాలూకాలో యీ రామాయణము ప్రచారములో నున్నది. ఇందలి సుందరకాండయొక్క యంతములో సాకమ్మగారిపేరు స్పష్టముగానున్నవి, ఇంతేకాక ముక్తికాంత విలాసము అను గ్రంథములోను, ఈ రామాయణము సాకమ్మగారిదే యని స్పష్టముగా నున్నది. కాబట్టి యీ రచన వెంకటాంబది కాదని సాకమ్మగారిదే యని నిశ్చయింపవచ్చును. సాకమ్మగారి గ్రంథములు లభ్యములుకాగానే, వాని సంపూర్ణ సమీక్ష వెలువడును. ప్రస్తుతము మనకిట్టి గ్రంథకర్త్రి యున్నదని తెలియజేసినవారిని[1] మనము కృతజ్ఞతతో స్మరింపవలసియున్నది.

---

1. ఈ కవయిత్రి చరిత్రను రచించుటకు నాకు శ్రీ కే. యస్. కోదండరామయ్య, ఎం.ఏ., బి. టి. అనువారు, 21-4-57 తేదీని ఆంధ్రప్రభ ఆదివారము పత్రికలోను 21-4-57 తేదీని ఆంధ్రపత్రిక ఆదివారము పత్రికలోను ప్రకటించిన "హోసూరి సాకమ్మ" అను వ్యాసములు ఆధారములైనవి. వారికి నా కృతజ్ఞత.

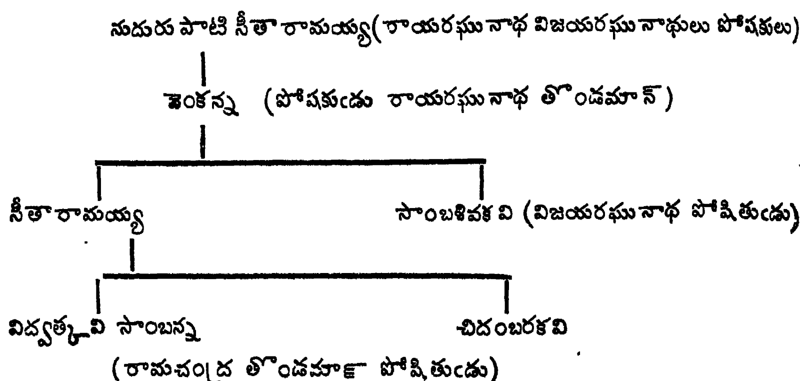
పుదుక్కోట — ఆంధ్రవాఙ్మయము

తంజావూరు మధురనాయకరాజుల వెనుకఁ దెనుఁగు వాఙ్మయమును బోషించిన నాయకరాజులలోఁ బుదుక్కోటరాజులు ముఖ్యులు. వీరికి 'తొండమాన్' అను బిరుదముగలదు. వీరును దొలుత విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశులకు సామంతులై, క్రమక్రమముగ స్వతంత్రత వహించిరి. పుదుక్కోట యనగా నవసాలపురమని, క్రొత్తకోట యని యర్థము. ఇది తిరుచినాపల్లి కిరువదిమైళ్ళ దూరముననున్నది. ఈ ప్రదేశము శుద్ధ ద్రవిడదేశమైనను, పుదుక్కోట రాజధానిగాఁగల తొండమాన్ రాజులు తెనుఁగునఁ దాము స్వయముగ కృతికర్తలై, కృతిభర్తలై ప్రఖ్యాతిఁగాంచిరి. ఇప్పటికి నీ సంస్థానధ్వజమునందు తెనుఁగుతో "శ్రీ బృహదంబా సహాయం" అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ రాజుల వంశవృక్షము.

వీరిపే రిట్లున్నను నీ రాజులందఱును బుదుక్కోట పురాధిష్ఠానశక్తియగు బృహదంబాదేవి భక్తులు. తిరుచినాపల్లియందలి మాతృభూతేశ్వరస్వామి (తాయిమాన్ కోయిల్) సేవకులు. కావున శివమతానుయాయులు. వీరి యింటిపేరు కోటివారు. కావున వీరు తెలుఁగు నాయకులని వేఱుగ చెప్పనక్కఱలేదు.

ఈ తొండమాన్ రాజులకు వంశపారంపర్యముగా నాస్థానకవులై విలసిల్లినవారు నుదురుపాటివారు. వీరు వెలనాటి వైదికులు. పశ్చిమ గోదావరీ మండలమున నరసాపురము తాలూకాయందలి నుదురుపాటి వాస్తవ్యులు. మధురనాయకరాజగు ముద్దుకృష్ణప్పనాయని కాలమున నాతని యాహ్వానమున దక్షిణదేశమునకుఁ దరలివచ్చిన యుత్తరాంధ్ర బ్రాహ్మణ కుటుంబికులలో వీరు నొకరు. వీరి వంశీయులును, సంతతి వారును నేఁడును బుదుకోట్టలో నున్నారు. వీరికిని రాజులకును గల సంబంధము తెలుపుచున్నాను.

పై వారిలోఁ దొలికవి[1]

సీతారామయ్య

ఇతనికి 'ఉద్దండకవి' యని బిరుదుగలదు. ఈతఁడు రాయ రఘునాథునిచేతను, తిరుమల తొండమాన్ రాజుచేతను, విశేషముగ సన్మానింపఁబడినవాఁడని యాతని కుమారుఁడగు వెంకన్న చెప్పియున్నాఁడు.

---

1. ఈ వంశీయుల వృత్తాంతము తెలియుటకు నాధారభూతులు శ్రీహరి సేతు రామయ్యగారు. వీరు నుదురుపాటివారి బంధువర్గములోనివారు. పుదుకోట్ట వాస్తవ్యులు. నుదురుపాటి వంశవృత్తాంతమే కాక మఱికొందఱు దాక్షిణాత్యకవుల వృత్తాంతమును మొదట తెలిపినవారు వీరే. క్రీ.శ. 1908 లో రఘునాథ తొండమాన్ విరచితమగు పార్వతీపరిణయమును ముద్రించుటకు మూలప్రతి పంపినది వీరే. క్రీ.శ. 1916 లో వీరు "చోళదేశాంధ్ర ప్రాబల్యము" అను ప్రశస్త వ్యాసమును నాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ పత్రికలో ప్రకటించియున్నారు.

ఆతఁడు 'మజ్జనకాది ధీమజ్జనవిరచిత వివిధప్రబంధముల్ వినుచు' అని తన తండ్రినిగూర్చి వ్రాసినను, సీతారామయ్య కృతులేవియు మనకు లభ్యములు కాలేదు. కొన్ని పద్యములు మాత్రమే లభించినవి.

ఈతని కవిత్వమును గూర్చి కుమారుఁడు వెంకనకవి యిట్లు చెప్పినాఁడు.

క. బలవైరి గంధసింధుర గళబంధురఘటితఘంటికారావనిర
ర్గళధాటీపటిమ మనీ షిలలామా సుదురుపాటిసీతారామా !

సీతారామయ్య కవితాశైలినిఁదెలియుటకు కోటి తిరుమలరాయల పైని ఆతని కుమారుఁడు విజయ రఘునాథునిపైని రచించిన పద్యములుదాహరించుచున్నాను.

చ. స్థిరజయసాంద్ర ! కోటికుల తిర్మలరాయధరాధరేంద్ర ! నీ
కరకరవాలఘాతలను గాంచినవైరికిఁ బోటుఁదాన నం
బరమణిమేనఁదూటుఁ బలవైరికిఁ దత్తరపాటు రంభవా
తెఱపయిఁగాటు సౌరసుదతీమణి కబ్బురపాటు చిత్రమే ?

చ. అరుదుగదా ! తలంపఁగవులార ! ధరాధిపులార ! వింటిరా ?
శరనిధి మేరఁదప్పినఁ బ్రచండకృశానుఁడు చల్లనైన దు
ర్భరకులిశంబు వాడటిన రాముని బాణము మాటితప్పినన్
ధరణి సుధాకరుల్ గతులుఁదప్పినఁ గోటికులాబ్ధి చంద్రుఁడీ
తిరుమల తొండమానుఁడు మదిన్మఱి యాడినమాట దప్పునే ?

చ. జరజరవచ్చుబాణముల జల్లకుఁ గొంకక రింగు రింగునన్
మెరయుతుపాకి గుండ్లకును బ్రుంగక ఖల్లను కత్తిపెట్లకున్
వెఱవక సాజిలో రిపుల వేమరు గెల్తువు రాయతొండమాన్
తిరుమలభూపపుంగవుని తిర్మలభూప ! దిలీపవిక్రమా !

చ. నఱుకుదు వౌర వైరినరనాథుల గొగ్గి జిరాలు సింగిణీ
తరకసజీని ఘోడలవదంథ ధణాలు ఘణీలు ఖల్లనన్
దురమునఁబెద్దకత్తిగొని దోర్బలశక్తిని రాయ తొండమాన్
తిరుమలభూపపుంగవుని తిర్మలభూప ! దిలీపవిక్రమా !

ఉ. ఇట్టటుగోటి తిర్మల మహీపతియూఁక కాని వానిఁ జే
పట్టఁడు పట్టఁడట్లనక పట్టినచోఁ దన యంతవానిఁగా
గట్టిగఁజేయుఁగా కసదుగాదు నిజంబుగనింకఁ జూడుఁడీ
పట్టపురాజులార ! భటవందిపురోహితులార ! వింటిరా !

సీ. చూచితి నేపాళచోళకేరళ పాండ్య ధరణీధవుల సభాస్థలులనెల్లఁ
గనుఁగొంటినంగవంగకళింగ కాశ్మీర వసుధాధిపతుల ప్రాభవములెల్లఁ
దరిసించితి మరాటకరహాట కర్ణాట జగతీశ్వరుల విలాసంబులెల్లఁ
గాంచితిఁగుకురు కొంకణ శెంకణవిదర్భ ధరణీధవులశౌర్య ధైర్యపటిమ

గీ. లిట్టిసాగ సిట్టి విభవంబు లిట్టిమహిమ లిట్టియౌదార్య గరిమల నెందుఁగాన
రాయతిరుమలతొండమాఁ ప్రభుతనూజ!రమ్యగుణసాంద్ర!తిరుమలరాయచంద్ర!

తిరుమలరాయోదాహరణము

నుదురుపాటి సీతారామయ్య తిరుమలరాయని కంకితముగా నొక యుదాహరణ కావ్యమును రచించియున్నాఁడు. ఇదివరకే మధురాపురాంధ్రవాఙ్మయమున నిట్టి యుదాహరణము శేషాద్ర్యుదాహరణము అను పేరఁ గలదు. దానినిగూర్చి ముందు తెలిపితిని. [1]ఈ యుదాహరణము పూర్తిగ లభింపలేదు.

తృతీయావిభక్తియందు – కళిక పద్యములో, చతుర్థీవిభక్తియందు- కళిక నొకపాదము, పంచమీవిభక్తియందు – పద్యము కళిక లభించినవి. లభించినవానిలో కొన్నిచోట్ల నక్షరలోపము లున్నవి.

చతుర్థీవిభక్తి

కళిక. మఱియును దుర్జన భర్జన తర్జన, పరిచయకర జయశరజాలునకై
నరపతిలక్షణరక్షణ............నిజశీలునకై,
హరిదతిపాటక శాటకఝాటక రుచిరసురచిరగతిజానకై
పరిసరభాసురభూసురవాసర..................

1. ఈ యుదాహరణముగూర్చి నా యుదాహరణ వాఙ్మయచరిత్ర చూడుఁడు.

అధికృత గర్వితగుర్విత రోర్విత, లాధిపసాది పదాతివితతికై
మధురిమపూరితసారిత గీరిత మంగళ...............
కవిజనదాననిదాననిధాన నకరకృత కరకృతపంకేజునికై
అవితతభాషణపోషణభూషణ సువదన భువదన............
నవలాల్కనుగలనాట్యపుతుళ్ళకై హావణిలువరుజాలనలరెడుపలుకై
దువలును బూనుకదుముచువడకై............

పంచమీవిభక్తి

శా. స్ఫాయద్దంతి ఘటాఘటోద్భవ మదాసారస్ఫురద్వాహినీ
............ధరారుహావరస్తోమావసంభ్రమ
ద్గాయద్భృంగ సమూహనిష్కుటములో దారిఙ్ సుధీగేహముల్
............ధీరువలనఙ్ రంజిల్లు నెల్లప్పుడుఙ్.

కళిక. మఱియు విబుధుల కలన, గరిమను ప్రభువలన
.........................నవిభువలన
రణధరాధికచలన, రహితశౌర్యనివలన
గుణధరాధికమిళన, కుతుకధుర్యనివలన
మ.....................................
కరుణంబల్కిరి తద్గుణైక్యమని తర్కజ్ఞాళి నవ్వంబడుఙ్
హారతుల్య ప్రతిపాద్యచేత.

తృతీయావిభక్తి

కళిక. మఱియును గవులను మనుచును విభుచే
నరులను గవ్వలను ననుచును ప్రభుచే
కలనైనను బొంకనిధీరు ... ...
గంట్లిడఁగాచినకై గల దొరచే గంట్లిడఁగాచినకై నగపరుచే ...
కోటికులావనగుణ వాక్పతిచే కోటి ... ... నిజముగఁ గొలిచే
ప్రజతగఁబొలిచెఙ్ దినసునమునిచెఙ్ మనిమదిఘనిచెఙ్ సెనరునఁదనిచెఙ్.

తిరుమలరాయుని కుమారుఁడగు విజయరఘునాథునిపై సీతారామయ్య చెప్పిన పద్యముల ననుబంధమున వివరించినాఁడను.

రాయరఘునాథరాజు

క్రీ. శ. 1769-1789

పుదుక్కోట రాజులలో నాంధ్రభాషా పోషకులలో నీతఁ డగ్రగణ్యుఁడు. నుదురుపాటి సీతారామామాత్యుద్దండకవులఁ బోషించుటయే గాక, స్వయముగా సంస్కృతాంధ్రభాషా కవితాపాండిత్య విశారదుఁడై కృతికర్తయై కృతిభర్తయై విరాజిల్లినవాఁడు. ఒక్క దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునం దేకాక తెనుఁగుదేశమందలి ప్రశస్త రాజకవుల నితఁడును పేర్కొనఁదగినవాఁడు.

ఈతని యాస్థానముననే, ఆంధ్రభాషార్ణవాది బహు మహాగ్రంథములరచించి విద్వన్మహాకవియని ఉద్దండకవియని పేరొందిన వేంకన కవీంద్రుఁడు వెలసినది. వెంకన కవీంద్రునిఁగూర్చి తెలుపుటకుఁ బూర్వ మీ రాజకవినిగూర్చి తొలుతఁ దెలుపుచున్నాను.

ఈతఁడు క్రీ. శ. 1730-1769 వఱకుఁ బాలించిన విజయరఘునాథ తొండమాను వెనుక రాజ్యమునకువచ్చెను. ఆతనికి సంతతి లేకపోవుట వలన నాతని సోదరుని పుత్త్రుఁడగు నీ రాయరఘునాథ తొండమాన్ రాజయ్యెను. ఆంధ్రభాషాభిమాన మీ రాజునకు నాస్థానకవులగు నుదురుపాటివారివలన నుగ్గుపాలతో నలవడెను. ఈతనికి ముందు పాలించిన విజయరఘునాథతొండమాన్ రాజును నాంధ్రభాషాభిమాని. ఆతఁడు క్రీ.శ. 1732 లో పుదుక్కోట రాజ్యమున 'తిమ్మయము' తాలూకాలోని 'కిమనూరు'గ్రామము నొకానొక బ్రాహ్మణునికి దానమిచ్చుచు, నా దానశాసనమును దెనుఁగుభాషలో వ్రాయించియున్నాఁడు. తక్కిన యీతని శాసనములన్నియు నరవభాషలోనున్నవి. రాయరఘునాథుఁడును బృహదంబాభక్తుఁడు. సహజమగు నాతని ప్రతిభకు దైవభక్తి గురుభక్తి వన్నెఁబెట్టినవి. ఆతఁడు రచించిన కృతులు రెండే మనకుఁ గానవచ్చుచున్నవి. వానిలోఁ దొలిది [1]పార్వతీపరిణయము, రెండవది కవిజనోజ్జీవిని,

1. పార్వతీ పరిణయము క్రీ. శ. 1907 లో సరస్వతీ పత్త్రికలో ముద్రితమైనది. ఈ కవి గ్రంథములనుగూర్చి తొలుతఁ దెలిపినవారు విద్వద్వర్యులు మా. రామకృష్ణ కవిగారు. ఆంధ్రరాజకవులు – ఆంధ్రపత్త్రిక ప్రథమ సంవత్సరాది సంచిక, 1910.

పార్వతీ పరిణయము

నన్నెచోడ మహాకవి మొదలుకొని నేఁటికాలమువఱకును గాళి దాస మహాకవి కుమారసంభవకథను బెక్కుమందికవులు కావ్యములుగా రచియించియున్నారు. వానిలో క్రీ. శ. 1769 నుండి 1789 వఱకును బుమక్కోట సంస్థానమును బరిపాలించిన కోటి రఘునాథరాయ తొండ మాన్ మహీపాలుఁడు రచియించిన పార్వతీపరిణయ మొకటి. కవితా రచనయందు సిద్ధహస్తులగు నన్నెచోడ శ్రీనాథాది కవులవెనుక నీకథను నింత స్వతంత్ర కల్పనలతోఁ జతురతతో జాతీయ స్ఫోరకముగ రచించిన కవి వేఱొకఁడులేఁడని కంఠోక్తిగఁ జెప్పవచ్చును.

పార్వతీపరిణయమాఱాశ్వాసముల ప్రబంధము. ప్రథమాశ్వాసమున హిమవద్వర్ణ నము, హిమవంతుఁడు మేనకాదేవితోఁ గూడి సౌఖ్యమునందుట, అతఁడు సంతానము లేనందునఁ జింతించి తపస్సుచేయుటకు భార్యతో నొక సరస్సునకు బోవుట అను కథలు గలవు.

ద్వితీయాశ్వాసారంభమున భార్యతోఁగూడ హిమవంతుఁడు తపోదీక్షనుండఁగా బాలాంబ ప్రత్యక్షమై తాను దక్షుని కూఁతురనియు వారలకుఁ బుత్రికయయ్యెద ననియుఁ జెప్పి యంతర్హితయయ్యెను. మేనకయు గర్భవతియై కొమార్తెను గనెను. మునులు 'ఉమ' యని నామకరణము చేసిరి. పార్వతి దినదిన ప్రవర్ధమానయై శివభక్తి పరాయణయై మెలఁగుచుండెను; ఇంతలో నామెకు యౌవనోదయమయ్యెను. నారదుఁ డొకనాఁడు వచ్చి పార్వతి యీశ్వరుని యర్ధశరీరమని తలిదండ్రులకుఁ జెప్పెను; పరమేశ్వరుఁ డాకాలముననే హిమవంతమునకుఁ దపస్సుచేయుటకు వచ్చెను. అంత హిమవంతుఁడు మేనకా పార్వతీసహితుఁడై శివునివద్దకువచ్చి, పరిచర్యచేయుటకు తన సుతనంగీకరింపవేఁడెను. శివుఁ డంగీకరించెను ; ఆమెయు నతి శ్రద్ధతో పరిచర్య చేయుచుండెను.

ఇంద్రుఁడు మొదలగు నష్టదిక్పాలకులు నాసమయమున బ్రహ్మవద్దకరిగి, తారకాసురుడు చేయుచున్న దుండగములను వివరించిరి. బ్రహ్మయుఁ, బార్వతీ పరమేశ్వరులకు జన్మించిన పురుషుఁడుగాని తారకుని జంపలేఁడుగాన నాతని యుద యము కొఱకుఁ బార్వతీ పరమేశ్వర సమాగమము సమకూడునట్లు చేయుఁడని చెప్పెను. దానికి మన్మథుని నియోగింప నుపదేశమిచ్చెను.

ఇంద్రుఁడు మన్మథుని బిలిపించి యీ కార్యమునకై నియోగింప మన్మథుఁడును సంతోషముతో నా కార్యము సాధించుటకు వసంతునితోఁ దన పరివారబలముతో నీశ్వరునిపైకిఁ బ్రయాణము సాగించెను. అంత మధ్యేమార్గమునఁ గళావతియను కన్య హిమవంతమునుండి వచ్చుచుండఁగా, మన్మథుఁ డామెను గౌరి వృత్తాంత మడిగెను. కళావతియు, గౌరి యెంత పరిచర్య చేసినను శివుఁ డామె నెంతమాత్రము కన్నెత్తియైన చూడలేదనియు నాతని వశపఱచుకొనుట కేదైన వశ్య విద్యను సమకూర్చుకొని రమ్మని పార్వతితల్లి మేనక తన్నంపెననియుఁ జెప్పెను. మన్మథుఁ డామాటల కియ్యకొనక యీశ్వరుని తపోవనమున దండువిడిసెను. ఇది ద్వితీయాశ్వాసకథ.

వసంతుఁడు తపోవనము ప్రవేశించఁగానే వసంతోదయమయ్యెను, ప్రకృతి యుల్లాసముతో నుప్పొంగుచుండెను. ఆ సమయమునఁ దపోనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడైయున్న శివునిరూపము చూచి మన్మథుఁడు తొలుతఁ దల్లడిల్లి యా వెనుకఁ దానుజేసిన ప్రతిజ్ఞ జ్ఞప్తికివచ్చి; యొక చెట్టుచాటున గౌరిరాకకై వేచియుండెను. అంతలో మనోహరాకారమునఁ బార్వతివచ్చి శంభునకు మ్రొక్కు—సమయమున మన్మథుఁడు తన బాణములను శివునిపైఁ బ్రయోగించెను. శివుఁడు తత్‌క్షణమే, తన్నుఁ గలఁతపెట్టిన మన్మథుని ఫాలనేత్రము తెఱచి దగ్ధమొనర్చెను. పార్వతి మూర్ఛపోయెను, హిమవంతుఁ డచటికి వచ్చి పార్వతిని దీసికొనివెళ్లెను. అంత మన్మథుని భార్యయగు రతి జరిగినదిచూచి భర్తకై విలపించి, యగ్నిహోత్రమున నాహుతి యగుటకు సిద్ధమయ్యెను. ఆకాశవాణి పార్వతీ వివాహసమయమున మన్మథునితో నామె యుండుననియు నితరుల కాతఁ డనంగుఁడై యుండుననియుఁ బలికెను. రతి సమాశ్వాసితయై వెడలిపోయెను; ఇది తృతీయాశ్వాసకథ.

పార్వతియు హిమవద్గిరికి వచ్చిననాఁటనుండి విరహతప్తయై తపస్సు చేయ నారంభించెను. పరమేశ్వరుఁడును దన కొలువుకూటమున నుండఁగా నింద్రోపేంద్రాది సమస్తదేవతలువచ్చి శంకరుని లోక సంరక్షణార్థము గౌరిని భార్యగాఁ బరిగ్రహింప వలసినదని కోరిరి. శంకరుఁ డందుల కియ్యకొని మన్మథుని బునరుజ్జీవితునిజేసి వటు రూపమునుదాల్చి పార్వతి తపోవనమునకు వచ్చెను. అప్పు డతఁడచ్చటి చెలికత్తెలవలన వృత్తాంతమంతయు నెఱింగి, శివుఁడు జోగి యనియు విరూపియనియు నిట్టి సుందరాంగిని నాతనికిచ్చుట తగదనియు శివుని నిందించెను. పార్వతియుఁ గోపోద్దీపితయై చెలికత్తెలకా వటువు శివనిందఁజేసినందుకు దగిన శాస్తి యొనర్చుమని యాజ్ఞాపించెను. అంత శివుఁడు తన నిజరూపమునఁ బ్రత్యక్షమై పెండ్లియాడుమని కోరెను. పార్వతి తల్లిదండ్రుల యాజ్ఞ లేనిదే తానేదియుఁ జెప్పఁజాలనని చెలికత్తెలతో వెడలిపోయెను. తన కూఁతురు తపముడిగి మగిడివచ్చినందుల కామెసంతసించెను. పార్వతికిఁ బరమేశ్వర వివాహము ప్రారంభమయ్యెను. ఇది చతుర్థాశ్వాసకథ.

పరమేశ్వరుఁడు సప్తఋషులను హిమవంతునియొద్దకుఁ బెండ్లిమాటలకై పంపెను. హిమవంతుఁడు వివాహమునకు నంగీకరించినవెనుకఁ బరమేశ్వరుడు పెండ్లికిఁ దరలి వచ్చెను. ఆపైని వివాహము. మన్మథుఁడు రతికిఁ బ్రత్యక్షమగుట. వైవాహికోత్సవము. పార్వతీ పరమేశ్వర సమాగమము. ఇది పంచమాశ్వాస కథ.

షష్ఠాశ్వాసమున షణ్ముఖుని జననము, అతఁడు దేవసేనాధిపత్యమువహించి తారకునిపై యుద్ధమునకు వెడలుట, తారకసంహారము, షణ్ముఖుఁడు వల్లియను పేరుగల దేవసేనను బెండ్లియాడుట అను నానందవిషయముతోఁ బ్రబంధము సమాప్తమగును.

ఈ ప్రబంధమునఁ గృత్యవతరణికలో రఘునాథతొండమాన్ రాజు తన యాస్థానకవియగు సుదురుపాటి వేంకనార్యుఁ డీ ప్రబంధము వ్రాయుమని ప్రోత్సాహించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. మఱియు వేంకనార్యుని యాంధ్ర భాషార్ణవములోని వంశవర్ణన పద్యముల నాతఁడు చెప్పినట్లే యిందిమిడ్చియున్నాఁడు; ఇది యెంతయు సమంజసమే. తన పూర్వుల వృత్తాంతము, తన్నుఁగూర్చి తాను జెప్పుకొనుటకంటె నితరులచేతఁ జెప్పించుట మేలుగదా! మఱియు సుదురుపాటివారు కులక్రమాగతముగా వారి యాస్థానకవులు కావున నిచట రఘునాథతొండమాన్ యొక్క యౌచిత్యమేగాక, యాస్థానకవియందలి గౌరవాభిమానములు కూడఁ దేటపడుచున్నవి.

ఇందలి కొన్ని కల్పనలు భావములు మనోహరములై యున్నవి.

గణపతిస్తుతి :

చ. మంచముఁజేరి శంభుఁడు కుమారుని తొట్లను బెట్టినీవు చే
లాంచలమేల పట్టుకొనె దవ్వకడంజను మన్నభక్ష్యమి
మ్మంచనిపోరఁ జంద్రకళ నక్కుఱఁగై నిడఁగేలఁ ద్రోయుచున్
ద్రుంచిన దోసెయంచనెడు తోరపుబొజ్జగలానిఁగొల్చెదన్.

పార్వతీదేవికి 'ఉమ' యని పేరువచ్చుటకుఁ గారణము కాళిదాసు తపస్సునకు వెళ్లవలదనుటవలన వచ్చినదని చెప్పఁగా మనకవి శివమంత్ర పరముగా దాని నిట్లు సమర్థించినాఁడు.

క. ప్రవణస్వరూపిణియై తగ నణఁగువగఁ దదక్షరమ్ము లన్నియునుండం
గణుతించి యంబ కల ముని గణ ముమ యనియపుడు నామకరణముచేసెన్.

ఓంకారములో అకార, ఉకార, మకారములుగలవు ఉమ శబ్దములో ఉకారము, మకారముమీఁద అకారము, మకారముగలవు.

సీ. వదనసంఖ్యనె కాదు వాచావిభూతిచేఁ జతురాస్యభావంబు సంఘటిల్లు
యానంబుననె కాదు, ధ్యానమార్గంబుచేఁ బరమహంసప్రీతి సరిఢవిల్లు
అధివాసముననెఁగాదు వాసోక్తియందును సత్యాశ్రయత్వంబు సంఘటిల్లు
ప్రభవరీతిని కాదు పారిశుద్ధ్యముచేతఁ గమలయోనిత్వంబు ఖ్యాతిఁగాంచు

గీ. నేమహామూర్తికలఁడు నీవె చరాచరాత్మకమస్తలోక జన్మాదికార్య
సంఘటనలేఖవినమిత సర్వలేఖ! శ్రీవిధాతపదానత శ్రీవిధాత!

ఇట్లెన్నెని పద్యము లుదాహరింపవచ్చును. ఇందలి కల్పనలు, రసపోషణ, సంభాషణాచమత్కారము, జాతీయరచన చదివినకొలఁది చవులూరించును. కేవలైహిక శృంగారరసభూయిష్ఠములగు దాక్షిణాత్య ప్రబంధములలో నుదాత్తముగ నున్నకొలఁది కృతులలోనిది యుత్తమమని చెప్పనొప్పును.[1]

ఇందలి గద్య: ఇది శ్రీమద్బృహన్నాయికా కృపాకటాక్ష సంప్రాప్తనిత్య
మహాసామ్రాజ్యధుర్య, సర్వమహీపాల స్తూయమాన శౌర్యౌ
దార్య గాంభీర్యశౌణ్డాయమాన దృక్కోణవిలోకనమాత్ర హస్త
గత సామంతదుర్గ నిరంతరపూజాసంతోషితభర్గ కోటిసమాఖ్యాస
మఖ్యాతసత్కుల కలశపయోనిధిరాకానిశాశశాంక, ఘంటికా
హనుమధ్వజమకర కేతన తురగ కరవాలవామకృశార్దూల త్రిపల్య
యన సింహాస్య కటకనీలాసపత్రదివాదీపికా నిజోపాంగ నవవిధ
భేరికాది నిఖిల బిరుదాంకవాత్స్యయనాది వేదాంత పర్యంత

1. ఈ గ్రంథమునుగూర్చి సాహిత్యవిద్యాపోషకులు, సద్విమర్శకులు, కృతిభర్తలు నగు బ్రహ్మశ్రీ రమేలవారిపాటి సోమభద్ర చయనులుగారొక విపులవిమర్శ వ్రాసియున్నారు. అది శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరాయ సన్మానసంచికలోఁ బ్రకటితమైనది.

నిఖిలతంత్ర నిర్మితగ్రంథసకృచ్ఛ్రవణవిదిత మహాకవి ప్రబంధ నూతన తంత్రకరణ సామర్థ్యనిరంకుశ ప్రతిభావిభాసుర, బహుళా గ్రహారప్రతిష్ఠా సంతోషితభూసుర, కులక్రమాయాత సాహితీ విద్యానవద్య, సకలసమ్మతనిజబిరుద పద్యదక్షిణాస్యనంసేవనా జీవన్ముక్తాయ మానమహోద్దండ కవివిధేయ శ్రీరాయ రఘునాథ తొండమాన్ మహీపాలనామధేయ ప్రణీతంబైన పార్వతీపరిణయం బను మహాప్రబంధమునఁ బ్రథమాశ్వాసము.

కవిజనోజ్జీవని

రఘునాథ తొండమాన్ రాజు రచించిన వేఱొకకృతి "కవిజనోజ్జీవని" అనునది. ఇందులో నూఱు తెలుఁగుసమస్యల పూరణముగలదు. ఈ గ్రంథమువలన రఘునాథ తొండమానురాజు సంస్కృతాంధ్రభాషా పాండిత్యప్రతిభ యెంతయో వెల్లడియగుచున్నది. ఈ సమస్యల నాస్థాన కవియగు వెంకన్న యొసఁగినట్లును దాను బూరించినట్లును గ్రంథకర్తయే యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. శ్రీకరలీలఁ బుష్పమునఁ జెందిన తావియుఁబోలె దివ్య ర
త్నాకలితంబగుఁ శ్రుతివిధంబున, జాబిలిచల్వరీతిగా
నాకపిలాశ్రుతీశ్వరుని యంగమునవ్వసియించి సర్వ వి
ద్యాకృతియై చెలంగు బృహదంబనుగొల్తు నభీష్టసిద్ధికిన్.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబుచేసి.

క. విజయరఘునాథభూపతనుజుఁ డఖిలక్షోణిపాలనుతుఁడనుచుఁ గలి
ప్రజమనఁగను మను కవితారవిని సుధాద్యుతిని రాయరఘునాథపతిన్.

గీ. వెంకనకవీంద్రుఁడుద్దండ బిరుదశాలి మమ్ముఁగొలిచియుఁ గఠినసమస్యలొసఁగ
నొప్పుకొనియేము పద్యముల్ చెప్పినంత నందఱును విని కృతికివి యర్హమనిన.

గీ. కవిజనోజ్జీవనియటంచుఁ గావ్య మొకటి దుర్ఘటసమస్యలకునెల్ల ద్రోవఁదెలియ
కవిజనంబులకును నుపకారకముగఁ జేతుదయచేత బృహదంబ చిత్తగింపు.

ఈ గ్రంథమున రఘునాథరాయని వైదుష్య మెట్లు వ్యక్తమైనది యీ క్రింది పూరణములవలనఁ దెలియనగును.

1. అక్షరవంచన,

"కలుషగిరి భేదశంబ శ్రీబృహదాంబా"

క. వకుళవననిత్యవాసిని సకలాభీష్టములనిచ్చు చక్కనితల్లీ
ప్రకటితముసేయు మీకృతి నృకలుషగిరి భేదశంబ! శ్రీబృహదంబా

2. యతివంచన - కఠినప్రాస,

గ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా.

క. దిగ్గలలనాకబరీధర స్రగ్గాలితకీర్తిజాలసద్గుణశీలా
విగ్లపిత రక్షమార్తాండగ్లావిమలాక్ష వేంకట నగాధ్యక్షా.

3. కఠినప్రాస పునరుక్తరూప విషయసమస్య,

గోగ్రణిగో అగ్రణీగవాగ్రణియనియెన్.

క. అగ్రజగోశబ్దముపై నగ్రణిశబ్దంబుగూడ నదియెట్లగు సం
ధిగ్రహణఁ దెలుపుమనినన్ గోగ్రణిగో అగ్రణీగవాగ్రణియనియెన్.

4. కఠినప్రాస సంస్కృతాంధ్రభాషా సంప్రదాయికము,

క. భోఅచ్యుతభోబ్రహ్మన్ భోఅంబరచారిణాంవిభోసర్వేదే
వాఅయాతవ్యాయన గోఅగ్రణిసెక్కి శివుఁడు గొబ్బున వెడలెన్.

5. అంతర్లాపి సమస్య,

దోనపులిమొనయమ్ముశాఖి తుదలనిపల్కెన్.

క. వనజాంబకుండు ననుఁగని గినుకంగనలుచును గనులఁగెంపుజనింపన్
ననతూపువేసిరమ్మను దోనపులి మొనయమ్ముశాఖి తుదలనిపలికెన్

దోన, పులి, మొన, అము, శాఖి, యీ పదముల చివరి యక్షరములు కలుపగా 'నలినముఖి' యగును. ఒక స్త్రీ తన చెలికత్తెనుజూచి దానితో 'ఓ నలినముఖీ' నన్ను మన్మథుఁడు రమ్మనును అని పలికెనని భావము.

6. వృత్తగోపనము,

నారదవంద్యకాంతి జితనారద కౌఁగిలినీయ వేమిరా.

క. మదనుఁడు కోపముచేతం గదనంబును జేయఁదొడఁగెఁ గ్రక్కునఁ నో నా
రదవంద్య ! కాంతిజితనారద ! కౌఁగిలినీయవేమిరా ! యిదియేరా !

వృత్తగోపనమనఁగా నొక వృత్తపాదమును వేఱొక వృత్తములో నిముడ్చుట. ఇచ్చట ఉత్పలమాలపాదము కందపద్యములో నిముడ్పఁబడినది.

7. ఏకపాదపూరణము – అనగా మూఁడుపాదములిచ్చి నాల్గవపాదము పూర్తిచేయుట.

చ. చిటికెన వ్రేలియుంగరము చేడియకొడ్డెన మాయె భూవరా
కటక చరత్కరేణుకర కంపితసాలము శీతశైలము౯
కటకట దోసపండ్లినుపకట్లకు తాళ్లునటే తలోదరీ !

పూర్తి :

చ. చిటికెన వ్రేలియుంగరము చేడియ కొడ్డెనమాయె భూవరా
కటకట దోసపండ్లినుపకట్లకుఁ దాళ్లునటే తలోదరీ !
కటక చరత్కరేణుకర కంపితసాలము శీతశైలము౯
ఝుటితిని గాంతునేనని నిజాంగనతోడను దెల్పువేగమే.

గ్రంథాంతమున :

క. ఈకృతియతి కఠినసమస్యాకృతిఁ జదివినను విన్న నఖిలార్థములౌ
నేకృతికైనను శీఘ్రమె శ్రీకృతి విజ్ఞాతరయను బృహదంబదయ౯.

గద్య : ఇది శ్రీ బృహదంబికాపాదారవింద నిరంతరసంసేవనా విశేషలబ్ధ మహాసామ్రాజ్యధురంధర, సకలభూపాలసభాభాసుర యశోబంధుర, హనుమద్గరుడ మకరమత్స్యపతాకాది మహారాజలక్షణ నవవిధాంగభేరీప్రముఖ నిఖిలవాద్య గంభీరనినాద శ్రవణమాత్ర విరోధిగర్భనిర్భేదనవిచక్షణ, పాండ్యభూపాల దక్షిణబాహాయ

మాన, సకలభూపాలసంస్తూయమాన, వాత్స్యాయనప్రభృతి శ్రుత్యంతపర్యంత పరిచయసముత్తేజిత ప్రతిభావిశేష ప్రబంధశత సమానవచో నిర్జితాదిశేష, ఆశురచనీయ మధురాదికవితాధారేయ, కవిజనవిధేయ, రణరంగవిజయ, విజయరఘునాథ తొండమాన్ మహీనాథతనూజ, రసికతాభినవభోజ కోటికులదీప, శ్రీ రఘునాథభూపప్రణీతంబైన 'కవిజనోజ్జీవని' యను కావ్యంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.[1]

ముదురుపాటి వెంకన్న

సీతారామయ్య పుత్రుఁడు వెంకన్న పుదుక్కోట కవులలోనేకాక, దాక్షిణాత్య కవులలోనేకాక యాంధ్రదేశమంతటఁ బ్రఖ్యాతికెక్కినకవి. ఈతనికిఁ దండ్రివలెనే 'ఉద్దండకవి' బిరుదముకలదు. సంస్కృతముననే కాక, అచ్చ తెనుఁగున నీతఁ డసమానుఁడు. సంస్కృతమున నమరమునకుఁ బ్రతిగాఁ దెనుఁగున 'ఆంధ్రామరము' నిర్మించిన జగజెట్టి. నిఘంటు రచనమేకాక, నిరవద్యములగు పెక్కుకృతులు రచించిన విద్వత్కవి. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1769-89 వఱకుఁ బాలించిన పై రఘునాథ తొండమాన్ రాజుచే బహుముఖముగా సన్మానింపఁబడిన విద్వత్కవి. ఈతని కృతులు :

ఆంధ్రభాషార్ణవము

ఇదియే పైని పేర్కొనఁబడిన యాంధ్రామరకోశము. తెనుఁగు దేశమున నకారాది నిఘంటువులురాక పూర్వ మీ నిఘంటువు చాల ప్రచారములో నుండెడిది. ఆంధ్రవాఙ్మయములో నచ్చతెనుఁగు నిఘంటువులలో నింతకన్న పెద్దనిఘంటువు వేఱేలేదు. ఆకాలపు నిఘంటువులవలె నిదియును బద్యమయము. అమరకోశమువలె నిందును స్వర్గవ్యోమ దిక్కాలాదివర్గముల విభాగముతో మూఁడుకాండములు గలవు. ఇది మాతృభూతేశ్వరస్వామి కంకితముగా రఘునాథ తొండమాన్ రాయని

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక టిక - సం. 25. సంచిక. 1.

ప్రేరణచే రచితమైనది. ఈ గ్రంథావతారికయందుఁ గవివెంకన్న ప్రతిభా దికమేకాక, తెలుఁగుభాష విశిష్టతయుఁ దేటతెల్లముగాఁగలదు. మఱియు నిందు రఘునాథరాయని పూర్వులైనతరములవారు వర్ణితులైరి. రఘునాథునిగూర్చి చెప్పిన విషయములు చారిత్రకముగ విలువగలవి. కావున నా యవతారికయందు కొంతభాగము నిందుదాహరించుచున్నాను.

ప్రారంభము:

శా. శ్రీమాత్మప్రకటీకృతాంగరుచిసారెంజూచి భాషింపుఁడో
నామేయైనత్రిలోకమాతయగుట నైవ్యాంగనందల్లియై
ప్రేమంబ్రోచుటఁజూడ వింతియెయనన్ శ్రీమాతృభూతేశ్వరుం
డామోదంబునఁబ్రోచుఁగాత రఘునాథాధీశచూడామణిన్.

* * * *

వ. అని యిష్టదేవతా నమస్కారంబును సుకవికుకవి పరిష్కార తిరస్కారంబులుంజేయు నవసరంబున.

సీ. ....పాండ్యమహీమండలాధ్యక్షు బాహుదండ
కలితశిత తేజిత చకచ్చకత్కృపాణి దాన విద్యా సశిష్యసంతానపాణి
రంజితజనాళి రఘునాథరాయమాళి.

వ. ఒక్క శుభదినంబున .... సభాంతరాళంబునం గొలువుండి నన్ను రప్పించి సన్మానంబుసేయుచు సవినయంబున.

క. ఖచరీకచకుచవిచల ద్విచికిలహారప్రసన్నపీనమరంద
ప్రచురరుచి పెనుఁగొనుఁ గచాకచిగా నీకవితలెన్నఁ గవి వెంకన్నా.

తే. ఆంధ్రగీర్వాణకవనములందు నీకుఁగలుగు జ్ఞానం బదేరికిఁ గలుగనేర్చు
నాశ్రితుండవంచు నుతియించునట్లుగాదు కాని యవియేల యిపుడు వెంకనకవీంద్ర.

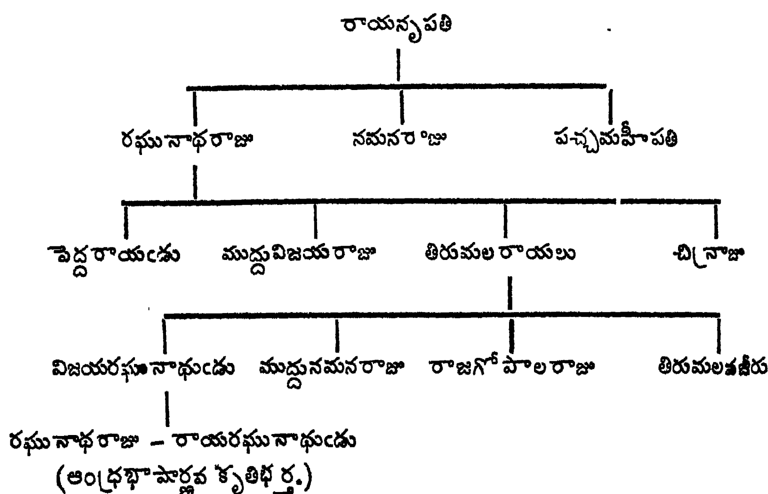
తే. దేవతలభాషగావునఁ దెనుఁగుకన్న సంస్కృతమెమిన్నయాయు క్తిసరియె తెలిసె
రసికుఁడగువాఁడు తనదుజారసికలోఁ దులన్ నేయిడుకొనునో ోఁజాదుల నెయిడునో?

తే. కాన నీ యాంధ్రకృతులను గలుగునట్టి పదములకునెల్ల నర్థమేర్పడుటయును
నద్భుతంబుగఁ గృతిని జేయంగవలయు నర్థమైన రసస్ఫూర్తియగుటయరుదె.

తే. కృతికినాయకు మాతృభూతేశుఁ జేయ వలయుననన నేనునట్లనేతలంచితి ననఁ
బనిఁడిసొమ్ములొసేయించి వంటరాలఁ జెక్కినను మేలె రతనము ల్సెక్కకున్న.

వ. అనిన నేనునుం దదీయపరమేశ్వర చరణారవిందభక్తికి మెచ్చుచు సత్కులప్రసూతుండవగు నీకు నేతాదృశమనీషావిశేషం బరుదేయని తత్కుల ప్రశంసనుచేసెను.

ఈ గ్రంథమున కవియిచ్చిన వంశవృక్ష మిది.

ఆపైని విజయరఘునాథునివర్ణన.

సీ. త్రిశిరః పురీపరివృఢమనోనలినికి బాలవిభాకరులీలఁదోఁచి
చోళరాజాస్థానకేళీగృహంబున మణిదీపికావలిమాడ్కిఁదనరి
మహిసూరినరపాల మానసాంభోధికి బాడబంబోయను పగిది జెలసి
తత్ప్రియాన్యతుమాధవ శుష్కవనులకు దావపావకమను దారి సెగడి
త్రిపురదైతేయహరణ సంకుచితనిటల నయననయననటద్ధనంజయ జయావ
హంబు శ్రీవిజయ రఘునాథావనీంద్రు సత్ప్రతాపంబు గనుపట్టు సంతతంబు.

తే. దక్షిణామూర్తి సేవావిచక్షణుండు సంతతాద్వైత సిద్ధాంతసక్తచిత్తుఁ
డతఁడు తద్గర్భజలధిహిమాంశుఁడీవు రాయరఘునాథనృపచంద్ర రణమృగేంద్ర.

ఉ. శ్రీరమణీ మణీచరణశింజ సమంజసరత్నపుంజమం
జీరనినాదవద్గృహవిశేషుఁడవౌచు సపుత్రపౌత్రతన్
ధారుణినేలు సౌభరివితమ్మున సర్వమహీపతుల్నినున్
సారెకుఁగొల్చులీల రఘునాథనృపాల విశాలవైభవా.

మ. హృదయాలవాలముచక్కి భక్తిరసవారిన్ జ్ఞానబీజంబులో
నుదయంబంది ప్రరూఢపాదమగుచున్గో కర్ణనాథాభిధ
త్రిదశానోకహసంగతిందనరుచున్ శ్రీమద్బృహన్నాయికా
ఖ్యఁదగున్గల్పకవల్లి రాయరఘునాథాధీశునిం బ్రోవుతన్!

వ. అని తలంచి కార్యంబు నాశీర్వాదపూర్వకంబుగా నెఱవేర్చి మహారాజ నియుక్తప్రకారంబున.

క. శ్రీమత్సుగంధి కబరీ కామికిని మునీంద్రహృదయగామికిని క్షమా
భూమికిని మాతృభూత స్వామికిని నమస్కరించి సద్భక్తిమెయిన్.

వ. అని యాంధ్రభాషార్ణవంబను మహాకృతిని రాయరఘునాథుని కంకితముఁ గావించెను.

సీ. గట్టులయొకిమీఁదు గన్నవాల్గంటిని జెట్టఁబట్టుక యేలినట్టిదిట్ట
మున్నీటిరాచూలి ముక్క కెంజెడలోనఁ గ్రొవ్విరిగాఁదాల్చు కొన్నమేటి
గబ్బుచెంక మెకంబుగట్టి కళవసంబు కుబుసంబుగాఁ జేసికొన్నదంట
ప్రాబల్కగుబ్బముల్పన్ని సిస్తగునట్టి పుడమితేరెక్కడి పోటుకాఁడు

జముపగఱబూచులదోర తోల్జంగమయ్య వినుసికకలాఁడు ముక్కంటియనఁగనిట్టు
యౌగికంబుగ భవదాఖ్యలలరియుండు ధాతృనుతపాదజలజాత మాతృభూత.

గ్రంథాంతము :

తే. శ్రీలుశైలయంగనీపేరఁ జేయుకతనఁ బరగుశాశ్వతముగఁ గ్రియావర్గమిట్టు
గైకొనుము దీనిభక్త సంఘాభిమాని మాతృభూతజగత్త్రయీ మాతృభూత

* * * * *

మాలిని. సకలభువననాథా సంతతస్వావబోధా
మకుటఘటితసోమా మంగళాధారనామా
సుకవిహృదయగేహా సుందరస్వచ్ఛదేహా
యకలుషనిజచర్యా యాశ్రితామోదకార్యా.

గద్య: ఇది శ్రీమత్పరమేశ్వర కరుణాకటాక్ష సంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాది కతిపయగుణ స్వసామ్య తదితర సకలగుణ నిరౌపమ్యా సేతు హిమాచలఖ్యాత మహోద్దండకవి బిరుదప్రశస్త సీతారామార్య వర్యతనూజాత శౌర్యధైర్యస్థైర్యాది సకలగుణచిరత్నరత్నాకర కోటి సమాఖ్యవంశ సుధాపయోధిరాకాశశాంక ఘంటికాతురంగ నీలాతపత్ర హనుమద్ధ్వజమకరకేతన దివాదీప నవవిధభేరికాది నిఖిలబిరుదాంక బృహదంబికాకటాక్ష సంజాతసామ్రాజ్యధురంధర విమలయశోబంధుర కర్ణాట పాండ్యచోళమహీపాలాది సంస్తూయ మాన శ్రీ రాయరఘునాథమహీనాథ మహాసభాంకణ బిరుదాయ మాన ఆర్యనుతచర్య వెంకనార్య ప్రణీతంబైన యాంధ్రభాషార్ణ వంబునందుఁ దృతీయకాండము సంపూర్ణము.

క. బృహదంబికా కటాక్షం బహరహమును గాంచి సమధికైశ్వర్యముతో
మహి నేలుము శాశ్వతముగ రహిదిక్కులఁదోప రాయరఘునాథనృపా!

ఇట్లే ప్రతికాండాంతమునను గలవు.

పై నుదాహరించిన భాగమునుబట్టి యీ నిఘంటువు ప్రాశస్త్యము తెలియఁగలదు. ఇందు తత్సమపదములకు సరిగా నచ్చ తెలుఁగుపదము లీయఁబడినవి. అందుచేత నేఁటి తెలుఁగుకవులకు మిగుల నుపయోగ కారిగా నున్నది.[1]

---

1. ఈ నిఘంటువునకు వ్రాఁతప్రతులు ముద్రితప్రతులు చాలగలవు. వాని నుదాహరించుచున్నాను.

1. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము 1363 సంఖ్య నుండి 1368 వఱకు. వీనిలో 1358 సంఖ్యలో నాంధ్రభాషార్ణవశబ్దసూచి గలదు.

2. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు. తాళపత్రప్రతులు.

ముద్రితప్రతులు

1. ఆర్ష ముద్రాక్షరశాల విశాఖపట్టణము, 1898. 2. చింతామణి ముద్రాక్షర శాల, 1900. 3. వావిళ్ళ ముద్రాక్షరశాల, 1910,

ఈ నిఘంటువు మూఁడు పర్యాయములు ముద్రితమైనను, ప్రామాణికమగు ముద్రణము లేనేలేదు. ఈ నిఘంటువునుగూర్చి తొలుత పరిశ్రమ చేసినవారు భాషోద్ధార కులు బ్రౌనుదొరవారు. వారు 'దీనికి ఆంధ్రభాషార్ణవ శబ్దసూచి' అను పదసూచికను దయారుచేయించినారు. అది యెంత జాగరూకతతోఁ జేయఁబడినదియు, యెంత యుప యోగపడునదియు నీ క్రింది యుదాహృతభాగమునుబట్టి గ్రహింపవచ్చును.

రఘునాథీయము

ఇది నరసభూపాలీయమువంటి యలంకారగ్రంథము. అన్ని యలంకారములును రాయరఘునాథున కంకితముగా రచియింపఁబడినవి. విభావనాలంకారము.

గీ. నీవలన నాజిఁ గలిగిన భావమెంచి కలియుగంబున మించె నక్రమమటంచు
నడవులకుఁబాఱు నలికి నీయరులబారు నమదహితగేయ శ్రీరఘునాథరాయ.

ఆంధ్రభాషార్ణవశబ్దసూచి

బ్రౌనుదొరవారు వ్రాయించినది.

"The Andhra Bhash Arnavam is written in verse being in imitation of Amara Kosha, every verse containing the various synonyms forms the object."

"I caused a list to be made alphabetically of the words therein: with the meaning, in Telugu: it is arranged in this volume, on the plan used to my Telugu Dictionary."

"This work contains perhaps one - fourth of the language, certainly not more."

ప్రారంభము :—

అ-తృ-౧-౨-౨-ఏవకారార్థము. అంకవన్నె-ద్వి-౩౭౪-అశ్వపార్శ్వాలంబి రజ్జువు. అంకకాఁడు-తృ-౧౬-ప్రధానుఁడు. అంకు-ద్వి-౨౬౪-అంకుశము. అంకె-ద్వి-౫౦౫-గోణ్యగ్రము-తృ-౪౭-సమయము. అంగ-ద్వి-౩౭౧-ఆస్కందితము. అంగడి, ద్వి-౧౬-ఆపణము. అంగద ప్ర-౧౭౩-మనోవ్యథ. అంగదట్టము-ద్వి-౨౯౪-యోగాంతరీయము.

అంతము :—

హేమాహేములు-తృ-౨౬-బహువచనముచేత అన్యుల తెలిపేపట్ల పూజ్యులు. హైసరే-తృ-౧౨౧-యాథార్థ్యము. హొంతకారులు-ద్వి-౩౯౦-బిరుదువేసిన జెట్టి పరివారము. హొన్ను-ద్వి-౫౩౧-కాంచనము. హొమ్ము-తృ-౩౧-స్థూలము. హొయలు-ప్ర-౧౭౭-విలాపము. హొయల్కాండి-ద్వి-౩౭౬-కంబళివ్యాపాము. హొరగు-ప్ర-౧౭౭-విలాసము. హొరవల-ద్వి-౨౮౫-వన్నెగల కోక. హోరాహోరి-తృ-౧౧౫-అవిచ్ఛిన్నము.

Finished August 1850; Signed C. P. Brown ఇది నేఁటివఱకు ముద్రితము కాకుండుట శోచనీయము.

పార్వతీకల్యాణము

ఇది మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల కంకితముగా రచింపఁబడిన యక్ష గానకావ్యము. ఇందు గ్రంథకర్తకుఁగల 'మహోద్దండకవి' బిరుద ముదాహరింపఁబడినది. రాగతాళయుక్తములగు ననేకాంధ్రకీర్తనలు, స్వల్పముగా సంస్కృతగేయములు గలవు. పార్వతీ పరమేశ్వరుల వివాహ మిందు వర్ణితము. సంస్కృత గేయరచన కుదాహృతి:

ఘనమణిదీపే కల్పితధూపే కనదతిచిత్రకలాపే
కనకమయోల్లస దనుపమనైజభవన శుకమధురాలాపే
శ్రీకరవిభవశ్శివయా సమేతశ్శైతే మాణిక్యసౌధే
శ్రీకామహర హరహర హరేతి గీతం ప్రాకారరక్షణం కుర్వంతు.

తొండమాన్ వంశావళి

తొండమాన్‌రాజుల వృత్తాంతమునుదెలుపు నీ వంశావళి 373 సీసపాదములలో మాలికగా రచితమైనది. చరిత్రకారుల కత్యంతోప యుక్తమైనది.

ప్రారంభము :

సీ. "శ్రీజానకీదరస్మిత నిదానీకృత భాషణుం డాశ్రితపోషణుండు
... ... నిచ్చలు దయసేయ హెచ్చుచు నానాఁట
విజయచందురు రీతి వెలసితౌర ... ...
కోటికులాంబుధి కువలయినీజార రణరంగధీర వీరాధివీర

రఘునాథభూపాల రమణీయగుణజాల భవదన్వయంబును బ్రస్తుతింప
నాహ్లాదము జనించె నానతీవర్ణింతు"

అని రాయరఘునాథుని పూర్వుల నిరువది తరములనుండి వర్ణించి నాఁడు. మఱియు, పుదుకోట నిర్మాణము, పుదుకోటరాజును, మధుర తంజావూరి నాయకులతో యుద్ధములు, వారి విజయములు విపుల ముగా వర్ణితములైనది. ఇం దంతయుఁ బ్రామాణికమగు చరిత్రయే వ్రాయఁబడినది.

గ్రంథాంతము :

విజయలక్ష్మి వరింప వేడుకలనుగాంచి విదియచందురురీతి వెలసితనుచు
వంశావళులొనర్చి భవదీయసంతతి మత్కృతాశీర్వాద మహిమవలన
నలరుఁగావుత రాయపదాంకధుర్య ! ఆర్యజనగేయ ! తొండమానాభిధేయ !
రాయరఘునాథ నృపచంద్ర రణమృగేంద్ర ధరణివర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ.[1]

బృహన్నాయికాదండకము

ఇది పుదుక్కోట పురవరాధీశ్వరియగు బృహన్నాయికకు సంకితముగా రాయరఘునాథునిగూర్చి తెలిపెడి పెద్దదండకము. ఇందులో వెంకనార్యుని నిరర్గళ సంస్కృతాంధ్ర కవనపటిమ కనఁదగును.

ప్రారంభము :

శ్రీమత్ బృహన్నాయికా నామధేయే, మహాదేవజాయే మహావిష్ణుమాయే, నవాంభోదకాయే, ... శ్రీలసన్మేఖలా నూపురాలంకృతే, దివ్యపీతాంబరాలంకృతే యంచనన్ దేవబృందంబుచే సన్నుతుల్ గాంచు శ్రీచక్రరాజంబుపై నిండుకొల్వుండు శ్రీ మన్మహారాజరాజేశ్వరైనట్టి మేల్ భక్తచింతామణింగాను రంజిల్లు .... సంగీతసాహిత్యలోలుండు సత్కీర్తిశీలుండు శ్రీ మన్మహారాజ రాజాబహద్దర్ రఘూత్తంసనాథుండు బల్ హాయిగానంత నానావిధానర్ఘ్య రత్నాంబరాలంకృతుండై ......

దండకము చివర :

శ్రీ మన్మహారాజరాజేశ్వరీదేవి శ్రీమత్పదాల్ వర్ణనారూపమానీకృతిన్ ఆ కవీంద్రుల్ నుతింపంగ నుద్దండ విద్వత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీ వేంకనార్యున్ తృతీయాత్మజుంజేయు శ్రీమత్ బృహన్నాయికా దండకంబుర్వి నాచంద్ర మస్తారకాంభోజినీ బంధుబింబంబుగా వర్ధిలున్.[2]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సం. 2. పుటలు 304-17. 1914 లో ముద్రితము.

2. ప్రాచ్యలిఖితభాండాగార గ్రంథసంఖ్య 1992 అముద్రితము.

మల్లుపురాణము

ఇది మల్లుల యుత్పత్తినిగూర్చి తెలుపు నాల్గాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. ఇది మల్లయుద్ధమునఁ బ్రసక్తములకు ముప్పదిరెండు విన్నాణము లిందుఁ జేర్పఁబడినవి. పుదుకోట కిరువదిరెండుమైళ్ళ దూరముననున్న గంధర్వకోట నివాసియగు బిరుదు కుప్పాల్ మల్లున కంకితముగా రచియితమైనది. ఇది యముద్రితము.

కృతిపతి విషయము - ఈ కవి బిరుదు కుప్పాలుమల్లుని ప్రేరణచే నాతనికిఁ గృతిగా బ్రహ్మాండపురాణములోని దేవమల్లు చరిత్రము నాంధ్రీకరించినట్లుగా నీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. శ్రీకరుణారసార్ద్రీకృతభవనుండు విత్వత్కవిచ్ఛటావినుతకీర్తి
మల్లవంశాభోధిహల్లకినీపతి గార్గ్యసగోత్రవిఖ్యాతమాళి
సురుచిరాపస్తంబ సూత్రక్రియావేది యభ్యాసిగండగేహాభిమాని
వేంకటేశ్వరమల్లవీరపుత్రాగ్రణి లక్ష్మణాంబాగర్భరత్నభూష

గీ. సకలరాజాధిరాజ ప్రశస్తముద్దు వడుగనాథేంద్ర దత్తప్రవర్ధమాన
సకలనిరవధికైశ్వర్యశాలిపుషిత బాంధవజనుండు బిరుదుకుప్పాల్ ఘనుండు

ఉ. కొండలవంటి జెట్లకులగోత్రము లేమని తెల్పలేకయే
యుండుదు రందఱుం దెలియ నొక్కకృతిం రచియింపుమీవు బ్ర
హ్మాండపురాణమందుఁగల మల్లకులక్రమ మంధ్రభాష భూ
మండలిఁ బండితోత్తములు మానసవీథిఁ దలంచి మెచ్చఁగన్.

ఈకృతి నాయకుఁడు జెట్టివంశములోనివాఁ డయినట్లు పైనిఁజూపిన మల్లు జెట్టికుల శబ్దములనుబట్టియు,

గీ. ఆల్లఘనునిక నియ్యళిగాద్రిజెట్టి వేంకటేశ్వరమల్లుండు విశదరీతి.

అనుచోఁ గృతిపతి పెదతండ్రి పేరులలోనున్న 'జెట్టి, మల్ల' శబ్దములనుబట్టియుఁ దెలియుచున్నది. ఇందలి యవతారికను బై పద్యములనుబట్టి యీ కృతినేత ముద్దువడుగురాజు మొదలగువారివలన గొప్ప

మైశ్వర్యమార్జించిన సేనానాయకుఁడని తెలియుచున్నది. ఈరాజాకాలమున రామనాథపుర సంస్థానమును బాలించుచుండెను. అతనిచే గౌరవింపఁబడిన యీ బిరుదు కుప్పాలుమల్లుఁడుమాత్రము గంధర్వకోట నివాసుఁడని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇది పుదుకోటకు 20 మైళ్ళ దూరములో నున్నది.

గ్రంథవిషయము - తారకాసురుని మనుమఁడగు వజ్రదంతుఁడను రాక్షసుఁడు స్వర్గలోకజయంబునకై యీశ్వరునిగూర్చి తపస్సు చేసి వరంబులుగొని మదించియుండఁగా నతని దేవమల్లుఁడనువాఁడు సంగ్రామంబున నోడించుట, యీ మల్లునివంశము నిందు వర్ణింపఁబడినవి. అందందు దోషములుగలవు గాని కవిత్వము మృదువుగానుండును.[1]

గ్రంథ ప్రారంభము :

శా. శ్రీమజ్జానకి నెచ్చెలుల్పసిఁడిపంచెంబట్టి భార్యాభిదన్
దామెల్లన్వినఁబల్కు నిత్తుమనసీతాదెల్పనంచేవచ
స్సామర్థ్యంబునఁ దెల్పఁదెల్పెనని వారం తన్నగన్నవ్వినన్
వ్యామోదుండగు రాముఁడీ బిరుదుకుప్పాల్మల్లునిం బ్రోవుతన్.

ఉ. ఏకవిమూలమై తగనొ యేకవిధుంపయున్ జెలంగెనో
యేకవులందుమీఁదట ననేకవిధమ్ములఁ గొమ్మలుం జిగు
ళ్లాకులు సూనముల్ ఫలములై విలసిల్లెనొ సంస్కృతాంధ్ర భా
షాకవనామరద్రులకు సత్కవిచంద్రములైనయట్టి వ
ల్మీకజ నన్నపాదులకు మేల్మిఁదలంచి నమస్కరించెదన్.

వ. అని .... యుండుసమయంబున.

సీ. శ్రీకరుణారసార్ద్రి కృతభవనుండు విద్వత్కవిచ్ఛటా వినుతకీర్తి
... ...
... ...
బాంధవనుండు బిరుదు కుప్పాళ్ళనుండు.

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునను నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునను దీని ప్రతులు గలవు.

క. ననుఁ బిలువనంపి వచ్చిన వినయముతో నొక్కమాట వినవలె ననుచు న్
వనరుహభవ వనితామణి కనకమణీవలయ నినదకలమధురోక్తిన్.

ఉ. కొండలవంటి జెట్లు ... ...
... ...
... ...
... ...

“క. బలవైరి గంధసింధుర గళబంధుర ఘటికాఘంటికారావనిర
ర్గళ ధాటీపటిమ మనీషిలలామా సుమరుపాటి సీతారామా.”

క. అని వినుతిఁ గన్న యతనికిఁ దనయుఁడవగు నిన్ను మాకుఁ దరమా పొగడం
గను నభినవ సర్వజ్ఞుఁడ వనఁదగు నీకెట్లుసాటి యన్యకవీంద్రుల్.

క. ఆవాత్స్యాయన తంత్రంబా వేదాంతముగఁ దెలిసినట్టి కవీంద్రుం
డీ వొక్కండె ధరాస్థలిఁ గావున నీకవిత మిన్న కవిశంకన్నా!

వ. అని తగుపాటి వినుతించి పీటీకనకశాటీ ప్రముఖంబులొసంగ సంగతానందుండైన నేనును గృతినాయకుని యన్వయావతారక్రమంబు నభివర్ణించెద.

సీ. సకల చరచరాత్మక జగత్కర్త యౌవనరుహగర్భుఁ డెవ్వానితండ్రి
... ... తద్విరోధి పరచ్ఛట ధారవీర
వజ్రదంత విదారి యెవ్వాని పాణి యతఁడు చెలువొందు సమరసహాయనితంబ
జాత్తహృదయుండు దేవమల్లాభిదుండు

క. అతనికి సుతదశకంబద్భుతగుణసౌందర్యవీర్య భుజబలవిద్యా
న్వితముగఁ బొడమెను దత్సంతతి పాల్పొంగినవితానఁ దనరుచురాఁగన్.

క. అందునఁ గొంపనమల్లుం డందఱు వినుతింప వెలసె నరవిందభవ
స్యందనపర చందనదర నందనధరణీజగణ ఘణాయితయశుఁడై.

తే. అల్లఘునునికి నాయళగాద్రిసెట్టి వేంకటేశ్వరమల్లుండు విశదరీతిఁ
దవయులన వెలయుచున్నారు ధరణిలోనఁ దలఁచి చూచిన భేద మింతయును లేక.

తే. వేంకటేశ్వరమల్లుఁ డా వేంకటేశ్వరుండు కావున నురమున నుండులక్ష్మి
పరిచరియముఁ జేయఁ జెంతకువచ్చె ననఁగ నాతనికి భార్యయై లక్ష్మమాంబ వెలయు.

తే. అల్లఘునునికి నాసాధ్వియందుఁ గలుగు నందనులలోన నగ్రగణ్యత వహించఁ
దగినధీరుండు నీవేర సుగుణహార వరహృదయభల్ల ! బిరుదు కుప్పాలమల్ల !

మ. కరినిం గన్గొన గుప్పనం దుముకుసింగం బోయటంచెన్న ని
ట్టరపుణ్ శౌర్యముఁజూపుచుణ్ బిరుదు కుప్పాచెట్టిపై దాఁకియా
బిరుదుల్గాంచితివౌర నిన్నుఁగని హంవీరు ల్నుతింపంగ మేల్
పరమండూక ఘటీఫణీ బిరుదు కుప్పాల్మల్ల వీరాగ్రణీ.

... ...

తే. తమ్ములంచనఁ దనకు నుదారరీతి రామసామియు వేంకటరమణుఁడుండ
నఖిలశత్రుల నణఁగించునట్టి శక్తి సకల బిరుదమ్ము లెసఁగు శాశ్వతముగాను.

గీ. ఇంత ఘనుఁడవు గావున నెంచిచూచి మల్లకుల చక్రవర్తివై మనుచునుండు
పెద్దకుప్పనమల్లుండు ప్రీతితోడ నఖిలజనములు మెచ్చఁ గన్యకనొసంగ.

... ...

క. వీరునకు బంధుజనతాధారునకు సమస్తమల్లదర్పాపహదో
స్సారునకు బిరుదు కుప్పాల్ ధీరునకుఁ బ్రబంధకృత్సుధీమేరునకుణ్

వ. అంకితంబుగా నా యొనర్పంబూనిన దేవమల్ల చరిత్రంబను మహాప్రబం
ధంబునకుఁ గథావిధాన మెట్టిదనిన.

... ...

క. శ్రీమద్గవటుక నృపతిలలామకృత గజాదిభాగ్య ... ట్వ
• హైమదశ సింహముఖ ముక్తామణి గుచ్ఛాద్రకుసుమదామోల్లసితా.

... ...

గద్య: ఇతి శ్రీమత్పరమేశ్వర కరుణాకటాక్ష సంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాది కతి
పయగుణ స్వసామ్య తదితర సకలగుణ నిరౌపమ్యాభూతపాల
పూర్వతంత్రసద్యః కల్పన శేముషీనిధాన రాయరఘునాథమహీ
సభాంకణబిరుదాయమానా సేతుహిమాచలఖ్యాతి మహోద్దండ
కవి బిరుదప్రశస్త సీతారామార్యతనూజాత సకలవిద్వత్కుల
వినుతచర్య వేంకనార్యప్రణీతంబైన దేవమల్లు చరిత్రంబను మహా
ప్రబంధంబునఁ జతుర్థాశ్వాసము.

వెంకనకవి రాయరఘునాథునిపైనిచెప్పిన చాటువులు – అను
బంధమున నుదాహరించితిని.

శ్రీమన్నారాయణయ్య లేక మన్నారయ్య

పుదుకోట్టకవులలోఁ బేర్కొనఁదగిన వారిలో మన్నారయ్య లేక శ్రీమన్నారాయణకవీంద్రుఁ డొకఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1730-69 లో పుదుకోట్టను బాలించిన విజయరఘునాథునికాలమున నున్నవాఁడు. ఆతని సోదరుఁడగు కోటి రాజగోపాలరాయని కాశ్రితుఁడు.

ఈతఁడు భానుకవి రచితమగు సంస్కృత రసమంజరి నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. ఈ కృతియుఁ దనకుఁ బోషకులైన రాజులనుగూర్చి చెప్పిన చాటుపద్యములుతప్పఁ దదితరరచనలేవియుఁ గానరాలేదు. వేంకటార్యుని పుత్రుఁడు - భారద్వాజగోత్రుఁడు - ప్రౌఢకవి - సంస్కృతాంధ్రభాషా విశారదుఁడు. ఈ గ్రంథమునుండి యుద్ధృతములైన యీ క్రిందిభాగము వలన నతని కవితాశైలి తెలియనగును.

ప్రారంభము :

క. శ్రీరంగస్థల వక్షస్స్ఫార శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రభలు తమ
న్సారులఁగేరు న్మిఱుక శ్రీరంగస్థలపతిన్ భజింతున్ భక్తిన్.

ఉ. వల్లభునుల్లమందుఁ గృతవాసయగుందనదివ్యదేహమ
త్యుల్లసిత ద్యుతిస్ఫూర్తిలికిఁ దోఁచెననం దదుగస్థలంబునన్
జెల్లుబడి న్నిరంతరముఁజేరి వసించు సరోజపాణి మ
త్తల్లి యభీష్టసిద్ధి సతతంబొసఁగ నొసంగు నెంతయున్.

క. వినుతి యొనరింతు మలయల్లునికి నటన చలితమకుట లుఠదమరఘునీ
ఘనతర తరంగబింబిత వనజారి కళాసహస్ర వల్గనగతికిన్.

క. కేవల కాంచనకటక విభావిష్కృతయుతులు కాళిదాసాదికవుల్
భావింప రత్నకటక మహావిభవులు నన్నయాదులాంధ్ర కవీంద్రుల్.

వ. అని యొద్దియోని యొక సరసకృతి చమత్కృతి సమున్నతిగ రచియింప
మతిఁబూనియున్న సమయంబున.

సీ. కోటివంశాంబుధి కుముదినీరమణుండు కువలయానందైక గుణగణుండు
... ...

గీ. కలిత నిజనామబోధిత కాంతివిభవ సమరసాహస సత్యవాక్క్రమసమాజ
శీలపురుషుఁడు రాజగోపాలభూప విజయరఘునాథ వసుమతీ విభుఁడుభువిని.

మ. ప్రసరచ్ఛాత్రుని నప్పయార్యవర సత్పౌత్రుఁ ద్విషన్నీరద
శ్వసనమ్మూర్తిని జియ్య వేంకటమహాచార్యాత్మజుఁ విశ్వవి
శ్వసనీయుఁ శతకోపయోగికరుణా సంప్రాప్త సారస్వత
స్వసనాథుఁ ద్వయపూర్వ వాక్యముఖషడ్వర్ణప్రసిద్ధాహ్వయుఁ.

మ. ప్రతిభోదంచిత కావ్యకల్పన భరద్వాజీయగోత్రుఁ జగ
న్నుత చారిత్రుని నన్నుఁజూచి పలికెఁ.........

మ. సుకవీంద్రుండవు మన్గురుండవు జనస్తుత్యుండ వత్యాదరం
డ కళంకాత్ముఁడ వాంధ్ర సంస్కృతకవిత్వాత్యంత విఖ్యాతుఁడౌ
సకలోర్వీనుతరీతి నీవొకకృతిఁ సంతుష్టుఁడై చేసి వే
డుక గావింపు మిలన్మదంకితము ప్రౌఢోక్తిఁ సుధీంద్రాగ్రణీ!

...క. శీలితబుధమానస మధుపాళిరసాసంగహేతువై యలరఁగవా
క్కేళిని నే రసమంజరి బాళిఁ బ్రకాశింపఁజేసె భానుఁడు జగతిఁ.

క. రసమంజరి తెనుఁగొనర్చు రసికులు పొగడఁ.

అని రాజుపలుకగా నాంధ్రీకరించెను. అవతారికలోఁ గృతిపతి వంశావళి విశేషముగాఁగలదు. నాల్గాశ్వాసములు. ప్రత్యాశ్వాసాంత మున గద్యమును బద్యరూపకముగా రచియించెను.[1]

శా. వన్నెల్మిఁగ నుల్లసిల్లిన భరద్వాజీయగోత్రార్ణవో
త్పన్నశ్రీఁగొను సూరిచంద్రుఁడు దలిర్పఁ వేంకటాచార్య శ్రీ
మన్నారాయణ సత్కవీంద్రుఁ డొనరింపఁ రమ్యమై యాంధ్రమై
యన్నన్నా రసమంజరీకృతిఁ జతుర్థాశ్వాస ముర్విం దగున్.

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు గ్రంథసంఖ్య 148. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. ద్వితీయభాగము. పుట 76, 77. గ్రంథము చివర "నవసాలపురముననుండే పడమటినగరు దొరవై యంకితముగా శ్రీమన్నారాయణయ్యంగారు చేసిన రసమంజరి యను గ్రంథము పీలెసుబ్బయ రాక్షసనామ సంవత్సర శ్రావణశుద్ధషష్ఠికి వ్రాత పూర్తిచేసెను"అని కలదు.

శ్రీమన్నారాయణయ్య లేక మన్నారయ్య

పుదుక్కోటకవులలోఁ బేర్కొనఁదగిన వారిలో మన్నారయ్య లేక శ్రీమన్నారాయణకవీంద్రుఁ డొకఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1730-69 లో పుదుక్కోటను బాలించిన విజయరఘునాథునికాలమున నున్నవాఁడు. ఆతని సోదరుఁడగు కోటి రాజగోపాలరాయని కాశ్రితుఁడు.

ఈతఁడు భానుకవి రచితమగు సంస్కృత రసమంజరి నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. ఈ కృతియుఁ దనకుఁ బోషకులైన రాజులనుగూర్చి చెప్పిన చాటుపద్యములుతప్పఁ దదితరరచనలేవియుఁ గానరాలేదు. వేంకటార్యుని పుత్త్రుఁడు - భారద్వాజగోత్రుఁడు - ప్రౌఢకవి - సంస్కృతాంధ్రభాషా విశారదుఁడు. ఈ గ్రంథమునుండి యుద్ధృతములైన యీ క్రిందిభాగము వలన నతని కవితాశైలి తెలియనగును.

ప్రారంభము :

క. శ్రీరంగస్థల వక్షస్స్ఫార శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రభలు తమ
న్నారయలఁగేరు న్నెమ్మెయిక శ్రీరంగస్థలపతిన్ భజింతున్ భక్తిన్.

ఉ. వల్లభునుల్లమందుఁ గృతవాసయగుందనదివ్యదేహము
త్ఫుల్లసిత ద్యుతిన్వోలికిఁ దోఁచెననం దదురస్థలంబునన్
జెల్లుబడి న్నిరంతరముఁజేరి వసించు సరోజపాణి మ
త్తల్లి యభీష్టసిద్ధి సతతంబునెసఁగ నొసంగు నెంతయున్.

క. వినుతి యొనరింతు మలయల్లునికి నటన చలితమకుట లుఠదమరధునీ
ఘనతర తరంగబింబిత వనజారి కళాసహస్ర వల్గనగతికిన్.

క. కేవల కాంచనకటక విధావిష్కృతయుతులు కాళిదాసాదికవుల్
భావింప రత్నకటక మహావిభవులు నన్నయాదులాంధ్రకవీంద్రుల్.

వ. అని యెద్దియేని యొక సరసకృతి చమత్కృతి సమున్నతిగ రచియింప
మతిఁబూనియున్న సమయంబున.

సీ. కోటివంశాంబుధి కుముదినీరమణుండు కువలయానందైక గుణగణుండు
... ...

గీ. కలిత నిజనామబోధిత కాంతివిభవ సమరసాహస సత్యవాక్క్రమసమాజ
శీలపురుషుఁడు రాజగోపాలభూప విజయరఘునాథ వసుమతీ విభుఁడుభువిని.

మ. ప్రసరచ్ఛాస్త్రుని నప్పయార్యవర సత్పౌత్రుఁ ద్విషన్నీరద
శ్వసనన్యాస్తిని జియ్యవేంకటమహాచార్యాత్మజుఁ విశ్వవి
శ్వసనీయుఁ శఠకోపయోగికరుణా సంప్రాప్త సారస్వత
స్వసనాథుఁ ద్వయపూర్వ వాక్యముఖషడ్వర్ణప్రసిద్ధాహ్వయుఁ.

మ. ప్రతిభోదంచిత కావ్యకల్పన భరద్వాజీయగోత్రుఁ జగ
న్నుత చారిత్రుని నన్నుఁజూచి పలికెఁ.........

మ. సుకవీంద్రుండవు మన్గురుండవు జనస్తుత్యుండ వత్యాదరుం
డ కళంకాత్ముఁడ వాంధ్ర సంస్కృతకవిత్వాత్యంత విఖ్యాతుఁడౌ
సకలోర్వీనుతరీతి నీవొకకృతిఁ సంతుష్టుఁడై చేసి వే
డుక గావింపు మిలన్మదంకితము ప్రౌఢోక్తిఁ సుధీంద్రాగ్రణీ !

...క. శీలితబుధమానస మధుపాళిరసాసంగ హేతువై యలరఁగవా
క్కేళిని నే రసమంజరి బాళిఁబ్రకాశింపఁజేసె భానుఁడు జగతిఁ.

క. రసమంజరి తెనుఁగొనర్చు రసికులు పొగడఁ.

అని రాజుపలుకగా నాంధ్రీకరించెను. అవతారికలోఁ గృతిపతి వంశావళి విశేషముగాఁగలదు. నాల్గాశ్వాసములు. ప్రత్యాశ్వాసాంత మున గద్యమును బద్యరూపకముగా రచించెను.[1]

శా. వన్నెల్మీఱఁగ నుల్లసిల్లిన భరద్వాజీయగోత్రార్ణవో
త్పన్నశ్రీఁగొను సూరిచంద్రుఁడు దలిర్పఁ వెంకటాచార్య శ్రీ
మన్నారాయణ సత్కవీంద్రుఁ డొనరింపఁ రమ్యమై యాంధ్రమై
యన్నన్నా రసమంజరీకృతిఁ జతుర్థాశ్వాస మొర్విం దగున్.

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు గ్రంథసంఖ్య 148. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. ద్వితీయభాగము. పుట 76, 77. గ్రంథము చివర "నవసాలపురముననుండే పడమటినగరు దొరసై యంకితముగా శ్రీమన్నారాయణయ్యంగారు చేసిన రసమంజరి యను గ్రంథము వీకొనుబ్బుయ రాక్షసనామ సంవత్సర శ్రావణశుద్ధషష్ఠికి వ్రాత పూర్తిచేసెను" అని కలదు.

నవనప్ప - ఖడ్గలక్షణశిరోమణి

తెనుఁగుభాషలో శాస్త్ర గ్రంథములు ప్రత్యేక వాఙ్మయశాఖగా బరిగణింపఁదగిన విలువగలవి. కాని నిన్న మొన్నటివఱకు నీ గ్రంథములకు పర్యాప్తమైన పరిశీలనలేదు. ఈ శాఖాసంబంధములైన గ్రంథములన్నియు, పసిగాఁ, జక్కఁగాఁ, బరిష్కృతములై, వ్యాప్తినందినఁగాని, తొల్లి సర్వాంగసంపన్నముగా వెలసిన తెనుఁగు సాహిత్యస్వరూపము తేటతెల్లముకాదు ; కావ్యలక్షణములును, గవితారీతులును, గవి ప్రతిభయును వెల్లడికాదు.[1]

గ్రంథప్రశస్తి

ఈ[2] గ్రంథము పేరునుబట్టి యిది కత్తులను వానిస్వరూపములను వివరించునది యని తెలియుచునేయున్నది. తెనుఁగులో నింతవఱకు ప్రత్యేకముగా ఖడ్గములను గూర్చిన పద్యరూప గ్రంథములేదు. మఱి యొక విశేషమేమనఁగా నీ గ్రంథము దక్షిణదేశమున బుసకోటలోఁ

---

1. ఇట్టి పరిస్థితిలో మదరాసు రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారు, దేశభాషలలోని ప్రాచీన గ్రంథము లచ్చుకూర్పించుటకుఁ దలపెట్టుటయు నందు ముఖ్యముగా, సంగీతము, వైద్యము, జ్యోతిషము, వేదాంతము, చరిత్ర మున్నగు శాస్త్రీయ గ్రంథములకుఁ బ్రాధాన్య మొసంగుటయు మిక్కిలిగా భాషాభిమానులందఱును బ్రశంసింపఁదగినది. ఈ ప్రణాళికలోఁ దెనుఁగుభాషలో వెలువడిన శాస్త్రీయ గ్రంథములలో నీ ఖడ్గలక్షణశిరోమణి యొకటి.

2. దీని మాతృక యొక్క వ్రాఁతప్రతి మాత్రమే లభించినది. అది 2667 సంఖ్యగా మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారముననున్నది. ఆప్రతి వివరములివి.

" కాగితము నెం. డి. 2677 (పొడవు 13½ " వెడల్పు 8½) పుటలు 19 పుటకు 26 పంక్తులు. వ్రాఁత చక్కఁగనే యున్నది. కాని తప్పులు గలవు. పద్యపాదములలో నచ్చటచ్చట లోపములు గలవు. ప్రతి సమగ్రముగ నున్నది. ఒక్క ప్రతిమాత్రమే గలదు."

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు (కాకినాడ) పుస్తకభాండాగారమున 95 సంఖ్యగా కత్తుల లక్షణము తెలుపు చిన్నపుస్తకముగలదు. కాని యది యీ గ్రంథమననుసరించి వచనములో వ్రాయఁబడినది. అదియైన సమగ్రముగాదు.

బుట్టినది. కాఁబట్టి శాస్త్రీయ గ్రంథముగనేగాక, దక్షిణాంధ్రసార స్వతమునకు సంబంధించిన గ్రంథముగాఁ గూడ నిది పరిగణితము కాఁదగినది.

గ్రంథ స్వరూపము

ఈ గ్రంథములో 77 పద్యములు నొక పెద్దవచనము మఱియొక చిన్నవచనమును గలవు. మొత్తము 79. వీనిలో 1. చంపకము, 1 ఉత్పలము, 15 కందములు, 14 గీతములు, 46 సీసపద్యములుగలవు. లభించిన ప్రతియొకటియే యగుటచేతను, సాంకేతిక పదజాలము విశేషముగ నుండుటచేతను, గ్రంథ విషయము లోపింపకుండ స్వల్పసవరణములు చేసి యథామాతృకముగ నిది ముద్రింపఁబడినది.

గ్రంథకర్త కాలము

దీనిని రచియించినకవి నవనప్ప, నల్లపిచ్చయ్య కుమారుఁడు. ఈతని కులగోత్రములు తెలియరాలేదు. కాని యీతఁడు ఖడ్గములను గూర్చి పూర్తిగాఁ దెలిసిన యీ క్రింది వ్యక్తులనే పేర్కొనుటచేత, నీతఁడును నా విశ్వకర్మశాఖకు సంబంధించినవాఁడని గ్రహింపవచ్చును.

1. తిరుమలచిదంబరుఁడు - ఇతఁడు విశ్వకర్మను మించిన ప్రజ్ఞగలవాఁడు.
2. చిగిలి లక్ష్మారాముఁడు - సకల ఖడ్గముల క్రమము నెఱిఁగినవాఁడు.
3. శెంకిసుమాలు - పనివారలందఱిలోఁ బండితుఁడు.
4. ఆమకుశాయి - ఖడ్గపరీక్షయందు నిపుణుఁడు.
5. సుభాభక్తుఁడు - పై లక్షణములన్నియు గలవాఁడు, గొప్పపనివాఁడు.

నవనప్ప తనతండ్రి నల్లపిచ్చయ రాయరఘునాథరాజుచే సమ్మానితుఁడనియు, తాను రాయరఘునాథరాజు తనయుఁడగు విజయ రఘునాథరాజు ఆనతీయఁగా నీ కృతి రచించితిననియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. (7-9 పద్యములు) పై వారిలో రాయరఘునాథరాజు పుదుకోఁటను క్రీ. శ. 1769-89 వఱకును పాలించిన తొండమానురాజు. ఇతఁడు భాషా

పోషకుఁడగు విద్వత్ప్రభువు. ఈతనిని గూర్చి యీవలకే తెలిపితిని. ఈతని వెనుక విజయరఘునాథరాజు రాజ్యమునకువచ్చి క్రీ.శ. 1789-1807 వఱకును పాలించెను. కాబట్టి యీ కవియు క్రీ. శ. 1780 ప్రాంతమున నున్నవాఁడని[1] చెప్పవచ్చును.

గ్రంథ విషయము

ఈ గ్రంథమున అసి మొదలుగా ముప్పది రెండాయుధములు పేర్కొనఁబడినవి. ఆవెనుక వానిలో ముఖ్యమైన 'అసి' యను ఖడ్గము నకుఁ బ్రత్యేకముగా 'లక్ష్మీనారాయణ సంవాదము' అను గ్రంథమున లక్షణములు చెప్పఁబడియున్నవనియుఁ దాను దాని ననుసరించితిననియుఁ గవి చెప్పినాఁడు, కాని యీ గ్రంథ మిప్పు డెచ్చటను గానరాదు. ఆవెనుక నూటనలువదిమూఁడు విధములగు నాయుధములను వాని లక్షణ ములను దెలిపియున్నాఁడు, కవి నవీనుఁడగుటచేత నితర భాషాపదము లను, సాంకేతికపదములను వాడియున్నాఁడు. ఇతఁడు వాడినవానిలో ఫిరంగి, సైపు అనునవి అరబీపదములు. బందరు సూరై, త్యాగ, ఖండామిశ్రి అబ్బాసి మొదలగునవి ఉర్దూపదములు. ఇవి పారశీకభాషనుండి వచ్చినవగుటచేత, భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారు వీనిని దమ నిఘంటు వులో (1852 ముద్రణము) నిచ్చియున్నారు. పైవానిలో "ఫిరంగు" అనునది యగ్నిహోత్ర సంబంధమగు నాయుధమనియు నది చేతితో నుపయోగింపఁబడునదికాదని మనకొక యభిప్రాయముగలదు కాని యిదియు కత్తులలో నొక భేదమని యీ గ్రంథమునుబట్టి, నిఘంటువునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఖండాపదము తెలుఁగుకవు లుపయోగించినపదమే.

---

1. నేనీ గ్రంథమును ప్రభుత్వపత్త్రమునఁ బ్రకటించినవెనుక, తెనాలి వాస్తవ్యులు పరమనిష్ఠాగరిష్ఠులు. అంతర్ముఖులునునగు శ్రీభాగవతుల పూర్ణయ్య శాస్త్రిలవారు, ఖడ్గ లక్షణశిరోమణి గ్రంథకర్తఁగూర్చి యీ క్రింది రీతిని నాకుఁ దెల్పిరి. "ఈతఁడు భాగవతుల నాయనప్ప అను పేరుగలవాఁడు మాకుఁ బూర్వుఁడు. ఖడ్గశాస్త్రమున చాల పరిశ్రమ చేసినవాఁడు. దక్షిణదేశమున, ముఖ్యముగా పుదుకోటలో నీ ఖడ్గ ముల పరిశ్రమ హెచ్చుగ నున్నదని తెలిసి యచ్చటికి వెళ్ళిపోయి యచ్చటనే స్థిరపడి నాఁడు. నుదురుపాటివారీతని బంధుకోటిలోనివారు." భావిపరిశోధకులకు నుప యుక్తమగునని యీ విషయము నిం దుదాహరించితిని.

తెలుఁగుదేశమున ఖడ్గమున కనేక పర్యాయపదములున్నను, 'అసి' అను పదము వేదకాలమునాఁటి ప్రాచీనపదము. అయినను "ఖడ్గతిక్కన" "ఖడ్గనారాయణ" మొదలగు బిరుదనామములు ఖడ్గశబ్దప్రసిద్ధినే సూచించుచున్నవి.

నవనప్ప ఈ గ్రంథమును 'అసి' ప్రబంధమని చెప్పి ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి యని దీనికిఁ బేరుపెట్టుటయే పైని తెలిపిన ఖడ్గ పదవ్యాప్తిని రూఢిపఱచుచున్నది.

ఖడ్గముల వివరణము

మొదట 32 ఆయుధముల వివరణము:

(1) అసి, (2) ముద్గరము, (3) ముసలము, (4) కోహాణము, (5) కణయము, (6) కంపణి, (7) సిల్లు, (8) భల్లాతకము, (9) భిందివాలము, (10) కరవాలము, (11) కుంతము, (12) కోదండము, (13) కఠారి, (14) తోమరము, (15) పరశు, (16) త్రిశూలము, (17) వజ్రముష్టి, (18) గద, (19) ఆపుది, (20) అంగల, (21) అంతక, (22) వంగిణి, (23) చక్రము, (24) సబళము, (25) ఈఁటె, (26) ఇనుపకోల, (27) సెలకట్టి, (28) పట్టిసము, (29) ప్రకూర్మము, (30) నఖరము, (31) మయూరదండము, (32) నారసము,

కత్తులు సామాన్యరకములు:

(1) హస్తము, (2) మకరము, (3) జనబల్, (4) మక్కా, (5) వాజలల్.

ఫిరంగుతరగతి		సైపు తరగతి	
1. క్రైరెమాన్	ఫిరంగు	6. పూర్తికాల్	సైపు
2. తురా	,,	7. సుక్కా	,,
3. ఎక్కేల్	,,	8. మకరబ్	,,
4. దోర్యా	,,	9. రుకమ్మి	,,
5. కుషీక	,,	10. ఇనుపాత్	,,

11. మళయవారి	సైపు
12. ఉలాందా	,,
13. జజ్ఞా	,,
14. పుతన్క	,,
15. కుష్కీ	,,
16. ఇసుపాత్	,,

బందరు తరగతి

17. చాందు	బందర్
18. గోవా	,,
19. అహమ్మదు	,,
20. జెల్	,,
21. నాట్	,,
22. ఆరా	,,
23. ప్రాంసు	,,
24. జ్ఞా	,,
25. పూతన్ కేసీ	,,
26. మెనా	,,
27. లయిమూనా	,,
28. మోనాభి	,,
29. తినాభి	,,
30. పురే	,,
32. ద్యాలు	,,
33. బత్తాళి	,,
34. కాయంతే	,,
35. ఇంగ్లీషు	,,
36. మహమ్మద్	,,

సూరై తరగతి

37. ఇందుస్తానీ	సూరై
38. మారాపా	,,
39. భుజకా	,,
40. రాజాపా	సూరై
41. కంచకా	,,
42. పప్పపా	,,
43. అంబబా	,,
44. వాసికుని	,,
45. సాదాల గుబురాల్	,,
46. సుదాదాలా	,,
47. కలకత్తా	,,
48. కత్తాసు	,,
49. సిద్ధోట్కు	,,
50. సురతానిశాయి	,,
51. కలియకెరాట్సూరై	,,

త్యాగాతరగతి

52. బండవాన్	త్యాగా
53. ప్యహాం	,,
54. అంబరీ	,,
55. రుమీ	,,
56. గుజరాత్	,,
57. బంద్యా	,,
57-ఎ. హిరాకి	,,
58. వరకుసిల్	,,
59. అబ్దాల	,,
60. జహోశా	,,
61. మత్తాన్	,,
62. బగ్దా	,,
63. బహోరి	,,
64. లహౌరి	,,
65. అకుపరి	,,
66. అపరంగజపి	,,
67. నిరవరి	,,

68. బువాన్ త్యాగా
69. అపజ్ఞా ,,
70. మేవళ ,,
71. జికర ,,
72. దేపగదిచండా ,,
73. బంగాళీ ,,
74. పట్నా ,,
75. హైదరాబాద్ ,,
76. మసుధాభా ,,
77. సహాజాపూర్ ,,
78. సేంచా ,,
79. సిద్దోట్ ,,
80. కచ్చనా ,,
81. డాల్‌మన్‌కాన్ ,,
82. చెంగమా ,,
83. అలంగిరి ,,

గురుదా తరగతి

84. మకరబ్ గురుదా
85. జబ్బురు ,,
86. మక్కై ,,
87. హాలబ్బు ,,
88. తురా ,,
89. మక్కి ,,
90. డోణ్యురోర్య ,,
91. రుమ్మ ,,
92. గుజరా ,,
93. అందెబాది ,,
94. బాందూ ,,
95. గోసా ,,
96. తుంకహారు ,,
97. బేల్ ,,
98. నాల్ ,,
99. ఆరా గురుదా
100. ఆలయమాని ,,
101. ప్రాంసు ,,
102. జిజ్ఞా ,,
103. ప్రతన్‌కన ,,
104. ఎకనాభి ,,
105. మహమ్మద్ ,,
106. బందర్ ,,
107. అవేమాని ,,
108. దోనాంబి ,,
109. తికాభి ,,
110. ఫ్యలాందర్ ,,
111. పాము ,,
112. కాండల్ ,,
113. బత్తావి ,,
114. కామల్ ,,
115. ఇంగ్లీషు ,,
116. ఎక్కాల్ ,,
117. బాదిషాసురతాన్ ,,
118. శికిందర్ ,,
119. వస్త్రాదిమీర్ ,,
120. సుమాహిర్ ,,
121. మహామదంబాసి ,,
122. విలాడి ,,
123. అబ్బాసి ,,
124. బురాతిసావి ,,
125. సాలువాల ,,
126. ఖండా ,,
127. దుందుమాయవన్ ,,
128. మొదను ,,
129. మిస్రీ ,,
130. ఇపి ,,

ఇట్లు 130 కత్తుల లక్షణములు చెప్పఁబడినవి.

ఖడ్గలక్షణములు 18: (1) పాత, (2) క్రొత్త, (3) నిడివి, (4) వెడల్పు, (5) ప్రక్కలు, (6) చూరి, (7) కాడి, (8) వాయుదార, (9) పెణకు, (10) గీతలు, (11) ముద్రలు, (12) దోరా, (13) దోర్యాలు, (14) చాయలు, (15) కప్పు, (16) కంజిరు, (17) లఘువు, (18) జిహ్వారు.

ఈ ముప్పదిరెండాయుధముల లక్షణములు, కత్తులనుగూర్చి విశేషములు, అగ్నిపురాణ, బృహత్సంహిత, శుక్రనీతి, మానసోల్లాస, శివతత్త్వరత్నాకరాది గ్రంథములలోఁ గాననగును. తెనుఁగునందేకాని యీ శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథ మితరభాషలలో లేదు. అదియే యీ గ్రంథ విశిష్టత.[1]

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁగల గ్రంథమున వచనభాగము నిండుతోఁ బొందుపఱుపఁబడినది.

"ఇందుఁ గత్తుల పేరులు పొడవు వెడలుపు లక్షణములు ముద్రలు పిడుల వివరము మొదలగునవి వ్రాయఁబడినవి.

కత్తులు: 1. హిందూస్థాన్ సుర్తై, 2. అభియాబాగు సుర్తై, 3. బల్దవాన్ త్యాగా, 4. న్యహాక్ త్యాగా, 5. రుమ్మిత్యాగా, 6. బింసుపాన్ త్యాగా, 7. హీరానత్యాగా, 8. అబ్బాలీత్యాగా, 9. పరన్ సెరీత్యాగా, 10. బగ్దాత్యాగా, 11. సరవరిత్యాగా, 12. మావిపీత్యాగా, 13. హైదరాబాద్ త్యాగా, 14. కుచ్చిత్యాగా, 15. చెంగ్లామాత్యాగా, 16. విలాతి అబాసీ, 17.

1. The above work was Edited by Sri N. Venkata Rao, M.A., with an English & Telugu introduction and was published in the Madras Government Oriental Series No. xiv under the authority of the Government of Madras.

ఖురాసాన్ అబాసీ, 18. మందుమాభీర, 19. అండాబాది గురుదా, 20. ఎడ్మైల్ అనునవి చెప్పఁబడినవి. ఒక్కదాని కుదాహరణము.

ఖురాన్ ఆబాసీ: కత్తి గడుసుగానుండును, తక్కిన లక్షణములు విలాతి ఆబాబవలెను.

మిశ్రకత్తి: (మిసర్ కత్తి) కాలుతక్కువ నాలుగు జెనలు వెడలుపు మూఁడుౘ్రవేళ్లు పెణికెదగ్గర నొకదోరెము. పెణికెలావు పిల్ల దోరెము ౧/- బీరకాయ పీఁచువలె ఛాయ.

నాలువాలు: నిడివికిజేనలు పెణికి కొనదాఁక సన్నగానుండును. నడుమ నొక దోరెము ఉక్కుటల్లు నీరునల్పు వెడలుపు రెండువేళ్లు.

ఖండా - నిడివి కాతుకాలుతక్కువ నాలుగుజేవలు వెడల్పుకి వేళ్లఁచూరి ముందు వంగియుండును. అడుగు దుత్తెడు కి దోరెములు. పెటికె దగ్గఱ కడవెళ్ళ అటువుముద్దర దుగళం పేరాముదవుగింజవలె కత్తిగడుసు రందాపట్టు దప్పం కత్తిలఘువు.

ఆ యాతావులకత్తియొక్క ముద్రలు చిత్రింపబడియున్నవి. ఫరుజులు, డాల్లు, కెములపేరులు గుర్తుకొఱకు కొన్ని వ్రాసికొన్నారు.

కెడయములు - బరువుగానుండును. కొత్తదికోసిన నేరేడుపండు చెక్కినట్లుండును. ప్రాఁతగిలిన దోసబీరకాయబిక్కునఁ గోసినట్లుండును. నఱకు దగిలినఁ గూడిపోవును. నాలుగుతావులను బెట్టునది కెడయము తక్కినతావున పెట్టేది చిలుకట్టు."[1]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు - పుస్తకభాండాగారము గ్రంథ సంఖ్య 95. ఖడ్గ లక్షణము (వచనము)

నుదురుపాటి సాంబశివకవి

వెంకనార్యుని యార్వురుకొడుకులలోఁ గడపటివాఁడగు నీ సాంబశివ కవియుఁ దండ్రితాతలవలె ప్రౌఢకవి. ఈతని కృతులలో మనకు లభ్యమైనవి మూఁడు.

1. బిల్హణీయము

ఇది సంస్కృతబిల్హణీయమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత. కథ ప్రసిద్ధమైనదే కావున వివరింపలేదు. ఇది పూర్వభాగము, ఉత్తరభాగము అని రెండు భాగములుగా రచితమైనది. కవిత సారవంతమై శ్రావ్యమై యున్నది. శైలినిఁ దెలుపుటకు రెండుపద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. కొందఱు లేడియంద్రు మఱికొందఱు చిహ్నమటంద్రు పిమ్మటం
గొందఱు యుక్తిఁజేసి కనుఁగొంటిమి భూప్రతిబింబమంద్రు పో
చందురులోనఁ గానఁబడు చామనిచాయ యదౌర లేలనం
దందతమంబు మ్రింగనది తజ్జఠరంబునఁ గానవచ్చెడిన్.

సీ. అద్దంపుబిల్లయో యల్లజాబిల్లియో వికసితాంభోజమో చెలఁదిమోము ?
వాలుగచేపలో వలరాజుతూపులో తామరరేకులో తరుణికనులో !
కవఁబాయకుండు జక్కవల పూగుత్తులో బంగారుగిన్నెలో పడఁతిచనులో ?
నక్షత్ర (గతి) నవనవమైన తీగయో కారుమెఱుంగో వాల్గంటిమేనో ?

గీ. అకట ! యేమంచుఁ జెప్పెద నాత్మలోన నిదియనుచు నిశ్చయముచేయ నెవరికైన
వశమె (గతి) యీరీతినూరక పలుకరింప నందులో నొక్కఁడెడియైన నౌనుగాక!

ఈతఁడీ గ్రంథము క్రీ. శ. 1825-39 ప్రాంతములలోఁ బుదుక్కోటను బరిపాలించిన రాయరఘునాథరాజున కంకితము గావించెను.

2. తొండమాన్వంశ ప్రతాపమాలిక

తనతండ్రి వెంకనార్యుఁడు రచించిన తొండమాన్వంశమాలిక క్రీ.శ. 1789 వఱకు రాజులచరిత్రను మాత్రమే దెలుపుటచూచి, సాంబశివకవి దానిని క్రీ.శ. 1840 వఱకు ననఁగా తనకాలమువఱకు వెలసిన రాజులను

నదేరీతిగా 342 పంక్తుల సీసమాలికగాఁ జెప్పెను. ఇదియును ముద్రితము. అప్పటికింగ్లీషువారి పాలన ప్రారంభమైనది. రాయరఘునాథునకు "His Excellency" అను బిరుదము నిచ్చినట్లిందు వర్ణితమైనది.

సీ. కలశవారిధి లసత్కల్లోలముల మాడ్కి యే మేటికీర్తి పైపై నెలంగు
సేతుకాశీమధ్య భూతలంబందున నెవ్వానిరాడ్భావ మెన్న నెగడు
సకలరాజన్య ప్రశంసనీయంబులై యెవ్వాని బిరుదంబు లెసక మెసఁగు
కవితాతి ధూర్వహకవి లోకములకెల్ల నెవ్వాని గుణగణం బెలమిసేయు

గీ. హూణరాజన్య వృషభ విషాణమైన "ఎక్సలెన్సను"ను బిరుదునే నృపుఁడువడసె
నింద్రవంశాబ్ధిచంద్రుఁడై యెవఁడు తలయునట్టి రఘునాథరాణ్మౌళియనువుమీఱ.[1]

చంద్రాననా దండకము

ఇది భోగిసీదండకమురీతిని బుదుకోట ప్రభువులైనట్టియు, కంపెనీ ప్రభుత్వముచే 'హిజ్ ఎక్సలెన్సీ' బిరుదమును మొదటఁ బడసినట్టియు క్రీ. శ. 1825-39 వఱకుఁ బాలించిన రఘునాథ తొండమానురాజునకుఁ గృతిగా నాంధ్రభాషార్ణవకర్త వేంకటకవి పుత్రుడు సాంబశివకవి రచించినది. శృంగారపరము - శైలికి.

శ్రీదక్షిణాభిఖ్యగోకర్ణ వక్త్రారవింద స్ఫురద్దివ్య తేజస్సదాధ్యాన సక్తాత్మభావుండు, భావోద్భవామిత్ర భాలాక్షికీలానమాన ప్రతాపార్క బింబ ద్విషద్ధూకవారుండు, వారాశి గాంభీర్యగాఢత్వదాన ప్రవీణాతి గంభీరతాశాలి, శాలీనవిద్వద్ధరాపాలమాళీస్ఫురన్మంజు రత్నచ్ఛవిచ్ఛన్న చక్రాదిరేఖోల్ల సత్పాదపద్ముండు......హూణాదిరాజన్య సంస్తూయమానోల్లసత్కీర్తి.........

సంతానసంపత్తు లింపొంద నుద్దండ విద్వత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీసాంబనాభిఖ్య విద్వత్కవీంద్రుండు కైసేయ.[2] చంద్రాననాంకంబగున్.

---

1. ఆ. సా. ప. ప సం. 6 పుటలు (198-212)

2. ఆం. సా. ప. (గ్రంథ సంఖ్య. 55) అముద్రితము. 22 చిన్న పత్రములు గలవి. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము, పుట 19.

చిదానందకవి - చంద్రాననా దండకము

ఇది పై రఘునాథ తొండమానురాజు పుత్రుఁడును క్రీ. శ. 1844 నుండి 1886 వఱకుఁ బుదుక్కోట పాలించిన రామచంద్ర తొండమాను రాజున కంకితముగా, వేంకనకవి పౌత్రుఁడును, మాతృభూతయ్య పుత్రుఁడునునగు చిదాకారకవి (చిదానంద) చే రచితమైనది. ఈతనికిని నుద్దండకవి బిరుదముగలదు. ప్రౌఢమైన శైలి. మచ్చునకు.

శ్రీరామచంద్ర క్షితీశుండు తానొక్కనాటన్ హజారమ్మునన్ ......స్వీయేతరంబైన భూపాలశబ్దాక్షమిత్వంబు......కోటిభూపాల వర్యుండితండంచు లోకుల్నుతింపంగ...హాహాతాస్మి హాకోహేతురా సీదిదంకిం వరాకే కిలాహామ్మటంచున్ వినిష్పేషణోద్యుక్త హస్తాబ్జులై ...ఉద్దండ విద్వత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీ వేంకనాభిఖ్యధీరేంద్ర పౌత్రుండు శ్రీమాతృభూతాఖ్యధీమంతు పుత్రుండు శ్రీమచ్చిదాకార విద్వత్కవీంద్రుండు కైసేయు చంద్రాననా దండకంబు......[1]

అనుబంధమున సూర్యశేఖరకవి, శేషయకవి, మన్నారయ్య, ఆ యా రాజులపైని చెప్పిన చాటువులుదాహరింపఁబడినవి.

---

1. ఆ. సా. ప. గ్రంథ సంఖ్య. 61. అముద్రితము. కాగితపుఁ బ్రతి పు. భా. పుట 64.

మైసూరు - ఆంధ్రవాఙ్మయము

[1]దక్షిణదేశమున తమిళభాషప్రధానముగా గలిగిన చోళపాండ్య రాజ్యములు (తంజావూరు, మధుర) యందేగాక, కన్నడ భాషప్రధానముగా గలిగిన మైసూరునందు సాంధ్రవాఙ్మయము విస్తరించినది. కన్నడమునకు తెనుఁగునకు చిరకాలమునుండియు నత్యంతసన్నిహితత్వముండుటచేత, క్రీ. శ. పదునేడవ శతాబ్ది ప్రారంభమునుండియు మైసూరి రాజు లీ భాషను బోత్సహించిరి. వారిలో చిక్కదేవరాయలు మహాప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1672 మొదలు 1794 వఱకు మైసూరు పాలించినవాఁడు. విశేషమేమనఁగా నీతని కాలమున సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర వాఙ్మయములు మూఁడును వర్ధిల్లినవి. ఈతనిఁగూర్చి కవులు చెప్పిన చాటువులుగలవు. ఈతని పేర ప్రస్తుతమున్న గ్రంథముల వివరణమిది.

1. చిక్కదేవరాయ విలాసము

ఇదియొక యక్షగానము. సంపూర్ణము ప్రశస్తకవితకలది. చిక్కదేవరాయలకుఁ గృతి.

---

1. కీర్తిశేషులు శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు మైసూరి విశ్వవిద్యాలయమున నధ్యక్ష పురోధారులు (Pro-chanceller) గా నున్నప్పుడు, మైసూరిరాజులాంధ్రవాఙ్మయమున కొనర్చిన సేవనుగూర్చిన విశేషముల నన్వేషింపఁ గోరిరి. అంతియేకాక, మైసూరు పరిపాలకులకు సంబంధించిన తెనుఁగు గ్రంథముల నన్నింటిని విశ్వవిద్యాలయము తరపుననే ముద్రితము గావించు నేర్పాటు చేయుదుమని నన్నా ప్రణాళికను దయారుచేయుమనికూడఁ గోరిరి. వారి యనుమతిని నేనెంతయో పరిశ్రమ చేసి, పై నూతనవిషయములతో వారి కా ప్రణాళికను జరిత్రను బంపితిని. వారు కీర్తిశేషులు కాఁగానే యాయుద్యమ మంతరించినట్లున్నది. నేటివఱకు నీ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు చాలవఱకు నముద్రితములు.

ప్రారంభము:

శా. శ్రీరంగైకవిహారహారి భువనక్షేమంకర ప్రాభవో
దారస్ఫార కృపాకటాక్షములచేతన్ విశ్వవిశ్వంభరా
ధౌరంధర్య కళావిశేషవిలసద్భాహార్గళుండైన మై
సూరి శ్రీచికదేవరాయలకు నిచ్చున్ శాశ్వతైశ్వర్యముల్.

... ...

శ్రీ మన్మహా రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర ప్రౌఢప్రతాపతపన శ్రీ వీర చిక్కదేవరాయ మహారాయ మహామండలాఖండలు పేర షష్ఠ్యంతంబులు రచియించెనంట యెటువలెను.

క. శ్రీమంతున కవిరతనత సామంతునకఖిల విమతజన వనజవనీ
హేమంతున కత్యద్భుత ధీమంతున కనుపమాన ధృతిమంతునకున్.

... ...

అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన శ్రీ చిక్కదేవరాయ విలాసాభిధానంబను యక్షగానంబునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టిదనిన.........

[1]గ్రంథాంతము:

సీ. కురువిరాటవరాట కరహాటనృపజాట తటకిరీటములపైఁ దాఁకిదాఁకి,
చోళనేపాళపాంచాల భూపాలవిస్ఫాలభాలములపైఁ బ్రాఁకిబ్రాఁకి
అంగవంగకళింగ వంగబంగాళరా డుత్తమాంగములపై నురికియురికి
కుకురుకాశకరూశ కోసలక్ష్మాధీశ మాంసలాంసములపై మలసిమలసి

గీ. ఎవ్వనిభుజాల జయలక్ష్మి సెనసియుండు నతఁడు పొగడొందు సెందును నసమసమర
విస్ఫురమదాంధసింధుర విఘటితారి రణజయవిహారి చికదేవరాయశౌరి.

మ. అని లోకత్రితయంబునం గలుగువారాకారరేఖాకళా
ఘనకీర్తి ప్రతిభావిశేషములు వక్కాణింప శ్రీరంగప
ట్టణసామ్రాజ్యధురంధరుండవయి వేడ్కం ధాత్రిఁ బాలింపుచున్
మనుమీ శ్రీ చికదేవరాయనృపచంద్రా! సాంద్రతేజోనిధీ!

పై పద్యములనుబట్టి రచన గుర్తింపనగును. ఇందుఁ గొన్ని చరిత్రాంశములు గలవు.

---

1. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. యక్షగాన సంపుటము సంఖ్య 1880. అముద్రితము.

శృంగార సీసపద్య శతకము

ఈపేర నొక శతకమున 'చికదేవ' అను పేరు కానవచ్చుచున్నది. దీనికి లోకోత్తర స్వారస్యయుత శతకమని వేఱొకపేరు గ్రంథముపైఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱియొక వ్రాతప్రతిలో 'డిండిమప్రహసనము' అను పేరు గానవగుచున్నది. అట్లయిన సంస్కృత డిండిమప్రహసనమున కిది యనువాదము కానోపును.

సీ. వింతగాఁబొడఁగన్న శాలఁదినినవలీల సాధించుదేవ వేశ్యాభుజంగ!
ముందరపాడగట్టు మొగనాలినైనను దొరకించుకొనునట్టి దుండగీఁడ!
తిరునాళ్ళకనివచ్చు పరువంపు శాలఁదులఁ దిరిగిపోనీయని ధీరవిటుఁడ!
పేఁటకుఁబోవుచో వీటనెవ్వతెన ననుపులఁదేలించు నటనకాఁడ!

గీ. నీకు శృంగారనటనల నేర్పుపగల శతకమొక్కటి వినిపింతు చక్రహస్త!
భక్తసురసాల చికదేవ ... ...

ఇట్లే చివరిపాదములేదు. తక్కిన మఱికొన్నింటికి నెత్తుగీతియే లేదు. అయినను వానికిఁగూడ నిట్లే యుండునని శతకమను పదమును బట్టి నిర్ణయించవచ్చును. అట్టి పద్యమున కొక యుదాహరణము.

సీ. నీవక్త్రశశిఁజూడ నిండు హర్షాబ్ధికి నీలీల బాడబజ్వాలయయ్యె
రతిమోహాలజ్జచే రాణించు నీచూపుకెరలు రోషాగ్నికి కీలలయ్యె
సరసనిశ్వాసమంథర నాసికావళుల్ చిత్తజాగ్నకి కొల్మివిత్తులయ్యె
ఆననాబ్జమరందహర్షాశ్రు బిందువుల్ తతశోకమున కాజ్యధారలయ్యె
... ...

చాటువులు

చిక్కదేవరాయలను పెక్కు గూర్చి [1]చాటువులు గలవు. వానిని యనుబంధమునఁ జూడనగును.

---

1. తొలుత క్రీ. శ. 1911 లో కాకినాడ సరస్వతీ పత్రికయందివి ముద్రిత మైనవి. ఆవెనుక చాటుపద్య మణిమంజరి ప్రథమభాగమున ముద్రితమైనవి. ప్రథమ భాగము పుట 46.

రామాయణము తిరుమలాచార్యుఁడు

చిక్కదేవరాయలకాలమున వైష్ణవ విద్వాంసులలో చిక్కుపాధ్యాయుని వెనుక రామాయణము తిరుమలాచార్యుఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1674-వ సంవత్సరమున దేవనగిరి శాసనమును రచియించినవాఁడు. ఇతడు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రభాషలయందేగాక సంగీత విద్యయందుఁ బ్రవీణుఁడు.[1]

కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులు - పదములు

కంఠీరవరాజు మైసూరు పరిపాలకుఁడును కవి పండితప్రియుండును మహాయశస్కుఁడునగు చిక్కదేవరాయల కుమారుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1704 నుండి 1714 వఱకును మైసూరును బరిపాలించెను. ఇతఁడు పుట్టుకచే మూఁగవాఁడును, చెవిటివాఁడునై యుండెను. అందుచే నీతనికి "మూకరసు" అను నామాంతరము. కేవలము హస్తసంజ్ఞలతోడనే రాజకార్యములను నిర్వహించెడివాఁడు. అయితే భగవంతుఁ డేదేని యంగవైకల్యమును గలిగించినప్పు డా వ్యక్తి కేదేనొక విలక్షణమైన శక్తిని బ్రసాదించును. కంఠీరవరాజునకుఁ గమనీయమగు కవనశక్తియే గాక బహుభాషా వేత్తృత్వమును పరమేశ్వరుఁడు ప్రసాదించినాఁడు. ఇతని యక్షగానరచనముల మూలమున నితడు సంగీత సాహిత్య నాట్య విద్యలందు నేర్పరి యగుటతోఁ బాటు సంస్కృతమునఁ బ్రాకృతమున మాతృభాషయగు కన్నడమునఁ దెనుఁగునఁ దమిళమునఁ గవితారచన చేయఁగలవాఁడని విశదమగుచున్నది. ఈతని విద్యావిశేషము మైసూరు చరిత్రకారు లెవ్వరును నీవఱకు గుర్తించియుండలేదు.

ఈ యక్షగాన రచనలవలన నీతఁడు దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయముననే కాక యాంధ్రవాఙ్మయమునఁగల రాజకవులలో నొక ప్రశస్తకవిగా నెన్నఁదగినవాఁడు. ఇతని కృతుల వివరణము నీ క్రింద నొసగుచున్నాను.

1. History of Mysore Vol. 1. Ch. XIV. P. 421. Literary Activity in the time of Chikka Devaraya Wodeyar.

1. కొరవంజికల్లి — ఇందులో నాలుగుకృతులు గలవు.
a. [1]ఆంధ్రకొఱవంజి. b. కన్నడకొఱవంజి. c. ప్రాకృతకొఱవంజి.
d. తిగులకొఱవంజి లేక తమిళకొఱవంజి.
2. పంచాయుధకల్లి.
3. లక్ష్మీవిలాసము.
4. కలవాణీవిలాసము.
5. నాట్యవిద్యావిలాసము.
6. వసంతోత్సవవిలాసము.
7. విభక్తికాంతావిలాసము.
8. అష్టదిక్పాలకవిలాసము.
9. పావకినాటకము.
10. వైవస్వతనాటకము.
11. నైరుతినాటకము.
12. వారుణినాటకము.
13. వాయువినాటకము.
14. కౌబేరినాటకము.

పై కృతులలో నీ క్రింది లక్షణములు సాధారణముగఁ గన్పట్టు చున్నవి.

1. గ్రంథాదిని సంస్కృతశ్లోకము కొన్ని కృతులయం దున్నవి.
2. గ్రంథాదిని దెలుఁగుపద్యము కొన్నిటఁగలదు.
3. వచనములు మధ్య మధ్య గలవు.
4. ద్విపదలు, సీసపద్యములు మొదలగుజాతులు కలవు.
5. మత్తేభము మొదలగు వృత్తములు గలవు.
6. దరువులు, ఝంపె, త్రిపుటలు గలవు.

---

1. ఆంధ్రకొఱవంజియందు కాంచనవల్లి విరహము వర్ణితమైనది. ఈ కొఱవంజి 'పరిశోధన' పత్రికయందు ముద్రితమైనది (సంచిక 5, డిసెంబరు-జనవరి 1955 సం.)

7. అటతాళము, ఏకతాళము, ధ్రువతాళము, మఠ్యతాళము ప్రయుక్తములైనవి.
8. కొన్నింటఁ బ్రాకృతమును కన్నడమును వాడఁబడినవి.
9. తెనుఁగున లేక, కన్నడమున నున్న సాంగత్య ఛందోపద్ధతి యిందుఁ గలదు.
10. అన్నింటియందును రచన సరళమును హృద్యమునై యున్నది.

1. ఆంధ్ర కొఱవంజి[1]

కంఠీరవరాజు శ్రీరంగనాథుని దర్శించి తిరిగి వచ్చుచుండఁగాఁ బాంచాలదేశపు రాచపట్టి కాంచనలత యాతనిజూచి మోహించును. ఇంతలో కొఱవంజి ప్రవేశించును. తన మనోరథమును తెలిసికొని కంఠీరవరాజు తన్నుఁ బ్రేమించి వివాహమాడునని కొరవంజి చెప్పఁగా విని సంతోషించి పారితోషిక మిచ్చిపంపుట యిందలి యితివృత్తము. దీనిరచన కొంక మచ్చుతునక — ఎఱుకత వచ్చుట.

మాళవిరాగము :

వచ్చె నెఱుకత యొఱుక యెఱుకని
వాడవాడల వెంటనూ
హెచ్చుగా తారాక్షణల్లను
యిదిగో చెప్పెద ననుచునూ
తళుకుఁజెక్కులఁ బసిఁడికమ్మలు
తళుతళుక్కని మెఱయఁగా
కులుకుగుబ్బలు పైని హారము
వెలసి వేడుక మీఱఁగా
పొందుగా రత్నములు నించిన
బుట్టబుజమున నుంచుక

1. దీనినిగూర్చి "తాళపత్ర గ్రంథములు కొఱవంజి" అను శీర్షిక క్రింద వాణిలో తే 7–10–1950 దిని ప్రకటితమైన యస్. యస్. సుందరేశ్వరరావుగారి ప్రసంగముఁ జూడదగును.

చందముగ తన చిన్ని బుడుతను
సరవి వీపున గట్టుకొని
ఘల్లుఘల్లున జాళువా గిల
కయు కరంబున మ్రోయఁగా
మెల్లమెల్లనె హంసనడపులు
గల్లసాగసులు త్రోయఁగా

సాంగత్య ఛందోపద్ధతి కుదాహరణము

సాత్యవతినే నుందు స్వర్గాననేనుందు
నిత్యమ్ము ధరలోన నుందూ
అత్యంతాద్భుతమైన అమరాద్రియందుందు
సత్యమ్ము సర్వత్ర నుందూ

ఇందు ఆహిరి, కాంభోజి, ఘంటారవ మాళవి మొదలగు రాగములు ప్రయుక్తములైనవి. ద్విపదలు దరువులు కలవు. కంఠీరవరాజు కృతులలో నిదియె పెద్దకృతి.

2. పంచాయుధకల్లె

ఇందు విష్ణుమూర్తి పంచాయుధములు కంఠీరవనృపతిని సంరక్షించునట్లుగా, నాయాపాత్ర నభినయించునట్లు రచితమైనది. ఇందు సంస్కృతశ్లోకములు హెచ్చుగాఁగలవు. ఇది సంస్కృత శ్లోకముతో ప్రారంభము.

3. లక్ష్మీవిలాసము

ఇదియు నాదిని సంస్కృతశ్లోకము గలది. ఇందు మహాలక్ష్మి కంఠీరవరాజుసభను నృత్యమొనరించి యాశీర్వదించుట చెప్పఁబడినది. ఇందు దరువు, ద్విపద, వచనములు గలవు. ఈ క్రింది గేయముతో సమాప్తమైనది.

రాగం - సౌరాష్ట్ర

కలితనిరంతర కనకవసంత
వలరిపుప్రాభవ వాజిరేవంత
వితరణరాధేయ వినయవిధేయ
శ్రుతిమహితోపాయ శోభనకాయ
రాజకంఠీరవ రాజాధిరాజ
రాజేంద్ర చిక్కదేవరాజతనూజ.

4. కలవాణీవిలాసము

ఇందుఁ గలవాణి యనువేశ్య కంఠీరవరాజునుజూచి మోహించు కథ చెప్పఁబడినది. ఇది తెలుఁగుపద్యముతోఁ బ్రారంభము. ఆ పద్యమిది:

శ్రీకాంతారమణుండు భూమిమహిళా
చిత్తాభిరామోత్సవుం
డాకర్ణాంతవిలోచనుండు కమనీ
యాజానుబాహుద్వయుం
డీకంఠీరవ రాజచంద్రునికిఁ దా
నీరంగసద్వీవరుం
డాకల్పంబొసఁ గూర్చు ధర్మములనే
డైశ్వర్య కీర్త్యాదులన్

5. నాట్యవిద్యావిలాసము

ఇది [1]నాట్యకర్త్రులు తమ తమ విశేషములను వివరించు కృతి. సంస్కృతశ్లోకముతోఁ బ్రారంభము. ఇందు సంస్కృతభాగము హెచ్చుగా నున్నది. పద్యరచన తెనుంగున నచ్చటచ్చటఁ గాననగును.

6. వసంతోత్సవ విలాసము

ఇది ప్రశస్తమైన కృతి. పూర్వము నాచన సోమనాథ మహాకవి వసంతవిలాసమును వ్రాసినట్లు లక్షణగ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. కాని గ్రంథము పూర్తిగ లభించలేదు. కంఠీరవరాజు కృతి పూర్తిగనున్నది.

---

1. నాట్యకళా నిపుణలగు స్త్రీలు తమ విద్యావిశేషములనుఁ బ్రదర్శించు కృతి. నాట్య కర్త్రి, అంకకాఁడు-విటకాఁడు మొదలగు వానివలె సంస్కృతాంధ్రమిశ్రసమాసము.

ఇది,

శ్రీమత్పశ్చిమరంగ పట్టణవరే
భోగీంద్ర శయ్యాతలే
శ్రీభూమీకర పల్లవాశ్రితపదాం
భోజశ్శయానోహరిః
అవ్యాదాశ్రిత పారిజాతమఖిల
క్షోణీంద్ర చూడామణిం
శ్రీకంఠీరవ భూమిపాల మనిశం
శ్రీదేవ రాజాత్మజమ్

అను శ్లోకముతోఁ బ్రారంభము — దీని వెనుక నీరీతి నాందిచేసి సూత్రధారుండు తెరదిక్కుఁ జూచుటయు నటి వచ్చేక్రమం బెట్టువలెనన.

రాగం - ఆహిరి.

వచ్చెను నటి వచ్చెను తమి
హెచ్చిన కంఠీరవేంద్రుని సమ్ముఖమున
ఆటలపాటల తేటలనలరిన
పాటలగంధి నెఱనీటుతో నదిగో.

పల్లవి

వ. వచ్చిన నటినిజూచి సూత్రధారుడు వసంతోత్సవవిలాసంబు వినిపించ వలె ననె. నటి-అయ్యా! ఆ వసంతవిలాసంబనే కృతికి కర్తయెవరు? అనుటయు సూత్రధారుం డిట్లనియె:

సీ. శ్రీసోమవంశాబ్ధిసితకిరణుఁడు మహా
దానధారేయుఁడు ధర్మపరుఁడు
అకళంకచారిత్రుఁ డమిత విక్రమశాలి
సకలవిద్యాభ్యాస చతురహృదయుఁ
డంగనాజనమనోహర రూపలావణ్యుఁ
డాశ్రితజన కల్పకావనిజుఁడు
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రచంద్రుండు
చారు కారుణ్య విస్తారయశుఁడు

మధురిమ్మృదువాక్య సందర్భమగుచు నెగడి
నవరసాలంక్రియాకల్ప నములఁదనరి
లలితమైనవసంత విలాసమనెడి
నాట్యమేళానగతి ప్రబంధము రచించె.

ఆ వెనుక నటి వసంతసమయమును వర్ణించును. ఇందు రెండు ప్రాకృతగేయములు, నొక తెనుఁగుపదము గలదు.

గేయము. సహియరము యుళబాణో
మహుయరన్నిణ దణుహాసంకారో
విరహియణ మణోమియసుం
మియయా శేల్లం కరయిఱదసో.

తెనుఁగున యెదుకుల కాంభోజి – ఆటతాళము

ఈ వసంతము లింపాయె
భావించిచూడ బాగాయె
శివితో రాజ కంఠీరవరాయఁ
డీవిధముల వింత లిటువలె నేయ.

పల్లవి. అలరువల్కల క్రొవ్విరులు తేనెజాఱ
చెలరేఁగి యానించి యలులందు జేరఁ
చెలువైన మావిడి చిగురాకుసార
ములమదించిన కోయిలల సొంపుమీఱ.........

ఈకృతి కంఠీరవేంద్రుని సమ్ముఖమున ప్రదర్శించినట్లుగాఁ దరువాతి భాగము చెప్పుచున్నది. దాని మొదలు— "ఆసమయంబున రాజ కంఠీరవేంద్రుఁడు కొలువై యుండు క్రమం బెటులన్నను" అని 22 పంక్తులలోఁ గొలువు వర్ణనగలదు. అపుడు సూత్రధారుఁడు నటినిజూచి "రాజకంఠీరవేంద్రుఁడు రత్నసింహాసనారూఢుఁడై నిండుకొలువై యున్నాఁడు. ఈ సమయంబు వసంతోత్సవవిలాసంబను నాట్యప్రబంధంబు వినుపించుటకు వేళ. ఇప్పు డందుకు తగినపాత్రలు ఎవ్వరంటే మల్లిక,

మందారిక, మంజుభాషిణి, మధురవాహిని మొదలైన యంగనామణులు ముస్తీబై వచ్చునట్లు సేయుమనునప్పుడే వారు ముస్తీబై వచ్చు క్రమం బెట్లన్న,

“ వచ్చెను మల్లిక వరుసతో నిదిగో
హెచ్చైన కంఠీరవేంద్రపరాకు.”

దీనినిబట్టి తంజావూరి రంగమునందువలె మైసూరియందు నాటకశాలలో స్త్రీలు స్త్రీపాత్రలుధరించి నాటకము లాడెడివారని తెలియుచున్నది. ఆ మల్లిక కంఠీరవేంద్రుని మోహించి చేపట్టుమని యీరీతిని ప్రార్థించును. దానితో కథ ముగియును.

ధ్రువతాళము

శ్రీకంఠీరవరాయ శ్రితజనరాధేయ
రాకేందుచంద్రికా రవళికితాళలేను
ఆ కౌముదిశారికి నలసితిచాల

రూపకము

నిరతము నెమ్మది నిన్నె నమ్మినదాన
పరిపరిగా నన్ను భావించనేల
ఇరవుగా దయతో నన్నేలు కంఠీరవేంద్ర
ధరణీపురందర ! దానమందార !

ఝంపె

నీపొందు నెడఁబాసి నిముసమోరువఁజాల
రాపేలచేసి నను రచ్చఁబెట్టేవు
నీపాదమాన యిఁక నీ చెలిమి నే మాన
భూపకంఠీరవ ! శుభోదయవిశాల !

తెనుఁగు సాహిత్యములో మధుర కవితాశాఖకు సంబంధించిన కృతులలో యక్షగానములనుగూర్చి యింతవఱకును సమగ్రపరిశీలన జరిగియుండలేదు. ఈ శాఖలలోఁగూడ ముద్రితములు నముద్రితములు

నగు గ్రంథజాలము చాలగా వెలయుచున్నది. కాని వాఙ్మయ ప్రపంచమున నీ శాఖకుఁగల యున్నతస్థానము గుర్తింపఁబడకుండుటచే యక్షగానములనుగూర్చి కూలంకషముగా వ్యాసంగము జరుగలేదు. కొలఁది మంది విద్వాంసులు [1]మాత్రమే దీనినిగూర్చి పరిశ్రమచేసి యాంధ్ర విద్వల్లోకమును కృతజ్ఞతాబద్ధము గావించినారు. సాహిత్యపథముయొక్క పరిణామమును సంగీత సాహిత్యములకుఁగల పరస్పర సంబంధమును వ్యక్తముసేయుచు, సంధ్రతాముద్రను బ్రదర్శించు నీ యక్షగానములు మిక్కిలి సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలింపఁదగినవి. అట్టివానిలో నీ వఱకుఁ బరిశోధకుల కెఱుఁగరాకుండఁగా లగర్భమున నణఁగియున్న కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులనుగూర్చి పదములనుగూర్చి నేను తెలిపితిని.

కంఠీరవరాజు పదములు

1. రాగము భైరవి - త్రివడితాళము.

వారినిధిగంభీర, శారద
నీరదాశ్రిత హారరుచిర వి
హార, మనసిజవీర, శతగుణసార
వితరణశూర, ధర్మవిచార, కుజనవి
దూర, సరసోదార, సుజనాధార, వంశో
ద్ధార, లలితాకార, మైసురివీర
కంఠీరవేంద్ర జయ జయ.
గానలోలఘనబుధజాల కవిజన
కలిత లీలా.

పల్లవి: ౧. వందితాఖిలబృంద సుజనా నందలసదర
విందపదకన దిందు బంధురవదనభాస్వర
కుందకుట్మల దంతసురవరనందివాహన
వందనప్రియకందళితకురువిందనఖకర
మందరాచలధైర్యసౌందర చంద్రకంఠీర
వేంద్ర జయ జయ.

---

1. (1) కీ. శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు. (2) కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. (3) శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారు. (4) శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు.

౨. రాజరాజ సమానభోగవి
రాజమాన మనోజభాసుర
రాజబింబ సమానజామర
తేజితామర రాజవిద్యా
భోజ మైసురి దేవభూపత
నూజనవకృతనై జకవితా రాజితాలపజాలకూజిత
రాజకంఠీరవేంద్ర జయజయ.

2. రాగము ఘంటారవ - వడ్డిమఠ్యం.

కొమ్మ నీవదియేమే నాసామినీకెంత
కొదవగా యేంజేసేమే
ఈమహిని రాజ కంఠీరవేంద్రుని
యేమని తెలియలేను.

పల్లవి. ఆటపాటలవింత మాటల తేటల
అందచందములు గలిగినా
మీాపైననీటు బలు జూటుపనుబోటుల
మిటుకులాడు లైనట్టి
పాటలగంధులు పదముమాపినగాని
పొన్చుఁజేర్చునివాఁడమ్మా !
పాటపాడిరైన పడుచులనెల్లా
పాటిజేసునటే ఓభామా !

పల్లవి. వందితాఖిలబృంద సుజనా
నందలసదరవింద పదకన
దింది బంధురవదన భాస్వర
కుందకుట్మల దంతసురవర
నందివాహన వందనప్రియ
కందళితకురువిందనఖర
మందరాచల ధైర్యసౌందర
చంద్రకంఠీరవేంద్ర జయజయ

ఏణాక్షీ వినవె యిలలోవారికెల్ల
　　యెక్కుడైన రూపము.
జాణతనమువంచి జిగిబిగితనమున
　　జగబిరుదందినట్టి
ప్రాణనాయకి వేడుకొనినగాని సుమంత
　　ప్రావుచేయని వాఁడమ్మా
త్రాణము తెలియని తగినవారివలల
　　తగిలియుండేవాఁడేమో ఓ చెలియా!
సఖిగరిమ తెలిసిన ఘనగంభీరముగల
　　గుణవంతుఁ డితఁడందు
నరపాల జనులలో నాడాడివాఁడంటే
　　ననఁబోఁడి తెంచఁదగునా
నిరతమై గూడియుండువాని మహిమ
　　నిజమై యెవరు తెలిసేరే
వీరరాజ కంఠీరవేంద్రుఁడు వేరిటి వలవులాడిని
　　నమ్మునా ఓ కొమ్మా!

౩. రాగం ఘంటారవం – ఆటతాళము.

అక్కరో! వినవె యీవేళ వలపుజాడ
యెక్కడనుండి వచ్చెనే
సొక్కపాడి జల్లెనో సొగసు కంఠీరవేంద్రుని

పల్లవి. అటుగాఁ జూచినవాని అలరుమోమఁ లందము
ఇటుచూడ వాని నీటు యింత హీనమై
ఎటుగాఁ జూచినవాని యేమనవచ్చునో యందు.
విటరాయని వగలు వింతవైచినటు నాఁటి
కనుబొమ్మ సన్నలోను కలికిరో! రమ్మని
మొనగుబ్బలపై గోరు ముద్దుగానుంచి
అనవరతము నన్ను అంగజాకేళినిగూడి
వినయమున కంఠీరవేంద్రు నున్నట్టి నున్నది.

4. రాగం ఘంటారవం - ఆటతాళం.

కానిలేర చక్కని సామి కానిలేర
దానశూర కంఠీరవ ధరణిపాల యిలాగైతె

పల్లవి. పడుచుదాననంటా నడిప్రాయాన నన్నుఁ
జూడక విడిచి దానినే జేరున్న వివర మెఱుఁగనా ?
వడియగట్టినదాన వసుమతిచంద్రా! విను నా
జడనుజుట్టిన పూలు చెదరివేయక మానేన
దురుసుమాటలాడి దూరి ముద్దుఁబెట్టఁబోయనంట
బిరుదువని తలచే బలిమి బిరుదందినదాన
బిరుసైనగుబ్బల బిగిసి చక్కిలి చక్కిలిగోరు
వరుసవరుసగాఁజూడక వరిది విడిచెనాఁడో రోరి
చక్కనైనయ్యో రోరా యిట్టి చప్పునలాడునవచ్చి
సొక్కించి సోలించి నన్ను సొబగుమీఱఁగ
మక్కువతోఁ గూడినట్టి మైసూరికంఠీరవేంద్ర
గ్రక్కున మోవి గంటుకాయక మానేన

5. రాగం - అశోకవరాళి.

ఏమే భామనీ ప్రేమము యెంతటిదో కానవమ్మా
కామకోటి రూప రాజకంఠీరవేంద్రునియందు
వలపులాఁడినీ చెలులు పిలిచినట్టివాని
పేరనికలసి బిలిచి నీలోనీవ తలవంచుకనుండే వేమే
అలనైనదినుదిటినీవు తిలకమున దిద్దినంటా
వలపులోకాని రూపు వన్నెమీఱ దిద్దేవేమె
ఆటపాటలాడేవేళ అందిపొంది యుండేవేళ
బోటిరో కంఠీరవేంద్రుని పొందియుండు భావ మిదిగో

6. రాగం - తోడి.

పదిరి నన్నంటి వచ్చేవేర
మొదటివలె గాదు చాలురా మోహనాకారా !
కులుకు కుబ్బలాన పెయ్యారి గుమ్మనమీరి
గురుతై యున్నదిరా కస్తూరి
అలదానివద్ద నీవు దూరిసారి
అటువంటి దినమున మైసూరికంఠీరవేంద్రు

కంటికంటిరా నీ మాయలెల్ల అమ్మనే జెల్ల
కల్లగాదు కామినివల్ల
వింటి వింటి వింటిరా నీమాట లెల్ల అల్ల
తెలఁదియందే నీ ప్రేమమేల కంఠీరవేంద్రా
అనరానిమాటలాడే వేర అవురాచాలురా
ఆదే రా నీ కామేరవయ్యేరా.
దినమున నేలు దాని భారవశార
శేషరాజేంద్రుని కుమార కంఠీరవేంద్ర.

7. రాగము - తోడి త్రివడి.

వారివారి కిట వలచినవాఁడే
వీర కంఠీరవేంద్రుని వింతలుజూడే
పల్లవి. అలివేణి వినవె అల్లటు జూచెనేనివాని
చెలువైన చెక్కిలి జేరేది ఒకర్తె
అలరు నీమోవియన్న అమృతమేదిరా యని
తెలయు పంటి నొక్కు వింతలాఁడి యొకతె
బారిగుబ్బల మొనల బలిమిరొమ్మున గ్రుమ్మి
బీరముతో జడను బిగిసి జుట్టుకొని
చేతో నీకొకతె యేతెలఁది వలరాయని
యీరీతి గూడియున్న యింతినే నొకతె
బారాడు కురులను బాగుగా దైచుక
వారాసిగ పెట్టిన వయ్యారి ఒకతె.
ఏరా కంఠీరవేంద్ర ? ఎవతె కోరినదనీ
గారుచేసే బలు గయ్యాళి యొకతె.

8. రాగము - ముఖారి.

విన్నవించరో ఓయమ్మ
కన్నరో యీ వగలెల్ల కంఠీరవేంద్రునితోన
విడిదికే వచ్చిన పొమ్మనద నన్నిపుడు విడనాడెద
నిడెనీయఁగా నందుకోరాదా వింతఁజేసేదు
దడుసు తేటికి నాతో వాద దూరుకొనడే

కడుదుఁ జేసేదే మరుదా కాని నేనేమిసాద
అల్లదని చెట్టబట్టికొంటి
బింకముతోన అటుజూచుకొంటి
మొల్లమొగ్గలవంటి పంటి మోవి యానుకొంటి
ఉల్లాసాన దానియింటనుండి వచ్చెదమాయంటి
గురిగా మైసూరి నేలునంటి
నిజతనంటి ఘన గుణవంతు కంటి
వీరకంఠీరవ వీరుఁడంటి వద్ద జేరుంటి
నిరతాన ననుగూడి నాడంటి
నే నమ్మియుంటి మెఱసి వారనుంటి
మేరగాదని యంటి.

9. రాగము కాంభోది – తాళము వడ్డిమర్త్యం.

ఇపుడు జాణవైతివా చెలియా నీ
విపుడు జాణవైతివా
అపటి దినమున మఱచినీవా
పైపయి వారి యందమే సుపరతి సమకేవేమెం.

పల్లవి. ముద్దులాఁడిరో నీవు చిన్నప్రాయమునాఁడు
ముద్దుగుమ్మలతో బొమ్మల పెండ్లిండ్లు చేయించి
కొద్దిగా సతిపతి నిద్దరునుగూర్చి కులుకుచునుండఁగా
అద్దరి పాయెనే నేనురాఁగాఁ గనుఁగొని
అందరి మోము వారఁజేసుకొంటి
వద్దనున్న చెలులమఱుఁగుదాఁగున్నట్టి
వలపులాఁడి వింతెగదవె నీవపుడు.
సామజయాన నాడు పాన్పుపై నేను
సరసమై నిదురమబ్బుగనున్న యాసన్న
ప్రేమతో సుపరతి దిద్దుకొమ్మనంటి భామనాప్రి
యుండగా నేమి జేసునోయని వారజేసుకొంటి
ఇంతిబోడునరీతి నీవు దెలుసుక
మేము వెళ్ళ మఱుఁగునుంబొచ్చి మేలు మీఱి

మదముతోడ ప్రక్కఁజేరి యుంటివే యపుడు
చెలియ చప్పడకాళ్ళ మంచియపైని జిక్కించి
అద్దముపై నీడ గనుగొని
తొలుత మదనకేళిలోని రీతిఁజూచి
తొయ్యలి భ్రమసి నీవు
సెలతరొనా సామి కంఠీరవేంద్రుఁడు
నేర్పున సుపరతిఁజేర్చి కొన్నాడంటి
పలుమారద్దము బారఁజూపులజూచుక
పదరి చిఱునవ్వుతో నున్న దానవపుడు

"శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీశైల గురవేనమః అని వ్రాఁతప్రతి చివరకలదు"

బెంగుళూరునిర్మాత పెదకెంపరాయఁడు

గంగాగౌరీ విలాసము

నేఁడు మైసూరిప్రాంతమున బెంగుళూరిని గట్టించిన "పెదకెంపగౌడు" పేరు విననివా రరుదని చెప్పవచ్చును. ఈతని నిజనామము పెద్దకెంపరాయఁడు. కన్నడమున హిరియ కెంపరాయఁడు. గౌడు అనునది యీ వంశీయుల కందఱకును నొక నాయకపదమును సూచించు బిరుదము. పెదకెంపరాయని పూర్వులు తెలుఁగువారు. కాంచీపుర ప్రాంతములనుండి మైసూరిరాజ్యముననున్న 'ఆవటి' యను గ్రామమునకు వచ్చి, యచ్చటనుండి బెంగుళూరి కెనిమిదిమైళ్ల దూరముననున్న 'ఎలహంక' అను ప్రాంతమున స్థిరపడిరి. అప్పటికి విజయనగరసామ్రాజ్య మేర్పడుటచే, నా ప్రభువులవలన నాడగౌడతికమును పొందిరి. అందుచేత నీ వంశీయులకు 'గౌడ' యను పదమును, 'ఎలహంక ప్రభువులు' అను పదములును నియతముగానుండఁ జొచ్చినవి.

వీరిలో క్రీ. శ. 1418 నుండి 1433 వఱకును ఎలహంకను పాలించిన జయగౌడ యనునాతఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఆతని కొమారుఁడు 'గిద్దగౌడ'. గిద్దగౌడునకుఁ బిల్లలు లేకపోవుటచేత, తమ యిలవేల్పగు [1]కెంపమ్మ

1. 'కెంపమ్మ' అనఁగా తెనుఁగులో 'ఎఱ్ఱమ్మ' అను దేవత.

నారాధించి, యొక కుమారుని గని యాతని కా దేవత పేరితో 'కెంప నంజగౌడ' అని పేరుపెట్టెను. ఆనాఁటినుండి 'కెంప' అను పేరే యీ వంశీయులందఱికిని గలదు. కెంప నంజగౌడ, తన తండ్రివెనుక క్రీ. శ. 1443 నుండి క్రీ. శ. 1513 వఱకును దన సంస్థానమును బాలించెను.

ఈ కెంప నంజగౌడ కుమారుఁడే పెద కెంపగౌడ. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1513 నుండి 1569 వఱకు నేఁబదియాఱేం డ్లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యము పాలించినవాఁడు. ఈతఁడు విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు కృష్ణదేవరాయలచేతను, నచ్యుత దేవరాయనిచేతను మన్ననలను బొంది నాఁడు. ఈతఁడే క్రీ. శ. 1537 లో బెంగుళూరు పట్టణమును నిర్మాణము చేసియున్నాఁడు. ఈతఁడే గంగా గౌరీవిలాస కృతికర్త.

బెంగుళూరు పట్టణము కట్టఁబడుటకు పూర్వ మీ ప్రాంతమునకు 'శివసముద్రము' అని పేరు. తనరాజ్యము విస్తరించిన తరువాత రాజధాని కొఱకై, శివసముద్ర గ్రామమునుండి బయలుదేఱి, కెంపగౌడ స్థలములు పరీక్షించుచుండఁగా బదిమైళ్లు వెళ్ళినవెనుక నొక స్థలమున నొక కుందేలు తన కుక్కను నడ్డగించుట చూచి, అదియే రాజధానికి తగిన స్థలమని యెంచి, కోటను నిర్మించెను. ఈ కోటకు నాలుగు బురుజులు కలవు. నాలుగు బురుజులు కోట పూర్తియై, సింహద్వారముకట్టఁ బ్రారంభింపఁగా, నది సాయంకాలమువఱకు నిలిచియుండి, తెల్లవారినతోడనే పడిపోవుచుండెడిది. ఇట్లెన్ని యోదినములు జరుగఁగాఁ గెంపరాయఁడు నిరుత్సాహుఁడైయుండఁగా, నొకనాఁడు స్వప్నములో నాతనికి నరబలి యిచ్చిన నిలుచునని యొక మహనీయుఁడు చెప్పెను. కెంపరాయఁ డీ వృత్తాంతము తనవారితోఁ దెలుపఁగా, నాతని కోడలు "లక్ష్మమ్మ" అనునామె తాను బలియగుదునని చెప్పెనట. కాని కెంపరాయఁ డందుల కంగీకరింపలేదు. తుద కామెయే యెవ్వరికిఁ దెలియకుండ సింహద్వారమువద్దకుఁబోయి, కంఠము నుత్తరించుకొని, యారక్తముచే నా ద్వారమును తడిపివైచినది. మఱునాఁడు సింహద్వారము నిలిచినది. కెంపరాయఁ డామెకు బెంగుళూరికిఁ దూర్పున 'కోరమంగల' అనుచోట దేవాలయమును గట్టించెను. అందు నేఁటికిని నీమె పూజలనందుచున్నది.

తెనుఁగున 'లక్ష్మమ్మకథ' యని యొక పాట ప్రచారములో నున్నది. అది ముద్రితమైనది. దానిని జూడఁగా నందుఁ బేర్కొనఁబడిన లక్ష్మమ్మ, చిరుమామిళ్ళవారి యాడుఁబడుచని కలదు, కావున నామె యీ లక్ష్మమ్మకాదు.

ఈతఁడు బెంగుళూరు పట్టణము కట్టించి దాని నభివృద్ధిపఱచు టయేగాక, అనేక దేవాలయములను నగ్రహారములను గట్టించినవాఁడు. గవిపురమున గంగానదీశ్వరాలయము కట్టించినవాఁడు. అందొక పెద్ద చెఱువు త్రవ్వించినాఁడు. దానికిఁ దన కులదేవతయగు కెంపమ్మ పేర "కెంపాంబుధి" అని పేరు పెట్టినాఁడు. నేఁటి బసవనగుడియందలి బసవేశ్వరుని బ్రతిష్ఠించి యాగుడి కట్టించిన బసవభక్తుఁడు కెంపరాయఁడే. ఆ గుడిచుట్టునున్న దొడ్డవిఘ్నేశ్వర, నందీశ్వర, ఆంజనేయ, మల్లికార్జున దేవాలయములన్నియు నీతఁడే కట్టించెను. అన్నింటికన్న ముఖ్యముగాఁ బేర్కొనఁదగినది హాలూరునందలి సోమేశ్వరాలయము.

హాలూరునందలి దేవాలయ నిర్మాణముగూర్చిన కథ గలదు. అచ్చటనున్న సోమేశ్వరస్వామి కెంపరాయనికి కలలోఁ గనఁబడి, యొక స్థలము త్రవ్వినచో నక్కడ నధిక సంఖ్యాకమైన ద్రవ్యము లభించు ననియు దానితో నొక దేవాలయము కట్టింపుమనియుఁ జెప్పెను. తెల్లవాఱినతోడనే యచ్చట ద్రవ్వింపఁగా, త్రవ్వ తండములుగా ధనమును, నొక లింగమును గాన్పించెను. ఆ ధనముతోడ నా దేవాలయమును గట్టించి, యందు సోమేశ్వరస్వామిని బ్రతిష్ఠించి కెంపరాయఁ డాతని సేవించుచుండెను.

ఈ సోమేశ్వరునికే కెంపరాయఁడు తన గంగాగౌరీవిలాస యక్షగానము కృతి నిచ్చెను. గ్రంథాదిని

శా. శ్రీగౌరీపతి చంద్రశేఖర సతీచిత్తాబ్జరోలంబ స
న్నాగాధీశ్వరహార మార మథనా నాకేశసంసేవితా
యోగీంద్రార్చిత పాదపద్మ యుగళా యోషామయార్థాంగ...
......హీరయ కెంప నృపతిన్ రక్షించు సోమేశ్వరా !

క. సుకవులకు సారమై బహు కుకవుల కెద శూలమై యకుంఠితధారై
చకిత చకిత వాద్యములై వికసించును బెద్ద కెంప విభుసత్కవితల్ !

క. గంగా గౌరి విలాసము సంగతి పదపద్యములకు సరసతమీఱన్
రంగద్భాషణములు చెలఁగంగాఁ బెదకెంపరాయ ఘనుఁడొనరించున్.

ఈ యక్షగానము పూర్తిగ లభింపలేదు. గ్రంథాంతమున నీ కంద పద్యమున్నది:

"క. అంగజుకేళిని మది యుప్పొంగఁగ రతికేళి సోలి బోటిరహిల్లన్
బంగారు గిండిపట్టుక ముంగిటికిని వెడలె చాల మురిపెంబలరన్"

ఇందలి కవితారచన తెలుపుటకు రెండు పద్యములను రెండు పదములను నిం దుదాహరించుచున్నాను.

"ఏనుమోములవాఁడు నిగురుపాయమువాఁడు
నెలబాసికమువాఁడు వలపుకాఁడు
చిలువసొమ్ములవాఁడు తెలిమేనుగలవాఁడు
నీలకంఠమువాఁడు నీటుకాఁడు
వేఁడికన్గలవాఁడు లేడిఁబట్టినవాఁడు
జగములేలెడువాఁడు జాలకాఁడు
జడలుమోసినవాఁడు వెడవిల్తు పగవాఁడు
చుట్టాలుగలవాఁడు సొగసుకాఁడు

మింటిసిగవాఁడు పెనుగొండ వింటివాఁడు
లీలహాసమువాఁడు నామేలువాఁడు
అలరునీ గుర్తులకు నలుఁడైనవాఁడు
అనిన గౌరితో చెలి వ్యంగ్యమనుచుఁ బలికె"

"పాయమందునఁ బతిపెడఁబాయుకన్న
పురుష దారిద్ర్యమున మదిఁ బొగులుకన్న
విరహవేదనచేఁ జిక్కి పొరలుకన్న
నీ శరీరము తృణముగా నెంచమేలు."

గుమ్మ కాంభోధి - ఏకతాళము.

కేల ముమ్మొన వాలు నీ
కేలనే వానిమీఁద మేలు
పూనెను దలపై నొకయన్న - యట్టి
వానిపై నేలనేకన్న
జడలలోన నెలవంక - వాని
కడియాసలేలనె యింక
తెలిమేనిపైని విభూతి - వాని
చెలువము నీకేమి బ్రాతి
అన్నింట కొఱగానివాఁడు ఓ
కన్నెరో నీ కీడుగాఁడు

కాంభోది - ఏకతాళము.

జాలిమాలి పొందితివె వాని
పాయఁజాలక కుందితివె
చాలుచాలు ఆఁడుబుట్టూ యిట్లైనమీఁద
బాలనాకేటి గుట్టూ
గడియ తోఁడాదియైన గదవే వానిమా
విడిదికి తేఁగదవే
తలకెక్క దానిమందునే
నెంత పిలిచిన రాఁడేమందు.

పెద కెంపరాయని పుత్రుఁడగు ఇమ్మడి కెంపరాయఁడు [1]బెంగుళూరున బల్లాపురపు పేటలోనున్న రంగనాథ దేవాలయమున వేయించిన యీ క్రింది తెలుఁగు శాసనమునుబట్టి వీరు తెలుఁగువారని తెలియనగును.

స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౫౪౯ అగు అనియెడి ప్రభవ సంవత్సరముగను ౧౫ అలు శ్రీమద్రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర శ్రీ వీరప్రతాప శ్రీవీరరామదేవరాయ మహారాయలయ్యవారు రత్నసింహాసనారూఢులై పృథివీ

1. Epigraphica Carnatica Vol. 9, Bangalore 1 Page, 179.

సామ్రాజ్యం జేయుచుండగాను ఆ సంన్నకులైన ఎలహంకనాడు ప్రభువులైన కెంప వంజయగౌని[2]వారి పౌత్రులైన కెంప గౌనివారి పుత్రులైన యిమ్మడి కెంప గౌనయ్య వారు సద్ధర్మ ప్రతిపాలకులై సుఖరాజ్యం జేయుచుండగాను బెంగుళూరిపేటయందు సమస్తులయొక్క రూపాంతరము.

సమయం తీర్చుకొనివచ్చిన స్వస్తి సమస్త నిజమహంకాళికా ప్రశస్త సమస్తులైన శ్రీమద్గణేశ్వర వీరనారాయణదివ్య శ్రీపాదపద్మారాధకులైన అయ్యావళి ముఖ్యులైన స్వదేశ, పరదేశ ఉభయ నానాదేశం చాలు మూల సమస్త పెక్కంద్రు పెనుగొండ బెంగళూరు, చిక్కనాయనిపల్లె బళ్లాపురం తాటిపర్తి అవని, చంద్రగిరి, కోలూరు, కొత్తకోట, కావేరీపట్నం రాయకోటి శ్రీరంగపట్నం నరసీపురం బేలూరు హాబురు నాగమంగలం ఇక్కేరి బస్తిహళ్లి మాదులైన స్థల పరస్థల ఉభయ నానాదేశ చాలుమూల సమస్తలున్నూ బెంగుళూరు ముత్యాలపేట రంగనాథస్వామి పడితర నైవేద్య తిరుతిరునాళ్లు మొదలైన ధర్మాలకు కెంపగౌనయ్యవారికి రొఖ్ఖకచేసి యిచ్చిన మగముంపడి కవ ౧ టిప ౧ టి అరవీసం లెఖను విడిచేస్తిమి. ఆచంద్రార్కస్థాయిగా స్వామిపడితర నైవేద్య తిరుతిరునాళ్లు మొదలైన ధర్మాలు త్రికరణశుద్ధిగా సమర్పించిన దానపత్రశిలాశాసనం. తరువాత "స్వదత్తాద్విగుణ పుణ్య"... ఇత్యాది శ్లోకములు.

దీని తరువాతిది తెలుఁగుదే 8 పంక్తులు మాత్రమున్నది. "యిమ్మడి కెంప గౌనయ్యవారికి ఆచంద్రార్కము పుత్రపౌత్ర పారంపర్యము ధర్మం" అని కలదు.

ఈ కెంప గౌడివంశీయులు క్రీ. శ. 1728 వఱకు బెంగుళూరి ప్రాంతమును బరిపాలించిరి. మైసూరి దొడ్డకృష్ణరాజు దళవాయి, దేవరాజయ్య వీరిలోఁ జివరివాఁడగు ముమ్మడి కెంప వీరప్పను జయించి యూరాజ్యములో దీనిని జేర్చెను.

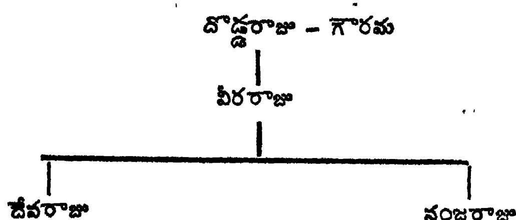
ఈ వంశీయుల వృత్తాంతమును దెలుపు నొక తాళపత్ర పుస్తక మిటీవల లభించినది. అందులో మొదటి యాఱు పుటలు తెలుఁగు. తక్కినది కన్నడము. దీనినిబట్టి వీరు తెలుఁగువారనియు, రాజ్య వ్యవహారములు కన్నడభాషలోఁ జేయుచుండెడివారనియుఁ దెలియఁగలదు.

2. గౌని అనునది 'గౌడిని' అను శబ్దభవము.

వీరి వంశవృత్తాంతము [1]నాంగ్లేయభాషలోను, కన్నడములోను విపులముగాఁగలదు. వానినిబట్టియే నీ చరిత్ర వ్రాసితిని. గంగాగౌరీ విలాసకర్త బెంగుళూరి నిర్మాతయగు కెంపరాయఁడే యగుట తెలుఁగు వారికి ముదావహము.

కళువె వీరరాజు

మైసూరి రాజులయొద్ద దళవాయులుగానుండి కవులై, సంస్కృతాంధ్ర భాషాపోషకులైనవారిలోఁ గళువె వీరరాజుకుటుంబ మొకటి. వీరు నూదవకులజులు. మైసూరిజిల్లాలో నంజనగూడు గ్రామమునకు నాలుగుమైళ్ల దూరముననున్న "కళులె" అను గ్రామము వీరి నివాస స్థానము. అందుచేతనే వీరి యింటిపేరు 'కళులె' వారైనది. కళులె యనునది సరియగుపేరు. జనవ్యవహారమున 'కళువె' అయినది. వీరు ఋగ్వేదులు, ఆశ్వలాయనసూత్రులు, భారద్వాజసగోత్రులు. ఈ వంశమున మొదట దొడ్డరాజు జన్మించెను. వీరి వంశవృక్షము.

పైవారిలో మొదట దొడ్డరాజు చిక్కదేవరాయల (1671-1704) దళవాయి యయ్యెను. ఆతనివెనుక నాతని కుమారుఁడును, కవియు గ్రంథకర్తయునగు వీరరాజు సైన్యాధికారి యయ్యెను. ఈతఁడు మహా పరాక్రమవంతుఁడై మహారాష్ట్రవీరులను బాఱఁద్రోలి యనేక దుర్గము లనుగొని, చిక్కదేవరాయలవెనుక రాజులకాలములో క్రీ.శ. 1724 వఱకు

1. The Quarterly journal of the Mythic Society, Vol. XII No. 4. July 1923.

The Kempa Gewda Chiefs by B. Puttaiya Esq, B. A, (Pages 723-741).

నుండెను. ఈతని వెనుక మొదటి కుమారుఁడగు దేవరాజు సైన్యాధిపత్యము వహించి క్రీ. శ. 1732 వఱకు నిర్వహించెను. ఆతని వెనుకఁ బ్రసిద్ధ గ్రంథకర్తయగు నంజరాజు క్రీ. శ. 1759 వఱకును సర్వాధికారియై విలసిల్లెను.

వీరరాజు కృతులు

వీరరాజు రచించిన కృతులలో వచనములో రచితమైన భారతము లభించుచున్నది. కాని యందులో ఆది, సభా, భీష్మపర్వములు మాత్రమే మనకు లభ్యములగుచున్నవి. వీనిలో ఆదిపర్వమున నూటనలువది మూఁడవ యధ్యాయము తరువాతిభాగము లభ్యముకాలేదు. సభాపర్వము పూర్తిగా లభ్యమైనది. అందు 120 యధ్యాయములు గలవు. భీష్మపర్వము కూడ సంపూర్ణముగ 117 అధ్యాయములలో మనకు లభించినది. అందు 'భగవద్గీత' కూడఁగలదు. దీనినిబట్టి చూడఁగా వీరరాజకవి మహాభారత గ్రంథమునంతటికి వచనానువాదముచేయ సంకల్పించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు తనకుఁ దోడుగా తుపాకుల యనంత భూపాలుఁడను చెంజిదుర్గపరిపాలకుని జేకొని యీరచనను నిర్వహించినట్లుగా సభాపర్వాధ్యాయాంతములయందలి గద్యలు తెలుపుచున్నవి. సభాపర్వము క్రీ. శ. 1730 లో రచితమైనట్లుగ నా గద్యలపైనుండు నీ క్రింది పద్యము వలనఁ దెలియనగును.

సీ. [1]వెయ్యిన్ని యాఱున్నూట తెలయు యేంబదిరెంటి మీఁదటి శకవర్ష మెలమినడుచు
వరుస సాధారణవత్సరంబున మాఘశుద్ధపంచమియందు శుభదినంబు
వరుసందనర దళవాయి దొడ్డేంద్రుని సుతుఁడు వీరేంద్రుండు సుకవినుతుఁడు
వచనభారతమందు వైఖరినీ సభాపర్వంబు రచియించె (ప్రతిభ) మీఱ

గీ. ధరణిమీఁదను చంద్రార్క తారకముగ నలరుంగావుత లోకవిఖ్యాతిగాను
సరసులెల్లను వేడుకం బదువువేళం దప్పులున్నను దిద్దండి దయనుమీఱ.

1. మూలమునుండి యథామాతృకముగ వ్రాయఁబడినది. శకవర్షములు 1652 + 78 = క్రీ. శ. 1730.

మ. ....వివిధ క్రీడానిరూఢాల...............
.........సన్మానసపద్మ : పద్మహితవేణీ హల్లకేంద్రాది ది
క్పతిచూడామణి జాలజాల పదరాడ్గంధర్వ...సం
స్తుత మీనాద్యవతారతారక విధుద్యోరత్న నేత్రద్వయీ.

క. నందకుమారక మునిరాట్ బృందారక విమలహృదయ పీఠనివాసా
నందధురందర వాసవ నందన సారథ్య కల్పనానితరథ్యా.

స్రగ్విణి. మిత్ర విందాకుచామేయ కస్తూరికా
పత్రచిహ్నా ద్విరేఫస్ఫురత్కౌస్తుభా
కృత్రిమాంభోరుహాక్ష ప్రిభాభాగుర
శ్చిత్ర కాసారకా సేవకోద్ధారకా.

వీరరాజు గద్య : ఇది శ్రీరామచంద్ర చరణారవిందసేవాభినందన వరప్రసాదాసాదిత గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాటకాది నానాభాషా కావ్యరచనాచతుర, శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర రాజమార్తాండ ప్రౌఢప్రతాపాప్రతిమ వీరనరపతిబిరుదెంతెంబరగండబిరుదాంకిత శంఖచక్రమకరమత్స్యహనూమద్గరుడగండభేరుండసింహశరభసాళ్వాది నానావిధదేవార్హధ్వజాంకిత, యాదవవంశాబ్ధితిలక, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీరలాటమరాట ద్రావిడాది నానాదేశాధీశ్వర కిరీటకోటి సంఘటన ప్రస్తరత్న పరాగపరాగిత నిజభవనద్వారా సక్తానేక భూపాలఫాలతలఘటితాంజలి పుంజ రంజితారవిందాంక, రామాయణ సభాస్థానస్థ రత్నసింహాసనాధిరూఢనానావిద్వదభీష్ట వరప్రదానరాజ చిక్కదేవరాజ కరుణాప్రాప్త కర్ణాట రాజ్యలక్ష్మీ నృత్యరంగాయమాన, శ్రీరంగపట్టణ పరిపాలనార్థాదృత సైన్యాధిపత్య నిర్వాహక, మహారాష్ట్రమదేభపంచానన, కెళదివంశదావాహన, మధురానాథమర్దన, జయజయఘాటీశిరః కందుకక్రీడన, వసంతరాయ నాసాకృంతన, నిమ్మాజీజీవ మూలోన్మూలన, దాదోజీదండన ప్రతాపశీలవిశలపాలెగాయవిదళన, అంతరబాహ్యాది శత్రుసంఘస్య మేఘజంఝానిల, పరరాజాంధకారవిదళన, దినరాజ దళవాయిదొడ్డ రాజతనూజ, యాచకసురభూజ, భుజబలాటోప పటుజితతాతి రాజన్య సమర్పితానేక రత్నరాశీకృత ధన కనక వస్తువాహన సంతోషితాఖిల భూసురాశీర్వాదాను వర్ధిత పుత్రపౌత్రాది వంశాభివృద్ధి, విరాజమాన కళుజె వంశాబ్ధిరాకా నిశాకరాశ్వలాయన సూత్రపరమపవిత్ర భారద్వాజగోత్ర పరిపాలన ఆసేతుశీతాచల మధ్యవర్తికాశీప్రభృతి పుణ్యక్షేత్ర నిత్యాన్నదాన వినోదదాన క్షేత్రాధీశ్వర విభిన్నక్షేత్రగ్రహారామాది సంతోషిత కవిరాజ ప్రణీతంబైన శ్రీమన్మహాభారతవచన కావ్యంబునందు సభాపర్వము సంపూర్ణము

అనంతభూపాలుని గద్య : ఇది శ్రీనందనందన చరణారవింద సేవానుభావ భావితసార సారస్వత శాశ్వతైశ్వర్యధుర్య, మేరునగ సమానధైర్య, సమాసాదిత విమత వాహినీ సమాక్రాంత దక్షిణసింహాసన సముద్ధారణాధురంధర, విరోధినృపతి రాజధానీ సమానీత గంధసింధుర, గోసహస్ర కనకతులాది మహాదాన, నానావిధ మాన నిస్తంద్రకీర్తి చంద్రికాధవళిత దిశాంతరాళ గడిమన్నెయవిభాళ సేతు శీతాచలమధ్య భూతలాయాతక, విబుధచాతక వ్రాతకౌతుకహేతు కనకధారాభిషేక, వినతపర్జన్య వినుతసౌజన్య నిఖిలపురాణేతిహాసకథాను సంవిధాన నిరుపమాన విజ్ఞాన, సాంద్రవచన మాధురీగరిమాధరీకృతసమాన, కవేరకన్యానదీతీర ప్రతిష్ఠాపిత నిస్తులవస్తు సమగ్రానేకాగ్రహార సంతోషిత మనీషి జనసంతతాశీర్వాది ముదిత సముదగ్ర వైభవ, చంద్రగిరి కృష్ణ నృపతనూభవ, హనుమద్ధ్వజ బిరుద ప్రకాశిత నిజభుజాబల, భాగమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సౌందర్యనిర్జిత నలకూబర నలజయంత, తుపాకుల యనంతవసుమతీకాంత ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారత వచనకావ్యంబునందు సభాపర్వము.

సభాపర్వమునుండి యుదాహృతి

" అంతటి మహానుభావులగు రాజులుండ రాజార్హంబులగు పూజలకు రాజభావ రహితుండగు గోవిందుం డెవ్విధంబున నర్హుండగు ? మైత్రి వాటించిగదా యాదవునికిం గావించితివి ? ఇది పాండుపుత్రులగు మీకు నుచితంబగు. మీరు బాలురు గావున ధర్మసూక్ష్మం బెఱుంగరైతిరి. ఈ శాంతనవుండు నల్పబుద్ధియును, వృద్ధుండును నగుటంజేసి కృష్ణుండు మీకుం జెలికాండనియును నతని నర్చించుట మీకుం బ్రియంబనియును వివరించెఁగాని రాజధర్మం బెఱింగి తెలుపలేండయ్యె. ఇతండు వయోవృద్ధుండని పూజించితివేని, వసుదేవుండుండ నతని పుత్రుఁడగు నితం డెట్లు పూజార్హుండగు ? కాక మిత్రమహత్త్వంబువలన నితండు పూజ్యుండని తలంచితివేని, నిఖిల గుణగరిష్ఠుండగు ద్రుపదునిం బూజింపరాదే ? గురువని తలంచితివేని యాచార్యుండగు ద్రోణుండుండ కృష్ణుండు పూజనీయుండగు టెట్లు ? లేక ఋత్విజుండని విచారించితివేని, బ్రహ్మనిష్ఠుండగు సాత్యవతేయుండు లేండయ్యెనే ? స్వచ్ఛందమరణుండును, వృద్ధుండును బురుషశ్రేష్ఠుండునునగు శంతన నందనుండుండ నితని నెవ్విధంబున నర్చించితివి ? మఱియును భరతవంశంబునకుం జాపవిద్యాగురుండగు కృపాచార్యుండును, నఖిల శాస్త్రాస్త్ర విశారదుండగు నశ్వత్థామయును, గింపురుషాచార్యుండగు ద్రుముండును, ధనుర్విద్యా కౌశలంబునఁ బరాక్రమంబున ధనంజయ సమానుండునునగు

శౌర్యధుర్యుండగు కృపాచార్యుండును, భగదత్తుండును, రాజ్యాధీశ్వరుండగు జయత్సేనుండును, కీర్తిధురంధరుండగు కాళింగుండును, పూర్వకోసలేశ్వరుండగు బృహద్బలుండును, మహావీరుండగు విరాటుండును, శూరాగ్రేసరుండగు దరదుండును, వైరిదుస్సహుండగు భీష్మకుండును, పాండ్యభూవల్లభుండగు కృతధన్వుండును, రాజశ్రేష్ఠుండగు రుక్మియును, మహారాజేశ్వరుండగు దంతవక్త్రుండును, మద్రదేశాధ్యక్షుండగు శల్యుండును, వీరుండగు సురాష్ట్రాధిపతియును, గంభీరవసమానుండగు మాళవుండును, సుజ్ఞానశీలుండగు వైదేహుండును నను మహాత్ములగు వీరలిందఱు నిటుండ నీ గోపాలబాలుఁడు నీకు నర్చనీయుండయ్యెనే ?

ఈ భాగమును నన్నయభట్ట భారతానువాదముతోఁ బోల్చిన వీరరాజకవి సంస్కృతమునే సరిగా ననుసరించెనని తెలియఁగలదు.

భీష్మపర్వము

కళువె వీరరాజకృతమగు నీ భీష్మపర్వమునందు 117 అధ్యాయములు గలవు. ఇందలి విశేషమేమనఁగా సంస్కృతాంధ్రములలో మూలమందుఁగూడఁ గన్పట్టని భగవద్గీత యిందు 23-40 అధ్యాయములలోఁ గన్పట్టుచున్నది. పదునెనిమిది యధ్యాయములకు సరియగు వచనము గలదు. ఈ భీష్మపర్వ గద్యలయందు వీరరాజు గద్యలతో భారతమునఁ గన్పట్టుచున్న తుపాకుల యనంతభూపాలుని గద్య కానవచ్చుట లేదు. భగవద్గీత పారాయణగ్రంథము కాఁబట్టి దానిని వేఱుగాఁ బ్రతులావశ్యకములయ్యెను. అట్లు వేఱుగా లభ్యములైన ప్రతులయందు వీరరాజుగద్యకు మాఱుగాఁ దుపాకుల యనంతభూపాలుని గద్యయేకలదు.

[1]ఇది శ్రీమదుభయభాషాకవిత్వఫణీంద్ర చంద్రగిరి కృష్ణనరేంద్ర తపఃఫలసంజాత కుమారచంద్ర విమల యశోవిశాల తుపాకుల యనంతభూపాలప్రణీతంబైన శ్రీమద్భగవద్గీతా వచనంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

---

1. ఈ భగవద్గీత వచనము క్రీ. శ. 1907 లో మదరాసులో ముద్రితమైనది. దీనినిఁ దిరుగ క్రీ. శ. 1934 లో ఎలమంచిలి గీతాసమాజమువారి పక్షమునఁ బ్రసిద్ధ వైజ్ఞానికులు శ్రీ గొబ్బూరి వేంకటానంద రాఘవరావుగారు ముద్రించి, ప్రకటించిరి ముద్రితగ్రంథములలోఁ బైగద్యగలదు.

ఈ గద్య వెనుక నీ క్రింది రెండు పద్యములు గన్పట్టుచున్నవి :

ఉ. నీలద నీరగాత్ర రజనీచరగర్వ విభేదనక్రియా
ధార చతుర్భుజాన్విత సుదర్శనశంఖగదాబ్జ సర్వబృం
దారక బృందవందిత పదద్వయ దివ్యకిరీటహారకే
యూర విభూషితాంగ సుగుణోన్నత సన్ముని జాలసన్నుతా.

క. వారిధి కన్యాకుచకుం భోరుపరీరంభ జృంభణోజ్జ్వలముక్తా
హారాంచిత వక్షస్స్థల శ్రీరమ్య కృపాలవాల శ్రీగోపాలా !

ఈ రెండు పద్యములు చూడఁగా నీ భగవద్గీతయుఁ దక్కిన పర్వముల వలె, వీరరాజును, అనంతభూపాలుఁడును గలిసియే రచించినట్లేర్పడు చున్నది. ఏలయనఁగా వీరరాజ కృతులన్నియు శ్రీగోపాలాంకితములు. వీరరాజకృత భీష్మపర్వ ప్రతియందలి భగవద్గీతకు ముందుగాను వెనుకను గోపాలాంకితముగా నీ క్రింది పద్యములు గలవు :

క. శ్రీరమణీ హృదయప్రియ సారసపత్రాయతాక్ష సకలాధ్యక్షా
భూరికరుణా విలాసా శ్రీరాజితసుగుణజాల శ్రీగోపాలా.

మాలిని. దివిజనగరపాలా ! దివ్యకౌశేయచేలా
సవనభరణదక్షా ! సాధితారాతి పక్షా
ప్రవిమలగుణధుర్యా ! పావనామేయచర్యా
నవజలధరనీలా ! నందగోపాలబాలా !

దీనినిబట్టి భగవద్గీత ప్రత్యేకముగ వేఱుపఱచి వ్రాసినలేఖకులు తుపాకుల యనంతభూపాలుని గద్య మాత్రమే వ్రాసిరనియు, నదియే ముద్రణముల కెక్కినదనియు, ప్రస్తుతము ముద్రితమైన భగవద్గీత యిరువురి రచన యనియు నిశ్చయముగఁ జెప్పనొప్పును.

ఈ భీష్మపర్వశైలి, సభాపర్వశైలికన్న భిన్నగనున్నది. వీరరాజు మహావీరుఁడగుటవలన, భీష్మపర్వశైలి విశిష్టమై వెలయు చున్నది. భగవద్గీత వేదాంతగ్రంథము గావున నందలి గంభీరవిషయములు ప్రజలకు సుగ్రాహ్యముగురీతిని వీరరాజు రచియించియున్నాఁడు. ఉదాహరణముకొఱకు రెండు గ్రంథభాగములనుండి కొన్ని పంక్తులు నిచ్చు చున్నాను.

భగవద్గీత :- ఎవ్వరు సర్వజ్ఞత్వాదిగుణంబులు గలిగి యీశ్వరుం డైన నాయందు మనంబు నిలిపి నిత్యధ్యానయుక్తులై శ్రద్ధావంతులై నన్నుపాసింపుదురు వారలు యోగిశ్రేష్ఠులు. ఎవ్వరేనియు నింద్రియం బుల నిగ్రహించి శత్రుమిత్ర మధ్యస్థులయెడ సర్వభూతహితులై, అక్షరం బును ననిర్దేశంబును, అవ్యక్తంబును, సర్వగతంబును, నచలంబును, ధ్రువుండగు పరబ్రహ్మంబు నుపాసింపుదురు వారు నన్నె చెందుదురు.

(పండ్రెండవ యధ్యాయము.)

[1]భీష్మపర్వము: అంత నారాత్రి ధర్మజుండు, తమ్ములుం దానును, నాప్తులగు మహీపాలకులతోడం గూడి, జనార్దనుని పాలికింజని, భీష్మ పరాక్రమంబును దమ పరాజయంబును దలంచి పొగులుచు నతనిం జూచి రాజీవాక్ష! నేడు సురనదీసూనుండు రణంబున విజృంభించుట గనుం గొంటివె. ఆతండు గ్రీష్మసమయంబునం బేరడవి నేర్చు కార్చిచ్చు విధం బున విజృంభించి మన బలంబులనెల్ల నిశితవిశిఖంబులచే సమయింపం దొడంగె. చాపంబని యెడి వక్త్రంబుచే భయంకరంబగు నా భీష్మశార్దూల మునుం గనుంగొనినయంతనే మనసైన్యంబులెల్ల దిక్కులంబట్టి బఱచు చున్నయది. వజ్రపాణియగు మహేంద్రుడైనం బాశహస్తుండగు వరుణు డైనం గదాదండధారులగు వైశ్రవణ వైవస్వతులనైనం గెలువం దరం బగు నింతియకాని మహాబలుండగు నతని గెలువందరంబుగాదు.

ఆదిపర్వము వచనము

ఈ పర్వమునందలి వచనరచన మచ్చునకు నీ క్రిందిభాగము నుదాహరించుచున్నాఁడను. ఇది ముద్రితముకాలేదు.

"కుమారకా! యేను జాత్యంధుండయినను బాండుభూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యెట్లంటేని లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గ రంబులు పన్ని యగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల; స్వరాష్ట్రి పరిపాలనంబున కసమ ర్థుండ; సాంగంబులగ వేదంబులను రాజనీతి శాస్త్రంబులు నధికరించితి. ఎంతె యధిక రించిన నేమి ప్రయోజనంబు? క్షత్రియుండగువాండు ధర్మమార్గంబు దప్పక సమరంబు

1. మహాభారతము, భీష్మపర్వము. సాధనముద్రాశాల, అనంతపురము 1936 శ్రీ యస్. కే. వెంకటేశముపంతులుగారు సంపాదకులు పుటలు. 374.

గావించి హతుండయ్యెనేని స్వర్గంబునకరుగు జయించినం గీర్తియును భూమియుం బడయుం గావున నాయుధోపజీవుల కాయోధనంబవశ్య కర్తవ్యంబు. అట్లు గెలిచి పుత్రులయెడ నైశ్వర్యంబు నిలిపి వనవాసంబున కరుగవలయు. ధర్మపౌరుష ప్రభావంబుల వారలధికులై యున్నయెడ వారల నెట్టునగరంబు వెలువరింపించి వారణావతంబునకుంబనుపువాఁడ నట్లు పనిచినను లోకంబునం గల జనులు నిందింపకుందురె?

(ఆదిపర్వము 139 అధ్యాయము. K 4-2 పుట 421.)

ఇందలి రచనలలో 'నేను' శబ్దమునకు 'తాను' పలుకరించు మొదలగు క్రియలు, తత్సమక్రియలకు శత్రర్థకమున నింపుగాగమము, ఆహామదర్థకమునఁ దచ్ఛబ్దబహువచన ద్వితీయాది విభక్తిరూపములు - వాటిని వాటికి - మొదలగు ప్రయోగములు గలవు.[1]

పై నుదాహరించిన వానినిబట్టి వీరరాజకవి రచనయందలి గుణములను గ్రహింపనగును.

1. వీరరాజు వ్యాసభారతమునే యనుసరించి యందలి యధ్యాయములకు సరిగాఁ దెనుఁగున నధ్యాయములుగానే విభాగించి రచించెను. కావునఁ గవిత్రయభారతము ననుసరింపలేదని తోఁచుచున్నది.

(2) ఇందలి శైలి చాలవఱకు సంస్కృతపదజటిలమైయున్నను, నేతత్కవి తెనుఁగు భాషాసంప్రదాయజ్ఞుఁడగుటచే నీ కృతికిఁ దెనుఁగుఁదనముగూర్చి తెనుఁగు వచనకావ్యములలో నుత్తమస్థానము గల్పించెను.

(3) వీరరాజువర్ణనలు చేయుటయందు మిగుల నైపుణ్యము గలవాఁడు. అందును యుద్ధవర్ణనల కీతఁడు పెట్టినది పేరు. తాను స్వయముగా మహాపరాక్రమవంతుఁడై, సైన్యాధిపత్యము వహించి, యనేక యుద్ధములయందనుభవముగలవాఁడగుటచేత, యుద్ధవర్ణనయం దీతఁడు వినువుపుట్టింపక యుద్ధము కన్నులకుఁ గట్టినట్లు వర్ణించును.

(4) ఈతఁడు తన మాతృదేశమైన మైసూరి సీమయందు మహాభిమానము గలవాఁడు. [1]సభాపర్వములో మూలమున రెండుచోట్ల 'మాహి

1, ప్రాచీనాంధ్ర వచనకావ్యములు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. 2 సంచిక. మీఁగడతఱకలు (పుట 49-78.) కీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

ష్మతి' (అనగా మైసూరిప్రదేశము) యొక్క సూచన మాత్రమేయుండఁగా నాస్థలమునఁ దెనుఁగులోఁ దన కాలములో మైసూరిసీమ యెట్లున్నదో యతి విపులముగా వర్ణించినాఁడు.

(5) ఈతఁడు వచన రచయితయేకాక, కవియునైనట్లుగా నాశ్వాసాద్యంతముల నీతఁడు రచించిన పద్యములే తెలుపుచున్నవి.

తెనుఁగున వచన రచయితలలో వీరరాజునకు విశిష్టస్థానముగలదు.

వీరభూపాలీయము

కళువె వీరరాజు పేర వీరభూపాలీయ మను నొక లక్షణ గ్రంథము గలదు. ఇది 'వీరనఛందస్సు' అనుపేర వెలయుచున్నది. "గరళపురి ఛందస్సు" అను మఱియొక ఛందోగ్రంథమును నీ వీరఛందస్సును సమానముగానున్నవి.[2]

ప్రారంభము :

క. వీరనయ వరగుణాఢ్యులు వీరనయ మహత్త్వసదృశ విద్యత్కవిహం
వీరనయనాంచల కృపన్ వీరనలఘులక్షణంబు వివరించెదగన్.

ఉ. ఈలఘులక్షణంబు కులభేచ్ఛగ్రహించి యనంతరంబు ప
ద్యాలపదాలమర్మము లుదారతపూని పరామరించునా
వేళలనెల్లలక్షణము వేయువిధంబుల సంగ్రహింపఁగాఁ
జాలుదు రెట్టివారును నిజంబిదియేగద కీలు దీనికిన్.

అ శా. పామరునకుఁ గావ్యభావంబు తెలియదు చీకటింటిలోని చిత్రమట్లు
కొంత తెలివియున్న కొఱవివెలుంగగుఁ బండితులకు దీపభాతియగును.

గీ. ప్రాసమిరువదినాల్గింట వాసిగాంచి షష్టివిధయతులందున స్పష్టమరసి
సర్వసాధారణంబగు జాడఁజూచి తేటగనునట్టి తెలిఁగొనర్తు.

---

1. సభాపర్వమును దొలుత క్రీ. శ. 1928 లో ముద్రించి, కీ. శే. యస్. కే. వెంకటేశముపంతులుగారు విపులమగు నాంగ్లపీఠికతో వెలయించిరి. నేఁ డాంధ్రవచన వాఙ్మయమున వీరరాజుయొక్క విశిష్టస్థానము నెఱుకపఱచుటకు వెంకటేశముపంతులుగారి యమోఘకృషియే కారణము. వీరి కాంధ్రవిద్వల్లోక మెంతయుఁ గృతజ్ఞతాబద్ధమై యున్నది.

2. పరిషత్పుస్తక సంఖ్య 363. 10 పత్రములు గలవు.

తుపాకుల అనంతభూపాలుఁడు

చంద్రగిరి కృష్ణరాజపుత్రుఁడైన అనంతభూపాలుఁడు చెంజీదుర్గపాలకుఁడు. ఈతఁడు వచన భారత రచనలలోఁ గళువె వీరరాజునకుఁ దోడ్పడుటయేగాక, విష్ణుపురాణమును రామాయణ సుందరకాండమును వచనముగా రచియించియున్నాఁడు. వీనిలో విష్ణుపురాణము ముద్రితమైనది. సుందరకాండము ముద్రితము కాలేదు. ఇతఁడు తన గద్యలో 'నిఖిలపురాణేతిహాస కథానుసంధాన సమేధమానచాతుర్య వచనరచనా వైచక్షణ్య' అని చెప్పుకొన్నాఁడు. ఈతఁడు తెనుఁగు వచనరచయితలలో నొక యగ్రస్థాన మలంకరింపఁదగినవాఁడు. మచ్చున కాయా గ్రంథములనుండి యుదాహరించుచున్నాఁడను.

విష్ణుపురాణము

"కలియుగంబున వర్ణాశ్రమ ధర్మంబు లర్థకామప్రధానంబులై యాచరింపంబడుంగాని ఋగ్యజుస్సామ వేదమార్గంబునం బ్రవర్తిల్లవు. న్యాయప్రాప్తంబులగు వివాహంబులును ధర్మమర్యాదా కలితంబులగు గురు శిష్యభావంబులును దాంపత్యధర్మంబులు నగ్నిసంతర్పణంబులు దేవపూజా విధానంబులు కలియుగంబున గలుగనేరవు".

అయిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

సుందరకాండము

అయిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

"ఓ పురుషపుంగవా! నీ వుత్సాహ సంపన్నుఁడవగుచు నన్నుఁ గరుణింపుము. నీవంటి వల్లభుఁడుండియు నేననాథ తెఱంగుననున్న దాన భూతకారుణ్యంబు పరమధర్మంబని పూర్వంబున నీవలననే వినియుందును. నీవు మహావీరుండవనియు, మహోత్సాహుండవనియు, మహాబల సమన్వితుండవనియు, నెవ్వరికిం గానికార్యంబు నీకు శక్యంబనియు నెఱుంగుదు."

---

1. మైసూరిరాజుల సేనానాయకుఁడగు కళువె వీరరాజుతోఁ కలిసి గ్రంథరచనముఁ గావించుటచేత, తుపాకుల అనంతభూపాలుని చరిత్రమును, వీరరాజుచరిత్ర పూర్తియైనతోడనే తెలుపుట సమంజసమని యింక (మైసూరు ఆంధ్రవాఙ్మయము) అను శీర్షికక్రిందఁ జేర్చితిని – కావున ప్రత్యేకముగ నీయలేదు.

మైసూరి ప్రభువగు శ్రీకృష్ణరాజేంద్రభూపాలుని కంకితముగా నీక్రింది గ్రంథములు రచితమైనవి.

1. శ్రీకృష్ణభూపాలీయము: చంద్రకవి రచితము (మైసూరి ప్రాచ్య లిఖితగ్రంథ భాండాగారము వారిచే ప్రకటితము. ఇది వీరభూపాలీయము వంటి లక్షణగ్రంథము.
2. కీర్తికాంతా స్వయంవరము: మానూరి గోపాలరాయ కవి రచితము. ముద్రితము.
3. చామరాజేంద్ర చంద్రిక: ఇది చామరాజేంద్ర ఒడయరునకు కృతి. సి. ఆర్. చెల్లయ్యమ్మగారు రచించినది. ముద్రితము.

కవీశ్వర గిరియప్పకవి

ఈతఁడు మూఁడవ కృష్ణరాయ వొడయరు ఆస్థానకవి. ఆర్వేలనియోగిశాఖ. కాశ్యపగోత్రము. యజుశ్శాఖ. తండ్రి నూరప; తల్లి సుబ్బమ పుట్టుకతో కవి. కృష్ణరాజేంద్రునికి కథలు చెప్పెడువాఁడు: కవిత్వమల్లెడువాఁడు. ఆతఁడా యా సందర్భములలో సంస్థానములో చెప్పినవి ఖిలమైనవి. ఈతఁడు బాలికా గీతముక్తాకలాపము అను గ్రంథము రచించెను. అది నేటికిని మైసూరులో ప్రచారముననున్నది. ఈతఁడు భరతశాస్త్రమున ప్రవీణుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1827 లో జన్మించి 1895 ప్రాంతమున చనిపోయెను. క్రీ. శ. 1881-1894 వఱకు పాలించిన చామరాజేంద్రఒడయరు ఆస్థానమున నీయన యున్నాఁడు.

ఆతనిపై "చామరాజేంద్రచతుర్వింశతి" అను సీసమాలిక చెప్పియున్నాఁడు. ఆ సీసమాలికయందు నిరువది నాలుగు సీసములుగలవు. సీసముల సంఖ్య గాయత్రీమంత్రాక్షరములననుసరించినది.

క. వరగాయత్రీ మంత్రాక్షరసంఖ్యన్ సీసపద్యసరణిగ కృతినే
విరచించి కాన్కనొసఁగితి కరుణింపుము, చామ భూమి కాంతారమణా.

సకలగుణసాంద్ర సరసభాషాఫణీంద్ర
భోగదేవేంద్ర చామరాడ్భూతలేంద్ర!

అని యొక మకుటము.

సురుచిరాకార కృష్ణరాడ్వరకుమార
శ్రితజనోద్ధార చామరాజేంద్రధీర!

అని వేఱొక మకుటముగలవు.

నంజరాజు

వీరరాజ పుత్రుఁడగు నంజరాజు తండ్రినిమించిన కుమారుఁడు ఈతఁడు సర్వాధికారియై రెండుదశాబ్దులుమైసూరి నేలెనని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర భాషలలోఁ గవి, పండితుఁడు, కృతికర్త, కృతిభర్త. ఆలూరి నరసింహకవి విరచితమైన నంజరాజ యశోభూషణ మను సంస్కృతాలంకార శాస్త్రమున కీతఁడు నాయకుఁడు. ఆ గ్రంథ మున నీతఁడు గీర్వాణాంధ్రకర్ణాటకాది నానాభాషావిశేష కావ్యరచనా చాతురీధురీణుఁడనియు, నవభోజరాజనియుఁ బ్రశంసింపఁబడినాఁడు. ఈతని తెనుఁగు గ్రంథములు రెండు వచనకావ్యములు మనకు లభ్యమగుచున్నవి. రెండును నముద్రితములే.

హాలాస్య మాహాత్మ్యము

ఇది మధురయందలి మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల లీలలను దెల్పు డెబ్బదిరెం డాధ్యాయముల గ్రంథము. తండ్రి వీరరాజువలెనే కృత్యాది యందును నాధ్యాయాద్యంతంబుల యందును బద్యములు గలవు. ఇందలి శైలికిఁ గొన్ని పంక్తు లుదాహరించుచున్నాను.

వ. "రూపలావణ్య భాగ్యమువల్లనో, యనువైన గోత్రంబుగల వాండ నియో విద్యంజూచియో, సుందరేశ్వరుండను బుద్ధిచేతనో, లేక భ్రాంతి చేతనో నేండు నేను బిడ్డనిచ్చుట యనుచుంబలికి, యాబ్రహ్మచారిం గులగోత్రంబుల నడుగ నతండు తనగోత్రంబును సూత్రంబును నక్షత్రం బును నూర్ధ్వపుండ్రంబును గ్రమంబుగా విస్మితుండై యెఱింగించుటయు నబ్బాంధవులు కులగోత్ర వ్యత్యాసంబులు లేకుండుటకు సంతసించి, యూర్ధ్వపుండ్రధారణంబున నొక్కింత భేదంబుం జెంది యనేకమ్ము లగు గుణమ్ముల యందొక దోషంబు గలిగి యుండినంగాని యడంగు నని నిశ్చయించినవారై వివాహంబు లొనరింప నవ్విప్రుఁడుపాక్షుం డై శ్వర్యయుక్తుండగుటంజేసి పుత్రికకధికంబుగా ద్రవ్యం బొసంగ నయ్యుర్వీసురనందనుండు సంతుష్టుండై యాధనంబంతయుం గైకొని

పత్నీసమేతంబుగాఁ బెక్కండ్రు బంధువులతోడం గూడికొనియున్న తల్లిదండ్రుల సమీపంబునకుం జనుదేర దేశాంతరంబున కరిగి వివాహంబుచేసికొని భార్యతోడం జనుదెంచిన కుమారునిం గాంచి తండ్రియుం బాంధవులు నత్యంత సంతోషంబునం బెనఁగిరి.''

—29 అధ్యాయమునుండి.

ఇందలి రచన సలక్షణమై నాతికఠినముగానున్నదని వీరేశలింగము పంతులుగారి యభిప్రాయము.[1]

కాశీ మహిమార్థదర్పణము

ఇది స్కాందపురాణముననున్న కాశీఖండమునకు వచనానువాదము. దీని నింతకుముందే శ్రీనాథమహాకవి ప్రౌఢతరమగు పద్యకావ్యముగా రచించియున్నాఁడు. నంజరాజు వచనరచన మూలానుసరణముగ నధ్యాయక్రమము ననుసరించినది. ఇందలి గద్య ననుసరించి చూడఁగా నంజరాజు దీనిని తొలుత కర్ణాటభాషలో ననువదించి యందుండి తెనుఁగునకు మార్చెనని తెలియుచున్నది. "ఇది కర్ణాటభాషావిరచితంబుగా మహాశూరసేనాధిప దొడ్డరాజపౌత్ర వీరరాజ పుత్ర, దళపతి దేవరాజానుజ కళువె నంజరాజభూపాలుండు స్కాందపురాణోక్త కాశీమహిమార్థదర్పణమునందు మణికర్ణికోత్పత్తిం జెప్పిన యిరవైమూఁడో అధ్యాయమునకు మంగళము.''

కాశీఖండము పురాణము కావున నిందలి శైలి కొంచెము వ్యావహారికమై యున్నది.

ప్రారంభము :—

"ఒకానొక కాశీపట్టణము భూమియందున్నదైనా గానీ అక్కడ వాసంచేసికొని యుండేవారికి పునర్భవాదులు లేవు గనుక తాను భూమి గదా? అయినాగాని స్వర్గమందుండేవారికి పునరావృత్తిగద్దు. తన

1. చూ. ఆంధ్ర కవులచరిత్ర మూఁడవభాగము. పుట 93.)

యందుండేవారికి పునరావృత్తిలేదు. కనుక తాను స్వర్గమునంటె క్రిందుగా ఉండేటిదైనా, మీదనైననుగాని తాను కోటకొత్తళములచేత కట్టబడినదైనా భవబంధములను విడిపించును."

చివర :

"గంగామహిమ చెప్పేటివారికి సకల పాపపరిహారము. మాయా మోహితులైనవారికి గంగయొక్క నదిమాత్రమై కనిపించును. జన్మాంతర సంస్కారముచేత గంగయొక్క భక్తి దొరకును. ఆ భక్తి గలిగిన వారికి బ్రహ్మ అమరావతిపట్టణము మొదలైన వాటియందు విడిది చేసికొనియుండును."

ఈతని కవితాశైలి తెలియుటకు హాలాస్యమాహాత్మ్య కృత్యవతరణికనుండి యొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

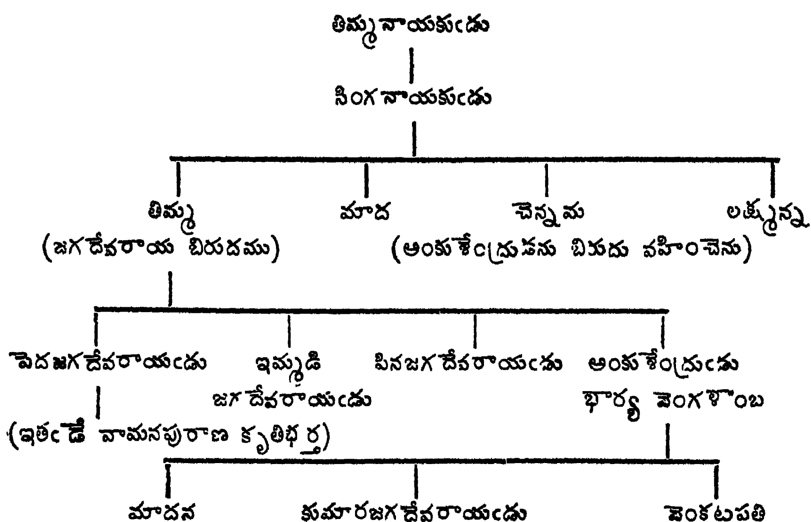
శా. ధీరత్రాణపరాయణుండగుచు సెంతే విశ్రుతుండైన యా
సేనాధీశ్వర దేవభూవిభుడు కాశింఖానమాద్యన్మలా
ఖానాద్యుద్భట యావనాధిపుల సంగ్రామంబునం గూల్చి ఢి
ల్లీ నాథాదులకెల్ల నచ్చెరవు గొల్పెంధారుణీ మండలిన్.[1]

మైసూరు చెన్నపట్టణ నిర్మాత ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు

మైసూరి రాజ్యమున మొదట విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశులవలన నాయంకర వృత్తులనఁబడిసి యీ వెనుక స్వతంత్రులైనవారిలో రాణా వంశీయు లొకరు. వీరు తెలుఁగువారు. చతుర్థ కులజులు – విష్ణువర్ధన గోత్రులు. ఆ రాజ్యమునఁ జెన్నపట్టణసీమను బాలించుచుండెడివారు. సంస్కృతాంధ్ర భాషలను బోషించి రణరంగమునఁగూడఁ బ్రఖ్యాతి

1. ప్రాంతప్రతుల సంఖ్య. 1405, 1406 – కాశీమహిమార్థదర్పణము.
1456, 1466 – హాలాస్యమాహాత్మ్యము.

వహించినవారు. వీరిలో ప్రసిద్ధుఁడగు నిమ్మడి జగదేవరాయఁడు [1]చెన్నపట్టణమునఁ గోటను గట్టించినాఁడు. ఈతనికే పొన్నతోఁట ఓబళకవి [2]'వామనపురాణము' అను గ్రంథమును గృతి నొసఁగియున్నాఁడు. అందీతని వంశక్రమ మిట్లు వర్ణితము.

1. చెన్నపట్టణము - ఇది మన (మద్రాసు) చెన్నపట్టణము కాదు. ఈ చెన్నపట్టణము మైసూరి రాష్ట్రములోని బెంగుళూరునకు 37 మైళ్ళ దూరమున నున్నది. ఆపేరి తాలూకా ముఖ్యపట్టణము. ఇమ్మడి జగదేవరాయఁ డీ పట్టణమునఁ గోటగట్టి, దానిని విస్తరింపఁజేసి, రాజధానిగాఁ జేసికొనెను. " The fort appears to have been built abont 1580 by Jagadevaraya, who made Chennapatna the Capital of the territory, bestowed upon him for his gallant defence of Penuganda "

Mysore. Lewis Rice Vol. 2. Bangalore Dist, Page 62.

Immadi Jagadevaraya	15	years
Mummadi	8	,,
Kumara Jagadeva	7	,,
Ankusa	16	,,

In 1630, It was captured by Chamaraja Vodayar of Mysore.

2. అముద్రితము. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము త్రైవార్షిక సూచికా సంపుటము. 1919-22. నాల్గవ సంపుటము సంఖ్య 607. పుట 1534-39.

ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు

" [1] అసమబాహాశక్తి నలరారి మృత్యుజా
ఖాను చిత్తాఖాను కఠినభావ
ఖనినూరు ఖానుని ఖండించె వెసఁదదీ
యాను చరావళి నాక్రమించి
చెండాడె బలసమంచితముగ విక్రమ
క్రమలీల నెంతయుఁ గ్రమముమీఱ."

ఇట్లు మహమ్మదీయ సేనానాయకులను జయించుటయేగాక, వీర వేంకటపతిరాయలు పట్టాభిషిక్తుఁడగుటకుఁ నీతఁడు దోడ్పడెను. ఈ మహావీరుని వలననే రాణావంశము కీర్తి విస్తరిల్లినది.

పై వంశవృక్షములోని జగదేవని తమ్ముఁడగు అంకుశేంద్రుని కుమారుఁడు 'ఇమ్మడి అంకుశభూపతికి' రేపూరి ఏకామ్రనాథుఁడను కవి సంస్కృతమున "జాంబవతీకల్యాణము"[2] "సత్యాపరిణయము"[3] అను రెండు కావ్యములను రచియించి యంకిత మొనర్చియున్నాఁడు. ఈ రెండింటి యవతారికలయందును రాణా వంశవృత్తాంతము వివరింపఁ బడినది. ఇందలి చారిత్రికాంశములన్నియు, వామనపురాణావతారికతో సంవాదము నందుచున్నవి. వామనపురాణమునకుఁ దరువాత రచితము లగుటచే, నీ కావ్యములలో అంకుశభూపతి భార్యలఁగూర్చి తత్సంతానముఁగూర్చి కొంత వివరణముగాఁ దెలుపఁబడినది. జగదేవరాయని విజయములనుగూర్చి సత్యాపరిణయములో :

---

1. Further sources of Vijayanagar History. Dr. N. Venkata Ramanayya.

Vol. II-Page 205. Also Vol. I. page 311-315,

"Headed by famous Jagadevaraya, the ruler of Chennapattana they chose Venkata II as their emperor" Jagadevarow appears to have made a sally from the fort and attacked the Kutubshahi Army.

2. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts Vol. XX. No. 11535-11816. (P. 7732-42, 7889-97.)

3. Sources of Vijayanagar History 70-71. P. 227-230.

"యోరక్షీ ద్దుర్గవర్యే ఘనగిరిమహితౌ మూర్తిజాఖాన సూరూ
ఖానే జిత్వాచ శూరే మహితవలయుతం చిత్రఖానంచ యుద్ధే
జీవగ్రాహం త్వ గృహ్ణాద్బహుబలమపి నిర్భిద్య సౌజాతఖానం
యేఽరక్షీ చ్ఛేర్లముల్కాం సజయతి జగదేకావనీనాథశౌరే"

వామనపురాణములో నీవఱకుదాహృతమైనదాని నిది దృఢపఱచుచున్నది.

ఈతని శాసనములు రెండింటి నిం దుదాహరించుచున్నాను.[1]

1. ఒకటి కన్నడము. ఒకటి తెలుఁగు.

(1) [1]మైసూరిరాజ్యములోని చెన్నపట్టణము తాలూకాయందలి దశవార గ్రామముననున్న శాసనము.

శుభమస్తు. స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవరుషంగళు 1535 అగునినియ రుధిరోద్గారి సంవత్సరద వైశాఖ బహుళ 12 సేకు శ్రీమద్రాజాధిరాజమరసరాజన పరమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప శ్రీవీరరామదేవరాయలయ్య వడబస్కు గొండరమ్మ నెయ్యానేన శ్రీమతు పృధ్వీ సామ్రాజ్యముచేయుచుండి యుండంగయు వింగ్గజిగారు చలరు. ప్ర...రుగ బనీన నిగద స్వామికిచ్చి ధారాదానసహద్యలు అంగరంగ వైభవలు మొదలుగాల అన్నిన్ని సంగంగాను... విష్ణువర్ధన గోత్రపవిత్ర రాణా పెద జగదేవరాయనింగారికి అమాత్యులైన జగదేవరాయనింగారి పుత్రులు రాజశ్రీ కుమార యిమ్మడి జగదేవరాయనింగారు సమర్పించిన భూదాన అయధర్మ శాసనక్రమ మెట్లన్నను...అమరనాయక తనకు నడిచే చెన్నపట్నం సముతు చెల్లమంమాగి కిళలలైన దసవరం గ్రామానకు చెల్లే కుప్పకిళుళి సహాగాను చెల్లే చతుస్సీమ తండ్రి జగదేవ రాయనింగారికి పుణ్యంగాను సహిరణ్యోదకధారా పూర్వకంగాను సమర్పించిన రంగలు అగ్రామానకు చెల్లే అ చతుస్సీమలో నిధి నిక్షేప జలపాషాణ అక్షీణ అగామి సిద్ధ సాధ్యంబులు అనియెడు అష్ట భోగ తేజస్వామ్యములున్నూ మీాకై షడంగంగాను, త్రివాచకంగాను ఆ చంద్రార్కస్థాయిగాను నడచేలాగున సమర్పించిన దానశాసనము.

దానపాలనయోర్మధ్యే దానాచ్ఛ్రేయోను పాలనం,
దానాత్ స్వర్గమవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదం.

1. Epigraphica Carnatica Vol IX. Channapattana Taluq. No. 182, Page 349.

ఇందు మొదటిది క్రీ. శ. 1623 నాఁటిది. రెండవది క్రీ. శ. 1621 నాఁటిది. దీనినిబట్టి యీతఁడు 17-వ శతాబ్ది ప్రథమదశకములోని వాఁడనవచ్చును. ఈతనికిఁ గృతినిచ్చిన పొన్నతోట ఓబళకవియు క్రీ. శ. 1620 ప్రాంతమువాఁడని చెప్పనగును.

ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు సంగీత సాహిత్య విద్యాచతురుఁడు. ఈతఁడు ప్రత్యేకముగా వీణ వాయించుటయందు నేర్పరియని కృత్యాదినున్న యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. ప్రోఁడియగునతని వీణా
వాదన మప్రతిమ, మతులవైభవము శుభా
పాదకము, వితరణంబతి
మోదకరం బౌర ; మఱియు మోఘం బెందున్.

మఱియు నీతఁడు తెనుఁగున స్వయముగాఁ గవి. కవిరాజని కీర్తి గాంచినవాఁడు. ఓబళకవియే యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

గీ. అమిత మధ్యాత్మరామాయణము తెనుంగు
కబ్బముగ గూర్చినట్టి యక్కవిబ్బ యితఁడు
పరులకవితా ప్రవీణత లరయనేర్చు
నని వచింపఁగవలయునే యద్భుతముగ.

---

(2) [1]కంకణ హళ్లితాలూకా అల్లాస సంద్ర గ్రామమునను్న శాసనము. శ్రీదుర్మ్మఖి సంవత్సరద జ్యేష్ఠబహుళ 2 రాజశ్రీ కొమరయిమ్మడి జగదేవరాయ అయనవరు 1 బసవపళి ఆళాజవానరు ప్రతిష్ఠమాపిదీ కాశీవిశ్వనాథస్వామిగ కనుక నళిసీమాళుగిన అహాళసముద్ర గ్రామవన్ను సర్వమాన్య అగ్రహార వగికొట్టి శిలాశాళన శ్రీ విశ్వేశ్వరదేవరు.

(ఈ ఎపిగ్రాఫికా కర్ణాటికా సంపుటములలోను, మైసూరి అర్షశాఖా నివేదికల లోను దెలుఁగు శాసనములు చాలఁ గలవు. 10-వ సంపుటములోనే 211 శాసనము లున్నవి. ఇవి కొంతమంది కవుల కాలనిర్ణయము చేయుట కనుకూలించును. వీని లిపి కన్నడము)

---

1. E. C. Vol, 9 Kankanahalli Taluq. No. 108 Pege 296.

కాని జగదేవరాయని కృతి యధ్యాత్మరామాయణము నేఁడు లభ్యముకాలేదు. "కబ్బితేఁడు" అనునది 'కవిరాజ' శబ్దమునకుఁ దెనుఁగుసేఁత.

ఈతఁడు సంస్కృతమునఁ జండికా దేవీ నవరత్నములను రచియించెననియు, వానిని వీణపై వాయించుచుండెడివాఁడనియు, అష్టమాశ్వాసాద్యంతములలోని పద్యములనుబట్టి తెలియుచున్నది.

క. "నిరత ప్రచండదేవీ
విరచిత నవరత్న ఖచిత వీణానాద
స్ఫురణార్ద్రిత మణిగృహసంచరణా..."

క. "ధీవిభవ ఘన ప్రచండ దేవీభరిత
ప్రావీణ్య......................"

మఱియు నీతఁడు పెక్కు గీతప్రబంధములు రచించి యవి వీణపై వాయించుచుండినట్లు పంచమాశ్వాసాంతమున నిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

క. "వరవైణికాద్భుతాపహ
నిరుపమగీత ప్రబంధ నిర్మాణకళా
దరణీయ చాతురీకృత
పరభాగ విశాల సుకృత భరణ సుశీలా!"

ఈ గీతప్రబంధములకొఱకు బరిశోధన నెఱపఁదగియున్నది.

జగదేవరాయనిగూర్చి యీ క్రింది చాటుపద్యము లభించుచున్నది.[1]

జగలోభుల్ మలభాండ విగ్రహులు గంజాతిండి లండీలు మెుం
డి గులాముల్ మగలంజె లాఁగడపు బెడ్డల్ ఘోర క్రూరాధముల్
దగిడీలుండఁగ నేమి యర్థులఁ గృతార్థత్వంబు నొందింతువే
జగదేవక్షితి పాలరాజకుల తేజా! దీన కల్పద్రుమా!

1. ఇది చాటుపద్య రత్నాకరము 148 పుటలో నుదాహరింపఁబడియున్నది.

బద్దెపీటి దత్తప్పకవి

ఈతఁడు సుగుటూరి చిక్కరాయ మహేంద్రుని యానతిని [1]గణిత దీపిక యను గణితశాస్త్రమును రచించెను. ఇది పద్యకృతి. వ్యాఖ్యానముకూడ కలదు.

ప్రారంభము.

శ్రీమద్విలాస పరికల్పిత జీవరూప
మానందరూపమణు రూపమమేయరూపమ్
చిత్రీకృతోరుపురమేశ నరేశరూప
మద్వైతనామ జగదీశ్వర నామధేయ.

క. అని యాక్రియ జగదీశ్వరు వినుతింగావించి సకల విద్వజ్జనతా
జనితాదరితా యోగ్యుఁడనన జనులెంచ ధరణినలరినవాఁడన్.

ఉ. భోజసమానమానిత విభూతియు విద్వదభీష్టసత్కృతి
భ్రాజితపుణ్యవర్తనము భవ్యయశంబును గల్గి ధాత్రిపై
రాజిలు సుగ్గుటూరి చికరాయమహేంద్రుఁడు గారవింపఁ ద
ద్యోజిత సర్వవైభవ సమున్నతిఁ గాంచినవాఁడ నెంతయున్.

ఉ. శ్రీతరుణీకటాక్షములఁ జెల్వువహించినవాఁడు, లోక వి
ఖ్యాతుఁడు బద్దెపీటికులగణ్యుఁడు గౌతమగోత్రుఁడన్య కాం
తాతతి సోదరుండు కడుధన్యుఁడు పుల్లయమంత్రి పుంగవుం
డాతని కూర్మిపుత్రుఁడ మహానయశీలుఁడ దత్తనాఖ్యుఁడన్.

గద్య: ఇది శ్రీ రామపాదసేవక బద్దెపీటి పుల్లయామాత్య పుత్రదత్తయ నామధేయ ప్రణీతంబైన గణితశాస్త్రదీపికయందు వర్గసూత్రము సమాప్తము.

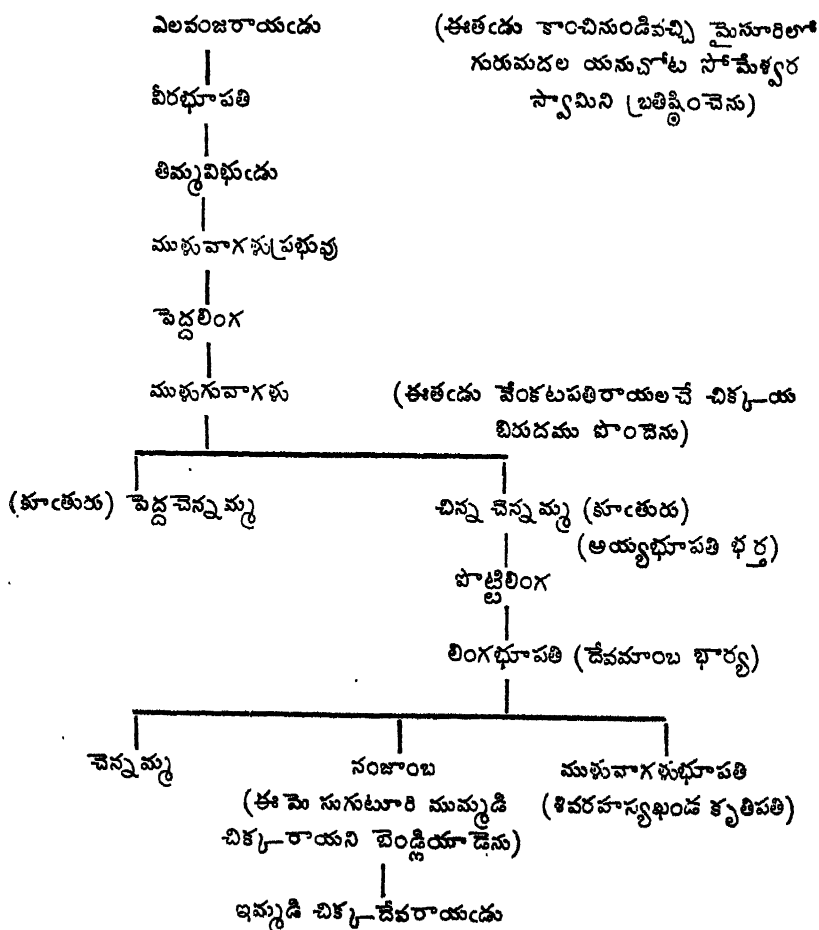
భైరవకూరి ముళువాగళుప్రభువు - కోడూరి వేంకటాచలకవి

కవుల చరిత్రమున కీవఱకే పరిచితుఁడగు కోడూరి వేంకటాచలకవి, దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమునకుఁ జెందినకవి. ఈతఁడు రచించిన శివరహస్యఖండ కృతిపతి ముళువాగళు ప్రభువు, ఈ ప్రభువు సుగుటూరి

---

1. ఈ గ్రంథము తాళపత్రప్రతియొక్కటి మాత్రమే అడయారు గ్రంథాలయమునఁ గలదు. అది యముద్రితము.

వారితో సంబంధముగలవాఁడు. ముళువాగళుప్రభువు భైరవకూరిలో నివాసముగానుండి యా ప్రాంతములకుఁ బాలకుడగుటచే నీతని భైరవకూరి లేక భైరకూరి ముళువాగళు రాజని యందురు. వేంకటాచలకవి తన గ్రంథావతారికలో నీ వంశీయులనుగూర్చి విపులముగాఁ దెలిపియున్నాఁడు. అందునుండి వారి వంశవృక్షము నీ క్రింద నొసగుచున్నాను. ఈ వంశీయు లందఱు శైవులు.

శివరహస్యఖండ కృతిపతియగు ముళువాగుళు ప్రభునకును, వేంకటపతిరాయలచే చిక్కరాయపట్టమును బొందిన ముళువాగళు ప్రభునకును నడుమ మూఁడుతరములు గలవు. క్రీ. శ. 1584-1616 వఱకు

వేంకటపతిరాయల కాలమగుటచే నాతనివెనుక మూఁడుతరములకనఁగా క్రీ. శ. 1690 ప్రాంతములలోఁ గృతిపతి ముళువాగళు ప్రభువును నుండ వచ్చును. మఱియు నీతని మేనల్లుఁడగు నిమ్మడి చిక్కరాయని శాసనము క్రీ. శ. 1693 లో కానవచ్చుచుండుటచేత, ముళువాగళు ప్రభువును నాతని యాస్థానములోని వేంకటాచలకవియు క్రీ. శ. 1650-1700 ప్రాంతమువారని నిశ్చయింపవచ్చును.

వేంకటాచలకవి

ఈతఁడు కోడూరిపుర నివాసి, కాశ్యపగోత్రుఁడు, శివపాద భక్తుఁడు. తాత ఎల్లార్యుఁడు. తండ్రి శంకరమంత్రి. తల్లి లక్ష్మమ్మ. అభిరామ వాసుదేవాది కావ్యములు రచియించిన యెడవల్లి వెంకటకవి యీతని విద్యాగురువు. నలయాదవ రాఘవపాండవీయాది మహా ప్రబంధ నిర్మాతయై, శ్లేషకవితా పితామహుండని ప్రఖ్యాతికెక్కిన గునుగుటూరి వేంకటకృష్ణకవి యీతని మేనమామ, వేంకటాచలకవి 'బాలసరస్వతి' అను బిరుదముచేఁ బ్రసిద్ధినందెను. పైవారిలో విద్యాగురు విషయమును, మేనమామ విషయమును గ్రంథావతారికవలనను, మిగిలిన విషయము లీ క్రింది యాశ్వాసాంతగద్యవలనను దెలియుచున్నవి.

"ఇది శ్రీమత్సకలసుకవిజనానుగ్రహపాత్ర, కాశ్యపగోత్ర, కోడూరి ఎల్లనార్యపౌత్ర, శంకరామాత్యపుత్ర, లక్ష్మాంబికాతనయ, వినయ విధేయ బాలసరస్వతీ నామాంక వేంకటాచలకవి ప్రణీతంబైన శ్రీ స్కాందంబను మహాపురాణంబున శంకరసంహితయను శివరహస్య ఖండంబునం దుపదేశ కాండమునందు సర్వంబును దశమాశ్వాసము".

వెంకటాచలకవి గ్రంథ మిదియొక్కటే మనకుఁ జిక్కుచున్నది. ఈ శివరహస్య ఖండమున నేడు కాండములు గలవు. ఆయా కాండములలో నెన్నెన్ని యాశ్వాసములుగలవో, వాని వివరణమును గ్రంథాంతమునఁ గవియే యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

సీ. సంభవంబైదు నాశ్వాసములుసర్వంబు నాసురకాండ రెండభినుతింప
నాశ్వాసమొక్కటి యలరు వీరమహేంద్ర కాండకుచుతీ యుద్ధకాండ సేల్గు
నాశ్వాసములు రెండు నమరునుదేవకాండకునాల్గు దక్షకాండను దగును
ఒనరఁగఁ బదియొప్పునుపదేశకాండకు నిరువదియెనిమిదౌనివియు నిట్లు

గీ. సప్తకాండంబులకును నాశ్వాసనిర్ణయంబు గాఁగను శివరహస్యాఖ్యఖండ
స్కాందమును నాంధ్రభాషచే సకలసుకవినుతుఁడు బాలసరస్వతి కృతియొనర్చె.

దీని వివరణము :

1. సంభవ	కాండము	5	ఆశ్వాసములు	(సమగ్రము)
2. అసుర	,,	2	,,	,,
3. వీరమహేంద్ర	,,	1	,,	,,
4. యుద్ధ	,,	4	,,	(లభ్యముకాలేదు)
5. దేవ	,,	2	,,	ప్రథమాశ్వాసము
6. దక్ష	,,	4	,,	మాత్రము గలదు).
7. ఉపదేశ	,,	10	,,	
		28		

పొన్నతోఁట ఔబళకవి - వామనపురాణము

వామనపురాణమునఁ బది యాశ్వాసములు గలవు. కాని వానిలో సప్తమాష్టమాశ్వాసములుమాత్రము ఈవని వేంకటేశకవి ప్రణీతమైనట్లుగా నా యాశ్వాసాంత గద్యలు తెలుపుచున్నవి.

ఔబళకవిగద్య: ఇది శ్రీమద్వేంకటరమణ పరిచరణాధురంధర హృదయ నిఖిల కవిరాజ వర్ణనీయవరాంధ్ర కవితావిశేష సర్వంకష భాషా నిరాఘాట పొన్నతోఁట కులపాథోనిధి రాకానిశాకర రాజరాజ డౌబళార్యతనూభవ వౌబళకవి ప్రణీతంబైన వామనపురాణంబు నందు సర్వంబును దశమాశ్వాసము.

వేంకటేశకవి గద్య: ఇది శ్రీ మీనాక్షీకటాక్ష వీక్షణానుక్షణ సంవర్ధిత చతుర్విధ కవిత్వవైభవ యీావని మెట్టినార్యతనూభవ సరస సంస్కృతాంధ్ర భాషావిశేష బోధాకర, శాండిల్యగోత్ర సుధాకర నిరంతరారాధిత సోమసౌందర్యేశ వేంకటేశకవి ప్రణీతంబైన వామనపురాణమున నౌబళకవివిరచిత శేషంబున సప్తమాశ్వాసము —

ఇట్లే అష్టమాశ్వాసము. కాని, నవమ దశమాశ్వాసములలో నౌబళకవిగద్య యుండుటచేత నౌబళకవియే యిది పెద్ద గ్రంథమని, శేష భాగమును వేంకటేశకవిని బూరింపు మని నియమించియుండును. తిరుగఁ దనకుఁ దీరిక గలుగుటచేఁ జివరి రెండింటిని రచియించియుండును. వీ రిరువురును సమకాలికులే గదా!

ఔబళకవినిగూర్చిన యితర విషయములు తెలియరాలేదు. ఆతఁడు కందాళ భావనాచార్యుని తనయుఁడైన శ్రీరంగాచార్యుని శిష్యుఁడైనట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. క్రీ. శ. 1614-30 వఱకుఁ బాలించిన రామదేవరాయల కాలమున కృతికర్త కృతిభర్త లిరువురు నున్నట్లు 'అసమానోదయ రామరాయ ఘనకార్యాయోగ నిర్వాహ' అను పంచమాశ్వాసాంత పద్యపాదము తెలుపుచున్నది.

వామనపురాణమునకు వేఱొకచోటఁ [1]ప్రత్యంతరమున్నట్లు కన్పట్టదు.

ఔబళకవి రచన కుదాహరణములుగా వామన పురాణమునుండి యీ క్రిందివి యుద్ధృతములు:

మ. కృతకైవల్యధునీకమై, మదవృషక్రీడా సమాభోగ ని
ర్మితసంప్రాపితమై, సరోజసుషమోన్మేష క్రియాదక్షమై
పతగానేకవిజృంభ సంఘటితమై, పంకాపనోదప్రథా
శ్రితమై యంతట శారదాగమము మించెన్ సర్వసౌఖ్యంబుగన్. ౧

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునఁగల యీ ప్రతి మూలమును సంపాదించినది శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారే!

చ. క్షమయును బ్రహ్మచర్యమును శౌచమదీనపరత్వముం జితేంద్రియ
త్వమును, వివేకముం దయయుదానము యజ్ఞమునీశ్వరాంబికా
హిమకరభక్తియుక్తియు నహింసయు శాంతిదమానుభూతియుం
క్రమమున మర్త్యధర్మములుగా వచియింతురు నీతికోవిదుల్. 2

క. లలిత మణిమేఖలాంచిత జలజాక్షికి ఘనమధిప సాలంకృతమై
తెలయు నలమదన భూవరు నలఘాకృద్దుర్గ నగరమనఁగానమరుౘ. 3

క. వారాహియువద నాగ్రన వారాహిసమాన తుండమరుచారగిరు
ర్వారాహిత పతిపై సుర వారాహిత వినుతులడరవడిగాఁ బొడరెౘ. 4

వేంకటేశకవి రచన కుదాహృతులు:

మ. అనుకీర్తిధ్వజమై, సమస్తబుధసేవ్యంబై, జగత్పావనో
న్మననంబై శుభదాయియై సకలధర్మ శ్రీ జయాపాదియై
జనిసాఫల్యకరంబునై తెలయు నీసద్వృత్త మంచుౘ మరు
న్మునివీక్షించి పులస్త్యమౌని పలికెౘ మోదంబుసంధిల్లఁగౘ.

సుగుటూరి ముమ్మడి తమ్మభూపతి

మైసూరి పాలకులక్రింద సామంతరాజులలో సుగుటూరివా రొకరు. వీరి శాసనములు కోలారు, మూల్ బాగలు జిల్లాలలోఁగలవు. వీరు శైవులు. సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర భాషాపోషకులు. వీరి వంశవృక్ష మిది. వీరికిఁ జిక్కరాయ లనునది వంశపారంపర్యముగా వచ్చెడి బిరుదము.

సుజ్ఞానమూర్తి
|
దేవయ
|
తిమ్మప్ప (1551-1560)
|
చిక్కతమ్మేంద్ర (1560-1575) (ఇతఁడు చికరాయపట్టముఁ బొందెను)
|
ఇమ్మడి తమ్మభూపాల (1575-1614)
|
ముమ్మడి తమ్మభూపాల (1614-1630)

వీరిలోఁగడపటి ముమ్మడి తమ్మభూపాలుఁడు గొప్పవిద్వాంసుఁడు, కవి. భూషాత్రయ విశారదుఁడు. ఈతని రచనలు.

సంస్కృతము. 1. శివదర్పణము. 2. రసికమనోరంజనము.
3. కౌముదీవ్యాఖ్య.

కర్ణాటము. 1. శంకరసంహిత. 2. యక్షగానము.

తెలుఁగు. 1. రాజేంద్రచోళ చరిత్ర. 2. కుమారార్జు
నీయము. 3. సౌందరేశ చరిత్ర.

ఈతఁడు శైశవముననే రాజేంద్రచోళచరిత్రను, నూనూగుమీస కట్టు వచ్చినతోడనే కుమారార్జునీయమును, ప్రౌఢవయస్కుఁడైన వెనుక సౌందరేశ చరిత్రమును రచియించెనని వీరి వంశవృత్తాంతము దెలుపు గ్రంథము[1]నుండి తెలియుచున్నది. కాని యీ తెలుఁగు గ్రంథము లేవియును లభ్యముకాలేదు. సంస్కృత గ్రంథములలో మొదటి గ్రంథము శివదర్పణము. శివాగమములు, శివమతోత్కర్ష దెలుపు పెద్ద సంకలనగ్రంథము. ఈ గ్రంథాంతగద్యవలన తమ్మభూపతి విద్యావైదు ష్యము సుగమమగును. దాని నీ క్రింద యుదాహరించుచున్నాను.

గద్య : ఇది శ్రీ ప్రమథావతార, సుగుటూరి వంశకలశాంబుధి సుధాకర, శివదర్పనస్థాపనధురంధర, సకలకవిబుధజన, సరసిజమిత్ర శివా నందభూపాల చిక్కరాయ తమ్మప్పనరేంద్ర తమ్మప్పమహీపతి కవితసాభాత్ర సహృదయహృదయాహ్లాద భాషాత్రయప్రబంధ నిర్మాణ, సంగీతసాహిత్యసారస్య సౌరభాస్వాద చాతుర్గీధురీణ నిజాంధ్రవశంవద నిఖిలసామంతధౌరేయ దానరాధేయ, తమ్మప్ప రూపరామేయ ముమ్మడిచిక్కరాయ, మహీపాల హృదయకమల కుహరవిహారమాన శ్రీ సాంబశివప్రేరితేన, వనాన్వయనృసింహ సూరి వరసూనునా, బ్రహ్మవిద్యాధ్వరేణవిరచితే వేదాంతసర్వ స్వాపరనామని, శివదర్పణే ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః. ఇతనికాలమున విలసిల్లినకవి,

---

1. Epigraphica Carnatica Vol. IX B Page 255-256, Lewis Rice.

[1]ఈ మహాగ్రంథమున ముందు వివరించిన రీతిని నేడుకాండములును నిరువదియొనిమిది యాశ్వాసములు గలవు. వీనిలో 15 ఆశ్వాసముల గ్రంథముమాత్రమే మనకు లభించినది. వెంకటాచలకవి కవనము ప్రౌఢమైన ధారాశుద్ధిగలదియై యుండును. [2]కవితాశైలిని దెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. లింగనృపాల పుత్రుఁడగు లింగనృపాలుని శుభ్రకీర్తిభూ
లింగని, శారదాభ్రపటలింగని, నాకధునీతరంగపా
ళింగని, నీలచేలునిహాలింగని, మానసరస్ఫురన్మరా
ళింగని, పద్మగర్భునిచెలింగని సారెహసించు నెంతయున్. అవతారిక

సంభవకాండము నుండి

ఉ. తేనియవాఁక యిచ్చటను దిన్నెఁగరాఁగదవే, మృగీమదం
బీనెలతాలబోదె లిడునిచ్చట జాఱెదు సుమ్ము, కోకిలో
ద్గానములిందు వింటెకలకంఠి యటంచుసఖీజనావళుల్
మానుగ హెచ్చరింప నసమాన మహామహిమాభిరామమై. ఆ. ౧.

మ. పలితస్వచ్ఛ శిరోజముల్ తనరఁగా బల్జీర్ణమాంసమునన్
వళులున్ ద్రేలఁగఁ గంపమంద శిరమున్ వక్త్రంబు నిర్దంతమై
తెలయన్ భూరిజరాతి భారమున గర్వీభూతుఁడై పోలె ప్ర
స్ఖలదంఘ్రిద్వయ మొప్పగద్గదికమించన్ వృద్ధవిప్రాకృతిన్. ఆ. ౨.

ఉ. పోయెదనుండెదన్ సమరముద్రచియించెదనాయథేచ్ఛ నే
లాయిటులాడఁ దావకబలంబుఁ జలంబును లావుఁజేవయున్
వేయివిధంబులంబలుక వేమరు నాకు జనించుహాసమో
హోయిది చాలుఁ జాలు వినుమోరివచించెద రాక్షసాధమా! ఆ. ౫.

---

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. మద్రాసు ప్రతి 322-323.

పైభాగములలో సంభవకాండమును, వీరమాహేంద్ర కాండమును, వరంగలులో శ్రీకొడిమేల రాజలింగారాధ్యులవారిచే, శ్రీరామలింగేశ్వర శ్రీశివధర్మవర్ధనీ ముద్రాక్షరశాలలో క్రీ. శ. 1913-వ సంవత్సరమున ముద్రితమైనవి.

2. వీరేశలింగము పంతులువారి ఆంధ్రకవుల చరిత్ర. మూఁడవభాగము పుట 73-76.

కృష్ణవిలాసము - విశ్వేశ్వర పండితుఁడు

తలమల :

తిరుచనాపల్లి మండలమున నామకల్లు తాలూకాయందలి తలమల యను కొండ క్రింది ప్రదేశమును పైలింగారెడ్డికి తాతయగు పాపిరెడ్డి వశపఱచుకొని కొండపై శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి యాలయము గట్టించెను. అందుచేత నీ వంశీయులకుఁ దలమలవారని యింటిపేరు వచ్చినది. వీరిలో క్రి. శ. 1670-1700 ప్రాంతముల విలసిల్లిన తలమల రామచంద్రారెడ్డికి విశ్వేశ్వరపండితుఁడనువిద్వత్కవి [1]'కృష్ణవిలాసము'అను నైదాశ్వాసముల శృంగారరసోత్తర ప్రబంధము నంకితము గావించెను. ఇందవతారికలోఁ గృతిపతివిషయము విపులముగా గలదు.

కృష్ణవిలాస కృతికర్త విశ్వేశ్వరకవి. కవితార్కిక శిరోమణి బిరుదాంకితుఁడు. గీర్వాణసాహితీవేత్త. అతఁ డీ గ్రంథమునకు ముందు పెక్కు సంస్కృతాంధ్రకృతులు రచియించినట్లుగా నీ క్రిందిరీతిని చెప్పి యున్నాఁడు.

సీ. కర్కశంబగునట్టి తర్కశాస్త్రంబున మిగుల శిరోమణి మించినట్లు
రాణఁదలిర్పు పురాణంబులందెల్ల భాగవతంబు చొప్పడిన పగిది
భవ్యసంస్కృత నవ్యకావ్యంబులందెల్ల కడునైషధం బొప్పఁగాంచినట్లు
బాగైన యాంధ్రప్రబంధంబులందెల్ల నాముక్తమాల్యద యలరుకరణి

---

1. కృష్ణవిలాస గ్రంథకృతిపతియగు రామచంద్రనాయకుఁడు క్రీ. శ. 1652 లో జన్మించి క్రీ. శ. 1718 లో మరణించినట్లు సేలముజిల్లా గెజటీయరువల్లఁ దెలియుచున్నది. (సం. 1. పుట 69)

Ramachandra Naika - Robert De Noblli found a Rama Chandra Naicka established at Shendamangalam in 1623. The horoscope of another of these Ramachandra Naicks came in to the hands or Col. Mackenzie from which in appears he was born in 1652 and died in 1718. The name is associated with Talaimalai - a hill over looking the Kauvery it the South of Namakkal Taluq and the Namakkal fort is said to have been built by a prince of this line. Salem Gazetter Vol. 1. Page 69 (History)

గీ. నేను రచియించినట్టి సంస్కృతకృతులను
తెలుఁగు కృతులను గూఢార్థకలనఁగలుగ
సంస్కృతాంధ్రాది లక్ష్యలక్షణములందుఁ
దెలియఁజాలనివారికిఁ దెలియవలెను.

కాని యీతని కృత్యంతరములు లభింపలేదు. మచ్చున కీతని గ్రంథమునుండి రెండుపద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

చ. "తలఁపున నన్ను నిల్పునెలఁతా! నెలతాపము హెచ్చివచ్చెనే
యలరులతేనె చిల్కు నవలా! నవలాలిత సూక్తివల్కునే
వలపులు సందడింపఁ జెలువా! చెలువానఁగఁ గౌఁగిలింపవే
తలిరులతావిగుల్కు వనితా వనితావుల నన్నుఁగూడవే"

చ. సుదతిరదాళిపేర నునుఁ జుక్కలబల్కులపేర నాసుధల్
జదురుగ నవ్వుపేర నవచంద్రికలన్ నిటలంబుపేర డా
ల్వొదలఁగ నుండు మండలములో సగమత్తులపేరఁ గల్వలన్
గుదువుగనుంచె మోమునకు గోము సుధాకరుఁ డప్పుఁ దీయఁగన్.

రాధామాధవ సంవాదము -

వెలిదండ్ల వేంకటపతి (క్రీ. శ. 1740)

ప్రళయకావేరి (చెంగల్పట్టు జిల్లా)

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున వలపు చవులూరఁజేసెడు మేలిమి తెలుఁగు కబ్బము లెన్నియేని విలసిల్లినవి. విజయవిలాసము, సత్యభామా సాంత్వనము, తారాశశాంక విజయము, అహల్యా సంక్రందనము, రాధికాసాంత్వనము మున్నగు శృంగారరసోత్తర కావ్యముల నెఱుంగని యాంధ్రులులేరు. రసికజన హృదయంగమమై రమ్యాంధ్ర మృదుమధురపదసదనమై, రాధామాధవ ప్రేమైక లీలాతరంగిణియగు నీ రాధామాధవసంవాదము దక్షిణాంధ్రకృతులలో మున్నెన్నఁ దగినదియై యలరారుచున్నది.

ఈ గ్రంథ మాంధ్రదేశమున నత్యధికవ్యాప్తిలో నున్నదనుటకు నీ[1] గ్రంథమునకుఁగల మాతృకలును, ముద్రణములును ప్రమాణములై యున్నవి.

ఈ గ్రంథమునకుఁ గృత్యవతరణిక లభ్యముకాలేదు. కావున కృతికర్తనుఁగూర్చియుఁ గృతిభర్తనుఁగూర్చిన విశేషము లితర గ్రంథ సాహాయ్యమున మనము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈ రాధామాధవ సంవాదమునకుఁ గర్త వెలిదిండ్ల వెంకటపతి యని గ్రంథాంతగద్య యిట్లు తెలుపుచున్నది.

"ఇది శ్రీమద్వేణుగోపాల వరప్రసాదలబ్ధ శృంగారకవిత్వవైభవ, వెలిదిండ్ల తిరువేంగళార్యతనూభవ, విద్వజ్జనవిధేయ, వేంకటపతి నామ ధేయ ప్రణీతంబైన రాధామాధవసంవాదంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము".

---

1. క్రీ శ. 1829 నాఁటికే యాంధ్రభాషోద్ధారకులలో మున్నెన్నఁదగిన బ్రౌను దొరవారీ గ్రంథమునకుఁ బమిడిపాటి వేంకటనరసయ్య యనువారిచేత టీక వ్రాయించి పండితలోకమున కుపయోగపడు ప్రతినిఁ దయారు చేయించియున్నారు. [ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగార వివరణ నివేదిక. 2-వ సంపుటము. 1927. పుట. 925.]

తంజావూరి శ్రీ సరస్వతీమహాలు భాండాగారమునను, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద ముద్రితగ్రంథ భాండాగారమునను నీ గ్రంథమునకుఁ దాళపత్ర మాతృకలు గలవు. అరువదేండ్లనుండి ముద్రితములైన పుస్తకములు వ్యాప్తిలోనున్నవి. అందులోఁ బూర్వముద్రణములు కేవలము 'గుజిలీ' ప్రతులుగానుండి, పాఠకలోకమున కత్యంత క్లేశకరముగానుండుటచే వాని నన్నింటిని సేకరించి, సకలజనమనోహరముగ సర్వాంగ సుందరముగ నీ కృతిని కీర్తిశేషులు గంటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రులవారు శృంగార గ్రంథమాలయందు తొలి పుష్పముగ నిప్పటికి పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట ప్రకటించిరి. ఆ పుస్తకములు నేఁడు లభ్యమగుట లేదు. ఆపైని యొకటిరెండు ముద్రణములున్నను నయ్యవి పీఠికా విశేషములలో కొఱతపడియుండుటచే నీ గ్రంథమును సంశోధితమును, సంగ్రథితమును, సప్రమాణముఁ గావించిన 'యాంధ్రవిజ్ఞానసమితి' వారి ముద్రణము మిక్కిలి సంభావించుచున్నాఁడను.

గ్రంథమునం దింతకంటె కవిని గూర్చి తెలియఁదగినదిలేదు. అయినను నీతరువాత సుదంతాకళ్యాణ[1]మను ప్రబంధమొకటి గ్రంథకర్తనుగూర్చి మనకు మిక్కిలిగా తోడ్పడుచున్నది. ఈ గ్రంథము వేంకటపతి తమ్మునికుమారుఁడగు నళఘురికవిచే రచియింపఁబడియుండుటచే నిది మనకు వేంకటపతి వంశచరిత్రము నెఱింగించుటయందు మిక్కిలి విలువగలదిగానున్నది.

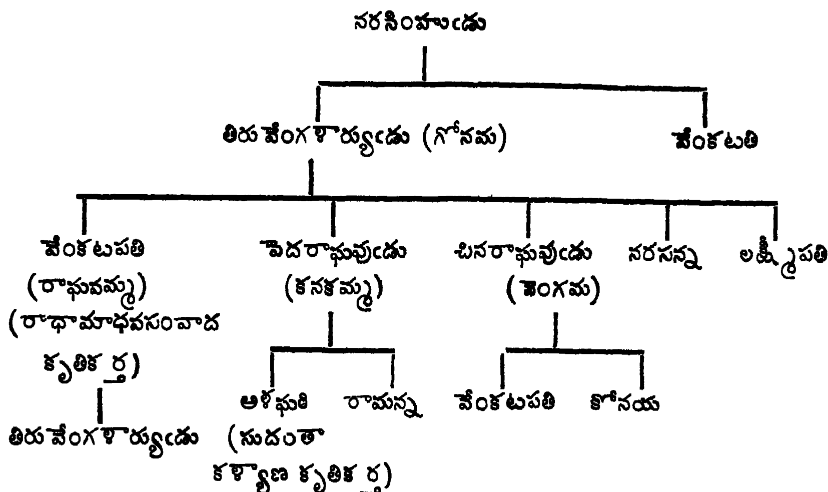
సుదంతాకళ్యాణమునుండి కవినిగూర్చి యెఱుకపడిన విషయములఁ దెలుపుచున్నాఁడను.

వెలిదండ్ల[2]వారారువేల నియోగిశాఖా బ్రాహ్మణులు, కౌశిక గోత్రులు. వీరి వంశక్రమము వర్ణించుపట్టున మూఁడు పద్యములు క్రిమిదష్టము లగుటచే నళఘురి ప్రపితామహునివద్దనుండి తెలియనగుచున్న వంశక్రమ మిూ దిగువ నుదాహరించుచున్నాఁడను.

---

1. రాధామాధవ ముద్రిత గ్రంథములలో నీవఱకు పీఠికాకారులు వ్రాసినట్లి గ్రంథముపేరు సుదంతాపరిణయము కాదు. "సుదంతా కళ్యాణము" అని కవి గ్రంథమునను నాశ్వాసాంత గద్యలలోనుఁ జెప్పియున్నాఁడు. కావున నేను సుదంతా కళ్యాణమని వాడినాను. ఇది నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఆంధ్రలోక మీవఱకెఱుఁగనిది. శ్రీకృష్ణుఁడు సుదంతను పెండ్లియాడు కథ యిందు వర్ణితము. దీని తాళపత్ర మాతృక ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునఁ గలదు. దాని సంఖ్య 71. అం దిరువది నాలుగు తాళపత్రములు గలవు. ఎడనెడ గ్రంథపాతముగలదు. శృంగారరసవత్కలితా కలితమగు నీ గ్రంథము యథామాతృకముగ ముద్రింపఁదగినది. ఈగ్రంథము నే నుపయోగింప నొసంగిన సాహిత్యపరిషత్తువారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

2. తాళపత్రమాతృకలలో 'వెలిదండ్ల, వెలిదిండ్ల' యనియుఁ గొన్నిచోట్ల 'వెలిగండ్ల' యనియు గానవచ్చుచున్నది. ఈ ముద్రణమున 'వెలిదిండ్ల' యనియే యింటిపేరు స్వీకరింపఁబడినది. సుదంతాకళ్యాణమునఁగూడ 'వెలిదండ్ల' యనియే కలదు. వెలిదండ్లగాని, వెలిదిండ్లగాని గ్రామనామమగుచో, నీ వంశమువారు తొలుత నెల్లూరు మండలమునఁ బాకనాటి సీమలో నివసించుచుండి, యాపిమ్మట దక్షిణదేశమున కేఁగియుందురని తలఁపఁదగియున్నది.

సుదంతాపరిణయమున నళఘురికవి తనపూర్వులు వర్ణించిన పద్యముల నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చ. అలతిరువేంగళార్యుఁడు మహాద్భుతచర్యుఁడు కీర్తిధుర్యుఁడై
యలరిప్రసూనమార్దవ శుభాంగిని గోనమయన్వధూమణిన్
లలితగతిన్ వరించి కమలాసతి చేకొనినట్టి చుట్టు వా
ల్చలియునికైవడిన్ బరగె బంధువులందఱు సంతసింపఁగన్.

సీ. శృంగారరసముఖోచితనితాంధ్రోక్తి పద్ధతిపోషి వేంకటపతిమనీషి
సకలదేశాధీశ సమ్మతపేశల కవనుండు పెద్దరాఘవఘనుండు
జనమనోరంజన సరససల్లాపధారల వన్నెగన్న చిన్నరాఘవుండు
మధురవాక్యప్రౌఢి మనిరస్తభారతి నఖముఖరితతంత్రి నరసమంత్రి

గీ. లలితవార్తాచమత్కృతి లక్ష్మీపతియు ననఁగ నేవురుగల్గిరి వినయులైన
తనయులై తిరువేంగళార్యునకు జగతి తనువులందిన పంచతత్త్వములనఁగ.

వీరిలో మొదటివాఁడగు వేంకటపతియే మన రాధామాధవ సంవాదమును రచియించినకవి. ఈతనిఁగూర్చి యళఘురి ముచ్చటించిన విధముఁ గనుఁడు.

క. అందగ్రజుఁ డర్చితగోవిందపదుం డచ్చతెనుఁగు వెంగన వెలసెన్
చందనభాస్కందనధిక్కుందన భస్సింధుబంధు గురుతరకీర్తిన్.

సీ. ఆమేరుగిరిమేఖలావనివిఖ్యాత మే నేత శుద్ధాంధ్రకృతి సహస్ర
మారాజతాంతరంగమై పూజితసూక్తి సలలితయశేషీయ నలఘుకీర్తి
ఆసముద్రాసమానాఖిలాభీష్ట లక్ష్మీకరంబై విలాసపాణి
ఆమరాళామితాశావహశ్రీధారి యేసూరివైభవోల్లాసకలన

గీ. ఆతఁడు చెలువొందు తిరువెంగళార్యగర్భ జలధికమలారి నుష్కలవిస్మయవిధారి
యనవరతతోషి గానవిద్యాభిలాషి బంధుపరిపోషి వేంకటపతిమనీషి.

పైవానివలన వేంకటపతి కవిఁగూర్చి క్రొత్తసంగతు లెన్నియేని మనకుఁ దెలియుచున్నవి. ఈతఁడు శుద్ధాంధ్రమునఁ గృతిసహస్రము రచియించి 'అచ్చతెనుఁగు వెంగన' అయినాఁడఁట. ఆ తెలుఁగు గబ్బము లేవియు మనకుఁ జిక్కుటలేదు. మఱియు నాతఁడు కవితయందేగాక గానమునందును నభిలాషగలవాఁడని యళఘురి చెప్పుచున్నాఁడు. సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారదుఁడగు వేంకటపతికవికృతి రాధామాధవమొకటి తక్క, తక్కినవి కానరాకుండుట విచారకరముగానున్నది. అయిన నింకొకసందేహము కలుగవచ్చును. సుదంతాకల్యాణమున రాధామాధవకృతి ప్రశంస లేకుండుటచేత నితఁడు వేఱుపురుషుఁడని భావింప వలనుపడదు. వేంకటపతికవి 'శృంగారరస ముఖ్యోచిత సితాంధ్రోక్తి పద్ధతిపోషి' యని వర్ణింపఁబడియుండుటచేతను, వేంకటపతి తన రాధామాధవసంవాద గద్యయందు "శృంగారకవిత్వవైభవ" అని శృంగార పదము చేర్చుకొనియుండుటచేతను వీరిరువురు నొకరే యైయుందు రనుటకు సందేహములేదు. మఱియు నళఘురికవి సుదంతాకల్యాణము వ్రాసిన వెనుక వేంకటపతి రాధామాధవ సంవాదము, వ్రాసియుండినచో సుదంతాకల్యాణమున నీ విషయము తెలుపుటకు ప్రసక్తియే యుండదుకదా!

మఱియు "వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయము" అను సంస్కృతగ్రంథమును వేంకటపతికవి కుమారుఁడు "అయ్యన్న" రచియించియున్నాఁడు. అందలి గద్య పరిశీలించిన మనకు పెక్కు సంశయములు వీడును.

"ఇతి శ్రీ రాధామాధవసంవాదాద్యనేక ప్రబంధనిర్మాణధురీణస్య శ్రీవేంకటపతికవి సార్వభౌమస్యతనూభవేన, సుదన్తాకల్యాణాద్యనేక ప్రబంధరచనాచాతురీధౌరేయస్య, అళఘురికవేరనుజేన, వీణావాదనప్రవణ వేదాంతసిద్ధాంతరహస్యార్థ ప్రకాశధురంధరేణ, శ్రీమదయ్యన్నవిద్వన్మణినావిరచితే వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయే"

మఱియు నందే,

> శ్రీవేంకటపతేస్సూను రళఘు రేరనుజః కవేః
> అయ్యన్నో వైణికః కుర్వేవ్యాసతాత్పర్య నిర్ణయమ్,

అని కలదు. పైని వివరించిన గద్యవలన అయ్యన్న రాధామాధవ సంవాదమును రచియించిన వేంకటపతికవి సార్వభౌముని కుమారుఁడనియు, సుదంతాకల్యాణమును రచియించిన యళఘురికవి తమ్ముఁడనియు స్పష్టమగుచున్నది. కాని యళఘురి సుదంతాకల్యాణమున వేంకటపతికి రాఘవమ్మ అను భార్యయందు తిరువేంకళార్యుఁడను నొక కుమారుఁడు కలఁడని యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

> మ. అనఘుండాతఁడు రాఘవమ్మను వివాహంబై తదంభోజలో
> చనయందుం దిరువేంగళాఖ్య సుకృతిః సంగీతసాహిత్యధు
> ర్యుని నద్వైతకళాప్రవీణు సుచరిత్రుః పండితస్తోత్ర పా
> త్రుని సౌజన్యసమేతు విశ్రుతవినీతుంగాంచి యొప్పెన్మహిః.

ఈ తిరువేంగళార్యునికి అయ్యన్న అనునది ముద్దుపేరు. తన తండ్రి పేరిటఁ బిలుచునపుడు కుమారుని 'అయ్యన్న' అని పిలుచుట వాడుకలోఁగలదు. కావున నా పేరితోఁడనే తిరువేంగళార్యుడు ప్రసిద్ధినందెనని పై గద్యవలనఁ దెలియుచున్నది. మఱియుఁ బై పద్యములోని అద్వైతకళాప్రవీణుఁడను విశేషణము వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయమునందలి 'వేదాంతసిద్ధాంతరహస్యార్థప్రకాశధురంధరేణ' అను విశేషణముతో నానుకూల్యము గలిగి యున్నదిగదా ! కావున వీరిరువురు నొకరే యనుటకు సందియములేదు. అయ్యన్న అళఘురికవి తమ్ముఁడనని చెప్పికొన్నప్పు డాతఁడు వేంకటపతి యౌరసుఁడని తలఁపరాదు. వేంకటపతి కయ్యన్నయను నామాంతరము

గల తిరువేంగళాచార్యుఁడుతప్ప మఱి పుత్రులున్నట్లు తెలియుటలేదు. అళఘురి పినతండ్రికొడుకైనను అయ్యన్న యట్లనుటకు కారణ మళఘురి యందఱిలోఁగూడ బెద్దవాఁడగుటయేయని చెప్పనొప్పును.

పినతండ్రి పెదతండ్రికొడుకులు నలువురును భీమార్జున నకులసహదేవులట్లు తన్ను గొల్చుచున్నారని చెప్పుచున్నప్పు డాతఁ డందఱికంటెఁ బెద్దవాఁడనుట స్పష్టమేగదా! మఱియు సుదంతాకల్యాణ ప్రబంధ రచనాదికముచే నాతఁ డందఱికంటె ముందు ప్రసిద్ధుఁడై యుండవచ్చును. కావుననే యళఘురికవి యందు గౌరవముచూపనెంచి యాతని యనుజుఁడ నని యయ్యన్న యావిషయము గద్యలోఁ బ్రత్యేకముగా నుదాహరించి యున్నాఁడు. అళఘురి పెదవీరరాఘవార్యు పుత్రుఁడని నేను పైనివ్రాసిన వంశవృక్షమువలన స్పష్టమగుచున్నది. అళఘురికవి కాపేరు గల్గుటకుఁ గారణ మాతని పెదతండ్రి పెదరాఘవాచార్యుఁడు పాండ్యమండలాధీశుఁ డగు ముద్దళగిరి యాస్థానమున మంత్రియై వెలసినవాఁడు. 'పాండ్యదేశ పరమాప్త పారిషద్యవరుండు' అనుచరణ మిందులకు సాధనముగా నున్నది.

ఇంతదనుక వేంకటపతి చరిత్రమును దెలిపితిని - ఇక నాతని కాలమునుఁగూర్చి తెలిపెదను.

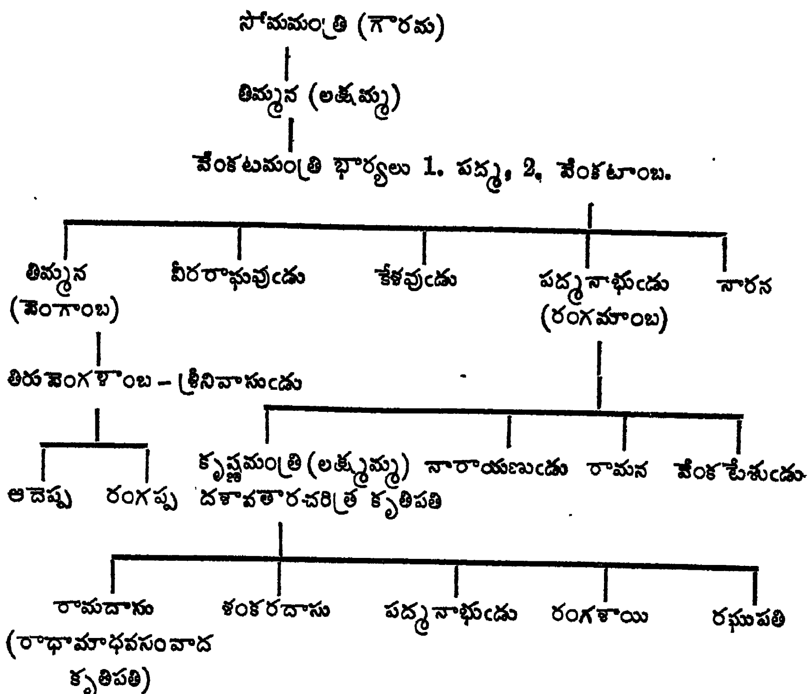
అళఘురి సుదంతాకల్యాణము నాతఁడు మధుర రాజధానిగా పాండ్యమండలమునేలిన విజయరంగ చొక్కనాథునిచే సమ్మానితుఁడనని వ్రాసికొన్నాఁడు. విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు క్రీ. శ. 1706-1732 లో రాజ్యముచేసినవాఁడు కావున నాతని పెదతండ్రియగు వేంకటపతి క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున నుండెననుట నిర్వివాదాంశము. ఈ కాలము రాధామాధవసంవాద కృతిపతి కాలముతోఁగూడ సరిపోవుచున్నది.

రాధామాధవసంవాదము కృతినందినయతఁడు మగడల రామదాసామాత్యుఁడు. ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములుతప్ప, అవతారికాభాగ మిందు లేదు. అయిన నా పద్యములను పరిశీలించిన నీ క్రిందివిషయము

తెలియఁబడుచున్నవి. ఈతఁడు మగదల కృష్ణమంత్రి తనయుఁడు. ప్రళయ కావేరీపట్టణాధ్యక్షుఁడు, శంకర పద్మనాభ రఘునాథగోపాలుర కగ్రజుఁడు, తాండవకృష్ణ భక్తుఁడు.

ధరణిదేవుల రామమంత్రి కృతమగు దశావతారచరిత్రము మన కీవట్టున నెంతయుఁ దోడ్పడుచున్నది. దశావతారచరిత్ర కృతిపతి మగదల కృష్ణమంత్రి. ఈతఁడే మన రాధామాధవసంవాద కృతిభర్త యగు రామదాసామాత్యుని తండ్రి. దశావతార చరిత్రమున వర్ణితమైన కృష్ణమంత్రి వంశవృక్షమునుఁ జూచినచో నీ విషయము స్పష్టమగును.

మగదలవారి వంశవృక్షము

పై వంశక్రమముఁజూచిన రాధామాధవసంవాదమున నాశ్వాసాద్యంతములయందు కృతిపతియగు రామదాసామాత్యునిగూర్చి కానఁబడుచున్న వివరములన్నియు దశావతారచరిత్ర వంశక్రమముతో సరిపోవుచున్నట్లు స్పష్టము. ఈ క్రింది వివరములు చూడుఁడు.

రాధామాధవసంవాదము.	దశావతారచరిత్ర. కృతిపతి మగదల
ప్రథమాశ్వాసాంతము.	కృష్ణమంత్రి, ప్రళయ కావేరీపట్టణాధ్య
1. వీక్షామాత్ర సలక్షద ప్రళయ కావేరీ మహాపట్టణాధ్యక్షా !	క్షుఁడు. ఈతఁడు 'ఓలాంచా' వారి యొద్ద అనగా డచ్చివారియొద్ద 'Pulicat' అనబడు రేవుపట్టణమున కధికారిగానున్న వాఁడు. ఆంగ్లేయభాషలో 'పులికాట్' అనునదియే తెలుఁగులో ప్రళయకావేరి అను రీతిగా మాఱినది.
కృతిపతి రామదాసు.	
2. శంకర, పద్మనాభ, రఘునాథామాత్య, గోపాలకాది, సోదరాగ్రజుఁడు.	మగదలకృష్ణమంత్రికి

మ. తనయాగ్రేసరరామదాస విలసత్ సాహిత్యవ్యాప్యన్మనో
వనజా, శంకరదాస గానకలనాపైయాత్య వీణానువా
దన సమ్మోదన, పద్మనాభ పరితోదారార్థశృంగారఖే
లన పద్యాదర రంగశాయి మధురాలాపప్రియంభావుకా.

అనువారలు పుత్రులు,

ద్వితీయాశ్వాసము.	మగదల కృష్ణమంత్రి
శ్రీమగదల రామదాసు అని యింటి పేరు. కృష్ణసచివ కుమారుఁడు. లక్ష్మమాంబా తనూజుఁడు.	భార్య లక్ష్మమ
తృతీయాశ్వాసము.	
కృష్ణయమంత్రి పుత్రుఁడు. మగదల కులధీరుఁడు.	

పై విషయములఁ బరిశీలించిన, దశావతారచరిత్ర కృతిపతియగు మగదల కృష్ణమంత్రి పుత్రులలో జ్యేష్ఠుఁడగు రామదాసామాత్యుఁడే రాధామాధవసంవాద కృతిభర్తయని స్పష్టమగుచున్నది. కావున నవతారిక భాగము లేకపోయినను నీ విషయము నిర్వివాదమని చెప్పవచ్చును.

ప్రళయకావేరీపట్టణము చెంగల్పట్టుజిల్లాలో పొన్నేరికిఁ బదిమైళ్ల దూరముననున్నది. ఒలాందావారివద్దనుండి యింగ్లీషువారి కిది క్రీ. శ. 1781 లో దాఖలుపడినది. దీనిని క్రీ. శ. 1680 ప్రాంతమున కృష్ణమంత్రి

ఒలాందావారివద్ద ద్విభాషిగానుండి పాలించుచున్న ట్లీక్రింది విషయముఁ బట్టి చెప్పనగును. కృష్ణమంత్రి పెదతండ్రి తిమ్మన వీరవేంకటపతి రాయలచే సమ్మానితుఁడని దశావతార చరిత్రమువలనఁ దెలియు చున్నది. వేంకటపతిదేవరాయలు క్రీ. శ. 1584–1616 వఱకు పరిపా లించినవాఁడు. కాబట్టి తిమ్మన నాల్గవతమ్ముని కుమారుఁడు కృష్ణమంత్రి క్రీ. శ. 1680 సంవత్సర ప్రాంతముల నుండుటయు, నాతని పెద్దకుమారుడు రామదాసామాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతములయం దుండుటయు సమంజసము కాకపోదు. వేఱొక సాధనముచేకూడ నీ కాలమును స్థిర పఱుపవచ్చును. రాధామాధవ కృతికర్త వేంకటపతికి అయ్యన యను కుమారుఁ డున్నట్లుగా నీవఱకే తెలిపియుంటిని. అతఁడు దక్షిణదేశ మున మహాప్రసిద్ధుఁడగు శ్రీధర వేంకటేశార్యుని శిష్యుఁడని యీ క్రింది శ్లోకమువలన నెఱుకపడుచున్నది.

శ్లో. యద్వీక్షాఖిలలోక కల్మిషతమః కాండస్యచండద్యుతిః
సూక్తిర్యస్య విరక్తిభక్తి భగవద్బోధప్రవాహావనీ
బ్రహ్మానందసుధాబ్ధి మందరగిరిర్యస్యోపదేశక్రమః
తస్మై శ్రీధరవేంకటేశగురవే కుర్వేప్రణామాయుతమ్.

శ్రీధర వేంకటేశార్యుఁడు క్రీ. శ. 1684 మొదలు 1710 వఱకు తంజా వూరును పరిపాలించిన సుప్రసిద్ధ మహారాష్ట్రరాజు, శహాజీ మహారాజుచే సమ్మానితుఁడు. కావున నిదియు పై కాలమునే స్థిరీకరించుచున్నది.

రాధామాధవసంవాదము మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందు రాధామాధవుల ప్రథమానురాగము, రాధావిరహము, శుక సందేశము, సవతుల సంభాషణము, రాధామాధవసంవాదము కడం గడు నేరుపుతో నిర్వహింపఁబడినవి.

ప్రకృతి పురుషులగు శ్రీ రాధాకృష్ణుల ప్రేమను నొత్తరాహులగు జయదేవాదులు గానమొనర్చి జ్యోతిర్మయ శరీరములతో విలసిల్లు చున్నారు. ఆంధ్రదేశమునఁగూడ నీ రాధాకృష్ణులఁ బ్రేమస్వరూప మునుఁ గీర్తించి పెక్కు కవులు ధన్యులయినారు. అయిన దక్షిణభారత

దేశమున రాధాకృష్ణులు ప్రకృతిపురుషులుకారు. విష్ణుభక్తి ప్రతిపాదకములగు విష్ణుపురాణ భారతభాగవతములం దీ సంబంధ మెచ్చటను గన్పట్టదు. దేవీభాగవతమున రాధాదేవి యాదిశక్తిగ వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఈ సంబంధమునకుఁ గారణము బ్రహ్మవైవర్త పురాణమని కృష్ణజన్మఖండమునందలి రాధాదేవిచరిత్ర మాధారమని విమర్శాదర్శకుల యభిప్రాయము[1] ఒకానొక శాపముచే రాధ భూలోకమున జన్మించి కొంతకాలము నారాయణపత్ని మాత్రముగనే యుండవలసి వచ్చునను బ్రహ్మవైవర్తపురాణ విషయమె రాధామాధవుల సంబంధమునకుఁ గారణమని విజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. కేవలము పరకీయగా రాధను వర్ణించు నాంధ్రకవుల కిదియే మూలమై యుండవచ్చును.

కాని యాంధ్రవాఙ్మయమున మనకు నీ రాధాకృష్ణులఁగూర్చి తెలుపు గ్రంథములలో నిప్పటికి లభించినవానిలోఁ దొలిగ్రంథమగు "రాధామాధవము"న [2]రాధాకృష్ణులు కేవలము లక్ష్మీనారాయణులుగనే వర్ణింపఁబడిరి. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1520 ప్రాంతమునాఁటిది. ఆ వెనుక లభ్యమగుచున్న రాధామాధవులఁగూర్చిన గ్రంథములలో రాధామాధవులపై సంబంధమే ప్రస్తుతమైనది.[3] దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రస్ఫుటమగు నతివేల శృంగారరసవర్ణనమున కీ గాథ యెంతయుఁ దగియున్నది. కావుననే మన రాధామాధవ సంవాదమునను, సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయని రాధికాసాంత్వనము, ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనము

1. రాధామాధవము మునిపలుకు – విమర్శాదర్శక : నడకుదుటి వీరరాజుపంతులు గారు. పుట. 31.

2. రాధామాధవము. చింతలపూఁడి యెల్లనార్యప్రణీతము. శ్రీకవిశేఖర పురాధినాయక ప్రకటితము. కాకినాడ ముద్రాక్షరశాల 1937.

3. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున రాధాకృష్ణవిలాసము, రాధామాధవ సమాగమము మున్నగు గ్రంథములు గలవు. ఇందులో రాధామాధవ సమాగమ మొక యపూర్వకృతియని తెలుపఁబడియున్నది. రాధాకృష్ణులఁగూర్చి యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గల గ్రంథములఁ బ్రకటించి రాధాకృష్ణతత్త్వ మాంధ్రలోకమున వ్యాప్తిఁ జెందునట్లు ఆంధ్రులు ప్రయత్నింతురుగాక !

మున్నగువానియందు రాధాదేవియొక్క పరకీయనాయికా స్వరూపమే మనకుఁ గన్పట్టుచున్నది. వీధి భాగవతములం దీ సంప్రదాయమే యగుపడుచున్నది.

రాధామాధవసంవాదమున వేంకటపతికవి దశావతార చరిత్ర యందు వర్ణితమైన రాధామాధవ కథాసంవిధానముఁజూచి దానిని మఱియు మనోహరముగా నొనర్చినాఁడని రెండు గ్రంథములు చదువఁగా దోఁచుచున్నది. దశావతార చరిత్రమున కృష్ణుఁడే రాధపై తొలినుండి విరాళిగొన్నట్లు సూచింపఁబడియున్నది.

"పిన్ననాటినుండి కన్నులకింపయి
యున్నరాధమీద కన్నువేసి
యున్నవాఁడు గాన, నెన్నఁడాప్రాయంపు
కన్నె పొందుఁగోరి సన్నసేయ"

"ఎమ్మె మెఱయించు శ్రీకృష్ణుఁ డెల్లవేళ
రాధలంకించుకొనెడి యారాటమునను"

తొలుత శ్రీకృష్ణునికి రాధపై నిట్లు మోహముఁగల్పించుట యనౌచిత్యమని వేంకటపతికవి రాధకుఁ జిన్నదనమునఁ బెండ్లియైనట్లును, భర్తను జూడనట్లును, శ్రీకృష్ణునిపై మోహమున నాతని చిన్నతనము నుండి పెంచి, యాతఁడు వయసువాఁడైనవెనుక తన మనోరథము నెఱవేర్చికొనినట్లును క్రమక్రమముగా రాధాకృష్ణుల మోహావస్థనుఁ జిత్రించియున్నాఁడు. శృంగారరసభావ సందర్భములను వివరించుపట్టున నీ వేంకటపతికిఁగల చాతుర్య మసమానము. పాత్రలు సంభాషించునపుడు మన కండ్లయెదుటవారిని నిలుపును. మాటలు చెప్పునపుడు మన హృదయములకు సూటిగఁ దగులునట్లు చేయును. కవి కావ్యమును కేవల వర్ణన ప్రధానముగాక ధ్వనిప్రధానముగ నొనర్చియున్నాఁడు. చదివినకొలఁదియు వలపుఁ జవులూర పలుకు పలుకునఁ దేనియలొలుకు తలఁపులు నెలవుగా నలరించు రాధామాధవుల యీమేలి తెలుఁగుఁగబ్బమునుఁ దెలుఁగువా రాదరింతురుగాక!

శెయ్యూరుసంస్థానము - చెంగల్పట్టు జిల్లా

మారుపెద్ది చెంగల్వరాయకవి

(1810 - 1900)

చెంగల్వరాయకవి చెంగల్పట్టుమండలమున శెయ్యూరు సంస్థానమున నాస్థానకవియై, సంగీత విద్యావేత్తయై యశస్సునందిన విద్వాంసుఁడు. ఈతఁడు వెలనాటి వైదికి, కౌశికగోత్రుఁడు, క్రీ. శ. 1810 సంవత్సరమున జన్మించి, తొంబదేండ్లు జీవించి క్రీ. శ. 1900 సంవత్సరమున ఫిబ్రవరి 28 వ తేదిని మరణించెను.

ఈతఁడు సంస్కృతాంధ్రభాషలయందును సంగీత సాహిత్యములందును భరతనాట్యశాస్త్రమునను పరిణత ప్రజ్ఞగలమనీషి - పచ్చి కుండపైని భరతనాట్య మభినయించి ప్రఖ్యాతిఁగన్న పాత్రకత్తె శెయ్యూరు శారదాంబ యీతని శిష్యురాలే.

తెలుఁగున నీతనికృతులు "ముద్దుకుమార" శతక మొకటియు "చారులీలావిలాసము" అను అసంపూర్ణ ప్రబంధ మొకటియు లభ్యములగుచున్నవి. చారులీలావిలాసము దొరకినంతవఱకుఁ బరిశీలింపఁగా కథాసంవిధానమున నిది కళాపూర్ణోదయముతో సరిపోలునని చెప్ప వచ్చును.

సంగీతమున నీతని పదకృతులు వేయింటికి మించియుండును. అందు కంచి కామాక్షిపైని 360 కృతులు, మధుర మీనాక్షిపైని 240 కృతులు, శ్రీ వేంకటేశునిపై నూఱు కృతులు కలవు. ఈతఁడు తమిళమున గూడ కొన్ని కృతులు రచియించెను.

సుందరేశ్వరవిలాసము

అను నొక యక్షగాననాటక మీతనికృతి మనకు లభించుచున్నది. ఇది మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల వివాహము వర్ణించునది. ఇందు పద్యములు, దరువులు, ద్విపదలు, ఒక శ్లోకము పెక్కు రాగములతో కీర్తనలు గలవు,

ఘానిలో మధ్యమావతి, పూర్ణచంద్రిక, యమునాకల్యాణి శోకవరాళి గౌళ పంతు అను రాగములతో నున్న పదకృతులు ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనఁ దగినవి. సంగీత శాస్త్రమున స్వయముగా ముద్రగల పదకర్తలలో చెంగల్వరాయకవి యొకఁడు. చిత్రకవితను సంగీతములో నీతఁడు చూపి యున్నాడు. 'సరిగమపదనిసల' తోడనే కందము నడిపించియున్నాఁడు. సుందరేశ్వరవిలాసమున మీనాక్షిని చెలులు "నీ మగని పేరేమి" అని యడిగినప్పు డామె సంకోచించి చిత్రకవిత్వరూపమున సుందరేశ్వరుఁడని వ్యంగ్యముగా నిట్లు పలికెను.

సీ. ఇభరాజగమననా విభుని పేరడిగేవు
 విననమ్మ చెప్పెద విశదముగను
తరిత్రాడుగా నేయఁదగుపాము పేరేమి? వా సు కి
 కడలిఁద్రచ్చిన గొప్ప కవ్వ మెద్ది? మ ంద ంర
పూలతేనియలను గ్రోలెడు పురు వెద్ది? ద్వి రే ఫం
 అరదంబునకు ముందుపఱచు నెద్ది? అ శ్వ ము
ఇలునిండ వెలుఁగొందఁగల భూషణం బెద్ది? త ర ణి
 విఘ్నేశ్వరుని చేత వెలయు నెద్ది? కు డు ము

గీ. అన్నిటికిఁ జూడ మూఁడేసి యక్షరములు మధ్యవర్ణంబునందు నా మగని పేరు
 గానఁబడుచుండు నమ్మ నాపై నమరని యిందఱకుఁ దెలియఁ బల్కవే కుందరదన!

పై పద్యమున ప్రశ్నలకు జవాబుగా మధ్యవర్ణములు చదివిన "సుందరేశ్వరుఁడు" అను పేరువచ్చును. ఇందలి కవితారచన హృద్యమైనది.

ఇతఁడు సుందరేశ్వరవిలాసమే కాక "వల్లీనాటకము" అను నొక నాటకమును చాలగా సంస్కరించి అది ప్రచారములోనికి వచ్చునట్లు చేసెను. అంతియుకాక శైయ్యూరు దేవాలయమున, బహువాద్య సమన్వితమును బహు కష్టతరమునునగు "సర్వవాద్యవిన్యాసము" ను అనఁగా డెబ్బదిరెండు వాద్యముల విన్యాసమును సంశోధించి దానిని పునరుద్ధరించెను. నవీనకాలమున దీనిని ప్రచారములోనికిఁ దీసికొనివచ్చిన కీర్తి చెంగల్వరాయకవిది యని చెప్పవచ్చును.

ఈ సర్వవాద్యవిధానము "కామికాగమము" లో నున్నదట. దీనినిఁబట్టి అట్టి వాద్యవిధాన సంస్కరణమునకుఁ బూనుకొనిన చెంగల్వ రాయకవి యెంత యాగమశాస్త్రవేత్తయో మన మూహించుకొనవచ్చును.[1]

ఎట్టియాపురము సంస్థానము

దక్షిణదేశమున ఎట్టియాపుర సంస్థానాధీశులు సంగీతసాహిత్య విద్యలను బోషించినవారు. వీరిలోఁ జాల ప్రసిద్ధుఁడు.

జగదీశ్వర రామకుమార ఎట్టప్ప మహారాజు 1839.

ఈతని తండ్రి వెంకటేశ్వర ఎట్టప్ప మహారాజు క్రీ. శ. 1816 మొదలు క్రీ. శ. 1839 వఱకుఁ బాలించెను. వెంకటేశ్వర ఎట్టప్ప సంగీత విద్యా సంపన్నుఁ డగుటయేగాక సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడభాషా విశారదుఁడు. జగదీశ్వరుఁడును దండ్రివలె సంస్కృతమునఁ గావ్య నాటకాలంకారాది విద్యల గ్రహించెను. మఱియు షట్శాస్త్ర మర్యాదలను నెఱింగెను. సంగీతమున లక్ష్యలక్షణ సంప్రదాయముల నెఱిఁగి వైణికోత్తముఁ డని పేరందెను. ఆంధ్ర ద్రావిడ భాషలలో నతిసమర్థుఁడు. సంస్కృతమున దేవతాస్తుతు లగు శ్లోకములును, సంగీతమున 'శ్రీకార్తికేయ' ముద్రతోఁ జూర్ణికలు రక్తి రాగకల్పనలతో గేయ రచనలు నీతఁడు గావించెను. ఈతని యాస్థానము నలంకరించిన కవి పండిత బృందమును బరిశీలించిన నీతఁడు సంగీత సాహిత్యములను శాస్త్రమును నెట్లుపోషించినాఁడో తెలియఁగలదు. తెనుఁగుభాషలోఁ గవులును, బండితులును భట్రాజులుగూడ నీతని యాస్థాన మలంకరించుటచేతఁ దెనుఁగు భాషయొక్క ప్రాధాన్యమును మనము గుర్తింపవచ్చును.

---

1. సుందరేశవిలాసమును మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీత శాఖాధ్యక్షులు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు ప్రకటించియున్నాడు. అందు "చెంగల్వరాయశాస్త్రి" అని శాస్త్రిపదము నీతనికి చేర్చియున్నారు. కాని యాతని తక్కిన కృతులలో నీ "శాస్త్రి" నామధేయము కన్పట్టదు.

చతుశ్శాస్త్రపండితులు :—శ్రీరంగం కుప్పనయ్యంగారు.
తిరువరంగాడువిశ్వేశ్వపురి దీక్షితులు – (వీరు అప్పయ దీక్షితుని వంశీయులు.)
మీమాంసాశాస్త్రవేత్త:—తిరుక్కోడికావల్ కోదండరామశాస్త్రి.
వైయాకరణపండితుఁడు :—విల్లిపుత్తూరు వీరరాఘవ తాతాచార్యులు.
తార్కికశిరోమణి :—విట్లాపుర మన్నారయ్యంగారు.
అష్టాదశాగమవేత్త – ఆంధ్ర సంస్కృత పండితుఁడు :— గుడుగుముల అహోబలశాస్త్రి.
ఆంధ్రవైయాకరణి :—విశాత్త్రియం కృష్ణయామాత్యులు.
ఆంధ్రద్రావిడ మహాకవి :—ఆవల్నత్తం రామలింగయ్య.
ఆంధ్రపండితులు :—బాలయ్య, గోపాలయ్య.
ఆంధ్రకవీంద్రుఁడు :— కేశవరాజు భట్రాజు.
ద్రావిడకవీంద్రులు :—కడిక్కైప్పులవర్, ముద్దుకుమారప్పులవర్, మున్నగు నాలుగురు.
సంగీత విద్వాంసులు :—బాలస్వామి దీక్షితులు, వీణ మీనాక్షి సుందరమయ్య,

ఈ మహారాజు ప్రతిదినముసంగీత సాహిత్యవిద్యాగోష్ఠి సెలవిప్పుచుండెడివాఁడట. ఈ కవి పండితబృందమును వంశపారంపర్యముగాఁ బోషించు నేర్పాటు గావించినాఁడఁట. ఈ జగదీశ్వర ఎట్టప్పమహారాజు కాలమున బాల్యదశలో నున్న మహనీయులు :—

సుబ్బరామదీక్షితులు

దాక్షిణాత్య సంగీతప్రపంచమున మూర్తిత్రయమని ప్రఖ్యాతి గాంచిన వారిలోఁ బ్రథములగు శ్రీముద్దుస్వామిదీక్షితుల కనిష్ఠ సోదరులైన బాలస్వామిదీక్షితుల పెంపుడుకొడుకు సుబ్బరామదీక్షితులు. ఈతఁడు క్రీ.శ. 1839 లో జన్మించెను. జగదీశ్వర ఎట్టప్ప యీ సుబ్బరామ

దీక్షితుల జాతకము చూచి గొప్పవిద్వాంసుఁడు కాఁగలఁడని తలంచి యాతనిని బుత్రునిగా స్వీకరింపుమని దన యాస్థానవిద్వాంసుఁడగు బాలస్వామిదీక్షితులను గోరెను. బాలస్వామిదీక్షితుఁ డపుత్రకుఁ డగుటయే గాక, సుబ్బరామదీక్షితులకు మాతామహుఁడు. కాఁబట్టి రాజాజ్ఞననుసరించి పుత్రునిగా స్వీకరించెను. వెంటనే యా బాలునకు బ్రహ్మోపదేశము, శ్రీవిద్యోపదేశము చేసెను. బాల్యమున సంస్కృత మునఁ గావ్య నాటకాలంకారాదులే కాక సంస్థానపండితులైన విళాత్తియం కృష్ణయామాత్యుల వారియొద్ద మనుచరిత్ర, వసుచరిత్రాది మహాకావ్యములును, నాంధ్ర వ్యాకరణచ్ఛందస్సులును సుబ్బరామ దీక్షితులు నేర్చెను. వంశ పారంపర్యముగవచ్చు సంగీత విద్య యాతనికి నుగ్గుఁ బాలతో నలవడినది. ఈతఁడు తన పదియవ యేఁటనే శ్రీకార్తికేయ స్వామిపై నొక తానవర్ణము రచించెనఁట. క్రమక్రమముగా సంగీత సాహిత్యవిద్యలయందు పరిణతుఁడై వాగ్గేయకారాగ్రణియై, ముద్దుస్వామి దీక్షిత సంప్రదాయప్రవర్తకుఁడై, ఎట్టియాపురసంస్థాన విద్వాంసుఁడై ప్రసిద్ధినందెను.

సుబ్బరామ దీక్షితులు సంగీతవాఙ్మయమునకుఁ జేసిన సేవ యపారమైనది. సంగీతప్రపంచమునకు శిరోభూషణమని చెప్పఁదగిన,

'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని'

అను మహాగ్రంథమును నీతఁడు క్రీ. శ. 1904లో ఎట్టియాపుర సంస్థానాధిపతుల యాదరముచే వెలువరించెను. అందు ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల కృతు లనేకములు స్వరయుక్తముగఁ బ్రకటితములైనవి. సంగీత విద్వాంసులకు, సంగీతశాస్త్ర పరిశోధకుల కీ గ్రంథము పెన్నిధి. ఇందులోఁ దొలుతఁ దెలుఁగుభాషలోఁ బీఠికయు, నా వెనుక 44-వ పుటలలో

'వాగ్గేయకారకుల చరిత్ర'

గలదు. మొట్టమొదట సంప్రదాయసిద్ధముగ, చారిత్రకాంశముల వివరించుచు వాగ్గేయకారుల చరిత్ర తెలిపినది సుబ్బరామదీక్షితులవారే.

ద్రవిడ వాగ్గేయకారులఁగూర్చియేగాక, తెలుఁగు వాగ్గేయకారులఁగూర్చి తెలిపెడి యీ యుద్గ్రంథము, తరువాతి పరిశోధకుల కందఱకు నుపజీవ్య మైనది. ఇందలి తెలుఁగు వచనరచనయు సులభమైయుండును. ఆ వెనుక సంగీతశాస్త్రమును గుఱించి యీ క్రింది రెండు వచనరచనలు గలవు.

1. సంగీతలక్షణ ప్రాచీనమార్గము.

2. సంగీతలక్షణ సంగ్రహము.

ఈ రెంటియందును, సంగీతశాస్త్ర సంప్రదాయములు, లక్షణములు సరిగా నిర్వచింపఁబడినవి. ఇందు 34 విషయములఁగూర్చి విపులముగాఁ గలదు.

కవిత్రయ మహాభారతము

ద్రావిడానువాదము

సుబ్బరామదీక్షితు లాంధ్రభాషకుఁ గావించిన సేవ యపూర్వమైనది. ఈతఁడు కవిత్రయరచితమైన తెనుఁగు మహాభారతమునంతటిని ద్రవిడభాషలోనికి వచనరూపముగా ననువదించియున్నాఁడు. ఈ రచన జగదీశ్వరరామకుమారఎట్టప్పమహారాజుగారి ప్రోత్సాహమున జరిగినది. పై సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలోనే 39 పుటలో సుబ్బరామదీక్షితు లిట్లు వ్రాసియున్నారు:

"జగదీశ్వర రామకుమార ఎట్టప్పమహారాజు హూణాంధ్రద్రవిడభాషలలో నతిసమర్థులు. శ్రీ మహాభారతమందు బద్ధస్పృహులు, కవిత్రయము వారిచే తెనుగింపబడిన శ్రీ ఆంధ్ర మహాభారతము నీ మహారాజు అనుమతివలన నాచే ద్రవిడీకరింపబడి యచ్చొత్తబడినది."

పైరచనలనుబట్టి దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమున సుబ్బరామ దీక్షితులస్థానము నెఱుఁగఁదగును.

తి. సు. మురుగేశము పిళ్ల

తెనుఁగుభాషలోను ద్రవిడభాషలోను నసమాన పాండిత్యముగల విద్వాంసులలో తి. సు. మురుగేశము పిళ్లను మించినవారు లేరని చెప్ప వచ్చును. ఈతఁడు ఎట్టియాపుర సంస్థానపండితుఁడు. తెనుఁగు భాషలో విద్వత్కవి. ప్రశస్త వచనరచయిత. ఈతఁడు 'త్రిశిరపురము' అను నిజనామముగల నేఁటి తిరుచినాపల్లి వాస్తవ్యుఁడు. క్రీ. శ. 1904 లోఁ బ్రకటితమై, మున్ను పేర్కొనఁబడిన 'సంగీత సంప్రదాయప్రదర్శిని' ప్రకటనకాలమునం దాగ్రంథమును బ్రశంసించుచు నీతఁడు వ్రాసిన శ్లాఘాపద్యములనిందు పొందుపఱచుచున్నాను.

"క. శ్రీవెంకటేశ రెట్టమ్మొవరుఁడిల కార్తికేయ చరణద్వయప
ద్మావేశిత హృదయుఁడు దీనావనపావన చరిత్రుఁడై విలసిల్లున్."

మత్త. చంద్రకుంద మృగేంద్రచందన చంద్రవిష్ణుపదీసుధా
సాంద్రహీరతుషార శంకరసామ్య కీర్తిధురంధరుం
డింద్రతుల్యుఁడు వెంకటేశ్వర యెట్టభూమివిభుండుని
స్తంద్రగ్రంథములు ద్వహించెడి సంతసంబున నుండఁగన్.

సీ. శ్రీపతినిభుఁడగు శ్రీవేంకటేశ్వర యెట్టేంద్రు భోగదేవేంద్రుఁ గాంచి
సన్నుతితో చిన్నసామిమొదలియారు మనవినేయఁగ సురమంత్రివోలె
చెలఁగు జగన్నాథశ్రేష్ఠియుఁ బురిగొల్ప ధరణిపునాజ్ఞ గాంధర్వవిద్య
ఖిలమొందనీయ కఖిల విబుధోపకారముగ వేంకటమఖి ప్రముఖఫణితి

గీ. కాస్పదంబును సత్కీర్తికాటపట్టునైనసంగీత సాంప్రదాయప్రదర్శి
నీ సముద్గ్రంథ నిర్మాణనిపుణ పటిమఁ జెందె శ్రీ సుబ్బరామదీక్షిత బుధుండు.

తి. సు. మురుగేశుఁడు, తెనుఁగు పండితుఁడు, త్రిశిరపురం.

మురుగేశంపిళ్ల క్రీ. శ. 1911 లో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు స్థాపించిన నాఁటనుండి దానితో సంబంధముగలవాఁడు. క్రీ. శ. 1916 లో మధురయందు 'ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షికోత్సవసభ' జయప్రదముగ జరిగించుటకు నీతఁడే కారణభూతుఁడు. ఈతని రచనలన్నియు నాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికయందే ప్రకటితములైనవి.

ద్రవిడాంధ్రభాషల అన్యోన్య సంబంధము

భాషాతత్త్వశాస్త్ర సంబంధియగు నీ ప్రశస్తవ్యాస మిప్పటికి ముప్పదియేండ్ల క్రిందటఁ బ్రకటితమైనది. ఈ వ్యాసరచన వెనుకనే కీర్తిశేషులు జయంతి రామయ్య పంతులుగారు సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటు సంపాదకులుగనుండి, మురుగేశంపిళ్ల పాండిత్యమును గమనించి, నిఘంటువునకు ద్రావిడభాషా సజాతీయపదములను సమీకరించుటకు నియమించిరి. ఆపని నీతఁ డతిశ్రద్ధతో నిర్వహించి 7500 సజాతీయ పదములను సేకరించెను. దీనినిబట్టి యీతని భాషాపాండిత్యము గ్రహింపనగును. (చూ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సంఖ్య 7. పుటలు 108-132.)

కంబమహాకవి జీవితము

ద్రావిడభాషామహాకవియు రామాయణకర్తయునగు కంబ మహాకవి జీవితమును నీతఁడు తెనుఁగు వచనముగా రచియించెను అదియును పై పత్రికయందే ప్రకటితము. (సం. 12, సం. 2-3, పుటలు. 76-105.)

కణ్ణకి లేక నూపురమహిమ

ద్రవిడభాషయందలి పంచమహాకావ్యములలో శిలప్పదికారము మణిమేఖల అను గ్రంథములలో నాబాలగోపాలమెఱిగిన కోవిలన్ కణ్ణకి వృత్తాంతమును, మురుగేశుఁడు సంగ్రహముగా వచనరూపముగ రచియించియున్నాఁడు. ఇదియును బ్రకటితము.

త్రిశిరగిరీశ

ఇది త్రిశిరగిరీశునిపైఁ జెప్పఁబడిన కందపద్య శతకము, మురుగేశుని కవితావైశద్య మిందుఁ గాననగును. (పరిషత్ప్రకటితము సం. 21, సం. 1, పుటలు 14-24. (1932).)

అనుబంధము

అముద్రిత గ్రంథభాగములు

జైమినిభారతము - కృత్యాది

ముద్రితగ్రంథమున కృత్యాది లేకపోయినను, నీక్రింది యుదాహృత వంశవర్ణనా భాగమునుబట్టి యిది యాగ్రంథ కృత్యాదియేయని చెప్పవచ్చును. ఇష్టదేవతాస్తోత్రము మొదలైనవి అహల్యా సంక్రందనమునందలి పద్యములే యుండునని యాతని సారంగధరచరిత్ర కృత్యావతారికనుబట్టి పోల్చుకొనవచ్చును. (చూ. పుట. 337)

క. బాగైన తత్కులంబున సాగరవలయాంకధరణి చక్రముఁబూనెన్
నాగమహీధర శౌరీ నాగమనాయకుఁడు బుధజనాగమనిధియై.

క. ఆనాగమనాయకునకు దానామరశాఖి సమరదర్పితరిపురాట్
సేనావన శిఖినృత సన్మానితుఁడగు విశ్వనాథనాయఁడు పుట్టెన్.

1సీ. అచ్యుతరాయలే యవనీశమౌళికి నరుదు కాపలువగ బిరుదులిచ్చె
దక్షిణసింహాసనాక్షీణసామ్రాజ్య ధౌరేయుఁడయ్యె నేధరణివిభుఁడు
ఘనముగావిజయదుర్గను మహాలక్ష్మి నేధీరుండు తెచ్చి ప్రతిష్ఠఁజేసె
మధురాపురంబున మహనీయపాండ్య భూమండలంబేలె నేమహిపమౌళి

గీ. అతఁడు నృపమాత్రుఁడే మహాహవజయాంక భువనవివరాది బిరుదసంభూతకీర్తి
కార్తికీకచంద్ర ధవళితగగన వాటి యలఘుఁడగు విశ్వనాథనాయక కిరీటి.

క. ఆయవనీశ్వరమౌళికి నాయత బాహాకృపాణ హతవైరిచమూ
నాయకుఁడగు పెదకృష్ణప నాయఁడు జనియించె సజ్జనావనపరుఁడై.

చ. గజమున నంకుశ స్థితులుగాపుగిరుల్ సరియేని పద్ధతిన్
భుజగవరుండు డాఁగు కిటిముఖ్యుఁడు చూడఁగనొంటి కాఁడు త
ద్భుజనమవర్ణమంచు వసుధారమణీమణి కృష్ణపెద్దభూ
భుజుని భుజాగ్రపీఠమునఁ బొందికఁజెందునమంశ శేఖరిన్.

---

1. This verse is quoted in "Further Sources of Vijayanagar History" Vol. II. by Dr. N. Venkata Ramanayya, M A., Ph. D.

క. అతనికి సుతుఁడయ్యె మహోన్నతచరితుఁడు పాదపద్మ నమితారిమహీ
పతి, పెదవీరధరిత్రీ పతి, సంపదలను నిలింప పతిచెలువలరన్ .

ఉ. నీళ్ళమునింగియుండి, సవనీయవరాహము పంటిమంటి యం
దల్లలమాఁదియుండి, పవనాశన వృత్తిగనుండి, కొండలం
చెల్లపుడుండి, యీధరణియెంత తపంబొనరించెనో, హరి
ద్వేల్లితకీర్తియైన పెదవీరనృపాలుని జెట్టఁబట్టఁగన్.

క. ఆయన కుమార కృష్ణపనాయనిఁగనె నతఁడుపూర్ణలీలల్
పాయక కువలయసౌఖ్య శ్రీయుక్తిన్ ఘనకళావిశేషముఁ గాంచెన్.

క. అస్తోక కీర్తిరుచులుదయాస్తాచల పుష్పవాటియై విలసిల్లన్
ప్రస్తుతగతి యాసుకృతికి కస్తూరీరంగ నృపతిఘనమతిఁ బుట్టెన్.

గీ. నెమ్మినెలమూఁడువానలునిండఁ గురియు సకలభూమండలంబు దున్నకయె పండు
పాండ్యమండలమేలు నప్పార్థివునకుఁ గృష్ణభూపతి యుదయించెఁ గృష్ణుఁడనఁగ;

క. అతనికి నుదయించె మహోన్నతతిరుమలశౌరి చరణనమితారి జనా
హితహారి సదా.....దయు సతతసుదర్శన విహారిశౌరి యనంగన్.

శా. శ్రీమీనాక్షియు సుందరేశ్వరులు పేర్మిన్ దల్లిదండ్రింబలెన్
ప్రేమంగామితముల్ ఘటింప విభవశ్రీలీల దేవేంద్రుఁడై
భూమీమండలమేలె సర్వచతురంభోరాశి మధ్యత్క్షమా
భామావతా్తిక భూషణంబగుచుఁబర్వన్ సర్వసంస్తుత్యుఁడై.

క. స్తుతమతి ముదువీరనృపుం డతనికి సుతుఁడై జనించె నవనీచక్రం
బతులిత బాహాకీర్తిన్ ధృతిమీఱ ధరించెవైరి నృపులుదలంకన్.

గీ. చొక్కనాథేంద్రుఁ డతనికి సూనుఁడగుచు నక్కజంబగు కీర్తిచే నతిశయించె
దిక్కులెల్లను గెలిచిధాత్రిని వహించె మక్కువనుహస్త ముద్రికామరకతముగ.

గీ. అతనికిఁగళ...దోషుఁ డక్షయాంకుఁ డమితసంఖ్యకళాధారి యరివిదారి
నృపతిచంద్రుఁడు శ్రీరంగకృష్ణముద్దువీరభూపతి పుత్రుఁడై యేలెధరణి.

సీ. తనవీరభటజన ఘనపదాహతులచే దిగ్గజంబుల తలల్ దొగ్గతిలఁగ
దనరణభేరికా ధణధణత్కారంబు రిపువధూగర్భ నిర్భేదనముగఁ
దనతేజి సంగరోద్ధతవైరి రాజవక్షస్థలంబులు రవగాలఁద్రొక్కఁ
దనకీర్తిసామంత ధరణికాంతుల కంఠభాగంబులను నిండుపదనుఁజూపఁ

గీ. తెలఁగు నిక్కేరి, మైసూరి, చెంజితంజపురి విజాపురిఢిల్లీశ ముఖ్యరాజ
విజయ లక్ష్మీసమాశ్లిష్ట భుజుఁడు రంగ కృష్ణముద్దు వీరనృపతి సత్కీర్తిఁగాంచె.

సీ. తనకీర్తి దశదిశా తాటంకవతులకుఁ డెక్కుముత్యాల చేర్పుక్కగాఁగఁ
దనప్రతాపము మహోత్పల భవాండకటాహమునకు బంగారంపుఁ బూఁతఁగాఁగఁ
దనచరిత్ర యశేషధారుణీ పతులకు ననవద్యమగు నిదర్శనముగాఁగఁ
దనదు చక్కఁదనంబు తరుణీమణులకెల్ల రతిపతి మోహనాస్త్రంబుగాఁగ

గీ. మెఱయు దొరలందుమేటి సంగరకిరీటి ప్రణుతరిపుపాళి బాంధవపద్మహేళి
రిపుజయవిహారి శ్రీరంగ కృష్ణముద్దు వీరభూమీంద్రుఁ డుర్వీదేవేంద్రుఁడనఁగ.

క. సారసదాచారనయోదారయశోవృత్తశీలయగు ముద్దమ్మన్
శ్రీరంగ కృష్ణముద్దుల వీరేంద్రుఁడు పెండ్లియాడె వేడ్క మెసంగన్.

క. అవనితామణి యొడ నా భూవరచంద్రుఁడు పూర్వపుణ్య ఫలము నా
శ్రీవిజయరంగచొక్కక్ష్మావరుఁగనియె జగము సంతసమొందన్.

గీ. రామరంతిభగీరథరాజచర్య ననుకరింపుచుఁ బ్రజలకాహ్లాద మెసఁగ
శ్రీవిజయరంగచొక్కధాత్రీవిభుండు పూర్ణపట్టాభిషిక్తుఁడై భూమియేలు.

సీ. తనకీర్తిచక్రవాళనగంబు నవ్వలి నెలవుకుఁ దేటతెన్నెలలుగాఁగఁ
దనప్రతాపము సముద్ధత వైరిరాజన్య వంశాటవికి మహావహ్నిగాఁగఁ
దనదానధారాంబు తటినీసముత్కర మంభోధికిని జీవనంబుఁగాఁగఁ
దనగుణశ్రేణులెంతయు సమస్తోర్వీశు పంక్తులకును మేలుబంతిగాఁగఁ

గీ. గఠినకమఠేంద్ర పరభాగ కపట పోత్రి గంధసామజరాజ వర్గద్విజిహ్వ
భజనవృజనార్తి ధరణిశుభప్రదాయి భుజుఁడు శ్రీముద్దమాంబికా పుత్రుఁడెసఁగు.

సీ. పలికినపలుకెల్ల పద్మగర్భునివ్రాలు తలఁచినతలఁపెల్ల ధర్మమయము
నడచిననడలెల్ల నయమార్గసారంబు చూచినచూపెల్ల శుభకరంబు
పనిచినపనులెల్లఁ బరచమూభయదంబు కోరుకోరికలెల్ల కొంగుపసిఁడి
ఎన్నునెన్నికలెల్ల హితములోకములకు మనుమన్కియెల్లను మాననీయ

గీ. వీర! యీమేటికిని సాటియవనిఁ గలరె నాఁటిరాజుల యందును నేఁటిరాజు
లందునను పాండ్యసింహాసనాథనాథుఁడిల విజయరంగచొక్కనాథేంద్రుఁడలరు.

చ. బవరమునందు శాహనరపాలుని గర్వమడంచి, దుష్టలో
యవనుల మించనీక తనయాజ్ఞ శిరంబునఁదాల్చి పాళెగా
ర్లవిరళిరత్న కాంచనము లప్పనలియ్య సమస్తభూమినే
లువిజయరంగ చొక్కనృపలోక శిఖామణి రాముకైవడిన్.

సీ. తడకట్టుఁ బాములదారిగా నామన్నె దొరలిట్టు నటునాడ వెఱచియుందు
రెక్కడెక్కడి వారలక్కడక్కడ పాళ్యగార్లు చిత్రాకృతిఁ గదలకుండ
పులువోయుచును వనంబుల సంచరింపుచు శాత్రవుల్ పశువులసరణి మెలఁగ
శూలాగ్రమున మేను శోషింపఁజేయుచుఁ జోరకుల్ తపముల తీరుగాంచ

గీ. నవనిపాలించె నార సైకాతపత్ర సరణి శరణాగతత్రాణ బిరుదధారి
వంచలిరువడి రాజసప్తాంగహారి శ్రీవిజయరంగచొక్కధాత్రీ బలారి.

సీ. ఎందాఁక నిందిరాధీశు వక్షంబునఁ గౌస్తుభరత్నంబు కాంతి మెఱయు
నెందాఁకఁ జిత్తజాహితజటాజూటికఁ గ్రొన్నెలరాతళ్కు వన్నెమీఱు
నెందాఁకలోకత్రయీస్సృష్టికర్త నెమ్మోమునవాగ్దేవి మోదమొందు
నెందాఁకనాది నాగేంద్ర ... ...

గీ. వెలయునందాఁక వంశాభివృద్ధిగాఁగ సకలసామ్రాజ్య లక్ష్మివిశాలభోగ
బహుసుపుత్రాయురారోగ్యభాగ్యగరిమ శ్రీవిజయరంగ చొక్కధాత్రీశుఁడవని.

గద్య: [1]వైండియు నఖండమార్తాండమండల తేజఃప్రకాండ వైశ్వానరజ్వాలికా నిరంతరసంతప్యమాన బ్రహ్మాండభాండస్ఫుటిత విదీర్ణవిక్షిప్త పీఠికర్ణాయ మానవివిధవిరోధిసామంతవసుంధరానాథయూథుండును, వినిశ్యంప్రబోధుండును, కుంభికుంభీనసకుంభినీ ధీరకూటకట సంరంభ వీరరణప్రారంభక లీలావిజృంభమాణదంభోళిధీర గంభీర వేదికర సంభాసమాన విమతకుంభినీ వరదురభిమాన స్తంభ దంభ ప్రతిష్టంభ శరణాగతరక్షా సంభారగంభీర, శుంభద్భుజ స్తంభ

1. Adyar Library 32-E-31 Pandya History.

సంభృతపరిరంభ సంజోకప్రియంభావుక, కలమసముదయ ధరా రోమాంచ గుంభితాజ్ఞాత విప్రలంభాసంబోధి వలయిత విశ్వంభ రాంభోజముఖీ మేఖలాసంచరణశీలుండును, శూరమ్మన్యమన్య రాజన్యజన్యమవధిఘాలుండును, ఘోటకపాపేతగిరితటకల్పక వటీర విటపిపాటీకృతాటీకన విబుధశరకోటిచటులచాటు వచనపరిపాటీ సముత్పాదిత నటన శశిమకుటకటక రజతగిరికటక కపటపటుచిరణ సరిదురుదర శరసుర కరితురగ పరసితగరుదమల కమలకుముద సముదయ సమిదదన విస్ఫూర్తిమూర్తికైత వామృతర్ఘురీప్రక్షా ళిత వేలాశైలచరమభాగ మేదినీతమఃపంకుండును, మధురాపుర శాసనాంకుండును, అసాధ్యాసాధ్యసద్గురుధ్యానాధ్వనీన పరిపంథి విధ్వంసనదక్షహనుమత్ ధ్వజ, గరుడధ్వజ, సింహాధ్వజ, నాగధ్వజ, మకరికాద్వయ చంద్రసూర్య శంఖచక్రభూవరాహాధ్వజ, స్వర్ణ త్రోభయచామర సాంబ్రాణికా వధూవక్త్రపుముఖ నిఖిలబిరుద సముదీర్ణ తేజోవిరాజితమానుండును, శ్రీ రంగనాథ జంబునాథ మాతృభూతేశ్వర మీనాక్షీసుందరేశ్వర ప్రముఖ దేవతాపూజన సముదారుండును, నిఖిలద్రిగ్రాజరాజీరాజత గుణశ్రేణీశాఘాసము ల్లంఘన జాంఘికానంత కల్యాణగుణైకహారుండును, పంచతిరువడి సప్తాంగహరణ విహారుండును, నలనహుషనాభాగనృగ నకులాగ్రజ ప్రభృతి నానామహారాజచర్యుండును, దక్షిణసింహాసన సామ్రాజ్య లక్ష్మీస్ఫుర్యుండును, సంగీతసాహిత్య సర్వస్వభోజుండును, సంతత ప్రశాంత ముఖాంభోజుండును, సకలసుకవిసముదయగేయుండును, సంగరరంగ గాంగేయుండును, శ్రీ ముద్దమాంబికాగర్భ శుక్తి ముక్తాఫల శ్రీకరుండును, కామసమన్మథాకారుండును, కాంచనా చలధీరుండునునగు శ్రీ విజయరంగ చొక్కనాథనాయక క్షమా మండలాఖండలుం డొక్కనాఁడు రుటంపు పటికలమెటికల, నిగ్గు లతో నిగ్గులాడుచుం జగ్గుమీఱుమగటాల నిగరాల..........

నంజరాజు

శ్రీ హాలాస్యమాహాత్మ్యము

అవతారిక

శ్రీకాత్యాయని పెండ్లివేళ మిగులన్ వ్రీడాప్తి నమ్రాస్యయై
ఛోకంఠస్థలియందు తాళిఘటియించున్ జాహతద్వ్యక్త్రిమున్
దాకౌతూహలమొప్ప సోన్నమనమున్ గావించి వీక్షించి య
స్తోకానందము సాజెందు నిందుధరుఁ డిచ్చున్ మాకు సౌభాగ్యముల్.

చ. ఇరవగు సర్వలోకముల కీశ్వరియై గజవక్త్రకేకిరా
ట్తురగులకంబయై పరగతోయజ భూవనితాదిదేవతా
తరుణులకార్యయై శశివతంసునకున్ సతియైచెలంగు వి
స్ఫురితమనోజ్ఞగాత్రిగిరిపుత్రి ముదంబున మమ్ముఁబ్రోవుతన్.

ఉ. ఆదరణంబుతో కమలజాండ పరంపరకుక్షిలోపలన్
బ్రోదిగదాల్చు శంభునకు బొల్పుగ పెద్దతనూజుడౌటచే
మోదము మీర దద్భరము బొజ్జలోనయి దాల్చియొప్పులం
బోదరుడై తనర్చుసుగుణోన్నతి విఘ్నపతిం దలంచెదన్.

ఉ. తల్లికి నొక్కమోమునను తండ్రికి నైదిటనొక్కవేళనే
యుల్లము పల్లవించునటు లొయ్యనముద్దిడి బాలలీలచే
మొల్లముగాగ వారలకు ముచ్చటసేయు కుమారమూర్తి మా
కెల్లెడ నీప్సితార్థముల నీవుత భూరిదయారసంబునన్.

ఉ. వారిజసంభవాండములవారిత శైఖరికోటికోటులన్
బారపుచెండ్లమాడ్కి నెగవైచుచు గ్రచ్చర బట్టుకొంచుదు
ర్వారమహాప్రభావమున బాపురె కేళియొనర్చు భద్రకా
ళీరమణుండు సత్కృపదలిర్ప మమున్ భరియించుగావుతన్.

ఉ. రంగుగ నత్త పెన్మిటి యురంబున నుండఁగఁ గాంచి యంతక
న్నం గణుతింప నున్నతమునన్ పతివక్త్రమునందు బొల్పుమీ
రంగను సర్వకాలమును రాగము నన్వయించియున్న భా
షాంగన యుల్లసిల్లుత దయామతితోడ మదీయవాక్కునన్.

ఆర్యహితప్రచారమున నందముగాంచి జగద్ధితంబుగా
ధుర్యచరైకధర్మధృతి బొల్పువహించి మనోభవస్ఫురత్
శౌర్యమణంచి నప్రమగణకౌతుకముఖ ఘటియించు నీలకం
ఠార్యుల భాష్యకారుల సమంచితభక్తి భజింతునెంతయుఞ్.

క. కరమర్థిగొలుతు విమతోత్కర తత్వధ్వాంత సూర్యఘనగుణధుర్యుఞ్
హరదత్త చిదైశ్వర్యుని హరదత్తాచార్యవర్యు నద్భుతచర్యుఞ్.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబుగావించియే నొక్కనాడు దండనాథ సామంత ప్రముఖులు గొల్వ నిండోలగంబుండి, వారలంబనిచి విద్వజ్జనులతో ప్రసంగవశంబున హాలాస్యమాహాత్మ్యంబాంధ్ర భాషను వచనకావ్యంబుగా రచియించెద ననుచుం బలుక వారు సంతోషభరితాంతరంగులై దేవా సకల కళావల్లభత్వంబును సమస్తభాషా ప్రావీణ్యంబునుం గలిగి వీరరాజగర్భాబ్ధిసుధాకరుండ వగు నీకిది యేమద్భుతం బవధరింపుమని యిట్లనిరి.

మ. సిరితోఁబుట్టువు లక్షణాఢ్యుఁడు బుధశ్రేణీ సమాసాదిత
స్ఫురితాద్యంత వసుప్రకాండుఁడు కళాపూర్ణుండు సర్వజ్ఞశే
ఖరతఞ్ బొల్చు మహామహుం డరితతిఞ్ గానిల్లగాఁజేయు బం
ధురసామర్థ్యయుతుండు చంద్రుఁడిరవొందుఞ్ సాంద్రవిస్ఫూర్తితోఞ్.

గీ. ఆసుధాధాముపంశంబున రహిని సంభవించిరి పెక్కండ్రు జగతివరులు
చిత్రగరిమ భారద్వాజగోత్రకలన పరిఢవిలిరి ఋక్శాఖానువర్తులగుచు.

వ. తత్సంతతి యందు.

మ. జననంబందె మహావిపక్షహరణాంచద్విక్రమోద్భాసినం
దనసౌభాగ్యవినోది పుణ్యజనసంపాదైక సంవర్ధనుం
డనవద్యస్థిరదివ్యభోగుఁడు సుధర్మావాప్తి చేతఞ్ జగ
ద్వినుతింగాంచు ఘనప్రచారికళ చేతిమ్మేంద్రుఁ డమ్మేటికిఞ్.

క. కాంతాజననూతనరతికాంతుడు మహనీయ సుగుణకాంతుండుగౌరీ
కాంతాంఘ్రిభక్తధుర్యుఁడు కాంతప్రభుఁడొదవె ధరణికాంతాగ్రణిగా

క. అతనికి దళవాయిదొడ్డ క్షితిపశ్రేష్ఠుఁడు జనించె జేజేఘూటో
ద్ధతదాదాజిప్రముఖ ప్రతిభటగందద్విపేంద్ర పంచాస్యుం డై.

ఉ. ఆదళవాయి దొడ్డవసుధాధిపుహాళికిఁ గల్గెసజ్జనా
హ్లాదకరుండుఁ షోడశమహాద్భుతదానధురంధరుండు తే
జోదిననాథుఁ డంచిత యశోధవళీకృత సర్వదిక్తటుం
డాదినృపాలసన్నిభుఁడుదారు వీరనరేంద్రుఁ డర్మిలిన్.

క. ఆవీరక్ష్మావరునకు దేవనృపాలాగ్రణియును దేవరయుఁను న
మ్రావనులింద్రోపేంద్రుల భావంబు సంభవించి పరగితి రుర్విన్.

క. అందగ్రజుండు దళపతి చందిరదేవప్రభుండు సామంతముఖా
స్పందఘనదుర్గతతియను వందన్ సాధించి కాంచె సురుతరకీర్తిన్.

వ. మరియును.

శా. దీనత్రాణపరాయణుండగుచు నెంతే విశ్రుతుం డైన యా
సేనాధీశ్వరదేళభూవిభుఁడు కాశింఖానమాద్యన్మరా
ళానాద్యుర్భటయావనాధిపుల సంగ్రామంబునంగూల్చి ధీ
శ్రీనాథాదులకెల్ల నచ్చెరువు గల్పించెన్ ధరామండలిన్.

క. ధరనవ్విభుననుజు డనై పరగెడు నీవహహా ! దానపరతజెలంగన్
హరువుగ ప్రత్యర్థులు దారరయఁగ ముక్తాతపత్రు లైరి గణింపన్.

చ. జలధులహో కొలంకులు నిశాకరభాస్కరులద్దముల్ సమా
కలితసుమేరు భూధరముగద్దియ, యద్దిరసర్వలోకముల్
వలనుగ మేల్మహల్లు సురవాహిని మట్టపుమేలుకట్టుగన్
చెలువుగ వీరనంజనృపశేఖర తావకకీర్తికాంతకున్.

గీ. అబ్ధిగంభీరదానకర్ణావతార సమరనిశ్శంక పవనాత్మజాధ్వజాంక
భోగదేవేంద్ర ఘనకళాపూర్ణచంద్ర నంజభూపాల యటుల నొనర్పుమనిన.

వ. వారల వచనం బాకర్ణించి యానందకందళిత హృదయుండనై మదీయకుల దైవతంబగు నంజుడేశ్వరునకు షష్ఠ్యంతంబులు వివరించెద.

క. అరుణాబ్జ స్ఫురణావహ చరణునకును యోగిహృదయసంచరుణునకున్
శరణాగత భరణాంతః కరణునకును మహితపన్నగాభరణునకున్.

క. ఉద్యన్నిగమకాఖ ప్రతిపాద్యునకును నిజాంఘ్రిభక్తి భాగ్వేద్యునకున్
అద్యున కుగ్రభవామయ వైద్యునకున్ గిరితనూభవాహృద్యునకున్.

క. క్రతుభుక్క్రియ మకుటమణిద్యుతినిరాజితపదాంచ నృపకంఠునకున్
హితవైకుంఠునకు విరాజిత విభవోత్కంఠునకును శితికంఠునకున్.

క. సురుచిరమందస్మిత విస్ఫురితజ్యోత్స్నా మనోజ్ఞముఖచంద్రునకున్
తురగితవృషభేంద్రునకును నిరవధిక శుభప్రదానని స్తంద్రునకున్.

క. అంభోరుహసంభవవిశ్వంభర సంభావిత ప్రభాగుంభునకున్
శుంభన్నంజుండాహ్వాయశంభునకుం ద్రిజగవదన సంరంభునకున్.

గ్రంథాంత్యభాగము:

చ. వనధినిషంగ! యోగిజన భవ్యమనోజలజాతభృంగ! కాం
చన శిఖరీంద్రచాప! సుమసాయకకోటి మనోజ్ఞరూప! శో
భనగుణధుర్య! దీనపరిపాలన తత్పరదివ్యచర్య! పా
వనతరనామ భక్తజనవాంఛితపూరణ కల్పకద్రుమా!

క. కలుషధ్వాంతపతంగా! కలితక్షోణీశతాంగ! కమనాపాంగా!
జలజాప్తశమదభృంగా! విలసద్గంగోత్తమాంగ! వృషభతురంగా!

మాలిని. హరిణపరశుహస్తా! యంచితౌజః ప్రశస్తా!
సరసిజభవవంద్యా! సర్వలోకాభినంద్యా!
పరమశుభచరిత్రా! భాసమానత్రినేత్రా!
గరళగళసవర్తీ! కల్మసంజుండమూర్తీ!

గద్య. ఇది శ్రీభారద్వాజగోత్రాభిరామ బుక్కాఖ్యానువర్తి మహీశుర సేనాధిపతి కళువె దొడ్డమహీపాల పౌత్రవీరరాజపుత్ర విద్వజ్జన కల్పభూజ నంజరాజప్రణీతంబైన స్కాందోక్తంబగు ఆగస్త్య సంహితాప్రతిపాదితం బగు హాలాస్యమాహాత్మ్యంబు నందు సర్వంబును డెబ్బదిరెండవ యధ్యాయము.

చాటువులు

పుదుక్కోట రాజులకు సంబంధించినవి.

కవి	ప్రస్తుతుఁడైన రాజు
1. సుదురుమాటి సీతారామయ్య	విజయరఘునాథుఁడు
2. ,, వెంకన్నకవి	రాయరఘునాథరాజు
3. సూర్యశేఖరకవి	,,
4. శేషయకవి	విజయరఘునాథరాజు
5. మన్నారయ్య	రాయరఘునాథరాజు కోటి రాజగోపాలరాయలు

1. సీతారామయ్య - విజయరఘునాథుఁడు

సీ. వలిమలల్లుండును వానికుమారుండు సరివత్తురవనిలో శౌర్యమందు
వనధియల్లుండును వానికుమారుండు రూపొప్పదురుదాత్త రూపమందు
పాండేంద్రు నల్లుండు వానికుమారుండు జంటౌదురిలలోన వింటియందు
వనజాక్షునల్లుండు వానికుమారుండు నీడౌదురుర్విలో నీవియందుఁ

గాననినుఁగొల్చి విఖ్యాతిఁ గాంచినట్టి అల్లుఁడికుమాళ్ళ కవనిలోననుదినంబు
భళిరతిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. దేవతారాజులు స్థిరశౌర్యమహిమచే భోగిరాజులు పటుబుద్ధిచేత
గిరిరాజవర్యులు నెఱిధైర్యగరిమచేఁ బక్షిరాజులు బహుబలముచేతఁ
గలశాబ్ధిరాజులు గాంభీర్యగుణముచేఁ గలువలరాజులు కాంతిచేత
రాజరాజులు తనరాలు సంపదలచే వలరాజులిలరూప వైభవమున

ధర్మరాజులు నీతిచేఁ దఱచిచూడ సామినీరాజచంద్రులు జగతిమీఁద
భళిర తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. గుభగుభాలని పారు గుంటుకోవిఫిరంగి జవురు జంగీలను సరకుగొనక
పరసర చిరచిరజరజరమనివచ్చు బాణాలరవళిచే బబ్బురిలక
ఫెళ ఫెళ ధమిధమీ పెటపెట రొయ్యను, బలుతుపాకీగుండ్ల కళుకుఁగొనక
ధణధణాంధణధణాంధణధణవత్రాళ భేరిభాంకృతులకు బెండగిలక

గీ. కొంతకెమ్మని తేర్లపై నెక్కి తూరి చుట్టుముట్టఁగఁ బాళెముల్ గొట్టితౌర
భళిర! తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. గజఘంటఘణఘణల్ ధ్వజముల పెటపెటల్ గుంటుకోవిఫిరంగి గుభగుభలును
బలుతుపాకిగుండ్ల ఫెళఫెళల్ కత్తుల భళభళలీఁటెల ధగధగలును
శరముల బిసబిసల్ చక్రాలజరజరల్ బాణాలబిరబిరల్ భటులరథుల
భూరిభేరీధ్వనుల్ వారణఘీంకృతుల్ జవనకంకాణఘోషలు చెలంగ

గీ. నళుకుబెళుకును లేక యాహవముసొచ్చి ఘోరవైరుల శిరములఁగూల్తువౌర !
భళిర! తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

2. వెంకన్నకవి - రాయరఘునాథరాజు

శా. గంభీరోద్భట గంధసింధుర ఘటాఘంటాఘణాత్కారముల్
దంభాడంభరభేరికా ధణధణంధాణఁధణాత్కారముల్
జృంభింపన్ రణరంగమందు రిపులన్ శిక్షింతువౌ దిగ్జయ
స్తంభ శ్రీరమణీయరాయరఘునాథా ! యోధ యూధాగ్రణీ !

శా. రాజారామసరోజ బాంధవుఁడు ప్రహ్లాదుండు భైరోజి స
త్తోజీ ఘోర్పడముఖ్యులైన సెలయోధుల్ తొండమాన్ రాజహే
రాజభోజసభాసహోభవహతుభాల్లా ! యంచునిన్మెచ్చ బా
బోజీ పండితుఁడా ! సమర్థుఁడు రణంబుంజేయ నీఘాళకున్
హాజీపై భళిమేలురాయరఘునాథా ! యోధయూధాగ్రణీ !

మ. గణుతింపన్ శళమా భవద్విజయజాగ్రద్వీర విద్యావిజృం
భణ పాండిత్యము నీకెచెల్లె భళిరా ! భద్రేభఘంటాఘణాం
ఘణనిక్వాణనిరాఢ్య నిర్భరమహాగంభీర భేరీధణాం
ధణధాణంధణధాణ ! రాయరఘునాథా ! యోధయూధాగ్రణీ !

మ. దురమందుందురగంబు దైయనఁచుఁజిందుల్ త్రొక్కబాహాసిభీ
కరలీలం..........................లపేట్రీజరా
పెటఘోడాగజసింగిణీ తరకసాసేజల్ ధణారింతువౌ
తరుణీమన్మథ ! కోటిరాయరఘునాథా ! యోధయూధాగ్రణీ.

సీ. నవరసాలంకార నయచమత్కృతులొప్ప సత్కవుల్ పద్యముల్ సంఘటింప
జమదగ్నిభుజగర్వ శమనోగ్రభుజశక్తు లుత్తమక్షత్రియులొగిఁ జెలంగ
విదితసంగరరంగ విజయవిక్రములైన బిరుదురౌతుల పరంపరలుగొల్వ
ననవద్య జనహృద్య ఘనగద్యపదపద్య గతులొంది వందిమాగధులు పొగడ

గీ. నెగడునభినయ విభ్రమాన్వితులువార వనితలనితరసులభ విద్యనునటింప
నిండుకొలువుండు నాఖండలుండు జగతి నీవెయననౌర రఘునాథ నృపవజీర !

సీ. మహిలోనఁ గలహంస మండలంబుల చెల్వు గైకొనిదిక్కుల కలయఁదిరుగు
నారదద్యుతి పరిణాహంబులం జూచి నయముమీఱంగఁ దానవ్వఁదొడఁగు
నతిశీతభానుజాహంకార హుంకార పటిమఁజేకొని వియత్తటినటించుఁ
దతహారకంఠనిస్సృతరుచిస్ఫూర్తితో నవనిఁజూడంగ నందందనలరు

గీ. భళిర ! నీవైరిరాజన్యకులముకీర్తులరయనీభవ్య సత్కీర్తులనుకరింప
వచ్చిజిగినల్లనల్లన విచ్చిపఱచు నిస్తులోదార ! రఘునాథ నృపవజీర ?

సీ. సమదసైంధవ శరాసన గురూత్తమరాజ రాజకర్ణభయంకరంబులగుచుఁ
గదనభీకరవైరి మదమదావళిపంక్తి వదనవైవర్ణ్య కృత్స్వనములగుచుఁ
సమతనిర్భయవిద్విషత్కృతవీర్యముల్గర్వ సర్వంకషక్రమములగుచు
ప్రతిమహీభృన్మహోద్భట పక్షసంతతక్షణవిచక్షణ తరక్షణమ్ములగుచు

గీ. విజయరఘునాథ ! పరకుభృద్భిదుర ! దరనిరర్గళోదగ్రభవ్య దివ్యాయుధోగ్ర
గుణములనుమించు నీభేరి ధణధణమ్ము లదిర! రఘునాథచంద్ర! యాహవమృగేంద్ర!

సీ. కార్యంబునకులేక గ్రాసమిమ్మనువానిఁ బట్టుకముచ్చెను గొట్టవలయు
సమరంబనినఁబాతి చదురునమండెడు వారి మీసముఁబీకి వైవవలయు
బంతిగూటికిఁబొంచి బారుకేగనివాని వీథిలోనిడిసొడ్డ వేయవలయుఁ
బడియుండుమనుచ్చోటఁ బాటివచ్చినవానిఁ జలమునఁగొట్టుపై నిలుపవలయు

గీ. ననుచురోషములాడుచు నహితనరుల నెగ్గిపిగ్గులుదీతురు నీదుభటులు
కోటిపలవర్య! రణనిరాఘాటచర్య! రాయబిరుదాంక! రఘునాథరాణ్మృగాంక!

సీ. శ్రీరామచంద్రుని గేరుదొరతనమ్ము రతనమ్ములనుమీరు సుతులకలిమి
కలిమిపూఁబోఁడి నిల్కడయైన పరసభరసభావసత్కావ్య రచనతెలివి
తెలివిప్పటస... తెగనియాలోచన లోచనానందమై తోఁచునగరు
నగరుచిరస్తనీనవవిలాసకళన సకలనరేంద్ర ప్రశస్తమహిమ

గీ. మహిమతంగజగామినీ మాననీయ భావమును భావమున మెచ్చి భవుఁడొసంగఁ
గాఁతగోటి కులాబ్ధినక్షత్రనేత ! రాయబిరుదాంక ! రఘునాథ రాణ్మృగాంక!

సీ. గొలకొలమనినంతఁగలఁకఁ బొఱెడురాజు జందెంబుతట్టు పచ్చాడిగాదె ?
స్వామికార్యమునందు జరిగిపోయెడురాజు పట్టెనామముకొంగ రెట్టగాదె ?
సాళెంబుపోవ జాలాలు చేసెడురాజు బుఱ్ఱకట్టియదోటి కఱ్ఱగాదె ?
... ...

గీ. యిది దెలిసి......సదరుబెదరు నొదిగి మదవదహితుల నెల్లను జమువలదె ?
కోటికులవర్య! రణనిరాఘాటచర్య! రాయబిరుదాంక! రఘునాథ రాణ్మృగాంక!

సీ. తనభేరికాధణంధణరవ ప్రతిభయ స్ఫూర్జద్ఘనాఘన గర్జితంబు
జృంభితాహిత కుంభికుంభోత్పతత్పత ద్రుచిరముక్తాఘ వర్షోపలంబు
ప్రతిదళస్ఫుర దసిద్యుతి చకచ్చకలస ద్విద్యుల్లతోదగ్ర విభ్రమంబు
శరవర్ష నిర్మగ్న పరభూధరధ్వాంత నిర్భరకీలాల నిర్ఝరంబు

గీ. సమరసమయ సముద్భవత్సైన్యపరసముదయ పర్జన్యవిలసితంబదిర ! భోగ
విజయరఘునాథమేదినీవిభుతనూజ ! రాయరఘునాథభూతలరాజరాజ !

సీ. మీసంబుదీటి గంభీరభేరీతతి భాంక్రియా సంభ్రమభ్రమధురీణ
ఘోట్టాణజరటంక కుట్టకసంజాత ధరణీరజస్స ... స్థగితసకల
హరిదంతరుండుగా నని మొనలో నిల్చి చిఱునవ్వుతో డబల్ సురియఁబూని
జిగిజిరాల్ బిగుతాల్ తెగిభటుల్ తెగినటుల్ బడిసలామిడ సలామడుగుమడుగు

గీ. దుడుకునడవడి తడఁబడి యడుగులిడఁగ గడుసుకడివడిఁబడెదు నీయడుగులందు
నీకెతగుఁగాక ! రణజయాన్వితపతాక! రాయరఘునాథభూప విక్రమదిలీప !

సూర్యశేఖరకవి - రాయరఘునాథుఁడు

చ. హరహరపద్మజాది దివిజాంశము లన్నియుఁ గూడి మేటియై
హరిహయు మెక్కి మిక్కిలి రయాప్ఘటి నిక్కిన దైత్యకోటులన్
దురమునఁ ద్రుంచి మించిదయతో భువనమ్ములఁ బ్రోచునట్టియా
పురహరదేవిదురనిసఁ । బో[illegible]

చ. సమరతలంబనేమడిని శాత్రవరక్తజలంబు నించి దు
ర్దమకరికుంభ మౌక్తికపరంపర విత్తనముల్ ఘటించి వ్యో
మమనెడు కాయమానమున మంజులకీర్తిలతాళితారకా
సుమసహితంబుచోఁ బ్రబలఁజూచెదు శ్రీరఘునాథ భూవరా !

సీ. ఖండింతువౌ సముద్దండ దండాదండ పరిపంథిగంధ సింధురకరాలు
సాధింతువౌ జగ్గు జగ్గుగాశరలుఠత్కారినారిలోక భీకరపురాలు
ఛేదింతువౌ పెడాపెటలుగఁ దళుకుబెళ్కును లేక రిపుల గొంతులనరాలు
పెకలింతువౌ వకావకలుగాఁ జికిలితళ్కులుఁగుల్కు శత్రురాజులజిరాలు

గీ. హౌసు ! మజ్ఝారె ! బాపురే ! జౌ ! శెబాసు !
రణజయోద్దండ ! భుజదండ ! రాయతొండ
మండలాఖండలతనూజ ! దండితేజ !
రాయరఘునాథభోజ ! విక్రమబిడౌజ !

సీ. ఖమ్ములైశశిమయూఖమ్ములై స్మరవిశిఖమ్ములై చంద్రసఖమ్ములగుచు
భమ్ములై .... శారదాభమ్ములై పవిసన్నిభమ్ములగుచు
సరములై నవసుధాసరములై కుముదకేసరములై కుందవిసరములగుచు
శరములై ద్యోధునీశరములై వ్యాతపురాశరములై సరమ్యగీశరములగుచుఁ

గీ. దావకీనయశమ్ములు ధరణిలోన ప్రబలుబలసంపదల పెంపుసొబగునింప
విజయరఘునాథ ! మేదినీవిభుతనూజ ! రాయరఘునాథభోజ ! విక్రమబిడౌజ !

క. నీకీర్తిపుష్పలతకును లోకస్తుత పుష్పవంతులును వాసింపఙ్
లోకాలోక ముదంబగు రాకాశశిపూర్ణవదన రఘునాథనృపా !

సీ. యామినీకామినీ హారకా తారకా శరకుంద దరబృంద సమితినొంచి
హారగాత్రసురగోత్ర మరగాత్రమరసింధు జరసింధుభవదంతిఁ బరిహసించి
హరికాండ హరకాండ హరిదంతకరిదంత శరదభ్ర పరిశుభ్ర సరణిఁగెలిచి
మదజాల పదజాల మందారబృందార కాహారభాహార గరిమమించి

గీ. అంచితోరస్థఖరి ... ...
... ...

శేషయకవి

విజయరఘునాథరాయలపైఁ గొన్ని చాటువులను నొక శతకమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు. వానిలోనుండి కొన్ని పద్యములు.

సీ. శ్రీహరికరుణా విశేషవైఖరులచే సామ్రాజ్యమేలుము జయమునీకుఁ
జంద్రజూటునిదయాసాంద్ర వైభవముచే సంపదల్గాంచుము జయమునీకు
వారిజోద్భవు కృపాపారసత్త్వముచే శౌర్యంబుఁబూనుము జయమునీకు
మలయకేతన పాండ్యమధురేశు వరముచే సత్కీర్తిఁజెందుము జయమునీకు
గీ. ననుచుఁగవి బుధపాఠకుల్ వినుతిసేయ విక్రమస్ఫూర్తికీర్తుల వెలసితౌర!
భళిర! తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. పైఠాణిపాగపై పైఁడిరేకుతురాయి చొక్కమైమిక్కిలి సొంపునింప
హురుమంజి ముత్యంపు టొంట్లతో మగరాల బావిలీల హొరంగు పంతగింపఁ
బూర్ణచంద్రునిరీతిఁ బొలుపొందు మోముపై నిస్తుకస్తురిచుక్క జిగివహింప
మైనిధరించిన మణిభూషణావళుల్ కొమరొప్పు కాంతులఁ గ్రుమ్మరింప
గీ. నీవుపట్టాభిషిక్తుఁడవై నిఖిలజనులు గొలువమాణిక్యపీఠిపైఁ జెలఁగితౌర
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార విజయరఘునాథ తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ధారుణీతలమెల్లఁ దనుదానెయుప్పొంగఁ బలుచోరజార బాధలుతొలంగఁ
జేరికొల్చినవారి కోరికల్ ఫలియించె వినుతులకెల్లను హితజనించె
బంధుసంతతికి సౌభాగ్యంబుఁ దనరారెఁ గవులదారిద్ర్యముల్ కడలిదూరె
సకలసజ్జనులకు సంతోషములుమీఱె గాయకకోటికిఁ గఱవుతీఱె
గీ. నీవు పట్టాభిషిక్తుఁడవై నిఖిలమైన ధరణిజనులను రక్షింపఁ దలఁచినపుడె
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. సకలసద్గుణముల జానకీపతితోడు మరినీకు "నారణప్పరళ" బిరుద!
గాంభీర్యగరిమచేఁ గలశాబ్ధినీకెన "వరవాక మాలికాభరణ" బిరుద!
శౌర్యవిస్ఫురణచే సవ్యసాచీడౌను ధరనీకు "వర్కాలతర్క" బిరుద!
వితరణఖ్యాతిచే విధుఁడునీ పాటియా "జయవీరమణవాళ" చండబిరుద!
గీ. ధైర్యమున నీకు మేరుభూధరమదీటు తనర "వడశురు కులదండధారి" బిరుద!
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. కత్తికిఁ జచ్చిపురాల్ గలిగిన నెఱయోధ! బొడ్డుగంట గుఱ్ఱాని కిడ్డజోద!
కపి కేతనముగల్గు కదనరంగ కిరీటి! వీరకంకణముచే మీఱ మేటి!
ప్రతి లేని సింహతలాటంబు గల ధీర! వింజామరంబులు వెలయు శూర!
గండపెండేరంబుఁ గైకొన్న దునెదారి! పచ్చగొడ్డులు గల్గు ప్రధనశౌరి!

గీ. పంచవన్నెల పావడల్ పరగునేత మానరక్షణ బిరుదంబుఁ బూనుదాత
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. మదనుని యాకార మహిమంబు విడినాడి యనిరుద్ధు సౌందర్య మణఁగఁద్రొక్కి
చందురు నెమ్మేని సారము నిరసించి మహిని జయంతుని మట్టుపఱచి
నలకూబరుని నిండుచెలువమ్ము నణఁచమ్మ నకులుని శృంగారనయము గేరి
నలరాజు రూపంబునను జూచి యణకించి గాంగేయు చందంబుఁ గాకుసేసి

గీ. కృష్ణదేవుని యందంబుఁ గ్రిందుపఱచి సాటి లేకుండ మీఱె నీ చక్కఁదనము
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. తూనిక దాతాయె తొలుదొల్త శిబిరాజు చంచల దాతాయె జలధరంబు
కఠిన దాతాయెను గాంచఁ జింతామణి వీసపు దాతాయె వెలయు విభుఁడు
పరక దాతాయెను బరికింపక... పాతిక దాతాయె భానుసుతుఁడు
అరవాసి దాతాయె నంబికారమణుండు ముక్కాలు దాతాయె మున్నె బలియుఁ

గీ. గాన నీపాటి నెఱదాతఁ గలియుగాన నరసి చూడంగ వేఁగాన హరి సమాన
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. విడిబడి శేషుని పడగలు విడిఘుంచి పాలమున్నీటిని భంగపఱచి
కలువల చెలికాని కాంతులు కరఁగించి మరి తారకలనెల్ల మాయఁజేసి
ఆకాశవాహిని నబ్ధిలోపల ముంచి వెలిదమ్మి విరులను విరియఁజేసి
పూని శంఖంబుల పొట్టలెల్లమఁ జించి కల్పవృక్షములఁ జీకాకుపఱచి

గీ. హార హీర పటీర నీహార రుచుల మీఱి నీ కీర్తి ధరలోన మెఱసె సౌర
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ప్రతి లేని మైసూరిపతి కేతనముమీఁద నెలకొన్న సింగంబు నీదు కీర్తి
పాచ్చాహు శిరముపై భాసిల్లుచున్నట్టి నిండు చంద్రజ్యోతి నీదు కీర్తి
గడివోడభూపతి కంఠదేశంబున నెలకొన్న హారంబు నీదు కీర్తి
కేరళభూపాలు కెలఁకులఁ జేవల నెగడు వింజామర నీదు కీర్తి

గీ. పరగ సామంత నృపతుల పాగలందు నిలుచు మగరాతి జిగి తురాల్ నీదు కీర్తి
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. భానుని నాకాశ పథమునఁ బాలింపు బడబానలంబును జడధి కనిపి
కాంచనాద్రిని విల్లు గావించి యీడ్పించి వేలాయుధుని ముందువెనుకఁ జేసి
పద్మరాగంబులఁ బట్టి సానలఁబెట్టి యరుణుని గుంటిగా నదరఁజేసి
విష్ణు చక్రంబును వేయంచు లొనరించి వారిజోద్భవు విప్రవరునిఁ జేసి

గీ. పరగ నీదు ప్రతాపాగ్ని పద్మజాండ భాండమెల్లను నిండి యుద్దండ లీల
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. జోడెనల్ ద్రొక్కును సొగసుగా నొక తేప మదవద్విరోధుల మస్తకములఁ
జేదాట్ల దాఁటును జగ్గగా నొకసారి కుటిల విద్వేభుల నిటలములను
వెడెముల్ దిరుగును వేడ్కతో నొకమాటు వీరాధివీరుల వీథులందు
కదలికల్ చూపును ఘనముగా నొకతూరి సామంత నృపతుల ధామములను

గీ. పంచధారలు కనుపించుఁబరులు బెగడఁబూని నీ తేజి నృపారాజి పొగడనాజి
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ఘల్లుఘల్లుమనంగ గడుసు వైరులఁ గొట్టి ఘలిఘులీలు మనంగ బలులఁ గూల్చి
ఘణిఘణీలు మనంగ గడివీరులను డుల్చి ఖచిఖచిక్కు మనంగఁ గరుల నొంచి
ఖంగుఖంగు మనంగఁ గంఖాణములఁ ద్రుంచి ఖరిఖరీలు మనంగఁ గత్తళములఁ
కతికిల్లు మనంగ గర్వాంధులను జెండి ఖణిఖణీలు మనంగఁ గత్తళములఁ

గీ. జించి విదలించి విమతులఁ జీల్చు నౌర మేలు నీ కత్తి వైరుల పాలి మిత్తి
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. కలనిలోఁ బగవారి ఖచిఖచిక్కనఁ గ్రుమ్మి ఛేదించు నీదు కైజీత బలము
దురములో రిపులపై దూరి గోరించుచుఁ జెండాడు నీదు కైజీత బలము
అనిలోన విమతుల నదలించి విదలించి చించును నీదు కైజీత బలము
పోరిలో వజ్రీలఁబొడిచి పొర్లించుచు చేకొద్ది నీదు కైజీత బలము

గీ. ఘోర వైరుల బారులఁగొట్టి కూల్చి చెలఁగుఁ జలమున నీదు కైజీతబలము
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ఘోడాలు తోడాలు కేడాలు బొమిడికల్ ధరఁగూల వజ్రీల నటీకి నటీకి
పేఁటలు కోటలు బిగుపుజంట జిరాలు స్థిర వాల వైరులఁ జెండి చెండి
చిలు కొత్తు దగళాలు చికిలి చేదస్తులు చెదరంగ దునెదార్లఁ జించి చించి
సింగాణి తరకసల్ జిగిరేకు వత్తులుఁ దునియంగఁ బగతులఁ దునిమి తునిమి

గీ. తురగముల మీటి విమతులఁ ద్రుంచి త్రుంచి గెలిచె భవదీయరాహుత్త దళము కలన
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. వికటించు వైరులవేసి "కో"యని యార్చు "నదెకయ్య"మన్న నీ యడపకాఁడు
మదవద్విరోధుల హృదయముల్ పెకలించు "రణ" మన్ననీదు కాళాంజివాఁడు
కుటిల విద్వేషుల గుండెకాయలఁజీల్చు "సమర" మంచనిన నీ జారివాఁడు
గర్వించు విమతుల కంఠముల్ తెగఁగొట్టు గడి మురంబునను నీ గొడుగువాఁడు

గీ. నీదు సాహస మెంచి వర్ణింపఁదరమె వీరమణవాళి బిరుదాంక విక్రమార్క—
భళిర! తిరుమర తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. నీ భేరి నినదంబు సెగడినయంతనే మదవద్విరోధుల మతులు గలఁగు
నీ డాలు పెటపెటల్ నిండినయంతనే ఘోర విద్వేషుల గుండె లదుర
నీ కత్తి నిగనిగల్ సోఁకినయంతనే విమతుల గర్భ నిర్భేదమగును
నీ ఘోటి ఖురధూళి సెగడినయంతనే మత్తుల చిత్తముల్ తత్తరించు

గీ. నార నినుఁ జూచినప్పుడే యాజి విడిచి యోర వైరులు గుహలలోఁ జేరుచుంద్రు
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. మొనసి స్వామిద్రోహ మొనరించు మూర్ఖుల పై తలమిత్తి నీ చేతి కత్తి
ఏలిన స్వామితో సెదిరించు కుమతుల నెత్తిపై బలుమేకు నీదు బాకు
స్వామికార్యముల వంచనసేయు కుటిలుల నిటలంబుపైఁ గొంకి నీదు వంకి
పతి మాట మీరిన బండలండీలకు జముని దాడిర నీదు జమ్మ్ర దాడి

గీ. గదర! యస్మద్భుజాగ్ర కాగ్రత్ప్రతాప మెన్న శక్యంబె ? యల పన్నగేంద్రునికిని
భళిర! తిరుమల తొంసమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రాఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ముజ్జారె! నీవంటి మహీపచంద్రుఁడు గల్గఁ దపమాచరించిరో ధరణిసురులు
భళ్లారె! నీవంటి ప్రభుశిరోమణి గల్ల నే పూజఁ జేసిరో యెల్ల కవులు
మాయురే! నీవంటి మనుజసింహము గల్గఁ బద్మాతుఁ గొల్చిరో బంధుతనులు
చాఁగురే! నీవంటి జననాయకుఁడు గల్గ నే వరమందిరో యిష్టసఖులు

మేలు ! శహబాసు ! నీవంటి మేటి కలఁడె జలధి వలయిత ధారుణీచక్రమునను
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. అల్ల మార్కండేయునంత దీర్ఘాయువు సూర్యునియంత తేజోభరంబు
శంకరునంతటి శాశ్వతైశ్వర్యంబు దేవేంద్రునంతటి దివ్యభోగ
మర్జునునంతటి యాహవశౌర్యంబు భీమసేనునియంత భీమబలము
అల హరిశ్చంద్ర రాజంతటిసత్యంబు ధర్మరాజంతటి ధర్మపరత
నలరాజునంత పుణ్యశ్లోకతాయుక్తి మాంధాతయంతటి మహితకీర్తి

అనిలునంతటి సత్త్వతాపాతిశయము కర్ణునంతటి యీవియుఁగలిగి మనుము
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

క. శ్రీకంఠుని కృపచేతను నీకత్తికి దీటులేక నిఖిలధరిత్రిన్
జేకొమ్ము శాశ్వతమ్ముగ రాకాశశిరూప! విజయరఘునాథనృపా!

సీ. కత్తికిఁబచ్చిపుల్ కలిగినహంవీర బొడ్డుగంట గుఱ్ఱానికిడ్డహూర
సాంబ్రాణి ధూపవాసలు గైకొనుమేటి! గండపెండేరంబుగల కిరీటి
పంచెవన్నెలుగల్గు పావడల్ గలయోధ నవఖత్తుగలయట్టి యవనినాథ
సింహతలాటంబుఁ జెల్లించువఱ్ఱీఁడ వేటుపావడగల్గు పోటుకాఁడ

మకరబిబ్బీలుకల్గిన మన్నెరాయ! చంద్రసూర్యాదివాద్యపు సమితిఁజేయ
కోటికులవర్య! రణనిరాఘాటధైర్య! విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ.

సీ. చేపట్టుసడలక చివ్వునవీడక తెగువునఁదక తొట్టిగిలక
చెలఁగెడితావుల జెలిగాక కడివోక నుంకులురాలక చుట్టుకొనక
గడుసైన తావులఁదడఁబడినిలువక సామానటంచన్న సరకుగొనక
కాదనివంపైన గతిమాడకుండక కొనకత్తి మెండైనఁ దునిఁగిచనక

దొనకుదిదిరోటు పోటును జినుకునిఱుకు విసరులను హత్తిబిరుదు కక్కసపుబంట్లఁ
జిగురుదినిపించు నారనీచేతికత్తి విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. వడివేయు మీసంబు పట్టునఁజిక్కగా వీడియోడాచేత వ్రేలుతలలు
కరకరిచేతఁబల్గంటి సేయుచునుండ కోర్చిముంజేఁబట్టుకొనెడితలలు
అటుగంటఁ దెగియుండ నదిరోఱుంగకపోర రమ్మను సన్న చేవ్రాఁలుతలలు
బిరుదులుంపలుకంగ దొరఁగియు మధ్యమ శైఖరిగాఁబల్క పడినతలలు

కదియుబొమముల్లెత్తురుగ్రక్కుతలలు నూఁపిరెగఁదీయు ముక్కులఁజూపిరిపులఁ
గుత్తుకలఁగోయు నీయసికోటిరాయ విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. ఆధోరణుని విన్ననంటియుండెడి పింజ దంతితుంపవుచుట్లు దాఁకనలుగు
భటునకుఁ గుడిజబ్బఁబడి కానఁబడుపింజ డాక్కెలకేడెంబు దాకనలుగు
రాహుత్తునెత్తిపై రంజిల్లఁ దగుపింజ గుఱ్ఱమువలచెవిఁ గొన్ననలుగు
రథికుల స్తకమునఁ గ్రాలుచుండెడి పింజ నాభిదేశంబున నాట్రనలుగుఁ
గానజడిపట్టు చందాన కలనులోన శరముల గలించుధాటి దేవరకుసాటి

గాన రిపుకోటి నేను జగానఁ గోటి గోటివంశసనాథ! సంగుస్తబోధ
విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. చికిలిబంగరుపూఁత పల్లోడు గేడెంబు చిప్పలంచును జనుల్ చెనక వెఱచి
ఖేదుమా లెడు జనభీభ్రపరంగు మెఱుంగు ధారగా నెంచి నాగారుకలికి
సరిగెపూహారువుల చాయనూర్యపుటంప దొనలంచుఁ దిక్కులఁగనఁగ వెఱచి
ఘాటంపులాహురి నౌటకువిల్లని బొమముడిపాటున బ్రమవహించి

భవదహితపాళి యప్సరఃప్రతతికేళి ఖేదము వహించుఁగాని సుఖింపదాయె
కోటివంశసనాథ! సంగుస్తబోధ! విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. పాండ్య భూపాలుదీప్త ప్రతాపాగ్ని కే నూఁనిబలము సమీరణంబు
మధురేశుకీర్తి నిర్మలసుధారాశి కే యున్నిప్రజయము చంద్రోదయంబు
త్రిశిరఃపురాధి పతిప్రతిజ్ఞామంథరమున కే దొరబుద్ధి కమఠరాజి
విశ్వనాథావనీ విభుమనశ్శుభ వధూగ్రీవ కేత్తభూపాలు సేవబొట్టు

అతడునీవెగదా, పదానతమహారి! హరికరుణావిహారి! యాహవపురారి!
కోటివంశసనాథ! సంగుస్తబోధ విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. తేలపై చెడి వేళబాళిచేఁ దొడరిన వెన్కువెంనఁబడ్డ విసరివిసరి
కంఠంబుకంఠంబుఁ గవిసీయున్నటులైన దాఁటించితొడిఁబడ మీటిమీటి
కావాలపట్టుచోఁగలయక దగఁజెంతి చెండింపగాఁజేరి జిమిరిజిమిరి
... ... మరలించి పైపైని జేకొద్ది వైచివైచి

జోడనలుమించఁ గురుచల చుఱుకుఁజూపి నరికినరికి............దరిమితరిమి
ఘోటివడిమీటి గురుదాను గొనెడు కోటి విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ

సీ. గరినిక్కుటమ్ములఁ గుఱుచ యెల్లెలుపూన్చి జబ్బువింటను వేసి చఱపుకడిమి
కటికను దాఁటించు గతనైన మరలిన తేజినేమీటి హత్తెడుచలంబు
కత్తికత్తినఁ బట్టగద్దాను బోర్చిన నఱకుచోఁ బాళ్ల నేర్పుగచు నేర్పు
జీరాలు తెగనని చేరి మొనల్ చిమ్మఁ దప్పించు మక్కుచే గుప్పు తెగువ

నీకులమ్మున కమరెను గాకధరను గనఁగనేర్తురే ? పోటుగాండ్రనికి మునుపు
లసికిలగుచేర తిరుమలరాట్కుమార విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. జన్యాంగమున రాజన్య పుంగవులెన్నఁ గ్రొన్నన విల్కానికన్న మిన్న
సన్నాహమున సముత్పన్న పన్నగవైరి జవయుతమగు మహాశ్వంబునెక్కి
"ధే" యని యార్చి సందీప్తకాలానల కీలాకరాళి సంవేలఖడ్గ
ధారాహతానేక వీరారిజనవార సారశోణితపూర ఘోరనదులఁ

బఱపనోర్పైన దురము నిర్భరముసేయ నేర్పునీకబ్బె భార్గవు నేర్పుమీఱఁ
గోటివంశసనాథ! సంగుప్తబోధ! విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. గడగడమని కాళ్లువడఁకఁ జొచ్చినయంత స్తంభగుణంబు కొంతణఁచివైచెఁ
బలుకుడగ్గుత్తికఁబడి వికారమునొందఁ బ్రణయమ్ము మానసంపదను నిల్పె
పెలపెలయై మేను విక్రృతి వహించుచో రోమాంచలంబు మఱుంగుపెట్టె
గన్నీటఁ జినుకులు కాలువలై పాఱ స్వేదప్రవాహంబుఁ జేర్చుకొనియె
దక్కులను ద్రొబ్బెరంభపైఁ దనకుఁబ్రేమ యనుచు నీవైరి నేర్పుగనతనుదారిఁ
గోటివంశసనాథ! సంగుప్తబోధ విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. చెంగావి పావడరంగుగా మెఱయించి యదికాక పూదండ లలవరించి
తనమేని చాయచిత్తంబున భ్రమియించి వలసిన బహుమానములనుఁ జెంది
కేశంబు దెరచాటు వీడి ముందరనిల్చి క్రమముగా నటనవైఖరినిఁజూపి
చెంతకురమ్మని చెంగున జెనుదీసి వేగమే కంఠంబుఁ గౌఁగిలించి

గీ. సురతలీలను గనుపించి సుఖమునించు నాఁటవిరిబోణియనఁగ నీదగుకృపాణి
గోటివంశసనాథ సంగుప్తబోధ విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

5. మన్నారుకవి కృతములు చాటువులు

సీ. ప్రాతరారంభ జృంభన్మానసాంభోజ రమణీయమకరంద రసముఁగేరి
సాయంసముత్ఫుల్ల జాతిప్రసూనాళి పరిమళ సందోహపటిమదూరి
శారదచంద్రికాపార సారపటీర ఘనసార శీతల గరిమమీరి
పాణీలసద్వాణి వీణా పరిక్వాణ కలకలార్భటులతోఁ గలసిపోరి

మధురసురభిళ శీతల మంద్రభావములను విలసిల్లు నీపల్కు వలనుమీఱి
విజయరఘునాథ మేదినీ విభుతనూజ! రాయరఘునాథభోజ! విక్రమబిడౌజ!

సీ. ఈతఁడే నానసముదితహిత సముదయములు కొలువఁగ బలుచెలువు తనర
ఘనరశ్మికులగము లనవరతము మదిముద మెందఁగనరు..................
..................మతులగు బుధకవి గురులును నయమున వరుసఁదనరఁ
గవితలు బలుకఁగ కలిత మధురస మధురిమను గనుఁగొని మెఱయ వినకి

గీ. గొను............నత నమరు నమలపతి కరణిధరణిఁ
దగు విజయరఘునాథేంద్రు తనయుఁడైన రాయరఘునాథ మానవ.........

సీ. ....దురమున నదరక బెదరక కుదురుకొనిన
మదమునరిపులను గదుముచు గుదుముచుఁ జదుముచు నదుముచు మొదలనీక
.... గదులను గళములఁ జిగురుపలుగఁ
బదపడి పుడమిని గదుపుల గెలుపులఁ గలుముల చిలుకలకొలికి నెనసె

గీ. విభవుఁడై కీర్తిచేఁ జాల వెలసినట్టి విజయరఘునాథ తొండమాన్ విభుకిరీటి......

సీ. కీర్తిచే ధైర్య విస్ఫూర్తిచే సతతంబు గలధాత గిరిలీల గెలసినావు
దానంబుచేఁ బూర్ణమానంబుచే సదా రాజరాజఖ్యాతిఁ బ్రబలినావు
జయముచే సుతదయోదయముచే ననిశంబు కృష్ణప్రభావంబు గెలిచినావు
చెలువుచే విద్యల నలువుచే సంతతం బాత్మభూశైఖరి నలరినావు
రాజమాత్రుండవే! నీవు రాజలోక సన్నుతౌన్నత్య గాంభీర్య శౌర్యధుర్య!
విజయరఘునాథ మేదినీ విభుతనూజ! రాయరఘునాథభోజ! విక్రమబిడౌజ!

సీ. రాజకరప్రాప్తిఁ దేజంబు కడుమించి రిపుభేదనస్ఫూర్తి నతిశయించి
వజ్రధరఖ్యాతి వదలకుండుటఁజేసి వృత్త సంభేదన వృత్తిఁదనరి
ధారాధరోన్నతిఁ దనరారుటను రాజహంసోదయనటన మునుఱఁజేసి
తతసమగ్రస్ఫూర్తి నతిశయించుచుఁ జాల కమలాధికవిహార గరిమమీఱి
నీదుతరవారి పటువైరి నియతదారి భూరిశుభకారి సంతతభూరిదారి
విజయరఘునాథ మేదినీ విభుతనూజ! రాయరఘునాథభోజ! విక్రమబిడౌజ!

సీ. ఆలాగ్గె యనుమ సైజాననాంభోరుహ సౌందర్య మకరంద సాగలోక
చంచరీకచ్ఛటచ్ఛవిఁ గేరుమీసంబు వడవేయ శాత్రవులో జడిసిపార
నడవులలోదూరి యద్యోడలను బారిపోనున్న వడియూరి పొదలదూరి
మూండ్లిడ వగ్జైరి మాఁకలంచునుదారితప్పఁగమదిఁగోరి దారదూరి

రొండ జెడలిడిమీసారి యింకసారి వలదటంచును దమవారివద్దఁజేరి
తెలుపుకొనఁజేసి తహహా! దోర్బలజితారి! రాయరఘునాథశౌరి! విక్రమవిహారి!

సీ. జెడకేకపైచి నవ్వీరమణమణిదీప్ర హాటకడోలికా కోటికలిత
కుంభికుంభములపై గొరిసెలుప్రోవంగ బారాహజారిని జేరనురికి
దాపుననిడిన నిద్దాఫిరంగులఛాయ ధగధగయనఁగ పైపుగనె దూసి
"అదెపోటులదెమీటు లదెనలు కదెచులు కదెకొసరదె విసరదెయదె"యని

కదనమున నెకురుపడెను మదవదరులఁ గదిమిచిదిమెడి మెఱవడి కలదెమహిని
నీకెతగుఁగాక సమరలీలాకుమార రాయరఘునాథశౌరి! విక్రమవిహారి.

కోటి రాజగోపాలరాయలు

క. అదిరా! మహీరథవిధిమధు మధుమథన కథాసుధాసుమధు మధురిమధూ
ర్మధురమతీ! మధురగతీ కుధరధృతీ! కోటిరాజగోపాలపతీ!

క. కోటిగదా వితరణశతకోటిగదా! యరిసహస్రకోటీరలుఠత్
కోటిగదా చరణతులాకోటిథళీ! కోటి రాజగోపాలపతీ!

క. దృషణయన నీమవనితా విషమాంబక కావ్యకార్యవిషమాంబక సత్
విషిత సుధద్విషితబుధో ద్ఘుషిత కలాలాప! రాజగోపాల నృపా!

క. మాపాటివారి నెల్లను కాపాడుము విమలహృదయకమలాభాస్వత్
గోపాలక గోపాలక గోపాలకలాప! రాజగోపాల నృపా!

క. అందఱికి దొరకనేరదు మహన్మందాకి నీందు మందారఖగ
స్యందన నందన చందన కుదయశః ప్రతతి! రాజగోపాల పతీ!

తురంగపంచకము

"తురగపంచకము" అను పేర నైదు సీసపద్యములను నాంధ్రభాషార్ణవ కర్త నుదురుమాటి వెంకనకవి, రఘునాథుని తురంగమును గూర్చి వర్ణించియున్నాఁడు. ఈ పద్యపంచకమున విశేషమేమనఁగా నిందు "అశ్వశాస్త్రసంప్రదాయములు" విశదీకరింపఁబడినవి.

సీ. ఆస్కందితాశు ప్రహసితాశుగోద్యత్తురంగ మంబగునీతురంగమంబు
ధారితకత్వరోద్ధతిధుత స్థావర జంగమంబగు నీతురంగమంబు
రేచితోద్వేగాధ రీకృతహారి భృద్విహంగమంబగు నీ తురంగమంబు
వల్గితస్ఫదవినిర్భగ్న ఫణాద్యభుజంగమంబగు నీ తురంగమంబు

గీ. ప్లుతజనవినిర్జిత సురాశ్వవితతగమన చంగమంబు నీదుతురంగమంబు
కవితగుణపేటి! కవికోటికల్పవాటి! రాయరఘునాథపంచణ ప్రభుకిరీటి! ౧

సీ. పుటములుద్రొక్క నాకుటిలారి రాజన్యకోటికోటీరములే కుదియఁబడును
జోడెనల్చూపెనా శూరవీరకఠోర గంధాంధసింధురఘటలు చదియు
చౌదాట్లుదాఁటెనా సామంత భూపాలజవనకంఖాణముల్ స్రగ్గిమొగ్గ
వేడెముల్ తిరిగెనా విమతుల పురములు గాలిచక్రమ్ముల కరణిఁదిరుగు

గీ. భళిర! రవగాలుఁ ఘటియింప భండనమున పెడఁదయురములు బయలును విఱిగి విఱిగి
దొరఁగురిపుకోటి నీదెరాబిరుదు కోటిరాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. ౨

సీ. కదలికచూపెనా, కక్కసంపడ నేలగుండెలు కలఁగు గగ్గోలుగాను
దులదులనడచెనా దుర్దాంతసామంత బలములగములు గర్భములు గలఁగు
పరువులువాఱెనా పరిపంథినరపాల చిత్తముల్ మెత్తనై తత్తఱించు
కరికరి నెదిరెనా గర్వితారాతిరాట్ ప్రాణంబులటునిటు పఱచి వెఱచు

గీ. దూరిరణమున ఘదలికల్ మీఱఁగాను ఖురపుటోద్ధతులదరంగఁ గొట్టి పెట్టఁ
దొరగ రిపుకోటి నీదెరా! బిరుదుకోటి! రాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. ౩

సీ. సమరాన శాత్రవ సమితి శిరోజముల్ గసగస ఘాసమ్ము కరణి సవరి
కదనాన విమతుల కండలు గుండెలు ఝుళిఝుళి కబళమ్ము సరణి మెసగి
ప్రధనాన మార్తుఱ ప్రక్కలు డొక్కలు కరకరభాణంబువరుస మెక్కి
బవరానఁ బరరాజవరుల రక్తంబులు గళగళ జలములగతిని గ్రోవి

గీ. మొట్టిమర్దించి చుట్టుక మెదలనీక గొట్టిగోరింప రణమున గుండెలవిసి
తొరఁగ రిపుకోటి నీదెరా! బిరుదుకోటి రాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. ౪

సీ. గర్వాంధపరిపంథిగంధసింధురములకొమ్ముకత్తుల మొనల్ కొట్టికొట్టి
చెనఁటినుసేదార్ల శిరములగొగ్గిల గొలుసులువీడంగఁ గూల్చికూల్చి
మూర్ఖారివీరులౌముసలిమానుల మోము ముక్కుదూలములూడ మోఁదిమోఁది
ఘోరవజీమోటు జీరాలయుంగరాల్ చెదరిఝల్లనరాలఁ జెండిచెండి

గీ. చీరితుఱు మఖురములఁ జించిచించి పేరెములు వారబారువ పెంటలగుచుఁ
దొరఁగరిపుకోటి నీదెరా! బిరుదుకోటి రాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీట. ౫

మైసూరి చికదేవరాయలు

సీ. స్వస్త్యస్తు! విశ్వవిశ్వంభరాభరణైక దక్షదక్షిణభుజాస్తంభ! నీకు
విజయోఽస్తు! నిర్వక్రవిక్రమకళాపరిభూత విద్విషత్పటల! నీకు
మహనీయతాస్తు! సామంతచూడారత్న బిరుదాంగదస్ఫారచరణ! నీకు
హర్షోస్తు! పృథుశౌర్యతైశ్వర్యధూర్ధర్య సౌందర్యధుర్యతాశ్చర్య! నీకు

గీ. వివిధభవోఽస్తు! సత్కీర్తివిజిత రజతతారకాదార తారకాదారవార
హారనీహారది విషదాహారరుచిరహార! మైసూరి చికదేవధీర! నీకు. ౧

సీ. శ్రీమించుజడదారి చికిలిడెందపుటాట పట్టువాఁడపరంజి పట్టువాఁడు
తనభక్తులగువారి తప్పులన్నియును మన్నించు వాఁడనుకంప నించువాఁడు
తలఁచినఁ జాలుపాతకములన్నియు రాచుపేరు వాడరదంపుఁ బేరువాఁడు
తఱచు లెవ్వియులేక తానయై త్రైలోక్యమేలు వాఁడిందిర మేలువాఁడు

గీ. రంగరమణుఁడ భంగసామ్రాజ్యలక్ష్మి నొసఁగుఁ గాతనిజాంఘ్రిసారసమదాళి
పటలదిరి వీరమకుటాగ్రఘటిత దివిజరాజమణికిని చికదేవరాజమణికి ౨

సీ. జంగమార్చనము భూపాయమాణ మహాభుజంగమార్చనము నే జాణ సేయు
చారదర్శనము సజ్జనశుద్ధమగు శివాచారదర్శనము నే సరసుఁ డెఱుఁగు
దేవమాన్యములు సంభావితా భోగభూదేవమాన్యములు నే ధీరుఁడొసఁగు
రణపరాక్రమము దుర్ధరరాధర విదారధణపరాక్రమము నే రాజుఁ గాంచు

గీ. నతఁడు పొగడొందు సెందు సుదగ్రనిజభుజాగ్రజాగ్రన్మహామండలాగ్రఖండి
తాగ్రహాగ్రహదుర్నిగ్రహారిహారిపాలన విహారి చీకదేవరాయశౌరి!

సీ. సిరిమించు................పఱపువాఁడొకఁడు నీయొఱపువాఁడు
కళుకుబంగరు పట్టుగరులసింగిణి కోపుఁబఱపువాఁడొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు
కడలిరాయల తరంగముల చిందులుపొందు పఱపువాఁడొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు
నునుఁబూలరెండునొండుగఁ జేయువిలువిద్య పఱపువాఁడొకఁడు నీయొఱపువాఁడు

గీ. విక్రమవిభూతి గాన వాగ్విలసనముల నారయాహవ ధీరసాహసకుమార!
కోవిదవిధేయ హగలుగగ్గోలురాయ! రాజదేవేంద్ర చికదేవరాజచంద్ర! ౪

సీ. కడఁగివీరాధివీరుఁడు వచ్చెనని పూరిగఱచువారును దారిమఱచువారు
హగలుగగ్గోలు రాయఁడువచ్చెనని చెట్లఁదారు వారునుఁ గట్లజేయు వారు
గడిమన్నెదొరలగండఁడు వచ్చెనని కూలిపోరలువారలు జాలినోరలువారు
ఘోరాజి విక్రమార్కుఁడు వచ్చెనని నీళ్లుచొచ్చువారును గాళ్లు చచ్చువారు

గీ నగుచుఁదారెలగోల్ హళాహళికినళికి పఱచునిజ బలమాజికి బఱపలేక
పఱచె నిక్కేరిళివ్వభూవరుఁ డయారె రాజదేవేంద్ర చికదేవరాయచంద్ర! ౫

సీ. డాసిఢిల్లీకవాటములు వాటములయ్యెఁ గోలకొండకుఁ గ్రొత్తళాలు బలిసె
తగవిజాపురినగర్తలు పొగర్తలుఁగాంచెఁ గటకార్గళములు మిక్కుటములయ్యె
ప్రబలికల్బరిగవప్రములు దీప్రములయ్యెనాగడా నుక్కడాలతిశయిల్లె
కొల్లూరు పలుతెఱంగులఫిరంగులు బొల్చె బెడదకోటకు రస్తుబెడిదమయ్యె

గీ. ఔర! తొల్జగడాన నీ వడిమితటిమి తటిమి నిక్కనిక్కేరి శివ్వపనేని సరగ
విఱుగఁ బొడిచిన యావార్తవిన్నవాఁడెయాహవోపేంద్ర! దేవరాయక్షితీంద్ర!

సీ. చూచినచాలదా? సుల్తాన్ మహమ్మదు పాదుపాయెదఁదాఁకు నీదుబాకు
ఎదిరినఁ జాలదా? యిక్కేరి శివ్వప్పనేని పాలిటిమిత్తి నీదుకత్తి
కవిసినఁజాలదా? రవణించురాయదునే దారులకుమారి నీదుచూరి
మలసినఁ జాలదా? మధుర తంజావురీనేతలపైమారు నీదుబారు

గీ. పరనృపతులెంత నీయంతదొరకు రాయభేరి కాభూరి కాహళాబిలమకర
మర్తుబాంకుశదోనేజ మహితబిరుద రాజదేవేంద్ర చికదేవరాయచంద్ర! ౩

సీ. కురువిరాటవరాటకరహాట నృపజూట తటకిరీటములపైఁ దాఁగి తాఁగి
చోళనేపాళ పాంచాలభూపాల విస్ఫాలఫాలములపై వ్రాలివ్రాలి
యంగగౌళ కళింగవంగబంగాళరాడుత్తమాంగములపై నటికియటికి
కుకురుకాశకరూశ కోసలక్ష్మాధీశ మాంసలాంసములపై మలసిమలసి

గీ. యెవ్వని భుజాసిజయలక్ష్మి యెసగియుండు
నతఁడు పొగడొందుచెందును నసమసమర
విసృమరచమూసమూహాసధురాప
రాజితనతారి చికదేవరాయశౌరి! ౪

సీ. కడఁగిపై రాగడా గడగడాగడ పడంతుల పాపటలకు సిందూరరజము
గోలకొండ బెడందకోటవిజాపురస్త్రీల చన్నులకుఁ గాశ్మీరరసము
కటకకల్యాణముఖ్యావధూ కబరీభరములకుఁ జంపకప్రసవ సమితి
ఆముదానగర ఢిల్లీమాహురాపురాంగనలమోవులకు లాక్షాద్రవంబు

గీ. తానయైయుండునే యశోధనుని తేజ మతఁడు పొగడొందుచెందును నసమసమర
సాహసకళావిహారి దుస్సహవిరోధి రాణ్మదవిదారి చికదేవరాయశౌరి! ౫

సీ. గడిదొరల్ గడగడవడఁక నీరోడుపై గగ్గోలుపడి కోటకట్టుకొనియె
దిక్కుదిక్కులవార్తకెక్కు నక్కారెడ్డి నట్టిట్టుచేసి చేపట్టుపట్టె
తోడ్తోడ గంధసింధుర సైంధవవ్రాతముడివోని కడిమిచే నొడిసి తెచ్చె
శ్రీదేవితో జయశ్రీ లెదుర్కొనుచురాఁ గీర్తిప్రతాపవిస్ఫూర్తిఁ గాంచె

గీ. ఔర కేతన పటపటాత్కారధీరకరటి ఘీంకారపటహభాంకారవీర
వారహుంకారచాపటంకార ఘోరరణ విఘటితారి చికదేవరాయమౌళి! ౧౦

సీ. నెనరుఁజూపులువాఁడిఁదనరుతూపులు భక్తిపరులపై నరులపైఁ బజపువాఁడు
చుట్టుకైదువుఁదమ్మిఁబుట్టు కైదువుకైజకరమున నురమునఁ గలుగువాఁడు
చందుఁగేరెడుతమ్మి విందుమీఱెడు శంఖరాజంబు తేజంబుఁగ్రాలువాఁడు
కెంపుపావలఁవిడియంపుఁరేవలు నాత్మపదముల రిదములఁబరగువాఁడు

గీ. రంగరమణుఁడభంగసామ్రాజ్యలక్ష్మి నొసఁగుఁగాతనిజాంఘ్రినారసమదాళి
పటలదరివీరమకుటాగ్రఘటిత దివిజరాజమణికిని చికదేవరాజమణికి

సీ. అరికాంతలమునుంగు తెరలఁదెంపరలాడి కడుఁబొగడొందు జిష్ణుఁడవు నీవు
కళలచే విబుధలోకముల కెంతయుఁ బ్రీతినెఱపఁ జాలిన కళానిధివి నీవు
సర్వసర్వంసహాచక్రంబు జీవనాకలనచే నలరించుఘనుఁడ వీవు
మహనీయముగ సర్వమంగళావాప్తిచేఁ గరమొప్పురాజశేఖరుఁడ వీవు

గీ. అవుర! నృప మాత్రుఁడవె మహోదగ్రనిజభుజాగ్రజాగ్రదనర్గళోగ్రాజప్ర
తాపతపనప్రతాపితోద్దండరిపునృపాళి శ్రీ చికదేవభూపాలమౌళి. ౧౧

దక్షిణదేశ నాయకరాజుల తెలుగు శాసనములు

తంజావూరి నాయకరాజులు శాసనములను చాలవఱకును సంస్కృతమునను తమిళభాషలోను మాత్రమే వెలయించిరి. తెలుఁగుభాషలో వారిచ్చిన దొకటి యీ క్రింద వివరింపఁబడినది.

విజయరాఘవనాయకుఁడు నాగపట్నమునందు డచ్చివారికి (ఒలాందావారికి) నిచ్చిన నమ్మిక శాసనము. (ఇది తెలుఁగుభాషలో వెండి రేకుపైని జెక్కఁబడియున్నది. ఇండోనేషియాయందు బటేవియా పురాతత్వశాలలో భద్రపఱుపఁబడినది.)

స్వామిసాక్షి తప్పేదిలేదు శ్రీరామ

1. విళంబిసంవత్సర మార్గశిర శు॥ 15 లు శ్రీమతు అచ్యుతశ్రీ
2. విజయరాఘవ నాయనయ్యావారు వొలాందా రికులా
3. ప్పంగును అమరాల్కు యిచ్చినకౌలు నమ్మిక శాసనము
4. తమకుంపినయ్యె వర్తకప్రవర్తకం నాగపట్నం రేవున న
5. డిపించుకొనేమనిన్ని అందుకు కౌలుకట్టల్లు కట్టడశాయ
6. వలెనని చిన్నయశెట్టివారు మాతో చాలామనవి రూపం
7. గా విన్నపంబుసేసుకొన్నారు కాంబట్టి ఆరీతునే తాము నాగ
8. పట్నానకువచ్చి వర్తకప్రవర్తకం నడిపించుకొనేది తమకు
9. పరంగివారి వశానవున్న కోటానుకట్టడసేసి వారియిండ్లు
10. ముంగిళ్లును కట్టడచేసినారము । ఇదిగాక పరంగివారి
11. కాపితానికిన్ని వాయిర్ పల్లి కుళ్లకున్ను తోంటపరంగివారికిన్ని నడ
12. చినగ్రామాలు పుత్తూరుగ్రామం ముట్టంగ్రామం పోరు
13. వాళ్చేరిగ్రామం అంతోనిపెంటగ్రామం కరువేప్పం
14. గాడెగ్రామం అలిండిళమంగళంగ్రామం సంగమం
15. గళంగ్రామం నిరుత్తినమంగళంగ్రామం మంజెకొల్లైగ్రా
16. మం నరియంగుడ్డిగ్రామం అంతుగ్రామాలు 10
17. ఈ పది గ్రామాలున్ను తమకు కట్టడచేసినారంగనక ఆగ్రామా

18. లు ఎంటిపేరింటననే పుట్టాస్తికి నగరికి తాము ఎంటిపేరిట కానుక
19. యిచ్చుక రాగలవారు । ఇదిగాక తాము నాగపట్నంరేవున ఎ
20. క్కించే సరుకుసప్పట్ల కోంకదాకలు దివసధాన్యాదులకున్ను దించే
21. సరుకుసప్పట్లకున్ను ఎగుమతి దిగుమతి తీరువ సర్వమాన్యం
22. గాకట్టడచేసినారము । తమ కుంపినీవాండల్కు అడసాలమురిసాలలే
23. కుండా తమదిగానే కట్టడచేసినారము । తమవర్తకులేమిమనుష్యమా
24. తృలేమి నిలువసాలువలు సొమ్ముసంమ్మంధాలు ఎట్టుకొని
25. నగరి గ్రామాంతరాల పారివచ్చి వున్నట్టాయన వార్నినీవార్ని సొ
26. మ్ముమ్నూ, తమకే పప్పగించగలవారము । మాసీమలో తాము
27. వర్తకప్రవర్తకం తమకునరిపోయిన దారిని నడిపించుకొనే
28. తండ్లుల్లోనగరి చిల్లరళ్లు నడపకుండానున్నూ కట్టడసేసినారము । త
29. మకుయిచ్చిన పరంగివారిగ్రామాల్లో వుమ్మేకాంపులపట్లనేమి
30. నాగపట్నాన తమవర్తకులైవుండే వారిపట్లనేమి నగరనుండి
31. న్నిచిల్లరల్లు నడువకుండానున్నూ తమమనుష్యులు నాల్గుదిక్కుల
32. కున్ను కమ్మగాల్లు కొంచపొయ్యేవార్ని సుంకసూత్రాలు లే
33. కనున్నూ కట్టచేసినారము. యిప్రకారం కవులు కట్టడచేసినార
34. ము । కనక యీబద్ధతినాంట పుత్రపౌత్ర పారంపర్యంగానడి
35. చేటట్టు కట్టడచేసినారము । గనక యిందుకు లేశమయినాతప్ప
36. కతమపట్ల నడిపించుకవచ్చేమని చిన్నన్న శెట్టివార్కి నమ్మిక
37. మాటపట్లున్ను యిచ్చినారము । అటుగనునగరిప
38. ట్లహిత విశ్వాసముగనిగి కరతోరలున్నూ ఋజువులయ్యేటట్టు
39. గానడిపించుకొని యీకవులకునమ్మి ఆచంద్రార్కస్థాయి
40. గావర్తకప్రవర్తకము నడిపించుకునే సుఖానవుండేది
41. శ్రీ విజయరాఘవ.

పై నమ్మికశాసనము చారిత్రకముగనేగాక భాషావిషయమున విలువగలది. ఈ శాసనము తేది 15-9-1658. ఆ కాలమున, ననఁగా తంజావూరి నాయకరాజుల పాలనలోఁ దెలుఁగు తమిళములు రెండును

రాజకీయ వ్యవహారభాషలుగా నుండెనని దీనివలనఁ దెలియుచున్నది. ఇందు "పరంగి" యనుపదము "పోర్చుగీసు" వారికి వాడఁబడినది. ఈ తరువాత నిది ఫ్రెంచివారికి వాడఁబడినది. భాష వర్తకవ్యవహారసరళి నున్నది-"కుంపినీ" అను పదము ప్రయుక్తమగుట కిదియే మొదటిసారి.

తంజావూరి నాయకుల శాసనములన్నియు సంస్కృతమున తమిళమున నున్నవి. తెనుఁగులోనున్న శాసన మిదియొకటియే. ఇది విజయరాఘవనాయకుని శాసనము. దీనిననుసరించియే మధురలో తెలుఁగు శాసనములు వెలసినవి - కావున దాక్షిణాత్య మండలములలో మొదట తొలి శాసనమును వెలయించినకీర్తి విజయరాఘవనాయకునిదే యని చెప్పనొప్పును.[1]

మధురనాయకుల శాసనములు

మధురనాయకులు తంజావూరినాయకులవలెగాక, ద్రావిడదేశమున తెలుఁగుభాషలో శాసనములను చాలగా నెలకొల్పినారు. అవి వారి భాషాభిమానమున కెంతయుఁ దార్కాణ. వానిలోఁ గొన్నింటిని మాత్రమే యిందుదాహరించుచున్నాను.

విజయరంగ చొక్కనాథుని జంబుకేశ్వర శాసనము

1. శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీకాంచీపుర
2. పురస్థిత శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యస్వాములు వారికి
3. స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకాబ్దములు
4. 1630 అగు నేటి వికృతినామ సంవత్సరం కార్తిక శు॥ ౧౫ యిం
5. ద్దువాసరం రోహిణీ నక్షత్రం యీ కూడిన శుభదినమం
6. ద్దు శ్రీమద్రాజాధి రాజరాజపరమేశ్వర వీరప్రతాప శ్రీ వేంకట
7. దేవమహారాయలయ్యవారు ఘనగిరి నగరమంద్దు రత్నసిం

---

1. The Negapatam grant from the Batavia Museum - K. A. Nilakantha Sastry M. A. Proceedings of the Indian Historical Records Commission 1937. vol. XIV Art 39 Page 42.

8. హాసనాసీనులై పృథ్విసామ్రాజ్యం శేయుచునుండ్డగాను
9. పాండ్యధరామండలేశ్వరులైన దక్షిణ సింహ్మాసనాధ్యక్షు
10. లైన కాశ్యపగోత్రం విశ్వనాథనాయనివారి వంశక ర్తలైన
11. చొక్కనాథనాయనయ్యవారి పౌత్రులైన రంగక్రిష్ణముద్దు వీ
12. రప్పనాయనయ్యవారి పుత్రులైన విజయరంగచొక్కనాథనా
13. యనయ్యవారు లోకగురుస్వాములైన శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యస్వా
14. ములవారికి గజారణ్యంక్షేత్రమందు పాన్ వాశి కొండ్డాం
15. వీథిలో పూర్వంమొదలుకొని స్వాములవారికి స్వంత మ
16. ఠంవుండేటందున ఆ మఠాన నిరంతముగా అన్న దానం
17. ధర్మాదులు నడిపించవలెనని స్వాములవారు ఆజ్ఞాపించ్చి
18. నందున ॥ ప్రీతిగాను పూజనై వేద్యం అన్న దానం బ్రాం
19. హ్మణసంతర్పణ మొదలైన విడిచినక్టట్టుగా సర్వ్వ మా
20. ంన్యతాంబ్రశాసనం వ్రాసియిచ్చినక్రమం తొట్టియం శీమ
21. లో మహేంద్రమంగలంల్లో భట్టవ ర్తికి అరమావులు ర౪ తా
22. రు ౧ గోపాలస్వామియొట ౧ కృష్ణాపురంలో అరమా
23. వులు ర౪ తారు ౨ కారకాడులో ఆరనూవులు ర౪ తారు
24. ౧ కొండయం పేటలో నంజ శెయి ౨ తిరుచ్చందొర శీమ
25. లో మంగమాంబాపురంల్లో నంజ శెయివ తిండ్నం శీ
26. మలో అరియూరిలో నంజ శెయి ౧౽ దక్షిణం కోనా
27. టు శీమలో అరియమంగలలల్లో నంజ శెయి ౽ జెంబు కేశ్వ
28. రంగుడలో (1) నిత్యకట్టడద్నిం ౧కి బియ్యంపడి ర అన్నంతళిగలు
29. ౨ దోశెలు ౨ అతిరసాలు ౨ సుగియ ౧ దీపంచమరు పడి ౻ ఉభ
30. యతీరంలోను శెయి 1కి తూముడు వడ్లవంతు నానుంన్ను
31. సుంకానసనిత్యకట్టడగ ౫ ౧ ప్రకారం నడిచివచ్చేటట్టుగా
32. దిట్టంచేసి వ్రాయించ్చి వుంన్నాము కనక తాముంన్ను వీరవరం
33. పరలుగా అనుభవించ్చుకొని ఆచంద్రార్కం స్థాయిగాధమ్మం
34. పరిపాలనం చేసుకొనుచు ఆశీర్వాదంశాయగలది ॥ దాన
35. పాలన యొమ్మధ్యే దానచ్ఛేయోను పాలనం దానాత్స్వ

36. గ్గః మవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదం ॥ స్వదత్తాద్విగుణం
37. పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం। పరదత్తాపహారేణ స్వద
38. త్తం నిష్ఫలంభవేత్ ॥ స్వదత్తాపరదత్తాంవా యోహరే
39. తవసుంధరా। షష్టిర్వ ర్ష సహస్రాణి విష్టాయాంజాయ
40. తేక్రిమిః ॥ మద్వంశజాపరమహీపతి వంశజాయాయే
41. భూమిపాః సతతముజ్జ్వలధర్మచిత్తాః। మద్ధర్మమేవ
42. పరిపాలన మాచరంత్తి తత్పాదుకాద్వయమహం శిర
43. సావహామి.

విజయరంగ చొక్కనాథనాయనయ్య వ్రాలు.

మధురమీనాక్షీదేవి శాసనము కీ. శ. 1739

ఈ తెలుఁగుశాసనము తిరునల్వేలి మండలమున పంగునేరి తాలూకాయందలి "సేవల్లప్పేరి" అను గ్రామమునకు సంబంధించినది దానికి "ముద్దు వేంకటలక్ష్మీపతి భూపాలసముద్రము" అను వేఱొక పేరుగలదు-ఈ గ్రామమునందలి కొన్ని భూములను "ఇమామ్‌సాహెబు" అనునొక ఫకీరునకు మీనాక్షీదేవి దానమొసంగిన వివరములను దెలుపు నది. ఈ శాసనము వ్రాసినది గోవిందప్పయ ప్రధాన కార్యకర్తయగు శివరామయ్య.

శాసనములు 55 పంక్తులు గలవు. అందు సరిహద్దులను దెలుపు భాగము 6 పంక్తులు అరవము. మిగిలినది తెలుఁగు.

"స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శాకాబ్దంబులు 1660 ప్రభవాది సంవత్సరంబులు 51 మీఁదటనగు నేఁటి కాళయుక్తినామ సంవత్సరము మాఘశుద్ధ 12 శుక్రవారమున్ను పునర్వసు నక్షత్రమున్ను శుభ యోగ శుభకరణమున్ను కూడిన శుభదినమందు శ్రీమత్కాశ్యపగోత్ర జాతులైన చొక్కనాథ నాయనయ్యవారి పుత్రులైన విజయరంగ చొక్కనాథ నాయనయ్యవారి పట్టమహిషి అయిన శ్రీ మీనాక్షమ్మగారు పకీరు గురువులు యిమామ్ సాయెబుకు యిచ్చిన తామ్ర శాసనక్రమము యెట్లన్నను,

శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర మహారాజమకుటోప లాలితాక్షమాదిత సామ్రాజ్యలక్ష్మీనివాస భూతదేవ మహారాజులైన శ్రీరాయలుదేవుని వారు మాకు పాలించియిచ్చిన తిరుచినాపల్లి మధుర సంస్థానమందు తిరువాడిరాజ్యాన తిన్నవేల్లితోచేరిన శీవల్లప్పేరికి ప్రతినామమైన ముద్దు వెంకటలక్ష్మీనపతి భూపాలసముద్రములో పెద్ద చెఱువుక్రింద తూరుపు మడవపాతే తూరుపుకట్ల మూడ్డోకణ్ణరులోను కట్లసేఖరముగాను కయ్యాలు 9 టికి విత్తనము కోట 1 న్ని తిన్నవెల్లి ప్యాతసుంకములో దినము 1 కి తెలుపులుకి 2 లెఖ్ఖ అడిత్తూముడు రూకలున్ను ఈ రెండు మాన్యము లున్ను పకీరుగురువులు ఇమామ్‌సాయిబుకు శుద్ధసర్వమాన్యముగా కట్టడ చేసి తామ్రశాసనమును వ్రాసియిచ్చినారము. Xంగకోటడు విత్తన ములో కలిగిన నిధినిక్షేపజలతరు పాషాణాక్షీణాగామ్య సిద్ధసాధ్యము లనియెడి అష్టభోగతేజస్వామ్యముల సహితముగాను పుత్రపౌత్ర పారం పర్యముగాను, శ్రీ మీ నా క్ష మ్మ వ్రా లు. ఆచంద్రార్కస్థాయిగాను దానాదిఘినిమయ విక్రయములకున్ను ఈ అడిత్తూముడు దినము 1కి తెల్పులికి 2కిన్ని యిదే తామ్రశాసనముగా కట్టివుంచుకొని సుఖాన అనుభవించుకొనేది. ఈ ధర్మానకు ఎవ్వండైనానేమి విఘాతంచేస్తే వాణ్డు బ్రహ్మక్షత్రియ వర్ణములలోనివాణ్డైతే కాశిలోను బ్రహ్మహత్య గోహత్య మాతృ పితృహత్యచేసిన పాపాన పోగలవాణ్డు! ఈ క్రమానకు ాయసం గోవిందప్పయ్య కుమారుణ్డు శివరామయ్య వ్రాసిన తామ్ర శాసనము.

దానపాలన యోర్మధ్యేదానాచ్ఛ్రేయోను పాలనమ్
దానాత్ స్వర్గమవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదమ్."

తరువాత భాగము దమిళభాషలో నున్నది.

(Travancore Archaeological series Vol. VI Past II. No. 81. A Telugu Copper plate of Queen Minakshi Saka 1660. Pages 229-235.)

పై శాసములో 'తెలుపులు' అనఁగా వెండితోఁజేసిన రూకలని యర్థము.

సవరణలు

పుట 8. సంస్కృత శ్లోకము ౧. రెండవ పాదమున "కాంచిత్సమయమయస్తే" అనుచోట "కాంచిత్సమయమయనిహాస్తే" అని చదువుకొనవలెను.

ఆ శ్లోకమున నాల్గవపాద మిట్లుండవలెను. "సమ్యగ్వర్యం సపర్యామ కృతభువియశః ప్రాపణే గోపణార్యః"

" 27. రాజగోపాలవిలాసావతారిక ముద్రితము. ముద్రితము అను మాట తీసి వేయవలెను.

" 28. దశమైకాదశ సర్గాంతములలో శార్దూలవృత్తములు మాలినియు ... గలవు. దీనిని "దశమైకాదశ సర్గాంతములలో మాలినిలేదు" అని సవరించుకొన వలెను.

" 35. "2. గజేంద్రమోక్షము 3. రుక్మిణీ కృష్ణవివాహము 4. జానకీపరిణయము ఈ మూడును యక్షగాన కృతులు. వీనిలో గజేంద్రమోక్షము రుక్మిణీ కృష్ణవివాహ రచనలు సాహిత్యసుధలో యక్షగానములుగాఁ జేర్కొనఁ బడినవి."

కాని సాహిత్యసుధయందు గజేంద్రమోక్షము యక్షగానములలో చేర్పఁబడలేదు.

శ్రీపారిజాతాపహరణ ప్రబంధచిత్రంచ వాల్మీకిచరిత్ర కావ్యం
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్రమోక్షం చరిత్రంచ నలస్యచిత్రమ్.
శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహ యక్షగానం ప్రబంధానట నైక భేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భిర్విద్వత్కవీనాం విదధాపిహర్షమ్.

పై వానిలో పారిజాతాపహరణము దొరకకపోయినను ప్రబంధమని చెప్పినకతన దత్స్వరూపమును గూర్చి వివాదములేదు. వాల్మీకి చరిత్ర ప్రబంధము. అచ్యుతేంద్రాభ్యుదయము (ద్విపదకృతి) నలచరిత్ర (ద్విపద కృతి) నడుమనున్న గజేంద్రమోక్షముకూడ ద్విపదకృతి యగునా యని సందేహము గలుగుచున్నది. ద్విపదకూడపాడఁదగినదియే కావున, ద్విపద గజేంద్రమోక్షము, యక్షగానరూపమునఁగూడ రఘునాథుఁడు రచించెనని యూహించుటకు నవకాశము గలుగుచున్నది. రఘునాథనాయకుని కొమారుఁ డగు విజయరాఘవనాయకుని రచనలలో నిట్టి ద్విపదలు నాటకముగా గూడ రచించినవి కన్పట్టుచున్నవి.

పుట 35. "ధర రఘునాథాభ్యుదయము నాటకముగాద్విపదగా రచియించు ధీరవర్య!"
"అలమోహినీవిలాసాఖ్య ద్విపదకృతి నాటకం బొనరించు నలసమాన!"
(ప్రహ్లాద చరిత్ర)

మఱియు కొన్ని కృతులేయే శాఖకుఁ జెందినవో తెలియఁబడకున్నను, లభ్యములైనవానిఁ బట్టి చూడగా నవి యక్షగాన నాటకములని తెలియుచున్నవి.

"అతి పవిత్రంబు ప్రహ్లాద చరిత్రంబు సవరించుఘనమనీషాధురీణ"
ప్రహ్లాద చరిత్ర – నాటకము

"విప్రనారాయణ విద్వత్కథాసంవిధానఁ బొనర్చిన ధీనిధాన"
విప్రనారాయణ చరిత్రనాటకము

,, 40. "నలోపాఖ్యానము ప్రత్యేక ప్రబంధరూపమున" అను వాక్యము "నలోపాఖ్యాన కథ సంపూర్ణముగాఁ బ్రత్యేక ప్రబంధరూపమున" అని చదువుకొనవలెను.

,, 70. చేమకూర వెంకటరాజు సారంగధర మూలకథ శీర్షిక క్రింద "వేంకటరాజు మాళవ మాంధాతనామము లుజ్జగించి" అను వాక్యమున 'మాళవ' పదము త్యాజ్యము.

,, 90. విజయరాఘవుని నాటకములు. ఈ క్రిందివానిని చేర్చుకొనవలెను.

24 పుణ్యాక వ్రతము 25 మంజరీద్విపద ప్రబంధనాటకము 'చాపదులు' శీర్షికపైని సాంగత్యములు 1. వీరశృంగారసాంగత్యము 2. సంపంగిమన్నారు సాంగత్యము (సాంగత్యము అనునది కన్నడమున బహుళ ప్రచారముగల గేయ వికారరచన – ఇట్టి సాంగత్య రచనలు మైసూరిపాలకుఁడగు కంఠీరవ రాజకృత తెనుఁగు యక్షగాన కృతులం దగపడుచున్నవి.)

,, 96. లభ్యములైన విజయరాఘవ నాయకునికృతులు. 7. శ్రీకృష్ణ విలాసనాటకము ఆదేపుటలో అధస్సూచిక ప్రారంభమున "పై రెండు గ్రంథములును" అను దానికి బదులు "మొదటి రెండు గ్రంథములును" అనియు మఱియు రెండవ పంక్తిలో "డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగార్ల" అనియు చదువుకొనవలెను.

చూడుఁడు తంజావూరి సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయపు జర్నలు. సం. XI. సం. 1 (1956)

,, 97. తమ తండ్రుల పూర్వవృత్తాంతముఁ దెలుపు నిట్టి రచనలకు రఘునాథనాయకుఁడే మార్గదర్శకుఁడు." ఇచట రచనలకు అనుపదము వెనుక "తెలుఁగున" అని చేర్చవలెను. సంస్కృతమున రాజనాథడిండిముని సాళ్వాభ్యుదయము అచ్యుతరాయాభ్యుదయము సాళువ నారసింహుని రామాభ్యుదయము మున్నగు కావ్యములు రాజుల వృత్తాంతములను దెలుపునట్టివి గలవు.

పుట 98. నాటకము 1. క్రింద యీ క్రింది వివరములు చేర్చుకొనుఁడు.

హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తక భాండాగారము వారిచేతను, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారి చేతను ప్రకటితమైనది. (1955)

,, 104. "విజయరాఘవనాయకుఁడు అముద్రిత కృతులు" ఈ శీర్షిక క్రింద నీ క్రింది వానినిఁ జేర్పవలెను.

పూతనాహరణము

,, 106. కాళియమర్దనము.

,, 108. ప్రహ్లాదచరిత్ర ఈ మూఁడును ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తు వారిచే, 1955 లో "యక్షగానములు (తంజావూరు)" సంపుటము ౧ లో ప్రకటితములైనవి.

,, 123. కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు విజయరాఘవ కల్యాణము,

,, 126. పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము.

,, 129. కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి – విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము.

ఈ మూఁడును ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారిచే 1956 లో "యక్ష. గానములు (తంజావూరు)" ౨వ సంపుటములో ప్రకటితములైనవి.

,, 135. పసుపులేటి రంగాజమ్మ – కనకాభిషేక గౌరవము "కాని యింతవఱకు రంగాజమ్మ తప్ప స్త్రీ లెవ్వరును నిట్టి గౌరవమును పొందినట్లు మనకుఁ దెలియుట లేదు" కాని రంగాజమ్మకుఁ బూర్వము రఘునాథనాయకుని కాలమున వెలసిన కవయిత్రులలో మధురవాణి యిట్టి గౌరవముపొందినట్టుగా తాను రచించిన సంస్కృత రామాయణమున నేకాదశసర్గ గద్యలో నిట్లు చెప్పుకొన్నది. "ప్రౌఢ శ్రీరఘునాథనాయక కృత స్వర్ణాభిషేక క్రియాదీవ్యోద్యన్మతి."

,, 157. "మన్నారుదాస విలాసమునే గాక" అని 10వ పంక్తి చదువుకొనవలెను

,, 171. అథస్సూచిక – "సౌమ్యసంవత్సరము క్రీ. శ. 1664 తో సరిపోవుచున్నది" ఈ వాక్యము – సౌమ్యసంవత్సరము క్రీ. శ. 1669 తో సరిపోవుచున్నది. అని చదువవలెను.

,, 172. అథస్సూచిక – ఈ క్రిందివాక్యము చేర్చుకొనఁదగును.

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమును క్రీ. శ. 1955 లో నాంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు 'యక్షగానములు (తంజావూరు) సంపుటము ౧'లో ప్రకటించిరి.

పుట 190. శహాజీ కృతులు.

ద్రౌపదీ కల్యాణము.

„ 194. రతీ కల్యాణము.

„ 204. శచీపురందరము.

„ 205. సతిదానశూరము.

ఈ నాలుగు నాటకములును, ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు "యక్షగానములు (తంజావూరు)" సంపుటము 3 1957 లో ప్రకటించియున్నారు.

„ 232. బాలకవి సుబ్బన్న – పంచకన్యాపరిణయము. ఈ నాటకము పై మూడవ సంపుటమున ప్రకటితమైనది.

„ 233 తంజావూరి పుస్తక భాండాగారము కేట్లాగు సంఖ్య 631 గల శాహరాజ కల్యాణము ఈతని కృతియై యుండనోపునని డాక్టరు యస్వీ జోగరావుగారూహించుచున్నారు. చూ. భారతి (జూను 1955) పుట 53.

„ 249. అలూరి కుప్పనకవి – "భాగవత దశమస్కంధ యక్షగానవతారిక" అను వాక్యమునకుముందు "పార్థసారథి విజయము" అను పదము చేర్చుకొనవలెను. ఇది R. 758 – మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. త్రైనియల్ కేట్లాగు – సంపుటము 5 నందుగూడ వర్ణితమైనది.

„ 255. అథనూ్సచిక త్యాజ్యము.

„ 269. చతుర్థచరణమున మల్లలోకైకశ్రేష్ఠునితో శ్రీకృష్ణునికి సామ్యమునట్టిదే... పై వాక్యమీ క్రింది రీతిగా నుండవలెను.

శ్రీకృష్ణునకు మల్లలోకైక శ్రేష్ఠునితోడి యౌపమ్యమును, ఇలాదేవితే దొడలకు బాలమల్లులతోడి సామ్యమును ముఖ్యముగా వ్యంగ్యములు.

„ 279. త్యాగరాజు రచియించిన నాటక కృతులలో ప్రహ్లాదనాటకమును సౌతాచరిత్రమును ముద్రితములైనవి. అను వాక్యమున కీ క్రింది వివరణము చేర్చుకొనవలెను.

"సీతారామ విజయము – ఇది వాలాజానగర్‌లో, లోక్ నారాయణశాస్త్రిగారిచే ముద్రణ గాంచినదంట. (చూడుడు త్యాగరాజశతవార్షిక సంచిక)

పుట 310. నక్కీరుని కథ తెలుఁగు వాఙ్మయమున నొక్కచోటనే ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తీశ్వర మహాత్మ్యమున గలదు. ఇచట "నొక్కచోటనే" అనునది త్యాజ్యము. నక్కీరుని కథ పచ్చకప్పురపు తిరువెంగళకవి ద్విపద చొక్కనాథచరిత్రము నందును "హాలాస్యమాహాత్మ్యము" అను పేరుగల పద్యగద్య కృతులయందును కానవచ్చుచున్నది.

" 353. సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు. రెండవపంక్తి ఇటీవల నీ గ్రంథము ముద్రణభాగ్యము నందినది. ఇందు "ఇటీవల" పదము త్యాజ్యము. అదేపుట యథసూచి 3 రాధికాసాంత్వనము – ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రచురణము.

" 378. శేషూరి అనంతయ (బాలకవి) శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యము ఈ శీర్షికలో (బాలకవి) అనునది త్యాజ్యము.

" 385. వెలఁగపూఁడి కృష్ణయామాత్యుఁడు. 2. అన్నయ్య కొడుకులలో...... విశ్వపతిరాయ మంత్రియై......వంశీయులు గాదవార్రైరి. ఈతఁడు మధురరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుఁడు కాఁదగును.

పై వాక్యములలో ఈతఁడనఁగా విశ్వపతి రాయఁడని గ్రహింపనగును.

" 402. భాస్కర వేంకటాచల కవి – ఇందు శ్రీరామ కథయు సేతువృత్తాంతము ....వర్ణింపఁబడినవి. ఇందు అను పదమునకు బదులు "సేతుమాహాత్మ్యమున" అను గ్రంథనామము చేర్చుకొనఁదగును.

" 405. చంద్రతారా విలాసము – మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము R. 130, 204 పుట

" 406. అథసూచిక. ఈ నీలగిరియాత్ర.........వారిచే నీతరువాత ముద్రితమైనది. ఇచట 'నీతరువాత' అనునది త్యాజ్యము.

" 409. పుదుకోట–ఆంధ్రవాఙ్మయము–"ఈ సంస్థానధ్వజమునందు తెనుఁగులో శ్రీబృహదంబా సహాయం" అని వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇచట "తెనుఁగుతో" అనుచోట "తెనుఁగు లిపితో" అని చదువుకొనవలెను.

పుట 451. సెం. 9 పావకినాటకము 10. వైవస్వతనాటకము 11. నైరుతినాటకము 12. వారుణినాటకము 13. వాయవినాటకము 14. కౌబేరినాటకము.

ఇవియన్నియు 'అష్టదిక్పాలక విలాసము' లోనివి. కాని వేరు నాటకములు కావు.

కంఠీరవరాజు యక్షగాన కృతులు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము; డి. 1128. (కన్నడ భాషాశాఖ).

పుట 454. "కలవాణి యను వేశ్య" కాని కలవాణీవిలాసమున "కాంభోజపతి పుత్రి" అని కలదు.

నాట్యవిద్యావిలాసము – "పద్యరచన తెనుఁగున నచ్చటచ్చటఁగాన నగును"

పద్య రచనకు బదులు "ద్విపదలు, దరువులు" అని చదువుకొనవలెను.

పుట 458. అథనూచి – ఈ క్రిందిపేరు చేర్చుకోవలెను. 5. డాక్టరు యన్వీ జోగా రావు – ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము.

పుట 464. అథనూచి – గంగాగౌరీ విలాసము – ప్రా. లి. పు. భా. డి. సెం. 1846.

పుట 495. సుగుటూరి తమ్మభూపాల రచనలు సంస్కృత ౧ శివదర్పణము; కాని శివదర్పణ గద్యలో "వనాన్వయ......బ్రహ్మవిద్యాధ్వరేణ విరచితే" అని యుండుటచేత నిది వనము బ్రహ్మవిద్యాధ్వరి కృతమని చెప్పనొప్పును.